

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Főszerkesztő
Ujváry Gábor

Felelős szerkesztő
Kerekes Dóra

Olvasószerkesztő
Nyerges Judit

A szerkesztőség címe:
1827 Budapest, Budavári palota F épület
+36 1 22 43 878
+36 1 37 56 167
E-mail: kiadvany@oszk.hu

A szerkesztőbizottság tagjai:
Fazekas István, Gecsényi Lajos, Gömöri György, Jankovics József,
K. Lengyel Zsolt, Mikó Árpád, Monok István, Pálffy Géza, Petneki Áron,
Szentmártoni Szabó Géza, Varga Katalin

*A kötetet kiadja a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézet,
a Klebelsberg Kuno Alapítvány, a Magyar Országos Levéltár,
a Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság
és az Országos Széchényi Könyvtár.*

A kötet megjelenését az Oktatási és Kulturális Minisztérium támogatta.

OKM

HU ISSN 08650632

A kiadásért az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója felel.
Borítóterv: Csizmadia Kata
A nyomdai munkálatokat az Akaprint Nyomdaipari Kft. végezte, 2008-ban.
Felelős vezető: Freier László
Megjelent 33,75 (B/5) nyomdai ív terjedelemben.

Lymbus

MAGYARSÁGTUDOMÁNYI FORRÁSKÖZLEMÉNYEK

Budapest

2008

Tartalomjegyzék

Közlemények

- 7 HORN ILDIKÓ
Bethlen Györgyhöz és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574)
- 43 DOMINKOVITS PÉTER
Thurzó Szaniszló levele Vas vármegye rendjeihez (1620)
- 51 JANKOVICS JÓZSEF
Pázmány Péter tanúvallatása egy hármasságba torkolló gömöri határvillongás ügyében. Névtani és etnikai együttélés-történeti adalékok Ila Bálint Gömör megye-monográfiájához
- 63 SZABÓ ANDRÁS PÉTER
Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendő történetéhez
- 93 MORDOVIN MAXIM
Mezőörményesi udvarbírák XVII. századi levelezése, XVII. századi örményesi építkezésekre vonatkozó, eddig nem közölt források
- 163 KERÉKES DÓRA
Frakcióharcok Bécsben a XVII. század végén
- 193 BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND
Pápai Páriz Ferenc ismeretlen levele Abraham Van Poothoz (1687). Adalék az erdélyi polihisztor holland kapcsolataihoz
- 211 STOHL RÓBERT
Festetics László neveltetéséről
- 235 SAS PÉTER
Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának összeírasi és árverési jegyzőkönyve (Kolozsvár, 1852. november 23.)
- 271 SERES ATTILA
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület két világháború közötti válsága magyar diplomáciai iratok tükrében

- 309 SŐREGI ZOLTÁN
Hubertus-vadászlovaglás a harmincas években egy vidéki kisvárosban
- 315 SZAKÁLY SÁNDOR
Náday István „útravalója”
- 321 KOVÁCS ZOLTÁN ANDRÁS
Láday Istvánnak, a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának fogságban írott feljegyzései
- 357 SIMON ZSUZSANNA
Elsodort élet – Szabó Dezső húgának emlékei
- 365 TÜSKÉS ANNA
Jean Rousselot levelei Illyés Gyulához (Válogatás)

Kutatósi beszámolók

- 411 NAGY KORNÉL
Az erdélyi örmény egyházhoz kapcsolódó olaszországi forrásokról
- 429 BENDA BORBÁLA–KOLTAI ANDRÁS
Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában
- 461 FÜREDER BALÁZS
A XVIII. századi kéziratos magyar szakácskönyvek tartalomjegyzéke (I. rész)
- 495 **Személy- és helységnévmutató**
- 519 **Szerkesztői kérések**
- 527 **A *Lymbus* korábbi számainak tartalomjegyzékei**
- 537 **Szerzőink**

Bethlen Györgyhöz és Károlyi Klárához intézett levelek (1558–1574)¹

Kolozsváron, a Bethlen család keresdi levéltárában található az az iratköteg, amely Bethlen György és második felesége, Károlyi Klára levelezését tartalmazza. Ezúttal az anyag mintegy felét, a Bethlen György életében írt leveleket tesszük közzé, amelynek gerincét Harinnai Farkas Farkas Bethlenhez írt tizenkilenc levele adja.

Az utókor számára mind Bethlen, mind Harinnai kevésbé ismert alakja az erdélyi politikai életnek, pedig az elérhető legmagasabb pozícióba, a fejedelmi tanácsba jutottak.² 1562-ig mindketten a török szövetség elmélyítése ellen foglaltak állást, és azok közé tartoztak, akik I. Ferdinánd király (1526–1564) uralma alatt szertették volna elérni az ország egyesítését. Politikájukban a fordulópontot az 1561–1562-es Balassa Menyhért-féle szervezkedés hozta, amelyhez ugyan csatlakoztak, de még időben kiléptek ahhoz, hogy semmilyen retorzió ne érje őket. Ettől kezdve János Zsigmond erdélyi fejedelem legmegbízhatóbb híveinek számítottak.³ Súlyukat nem is annyira tevékenységükön, mint inkább szűk rokoni körükön mérhetjük le leginkább: Bethlent az erdélyi arisztokrácia minden jelentős családjához szoros szálak fűzték, és Harinnai jelentőségéről is sokat elárul, hogy egyik lányát Bekes Gáspár, a másikat – már Harinnai halála után – Kovacsóczy Farkas vette feleségül.

Korábban viszont egyáltalán nem tudtuk, hogy a két főurat is szoros rokoni kötelék fűzte össze: édesanyjuk révén féltestvérek voltak. György édesapja, Bethlen Elek Harinnai Farkas János fiatal özvegyét, Bánffy Druzsianát vette feleségül.⁴ Az előző házasságból maradt kisfiú, Harinnai Farkas Farkas így mostohaapja gyámsága alatt, ezután születő féltestvéreivel együtt Bethlen várában, Búnban, illetve Keresden nevelkedett. Bár Harinnai Farkas Farkas és öccse, Bethlen György között legalább tíz évnyi korkülönbség lehetett, ez nem gátolta meg a bizalmas testvéri kapcsolat kialakulását.

A két főúr itt közölt levelezése viszonylag kevés politikai vonatkozást tartalmaz, nagy részét családi ügyek, esküvők előkészítése, valamint a sok rokonházasság miatti rendkívül kusza birtokperек tették ki. A velük azonos generációhoz tar-

¹ Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága. A Bethlen család keresdi levéltára. II. Családtagok iratai. Fasc. 12.

² Trócsányi Zsolt csak Bethlen György tanácsosságának a kezdetét (1559) ismerte, pedig 1574-ben bekövetkezett haláláig viselte a tisztséget. TRÓCSÁNYI, 1980. 25. Harinnai tanácsuraságáról két adatunk van: 1567-ben így szerepelt a lánya esküvőjére írt lakodalmi köszöntőben (Christian Schesaeus: Epithalamium in honorem numptialem magn. d. Casparis Boekes de Korniat stb. eiusque sponsae gen. Annae, egr. d. Wolffg. de Harinna filiae, scriptum a Christiano Schaeseo Mediensi. a. d. 1567. Albae Juli. RMNY I. 234.), 1570-ben pedig Gyulay Mihály végrendeletében. (MOL F 1 Libri Regii I. k. ff. 176–179.)

³ LUKINICH, 1927. 65–66.

⁴ Magyar Országos Levéltár, Gyulafejevári Káptalan Levéltára F 5 Cista diversorum comitatum 1. cs. fasc. 6. nr. 24.

tozók rokonok korai halála miatt, valamint társadalmi pozícióikból eredően az 1560-as évek elejére Harinnai és Bethlen György lettek a család vezetői. Gyámként sok özvegy és kiskorú árva gondja hárult rájuk, de gyakorlatilag a tág család minden kevésbé rangos tagja tőlük várta az útmutatást és jövője elrendezését. Széles és nagyon heterogén rokoni kör jött létre körülöttük, amit teljesen ők irányítottak, és az általuk javasolt házasságokkal, új embereknek a családba emelésével ők alakítottak tovább.

Források

1.

Harinnai Farkas Farkas levele féltestvérének, Bethlen Györgynek

Harina, 1558. február 27.

1. Nem neheztem azért, hogy Bethlen György nem tudta megvárni hazaérkezését, de feleségével együtt várja az újabb látogatását. – 2. Jelenleg búzáat csépeltem, ezért csak bőjt idején tud zabot adni, amikor Báréban azt csépelik majd. – 3. Az elvesztett párnazsákot Dipsén és másutt is keresteti.

[1.] Egregie domine et frater amantissime, post salutem ac mei commendationem, ahol kegyelmed kér engemet azon, hogy ne nehezelleném, mivelhogy kegyelmed engemet meg nem várt volt az én házamnál, szinte most nem haraghatom, mert tudom, hogy oka volt az elszármazásnak. De ennek utána bizony igen kívánnám a kegyelmed idejöttét mind asszonyommal⁵ egybe. [2.] Ahol te kegyelmed kér azon is, hogy valami zabot adnék, bizony még kész annyira nincsen, mert e keddig mindenütt búzáat csépeltem, miért hogy mostan valami ára vagyon a búzának. De bőjtrelve csépletek Báréban, mert ugyanis ott kell vetni valót csépletnem.⁶ Mihelyt érkezék, örömet adok kegyelmednek. [3.] A párnazsákon⁷ választ is tudakoztatam, de még útjába nem eshettem, a Gergely uram⁸ szolgálja is mondá, hogy ő maga is betér Dipsére, megérti bizonynyal, ha ott maradt-e, avagy nem. Én is tudakoztatok egyebütt is rajta, talán valahogy útjába eshetünk. Az Úristen tartsa meg kegyelmedet mind asszonyommal és a kisöccsével egybe minden javával. Ex Harinna Sabbato Carnisprivii 1558.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

⁵ Bethlen György első felesége, Sükösd Anna. Az asszonynak ez már a második házassága, ezt megelőzően Béli Ferenc felesége volt. Bethlen Györggyel egy közös gyermekük született: Bethlen Miklós.

⁶ Szokatlanul tűnik cséplési munkákra a februári időpont, de ahol csak kézi erővel választották el a szalmától a szemet, a cséplés egész télen át tartott, ekkor a munkát cséplőpajtáiban végezték. ORTUTAY, 1977–1982. I. 487.

⁷ Zsák, amelybe az útravaló párnákat, ágyneműket tették. CZUCZOR–FOGARASI, 5. col. 86.

⁸ Bethlen Gergely (mh. 1567), Bethlen György unokatestvére, 1561-től fejedelmi tanácsos LUKINICH, 1927. 42–43.

2.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1559. április 13.

1. Megérti, hogy nem találkozhatnak, mert Bethlen Györgynek mint megválasztott tanácsúrnak kell tevékenykednie, egyben figyelmezteti a tisztséggel járó felelősségre. – 2. Bár húga ügyében az udvarbíró kérésére Gyulafehérvárra kellene mennie a Szent György napi oktavára, a tekeiekkel való hatářiügye miatt nem tud elmen-ni. – 3. Neki is hasonló hírei vannak a török határkérdésekről, mint amit Bethlen írt, de Gyulay Mihály szolnoki és budai követi útjáról nem tud részleteket. – 4. A Bethlen által ajánlott Máté nevű szolgát nem fogadhatja fel, mert a sajátjaiból is el kell küldenie kevés jövedelme miatt. – 5. Tíz segesvári kőbőlnyi búzát adat Bán-ból, de elhárítja az ezzel kapcsolatos szemrehányásaikat.

[1.] Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac mei commenda-tionem, bizony igen szívem szerint kívánom vala, ha kegyelmed idejöhet vala hoz-zám, de ím értem, hogy egyeben való dolga volt kegyelmednek. Azt is, hogy immá-ron el kell kegyelmednek mennie a tisztre, melyre kegyelmed választatott.⁹ De én azt mondom, hogy ő felségeket olyra tanácsozzátok, ki országunk javára legyen, mert ha valami veszedelem történendik, mind ti, kik tanácsok vagytok, lesztek az oka.

[2.] Továbbá hul kegyelmed írja, hogy udvarbíró uram kéretett, hogy az húgom dolgára Szent György napjára Feiervárra mennék, bizony örömet elmennék, mert ugyan tartoznám is vele, de szinte a tájba vagyom dolgom az tekeiekkel¹⁰ valami határ dolga felől, hol ugyan kötél alatt ott kell én magamnak lennem. De mindazonáltal em-beremet ereszttem akkorra alá e dologra, ha szükség leend, azután én magam is aláme-gyek. Húgom¹¹ is azon kér levelébe, hogy gondját viseljem kegyelmetekkel egybe, ha mire az Úristen eléggé teszen, bizony igen örömet gondját akarom viselnem.

[3.] Ami hírt kegyelmed énnekem Török Császár¹² felől ír, én is értettem ugyan eképpen, én is kegyelmednek egyéb újságot nem írhatok. Tudom, hogy kegyel-med hallotta, hogy megjöttek, akik határ járni voltak, de nem értem, hogy valamit engedtek volna, hanem csak előbb-előbb mutatnak. Mondák, hogy Gyulay Mi-hály¹³ esmét elment Zolnakba, onnét Budára is megyen. Mit járjon ott, nem értem, hiszem, hogy ugyan a határ dolga felől jár, valamint jár.

⁹ Az 1558-ban meggyilkolt Bebek Ferenc és a Kendy testvérek helyére választottak új tanácsosokat, ekkor került be Bethlen György is az uralkodói tanácsba. Tanácsúr társa volt például Balassa Menyhért, ecsedi Báthory György, Csáky Mihály, Szalánczy János, Kemény János stb.

¹⁰ Teke Besztercétől délre, Kolozs vármegyében fekvő falu, ekkor főként szászok lakták. A Harinnai, Bethlen és Károlyi családnek Teke környékén több részjósága feküdt.

¹¹ Valószínűleg Harinnai Farkas Borbála.

¹² Izabella a levélben alább említett Gyulay Mihályt küldte követségbe Szulejmán szultánhoz, aki engedélyt adott a Ferdinánd királlyal hét évre megkötendő békével kapcsolatos tárgyalásokra. EOE II. 48.

¹³ Gyulay Mihály tanulmányait Bécsben végezte, 1559-től kezdve többször járt portai követségben, diplomáciai szolgálatait Báthory István is igénybe vette. 1570-ben végrendelkezett, ebből tudjuk, hogy János Zsigmond tanácsura volt, és hogy jó viszonyban állt Harinnai Farkassal, aki testamentuma egyik hallgatója volt, míg a szintén a rokonsághoz tartozó Károlyi Lászlót gyermekei gyámjának kérte fel. Magyar Országos Levéltár, A Kolozsmonostori Konvent Országos Levéltára F 15 Protocolla, libri regii et styliionaria 6. fol. 176–179.

[4.] Ahul pedig kegyelmed engem azon kér, hogy én Mátét hozzám fogadnám, kegyelmed ajánlja hűségét is. Tudja azt te kegyelmed, hogy én is nem mostan esmerem, bizony hogy én is nem esmertem egyebet hozzá, de tudja azt kegyelmed anélkül is mennyi szolgám vagyon. Akik vannak is, el kell bocsátanom benne, mert én az én jövedelmemmel nem győzőm.

[5.] Kegyelmed azon is kér, hogy valami búzát adnék kegyelmednek. Panaszolkodik is kegyelmed, hogy semmit nem vájhatsz rajtam. Az nem én bűnöm, hanem kegyelmedé, mert mindenkor úgy talál meg kegyelmed, hogy amit kérsz, én nálam is elfogyott. Ha idején találna meg kegyelmed tehát, nem volna tagadva. Bizony búzám is kevés vagyon, mert csak annyit tartottam vala, kivel házam szükségét érjem meg, de mindazonáltal, a kevésből is, keveset adok kegyelmednek, küldjön érte kegyelmed Banyba, s meghagyom, hogy adjanak vagy tíz köblöt, segesvári köblöt.¹⁴ Meghiggye kegyelmed, hogy még én is szűkön érem meg vele amennyi vagyon, mert sokfele való menésim vannak, arra kell sok is. Nem sok idő múlva talán én is szembe leszek kegyelmeddel, az egyéb dolgainkról többet szólnunk. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal és fiókaival egybe. Ex Harinna feria quinta post dominicam Misericordia domini. Anno domini 1559.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen consiliario suae maiestatis et domino et fratri observandissimo.

Mikor az nagyatyám atyját Izabella és kis János király tanácsává tették 1559. esztendőben, akkori levél. Bethlen Elek manu propria.¹⁵

3.
Károlyi Ferenc levele húgának,
özvegy Apafi Gáspárné Károlyi Klárának¹⁶
Kékes, 1563. szeptember 21.¹⁷

1. Bethlen leveléből értesült, hogy Borsayt Gyulafehérvárra küldte az idézés miatt, de nem érti, hogy miért most hívták. – 2. Kis Ambrus üzenetéből tud Apafi Gergely praktikáiról, de nem hiszi, hogy ezzel eredményt ér el a neki adott jószág ügyé-

¹⁴ Száraz úrmérték. Ezen a néven nem ismert, feltehetőleg azonos a szásznak vagy szebeninek nevezett kis köböllel: 1 szebeni gabonaköböl = ½ kolozsvári gabonaköböl = 87,20 liter = 65,40 kg búza. BOGDÁN, 1991. 320.

¹⁵ Bethlen György dédunokájának, Bethlen Eleknek (1643–1696) a megjegyzése a levélhez. Kommentárjaival gyakran találkozhatunk a régi családi iratokon, ő írta meg elsőként a család történetét is.

¹⁶ Drághi Károlyi Ferenc (mh. 1574) Károlyi Klára és Károlyi László bátyja volt. Özvegy Apafi Gáspárné Károlyi Klára háromszor ment férjhez, először Sombory György, majd Apafi Gáspár felesége volt, másodszeri megözvegyülése után lett Bethlen György házastársa. Utóbbtól két fia született: Ferenc (mh. 1601) és Mihály (mh. 1602).

¹⁷ A dátum feloldása némiképp bizonytalan: a levél végén a dátum így szerepel: „Ez levél költ Kékesen szeredán Szent Máté napján anno 1563.” Máté napja azonban 1563-ban nem szerdára, hanem keddre esett. Február 24. Mátyás napja – ami latinul azonos a Mátéval – viszont szerdára esett. Az őszi időpont mégis valószínűbb, mert a levélben a törvénykezési ülésekről is szó lesz, és ez a dátum illesz-

ben, mert ezt a törvény előtt kell rendezniük. Példaként Balassi András esetét hozza fel, akinek birtokát, Almást hiába foglalta el királyi jóváhagyással Bornemisza Benedek, végül elvesztette. – 3. Húga ügyében elmenne Gyulafehérvárra, ha pontosan értené, miért van rá ott szükség. Balog Andrást küldte tájékozódni az ott levő Kis Ambrushoz. Ha Apafi Gergely levelet írna, küldjék meg neki is, ő is elküldte Apafi Gergely levelét és az arra adott választ minden érdekeltnek. – 4. Most nem tud húgához menni, de ha ő üzenne, húga haladéktalanul jöjjön Csergedre, mert ha Balog András visszaérkezik, ott fogják megbeszélni a családi ügyeket az időközben Besenyőbe visszajövő Tetey Lőrincsel. – 5. Hallotta, hogy Mikefalván Apafi Lászlóné úgy nyilatkozott, hogy nem akarja a nagyfalvai szőlőrészt húgának átengedni, meg kell tudni Apafinétól, mik a szándékai. – 6. Írt Apafi Gergelynek, mielőtt leányági örökösödésről beszélnének, ismerni kell Apafi Gáspár hagyatékát. Ebben és egyéb ügyekben Tetey Lőrinc jár el, minden esetleges kérését teljesítse.

[1.] Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes húgomnak. Ím értem az kegyelmed levelét, értem azt is, hogy aláküldte volt kegyelmed Borsayt. Azért nem tudom, mi szükség volt alá is menni Borsaynak Feirvarra az hivatás dolgáért, hanem meg vagyok az hivatásban, hogy az terminusnak tizenötöd napjára hívták.¹⁸ Hanem ha nem tudták az hivatásit megmagyaráznia, abból is pedig Isten segítségéből nincsen semmi felesünk.

[2.] Továbbá ím értem azt is, az mit énnékem izent Kys Ambrus, de nem tudom, Apafy uram¹⁹ annyit praktikálhatna abban az dologban, ha igaz praktikál is, két pénzt nem adnék rajta. Én szoltam olyanokat felőle még ennek előtte, hogy semmi felesünk nincsen azokból. Az hol azt izeni, hogy mind neki engedtenek, az több Apafyak levelet is adtak neki, még másutt válék az el, mert még az fejedelem adná is, nem lehetne különben, hanem törvény szerint, mert még hűtlen jószágot²⁰ adjon az fejedelem valakinek is, ugyan törvény elé kell járnia. Miután másik Bornemisza Benedeknek²¹ adta király az Balassi András²² jószágát, rá is ment vala foglalni Almásra, de kitilták belőle, ki kellett belőle menni. Törvénnyel kell ezután keresni valamikor éri végét az mi dolgunk, különben nagyon pedig, nem úgy.

kedik a Szent Mihály-napi oktavához. Azonkívül 1563-ban Mátyás napjára egyéb ünnep is esett, a *Dies cinerum*, azaz hamvazószerda, ha tehát a februári időpontban kelt volna a levél, elképzelhető, hogy Károlyi inkább ehhez kötve datálta volna.

¹⁸ Peres ügyeik miatt lettek beidézve az oktavára. Az oktava vagy nyolcados törvényszék az országos ítélkezési fórum volt. Az ügynevezett nagy oktavákat Szent György (április 24.) és Szent Mihály (szeptember 29.) nyolcad napjára hívták össze, ezek 40 napig ítélkeztek. A kis vagy rövid oktavák vízkereszt (január 6.) és Szent Jakab ünnepének (július 25.) nyolcadán ültek össze, és 20 napig ítélkeztek.

¹⁹ Apafi Gergely (1486k.–1567k.) Apafi Gáspár apjának, Lászlónak a nagybátyja volt. Előbb Fráter György udvarmestere, majd 1563-tól János Zsigmond főudvarmestere volt, egyben tanácsos úr.

²⁰ A hűtlenség bűnébe esett, jószágvesztésre ítélt személyek birtoka.

²¹ Bornemisza Benedek felesége Balassa Margit (1548–1590) volt, így Balassa Andrással sógorságban állt. Ezen a jogon és saját érdemeiért kapta meg az elkobozott jószágok egy részét. Erdélyben több, egymással vérokoni kapcsolatban nem álló Bornemisza család élt, és mivel Károlyi Ferenc felesége is az egyik Bornemisza családból származott, ezért írta az itt szereplő Bornemiszát „másiknak”.

²² Balassa András (1538–1591) Balassa Imre (mh. 1550 k.) erdélyi vajda és székely ispán fia. 1562-ben nagybátyjának, Balassa Menyhértnek a mozgalmához csatlakozott, ezért János Zsigmond elkoboztatta a birtokait. András ezután Magyarországra költözött, ahol Nógrád vármegye főispánja lett.

[3.] Kéret azon engemet szerető húgom, hogy alá mennék Feirvarra, csak érteném az dolgot bizonyosan, miért kelljen alámennem, kész vagyok mennem, de örömet érteném bizonyosabban, miért kell mennem. Hiában embernek fáradnia, és egynehány forintot elkölteni nem kellene, ha pedig az szükség mutatja, látja az Isten, hogy semmiben nem kímélem sem magamat, sem költségemet, szerető húgom, éretted. Azért mindazáltal ím mindjára elküldöm Balog Andrast Feirvarra, Kys Ambrushoz. Írok nekie, kéretem, hogy adja értenem levelében, mi legyen az dolog, mert oly titok nem lehetett, hogy kit levélben meg nem írhat. Ha ugyanazt írja, hogy alá kelljen mennem, menten megyek. Ha pedig ez közben valami levelét vagy mit vinnének reád, mindeneket tilos, mindent is énnekem mindjára tudtomra adjátok. Írott vala nekem is egy levelet Apafy Gergely, ím az mását beküldtem, azért én erre választ teszek neki olyat, hogy kivel megelégszik, Kys Ambrusnak is mását küldöm.

[4.] Továbbá kéret azon engemet, szerető húgom, hogy odamennék hozzád, látja Isten örömet mennék, de oly dolgok állanak előttem, hogy most mindjára nem mehetek. Hanem ím meghagyom Balog Andrasnak, hogy igen hamar járjon, mihelyt ő megjő, azonnal szembe leszek kegyelmeddel. De ha én izenem, jöjj Cergedre,²³ mert most Tetey Lőrinc²⁴ is bejött, ott vagy Besenyőben, szólnak vele minden dolgunkról. Nem²⁵ azelőtt is szóltam vala én kegyelmednek ő felőle, és az besenyői jószág felől, hogy ha gondodat viseli mindenből, bár megváltanók neki, az szegény sógorom is kész vala hozzá. Azért ím én írtam Teteynek, hogy szembe leszek vele, akkor szólhatunk vele, én megírom kegyelmednek, amikor Balog Andras megjő, és mely napot írjon kegyelmed Cergedre, én is akkor ott leszek.

[5.] Továbbá ím értem azt is, hogy Apafy Lazlone²⁶ ott vagy Mikefalvan, adják azt is értenem, hogy eset volna ilyen szó tőle, hogy nem akarná az nagyfalvai szőlő részében kegyelmednek adni, azért ezt míveljed, hogy írj egy levelet neki avagy egyet az legényekben küldj hozzá, értsd meg tőle, mi legyen akarata. Izend avagy írd meg neki, hogy ezt adták volna érteni kegyelmednek, lássuk, mit mond felőle. Ennek idején akaratát, ha hatalmaskodni akar, lássuk, Isten hozzásegítvén, ha úgy kell lenni is, még ő ellene az mi részünkben betakarhatjuk, csak értsük akaratát.

[6.] Ím megírtam Apafy Gergelnek, hogy azhol azt írja, hogy leányágát akarunk az jószágba szállítanunk, az ki mondta, nem kellett volna mondania, mert háló előtt nem akarunk halat fognia, meglátjuk először, mi leszen az, azkivel az Úristen meghagyott Apafy Gaspártól. Ha mi egyéb dolgod történnék, ám nem nézé Tetey Lőrinc, talál meg mindenből, mi atyánkfia. Az Isten tartsa meg kegyelmedet. Ez levél költ Kékesen, szeredán Szent Máté napján anno 1563.

Karoly Ferenc

²³ Nagy- és Kis-Cserged néven mind Küküllő, mind Fehér vármegyében volt település. Itt a küküllői Nagy-Csergedről van szó, amely a Marostól és a Harinnaiak által birt Kerelőszentpáltól délre fekszik, és szomszédos a szövegben említett Tetey birtokkal, Búzásbesenyővel.

²⁴ Tetey Lőrinc, Doboka vármegyében birtokos, jogügyi szakember, 1569–1570-ben királyi jogügyi igazgató. Birtokainak egy része Bethlen Györggyel volt szomszédos. ETA VII/1. nr. 75, 235, 324.

²⁵ Hanem, továbbá értelemben.

²⁶ Apafi Lászlóné Bethlen Anna, Bethlen Elek és Bánffy Druzsianna leánya, Bethlen György húga, Harinnai Farkas Farkas féltestvére. Az ő fia volt Apafi Gáspár, az itt szereplő Károlyi Klárának tehát az anyósáról van szó.

Azt is írhatom kegyelmednek, hogy Istennek legyen hála mind az két húgoddal össze, egészségbe vagyunk.

Ha Tetey Lorincz valami szükségében megtalál, Istenében kérlek, hogy minden segítséggel légy nékie.

Címzés: Ez levél adassék Karoly Kalara asszonynak, néhai Apafy Gasparnak, nekem szerelmes húgomnak.

4.

Harinnai Farkas Farkas Bethlen Györgynek

Harina, 1565. december 6.

1. Szemrehányást tesz, hogy Bethlen György sokszori fogadkozása ellenére sem látogatta meg. Haladéktalanul jöjjön el, mert ők már húgával együtt mindent elkészítettek, amit Bethlen kért. Levélben nem írhatja meg, hogy állnak az ügyeik. – 2. Hozza magával a már korábban visszakért könyveket, a Bethlen Györgynek kölcsönadott Cronica Mundit és a Bethlen Gergelynél lévő könyvét is.

[1.] Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, ez elmúlt napokban is írtam vala kegyelmednek, kibe kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed idejönne hozzám. Énnkem kegyelmed akkor a választ tőtte vala, hogy ugyan a vásárhelyi sokadalomból²⁷ idejő kegyelmed. Nem gondolhatom, mi lőn az oka, hogy kegyelmed sem jőve, sem izene, mert bizony igen szűken vala a kegyelmed idejőtte, kit kegyelmed ennek utána is megírt. Azért kérem kegyelmed, hogy kegyelmed ne halogassa, jöjjön el kegyelmed, mert amiről kegyelmed énnkem írt vala, arra mind asszonyommal húgommal egybe gondunk volt. Mibe pedig a dolog álljon, kegyelmednek meg nem írhatom. Asszonyom húgom is felette igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed eljőjön, egyebet benne ne tegyen, mert ő csak szinte kegyelmedért munkálódott vala azóta, hogy megjött vala. Mind kért, hogy kegyelmedhez küldjek, de én a kegyelmed leveléhez képest nem küldtem, mind vártam kegyelmedet, de lám, soha nem jőve kegyelmed. Azért kellek esmét kegyelmednek írnom, immár azért te kegyelmed jöjjön el.

[2.] Amint annak előtte is írtam vala kegyelmednek, kérem kegyelmedet, hogy az én könyvem, mind a Cronica mundit,²⁸ s mind a másikat, kit Gergely¹ uram elkéretett vala, hozza meg vele kegyelmed. Bizony hírt semmit most kegyelmednek írnia nem tudok, de míg Isten kegyelmedet idehozza, hiszem, hogy addig mindent

²⁷ vásárból

²⁸ Talán Johannes Nauclerus „Chronicon D. Johannis Navcleri praepositi Tvbingensis svccintim comprehenditivm res memorabiles seculorum omnium ac gentium ab initio mu[n]di vsq. ad annum Christi nati M.CCCCC ... cum appendice nova rerum interim gestarum, videlissentis ab initio a. 1500 vsque ad Sept. 1564 ex optimisque scrittoribus per Laurentium Surium Carthusianum summa fide et studio congesta” című művének 1564-es kölni kiadásáról van szó (1. és 2. kötet: Köln, Quentel-Calenius, 1564.).

¹ Bethlen Elek megjegyzése: Bethlen Gergely

érthetünk. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával. Ex Harinna in festo Sancti Nicolai episcopi anno domini 1565

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

5.

Harinnai Farkas Farkas Bethlen Györgynek

Harina, 1566. április 27.

1. Mivel híre jár annak, hogy háború lesz, korábbi kérésére hivatkozva kéri, hogy öt-hat pajzsot és hat kopját vegyen neki és János fiának is Segesváron. – 2. Jól van-nak, de a hírek miatt nem mert Szécszármán maradni, úgy véli, Bethlen György Gyulafehérvárot pontosabban értesül az eseményekről.

[1.] Egregie domine et frater observandissime post salutem ac servitii commendationem, megemlékezhetik kegyelmed róla, mikor kegyelmed énnálam vala Zezermán,²⁹ kértem vala kegyelmed, hogy kegyelmed énnekem Segesvarat, egy néhány pajzsot, kopját foglaltatna. Azért nem tudom, ha vagyon kegyelmed hírével avagy nincs, közhírrrel itt minálunk igen beszélnek, hogy hadunk lenne. Ha léssen, kiváltképpen afféle nélkül igen szűkösök vagyunk, pajzsot kegyelmed vétetne ötöt vagy hatot, kopját is vagy hatot. János³⁰ is kérte volt kegyelmedet, hogy ugyan magának való kopjára szerződne kegyelmed. Mindezekre valamint megárgultat kegyelmed, énnekem írja meg, én mindjárt érte küldök, meg is küldöm az árát. Te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak kegyelmed mondja szolgálatomat én szómmal.

[2.] Felőlünk azt írhatom kegyelmednek, hogy Istennek akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk, melyet te kegyelmed felől is, mind asszonyommal egybe, kívánunk hallani. Hírt semmi bizonyosat kegyelmednek írnia nem tudok, de aminemű közhírünk vala, engemet Zezermán elijesztenek, ott nem merek maradnom. Értem, hogy kegyelmed Fejérvárra ment volt, ott tudom, hogy mindent bizony érthetett kegyelmed. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal egybe. Költ Harinnán, Szent Márk nap után való szombaton 1566.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Egregio domine Georgio de Betlen [---]ⁱⁱ

²⁹ Szécsárma falu Belső-Szolnok vármegyében, a Harinnai család birtoka már a XIV. század elejétől, kastélyuk is volt itt. TAGÁNYI-RÉTHY-POKOLY, II. 441.

³⁰ Harinnai Farkas János (mh. 1589 e.). Sógora, Bekes Gáspár oldalán részt vett a Báthory István elleni támadásban, a kerelőszentpáli csata után fogságba esett. Később testvérevel, Miklóssal együtt kegyelmet kaptak, de birtokaik visszaszerzéséért egész életükben hiába harcoltak. Jánosnak öt fia maradt: Tamás, István, János, Ferenc és Mihály. TAGÁNYI-RÉTHY-POKOLY, II. 434–435.

ⁱⁱ Tovább olvashatatlaná fakult a tinta, és foltos a papír.

6.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1566. június 6.

1. Kéri, hogy a Segesvárott készített fegyvereket küldje el. – 2. Kifizette Lukács deáknak azt a hét forintot, amellyel Bethlen a gyerekei taníttatásáért tartozott, az összeget a szekerek árába számítsák be. – 3. Tájékoztatja Bethlent húguk, Bethlen Barbara anyagi helyzetéről és a szükséges lépésekről. – 4. Nincsenek biztos hírei sem a szultán tervezett magyarországi hadjáratáról, sem a saját hadaik készülődéséről.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem. [1.] Ez elmúlt napokba kérttem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed Segesvarat valami pajzsokat és kopjákat csináltatna, kiknek az árát im megküldtem kegyelmednek, azért kegyelmed a szekerin küldje meg. [2.] Ez elmúlt napokba jött vala ide hozzám Lukács deák, aki ezelőtt a gyermekeket tanítja vala, amivel kegyelmed neki adós volt, én neki megfizettem, azaz a hét forintot, kegyelmed adja immár azt ott a szekerim árába.

[3.] Továbbá húgom, Borbarasszony [!]³¹ felette igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed ne hagyná valami nélkül, küldene kegyelmed valami kevés pénzt neki az adósságba, mert oly igen nagy szüksége volna most rája, hogy még csak inge sincsen, sehonnat nem tudja szerét is tenni, mert neki sehult semmije sincsen, azért kegyelmed ne hagyja szegényt. Aztán kegyelmed szólna Gergely urammal³² is, küldene el kegyelmed Benedek uramhoz, talán kegyelmed kivájhatna markából, ami marhája szegénynek nála volna. Ha nem akarná adni is, tudnánk egyenlő akarattal reá gondolnunk. [4.] Újságot, semmit kegyelmednek bizonyt írnia nem tudok. Tudom, hogy kegyelmed megértette, amit gyűlésbe szerzettenek. A Török Császár jövetelit³³ némelyek igen nyilván beszélnek, némelyek pedig azt mondják, hogy csak egy basája jó, immár nem tudjuk, melyiket kell hinnünk. A hadra igen meghagyják, hogy készüljünk, hogy első levél látva mindjárást indulhassunk, de hova megyünk, azt én nem tudom. Az Úristen tartsa meg kegyelmedet minden javával, mind asszonyommal egybe, asszonyomnak kegyelmed én szómmal mondja szolgálatomat. Ex Harinna feria quinta, post festum Pentecostes 1566.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Bethlen domino et fratri observandissimo

³¹ Bethlen Borbála, Bethlen György és Harinnai Farkas Farkas testvére. Később Dobszay István ítélőmester felesége lett.

³² Bethlen Gergely. Benedek uram valószínűleg Patócsy Benedekkel azonosítható. Bethlen vára miatt a Patócsyak perben álltak a Bethlen család egyes tagjaival.

³³ Szulejmán szultán május 1-jén indult magyarországi hadjáratára. Május 28-án a tordai országgyűlés tudomásul vette a szultán mellé rendelt sereg vezetőinek kinevezését, és intézkedett a hadsereg el látásáról is.

7.

Harinnai Farkas Farkas levele

Bethlen Györgynek

Harina, 1567. május 5.

1. Bethlen Erzsébet egészségi állapotáról és Bethlen Gergellyel a malomcsináltatás miatt kialakult konfliktusáról tájékoztatja, és kéri Bethlen György segítségét. – 2. Fia, Harinnai Farkas János kiadásaira hat forintot kér. – 3. Üdvözli Gyulay Mihályt, valamint Károlyi Lászlót, akire neheztel, mert nem tartja vele a kapcsolatot.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak, s öcsémnek. Az Úristennek legyen hála, mi mindnyájan jó egészségbe vagyunk. Kívánnám az Úristentől, hogy te kegyelmed felől is azt halhatnám, de értem, hogy kegyelmed beteges volt. Engedje az Úristen, hogy láthassam kegyelmedet jó egészségbe. [1.] Hiszem, hogy kegyelmed is értett asszonyom felől, nekem is volt emberem ő kegyelménél, ki csak most jött. Megértem, hogy ő kegyelme is beteges volt, de most egészségbe vagy. Engedje Isten, hogy az ő kegyelme betegeskedése legyen jó végre. Tudom, hogy kegyelmednél is nyilván vagy, minemű háborgatása vagy asszonyomnak Gergely uram miatt,³⁴ ő kegyelme nekem is megjelentette vala. Egyszer én ő kegyelmét nekibiztattam vala, hogy semmiképpen meg ne szűnnék ő kegyelme az malom csinálástól. De értem, hogy azután esmét elűztették róla, bizony nekem úgy tetszik, hogy kegyelmeteknek attól semmi félelme nincsen, azért kegyelmed szóljon barátival is felőle, kiváltképpen Gyulay Mihály³⁵ kománkkal. Tudom, hogy kegyelmed jó útba igazítja őt. Kegyelmed értesse asszonyomat, mert teljességgel elháborították szegényt.

[2.] Továbbá te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed megbocsásson, hogy kegyelmedet ilyenkor kell bántanom, de ilyen hirtelen nem lehete egyéb benne,^{III} fiam, János kér, hogy valami költséget küldjek neki, ha lehetséges, kegyelmed a hat forintot adja neki. Bizony volna alkalmason mind borom arra s mind búzám arra a szegényes pénzre, de ilyen hirtelen semmit fel nem vehetek benne e felette sok szedővedőtől.

[3.] Te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed Gyulay Mihály uramnak ajánlja a szolgálato[mat],^{IV} s mondja meg kegyelmed neki, hogy ha az Úristen megtart bennünket, az komaságot ugyanúgy te kegyelmeddel letesszünk, csak az Úristen ő kegyelmét hozza békével haza. Azon is kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed Károly

³⁴ Bethlen Gergely hosszas, végeredményben sikertelen harcot vívott Bethlen Farkas és annak testvére, özvegy Patócsy Miklósné Bethlen Erzsébet ellen, akik Bethlenben a várat átépítették, amelybe így Erzsébet fiait révén a Patócsy család is befészkelte magát. A malomépítés miatt kialakult konfliktus szintén ennek a viszálynak a része volt.

³⁵ Gyulay Mihályra ld. a 2. számú levelet.

^{III} Az „egyéb benne” szavak utólag beszúrva.

^{IV} A hajtásnál a papír kiszakadt.

László³⁶ urammal esmérkedtesen [össze],^v mert azóta, hogy megleányozott,³⁷ lám nem akar esmérni, oly igen megkevélyedett. Megmondhatja kegyelmed neki, hogy én is voltam olyan szegény, mint ő kegyelme, ha Isten erre hozta dolgát, azért esmérne ő kegyelme. Ha kérdendi okát, miért ezt írom, megmondhatja kegyelmed, hogy én semmit ő kegyelme felől nem hallok magam, untalan jó emberünk onnét, azt sem tudom, ha vagyon-e vagy nincs, hogy sem ír, sem izen. Az Úristen te kegyelmedet gyógyítsa meg, és éltesse nagy sok esztendeiglen. Ez levél költ Áldozó nap³⁸ előtt való hétfőn. 1567

Az asszonyember kegyelmednek szolgálatát ajánlja

te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri observandissimo

8.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1567. november 2.

1. Két szekrényt és két ládát csináltatott negyvenegy forintért, amelyekre zárat is kér. Részletesen tájékoztatja Bethlent a fizetés mikéntjéről. A szekrényeket a küldött takarókba burkolják be, hogy meg ne sérüljenek. – 2. Bethlen segítségét kéri a menyegzői előkészületekhez szükséges nagy vasfazekak beszerzéséhez. – 3. A menyegzőbe,³⁹ amely november 27-én lesz, még azért nem hívta Bethlent, mert a módját megadva a saját házuknál akarta felkeresni és meghívni az előkészítésben tevékenykedő feleségével együtt, akinek köszöni segítségét. – 4. A hiányzó vontaranyról és a még szükséges dolgokról a vásárhelyi sokadalomban fognak beszélni. Ő Albert Kovácsnál fog lakni, Bethlen is írja meg, hol lesz elérhető. – 5. Felesége és unokahúga, Apafi Lászlóné jókívánságait tolmácsolja. Felesége is szeretne egy hatforintos szekrényt csináltatni.

³⁶ Drághi Károlyi László (mh. 1585) Bethlen György sógora, a 3. számú levelet író Károlyi Ferenc testvére. Az 1560-as években János Zsigmond *aulae familiaris*a, jelentős birtokokat kapott tőle adományba. 1570-ben fejedelmi tanácsúrként említi Gyulay Mihály végrendelete. 1575-ben a szűk rokonságába tartozó Bekes Gáspár oldalára állt, ezért fej- és jószágvesztésre ítélték, de elmenekült, és később kegyelmet kapott. Éble Gábor csak Szini Klárát tüntette fel nejeül, de valójában több felesége volt, így a Bethlen családhoz is kettős rokoni kapocs fűzte: testvére, Károlyi Klára Bethlen György felesége volt, míg ő György testvérét, Bethlen Druzianát vette nőül. 1571-ben Pókay Annát vette feleségül. Gyermekai közül fia, ugyancsak László fiatalon, 1590 előtt meghalt, Anna lánya Erdélyi Miklós felesége lett 1582-ben. Kata először Bánffy István, majd Rhédey Ferenc, végül iktári Bethlen István felesége lett, míg Zsuzsanna Bethlen Gábor erdélyi fejedelem hitvese volt. ÉBLE, 1913. I. tábla; ETA VII/1 nr. 115, 116., LUKINICH, 1927. 62.

^v A hajtásnál kiszakadt a papír.

³⁷ Leánygyermek született. CZUCZOR–FOGARASI IV. col. 301.

³⁸ Áldozócsütörtök, ebben az évben május 8.

³⁹ Harinnai Farkas Farkas a lányának, Annának és Bekes Gáspárnak a menyegzőjét készítette elő. Az esemény két részben zajlott: először november 27-én Harinán, majd 30-án Nagyenyeden. Ld. Bekes Gáspár 1567. október 29-én és Harinnai november 3-án a beszercei tanácshoz írt meghívóit. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 54–55.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak öcsémnek. Te kegyelmednek azt írhatom, hogy az Úristennek akaratából mindnyájan jó egészségben vagyunk, keresztleánya is kegyelmednek jó egészségbe és igen vígan vagyon. [1.] Továbbá ím a szekrényekért elküldtem. Amint kegyelmed mondta vala, a szekrények egyikét csinálák huszonkét forintért, a másikat tizenkettőért, a két ládát, amint most kegyelmed írta, hét forintért, ki teszen mindenestől negyvenegy forintot. Abba, amint kegyelmed mondá, adtam kegyelmednek tizenöt forintot, ott Feirvarat esmét két forintot, ki teszen tizenhét forintot. Ím mostan küldök mind a szekrények, s mind a ládák áráért huszonnégy forintot, az zárákra is ím négy forintot küldök, mert nem tudom, mennyit kell küldenem. Ha többet kívánnak érette, te kegyelmed adja meg, én te kegyelmednek Vasarhelt megadom, valami mivel többet ad kegyelmed. Ím meghagytam, hogy takarókat is vigyenek, kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed takartassa úgy be, hogy kár ne legyen benne.

[2.] Hagytam vala továbbá Komoniay Peternek, hogy megtudakoznék rajta, ha Tobiassi Janos hon vagyon-e, mert ő nála is vannak azt hallom, öreg vasfazakak, te kegyelmedet is kérem, hogy kegyelmed értekezzék meg rajta, ha hon vagyon. Ha hon vagyon, kéresse kegyelmed én szómmal. Ha lehetséges volna, hogy kegyelmed e munkától megóhatna, hogy el is hozatná, megszolgáltatnám kegyelmednek. Ha szinte nem lehetne is, csak te kegyelmed írja meg, én érte küldenék. Ha egyebütt tud is kegyelmed valahun, tegye egyebütt szerét, mert semmire nem esmérem nagyobb szükségünket, mint arra.

[3.] Ahun kegyelmed azt írja, hogy kegyelmedet még a menyegzőbe nem hívtam. Ugyan szembe nem akartam kegyelmedet hívnia, hanem meg akartam a te kegyelmednek tisztességét adnom, ugyan házánál akartam kegyelmedet meglelnem. Azért te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed ez jövendő Szent Katalin asszony nap után való csütörtökön⁴⁰ legyen itt a mi házunknál, mind asszonyommal egybe. Te kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed mondja asszonyomnak ő kegyelmének szolgálatomat, és mondja meg kegyelmed, hogy megszolgálom ő kegyelmének, hogy ő kegyelme munkálkodik értünk. [4.] Azt is írja ő kegyelme, hogy vont arannyal⁴¹ töltené, ha akarnók. Mondja meg kegyelmed ő kegyelmének, hogy valamint ő kegyelmének jobbnak tetszik, úgy csinálja. Írja ő kegyelme, hogy vagyon még valami kevés vont aranya, ő kegyelme azt varrja fel addig. Ím értem, hogy kegyelmed is ott leszen Vasarhelt a sokadalomba, izenje meg ő kegyelme te kegyelmeddel, mennyit küldjek, én ugyan onnét megküldöm. Ami egyéb szükséges dolgaink lesznek, én magam bővebben szólok kegyelmednek felőle. Ennekem izenje meg, hun leszen kegyelmed szállása Vasarhelt, tudjam hun kerestetném kegyelmedet. Én Albert kovácsnál leszek. [5.] Az asszonyember te kegyelmednek szolgálatját ajánlja, kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed asszonyomnak is mondja szolgálatát ő szavával. Húgom, Apafy Lászlóné⁴² asszonyom is kegyelmednek s mind asszonyomnak szolgálatát ajánlja. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával mind asszonyommal egybe. Költ Harinnán, Mindszent nap után való vasárnapon 1567.

Harinnay Farkas
manu propria

⁴⁰ November 27-én.

⁴¹ Vont arany = aranyszál, aranydrót.

⁴² Apafi Lászlóné Bethlen Anna, ld. a 3. számú levelet és a 26. jegyzetet.

Az asszonyember igen kéri kegyelmedet, hogy kegyelmed őneki is szerződtenne egy szekrényre, ki hat forintot érne. Megszolgálja kegyelmednek, meg is küldi az árát, mihelyt megkésziül.

Címzés: Ez levél adassék Bethlen Georg uramnak, nekem szerelmes uramnak és öcsémnek.

9.

Illyei Gáborné Tholdy Luca levele Bethlen Györgynek

Várad, 1568. január 2.

Kéri, értesítse az örökségről való egyezkedés időpontjáról, mert ezen személyesen ő vagy férje jelen kíván lenni. Ha előbb megegyeznek, akkor a rá eső harmadrészt, pénzt, ingóságot, jószágot Bethlen György tartsa magánál, és senkinek, még testvérének, Sározy Istvánné Tholdy Annának se adja át.

Írom köszönetömet, szolgálatomat, mint szerelmes bátyámnak. Továbbá ím értöm, hogy Kegelemed meg akar az atyafiakkal egyeződni, de kėrőm Kegeleme-
det, mint szerelmes bátyámat, hogy te Kegelemed énnėköm írja meg, avagy izenje
meg Kegelemed, amikor lészőn az egyenősiülés,⁴³ mert Sarosy Istvánnė⁴⁴ ott benn,
Erdélyben vagyon. De nem akarom, hogy az én részőm szőrént valót sem ő kezé-
ben, sem hogy másėba adja Kegelemed. Azért akarom Kegelemedtől megėrtenőm
az megegyenősiülésnek⁴⁵ napját, hogy személyőm szőrént, vagy én magam, vagy
az én uram ott akarok lennőm. De ha Kegelemedek addiglan megegyenősiődnėk is,
kėrőm én Kegelemedet azon, mint jó bátyámat, hogy Kegelemed az én részőm
szőrént valót senki kezėhöz ne adja Kegelemed, se a fizetést, se a jószágot, hanem
én, vagy az én uram találjam Kegelemed kezénél meg, mert én Sarosy Istvánnėval
atyjával, anyjával egy vagyok, azért az fizetésből harmad részėnek fele engőmet il-
let: vagy pénz, vagy marha, vagy jószág, mindőn engőmet illet az harmad részėnek
fele. Az Isten tartsa meg Kegelemedet. Ez levél költ Váradon, Kiskarácsony után
való pėntőkőn.1568.^{VI}

Illey Gábornė
Tholdy Lwcha

Címzés: Ez levél adassék az Vitézlő Betlen Györgynek Búnon lakógyandónak [!]
nėköm szerelmes bátyámnak tulajdon kezėben.

⁴³ Egyenesiülés, megegyenesiülés = megegyezés, egyezsėgkötés, osztálytétel. EMSZT II. 642.

⁴⁴ Sározy Istvánnė Tholdy Anna és Tholdy Luca Bethlen György unokatestvėrei. Anyjuk, Tholdy Lukácsnė Bethlen Jusztina és Bethlen Elek, György apja testvėrek voltak. A szóban forgó öröksėgi
űgyről nem tudunk részleteket.

⁴⁵ Megegyezés; itt: osztálytétel.

^{VI} A levėlíró először 1567-t írť, majd a hetest áthúzta és nyolcasra javította.

10.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Torda, 1568. november 12.

1. Sajnálkozik Bethlen György beteg lába miatt, de a gyomrát jobban félti. – 2. Tetey Lőrincet kiengeszteli és ráveszi Bethlen ügyeinek intézésére. – 3. Majd megüzeni, mikor küldhet a halért, a kért szakácsot is hamarosan küldi, és a levelet pedig Nehéz János viszi.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes uramnak, s atyámfiának, [1.] értem a kegyelmed lábának nyavalyáját, kit bizony igen bánok, de hiszem, hogy az Úristen kegyelmedet meggyógyítja, csak a gyomra legyen kegyelmednek egészséges, a lába kegyelmednek meggyógyul. [2.] Ahul kér azon kegyelmed, hogy Tetei uramat⁴⁶ engeszteljem, és kérjem a kegyelmed dolgai gondviselésére, azt örömet megmíveltem, hiszem, hogy gondja is lesz rá. [3.] Ahun kegyelmed azon kér, hogy megírjam, mikor küldjön kegyelmed a halért, azt én kegyelmednek most meg nem tudom írni, mert még a halászatot el [nem kel]zedték,^{VII} de akitől kegyelmed megizeni, mikor a [---]ért^{VIII} küldök, akkor megírom, mikor küldjön kegyelmed. Én is Isten segítségével hétbe kelve haza megyek, szer- te leszek a halászatért, a szakácsokat sem ígérem sokára, valamikor szükség után oda ereszttem, ím érte leszek. A levélért is [-----]^{IX} szerezhetem, elküldöm Nehéz János- tól. A[z Úris]ten gyógyítsa meg kegyelmedet és tartsa meg minden javaival, te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak én szómmal mondja szolgálatomat. Da- tum Tordae feria sexta prima [!] post Martini Anno Domini 1568.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: E[gregio] domino Georgio de Betlen [domin]o fratri observandissimo

11.

**Bekes Gáspárné Harinnai Farkas Anna
levele Bethlen Györgyné Károlyi Klárának**

Gyulafehérvár, 1568. november 21.

1. Köszöni, hogy Bethlenné talált számára vénasszonyt, és kéri, hogy ne engedje elígérkezni máshová, amíg nem találkoznak. – 2. Beszámol az ingek varratásáról és vont aranyat kér a díszítésükhöz. – 3. A híreszteléseknek ne higgyen, csak az általa írtaknak. – 4. A süteményt köszöni, a legjobbkor érkezett, mert az apja, bátyja és sógora, Bekes Gábor is náluk evett.

⁴⁶ Tetey Lőrinc. Róla ld. a 3. számú levelet és a 24. jegyzetet.

^{VI} A pecsét felszakításakor a levélen két, kb. két centiméter átmérőjű lyuk keletkezett.

^{VII} A papír kiszakadt.

^{IX} A papír kiszakadt.

Szolgalatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes asszonyomnak és anyámnak. Örülöm, hogy kegyelmed felől jó egészséget hallok. Istennek legyen hála, mi is még egészségben vagyunk. [1.] Ím értem kegyelmedet mit ír az vénasszony⁴⁷ felől, kegyelmednek meg szolgálom, hogy kegyelmed énreám és az én dolgomra ilyen gondja legyen. De kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed az vénasszonyt tartóztassa meg addig, míg kegyelmed énvelem szembe léssen, hogy sehova addig szót ne adjon, mert ugyan semmiképpen én az nélkül nem lehetek, miképpen kegyelmednek én megmondtam, hanem mikor az Úristen kegyelmedet idehozza, kegyelmeddel én akkor elvégezem.

[2.] Továbbá értem, az ingek felől kegyelmed mit ír. Ide öt ingnek az ujját és az gallérját hozták, de én arra gondot viselek, megvarratom, megcsináltatom, és kegyelmednek megküldöm. Az imegeknek egyiknek is nincs dereka. Az két tallért, az kit kegyelmed az gyöngyfűzőnek küldött, megadák, de az vont arannyal meg nem írták, hanem kegyelmed küldjön több vont aranyat. Kegyelmed nekem negyvent mondott vala, hogy csináltassak, de nem juték meg vele, kegyelmed többet küldjön. Kegyelmed azt is megírja, ha negyvent csináltassak, avagy többet.

[3.] Továbbá értem, hogy kegyelmedék különb-különb híreket vesznek, de kegyelmed senki beszédét ne higgye, míg nem az Úristen kegyelmedet vagy idehozza, avagy pedig kegyelmed az én levelemet látja, ha az Úristen békével azt az időt adja érnünk. [4.] Kegyelmednek meg szolgálom az bélést,⁴⁸ ennie készségesek voltunk benne, hogy uram apám és bátyám, és Gábor uram⁴⁹ is itt volt, mind együtt voltunk, hogy megöztük. Szinte olykor találta volt küldeni, hogy szinte akkor jöttek vala ide. Asszonyom anyám kegyelmednek szolgálatját ajánlja, mint szerelmes asszonyának és leányának. Az hatalmas Isten tartsa meg kegyelmedet minden háza népével egyetembe. Ez levél költ Fejrvárat, Szent Erzsébet asszony nap után való vasárnap, anno Domini 1568.

Farkas Anna az nagyságos
Cornyodj⁵⁰ Bekes Gasparne

Címzés: Ez levél adassék Karolj Kalara asszonynak Bethlen Giorgine asszonyomnak, nekem szerelmes asszonyomnak és anyámnak kezében.

⁴⁷ A vénasszony fontos szerepet töltött be az úrnő udvartartásában, főként gazdasági ügyekkel és a szobalányok irányításával foglalkozott. Bővebben: KOLTAI, 2001. 40.; RADVÁNSZKY, 1986. I. 179–180.

⁴⁸ Rétegesen töltött sült tészta. TESZ I. 274.

⁴⁹ Bekes Gábor (mh. 1581), Gáspár öccse, aki 1575 után bátyjával együtt menekülni kényszerült Erdélyből, majd miután kegyelmet kapott, ő is Lengyelországban szolgált. Részt vett mindhárom livóniai hadjáratban, ahol 500 lovas és gyalogos felett parancsnokolt. 1581-ben, Pszkov ostrománál esett el. DIVÉKY, 1944. 15–17.

⁵⁰ A Bekes család előneve Kornyi volt.

12.
Bekes Gáspárné Harinnai Farkas Anna⁵¹
levele Bethlen Györgyné Károlyi Klárának
Gyulafehérvár, 1569. március 20.

1. Sajnálkozik Bethlenék betegeskedésén, ő férjével és kisfiával együtt jó egészségnek örvend. – 2. Bethlenné ékszerét, a gyöngyös rózsát⁵² nem tudta megjavíttatni a vont arany hiánya miatt, amit Kolozsvárról akar beszerezni. – 3. Bethlenné ne küldje el a bölcső lábát, mert nem sokára úgyis találkozni fognak Fogarasban.

Szolgalatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes asszonyomnak és anyámnak. [1.] Kívánnám az Úristentől, hogy kegyelmetek felől jobb hírt hallanék. Értem, hogy kegyelmetek betegesek, bizony nem tudom, ha az kegyelmed betegségén bánkódjam-e, vagy örüljek.⁵³ Bizony, hogy akarnám, ha György uram felől jobb hírt hallanék. Magunk felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek hála egész-ségben vagyunk mind az én szerelmes urammal⁵⁴ és kis^x fiammal egyetembe.⁵⁵

[2.] Értem mit ír kegyelmed az gyöngyös rózsá felől, bizonyost higggye kegyel-med, hogy eddig is megcsináltattam volna, de sehult vont aranyat nem találtatha-tok neki. Hanem ím mostan akarok Colosvarra küldeni, ha hoznak, mindjára-st megcsináltatom én magamnak is. Ugyan sok dolgom múlt, hogy az mi megállott, nem csinálhattam, mivelhogy nem találtathattam vont aranyat.

[3.] Kegyelmed ír nekem az bölcső lába felől, kegyelmed ne munkálódtsassa ide, mert hiszem Istent, hogy mi rövid időn oda Fogarasba fogunk menni, megta-

⁵¹ Harinnai Farkas Anna (mh. 1573) Harinnai Farkas Farkas leánya. 1567. november 30-án ment férjhez Bekes Gáspárhoz.

⁵² Ékszertípus. Kapy György 1668-as inventáriumában „Vagyon egy gyöngyös rózsza, közepén egy bog-lár, kilenc gránátkő benne.” EMSZT IV. 809.

⁵³ Károlyi Klára terheségére utal.

⁵⁴ Bekes Gáspár Petrovics Péter szolgálatában kezdte pályáját. Az 1560-as évek derekától Erdély meg-határozó politikusa: kincstartó, tanácsúr, János Zsigmond testamentumosa. Hatalmas birtokai közül kiemelkedett Fogaras és a testamentumosként egyharmad részben birtokolt Huszt. 1571-ben ő kö-tötte a Magyarország és Erdély kapcsolatát rendező speyeri egyezményt. A fejedelmi trónért a Bátho-ryakkal rivalizált, kudarca után 1573-ban és 1575-ben fegyverrel szegült szembe Báthory Istvánnal. Veresége után Lengyelországba menekült. Amikor Báthory István lett a lengyel király, a lengyel ren-dek kérésére megkegyelmezett neki. Bekes a livóniai háborúban bizonyította hűségét és tehetségét, élete végén Báthory legbizalmasabb tanácsadója lett, és szolgálataiért litvániai birtokokat kapott. Is-mereteink szerint kétszer nősült, először Harinnai Farkas Annát, majd Sárkándy Annát vette nőül, mindketten egy-egy fiút szültek neki: Lászlót, illetve Gábort.

^x A „kis” szó utólag beszúrva.

⁵⁵ Egyetlen közös fiuk: Bekes László apja halála után Báthory András mellett nevelkedett a pułtusi je-zsuita kollégiumban, ahol unitáriusról katolikus hitre tért. Katonai pályára lépett, és az apja által nyert litvániai birtokain telepedett le. 1586-tól Jan Zamoyski kancellár mellett tevékenykedett. 1593-ban féltestvérével, Gáborral együtt lengyel indigenátust nyert. 1594-ben Krzysztof Radziwiłł wilnói vajda litván segédcsapatait vezetve harcolt Magyarországon a török ellen. 1598-ban részt vett III. Zsigmond lengyel királynak a trónért folytatott svédországi háborújában, 1600-ban pedig Zamoyski moldvai hadi vállalkozásában tüntette ki magát.

lálom én kegyelmedet ott bent.^{x1} Isten tartja meg kegyelmedet. Ez levél költ Feir-
várat, böjtközép vasárnap. Anno Domini 1569.

Anna Farkas consors
Magnifici Casparis Bekes

Címzés: Ez levél adassék Bethlen georgjine asszonyomnak Kalory [] Kalara asszo-
nyomnak és anyámnak kezébe.

13.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. március 28.

*Az özvegy anyja, Bethlen Mihályné Sarmassághy Ilona megkeresésére támogatja
unokahúgúknak és gyámleányúknak, Bethlen Erzsébetnek Makray Bertalannal
kötendő házasságát.*

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commenda-
tionem. A te kegyelmed jó egészségét kívánnám nagy szívem szerint hallanom.
Magunk felől azt írhatom te kegyelmednek, hogy Istennek akaratából mi mind-
nyájan jó egészségbe vagyunk. Továbbá ez mai napon jöve én hozzám Betlen
Mihályné⁵⁶ asszonyom, mondá azt, hogy húgom felől, Erzsébet sszony felől valami
szó érte volna, de ő te kegyelmed és én hírem nélkül választ nem akart tenni, mi-
ért hogy mi vagyunk közelb való atyafiai. Akarná venni Makray Bertalan,⁵⁷ én az
én tétetésemet megmondám,⁵⁸ hogy bizony énnekem igen tetszik, mert jámbor
nemzet, ő maga is jámbor, csak egy főre is vagyom.⁵⁹ Azért ím asszonyom kegyel-
medet megtalálta ez dologról. Nem akar te kegyelmed híre nélkül és akarata nél-
kül semmit mívelni, azért te kegyelmed lássa. Látja kegyelmed, hogy az ember
igen szűk, nem szinte úgy válogathatunk benne, amint mi akarnok. Tetszik énne-
kem, hogy ebbe te kegyelmed se tartson semmi ellent. Az Úristen te kegyelmedet
tartsa meg minden javával mind asszonyommal egybe. Ex Harinna feria secunda,
post dominicam Judico. Anno domini 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen domino et fratri observandissimo

^{x1} Az „ott bent” utólag beszűrve.

⁵⁶ Bethlen Mihály Bethlen György bátyja és anyja révén Harinnai öccse volt, 1568 előtt halt meg. 1553. március 18-án kelt végrendelete szerint két gyermeke élt: Ferenc és Erzsébet, akiknek gyámjaiul Harinnai Farkas Farkast és Bethlen Györgyöt mint testvéreit kérte fel. MOL P 1955 A Bethlen család levéltára 7. cs. 40. t

⁵⁷ Makray Bertalan birtokai Doboka, Szilágy és Hunyad vármegyében feküdtek. A szóban forgó házasa-
ság létre is jött: egy 1570-es peres irat Bethlen Erzsébetet nevezte meg Makray feleségéként. PETRI,
1901–1904. VI. 66. Lukinich Imre is Makray Bertalant tüntette fel a családfán Bethlen Mihály leánya,
Erzsébet férjeként. LUKINICH, 1927. 70. 1606-ban Bethlen Erzsébet már özvegyként szerepelt, és egy
Péter nevű fiát említették, akitől, miután 1610-ben részt vett a széki merényletben, elkobozták a bir-
tokait. TAGÁNYI–RÉTHY–POKOLY, II. 255., V. 300.

⁵⁸ Döntésemet közöltem.

⁵⁹ Jámbor, tisztességes családból származik, egyedülálló, csak ő örököl.

14.

Harinnai Farkas Farkas levele Bethlen Györgynek

Bán, 1569. április 18.

Előző napra Bánba várta a címzettet, hogy ígérete szerint találkozzanak. A közelgő október miatt sürgősen dönteniük kell a jószágról adandó kötelezvény ügyében, amit minden érintettnek külön-külön kell adnia. Károlyi László nem ad, ő viszont Gyulafehérváron az ítélőmester előtt ki fog egyezni a másik féllel. Szerinte Dobszay István is így tesz majd. Bethlen értesítse őt, hogyan döntött.

Egregie domine, et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem. A te kegyelmed jó egészségét mind asszonyommal egybe kívánom az Úristentől. Magunk felől is azt írhatom, hogy Istennek akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk. Ez elmúlt napokban írt vala kegyelmed énnekem, hogy ez tegnapi vasárnapra kegyelmed ide Baniba⁶⁰ jőne, hogy ami dolgaink volnának, szólnánk róla. Én aznapra idejöttem vala, várám kegyelmedet, de kegyelmed sem jöve, sem izene. Nem tudom mire vélni, jól tudja kegyelmed, hogy az Szent György napja szinte előttünk vagyunk, akkor mi tőlünk a jószágról menedéket kívánnak.⁶¹ Akarja-e kegyelmed a menedéket adni, avagy nem, azt én nem tudom, én senkiért menedéket nem adhatok, hanem csak én magamért. Kitől, kitől, mind személyek szerint kívánják. Károlyi László uramat értem, hogy nem akarja, avval ő legyen szabad. Én bizony erre többet nem költök, én önmagam felől megalkuszom velök, ám aki perleni akar, pereljen bátor. Azért, ha kegyelmednek az akarata, hogy kegyelmed is ne pereljen, tehát kegyelmed is Szent György napján ott legyen a mester⁶² előtt. Hiszem azt, hogy ott lesznek Feirvaratt, az Szent György napján. Én is, ha az Úristen egészségemet adja, ez jövőre pénteken elindulok. Dobszay⁶³ uramhoz is küldtem vala, izente vala, hogy húsvét másodnapján hozzám jő, de ő sem jöve, azt hiszem, hogy Feirvaratt fogjuk őtet is találni. Azért kegyelmed lássa, mit akar kegyelmed mívelni, és adja tudtomra kegyelmed, micsoda a kegyelmed akarat, tudjak mihez tartozni. Az Úristen tartsa meg te kegyelmedet minden javával mind asszonyommal egybe. Ex Bani feria secunda post dominicam Quasimodo anno domini 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri nobis observandissimo.

⁶⁰ Bán = Alsó, illetve Felső Bán, Kraszna vármegyei falvak, Valkótól délkeletre. A Harinnai-Bethlen-Károlyi rokonság számos részjószág tulajdonosa volt a környéken.

⁶¹ Nyugta, kötelezvény, menedéklevél, menlevél: az adósság vagy szolgáltatás megadására kötelező vagy annak kiegyenlítését bizonyító irat. TESZ 2. 889.

⁶² Wesselényi Miklós ítélőmester járt el ügyükben.

⁶³ Dobszay István, Bethlen Borbálát vette feleségül, így Bethlen György és Harinnai Farkas Farkas sógora lett. Jogi pályát futott be, amelynek csúcspontja, hogy 1577 és 1580 között ítélőmesterként tevékenykedett.

15.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. szeptember 21.

1. Lánya, Harinnai Farkas Kata súlyos beteg. – 2. Szerinte rokonaik jól jártak, hogy ha fizetés árán is, de jószágait megkapták. – 3. Találkoznunk kell, hogy Károlyi László birtokügyeiről és a Telegdi Mihálynak és Miklósnak adandó menedékleveleiről döntsenek. – 4. Bethlen beteg feleségét családi lekötöttségeik miatt nem tudták meglátogatni. – 5. Bethlen kérésére ügyelni fog, nehogy valaki beiktassa magát Bethlen János jószágába. A dologra Ferenc deák és Balog Pál is figyeljen. Az érintett nemesek nevét mellékel.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Értem a kegyelmed leveléből te kegyelmed mind asszonyommal és kis fiacskájával egybe jó egészségét, kin az Úristennek nagy hálákat adok. Kívánom is az Úristentől, hogy azt sok ideig megtartsa. Magunk felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek kegyelmességéből, minagunk jó egészségbe vagyunk, de a szegény kicsiny leánykánk, a Kató⁶⁴ igen beteg, valamit az Úristen teszen vele.

[2.] Ím értem a kegyelmed leveléből a szegény atyánkfiai dolga mibe legyen. Bizony igen akarom, hogy szegényeknek jószáguk megszabadult, ha fizetésekkel esett is, mégis jobb a jószágnak kezükbe lenni. [3.] Írja kegyelmed azt is, hogy kegyelmednek immár effelé kelletik jönni. A jószág felől bizony igen szükséges volna, mert Lazlo uram⁶⁵ ezt mind tovább tovább halogatja. Őneki könnyű, mert ez ideig is elég hasznát vőtte, a vámteheneket⁶⁶ is felvőtte, immár mind búzából, borból a magyar helyeken kilencedet kellett adni, hiszem hogy azt sem hagyta hátra, a Szent Márton adója⁶⁷ is majd előttünk lesz. A nap is, amely nap a Telegdi uraim,⁶⁸ az több atyafiakkal egybe, tőlünk a menedéket kívánják, Szent Márton nap után mindjárást előjő. Mindezekről igen jó volna idején végeznünk, mert bizony ez ideig is igen káros ilyen módon lenni, azért te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed eljöjjön, ne késsek.

[4.] Te kegyelmed megbocsássa, hogy asszonyomat ő kegyelmét ilyen nyavalyájába meg nem láthatok, bizony az volt szándékunk, hogy kegyelmét meglátogassuk, de nagy sokféle dolgaink találának, kitől nem mehetünk. A fiammal való dolog is, a gyermek betegsége is tola, mindez ilyen dologért nem mehettünk eddig. Amit én fiamnak Bekes uram előtt ígértem vala, azokat én mindeneket neki megadtam, még annál sokkal többet, amit ott ígértem, csak hogy immár lehetne nyugalmamra.

⁶⁴ Harinnai Farkas Kata szerencsésen túlélte ezt a betegségét, és 1580-ban Kovacsóczy Farkas kancellár felesége lett.

⁶⁵ Károlyi László. Az egész, tágan értelmezett Bethlen–Harinnai rokonságot megmozgató, hosszadalmas és szerteágazó per Valkó váráért és uradalmáért folyt. PETRI, 1901–1904. II. 250.

⁶⁶ A harmincadokon fizetendő állatvám, a vámsó, -búza, -zab mintájára. TÁJSZÓTÁR 2. col. 915., SZAMOTA–ZOLNAI col. 1055.

⁶⁷ Szent Márton-napkor (november 11.) a kincstárnak készpénzben fizetendő adó.

⁶⁸ Telegdi Mihály ekkor a székelyek főkapitánya, udvarhelyi várnagy. Testvére, Telegdi Miklós volt az alkancellár, akinek a szentjobbi kolostor elleni véres támadás és a szerzetesek meggyilkolása miatt 1560-ban elkobozták csanádi birtokait. A két testvér, a katolikus Mihály és a protestáns Miklós egyébként világnézeti különbségük és birtokügyek miatt egymás elleni hadakozással töltötték életük nagy részét. BLAZOVICH–GÉCZI, 1995. 25–26.

[5.] Ahul te kegyelmed kér azon is, hogy én hallgattatnék, ha valaki iktatni akar-ná magát a Betlen Janos⁶⁹ jószágába, ím én is meghagyom Ferenc deáknak, hogy rá vigyázzon. De azért hagyja meg a kegyelmed szolga [!] is Balog Pálnak, hogy igen ráhallgasson, mert én is messze vagyok tőle. Ferenc deák is nem mindenkor va-gyon hon, azért ha előbb hírem lehet benne, én Balog Pálnak hírré teszem. Ím el-küldtem a nemes uraim nevek megtudni, s azt is kegyelmednek egy cédulácskába írva küldöm. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszo-nyommal és kis fiacskájával egybe. Költ Harinnan, Szent Máté estéjén 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlenet domino et fratri amantissimo.

16.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. október 29.

1. Örül, hogy Bethlenének gyermeke született. Ő viszont, mióta Erdődről visszatért, betegeskedik a gyomrával. Peres ügyében sem tudott személyesen eljárni; Dancs Ba-lázst küldte Csákány Balázshoz és Dobszay Istvánhoz. – 2. Bethlen György döntését és tanácsát várja a Károlyi László-féle birtokrész megszerzéséről. Beszámol Károlyi drági túlkapásairól. – 3. Múlt aratáskor két emberének ellopták a lovát, Bethlen szol-gája, Székely Márton a hozzá jutott lovakból csak az egyiket adta vissza, a másikon nyerészkedni próbál; kéri Bethlent, hogy járjon közbe. – 4. Felesége elvesztette láda-kulcsát, azért csak most tudja elküldeni a főköttöt Bethlen feleségének, Károlyi Klára-nak.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Értem a te kegyelmed leveléből, hogy az Úristen te kegyelmednek jó egészséget adott, mind asszonyommal egybe, kit bizony igen szívem szerint örülök. Nagy hálaikat is adok az Úristennek, hogy ő szent felsége te kegyelmedet meglátog-ta.⁷⁰ Magam felől azt írhatom kegyelmednek, hogy bizony elég beteges vagyok, a ház népe, legyen az Úristennek hála, mind jó egészségbe vannak. Te kegyelmed pana-szolkodik azon, hogy én te kegyelmednek az én betegséget emberem által meg nem jelentettem. Bizony hogy örömet megizentem volna kegyelmednek, igenis kí-vántam volna a kegyelmed idejöttét, de e nagy pokol úton nem akartam kegyelmedet munkálottatnom. Aztán legyen az Úristennek hála, szinte halálra való nyavalyám

⁶⁹ Bethlen János, György unokaöccse. Apja, Bethlen Gergely, majd mostohaanyja, Kállay Orsolya halá-la után 1568-ban perrel támatta meg apja második házasságából származó testvéreit, és erőszakkal foglalta el birtokaikat. Tehetségtelen és pazarló gazdálkodása miatt állandó pénzzavarral küzdött, ezért sorra zálogosította el birtokait. Ez kivívta a család rosszallását, a birtokok védelmében legerőtel-jesebben a család feje, Bethlen György lépett fel unokaöccse ellen.

⁷⁰ Bethlen György és Károlyi Klára első közös gyermeke, Bethlen Ferenc születéséről van szó. Korai halála miatt Bethlen Ferenc nem futhatott be fényes pályát: 1590-ben udvari belső emberként emlí-tik, 1595-ben és 1596-ban részt vett Báthory Zsigmond török elleni hadjárataiban. Rövid betegeske-dés után 1601 áprilisában halt meg. LUKINICH, 1927. 66.

nem volt, bizony, hogy igen beteg voltam, a gyomrom felette igen fájt, ki soha annak előtte én rajtam nem volt. Immár, legyen Istennek hála, az elállá rólam. Azért estve-felé mégis mindennap még érzem, fenn ballagok, de semmit nem ehetem, bort sem ihatom, szinte úgy vagyok, mint ahogy Erdeőd alól megjöttünk vala, annyira elerőtlenültem, hogy csak alig írhatok. Azért várnám az Úristentől, hogy immár napról napra jobban lennék, ím a terminusra is el kell vala mennem, de oda sem mehetek. Dancs Balast küldém Balas uramhoz, Chakany Balashoz⁷¹ és Dobszay uramhoz, hogy gondomat viselnék ott, hiszem, hogy talán gondomat is viselik. Azt tudtam, hogy kegyelmed ott legyen, izentem vala kegyelmednek is, mert ha tudtam volna, hogy kegyelmed ott ne legyen, otthon is meg kellett volna kegyelmedet kerestetnem.

[2.] Te kegyelmednek immár egynéhányszor írtam s izentem is, hogy kegyelmednek jó volna alájönni, hogy végeznénk a kevés jószág felől, vennék ki Károlyi László uram kezéből, és osztanék meg.⁷² Engem az atyafiak immár egynéhányszor letek meg érette, hogy megosztanánk, csak kegyelmed jó vala, vagy én magam mehetek vala, vagy emberemet küldhetem vala. De ettől régen megmenekültünk volna, de immár én nem tudom, mit kelljen mívelnünk, mert Szent Márton nap után nyolcad nappal a menedéket megkívánják. Ha meg nem adjuk, a jószágot esmét visszafoglalják, kegyelmedék pedig a több atyafiakkal egybe, nem tudom, miről tudna menedéket adni, ha semmi nincs kegyelmed kezébe, immár pedig az ideig ugyan lehetetlen megosztani. Karoly Laszlo uram nem gondol semmit vele, mert anélkül sem akar vala evvel megelégedni, azért bizony igaz elég hasznát venné, mind van, tehenét elvenné, kilencedet elvenné, hiszem, hogy eddig adóját is felvötte, szolgálatát pedig annyiért vötte, hogy e nyáron mind ott Dragba arattak, kaszáltak. Azért bizony igen szűkös volna kegyelmednek alájönni, szólnánk, mit kellene mívelnünk, mert hitemre én soha nem tudom immár, mit kelljen mívelnünk, jóllehet amint én kegyelmednek ennek előtte is meg mondtam, soha ezért én többet nem perlek, sem költök. Én az enyémre gondot viselek, ha kegyelmednek nem kell, lássa azért kegyelmed, mit kelljen kegyelmednek mívelni.

[3.] Továbbá még ez elmúlt aratáskor lopták volt az én katonai ispánomnak és Fábián mesternek lovukat el, kegyelmed szolgálja, Székely Márton kezébe akadott volt. Az egyikét megadta, a másikat megtartotta, ez mai nap is oda vagy on, amit kíván tőlük, azt a ló nem éri. Hiszem, hogy eddig ő maga is meglelte volna Fábián mester kegyelmedet felőle, de több hat heténél, hogy mind itt kellett mívelni, most is itt mível, amit el nem hagyhatna. Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed adassa meg, ne maradjon szégyén kárba, a jámbor nyerjen máson, ne rajtunk, megszolgálom kegyelmednek.

[4.] Az asszony ember kegyelmednek szolgálatát ajánlja, kéri azon kegyelmedet, hogy kegyelmed asszonyomnak is ő szavával szolgálatát ajánlja, és kérné kegyelmét ő kegyelme, hogy ő kegyelme megbocsássa, hogy a főköttöt Mátétól meg nem küldhette volt, mert a láda kulcsát elvesztette volt, azért ím most megküldte ő kegyelmének. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival boldogul

⁷¹ Csákány Balázs Kolozs vármegyében és Udvarhelyszéken birtokos köznemes, jogtudós, aki birtokai mellett prókátorságból élt. Bethlen Gergely egyik leányát vette el 1568. december 28-án. 1575-ben, mint a Harinnai–Bekes–Bethlen rokoni kör szinte minden tagja, részt vett Bekes Gáspár Báthory-el-lenes támadásában és fogságba esett, de nem végezték ki, hanem a fejedelem új vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. BETHLEN, 2004. III. 56, 85.; HORN–KREUTZER–SZABÓ, 59–60.

⁷² Az előző levélben már tárgyalt valkói birtokügyről és perről van szó.

nagy sok esztendeiglen, mind asszonyommal és gyermekivel egybe. Kegyelmedet azon kérem, hogy én szómmal is kegyelmed asszonyomnak ajánlja szolgálatomat. Költ Harinnan, Szent Simon Jude nap után való szombaton 1569.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlenet domino et fratri amantissimo.

17.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1569. december 7.

1. Egészsége javul, felesége gyermekeikkel együtt és Bethlen György nála lévő fia, Miklós is jól van. – 2. Kéri, hogy Bethlen jóval a menyegző napja előtt érkezzen meg, hogy a teendőket megosszák. Veje, Bekes Gáspár és lánya is jönni fog. – 3. Attól tart, hogy nem talál násznagyot: Bánffy Pál megígérte, de Gyulafehérváron van elfoglalva, Fráthay Gergely Makray Bertalan násznagya lesz. Dobszay István érkezése is kétséges. – 4. Kéri Bethlent, hozzon hegedűsöket, és kerestesse meg a Csákány Balázs menyegzőjén bevált székely darabont-énekmondót. Szakácsokról, fazekakról, tányérokról, tálakról, madárról és minden egyébről gondoskodjon. Vajdaffy Dénesnével is vegye fel a kapcsolatot, ő levélben és pénzzel kérte, hogy szerezzen vizát, de választ még nem kapott.

Köszönetemet és szolgálatomat írom kegyelmednek, mint szerelmes uramnak s öcsémnek. [1.] Az Úristentől kívánom te kegyelmed jó egészségét és boldogul való hosszú életét, mind asszonyommal és a kis Betlen Ferenczel egybe. Magam felől kegyelmednek azt írhatom, hogy Istennek akaratából én is naponként jobban kezdettem lennem. Az asszonyember mind gyermekivel egybe jó egészségbe vagyok, Betlen Miklós⁷³ is jó egészségbe vagyok.

[2.] Te kegyelmed emlékezhetik róla, hogy Vasarhelt is kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed ha lehetne, a menyegző napja előtt egynehány nappal idejőnne. Te kegyelmedet mostan is kérem, mint uramat és szerelmes öcsémet, hogy te kegyelmed idejőjön, idején elviselhessünk gondot reá, ami dolog előttünk vagyok. Ma is jöve egy emberem meg Feirvarról, ugyan bizonynyal izene Bekes uram, hogy ha Isten egészséget ad neki, mind leányommal egybe itt leszen. [3.] de igen félek, hogy gazda miatt fogatkozom meg. Banfi Pál⁷⁴ uram ígérkezik vala, de ő is Feirvarott vagyok, nem tudom, ha meg szabadulhatna akkorra vagy nem. Fratay

⁷³ Keresdi Bethlen Miklós Bethlen Györgynek első, Sükösd Annával kötött házasságából született gyermeke. Édesanyját korán elvesztette, így Károlyi Kata nevelte, és Harinnai Farkas Farkas udvarában is élt. 1601-ben megnősült, Mihálcz Katát vette feleségül. 1602. július 2-án részt vett a tövisi csatában, ahol elesett, testét azonban soha nem találták meg. Az ő fia volt Bethlen Ferenc, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György fejedelem kiváló diplomatája. LUKINICH, 1927. 68–69.

⁷⁴ Bánffy Pál (mh. 1577e.) 1566–1568 között Székelytámad vára és a székely székek kapitánya, Torda vármegye főispánja, 1570-től tanácsúr, 1575-től főudvarmester. Édesanyja Harinnai Farkas Anna volt, tehát Harinnai Farkas Farkas legközelebbi rokonságába tartozott. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 51.

Gergelt⁷⁵ is kéretem vala, de ő Makrayhoz ígérkezett a násznagyságra. Immár soha nem tudom, hova fogjak, itt én hozzám közel senki nincs, ha kit tudna kegyelmed ott a szomszédságba, hívná kegyelmed valakit, mert soha nem tudom, mit kelljen művelnem. Dobzay uram is azt írta, hogy ha meg szabadulhatna, örömet itt lenne, de ő is kétséges benne, ha meg szabadulhat-e avagy nem.

[4.] Te kegyelmedet azon is kérem, hogy te kegyelmed hozzon hegedűsöket is, mert itt azt sem találék, lám az Chakany uram menyegzőjekor egy székely drabant igen jó énekmondó vala, kerestetné azt is meg kegyelmed György deákkal. Mely szakácsi lesznek kegyelmednek, hozza el kegyelmed azokat is, mind fazekastól, tálat, tálnyért is, ha mi egyéb vagy on ahhoz való, egyebet is mindent, ha madárnak te kegyelmed szerét teheti, meg szolgálom azt is te kegyelmednek. Azon is kérem kegyelmedet hogy kegyelmed izenné meg azt is, ha el küldte volna kegyelmed az én leveletem, mind a pénzzel egybe, Vajdaffy Dienesné⁷⁶ asszonyomnak, és mi választ tölt a viza⁷⁷ felől. Te kegyelmedet mégis felette igen kérem, hogy kegyelmednek legyen gondja mindezekre, ha mit elfelejtettem volna is, valami ide való dolog leszének, legyen gondja reám. Az Úristen tartsa meg te kegyelmedet, mind asszonyommal és kisleányommal egybe, minden javával. Te kegyelmedet kérem, hogy asszonyomnak te kegyelmed mondja szolgálatomat. Költ Harinnán, szeredán, Szent Miklós másodnapján 1569.

Te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Ez levél adassék az én szerelmes uramnak s öcsémnek Bethlen Georgy uramnak.

18.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1571. március 13.

1. Azért tartóztatta Bethlen emberét, mert biztosat akart írni a borvásárlásról, és az olajat is át kellett tölteni a lovon való szállításhoz. – 2. Jó, hogy nem küldött kocsit a halakért, mert a beállott fagy miatt nem tudtak halászni. Bethlen nyugtassa meg a feleségét, akár saját rovásukra is küldeni fog halat, de soha ilyen nagy hiány halban nem volt még. – 3. Amikor Ágoston deák Bethlenben lakott, őt vitték a jobbágyok egy ügyben vizsgálódni; ezért a deák a címzett, Bethlen János vagy ifjabb Bethlen György, valamint a szolgabíró jelenlétében tegyen erről hiteles vallomást. – 4. Komája, Bornemisza Benedek csütörtök éjjel a nyakát törte, amikor kint járva a tömlőbe esett.

⁷⁵ Fráthay Gergely (1516–1573) Fráthay Mihály fia, 1563 és 1570 között a fejedelmi tábla ülnöke, Bekes Gáspár párthíve és udvarmestere. 1572-ben állítólag Kolozs vármegye főispánja volt. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 52–53.

⁷⁶ Vajdaffy Dénesné Kendeffy Anna úgy állt rokonságban Bethlen Györggyel, hogy testvére, Kendeffy Gáspár Bethlen Orsolyát, György húgát vette feleségül.

⁷⁷ A tokkal azonos családba tartozó, akár mázsás méretűre is megnövő édesvízi hal (Huso huso, illetve Acipenser huso), folyóvizünkben egykor igen gyakori volt, és húsát nagyon kedvelték. SZAMOTA–ZOLNAI col. 1100.

Köszönetemet, és szolgálatomat írom kegyelmednek mint uramnak és szerelmes atyámfiaának. Kívánom az Úristentől te kegyelmed jó egészségét hosszú életét, és minden javát, mind asszonyommal és az édes kis Betlen Ferenczel egybe.

[1.] Te kegyelmed énnekem megbocsásson, hogy a kegyelmed emberét meg kellett késlelnem. Oka e lőn, hogy amely borokat kegyelmed kéréte, hogy vetessek, azt akarám, hogy arról is kegyelmednek bizonyost tudjak írnom, ím amint jobban tudok. Az olajat úgy csináljuk be, más edénybe vala, de lovon a módon el nem vihetné vala, azért kellett e korsókba szereznünk. A borokat megkerestettem, meg is árultattam rájuk, ketteire hat-hat forintra, ketteire, huszonöt pénz híján híján [!] hatra. De a borokat jóknak mondják, azért különben az ember nem akarta adni, hanem hogy vásárnap az árát megvigyék neki. Kegyelmed akkorra küldje meg, mert amint mondják, kár lenne odahagyni, mert talán ezután ez áron nem találánánk.

[2.] Te kegyelmed kért vala azon is, hogy ha kegyelmed kocsit küldhet, kegyelmednek halat küldenék. Bizony noha történetben esett, de jól lőtt, hogy kegyelmed kocsit nem küldött, mert csak egy fogott halam is nincsen, mert ide esmét oly nagy hidegek löttek vala, hogy a tók mind befagytak vala, nem halászhattak. Azért ím esmét érette lehetek, ha kegyelmed érte küldhetne, talán még küldhetnék kegyelmednek. Asszonyom kérétt vala, hogy ha volna, akár csak Vasarhelt küldeném el, kegyelmed megmondhatja ő kegyelmének, hogy ha készen lehet vala a hal, még szinte most elküldhetem vala, de ennek utána, nem tudom, miképpen lehetne, mert minden dolog szinte most érkezett a szegény népre. Azért te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed én szómmal, asszonyomat ő kegyelmét kövesse, mert bizony, ha semmi magunknak nem marad vala is, elküldöm vala. Soha nem tudom, hogy mi is ilyen igen hal nélkül voltunk volna.

[3.] Továbbá mikor Ágoston deák itt Betlenbe laknék, ötöt vitték volt én jobbágyim, valami nyom meg járni, kiről Ferenc deák írt ő magának is Ágoston deáknak. Te kegyelmedet kérem, hogy te kegyelmed hívasson valakit, egyet a nemes uraimban, kik ha hon vagion, akár ugyan Betlen Janos vagy Betlen Georgy⁷⁸ legyen. Hívassa kegyelmed a szolgabíró is, hogy Ágoston deák, kegyelmetek előtt vallja meg hit szerint amint a dologba eljár, kegyelmetek esmét amint ő megvallja hit szerint, írassa meg a vármegyének, Szolnok vármegyének, mert jobbágyim nagy kárt fognak vallani. Ím egy szabadost küldtem, ki elhozza, te kegyelmednek meg szolgálom.

[4.] Újságot kegyelmednek egyebet nem tudok írnom, hanem hogy a szegény Bornemizza Benedek⁷⁹ komámnak, csütörtökre virradólan, nyaka szakadott, künn jár volt, s valami módon, a tömlőbe esett, más nap nagy későn találták meghalva. Az asszonyember kegyelmednek ajánlja szolgálatát, kéri kegyelmedet, hogy asszonyomnak ő kegyelmének is kegyelmed szolgálatát ajánlja. Én is kegyelmedet azon kérem, hogy kegyelmed én szómmal is ő kegyelmének ajánlja szolgálatomat. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal egybe,

⁷⁸ Bethlen János és ifjabb Bethlen György Bethlen Gergely unokaöccsei. Jánosra ld. a 15. számú levelet, ifjabb Bethlen Györggyel a következő levél foglalkozik.

⁷⁹ Nem tudjuk, hogy a több, egy időben élt Bornemizza Benedek közül melyikről van szó. Valószínűleg nem azonos azzal, aki az 1560-as évek várháborúiban tüntette ki magát.

és gyógyítsa meg az Úristen az édes kis Betlen Ferencet is. Költ Harinnán, Szent Gergely nap után való kedden. 1571.

Kegyelmed Atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen domino et fratri observandissimo

19.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1571. június 20.

1. Móré Gábor és ifjabb Bethlen György leveleiből értesült arról, hogy a címzett mikorra tűzte ki Móré menyegzőjét. Még ezelőtt találkozniuk kellett volna, a menyegzőn csak saját rovására vehetne részt. – 2. Kéri, hogy Bethlen beszéljen Fogarasban vejével, Bekes Gáspárral, és szerezzen tőle fia menyegzőre nagy szőnyegeket, jó szakácsot, ezüstműt és főként konyhai eszközöket. Ha nem tudják hozzá elhozni, még Bethlen fogarasi tartózkodása idején szeretné érniük küldetni az embereit. – 3. A segesvári vásáron keresse meg az ott lévő lányt, és a vásárra érkező fiával, Jánossal is üzenhet neki.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, kívánom az Úristentől te kegyelmednek jó egészségét és minden javát mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől is azt írhatom, hogy az Úristen akaratából mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Megértettem mind a Moré Gábor⁸⁰ uram leveléből, s mind a Betlen György⁸¹ uraméból, mely napot végezett kegyelmed az ő menyegzőjének. Bizony bánom, hogy akkorra leszen, mert én kegyelmedet még annak előtte vártam ide. Bizony igen szükséges vala volna a kegyelmed ittléte, de így nem tudom, mint leszen. Mindketten kérnek engemet is, hogy ott legyek, de hanem ha itt elhagynám dolgomat, úgy lehetnék ott, egyébként nem esmerem módját, hogy lehessen.

[2.] Mondta vala kegyelmed azt is otlétembe, hogy kegyelmed bemenne Fogarasba Bekes uramhoz, akkor is kértem vala kegyelmedet, hogy kegyelmed szólna vele, mert tudja kegyelmed, hogy mikor ott valánk, sem módunk, sem időnk nem vala hozzá. Azért kegyelmedet most is kérem, hogy kegyelmed szóljon ő kegyelmével minden dolog felől.⁸² Adjon konyhaszerszámot, öreg szőnyegeket, szakácsot, jót,

⁸⁰ Móré Gábor, Móré János Közép-Szolnok vármegye alispánjának fia. 1573-ban Bekes Gáspárral együtt a Báthory seregtől körülzárt fogarasi várba szorult, 1575-ben pedig Bekes támadása után fogásba esett, de nem végezték ki, hanem a fejedelem új vizsgálat lefolytatását kezdeményezte. További sorsa ismeretlen. BETHLEN, 2004. III. 38, 85.

⁸¹ Ifjabb Bethlen György (mh. 1589), Gergely fia, a család „nagy perlekedője”, különböző birtokügyekben még a saját, legközelebbi családtagjaival is állandó pereskedésben állt. Bethlen Miklós szerint „nagy erős iható ember volt”. 1569-ben nősült, Thoroczkay Katát vette nőül, és négy gyermeke maradt: Gergely, Zsigmond, György, Zsófia (Szövérdi Gáspár Jánosné). LUKINICH, 1927. 49–50.

⁸² Harinnai Farkas János esküvőjére készültek. Valójában kettős esküvőt tartottak, Pókay Jakab tanácsúr két lányát házassította ki, Magdolnát Harinnai Farkas János, Annát Károlyi László, Bethlen György sógora vette feleségül. A kettős menyegzőt 1571. július 13-án tartották Pókay Jakab abafáji birtokán, majd a második ünnepségre július 15-én került sor Harinán. Esküvői meghívóik: HORN–KREUTZER–SZABÓ, 82–85.

ha vagyon, ha lehetne ezüst művet is kiváltképpen. A konyhaszerszámra ugyanoda bíztam, mert egyebünnét nem tudom hun szerét tennem, azért mindezekről végezen kegyelmed vele. Ha elhozhatnák ugyanonnan, igen kívánnám, de ha szinte el nem hoznák is, gondot viselnék én az elhozására, ha lehet a más héten én is embere-met eresztém oda. Talán kegyelmed is szinte akkor leszen ott, mert tudom, hogy a segesvári sokadalomig kegyelmed el nem mehet. Akarnám, hogy úgy találják oda-küldenem, hogy kegyelmed is ott lenne, mert mindenbe inkább végét érhetnék.

[3.] Azon is kérem kegyelmedet, hogy kegyelmed a leányomat⁸³ el ne felejtse. Fiam, Farkas János is ott leszen a sokadalomba, őtőle kegyelmed énnekem írhat mindenfelől. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival, mind asszo-nyommal és édes gyermekivel egybe. Az asszonyember te kegyelmednek szolgál-atát ajánlja, kéri kegyelmedet, hogy asszonyomnak is te kegyelmed ő szavával szolgáltatát mondja, én is ugyanazon kérem kegyelmedet. Költ Harinnán, Szent Já-nos nap előtt való szeredán 1571.

Te kegyelmed atyafia
Harinnay Farkas
manu propria

Címzés: Egregio Domino Georgio Bethlen domino et fratri amantissimo

20.

Bethlen György levele feleségének, Károlyi Klárának

Gyulafehérvár, 1571. június 1. (?)⁸⁴

1. Nem tudja, mikor mehet haza az országgyűlésről, de reméli, hogy hamarosan. – 2. Telegdi Mihálynak a mézzel kapcsolatban semmi joga nincs. – 3. Feleségé-nek gazdálkodással kapcsolatos feladatokat ad, és a ház továbbépíttetését kéri. – 4. Fe-lesege adjon el búzáat, mert a dézsmát ebből kell kifizetniük Szent János napjára (június 24.). Mivel ez már nem Csáky Mihályék hatásköre, hanem Báthory Istváné, így baj lehet belőle, ha nem fizetnek időre. – 5. Reméli, hogy a lengyel követ távozá-sa után hazamehet, bár őt a fejdelem azért is tartóztatja, mert Bécsből vár híre-ket. – 6. Eldöntötték, hogy Károlyi László menyegzőjét július 15-én, vasárnap tartják.

Köszönetemet írom, mint szerelmes atyámfiaának, továbbá kívánom az Úristentől minden jó egészségeket hallanom. Magam felől azt írhatom atyámfia, hogy le-gyen az Úristennek hála, mostan jó egészségem vagyon. [1.] Írod azt leveledben, hogy kívánnád, hogy ha haza mehetnék. Bizony örömet elmennék, de semmi-képpen nem lehet, az napját sem tudom megírnom, mikor mehetek, de hiszem mindazáltal, hogy immár nem késünk itten sokat.

⁸³ Bekes Gáspár felesége, Harinnai Farkas Anna.

⁸⁴ Bethlen György csak az évet jelölte meg a dátumban, de a szövegből egyértelműen kiderül, hogy az 1571. május 25. és 31. között tartott gyulafehérvári országgyűlésen íródott, mégpedig János Zsig-mond temetése és Báthory István megválasztása után. Az ez után következő péntek június 1-jére esett, tehát ez lehet a levél keletkezésének legkorábbi időpontja. Báthory a gyűlés eloszlása után sem engedte még haza tanácsurait, ezért kellett Bethlennek is maradnia.

[2.] Az méz felől azt írhatom, hogy immár Mihály uramnak, Telegdy [!] Mihály-nak⁸⁵ ott semmi birodalma nincsen, ha szinte volna is szerencséje mostan az széke-lyek között járni. Azért fiam haza mene,^{xii} és írt ő nekije, kére ő sürgöst Jánostól, és hozat onnét. [3.] Kérlek ezen is, mint szerelmes atyámfiát, hogy az ugarlatásért⁸⁶ lé-tes érette, mind Bunon, és mind Keresden, végeztess el. Az gyapjú felől szerelmes atyámfia ezt írhatom, hogy ha el nem adtad, és Zabo Tamas megszabadult, tehát küldd oda, és izend meg nekijük, hogy odaadjuk azon áron, az mit öcsém adta nekiek, mind az Bunit és mind az Keresdit, mert az atyjuknak abból kell fizetnünk, deszkát is abból kell hozatnunk. Kérlek szerelmes atyámfia, hogy azért ne ha-gyasd, csináltasd az házat az mennyiből tőled lehet.

[4.] Ugyan kérlek atyámfia, hogy ha addig haza nem mehetek, és az zentnik-lósiak felmennek, adass búzát fel nekiek, az többet is lassan, ha eladathasd, mert az dézsma árát abból kell megfizetnünk Szent János napjára. Mert ez immár mind uraim, és mind Csaky uram⁸⁷ kezéből kikölnének, hanem Batory Istvannak adják, mert uraméknak nem lőn semmi hatalmok ő reá, hogy senkinek adhassák, és igen félek, hogy kárt vallunk, ha akkorra meg nem adjuk.

[5.] Az hazamenés felől, azt írhatom, hogy csütörtökön is kérdezém, de azt mondá, hogy hova mentek, csak én magamat hagytok-e, látjátok, hogy csak egye-dül vagyok. Azt írhatom hogy az lengyel követ elmegyén vasárnap, talán aztán in-kább megszabadulhatunk. Engem egyért azért is vártat, hogy az postát minden órában várjuk, hogy értsünk tőle, odafel miben vagyon dolgunk. [6.] Ezt is írhatom atyánkfia, hogy az Lazlo uram menyegzőjét elvégeztük Szent Margit asszony nap után való vasárnapra.⁸⁸ Isten tartson meg. Feivarban, pénteken anno domini 1571.

Bethlen György

Címzés: Karoly Kalara asszonynak adassék nekem szerelmes társomnak.

21.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1572. február 27.

1. Közvetített Makray Bertalan és Bethlen vitás ügyében, de mivel sem kötelez-vény, sem végzés nincs, rokonukkal és ügyvédjükkel, Csákány Balázssal beszélje meg Bethlen, mit tegyen, nehogy megkárosítsák. – 2. Március 9-re Gyulafehérvár-ra megy, de előbb nem tud odaérni. – 3. Felesége üdvözli őt és feleségét, valamint kéri, hogy tudósítsa őket Bánffy Anna halálának körülményeiről.

⁸⁵ Telegdi Mihályra ld. a 15. levelet.

^{xii} A levélíró először azt írta: menne, majd kihúzva javította.

⁸⁶ Ugarolás = első szántás, amelyet az ugarföldben végeznek. A pihenni hagyott földet először meg-ugarolják, másodsor forgatják vagy keverik, harmadszor (esetenként negyedszer is) vető alá szánt-ják. CZUCZOR – FOGARASI, VI. col. 567.

⁸⁷ Csáky Mihály (mh. 1572) erdélyi kancellárról van szó, aki nagymértékben beavatkozott a pénzügyek irányításába is. János Zsigmond halála után önként lemondott kancelláriai tisztéről és visszavonult az aktív politizálástól.

Egregie domine et frater observandissime, post salutem ac servitii commendationem, az Úristentől kívánom kegyelmed jó egészségét és minden javát, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől azt írhatom kegyelmednek, hogy Istennek kegyelmességéből mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Amint te kegyelmed énnekem írt vala, hogy írnék Makray Bertalannak⁸⁹ a kegyelmed dolga felől, bizony amint én tudtam legjobban, úgy írtam neki felőle, de aminemű választ tett, ím kegyelmednek odaküldtem. Hiszem, hogy kegyelmed is ugyanilyen módon való választ tett. Azért nem tudok kegyelmednek mit írnom felőle, hanem kegyelmed legyen szembe Balázs urammal. Csákány Balázssal⁹⁰ szóljon kegyelmed vele, mit kelljen kegyelmednek mívelni, mert látom, hogy tiszta cigányság⁹¹ minden dolga, ha mi végezés⁹² én előttem volt, sem kötele⁹³ nem volt, sem valami levél nem költ kegyelmetek között. Énnekem úgy tetszik, hogy evvel a kegyelmed dolga el nem haladhat, mindazonáltal te kegyelmed Balázs urammal szóljon, hogy e dologba valami vétek ne essék.

[2.] Kegyelmed írta vala azt is, hogy megírná mikorra mennek oda Feiervárra. Szándékom az, ha az Úristen egészségemet adja, hogy ezen vasárnapra, azaz, oculi vasárnapra⁹⁴ ott legyek, mert előbb semmiképpen nem esmerem, hogy mehessek. [3.] Az asszonyember te kegyelmednek szolgálatját ajánlja, kéré kegyelmedet, hogy asszonyomnak is kegyelmed ő nevével szolgálatját ajánlja. Azon is kéri kegyelmedet hogy miért hogy érti, hogy kegyelmed is ott volt a szegény Bánfy Anna asszony⁹⁵ temetésébe, ha ki efelé jó, írja meg kegyelmed, mi nyavalyája volt, és mint lett szegénynek halála. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javával, mind asszonyommal, és édes gyermekivel egybe. Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed én szómmal is asszonyomnak ajánlja szolgálatomat. Költ Harinnán, Szent Mátyás nap után való csütörtökön 1572.

Volfgangus Farkas
de Harinna, manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen domino et fratri observandissimo

Harinnai Farkas Levelei^{xiii}

⁸⁹ Makray Bertalan Bethlen Erzsébet férje, ld. a 13. számú levelet.

⁹⁰ Csákány Balázs a Harinnai–Bethlen rokonság tagja, ő járt el a család peres ügyeiben. Ld. a 16. számú levelet.

⁹¹ Csalás, hamisság. CZUCZOR–FOGARASI, I. col. 1131.

⁹² Végezés vagy végzés: írásba foglalt vagy szóban közölt kihirdetett jogi döntés. MÉSZ VII. 303.

⁹³ Kötél, kötelék = jogi értelemben az az ígéret vagy fogadalom, amelynek megtartására pénzbüntetés terhe mellett az illetők kötelezték magukat. CZUCZOR–FOGARASI, III. col. 1126.

⁹⁴ Oculi mei = a húsvét előtti 4. vasárnap, 1572-ben március 9-re esett.

⁹⁵ Bánffy Anna, Bethlen György unokahúga, aki Bánffy Farkas és Bethlen Klára (mh. 1589) lánya volt.

^{xiii} Bethlen Elek kézírása.

22.

Bekes Gáspár levele Bethlen Györgynek

Fogaras, 1572. szeptember 1.

1. Fogaras városában pestis tört ki. – 2. A tengeri hadról szóló híreket ír Bethlennek.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, mint uramnak atyámfiaának. Örülöm az te kegyelmed egészségét, mind asszonyommal és kegyelmeteknek szerelmes gyermekivel egyetembe. [1.] Legyen Istennek hála, mink is jó egészségben vagyunk, csak hogy az Úristen evvel is meglátogata bennünket, hogy itt igen kezdenek halni az városban.⁹⁶

[2.] Továbbá értem uram, minemű hírt kezdenek ott hordozni az tengeri had felől, de te kegyelmed abban semmit ne higgyen, mert az fejedelmek között az minemű háború volt az, de csendesedett, és az tengeri had elment, mind együtt vagy, és Isten segítségével eljár dolgában. Ezt én bizonynyal írhatom kegyelmednek, ím ötödnapi megírák nekem onnét felől. Isten bátor ne örvendezzenek (?) az uraim.⁹⁷ Isten kegyelmedet megtartsa. Ex Fogaras primo die septembris 1572

kegyelmed atyafia
Bekes Gaspar manu propria

Címzés: Az én uramnak és atyámfiaának Betlenn Gjörgy uramnak adassék.

23.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1572. szeptember 5.

1. Veje, Bekes Gáspár leveléből értesült, hogy Fogarasban járvány van. Felháborítja, hogy tanácsa ellenére ott maradtak, mert hiába írta Bekes, hogy lányát hozzá küldi vagy Enyedre, tudja, hogy nem mozdul a férje nélkül. Bethlent kéri, hogy járjon közben, hogy legalább fiát, Harinnai Farkas Miklóst eresszék ki a várból. – 2. A beszercei sokadalomban Nyíró Tamástól hallotta, hogy Stájerországban élő rokonuk, Bethlen Ferenc örökös nélkül meghalt, hátramaradt vagyona ügyében személyesen kellene beszélniük.

Köszönetemet és szolgálatomat ajánlom te kegyelmednek, mint uramnak, szerelmes öcsémnek. Az Úristentől te kegyelmednek kívánok jó egészséget, és minden

⁹⁶ A nagy pestisjárvány még 1571-ben kezdődött, egészen 1577-ig elhúzódott. RÉTHLY, I. 91–93.

⁹⁷ 1571 májusában V. Piusz pápa létrehozta a Szent Ligát (1571–1573), amely Spanyolország, Velence, Genova és a Vatikán erőit egyesítette az Oszmán Birodalom tengeri hatalma ellen. A szövetség látványos sikere a lepantói diadal (1571. október 7.) volt, amelyben az oszmán flotta szinte teljesen megsemmisült. Ez azonban nem állította meg a török terjeszkedést: 1572-ben az oszmán flotta újabb hadjáratra indult, amelynek során a velenceiektől elfoglalták Kréta szigetét. 1572 nyarán Felső-Magyarországon a vezető politikusok feszülten figyelték, vajon háborúvá szélesedik-e a konfliktus, és a magyar király, azonkívül, hogy katonákkal támogatja Velencét, milyen szinten vesz majd részt az eseményekben. Balassa János – akivel Bekes Gáspár már évek óta szoros összeköttetésben állt – szintén figyelemmel követte a fejleményeket, és valószínűleg ő tájékoztatta Bekest is. DÁVID, 1998. 909–915.

jó szerencsét, mind asszonyommal és az édes kis öcsémmel egybe. Legyen az Úr-
istennek hála, mi is mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Az fiam, Bekes uram
leveléből értem, (kit hozának, ez elmúlt csütörtökön) hogy immár ott Fogarasba, a
városban is elkezdett volna a halál.⁹⁸ Kin bizony eléggé meg is háborodám, miért
hogy el nem jönnek előtte. Jóllehet írta Bekes uram, hogy ha meg nem csendese-
dik, leányomat kiereszti, vagy ide hozzám, vagy Enyedre, de azt én jól tudom,
hogy leányom Bekes uram nélkül onnan el nem jó. Ím írtam neki, kérttem ugyan
az Istenért, hogy vakmerőségre ne vesse magát, hanem eljöjjön. Bizony igen jó
volna, ha kegyelmed ennyi munkát tenne, hogy kegyelmed is menne be az én le-
velem mellett, tanácsolná kegyelmed is, hogy jönne el ő kegyelme, mert tudja azt
kegyelmed minemű veszedelmes, mikoron afféle várba beférkőzhetik, én taná-
csommal bizony ott csak egy nap sem múlatna. Bizony most nem esmérem semmi
oly okát, kitől el nem jöhetne, mert én sehonnét semmi félelmet nem értek.
Alkalmash helyt sem találna, hová bízásban mehetne, mint ide, merthogy felfelé
is vagyon jószága is, itt közel vagyon, Isten bőséget is igaz, eleget adott. Azért ha
semmiképpen el nem akar jönni, kérttem, hogy Farkas Miklóst⁹⁹ kieressze.

[2.] Továbbá ezt is írhatom kegyelmednek, hogy ez elmúlt hétfőn valék Beszter-
cén a sokadalomba, ott monda egy ember, hogy csak egy hete vagyon, hogy meg-
jutott, szinte Stíriába volt. Nagy biztonnyal beszélte, hogy a szegény atyánkfia^{xv}
Bethlen Ferenc¹⁰⁰ megholt, csak mostansággal. Azt is mondotta Nyíró Tamásnak,¹⁰¹
hogy^{xvi} ha valami oly atyafia volna, jó volna úgymond, rágondolni, mert igen gaz-
dag volt, el nem veszni atyafiától úgymond, ami marhája volt, mert gyermeke nem
maradt. Azért igen jó volna, hogy kegyelmed idejönne, lám immár jó módon a
takarodásnak¹⁰² is vége vagyon. Szólnánk mi magunk jobban az emberrel, szól-
nánk egymással is, mit volna jobb kegyelmednek mívelni, ne osztoznék valami
idegen szegénynek marhájával. Azt pedig én jól tudom, hogy ott nem kap mindjá-
rást valaki efféle marhába, kiváltképpen akinek atyafiát értik, hogy vagyon. Azért
én azt mondom, hogy kegyelmed ezt el ne hallgassa. Az Úristen te kegyelmedet
tartsa meg minden javaival, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Ke-

⁹⁸ A pestisről ld. az előző levelet.

⁹⁹ Harinnai másik fia, Harinnai Farkas Miklós (mh. 1601) szintén részt vett Bekes Gáspár 1575. évi tá-
madásában, majd kimenekült az országból, de később kegyelmet kapott és visszatért. 1587-től már
Báthory Zsigmond udvari bejárói közt szerepelt, és legkésőbb 1596-tól Doboka vármegye főispáni
címét is elnyerte. Kendy Sándor özvegyét, Suky Katát vette feleségül.

^{xv} Beszúrva Bethlen Elek kézírásával: „Stíriában házasodott ez Bethlen Ferenc. Bethlen Elek fia volt.
Ez az Bethlen Ferencz egy volt az nagy Bethlen Györggyel kinek ez levelet írták. Ennek az György-
nek fia Bethlen Miklos, annak fia Bethlen Ferencz, Ferencznek fia Bethlen Farkas, Gergel és Beth-
len Elek mpr.” Tévedett abban, hogy Bethlen Ferenc Bethlen Elek fia lett volna. A családfa levezeté-
se a továbbiakban hibátlan.

¹⁰⁰ Bethlen Ferenc (1517–1572) Bethlen György unokatestvére volt. Már fiatalon elhagyta Erdélyt. Szala-
házy Tamás egri püspök pártfogoltjaként Olmützben végezte tanulmányait, majd 1541-től I. Ferdi-
nánd udvarában királyi asztalnok lett. 1545-ben Ferdinánd ajánlólevelével Erdélybe jött, hogy elkob-
zott birtokait visszanyerhesse, de nem járt sikerrel. Stíriában telepedett le és ott is házasodott meg.
Nagy vagyont gyűjtött, de gyermeke nem maradt. LUKINICH, 1927. 63–64.

¹⁰¹ Nyíró Tamás besztercei polgár.

^{xiv} Kihúzza: vali

¹⁰² Takarodás, takarítás = a learatott vagy lekaszált termények összegyűjtése, behordása, csűrbe rakása.
CZUCZOR–FOGARASI, VI. col. 28.

gyelmedet kérem, hogy asszonyomnak is kegyelmednek én szómmal mondja szolgálatomat. Költ Harinnán, Kisasszony nap előtt való pénteken. 1572

Te kegyelmed Atyafia
Harinnai Farkas
manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio Betlen seniori de Bun et domino et fratri amantissimo

24.

Harinnai Farkas levele Bethlen Györgynek

Harina, 1573. július 8.

1. Bethlen leveléből értesült róla, hogy veje, Bekes Gáspár és unokája, Bekes László egészségesek. – 2. Igyekszik, de nem biztos, hogy aratásig találkozni tud Bethlennel, mert sokféle van dolga. – 3. Csákány Balázssal július 15-én [Maros]Vásárhelyen fognak találkozni a Barlabásy Ferencnél és Glésán Miklósnál levő jószágá miatt. Kéri, hogy Bethlen is legyen jelen a megbeszélésen, és a mellékelt levelet továbbítsa Csákány Balázsnak.

Egregie domine, et frater amantissime, post servitii commendationem, kívánom az Úristentől te kegyelmed jó egészségét és mind testi és lelki javait, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Magunk felől azt írhatom te kegyelmednek, hogy legyen az Úristennek hála mindnyájan jó egészségbe vagyunk. [1.] Értem a kegyelmed leveléből, hogy Bekes uramat te kegyelmed jó egészségbe hagyta mind fiával egybe, kin az Úristennek nagy hálát adok.

[2.] Írja kegyelmed azt is, hogy igen kívánná, ha még ez aratásig szembe lehetne velem, afelől kegyelmednek semmi bizonyost nem írhatok, mert ez ideig is annyi imide-amoda való dolgaim érkeztének, hogy csak házamnál sem lehettem. Azért ha módját találhatom, bizony elmegyek örömet, azért ha Isten hozzásegít, addig te kegyelmeddel szembe leszek.

[3.] Írtam vala Balas uramnak¹⁰³ az én dolgom felől, a jószág felől, ki Barlabasi Ferencznél¹⁰⁴ és Glesannál¹⁰⁵ vagyon, hogy mikor ő kegyelme esmerné, hogy alkalmatossága lenne hozzá, hogy velem lenne. Ő kegyelme arra énnekem választ tött (jól lehet későn hozák meg a levelét), írja azt, hogy ez jövőendő, tizenkét Apostol napjára, mely esik Szent Margit asszony nap után harmad nap, kész ott lenni Vasarhelt. Én mihelyt ezt megértem, mindjárt megírtam Barlabasy Ferencznek. Te kegyelmedet kérem, mint uramat s atyámfiát, hogy te kegyelmed is a napra legyen ott Vasarhelt, szőljünk egymással, mit kelljen minden dolgainkba mívelnünk, vannak is szükséges dolgaink, kiről szólnunk kell. Te kegyelmedet azon is kérem, hogy e Balas uram

¹⁰³ Csákány Balázssal ld. a 16. számú levél.

¹⁰⁴ A Kolozs és Torda vármegyében birtokos héderfői Barlabásy családnak erről a tagjáról nincsenek adataink.

¹⁰⁵ Ebből az időszakból Glésán Miklós ismert, aki 1571-ben Marosszék ülnökeként szerepelt. Nagy Iván IV. 410.

levelét te kegyelmed küldje meg neki mindjárt, megszolgálom kegyelmednek. Hogy te kegyelmed eljöjjön Vasarhelre kegyelmedet ugyan felette igen kérem. Az Úristen te kegyelmedet tartsa meg minden javaival, mind asszonyommal és édes gyermekivel egybe. Ex Harinna feria quarta die 8. Juli anno domini 1573.

Volfgangus Farkas
de Harinna manu propria

Címzés: Egregio domino Georgio de Betlen et domino et fratri amantissimo.

25.
Szinéri Báthory Zsigmond¹⁰⁶ levele Bethlen Györgynek
Szinérváralja, 1573. október 10.

1. Továbbra is várják, hogy meglátogassa őket. Úgy gondolja, hogy Bethlen a felesége és Pósay Bálintné Kenderessy Anna közti konfliktus miatt nem jött el. A levélíró próbálta mentegetni Bethlennét Pósayné előtt, de attól tart, hogy kevés sikerrel. – 2. Kállóban erős várat építenek, kellő számú katonával és ágyúval, és a török sem gyakran támadja őket. – 3. A sok eső miatt a szántás-vetés nem halad, a termés és a bor gyenge. – 4. Télen Fejérdre akar menni háza népével, és akkor levélben vagy személyesen megkeresi majd Bethlent.

Szolgálatomat írom kegyelmednek, mint bízott uramnak és atyámfiának, az Úristentől kívánok kegyelmednek mind lelki és testi jókat, az én szerelmes asszonyommal és édes magzattal egyetemben. Magunk felől azt írhatom kegyelmednek, hogy egészségben vagyunk mind az én szerelmes atyámfiával és gyermekimmel.¹⁰⁷

[1.] Továbbá az te kegyelmed kijövését mi szívünk szerint kívánjuk vala, mind az atyafiakkal egyetemben. Okát nem tudjuk mi lőn, mindazáltal te kegyelmed az jóakaratot ne hagyja. Netalántán asszonyom néném tudja vétkét, miket szóla Possaine asszonyomra,¹⁰⁸ és az utat talán Őkegyelme hagyatá el kegyelmeddel. Azért bízást megmondhatja kegyelmed asszonyomnak, hogy megmondtam és commendáltam is őkegyelmét Posaine asszonyomnak, s hogy minemű jó akaró atyafia neki őkegyelme, de azért bár asszonyom el ne hagyja az párnát az hátáról.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Szaniszlófi Báthory Farkasnak Zsigmond nevű fiáról van szó, a családnak ez az ága bírta a szinéri uradalmat, ezért ezzel az előnévvel is szerepeltek. A Bethlen–Károlyi családdal való rokonság nem világos, de közeli kapcsolatról volt szó, mert Károlyi Klára testvérének, Károlyi Jánosnak 1566-ban kelt végrendelete szerint az egyik fő kedvezményezett Báthory Zsigmond volt. GÉRESI, III. 368–369.

¹⁰⁷ Báthory Zsigmondnak két gyermeke ismert: Zsigmond és Zsófia, ez utóbbi losonczi Bánffy Tamáshoz, majd Perneszi Gáborhoz ment férjhez. Ifjabb Báthory Zsigmond az 1590-es években a fejedelem Báthory Zsigmond aulae familiárisai közt szerepelt. WERTNER, 1900. 21.

¹⁰⁸ Pósay Bálintné Kenderessy Anna, Károlyi László és Klára rokonságához tartozott, mert amikor Károlyi László hűtlenség miatt 1575-ben elvesztette Doboka megyei birtokait, a család pert indított értük mint törvényes örökségért, és Pósayné is a felperesek közt volt. 1577-ben már özvegyként említették. TAGÁNYI–RÉTHY–POKOLY, IV. 398.

¹⁰⁹ Vagyis az ütlegetés ellen, jó, ha párnát köt a hátára. Ezzel a mára már ismeretlen szólással arra célzott a levélíró, hogy a két asszony közti békítési kísérletei valószínűleg nem jártak teljes sikerrel.

[2.] Továbbá hírt egyebet nem írhatok kegyelmednek, hanem Kálóba jó és erős várat csinálánk, kiben szolgáló ember, lovag, gyalog elég vagyon, és ágyú tarack, és Istennek legyen hála, az pogánynak is nem ismerjük olyan gyakran és bátran ki-jövetelit.

[3.] Ezt is írhatom kegyelmednek, hogy oly bőséggel jár az eső köztünk, hogy sem száncshatunk, sem vethetünk, és búzánk is felette igen kevés lőn, borunk is kevés és fe[---]^{xvi} ennyi sok eső miatt.

[4.] Továbbá ez szándékom, hogy ha az Úristen egészséget ad, hogy Feiendre megyek ez télen, vagy szánúton, vagy szekérúton, mind házam népével egyetembe, és meglátogatom kegyelmeteket vagy én magam, vagy levelem által. Az Úristen tartsa meg kegyelmeteket nagy jó egészséggel, jó szerencsével hosszú életig. Ex Szinerváralja 10. die octobris, 1573.

Servitor
Sigismundus Batory
de Siner

Címzés: Az én bízott uramnak és szerelmes atyámfiaának az vitézlő Bethlen Georg uramnak adassék ez levél.

Bunon

26.

Özvegy Vajdaffy Dénesné Kendeffy Anna levele Bethlen Györgynek

Malomvíz, 1574. március 25.

1. Közös pártfogoltjuk és unokaöccsük, Kendeffy Miklós ügyében ír: Csaholyi Ferencné nála járt Malomwizen, és megígérte, hogy többé nem avatkozik bele Kendeffy ügyébe. Bethlen vagy járjon el Kendeffy Miklós ügyében Károlyi Lászlónál, vagy ne is emlétsék többet a dologot. – 2. Bethlen kérésére szívesen küldött volna vizát, de nem tudtak fogni.

Szolgálatomat írom te kegyelmednek, mint bizodalmas uramnak. Istentől kívánok kegyelmeteknek mind az én bizodalmas asszonyommal és kegyelmed háza népével egyetemben minden jót és jó szerencsét. [1] Továbbá kegyelmednek ezt akarám tudására adnom, mivelhogy kegyelmed szintén olyan atyafia Kendeffy Miklósnak,¹¹⁰ mint én, hiszem, hogy javát is kívánja kegyelmed, azért kegyelmedre s én reám hagyta minden dologban magát Isten után. Azért kegyelmednek erről akarék írnom, hogy^{xvii} Csaholj Ferencz ne asszonyom¹¹¹ jut vala ide Malomvízre ez napokban, emléköze Kendeffy Miklósnak felőle, ő azt mondja, hogy nem fűt¹¹² többet, mivel hogy jámbor és fő^{xviii} nemzet, annak fölötte az drága erkölcsiért. (?)

^{xvi} A lap alján olvashatatlanul elmosódott a tinta.

¹¹⁰ Kendeffy Miklós Kendeffy Gáspár és Bethlen Orsolya fia, Bethlen Györgynek és Kendeffy Annának unokaöccse volt.

^{xvii} Egy szó olvashatatlanul kitörölve.

¹¹¹ Csaholyi Ferencné Károlyi Fruzsina, Bethlen György feleségének, Károlyi Klárának az unokatestvére volt. Károlyi Fruzsina tízévnnyi özvegyiség után 1580-ban gyermektelenül halt meg.

¹¹² Átvitt értelemben: árt, kárt tesz, bosszút áll. CZUCZOR-FOGARASI II. 995.

^{xviii} Utólag beszúrva: „és fő”

Azért kegyelmedet kérem, mint szerelmes bízott uramat és atyámfiát, hogy kegyelmed is lássa, ha kegyelmed aránzá,¹¹³ hogy véghez menhet ez a dolog, és kegyelmed jóvá hagyja, induljon el ebben ez dologban kegyelmed. Hiszem, hogy László urammal, Károly Lászlóval kell kegyelmednek erről ez dologról szólni. Ha pedig kegyelmed aránzá, hogy véghez nem menhetne ez a dolog, avagy jóvá nem hagy-ná kegyelmed, kegyelmed ne emlékezzék senkinek ez dologról.

[2] Továbbá kegyelmed írt vala énnekem, hogy valami vizát küldenék kegyelmednek, kegyelmed megbocsásson, mert látja az Úristen, hogy nagy szívem szerént küldtem volna kegyelmednek, de nem foghattanak, kit megért mástól is kegyelmed. Az kegyelmes Úristen éltesse kegyelmedet, mind az én szerelmes bízott asszonyommal és az kegyelmed szerelmes gyermekivel egyetemben sok eszten-deig. Adatott Malomvízen, Gyümölcsoltó Boldogasszony napján. 1574.

Kegyelmedet kérem, hogy kegyelmed írjon énnekem az kegyelmetek^{xix} egészsége felől, mint vagyon kegyelmetek.

Kendeffi Anna
az néhai Vaydaffy Dienesne

Címzés: Ez levél adassék az Vitézlő Bethlen Gorgnek nekem szerelmes bízott uramnak és atyámfiának.

¹¹³ Mérlegel, rendez. CZUCZOR–FOGARASI I. 188.

^{xix} Ez után két szó olvashatatlanul kitörölve.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BLAZOVICH–GÉCZI
1995
BLAZOVICH László–GÉCZI LAJOS: *A Telegdiék pere. 1568–1572.* Szeged, 1995. (*Dél-alföldi Évszázadok*, 6.)
- BETHLEN
2004
BETHLEN Farkas: *Erdély története*. III. Szerk. JANKOVICS József, ford. BODOR András, jegyz. KRUPPA Tamás. Budapest–Kolozsvár, Enciklopédia, 2004.
- BOGDÁN
1991
BOGDÁN István: *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig.* Budapest, Akadémiai, 1991. (*A Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltár-tan és Történeti Forrástudományok*, 7.)
- CZUCZOR–FOGARASI
DÁVID
1998
DÁVID Géza: *Balassi János török kapcsolatai.* In: *Századok* 132 (1998) 4. sz. 909–915.
- DIVÉKY
1944
DIVÉKY Adorján: *A Békés-család szerepe Lengyelországban.* Debrecen, 1944.
- EMSZT
EOE
ETA
VII/1.
ÉBLE
1913
GÉRESI
HORN–KREUTZER–SZABÓ
2005
KOLTAI
2001
- Erdélyi magyar szótörténeti tár.* I.–Szerk. SZABÓ T. Attila. Bukarest–Budapest, 1976–.
- Erdélyi Országgyűlési Emlékek. (Monumenta comitialia regni Transsylvaniae, 1540–1699).* I.–XXI. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, 1877–1898.
- Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei I. János Zsigmond királyi könyve 1569–1570.* Szerk. FEJÉR Tamás–RÁCZ Etelka–SZÁSZ Anikó. Kolozsvár, EME, 2003. (*Erdélyi Történelmi Adatok VII.1.*)
- ÉBLE Gábor: *A nagy-károlyi gróf Károlyi család leszármazása a leányági ivadékok feltüntetésével.* Budapest, Franklin-Társulat, 1913.
- A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára.* I–V. Szerk. GÉRESI Kálmán. Budapest, 1882–1897.
- Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből.* Szerk. HORN Ildikó–KREUTZER Andrea–SZABÓ András Péter. Budapest, 2005. (*TDI Könyvek*, 2.)
- Magyar udvari rendtartás. Utasítások és rendeletek 1617–1708.* Szerk. KOLTAI András. Budapest, Osiris, 2001.

LUKINICH 1927	LUKINICH Imre: <i>A bethleni Gróf Bethlen-család története</i> . Athénæum, Budapest, 1927.
MÉSZ	<i>A magyar nyelv értelmező szótára</i> . I–VII. BÁRCZI Géza–ORSZÁGH László (főszerk.). Budapest, 1966.
NAGY IVÁN	NAGY Iván: <i>Magyarország családai címerekkel és nemzedékrendi táblákkal</i> . I–XII. Pest, 1857–1868.
ORTUTAY 1977–1982	<i>Magyar néprajzi lexikon</i> . 1–5. Főszerk. ORTUTAY Gyula. Budapest, Akadémiai, 1977–1982.
PETRI 1901–1904.	PETRI Mór: <i>Szilágy vármegye monográphiája</i> . I–VI. Budapest, 1901–1904.
RADVÁNSZKY 1986	RADVÁNSZKY Béla: <i>Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században</i> . I–III. Reprint. Budapest, Helikon, 1986.
RÉTHLY 1962	RÉTHLY Antal: <i>Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig</i> . Budapest, Akadémiai, 1962.
RMNY I.	<i>Régi magyarországi nyomtatványok. Res litteraria Hungariae vetus operum impressorum</i> . Szerk. BORSA Gedeon–HERVAY Ferenc. I. 1473–1600. Budapest, 1971.
SZAMOTA–ZOLNAI	<i>Magyar oklevél-szótár</i> . Gyűjt. SZAMOTA István, szerk. ZOLNAI Gyula. Budapest, 1902–1906.
TAGÁNYI–RÉTHY–POKOY	<i>Szolnok-Doboka vármegye monographiája</i> . I–VII. Szerk. TAGÁNYI Károly–RÉTHY László–POKOLY József. Dész, 1901–1905.
TÁJSZÓTÁR	SZINNYEI József: <i>Magyar tájszótár</i> . I–II. Budapest, 1897–1901.
TESZ	<i>A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára</i> . I–III. Szerk. BENKŐ Loránd, Budapest, 1967–1976.
TRÓCSÁNYI 1980	TRÓCSÁNYI Zsolt: <i>Erdély központi kormányzata 1540–1690</i> . Budapest, Akadémiai, 1980.
WERTNER 1900	WERTNER Mór: <i>A Báthoryak családi történetéhez</i> . In: <i>Turul</i> 18 (1900) 6–29.

Thurzó Szaniszló levele Vas vármegye rendjeihez (1620)

A nyugat-dunántúli vármegyék és Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1620 augusztusától választott magyar király) 1619 késő ősze/tele és 1622 tavasza közötti – azaz több törvényhatóság, így például Vas és Sopron vármegyék Bethlen előtti hódolásától a nikolsburgi békét (1621. december 31.) követő időszakig tartó – kapcsolatáról, a fejedelem és a vármegyék közötti kommunikációról máig kevés adat ismert.¹ Ez részben a mai megyei archívumok hiányaival magyarázható, például Sopron vármegye közgyűlési jegyzőkönyveinek eredeti és másolati sorozatából teljességgel hiányoznak ezek az évek, Vas vármegyében is csak 1620. január elejéig ismert a megye működése. A közgyűlési iratokról szinte ugyanez mondható el. Sopron vármegyéből ritka kivételként még felmutatható ugyan egy-két, közigazgatással kapcsolatban keletkezett irat, a vasi megyei archívum azonban a tárgyidőszakból nem őriz közgyűlési iratot.² Ez a hiátus további forrásfeltárásokkal, ha csekély mértékben is, de valamelyest enyhíthető, ahogy ezt Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1620. február 24.–március 15. közötti, Vas vármegye rendjeihez küldött leveleinek közzé adása is jelezte.³ E publikációval szerves összefüggésben adom itt közre Bethlen egyik legjelentősebb felvidéki hívének, Thurzó Szaniszlónak, a fejedelem február hónapban kelt leveleit követően, 1620. február 28-án Vas vármegye főispánjához, Nádasdy Pálhoz,⁴ az alispánokhoz, Kisfaludy Balázshoz és Nádasdy Tamáshoz,⁵ illetve a vármegye rendjeihez írott parancslevelét. Míg a fejedelem Kassán, február 24-én és 27-én kelt levelei a Portára küldendő követségről, a követség költségeiről – és ebben Vas vármegye részvállalásáról –, illetve a II. Ferdinánd király (1619–1637) tanácsosai és Bethlen között létrejött pozsonyi békéről, ennek következményeiről, a béke kötelező megtartásáról szoltak,⁶ Thurzó levele a vármegyét más irányú, a végvári katonaság ellátásával (pontosabban szólva ellá-

¹ A dunántúli hadtörténeti eseményekre: NAGY, 1960.; az időszak hadtörténetére: NAGY, 1969. 123–311.; a korszakra legújabban: PÁLFFY, 2007. 418–421., 427–429.

² Győr-Moson-Sopron megye Soproni Levéltára: Sopron Vármegye Levéltára, IV. A. 1. a. Sopron vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvei sorozata 1608. évi bejegyzést két évtizeddel később követi újabb! Uo. IV. A. 1. b. Sopron vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. doboz. IV. A. 1. p., Acta Iuridica, Tom. 1. Fasc. 1., Vas vármegye esetében az 1619. szeptember 16-i közgyűlésen kihirdetett Bethlen elleni általános nemesi felkeléstől 1620. január 4-i közgyűlésig TÓTH, 1992. Nr. 1488–1518. Vas Megyei Levéltár: Vas Vármegye Levéltára, IV. A. 1. b. Vas vármegye nemesi közgyűlésének iratai, 1. csomó.

³ DOMINKOVITS, 2005. 63–69.

⁴ Nádasdy Pál életútjára, főispánságára ld. BESSENYEI, 2005. 64–69.; FALLENBÜCHL, 1994. 107.

⁵ A két vasi alispán nevére: Magyar Országos Levéltár (= MOL), P 430 Kisfaludy család levéltára (= Kisfaludy cs. lt.), Évrendezett iratok, 5. csomó, II. Ferdinánd levele Nádasdy Tamásnak és Kisfaludy Balázsnak, Vas vármegye alispánjainak, Bécs, 1620. október 2.

⁶ DOMINKOVITS, 2005. 66–67.

tatlanságával) kapcsolatos kötelezettségeinek megtartására utasította. A főrend levelében Bethlen máig is kevésbé ismert pozsonyi országgyűlésének végzéseire hivatkozva portánként élelmiszer és zab megadását sürgette, és az 1618. évi XLIX. törvénycikk szerint meghatározott vármegyei ingyenmunka elvégzésére szólított fel. Határozottan tiltotta, hogy bárki – hadi ügyek intézésére – idegen országokba távozzon. Thurzó a fejedelmet (Bethlent: Serenitas) és az uralkodót (II. Ferdinánd: eő Fölsége) következetesen eltérően címző levelében a nyugat-magyarországi rendek félelmének egy nagyon lényeges elemét is megfogalmazta. Egyes oszmán veszélyt jelző hírekre hivatkozva Vas vármegye rendjeit megkérte, hogy ők is nyomatékosan járjanak közbe II. Ferdinándnál azért, hogy az uralkodó megfelelő utasítással, a béke megtartása érdekében küldjön követeket a szultánhoz. Mindezek után talán nem felesleges röviden felidézni a levélíró főrend pályáivét.

Az evangélikus hitű Bethlenfalvi Thurzó Szaniszló (1576–1625) az 1591–1593. közötti években itáliai egyetemeken tanult (Padova, Bologna, Siena), 1601-ben lovaskapitánnyként feltehetően részt vett a Kanizsa és Székesfehérvár körüli harcokban. Ő is azon főrendek közé tartozott, akik az 1605. év során (júliusban) ideiglenesen Bocskai István erdélyi fejedelem hűségére álltak. A koronás uralkodó pártjára visszatérve, 1608-tól folyamatos résztvevője volt II. Mátyás magyar király (1608–1619) uralkodása legjelesebb reprezentációs alkalmainak (1608: országzászló vivője a királyi koronázáson, étékfogó a lakomán; 1613: az étékfogók egyike a királynéi koronázáson). 1614-től Szepes vármegye főispánja, 1615-től az uralkodó (névleges) kamarása. A vezető magyar főnemesi elit tagjaként 1618. július 1-jén, II. Ferdinánd pozsonyi koronázásán is előkelő szerepet töltött be (az eskükereszt vivője, az egyik előmetélő a lakomán). Ez évben királyi pohárnokmesteri méltóságot kapott.⁷ 1619 telén már Bethlen Gábor erdélyi fejedelem magyarországi híveinek legbelsőbb körében találjuk. Neve 1619 decemberében Bethlen tanácsosaként, majd az erdélyi fejedelem választott magyar királlyá koronázását követően, 1620 őszén belső tanácsosaként kerül említésre. 1619–1621 között Bethlen Gábor Dunán inneni kerületi és „bányavidéki” főkapitánya. Az esztendő végén részt vett a nikolsburgi béketárgyalásokban, a rákövetkező évben a magyarországi rendek és az uralkodó, II. Ferdinánd kiegyezését reprezentáló 1622. évi soproni országgyűlésen – protestánsként utoljára erre a posztra – a legfőbb rendi méltóságra, nádorrá választották.⁸

Bethlen Gábor és Thurzó Szaniszló Vas vármegyéhez intézett levelei egyértelműen jelzik: az erdélyi fejedelem első hadjáratának időszakában a nyugat-dunántúli vármegyék és az új politikai hatalom közötti kommunikáció a vármegyék számára alapvetően nem hozott változást. A törvényhatóságoktól a fejedelem, illetve annak egyik meghatározó belső tanácsosa ugyanazon funkciók ellátását várta és követelte meg, mint a Habsburg-uralkodók, a királyi helytartók, illetve a nádorok, és a Magyar Királyság központi kormányzata: közreműködést a végvári rendszer ellátásában, erősítésében, a vármegyék jogi, köz- és adóigazgatási stabilizálását. Vas vármegye reagálása nem ismert Thurzó Szaniszló levelére. A törvényhatóság 1620. január 4-i, a tárgyéből utolsóként fennmaradt közgyűlésének határozatai

⁷ Életrajzi adatai: LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 376–377. (Pálffy Géza munkája)

⁸ LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY, 2006. 377.

egyértelmű Bethlen-pártiságot mutatnak. A vármegye elrendelte élelem és takarmány szállítását Sopronba, illetve szükség esetén katonaság kiállítását, kőszegi gyülekezését írta elő a fejedelem fenti, dunántúli logisztikai központjának esetleges védelmére.⁹ A rendek ugyanekkor döntöttek az esedékes rovásadó megfizetéséről is.¹⁰

Az alább közölt irat a Burgenländisches Landesarchiv (Eisenstadt) őrizetében lévő A/II–2. Gräfllich-Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld, Historica-Politica I. iratsorozatában (Karton 1. Fasz. 3.) található; a Vas vármegyéhez intézett nádori leiratok között. Míg a latin nyelvű szövegrészeket a humanista íráshoz közelítettem, a magyar nyelvűeket betűhíven, de nem paleográfiai hívséggel tettem közzé.

Forrás

**Thurzó Szaniszló, Bethlen Gábor erdélyi fejedelem tanácsosa
Vas vármegye rendjeihez intézett parancslevele a végvári katonaság
ellátásával kapcsolatosan**

Sempte,¹¹ 1620. február 28.

(BLA, Gräfllich Batthyánysches Herrschaftsarchiv Pinkafeld,
Historica-Politica, K. 1., Fasz. 3., Nr. 43.)

Sp[ectabil]les Mag[nifi]ci Generosi, Egregii, ac Nobiles
Domini amici obseruandissimi

Salutem et servitiorum n[ost]ror[um] paratissimam commendationem. Miert hogi az vegbeli vitezleő nepeknek taplalasokra ez el mult orßagh giüleseben,¹² az nemes orßagh minde[n] portatol io akarattiabol egi meth¹³ buzath, es egi meth zabot igerth. Ertuen az vegbelieknek mostani fogiatkozotht allapatiokatth, kenßerite-tünk keg[yelmel]teket feleőle requiralnunk. Keruen azo[n] hogi keg[yelmel]tek egi bizonios arra rendelt embere altal, mennel hamareb ředetne ki az portaktol¹⁴ az egi meth buzat es az egi meth zaboth, es ki ředetue[n] tudosecho[n] feleőle, hogi tudhassuk houa mellik kapitansaghra mennit kelletik beleőle rendelni. Minthogi

⁹ Tóth, 1992. Nr. 1513–1514.

¹⁰ Tóth, 1992. Nr. 1517–1518. Kisfaludy Balázs alispán családi levéltárban fennmaradt iratai nem adnak újabb információkat. MOL P 430 Kisfaludy cs. lt., 5. cs., 1620–1621. év.

¹¹ Sempte (ma: Šintava, SK)

¹² Thurzó Szaniszló minden bizonnyal Bethlen Gábor 1620. januári, pozsonyi országgyűlésére utal.

¹³ Mut: katonai élelmezésben (is) használt nagyobb őrtartalmú gabonamérték. A nyugat-magyarországi vármegyékben elterjedve több helyi változata volt, például: 1593-tól a XVII. század első felében általánosan: 1 pozsonyi mut = 30 pozsonyi mérő = 1611,60 l, azaz 1208,70 kg búza. BOGDÁN 1991, 348–350.

¹⁴ Az 1618. évi XXXVI. törvénycikk a véghelyek ellátásában fontos, a pozsonyi Magyar Kamarába befizetendő portális adót két évre megállapítva rögzítette. A 2. §-ban az általános gyakorlat szerint a töröknek alávetett portáknak csak az adó felét kellett befizetniük. (CJH 1900. 144–145.) Az 1618. évi országgyűlési törvényt követően 1619-ben Vas vármegyében 656 egész, 1 ½ quartalia (negyed) portát írtak össze a nem hódolt vármegyereszben, és 168 porta esetében jelezték, hogy azok töröknek alávetett területet fognak át. MOL E 158. Magyar Kamara Archivuma, Conscriptiones Portarum, 12. kötet, Comitatus Castriferrei, 869.

penigh az gratuitus labor feleőlis az orßagh azt rendelte, ut iuxta limitationem in anno 1618 factam legien, keg[yelme]tekis abbol az k[e]l[yelme]tek varmegieie-beöl,¹ az el limitalth helire,¹⁵ az gratuitus labort prestalni el ne mulassa, holotha uala[m]likor^{II} kiuantatoth az vegh hazaknak megh epülese, egicher most kiuantatik.

Nem akarok eztis el mulatnunk, hanem miuelhogi az nemes orßagh azt uegezte, quod si qui regnicolarum, turmatum vel saltem frequentiori numero, absq[ue] prescitu et voluntate sue Ser[eni]t[at]is,¹⁶ et supremorum capitaneorum se ad extras provincias dam, vel a porte regno adversantes, contempto solo natali, lucri et stipendii cupidit[ate] inducti contulerint tales capitis poena per suam Serenitatem, vel supremos^{III} capitaneos¹⁷ jure mediante irremissibiliter puniantur, k[e]l[yelme]teknek ideie[n] tuttara akarok adni. Keruen ezenis k[e]l[yelme]teket, hogi az nemes orßagh uegezeset k[e]l[yelme]tek minden varosban, es minde[n] faluba[n] publicaltassa hogi senki az orßagbol, idege[n] es ellenkezeő orßagban nilua[n] auagi titko[n] vitezleő dologban ualo ßolgalatra ki ne menien mer[---]^{IV} egi attala[n] fogua, azok a' kik ki^V akarnanak mennö, es ki menenek, az orßaghnak uegezeseserinth, minde[n] kegielem nekul megh büntet[---]tnek.^{VI} Miuelhogi penigh illi hirekis folinak hogi [---]^{VII} Chaßar¹⁸ ßemellie szerent haddal feöl akaröa iünni, io [---]^{VIII} [---]meteknek^{IX} urunkath eő Feölsegeth¹⁹ ideien megh thalalni, hogi cum sufficienti instructione eő Feöl[se]ge az keöueteketh bochatana el az Theöreök Chiaßarhoz

¹ Javított szó

¹⁵ Megelőzően az 1618. évi LXIX. tc. szabályozta a vármegyék vég helyekhez adandó ingyenmunkáját. Vas vármegyére az alábbi részletek vonatkoztak: 3. §. A győri végvárvidékhez tartozó Veszprém vármegyei Pápához szolgáltat ingyenmunkát Nádasdy Pál javait kivéve Guary Miklós szolgabíró, valamint Lampert István szolgabíró járása. 9. §. A Kanizsa elleni végekhez tartozó Zala vármegyei Pölöskei Vas vármegyéből Káldy Ambrus szolgabíró járása. 11. §. Az ugyancsak a Kanizsa elleni végvárvidékhez tartozó Vas vármegyei Egervárhoz Hertelendy Ambrus szolgabíró járása, kivéve a mogyoródsi (Órimogyorósd) erősséget és a hozzá tartozó javakat. Továbbá: 12. §. Körmenthez és Szentpéterhez Batthyány Ferenc összes fekvőbirtokából kell ingyenmunkát adni. 17. §. A Zala vármegyei Kéménd erősséghez mind a zalai, mind a vasi tartozékok kötelesek ingyenmunkára. 19. §. A Zala vármegyei Szécsiszigethez a gr. Rimaszécsi Széchy család összes zalai és vasi birtokát rendelte a törvény. 25. §. A Vas vármegyei Mogyorósdhoz saját tartozékait rendelték ingyenmunkára. CJH 1900. 150–153.

^{II} Javított szó

¹⁶ Bethlen Gábor erdélyi fejedelem

^{III} Javított szóvégződés

¹⁷ A Bethlen Gábor kerületi és végvidéki főkapitányai: Dunántúl 1620-tól Batthyány (II.) Ferenc, Dunán inneni kerületi és az úgynevezett „bányavidéki” főkapitány: 1619–1620: Thurzó Szaniszló; a felső-magyarországi főkapitány 1619–1620: Rákóczy György; 1620–1621: rimaszécsi Széchy György. PÁLFFY 1997, 269–273.

^{IV} Sérült papír miatt hiányos szó, értelem szerinti kiegészítése: mert

^V Sor fölé írt, betoldott szó

^{VI} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: büntettetnek

^{VII} Sérült papírrész miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: török. A szó elején a T betű töredéke még látszik.

¹⁸ Az oszmán uralkodó: II. „Genç” Oszmán (1618–1622). Ld. KREISER, 2001. 218.

^{VIII} A papír sérülése miatt egy szó e sorban megsemmisült, biztosan nem rekonstruálható.

^{IX} A papír sérülése miatt töredékes szó. Értelem szerinti kiegészítése: kegyelmeteknek

¹⁹ Thurzó Szaniszló e titullussal II. Ferdinándot illette.

az ſ[ent] bekeseznek megh tartasa veget. Isten tarcha megh kegtckett. Datum ex
arce n[ost]ra Sempte die 28. Februa[rii] 1620.

Sp[ectabi]llium Mag[nificarum] Gle[n[eros]arum Eg[regiorum] ac
Nobilium Do[minationum] V[est]rar[um]

S[ervi]tor et amicus parat[issi]mus

Comes Stanislaus Thurzo mp.²⁰

[Címzés az irat külzetén:] Sp[ectabi]llibus, Magnificis, Generosis, Egregiis ac Nobili-
bus, Dominis N. N. Supremo ac Vice Comitibus Judicibus Nobilium Juratis Assesso-
ribus, nec non Universitati, Dominorum Magnatum et Nobilium Comitatus Castri
ferrei [!], et[c] Dominis amicis observandiss[i]mis.

²⁰ Thurzó saját kezű aláírása, mellette pecsétje. Aláírására ld. BAK, 1997. 91., 106.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BAK
1997
- BAK Borbála: *A koronaörök fizetetlensége (Thurzó Szaniszló nádor 1624. évi Zágráb szabad királyi városhoz küldött levele)*. In: *Miscellanea fontium historiae Europae. Emlékkönyv H. Balázs Éva történészprofesszor 80. születésnapjára*. Szerk. KALMÁR János, Budapest, 1997. 89–106.
- BESSENYEI
2005
- BESSENYEI József: *A Nádasdyak*. Budapest, 2005.
- BOGDÁN
1991
- BOGDÁN István: *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Budapest, 1991.
- CJH
1900
- 1608–1657. évi törvényczikkek*. Ford., utalásokkal ellátta KOLOSVÁRI Sándor–ÓVÁRI Kelemen, magyarázatok, jegyz. MÁRKUS Dezső. Budapest, 1900. (*Magyar Törvénytár: Corpus Juris Hungarici*)
- DOMINKOVITS
2005
- DOMINKOVITS Péter: *Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rendjeihez (1620)*. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 3 (2005) 63–73.
- FALLENBÜCHL
1994
- FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország főispánjai 1526–1848*. Budapest, 1994.
- KREISER
2001
- KREISER, Klaus: *Der Osmanische Staat 1300–1922*. München, 2001.
- LUDIKOVÁ–MIKÓ–PÁLFFY
2006
- LUDIKOVÁ, Zuzana–MIKÓ Árpád–PÁLFFY Géza: *A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerei (1530–1700)*. In: *Művészettörténeti Értesítő* 55 (2006) 2. 327–410.
- NAGY
1960
- NAGY László: *Adalékok Bethlen Gábor hadseregének dunántúli hadműveleteihez (1619–1621)*. Hadtörténelmi Közlemények 7 (1960) 2. 71–106.
- NAGY
1969
- NAGY László: *Bethlen Gábor a független Magyarorszáért*. Budapest, 1969.
- PÁLFFY
1997
- PÁLFFY Géza: *Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században*. Történelmi Szemle 39 (1997) 2. 257–288.

PÁLFFY
2007

PÁLFFY Géza: *Magyarország két világbirodalom határán (1526–1711)*. In: *Magyarország története*. Főszerk. ROMSICS Ignác. Budapest, 2007 307–487.

TÓTH
1992

TÓTH Péter: *Vas vármegye nemesi közgyűlési jegyzőkönyvének regesztái II. 1601–1620, 1631–1641*. Szombathely, 1992. (Vas megyei levéltári füzetek; 5.)

Jankovics József

Pázmány Péter tanúvallatása egy hármass gyilkosságba torkolló gömői határvillongás ügyében

**Névtani és etnikai együttélés-történeti adalékok Ila Bálint
Gömör megye-monográfiájához**

Pázmány Péter (1570–1637) esztergomi érsek, királyi tanácsos, Magyarország fő-kancellárja egyházszervezői és teológus-írói munkássága mellett „alattvalói” és hí-vei peres ügyeinek jogszolgáltatási kérdéseire is gondot viselt. Az 1628-as évből nem rendelkezünk túl sok adattal magánéletéről és irányító tevékenységéről. A konkrét történeti eseményekről, az Andrássy család és Rozsnyóbánya polgárai kö-zött a krasznahorkai uradalom rákoshegyi határának kijelölése fölött támadt 1610. évi (!) viszályról való tudósítás mellett ezért is jelentősek az alábbi dokumentu-mok. Pázmány majd két évtized múltán akar igazságot szolgáltatni. Vagy legalább-is a gyilkosságban végződő határrendezés körülményeit utólag rekonstruálni és a tetteseket megbüntetni. Jóllehet az emberek kikérdezésének eredményét nem is-merjük, az eljárás beindításáról és annak résztvevőiről az itt közölt dokumentu-mok jól tájékoztatnak. A primás a kérdésben hivatalosan és személyesen maga is érintett, mivel a tragikus eset akkor történt, amikor Forgách Ferenc – Pázmány előd-je az érseki székhelyben – idején Rozsnyóbánya az érsekség tulajdonába került. A val-lomásra kötelezett tanúk rendkívül gazdag és változatos személynévanyaga a Gömör megyei falvak lakosságának etnikai összetételéről, valamint névadási szo-kásairól is fontos adalékokkal járul hozzá Ila Bálint hatalmas vállalkozásának gaz-dagításához, különös tekintettel a keresztnevekre.¹ A névanyag jól tükrözi Gömör vármegye, Murány környéke, illetve az Andrássy-birtokok lakói kevert enikumá-nak összképét: a magyar birtokos gróf és jobbágyság mellett a kis- és középnemes-ség, a megyei adminisztráció képviselői, valamint a szlávok, azon belül főleg a jobbágy és juhász szlovákok, illetve a rutén, vlach, esetleg lengyel pásztorok és a városi német polgárság, bányamunkások személynevei tesznek bizonyosságot erről.

¹ A tanúvallatásra vonatkozó iratok ma Lőcsén találhatók. Štátny Archív v Levoči. Elenchus Litteralium Instrumentorum Arcem Dominiumque Krasznahorka. Gouvernientium. F. 6. 143. Az iratanyag felzetén „Actio Querulosa Petri Pazman Archi Episcopi Strigoniensis Contra Sophiam Becz Petro Andrassia-nam” „ad privatum” „Anno 1629”, valamint régi levéltári jelzet áll, más kézzel rájegyezve: „Pro Egregio Caspar Nagy de Bethler et aliis Par Actionis Rosniauiensis.” Az első nyolc oldal egy kéz írása, a scrip-toré, aki az eredetiről a másolatot készítette, tulajdonképpen két dokumentumot szerkesztve egybe, egy latin és egy magyar nyelvűt. Mivel több hibával és számos javítással dolgozott, amelyek az ő írás-sajátosságait tükrözik, a hibás alakokat javítottuk – sendendis, Georgum, ascantibus – a javítások té-nyét a helyükön nem jelezzük, a másoló vagy más által végrehajtott korrekciókat sem jelöljük. A má-sik dokumentum, Miskolci Miklós bírósági jegyző kezétől származik, de ugyancsak ő írta az első do-kumentum dátumát és a keletkezési körülményeire utaló megjegyzést. A közléskor a szövegeknek csak a személy- és helyneveit hagytuk meg betűhív alakban. Az itt olvasható személyneveket Ila Bá-lint Gömör megye történetéről több évtized alatt készített négykötetes munkájának névanyagával ve-tettük össze, aki XVI. és XVII. századi dica- és dézsmajegyzékek alapján tárta fel a megye települései-nek etnikai összetételét. A sajtó alá rendező hálás köszönettel tartozik Tusor Péternek a szöveg értel-mezéséhez és olvasatához nyújtott segítségért, a magyar nyelvű tartalmi kivonatokért, valamint Kőszeghy Péternek a fotomásolat elkészítéséért.

Ugyanakkor, nem mellékesen, beszédesen tanúskodnak a lakosság összetételének folyamatosságáról és változásáról, a népesség állandóságáról és kicserélődéséről, és nyolcvan év névadási jellegzetességeiről.

Források

I.

Forgon Péter Gömör vármegyei alispán 1628-ban Keresztelő Szent János születése ünnepének másnapján sedriát, vármegyei törvényszéket tart a Pázmány Péter esztergomi érsek mint felperes, és Szentkirályi Andrassy Péter özvegye, Becz Zsófia, továbbá Aranyosmeggyesi Nagy Gáspár, Balogh András, Császár András és Kovács András mint alperesek közötti perben. A felperes ügyvédje, Görgey György bemutatta megbízólevelét, és az alispán által kibocsátott idézést. Az alperesek ügyvédje, a személyesen megjelent Gechi Márton erre követelte az idézőlevél és a szolgabíró jelentésének kiadatását. Az 1628. május 15-re datált idézőlevél Gömör várában kelt, és Forgon Péter alispán írta Meszesi Ferenc szolgabírónak. Tartalmának lényege: Rozsnyóbánya – a várost a középkor óta kárpótlásként bírta az esztergomi érsek – Forgách Ferenc esztergomi érsek általi 1610-es birtokbavételekor vita támadt Rozsnyóbánya és az Andrassyak birtokában levő krasznahorkai uradalom rákoshegyi határát illetően. Miután azonban ezen határt az uralkodó parancsára törvényesen megállapították, és Gömör megye akkori alispánja, Tornallyai György, a szolgabíróval és az ülnökökkel – kezükben Thurzó György nádor meghatalmazásával – több rozsnyói polgár kíséretében a határt ténylegesen kiakarta jelölni, a Há(r)spatak nevű helynél Becz Zsófia nemesek és jobbágyok kíséretében rájuk támadt, és a polgárokat kiabálások és puskalövések kíséretében egészen Rozsnyóbányáig kergette. Sőt, Retteghe Albertet, Oláh Mátyást és Hirser Bálintot puskalövésekkel meg is ölték. Tettyükkel megsértették az ország embergyilkosságot tiltó törvényeit, az 1563. évi XXXVIII. törvénycikkelyt. Ezért Forgon alispán felszólítja Meszesi szolgabírót, hogy a felsorolt vádlottakat idézze be a vármegyei törvényszéke elé, ahol személyesen kell megjelenniük. A szolgabíró idézőlevelének másolata magyarul folytatja a dokumentumot.

Nos, Petrus Forgon de Mihallyffalua,² Vicecomes Judlium et Jurati Assessores sedis Judicariae Comitatus Gömöriensis. Damus pro memoria a quod nobis feria secunda proxima post festum Nativitatis Beati Joannis Baptistae,³ in praesenti¹ anno Domini Millesimo sexcentieimo vigesimo octavo, recens praeterito in oppido Gömör, loco scilicet, ac die celebrationis sedis Nostrae Judicariae alias consuetis, pro faciendo causantibus recto Judicio, pro tribunali sedendis et constitutis, dum in quadam causa et differentia inter Illustrissimum ac Reverendissimum Dominum Petrum Pazmany, Archiepiscopum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis, locique eiusdem Comitum perpetuum, Primatem Hungariae, legatum natum, Sacrae Caesariae et Regiae Maiestatis summum et secretarium Cancellarium, ut Actorem, ab

² Mihályfalvi Forgon Péter (1570–1637) előbb gömöri szolgabíró, majd másod-, illetve első ispán.

³ Június 24.

¹ az eredeti szövegben a *praesenti* kihúzva

una parte vero, ab altera Generosam Dominam Sophiam Becz, Generosi quondam Domini Petri Andrassy de Szentkiraly Relictam Viduam,⁴ ac Nobiles, Casparem Nagy de Aranyas Meggyes, Andream Balogh, alterum Andream Czaszar, et tertium Andream Kouach, veluti Incattos, coram nobis controvertente per Egregium Georgum Görgey legitimum dicti Domini Actoris procuratorem, cum eiusdem Domini Actoris literis procuratoriis quaedam literae citatoriae Nostrae, utpote Vicecomitis, coram nobis exhibitae fuissent et praesentatae. Mox Nobilis Martinus Gechi legitimus annotatorum Casparis Nagy, Andreae Gothart, et alterius Andreae Kouach (aliis Ictis a nobis aliud Iudicium recipiendis) veluti Ictorum procurator, Nostram exurgendis in praesentiam, cum procuratoriis literis Nostris, nomine ditorum principalium suorum, eiisdem quoque Incattis personaliter ascantibus, paria tam praemissarum citatoriarum quam etiam relationis Domini Iudlium, per nos sibi dari postulavit. Citatoriarum itaque series sequitur hoc modo: Petrus Forgon de Mihalyffalua, Vicecomes Comitatus Gömöriensis, Egregio Francisco Meszesi, Iudici Nobilium Comitatus eiusdem Gömöriensis. Salutem plurimam dicit. Expositum est mihi graui cum querela nomine et in persona Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Petri Pazmany, Archi-Episcopum Ecclesiae Metropolitanae Strigoniensis,⁵ locique eiusdem Comitatus Perpetui Primatis Hungariae, Legati Nati sedis Apostolicae, Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis summi Secretarii, Cancellarii et Consilarii. Per quem causa praesens per adeptionem bonorum oppidi Rosnobanya,⁶ ex Illustrissimo quondam Francisco Forgach⁷ Archi Episcopo Strigoniensis est erecta. Qualiter superioribus temporibus et annis, circa festum videlicet Beati Andreae Apostoli⁸ in Anno Domini 1610 transacto praeteritum. Dum nimirum Egregii et Nobiles, quondam Georgius Tornallyai⁹ alias Vicecomes, Michael Beretkey, Joannes Hubaj, Nicolaus Moricz, et Volffgangus Bodon, eius temporis Iudices Nobilium, ac quondam Andreas Barna, Stephanus Gothart, Jurati Assessores hujus Comitatus Gömöriensis. Vigore literarum Illustrissimi olim

⁴ Szentkirályi Andrassy Péter az erdélyi Csík-Gyergyó szék királybírája volt 1569–1570-ben. A Bekes Gáspár és Báthory István fejedelem közötti harcban Bekes pártjára állt, és az 1575-ös kerelőszentpáli vesztés csata után hadvezérével együtt menekülni kényszerült. I. Rudolf király (II. Rudolf német-római császár) hívévé szegődött, Kiskomáromban telepedett le, majd Krasznahorka várának kapitányi tisztét töltötte be 1578-tól. Erdélyi birtokait a család sokáig szeretne volna visszaszerezni, de csak mintegy száz év múlva, 1695-ben kapták vissza I. Lipóttól. Állandó viszályban állt Rozsnyó városával, illetve a szomszéd földesurakkal. 1585-től 80 000 forint ellenében tíz évre Krasznahorka birtokosa lett. Előnevét is Krasznahorkaival toldotta meg. Meghalt 1591-ben. Felesége a csíkszentmártoni Becz (Becze) családból származó Becz Zsófia volt, aki 1627-ben hunyt el.

⁵ esztergomi érsek

⁶ Rozsnyóbánya, Rozsnyó (ma: Rožňava, SK). Lakosságát főleg német bányászok, polgárok adták, a bányászat hanyatlásával fellendült az ipar és a kereskedelem. A szlávság a XVI. században szivárgott be a városba, számuk a XVIII. századra meghaladta a németiségét. Ekkorra már a nemességet is befogadta a polgárság, és a város elmagyarosodott. *IIA, III.* 323–340.

⁷ Forgách Ferenc (1560–1615) veszprémi, majd nyitrai püspök, bíboros, prímás, esztergomi érsek, I. Rudolf király helytartója. Pázmány 1601-ben érkezett udvarába, majd Rómában volt követé, ahol elérte, hogy a jezsuiták a klarisszák nagyszombati zárdájába költözzenek: mindketten nagy szerepet játszottak a rend betelepítésében. Utóda az érseki székben Pázmány lett.

⁸ November 30.

⁹ Tornallyai György, Gömör vármegye egyik legrégebbi családjának tagja, 1603 és 1610 között alispán, 1615-ben adott számot hivataláról.

Domini Comitis Georgii Thurzo,¹⁰ alias Palatini Regno Hungariae, Ad Judicatoriarum, in Libera Regiaque Civitate Cassoviensis¹¹ in Comitatu Aba Uyvariensi, decima tertia die Mensis Julii, in praescripto anno Domini 1610 suprascripto transacto evolutarum, in facto quarundam differentiarum inter Generosam Dominam Sophiam Becz, Egregii quondam Petri Andrassi relictam viduam, in Arce Kraznahorka,¹² in praedicto Comitatu Gömöriensis extructo, commovantem, ab una: ac Circumspectos Vires Judicem Juratosque Cives, ac totam communitatem oppidi Rosnobanya, in dicto Comitatu Gömöriensi existentes, ab altera partibus, ratione certarum quarundam metarum litigiosarum in monte Rakos¹³ dicto, existentium a longo tempore agitarum, Jure extraordinario emanatarum, ac penes Sacratissimae quoque Cesareae Regiaeque Maiestatis benignum mandatum, ad facies praetactarum metarum litigiosarum progressi fuissent, ipsasque metas convocatis et praesentibus plurimis vicinis et commetaneis reambulare, erigere et renovare, praetactasque literas Adjudicatorias, abscissis quibusvis Juridicis remediis partis adversae vel aliorum quorum cunque debitae executioni demandare voluissent, et ad locum Háspatak¹⁴ vocatum pervenissent, ibique primam metam erigere voluissent. Ex tunc ibidem statim iam fata Domina Sophia Becz, nescitur unde mota qua ut temeritatis audacia ducta, ex praeconcepta malitia, et animo deliberato, in curru sedens assumtis secum plurimis equitibus servitoribus, nimirum Nobilibus et ignobilibus. Nobilibus siquidem Andream Balogh, Andream Czaszar, Andream Kowach, de possessione Kraznahorka Varalja.¹⁵ Item Casparum Nagy de Aranyas Meggyes in possessione Betler,¹⁶ omnino in isto Comitatu Gömöriensi existenti habitata, et in praedictis possessionibus commorantes, ac praeterea servitoribus ignobilibus colonis et iobbagionibus suis, utpote Kolchar Mattyast, Nagi Petert, Mokó Györgyöt, servitores. Colonos vero et iobbagiones, Kovach Urbant alias Elek, Kun Mathet, Ferencz Mihalt, Osuart Miklost, Doczj Palt, Soltesz Janost, Kinysi Gergelt, Miklos Janost, Moko Janost, Moko Ferenczet, Hatuanzki Jakabot, Gebe alias Bör Györgyöt, Haczko Janost, Gebe Györgyöt, Elek Istuant, Lutza Balast, Moko

¹⁰ Thurzó György (1567–1616) királyi tanácsos, főasztalnok, Árva vármegye főispánja, 1609-től haláláig nádor.

¹¹ Kassa (ma: Košice, SK)

¹² Krasznahorka vára, Krasznahorkaváralja felett (ma: Krásna Hôrka és Krásnohorské Podhradie, SK).

¹³ Rákoshegy, vas-, réz- és antimonbányái telérekben gazdagok voltak.

¹⁴ Háspatak, Hárspatak, Krasznahorkaváralja földrajzi nevei között 1621-ben kerül elő a folyónév: „Hasspatakban való föld”. ILA, II, 562.

¹⁵ Krasznahorkaváralja, Váralja. Magyar alapítású falu, szláv szórvánnyal. A rutén vlachokat a Bebekek telepítették a környékre a XV. században. Ila Bálint a helyi armalista nemesség között 1668-ból említi a Balog és a Császár családot. A Balogokról megjegyzi, hogy korábban a Gothárd névre hallgattak, és donációt szereztek váraljai jobbágytelkükre, tehát kuriálisták. (ILA, II, 559.) A jobbágyok között említi a XVI. század '50-es éveiből a Chele, Cristan, Haczko, Kowacz, a Mako/Moko, Oswald/Oswart, Kinis/Kynis/Knyzj/Kenyszi/Kenesy/Keniesy/Kinis/Kényes, és az Elek vezetéknévű családot. Az 1551 és 1675 között felbukkant új nevek: Gebew/Gebe, Lutza, Urban/Orban, Wamos. ILA, II, 560.

¹⁶ Betlér (ma: Betliar, SK). A falu első lakosai a bányászati lehetőségek miatt betelepülő németek voltak. A Bebekek által betelepített rutén vlachok a pásztorkodó életformát tették uralkodóvá. A szövegben olvasható családnevek közül 1568 és 1667 között előfordul a Hegedeös, Thompos, Kaposzta, Katuska, Hannez/Hansesz/Hranecz, Prengacz, Fabian, Gazda, Vaczko, Olah, Zmetana, Horwat névalak. A Czangar csak 1675-ből datálható e faluból először. ILA, II, 119.

Martont, Cristan Györgyöt, Czele Lőrinczet alias Vamost, Kinisi Ambrust, Kouach Andrast, omnes in possessione Kraznahorka Varalya, in isto Comitatu Gömöriensis existenti habita commorantes. Item Villan Palt, Villan Balast, Villan Miklost, Meszaros Benedeket, Koczó Balast, Cristan Andrast, Kutyai Györgyöt, Feir Jakabot, Nagy Lőrinczet, Pal Benedeket, Balas Janost, Koczó Thamast, Nagy Thamast, Nagy Györgyöt, Zabados Sebesttyent, Laczko Mihalt, Czapo Györgyöt, Bodnar Györgyöt, Bör Miklost, Botlo Mihalt, Doko Tamast, Beör Mihalt, Thot Lőrinczet, Biridla Gergelt, Kutyai Miklost, Bodnar Jakabot, Lőrincz Balast, Kun Janost, omnes in possessione Hoszureth¹⁷ in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Gecz Gaspart, Gecz Istuant, Herman Jakabot, Biridla Petert, Biridla Jakabot, Vitalius Petert, Bato Andrast, Bato Petert, Hannesz Bartokot, Kesől Györgyöt, Gecz Janost, Klinko Balintot, Kesől Andrast, Gecz Balintot, omnes in possessione Jolesz¹⁸ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Henczman Jakabot, Soltesz Mihalt, Laczko Martont, Laczko Andrast, Kiraly Imret, Hedegűs [!] Thamas veiet, Istuant, Ritz Petert, Polyak Thamast, Elek Lukaczot, Kiral Istuant, Lukacz Boldisart, Pasztor Petert, Stanko juhpasztort, Sipos Miklost, Kűs Palt, Zann Benedeköt, Hamros Janost, Szekrinymiues Jakab fiat, Jakabot, Kiral Palt, Elek Martont, Juan Gyurkot, Veszveresi Vaszko veiet, Kobulan Timkot, Zabados Thamast, Zann Janost, Molnar Adamot, Molnar Balintot, Kiss Mihalt, Benyo Lenhartot, Molnar Benedeket, Szann Thamast, Zabados Martont alias petrauit, Zabados Laczkot, Millan Petert, Sipos Benedeket, Zabados Timkot, Czepczér Gyurkot, Havrillo Martont, Havrillo Istuant, Hegedűs Thamast, Hegedűs Balast, Zabados Molnar Benedeket, Czellav Kuzmat, Hegedűs Thamas, veiet Fedőrt, Kancir Gergelt, Török Vaszkot, Lengiel Mihalt, Soltesz Mihal fiat, Jankot, Kouach Palt, omnes in possessione Pacsa,¹⁹ in isto Comitatu Gömöriensi, existenti habita commorantes.

¹⁷ Krasznahorka-Hosszúrét, Várhosszúrét (ma: Krásnohorská Dlhá Lúka, SK). Magyar lakossága földművelő-állattenyésztő, a vlachok juhászatból éltek a XVII. század végéig. A szegényes hozamú föld jövedelmét szén- és mészégetéssel, fuvarozással igyekeztek kiegészíteni. Lakosai családneveinek jó része már a XVI. század közepétől nyomon követhető. (Balas, Ber/Bör, Kuttaj/Kutay, Wylant/Vylant/Winant/Villam, Koczó), 1551 és 1671 közötti új nevek: 1568 Kowaczsch/Kowach, 1582 Kis, 1600 Kristan, 1603 Leorincz, 1608 Latzko, 1609 Doko, 1611 Dogo, 1610 Berilla, 1630 Biridla, 1611 Kun, 1600 Thott/Dod/Dodt. IIA, II, 560.

¹⁸ Jólész (ma: Jovice, SK). A magyar alapítású községben a magyarok főleg földművelésből éltek, a népesség másik része, a rutén és a vlach a juhászkodás mellett árpát és zabot termesztett a domboldali írtásföldeken. Itt említett jobbágysai közül szinte mindenki előfordul Ila Bálintnál, különböző névalakokban 1551 és 1630 között: Kech/Kezi/Göczj/Gönczj/Götz/Gecs/Gecse, Herman, Biridla/Bridla/Brillo/Beridle, Vitalius/Vitalosch/Vitalis, Bato/Batto/Bartok, Klimko. Hannesz Bartos neve új. IIA, II. 454.

¹⁹ Pacsa, Andrási (ma: Pača, SK). A falut körülvevő hatalmas hegyi erdősegből kiszakított írtványföldek nehezen művelhetők és terméketlenek voltak. A lakosság legfőbb megélhetési forrása a juhászat és a kecsketenyésztés. 1570-ben vlach faluként tartják számon. A betelepülő magyarokból is vlach pásztorok lettek. Jobbágysai lakói közül az 1551 és 1625 közé eső években említik: Sotez/Scholtis, 1578 Zekrenyes/Zekrengyarto/Zekrenmiues, Kiraly, Mylenn/Milian/Millyan, Zan/Zany, Sypos, Henczman és még néhány család nevét. A Hegedűst 1576-ban szintén *Hedegeos* alakban írták, mint itt, 1580-ban pedig Hedekűsként. (IIA, III. 154–155.) Pápai Páriz Ferenc 1705-ös latin–magyar szótára is megőrizte a hangátvetéses (metatézis vagy konverzió) alakot. A Czuczor–Fogarasi-féle szótár pedig 1864-ben jegyzi meg a *hedegűr*ről, hogy az eredetéhez hívebb tájszó, amely a Hegyalján, vagyis Gömörhöz közeledő tájon, valamint a székelyeknél és Somogyban is divatos volt. A bizonytalan olvasatú Szann családnév az itt ugyancsak előforduló Zann írásváltozata.

Item Katuska Galt, Ztraka Gergelt, Bellus Miklost, Rizo Gergelt, Tompos Miklost¹¹ Györgyöt, Kapusta Balintot, Pelengacz Gyurjkot, Kupecz Lőrinczet, Kupecz Mihalt, Paulik Petert, Kapuzta Jankot, Catuska Demient, Glazur Jankot, Soltesz Lenartot, Tompos Ferenczet, Vaszko Galt, Gazda Mihalt, Calman Lőrinczet, Zoiak Jankot, Tompos Mihalt, Hegedűs Györgyöt, Zabo Miklost, Klimo Gyurjkot, Hannez Demient, Catuska Petert, Zmetena Mihalt, Zmetena Pauolt, Zmetena Janost, Zmetena Gyurjkot, Fabian Petert, Czangar Demient, Czanghar Mathet, Gazda Gyurikot, Horuat Mathet, Illes Olahot, Stetz Petert, Hannetz Simont, omnes in possessione Betler in isto Comitatu Gömöriensi esistenti habita commorantes. Item Senko Urbant, Hlup Mathet, Vranko Bartat, Vranko Klimontot, Varga Bartat, Vranko Demient, Vranko Janost, Berecz Györgyöt, Berecz Jankot, Hamros Istuant, Zatroui Miklost, Perdibek Jankot, Szuchan Thamast, Simko Klimontot, Ztanko Mathet, Vranko Antalt, Vilchko Cristophot, Hatuanzki Tamast, Uhrak Simont, Uhrak Györgyöt, Uhrak Benedeket, Uhrak Thamast, Kolchar Mathet, Ztanko Istuant, omnes in possessione Kiss Vezzveres,²⁰ in Comitatu isto Gömöriensi esistenti habita commorantes. Item Olah Vaszkot, Vaszko Gyurjkot alias Frantz Knezik, György Knezik alias Frantz Andrast, Hlup Balintot, Knezik alias Frantz Istuant, Kiss Bartat, Hannez Andrast, Szuchan Palt, Palik Christophot, Palik Mathet, Kocholik Antalt, Kocholik Stephant, Jokus Balintot, Kupetz Györgyöt, Rizo Janost, Uchler Bartat, Piller Janost, Stephan Uchlert, Czilga Maczkot, Madach Janost, Ritz Jakabot, Martin Istuant, Cuaznik Antalt, Palik Andrast, Palik Mihalt, Lakatos Janost, Zuchan Lukaczot, Zuban Jakabot, Cuaznik Janost, Kouach Menyhartot, Zabo Fedort, Gajdos Antalt, Vranko Ondret, omnes in possessione Nagy Veszveres,²¹ in isto Comitatu Gömöriensi esistenti habita commorantes. Item Zlouak Demient, Zlouak Györgyöt, Faradik Mathet, Zlouak Benedeket, Teleczki Mathet, alias Faradik, Perdibek Jakabot, Perdibek Simont, Hudi Thamast, Janosik Mathet, Belus Gyurjkot [!], Romok Urbant, Zlouak Cristophot, Lestak Mathet, Lestak Györgyöt, Kouach Benköt, omnes in possessione Henczko²² in dicto Comitatu Gömöriensi esistenti habita commorantes. Item

¹¹ az eredeti szövegben a *Miklost* kihúzza

²⁰ Kisveszverés (ma: Malá Poloma, SK). Valaha egybetartozott Nagyveszveréssel. Alapvetően rutén és tót/szlovák pásztorcsaládok alkották a falut. Lakói közül 1563 és 1671 között ismert több jobbágycsalád neve, egy 1611-es jegyzék szerint két-három keresztnév is megegyezik az itt szereplőével, mint pl. Urban Stenkóé, Berecz/Betecz Jankóé. Előfordul még a Vranko/Frankow/Ranko, Hlup, Hrak/Vhrak/Wrach/Orak, Stanko/Zanko, és a Symko alak. ILA, II. 520–521.

²¹ Nagyveszverés (ma: Veľká Poloma, SK). Korai lakói szlávok, az 1577-es török hódoltság nagy pusztítást tett az emberi életben és az anyagi javakban. A juhászkodás mellett az Alföldre mentek részartóknak, hogy a kenyeret, jó termőföld híján, biztosítsák, illetve favágásból és szénégetésből tartották el magukat. A nevekből az 1551 és 1636 közé eső időszakban több is megegyezik az Ila Bálint közölt jobbágynévsorával, de van néhány, amely csak e listán szerepel. Azonos lehet Jokus Bálint (1620), Vasko Valach (1610)/Wazko Valach (1630). A családnevek közül: Hlup, Kovaczi, Paulik/Pauligg, Madach, Hocholik/Koholik (1610), Rytcz (1609). A Gajdos név előfordulását 1677-ből jelzi először Ila Bálint. (ILA, III. 113–114.)

²² Henckó (ma: Henkovce, SK). Lakossága előbb német, majd rutén, főleg juhászattal foglalkoztak, a tótok/szlovákok szénégetésből, zsindelykészítésből éltek. Az 1563–1576 közé eső évekből a Benko, Zlowak és a Belus/Belius/Bellus nevek egyeznek a jelen névsorával, de előfordul még a Romok (1600), Faradik/Faradek (1583, 1614), a Perdibik/Perdabik/Prdibik (1610, 1620, 1625), és a Lesstag/Lestar/Lestag/Lesstach változat is (1578, 1601, 1620). A Hudi családnevet Chudiként írták le 1636-ban. ILA, II. 392–393.

Ipolt Erhardot, Tebesz Janost, Czuvarter Janost, Otmar Matyast, Halasz Mattyast, Halaz Andrast, Perdibek Andrast, Zabo Thobiast, Gallo Balintot, Perdibek Mihalt, Olesz [?] Mathet, Chesznik Györgyöt, Chesznik Galt, Broko Gregust, Broko Albertot, Olach Gergelt, Tinesz Blaskot, Fazekas Petert, Meszaros Martont, Varga Lőrinczet, Kusnyer Mathet, Pivnik Jankot, Tinesz Jakabot, Hannesz Jakabot, Jakab Györgyöt, Kouach Menyhartot, Olbricht Györgyöt, Jauer Györgyöt, Zlouak Tharmast, Hlauach Lenhartot, Horuat Györgyöt, Horuat Istuant, omnes in possessione Also Saio²³ vocato, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Kohar Petert, Zpisak Mihalt, Olah Mathet, Olah Jakabot, Kuzma Antalt, Zpisak Andrast, Poliak Janost, Olah Iuankot, Hlauacz Petert, Uchler Janost, Uchler Galt, Spiszar Stephkot, Rolouzki Petert, Spiszar Bartokot, Grego Györgyöt, Spisak Adamot, omnes in possessione Göch²⁴ vocata, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Sleder Andrast, Ferencz Mihokot, Iuan Györgyöt, Kosko Janost, Kosko Mathet, Kosko Lazlot, Mihalko Matyast, Mihalko Istuant, Kosko Györgyöt, Soltesz Andrast, Herko Martont, Herko Galt, Herko Antalt, Steller Antalt, Criuacz Martont, Demeter Lőrinczet, Petro Simont, Zmetena Jakabot, Vandrak Matyast, Hankovzki Andrast, Maczko Antalt, Bruchacz Istuant, Kliment Palkot, Klimo Janost, Klimo Balintot, Polak Jakabot, Babinya Györgyöt, Ricznik Mihalt, Hlauacz Istuant, Mentus Janost, Sleder Martont, Krauoni Istuant, Vido Gregust, Huszar Cristophot, Klement Gregust, Simon Györgyöt, Hlauacz Lenartot, Pethar Istuant, Tebez Vargat, Kouachi Balintot, Dunai Mathet, Stephanik Balast, Belus Simont, Podmaniczki Janost, Metrovnik Martont, Bebek Jakabot, Ruznik Iuant, Bebek Ferenczet, Czanagar Jakabot, Polczki Györgyöt, Maczko Benedeket, Nemet Andrast, Gevni Janost, Galko Imriköt, Alexander Martont, Mihalko Gregust, Hegedus Simont, omnes in possessione Olach Pataka²⁵ in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Zpisak Gergelt, Pap Fabiant, Meszaros Martont, Varga Cristophot,

²³ Alsósajó (ma: Nižná Slaná, SK). Első lakosai német bányászok, majd a település elszlávosodott. Itt kisebb szerephez jutott a pásztorkodás, az emberek hámorokban, irtványföldeken és részaratóként délebbi vidékeken dolgoztak. Az 1568-at követő évtizedben már lakott Alsósajón Horwat, Hlauacz és Zlowach nevű jobbágycsalád. A halász főnév előbb Balogh Pál foglalkozását jelölte (1578), majd Ribarként (1599) és Fyscherként is feltűnt, és 1603-ban Halász. A Hannesz is előfordult Hannezként 1570-ben, és valószínűleg az itt szereplő Kouach Menyhartot említik 1599-ben Kouach Smid, majd Kouacz Menihérként. A Brokóban az 1578-as Proko és Prokop név rejtőzik. Ipolt Erhard neve 1603-ban Erhardt Lajppoltként került lejegyzésre. A Cheszniket 1667-ben Cesznikként és Csesznekként egyaránt írták. A Tinesz név csak jóval későbből, 1694-ből, a Kusnyér pedig 1699-ből ismeretes a falu lakosai közül. ILA, II. 46–47.

²⁴ Gócs (ma: Gočovo, SK). A Bebekek ősei által alapított falut később a vlachok népesítették be, ezért megélhetési forrásuk a pásztorkodás. A törökök elől a régi lakosság elmenekült, az újjáépítők között vlachok, rutének és lengyelek költöztek be, a bányászaton kívül már szénégetésből, fuvarozásból, fűrészelésből is éltek. A Spyssak/Pysak/Pizak és az Olah családnév az 1570-es évektől gyakran feltűnik a falu jobbágynévei között. A Kuzma 1578-tól. A Rolouzki pedig Rolowczkj (1599), Rolofski-Rolochki (1600) és Ralaszky alakban (1603) olvasható, a Hlavács csak a XVII. század végén (1694), a Polyak, jóllehet bizonyára korábban is jelen volt, csak 1728-ban fordul elő lejegyezve. ILA, II. 343–344.

²⁵ Olach Pataka, Oláhpatak (ma: Vlachovo, SK). A falu középkori neve is már a vlach pásztorok emléket őrizi, akik a kezdetben rutének voltak. A falu lakossága a pásztorkodás mellett bányászatból és vassfeldolgozásból élt, a törökök elől elmenekült, és a jövevények között a tótok/szlovákok domináltak. A település leggyakrabban előforduló nevei már 1578-ban jelen vannak: Klimo, Herko, Kosko, Mihalko. A Steller (1570) Theller (1568) és Sthellyer alakban szerepel. ILA, III. 138–139.

Vlahovski Gregust, Kouaczi Thamast, Richtarik Mihalt, Paholik Mihalt, omnes in possessione Felső Saio²⁶ vocata, in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Palik Janost, Olach Iuant, Bencző Petert, Stephko Benedeket, Szegetka [?] Janost, Nemet Janost, Vido Gregot, omnes in possessione Redoua²⁷ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Sandor Gaspart, Lisko Balast, Lisko Urbant, Taller Palkot in possessione Hankoua²⁸ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Lindicz Andrast, Polyak Palt, Sebők Petert, Liptak Jakabot in possessione Markuska²⁹ in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Holovar Györgyöt, Klenik Martont, Palkut Janost, Zuaczko Andrast, Drost Fedort, Holokj Palt, in possessione Lehota³⁰ dicta, in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Soltez Alexot, Strigner Danielt, Lang Thamast, Zpisak Györgyöt in possessione Rester³¹ vocata in isto Comitatu Gömöriensi existenti habita commorantes. Item Kouach Lőrinczet, Bero Mathet, Ruzniak Zkramikot, Sesik Andrast, in possessione Ochтина³² vocata, in Comitatu isto Gömöriensi existenti habita commorantes. Sono Timpanorum

²⁶ Felsősjó (ma: Vyšná Slaná, SK). Korai lakossága a bányászat miatt betelepülő németiség, amelyre a szlávok rátelepül. A legfőbb megélhetési forrás a pásztorkodás. Életformájuk a környék falvaiéhoz hasonló: bányászat, vasmegmunkálás, szénégetés, fuvarozás, részesaratás. Ila Bálintnál csak két név szerepel, amely egyezik az itt olvasható családnevekkel: Spissak, Spissag (1601), Pyszek (1605), Spiak (1614). A Vlahovski esetleg az 1609-es előfordulású Wlatczkotzczy változata. Ila, II. 295.

²⁷ Redova, Rédova, Sajóréde (ma: Rejdová, SK). Az egyik legnagyobb pásztorfalva, kezdetben rutén lakosság keveredett a jövevény lengyellel és vlachhal. Másik jövedelemforrása a fűrészipar, deszka- és zsindegyékesítés. Ila Bálint monográfiájában az 1573-ban megjelenő Wido 1611-ben Vida alakban kerül elő a fenti jegyzékben, a Szegetka Szeckerka alakban (1608), a Bencző 1606-ban Benczőként lelhető fel, a Nemeth pedig 1621-ben. Ila, III. 283.

²⁸ Hankoua, Hankova, Annafalva (ma: Hanková, SK). Az eredetileg alapvetően rutén juhászok lakta falu vlachokkal és szlovákokkal keveredett. Az itt említett családnevek közül a Lindis 1607-ben, 1614-ben és 1620-ban is előfordul Ila jegyzékében, Longis és Londis alakváltozatban is (1610, 1611). A Sebők már 1565-ben feltűnik Schebeck, a következő évben Sebastian, 1577-ben Ssebeok 1578-ban Sebeők alakban. (Ila, II. 13.) A Lipták 1602-ben Lyptak, 1620-ban Liptak.

²⁹ Márkuska (ma: Markuška, SK). Vlach pásztorok és rutén juhászok faluja. A nagy török pusztítás miatt a XVI. század végére lakossága elhagyta. A XVIII. század közepe felé népesedett be újra, bányákban és a vidéken szokásos munkákban találva meg megélhetési forrását. A Sándor család több tagja ismeretes a XVII. század elejéről (Sandor/Zandor/Sandrinus, 1630-ban Sándor Gasper). A Lisko név változatai is uralják a század első évtizedét: Lizko/Lusko/Vlasko/Losko/Lisko/Leisko alakokban. Ila, III. 362–363.

³⁰ Lehota, Feketelehota, Szabados (ma: Čierna Lehota, SK). A több, egymás közelébe eső Lehota nevű helység közül az elhelyezkedés és a névegyezések miatt egyértelmű, hogy Feketelehotáról van szó. A családnevek közül a Holouar 1582-ben Holouar, 1590-ben Holowar-Palvar, 1600-ban Holwar-Hollowar. A Zuaczko 1580-ban Sweczko-Swacko, 1600-ban Swetsko-Swatschko, 1610-ben azonos az itteni alakkal. Fedor Drozd neve 1599-ben kerül elő, 1600-ban Drostnak, 1603-ban Drastnak, 1630-ban Drostnak írják. A Holokj 1600-ban Holoka, 1602-ben Holloka alakban szerepel. A Klenik név már 1599-ben az itt közölt formában, 1607-ben Klenigh, 1620-ban pedig Klientik írásmódban olvasható.

³¹ Restér (ma: Roštár, SK). Az eredetileg német *hospes*ekkel benépesített falu vasolvasztásra rendezkedett be, majd a vastermelés eljelentéktelendése után szláv földművesek és mesteremberek domináltak. A Lang név már 1569-ben felbukkan Lank alakban, de Langhként 1578-ban, a Strigner pedig 1669-ben Ztringer, 1570-ben Strignerként olvasható. A Spisak csak 1677-ből adatolt. Ila, III. 198.

³² Ochtiná, Martonháza (ma: Ochťiná, SK). A Csetnek (ma: Štítník, SK) határában létrejött falu lakosai a középkorban főleg németek és szlávok voltak. A XVI. század második felében a lakosság a török pusztítás miatt elmenekült, és helyükbe szlávok, rutének és lengyelek települtek be. Nemi ipar is kialakult. Az itt említett nevek közül csak a Kowachs mutatható ki 1569-ből és 1674-ből. Ila, III. 134.

edito et vexillis erectis in praefatos Vicecomitem Judlium, et Juratos Assessores ac memoratos Ciues et Incolas praetacti oppidi Rosnyobanya vicinosque et commetaneos cum maximo clamore et impetu eiacularis pixidibus irruissent, et eiusdem usque ad metas ejusdem oppidi Rosnobanya, nunquam litigiosas insequendo: Ibidemque mox prudentes ac circumspectos, Albertum Retteghi, Matthiam Olah, Valentinum Hirser, cives dicti oppidi Rosnobanya, globo pixidis traiecissent et miserabili nece interfecissent, praefataque Domina Sophia Becz interfici curassent, et sic executionem praetactam turbassent in graue prejudicium praefati Domini Exponentes et praenotatorum ciuium dicti oppidj Rosnyobanya poenam in Articulis Regni contra Homicidas statutam incurrere non formidans. Qui quidem Dominus Exponens tandem Dominam Sophiam Becz, ejusdemque superius specificatos et annotatos servitores, subditos et jobbagiones in jus attrahere vellet cuperetque. Pro eo Amicitiam Vestram harum serie requiro, et autoritate officii mei committo, ut acceptis praesentibus ad Dominam Sophiam Becz superius denominatam et praenotatos servitores ejusdem ac Nobiles Andream Balogh, Andream Czaszar, Andream Kouach, Casparum Nagy alias Aranyas Meggyessi, in supra dictis possessionibus commorantes, seorsim accedatis et evocetis, quae si saepe dicta Domina Sophia Becz et soepe fati Nobiles et servitores ejusdem personaliter reperiri peterint, bene quidem. Sin minus, de domo seu solita eorundem residentia medio servitorum, famulorum vel subditorum eorundem ad instantiam Ipsius Domini Exponentis, ad proxime affuturam sedem Judicariam Comitatus istius Gömöriensis, primitus celebrandam. Nostri in praesentiam citetis et evocetis. Ita tamen ut praenominata Domina Sophia Becz et praefati servitores ejusdem Nobiles, ibidem et in eadem sede Judicaria personaliter et non per procuratores suos compareant, praefatosque servitores ignobilesque, colonosque et jobbagiones suos soepe dicta Domina Sophia Becz juri statuatur rationem de praemissis reddituri efficacem ac exinde Judicium et Justiciam recepturi. Significando eidem Dominae et soepe dictis servitoribus, Nobilibus ibidem, quod sive ipsa Domina et ipsi servitores, Nobiles termino et loco in praemissis denotato, personaliter comparuerint, et non per procuratores suos, et servitores ignobilis subditosque suos denominatos, ipsa Domina ibidem personaliter juri statuerit, sive non. Nos ad Domini Exponentis instantiam in praemissis id faciemus, quod dictaverit juris ordo. Et tandem, ut ut per vos expeditum fuerit negotium, mihi et reliquis Dominis Judicibus, in primitus celebranda sede Judicaria soepe fati Comitatus Gömöriensis fideliter referre debeatis et teneamini. Secus non facturi. Datum in oppido Gömör³³ ex sede Judicaria Comitatus Gömöriensi die 15 mensis Maii. Anno Domini 1628.³⁴

Relationis autem Domini Judlium continentia talis est. Anno Domini 1628. die 19 Maii.³⁵ Én, Meszessi Ferencz, Gömör Vármegyének egyik szolgabírája, mellettem lévő esküdtömmel, Szalai Györgyvel az Nemzetes Mihályfalussi Forgón Peter uram, ezen Gömör vármegyének viceispánja commissiója³⁶ mellett, az tekéntetes

³³ Gömör, Sajógömör (ma: Gemer, SK). A megyei adminisztrációt sokáig Gömör várából irányították, megyegyűléseket is tartottak benne. Lakossága zömében magyar volt.

³⁴ ex sede Judicaria Comitatus Gömöriensi die 15 mensis Maii. Anno Domini 1628. = a Gömör megyei, 1628. május 15-én tartott törvényszéki ülésből.

³⁵ Relationis autem Domini Judlium continentia talis est. Anno Domini 1628. die 19 Maii. = A szolgabíró úr jelentésének tartalma pedig a következő:

³⁶ commissiója = megbízólevele

és Nagyságos Pazmany Peter Esztergomi érsek uram őnagysága, úgy mint Actor instantiájára, citáltuk³⁷ az nemzetes Becz Sophia asszont, az néhai nemzetes Szentkirályi Andrasz Péter uram özvegyét itt Gömör vármegyében, Krazna Horka Varallya nevű falusibeli jobbágya és mostani bírāja, Farkas Demien által, így, hogy őkegyelme personaliter compareáljon³⁸ az nemes Gömör vármegyének jövőendő törvényszékire, és az querelában³⁹ megírt jobbágyit personaliter előállassa törvényre, az szánszándékkal való Gyilkosságról írott 1563. esztendőbeli 38. articulus⁴⁰ szerint. Eodem anno [?] die citáljuk Czaszar Andrast fia által, úgymint Czaszar Görgi által magok házánál Varallyan. Citáljuk Balogh Andrast, az varallyay bíró házánál, úgymint Farkas Demien házánál személye szerint. Citáljuk Kovach Andrast, az öccse által, úgymint Kovach Imre által. Az Kraszna Horkaj Var allyay bíró házánál, úgymint Farkas Demien házánál. Anno 1628. die 19. Maii. Item eodem et die ut supra⁴¹ citáljuk hasonlóképpen Aranyas Meggiessi Gaspart, Bettler nevű faluban, ezen Gömör Vármegyében lakozót, maga személyében, Rosnyo Banya városában, az templom cimiteriomja⁴² előtt, vagy az parochia előtt. Ez felül megspecificalt,⁴³ megnevezött nemes személyek hogy magok személyekben compareáljanak az jövőendő első törvén székire ezen Gömör vármegyének az szánszándékval való gyilkosságról írott 1563. esztendőbeli 38. articulus szerint. Quas Nos de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali transcribi et transumi facientes Paria earundem intransumpto literarum Nostrorum, annotatis Casparo Nagy, Andreae Gothart et alteri Andreae Kouach, in causam attractis Jurium suorum futuram ad cautelam necessariam, sub sigillo istius Comitatus Nostri autentico suo modo danda duximus et concedenda Communi suadente Justicia. Datum in oppido Gömör, ex sede Nostra Judiciaria feria tertia proxima post festum beati Pauli primi eremitae. Anno Domini, Millesimo sexcentesimo vigesimo nono.

Lecta, correcta, publicata et extradata per me Nicolaum Miskolczy Juratus Notarius etc. manu propria

II.

Andrássy (II.) Mátyás ünnepélyesen tiltakozik az ellen, hogy krasznahorkai uradalmának – amelynek régóta ténylegesen birtokában van – jobbágyságait Pázmány az ő megkérdése nélkül, nemesi jogainak sérelmével megidézette. Óvja a bíróságot attól, hogy jobbágyságait perbe fogja. Ügyvédje, Geczi Márton útján kijelenti, hogy törvényes kérésre hajlandó saját jobbágyságai felett ítélni.

Nos Petrus Forgon de Mihalfalva Vicecomes Iudlium et Jurati Assessores Sedriae Comitatus Gömöriensis damus pro memoria, quod nobis feria secunda proxima

³⁷ Actor instantiájára, citáltuk = a felperes kérésére beidéztük

³⁸ personaliter compareáljon = személyesen jelenjen meg

³⁹ Querelában = panaszlevélben

⁴⁰ „...hogya valaki, bárminő rendű, rangú vagy kitűnő állású legyen is, szándékosan embert öl, az érdekelt felperes forduljon azokhoz a vármegyéknek az ispánjaihoz vagy alispánjaihoz, ahol azt elkövelték.” KOLOSVÁRI-ÓVÁRI-MÁRKUS, 1899. 505.

⁴¹ Item eodem et die ut supra = a fenti helyen és napon

⁴² cimiteriomja = templomudvar, templom előcsarnoka

⁴³ megspecificalt = felsorolt

post festum Nativitatis beati Joannis in praesenti^{III} anno Domini Millesimo Sexcentissimo Vigesimo Octavo transactum in oppido Gömör loco scilicet ac die celebrationis Sedis Nostrae Iudicariae alias consueto pro faciendo recto causantibus Iudicio pro tribunalis sedentibus et constitutis, Egregius Martinus Geczij legitimus Generosi domini Matthiae Andrassij de Zentkirali⁴⁴ procurator, penes nostras litteras procurator, nomine et in persona eiusdem domini principalis sui, per modum solemnem Protestationis nobis significavit et detegere curavit in hunc modum. Quod quia idem protestans a multis retroactis annis realem usum et possessionem tam Arcis Krasznahorka, quam etiam omnium pertinentiarum eiusdem Arcis, Villarum, Possessionum, et per consequens etiam subditorum praedictas villas et possessiones inhabitantium apprehendisset et consecutus esset, eandemque et easdem realiter possideret, etiam de praesenti. In praesenti vero Sedria ad instantiam Illustrissimi Domini Archiepiscopi Strigoniensis iidem subditi protestantis eodem protestanti irrequisito proclamati extitissent, in magnum praeiudicium memorati protestantis nobilitariae praerogativae, derogamenque iurium eiusdem et domini pacifici. Ob hoc idem protestans, ne ob taciturnitatem et silentium suum ius in eadem Arce et pertinentibus alteri cuipiam concedere vel dicto usui renunciare videretur, prohiberet dominos iudices, ne subditos eiusdem protestantis ad cuiusvis instantiam proclamari facerent, iudicarent aut vero sententiarent. Idem enim protestans cuivis causanti, si modo legitime requisitus fuerit, iudicium de subditis suis esset administraturus. Super quam quidem modo praemisso coram Nobis facta protestatione, praesentes litteras nostras protestatorias iamfatto Matthiae Andrassij Iurium suorum futuram ad cautelam necessarias sub sigillo istius Comitatus Nostri autentico suo modo dandas duximus concedendas Communi suadente Justicia. Datum in oppido Gömör ex sede nostra Iudicaria, feria tertia proxima post festum beati Pauli [primi eremita⁴⁵] Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo nono.

Lecta, publicata et extradata per me Nicolaum Miskolcz Juratus Notarius etc. Manu propria.

Correcta per eundem manu propria.

^{III} az eredeti szövegben a *praesenti* kihúzva

⁴⁴ Andrassy II. Mátyás, I. Mátyás és Pálffy Anna fia. Ő is királyi megerősítést kapott Krasznahorka birtoklásában. Katona volt, 1630-ban Gömör vármegye szolgabírájává választották, többször járt megyéje képviselőként a bécsi udvarnál.

⁴⁵ Június 30.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- ILA I–IV. ILA Bálint: *Gömör megye*. I. *A megye története 1773-ig*. Budapest, Akadémiai, 1976.
ILA Bálint: *Gömör megye*. II. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1944.
ILA Bálint: *Gömör megye*. III. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest, 1946.
ILA Bálint: *Gömör megye*. IV. *A települések története 1773-ig*. Budapest, Akadémiai, 1969.
- KOLOSVÁRI–ÓVÁRI–MÁRKUS *Magyar Törvénytár 1526–1608. évi törvénycikkek*. Fordította KOLOSVÁRI Sándor és ÓVÁRI Kelemen, a jegyzeteket készítette MÁRKUS Dezső. Budapest, 1899.

Szabó András Péter

Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata

Ismeretlen források az 1658–1659. esztendőék történetéhez

Esterházy Pálnak, Magyarország több mint három évtizedig hivatalban lévő nádorának (1681–1713) személyi iratai elsősorban a Magyar Királyság XVII. századi történetéhez nyújtanak bő forrásanyagot.¹ Az Esterházy család hercegi ágának levéltárában őrzött fond (MOL P 125. Pál nádor iratai 1656–1712) azonban meglepő módon az Erdélyi Fejedelemség kutatói számára is szolgál néhány értékes adattal: az „Országos ügyek” sorozaton belül tizennégy olyan iratmásolatot találunk, amelyek az erdélyi állam 1657 utáni válságidőszakának állítanak emléket.² Jelen forrásközleményben a sorozat két legérdekesebb, nyomtatásban soha meg nem jelent darabját szeretném bemutatni.

Az első kérdés, amelyre válaszolnunk kell, hogy miként kerültek a másolatok a nádor birtokába. Nagy valószínűséggel ő maga készítette azokat: már a kortársak körében is közismert volt Esterházy Pál igen szerteágazó művészeti és tudományos érdeklődése. A tudományok közül a teológia mellett leginkább a történelem foglalkoztatta. Mint Zrínyi Miklós tisztelője és politikai örököse 1665 és 1668 között írta meg *Mars Hungaricus, sive tractatus de bello turcico ab ejusdem primordio ac fine* című munkáját, amelyben az események szemtanújaként a nagy hadvezér 1663–1664. évi politikai és katonai sikereinek állított emléket. A nyilvánosságnak szánt, de nyomtatásban soha meg nem jelent mű az események tárgyalását logikus módon nem az 1663. évvel, hanem – rövid felvezetés után – II. Rákóczi György erdélyi fejedelem (1648–1660) 1657. évi lengyelországi hadjáratával és az azt követő erdélyi konfliktusokkal kezdte el.³ A kézirat azonban az alábbi forrásokban szereplő események egyikére sem tesz utalást. A hiányosság oka az is lehet, hogy a másolatok nem a *Mars Hungaricus* anyaggyűjtése során készültek, hanem később, és más indíttatásból, de természetesen az is lehetséges, hogy Esterházy írás előtti rostálásának estek áldozatául. A szigorú válogatás hátterében egyrészt az állhatott, hogy a mű első, bevezető fejezetei erősen áttekintő jellegűek, nem térnek ki minden részletre, de az egyik forrás esetében az is könnyen elképzelhető, hogy az író kényes tartalma miatt mellőzte.

¹ Esterházy Pál, Esterházy Miklós és Nyáry Krisztina fia 1635-ben született Kismartonban. Grazban, majd Nagyszombatban folytatott tanulmányokat. 1652-től, László bátyja halálától kezdve az Esterházy család feje, Sopron vármegye főispánja és Pápa főkapitánya. 1668-tól (ténylegesen 1670-től) dunán-inneni kerületi és végvidéki főkapitány. 1681-ben a soproni országgyűlésen Magyarország nádorává választották, amely tisztséget 1713-ban történt haláláig betöltötte. Életrajzához: BUBICS–MERÉNYI, 1895.; IVÁNYI, 1989.; IVÁNYI, 1991. különösen 20–31.

² Erdéllyel kapcsolatos ügyek: No. 9544–9557. (1657–1660.)

³ A *Mars Hungaricus* Bubits Zsigmond fedezte fel 1890 után a kismartoni levéltárban, és tartalmát tömören, elemző szándék nélkül ismertette: BUBICS, 1895. A mű modern kiadása és fordítása: ESTERHÁZY, 1989. A munkáról röviden: IVÁNYI, 1989. 23., illetve Hausner Gábornak a kiadáshoz írott bevezetője: ESTERHÁZY, 1989. 7–23. Tudomásunk szerint még senki sem vetette össze a *Mars Hungaricus* szövegét az Esterházy Pál levéltárában fennmaradt iratmásolatokkal mint a mű lehetséges forrásaival.

Ez az első, igen bizalmas jellegű forrás II. Rákóczi György egy 1658-as titkos üzenetváltása, amely az akkor égető kérdések mellett a magyar rendi politizálás állandó dilemmáira is rámutat. A történelmi háttér jól ismert: Rákóczi, aki a sikertelen lengyelországi hadjárat után a Porta nyomására lemondott a fejedelmi címről tanácsura, Rhédei Ferenc javára, 1658 januárjában a megyesi országgyűlésen erővel visszavette a hatalmat, majd azonnal követséget indított mind I. Lipót magyar és cseh királyhoz, illetve a birodalmi választófejedelmekhez, mind pedig az oszmán szultánhoz.⁴ Míg a keleti próbálkozások célja az oszmán hatalom megbékítése, az újabb uralkodóváltás elismertetése volt, addig a január végén vagy február első napjaiban a császárválasztó gyűlésre, Frankfurt am Main felé küldött Kövér Gábor a lengyel háború alatt megromlott diplomáciai kapcsolatok normalizálását kapta feladatul, illetve azt, hogy kíséreljen meg katonai és politikai támogatást szerezni az egyre fenyegetőbben fellépő oszmán hatalommal szemben.⁵ A küldött február 8-án érkezett Pozsonyba, és február 21-én a felső-pfalzi Ambergben – útközben – érte utol az udvart.⁶ Valószínűleg március 3-ig maradt a kereskedőváros felé vonuló király mellett.⁷ Hamarosan Bánffy Dénes váltotta fel, aki március közepén Bécsben talán találkozott is vele.⁸ Kövér Gábort, a család hűséges familiárisát azonban a fejedelem már 1658. március 27-én a gyulafehérvári országgyűlésről újabb frankfurti útra küldte. A korlátozott felhatalmazással ellátott, *internuntius*-ként említett követ Rákóczi két kötelezvényét is magával vitte. Az egyikben a fejedelem ígéretet tett arra, hogy ha Lipót hadba száll mellette, nem fog különbékét kötni a török uralkodóval, a másikban pedig biztosította arról, hogy átengedi neki a borosjenői várat, Zaránd vármegye és az egész régió kulcsfontosságú erődjét, ha azt az erdélyi rendek a nyomásnak engedve át akarnák adni az oszmánoknak.⁹

⁴ Az Erdélyi Fejedelemség 1657 előtti és utáni diplomáciai kapcsolatrendszeréről, nemzetközi helyzetéről átfogó igénnyel R. Várkonyi Ágnes írt. Az 1658. év eseményeihez: R. VÁRKONYI, 1978.; R. VÁRKONYI, 1984. 75–76.; R. VÁRKONYI, 1985. 1074–1076.; B. SZABÓ, 2001., illetve a régebbi irodalomból: EFÉKH II. 473–478. Feltűnő és aligha fakadhat tájékoztatlanságból, hogy a korszak két nagy erdélyi történetírója, Bethlen János és Szalárdi János alig ír II. Rákóczi György nyugati diplomáciai próbálkozásairól. Egyedül Mikes Mihály kancellár útjáról tesznek említést, de azt is a cél megnevezése nélkül. BETHLEN, 1993. 34–35., illetve SZALÁRDI, 1980. 408.; Georg Kraus ellenben részletesen beszámol Bánffy Dénes útjáról. KRAUS, 2007. 378–379. A választófejedelmekkel való kommunikációhoz. MHHD XXIII. 617–618.

⁵ Kövér Gábor két 1658. évi követségének forrásait Dominkovits Péter gyűjtötte össze: DOMINKOVITS, 2002. 281–283.

⁶ Mednyánszky Jónás II. Rákóczi Györgynek. Dohna, 1658. február 22. SZILÁGYI, 1874b 500.; Nádasdy Ferenc Wesselényi Ferencnek. Seibersdorf, 1658. március 7. MEDNYÁNSZKY, 1880. 131.

⁷ I. Lipót II. Rákóczi Györgynek. Bischofsheim, 1658. márc. 3. MOL E 190 (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 44. doboz f. 25–26. A merőben formális levél valószínűleg Kövér Gábor hazaindulása kapcsán született. Kövér Gábort a király – ahogy majd áprilisban is – internuntiusnak, azaz az ünnepélyes főkövetségek közti időben eljáró alacsonyabb rangú követnek nevezi.

⁸ Georg Kraus szerint Bánffy Dénes január 24-én indult Medgyesről és május 24. körül ért haza Erdélybe. KRAUS, 2007. 378–379. Az indulásra vonatkozó információ biztosan téves, hiszen II. Rákóczi György az anyjának 1658. február 11-én írott levélben azt kéri tőle, hogy adjon kíséretet Sárosig a tanács egyetértéséből a magyar királyhoz küldött Bánffy Dénesnek. MHHD XXIV. 535. A követ a Wenzel Eusebius Lobkowitznak írott levél tanúsága szerint február 9-én indult el Gyulafehérvárról. ÓVÁRY, 1901. 143. Bánffy március 11-én írott jelentéséből kiderül, hogy előző nap (március 10-én) ért Bécsbe. MHHD XXIII. 607–609. Az erdélyi főnemes április 14-én indult vissza Frankfurtból. SZILÁGYI, 1874b. 532

⁹ EOE XI. 385–386.

Kövér április 14. előtt ért Bécsbe és a hónap végére jutott el célállomására, Frankfurt am Mainba, ahol I. Lipót április 30-án fogadta.¹⁰

Rákóczi javaslata már az oszmánok elkerülhetetlen beavatkozásából indult ki, amely véleménye szerint nemcsak a fejedelemséget fenyegeti, hanem a Magyar Királyságot is, sőt – a törökellenes beszédek nélkülözhetetlen toposzával – az egész kereszténységet. Erdély ereje magában elégtelen a támadás feltartóztatására, a szultán az önállóság maradékát is megszüntetve „pasasággá” akarja tenni a vazallus államot. A nagyvezír már Belgrádban van, Velence és Erdély ellen készül.¹¹ A fejedelemségben fő célpontja a borosjenői vár, amelyet ha elfoglal, szabad útja nyílik Kálló és a hajdúvárosok, illetve Kassa és Felső-Magyarország felé. A fejedelem megtehetné, hogy az erősség átadásával vásárolja meg a békét, és ezzel megkönnyítené a törökök tervét, a Velence elleni szárazföldi támadást is, ám ő nem akar „a keresztény világ Júdása” lenni, inkább vállalja a harcot, ehhez azonban segítségre van szüksége. Az első gyors segítség ezer-ezerötszáz muskétás katona lehetne, akik Kállón állomásoznának és a török támadás első hírére Borosjenőre vonulhatnának, az erdélyi helyőrség erősítésére. A fejedelem végül arra is kéri Lipót, hogy adjon neki ajánlólevelet a Velencei Köztársaság vezetőihez és a pápához. Kilátásba helyezi egy főkövet küldését. (Ez később, 1658. június 1-jén meg is történt Mikes Mihály kancellár útnak indításával.)¹²

A nemzetközi helyzet azonban korántsem kedvezett egy széles körű törökellenes összefogás megteremtésének. Lipót elsősorban a császárválasztással, a birodalmi választófejedelmek megnyerésével volt elfoglalva, a háttérben pedig a franciák egyre fenyegetőbb diplomáciai aktivitása is felsejlett. A bécsi udvar ezért abban volt érdekelt, hogy a törékeny békét a török határon – akár nagy áldozatok árán is – fenntartsa, és Rákóczi visszatérését, addigi politikai irányvonalával szöges ellentétben álló kétségbeesett ajánlkozását inkább diplomáciai tehertételnek tekintette, mint kedvező lehetőségnek. Lipót Kövér Gábornak adott válasza ennek megfelelően rövid és semmitmondó volt. A király üdvözölte Rákóczi buzgalmát és közölte, hogy Hannibal Gonzaga haditanácsi alelnököt utasította az esetleges török támadás elleni felkészülésre, a fenyegetett részek védelmének megszervezésére. Konkrétumokról szó sem esett, ahogy Lipót május 6-án a fejedelemnek küldött levelében sem.¹³ Sem Kállóra, sem Borosjenőbe nem érkeztek német katonák. Igaz, Bécs májusban készenlétbe helyezett egy kisebb, 5-6000 fős sereget, de ez a Csalóközben, majd Érsekújvár alatt állomásozott, és harci cselekményekbe egyáltalán nem bocsátkozott¹⁴ – mivel királysági területeket végül nem ért komoly támadás –, biztonsági tartaléknak szánták, nem felmentő hadnak. Erdélyre azonban augusztus végén rázúdultak a tatárok, seregük az egész fejedelemséget végigpusztította, közben pedig a nagyvezír hada a legrosszabb forgatókönyvet megvalósítva szeptember 2-án elfoglalta Borosjenő várát is, és az Erdélyi Fejedelemség ingatag trón-

¹⁰ MHHD XXIII. 618–620.; EOE XI. 388–392.

¹¹ A Velence elleni, 1658 elején még szerte Európában komolyan vett oszmán tervekről: B. SZABÓ, 2001. 232–233.; ÓVÁRY, 1901. 143–149. (Ballarino velencei követ jelentései Konstantinápolyból.) Bánffy Dénes 1658. március 11-én kelt bécsi követjelentése biztosra veszi a velencei hadjárat megindulását: MHHD XXIII. 609.

¹² II. Rákóczi György instrukciója Mikes Mihálynak. EOE XI. 474–477.; EÉKH II. 501–503.

¹³ A levél megírása valószínűleg Kövér Gábor visszaindulásához kapcsolódik. MHHD XXIII. 621.

¹⁴ SZILÁGYI, 1874b 532–534.; R. VÁRKONYI, 1985. 1074–1075.

jára helyezte Barcsai Ákost. Az 1658. július 18-án német-római császárrá választott I. Lipót nem avatkozott be,¹⁵ a keresztény Európa pedig fellélegezhetett, mert a Velence elleni nagy szárazföldi hadjárat végül – kis részben talán az erdélyi események miatt is – elmaradt.

Rákóczi – megbízottjain keresztül – a császári udvar befolyásos tagjaival, illetve a magyar rendi politika vezéralakjaival is tárgyalt. Kövér Gábor ugyanis nemcsak Lipóttal folytatott megbeszélést, de felvette a kapcsolatot Hannibal Gonzagával, Johann Adolf Schwarzenberg titkos tanácsossal, Wenzel Eusebius von Lobkowitz herceggel, az Udvari Haditanács elnökével, egyben a Titkos Tanács egyik vezető személyiségeivel, valamint a bécsi pápai nunciussal; a magyar rendek közül Nádasdy Ferenc országbíróval, Wesselényi Ferenc nádorral és Lippay György esztergomi érsekkel is.¹⁶

Forrásunk a magyar rendek vezetőivel folytatott bizalmas tárgyalásokat vizsgálja meg. Első fele II. Rákóczi Györgynek egy bizonyos „illustrissimus comes” javaslataira 1658. március 27-én, Gyulafehérvárott adott válasza, második része pedig a címzett erre való, ismeretlen időpontban rögzített felelete. Az üzenetváltás menete világos: Kövér első útjáról visszatérve március közepén meghozta a javaslatokat, Rákóczi a második, március 27-én induló követség alkalmával válaszolt, a másik fél pedig április közepe táján Bécsben vagy Pozsonyban személyesen adott írásos véleményt a fejedelem üzenetére. Ki is lehet ez a pontosabban meg nem nevezett személy? A tiszteleti címzés alapján csak két személyre gondolhatunk: Wesselényi Ferenc nádorra és Nádasdy Ferenc országbíróra. Tudjuk, hogy Wesselényi, aki felső-magyarországi főkapitányként és felső-magyarországi katolikus birtokosként sokáig II. Rákóczi György politikai ellenlábasai közé tartozott, 1655. évi nádorrá választásától kezdve fokozatosan rendezte viszonyát a fejedelemmel,¹⁷ 1658-ban pedig a török fenyegetést felmérve a magyar arisztokráciát döntő többségéhez hasonlóan támogatásáról biztosította Rákóczit, és igyekezett elérni, hogy a király katonai segítséget küldjön neki. Mégis egyértelműnek tűnik, hogy a kényes témákat feszegető üzenetváltás nem az ő személyéhez kapcsolódik, hanem ahhoz a Nádasdyhoz, aki a királyságbeli főurak közül a legbizalmasabb viszonyt tartotta fenn a fejedelemmel.¹⁸ Ezt a feltételezést támogatja az is, hogy Kövér első útja során, 1658. február 10-én a seibersdorfi kastélyban személyesen is tárgyalt Nádasdyval,¹⁹ és később is állandó érintkezésben maradt vele, márciusban ő volt az, aki Wesselényit a követ útvonaláról és előrehaladásáról tájékoztatta.²⁰ Kövér Gábor egyik jelentése, amelyet április 14-én Bécsből küldött a fejedelemnek, további támpontokkal szolgál. Többek között ezt írja: „Az replicára mit írt azt úr, megküldtem

¹⁵ R. VÁRKONYI, 1978. 165.

¹⁶ Az udvari összeköttetésekhez: EÉKH II. 499.; ÓVÁRY, 1901. 144.

¹⁷ II. Rákóczi György és Wesselényi Ferenc viszonyáról, a fejedelem ellenszenvéről az 1655-ös nádorválasztás idején ld. NAGY, 2003. 55. A nádor 1657-es támogató magatartásáról ld. NAGY, 2003. 59.; Klaniczay Tibornak a Zrínyi-életrajzban megfogalmazott leegyszerűsítő véleménye Wesselényi Ferenc szerepéről nem állta ki az idő próbáját. KLANICZAY, 1964. 363–365.

¹⁸ Nádasdy Ferenc és II. Rákóczi György kapcsolatáról ld. SZILÁGYI, 1874a 441–453. Wesselényi ellen szól az is, hogy fejedelem még ekkor sem bízott teljesen a nádorban. 1658. április 27-én ezt írja anyjának: „Palatinushoz gyanúság lehet, senkinek sem igaz az ember.” MHHD XXIV. 540.

¹⁹ Nádasdy Ferenc II. Rákóczi Györgynek. Seibersdorf, 1658. február 11. SZILÁGYI, 1874a 466–467.

²⁰ MEDNYÁNSZKY, 1880. 131–132.; SZILÁGYI, 1874b 501.

nagyságodnak.”²¹ Úgy tűnik, hogy a levélben a most felfedezett üzenetváltás bukkan fel. A nem nevesített úrnak pedig a levél szerint azzal a Homonnai Drugeth Györggyel volt ismeretlen tartalmú egyezsége, akivel az országbíró ebben az időszakban igen sűrűn levelezett erdélyi ügyekben.²² Szintén összecseng forrásunkkal az, hogy a fejedelem nevében közismerten Nádasdy Ferenc tartotta a kapcsolatot a Velencei Köztársasággal, és ő volt az, aki már korábban a lehetséges ellenlábasként Ecsedbe zárását javasolta neki.²³ Legalább ilyen határozott bizonyítékot jelent II. Rákóczi György június 24-én anyjának írott levele is.²⁴ Ebben megemlíti, hogy Nádasdy a német birodalmi fejedelmi cím (*Reichsfürst*) megszerzését javasolta számára. Márpedig a „replicára” írt válasz egyik lényegi eleme éppen ez a meghökkentő ötlet. Az egybeesést még a két forrás kelte közötti bő kéthónapos időköz sem gyengíti lényegesen. Csaknem biztos tehát, hogy Nádasdy Ferenc országbíró az az ismeretlen, aki április 14-e előtt néhány nappal Bécsben, vagy éppen Seibersdorfban adta át Rákóczinak szánt válaszát Kövér Gábornak. A követ pedig egy futárral azonnal elküldte a fejedelemnek. De mi is ennek a nyilvánvalóan titkos párbeszédnek a summája?

II. Rákóczi György mondandóját az Erdélyi Fejedelemség helyzetének megvilágításával kezdi. Az oszmán hódítás óta Erdély kényszerűségéből a Portához való hűséget választotta. A német segítség mindig csak szenvedést hozott, a Bocskai-felkelés idején is a török beavatkozás segítette hozzá Erdélyt, sőt Magyarországot is a viszonyok rendeződéséhez. Bocskai végrendeletét idézve leszögezi, hogy a fejedelemség léte a magyarországi rendi jogok fő biztosítója. Bár mint „igaz magyar” ő maga is ellenszenvvel viseltetik a törökök iránt, az ország érdekében mégis mindent megtenne a Porta haragjának lecsendesítésére. A törökök azonban most elszántak, nem lehet őket megbékíteni. Sem az ő lemondása, sem a borosjenői vár átadása nem vezetne célra, az engedékenységek csak további követeléseket szülne, az ellenség végső célja pedig az ország teljes bekebelezése, és betagolása a birodalomba, amit hamarosan a Magyar Királyság szomszédos részeinek hódoltatása követne. Erdélynek tehát nincs más lehetősége, mint a fegyveres ellenállás. A Porta egyértelműen a fejedelemség ellen készülődik, a Rákóczival szövetséges havasalföldi vajdát már elűzte, a moldvai ellen is hamarosan fellép. A tatárokat és az új vajdákat Erdély szíve felé fogja indítani, maga pedig Borosjenő ellen vonul majd. Ugyan az oszmán tervekben a fő helyen a Velence elleni támadás szerepel, a nagyvezír azonban nem fog saját hátában ellenséget hagyni. Az anyagilag és katonailag kimerült Erdély egyetlen esélye az, ha szövetségeseket keres. Keleten az újra szövetkezett oroszok és kozákok köthetnék le a tatárok erőit – utóbbiak segíthetnek a régi vajdák visszahelyezésében is –, de a legnagyobb segítséget a szintén fenyegetett Habsburg Birodalom nyújthatná. Ő kész Lipóttal a végsőig együtt harcolni.

²¹ MHHD XXIII. 618.

²² Ez szintén Nádasdy 1658. március 7-én elküldött leveléből derül ki. MEDNYÁNSZKY, 1880. 131–132.

²³ Mednyánszky Jónás jelentése II. Rákóczi Györgynek. Dohna, 1658. február 12. „Nádasdi és Szunyog azt javallják, hogy Nagyságod az erdélyiekben az eleit egynéhányat, sőt, ha lehet, magát Rédeit megragadtatná és Ecsedben vitetné...” SZILÁGYI, 1874b 482.

²⁴ II. Rákóczi György Lorántffy Zsuzsannának. Jánosdi tábor, 1658. június 24. MHHD XXIV. 547–548. A tervet az anyjának július 4-én, Csigeren írott levelében is említi, erős fenntartásokkal: „Az német állapatját jól látjuk mire való, az Sacri Romani Imperii Princepsseg nem sokat hoz az konyhára; de mégis jövődre mindent elgondolva, nem árt ha megadnák.” MHHD XXIV. 549.

Kövér Gábornak nem adhatott követi megbízásához teljes felhatalmazást. Hamarosan elküldi kancellárját további tárgyalásokra. A velenceiekkel és a többi lehetséges nyugati támogatóval való egyezkedést a fejedelem Nádasdyra bízta. Első segítségként szükségesnek ítélné, hogy legalább 1000 muskétás katonából álló német sereg szálljon Szendrőbe.²⁵ Ha az erdélyi rendek lemondanának Borosjenőről, a német katonaság a fejedelem hívására bevonulna a várba. Rákóczi ebben az esetben is minden támogatást megadna az erősség védelméhez. Egyetlen dologtól zárkózik el határozottan: a fejedelemségnek a Magyar Királyságba történő beolvasztásától.

Az országbíró válasza legalább ilyen tanulságos. Érdemes állásfoglalását a szövegtől némileg eltávolodva, külső, történelmi szempontból szemügyre venni. Javaslatait a véleménykülönbségek rögzítésével kezdi. Elismeri a Bocskai-féle tétel igazságát: Erdély a magyar rendi jogok védelmezője, ám felhívja a figyelmet arra, hogy a fejedelemség hathatós beavatkozásait a török támogatás, a birodalmi háttér tette lehetővé. Megállapítása egyébként összecseng a hazai turkológusok és egyre több magyar történész véleményével.²⁶ Nádasdy arra a kérdésre is magyarázatot kínál, hogy miért nem törekedett egyik erdélyi fejedelem sem az oszmán fennhatóság alóli szabadulásra (az erőviszonyokra az országbíró jótékonyan nem tér ki): hiányzott a cselekvőképességhez szükséges stabilitás, a Báthoriakon kívül egyetlen dinasztia sem tudta a hatalmat átörökíteni. (Nádasdy itt éppen csak a Rákócziakról feledkezik meg!) A fejtegetés során természetesen megemlíti a magyar rendek és a fejedelem viszonyát megterhelő felekezeti ellentéteket is. Az országbíró nem lát módot arra, hogy a magyarság külső segítség nélkül lerázza a török „igáját.” Véleménye ismét összecseng a hazai történelmi kutatás újabb eredményeivel.²⁷ A rendi ellenzék retorikájában ismert módon mind a törököt, mind pedig az „idegen nemzetet,” a németet ellenséggként nevezi meg.²⁸ Ám úgy gondolja, hogy a németektől okos politizálással könnyebb megszabadulni, mint a törököktől, akiket túlerejük miatt csak fegyverrel lehetne kiűzni.

Gondolatmenete itt érzékelhetően megtörik, nem megy végig a veszélyes ösvényen, hanem arról kezd értekezni, hogy milyen cselekvési lehetőségek nyílnak Erdély előtt az aktuális helyzetben. (Őszintén megmondja, hogy nem pusztán a fejedelemséget félti, hanem a magyarországi rendek jogait is.) Rákóczinak meg kell próbálnia minden áron átmeneti békét szerezni a Portától, és szövetségest kell keresnie. A valóságtól meglehetősen elrugaskodva felveti egy keleti kozák, esetleg perzsa diverzió lehetőségét, később pedig teljesen délibábos módon, de erős kérdőjellel egy Rákóczi vezette tatár, kozák, erdélyi államszövetségről vizionál, amely felszabadíthatná a Magyar Királyságot is. A román vajdaságok szerepét, érdekes módon, egyáltalán nem említi. A legbiztosabb szövetségeseket – mind a császár-

²⁵ A Lipótnak 1658. április 30-án bemutatott javaslathoz képest ez különbség, hiszen ott Kállót javasolja bázisként.

²⁶ Nádasdy Ferenc tétele Szakály Ferenc történész szavaival: „Szó, ami szó: az erdélyi fejedelmek elmondhatták, hogy »jó a török a háznál«, hiszen valóban a potenciális török védelem tette lehetővé, hogy a nagy XVII. századi háborúk idején a megtorlás veszélye nélkül hátba támadhassák a Habsburgokat, s tőlük több vármegyényi területet csatolhassanak a fejedelemséghez.” SZAKÁLY, 1999. 8.

²⁷ PÁLFFY, 2007. 1081–1086.

²⁸ Klaniczay Tibor hasonló gondolatokat fedezett fel Zrínyi Miklósnál. (Erősen kérdéses azonban, hogy a horvát bán megnyilatkozásait megfelelően súlyozta-e.) KLANICZAY, 1964. 361–362.

ral, mind a szultánnal szemben – a német birodalmi rendekben véli felfedezni, és javasolja, hogy Rákóczi kérjen birodalmi fejedelmi státust, sőt, magát Erdélyt is tegye a Német-római Birodalom részévé. Más forrásokból úgy tűnik, hogy ez a szokatlan ötlet több hónapon keresztül foglalkoztatta a magyar rendi ellenzék néhány képviselőjét, azt azonban nem tudjuk, hogy Rákóczinak a választófejedelmekkel folytatott későbbi kommunikációjában mennyire hangsúlyosan jelent meg. Az országbíró szerint a birodalmi rendeken kívül pénzbeli és diplomáciai segítséget adhatnának még Erdélynek a Velencei Köztársaság, a pápa és az olasz fejedelmek.²⁹

Nádasdy rövid távra is igyekezett tanácsokat adni a fejedelemnek. Tudakolja meg a királyi udvarban, hogy mit gondolnak jelen állapotáról és esetleges lemondásáról! Ha támogatják az ötletet, egyértelmű az ellenszenvük.³⁰ Taktikai okokból azt is érdemes megkérdeznie, hogy kit javasolnának helyette bábfejedelemnek. Az országbíró egyébként ezt valóban használható megoldásnak tartaná. Ez a báb – konkrét személyt nem mer ajánlani – talán lecsendesíthetné a törököket, és a jövőben biztosíthatná számára és fia, I. Rákóczi Ferenc számára a trónt. Javaslatát mintegy leképezése a fejedelem Rhédei Ferencsel és később Barcsai Ákossal szembeni viszonyulásának, akiket az a törökös párttal ellentétben pusztán névleges uralkodónak tekintett. A Borosjenőre küldendő német katonasággal kapcsolatban Nádasdy azt tanácsolja, hogy a vár külső palánkjában nyerjenek elhelyezést, ahonnan az erdélyi rendek szembefordulása esetén azonnal át lehetne őket vinni a belső várba. Feltételezi, hogy a király Kassa tájára hamarosan hadat küld, amelynek Rákóczi partiumi seregének segítségével kellene fellépnie a törökök ellen olyan módon, hogy a német parancsnok mellé a fejedelem egy magyar parancsnokot küldene a visszaélések megfékezésére, érdekeinek képviseletére. Talán tanácsosabb, ha Rákóczi nem jelenik meg személyesen a hadban, hanem a háterszág biztosítására Erdélyben marad.

Szeretnénk még a két szöveg kapcsán néhány általános megfigyelést is rögzíteni. Rákóczi következetesen a „haza” kifejezést használja az Erdélyi Fejedelemségre, a Magyar Királyságot másik „hazának” tekintve. Ugyanígy az ország szót is az általa vezetett korlátozott szuverenitású államalakulatra és rendjeire használja és nem az egykor a koronához tartozó területek összességére. Nádasdy felfogásában azonban mintha sértetlenül élne a régi ország-fogalom, az „ország meghasonlván egymás között” – írja a Mohács utáni eseményekről, ami valószínűleg azt is implikálja, hogy elméleti síkon Erdélyt továbbra is a magyar korona tagjának tekinti. Közös elem azonban mindkét államférfi szövegében a „magyar nemzet” kifejezés használata, ami alatt mindketten a királyság és a fejedelemség közös halmazát értik. Azonban az az érzésünk, hogy Rákóczi és legtöbb erdélyi kortársa nemzetfelfogásából hiányzik az államjogi összetevő. (Ez a hiány már a transzszilvanizmus enyhébb, előítéletekkel kevésbé terhelt formája felé mutat.) Továbbá fel kell hív-

²⁹ R. Várkonyi Ágnes vizsgálódásának egyik célja éppen az volt, hogy felmérje a II. Rákóczi György mögött álló nemzetközi támogatást. Úgy gondolja, hogy már ekkor kibontakoztak egy nagy törökellenes összefogás alapvonalai. Az azonban véleményünk szerint mindenképpen vita tárgyát képezheti, hogy ennek megvalósulására 1658-ban mennyi esély nyílt, mint ahogy az is, hogy az európai államok mennyire gondolták komolyan az erdélyi fejedelem megsegítését. R. VÁRKONYI, 1984. 75–76.

³⁰ Nádasdy Mednyánszky Jónás útján már 1658 januárjában ezt a stratégiát javasolta a fejedelemnek. SZILÁGYI, 1874b 466.

nunk a figyelmet a fejedelem és az országbíró egy-egy különösen jó meglátására. II. Rákóczi György a török haditerveket vázolja már márciusban tökéletesen leírta az augusztusi Erdély elleni támadás fő csapásirányait. Igaza lehet tehát egyik jeles hadtörténészünknek, hogy aligha a tervezésen múlt a gyors vereség.³¹ Nádasdy Ferenc pedig azt a felismerést osztja meg a fejedelemmel, amely később Zrínyi Miklós törökökkel szembeni provokatív stratégiáját is ihlette: az oszmánok ellen a Habsburgok nem fognak maguktól háborút indítani, vagy katonai segítségnyújtás miatt háborúba keveredni, ezt egyedül egy, a birodalom elleni nagyszabású török támadás válthatja ki. Az 1671-ben összeesküvés vádjával kivégzett Nádasdy Ferenc már nem érthette meg a jóslat beteljesedését, Kara Musztafa nagyvezír 1683-as hadjáratát és a rákövetkező, az ország keserves felszabadításához vezető ellentámadást.

Rövid elemzésünk végére érve azt sem szabad elfelejtenünk, hogy Nádasdy Ferenc szövege részleteiben valószínűleg nem csak a saját véleményét tükrözi, hanem egy főúri csoportét, és egyszer majd arra a kérdésre is választ kell adnunk, hogy Zrínyi Miklós horvát bán és mások nézetei milyen mértékben befolyásolhatták a javaslatokat megfogalmazó országbíró.

Az Esterházy Pál személyi iratai közt fennmaradt másik forrás talán nem rendelkezik az iméntihez hasonlóan összetett kapcsolatrendszerrel, ám nem kevésbé érdekes. Ez nem más, mint Balogh Máté váradi alkapitány, valamint Rácz János és Stépán Ferenc váradi lovas hadnagyok beszámolója az 1659. október 24-én Várad előterében Csengizáde Ali temesvári beglerbéggel és Bethlen Jánossal folytatott megbeszélésről. A levél formájú beszámolót II. Rákóczi Györgynek küldték el, együtt a váradi káptalanban készített hiteles másolatával, amelyet az ország rendjeinek szántak. A partiumi város lakosai és katonái egy másik másolatot utóbb külön is elküldtek a rendeknek. Az irat tartalma már régóta jól ismert, mert mind a csaknem szemtanú Szalárdi János, mind a leírt események egyik főszereplője, Bethlen János felhasználta azt a maga nagy történeti szintézisének megírásához. Az ezekkel való összevetés a két történetíró forráskezelését is jól jellemzi majd.

A beszámoló azután született, hogy II. Rákóczi György, miután újra bevonult Erdélybe, az 1659. szeptember 24-én megnyílt marosvásárhelyi országgyűlésen 1658 után másodjára is az ország fejedelmévé választatta magát. (A fejlemény nagy meglepetés volt, hiszen a legtöbben a tatár fogságból hazatért Kemény János megválasztására számítottak.) Bár ellenfele, Barcsai Ákos, az 1658. szeptember 14-én, a Borosjenő alatti táborban kinevezett uralkodó, leghűségesebb tanácsuraival Dévára, majd Temesvárra, a beglerbéghöz menekült, Rákóczi mégsem érezhette magát teljesen biztonságban, mert a fejedelemség legnagyobb vára, Várad és vele a Partium egy része még nem hódolt meg neki. A váradi erősséget ekkor Barcsai egyik leghűségesebb és legfontosabb párthíve, Haller Gábor irányította, akit röviddel azelőtt, 1659. június 16-án iktattak be főkapitányi tisztségbe,³² és akinek feltett szándéka volt ura hűségén megőrizni a várat. Rákóczi az augusztusi erdélyi bevonulás folyamán csak semlegességet tudott a helyőrségtől kicsikarni, a város és Bihar vármegye pedig nem képviseltette magát a marosvásárhelyi országgyűlésen.

³¹ B. SZABÓ, 2001. 251–266., és újabban, a tömegpszichológiai szempontokat is bevezetve: B. SZABÓ, 2006.

³² SZALÁRDI, 1980. 485.

A főkapitány osztotta sok kortársa félelmét: attól tartott, hogyha a vár átáll, az ürügyet jelent majd Várad török elfoglalására, a Partium hódoltatására. Haller Gábor valóban mindent megtett ennek elkerülésére, a bihari hajdúságot és a környező vármegyéket is igyekezett arra rábírni, hogy maradjanak meg Barcsai oldalán. (Közben az a hír járta, hogy Köprülü Mehmed pasa nagyvezír Rákóczi visszatérése miatt Erdély ellen készül.) Törekvései azonban nem járhattak sikerrel, mert Rákóczi emberei rendre elfogták mind elküldött, mind beérkező leveleit,³³ és azért sem, mert a váradi katonák között, különösen a lovasság soraiban igen nagy befolyással bírtak a régi-új fejedelem párthívei.³⁴ 1659. október 24-én éppen azért érkezett a temesvári beglerbég serege, és vele Barcsai Ákos képviselőjében Bethlen János kancellár, hogy az egyre inkább fenyegető átállást megelőzze. A „fegyveres követtség” céljait kívánta támogatni az az 1978 arany is, amelyet Dobolyi István, Barcsai komornik deákja hozott a helyőrség elmaradt fizetéseinek pótlására.³⁵ Szalárdi szerint az összeget Rákóczi párthívei elsikkasztották, és a pénz felhasználásával elérték, hogy az őrség letegye az új fejedelemre a hűségesküt.³⁶ Mindez valószínűleg az 1659. október 24-ét követő néhány napban zajlott le, mert Rákóczi a vár átállását október 30-án írott levelében már befejezett tényként említette.³⁷ Nem tisztázott, hogy az eseményekben mekkora volt Haller Gábor felelőssége. Erős fenntartásai adhatnak magyarázatot arra, hogy a fejedelem nem tartotta meg főkapitányi tisztében, hanem helyére kinevezte hűséges hívét, Gyulai Ferencet.³⁸ A történet epilógusaként meg kell említenünk, hogy a vár átállása később tényleg hozzájárult a Partium elvesztéséhez: 1660. augusztus 27-én, mintegy negyvennapos véres ostrom után a Balogh Máté vezette váradi őrség feladta a várat Csengizáde Ali temesvári pasa, főszerdár ostromló seregeinek.

A beszámolóban rögzített történet alapvonalai a következők. A beglerbég viszonylag kis serege október 24-én ért Várad alá, és tárgyalásokat kezdeményezett a vár főkapitányával. Az erősségbe zálogul megérkezett huszadmagával a gyulai alajbég. Haller Gábor a tisztekkel való tanácskozás után úgy döntött, hogy maga helyett az alkapitányt és a két hadnagyot küldi ki. A találkozóra a vártól délkeletre, a Száka és Nagyürögd közötti mezőn került sor. A tárgyalás elején Bethlen János felvázolta a küldötteknek a vár és az ország elleni török fenyegetést. Ha átállnak Rákóczi oldalára, azzal nemcsak Váradot veszítik el, de azt is elérik, hogy a török

³³ A levelek elfogását a fejedelem néhány levele is említi, de még ennél is sokatmondóbb az, hogy Haller Gábor 1658 augusztusában és őszén kelt kimenő levelezését ma a Rákóczi család levéltárában (MOL E 190) találjuk meg.

³⁴ SZALÁRDI, 1980. 485–504., illetve II. Rákóczi György levelezése váradi híveivel: KONCZ, 1894. 42–51.

³⁵ Mind Szalárdinál, mind Bethlen Jánosnál kerekített összegű, 2000 aranyforintnyi zsold szerepel. BETHLEN, 1993. 51. és SZALÁRDI, 1980. 507. A pontos összeget Haller Gábor egyik II. Rákóczi Györgynek írott leveléből ismerjük, amely a váradi káptalan másolatában maradt fenn, sajnos töredékesen. Innen tudjuk, hogy Ali valóban felajánlotta az élelmezést, és mintegy 2000 (pontosan 1978) arany zsold érkezett. Barcsai megbízottja és társai a zsold összegét a törökök előtt 9000 tallérnak mondták, hogy megtévezzék őket a várban lévő őrség számát illetően. A Haller család levéltára az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyagában – Arhivele Nationale Direcția Județeană Cluj, fond familial Haller (fond nr. 353) 14. cs. f. 3.

³⁶ SZALÁRDI, 1980. 509–510.

³⁷ II. Rákóczi György Teleki Mihálynak. Radnót, 1659. október 30. KONCZ, 1894. 50.

³⁸ II. Rákóczi György Rácz Jánosnak és Teleki Mihálynak. Radnót, 1659. november 5. KONCZ, 1894. 50–51.

bekebelezze és közvetlen irányítása alá vonja egész Erdélyt. Barcsai elűzése miatt máris had készül a fejedelemségbe. Szejdi Ahmed budai pasa beavatkozása küszöbön áll, vele együtt fog visszatérni Barcsai Ákos is. A janicsárága hamarosan támadást indít Rákóczi szövetségese, Radu Mihnea havasalföldi vajda ellen, és a következő évben pedig valószínűleg a Drinápolyban telelő nagyvezír is megérkezik. Csengizáde Ali tolmács útján megkérdezte, hogy tettek-e hűségesküt Rákóczinak. A nemleges felelet után kifejtette, hogy Rákóczi hiába bízik a német segítségében, mert nem fog támogatást kapni. A váradi küldöttek kérésére megesküdt arra, hogy ha megmaradnak Barcsai hűségén, a szultán nem fogja a vár átadását követelni. A találkozó végén Bethlen Jánostól is bizalmas ígéretet kaptak: ha bármilyen Várad vagy más végvár elleni szándékról értesül, otthagyja a fejedelmet, és személyesen közli a veszélyt. Ha ezt nem tehetné meg, levélben megírja a készülő fenyegetést, végső esetben pedig jelet ad.

Ali pasa látogatását egyébként egy másik forrásból is ismerjük: Gyulai Ferenc 1659. október 28-án, Ecsedről értesítette Lorántffy Zsuzsannát a váradi történekekről: „ma negyednapja, hogy nagyságodnak igen sietséggel kellett vala írnom, hogy Váradhoz jött vala az török, de míg derekason az hajdúk is, és én is odaérkeztem volna, addég onnét Várad alól minden kártétel nélkül elmentenek, én is ahhoz képest Székelyhídról megtértem. Az töröknek oda való menetelinek ez volt oka, elsőben meg akarták tudni, hogy ki számára tartják az várat, és az vármegye is kihez hallgasson, az mint veszem eszemben, és eddég az mint végére mehettem, majd mintegy neutralitást mutattak, sőt az mely pénzt Barcsai uram küldött az praesidiumnak, azt is kézhez vették az várbán. Noha az Úristen úgy adta volt, hogy azelőtt egy avagy másfél nappal mind Haller uram és mind az vicekapitány, és az várbeli praesidium megesküdtének az urunk hűségére, de csak két nappal érkeztenek volna is az törökök az pénzzel, nem hiszem hogy Haller uram megesküdt volna az urunk hűségére, az pénzt is úgy hallom, hogy tanácsból vették el, jobb is volt elvenni, mintsem az töröknek vele töltözni. Úgy mondják, hogy ezerkilencszáz arany lőtt volna, mind ezekről bővebben várok Váradról és nagyságodat is az szerint tudósítani fogom, mert én csak eddég hallottam még az dolgot ...”³⁹ A váradi kapitány, Haller Gábor utóda tehát úgy tudta, hogy a főtisztek és a katonaság már Csengizáde Ali érkezése előtt másfél nappal letették a hűségesküt Rákóczinak, és a pasát egyszerűen félrevezették. Gyulai azonban – Szalárdi Jánossal ellentétben – csak hallomásból értesült a fordulatról, ráadásul a váradi történetíró verziója sokkal logikusabbnak tűnik. Rákóczi említett október 30-i levelében is friss hírként szerepel az átállás. Miért kellett volna a három váradi tisztnek október 24-én ilyen értelmű, gyakorlatilag a lemondását kérő beszámolót írnia, ha a vár már Rákóczit támogatta? Elképzelhető, hogy a tisztek egy része titokban már letette a találkozó előtt az esküt, ez azonban Haller Gáborról nehezen hihető. A kutatás jelenlegi állása szerint Gyulai Ferenc információit legalábbis pontatlannak kell minősítenünk.

Térjünk azonban vissza beszámolónkhoz. Hogyan használta a forrást a két történetíró? A jelentést Szalárdi János mint a váradi káptalan egykori levélkeresője, nem egyszerűen említi, de minden formai elemét pontosan leírja. A „Siralmas krónikában” a szöveget csak tömöríti, ám minden lényeges elemét megőrzi, maximálisan betartva azt az ígéretét, hogy az irat tartalmát csak „veleje szerint, de igen valóságosan” fogja

³⁹ MOL E 190. (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 31. doboz, No. 7653.

visszaadni.⁴⁰ Alig néhány részlet marad ki: Ali pasának a Bethlen János állításait megerősítő szavait kihagyja, a kancellárral megbeszélte a jeladást pedig nem részletezi, de egyébként még a hangulatfestő szavakat is megőrzi. Az egyetlen furcsaság az, hogy Bethlen Jánost nem nevesíti, hanem egyszerűen „az erdélyi úr”-ként emlegeti.

A szemtanú Bethlen János nem csak a beszámolóra támaszkodhatott, így érthető, hogy néhány olyan elem is szerepel nála, amely a jelentésben nem, például a hozott pénz felhasználására vonatkozó saját szavai. Mégis egyértelműen az a benyomásunk, hogy alapvetően ő is erre a beszámolóra épít, amelynek szövegét erősen megnyesi, stilizálja és a humanista történetírás ízlésének megfelelően dramatizálja.⁴¹ (Például Ali Bethlennél a későbbi eseményeket mintegy megjósolva már ekkor gyanúsra találja a vár átjátszásában részes Balogh Mátét.) A modern értelemben vett hitelesség próbáját tehát inkább Szalárdi János műve állja ki. Bethlen azonban kárpótol minket egy érdekes információval: állítólag a váradi vár tárgyalói egy titkos levéllel rá akarták bírni a hajdúkat a Temesvárról érkezett küldöttség megtámadására. A kancellár talán a városiak október 24-e előtt elküldött levelét értelmezte így, a tényeket rugalmasan kezelve, ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a jelentés három aláírója közül kettő: a két lovashadnagy, ironikus módon Rákóczi legnagyobb váradi támogatói közé tartozott. El kell ismernünk, hogy szép és meggyőző beszámolóval állítottak emléket saját árulásuknak.

Források

1.

II. Rákóczi György⁴² válasza [Nádasdy Ferenc országbíró]⁴³ javaslatára, és a címzett erre adott felelete

1658. március 27.

(MOL P 125, 22. d. No. 9552. p. 1–12.)¹

Replica ad puncta illustrissimi domini comitis etc. per Gabrielem Keőuer exhibita⁴⁴

Mivel csak ezekből is kiváltképpen való szeretit tapasztaljuk őkegyelmének, azért is, de leginkább nagyobbára hazájához, nemzetéhez valót hogy látjuk, mert az mi

⁴⁰ SZALÁRDI, 1980. 504–508.

⁴¹ BETHLEN, 1993. 51–52.

⁴² II. Rákóczi György (1621–1660) I. Rákóczi György erdélyi fejedelem fia és utódja. Erdélyi fejedelem 1648-tól 1657-ig, majd megszakításokkal 1660-ig.

⁴³ Nádasdy Ferenc (1625–1671) dunántúli nagybirtokos, Nádasdy Pál dunántúli főkapitány és vasi főispán fia. 1643-ban katolizál, 1645-től királyi tanácsos, 1651-től Alsó-Lendva és Nempti kapitánya. 1655-ben a pozsonyi országgyűlésen országbíróvá választják. Kezdetől kitűnő kapcsolatot ápol II. Rákóczi Györggyel. 1671-ben az ún. Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétele miatt kivégzik. Személyiségéhez: PAULER, 1876. 29–34.

¹ Másolat a XVII. század második feléből. Mindkét alább közölt irat csak mikrofilmen kutatható. (Film-tár: X 89. – 4735. doboz) Itt szeretném megköszönni Nyulásziné Straub Évának, hogy a kiadásra tekintettel engedélyezte az eredeti iratok megtekintését. A forrásokat modern központozással és modern írással, de a jellegzetes hangzókat és szóalakokat megőrizve írtam át. A hely- és személynevek minden esetben eredeti formájukban szerepelnek.

⁴⁴ Replica ad puncta illustrissimi domini comitis etc. per Gabrielem Keőuer exhibita = Az igen kiváló gróf úr pontjaira adott, Kövér Gábor által kézbesített válasz. – Kövér Gábor (mh. 1682. febr. 11.) egyelőre

életünk hamar elmúló, nem is magunknak, Istennek, hazánknak születettünk, kívánunk is annak több jót, mintsem magunknak. Azért bizony vérünkkel is ökegyelmének szolgálni kívánunk, és ím szívünket megnyitjuk.

Elejétől fogva ez hazának lakosi, mitől fogva pogány alá vetette Isten ez hazát, az Portától való függésben, annak árnyékában helyhezítették megmaradásokat és kívánnák követni.

Példák vannak, az idegen segítség mit használt ez hazának, annak jelei még most is fent vannak, az pogány, kit az keresztyén cselekedett, nem mívelt, megmaradásokat is elei pogány közt, nem egyebütt találták, sőt annak költségével tisztíthatták ki abból ez hazát, nem csak ezt, de Magyar országot is, mint Boczkai idejében.⁴⁵

Jelenvaló példa Lengyel ország, ott is az idegen segítség mit mívelt.⁴⁶

Tudnivaló dolog, addig böcsültetik az magyar, tartatik annak szabadsága, míg Erdély épen, és benne virtuosus fejedelem uralkodik.⁴⁷

Mert ha ez romol, vagy idegen nemzet üli meg, téteti az magyar világ Morvára, Slesiára.⁴⁸

Gyanús is (ha nálunk nem is) az német segítség ez hazának, fél annak oppressiójától, sapienti sat.⁴⁹

pontosabban nem azonosítható magyarországi eredetű családból származott. 1644-ben tűnik fel I. Rákóczi György erdélyi fejedelem familiárisi körében. 1648 és 1658 között a központi kincstári igazgatásban tevékenykedett mint komornyik deák, illetve komornyik (cubicularius). Az 1657 utáni erdélyi belharcban a Rákócziak hűséges híve. 1658-ban kétszer is követségben jár I. Lipótnál. Valószínűleg II. Rákóczi György halála (1660. jún. 7., a szászfenesi csata) után távozik a Dunántúlra, ahol a diplomáciai működése alatt megismert Nádasdy Ferenc familiájába kerül, 1662-ben az országbíró birtokainak vezető gazdasági tisztviselője, prefektusa lesz. Nádasdy 1671-es bukása nem sodorja magával, és meg tudja őrizni az országbírótól zálogba kapott széplaki uradalmát is. A tekintélyes középbirtok az utód nélkül elhunyt Kövér Gábor halála után – némi áttétellel – Esterházy Pál, majd Széchényi György kezére kerül. DOMINKOVITS, 2002. – Figyelembe véve azt, hogy a forrás éppen a nádor iratai között maradt fenn, nem lehetetlen, hogy Kövér Gábor révén jutott hozzá a bizalmas üzenetváltáshoz.

⁴⁵ Bocskai István (1557–1606) Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem nagybátyja, sokáig a Habsburg-orientációt támogató erdélyi katonapárt vezetője, partiumi nagybirtokos. 1604-ben a Habsburg-ház elleni magyarországi rendi felkelés sikeres vezére lesz. 1605-től haláláig erdélyi fejedelem. – Rákóczi itt a német zsoldos hadak tizenöt éves háború (1593–1606) alatti közmondásos pusztításaira utal.

⁴⁶ Nem egészen világos, hogy a fejedelem mire gondol. Talán egy évvel azelőtti szövetségeseinek, a svédeknek lengyelországi tevékenységére, pusztítására. Ez – legalábbis a retorika szintjén – saját beavatkozásának részleges kritikáját is jelentené.

⁴⁷ Rákóczi itt Bocskai István végrendeletének nyomdokán halad. Ahogy azt a fejedelem egykor megfogalmazta: „Valameddig pedig a magyar korona ott fenn, nálunknál erősebb nemzetségnél, a németnél léssen, és a magyar királyság is a németeken forog, mindenkor szükséges és hasznos egy magyar fejedelmet Erdélyben fenntartani, mert nekik javokra, oltalmokra léssen.” BOCSKAI I. 15. – virtuosus = rátermett, jó képességű. A virtuosus a kor politikai nyelvében a katonai és politikai téren jó teljesítményt nyújtó személyek állandó jelzője. A Cicero nyomán kibontakozó virtus-fogalomról Zrínyi Miklós művei kapcsán: BITSKEY, 2006. 215–218.

⁴⁸ Morva = Morvaország, a cseh korona egyik tartománya (Moravia/Mähren, CZ), Slesia = Szilézia, a korszakban a cseh korona egyik tartománya (Silesia/Schlesien, PL). A fejedelem arra a nagymérvű jogfosztásra utal, amely az 1620-as fehérhegyi vereség után a morvaországi és sziléziai rendeket sújtotta, és amely folyamatosan fenyegető példaként lebegett a jóval önállóbb magyar rendek előtt.

⁴⁹ oppressio = elnyomás, sapienti sat = a bölcsnek ennyi elég (kb. az okos kevés szóból is ért)

Félthetjük mi pedig az magyar nemzetet is, annak szabadságát. Nem magunk privatumát, hanem az publicumot nézvé,⁵⁰ az szegény magyar nemzetet, annak szabadságát, szívvel-lélekkel azon volnánk, és minden értékünkkel az Portát magunkévá tehetnők, és annak mivel tartozunk, megadván, ez hazát békességben tartanók, az keresztyén királynak⁵¹ nem vétvén, jó szomszédságot tartanánk őfelségével.

Megvalljuk, mint igaz magyar, az pogánt nem szeretjük, az magyar nemzetnek ő lévén rontója, születésivel is hozza az igaz magyar vér annak gyűlölségét, kívánók romlását, ha valaki, mi sóhajtvá várnók, lenne az idő mi éltünkben, de ha az Isten alá vetett, csak tartana szabadságunkban, fegyvere élit ne köszörülné ellenünk, jobb időktől várnánk.

Akarnánk ugyan azt, híre az király jóakarátjának kimenvén, oszlatnék el ellenünk gyűlt, gyülekező sűrű fölhő.

Noha securitást⁵² mint ígérhessünk, megpróbálván az pogánnak hitit, és hogy csak alkalmatosságtól függő, nem tudjuk, ki előtt se hitelünk se tekintetünk nem lehet, hanem ha megéhezett, torkát Jenővel⁵³ tölténők, de mivel feneketlen pokol, azzal sem elégednők, nemsokára más végházit kívánhatja, ha nem adnának, azon veszélben foroghatnának, és végtire Erdély nem fejedelemség, bíróság vagy rabi állapotban helyeztetnék.

Azért ha le^{II} nem csendesíttethetik, fegyverrel indul ellenünk, nincs mit tennünk, hanem oltalmazzuk magunkat, magunkon erőtlene vagyunk oly hatalmaság ellen, nem resistálhatunk,⁵⁴ ki segíthet? Nem egyéb, hanem az király őfelsége segítse pedig mind keresztyénségre nézve, mind pedig azért, ha Erdély vész, őfelsége birodalmi vesznek, incumbál⁵⁵ segítsen. In isto casu⁵⁶ ha segít, az török ellenünk fegyvert fog, valamit mi cselekedhetünk, cselekeszünk, mi is őfelségét segítjük és sincere⁵⁷ cselekeszünk őfelségével.

Jenőt hogysé pogánnak adjuk, inkább őfelsége keziben adjuk, ha az ország oltalmazni nem akarná. Ezt szóval declarálhatja.⁵⁸

Noha Jenő őfelsége keziben akad, az török ebek nagyobb dühödtséggel lesznek ellenünk, és most is azt mondják, bika szarvában bűnánk is, kikeresnek, de úgy ha lehetne, az égből is levonnának. Történhetnék az is, az országtól kézben kívánhatnának, vagy hogy fejedelemségből kitudassunk.

⁵⁰ publicum (bonum) = közjó, privatum = önérdek. A kor politikai szövegeiben, így az erdélyi vitákban is állandóan használt ellentétpár. A jó uralkodó a közjót tekinti és nem saját hasznára törekszik. Barcsai és Rákóczi egymással vívott későbbi vitájukban folyamatosan a „privatum” keresésével vádolták meg ellenfelüket.

⁵¹ I. Lipót (1640–1705) magyar és cseh király (1657–1705), német-római császár (1658–1705). Magyar királlyá választva apjának, III. Ferdinándnak életében az 1655-ös pozsonyi országgyűlésen, magyar királlyá koronázva 1657-ben. 1656-ban – szintén apja uralkodása alatt – választották cseh királlyá.

⁵² securitas = bizonyosság, biztos dolog

⁵³ Jenő/Borosjenő (ma: Ineu, RO) az egykori Zaránd vármegye központja. 1595-ben került a törököktől az Erdélyi Fejedelemséghez, és a Porta kezdettől vissza akarta szerezni, csakúgy, mint Lippát. Borosjenő 1658-ban Erdély második legerősebb végvára, a délkeleti határvédelmi rendszer kulcsa.

^{II} A szó utólag beszűrve.

⁵⁴ resistál = ellenáll

⁵⁵ valakire incumbál = ránehezedik a (felelősség, hogy), kötelessége, (hogy)

⁵⁶ in isto casu = abban az esetben

⁵⁷ sincere/sincere = őszintén. A simulatio és dissimulatio eszközeit nem alkalmazva.

⁵⁸ declarál = kinyilvánít, előad

„Tela praevia minus feriunt” szokták mondani.⁵⁹ Mint igaz atyánkfíától kívánunk tanácsot, mit kellene cselekednünk, ha oly dolog történnék.

Kézben hogy adnának, keresztyénségekkel ellenkező dolog lenne, nem is vélhetnők. Letennünk az fejedelemséget keresztyénségből, szeretetből, ez hazáért mit cselekedtünk?⁶⁰ Az az keresztyénség méreggel mint akar vala reánk fordulni, példa előttünk, megpróbáltuk. Az fejedelemséget fegyverrel oltalmaznunk hatalom ellen nem erőnkhez való. Ha segítségével németnek élünk, az mit mi, őkegyelmének igaz magyarok kerülnénk, abban és veszedelmesben eshetünk.

Az török minket el nem hágy, ha indul, mert nagyobb előttök hírünk valóságunknál, hátul mint ellenséget – kinek tart – nem hágy, előbb rajtunk esik által, kinek ím előjáró jelei megvannak. Mert ím az havasali vajda helyében mást tettek. Ha módját ejtheti, az moldovaival is azon míveli.⁶¹ Tanácsa az vén eb vezérnek⁶² ez: tatár az oláhokkal Erdélyre nyisson utat, az ezt rontsa, másfelől Jenőt egy rész had szállja, tatár magyar országra menjen, másfelől derekas török erő magyar király birodalmi által, egy alkalmatossággal azt, mit rígen kívánt, effectuálja.⁶³ Ha Jenő succedál,⁶⁴ Varadot is assequálni igyekezi, Kassát is emlegeti, pasasággá kezdi Erdelyt tenni, se az magyar nemzetnek, se szabadságinak nem consulálhatunk, elveszünk.⁶⁵

Itt kérhetnék, mit köllene cselekednünk? Nagyobb, tanultabb, expertusabb⁶⁶ elméket, személyeket is ez megizzaszthatna. Nagyobbaknak mondhatjuk az dolgokat, mintsem azokat mérsékelhetné az mi elménk. Várnánk őkegyelme tanácsától, mi addig így igyekezzük az dolgokat folytatni. Tatárnak distractiót kozák,

⁵⁹ tela praevia minus feriunt (helyesen: tela praevisa minus feriunt – talán szövegromlás) = Az előre láttott fegyverek/dárdák kevésbé találhatnak célba. (Átvitt értelemben: azok a csapások, amelyekre felkészültünk, kevésbé ártanak.)

⁶⁰ Valóban erősen jelen volt az a vélemény, hogy II. Rákóczi György lemondása önmagában is lecsendesíthetné a törököt. A bécsi udvar is így értesült a portai rezidens március 7-én és 19-én kelt leveléből. A Titkos Tanács Wesselényi Ferenc nádornak. Bécs, 1658. április 13. „Unde cum inter caetera nobis non obscure colligere liceat, quod certa fere spes sit, ubi dictus Ragocius a principatu plane abstinuerit et recesserit, eidemque provincia deinceps non adhaeserit, verum noviter electum principem Redeŷy manutenuerit, Turcam procul dubio ab hostili sua intentione destitutum, et Transylvaniam posthac minime infestaturum, eoque minus periculi inclytum regnum Hungariae mansurum.” MÖL E 199. (MKA Archivum Familiae Wesselényi) 3. cs. I/12. f. 54–55.

⁶¹ II. Rákóczi György szövetségesét, Constantin Șerban havasalföldi vajdát (1654–1658) 1658. január 26-án üzte el a török, helyére (III.) Radu Mihneát ültették. A levél írásának időpontjában valójában már Gheorghe Ștefan moldvai vajda (1653–1658) trónfosztása is befejezett tény volt, ezt Rákóczinak is tudnia kellett, hiszen a vajda március 13-án Șerbanhoz hasonlóan Erdélybe menekült. Moldvában 1658 márciusában az oszmán hatalom kegyéből Gheorghe Ghica nyerte el a trónt. KRAUS, 2007. 378., illetve Vogel Sándor alapos jegyzetei a 870. oldalon.

⁶² Köprülü Mehmed pasa, albán származású nagyvezír 1656–1661. Valóban idős korában került a tisztségre, az ő nevéhez fűződik az Oszmán Birodalom XVII. század közepi katonai reformja és átmeneti megerősödése. 1661-ben bekövetkezett halála után fia, Köprülüzáde Fazıl Ahmed pasa követte a nagyvezíri székben.

⁶³ effectuál = elér (cél)

⁶⁴ succedál = sikerül

⁶⁵ assequál = elnyer, pasaság = vilájet, consulál = gondoskodik valamiről, törődik valamivel. Várad/Nagyvárad (ma: Oradea, RO) 1658-ban a fejedelemség első számú végvára. Kassa/Kaschau (ma: Košice, SK) a korban szabad királyi város, a Felső-magyarországi Főkapitányság központja.

⁶⁶ expertus = tapasztalt

muszka⁶⁷ által csinálhatunk, és hogy újabb ligát csinált kozák muszkával bizonyos, sőt az rebelliseket⁶⁸ muszka hetmany kezébe adta, kell föltett céloknak lenni.⁶⁹

Mondhatná, tatár kozákkal megbékélt. Úgy van, de inserálva volt az békeségben nekünk, az két vajdáknak bántódásunk [!] ne legyen, az Havasali azután bolygattatott, hihető ha mi szándékok, ez alkalmatossággal absolválják magokat.⁷⁰ Az kozákot, muszkát, ha az királynak mire szándékja, animálni⁷¹ köllene, kihez ha követ menne, utat országunkon bátorságost adnak.

Mi penig Costadin vajdával⁷² kozák hetmánhoz elküldtünk, vi pactorum⁷³ segítséget kérünk, és hogy pénzért is hadat fogadni engedjen. Erre öt hét alatt válasz jó, ha ád, salva res, nyilvánvaló dolog, törökkel akarnak feltenni, és így involváljuk törökkel, tatárral való hadakozásban őket,⁷⁴ Costadin vajdát székibe beküldjük. Hogy segítse, reménységünk ez, mert az moldovai vajdának tízezer embert adtak, ki az Neszter⁷⁵ mellett, azért is elküldött a vajda, engedje számára, ő is segítse, és ha az tatárral való békeség fölbomol, ebben az Havasali állapotban involválhatjuk az kozákot, hisszük Istent, ez hazának, keresztyénségnek segíthetnek.

Az havasali állapot mint volt, szóval referálja.⁷⁶

⁶⁷ distractio = „elvonás”. A háborúban az ellenfél erejének lekötése egy másik ellenség támasztásával. A muszka kifejezéssel a korabeli magyar nyelv az oroszokat illette, akiknek uralkodója ekkor Alekszej Mihajlovics Romanov cár (1645–1676) volt.

⁶⁸ rebellis = lázadó

⁶⁹ A fejedelem tévesen ítélte meg a Bogdan Hmelnyickij (Bohdan Chmielnicki) kozák hetman (1648–1657) halála után kialakult ukrainai helyzetet. Igaz, más sem látta tisztábban a jövőt, mint a Göcs Pál néhány követjelentése, és az új hetman néhány levele alapján tájékozódó fejedelem. A zűrzavar kiindulópontja Hmelnyickij halála volt, a Dnyeperen túl élő szabad kozákság és néhány ezeres nem nézte jó szemmel a volt kancellár, Ivan Vigovszkij (Iwan Wyhowski) hetmanná választását, inkább Hmelnyickij fiát, Jurijt szerették volna vezetőjüknek. (Vigovszkij végül 1659-ig maradt hatalmon.) Bár a cári kormányzat valóban sereget küldött Ukrajnába 1657 szeptemberében Grigorij Romodanovszkij tábornok vezetésével, ennek feladata nem a lázadók leverése, hanem a helyzet ellenőrzése volt. Vigovszkij közben egyre inkább eltávolodott Oroszországtól, 1658 elején megegyezést kötött a lengyelek szövetségeseivel (a cár ellenségeivel), a krími tatárokkal, amelybe forrásunk állításainak megfelelően Erdélyt és a vajdaságokat is belefoglalták. Maga az egyezmény azonban inkább érdekeik sérelméhez vezetett és Rákóczi várakozásaira rácsfolva tartósnak bizonyult. A hetman nem keresett érveket hatálytalannak nyilvánításához, sőt: 1658. szeptember 16-án Gadjacsbán (Hadziacz) szerződést kötött Lengyelországgal. Ezzel a Zaporozsjei Had kettészakadt, a Vigovszkij vezette kozák ezredek Lengyelországhoz csatlakoztak, míg a hetman ellen lázadók a cár fennhatósága alatt maradtak. GEBEI, 2004. 181–190. MHHD XXIII. 588–599., 604–606. – A kozák „rebellióról” szóló hírt II. Rákóczi György 1658. március 29-én írott levelében is megtaláljuk, amelyben anyját értesíti Göcs Pál hazaérkezéről és Kövér Gábor újabb indulásáról. A következőket írja: „Puskarenko nevű vén pokoinik támadott fel ellene, van 15 ezer ember vele; ha lecsendesítheti, reá ment, jól lesz dolga, hol nem félő változtatásátul. [...] Az muszkákkal újobban egybe esküdtek. Az tatárral való békeségben mi, az két vajdák, be voltunk foglalva.” MHHD XXIV. 536.

⁷⁰ inserál = belefoglal, absolvál = felment (magát absolválja = érvénytelennek nyilvánítja kötelezettségeit)

⁷¹ animo = bátorít, biztat

⁷² Constantin Șerban (mh. 1668) havasalföldi vajda (1654–1658), II. Rákóczi György támogatásával került hatalomra. 1659-ben rövid ideig moldvai, majd 1660-ban hasonlóan rövid időre újra havasalföldi vajda. Mindkét alkalommal Gheorghe Ghica átmeneti legyőzésével.

⁷³ vi pactorum = szerződésük erejére hivatkozva, szerződésük értelmében

⁷⁴ salva res = „megmentve a dolog” (kb: rendben van), involvál = belevesz, belefoglal

⁷⁵ Dnyeszter folyó, a Fekete-tengerbe ömlik. A szóban forgó szakasza ma a Moldovai Köztársaság területén található.

⁷⁶ referál = jelent

Az mi az követ fölmenetelinek módját illeti, plenipotentiával küldjük, mint őkegyelmének is tetszik, de oly abszolútával, hogy nálunk nélkül concludálhasson, nem értvén, mik az kívánságok, nem cselekedhetjük, azonkívül is olyak lehetnek azok, nemcsak az hazát, de az magyar nemzetet is tacite illetné, közlenünk kellené őkegyelmével.⁷⁷

Cancellarius uramat,⁷⁸ mi írtuk volt, fölküldjük, nem is kételkedünk benne, bízvást fölküldhetjük, nyugodjék őkegyelme meg benne, hű ember.⁷⁹

Az velencésekkel, többekkel való tractát bízunk őkegyelme atyafiúi szeretetire és jó tetszésére.⁸⁰

Élés Erdelyben, oda ki is elég van.

Mint levelükben is írtuk, csak az confidentia kelletik, mi magunk részéről őfelségét assecurálni készek vagyunk, őfelsége részéről is assecuráltassunk,⁸¹ nem volt tökéletlen nevünk, életünk estvéje felé azt viselni nem akarunk. „Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris”⁸² – megtanulhattuk.

Török barátunk⁸³ adja titkon értésünkre, ellenünk hirdetik az kízületet, de másfelé, Velencesre mennek, mindazáltal készen legyünk. „Ut ut sit,”⁸⁴ de ha most elhagyna is minket, kit nem hiszünk, de ha succedál⁸⁵ neki az dolog, rajtunk lesz az veszedelem. Ha az vezér, császár maga ki nem jó, csak az végbeli had ellenünk meg nem indul tatár nélkül, az tatár pedig előbb, ha akadálya nem léssen is, júni-usnál ki nem indulhat.

Kívátnánk az, lenne Zendrőben német had oly tanulsággal, ha írnánk, jöhetne, és hogy hihetnék el az emberek, nem frustráltatunk az segítségben,⁸⁶ hogy az már fizetésünkre, ha több nem is, bár csak ezer muskatéros hová hamar eljőne, ha Jenőt az ország nem akarná oltalmazni, szállíthatnánk belé.

Kérdhetnék: Ha az ország Jenőt nem oltalmazza, őfelsége kezéhez veszi, mit lesz az fejedelem cselekedendő?

Ha az ország Jenőt, honnét látja kárát következni, nem oltalmazza, magunkat hogy kezdené oltalmazni török ellen? Hogy pedig az egész ország ezen megegyezzen, ne segítse, lehetetlen, mert Partium⁸⁷ oltalmazza, bőriben jár, több része is, és

⁷⁷ plenipotentia = teljes körű felhatalmazás, absoluta = teljes, concludál = megállapodik, tacite = hallgatólagosan – A teljes felhatalmazással bíró követ küldését kívánságmódként a királyságbeli oldalról már 1658 januárjában megfogalmazták. SZILÁGYI, 1874b 466.

⁷⁸ cancellarius = kancellár. Zabolai Mikes Mihály (mh. 1662) erdélyi arisztokrata. 1656-tól II. Rákóczi György tanácsura és kancellárja. Már 1650-től a fejedelemség lengyelországi diplomáciájának kulcsembere. Pályájához: HORN, 1993. 265–266.

⁷⁹ Nádasdy Ferenc külön kérte a fejedelemtől Mikes Mihály kiküldését. SZILÁGYI, 1874b 548–549.

⁸⁰ velencés = velencei, tracta = tárgyalás – Nádasdy Ferenc Rákóczi képviselőjében már március elején tárgyalta a velenceiekkel egy lehetséges „ligáról”, TT 1880. 232. 1658 augusztusában is Nádasdy Ferenc közvetítette a fejedelem szövetségi ajánlatát Gian Battista Naninak, a Signoria bécsi követének. B. SZABÓ, 2001. 247.

⁸¹ confidentia = bizalom, bizalmas viszony, assecurál = biztosít valakit

⁸² quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris = amit magadnak nem kívánsz, ne cselekedd azt mással

⁸³ Nem tudjuk pontosan, ki ez a „török barát”, valószínűleg egy határvidéki török tisztségviselő.

⁸⁴ ut ut sit = bárhogy legyen is

⁸⁵ succedál = sikerül

⁸⁶ Szendrő (H), frustráltatik = megcsalatozik

⁸⁷ Partium (regni Hungariae Transilvaniae annexarum) – Birtokos esetből magyar főnévvé vált földrajzi név. Az Erdélyhez csatolt magyarországi részek: Máramaros, Közép-Szolnok, Kraszna, Bihar, Zaránd vármegyék, Kővár vidéke, illetve a Lugosi és Karánsebesi bánság (Szörény vármegye)

ámbár Erdely török szeme előtt, hogy hálót vonjon az ebnek, ne oltalmazná is, de ha mi oltalmazzuk, az ki mire való ember lesz, és magyar vér benne, egyetért velünk, mi pedig in isto casu, mit javall, cselekedjünk őkegyelme?

Mert hogy ha őfelsége kezéhez veszi, az török megszállja, az Partium nolle-volle⁸⁸ segíti, nekünk pedig hivalkodva néznünk, keresztyénségünk, magyarságunk ellen való dolog volna, és hitünk, mert hitőt mondottunk, Jenőért mezejének egyik bokrárt vérünkkel megfestjük.⁸⁹

Obiciálhatnak: Ha magunk személyiben ott leszünk, az ország jelen nem leszen is, annyinak tartathatik, mintha egész ország volna, mert országot repraesentálunk.⁹⁰ Avagy ha az ország értésére adná, nem akaratjokból cselekedszük, ők fegyvert császár ellen nem fognak, vesztég ülnek, következhetnek, az török azt kívánná, menjenek melléje, kit ha cselekednének, hitelt szerzenének magoknak, hanem rajtok lehetne az fegyver, ebben involváltatniok kellene törökkel való dologban. Az első casusban mi fejedelemségünk periclitálna személyünkre nézve, „melius est centies – ha lehetne – mori, quam fidem non servare.”⁹¹

Pénzzel, ország jóvedelmit nem vévén, sokára az hadakozást nem continuálhatnak,⁹² az jószág jóvedelme is ily állapotban nem lehetne, pénzzel ki és mi mód-dal segítené?

Ennek módját, ezekben tanácsát kívánjuk őkegyelmitől, öcsénktől, mi szívünket nyitjuk.

Meg is köll mondani, koldulásra menni készebbek vagyunk, mintsem mi Jenőt, vagy csak egy talpalatnyi hódolatlan földét is Erdelinek fejedelemségünk stabilitásáért adjuk, ha segítettünk őfelségétől.⁹³

Ha Tractára fölküldjük cancellarius uramat, azt kezdenék kívánni, mi mint rígenten volt, úgy dependeáljunk az coronától, arra csak megmondja, soha mi nem megyünk, őfelségével jó correspondentiát tartani készek vagyunk. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima septima martii Anno MDCLVIII⁹⁴ (1658. 03. 27.)

⁸⁸ nolle-volle = akarva, nem akarva

⁸⁹ II. Rákóczi Györgynek ezt a közismert kijelentését mind Bethlen Jánosnál, mind pedig Petrichevich Horváth Kozma naplójában megtaláljuk. BETHLEN, 1993. 37. Borosjenő ügyében a fejedelem minden adandó alkalommal elmondta, hogy kész életét is adni a vár megtartásáért. pl. 1658. április 8. Lóna. II. Rákóczi György Wesselényi Ferenc nádornak. „...mert ha önlábon kezd járni a segítség, mi veszel éri az keresztyénységet, Isten és világ előtt mentek legyünk, mi bizony ha elveszünk is, nem adjuk Jenőt magunk világi ideig való erősödésünkért, bízunk őfelsége királyi kegyelmében, kegyelmed keresztyénységében, atyai szeretetiben...” MOL E 199. (MKA Archivum Familiae Wesselényi) 5. cs. II/88. f. 13–14.

⁹⁰ obiciál = ellenvetést tesz, repraesentál = képvisel

⁹¹ casus = eset, lehetőség, periclitál = veszélyben forog, melius est centies mori, quam fidem non servare = százszor jobb meghalni, mint hitszegőnek lenni (az esküt nem betartani)

⁹² continuál = folytat

⁹³ stabilitas = nyugalom. Ez a passzus I. Rákóczi György 1657 után alkalmazott retorikájának egyik állandó eleme. Egy korábbi variációja: „Mi bizony soha fejedelemségért Jeneőt nem adjuk, se egy talpalatnyi földét is Erdelynek, koldulással élünk inkább feleségestől, gyermekestől, mintsem adnók, meghalunk inkább szegény jeneiekkal, azokkal kik veszik az mi oltalmunkat...” II. Rákóczi György Barcsai Ákosnak és Csulai Györgynek. Kolozsmonostor, 1657. december 14. MOL E 190. (MKA Archivum Familiae Rákóczi) 30. doboz, No. 7216.

⁹⁴ tracta = tárgyalás, dependeál = függ, corona = korona, correspondentia = diplomáciai kapcsolat, levelezés. Datum in civitate nostra Alba Julia, die vigesima septima martii Anno MDCLVIII = Kelt Gyulafehérvárott, 1658. március 27-én.

Tagadhatatlan, Erdely tartott árnyékot az magyaroknak, hogy az idegen nemzetnek emésztő uralkodása jobban el nem sütötte sugárát. Erdelyt viszont az török oltalma tötte félelmissé ellenkezőinek. De mind az keresztyénség ellen és mind az természetellenkező dolog volt, volna is: mindenkor török igája alatt lenni és soha szabadságot nem remélni, sőt az pogány erejével az keresztyénséget zablában tartani. Nem láttam azért semmit eddig is (az én értelmem, az mint föléri) súlyosabbat, minthogy az Erdely fejedelmek arra nem függesztették elméjüket, az miképpen az magyar nemzet oltalmát fönn tartván, az pogány igájától magokat fölszabadíthassák. De ennek okait talán föltalálnám. Az többi között nem utolsó az, kevés fejedelem ült sokáig széket békességben, ritkán volt az Batoriakon kívül egy ágbul az fejedelem egymás után.⁹⁵ Alacsony állapotból felemelkedvén szerencséje fölső grádicsának⁹⁶ ítélte az fejedelemséget: továbbra nem is gondolkodott. Tett nagy akadékat az religio is, némelyek abban tévén föl inkább szerencséjüket, ha azt igazgathatnák.⁹⁷ Talán azért az jó Isten, ki az ellenkező dolgokat azért szokta megengedni, jót hozzon ki belőle, ez mostani világ fordulását azvégre bocsátotta reánk egykor, fölnyitván szemünket, ez dolognak valóságában tekintsünk.

Mostani erejével, népével az magyar arra nem elég, hogy az török igáját kivesse. Az idegen segítség repraesentálja Aesopus fabuláját, midőn az borz az nyulat likábúl szállás kérésé után hegyes tüskéivel kiszorongatta.⁹⁸ Kétséges lészen az magyarnál mindenkor az idegen segítség, és csaknem lehetetlennek látszik, hogy a mellett szívesen cselekedhessék az igaz magyar. Mindazáltal az deákok szerint: „Inter duo mala minus eligendum.”⁹⁹ Az vége az pogánynak és az idegen nemzetnek mind egy, hogy hatalmát terjessze, az szegény magyart hódétsa. Azt köll azért mérőserpenyőbe tenni, az kettő közül melyiknek igája alól szabadulhat hamarább az mi nemzetünk.

Az török igájából kiszabadulni lehetetlen fegyver kívül. Az idegen nemzetből jó politikával könnyebb. Az okosság mutatja azért, hogy ahhoz köll nyúlani, az mi könnyebb.

Hogy majd az idegen nemzet segítséget olyat adjon, mellyel kiszabadulhasunk az török igája alól, kétséges vagyok, mert ha az török nem kezd országos ha-

⁹⁵ Az erdélyi uralkodása (1571–1576) alatt vajdai címet használó somlyai Báthory Istvánról, szintén vajdai titulussal (1576–1581) élő testvéréről, Báthory Kristófról, az 1588-tól kezdve nagy megszakításokkal 1602-ig fejedelemeént uralkodó Báthory Zsigmondról, illetve Zsigmond unokatestvérének, Istvánnak fiáról, Báthory Gábor fejedelemeéről (1608–1613) van szó.

⁹⁶ grádics = lépcsőfok

⁹⁷ religio = vallás. A katolikus Nádasdy itt inkább az erdélyi fejedelmek református államegyházi politikájára gondolhat, mint a királyságbeli ellenreformáció (katolikus reform) erőszakos lépéseire, amelyekből maga is jócskán kivette a részét. Nádasdy protestánsellenességéről: PAULER, 1876. 30–31.

⁹⁸ repraesentál = (itt) szemléltet. Az említett fabulának sem a két ismert magyar fabulagyűjteményben – Pesti Gábor 1536-os bécsi kiadványában, illetve Heltai Gáspár 1566-ban Kolozsvárott megjelent kötetében –, sem az Aesopus (Aiszóposz) görög író (Kr. e. 6. sz.) nevéhez kapcsolt antik-bizánci állatmesék számunkra elérhető kiadásában nem találtuk nyomát. Talán egy olyan német nyelvű Aesopus-fordítás a forrás, amely további mesékkel bővült. Zrínyi Miklós prózai műveiben is feltűnik néhány Aesopus-fabula, így például az 1661–1663-ban írt „Az török afium ellen való orvosság”-ban, ráadásul szintén a nyúl a mese egyik állata. ZMPM. 205. Meg kell azonban jegyezzük, hogy a korszak erdélyi politikusai és prédikátorai legalább ilyen gyakran idéztek aesopusi állatmeséket.

⁹⁹ inter duo mala minus eligendum = két rossz közül a kisebbiket kell választani

dat, innend bizonyos, hogy el nem kezdik. Anélkül föl nem szabadulunk, noha az idegen nemzetnek veleszületett regulája¹⁰⁰ sem engedi azt, szárnyat neveljen nékünk; azért is nem szenvedheti hatalmasságunkat, sem egyezségünket.¹⁰¹ Láttatnék azért ezekből mintegy desperate¹⁰² lenni az mi állapotunk, de annak nem tartom, hanem hogy kitessük következő írásomban való tetszísímnnek fundamentuma,¹⁰³ mind az két részről való nehézségeket föl köllött tennem.

Eddig az ideig (meghasonlván az ország egymás között) az egy Erdély volt segítsége oltalma az magyaroknak, kik idegen nemzet alá adták magokat. Ha már Erdély is azon nyomban lépék, minek veti az magyar tovább hátát, nagy kérdés? Holott el köll hinni, úgy ád az idegen nemzet segítséget, hogy (az mint ő mondhatja) háladatlanságot adandó segítségéért ne vegyen.

Tetszenék azért énnekem (salvo iudicio meliori)¹⁰⁴ az közmondás szerint „salvare caules et capram.”¹⁰⁵ Lekötni az törököt csak egy ideig, az ő állhatatosságokban nem lévén bátorság. Ha súlyosb conditióknak láttatnának is lenni, az melyeket acceptálni köllene, lépnek reá őnagysága,¹⁰⁶ csak szintén egy keveset nyugodhatnék meg, avagy csinálna háta mögött az töröknek zűrzavart az donszéli kozákok, kazulok¹⁰⁷ és hasonlók által, ha sok pénziben telnék is, lehetne csak egy kis ideje őnagyságának. Ne csak egy helyre köllnének folyamodni, olyhoz, az kitől méltán fél, hanem erősítené meg magát más fejedelmekkel is, kikkel való szövetsége jövődében az török helyett való oltalom lenne.

Erre penig az mostani tractában vethetne föl őnagysága részfundamentumot, az jövődöbeli állapotra magát Erdéllyel együtt az impériumnak tagjává tétetvén, ne csak titulariter, hanem effective, és ha lehetne, bár az egész Magyar országot, de tartaná attúl, nehezebben succedálna, meglévén az első, Isten reásegítene továbbra is.¹⁰⁸ Azonban csinálna meg az ligát¹⁰⁹ az olasz fejedelmekkel, velencéssel és többekkel olyakkal, kik megesküdt ellenségi mind az töröknek, mind csak háttáráig való jóakarói azoknak, kiktől elnyomásunkat várhatnánk. Holott penig egyáltalában az török le nem köttethetik, sőt csak abban sincs mód, hogy valami színes kikeresett módokkal egy kis ideig az törököt distrahálhassa, vagy mások által occupatiót csinálhasson őnagysága neki, az utolsó remedium az király őfelsége

¹⁰⁰ regula = szabály

¹⁰¹ Árnyalatnyi különbséggel Zrínyi Miklósnál is megtaláljuk ezt a gondolatot: „Azért azt tudgyuké, hogy a' német nemzet maga veszedelmével meg tseréllye a' békességet és boldogságot, melyben otthon vagyon? azt tudgyuké, hogy a' magyar névnek oly obligatusa, hogy egy ilyen nagy bestiával, mint a' török, kotzkára vesse a' maga securitását? [...] hogy kívánnya a' magyaroknak ismég oly talpra állását, a' kitől az utánnis tartani kellyen...” 1661–1663. „Az török afium ellen való orvosság.” ZMPM. 205–206.

¹⁰² desperate = reménytelenül

¹⁰³ fundamentum = alap, alapvetés

¹⁰⁴ salvo iudicio meliori = kb. elismerve, hogy létezhet megalapozottabb vélemény is

¹⁰⁵ salvare caules et capram = megmenteni a kecskét és a káposztát (úgy, hogy a kecske is jóllakjon, a káposzta is megmaradjon)

¹⁰⁶ conditio = feltétel, acceptál = elfogad. Nádasdy ugyanezt már 1658 februárjában előadta Mednyánszkyknak: „...az alatt cum porta ottomanica csak el kellene végezni az dolgot, etiam iniquis conditionibus.” SZILÁGYI, 1874b 482

¹⁰⁷ kazul = a perzsák korabeli magyar elnevezése, a „kizil bas” (veres fej) kifejezésből származik.

¹⁰⁸ tracta = tárgyalás, részfundamentum = részleges alap, imperium = birodalom (Német-római Császárság), titulariter = névlegesen, effective = valójában, ténylegesen, succedál = sikerül

¹⁰⁹ liga = diplomáciai szövetség

segétsege,¹¹⁰ melyet őfelsége (csak későre ne vontatódjék) el kell hinni, maga oltalmára nézve is megcselekeszik.

Azonközben azért míg az segítség mégyen, nagy consideratióra¹¹¹ való dolog az őnagysága személye állapotja. Istentelenségét tapasztalván őnagysága azoknak is, az kiket porbúl fölemelt. Bizonyos méltán tarthatni attúl, az árulók az őnagysága személye kézbenadásáról ne gondolkodjanak, nyughatatlankodván innend kívül is némely gonosz emberek. Fáradozhatnak abban is, ha személyének nem árthatnak, más utakon is az fejedelemségből kitudhassák.

Ezéránt azért nekem ezek occurálnak:¹¹² 1. Hogy megtapasztalhassuk az idegen nemzet sinceritását,¹¹³ kérdeztessék meg erről őfelsége ugyan ezen úttal, mit javall az őnagysága személye állapotjáról. Ha azt, hogy kijűjön, letegye az fejedelemséget, nyilvánvaló jele, az itteni latorkodó elmék semmit magoktól nem cselekesznek, és hogy az segítség haladékoknak oka nem egyéb, hanem hogy azt végben vihessék. 2do Ha mit hasonlót tapasztal őnagysága, kérdeztessék meg, kit ítélne azonban, hogy betétné maga helyében, hogy securus¹¹⁴ lehetne, azon személy segétné jövődében mind magát, mind fiát őnagyságának az székiben. Ha valakit megneveznek, megtapasztalhatja őnagysága az emberek sinceritását abból. 3tio Értekezzék őnagysága, micsoda modalitást mutatna őfölsége őnagyságának, hogy in eo casu is méltóságában lenne. 4to Hogy nem mint őnagyságának kézben adassék, fejedelemségből erővel vettessék ki, jobb volna őnagyságának maga méltóságos állapotjáról provideálni.¹¹⁵ Úgy is fejedelem lehetne, nagy értékben lévén, olyant tenne be, az ki csak nevét viselné az fejedelemségnek, de őnagyságátul vezettnék és fáradsa az töröknél jövődében, az őnagysága helyében állítására. De ki lenne az? Én az embereket bizony nem esmerem kéváltképpen Erdeliben, nem is javallhatok senkit. 5. In illo casu¹¹⁶ az háladatlanjának az embereknek és árulójának Eczedet¹¹⁷ köllene lakóhelyül idején rendelni, ne vesztegethetnék meg az dolgot. 6. Ha olyat tenne be valakit őnagysága, az mint írárm, erősebb lehetne az ligákat végbenvívén az törökön való bosszúállásra, szabadossabban csinálhatván vélek correspondentiákat.¹¹⁸ 7. Talám succedálhatna az is, hogy őnagyságát mind az tatár, kozák fejének választanák, az Portátul az tatár elszakadván, Erdelyben is őnagysága lévén dispositiói által¹¹⁹ fejedelem, leültethetné az törököt, Magyar országot is felszabadíthatná idővel. 8. Ha ezeknek így köllene succedálni, az muszkával is meg köllene az békességet csinálni, ki az mi urunknak is offerálta¹²⁰ az török ellen való szolgálatját; most is azt tartom, könnyű volna útet felültetni. Ezekről azért ez az én vékony tetszésem.

¹¹⁰ distrahál = elvon, késleltet, occupatio = elfoglaltság, remedium = gyógyír, eszköz

¹¹¹ consideratio = megfontolás

¹¹² occurál = észébe jut

¹¹³ sinceritas = őszinteség

¹¹⁴ securus = biztos

¹¹⁵ provideál = gondoskodik

¹¹⁶ in illo casu = abban az esetben

¹¹⁷ Ecsed/Nagyecsed (H), a Rákócziak egyik legjelentősebb magyarországi vára volt. Az 1657 utáni válság során II. Rákóczi György és anyja, Lorántffy Zsuzsanna gyakori tartózkodási helye.

¹¹⁸ correspondentia = kapcsolattartás, levelezés

¹¹⁹ dispositio = rendelkezés, dispositiói által = rendelkezései révén (azaz a távolból irányítva az országot)

¹²⁰ offerál = felajánl

Az följövendő követség állapotjában őnagysága jobban esméri maga emberit, ha mit ezéránt szolgálhatok, parancsol őnagysága, azt cselekeszem.

Jenőben minden törökkel való békességtörés nélkül segítséget küldhet őfelsége, meg is cselekeszik, elhitem, de azt is jó okokkal köll bevenni. 1. Mivel Jenőnek az külső palánkjában lészen szállítva az kívánt ezer muskatéros, ha csendesedék az török, őfelsége kivigye az népet belőle, holott [penig] az ország oltalmazni nem akarná, őfelsége keziben bocsátaná és az muskatérosokat ottan beszálléthatnák az belső várban. 2. Hogy nem abalienálja¹²¹ Erdelytől. 3. Hogy az német függjön őnagyságától. 4. Az fizetése tartása felől végezni köll, mert csintalan cseléd az mi hadunk.

Hadat küldenek okvetetlen Kassa tájára.^{III} Azeránt kívánhatni, valakit magyart is előttök járót, ne csak németet, az ki nélkül elvész mind az föld, mind az nép. Parancsolatok is legyen, ha vagy az hajdúságra ütnő az török, vagy őnagysága kívánná segítségét, menjenek. Kikkel az partiumbéliek melléjek menvén, és az őnagysága hadaival nagy erejének is az töröknek, mint magok földén, az pogány-nak ellent állhatnak.

Bizonyos, hogy nagy kérdés, ki köllessék-e őnagyságának eo in casu¹²² személyében jünni, mert elől tűz, hátul víz. Ha ki nem jön, szívvel^{IV} nem lesz az itt kinn valóknak, viszont Erdelyben kit hágy? Ezekben segítheti őnagysága azzal magát, ha jó magyart adnak az németek elejben, kihez bízhatik, és maga Erdelyre vigyázhat, és mindkét felé tekénthet.

Az pénzzel való segítség hosszú ideig tartó hadra kívántatván, azt sehonnand másunnand bizonyosban nem remélhetni, mint az pápától, az velencésektől és olasz fejedelmektől, és ha az impériumban incorporáltatnék¹²³ őnagysága.

Az tractában discretiója az tractansnak sokat moderálhat, az Erdelly fejedeleme-nek absolutusnak köll lenni, ha respectust köll is tartani, máshová azzal nem subiciáltatik senkinek etc. kiről szóval többet¹²⁴

[az utolsó négy és fél sor más, egykorú írással. Nagyon erősen át van húzva, ami látszik]: [. . .]^V concipiáltam¹²⁵ az melyet [.] ellen választottam az galamb-nak hollót d[.g.]bban, de az [.] egyre céloz [?]

[A lap alján fejfelé XVIII. század végi levéltári jegyzet]: Replica Transylvanorum varia media proponentium, quibus Transylvania a Turcico jugo eliberari posset, per Gabrielem Kövér exhibita¹²⁶ Rep. 77. Fasc. A. Nr. 35.

¹²¹ abalienál = elidegenít

^{III} A margóra beszúrva más, egykorú írással: „Nota bene: Akkor ez volt bizonyos reménységünk”.

¹²² eo in casu = ebben az esetben

^{IV} Talán szövegromlás: az eredetiben „szűvek” állhatott.

¹²³ imperiumban incorporáltatnék = a birodalomba „foglaltatnék”, a birodalom tagjává válna

¹²⁴ tracta = tárgyalás, discretio = ítélőképesség, a dolgok finom megkülönböztetésének képessége, moderál = mérsékel, subiciál = alávet

^V Másfél sor olvashatatlan.

¹²⁵ concipiál = fogalmaz

¹²⁶ Replica Transylvanorum varia media proponentium, quibus Transylvania a Turcico jugo eliberari posset, per Gabrielem Kövér exhibita = Az erdélyiek Kövér Gábor által bemutatott válasza, amelyben különböző módokat javasolnak Erdély török alóli felszabadulására.

2.

Balogh Máté, Rácz János és Stépán Ferenc jelentése II. Rákóczi Györgynek a Csengizáde Ali temesvári pasával és Bethlen Jánossal¹²⁷ folytatott megbeszélésről

Várad, 1659. okt. 24.

(MOL P 125, 22. d. No. 9551. p. 1–4.)^{VI}

„Anno 1659. die 24. octobris¹²⁸ Ali pasával és Bethlen Janos urammal Szalka és Ürögdd¹²⁹ között való beszélgetés felől.^{VII}

Kegyelmes urunk, nagyságodnak Vetéssi Laszlo¹³⁰ uram megbeszélhette az törököknek ide való jövetelit, előljáróban is minémű levelek érkeztenek vala tegnap és ez éjjel, melyekre képest mentest írtunk vala az Haydu Városoknak.¹³¹ „jöjjetek

¹²⁷ Balogh Máté (alpestesi), erdélyi kismemes, a Rákócziak familiárisa. 1655–1656-ban portai kapitánya, 1657-ben a tatár kánnál járt követségben. 1659. június 16-tól váradi alkapitány, tisztét Gyulai Ferenc főkapitányi működése alatt is megőrzi. 1660 nyarán, a vár török ostroma során a távol lévő Gyulai helyett ő irányítja a végül sikertelen védelmet. Később Kemény János párthíve lesz. Alkapitányi ki-nevezéséhez ld. SZALÁRDI, 1980. 485. Rácz János (mh. 1660) partiumi köznemes, a váradi lovasság egyik hadnagya, Rákóczi párthíve. Az erősség ostroma során elesett. Stépán Ferenc. 1644-ben hadnagyként szolgál a tokaji várban. 1657-ben tatár fogságba esett, hazatérte után a váradi várban a lovasság egyik hadnagya. Csengizáde Ali (mh. 1664) pasa, temesvári (jenei) beglerbég. Az 1660–1661-ben Erdélyben működő török hadak főszerdárja. Az ő nevéhez fűződik Apafi Mihály fejedelemsé válassztatása. 1664-ben kivégezték. Bethleni Bethlen János (1613–1678) tanácsúr, 1658-tól Erdély kancellárja. Az erdélyi „törökös” párt egyik vezetőjeként az 1657 utáni válság egyik kulcsfigurája, Rhédei Ferenc és Barcsai Ákos fontos tanácsadója. Apafi Mihály uralkodása alatt fokozatosan elszigetelődik. Korának történetét (1673-ig) *Rerum Transylvanicarum libri quattuor*, illetve *Historia rerum Transylvanicarum* című latin nyelvű munkáiban írta meg. Az író Bethlen Miklós apja.

^{VI} A XVII. század második feléből származó másolat, a 9552. szám írnokának írásától eltérő, kurzívabb írással. A szöveg egy másik, XVII. század közepi másolatát Kolozsvárott őrzik a Lázár család megyesfalvi levéltárában: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának a Kolozsvári Állami Levéltárban őrzött anyaga – Arhivele Nationale Direcția Județeană Cluj, fond familial Lăzăr din Mureșeni (fond. Nr. 384) fasc. II/549. f. 3–4. Mivel forrásközleményünk tárgyát Esterházy Pál erdélyi vonatkozású iratmásolatai képezik, ezért a budapesti példányt vesszük alapul annak ellenére, hogy a kolozsvári másolat – néhány hiány mellett – az esetek többségében közelebb áll az eredetihez. A szövegromlásoknál és az írásmódon túlmenő eltéréseknél a lábjegyzetekben természetesen feltüntetjük a jobb kolozsvári másolat verzióját is.

¹²⁸ Anno 1659. die 24. octobris = 1659. október 24-én

¹²⁹ A két település a Váradtól délkeletre fekvő Száka és Nagyürögdd. A „Szalka/Szálka” névalak valószínűleg szövegromlás, de lehet esetleg párhuzamosan használt forma is. A forrásban említett Ürögddöt pedig azért azonosítottuk Nagyürögdddel, mert az a középkortól külön falut alkotó Kisürögddel el-lentétben határos Szákával. JAKÓ, 1940. térkép (Bihar vármegye a XVI. század végén), illetve a munka adattárában: 346. és 376.

^{VII} A kolozsvári példányban (a továbbiakban B:) a cím: „1659. die 24. octobris Ali pasával és Bethlen János urammal Szálka és Ürögdd felől való beszélgetés, azon napon íratott Rakoczi Geörgy urunknak”

¹³⁰ Valószínűleg azonos azzal a mezőteremi Vetéssi Lászlóval, akit 1615-ben Vetéssi Mihály fiaként említene. Szatmár vármegyei család sarja. Egyik rokona, az azonos nevű Veteszy László 1608-ban az ecsedi vár prefektusa volt. MOL F 1. Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára – Libri regii. 8. kötet 2., illetve 11. köt. 124–127.b. (Az Arcanum DVD-kiadását használtam: *Az erdélyi fejedelmek oklevelei (1560–1689). Erdélyi Királyi Könyvek*. Szerk. GYULAI Éva. Budapest, Arcanum, 2005.)

¹³¹ Itt minden bizonnyal a váradi főkapitány fennhatósága alá tartozó bihari, ún. kishajdú városokról van szó.

sietséggel!”^{VIII} De mind ez ideig sem jöve csak egy hajdú is, nagyságodat arról is tudósíthatja, minekokáért azoknak előlszámlálásával nagyságodat nem terheljük,^{IX} az^X dolgot jelentjük. Mivel az elől beküldött levelekben ez volt írva: Istenért, ha el nem akarunk veszni, küldjünk eleikben, arra nézve az mi kevés nemes és katona rend öszvegyülekezhetett, jó reggel felüle, kiméne együtt kapitány uram őnagyságával,¹³² írván is őnagysága Bethlen János uramnak, hogy az törökséget közel ne hozza, azzal együtt küldé Borbely Andras¹³³ nevű katonát is.^{XI} Maga az sereggel az szalkay dombon megállta, az honnét mindjárt meglátók jönnie az törökségeket.^{XII} Azért onnét az úr az sereggel benyomulván, az város mellé strázsákat hagyta^{XIII} kinn, s az alatt mindjárást jöve az gyulay olajbég¹³⁴ zálogul huszadmagával,^{XIV} mivelhogy ugyan azt kívántuk volt zálognak, ismervén és tudván oly embernek lenni, hogy attúl csalárdság rajtunk nem esnék. Azzal együtt érkezék Paskó Krisztoph¹³⁵ is ilyen izenettel, hogyha azt akarjuk, hogy el ne romoljunk, tehát az úr őnagysága menjen ki és közleljen az basával, s Bethlen János urammal lenne szemben.^{XV} Arra az úr az itt való főrendeket öszvegyűjtván s arról tanácsot tartván, nem tetszék, hogy kimenjen, hanem minket hárman küldének ki az basához és Bethlen János uramhoz, és értenék [!] meg akarátjokat.^{XVI} Mi azért vélek szemben

^{VIII} B: „az töröknek ide való jövetelét, előbbi órában minémű levelek érkeztenek tegnap és az éjjel, melyekre képest írtunk vala mindjárt az Haidu városoknak, jöjjenek sietséggel”.

^{IX} B: Hiányzik a „csak” illetve „tudósíthatja” helyett „tudósíthatta”

^X Utána egy „p” áthúzva.

¹³² Haller Gábor (1614–1663) 1645 és 1651 között a szamosújvári, 1651 és 1658 (1657) között pedig a borosjenői várat irányította. II. Rákóczi György tanácsura. A lengyelországi hadjárat utáni erdélyi belharcokban az ún. törökös párt egyik vezéralakja. Barcsai fejedelemsége idején, 1659. június 16-án iktatták be a váradi főkapitányi tisztségre. Szalárdi szerint feladatát nagy ügybuzgalommal látta el, egészen 1660 októberének végén történt lemondatásáig. Barcsai bukása után kényszerűségből Kemény János, majd a nagyszőlősi csata után Barcsai politikai örököse, Apafi Mihály tanácsura lett. A sokak által Apafi lehetséges alternatívájának tekintett főurat Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa nagyvezír 1663. november 15-én, Dunaföldváron máig tisztázatlan okokból kivégeztette. Ifjúkorát 1630 és 1644 között naplójának köszönhetően ismerjük. Életpályájának alapvonalai, a megfelelő forráshivatkozásokkal: SZABÓ, 2007. 409–410.

¹³³ Valószínűleg azonos az 1643-ban a váradi káptalan egyik birtokiratában említett bihari kismenessel, Körösszegi Borbély András, Borbély Péter fiával. MOL F 1. Gyulafehérvári Káptalan Országos Levéltára – Libri regii. 29. kötet 373–375. (Arcanum DVD)

^{XI} B: „öszvegyülekezhetett” helyett „egybegyűlhete”, „együtt kapitány uram őnagyságával” helyett „főkapitány urammal együtt őnagyságával”, „küldé Borbely Andras” helyett pedig „küldé egy Borbely Andras”

^{XII} B: „törökségeket” helyett „török seregeket”

^{XIII} Utána áthúzva: „kitt”

¹³⁴ Gyula (H). A korszakban a temesvári vilájethoz tartozó egyik szandzsák központja, erős török végvár. Alajbég = egy adott szandzsák területén birtokos szpáhik előjárója, a szandzsákbég helyettese

^{XIV} B: „onnét” helyett „onnan”, „mindjárást” helyett „mindjárt”

¹³⁵ Paskó Kristóf (1634–1685) erdélyi diplomata és költő. Székelyhídról származik, apja a Zólyomiak familiárisa. 1658 őszétől, a kezdetektől Barcsai Ákos fejedelem hűséges embere, Várad ostromának szemtanúja. 1665-ben az ország Drinápolyba küldött követe. 1668-ban konfliktusba került Apafi Mihállyal, a fejedelem fogságba vettette, ahonnan csak 1672-ben szabadult, részben azért, mert felesége, Szalánczi Krisztina is vádlói mellé állt. 1677 novemberében a Béldi Pál-féle szervezkedés portai követe lett és az összeesküvés bukása után több évre az isztambuli Héttoronyba került. 1683-ban tért haza, utolsó éveit Sárospatakon töltötte. Korának eseményeiről históriás éneket írt. DÉZSI, 1925.; RMKT XVII. sz., 10. 671–675.

^{XV} B: hiányzik a „hogy”, a „közleljen” helyett „kössenek”, „lenne” helyett „legyen”

^{XVI} B: Az utóbbi tagmondat itt: „hogy akarátjokat értenők meg”

lévén, elsőbben is Bethlen Janos uram mondá: „Az dolgok itt az török nemzetséggel mint folyjanak s mi karban légyenek, mi is az ország tudják-e?”^{xvii} Arra azt felelők, hogy mi nem tudjuk, hanemha megértjük őkegyelmétől az basátul.^{xviii} Felele őkegyelme: „Az buday vezérnek¹³⁶ parancsolatja az volt az Portátul, hogy végbeli-eket őszvegyűjtse, s bévigye az fejedelmet,¹³⁷ de az alatt érkezett az ország levele, mely aztán az addig való dispositiójokat elrontotta, éppen interveniálván a Mina vajda¹³⁸ elpártolása is.^{xix} Melyeket az Porta megértvén, az fejedelem dolgát igaznak találta, mivelhogy az buday vezérhez ment, és azt is elhitte, hogy az mivel vádoltatott,¹³⁹ az is nem volt igaz, hogy tudniillik az török hadakat csak bé akarta csalni, le akarta vágatni.^{xx} Azért mindjára Asiából negyvenezer törököt indított meg, és az fővezér is kiért Drinapolyban,¹⁴⁰ az honnét se tél se hideg meg nem tartóztatja, azzal ne biztassuk magunkat, az tatár chamot¹⁴¹ is megindította, s az Er¹⁴² mellé hozzák telelni.^{xxi} Mina vajda kiűzésére az jancsár aga is tízezer jancsárral személye szerint, és négy basaságjával indítatott meg,^{xxii} kik az Marko kijövetele előtt harmadnappal indultak el.¹⁴³ Annakokáért Istenért s lelkünk üdvösségéért

^{xvii} B: az „itt” hiányzik, az utolsó tagmondat pedig: „mi és az ország tudjuk-e?”

^{xviii} B: „és az pasátul”

¹³⁶ Szejdi Ahmed (mh. 1661) 1656-tól boszniai szerdár, 1659–1660 között budai, majd kanizsai beglerbég. 1661-ben a nagyvezír kivégeztette. 1659-ben ő volt az Erdélyben működő török hadak szerdárja.

¹³⁷ Barcsai Ákosról (1619–1661) van szó. II. Rákóczi György tanácsura, lugosi és karánsebesi bán. A török Borosjenő eleste után 1658 szeptemberében Erdély fejedelmévé nevezte ki. II. Rákóczi György támadása miatt 1659 augusztusában Temesvárra menekült, 1659 novemberének végén Szejdi Ahmed pasa csapatainak segítségével valóban visszatért Erdélybe, de Szeben várába szorult. Rákóczi 1660. június 7-i halála után Erdély egyedüli fejedelme maradt, ám 1660 végén Kemény János lemondatta, és a következő év elején gyanús körülmények között gyilkosság áldozata lett. Pályakezdéséhez és hivatali emelkedéséhez: HORN, 1993. 258–259

¹³⁸ (III.) Radu Mihnea (Mihail Radu) havasalföldi vajda (1658–1659). 1659. október 4-én szövetséget kötött a hatalomba visszatért II. Rákóczi Györggyel Gheorghe Ghica moldvai vajda megtámadására, illetve az oszmánok ellen, amelyet a 15-i személyes találkozón is megerősítettek. Ghica elűzése után helyére a volt havasalföldi vajdát, Constantin Șerbant helyezték. A szilisztriai beglerbég azonban 1659. november 17-én legyőzte Mihneát, és egy tatár had néhány nappal később Șerbant is eltávolította trónjáról. Mihnea 1660-ban erdélyi száműzetésben halt meg. BETHLEN, 1993. 46–49.; KRAUS, 2007. 419–422. és 435–437.; SZILÁGYI, 1891. 204.

^{xxix} B: „hogy az végbeli-eket őszvegyűjtse és bévigye az fejedelmet”; „az mely osztán addig való dispositiókat éppen elbontotta, interveniálván Mihnya vajda elpártolása is”

¹³⁹ Bethlen János ezt az információt még a megbeszélés leírása előtt közli szövegében. BETHLEN, 1993. 49.

^{xx} B: „az fejedelemnek dolgát igazságnak”, „le akarta vágatni” helyett „és levágatni”

¹⁴⁰ Drinápoly (Edirne, TR) A birodalom európai részének legnagyobb városa. A szultán gyakori tartózkodási helye.

¹⁴¹ IV. Mehmed Giráj, 1654–1666-ben a krími tatárok kánja. Az ő nevéhez fűződik az Erdély elleni 1658-as büntetőhadjárat végrehajtása is.

¹⁴² Ér (folyó, RO) a Berettyó jobb parti mellékfolyója (a fenyegetett Váradtól nem messze)

^{xxi} B: „mindjára” helyett „mindjárt”, „törököt” helyett „törököt”, „kiért” helyett „kijött”, „tél” helyett „hév”, a „tatár chamot is személye szerint”

^{xxii} B: „Mihne vajda kiűzésére az jancsáragát személye szerint tízezer jancsárral és négy pasaságjával küldték el”

¹⁴³ jancsárag (jenicseri agaszi) = a jancsárok főparancsnoka, basaságja = egy adott vilájet katonasága. – Marko Barcsai Ákos rác származású postája (levélvivő futára), akit a fejedelem Temesvárra való menekülése után a szultánhoz küldött, és aki a kis-ázsiai Brüsszában adta át megbízólevelét az uralkodónak. BETHLEN, 1993. 49. és SZALÁRDI, 1980. 505.

Varadot tartsuk meg, annak megtartásával keressünk hitelt Erdelynek!^{xxiii} Hiszem, őnagysága győzedelmeskedjék, s ha győzedelmeskedik, Varad is őnagyságáé lésszen, de ha most őnagysága kezében adatik, soha többé Erdelyben magyar fejedelem nem lésszen, Varad is elvész, kegyelem soha nem adatik.” Az basa ezeket hallgatván, kérde tolmács által, mit beszélünk annyit?^{xxiv} „No megesküdtek-e Rakoczinak? Mi állapotban vagytok?” Mi arra azt felelők, hogy még eddig nem esküdünk. Kérdé azt is: „Követetek volt-e az ország közé?” Felelénk: „Nem volt.” Mondá arra: „Elhittem, nem volt, ha nem mondanátok is, mert sem pecsétit, sem nevét Bihar vármegyének, sem Varadnak nem találtuk az ország küldte levélben.”^{xxv} Annakokáért Varadot tartsátok meg, s azzal csináljatok hitelt Erdelynek, mert ha Rakoczy György kezében adjátok, hasonlóképpen az mint Bethlen Janos uram mondá, sem Erdelynek, sem ennek az helynek kegyelem nem adatik, soha többé Erdelyben magyar fejedelem nem lésszen. Ti ketten Haller Gaborral s egynéhányan tarthatjátok meg Erdelyt; az német segítséggel az ki biztat, annak szemében pökjete, és bátorsággal azt mondjátok, hogy hazud^{xxvi} ebül, mert Rakoczinak az soha segítséget nem ad, sőt országában is nem szenyvedik, de kézben adják, mert az német megígérte, hogy kézben adja, valahol lésszen, felkeresi, nincs hova szaladni.^{xxvii} Követünk is az némettől most jött meg, melyek mutatának is az csauszlár tiháját,¹⁴⁴ egy oda be való fekete törököt. Most nem árthatnék-e?^{xxviii} Nem büntethetném-e meg, az kik Rakoczy mellé állottanak?^{xxix} Körülvenném az várostokat, s kikívánám, az kik Rakoczyhoz állottak, de én nem cselekeszem, arról nem felelek, ha eljő az fővezér, hogy mint az kertész kihányja az vetemény közül az konkolyt, úgy ki ne keressen egynémely pártosokat az Erdeliek közül, de az kik hűségben megmaradnak, azoknak várok, jószágok megadatnak.”^{xxx} Ezekre felelénk: „Hát ha az vezér kijő, mer-e nagyságod minket az mi hűségünkért hittel assecurálni, hogy ez helyet, Varadot nem kívánja, vagy valamely részét ennek az országnak?”^{xxxi} Arra az ő módjuk szerént megesküvők, hogy az egész török nemzetség, mind császár és mind vezérek cigányhitűek s ebek hozzátok, ha elveszik s vagy kívánják. Zálogul – ha akarjátok – magam fiamat vagy öcsémet, s tartsátok az várban, s bár^{xxxii} megöljék, ha vagy Varadot vagy az országnak valamely részét kívánja az török,^{xxxiii} hanem vagy az régi adóra hagyják az országot, vagy az ötszázezer tallért elengedik az

^{xxiii} B: „üdvösségéért” helyett „idvességünkért”, „keressünk” helyett „szerezhetünk”

^{xxiv} B: „hallgatván” helyett „elhallgatván”

^{xxv} B: „Elhittem, úgymond, hogy nem volt”; „az országnak nekünk küldött levelében”

^{xxvi} Utána áthúzza: „ebből”

^{xxvii} B: „az ki” helyett „valaki”, a „Rakoczinak” után hiányzik az „az”, „szenyvedik” helyett „szenvedi”, „felkeresi” helyett „felkeresik”

¹⁴⁴ csauszlár kihája = a csausok előljárója

^{xxviii} B: „melyet mutatának is az csausz tiháját”; „mondá azt is: most nem árthatnék-e?”

^{xxix} B: „büntethetném meg azokat”; „Rakoczy mellé” helyett „Rakoczihoz”

^{xxx} B: Az első két tagmondat hiányzik, a mondat itt a „de én nem cselekeszem” passzussal indul; „hogy mint a kertész az burjánt kihányja az vetemény közül, úgy ki ne keressen némely pártosokat az Erdeliek közül, de az kik az hűségben megmaradnak, azoknak várok, jószágok megadatnak.”

^{xxxi} B: „Hát ha az fővezér kijön, mer-e nagyságod minket az mi hűségünkért assecurálni, hogy az helyet Varadot nem kívánja, vagy valami részét az országnak?”

^{xxxii} Utána kihúzza: „el”

^{xxxiii} B: „ebek legyenek, ha elveszik vagy kívánják, sőt zálogul, ha akarjátok – úgy mond – magam fiát vagy öcsémet adom, tartsátok az várban, s bár megöljétek, ha vagy Varadot, vagy az országnak valami részét kívánja török”.

országának.¹⁴⁵ Bethlen Janos uram is esküvéssel mondá, hogy ha most kimenne Rakoczy urunk az országból, egy török sem menne Erdelybe, ha pedig ki nem mégyen, tehát azon hitire mondá, hogy valahol léssen őnagysága, felkeresik.^{xxxiv} Azt is mondá őkegyelme, hogy az két monarcha¹⁴⁶ oda vagyon, hogy felosszák Erdelyt, és őnagysága békéllenék meg, és ha őnagyságát kezekben adja az törököknek, az török is örökös athramentom [!] ad őfelségének és birodalmának békességével.^{xxxv} Ed-dig is csak az egy fejedelem bémenetele hűséget [!] gátolta meg az országra elszánt utolsó pusztulást.^{xxxvi} Ismét tovább is beszélnek az basa ezenképpen.^{xxxvii} „Egyéb szükségtek vagyon-é? Ha élés kívántatik, hajtunk mindjárt.”^{xxxviii} Lám, pénzt hozott már Bethlen Janos.^{xxxix} Meglássátok, ha Varadot Rakoci kezében adjátok, több magyar fejedelem Erdelyben nem léssen soha, ha Barczaÿ Acus nem léssen, más soha nem léssen.”^{xl} Ezt is mondá: „Ha tavaly is Erdelyben^{xli} bár csak két okos ember talál-tatott volna is, az kik az vezér eleiben Landor fejer varigh¹⁴⁷ ment [!] volna is, az ország megmaradott volna, sem várostok sem kastélytok nem kellett volna,^{xlii} most is pedig nem kell egyéb az hűségénél.” Többek között szólá ezt is, hogy az havas alföldi kraly-ouay bánt¹⁴⁸ is felverték, maga is az hadával elveszett.^{xliii} Ezek meglévén, Betlen Janos uram félrevívén bennünket, megesküvén erős hittel mondá, hogy ha olyat venne eszében, hogy Varadnak vagy Erdelynek romlására igyekeznének, maga is ki-szöknék onnat, és hogyha az török Varadra vagy más erősségre indulna,^{xliv} hogy el-vegye, vagy az országot rontsa, Isten őtet úgy segéljen [!],^{xlv} úgy adja lelke idvösségét, kiszökik és otthagyja az fejedelmet.^{xlvi} Ha pedig ki nem szökhetik, titkon is azon hi-tire megírja avagy megüzeni, de látja csak az fejedelem menetelire nézve az ország-hoz indult kegyességeket, és hogy azzal az bémenetellel, Varad megtartásával ma-

¹⁴⁵ Arról az ötszázezer tallér hadisarcról van szó, amelyet a nagyvezír 1658 szeptemberében a jenei táborban vetett ki Erdélyre.

^{xxxiv} B: „hitire” helyett „hitre”

¹⁴⁶ monarcha = uralkodó

^{xxxv} B: „Azt is mondá hittel őkegyelme, hogy az két monarcha azon vagyon, hogy felosszák Erdélyt, és őnagyságán békéljenek meg, és ha őnagyságát az német kézben adja az törököknek, az török is örökös athnamét ad őfelségének és birodalmának békességéről”. A ma Budapesten őrzött példány másolója az ahdnáme (magyarosan: athnamé) oszmán-török szót hibásan „athramentum”-nak, azaz tintának olvasta, így a mondat értelmét teljesen elvesztette.

^{xxxvi} B: „hűségét” helyett „hűsége”

^{xxxvii} B: „Tovább is ismét kérdezkedék és beszéle az pasa ez szókkal:”

^{xxxviii} B: „hajtunk” helyett „hajtattunk”

^{xxxix} B: „már” helyett „immár”

^{xl} B: „meglássátok, Varadot ha Rakoczi kezében adjátok, több magyar fejedelem Erdelyben nem léssen, sőt ha Barczai Akos nem léssen, más soha nem léssen.”

^{xli} A szó utólag, a lap fölé beszúrva

¹⁴⁷ Lándorfejevár, Nándorfehérvár, Belgrád (ma: Beograd, SRB)

^{xlii} B: Az „Ezt is mondá” bevezető hiányzik. „Ha tavaly is Erdelyben bár csak két okos ember találko-zott volna, az ki az vezér elejben Landor Fejer Varigh ment [!] volna is, az ország megmarad vala, sem váratok, sem kastélytok nem kell vala”

¹⁴⁸ Craiova (RO), a craiovai bán (banul Craiovei) a középkorban, Mircea cel Bătrân második uralko-dása (1397–1418) alatt magyar mintára létrehozott határvidéki különkormányzat nagy önállóság-gal bíró vezetője, a Havasalföldi Vajdaság második embere, sok esetben a hadsereg vezetője.

^{xliii} B: „ezt” helyett „azt”, a „kralyouay” hiányzik, helye kihagyva

^{xliv} A szó n-je után egy kihúzott „s”

^{xlv} B: „mondá” helyett „és mondá”, „Varadnak” helyett „vagy Varadnak”, „segéljen” helyett „segélje”

^{xlvi} B: „hogy mentest kiszökik, otthagyja az fejedelmet is.”

rasztjuk meg az hazát,^{XLVII} melynek is, hogy bevivék az fejedelmet, három hetet tön. Őkegyelme szava ez is: „Szegény legény vagyok, semmim [!] marhám nincs, az télre nem vigyáznak, mert bizony elgyőnek.”^{XLVIII} Végezetre,^{XLIX} mikor az basátúl elbúcsúzánk és hazafelé indulánk, Betlen Janos uram velünk egy darab dűlőföldig visszajővén sűga és ezt mondá, hogy „mikor indulunk derekasan, akkor én talán nem írhatok levelet ide, hanem egy parasztembertől izenek, és ilyen jelt adok neki, hogy útiköltség helyett ha adok három pénzt, három hét múlva indulunk, ha öt pénzt, öt hét múlva, ha^I pedig egy forintot, ez azt teszi, hogy mentest azon órában indulunk, kegyelmetek csak azt higgye tőle, ha pénzt adtak neki útiköltségre.”^{LI} Ezeket mi nagyságodnak igaz keresztyéni hitünk szerint írjuk, úgy mint magunk füleinkkel hallott és tulajdon szemeinkkel látott dolgokat,^{LII} magok^{LIII} is lelkünk ismeretire, hazánk szeretetire kötelezték, hogy az országnak megírjuk, melyre képest mi is az élő Istenre, lelkére kényszerítjük nagyságodat, ha nagyságod az mi édes hazánkat és Váradot szereti, ez dolgot az országtól, és az országban lévő akár csak fő rendeitől^{LIV} el ne titkolja,^{LV} sőt mentül hamarabb lehet, közölje ezen alkalmatossággal béküldött páriáját¹⁴⁹ is őnagyságuknak^{LVI} s őkegyelmeknek megadni. Ezen dologban mi itt az káptolomban¹⁵⁰ is part hadtunk.^{LVII} Nagyságodnak alázasos hívei etc.

Balogh Mathe manu propria¹⁵¹ Racz Janos propria Stephan Ferencz propria [4] [XVIII. századi írással]: 1659. 24a octobris. Discursus inter Aly bassam et Ioannem Bethlen ac alios Transylvanos de eliminando Rakoczio et eligendo in principem Achatio Barczay.¹⁵²

Rep. 77. Fasc. A. nr. 23.

[Más XVIII–XIX. századi levéltári jegyzetek]: 24 October 1659 No. 4\23.

[a lap jobb alsó sarkában]: 313

^{XLVII} B: „ha ki nem szökhetik pedig, titkon is azon hitre megírja vagy megizeni, de látja csak az egy fejedelem bémenetelire nézve az országhoz indult kegyességeket, és hogy azzal az bémenetellel és Várad megtartásával maraszthatjuk meg ez hazát”.

^{XLVIII} B: „Őkegyelme szava lőn ez is: Szegény legény vagyok, semmim már nincs, az télre ne vigyázzanak, mert bizony eljőnek.”

^{XLIX} A szó első betűje javított

^I Utána áthúzza: „eg”

^{LI} B: „visszafelé jővén, sűga ezt mondván, hogy mikor indulunk, akkor én derekason talán nem írhatok levelet ide, hanem egy parasztemberrel izenek, és ilyen jelt adok neki, hogy útiköltség helyett ha három pénzt adok, három hét múlva indulunk, ha pedig egy forintot, az azt teszi, hogy mentest azon órában indulunk, kegyelmetek csak azt kérdeje tőle, hány pénzt adtak neki útiköltségre.”

^{LII} B: „igaz keresztyén hitünk szerint írók, mi is magunk füleinkkel hallott és tulajdon szemeinkkel látott dolgokat”

^{LIII} „Magunk”-ból javítva

^{LIV} A szó „t”-je „k”-ből javítva.

^{LV} B: „rendeitől” helyett „rendeiktől”

¹⁴⁹ par/paria = másolat

^{LVI} Utána áthúzza: „ső”

¹⁵⁰ káptolom/káptalan. A váradi káptalanról, a Partium egyetlen fejedelemségkori hiteleshelyéről van szó.

^{LVII} B: „közölje is ezen alkalmatossággal, béküldött páriát őnagyságoknak és őkegyelmeknek megadni engedje, melyben mi itt az captalanban is part hattunk.”

¹⁵¹ (manu) propria = saját kezűleg

¹⁵² 1659. 24a octobris. Discursus inter Aly bassam et Ioannem Bethlen ac alios Transylvanos de eliminando Rakoczio et eligendo in principem Achatio Barczay = 1659. okt. 24. Tárgyalás Ali pasa és Bethlen János, valamint más erdélyiek között Rákóczi eltávolításáról és Barcsai Ákos fejedelemmé választásáról. Ez a XVIII. századi jegyzet arról tanúskodik, hogy írója csak nagyon felületesen futotta át a szöveget.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BETHLEN
1993
BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673*. Szerk. JANKOVICS József, ford. P. Vásárhelyi Judit. Budapest, Balassi, 1993.
- BITSKEY
2006
BITSKEY István: *Virtus és poézis. (Önszemlélet és nemzettudat Zrínyi Miklós műveiben)*. In: Uő: *Mars és Pallas között*. Debrecen, Csokonai, 2006. (*Csokonai Könyvtár* 37.)
- BOCSKAI I.
BOCSKAI István: *Testámentomi rendelése*. Szerk. SZIGETHY Gábor. Budapest, Magvető, 1986. (*Gondolkodó magyarrok*)
- BUBICS
1895
BUBICS Zsigmond: *Esterházy Pál Mars Hungaricus*. Budapest, 1895.
- BUBICS–MERÉNYI
1895
BUBICS Zsigmond–MERÉNYI Lajos: *Herczeg Esterházy Pál nádor 1635–1713*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1895. (*Magyar Történelmi Életrajzok*, 11.)
- DÉZSI
1925
DÉZSI Lajos: *Paskó Kristóf és a „Kétszarvú ember” – Egy erdélyi török követ a tizenhetedik században*. In: *Emlékkönyv Dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kulturpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján*. Budapest, Rákosi Jenő Budapesti Hírlap Ujságvállalata, 1925. 395–401.
- DOMINKOVITS
2002
DOMINKOVITS Péter: *Egy egy-generációs középbirtok és birtokosa. Kövér Gábor széplaki uradalma. Adalék Sopron vármegye XVII. századi birtokos társadalmához*. In: *Fons* 9 (2002) 1–3. sz. 273–304.
- EÉKH II.
Erdély és az északkeleti háború. *Levelek és okiratok*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. 2. köt. Budapest, MTA, 1891.
- EOE XI.
Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. SZILÁGYI Sándor. 11. köt. (1649–1658.) Budapest, MTA, 1886.
- ESTERHÁZY
1989
ESTERHÁZY Pál: *Mars Hungaricus*. Szerk. HAUSNER Gábor. Budapest, Zrínyi, 1989. (*Zrínyi Könyvtár*, 3.)
- GEBEI
2004
GEBEI Sándor: *II. Rákóczi György külpolitikája (1648–1657)*. Budapest, Heraldika, 2004.
- HORN
1993
HORN Ildikó: *Az erdélyi fejedelmi tanács 1648–1657*. In: *Perlekedő évszázadok – Tanulmányok Für Lajos történész 60. születésnapjára*. Szerk. HORN Ildikó. Budapest, ELTE, 1993. 240–277.

- IVÁNYI
1989
IVÁNYI Emma: *Esterházy Pál*. In: ESTERHÁZY, 1989. 429–463.
- 1991
IVÁNYI Emma. *Esterházy Pál nádor közigazgatási tevékenysége (1681–1713)*. Budapest, Akadémiai, 1991. (*A Magyar Országos Levéltár Kiadványai III., Hatóság- és hivataltörténet, 10.*)
- JAKÓ
1940
JAKÓ Zsigmond: *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Budapest, Sylvester Nyomda, 1940. (*Település- és népi-segtörténeti értekezések, 5.*)
- KLANICZAY
1964
KLANICZAY Tibor: *Zrínyi Miklós*, Budapest, Akadémiai, 1964. (*Irodalomtörténeti könyvtár, 14.*)
- KONCZ
1894
II. Rákóczy György fejedelem eredeti sajátkeziű levelei a fejedelemségért vívott utolsó küzdelmei időszakából 1658. január 9.–1660. május 16. Szerk. KONCZ József. In: *Hadtörténeti Közlemények* 7 (1894) 39–56.
- KRAUS
2007
KRAUS, Georg: *Erdélyi krónika 1608–1666*. Szerk. VOGEL Sándor. Csíkszereda, Pro-Print, 2007.
- MEDNYÁNSZKY
1880
Nádasdy és Wesselényi levelezéseiből a XVII-ik század közepén. Szerk. MEDNYÁNSZKY Dénes. In: *Történelmi Tár*, 1880. 209–233.
- MHHD XXIII
Okmánytár II. Rákóczy György diplomáciai összekötetéseihez. Kiad: SZILÁGYI Sándor. Budapest, MTA, 1874. (*Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, 23.*)
- MHHD XXIV
A két Rákóczy György fejedelem családi levelezése. Szerk. SZILÁGYI Sándor. Budapest, MTA, 1875. (*Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria, 24.*)
- NAGY
2003
NAGY Levente: *Zrínyi és Erdély – A költő Zrínyi Miklós irodalmi és politikai kapcsolatai Erdéllyel*. Budapest, Argumentum, 2003. (*Irodalomtörténeti füzetek, 154.*)
- ÓVÁRY
1901
A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának Oklevél-Másolatai. Szerk. ÓVÁRY Lipót. 3. köt. Budapest, MTA, 1901.
- PÁLFFY
2007
PÁLFFY Géza: *A Magyar Királyság a 16. századi Habsburg Monarchiában*. In: *Századok* 141 (2007) 5. sz. 1075–1121.
- PAULER
1876
PAULER Gyula: *Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése 1664–1671*. 1. köt. Budapest, MTA, 1876.

- RMKT XVII. sz. /10. *Régi Magyar Költők Tára XVII. század. 10. köt. (Az 1660-as évek költészete.)* Kiad. VARGA Imre. Budapest, Akadémiai, 1981.
- B. SZABÓ
2001 B. SZABÓ János: *II. Rákóczi György 1658. évi török háborúja*. In: *Hadtörténelmi Közlemények*, 114 (2001) 2–3. sz. 231–278.
- 2006 B. SZABÓ János: *Erdély katasztrófája 1658-ban. A védelem összeomlásának politikai és pszichológiai okai*. In: *Aetas*, 21 (2006) 2–3. sz. 204–218.
- SZABÓ
2007 SZABÓ András Péter: *Haller Gábor naplójának forrásai*. In: *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*. Szerk. BALÁZS Mihály–GÁBOR Csilla. Kolozsvár, Egyetemi Műhely, 2007. 409–430.
- SZAKÁLY
1999 SZAKÁLY Ferenc: *Török kori történelmünk kritikus kérdései*. Budapest, MTA, 1999. (*Székhoglalók a Magyar Tudományos Akadémián*)
- SZALÁRDI
1980 SZALÁRDI János: *Siralmas magyar krónikája*. Szerk. SZAKÁLY Ferenc. Budapest, Magyar Helikon, 1980. (*Bibliotheca Historica*)
- SZILÁGYI
1874a *II. Rákóczi György fejedelem összeköttetése gr. Nádasdy Ferencsel*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. In: *Századok*, 8 (1874) 441–476.
- 1874b *Mednyánszky Jónás jelentései II. Rákóczy Györgyhez és ennek anyjához*. Szerk. SZILÁGYI Sándor. In: *Történeti Lapok* 1 (1874) 23–39. sz. [kis kétoldalas részletekben]
- 1891 SZILÁGYI Sándor: *II. Rákóczy György 1621–1660*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1891. (*Magyar Történeti Életrajzok*, 41.)
- R. VÁRKONYI
1978 R. VÁRKONYI Ágnes: *Erdély és a német-római császárválasztás 1658-ban*. In: *Uő: Magyarország keresztútjain – Tanulmányok*. Budapest, Gondolat, 1978. 157–167.
- 1984 R. VÁRKONYI Ágnes: *A nemzetközi törökellenes szövetség genezise és II. Rákóczi György fejedelem*. In: *Történelmi Szemle* 26 (1984) 1–2. sz. 67–79.
- 1985 R. VÁRKONYI Ágnes: *Válság Erdélyben*. In: *Magyarország története 1526–1686*. 2. köt. Szerk. Uő. Budapest, Akadémiai, 1985. 1068–1091.
- ZMPM ZRÍNYI Miklós *prózai munkái*. Szerk. KULCSÁR Péter. Budapest, Akadémiai, 2004. (*Zrínyi Miklós összes művei*)

Mezőörményesi udvarbírák XVII. századi levelezése

XVII. századi örményesi építkezésekre vonatkozó közöletlen források

A mai Mezőörményes egy jellegtelen Maros megyei falu a Mezőség közepén, körülbelül félúton a Szászrégent Kolozsvárral összekötő főút mellett.¹ A magyar történelemben legfeljebb XVII. századi birtokosainak sorozatos erőszakos halálával tüntethetné ki magát, mivel az örményesi udvarházban meggyilkolták Barcsai Gáspárt,² majd Kozmatelkén a bátyját, Barcsai Ákos fejedelmet, egymás után estek el II. Rákóczi György és Kemény János,³ illetve végezték ki Haller Gábort⁴ és Bánfi Dénest.⁵ Ennél nagyobb fontosságot ad azonban a településnek ma is meglévő kastélya, amelyről páratlan részletességű források állnak rendelkezésre.⁶ E források azonban nemcsak a régészet-művészettörténet szempontjából rendkívül érdekesek, hanem egy – előbb fejedelmi, majd főúri tulajdonú – uradalom belső életébe nyújtanak (Erdély viszonylatában egyedülálló) bepillantást. A fennmaradt forrásanyag kronológiai két részre osztható: XVII. és XVIII. század végére. A kettő között az udvarház és az uradalom az összekötő kapocs. Míg a XVII. századi levelek egy fejedelmi építkezés, majd Lorántffy Zsuzsanna kedvelt tartózkodási helyének iratai, addig a második csoport már Erdély egyik legjelentősebb családjá – a Bánffyak – egy jelentőségét veszített, de gazdaságilag még mindig értékes uradalmának gazdálkodási témájú levelezése. Mivel a jelen közlést egy önálló tanulmány kiegészítésének szánom, amely az örményesi udvarház építéstörténetét dolgozza fel, így a XVIII. századi forrásokat, amelyek egy udvarbíró tevékenységét és bukását mutatják be, és témájukban nagyon különválnak, egy későbbi közlésben kívánom feldolgozni.⁷

A kutatás fő bázisát és kiindulópontját Beszterce város levéltárának *missilis* anyaga adta. Örményes a középkori és kora újkori Beszterce-vidéke közvetlen szomszédságában feküdt. Miután I. Rákóczi György az 1638. évi dési határozatok nyomán megszerezte magának a települést,⁸ és az örményesi-kóródszentmártoni uradalom központjává tette,⁹ Örményes jelentősége megnőtt. Ekkor – 1639-től –

¹ Mezőörményes (ma: Urmeniș, RO)

² BETHLEN, 1993. 87.; EOE XII. 51., 57.; KRAUS, 1994. 415–416.; SZALÁRDI, 1980. 641.

³ Állítólag Barcsai Gáspár megölése során Örményesen szerzett lovon indult Kemény János a végzetes nagyszőlősi csatába, ahol utána még a holttestét sem találták meg. BETHLEN, 1993. 114.; KRAUS, 1994. 496–497.

⁴ ROZSNYAI, 1867. 379–382.

⁵ Bánfi Dénes kivégzéséről TELEKI M., VI. 659. (1674. dec. 17.) Kollatovics György Teleki Mihálynak; a tárgyalásról Bánffy-lt, c. 965. f.1–14. *Causa Criminalis Comitiss L. Baronis Dionisii Bánffy MDCLXXIV.*

⁶ A kastély építéstörténetét egy önálló cikk keretében dolgoztam fel. A falu és az udvarház középkori és kora újkori történetéről részletesebben ld. MORDOVIN, 2008.

⁷ A források lelőhelye: Bánffy család levéltára. Arhivele Naționale ale României Direcția județeană Cluj. 320. Fond familial Bánffy de Losoncz, cota 720, f. 24–80.

⁸ Az egyik utolsó tulajdonos, Pécsi Simon letartóztatása és birtokainak elkobzása: KRAUS, 1994. 156.

⁹ SZALÁRDI, 1980. 199.

egy korábbi, sövényfalú udvarház helyén a fejedelem egy új, tágasabb és igényesebb épületegyüttes kiépítéséhez kezdett. Az építkezések nagyobb része 1639–1641 között lezajlott, majd az 1640-es évek végén rövid ideig folytatódtak. Örményes az uradalom központjaként egyben az udvarbíró székhelye is lett. A fejedelmi tulajdonlás idejéből négy udvarbíró neve ismert: Zemplényi István, Lácza János, Alvinczi Pál és Bojér István. Közel lévén Besztercéhez, az udvarbírók folyamatos kapcsolatban álltak a városi tanáccsal, és a fejedelem is rendszeresen utasította a beszterceieket különböző kézműves és iparos munkák elvégzésére a szomszédos Örményesen. Hasonló kapcsolat lehetett a szintén nem túl távoli Szászréggel és Marosvásárhellyel. Ez a viszony azonban néhány szórványos említéstől eltekintve szinte teljesen homályban marad. Az eltérés okai minden bizonnyal abban is keresendők, hogy sem Marosvásárhely, sem Szászrégen nem volt gazdaságilag olyan fejlett, mint Beszterce, ugyanakkor sokkal inkább a besztercei levéltár egyedülálló fennmaradása magyarázza a források megoszlásának ilyen mértékű egyenlőtlenségét.¹⁰ Örményes esetében az alább közölt levelezésből nemcsak a fejedelmi udvarház építésének menete és tervezőjének neve – Fundáló Mátyás Mester¹¹ – deríthető ki, hanem az uradalom különféle belső ügyeibe is bepillantást nyerünk: a termékek eladásától kezdve az uradalmi jobbágyság személyes problémáit. Mindemellett a fejedelmi és a fejedelemszónyi udvar itineráriumát is tovább bővíti. Éppen ez utóbbi alapján vált nyilvánvalóvá, hogy több örményesi vonatkozású levél keresendő a Rákóczi–Aspremont-levéltárban is. Innen az udvarbírók által Lorántffy Zsuzsannához írt, főleg az uradalom gazdasági helyzetét és eseményeit ismertető beszámolók kerültek elő.

Mivel a források közlésével elsődleges célom a fejedelmi udvarház felépítésének és első évtizedeinek bemutatása volt, a több mint száz levélből néhányat – főleg az Örményesen kelt, de az uradalmat nem érintő témájú, egyes jobbágyság ügyeit ismertető, illetve konkrét ügyekről nem szóló leveleket – csak regeszta formájában szerepeltettem.

Az alább közlésre kerülő leveleket jól kiegészíti a néhány, már régebben közölt forrás. A jelen közlemény szempontjából legfontosabbak a Makkai László által publikált örményesi számadások és összeírások.¹² Ezek a két Rákóczi György idejére esvén egyrészt az uradalom gazdasági képéhez szolgálnak adalékkal, másrészt az udvarházak leírásával bemutatják az épületek átépítés előtti állapotát. Kifejezetten az udvarházra vonatkozik a B. Nagy Margit által közölt és fel is dolgozott¹³ XVIII. századi forráscsoport, melyből az 1721. évi inventárium ismert teljes egészében.¹⁴ Ennek az a jelentősége, hogy még a XVIII. századi erőteljes átalakítások előtt írja le az örményesi épületegyüttest.

Erdélyi viszonylatban sajnos csak Beszterce levéltára maradt meg olyan állapotban, hogy részletesen lehet követni a város környékén zajló kora újkori építkezése-

¹⁰ A levéltár gazdagságát jól jelzi az anyagára építkező közlések és feldolgozások sorozata: BERGER, 1986.; BERGER, 1995.; KOVÁCS Zs., 2000., HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005.

¹¹ Fundáló Mátyás mester I. Rákóczi György kiemelkedő építészé lehetett. Munkássága egyértelműen követhető a gyulafehérvári fejedelmi palotánál és Sárospatakon. Id. KOVÁCS, 2000. 81–82.; DETHY, 2002. 185.

¹² MAKKAI, 1954. 558–598.

¹³ A feldolgozás: B. NAGY, 1970. 90.

¹⁴ B. NAGY, 1973. 282–291.

ket. Mezőőrményes esetében azonban – eltekintve néhány elszigetelt esettől, amikor Marosvásárhelyről is kértek embereket az építkezésekhez – már csak a közelsége miatt is Beszterce volt a legfontosabb olyan város, amely a szakértelmet és a munkaerőt szolgáltatta az udvarház felépítéséhez. Látszik ez más közeli építkezéseken is, mint Bethlen, Görgény és Görgényszentimre, Kővár, Szamosújvár, de távolabbra is, mert például Gyalura vagy Radnótra, sőt, Szatmárra is rendeltek innen szakembereket. Hírük olyan nagy lehetett, hogy a moldvai vajda a suceavai munkákra szintén besztercei kőműveseket és kőfaragókat kért, és Rákóczi beleegyezése után – persze, ha a fejedelem saját építkezései ettől nem szenvednek késést – meg is kapta.

Munkámban a besztercei városi levéltárnak a Magyar Országos Levéltárban, mikrofilmen elérhető *missilis* anyagát hasznosítottam (MOL X 1249). Emiatt a forrásoknak nem a Kolozsvári Állami Levéltárban (*Arhivele Naționale, Direcția județeană Cluj*) szereplő jelzeteit adom meg, hanem a felvételezéskor adott tekercsszámot, majd az adott éven belül a levél sorszámaát.¹⁵ A levelekben előforduló rövidítések gyakorlatilag csak a címzésekben és aláírásokban szerepelnek. A többi helyen a szóvégi nazálisokat (pl. Ura[m]; utá[n], vevé[n], nincse[n] stb.), a -nak-nek ragokat (pl. Ura[mnalk, jobbágyok[nalk, de kíván[nak] is!), vagy a gyakran előforduló megszólításokat (pl. K[elgyelmes A[sszonyom], K[elgyell]me[d], K[elgyelme]tek, I[ste]n stb.) rövidítették. Az előbbieket csak az első néhány levélben jelöltem, az utóbbiakat – mivel többlet információt nem tartalmaznak – nem jelöltem külön. A *Dominatio Vestra* és különféle ragozott formái végig rövidítve szerepelnek, így ennek feloldásától eltekintettem, főleg, mivel az esetek többségében ragozása következetlen vagy egyszerűen kiolvashatatlan volt.

Források

1.

Zemplényi István Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1638. szeptember 3.

(B-lt. 455, 1638/199.)

A fejedelem, I. Rákóczi György szeptember 20-ára Örményesre érkezik. Fogadásához az udvarházat rendbe kellene szedni. Az udvarbíró ehhez és a fejedelmi udvar konyhájára kér különböző dolgokat.

Prudens ac Circumspecte D[omi]ne vicine mihi observandissime, Servitor[um] meor[um] paratissa[m] semper Comme[ndationem]. Áldja meg Isten kegyelmedet minden jókkal.

Urunknak ő Nagyságának¹⁶ vévén egy commissióját, melyet parancsol serio, hogy kegyelmednek sietséggel küldeném. Ez minemű válaszát írja kegyelmed, ő Nagyságának megírjam, vévén annak okáért Kegyelmed bocsássa olyformán kegyelmed emberét,¹ hogy az mint értem az ő Nagysága akaratját, az énnekem írott

¹⁵ A szintén besztercei levéltári anyag feldolgozására építkező HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005. mintáját követve, ld. HORN–KREUTZER–SZABÓ, 2005. 208.

¹⁶ I. Rákóczi György fejedelem

¹ beszúrva: emberét

commissióból, se kegyelmedre, sem penig én reám nehéz tekinteti ne legyen, mind ahhoz való műszert és szerszámot magával elhozzon. Úgy bocsássa penig kegyelmed, hogy ő Nagysága minden okvetetlen ad diem 20 huius praesentis mensis itt léssen. Itt penig sem pad, sem szék, sem széna nincsen. Ha peniglen fogatkozást találnak az dologban, az nehézség kegyelmedre léssen, nem én reám. Ezeken kívül, értvén kegyelmed az ő Nagysága ide jövetelét, az ő Nagysága tekintetiért kegyelmedet kérem, hogy pénzünkért az kegyelmetek Városában vegyen az ő Nagysága konyhájára az mi kívántatik illendőképpen, az mikor emberemet bocsátom. Mostan peniglen kegyelmed latigul [?] küldjön mindenfélét tíz-tíz pénz árát, úgymint retket, vereshagymát, petrezselymet. Ha valami szép tavalyi sós káposztát találtathatna kegyelmed, énnekem adja értésemre, mely az ő Nagysága asztalára illendő volna, mint jóakaró szomszéd Uramnak meg szolgállok. Egyebet is, úgymint körtvélyt, meggyet és egyéb gyümölcstálban illendőt szerezzen. In his Circumspecta[m] Vestra[m] Prude[n]tia[m] bene valere ex opto. Datu[m] ex Eörményes 7 die Julii, An[no] 1638.

Prude[n]ti et Circumspectae Dⁿⁱ V^{rae} Servire paratus: Stepanus Zemleni,¹⁷ Provisor Eormeniesien[sis] mpria.

Címzés: Generoso, Prudenti ac Circumspecto D[omi]no D[omi]no Andreae Wegh¹⁸ judici primar[io] Regiae Civit[at]is Bisztricien[sis] etc. D[omi]no D[omi]no atq[ue] Vicino honorandissimo.

2.

Zemplényi István Végh András beszercei főbírónak

Örményes, 1638. szeptember 3.

(B-lt. 456, 1638/253.)

A fejedelem egyik jobbágját az örményesi uradalom területén megkárosították, ezért Sulyok István egyik jobbágját megfogták. Az udvarbíró kéri a beszercei tanácsot, hogy az ügyet törvényesen, minél alaposabban vizsgálják ki, hogy sem a fejedelem, sem a főúr ne valljanak kárt.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine, Salutem et meor[um] perpetuam commendationem. Az Isten kegyelmedet minden idvességes és kívánta szerént való jovaival áldja és látogassa.

Urunknak ő Nagyságának örményesi jószágában egy jobbágya vallott nyilvánossággal való kárt, kiért gyanúképpen egyet az Sulyok Uram¹⁹ jobbággyi közül meg is

¹⁷ Sárdi Zemplényi István volt az örményesi uradalom első, név szerint ismert udvarbírája, aki többedmagával levezte az első összeírást, intézkedett az „örökölt” gabonák értékesítéséről és az 1638-ban átvett sövényfalú udvarház lakhatóvá tételéről. Azonban az építkezéseket már csak utóda, Lácza János vezethette le ebben a tisztségben. Ld. MAKKAJ, 1954. 560.; B-lt. 456, 1638/253; B-lt. 455, 1638/199. 1638. okt. 9-én Lácza Jánost Zemplényi Istvánnal együtt említik, Lácza Zemplényi utódként. MAKKAJ, 1954. 560.

¹⁸ Végh András beszercei főbíró, az 1630-as évektől többször is ő volt a város vezetője. Ld. az alábbi levelezést.

¹⁹ Sulyok István (Ádámos, 1605–1656), erdélyi főúr, fejedelmi tanácsos, főkomornyik (1647. márc. 16-tól 1655. febr. 8-ig. Mvh-lt. 264/4), Kükküllő vármegye főispánja (Haller István mellett). (MOL P 635, Szilágyi család levéltára, f.22–25.). (Arhivele Naționale ale României Direcția județeană Cluj, 324 fond familial Beldi, c. 146, f.6–10.)

fogtak, melyet mostan is kegyelmetek fogságban tart. Requirálván engemet, Sulyok Uramnak tiszti végeztek úgy, hogy solválja magát. Mely miatt salválván magát, se az Ura dolga, se maga ne legyen élhetetlenné. Mindazáltal az kegyelmetek privilégiumja mint tartja, azt Uram kegyelmetek énnálamnál jobban érti, csak hogy az Urunk ő Nagysága jobbágyát kárban hagyjam – tiszt lévén – semmiképpen azt nem engedhetem, hütem, tisztet és hivatalom tartja. Sulyok Uramnak is ártani nem igyekezem, de az mi az ő Nagysággal arra köteles vagyok megoltalmazni, én ő Nagyságának méltatlan alázatos szolgája voltam, s vagyok, nem ítélem jelentőnek lenni¹¹ ő Nagyságának kárát eltitkolnám. Ez okáért kegyelmed, mivel takarodásnak ideje vagyon, hogy se magának, se Uramnak kára ne legyen, bona occasione benetque [!] mode bocsássa el úgy, hogy kegyelmed meg ne búsuljon utána. Hüte és törvényeknek megmutatása szerint bízvást elbocsássa, ez leveletem látván. Kegyelmed pedig notarius Urammal írjon erről nekem bizonyos relatiót, kihez tudjam magamot accomodálnom, de ő Nagyságának sok különb-különbféle dolgainak hamarébb végben vételiért minden módon az ő Nagysága jobbágyát oda bocsátanám, de ez leveletem írtam s küldött arra végre, hogy kegyelmetek cselekedjék tisztet és hivatalosok szerint, s bocsássa el, hitit vévén, hogy így se ő Nagyságának jobbágyának idestov [!] járásával dolgunkban hátramaradás ne legyen, se az kegyelmednek dolgában jobbágya miatt ne essek.

Ad extram Generosam Circumspecta[m] [!] Dominatione[m] ad annis quam plurimos valere cupio Generosi Prudentes Circumspectes [!] Dⁿis Vestrae, Servitor Stephanus Zemlyeni de Sard. Provisor bonor[um] Eörményesiensis. Datum in Curia Eörményesiensiana, 3. die Septembris, Anno 1638.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Viro D[omi]no Andreae Vegh Judici primario Civitatis in dicta Bistriciense Domino mihi Celendissimo et Vicino mihi honorandissimo.

3.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Segesvár, 1639. február 12.

(B-lt. 456, 1639/19.)

A fejedelem új udvarházat készül építeni Örményesen, de mivel az uradalom ereje nem elegendő az építkezéshez, a besztercei tanácsot utasítja, hogy a Nagyida határában lévő Juba pusztáról szállítsanak követ Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Tran[silva]niae, partiu[m] regni Hungar[iae] D[omi]n[us] et Sicular[um] Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesi házunkat akarván Isten segítségével megépítenünk, mivel az ott való kevés jószág arra nem érkezhetik úgy, az mint kellene, egyéb majorkodtatásra is kelletvén őket fordítani. Mivel azért mostan az községnek oly derekas dologra való ideje nincsen, kegyelmesen intjük hűségteket, ott az hűségtek Székiben²⁰ lévő

¹¹ kihúzza: hogy.

²⁰ Ti: Beszterce vidéke.

Juda²¹ nevű pusztai falu helyéről vitessen négy vagy ötszáz szekér követ örményesi házunk épülésére, kegyelmesen agnoscáljuk felölök. Eisdem in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in Civitate n[ost]ra Segesvár²² die 12 Febr[uarii]. 1639.
G. Rakocy mpria

Címzés: Pruden[tibus] ac Circumspectis Judici primario, caeterisq[ue] Juratis Civibus Civitatis n[ost]rae Bistricien[sis] etc. Fidelib[us] nobis dilectis

Allatum 22 Februarii [--]^{III}

4.

Láczai János a beszercei tanácsnak

Örményes, 1639. február 19.
(B-lt. 456, 1639/24.)

Az udvarbíró értvén a fejedelem utasítását, a kőszállítást későbbre halasztaná, amikor a fagy kienged, és amikor személyesen is jelen tud lenni a kőanyag felrakódásánál.

Prudens ac Circumspecte Domine d[omi]ne observan[de]. Servitior[um] meor[um] paratam Commen[dationem] etc. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa I[ste]n K[el]g[yelm]ed, kedvesivel egyetemben.

Urunk ő Nagysága levelét hozam, Uram, Segesvárról, melyet kegyelmednek megküldöttem, értem is Uram az dolgot, miről legyen az ő Nagysága parancsolatja. Kegyelmedet kérem mint jóakaró Uramot, mikor érkezhetik Kegyelmetek ahhoz az dologhoz, adná értesemre. Mostan míg az földnek fagya ki nem megyen, inkább elszállíthatnak egyszer is, másszor is értesemre lévén az dolog, magam is oda mennék, vagy bizonyos emberemet bocsátanám. Kegyelmed Uram írjon választ, mihez tartsam magamat. His Prudentem Circumspectam D^{onem} Vestram bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Curia Eörményesiense die 19 Februarii 1639.

Prudentis ac Circumspectae D^{onis} Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai²³ mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Judici primario Civitatis Biztriciensis etc. Domino observandissimo.

²¹ Juda Nagydának volt másik elnevezése. (Lásd „Az első katonai felmérés”, 87. szelvény). Ma: Kolozsnagyida (Viile Tecii, RO)

²² Segesvár, ma Sighișoara (RO)

^{III} Az utolsó két szó kibetűzhetetlen.

²³ Láczai János örményesi udvarbíró, Zemplényi István utódja. Tevékenysége 1640 novemberéig követhető nyomon. Ugyan nincs adat, hogy Láczai János mikor halt meg, de mivel az esetleges áthelyezéséről vagy leváltásáról semmilyen forrás nem szól, és az ehhez hasonló tisztségek többnyire életfogytig szóltak, feltételezhetjük, hogy az udvarbíró-váltás mögött Láczai halála állhatott. Utóda, Alvinczi Pál első levele udvarbíróként 1641. febr. 23-án kelt „Prouisor Eörményesiensis” aláírással (B-lt. 458, 1641/25. 44. levél); de az 1638. szeptemberi inventáriumot is már ő készítette MAKKAJ, 1954. 560.

5.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Fogaras, 1639. március 13.

(B-lt. 456, 1639/42.)

A kőhordás és a téglavetés körüli nehézségekről értesülve, a fejedelem engedelmeyeket tesz. A kőhordást el lehet halasztani, amikor több fű lesz, a téglavetésben pedig az örményesi uradalom önerejéből – lehetősége szerint – is segít.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. [Hűségtek leleveléből látjuk az téglavető^{IV} és kőhordásban is az örményesi házhoz való difficultásokat, melyekre képest az téglavetést most is kívánnánk hűségtektől, ha az erdőnek szűk volta el engedné kerülnünk; de mivel Örményesen elégséges téglának meg égetése nem lehet, az téglavetésben és égettetésben nem kell hűségteknek nehézséget praetendálni: vettetünk ugyan Örményesen is, amennyinek kiégetését az ott való szűk erdőnek mivolta, pusztulása nélkül szenved. De mivel az elégséges nem lehet, hűségteknek kell segíteni, hogy elég tégl lehessen. Az kőhordást ami illeti, azt bátor hűségtek halassza akkorra, amikor fű lesz, hogy az marhának legyen eledele, hogy abban is inkább meg ne fogyatkozzunk. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Fogaras,²⁴ die 13. mensis Martii, Anno Domini 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 19 Martii 4ta hora postmeridiana.

6.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1639. április 6.

(B-lt. 456, 1639/60.)

Ugyan a téglavetőkre Nagyváradon is nagy szükség lenne, de ha ettől az örményesi munkálatok jobban haladnak, akkor a fejedelem eltekint attól, hogy a besztercei tanács a váradi építkezésekre is küldjön téglavetőket.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. 2. Aprilis [!] praesentis nekünk az téglavető állapota felől írt hűségtek levelét vevén,

^{IV} Az egész sor nehezen olvasható a hajtás miatt.

²⁴ Fogaras, ma Făgăraș (RO) Brassó megyében, az erdélyi fejedelmek kedvelt tartózkodási helye és fontos vára.

írásokat értjük. Noha az téglavetők felette szükségesek volnának Váradon is, mindazonáltal hűségtek alázatos instantiájára megengedtük kegyelmesen, hogy ámbár ne küldjön Váradra, csak az örményesi épületre való téglát szorgalmaztassák vettetni és készíttetni hova hamarébb. Quibus in reliquo gratiose propensi manemus. Secus non facturi. Datum in Arce Nostra Fogaras die 6. Aprillis [!] Anno D[omi]ni 1639.

G.. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. fidelibus nobis dilectis

11. April h. 9.

7.

Láczai János Végh András beszercei főbírónak

Örményes, 1639. április 21.

(B-lt. 456, 1639/75.)

Az udvarházhoz szükséges tégl mérete és formája felől az udvarbíró utasítást nem kapott a fejedelemtől, ezt a téglás mesternek jobban kell tudnia.

Prudens ac Circumspecte Domine observande. Servitiorum meorum paratam commendationem etc. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet Asszonyom ő Kegyelmeivel és minden Kegyelmed kedvesivel együtt.

Az kegyelmed levelét vettem Uram, az tégl mértéke avagy formája felől, hogy ha olyan forma volna nálam, küldeném el kegyelmednek is, hogy az téglás mester is ahhoz az formához képest tudná az ő mívét alkalmaztatni. Énnekem Uram semmi instructióm arról Urunktól nincsen és semmit nem is értettem abban az téglavetetésben, különben az miatt Kegyelmednél létemben emlékezett vala Kegyelmed, ha ő Nagysága vagy formát küldött volna, vagy más instructióm lött volna, erről eddig kegyelmedet Uram tudósítottam volna felőle. Mindazáltal Uram az egyebet nem tudok afelől Kegyelmednek írni. Az minemő műben való téglát Urunk ő Nagysága Kegyelmednek parancsolt vettetni, tud az téglás mester ahhoz. His prudentem ac Circumspectam D^{onem} Vestram bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Curia Eörmenessi, die 21 Aprilis. 1639.

Prudentis ac Circumspecti D^{onis} Vestrae ad serviendum paratus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Besterceiensis etc. Domino mihi plurimum observandissimo.

8.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. április 28.

(B-lt. 456, 1639/77.)

1. Az időjárás már alkalmas az építkezések megkezdéséhez, így a beszercei tanács – ha még nem kezdte meg – kezdjen hozzá a téglavetéshez. – 2. Az örménye-

si udvarbíró rendelkezésre küldjenek azonnal öt jó kőművest, és a kőhordást is folytassák.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. [1.] Örményesi jószágunkban, házunkat akarván kőből megépíttetni; ezelőtt is parancsoltunk volt hűségteknek bizonyos számú téglavetések felől. Mivel immár az idő s az jó alkalmatosság Isten kegyelmességéből szintén jelen vagyon, akarok mégis hűségteknek intimálni, parancsolván serio, ez levelünket vévén, ha eddig hozzája nem kezdetett, tehát mindjárat az elébbi kegyelmes parancsolatunk szerint járjon el benne, s vettessen elegendő téglákat hűségtek, erről több parancsolatunkat nem várván. Secus non facturi. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 28. Aprilis. Anno Domini 1639.

G. Rakocy mpria

[2.] P. S.^v Kőművesek felől is az örményesi tisztartónk, ha requirálni fogja hűségteket, küldjön öt kőműveseket, jókat, s azelőtti írásunk szerint az kőhordást is ugyan Örményesre ne halassza.

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 4 Maii.

9.

Láczai János Végh András beszercei főbírónak

Örményes, 1639. április 30.

(B-lt. 456, 1639/79.)

Már megkezdődött az építkezés és a fű is elegendő az igavonó állatoknak, ezért az udvarbíró kéri a tanácsot: amint a 400 szekérenyi kő elszállításához hozzákezdnek, írják meg neki, hogy személyesen is ott lehessen.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Servitiorum meorum paratam Commendationem etc. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmedet Uram kelleték megtalálnom, Asszonyunk ő Nagysága²⁵ kegyelmes parancsolatja érkezék hozzám az kőhordás felől, melyben parancsolja ő Nagysága, hogy kegyelmeteket emlékeztetném jó akarattal való fogadására, az Idából való négyszáz szekér kőszállítás felől ide Örményesre, mivel immár hozzá fogatunk az épülethez, Isten ő felsége füvet is adott eleget, ehetik az marha az mezőben. Kegyelmedet kérem, adja értésemre, mely nap indíthatja Kegyelmed az szekereket Ida²⁶ felé, magam is akkor ott akarnék lenni. Kegyelmed Uram mind-

^v Az utóirat más kéz írása, de nem Rákóczié.

²⁵ Lorántffy Zsuzsanna fejedelemszöveg

²⁶ Kolozsnagyida (Viile Tecii, RO)

ezeokról voltaképpen tudósítson. His Prudentem ac Circumspectam D. Vestram bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eörmenes, die 30 Aprilis 1639.

Prudentis ac Circumspecti D. Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterczeiensis [!] etc. Domino observandissimo.

Generose D. Judex Absens fueritt [!] Substitutus aperiatt [!] etc.

10.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1639. május 1.

(B-lt. 456, 1639/81.)

Lácza János örményesi udvarbíró elismervénye 150 szekérnyi kőről.

Ego Joannes Laczai Provisor Curiarum Eörmenesiensis²⁷ etc. Recognosco per praesentes, quod in Anno 1639, Circa festum Sancti Philippi Jacobi Besztercei bíró és Consul Uraimék az ő Kegyelme Vidékéből, birodalmokból, örményesi udvarház épületire az Idai határból, administráltattak Lekenczei Kondor István Uram gondviselése alatt másfélszáz szekér követ, melyről quietálom ő Kegyelmeiket praesentis signaturae testimonio Datum ut supra.

P.H. Joannes Laczai mpria

11.

Lácza János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1639. május 15.

(B-lt. 456, 1639/88.)

1. A 150 szekér követ átvette, jó lenne folytatni, mert még 700 szekérnyi kő van az idai határon előkészítve.– 2. A kőhordó szekereket megrótták, de nem örményesiek voltak. Az udvarbíró maga mutatta, hová engedjék az állatokat.– 3. Fundáló Mátyás Mester várja a megígért kőműveseket.– 4. A fejedelemasszony a jövő héten érkezne, az udvar konyhájára kellene vörös- és fokhagyma.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten Kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Az kegyelmelek levelét vöttem Uram, az kőhordás felől az quietantiából megtetszik, másfélszáz szekér követ hoztak az kegyelmelek székiből. Ugyan most volna jobb megkérni az többet is, vagyon Uram hétszáz szekér kő készen kihányva az idai határon. Ezen emberem által tudósítson kegyelmelek, mely nap érkeznek az kegyelmed szekerei, hadd legyen bizonyos emberem ott, ki az köveket megmu-

²⁷ Az örményesi uradalomhoz több kúria (udvarház) is tartozott. Egy 1638-as inventáriumról értesülünk az örményesi mellett a kóródszentmártoni, köbölküti és paszmosi kúriákról. MAKKAJ, 1954. 585–598.

togassa, hol vadnak. [2.] Hogy az szekereseket megvonták az fű miatt, nem az örményesiek vonták, ha szintén büntették is, három más falubeliek. Noha valóban sok kárt tettek az fejedelem rétiben, azután is jól cselekedtek, magam én jó helyet mutattam nekik az marha kibocsátásra. [3.] Az kőművesek dolga miben legyen, azt Kegyelmetek tudhatja, nem én, mert énnekem arról parancsolatom nem jött, de az Fundáló Mester Mátyás²⁸ azt mondja, hogy Kegyelmetek maga ígért Asszonyunknak három kőművest ide Örményesre. Ő Nagysága azt tudja, hogy itt vadnak, kegyelmeteknek afelől izent volt most is Mátyás Uram az szabadostul, hogy kegyelmetek sietséggel elküldje az kőműveseket. [4.] Asszonyunk ő Nagysága idejő ez jövő héten, semmi konyhára való vereshagyma, fokhagyma nincsen. Ha az Kegyelmetek városában pénzen találtathatnék, im pénzt küldtem ez emberemtől, Kegyelmednek megszolgálom mint Uramnak. Adjon egy embert melléje, az holott találhatnának, bátor ha vereshagyma nem lehet is, lenne amaz elein való keserő hagyma, csak akkor hozatván azt el, mikor Asszonyunkot várván. Kegyelmed Uram ha miben parancsol, igyekezem szolgálni kegyelmeteknek. His Prudentem ac Circumspectam D^{onem} V^{estram} bene valere desiderans. Datum in Eörmenes die 15 Maii, 1639.

Prudentis ac Circumspecti D. Vestrae servitor paratus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas²⁹ Judici Substituto Civitatis Bezterczeiensis etc. Domino observandissimo.

Allatae 17 Maii.

12.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1639. május 19.

(B-lt. 456, 1639/94.)

Lácza János örményesi udvarbíró elismervénye 150 szekérnyi kőről.

Ego Joannes Laczai provisor Eörmeniesiensis recognosco per praesentes hogy in anno 1639 die 19 mai administráltata ide Örményesre besztercei főbíró, Szappanos András³⁰ uram Asszonyunk ő Nagysága örményesi háza épülésére az felső járásból Beszterce vidékéről harmadfélszáz szekér követ. Kiról Jádón³¹ lakó Geréb Mátyás által [!], melyről quietáлом ő kegyelmét praesentes signaturae. Datum die et anno ut supra. Jdem qui supra mpria.

²⁸ Fundalo Mester Matjas: I. Rákóczi György sárospataki és örményesi építész, 1645 októberében halt meg. BALOGH, 1982. 376–378; DÉTSHY, 2002. 207.

²⁹ Utcási vagy Utcás Simon, több alkalommal megválasztott besztercei főbíró, ekkor még helyettes.

³⁰ Szappanos András: besztercei főbíró.

³¹ Jád (Livezile, RO)

13.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Szamosújvár, 1639. május 29.

(B-lt. 456, 1639/109.)

A fejedelem Örményes felé szándékozik menni, majd onnan Gyulafehérvárra. Ehhez szerdára Örményesre szekereket és postalovakat rendel.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles dilecti, Salutem et gratiam nostram. Isten kegyelmességéből utunkat akarván continuálni, innen Örményesre megyünk, onnan ismét Fejervárra³² akarunk menni. Parancsoljuk azért hűségteknek ez inclusa jedzés szerént okvetetlen szerdán küldjön postalovakat s szekereket Örményesre, kik miatt is onnan való indulásunk meg ne gátolódjék. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Szamos Ujvar³³ die 29. Maii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 30 Maii

14.

Rákóczi György a marosvásárhelyi tanácsnak

Örményes, 1639. június 3.

(Marosvásárhelyi-lt., 257g)

A fejedelem utasításokat ad az örményesi búza eladásával kapcsolatban. Amit nem tudnak eladni, amint tudják, szállítsák Désre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles dilecti, Salutem et gratiam nostram. Hűségteknek tegnapi napon nekünk írott levelét vevén, értjük, mit írjon az búza felől. Ha azért ott eladhatja hűségtek egy-egy forinton harmincöt-öt pénzen, nem gondolkunk vele, bár mind eladja. Ha-hogy pedig el nem adhatná, Isten az utat meggyógyítván, az kit hűségteknek el kellett szállítani benne, ottan mindjárást szállítsa Désre.³⁴ Secus non facturi. Datum in Curia nostra Eörmenjesiensis die 3. Mensis Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Civibus Civitatis nostrae Marus Vasarhely. etc. Fidelibus nobis dilectis.

³² Gyulafehérvár (Alba Julia, RO)

³³ Szamosújvár (Gherla, RO)

³⁴ Dés (Dej, RO)

15.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. június 15.

(B-lt. 456, 1639/122.)

A rendelt 20.000 téglát minél hamarabb szállíttassák Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Az mely bizonyos számú téglának megégetése felől hűségteknek ennek előtte parancsoltunk volt, ha azt megégettette, szállíttassa mindjárást Örményesre, ha pedig még meg nem égettette, mindjárást égettessen húszezeret, és azt szállíttaton szállíttassa [!] minél hamarébb. Az többit azután is elkészíthetni. Secus non facturi. Datum in Civitate nostra Alba Julia die 15 Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspectis Judici Juratisque Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 19 Junii.

16.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. június 21.

(B-lt. 456, 1639/129.)

Késedelem nélkül küldjenek 20 000 téglát Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis et Circumspecti Fideles nobis dilecti: Salutem et gratiam nostram. Kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, mindjárást késedelem nélkül Örményesre vitessen húszezer téglát, ie. Nr. húszezeret. Secus non facturi. Datum Albae Juliae, die 21. Junii Anno 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici Primario, caeterisque juratis Civibus Civitatis Nostrae Bistriciensis; Fidelibus nobis dilectis.

Praesenti 28 junii: Húszezer Téglá kívántatik Örményesre.

17.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Algyógy, 1639. július 9.

(B-lt. 456, 1639/152.)

1. Szállíttassák le Örményesre a rendelt téglákat, de ha még nem készült el, készítsék minél gyorsabban.– 2. Amint az udvarbíró kaszásokat fog kérni, küldjenek tíz főt.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis et Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam nostram. [1.] Az mely téglákat ennek előtte parancsoltunk volt hűségteknek készíttetni, parancsoljuk kegyelmesen hűségteknek ez commissionkat vevén ha elkészítették, mindjárat szállíttassa Örményesre. Ha hol penig még eddig el nem készítették volna, mindjárat készíttessék el, és ha többet nem lehet is, húszezeret^{VI} mindjárat szállíttassak Örményesre, és az többit is éjjel-nappal készíttesse, s mentől hamarabb szállíttassa le azokat is. [2.] Annak felette örményesi udvarbíránk meg találván hűségteket kaszások dolgából, az mikor kívánni fogja, rendeljen mindjárt tíz gereblyés kaszásokat, és küldje oda Örményesre. Secus non facturi. Datum ex Thermis Algiogensibus,³⁵ die 9. Julii, Anno, 1639.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici primario, coeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis. etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 13 Julii.

18.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. augusztus 10.

(B-lt. 456, 1639/182.)

A fejedelem a besztercei tanácstól az örményesi aratáshoz 25 kaszást kér.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentis ac Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem, et gratiam nostram. Örményesi majorság vetésünk feltakarítására elégtelenek lévén ott való jobbágyok, Kegyelmesen kívánjuk hűségtektől, küldjön mindjárat jó huszonöt gereblyés kaszást oda, lehessenek segítséggel az vetéseknek feltakarításában. Secus non facturi. Ipsi in reliquo gratiose manemus. Datum in Civitate nostra Alba Julia, die 10 Mensis Augusti, Anno Domini 1639.

G. Rakoci mpria

^{VI} kihúzza: menteől hamarabb

³⁵ Algyógy, algyógyi fürdő. Hévízfürdőiről híres falu, ma város (Geoagiu, RO)

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici Primario coeterisque juratis Civibus Civitatis nostrae Biztriciensis etc. Fidelibus Nobis dilectis.

Allatus die 15 Augusti.

19.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. aug. 12.

(B-lt. 456, 1639/184.)

Tíz kaszás már eljött, küldjék a maradék tizenötöt, amint lejár az egy hetük, visszaengedi.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Seruitiorum meorum paratissimam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Az tíz kaszások, Uram, eljöttek kedden estvefelé. Asszonyunk ő Nagysága nekem azt írja többi között, hogy huszonöt kaszást ígért volt Kegyelmetek. Ezeket, Uram, haza bocsátom hetek eltelvén. Kegyelmed Uram az hátramaradott 15 kaszást is indíttassa alá, úgy, hogy hétfőn jó reggel legyenek itt. Kegyelmedet Uram, Isten ő felsége mostani beteges állapotjából fordítsa jó egészségre és éltesse sok jó esztendőig. Datum in Eormenyés, die 12 Augusti 1639.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Dominus Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterciensis etc. Domino observando.

20.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. aug. 21.

(B-lt. 457, 1639/193.)

1. A köbölküti kemence beomlott, küldjenek olyan kőművest, aki vissza tudja építeni.– 2. A jövő héten jön a fejedelemasszony, így az udvar konyhájára káposztát és retket kér, ezeket a kőművesekkel együtt küldheti. Szerezzenek pisztrángot is, de ezt csak akkor küldjék, ha külön szól.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Seruitiorum meorum paratissimam Commendationem. Jó egészséggel boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Egy néhány [ezer téglát égettetem volt] Uram, itt Köbölkúton,³⁶ melynek építésére ő Nagysága az szamosújvári jószágból adott meszet, de mivel az kemence beomlott, Kegyelmedet kérem, küldjön egy kőművest, az ki rakja fel, én megfi-

³⁶ Köbölkút az örményesi uradalom egyik faluja Kolozs vármegyében, ma Mezőköbölkút (Fântânița, RO)

zetek tőle mindjárt. Kegyelmedet kérem, Uram, ne késlelje, mivel ez égető mester is addig itt csak héában múlatja idejét. [2.] Asszonyunk ő Nagysága ez jövő héten idejő, semmi újsággal nem tudok ő Nagyságának gazdálkodni itt az sovány Mezőséken. Egynéhány fő káposztára s retekre küldöttem pénzt, kérem kegyelmedet, küldje el az kőművessel együtt Köbölkútig. Valami pizstrágnak is ha kegyelmed szerét tehetné, tartatva Kegyelmed Uram olyant is, mikor bizonyosban értem az ő Nagysága ide jövetelit, akkor érette küldenék, s az árát is megküldöm Kegyelmednek emberségesen. His Prudenti ac Circumspecto Dominationi Uestrae bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eormenyese, die 21 Augusti 1639.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor benevolus: Joannis Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Judici primario Civitatis Bezterciensis etc. Domino observandissimo.

21.

Lorántffy Zsuzsanna a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. szept. 4.

(B-lt. 457, 1639/205.)

Folytatni akarván az örményesi építkezéseket, a fejedelemasszony ötven apróművest kér Besztercétől.

Susanna Lorantffy Dei gratia Principissa Transilvaniae, Partium Regni Hungariae Domina, et Siculorum Comitissa etc.

Prudentibus ac Circumspectis fideles nobis grati Salutem et gratiam nostram. Mivel örményesi házunk építését akarván mentül jobban lehetne, derekasan continuáltatni, itt való jószágunk pedig nem érkezik az építésre, Hűségtektől kegyelmesslen vehlessük^{vii} ne neheztelje érdekében ötven apróműves jó ifjú embereket mindjárt Örményesre küldeni két hétig való segítségére. Melyet mi is kegyelmességünkkel vehessük hűségtek felől. Secus non facturi. Albae Juliae die 4 7bris Anno 1639.

Susanna Lorantffy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario Caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. fidelibus nobis gratis.

22.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1639. szept. 21.

(B-lt. 457, 1639/220.)

A görvényi építkezésekre küldjenek két téglavetőt.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

^{vii} a hajtás mentén nehezen kivehető

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem et gratiam Nostram. Görgényi³⁷ házunkat akarván építtetnünk, téglá nélkül az építés jó módjával nem continuálhatván, Kegyelmesen poroncsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, küldjön mindjárat városokból két jó téglavetőt megírt házunkhoz, az ki az téglának mind vettetésében, s mind égetésében tudjon hasznoson eljárni. Secus non facturi. Datum in Curia Nostra Eörmenyesiensi, die 21 Septembris Anno 1639

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistricziensis etc. fidelibus nobis dilectis.

23.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1639. szeptember 28.

(B-lt. 457, 1639/224.)

A nyáron elkészült épületek ablakaihoz küldjenek tölcsérest. Ha az udvarbíró újabb téglákat kér, azokat is küldjék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti Salutem et gratiam Nostram. Az minemű házokat Örményesen építtetünk nyáron, azokra ablakok is kívántatnak. Parancsoljuk azért kegyelmesen hűségteknek ez comissionkat vevén, küldjön mindjárat Örményesre üvegablakok csinálására egy jó tölcsérest, minden ahhoz való szerszámával együtt. Annak felette, ha téglából meg fognak fogynak, s ott való udvarbíránk requirálja hűségteket téglá felől, legyen segítséggel abból neki, kit mi is kegyelmesen agnoscálhassunk felőlők. Secus non facturi. Datum Albae Juliae, die 28. Septembris Anno 1639.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis nostrae Bistricziensis etc. fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 3 8bris

24.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. október 1.

(B-lt. 457, 1639/226.)

1. Újabb téglákra van szükség, legalább 10 000 darabra.– 2. A korábban is említett, Paszmosra szükséges negyvenes boroshordókat is készítsék.– 3. Kellenének földhányó oroszok is Örményesre, két hétre.

³⁷ Görgény vára Görgényszentimre mellett (Gurghiu, RO). I. Rákóczi György fontos vára és jelentős építkezése. Ld. Kovács Zs., 2000.

Prudens ac Circumspecte Domine observande Seruitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséggel való boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Kegyelmedet Uram találtam vala meg valami téglák felől, immár szintén reá szorultunk, pénzen is vennénk, csak találhatnánk. Kegyelmed Uram küldjön most bátor csak tízezeret. [2.] Hordók felől írtam volt Uram kegyelmednek, azért az hordók bornak valók kellenének, negyvenesek. Paszmosra³⁸ vitetvén őket, tizenkettő kellettének, az árát mentest megadom emberségesen, csak készítsék el az jámborok. [3.] Kegyelmednél létemben kértem vala Kegyelmedet, földhányó oroszokat szerezne Kegyelmed ide, vagy két hétre fizetésért, jámborul megfizetnék azoknak is, mert nem győzőm az sok dolgot az kevés jószággal. His Prudenti ac Circumspecto Doni V^{rae} bene valere desiderans. Datum in Eormenyese die 18bris 1639.

Prudenti ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor beneuolus: Joannes Laczai mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh Judici primario Civitatis Bezterczyensis etc. Domino observandissimo.

25.

Lácza János Végh András beszercei főbírónak

Örményes, 1639. október 20.

(B-lt. 457, 1639/234.)

1. Nyolc gyermeklőhoz nyolc kötőfék kellene, emellett zsindeleyszeget is kér.– 2. A nyári házhoz és a csűrhez három asztalosra lenne szükség.

Prudens ac Circumspecte Domini observandissime Seruitiorum meorum semper paratam Commendationem. Az Úr Isten kegyelmedet Uram teljes életemben kedves jó egészséggel, boldog hosszú élettel áldja meg.

[1.] Egy emberemet küldtem Uram kegyelmedhez valami nyolc gyermeklovakat kell kifogatnom, az miatt csól [?] ím Uram pénzt küldtem. Kegyelmed egy bizonyos emberét küldje el ez emberemmel, ahul találhatnak, adjanak nyolc állásbeli jó vastag kötőfékeket. Ez mellett, kegyelmed parancsolja meg azt is, hogy ím küldtem három forintot zsendelszegre, Kegyelmed azt is kerestessen és vetesse meg. Kegyelmed nekem is, ha miben parancsol, jó szívvel szolgállok. Isten tartsa kegyelmedet jó egészségben. Datum in Eörmenies, die 20 octobris 1639.

Kegyelmednek szeretettel és jó szívvel szolgál: Laczai Janos mpria.

[2.] P. S. Kegyelmedet felette kérem mint uramot, hogy küldjön kegyelmed sietéssel három asztalosokat, műszerekkel. Csűr^{viii}, nyári házat építtet ő Nagysága, s igen serio parancsol, hogy kegyelmednek írjak minden efféle dologról, ő Nagysága is nagy kegyelmességét igéri kegyelmedhez én általam s levelében is.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh, Judici Primario Civitatis Bezterczyensis Domino observandissimo.

³⁸ Paszmos (Posmuș, RO), az örményesi uradalom egyik faluja, később a Teleki család birtoka.

^{viii} bizonytalan olvasatú szó: cziwrt

26.

Láczai János Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1639. dec. 4.

(B-lt. 457, 1639/254.)

A fejedelem köbölkúti jobbágynak hat ökrét lopták el, ezekből négyet a Beszterce-hez tartozó egyik faluban látta viszont. Az udvarbíró kéri a besztercei tanácsot, hogy igazítsa el az ügyet törvény szerint.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Servitiorum meorum paratam Commendationem etc. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmednek Uram [kelletek írnom]^{IX} ilyen dolog felől: köbölkúti jobbágynak, Illyés Péternek³⁹] loptak volt el ez el múlt napokban hat ökrét. Mely után ugyan sokan fáradott nyavalyás, mostan az Kegyelmetek tartományában akadott az négyére az ökörnek, melynek most is az Kegyelmed gondviselése alatt vadnak. Kegyelmedet kérem, Uram, az Urunk ő Nagysága tekintetiért, legyen minden segítséggel az ő Nagysága jobbágya mellett, adassa meg nyavalyásnak. Bizony eddig is csak az Isten tudja mennyit fáradott és költött az elveszett marhák miatt. Ha penig Uram kegyelmednek értésére eshetnék valamiképpen, hogy azokban az latrokban valahol kézben akadna, mivel még két marhája oda vagyon nyavalyásnak, Kegyelmed afelől engemet tudósítana, kereshetném fel fáradt nyavalyásnak. Jóllehet most mentest indulok Urunkhoz ő Nagyságához Kolozsvárra, hon nem lehetek, mindazonáltal ő magának is, az ő Nagysága jobbágynak, ha mi tanácsi adásával lészen, ahhoz fogja magát tartani. Kegyelmed is, Uram, ha miben fog parancsolni ide az ő Nagysága jószágában, tehetségem szerént igyekezem szolgálni Kegyelmednek. His Prudenti ac Circumspecto Doni V^{rae} bene foeliciterque valere desiderans. Datum in Eörményes die 4. Xbris 1639.

Prudenti ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor: Joannes Laczai mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Andreae Vegh Judici primario Civitatis Bezterdziensis etc. Domino mihi plurimum observandissimo.

27.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Fogaras, 1640. február 26.

(B-lt. 457, 1640/36.)

Az örményesi építkezésekhez 12 000 téglára van szükség, ha készen van, küldjék, ha nincsen, készíttessék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

^{IX} a hajtás miatt nem látszik

³⁹ A név csak feltételezhető, de az 1639. évi inventárium és a Besztercei levéltár 1639/256, 1639. december 6-án, Besztercén kelt határozatból biztosan kikövetkeztethető. Az ügyről Láczai János külön is kezességet vállalt, B-lt., 1640/ 38, 1640. febr. 28-án, Besztercén.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesi házunk építésére kívántatván tizenkétezer téglát, kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek mindjárt készíttessen annyi számú ezer téglát s küldje oda. Ha pedig készen vagyon annyi számú, kültet küldje [!] oda hűségtek. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Fogaras die 26. Februarii Anno Domini 1640.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum die 5 Martii 5 tag Marti téglát numero 12000 kívántatik Örményesre.

28.

Láczai János Szöcs Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1640. március 24.

(B-lt. 457, 1640/55.)

1. A fejedelemszöcs érdeklődik, hogy leszállították-e már a téglákat. – 2. Az udvarbíró bemegy Beszerce főbíróéért, és személyesen beszélne a főbíróval.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande. Servitiorum meorum paratam semper Commendationem. Jó egészséges hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Asszonyunk ő Nagysága⁴⁰ írja egy levelében, hogy ha kegyelmed szállított-e ide, az ő Nagysága házához téglákat, avagy nem? Nem tudom, volt parancsolat kegyelmedekhez felőle ő Nagyságotul avagy nem, mivel kegyelmedek sem certifikált felőle. Megírtam ő Nagyságának, hogy Kegyelmedek még eddig az ideig nem szállítottak, hanem ez után, az idő engedvén, az ő Nagyságaga parancsolatja meg nem fogyatkozik abban az dologban. His Prudentem ac Circumspectum D^{nes} V^{ram} feliciter valere desidero. Datum in Curia Eörményesiensi die 24 Marty Anno 1640.

Prudentis ac Circu[m]specti D^{nes} Vest^{rae} ad servien[dum]

[2.] P. S. Egy forint ára fokhagymáért kellett oda[– m]ennem, ez alkalmatossággal akarám Kegyelmedet [– megtal]álni az ő Nagyságok kívánsági felől.

Joannes Laczai mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Szeöcz⁴¹ Judici Primario Civitatis Bisztriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

⁴⁰ Lorántffy Zsuzsanna fejedelemszöcs.

^x A tintafolt miatt nem látszik.

⁴¹ Szöcs Simon beszercei főbíró. A neve egyetlenegyszer fordul elő, ebben a levélben.

29.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Gyulafehérvár, 1640. április 10.

(B-lt. 457, 1640/64.)

Amennyi kőművest az örményesi udvarbíró kérni fog, annyit küldjenek, és minél több lakatost is.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Örményesen elkezdett építésünket kívánván continuáltatni kőművesek még szükségesképpen kívántatnak. Hűségteknek azért kegyelmesen és serio parancsoljuk, requirálván örményesi udvarbíráinktól, amennyi kőműveseket kívánni fog, küldjön annyit. Amiatt az építésben tovább hátramaradás ne legyen. Secus non facturi. Datum Albae Juliae die 10. Aprilis. Anno Domini 1640.

G. Rakocy

P.S. Lakatosokat is küldjön hűségtek Örményesre mennél többet, végezthessék el hová hamarébb ott való dolgot.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque iuratis Civibus Civitatis Nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

30.

Láczai János elismervénye

Beszterce, 1640. április 25.

(B-lt. 457, 1640/76.)

Láczai János elismervénye 5500 darab tégláról.

Ego Joannes Laczai Provisor Curiarum Eörmenesiensis etc. Recognosco per praesentes, quod in Anno 1640 die 25 Aprili Besztercei bíró Uram administráltatott az ott való jószágból örményesi ház szükségére téglákat,

Nro 5.500 ie. ötezer ötszázat. Melyről adom ez cédulámat ő Kegyelmének. Praesentis Signaturae testimonio Datum ut supra.

31.

Láczai János elismervénye

Beszterce, 1640. június 1.

(B-lt. 457, 1640/97.)

Láczai János elismervénye 19 600 zsendelyszegéről.

Anno 1640 Die 1. Junii. Az Besztercei bíró Utcás Simon Uram adminisztrált zsendelyszegzet Urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából ide, az ő Nagysága örményesi háza szükségére, szám szerint tizenkilencezeret és hatszázat ie. 19600. Mely-

rúl ő kegyelmét praesentis signaturae testimonio quietálom. Datum ex Örményes.
Die et anno praedicto.

P. H. Joannes Laczai mpria

32.

Lorántffy Zsuzsanna a besztercei tanácsnak

Örményes, 1640. június 5.

(B-lt. 457, 1640/101.)

A fejedelemasszony udvarával ma indul Désre. Szerezzenek oda rozmaringot, szegfűt és egyéb szép virágokat.

Susanna Lorantfÿ Dei gratia Principissa et Transilvaniae Partium Regni Hungariae Domina et Siculorum Comitissa etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis gratis, Salutem et [gratiam Nostram. Isten kegyelmességéből – Örményesről^{XI} ma indultunk meg Désre. Kegyelmed azért vagy [öt] edényben lévő rozmarintnak tetesse szerét,^{XII} annak felette szegfűnek és egyéb szép virágoknak. Jöjjön onnét vele Désre, küldje Kegyelmed oda hozzánk. Az ára mi legyen, izenje meg kegyelmed, megküldjük és kegyelmedtől kedvesen vesszük. Secus non facturi. Datum in opido [!] Nostro Eörménies, die 5. Junii 1640.

Susanna Lorantfÿ mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Magistro Judici Primario Civitatem nostro Beszterciensis Fidelii nobis gratioso.

Allatum die 6 junii.

33.

Lácza János elismervénye

Beszterce, 1640. június 9.

(B-lt. 457, 1640/102.)

Lácza János elismervénye 6000 tégláról

Anno 1640 die 9 Junii az Besztercei bíró Utcási Simon Uram adminisztrált Urunk ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából ide, az ő Nagyságok Örményesi házainak épületire rakó téglákat, hatezert ie. 6000. Melyről ő kegyelmét praesentis signaturae testimonio quietálom. Datum ex Örményes, Anno et die ut supra.

Joannes Laczai mpria.

^{XI} a hajtás mentén alig olvasható

^{XII} kihúzza: annak felette

34.

Láczai János Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1640. június 22.

(B-lt. 457, 1640/116.)

1. A beküldött szabadosnak adja oda a rendelt léceket és ónosfőjű szegeket.– 2. Írják meg a felvégekkel embertelen módon eljáró szabados nevét, hogy ne maradjon büntetlen.

Prudens ac Circumspecte Domine observandissime Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges boldog hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

Hogy kegyelmedet, jóakaró szomszéd Uram, sok dolgokkal búsítom, megbo csásson Kegyelmed, bizony nem tehetek róla. [1.] Vagy három forintot küldtem volt lécegre, [!] de készen nem volt. Ha megcsináltak volna, adatna kegyelmed ez szabados kezében, hadd hozná meg. Valami apró ónosfejes szegekre is adtam most fl. 1., igazítsa kegyelmed oly helyre, az holott talál affélét. [2.] Kegyelmed nem írta volt meg nevét az szabadosnak, az ki embertelenkedett az felvégek házá nál, mert büntetlen bizony, el nem szenvedem, igenis akarnám tudni, melyik volt. His Generosi D. Vestrae bene valere desiderans. Datum in Örményes die 22 Junii 1640.

Prudenti Dominationis Vestrae Servitor benevolus: Joannes Laczai mpria.

P. S. Kegyelmed Uram csináltasson mind egyre léceget, [!] bátor tízezer legyen is, mind pínzt adok érette.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simonj Vczas, Judici primario Civitatis Bezterdziensis etc. Domino observandissimo.

Allata die 23 Junii.

35.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Dés, 1640. június 28.

(B-lt. 457, 1640/122.)

Küldjenek Örményesre két jó ácsot, hogy a tető lécezését elkészítsék.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Kegyelmesen parancsoljuk hűségteknek, küldjön mindjárást Örményesre két [jó]^{xiii} ácsokat, az kik az cserép alá való^{xiv} szarvázáshoz értenek [---]. Hamar időn véghez

^{xiii} a hajtogatások miatt helyenként alig olvasható

^{xiv} a három szó utólag beszúrva

vihetik, s munkájokról meg is fizetnek nekik. Secus non facturi. Datum in Salis Curia nostra Desiensi,⁴² die 28 Mensis Junii, Anno Domini 1640.

G. Rakocy

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostra Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

36.

I. Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Dés, 1640. július 7.

(B-lt. 457, 1640/130.)

A fejedelemasszony július 12-én Örményesre indulna Désről, küldjenek megfelelő számú lovat és a szekereket a megírt napra Désre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles Nobis dilecti, Salutem et gratiam Nostram. Fejedelem Asszony szerelmes atyánkfia 12. praesentis Mensis, meg akarván innét Örményes felé indulni, parancsoljuk annak okáért kegyelmesen hűségteknek az inclusa jedzés szerént, az feljel specificált napra minden fogyatkozás nélkül, és haladék nélkül küldjön annyi számú lovakat és szekeret ide, hogy az megindulásban a' miatt várakozás ne essek. Secus non facturi. Datum in Salis Curia Nostra Desiensi, die 7. Julii. Anno 1640.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

37.

Láczai János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. július 26.

(B-lt. 457, 1640/145.)

Az udvarbíró sürgeti a ház fedélszékének lécezésére rendelt két ács kiküldését. Ha a beszterceiek kételkednek a kérésben, írhat a fejedelemnek is, aki éppen Görgényben tartózkodik.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges hosszú élettel látogassa Isten kegyelmedet.

Asszonyunk ő Nagysága parancsola, hogy kegyelmednek írjak két ácsok felől, azon comissió szerint, az melyet ő Nagysága Désről kegyelmednek küldött volt. Kegyelmed azért, Uram, egy házacsának felszarvazására küldjön két ács embert. Mivel penig sietes az dolog, az jövő hétfőre ide érkezzenek, úgy indíttassa kegyelmed. Ha penig Uram Kegyelmed kételkedik beszédemben, hogy nem ő Nagysága

⁴² Désakna, Déssel összeépült település, a római kor óta fontos sóbánya helye. Ma Dés város része (Ocna Dejului, RO).

parancsolatjából vagy on, csak írja meg kegyelmed, mindjárt küldök ő Nagyságok után Görgényben. Az ácsok pedig fizetések felől ne gondolkodjanak, azt, Uram, nekik mint az előbbieknél, megadom. Itt nem késnek, egy hét alatt elvégezhetik az mi dolog léssen. Kegyelmeteknek egy szekeret most is megmentem Asszonyunk ő Nagysága előtt az fejevári úttól. His Prudentem D^{em} V^{ram} feliciter valere desidero. Ex Örményes die 26 Julii, Anno 1640.

Kegyelmednek jó akarója szolgál, Joannes Laczai mpr

P. S. Immár szintén elvégeztem vala leveletem, hogy az kegyelmed jámbor szabadosa, Asszonyunkat ő Nagyságát szintén itt nem ért, hanem holnap jó reggel elküldöm. Előbb megírt dolog felől kegyelmedtől választ varok.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczassi Judici Primario Civitatis Bisztriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

38.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Görgény, 1640. július 27.

(B-lt. 457, 1640/146.)

A fejedelem megerősíti a két ács kérését Örményesre.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspectis fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Örményesi épületink felől való munkálkodásra vagy két ácsok kívántatván, parancsoljuk kegyelmesen hűségteknek requiráltatván örményesi udvarbíráinktól, adjon jó két ácsot. Az munka nem sok, hamar elvégezzik. Secus non facturi. Datum in Arce nostra Georgenyensis die 27. Julii, Anno Domini 1640.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici^{xv} primario caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

39.

Lácza János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. szeptember 12.

(B-lt. 457, 1640/176.)

A beszterceieknek eladósodott jobbágyságok ügye és a dési pap törvény elé idézése felől ír az örményesi udvarbíró.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam semper Commendationem. Jó egészséges boldog szerencsés hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

^{xv} kihúzza: Judici

Urunknak ő Nagyságának hallom, hogy kegyelmedet egy néhány jobbágya megtartoztatta, kérem kegyelmedet mint Uramot, ilyen dolog idejére tartottassa [!] ott. Ezek nem oly bujdosó emberek, hogy törvényre elő nem állanak. Egyik az, másik pedig ilyen dolgom vagyon az pappal, hogy az désieknak ad 25 diem 7bris törvényt ígértem felőle. Ha akkorra elő nem állíthatom, mivel reá jűnek, nagy fogyatkozás lészen az dologban. Urunkkal ő Nagyságával is volna pedig dolga, melyet mostan ő Nagysága itt létében véghez kellene vinni nyavalyásnak. Ezek után Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Eörmenyesiensi, die 12 7bris Anno 1640.

Kegyelmednek jóakarója szolgálatomat: Laczai Janos mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczass Judici Primario Civitatis Besztriciensis etc. Domino vicino mihi observando.

40.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1640. szeptember 19.

(B-lt. 457, 1640/184.)

A fejedelem elszámolást kér a Tanácstól a Besztercén történt vásárlásokról.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentibus et Circumspecti fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Parancsoljuk hűségteknek, ez levelünket vevén, minden késedelem nélkül tudósítson róla hűségtek, minemű vásárlások löttenek ott (: akármi kicsinek legyenek is), kiknek árokról contentálnunk kelletik. Nevezett szerint mindeneket megírjon hűségtek, s ne is késsék vele. Secus non facturi. Datum in Curia nostra Eörmenyes die 19. 7bris Anno Domini 1640.

G. Rakocy mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. Fidelibus nobis dilectis.

Allatum 21 7bris.

41.

Lácza János Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1640. november 3.

(B-lt. 457, 1640/213.)

1. Tíz nagy kötőféket kér az udvarbíró – 2. A fejedelem holnap érkezik.

Prudens ac Circumspecte Domine Servitiorum meorum paratam Commendationem. Jó egészséges hosszú élettel áldja meg Isten kegyelmedet, kedvesivel egyetemben.

[1.] Urunk ő Nagysága parancsolja, hogy igen hamarsággal tíz öreg állásbeli kötőféket keressek, kegyelmednek meg szolgálom. Parancsoljon az Céhmasternek,

hogy ő Nagysága lovaihoz hamarsággal szerezzenek tíz öreg kötőfékeket. Megküldöttem, Uram, az árát, öt forintot adtam reá, hiszem, meglátja ez emberem mint adják. His Prudentem D^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero Datum ex Eörményes, die 3 9bris Anno1640.

[2.] P. S. kegyelmetek meg ne késleltesse, hogy Urunkat ő Nagyságát még holnap itt ériék vele.

Kegyelmednek jó akarója: Laczai Janos mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simeoni Vczass Judici Primario Civitatis Besztriciensis etc. Domino vicino mihi observando.

42.

Bályoki Szénás Péter számadása (részlet)

Gyulafehérvár, 1641. február 7.

(Mvh-lt. 12883, 259a.)

A marosvásárhelyi éves elszámolásban a városi kovácsoktól és lakatosoktól 10 ablakra való rácsokat és 12 pár ajtósarkokat rendelték.

Extractus brevis super Perceptione et Administratione Contributionis Civitatis Marusvasarhely, ex Portis nro. 31. pro Anno 1640. pro porta una solvens fl. 22. / - cum gratuito labore.

(...)

Administratio sive Erogiatio

(...)

Anno 1641. die 7. febr. (...)

Item. Tíz ablakra való rostélyok csinálásától Örményesre és 12 bokor ajtósarkok csinálásától deputált ő Nagysága ad su[p]plicationem az kovácsoknak, és lakatosoknak – fl. 25. / -⁴³

(...)

Petrus Szénás de Bályok⁴⁴ Exactor Rationum Fiscalis mpria

43.

Rákóczi György a beszercei tanácsnak

Fogaras, 1641. február 21.

(B-lt. 458, 1641/24.)

Amely kőművesek az előző évben is Örményesen dolgoztak, most is ide térjenek vissza a munkák folytatására, amint az idő alkalmas lesz.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

⁴³ Ennyit engedett el a fejedelem a kovácsok és a lakatosok 1640. évi adójából.

⁴⁴ Bályoki Szénás Péter: fejedelmi számtartó és a kincstári birtokok igazgatója, 1638-tól már biztosan (B-lt. 455, 1638/88), és még 1650-ban is (Mvh-lt. 12883, 1650. jan. 21.).

Prudentes et circumspecti fideles Nobis dilecti Salutem et gratiam nostram. Ör-
ményesen elkezdett épületünket akarván continuáltatni, ha Isten az időt kinyitja,
az mely hűségtek városában való kőművesek az elmúlt esztendőben ott munkálód-
tak, most is azokat oda rendeltük. Hűségteknek azért kegyelmesen parancsoljuk
ez levelünket vevén, azokat a' kőműveseket rendelje el mindjára, megparancsol-
ván nekik, hogy mihelyt az munkálkodásra alkalmas idő leszen, oda mehesse-
nek mindjára, s continuálhassák az munkát fogatkozás nélkül. Secus non fac-
turi. Datum in Arce nostrae Fogaras, die 21 Februarii Anno 1641.

G. Rakocy mpria

P. S. Mikor requiráltatik hűségtek ott való gondviselőnktől, küldje el akkor fogat-
kozás nélkül.^{XVI}

Címzés: Prudentibus et Circumspectis Judici Primario caeterisque Juratis Civibus
Civitatis Nostra Bistriciensis etc. Fidelibus Nobis dilectis.

A pecsétzáró papíron:

Allatae 26 Februarii Muratorum Desideranti Eörmeniesiensi

44.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. febr. 23.

(B-lt. 458, 1641/25.)

*A fejedelemasszony Talamor György nevű köbölküti jobbágynak még a nyáron
ellopták a lovát, és azt most a besztercei sokadalmon észrevette. Az udvarbíró ké-
ri a besztercei tanácsot, hogy járjon el az ügyben.*

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et
servitiorum meorum paratissimam semper oblationem. Isten ő szent felsége áldja
meg kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetem-
ben etc.

Ez levelem praesentáló, az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága Thalamor
Georgy nevű köbölküti jobbágya jóvén hozzám, jelenté, hogy az elmúlt nyáron az
fűről loptak volna el egy lovát, melyet moston Besztercére levő sokadalomkor egy-
néhány oláhnál talált volna meg, annak módja szerint kegyelmednek értékre ad-
ván, az ló most is ott vagyon. Az Uram most hetedmagával odament, hogy reá es-
küdjék. Kegyelmed azért látván méltó [--]sáját^{XVII} adassa meg neki az lovat. De jure
az bánéi oláhot is megfogathatta volna míglen számatássát nem adhatta volna, de
ha akkor nem vigyázott, üsse bottal az nyomát. Kegyelmed Uram énnekem paran-
csoljon az miből tudok, mint jóakaró Uramnak szeretettel igyekezem kegyelmed-
nek szolgálni[-- His in] reliquo [--] Generosos Prudentes et Circumspectos
Dominationes Vestras ad vivere feliciter valere desidero. In Eörmenyes, die 23 Feb-
[ruarii] Anno 1641.

^{XVI} az utóirat kézírása eltér a főszövegtől, de nem Rákóczié

^{XVII} a levél széle igen kopott, nehezen olvasható

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor paratissimus:
Paulus Alvinczi, Prouisor Eörményesiensis.⁴⁵

Címzés: Generose Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Vczas Sedis ac Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observandissime.

45.

Bályoki Szénás Péter Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. április 6.

(B-lt. 458, 1641/48.)

Már alkalmas lévén az idő az építkezések folytatására, küldjék ki április 8-ára azokat a kőműveseket, akik tavaly is az örményesi udvarházon dolgoztak, név szerint Kőműves Simont és Kőműves Jánost.

Prudens ac Circumspecte Domine Amice Vicine beneuole. Salutem et amicitiae meae Commendationem etc. Áldja meg Isten kegyelmedet minden idvességés áldásával.

Minthogy Asszonyunk ő Nagysága az elkezdett örményesi épületet újobban akarja continuáltatni, és immár annak ideje is eljött, Asszonyunk ő Nagysága kegyelmesen parancsolja én általam, hogy az mely kőművesek az elmúlt nyáron itt, az örményesi munkán voltak, úgymint Kömyues Simon, és Kömyues Janos,⁴⁶ kegyelmed azokat mindjárást ide küldje, az jövőendő hétre, úgymint ad 8. Aprili. Kegyelmedet azért autoritate functionis intem, hogy az specificált kőműveseket minden késedelem és haladék nélkül az praefigált napra, avagy hétre, ide Örményesre küldje, posta szekeret adván alálok. Fogyatozást ez dologban ne tegyen, melyet az mi kegyelmes Asszonyunk kegyelmedtől (és én is) vehessünk jó néven. In reliquis Prudentem ac C[ir. D.]^{xviii} V^{ram} feliciter valere desidero. Datum in Curia [Eörményesiensi die 6. aprilis, Anno Dominj 1641. etc.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Amicus ac Vicinus beneuolus:
Petrus Szenas de Baljok mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto: Domino, Simoni Uczási Judici Primario Civitatis Bistricienis etc. Domino Amico ac Vicino beneuolo.

⁴⁵ Alvinczi Pál, a harmadik név szerint ismert örményesi udvarbíró. Ez az első levele, de a neve már korábban is felbukkant Örményessel kapcsolatban, így pl. az 1638. évi összeírás elkészítésénél. (MAKKAI, 1954. 560.) Udvarbíróvá felmentéssel zárult, amikor 1652-ben sikkasztás vádjával kivizsgálás indult ellene. (MAKKAI, 1954. 604–607.). Utóda Bojér István volt.

⁴⁶ Kőműves Simon és Kőműves János: beszercei kőművesek, akik a gyalui építkezéseken is dolgoztak.

^{xviii} a levélen található tintafolt miatt nem olvasható tisztán

46.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. május 4.

(B-lt. 458, 1641/63.)

Az örményesi épületek építése jól halad, már lapos cserép és zsindely kell hozzá. Küldjék sürgősen, hogy a pünkösti ünnepekre elkészüljenek vele.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való sok jókkal etc.

Mivel, Uram, az örményesi épületeken alkalmasint proficiáltak, az lapos cserepek és zsindelyek is igen kívántatnak, mivel ő Nagyságok az innep után ide szándékoznak, találják készen. Kegyelmedet kérem mint Uramat, ha mi kész benne, mennél hamarabb szállíttassa ide, Örményesre, tudósítani is engemet ne difficultálja kegyelmed. Kegyelmed is nekem parancsolván mint jóakaró Uramnak ügyekezem szolgálni. De reliquo eandem Prudentem ac Circumspectrum: d^{nem} V^{ram} feliciter valere desidero In Eörményes die 4 Maii Anno 1641.

Prudentis ac Circumspecti Dominatione Vestra Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas Civitatis Bistriensis Judici primario etc. Domino mihi observandi.

47.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. május 13.

(B-lt. 458, 1641/68.)

Az udvarbíró öt szekeret küldött a cserepekért, azokra 8000 darab felfér. Ezekért összesen 19,20 forintot küldött, amit sokall, de sürgős lévén, kifizeti.

Generose Prudens ac Circumspecto Domino mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratus semper oblationem. Áldja meg Isten ő szent felsége kegyelmedet, Uram, minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben etc.

Érteném Uram az kegyelmed leveléből, hogy az ide való épületeknek szükségére szereztetett volna zsendelyt. Arra nézve küldtettem öt szekereket, melyekre felrakhatnak^{xix} nyolcezer. Az kegyelmed kívánsága szerint ezerért küldtettem fl: 2//40, idest két forintot és negyven pinzt. In summa az nyolcezerre fl: 19//20. Noha Uram valóban drága, és az limitation kívül vagy, ő Nagysága az mi Kegyelmes Urunk acceptálja-e avagy nem, nem tudom, de annak megvétele nem haladhat, mert az dolog igen siető. Kegyelmedet kérem ott az szekereket ne késeltessesse [], adassa fel az nyolcezer zsendelyt, hogy ő Nagyságok idejüvén, találhassák festékes fedél alatt az mostani épületeket. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac

^{xix} kihúzza: öt

Circumspectum D^{nem} V^{ram} feliciter valere desiderans. In Eörményes die 13. Mensis Maii, Anno domini 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestra, Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczas Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observando.

48.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. június 24.

(B-lt. 458, 1641/103.)

Az építkezés olyannyira jól halad, hogy az épületeket már fedni is lehet. A Beszerceére küldött szekerekre annyi cserepet és zsendelyt rakjanak, amennyi felfér, hogy a jövő héten, mire a fejedelmi udvar megérkezne, készen legyenek.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratus semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben.

Kegyelmed Uram emlékezhetik reá Asszonyunk ő Nagysága és Praefectus Uram⁴⁷ is mint parancsolt legyen az fecskefarkú lapos cserepek csinálása felől. Im-már Istennek kegyelmességéből az épületek annyira mentek, hogy héten menten kell fedni. Kegyelmedet annak okáért kérem, az odaküldött szekerekre adasson szava szerint annyit, kegyelmed az menni felfér, kegyelmedet convertálom róla. Ő Nagyságokat az jövő hétre idevárom. Ő Nagyságok találják készen, az cserepek miatt fogyatkozás ne legyen. Ha pedig Uram az négy szekérre elegendendő cserép nem lenne, adasson zsendelyt reá, az áráról menten contentálom. De reliquo eandem generosum Prudentem ac circumspectum D^{nem} V^{ram} feliciter valere desiderans. In Eörményes, die 24. Junii, Anno 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassi Civitatis Bistriciensis Judici primario etc. Domino mihi observandissimo.

Allatae 26 Junii.

49.

Alvinczi Pál Utcási Simon beszercei főbírónak

Örményes, 1641. július 3.

(B-lt. 459, 1641/111.)

A fejedelemszöny holnap estére érkezik Örményesre, de a fejedelem Görgénybe tart, addig holnap este Szászszentgyörgyön hál.

⁴⁷ Bályoki Szénás Péter

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime seruitiorum meorum paratus oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, kedvesivel egyetemben.

Vévén az Kegyelmed levelét, kegyelmednek kívánságát megértettem, hogy Urunk ő Nagysága ide, avagy közel való jüvetele felől tudósítson. Szintén ezen órában érkezék Asszonyunktól ő Nagyságától levelem, melyben írja ő Nagysága, hogy holnap estvére ide, Örményesre jű, de Urunk ő Nagysága Görgényben legyen. Holnap éjjel Szasz Szent Georgyon⁴⁸ hál ő Nagysága, kegyelmeteket ő Nagyságát conveniálhatja. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac Circumspectum D^{nem} V^{ram}. feliciter valere desidero. Raptim in Eormenies, die 3 Julii Anno 1641.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Uestrae Servitor semper Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Genenroso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassj Judici primario Civitatis Bistriciensis Domino mihi observandissimo.

50.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Dési sókamara, 1641. augusztus 2.

(B-lt. 458, 1641/131.)

Az örményesi építkezéseken tavalý dolgozó kőművesek, Kőműves Simon és Kőműves János Gyaluba menjenek.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Gyaluban elkezdett épületünket akarván hováhamarébb végben vitetni, hüsegteknek kegyelmesen parancsoljuk, az mely kőművesek tavalý örményesi épületünk körül munkálkodtanak, úgymint Keömives Simon és Keömives Janos, azokat mindjárást minden haladék nélkül megindítván, küldje Gyaluban. Kiknek útjokra mi saluus conductust is küldtünk. Secus non facturi. Datum in Curia nostra Deesiensi die 2. Augustis 1641.

G Rakoci mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici Primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc Fidelibus nobis dilectis.

51.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

H. n., 1641. augusztus 26.

(B-lt. 458, 1641/154.)

1. Minél hamarabb küldjék ki a rendelt asztalost, aki hozza magával az eszközeit és bizonyos festékeket.– 2. A fejedelemasszony egyik jobbágya megsebesítésének és

⁴⁸ Szászszentgyörgy (Sankt Georgen) Beszterce vidéki szász falu (ma: Sângeorzu Nou, RO)

egyik pásztor elfogásának ügyében a törvény szerint járjanak el, rendezvén helyzetüket.– 3. A városban tartott darabant ügye is úgy alakuljon, hogy a fejedelmasszony kárt ne valljon.– 4. Az elmaradt számlákat az udvarbíró, amint hazaér, rendezi.– 5. A városban léte során rendelt gyalomra is legyen gondjuk, hogy minél hamarabb elkészüljön.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek és Istentől minden jókat kívánok kegyelmednek megadatni.

[1.] Az mint kegyelmednek orenus is emlékeztem volt, egy asztalos felől, hogy Örményesre küldjön, mivel énnekem az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága aemandalt felőle. Kegyelmedet kérem, mennél hamarébb küldje el, ugyan ő tőle küldjön kegyelmed egy fant [!]⁴⁹ törött miniumot és egy darab alabástrumot. Az áráról certificálván ugyan az asztalastól megküldem. [2.] Az mi pedig az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága jobbágyának megsebesítését, és pásztorának megfogtatását [!] illeti, azoknak, Uram, törvénynek és eligazításának solicitálását eluntom: én ő Nagyságának az dolgot értésére adom, mit cselekeszik az kegyelmetek jóakarátja. Harmadnapnál tovább az kegyelmetek városában nem várakozhattam, mivel takarodásnak ideje vagyon. [3.] Én, Uram, úgy tudom, hogy az darabont azért tartja kegyelmetek, hogy városában oltalmazzon, ne seditiot^{xx} moveáljon, és ő Nagyságának kárt tegyen. Az még ő Nagyságától kegyelmeteknek válasza leszen a' felől, lássa kegyelmed, ha mindaddig detentióban tartja-e, avagy elbocsátja. [4.] Az mi az quietantia dolgát illeti, hazamenvén és az számtartómmal eligazítván az mennyiről nem adtam quietantiát, megadom. Isten tartsa meg Kegyelmed sok esztendeig kedves jó egészségben. Bistricii die 26 Augusti Anno 1641.

Kegyelmednek jóakarattal szolgál: Paulus Alvinczi mpria.

[5.] P. S. Egy gyalomra való kötél felől szóllattam volt az szállásom mellett lakó kötéilverőnek, mely legyen százhet öl. Kegyelmed parancsoljon az Céhmasternek, csinálják meg mennél hamarébb, az árát megadom. Az kötél ne legyen tömérdek embernek az kis ujjánál, gyepelő-forma.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczassy Civitatis Biztriciensis Judici primario etc. Domino observandissimo.

Allatae 16 Augusti.

52.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. szeptember 16.

(B-lt. 458, 1641/167.)

A fejedelmi udvartartás érkezése jövő péntekre várható, addig a rendelt halászhálóra való kötél készüljön el. A festékek árát is megküldte. A szökött jobbágyot fogják el és a törvény szerint ítélik meg.

⁴⁹ Valószínűleg Font, így a mondatrész jelentése: egy font törött miniumot.

^{xx} kihúzza: pr.

Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitorum meorum paratissimus semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való jókkal etc.

Azz [!] mely százhetől hálóra való gyeplő-forma kötél csináltatása felől írtam vala kegyelmednek, mostan csak szintén azért kellet fárasztanom, mivel ő Nagyságokat ez jövődő péntekre idevárom. Anélkül semmiképpen nem halászhatom. Kegyelmedet azért kérem megértvén az dolgot, ez levelem praesentáló emberemnek adassa kezében, mennél hamarébb hozhassa el, hogy convertálhassuk ususra. Az árát, úgymint fl: 3. megküldtettem érette, noha elég drága, mert öléül elég volna két-két pénz az limitáció szerint. Az festékeknek az árát az ratione szám megküldtettem volt, azt mondja. Az kötélből késedelem ne essék, mivel ő Nagyságoknak indignatióját fogjuk magunkra vállalni. Annakfelette az mi kegyelmes Asszonyunknak ő Nagyságának Paszmos nevű falujából búdosott el egy Ettfel Georgi nevű jobbágya, mely most az besenyei⁵⁰ malomban molnárkodik. Kegyelmed parancsoljon, adják kézhez az ország törvénye szerint, és ő Nagysága mandátuma szerint. De reliquo eandem Prudenti ac Circumspecto D. V. foeliciter valere desidero. Jn Eormenyés die 16 7bris Anno 1641.

Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simoni Uczasj Civitatis et Districtus Bisztricensis [!] Judici primario etc Domino observandissimo.

Allatae 16 7bris de Örményes.

53.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1641. szeptember 21.

(B-lt. 458, 1641/172.)

Gaudi András gyalogkapitány Lengyelországba megy, a három lovát Besztercén hagyja, gondoskodjanak róluk.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Transilvaniae partium regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes etc.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Vitézlő Gaudi Andras⁵¹ egyik német gyalogink kapitán[yunk]^{xxi} magunk dolgainkban Lengyelországban lévén expeditus, ez három lovait rendeltük hűségtek székeiben⁵² tartásnak okáért. Parancsoljuk azért hűségteknek serio ez levelünket vevén, rendeljen helyet megírt három lovainak, szénával s abrakkal gazdálkodjék is nekik, mind penig mellette lévő székaljának illendőképpen gazdálkodjék. Secus

⁵⁰ Besenyő, Beszterce-vidéki falu, Besztercétől délkeletre (Vișoara, RO)

⁵¹ A két Rákóczi György skót származású híres hadvezére, aki 1657-ben a lengyelországi Breszt kapitánya volt.

^{xxi} átírva és áthúzza, nehezen vehető ki

⁵² ti: Beszterce vidéke

non facturi. Datum in Curia nostra Eormeniesense, die 21 mensis Septembris Anno 1641.

G. Rakoci mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Judici primario, caeterisque Juratis Civibus Civitatis nostrae Bistriciensis etc. fidelibus nobis dilectis.

54.

Alvinczi Pál Utcási Simon besztercei főbírónak

Örményes, 1641. szeptember 30.

(B-lt. 458, 1641/178.)

A fejedelem Besztercén elfogott jobbágját hozzák Örményesre.

Prudens ac Circumspecte Vir, Domine observande, post salutem plurimam et officiorum meorum Commendationem: Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal áldja meg etc.

Elvöttem az kegyelmed levelét, melyben írt az Urunk ő Nagysága ott megfogott jobbágya felől. Ím azért Uram bizonyos emberemet küldöttem Kegyelmedhez ez levelemmel. Kegyelmed azért jó módjával adja kezéhez, hogy jó őrizet alatt az megírt jobbágyot kezemhez hozhassa. Kegyelmed is nekem parancsoljon, az mi-ben tudok, örömet szolgállok. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. Datum ex Örményes, die ultima Septembris, Anno 1641.

Prudentis ac Circumspecto Dominationis Vestrae Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Simonj Uczassy Civitatis Biztriciensis Judici primario etc Domino mihi semper observandissimo.

55.

Alvinczi Pál Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. január 10.

(B-lt. 458, 1642/5.)

Lázár Vaszília nevű örményesi ifjút, akit lopás miatt elítéltek, de a bitófát túlélve kegyelmet nyert, most újabb lopás miatt megint keresték és Beszterce vidékén, Ilván találták meg. Fogassák meg és adják ki az örményesi udvarbírónak.

Prudentissime ac Circumspecte Domine mihi observandissime, Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Kegyelmedet Uram kelleték ez levelem által ilyen dologbul megtalálnom, hogy ennek előtte esztendővel egy idevaló örményesi orv lopott. Láncra felakasztatván, hogy az akasztófáról el ne lophassák, az akasztófán igen sokáig kínlódván – magam hon nem lévén – az ratione szám [?] levetette volt, interim gratiát nyertek neki ő Nagyságától, ilyen conditióval, hogy ha ennekutána két pinz érő lopásban találnék, menten felakasztassék. Ennek előtte mintegy hét héttel, nem két pinz érőt,

hanem csak két lovat lopott, jóllehet az egész falu kezes is volt érette ötszáz forintig. Ő Nagysága sok supplicatiójokra condonálta az kezességet, hac conditione, hogy öt hétre valahol lészen, kezemben hozzák az exequáltatásra. Ezek nyavalyások Molduvára is eljártak, onnan kikergették, nyomát Monykra⁵³ vitték, onnan elszaladott. Most bizonyosan úgy értették, hogy az Havas⁵⁴ alatt vagyon az kegyelmekek Jlua⁵⁵ nevű oláh falujában, Stephan Bukurezkul házában vagyon ugyan bizonyosan. Kegyelmed azért, Uram, értvén az dolgot, s az ő Nagysága kegyelmes akaratját is, és énnekem aló parancsiolatját, kegyelmedet kérem, valami mesterség alatt küldjön igen hű szolgálót oda, aznak [!] az embernek házához, s igen igen jó vigyázás és erős fogság alatt hozzák Besztercéig, el ne szalasszák. Besztercén énnekem lesznek emberim, Kegyelmed azoknak adassa kezekben. Az orv ifjú, veres bajuszú legény, igen erősen megsütegettettem volt, Lazar Vasziliának hiák. Ha tagadná is magát, az sütésről megismerik. Kegyelmedet meg is igen kérem valami mesterséggel keríttesse kézben, mert felette nagy orv. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Eormenjes die 10. Januarii: Anno 1642. Prudentis et Circumspecti dominationis Vestrae Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

[Külön cédulán:] P. S. Én nem merek Uram oda embereket küldeni, mivelhogy fél, s ezeket megesmervén előbb allatnak, ha kiket oda küld kegyelmed oly instructióval küldje, hogy az orv őket eszében ne vegye.

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino Andreae Uegh Civitatis Biztriciens Judici primario etc. Domino mihi semper observandissimo.

56.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. március 14.

(B-lt. 458, 1642/33.)

Zágrai Andréka Deák elvette az örményesi Grama Tódor tanító könyveit, valami adósság címén. Intézkedjenek, hogy a könyveket visszaadja, ha pedig adós, törvény szerint rendezzék el.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi semper observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal etc.

Ez levelem praesentáló örményesi Todor Dascal n[evő]^{xxii} Grama jüvén hozám, jelenté hogy Zagrán⁵⁶ lakó Andreka Diak n[evő] kegyelmekek jobbágya vette volna el nemű-nemű könyveit azt praetendál[ván], hogy adós volna nekie az megírt örményesi Thodor Gra[ma]. Kegyelmedet annak okáért kérem, parancsolja meg annak az Zagrán lakó Andreka Diaknak, hogy az elvött marhát adja meg az Gramá-

⁵³ Mányik, Doboka vármegyei falu (ma: Manic, RO)

⁵⁴ borgói havasok

⁵⁵ Beszterce-vidéki falu, Nagyilva (ma: Ilva Mare, RO)

^{xxii} a hajtás mentén nem olvasható

⁵⁶ Zágria besztercevidéki falu (ma: Zagra, RO)

nak, ha mivel adós ezért keresse suis modis, aliqu[e] én is másképpen gondolkodom felőle mert törvény nélkül nem szabad volna mentén tartani. Kegyelmed is ha miben nekem parancsol, mint jóakaró Uramnak, ügyekezem kegyelmednek szolgálni. De reliquo eandem Generosum Prudentem ac Circumspectum dominationem Vestram foeliciter valere desiderans In Eörmenyes die 14 Martii Anno1642.

Generosi Prudentis ac Circumspecti dominationis Vestrae [Servitor semper paratissimus]: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino [Andre]ae Szappanos Civitatis Bisztriciensis Judici [pri]mario etc. Domino mihi obser[uandissime].

57.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. április 12.

(B-lt. 458, 1642/58.)

A gabonás ház fedésére 10 000 zsendely kell minél hamarabb, továbbá 20 000 zsendelyszeg is. Ha lehet, még az ünnepek előtt küldjék.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissimam semper oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Mostan építvén egy öreg gabonás házat, kényszeríttem kegyelmedet megtalálnom ez levelem által, kérvén kegyelmedet azon, hogy szereztetne annak megfedetésére tízezer zsendelyt,^{xxiii} mennél hamarébb lehetne, hogy én is az ő Nagysága kegyelmes parancsolatja szerint hováhamarébb annak megzsendelyeztetését végeztetném el, mivel csak az hiá. És vagy húszezer zsendelyszeg felől is parancsolná kegyelmed, vennének az vajdák fizetésért. Kegyelmedet pedig kérem,^{xxiv} hogy ez levelem praesentáló emberem által tudósítani engemet ne difficultálja, tudjam én is magamat mihez tartani, mivel ő Nagyságokat is az innepek után mentén idevárom, tudjam ő Nagyságát is informálni arról, de ha lehetséges volna az zsendelyeket és szegeket még az innepek előtt ide akarván szállíttatni. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Eörmenyes die 12 Aprilis, Anno1642.

Generose Prudentis ac Circumspecti D. V^{rae} Servitor semper paratissimus: Paulus Alvinczi mpria

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Szappanos Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistriczensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

^{xxiii} eredetiben: sendejlt

^{xxiv} kihúзва: érte

58.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1642. szeptember 15.

(B-lt. 458, 1642/155.)

Gyulafehérvárra készülvén a kocsit beküldte Besztercére, kerekeit csináltassák meg minél hamarabb.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, jóakaróival egyetemben.

Emendálásnak okáért egy hitván kocsiskámot küldtettem be az kerekkes mesterekhez, mivel ő Nagysága Kegyelmes parancsolatjából Fejérvárra kel mennem, Kegyelmedet igen kérem mint jóakaró Uramot parancsolná, mennél hamarébb csinálnak meg fizetésemért, hogy én is mennél hamarébb indulhatnék meg, kegyelmedtől igen kedvesen veszem. Én is ha miben tudok igyekezem kegyelmednek szolgálni mint jóakaró Uramnak. De reliquo [–]^{xxv} Generosum Prudentem ac Circumspectum dinem V^{ram} foeliciter valere desideramus. In Eormenyes die 15 7bris, Anno 1642.

Generosi Prudentis ac Circumspecti Dominationis Vestrae Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpr.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Szappanos Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistriczensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

59.

Alvinczi Pál Szappanos András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. január 1.

(B-lt. 459, 1643/1.)

Az udvarbíró tizennégy szekeret kér, mert Huszár Mátyás⁵⁷ királyfalv⁵⁸ tavánál halászathoz kezd, és a halaknak a gyulafehérvári lakodalomra⁵⁹ való szállításához szükség lesz. Mindenik szekér előtt 8-8 ló legyen, hogy bajuk ne essék.

60.

Alvinczi Pál Végh András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. április 12.

(B-lt. 459, 1643/48.)

Ifj. Rákóczi György érkezésére, a jövő szerdára az udvarház földszintjén a szobákat össze akarják nyitni. A falak átvágásánál a kőművesek már dolgoznak. Küld-

^{xxv} kibetűzhetetlen rész

⁵⁷ Huszár Mátyás, erdélyi főúr, fejedelmi tanácsos, étекfogó és Marosszék főkirálybírája (MOL P 917, 1.cs., f.34., 1635. aug. 31.), Torda vármegye főispánja (MOL F17, 1.cs., f.160. 1650.).

⁵⁸ Királyfalva, Örményessel kelet felől határos falu: Mezőkirályfalva (ma: Crăiești, RO).

⁵⁹ Ifj. Rákóczi György és Báthori Zsófia 1643. február 3-án, Gyulafehérvárott megtartott esküvője.

jenek sürgősen két asztalost, minden szerszámukkal együtt, az ajtók elkészítéséhez, és hozzanak egy zárt is. Szombatra a fejedelem is megérkezik.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et seruitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal.

Kénszeríttetem kegyelmedet igen hamarsággal az levelem által requirálnom, mivel az mi Kegyelmes Asszonyunk azt parancsolja, hogy az örményesi alsó rendházokban egynéhány házat által vágassak, melyekben legyen Ifjú Urunk⁶⁰ szálláson. Most az kőművesek azon laborálnak, mivel azért ajtókat is kellenek reá. Kegyelmedet igen kérem küldjön igen sietséggel két asztalost, hozzanak ahhoz való szerszámokat vellek, csinálhassanak mennél hamarébb ajtókat, asztalokat, és ha mi egyéb kívántatik. Munkájokat megfizetem. Az lakatosaknál kerestessen kegyelmeitek egy ajtóra való zárt is, minden szerszámával. Valami lészen az ára, ugyan az asztalosoktól mentén megküldem. Kegyelmedet kérem, az asztalosok elküldésében mora ne essék, mivel Asszonyunkat Ifjú Urunkkal együtt az jövőendő szeredára idevárom, szombatra Urunk is ide érkezik. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Curia Eörmenjessiensis die 12. Aprilis Anno 1643.

Generosi Prudentis Circumspecti dominationis Vestrae Servitor Paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudentibus ac Circumspectis Dominis Andreae Vegh Judicii Primario Caeterisque Juratis Civibus Civitatis Bistriczensis etc. Dominis et Vicinis mihi observandis.

61.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. június 24.

(B-lt. 459, 1643/88.)

1. Az uradalmi búzából hét szekérrel küldött Besztercére eladásra.– 2. Szükség van 20.000 zszindelyre, azokat megszerezvén, a búzavivő szekerekre rakassák fel.– 3. A zszindelyekért 30 forintot küldött az udvarbíró. Ami hátramarad, arról tudósítsák. A korábbi adósságról az udvarbíró elismervényt küldött.– 4. Az alsó rendházakban a mennyezeteket javítani kell, ahhoz küldjenek három jó ácsmestert szerszámokkal, akik elkészítik és berakják a faragott mestergerendákat.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Salutem et seruitiorum meorum paratissimam oblationem.

[1.] Az mi Kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága számára mostan is küldöttem Besztercére az Kegyelmetek városában eladni hét szekér búzát. Kegyelmedet annakokáért kérem, parancsolja az előbbeli szállásra engedjék betölteni, míg eladhatják. [2.] Ennek előtte is requiráltam volt Kegyelmedet az ide való szükségre húszezer zszindely szerzése felől, melynek megszereztetésére ígérte volt is Kegyelmed magát, amire ezért, Uram, ő Nagysága az mely épületet parancsol serio continuáltatni, annak nem létele miatt abban nem mehetünk elő. Kegyelmedet annak okáért most is kérem, hogy ha

⁶⁰ ifj. Rákóczi György.

mit elkészítettetek benne, az búzavivő szekerekre adassa fel. [3.] Mostan küldtettem annak árában harminc forintot, i.e. fl. 30. Az mi hátramarad benne, arról tudósítván absque ulla difficultate, megküldöm, hogy ha pediglen készen nem volna, mennél hamarébb Kegyelmed parancsoljon elkészíttetni. Az mely adósság felől Kegyelmed nekem írt volt, arról Kegyelmednek signaturát küldöttem, abbul megtetszik az adósság. Kegyelmed conferálván az Kegyelmeteknél levő signaturával, s ha különben lészen, s adó[sa]^{xxvi} maradok, az ő Nagysága pinzéből örömet contentálom Kegyelmeteket. [4.] Kegyelmedet ilyen dolog felől is kellett requirálnom, hogy az felső rendházak menyezetében fogyatkozások esvén, mennél hamarébb meg kell emendáltatnom, mivel ő Nagyságokat rövid időn errefelé várom. Minekokáért Kegyelmedet kérem, késedelem nélkül küldjön vagy három jó ács mestereket, kik egynéhány mestergerendáka[lt] vonjanak fel. Hozzanak magokkal oly szerszámokat melyekkel völgyesen és párkányoson csinálhassák avlagy gyalulhassák az mestergerendákat. Fizetések és praeabendájok elsende [?] leszen. Isten tartsa meg Kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Eormenyés die 24 Junii, Anno 1643.

Prudentis Circumspecti dominationis Vestrae Servitor ad obsequi[endi] paratissimus: Paulj Alvinczi mpr.

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino Andrae Weegh Civitatis Bistriensis judici primario etc. domino mihi Obserua[nde]

62.

Bálpataki János Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1643. július 23.

(B-lt. 459, 1643/108.)

Az aratás tovább nem késhet, ezért segítségül egyhetes munkára száz aratót kér.

Generose prudens et Circumspecti Domini mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissimam commendationem etc. Isten ő felsége minden idvességel jókkal áldja Kegyelmeteket.

Az mi Kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága tekintvén ide örményesi jószágába, Isten áldásából az ő Nagysága búzái, kik felesen vadnak, igen megért állapotban vadnak. [–], hogy káros leszen ha kése[delemmel] learattatának. Azért én általam ő Nagysága kegyelmekeket kegyelmesen kéreti mint jó szomszéd híveit, ne neheztelje kegyelmeke az itt való ő Nagysága arattatását, bátor csak egy hetes, vagy száz aratóval megsegíteni. Melyért ő Nagysága is kegyelmekeknek minden kegyelmességgel fog lenni. Ezek után Isten tartsa kegyelmekeket fejenként jó egészségben. In Eörményes. 23. Julii. Anno. 1643.

Generosorum Prudentium et Circumspectorum Dominationum Vestrarum Frater et Amicus Servire paratus: Johannes Balpatak mpr. Aulæ Magister Curiae Illustrissimæ Dominae Dominae Principissimæ Regni Transilvaniae.

P. S. Ím címeres Pópától küldöttem el a levelet, hogy kegyelmekek bizonyos választ írván, megérthesse útban Asszonyunkat ő Nagyságát.

^{xxvi} itt és a továbbiakban egy tintafolt miatt nehezen olvasható

63.

Bálpataki János Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1643. augusztus 15.

(B-lt. 459, 1643/129.)

Bálpataki János hatlovas szekérre való hámokat kér, de jók legyenek, olyanok, „amiket Pál Deák, örményesi udvarbíró elvitetett volt, avagy ha azt visszaadta, s még el nem adták volna, akár azt küldje.”

64.

Bálpataki János Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1643. szeptember 6.

(B-lt. 460, 1643/146.)

Bálpataki János lóhámokat kért Besztercétől, de az árához képest túl egyszerűnek találta, így visszaküldte, hogy cseréljék ki.

Generose Prudens et Circumspecte Domino mihi observande consideratis. Servitiorum meorum paratissimam commendationem. Isten ő felsége minden idvességével jókkal áldja meg kegyelmedet.

Az el múlt napokban küldötte vala Urunkhoz ő Nagyságához kegyelmetek egy becsületes városi atyafiát, akiről írásomra küldött vala énhozzám is mutatoul egy darab részhamot. Melyet meglátván, ugyanazon emberséges ember által ismét vissza küldöttem, kiről izentem is kegyelmednek. Melynek árát is, úgymint huszonnégy forintot érttettem, de mivel felettébb drága, mert csak paraszt hámok. Kegyelmedet kérem, ez aránt való atyafiságos barátságát mutassa hozzám, s azon hámot olcsóbb áron küldje ide, minél hamarébb, örményesi udvarbíró Uram kezében. Én is tehetségem szerént más dolgokban igyekezem kegyelmeteknek kedveskednie; mert erre most felettébb való szükségem vagyon. His eandem Generosum Prudentem et Circumspectum D^{nem}. V^{ram}. Domini valere desidero. Datum in Eorményes. Die 6. Mensis Septembris. 1643.

Generosarum Prudentium Circumspectarum D^{nis} V^{rae} Frater et amicus benevolus: Johannes Balpataky mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Andreas Végh. Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino observandi Confidenti.

65.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1643. december 10.

(B-lt. 460, 1643/176.)

*Az udvarbíró érdeklődik, hogy a beküldött búzáat eladták-e már. Mindenesetre most is küldött 10 köböl nyit. Igyekezzék eladni. A hátramaradt zsindelet a búza-
vivő szekereken elhozhatják, írják meg az árát.*

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observande, servitiorum meorum semper paratam commendationem. Áldja meg Isten kegyelmedet, Uram, minden kívánata szerént való sok jókkal.

Mivelhogy az elmúlt napokban küldöttem oda, az kegyelmetek városában, az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága bizonyos számú búzáját eladni, melyet nem tudom, ha mindeddig is adtak-e el avagy nem. Azért Uram ím most is küldöttem, úgymint cub. nnor. Nro. 10, –. Kérem azért mint jóakaró Uramat, szomszédomat, hogy az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága tekintetéért előtte viselvén, mutasson módot és alkalmasságot az eladására, ne álljon sokáig ott egy helyben. Vékáit pedig [--] kellették eladni. Az bizonyos gabonákat megírtam, annak felette az hátra maradt zsendelyt is, melynek egyik részét kegyelmed elküldette volt, most ez alkalmatossággal az búzavivő szekereken elhozhatják. Kegyelmed ezért adassa fel az megírt zsendelyt, meg is írja ezért, mint vette, hogy vehessem s hány forinton vette. Kegyelmed is, Uram, jóakaró szomszédjának parancsoljon, örömet igyekezem szolgálni. De reliquo Generosum ac circumspectum V^{ram} D^{nem} servitor valere desidero, Datum In mezeő Eörményes die 10 Xbris Anno 1643.

Generosi Prudentis ac Circumspecti D^{nis} V^{rae} seruire paratus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Andreas Végh. Judici Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino observandi Confidenti.

66.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1644. június 2.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 11. cs. 3346, 124-125.)

Az elmúlt napon Örményesre lecsapott hatalmas, jégesővel kísért vihar által okozott károk ismertetése.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint kegyelmes Asszonyomnak etc. Istentől való minden kívánsága szerint való jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Isten ő szent felsége sokszori bőséges áldása után tegnap, úgymint 1. Junii, délután két avagy három óra tájban minemű rettenetes nagy ostorát avagy látogatását bocsátotta legyen, az többi között ide, az örményesi határra is, voltaképpen Nagyságodnak nem describálhatom, mivel nagy hertelenséggel oly jégeső lőn, az mine-műt lötenek lenni soha nem emlékeznek. Az nagysága volt egy tyúk haszonnyi, némely esmét, mint egy örög dió, mely mind ősz és tavasz vetéseket, Nagyságodét, s az szegény embereket az Dári-tónak innetső felén az ősz árpa vetésig annyira elvert, elrontott, hogy csak tíz kalongyáig való aratáshoz is nem lehet reménség. Búzája Nagyságodnak csak az árpa mellett maradt egy darabocska, ötszáz kalongya ha lehet rajta Isten azt megtartván. Az szőlőket annyira elvesztegette, és az gerezdektől s egyéb zöldségtől úgy megfosztotta, hogy csak feketén áll. Az fáit is nem külemben hasogatta meg, miat ha fize [?] fokkal rontották volna meg. Semmiféle kerti vetemény nem maradt, annyira megsimította az földet, nem is tesszik, hogy vetemény lőtt volna benne, az fűvel az szerint bánt. Az házaknak az csepepeiben sokat által lyukasztott, s az ablakokban sem maradt épség. Mind az örög zsendelyes csúrt, s mind pedig az Dombon levőt tőből fel forgatta, és annyira öszve rontotta minden fáit, hogy az talpfák sem maradhettek helyekben, földig

romlattanak le minden eszközi, müben azoknak fáiban nem sokat csinálhatni. Az falubeli szegény embereknek sok bárányokat ölte oda az dombon való csűr. Az zsendelyes csűrből az csűrbíró holt számban vontak ki, rosszul vagyon. Az major-beli tyúkokban, tyúkiakban, kappanokban sokat ölt meg, és külömb külömbféle madaraknak sok károkat tött. Noha fél óránál tovább ez rettenetes üdő nem tartott, néholt most is vagyon az földön való jégnek két arasznyi az töméreksége. Itt, kegyelmes Asszonyom, az szegény emberek annyira elrémültek és félnek az éhségtől, hogy most olcsón is eladnák marhájokat, de senki nem veszi. Cséplett búzája itt Nagyságodnak elég vagyon, melyről az Nagyságod Kegyelmes parancsoltját^{xxvii} várom alázatosan, ha el kellessék-e adni most, jüvendőre nézve. Istennek hála, Nagyságodnak semminemű lábos marháiban ez rettenetes üdő miatt kár nincsen, mivel ők is látván, avagy megérezvén erdőkre futattanak, kik pedig az rekeszekben. Az csüreket, kegyelmes Asszonyom, mindnyálag [!] kell megépíteni, s mind pediglen az házak fedelét is tatarozni. Az ablakokat újonnan csinálni, s az házak falait is megvakolni. Isten azt engedvén, holnap, kegyelmes Asszonyom, esmét Zent Martomban⁶¹ megyek, ha arra is kárt tött az jégeső, Nagyságodat mentén tudósítom. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom sok esztendőig, kedves jó egészségben. Jn Eormenyés, die 2 Junii. Anno 1644.

Nagyságodnak alázatos szolgája: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissae Dominae Dominae Susannae Loranthffy Dei gratia Transylvaniae Principissae, partium Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae mihi semper clementissimae.

67.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1644. június 3.

(B-lt. 460, 1644/43.)

1. A vihar és a jégeső által okozott károk leírása.– 2. A fejedelemasszony a jövő hét végén várható, ezért sürgősen küldjenek cserepező mestereket és tölcséreseket a megrongálódott tetők és ablakok kijavításához.– 3. A zágrai orvost, aki a fejedelmi tárházat lopta meg, ha kiváltják, nem idézi törvény elé.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observandissime Salutem et servitiorum meorum Commendationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges étellel.

[1.] Isten ő szent feldjén minemő rettenetes nagy csapását és ostorát bocsátotta legyen reánk, Kegyelmednek el hittem, lehet hírével, mivel oly nagy jégeső lévén, az mineműét létének lenni a Memoria hominum soha nem tudnak. Mind ősz, tavasz gabonákat és szőlőket annyira elvert, hogy csak egy keveset is ember hogy arathasson nincs remenség. Ha Isten ő szent feldje ingyen való kegyelméből meg nem szán, errefelé az szegénység mind éhel halova lészen. Az kertekben, hogy vetemény lett

^{xxvii} kihúzza: nál

⁶¹ Kőrödszentmárton, udvarházas Maros megyei falu, az örményesi–kőrödszentmártoni uradalom másik központja (ma: Coroisânmartin, RO)

volna nem is tetszik. Az jégesőnek quantitása volt némely egy tyúkmonnyi, közönségesen pedig az ki volt egy örög diónyi, mely az házok cserepeit is igen által lyuggotta, s az üveg ablakokban sem maradt épség. [2.] Mivel azért Asszonyunkat ő Nagyságát ez jövő hétnek vége felé ide várom mindenestől, kegyelmedet kérem, küldjön vagy két cserepező mesterembereket, és tölcseést is kettőt. Magával hozzon ahhoz való szerszámokat, fekete ónunk lészen, de fejr nem, munkájával mind az két rendbelit emberségesen contentálom. [3.] Az mely zágrai orvot itt fogva vadnak, noha törvény szerint megérdemlené az akasztófát, mivel az ő Nagysága korcsomaházát lopta meg, csak addig még az korcsomáros az bent merte egy hosszú szántó vasat, egy vésőjét és szaluját lopta volt el, melyeket mind kezében kaptunk. Mindazonáltal, ha többször efféle dolga nem volt, az Kegyelmed tekintetiért depositis tantum fl: 20 törvént nem láttatok, de ha Kegyelmed írását nem láttam, volna az jövő héten, bizony felejtettettem [!] volna. Az korcsomaház ő Nagyságak egyik tárháza az többi között. Kegyelmedet kérem, az mesteremberek elküldéséből fogyatozás ne legyen. Én is ha miben tudok ügyekezem Kegyelmednek gratificálkodni. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyas die 3 Junii, Anno 1644.

Generosi Prudentis et Circumspecti D^{nis} V^{rae} Servitor paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

68.

ifj. Rákóczi György (címezett nélkül)

Örményes, 1644. július 6.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 18. cs. 5468.)

Ifj. Rákóczi György „censurát” kér a levél címezettjétől, közben ismerteti a Felső-Magyarországon zajló hadi eseményeket.

69.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1644. augusztus 15.

(B-lt. 460, 1644/71.)

A szászszyentgyörgyi jobbágy nál lévő kancáról úgy tűnik, mintha a fejedelemszszonyé lenne, pedig a jobbágy egész faluval tanúsítaná, hogy a sajátja.

70.

Alvinczi Pál Vég András beszercei főbírónak

Örményes, 1644. augusztus 25.

(B-lt. 460, 1644/76.)

Az örményesi építkezésekre 40 000 zszindely és 25 000 léc kell.

Generose Prudens ac Circumspecte Domine mihi observandissime. Servitiorum meorum paratam semper Comendationem. Istentől kegyelmedet megáldatni szív-ből kívánom.

Kegyelmedet szeretettel kérem, ha valahonnan zszendelt hoznának, ide az Örményesi házok épületire kívántatik vagy negyvenezer. Ezért Kegyelmed ő Nagy-

sága számára foglaltassa el, és vagy 25 ezer lécet ez levelem praesentáló szolgálmainak meghadtam, hogy az áráról contentáljak, mivel felette igen szükséges minde-
nik. Kegyelmed Nekem is parancsoljon, jó szívvel szolgállok Kegyelmednek. V. G.
D. domino feliciter valere et desiderans. In Mezo Ormenyes, die 25 Augusti Anno
1644.

Generosi ac Prudentis vestrae D^{nis} Servitor Paratissimus: Paulus Aluinczi mpr.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino Simony Uczios judici
Primario Civitatis Bistriciensis etc. Domino mihi observandissimo.

71.

Lorántffy Zsuzsanna Rákóczi Györgynek

Örményes, 1645. április 5.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 13. cs. 3907)

Rendben megérkeztek, a narancsot és a körtét köszöni.

Szolgállok kegyelmednek mint szerelmes Uramnak, az Úr Isten áldja meg kegyel-
medet szerelmes boldog hosszú élettel.

Legyen hála Istennek, ma jókor ide egészségbe jöttünk. Kívánom az Istentől
kegyelmed felől is hallanunk öröndetes híreket. Ide jól meg fáradt az út, az bűzák
is, hála Istennek, itt szépek. Az narancsot meg körtét megszolgálom kegyelmed-
nek. Ezek után Isten oltalma alá ajánlom kegyelmedet, adja Isten, édes Uram, lás-
suk egymást jó egészségbe. Költ Eörmeniessen 5 aprilis Anno 1645–

Kegyelmednek jó szívvel szolgál: Susanna Lorantffy mpria.

Címzés: Illustrissimo Domino Principi Georgio Rakoci Dei gratia Principi Transil-
vaniae Partium Regni Hungariae Domino, ac Siculorum Comiti etc. Domino et
Marito nobis charissimo.

72.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. május 5.

(B-lt. 460, 1645/21.)

*Egy eltévedt mátéi⁶² jobbágy véletlenül négy fát vágott ki a vermesi⁶³ erdőben. Az
ügyben méltányos eljárást kér a beszterceiektől.*

⁶² Szentmáté (Matei, RO)

⁶³ Vermes (Vermeş, RO)

73.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. június 6.

(B-lt. 460, 1645/45.)

Vicéről⁶⁴ lovakat loptak, ezeket Tacson⁶⁵ találták meg. Az ügyben kivizsgálást kér.

74.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. június 14.

(B-lt. 460, 1645/50.)

Az udvarbíró megírja a lótolvajláson kapott tacsia ügyét, amelyben a helyi román pópa is érintett volt.

75.

Rákóczi György Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. október 8.

(B-lt. 460, 1645/93.)

Syemiczki Sándor lengyel étkefogót a fejedelem bizonyos dolgai végett Lengyelországba küldi. Két paripáját megjöveteléig szolgástól együtt gondozzák.

76.

Rákóczi György Debreczeni Tamásnak

Örményes, 1645. november 13.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 13. cs. 4110.)

Rákóczi György kéri Debreczeni Tamást, hogy a serket⁶⁶ jószágból rezeget hozasson Gyulafehérvárra.

77.

Alvinczi Pál Vég András besztercei főbírónak

Örményes, 1645. november 17.

(B-lt. 460, 1645/109.)

Bornemissza kisasszony és Nagy Pál november 27-én tartandó esküvőjére borok kívántatnak, amelyek szállításához tíz szekér kell.

⁶⁴ Vice (Vița, RO)

⁶⁵ Tacs (Tonciu, RO)

⁶⁶ Serke (ma: Širkovce, SK), falu Rimaszombat közelében, egykori Rákóczi-birtok.

78.

Alvinczi Pál Schultz Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1646. január 14.

(B-lt. 460, 1646/21.)

Tizenkét darab vörös kötőféket kér a frissen befogott gyermeklovakhoz. Szükség lenne 10 000 zsendelyre is.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való jókkal és ez Új esztendőnek minden részeit tegye boldoggá és szerencsésé.

Az itt való ellésnek közöl fogván ki tizenkét számú gyermeklovakat, ő Nagysága kegyelmes parancsolatjából, minekokáért kelletek kegyelmedet requirálnom, kérem azon hogy eleiben hivatván az szíjgyártók Céhmasterét, parancsolja meg Kegyelmed, csináljanak vörös állatbeli kötőfékeket, tizenkettőt, minél hamarébb, napjáról tudósítván. Az árát megküldöm és az kötőfékeket kihozatom. Tízezer zsendelyre is nagy szükségünk volna az ide való épületekhez. Kegyelmedet kérem, szereztessen. Az áráról contentálom menten kegyelmeitek. Az mely Kegyelmeteknél lévő restantia pénz felől requiráltam vala kegyelmeitek, hogy hűtelesebb legyen, arról való leveleket beküldtettem vala, melyeket kegyelmeitek be is [?] tartóztatott. Odaküldött szolgát könnyű válasszal eresztvén, mivel azért Uram azokat az le[veleket] ratiom]^{xxviii} mellet producálnom és exhibeálnom kell, pro quibusdam testimoniis, kegyelmeitek küldje vissza, mert miattok ha kárban maradok, én sem szenvedhetem káromat könnyen. Isten tartsa meg kegyelmeitek sok esztendőig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyis, die 14 Januarii Anno 1646.

Prudentes et Circumspectas D^{nis} V^{rae}

Ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schultz Civitatis Bistriciensis Judici primario etc Domino mihi semper celendissimo.

Allatae 16. Januarii Alvinczi Uram ír 12. kötőfékek felől és valami zsendely felől

79.

Alvinczi Pál a beszercei főbírónak

Örményes, 1646. március 29.

(B-lt. 460, 1646/41.)

4000 szál mogyoró vesszőt kér a kóródszentmártoni és az örményesi uradalomba. Szükség van 8000 zsendelyre is.

Generose Prudens et Circumspecte Domine mihi observande. Salutem et servitiorum meorum paratissimam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet Uram minden kívánsága szerint való jókkal, kedvesivel és jóakaróival egyetemben.

^{xxviii} alig olvasható egy nagy tintapaca miatt

Az örményesi és kóródszentmártoni udvarházakhoz lévén egynéhány ezer abroncsfákra szükség, minekokáért kellettek Kegyelmedet requirálnom. Kérem mint jóakaró Uramat, mivel annak most az ideje, az kegyelmetek székiben, az hol talál-
nak [kez?]djen négyezer^{xxix} szálig való mogyoró vesszőket abroncsnak valókat vá-
gatni, ő Nagysága is, Asszonyunk kegyelmesen veszi Kegyelmedtől. Zsendely felől
is requiráltam vala Kegyelmedet, kérem az ide való szükségre szereztessen nyolc
ezerig valót. Az ára a mi lészen, menten kegyelmed kezében szolgáltatom. Amel-
lett, ha miben tudok én is ügyekezem Kegyelmeteknek gratificálkodni. Isten tartsa
meg Kegyelmedet sok esztendőig kedves jó egészségben. Jn Curia Eormenyese
die 29 Martii. Anno 1646.

Generosi Prudentis et Circumspecti D. V^{ra} Serviens paratissimus: Paulus Alvinczi
mpria.

Címzés: Generoso Prudenti ac Circumspecto Domino iudicii primario Civitatis
Bistriciensis Domino mihi semper obervandissimo.

80.

Alvinczi Pál a beszercei főbírónak

Örményes, 1646. május 9.

(B-lt. 461, 1646/62.)

*Az örményesi épületek cserepei igen rossz minőségűek, ezért minden tavasszal
cserélni kell. Küldjenek két cserepező ácsot, hogy minél gyorsabban megjavítsák,
hogy az esős idő ne tegyen kárt a boltozatokban. Zsendelyt is szerezzenek, hogy
küldhesse a szekereket értük.*

Prudens et Circumspecte Domine mihi celendissime. Salutem et servitiorum meo-
rum paratissam oblationem. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága sze-
rint való jókkal.

Mivelhogy Uram az örményesi házokon levő cserepeket igen rosszul égettek
volt, felette igen elromladozván, minden tavaszon tataroznom és emendálnom
kell. Minekokáért kényszerítettem kegyelmedet megtalálni, kérem azon, hogy kül-
dene kegyelmed két cserepező ácsokat, melyek minél hamarébb renoválhatnak az
házok fedelét. Mert ha esős idő talál lenni, sok kár lészen az mennyezetekben és
bolthajtásokban. Pünkösztig, avagy még annak előtte hármadnappal véghez vihe-
tik. Munkájokról contentálom őket. Kegyelmed is nekem parancsolván, ha miben
tudok ügyekezem szolgálni mint jóakaró Uramnak. Isten tartsa meg kegyelmedet
sok esztendőig kedves jó egészségben. Jn Curia Eormenyese die 9 Maii Anno 1646.

Prudentis et Circumspecti D. V^{ra}. Ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi
mpr.

P. S. Zsendelyre húsz forintot küldtettem kegyelmed kezéhez, kérem kegyelmedet
mennél hamarébb megszerezvén, tudósítson felőle, küldhessek szekereket éret-
tek. Hogyha Uram az Innep előtt el nem jühetnek az cserepező ácsok, az innepek
után menten jüjjenek el, kérem kegyelmedet.

^{xxix} nehezen kibetűzhető rész, de a négyezer biztos

Címzés: Prudentissimo ac Circumspecto Domino, iudicii primario Civitatis Bistri-ciensis etc. Domino mihi semper celendissimo.

Allatae 13. Apr.[!] 1646. Ácsok és zsendely felől való levele

81.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. február 22.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 16. cs. 4737, 49r-50v)

Az uradalom gazdasági hírei. A solymosiak által elfoglalt határ ügye.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Istentől minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Istennek legyen hála, Kegyelmes Asszonyom, itt Nagyságodnak minden marhái jól vadnak. Az első hasú teheneiket mindennap szoktatják az fejésre, de olyanok is vadnak közöttök, melyeket semmiképpen meg nem taníthatni. Affélékkel, Kegyelmes Asszonyom, haszontalan bajlódni. Praefectus Uram ő kegyelme parancsolt, hogy Fejérára ludokat, vaját, hagymát és gyümölcsöt küldjek. Küldtettem azért Kegyelmes Asszonyom ez jedzés szerint, az mit küldhettem, az itt való szükségre is elegendendőt hadtam, Kegyelmes Asszonyom. Az eladó vaj felől, noha régen írtam volt az fogarasi udvarbírónak, hogy árost szerezne reá, de maga^{xxx} Fogarasban nem lévén, az számtartó csak szóval izent, hogy keres árost, de még eddig semmi bizonyos válaszm nem jűne. Az mint értem, Kegyelmes Asszonyom, az brassaiaknak⁶⁷ nemigen szabad kijárni, más száz városbeliek sem igen kapnak rajta, amiatt, hogy mirigyes üdőben gyűlt. Kolozsváratt is megpróbáltam, Kegyelmes Asszonyom, de tudom készpínt nem adnak érette, mivel szokások, sőt ugyan törvények az Kolozsváriaknak, hogy ha kit megcsalhatnak, megcsalnak, és törvénykezvén vellek, hol mi hitván marhája vagyon, azt böcsülik el érette. Az búza árával is így járánk. Az solymasiaknak cselekedetek felől ha Kegyelmes Asszonyom Nagyságtok inquiráltatni akar, az mely Cancellaristák annak előtte inquiráltanak: Arkosy Mate és Janos,⁶⁸ ha Nagyságtok kegyelmessége mostan is ugyan azok jűjenek ki.

Az mely darab határt ugyan az solymasiak⁶⁹ foglaltanak volt el az szentmártoniaktól⁷⁰ és zágoriaktól,⁷¹ azt Nagyságtok ki akarván jártatni ennek előtte három esztendővel, arról való levél mellett, Director Urammal, kolozsvári káptalannal és Kolozs vármegye tiszteivel, az solymasiak meg nem engedvén, repulsiót tevének, melyért az megholt Director evocáltatta vala is őket Táblára. Ha az alkalmatosság

^{xxx} kihúzza: az

⁶⁷ Brassó (Braşov, RO) város Dél-Erdélyben.

⁶⁸ Árkosi János és Árkosi Máté, a kancellária írnokai.

⁶⁹ Kissolyos, Oláhsolyos, az örményesi–kóródszentmártoni uradalomhoz tartozó falu, Kóródszentmárton mellett (ma: Şoimuş, RO)

⁷⁰ Kóródszentmárton (ma: Coroişanmartin, RO).

⁷¹ Zágör, az örményesi–kóródszentmártoni uradalom egyik faluja Kóródszentmártontól délre (ma: Zagăr, RO).

hozna, Kegyelmes Asszonyom, nem kellene elfelejteni, mivel szép darab és hasznos hely. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom sok esztendőig kedves jó egészségben. Eormenyésreől, die 22 Februarii Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgálója: Alvinczi Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

82.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. március 4.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 16. cs. 4714, 124.)

Az időjárás leírása, az uradalom gazdasági hírei. A Sárospatakra szánt küldeményt összekészítette, küldjön útlevelet, és el is indítja.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak etc. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés, és hosszú ideig való egészséges étellel etc.

Mostan, Kegyelmes Asszonyom, erre igen rút zűrzavar üdők járnak, sőt ez télen ilyen erős szelekkel és bő hóval való üdő nem is volt, de Istennek legyen hala borjúkban, bárányokban, malacokban semmi kárt sem tött, mivel jó helyen voltak. Egyébféle marháknak is nincs semmi bántódások, mind az két rendbeli gyermeklovak jól vadnak. Az ménesben való lovakot ideje volna, Kegyelmes Asszonyom, ide hozatni, tartanók itt helyben jól. Az itt való sötétszürke moldvai lovat ha Pocsajban⁷² kell vinni, most volna az ideje, mivel kövér és felette vad gonosz lévén, igen nagy bajjal indíthatni meg, s meg is hitványkozik még kijutnak vele, hogy még ott megkívátnának hízhatnék meg addig. Ugyan az gyermeklovak mellet való lovászt kell kiküldennem mellette, mert mást közel sem hagy feléje menni. Borsó vagy, Kegyelmes Asszonyom, harmincnyolc kis köből, lencse Cub: 25, meneműek legyenek, mindenikből küldtettem, Kegyelmes Asszonyom, az Nagyságod kezében. Patakra mennyit parancsol küldennem, készíttettem, Kegyelmes Asszonyom, két szekeret, mindenik eleiben nyolc ökröt. Nagyságod azért kegyelmesen parancsolván, menten megindítatom. Nagyságod adjon salvus conductust, mert anélkül el nem mehetnek, se az szekerekkel, se az lóval. Ezeket azért, Kegyelmes Asszonyom, megindítván, az proventust aláküldöm, avagy viszem, mivel az szegénység is az beszercei sokadalomkor, ha mi pinzt teremphet [!] és adhat. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig kedves jó egészségben.

Eormenyésreől 4 Martii, Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szolgálója: Alvinczi Pal deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

⁷² Pocsaj (H)

83.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. március 17.

(B-lt. 461, 1647/51.)

A korábban kért kötőfékekről hallotta, hogy elkészültek, ezért adják az odaküldött szabados kezéhez. Összesen négy forintot küldött érte.

84.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. május 3.

(B-lt. 461, 1647/84.)

A gyermeklovakhoz pányvakötelek, kötőfékek és istrángok kellenek, ezért csináltassanak 35 pányvakötelet, 20 kötőféket és 40 istrángot. A kötőfék erősebb legyen, mint a korábbiak.

Prudens et Circumspecte Domine mihi observandissime. Servitiorum meorum paratissimam commendationem praemissam. Áldja meg Isten kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges élettel.

Az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága örményesi majorságbeli gyermeklovaihoz kívántatván bizonyos számú pányva kötölök, kötőfékek és azokban való istrángok, melyeknek vásárlására küldtettem be bizonyos emberemet. Kegyelmedet annakokáért kérem az kötélverő Céhmestert eleiben hívatván, parancsolja meg, adjon 35 szál pányvaköteleket, és húsz kötőfékekben való 40 szál istrángot. Az^{xxxI} Szíjgyártó Céhmesternek is parancsolja meg, minél hamarébb csináljanak 20 jó erős kötőfékeket, mivel az melyeket az minapiban csinált volt, mind elszaggatták az gyermeklovak. De azoknál jobban és erősebben csinálják, egy-egy szál ponyva kötelet és istrángot, s kötőféket mennyiért fognak venni, kegyelmedet kérem írásában engemet tudósítani ne difficultálja. Isten tartsa meg kegyelmedet sok esztendeig kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis die 3 Maii, Anno 1647.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae}. Ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

P. S. Mivel ő Nagyságokat rövid nap idevárom, igen megtörödezvén az üvegablakok és az ház^{xxxII} héjazatjárul lehullván az cserepek, kegyelmedet kérem, küldjön egy üvegest és cserepező ácsot, mesterségekhez való instrumentumokkal. Szekeret küldtettem alájuk.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schulttzio,⁷³ Civitatis Bistriciensis judici primario etc. Domino vicino mihi celendissimo.

^{xxxI} kihúзва: Czeh

^{xxxII} kijavítva: ház hely

⁷³ Martin Schultz vagy Schultz Márton, besztercei főbíró.

85.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1647. július 14.

(B-lt. 461, 1647/119.)

Rákóczi György hat mázsa spárga madzagot kér Szamosújvárra.

86.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. augusztus 3.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 16. cs. 4898, 178-179.)

Az uradalom gazdasági híreinek ismertetése, a kóródi és kóródszentmártoni osztatlan községhatár ügye. Abroncsnak való vesszők beszerzése Medgyesről.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak, Istentől minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Istennek legyen hála, Kegyelmes Asszonyom, az árpa, rozs és búza aratást elvégeztük, melyeknek számait ez inclusában el is küldettem Nagyságodnak. Az vetésnek és helynek nagy voltához képest három ennyit is remélhattunk volna, de ő szent felsége áldását megvonván, kiváltképpen való ostorul egereknek hallatlan sok voltát bocsátván reája, itt az harmadát is alig hadta meg. Az magnak valót, Kegyelmes Asszonyom, behordattam, hétben kelve Isten üdőt adván, mind búza és szénahordást, mely hátramaradott elvégeznek. Egyéb tavasz gabona is elérkezvén, annak betakarítására is szorgalmatos gondom leszen. Istennek legyen hála, még eddig az zabnak, kölösnek, haricskának semmi ártása nincs, valóban jók. Ha Nagyságodnak is tetszik, Kegyelmes Asszonyom, talám az csűrös kertben kellene rakni az asztagokat, az egerektől talám bátorságosban állanának, de tűzre nézve (kitől Isten oltalmazzon) jobb volna másutt is lenni. Az Nagyságod kegyelmessége mit parancsol felőle, mindenütt ő szent felsége hatalmában leszen. Mindenféle marhák, Istennek hála jól vadnak. Az gyermeklovakot benn tartatom, füvet szekereken hordnak, az üdő megkevesedvén, sarjúra kell veretni, de mivel, Kegyelmes Asszonyom, itt megesővén volt, ménesében igen megbántódik. Mostan, Kegyelmes Asszonyom, magnak való új búzát csípéltetik. Az kóródi és kóródszentmártoni berek nincsen, Kegyelmes Asszonyom, felosztva, még eddig mind az két faluban lakó emberek közönségesen éltek, és sok károkat tött az parasztság benne, mivel erőtlének lévén az nemes emberek, nem bírhattanak véllek, most is nem hasznos, Kegyelmes Asszonyom, felosztani, mivel az Nagyságtok szükségére malomhoz és egyéb épületre az hol találni fát, abban az erdőben, onnan vitetünk, de az parasztembereket ugyan el kel tiltani, az két faluban lakó nemes embereket is pedig úgy, hogy ne legyen szabad az kóródi és kóródszentmártoni berekből mogyoróvesszőt hordani egyéb szükségre, hanem csak szintén hordó kötni abroncsnak. Sőt, annak színe alatt is vesztegetni, avagy másnak adni ne merészeljenek. Mostan, Kegyelmes Asszonyom, kívántatnék comissió az medgyesi⁷⁴ Polgármesterre, adna az szék-

⁷⁴ Medgyes (ma: Mediaș, RO)

ben abroncsnak való vesszőket, mivel, Kegyelmes Asszonyom, Praefectus Uram ő kegyelme írására nem adnak. Másutt, Kegyelmes Asszonyom, nehezen tehetni szerint. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 3 Augusti. Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szolgája: Alvinczi Pál mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae

87.

Alvinczi Pál Schultz Márton besztercei főbírónak

Örményes, 1647. augusztus 28.

(B-lt. 461, 1647/143.)

A sokadalom során az udvarbíró egy szökött jobbágyot fogatott meg Besztercén. Most el szeretné hozni, így adják a levelet bemutató ember kezébe. A váltságot érte megadja.

88.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. október 12.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 16. cs. 4929.)

Az uradalom híreinek ismertetése, az időjárás leírása. A bortermés kevés, de jó lesz, a szüret jól halad stb.

89.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1647. október 28.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 16. cs. 4935, 252-253.)

1. Az uradalom híreinek ismertetése, az időjárás leírása, még mindig szárazság van.– 2. Az uradalmi kimutatást majd Szent Márton napja után készíti el.– 3. A gyermeklovak és más marha rendben van.– 4. A búza ára emelkedik, kérdezi, kell-e még csépelteni eladásra.– 5. A borok eladása és a dézsmaborok ügye.– 6. A cserepezést még nem újíthatta meg, mert az ácsok Déván az időt elhúzták, itt már hideg lett, és nem mernek belekezdeni.

Alázatos hűséges szolgálomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak, és Istentől üdvességes minden jókat, jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

[1.] Errefelé, Kegyelmes Asszonyom, az üdő igen szározan viselé magát. Nagyságod Örményesről való elmenetelétől fogva derekas eső nem volt. Mindazonáltal, Kegyelmes Asszonyom, az vetésnek nagyobb része szép zöld. Most esmét az újságra hóval elegyes eső lévén, az földet alkalmasint megáztatta, mely után kemény derek is vadnak. Az zöldségének egyfelől az dér, másfelől, Kegyelmes Asz-

szonyom, az egér árt. Úgy tetszik, Kegyelmes Asszonyom, Istennek ebbéli ostora nem csendesedik, sőt nevedik. [2.] Az új borról és vetésről, Kegyelmes Asszonyom, küldtettem extractust, de hogy mindenekről generalis extractust írhattam volna, abban, Kegyelmes Asszonyom, mód nem volt, mivel az pásztoroktól Szent Márton napig számot nem vehetni. Az adósak is pedig úgy kéredztek ki, hogy Szent Márton napjára adminisztrálják az restantiákat. Isten azért azt az üdőt adván érni, az alatt én is, Kegyelmes Asszonyom, az marhákot megszámlálván, borokat, mindeneket, annak módja szerint bevévén és elrendezvén, generalis extractust készítettetek, és az proventussal együtt Nagyságodnak elküldöm. [3.] Az gyermeklovakat, Kegyelmes Asszonyom, benn tartatom, az harmadfűnek az seriem [?] valóban épültenek és szépültenek. Egyéb marhák is, Istennek hála, mind jól vadnak, az juhoknak és teheneknek fejéseket elhadták az borjuk kedvéért. [4.] Itt, Kegyelmes Asszonyom, az búzának ára nevedik, vékája di. 25 és di. 28. elmegyen. Az Nagyságod kegyelmessége mit parancsol, kelletik-e eladni valót csipeltetni. [5.] Óbort, Kegyelmes Asszonyom, eddig küldtettem Gyaluban, Görgényben és Besztercére ur: 782. Ha több kívántatik, többet is küldök, Kegyelmes Asszonyom, oda, az hová Praefectus Uram fogja parancsolni. Ő kegyelme Medgyes székből ötszáz veder (252v) dézsmabort deputált, de elég nem leszen, Kegyelmes Asszonyom, mivel az Szent Mártoni jószágbeli⁷⁵ borok is moston igen jó borok, noha kevés, de áros leszen. Örményesen, Kegyelmes Asszonyom, az mi kevés lőtt, az az tavalyinál sokkal jobb, apró új általagokban szürettem be. [6.] Az házak cserepezését, Kegyelmes Asszonyom, még nem újíthatám, mivel az még Déván⁷⁶ dolgokat elvégezhettek, és idejülhetnek az ácsok, igen meghidegedék az üdő, nem merének hozzá fogni, mert csak haszontalan munka lőtt volna. Isten tavaszt adván érni, Kegyelmes Asszonyom, mind egyéb épületekkel együtt végben kell menni. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 28 Octobris Anno 1647.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgálója: Alvinczy Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

90.

Alvinczi Pál Böhm György besztercei főbírónak

Örményes, 1648. március 5.

(B-lt. 462, 1648/43.)

Az egyik épület pohárszékeinek elkészítéséhez kér festékeket, és az épületekre 10 000 zsindelet. Az áráról tudósítsa.

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi semper benevole etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kegyelmednek kívánsága szerint való jókat, és egészséges hosszú életet megadatni kívánok.

⁷⁵ Kóródszentmárton

⁷⁶ Déva (Deva, RO)

Az mely asztalost Asszonyunk ő Nagysága parancsolatjából, az kegyelmetek városából ide kihívtam volt, immár az egyik házba való pohárszéket nemsokára elkészítik, melyhez holmi szükséges egyetmás és festékek kívántatnak. Minek-
okáért kérem kegyelmedet, hogy ez levélben includált jedzés szerint kerestessen kegyelmed afféle festékeket. Az kinél találtatik, megküldöm az árát ezen asz-
talosoktól annak az emberséges embernek, csak tudósítson róla, mit kellessek kül-
denem érte. Kegyelmednek megszolgálom, vagy tízezer zsendelyt is kegyelmed
szereztesse az ide való szükségre, az ára felől tudósítván kegyelmed, megküldöm.
His Eandem Prudente ac Circumspecta D^{ne} V^{rae} feliciter vivere desidero. Datum in
Curia Suae Celsitudinis Mezeő Eörmenyesiensis, die 5. Martii. Anno D[omini] 1648.
etc.

Prudentis ac Circumspecti: D^{nis} V^{rae} Vicinus servire semper paratissimus: Paulus
Alvinczi mpria.

P. S. Az zsendelynek ezerét hány forinton vehetni, kegyelmed tudósítson felőle, mind-
járást pénzt küldök reá.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bim,⁷⁷ Judici Primario Civitatis
Bistriciensis etc etc Domino Vicino mihi semper observandissimo.

Allatae 6. Martii 1648 Alvinczi Uram tízezer zsendely felől, egyéb egyetmás felől

91.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1648. március 22.

(B-lt. 462, 1648/55.)

*A rossz időjárás miatt a kőműveseket hazaküldte, majd az asztalosokat is. Az Ör-
dőg nevű kőműves igen rosszul dolgozik, máskor ne küldjék. Az asztalosok által
vitt ajtósarkok mértékei szerint készíttessenek.*

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi benevole etc. Servitiorum meorum
paratam Commendationem. Istentől sok jókat, és kívánsága szerint való jó egész-
séget megadatni kívánok kegyelmednek.

Az minap az gonosz időre nézve, az kőműveseket hazabocsátám, mivel nem is
volt ideje, hogy dolgozhattak volna. Már azért Isten jobb időt adván, kegyelmednek
megszolgálom, elkezdett munkájoknak véghezvitelére ismét küldje ki őket. Ím az
asztalosokat is hazaküldtem, mivel itt dolgokat elvégezték. Ugyanezen szekéren, pa-
rancsoljon kegyelmed, az kőművesek hadd jöjjenek ki. Az egyik kőműves, az
Eördeogh nevű, igen gyarló módon munkálódik, bár kegyelmed mást küldjön helyi-
ben. Kegyelmedet kérem, ebből is meg ne fogyatkoztasson. Az asztalosok valami sar-
kok mértékét vittek, kegyelmedet kérem az lakatosok Céhmasterének hagyja meg
kegyelmed, mennél hamarébb lehet készíttesse el, és mikorra kellessek érette külde-
ném, azt is hadd tudhassam. Ugyanitt megfizetek az lakatosnak munkájától, mivel az
felszegezéshez magának el kelletik ide jönni. Kegyelmed nekem is parancsolván, jó

⁷⁷ Böhm György beszercei főbíró

szívvel igyekezem szolgálni. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Suae Celsitudinis: Mezeő Eörmenyesiensi, die 22 Martii. Anno Domini 1648.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae} ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mp.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bym Civitatis Bistriciensis iudici primario etc. Necnon vicino mihi obsseruandissimo.

Allatae 24. Martii, Kőműveseket kapna Örményesre Alvinczi Uram.

92.

Kávási Ferenc⁷⁸ Böhm György besztercei főbírónak

Örményes, 1648. május 8.

(B-lt. 462, 1648/100.)

Az udvarbíró otthon nem lévén, Kávási Ferenc olvasta el a levelet. Örményesre holnap jön Rákóczi Zsigmond, aki vasárnapra is itt marad. A fejedelemtől és ifj. Rákóczi Györgytől nem tudja, hogy eljönnek-e.

Prudens, ac Circumspecte Domine mihi plurimum observandissime. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kegyelmednek jó egészséget, és kívánsági szerint való sok jókat megadatni kívánok.

Az mely levelet Uram kegyelmed udvarbíró Uramnak küldött, ő kegyelme hón nem lévén, megolvastam, értem Uram mi felől tudakozik kegyelmetek. Azt bizonynyal írhatom kegyelmednek, hogy öreg Urunk, se Asszonyunk ő Nagyságok most ide nem jönnek. Hanem úgy volt értésünkre, hogy Ifjú Urunk, és Rakoczi Sigmond Uram, ő Nagyságok jönnek erre Fogarasból, ki akarván menni ő Nagyságok. Tegnap előtt estve érkezék Asszonyunknak ő Nagyságának levele, Udvarbíró Uramhoz, ő Nagysága ír csak az Úr Rakoczi Sigmond Uram jövele felől. Ma Kóródszentmártonban kellett ő Nagyságának érkezni, az Asszonyunk írása szerint. Udvarbíró Uram is odamené tegnap, minthogy az is az ő kegyelme inspectiója alatt vagyón. Holnap ideérkezvén, vasárnap is itt fog múlatni. Mivel Asszonyunk ő Nagysága semmit nem emlékezik levelébe Ifjú Urunk jövele felől, arra képest nem ítem, hogy ő Nagysága is most idejönne, csakugyan az Úr Rákóczi Zsigmond Uram ő Nagysága. His Eandem Prudente ac Circumspecto V^{ra} D^{ne} feliciter vivere desidero. Datum in Curia Suae Celsitudinis: Mezeő Eörmenyesiensi: die 8. Maii. Anno Domini 1648. etc.

Prudentis ac Circumspecti: D. V^{rae} ad serviendum paratissimus: Franciscus Kauassy mpria

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Georgio Bihm; Iudici primario Civitatis Bistriciensis, etc. Domino mihi semper observandissimo.

Allatae 9. Maii. 1648. Kávási örményesi tisztartó ír Rákóczi Zsigmond Ő Nagysága Örményesre való^{xxxiii} jövele felől.

⁷⁸ Kávási Ferenc, Alvinczi Pál helyettese, örményesi tisztartó

^{xxxiii} a sor fölé beszúrva: való

93.

Rákóczi Zsigmond Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. május 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5255.)

Rendben megérkezett, az uradalom terményei szépek, de máshol igen szegények. Innen hétfőn indul tovább Szamosújvárra.

Éltemig való fia, engedelmes alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak, mint szerelmes Asszonyom Anyámnak. Istentől kívánok Nagyságodnak minden lelki-
testi jókat, egészséges hosszú életet.

Istennek hála, Kegyelmes Asszonyom, ide egészségben érkeztem szintén most. Nagyságtok felől^{xxxiv} minden öröndetes híreket hallani szívből kívánván. Az mint látom, az Nagyságod itt való vetési szépek, de egyebütt közönségesen ugyan szegények az nagy szárazságban. Isten engedelméből innét hetfűn megindulván, kedden ebédre Szamosújvárra igyekezem, onnét melyfelé megyek, Nagyságodtokat [!] alázatosan tudósítom. Engedje Isten Nagyságodtok [!] felől halhassak minden öröndetes híreket. Örményest 9. Mai. 1648.

Nagyságodnak alázatos engedelmes fia és szolgálja míg él: Rakoczy Sigmond mpria.

Címzés: Celsissimae Principissae Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Principissae Transylvaniae, partium Regni Hungariae Dominae, et Siculorum Comitissae etc. Dominae Dominae et Matri mihi charissimae etc.

94.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. május 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 17. cs. 5214.)

Rákóczi Zsigmond tegnap Örményesre érkezett, Kőródszentmártonba nem ment, hanem Zágoron keresztül Kissolymosnál kelt át a Küküllőn. Még mindig tart a szárazság. 80 ökröt hajtatott ki.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Istentől jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok Nagyságodnak.

Az Úr ő Nagysága tegnap szombaton vacsorára jó egészségben érkezvén Örményesre, itt vagyon. Az gazdálkodásból semmi fogyatkozást nem tudok, Kegyelmes Asszonyom, lenni. Szentmártonban⁷⁹ nem jut volt be ő Nagysága, hanem Zágorban evén ebédet pénteken, Sólomosnál ment ő Nagysága által az Küküllőn, de aznap mind ebédre vacsorára szép halakkal gazdálkodtam ő Nagyságának. Eső, Kegyelmes Asszonyom, mostanság itt nem volt, valóban nagy szárazság vagyon, nevesebben mind az vetés s mind az fű igen megállapodék. Az mely 80 számú ök-

^{xxxiv} eredetiben: felölre

⁷⁹ Kőródszentmárton

röket kihajtottattam, azok, Kegyelmes Asszonyom, mind jó örög ökrök voltak, régi botos legény vagyon mellettek, az mind igen javallatta őket, s István Deák is látta. Egyéb marhák is, Istennek hála, jól vadnak, Kegyelmes Asszonyom. Az Nagyságtok idejüvetelit hamar üdön hallom lenni. Nagyságtok mikorra rendelte, örömet érteném, Kegyelmes Asszonyom, tudnám magamat én is ahhoz alkalmaztatni. Isten tartsa meg Nagyságtokat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 10 Maii Anno 1648.

Nagyságoknak alázatos szegény szolgálja: Alvinczÿ Pal mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

95.

Rákóczi György a besztercei tanácsnak

Örményes, 1648. május 25.

(B-lt.462, 1648/109.)

A fejedelem muskétákat készített Besztercén.

96.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. július 10.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 17. cs. 5192)

Az időjárás nagyon alkalmatlan az aratásra, alig tudnak haladni vele. A juhokról szóló kimutatást elkészítette. A köbölkütiak panaszkodnak az újonnan odatelepedett lakosokra. Az örményesi garádicskövek mérete.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés és hosszú ideig való, egészséges étellel.

Takarodásra való üdő, Kegyelmes Asszonyom, igen alkalmatlan szolgál. Mindennap egynéhány versben és mind is ötszáz kalongya búzánál nem sokkal arathattak le. Ha azért ő szent felsége jó üdőt szolgáltat, élek az alkalmatossággal. Sárkányból⁸⁰ másfélszáz forintot hoztak, azon kívül, Kegyelmes Asszonyom, az mi nek szerét tehettem, elküldöttem, mely teszen fl: 400. Az juhokról való extractust én, Kegyelmes Asszonyom, az szerint íratam le, az mint ennek előtte nem régen be adtam volt Nagyságodnak. Az mi Kegyelmes Urunk ő Nagysága csak az juhokról parancsolta extractust küldenem. Az köbölküti jobbágyok, az mely moston szállott ott lakos emberekre panaszolkodtak suplicatiojok [!] által, kiktől sok injuriákat szenvednek, nem tudom, Kegyelmes Asszonyom, miben múlék dolgok, még Nagyságod Örményesen létében adták be suplicatiojokat, azolta nem jüve ki. Az alkalmatosság hozván én, Kegyelmes Asszonyom, az itt való állapotokról Nagyságodat alázatosan tudósítani el nem mulatom. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes

⁸⁰ Sárkány (Șercaia, RO).

Asszonyom sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis die 10. Julii, Anno 1648.

Nagyságodnak alázatos méltatlan szolgálja: Alvinczy Pal Deak mpria.

P. S. Az örményesi garádics orsókövének az magassága másfél sing.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae

97.

Alvinczi Pál Lorántffy Zsuzsannának

Örményes, 1648. augusztus 26.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 17. cs. 5175, 81-82.)

1. A pocsaji kőfaragványok elszállítása Gyaluból gondot okoz, mert még van betakarításra váró zab.– 2. Eddig csak a búzát aratták le.– 3. A szarvasmarhát száj- és körömfájás fertőzte meg, tejet nem adnak.– 4. A szőlők helyzete és Dokos nemesi szőlőjének ügye.

Alázatos hűséges szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak mint Kegyelmes Asszonyomnak. Áldja meg Isten Nagyságodat jó szerencsés és hosszú ideig való, egészséges élettel.

[1.] Ez jelen való Augustusnak 3 napján, Munkácsról költ Nagyságod Kegyelmes commissióját vettem alázatosan Augusti die 24, melyben több dolgok között parancsol Nagyságod Kegyelmesen, Gyaluból az pocsaji épületnek való faragott kövek Périg való elszállítása felől. Mely szintén most, hogy lehessen, Kegyelmes Asszonyom, nem tudom, mert noha tehetségem szerint az hordáson váltig serénkedtem, [2.] és jóllehet az búzát az időnek javán minden kár nélkül betakarítottam, de az zabban még vagon künn kétezer kalongyág való. Az szegény ember pedig háza népestül hátán hord be csűriben mindennap életre való búzát, és ha tíz marhás emberek között két egészséges vonó ökröt találni, úgy segítik egymást. [3.] Istennek csudálatos látogatása az embereken, elsőbben az szájokban lévén nyavalyájok, mely miatt elaszván száradván az marhák, immár most az lábokban szállott nyű teremvén az körnök alatt, egyenlőképpen vagon mind ökr-, tehén-, borjú-, juh-, sertésmarha. Az Nagyságod marhái is inkább mind úgy vadnak, és ezen nyavalyában sínylődnek. Istennek hála még eddig nemigen holtak, ezután mi következék, Isten tudja. Nyolcvan-kilencven fejős tehén teje, mind is négy-öt fazék tejre szállott, mivel csak azokat fejhetni, az ki egészséges. Az juhok és sertés marhák csoportonként hevernek imitt-amott széllal. Nagyságod Kegyelmesen megítilheti ez csudálatos nyavalyát, most mind is 16 ekével szántatok-vettetek. Ma, Kegyelmes Asszonyom, reá telik az vetés másfélszáz köbölre. Azon leszek mindazonáltal, Kegyelmes Asszonyom, hogy ilyen alkalmatlanság is ne vádoljon gondviseletlen restséggemmel, ami lehető, végben viszem, Kegyelmes Asszonyom. Ide, Kegyelmes Asszonyom, inkább minden két-, harmadnap után eső jár. Az zab berakásának ideje lévén, el nem múlatom, Kegyelmes Asszonyom, az alkalmatosságot. Magnak való búzát Praefectus Uram ő kegyelme deputált Cub. 322//2, melyért mást adtam. Mag

búzából, Kegyelmes Asszonyom meg nem fogyatkozom. [4.] Az szőlők, Kegyelmes Asszonyom, mindenütt szépen vadnak, de az kövér szőlőt csudálatos, mint eszi az darázs, és hogy – noha csak sendülésében vagy – de veszni tért, hasadoz és rothad. Félő, az többféle szőlőnek is hasonlóképpen lészen dolga. Dokos^{xxxv} Kamuthi idejétől fogva nemesi szabadsággal bírván minden ökökségit [!] az falunak nagy kárára, perlettek véle, de nemességétől semmi igazságát nem producalhatván, hasonló paraszt lévén az többihez, jobbágy állapotban maradt. Szőlőjében mindenkor sok bor terem, még eddig dézsmát nem adott, de az mint énnekem kevésből meg kell adnom, ő is megadhatja úgy. Mindazonáltal Nagyságod szabad akaratjában áll, kegyelmességét kinek, mint osztogatja. Az makk-kereső emberim még, Kegyelmes Asszonyom, meg nem érkezének, de lészen gondviselésem felőle. Isten tartsa meg Nagyságodat, Kegyelmes Asszonyom, sok esztendőig, kedves jó egészségben. In Curia Eormenyessiensis, die 26 Augusti Anno 1648.

Nagyságodnak alázatos szegény szolgája: Alvinczy Pal Deak mpria.

Címzés: Illustrissimae ac Celsissimae Principissa Dominae Dominae Susannae Lorantffy, Dei gratia Transilvaniae Principissae, Partium regni Hungariae Dominae et Siculorum Comitissae etc. Dominae dominae mihi semper clementissimae.

98.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1648. november 21.

(B-lt. 463, 1648/156)

Tizenhat gyermeklovat hozott be az udvarbíró a mezőről, számukra kér kötőfékeket.

Az mi kegyelmes Asszonyunk ő Nagysága itt lévő majorságabéli gyermeklovai számára kelletvén valami állásbeli kötőfékek, úgymint No: 16, melyeket csak mostanság hozattam be az mezőről. Kegyelmedet azért kérem, hogy parancsoljon az szíjgyártó Céhmasternek felőle, csináltasson mennél hamarébb kétszeres igen jó vastag kötőfékeket, mert az gyermeklovak igen szaladoznak, egymást meg is sérthetik. Az ára felől tudósítván Céhmaster Uram, mi legyen, megküldöm az árát, mikor érettek küldök, csak tudhassam mikorra készülnek el. His Eandem Prudente ac Circumspecti D. V^{ra} feliciter vivere desidero, Datum in Curia Mezeő Eörmenyessiensis, die 21. Novembris Anno D[omini] 1648.

Pruden et Circumsp. D^{nis} V^{ra} Vicinus ad obsequia paratissus: Petrus Alvinczi mpria.

P. S. Kegyelmedet kérem az kötőfékek elkészítésében haladék ne legyen, mivel igen káros.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Geörgio Bihm; Judici primario Civitatis Bistriciensis, etc. Domino mihi semper observandissimo.

Allatae 23. 9br. Alvinczi Uram ír tizenkét állásbeli kötőfékek felől.

^{xxxv} olvasható *Dekesnek* is

99.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1648. november 26.

(B-lt. 463, 1648/165.)

A rendelt kötőfékekért 45 forintot küldött az udvarbíró. Kell 25 vászonpokróc-heveder; gyalom⁸¹ foltozására spárga.

Prudens ac Circumspecte Domine Vicine mihi observandissime etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kívánok kegyelmednek sok jókat és kívánsága szerint való egészséges hosszú életet megadatni.

Ím Uram, az állásbeli kötőfékekért beküldtem, és az kegyelmed inasa szerint negyvenöt-öt pénzt küldtem, külön-külön váltságokban, csak hogy legyenek kétszerezsek, és igen jó vastagok, mind szíja, s mind pedig forgó karikái, mivel igen délcegek az gyermeklovak az kiknek kellenek. Ha gyengék lesznek igen elszaggatják az fékeket. Vagy huszonhatig való vászonpokróc hevederek is kívántatnak, kegyelmedet megiszolgálom, parancsoljon arról is, hogy készítsék el, az árát annak is megküldöm, csak érthessem mennyi legyen. Efféle spárgamadzag is vagy háromszáz ölig való kellene az gyalomnak foldozására, mivel az temetésre⁸² halásztatnom kellett. Az[ért] kegyelmed parancsolja meg az kötélverők Céhmasterének, hogy csináltasson mindjárást ez szerű spárgát, mint ez az mustra vagy jel,^{xxxvi} kit odaküldtem, háromszáz ölig valót, legyenek külön-külön végekbe. Annak is, ami az ára léssen megküldöm. Tartsa meg Isten kegyelmedet jó egészségben. Datum in Curia Mezeö Eörmenyesiensi, die 26. Nouembris. Anno 1648 etc.

Prudentis et Circumspecti D. V^{rae} ad serviendum obsequentissimus: Paulus Alvinczi mpria.

P. S. Az gyalomnak elszakadozása miatt az halászatot mostan is félben kellett hadnom,^{xxxvii} egynéhány szekér várakozik ott Fejérvárról. Kegyelmedet azért kérem, az spárgát készítsék el mindjárást, hadd hozhassa meg az szabados.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino Martino Schulcz; Judici primario Civitatis Bistricziensis etc etc Domino Vicino mihi observandissimo.

Allatae 27. 9bris Alvinczi írása kötőfékek és spárga felől.

⁸¹ gyalom (tör.) = leginkább állóvizekben használt 70-100 méter hosszú, középen zsákkal ellátott kerítő öregháló

⁸² I. Rákóczi György temetése.

^{xxxvi} a sor elé besúrva

^{xxxvii} javítva *haladnomból*

100.

Alvinczi Pál Böhm György beszercei főbírónak

Örményes, 1649. február 9.

(B-lt. 463, 1649/22.)

Az udvarbíró lószerszámokat kér szekérhúzó lovakhoz és megcsináltatja a régebbi hámokat.

Prudens ac Circumspecte Domine, Vicine mihi semper observandissime etc. Servitiorum meorum paratissimam Commendationem. Istentől kívánok kegyelmednek jó egészséget az Új Esztendőben, és mind idvességes jókat megadatni.

Az mi kegyelmes Öregbik Fejedelem Asszonyunknak⁸³ ő Nagyságának [--] Örményesen egynehány rendbeli szekeres [lovakhoz ? --]^{xxxviii} való holmi szükséges szíjszerszámok is kívántatván, kelleték kegyelmedet ez inasom által requirálnom felőle, kérvén azon mint jóakaró Szomszéd Uramat. Kegyelmed parancsoljon felőle az szíjgyártók Céhmasterének, ő kegyelme az oda vitt hámokat varrogassa és foldozgattassa meg, az mint az vélek lévő kocsis megmutogatja. Annak felette az új szerszámokat is készíttesse el, hová hamarébb, ez levelemben includált signatura szerint, ha készen nem találatnák afféle, az szíjgyártó uraimnál. Az ára mennyit tegyen, mind az hámok körül való foldozgatásnak, s mind pedig az új szerszámok csinálásának, Céhmaster Uram írása által tudósítván felőle engemet. Ő kegyelmedet emberségesen contentáltatom munkájokról, csak késedelem és fogyatkozás ne essék az dologban, mivel azt sem tudom, mely órában fog ő Nagysága az kocsisoknak utat parancsolni, bánnám ha készületlen találatnánk. Kegyelmed is nekem parancsolván, más dologból jó szívvel igyekezem szolgálni. His Eandem Prudentem ac Circumspectum D. V^{ram} feliciter vivere desidero. Datum in Curia Mezeő Eörmenyessiensis die 9. Februarii. Anno D1649. etc

P. S. Mikor az hámok elkészülnek és érettek mennek, akkor megküldöm az árát emberségesen.

Prudentis et Circumspecti: D^{nis} V^{rae} ad serviendum paratissimus: Paulus Alvinczi mpria.

Címzés: Prudenti ac Circumspecto Domino N.N. Judici Primario Civitatis Bistriensis etc. Domino vicino mihi semper observandissimo.

Allatae 12. febr. Örményesről vett levél az hámok foldozása felől.

⁸³ Lorántffy Zsuzsanna, ekkor a fejedelemasszony már II. Rákóczi György felesége, Báthory Zsófia volt.

^{xxxviii} a hajtás mentén két sor nem olvasható

101.

Alvinczi Pál Sárdi Budai Péternek

Örményes, 1649. július 14.

(MOL E190 Rákóczi–Aspremont-lt. 18. cs. 5501.)

Ötven kaszást kértek segítségül a fogarasi udvarbírótól, de ő 77-et küldött, és százra akarja kiegészíteni. Amíg nem ír, ne küldjön többet.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jóakaró Szomszéd Uramnak, és Istentől jó szerencsés és hosszú ideig való egészséges életet kívánok kegyelmednek.

Elsőben requirálván kegyelmedet ötven kaszások küldése felől, írtam vala, hogy az elsőnek megindítása után egy héttel küldené esmét kegyelmed ötven kaszást, de kegyelmed No: 77. küldött, s írja kegyelmed hogy százra tölti. Én Uram, in Summa száz kaszással contentus löttem volna; mivel Uram az árpa aratást elvégeztettem, s az sok eső miatt az sarlósoknak dolgot nem adhatok. Az búza aratáshoz pedig két hétig nem kezdhettek, kegyelmedet kérem mindaddig is még levelemmel nem requirálom kegyelmedet, egyet se küldjön kegyelmed. Mikorra és hány, s mi csoda szerszámmal kívántassék küldeni, én kegyelmedet idején requirálom. Isten tartsa meg kegyelmedet jó egészségben. In Curia Eörményessiensis, die 14 Julii, Anno 1649.

Kegyelmednek jóakarattal szolgál: Alvinczy Pal Deak mpria.

Címzés: Generoso Domino Petro Budaÿ de Sard,⁸⁴ universorum bonorum Arcis et Praesidÿ Fogarasiensis Prouisorj etc. Domino vicino mihi observandissimo.

102.

Bojér István Szabó Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1650. március 8.

(B-lt. 463, 1650/11.)

Paszmosi András Magyarországon létében itthon egy ökrét ellopták, ennek szarvát és bőrét Besztercén találta meg. Az udvarbíró kéri a tanácsot, hogy járjanak el igazságosan az ügyben.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint Uramnak. Isten kegyelmedet minden üdvességes áldásokkal áldja meg kegyelmedet.

Paszmoson lakó Paszmosi András, Öreg Asszonyunk ő Nagysága szabadosa adá értésemre, hogy ez elmúlt esztendőben Magyarországbán kellett fáradni ki, és míg oda volt az ő Nagysága szolgálatjában, addig itthon egy ökröt elloptak, és sok fáradsága között mindaddig, hogy az ellopott ökrének az bőrit feltalálta szegény az kegyelmedtek [!] városában egy vargánál, mind szarvastól. Melynek nagyobb bizonyására az szarvát is elhozta, akkor azon kérte az szabados az vargát, hogy ne metélje fel azt az bőrt, mert ő arra az szarvára^{xxxix} reá esküszik egész faluval, hogy az ő ökre szarva az. Azért kegyelmedteket [!] kérem, hogy kegyelmed te-

⁸⁴ Sárdi Budai Péter, fogarasi udvarbíró.

^{xxxix} a két szó sor fölé beszúrva

tessen igazat szegénynek vele, hogy ne maradjon kárban az ő Nagysága szabadosa, mert az Uram éjjel-nappal csak az ő Nagysága foglalatos[!]. Az Úr ő Nagysága méltóságos tekintetiért cselekedje meg kegyelmedtek. Ezeknek utána Isten tartsa meg kegyelmedteket sok esztendeig jó egészségben. Datum in Curia Eörményes, die 8 Marti 1650

Kegyelmedteknek jó szívvel szolgál: Bojér Istuan⁸⁵ mpria.

103.

Bojér István Szabó Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1650. május 9.

(B-lt. 463, 1650/15.)

Cserepezni tudó ácsot küldjenek, mert cserep van, csak nem tudják felrakni. Akiiket küldtek, csak cserepet készíteni tudnak. Ha búzáat akarnak vásárolni, itt lehet kapni.

Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek mint jóakaró [Uramnak.]^{XI} Isten kegyelmedet minden üdvességes áldásával szeren[csé]sen boldogul áldja meg.

Kegyelmednek, Uram, az minapiban is írtam vala, hogy egy csereplezni való mesterembert küldjön. Minekünk itt elég cserepünk[kel] vagyunk, csak fel kellene rakni az házakra, kegyelmed ezért [?] küldött egyet, de ő azt mondja, hogy ő nem tud ahhoz, hanem csak cserepet tud csinálni. Én [--] hazabocsátottam, mert elég cserepünk vagyon. Az[ért] kérem mint jóakaró Uramot, hogy küldjön kegyelmed olyan mestereket, az kik tudnak cserepezni [is]. Ő Nagysága is tudom, hogy kedvesen veszi [Kegyelmetektől], én is az jámbornak munkáját megfizetem emberül. Azt is akarám kegyelmednek értésé[re adni], hogy ha valaki ott az kegyelmedek városában [búzáat] akarna, jöjjön ide, adunk, Uram mü [--] száz köböllel vékáját pjk 1//15. – forinton s tizenöt pénzen vékáját. E[zeknek] utána Isten tartsa meg kegyelmedteket so[k] elsztendekig jó egészségben. Datum in Eörményes, die 9. Maii Anno 1650.

P.S. Az kinek [--kel]ne készek [-----] árát [-----] akaró [-----]: Bojér Ist[uan]^{XII}

104.

Rákóczi Zsigmond Klobusiczki Andrásnak⁸⁶

Örményes, 1650. november 10.

(MOL E190 Rákóczi-Aspremont-lt. 19. cs. 5750.)

Rákóczi Zsigmond Örményesen tartózkodva beszámol Hunyor György lengyelországi követ visszaérkezéséről, Comenius⁸⁷ conventiójáról és ír Forgács Zsigmondné ügyében.

⁸⁵ Bojér István, örményesi udvarbíró, Alvinczi Pál leváltása után fogalja el a tiszte, valamikor 1649/1650 telén.

^{XI} Az egész levél erősen kopott, sok helyen alig kivehető, nem olvasható.

^{XII} A címzés nehezen olvasható, Szabó Márton beszercei főbíró neve azonban kivehető.

⁸⁶ Klobusiczki András, a magyarországi Rákóczi-birtokok főintézője.

⁸⁷ Comenius (Jan Amos Komenský, Nivnice, 1592. március 28.–Amszterdam, 1670. november 16.), cseh pedagógus és író, Lorántffy Zsuzsanna és fia, Rákóczi Zsigmond meghívására Lengyelországból 1650-ben érkezett Magyarországra.

105.

Bojér István Szabó Márton beszercei főbírónak

Örményes, 1651. május 6.

(B-lt. 464, 1651/20.)

Az udvarbíró beszámol az uradalmi erdőben zajló vadászatról, az elejtett róka bundájából magának rendel szép prémbundát.

106.

Az örményesi ingóságok összeírása

H. n., 1675. június 20.

(Bánffy-lt. c. 721, f. 1–3.)

Az örményesi udvarházakban, kertekben, mezőben s egyebütt is feltaláltatott res mobilisseknek regestruma. Anno 1675. die 20 Junii.

Az alsó rend palotákban találtunk:

Fogast hatot	nr. 6.
Három deszkás ágyat	nr. 3.
Két lábas öreg asztalt	nr. 2.
Egy kis karszéket	nr. 1.
Paraszt padszéket kettőt	nr. 2.
Egy kemence eleibe való zöld fészek deszkát.	
Ablakot egyet sem, az ajtókat zár s sarok nélkül.	
Ez házakban találtunk szemiben búzát cub. Sax. nr. 979//1.	

Az felső palotákban találtunk:

Festett fogast	nr. 5.
Paraszt fogast	nr. 4.
Öszvejáró asztalt az ebédlő palotában	nr. 1.
Másféle jó lábas asztalt	nr. 3.
Ágyat pusztán	nr. 2.
Karszéket	nr. 1.
Padszéket	nr. 3.
Egy festett almáriumot fél ajtó nélkül. Egy kis asztallábot. Ablakot egyet sem, ajtókat zár s sark nélkül.	

Az mosóház udvarán találtunk:

Egy viaszajtolót minden készségével. Egy rossz feneketlen kádacsát.

Az virágos kertben:

Zöld kályhát	nr. 68
Két új tilót.	

Az udvaron lévő gabonás ház előtt:

Egy fürdőkádacsát.
Egy rossz tekenőt.

Az gabonás házban:	
Búzát szemül, Cub. Sax. ⁸⁸	nr. 8.
Búzalisztet Cub. Sax.	nr. 8.
Ucsút ⁸⁹ Cub. Sax.	nr. 39.
Búza utolját Cub. Sax.	nr. 14/3.
Az szalonnás bástya előtt:	
Egy új szuszékot	nr. 1.
Kádat	nr. 9.
Sót kilenc kűt [!]	nr. 9.
Két vizes hordót	nr. 2.
Vízhordó csebert	nr. 1.
Egy korcsolyát	nr. 1.
Az sütő házban:	
Két öreg lábas dagasztó asztalt	nr. 2.
Egy öreg lábas dagasztó tekenőt	nr. 1.
Egy szitát	nr. 1.
Egy csebert	nr. 1.
Egy tányért	nr. 1.
Két mosótálat	nr. 2.
Az konyhán:	
Egy hosszú lábas asztalt	nr. 1.
Két vagdaló deszkát	nr. 2.
Az kerítés mellett mintegy 125tig [!] való zsindelet.	
Az új házakban:	
Egy új sarkatlan ajtót	nr. 1.
Egynéhány darab faragott követ, egy rossz karszéket.	
Az tömlőház előtt:	
Egy jó sóórlót kövestül	nr. 1.
Egy jó darab só, egy sajtnyomót.	
Az számtartó házban:	
Két karszéket	nr. 2.
Egy lábas asztalt	nr. 1.
Egy deszkás ágyat	nr. 1.
Két üveglakocskát	nr. 2.
Két fogast	nr. 2.
Körülb[!] együtt s másutt találtunk:	
Üres hordót, kik közül sok feneketlen, harminchatot	nr. 36.

⁸⁸ cubulis saxonialis = szász köből

⁸⁹ ocsút

Üres átalagot	nr. 4.
Fűrész deszkát	nr. 65.
Dirib-darab deszkát	nr. 15.
Az nagy pincében:	
Öreg korcsolyát	nr. 1.
Kisebbet	nr. 2.
Ajtóra való pléhet (de csak az egyik jó)	nr. 2.
Egy l[-]t ^{xlii}	
Egynéhány öreg ászokfát	
Az kertben:	
Két tábla fokhagymát	nr. 2.
az egyiket 53 ágyban,	
az másikat 5 ágyban.	
Egy tábla mogoróhagymát	12 ágyban.
Két tábla petrezselymet.	
Egy tábla kaprot.	
Egy tábla salátát.	
Az csűrben találtunk:	
Egy öreg hajót.	
Négy búza asztagot, Acer. Tnt. 4.	
Az öreg gabonás házban:	
Búzát szemében Cub. Sax.	nr. 624.
Búza utolját ucsúval együtt Cub. Sax.	nr. 31.
Zsindelyt ezerháromszázat	nr. 1300.
Az mezőben:	
Búza asztagot	nr. 8.
Az csűrbeli négy búza asztaggal együtt in summa	nr. 12.
Búza szalmát az mezőben három kazalt.	
Vetéseket:	
Az örményesi s szilvási ⁹⁰ határon ősz búza vetést három dombot, melyekben	
vagyon Cub. Sax.	nr. 624/2
Zabvetést egy holdban Cub. Sax.	nr. 34/2
Köles vetést Cub. Sax.	nr. 1/2
Borsót Cub. Sax.	nr. 1.
Lenmagot mérő	nr. 3.
Kendermagot Cub. Sax.	nr. 1.
Az örményesi malomban egy alsó malomkövet.	

^{xlii} kibetűzhetetlen szó

⁹⁰ Mezőszilvás (Silvașu de Câmpie, RO), Örményes nyugati szomszédja

Ezekben az Asszony Ő Nagysága elvitetett:

Egy viaszajtót egészlen.
Egy ágyat fenék nélkül, egy öszvejáró öreg asztalt.
Egy öreg dagasztó tekenőt.
Egy vizes hordót.
Fűrész deszkát 27 szálát.
Egy káposzta gyalut vas nélkül.
Egy asztalt lábastul.
Egy jó ajtóra való pléhet.
Hét üres hordót.

In Summa búza vagyon Örményesen szemében Cub. Sax.
Asztagban búza acervi

nr. 1611/1.
nr. 12.

Datum in Curia Eörményesiense, A[nn]o et die praen[otat]is
J. Komaromj mpria Nicolaus Gyöngyösi mpria

107.

Bánffy György⁹¹ a besztercei főbírónak

Örményes, 1688. október 27.
(B-lt. 455 1638/297)

Országgyűlésre készülvén a gubernátor 12 felszerszámozott postalovat rendel szombat estére vagy vasárnap délre. Kerestessék meg azt a lovat, amelyet a segesvári szászok vittek el magukkal.

Ajánlom Kegyelmednek szolgálatomat.

Segesvárra kelletvén a Gyűlésre mennem, tizenkét jó hámos postalovakra volna szükségem, szolgálmat küldöttem oda. Kegyelmedet kérem, disponáljon úgy, szombaton estvén, avagy vasárnap délre lehessenek itt a postalovakkal. A minapiban, amely posta szászok velem voltak, egy Segesvár-széki barna pej gyermekded postalovat vittek el magokkal, Kegyelmedet kérem kerestesse fel, küldje ide azt is. Ha penig Beszterce-széki postaló volna, van egy itt nálam, jöjjenek utána mert itt megadatom. Éltesse Isten Kegyelmedet. Örményes. 27. octobris 1688.

Kegyelmednek szolgáló szomszédja: Bánffy György

Címzés: Besztercze Várossa Birájának, jó akaro szomszéd Uramnak adassék.

⁹¹ Bánffy György 1661–1708, Erdély első főkormányzója (gubernátor)

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- B-lt. Beszterce város levéltára, Missiles. Magyar Országos Levéltár, Mikrofilmtár. (Eredetije: Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Cluj).
- Bánffy-lt. Bánffy család levéltára. Arhivele Naționale ale României Direcția județeană Cluj. 320. Fond familial Bánffy de Lozoncz.
- Mvh-lt. Marosvásárhely város levéltára (Fondul Orașul Târgu-Mureș), Marosvásárhelyi Állami levéltár (Arhivele Naționale – Direcția Județeană Mureș).

2. Kiadott források és szakirodalom

- BERGER
1986 *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen.* I–II. Hrsg. Albert BERGER. Köln–Wien, 1986.
- 1995 *Urkunden-Regesten aus dem Archiv der Stadt Bistritz in Siebenbürgen.* III. Hrsg. Albert BERGER. Köln–Wien, 1995.
- BETHLEN
1993 BETHLEN János: *Erdély története 1629–1673.* Szerk. JANKOVICS József, ford. VÁSÁRHELYI Judit. Budapest, 1993.
- B. NAGY
1970 B. NAGY Margit: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Bukarest, 1970.
- 1973 B. NAGY Margit: *Várak, kastélyok, udvarházak, ahogy a régiek látták. XVII–XVIII. századi erdélyi összeírások és leltárak.* Bukarest, 1973.
- DÉTSZY
2002 DÉTSZY Mihály: *Sárospatak vára.* Sárospatak, 2002.
- HORN–KREUTZER–SZABÓ
2005 *Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből.* Szerk. HORN Ildikó–KREUTZER Andreea–SZABÓ András Péter. Budapest, 2005. (TDI Könyvek, 2.)
- KOVÁCS
2000 KOVÁCS András: *I. Rákóczi György fejedelem erdélyi építkezéseiről.* In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna. II. Tanulmányok születésének 400. évfordulójára.* Sárospatak, 2000. 63–96.
- KOVÁCS Zs.
2000 KOVÁCS Zsolt: *A két Rákóczi György fejedelem görgényi építkezései.* In: TAMÁS Edit (szerk.): *Erdély és Patak fejedelemasszonya Lorántffy Zsuzsanna II. Tanulmányok*

- születésének 400. évfordulójára*. Sárospatak, 2000. 97–122.
- KRAUS
1994
KRAUS, Georg: *Erdélyi krónika 1608–1665*. Szerk. VOGEL Sándor. Budapest, 1994.
- MAKKAI
1954
MAKKAI László: *I. Rákóczi György birtokainak gazdasági iratai (1631–1648)*. Budapest, 1954.
- MORDOVIN
2008
MORDOVIN Maxim: *Mezőörményesi udvarház. Adatok egy elfeledett fejedelmi építkezéshez*. In: *Kastélyok évszázadai – évszázadok kastélyai. Tanulmányok a 80-éves Koppány Tibor tiszteletére*. Szerk. FELD István–SOMORJAY Selysette. Budapest, 2008 (nyomdában).
- ROZSNYAI
1867
ROZSNYAI Dávid, az utolsó török deák történeti maradványai. Kiadta SZILÁGYI Sándor. Pest, 1867. (*Monumenta Hungariae Historica, II/8.*)
- SZALÁRDI
1980
SZALÁRDI János siralmas magyar krónikája. Szerk. SZAKÁLY Ferenc. Budapest, 1980.
- TELEKI M.
I–VIII
TELEKI Mihály levelezése I–VIII. Szerk. GERGELY Samu. Budapest, 1905–1926.

Frakcióharcok Bécsben a XVII. század végén

Köves József emlékére

IV. Mehmed szultán (1648–1687) 1666. évi rendelete (*fermán*) lehetővé tette a Habsburg császár alattvalói számára, hogy szabadon kereskedjenek az Oszmán Birodalom területén.¹ A kölcsönösség elve ugyan érvényesült, de a Habsburg Birodalom törvényei szerint az „idegen” kereskedők csak Schwechatig jöhettek. Ennek ellenére az „oszmán” kalmárok folyamatosan és egyre nagyobb létszámban telepedtek meg Bécsben, elsősorban olyan helyeken, ahol a kimenő és bejövő árukat ellenőrizték. Az ekkor a császárvárosba és annak környékére költöző idegen kereskedőket „rácoknak” nevezték, e gyűjtőfogalomba beletartoztak az örmények, a szerbek, a görögök, a bolgárok, a havasalföldiek, de előfordult, hogy a magyarokat és a lengyeleket is ide sorolták. Ebből a sokszínű, mégis egységesen kezelt, és erősen különálló csoportból sok, a Habsburg és az Oszmán Birodalom mindenkori kapcsolatát befolyásolni képes, elsősorban futár, néha tolmács és követségi alkalmazott került ki.

Mivel az Oszmán Birodalomban elsősorban a görögök és az örmények foglalkoztak távolsági kereskedelemmel, ők telepedtek meg császári földön.² Bécsben az örmények első felfutási időszaka 1667 után következett be, amikor az április 6-i nagy földrengés után az Oszmán Birodalomban Ragusa pozíciói fokozatosan megintogtak.³ A raguzai kereskedők több lerakatát – közöttük a legfontosabbat, a belgrádit – az örmények vették át. 1669-ben I. Lipót császár felesége, a spanyol származású, erősen katolikus Margit Terézia és Kollonich Lipót bécsújhelyi püspök, későbbi bíboros hatására elrendelte, hogy a zsidókat űzzék ki Bécsből. Az *Untere Werden* (később Lipót császár tiszteletére: *Leopoldstadt*) lévő házaik egy részét az örmények foglalták el, akik ekkor jutottak nagyobb szerephez a Habsburg Birodalom kereskedelmi életében.⁴ Az örmények ugyanakkor nem voltak könnyű helyzetben, hiszen a bécsi kereskedők tiltakoztak a konkurencia ellen, a Haditanács pedig egyszerűen kémeknek tekintette őket.

Az örmények az információszerzés területén a visszafoglaló háborúk első szakaszában (1684 és 1688 között) fontos szerepet játszottak. Kiemelkedik közülük az

¹ TEPLY, 1980. 12.

² MANTRAN, 1962. 50.

³ A nagy földrengés Ragusa város és környéke jelentős részét és kb. 5000 polgárát elpusztította, ez pedig balkáni gazdasági pozícióinak fokozatos elvesztésével járt együtt. ZLATAR, 1992. 104–105.

⁴ A zsidókat 1669-től több fázisban űzték ki Bécsből. Az 1669. július 26-án kiadott pápens hatásra előbb csak a szegényebb rétegeknek kellett elhagyni a várost, 1670 februárjában azonban a gazdagabbak is kénytelenek voltak távozni. Lipót elhatározását az is erősítette, hogy a város átvállalta a zsidó közösség adójának (évi 10 000 Gulden) megfizetését. Bécs azonban sem az adót megfizetni nem tudta, sem az elhagyott negyed benépesítésével nem boldogult. Az uralkodónak pedig az adó mellett a zsidó nagykereskedők és bankárok által az udvar számára felkínált kölcsönök is hiányoztak. Ennek megfelelően a legnagyobb kölcsönadó, Samuel Oppenheimer (1635–1703) már 1689-ben megkapta a „der Römischen Kaiserlichen Majestät Über Kriegs Facktor und Hof-Jude” címet, és ismét szabadon mozoghatott a császárvárosban. VOCELKA–TRANINGER, 2003. 294–295.; SACHSLEHNER, 1998. 100.; ÖHLINGER, 1998. 125–128.

alábbi forrás szerzője, Johannes Diodato, eredeti nevén Ovanes Astouazatur, aki 1640 körül született Konstantinápolyban. Apja, Elias, kereskedő és ékszerész széles körű relációkkal bírt az oszmán fővárosban, jó viszonyban állt a szeráj egyes alkalmazottaival és – testvérével, Jakobbal együtt – dolgozott az állandó Habsburg rezidenseknek, Johann Rudolf Schmidnek, Alexander Greiffenklau von Vollratsnak és Simon Reniger von Reningennek is.⁵ Ennek megfelelően – amint az az alábbi dokumentumból is kitűnik – kiterjedt ismeretekkel rendelkezett a XVII. századi konstantinápolyi Habsburg követség működéséről, illetve magáról az Oszmán Birodalomról is, tudását fiának adta tovább.

Johannes Diodato – apjával együtt – 1654-ben jött először Bécsbe, amikor az éppen megkoronázott IV. Ferdinánd himlőben meghalt. Az egész koronázási procedúra újrakezdődött I. Lipóttal, ezért az ékszerész – a jó üzlet reményében – fiával Bécsben telepedett le. A koronázási eljárás miatt a folyamatosan utazó udvarral mentek ők is, így 1655-ben Pozsonyban, 1656-ban Prágában, 1658-ban pedig Frankfurtban találhatjuk őket. Ez alatt az időszak alatt jó viszonyt alakítottak ki a császári udvar alkalmazottaival. Majd 1658 és 1663 között Elias és Johannes Diodato körbeutazta Európát (Hollandia, Flandria, Anglia, a Francia Királyság, a Spanyol Korona országai, Itália), hosszabb időt töltöttek Velencében, és csak 1663. március 30-án érkeztek vissza Bécsbe.⁶ A császári udvar ekkor hadban állt az oszmánokkal, ezért apa és fia a Habsburg fővárosban maradtak. Ezt követően Elias és Johannes Diodato kihasználta a vasvári béke által biztosított kereskedelmi lehetőségeket, illetve a háború idején és azt követően is virágzó pénzügyi spekulációs ügyletekben is részt vállaltak.⁷

Ennél is fontosabb szerepet játszottak azonban a birodalmi pénzügyek vonatkozásában. Az Udvari Kamarának, illetve a pénzverdének állandóan nyersanyagra volt szüksége. Ezeket az igényeket a „Münzjuden”-eknek, a pénzérmékért felelős zsidóknak kellett kielégíteniük. Nekik azonban az Oszmán Birodalom tiltott terület volt,⁸ így Diodato nagyon hamar bekapcsolódott ebbe az üzletágba is. Jelentősége 1670 után, a zsidók kiűzését követően nőtt meg. Jó kapcsolatokat alakított ki Johann Gabriel von Selbbel, az Udvari Kamara tanácsosával, valamint Ludwig Georg von Sinzendorf gróffal, a Kamara elnökével. Családja oszmán birodalombeli kapcsolataival segített az Udvari Kamara és a pénzverde ezüstéhségén.⁹ Egyetlen konkurenciájának a császári futárok számítottak – akik között, mint fentebb már szó volt róla, szintén nagyon sok volt az örmény –, ők ugyanis hivatalos útjaikat saját üzleti ügyeik lebonyolítására is használták. (Ezzel egészítve ki egyébként nem túl magas fizetésüket.) Diodato többször került velük összeütközésbe, sőt, 1673-ban Rudolph Danéval ez egészen a tettelegességig fajult. Diodatót az Udvari Kamara ebben az időszakban minden ellenlábásától megvédte, olyan nagy volt az ezüstínség, ezért szükség

⁵ Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Haus-, Hof- und Staatsarchiv (= HHStA) Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 153. Konv. 1. fol. 94v (1686); ÖStA Finanz- und Hofkammerarchiv (= FHKA), Hofkammerarchiv (= HKA), Hoffinanz Ungarn (= HFU) r. Nr. 222. Konv. 1666. VII. fol. 60r (1666. július 12.)

⁶ „Ermeny Elias und consortes von Constantinopl” megérkeztek Bécsbe. ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 228. Konv. 1666. V. fol. 56r (1666. május 25.)

⁷ TEPLY, Diodato, 93–106.

⁸ „Gleich wie aber die Rätzen hinkünftig auff Wien nicht zuzulassen, alß seye auch denen Wiener Juden ihre commercien in Türckhey noch viel mehr aber ihre hinabreyse bey lebensstraff zu verbieten.” ÖStA FHKA HKA Reuchsakten (= RA) 187/B fol. 827v 1664. január 26.

⁹ TEPLY, Diodato, 102.

volt az örmény szolgálatára. Így történt ez 1678-ban is, amikor – mint fentebb említettem – a zsidók után a „rác” kereskedőknek is el kellett hagyniuk Bécset.

1670-ben Diodatónak már a „Goldene Gans” (Arany Lúd) fogadóban (a mai Rotenturmstraße környékén) volt árulera kó helye. Nem sokkal később, 1677-ben megházasodott, majd polgárjogot nyert a városban,¹⁰ és a legmagasabb politikai körökkel került összeköttetésbe. Kereskedőként legszívesebben egyedül dolgozott, de laza, kaleidoszkópszerű kapcsolatban állt néha más örmény kereskedőkkel, illetve a Keleti Kereskedelmi Társasággal is bonyolított üzleteket. Annak érdekében, hogy minél könnyebben és biztonságosabban mozoghasson az Oszmán Birodalom területén, 1681 májusában a Rudolph Dane halálával megüresedett futári posztért folyamodott, amelyet azonban nem ő, hanem egy másik örmény, Erasmus Noel nyert el.

Diodato a visszafoglaló háborúk idején is folytatta kereskedelmi tevékenységét, és a magyar területeken is megvetette lábát, kapcsolatokat épített ki Havasalföld, Moldva és Lengyelország irányába is. Mivel Diodatónak sok készpénze volt, szinte odaérkezésétől fogva adott kölcsön a Habsburg Birodalomban, illetve az udvarban fontos vagy kevésbé fontos szerepet betöltőknek, így sokan váltak lekötöztetettjeivé.

Kapcsolatépítési stratégiája olyan sikeres volt, hogy 1682-ben az udvar a Konsztantinápolyba induló rendkívüli követ, Alberto Caprara mellé rendelte, hogy oszmán birodalombeli kapcsolatait újítsa fel, és – tekintettel a mindinkább kibontakozó háborús helyzetre – szervezzen be minél több informátort. Diodato kapcsolati rendszerére a legfőbb feladat 1684 és 1686 között hárult, elsősorban Budáról kellett értesüléseket szerezniük. Két olyan embert „alkalmazott” ezen a téren, akik szerepet játszottak a hatékony információszolgáltatásban: Kalust Nurvelit és Gabriel Sebinkarahiszárit.¹¹

* * *

Az alábbi forrást a házi őrizetben lévő Diodato készítette – elvileg – annak érdekében, hogy az ellene felhozott vádakát cáfolja. Ha figyelmesen olvassuk azonban, inkább egy François Mesgnien de Meninski (és a hozzá köthető udvari frakció), a keleti nyelvek császári főtölmácsa elleni vádiratnak tekinthetjük, amelyben az örmény ellenfele minden „bűnét” felsorolja.

Meninski és Diodato kapcsolata igencsak ambivalens volt. Többször kerültek komoly összetűzésbe, ugyanakkor sokszor együtt is működtek. Első konfliktusuk 1671-ben robbant ki, amikor Diodato – bár nem tartotta sokra – Meninski egy kollégája, Johann Baptist Podestà ellen írt pamfletjének kinyomtatott kötetét átvette bizományba. Ezt követően azonban megengedte Podestának, hogy – azzal az indokkal, hogy minden kötetet meg akar venni – rátegye kezét a kinyomtatott pamfletekre. Ezt Meninski nem vette túl jó néven, nem sokkal később azonban ismét beszélő viszonyba kerültek, mivel Meninski Diodato segítségét kérte a készülő „Keleti nyelvek szótára...” című, többkötetes munkájához.¹²

¹⁰ TEPLY, Diodato, 243.

¹¹ Róluk ld. KERÉKES, 2007b

¹² TEPLY, Diodato, 536–537.

A legelkeseredettebb harc 1685–1686-ban robbant ki közöttük, ennek során keletkezett az alábbi forrás is. Meninski már Bécs ostromát követően is többször jelezte: szerinte az örmények, különösen Diodato és Kalust Nurveli kettős kémek. Ennek a megállapításnak a Haditanács sem tudott jó szívvel ellentmondani. Meninski megvádolta előbb Nurvelit, majd amikor a perzsa doktor elleníratot nyújtott be, a főtölmács Diodatóra is terhelő adatokat gyűjtött, így mindkettejüket házi őrizetbe helyezték. Ennek folyamán írta Diodato a levelet, illetve az ötvenoldalas védőbeszédet mind Nurveli, mind a maga védelmére.

A Meninski-féle vádirat sajnos nem maradt ránk, így nem tudhatjuk, mi alapján állította a főtölmács, hogy a két örmény kettős kémnek tekintendő, és jelenleg azt sem tudjuk megmondani, igaza volt-e. Valószínűsíthető azonban, hogy Diodato komolyan vette a vádakát és aggódott azon, vajon kapcsolatrendszere erősebb-e mint Meninskié, meg tudja-e védeni ilyen vádakkal szemben. Ez kitűnik abból, hogy a „védekező vádiratban” kitér arra, hogy Meninski vörös haja és hiányos viselkedési kultúrája milyen visszatetszést kelt az oszmánokban, illetve arra is, hogy a főtölmács valójában nem is ismeri a keleti nyelveket. Diodato beadványa alapján Meninski végtelenül hatalom- és pénzéhes, aki e két célja elérése érdekében semmilyen eszköztől sem riad vissza. A „vádirat” érdekessége, hogy az egészen megszűrtre menő, mai szóval úgy mondanánk, a becsületsértés kategóriájába sorolható részeket tényadatokkal köti össze, így – a nem kellően tájékozott szemlélőnek – úgy tűnhet, hogy minden tekintetben a valóságot kívánja az olvasó elé tárni. Diodato célja azonban az volt, hogy az örményeket, ezen belül is a bécsi kolónia tagjait, közülük kiemelten Kalust Nurvelit és ezáltal saját magát is megvédje Meninski vádjaival szemben. Nekik ugyanis sok veszteni valójuk volt, üzleti és magánéletük már egyértelműen a császárvároshoz és nem az Oszmán Birodalomhoz kötötte őket.

Forrás

Johannes Diodato a császárhoz

1686

(ÖStA HHStA Staatenabteilung Türkei I. Kt. 153. Konv. 1. fol. 88r–112v)

Sacra Ces[are]a e Real M[ae]sta Sig[no]re Sig[no]re Clem[entissi]mo

Per il passato havendo l'Interp[ret]e Mininzki¹³ portato le risposte all'Ecc[el]so Cons[igli]o di Guerra sopra gli lamenti fatti contra esso dal dottor persiano¹⁴ come ingiustam[ent]e et innocentem[ent]e q[ue]sto sod[ett]o dottor p[ersiano] fu maltrattato da esso. Volse il sod[ett]o Mininzki al suo solito concerte scuse coprire li suoi mancam[en]ti et in q[ue]lla relatione che fece meschia il mio nome con infamie e calimie secondo il suo natural genio, toccando mi all'honore, onde sono l'insclusi punti inventati dalla sua mera malitia, e passione, e come non sono vere, rendono

¹³ Mesgnien de Meninski, François, 1664 és 1698 között császári főtölmács. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2004a 1201–1202.

¹⁴ Kalust Nurveli. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2007b 67–71.

nausea à sentirle, mentre anco vengono dalla sua bocca, non potendo mai provare quello scrive, e dice per esser appassionate dicerie. Hora ho pensato di convincerlo col portar in chiaro con pura verità, e con veridiche approvationi l'enormi suoi fatti, come si vedono in tanti punti.

Primieram[ent]le li suoi punti con gli quali esso tocca innocentem[ent]le al mio honore et alla mia fama sono scritti nel foglio aggiunto in lettere A.

Rispondo nel primo capitolo scritto nel secondo foglio della sua relatione, dove mi tocca con una falsita, dicendo che io sia stato accusatò l'haver tenuto in casa mia, e condotto sopra gli bastioni della città di Vienna¹⁵ due Turchi ch'io chiamavo Armeni, rispondo come è tutto chiaro, e posso approvare ch'erano due Persiano mercanti nattivi d'Anabat¹⁶ città di Persia¹⁷, quali andavano traficando in Venetia, Olanada¹⁸ etc. et alli 1680 da Amsterdam¹⁹ sono capitati con più di 20 m[ille] tal[er]li di panno d'Olanda comprato in Amsterdam, da dove venivano raccomandati per persone onorate da famosi mercanti d'Olanda alli mercanti e bancheri di Vienna detti Grienzaiz e Vair con polizze di cambio quali con suppliche si sono portati al G[e]n[era]l Montecuculi²⁰ come presid[ent]le di guerra d'andar con la loro robba in Belgrado²¹, mà S[ua] Ecc[ellen]za rispose alli sod[ett]i mercanti che possino mandar la loro robba, mà non permeteva che le persone mercanti facino questo transito, ò passo da Olanda, e per questi confini in Turchia²² accio che non si faccia una tal conseguenza, mentre non è stato mai praticato ad altri mercanti che molte volte hanno tentato questo passaggio, e non gli 'fù' datta licenza. Onde della robba che montava più di 20 m[ille] tal[er]li pagato che fù il dacio e trigesim[m]a in Ung[her]ia²³ e con altre solite spese, si sono mandati detti panni in Belgrado, e doppo li sod[ett]i mercanti con nolesini sono partiti p[er] Venetia dal qual luogo calorno in Belgrado per ricever la lor robba. Ma esso Mininzki nell'anno 1681 vendendo che S[ua] Alt[ezza] Marchese di Baden²⁴ arrivato alla carica di presid[ent]le di guerra, non si trovava pratico di questa via prohibita, l'ha saputo ingannare da giurato ser[---]le e venduto per 50 tal[er]li quelle prohibizione che faceva il q[uo]nda[m] Montecuculi antecess[or]le presid[ent]le di guerra, et ha ottenuto licenza al mercante persiano detto Muhitar di Ulihan ch'all'hora veniva d'Olanda con panni, solo p[er] haverli datto 50 tal[er]li ha saputo aprire la via cosi prohibita, all'hora si che meritarebbe castigo dall'Ecc[el]so Consiglio di guerra per tal inganno. Hora per venire al proposito dico quando che si troverà o approvare che io habbia condto quelli Persiani mercanti ò

¹⁵ Wien (A)

¹⁶ Anabat (IRQ)

¹⁷ Az ókori Perzsia terminológiát a kora újkorban többé-kevésbé a mai Irán területének megnevezésére alkalmazták.

¹⁸ Velencei Köztársaság, Egyesült Tartományok

¹⁹ Amsterdam (NL)

²⁰ Montecuccoli, Raimondo, gróf (Modena, 1609. február 21.–Linz, 1680. október 16.) olasz származású császári hadvezér

²¹ Beograd (SRB)

²² Oszmán Birodalom

¹ beszurva

²³ a királyi Magyarország

²⁴ Bádeni Hermann (1628. október 12.–1691. október 2.) császári hadvezér, 1681-től a Haditanács elnöke

Turchi come esso dicce sopra li bastioni overo tenuto li in casa mia, voglio che mi sia tagliata la testa altrimenti à lui la lingua sua maligna, vom gabalista, impostore, e caluniatore, p[er]che non studio ad altro che toccar la fama di galantomini, et à quelli che fedelm[en]te servono à S[ua] M[ae]stà C[esarea] per suo natural odio et invidia, p[er]ciò l'Ecc[el]so Consiglio di Guerra spero ch'esaminando tutto distintam[en]te farebbe giustitia di castigarlo come merita un caluniatore che ogni un aborrisce di sentire le sue trame, lui è stato quello di caluniarli sempre sotto mano per rendermi sospetto in questa città come ne fa hoggidi à me et ad altri, e così mi toccava quel veleno della sua viperina lingua, mà che è innocente e confida à Dio quale confunde tali impostori, poco se ne cura. Anco altre volte per mezzo di Greci senza fede quali hanno procurato, in diversi modi di discreditarli con gli consigli et instigationi del sod[ett]o Mininzki. Io però armato sempre con quella sincera e fedeltà che porto da Constantinopolitano, e non falsa Francese, ho superato e conv[er]to con honore tutto app[ress]o il Regierung, q[u]alle vedeva esser un odio, e passione senza poter approvar niente et io me ne ridevo dell'autore quale malitiosa politica voleva rendermi obbligato à ricorrer da lui tutto p[er] suo interesse come ha fatto meco malitiosam[en]te con falsità et inganò, pregandomi d'imprestarli denaro dicendo mi che dalla sua paga mi sodisserebbe, e doppo m'ha ingannato, e levato con astutia li pegni, et un scritto dalla mia mano senza esse io pagato, come approvarlo, e mostrarlo, chiaro tutto che mi deve più di 600 fior[in]i, quali pretendo p[er] giustitia, e faro veder all'Ecc[el]so Consiglio di Guerra à stupore le sue gabale. Diciotto anni sono ch'io lo conosco, et ho praticato le sue malitie dicendo io à molti che sia più Turco che Christiano, come anco altri Christiani che con lui hanno praticato queato sempre dissero che per abbreviare tralacio molte enormità che discoreva come un Turco. Però non posso far di manco di non dire quel brutto caso (che meritarebbe castigo alla propria vita) successo nel dacio di Vienna nel tempo del Nicolai de Nichlis hoffenainemer²⁵ che se bene esso è morto, vi sono altri homini honorati ch'hanno inteso, e questo io l'approvaro che comparso esso Mininzki nel dacio di S[ua] M[ae]stà C[esarea] per liberar le robbe mercantili dell'Ebreo Lebl²⁶ caricata sopra una barca piena dove il sod[ett]o daciarp pretendeva di farla scoprire senza dacio e senza trigesima (se bene conforme l'Ebreo Lebl diceva che sotto mano Mininzki godeva il dacio) come fece da girato ser[---]e moli tali contrabandi p[er] interesse mà ritorno à dire questo brutto caso p[er]che mentre sod[ett]o daciarp gli rispose che pretendeva il dacio per esser gran robba, e tutta di mercantie, lui gli rispose che non lo puo trattenire perche è suditto adesso del Turco repplica il sod[ett]o daciario dicendo che questa città del Imp[erato]re et io disse pretendo il mio dritto da chi si sia e che paura ho del Turco, io sono suditto di Cesare di Romani, e Mininzki rispose, quando verà il Turco vi taglierà tutti voi altri à pezzi, et à me non fara niente, minaciando con gesti di mano anco. Questo inteso

²⁵ Hofeinnnehmer = udvari adószedő

²⁶ Diodato és Kalust Nurveli 1681-ben is közösen kereskedtek, ráadásul összefogtak egy korábban bécsi, majd – a zsidók kiűzését követően – Budán élő kereskedővel, Heschl Löbllel. Amikor Löblt 1681 augusztusában Tata és Győr között megölték, áruit – így Diodato és Kalust Nurveli portékáit is – elrabolták a győri huszárok, a két örmény társ közösen követeltek kártérítést a Haditanácstól, illetve az Udvari Kamarától. Az ügyről és Heschl Löblről bővebben: TEPLY, 1972. 400–401.; BUCHBERGER, 2004. 217–250.

ch'hebbe il daciero con l'altri, restà attonito, e disse questo è un grand t[r]aditore dell'Imp[erato]re nostro che minacia noi altri col Turco ringratii pur iddio questo Mininzki che fu trovato all'hora app[ress]o l'Aleman, perche gli giurate dicesse questo in Polonia, in Francia,²⁷ ovvero in Venetia in quell'istante sarebbe trucidato ò appiccato. Serviva Minizki ad un forfante Ebreo detto Lebl p[er] interesse sotto specie di corrispondenza die quell'Ebreo era il maggior nemico della Christianità, mà per continuar le sue mercantre con le [!] sua malitiosa politica, e prattetione inganava la corte sotto specie di corrispondenza, che quel maled[ett]o Ebreo Lebl come che posso approvare diceva questo precise parole, spero à Dio che questo mia casa che sta in Leopoldsrar di nuovo la ricuperaro et habitaro qui, minaciando anco esso con li Turchi secondo la letione che prendeva dal Mininzki che con tali minacie in altri paesi meritarebbero tutti due la morte, hogidi quando Mininzki nomina l'Ebreo dice rohmetlu²⁸ Leble che vol dire iddio dia pace all'anima di quel Lebl, che questo mai da boca d'un Christiano ho inteso. Mi dispiace che non vive il Georgio Alepino²⁹ interp[ret]e di S[ua] M[ae]stà C[esare] che haveva saputo molte cose tanto sue come del Lebl Ebreo che fra altre posso giurare d'haver inteso dalla boca del sod[ett]o Alepino che sentiva in Buda molti spropositi portati dal Lebl p[er] disprezzo d'Imp[er]ia[li] e con questo rideva app[ress]o gli Turchi, voleva esso interp[ret]e farlo bastonare, mà per nn disgustare diceva l'Ebreo suo compagno che sta in Vienna fattore più tosto p[er] interesse e per tradimenti che per fedel corrispondenza. Dico come un Tu[r]co p[er] che minaciava anco il Podesta,³⁰ dicendogli che l'Ibrahim passa, comand[an]te die Buda³¹ deciderà questa lite, mentre che qui non si fa p[er] che vorrebbe esso sostentar ke sue calunie et ingustie cause à solo fine p[er] vendicarsi dal Podesta senza pensar mai della coscienza. Dico come un Turco p[er]che nell'assedio di Vienna disputava col baron Naihaus (defonto),³² quale lo diceva che sperava à Dio che verano l'Imp[er]ia[li] esserciti, e cacciarono via

²⁷ Francia Királyság

²⁸ rohmetlu, helyesen: rahmetli = az, akit elért az isteni gondviselés; néhai; eltávozott lélek

²⁹ Ridolfi d'Aleppino, Giorgio, amint neve is jelzi, Aleppóból (ma: Haleb, Szíria) származott. Származásáról jelenleg annyit tudunk, hogy „ex natione Maronita [...] sub monte Libanon geböhren”. Apja kereskedő volt, aki fiát – tanulmányainak elvégzésére – az aleppói francia kapucinusokhoz adta. Itt tanulta meg a francia és a holland nyelvet. A holland rezidens vitte magával Konstantinápolyba, akitnek 1665-ig szolgált. A rezidens halálát követően került a Keleti Kereskedelmi Társasághoz. 1672-ben Belgrádban találkozott vele Johann Christoph von Kindsberg császári követ, aki magával vitte Konstantinápolyba, és ettől az időtől fogva a császári követek szolgálatában állt. Kindsberg véleménye szerint Ridolfi tudott arabul, káldeus nyelven, perzsául és törökül a megszerzett francia és holland nyelvtudás mellett. Pantaleone Cleronome társaságában ő vitte meg Bécsbe Hoffmann von Ankerskron halálhírét, majd a visszafele úton, 1681. június 3-án a Keleti Kereskedelmi Társaság Budára menő megbízottja, Sebold von Seboldstein mellé adták tolmácsként. Ezután folytatnia kellett volna útját az oszmán fővárosba. Nem tudjuk, pontosan mikor, de 1681. június 3-a és októbere között Ridolfi elhunyt. ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 145. Konv. E. fol. 109v–110v; Kt. 150. Konv. 1. fol. 1r; ÖStA KA HKR Protokollband 362. Reg. 1681. VI. 3. fol. 266v; ÖStA FHKA HKA HF Protokollband 943. Exp. 1681. október fol. 377v

³⁰ Podestà, Johann Baptist, császári tolmács. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2008.

³¹ Ibrahim pasa, Arnavut Uzun, budai pasa (1670. október 30.–1672. február, 1673. április 13.–1675. június 14., 1677. október első harmada–1683. szeptember 14.). Róla bővebben ld. GÉVAY, 1841. 48.

³² Weis von Königsacker und Neuhaus, Andreas, itáliai eredetű nemesi család sarja, akinek 1664. május 7-én, a regensburgi birodalmi gyűlésen I. Lipót birodalmi lovagi címet adományozott, majd 1675-től a „Freiherr zu” predikátummal is kiegészítette. WURZBACH, 1864. XII. 221.

il Turco. E Minizki lo rimproverava con sporche parole dicendo di più che in 8 giorni gli Turchi prenderano Vienna. Onde vedendo il sod[ett]o Naihaus che esso discorrea da Turco ingiurandolo si separò col dirli in facie che sia un Turco, doppo il giorno seguente il sod[ett]o barone disse al Gioseppo scrivano del Mininzki che dica al suo p[ad]rone Turco come merita una pistollata nella p[an]za p[er] noi habbiamo il vero Turco dentro nella Citta. Di più, il sod[ett]o Naihaus incontrò il capit[an]o Ferrara col Podesta, e gli raccontò il caso, e non basta questo ha detto al Ghiuro, mercante Raguseo che faccia Dio che gli Turchi prendessero Vienna dalle mani di q[ue]sti infideli, ringratii pur di novo à Dio che non è à Venetia à dir tali parole che à colpi di stileti e pistole non sarebbe vivo un[1]hora. Qui anco p[er] giustizia meritarebbe gran castigo da t[r]aditore dellà Christianità, desiderando le vittorie del Turco, e la morte di nostri Christiani.

Scrivo nel primo capitolo in foglio secondo come Diodato fu quasi sempre compagno in divido del dottor Persiano nelli lavori di chimia nel cugnar di notte Dio sa qual sorte di moneta, e nello spedire in Turchia, e ricever di la mercantie, verame[n]te dico ch'esso mi fa rider à sentire dove va lambicando il suo tubido cervello per partorir sempre monstri infami calunie. Rispondo ogni volta ch'esso approvarà di quello scrive, e dice e come io habbia fatto falsa moneta mi sia prima tagliata la mano doppo la test, e quando che questo non approvarà à lui la mordace lingua p[er] havermi toccato all'honore con tal'infamità. Ma per confunderlo prego humilm[en]te che s'informino da tutta la citta, è dalli honorati mercanti (che 18 anni mi trovo qui) della mia persona, spero che dirano ch'io sia persona honorata, mà p[er] tutto dove si dimanda del Mininzki dicono mille mali, vox populi che se io havessi la fama ch'esso porta fugirei in America³³ se ogni amico l'abbandona, e schiva la sua compagnia sino la moglie, e non conversa nessuno sin quelli che si diletano d'ascoltarlo, et approfittandosi delle sue trame, e machine con le quali non solamente à me, mà anco à ministri e fedelli ser[vito]ri di V[ost]ra M[ajestà] C[esarea] innocentem[en]te tocca, tralascio di quello ha straparlatto vontra il seren[issim]o duca di Lorena³⁴. Onde me consolo che non son solo io morsigato da una così giala e velinosa vipera p[er] la quale il Podesta l'haveva mandato la Tiriaca, mà vedo che non ha potuto far effetto, così devo io hora praeparare questo antidoto con più forti et efficaci ingredienti, mentre porto il Belzuaro d'oriente che s'adopra alli veleni, servirà anco questo mio antidoto à tutti quelli che sono, e saranno toccati dalla sua viperio[s]a lingua, legendo, cantando e ballando con questi soneti, come fossero toccati dalla tarantola che sarà per loro rimedio.

Scrivo Mininzki nel secondo suo foglio nel capitolo primo come detto „Diodato mandato anni sono dall'Marc'Antonio Mamucca della Torre³⁵ per spazz[i]argli certe mercantie che seco v'haveva portate col defonto sig[no]re conte Lessel, e lasciate in deposito qui in Vienna”, in questo anco devo rispondervi che à me voleva mandare per le poste il q[uo]ndam residente Casanova³⁶ come posso approvarlo per poter

³³ az amerikai kontinenst jelöli

³⁴ Lotharingiai (V.) Károly Lipót (Bécs, 1643. április 3.–Wels, 1690. április 18.) császári hadvezér, I. Lipót császár sógora. Róla bővebben ld. BOGDAN, 2005; GABER, 1986., POULL, 1991.

³⁵ Mamucca della Torre, Marc'Antonio császári tolmács a 17. század végén. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2004a; KERÉKES, 2007a

³⁶ Casanova, Johann Baptist, 1665 és 1672 között császári állandó követ Konstantinápolyban.

arrivar a tempo in Vienna per aspettar il mio padre che dalla Moldavia³⁷ e per Polonia doveva venire con mercantie come in effetto io l'ho ptrvrnuto, che doppo di me arrivò e così incontrarsi quella buona occasione, e non aspetai la posta, e son venuto da quelli confini di V[ostra] M[aestà] C[esarea] dove moltiss[imi] Greci, Armeni, Servi et altri mercanti l'hanno praticato, et à me stimo che non è stata proibita quella via perche posso mostrare ch'io sono figlio d'un'honorato meracnte quale diverse volta ha praticato non solo questi paesi con mercantie, mà molti altri paesi Christiani, et à me condotto seco qui in Vienna la prima volta, ch'ero d'età di undeci anni nel tempo di V[ostra] M[aestà] C[esarea] fu coronata in Posonia³⁸ per re d'Ung[heria], et in Bohemia³⁹ per re di Bohem[i]a, et in Francfurt⁴⁰ anco quando fu coronata re di Romani, in tutte queste gloriose funtioni, io mi so[n] trovato col mio padre, come possò approvarlo con persone che m'hanno visto, mentre il mio padre trafficava con perle et altre diverse gioie, e segviata la corte. Doppo [il] de[---] mio padre m'ha menato seco per tutta la Germania, Olanda, Fiandra, Ingilt[err]a, Francia, Spagna e l'Itaglia⁴¹ [!], che posso monstrare d'esser stato in tutti questi sod[ett]o paesi un'altro dovrebbe spender molto, solam[ent]e per vederli: onde da tenera età io ho praticato q[ue]sti paesi, e nelle mie vene porto posso dire nutria il sangue dal pane Alem[an]o non sola qui da gioventù conosciuto, ma anco conservo gli passaporti del mio padre ottenuti dal Sattler,⁴² secretario all'houra delle aug[ustissim]o Ferdinando terzo,⁴³ padre della M[aestà] V[ostra] diverse al[t]re scritte, e veridiche prove posso mostrare sopra questo proposito. Di più il mio padre (come che approvarlo) fuori di Norimberga⁴⁴ è stato sulliggiato dalli sold[at]i del regim[ent]o del Picolomini più di otto mille taller[i] di robba nel tempo della guerra con Suezesi, ma per ritornare al mio viaio dico che il sod[ett]o M[arc']Antonio m'haveva all'houra raccomandato, certa poca robba del suo servit[or]e detto Hristo, Albanese, ch'esso p[er] non perdersi l'haveva fatto lasciate qui in deposito in una casa honorata, mentre che il p[re]ncipe Consaga⁴⁵ all'houra pres[ident]e di guerra p[er] ordine della S[erenissima] M[aestà] V[ostra] haveva per le poste spedito e rimandato M[arc']Ant[oni]o alla porta Ott[oman]a p[er] il buon servitio della S[erenissima] Ces[are]a M[ae]sta havendo il Chiupruloghli⁴⁶ con doto seco in Candia⁴⁷ il Panaioti⁴⁸ interp[ret]e della porta. Mà

³⁷ Havasalföld (ma Románia része)

³⁸ Pozsony (ma: Bratislava, SK)

³⁹ Csehország

⁴⁰ Frankfurt am Main (D)

⁴¹ Német-római Császárság, Hollandia, Flandria, az Angol, a Francia és a Spanyol Királyság, itáliai területek

⁴² Sattler, Johann Maximilian, állandó konstantinápolyi rezidensnek küldte az udvar, hogy Johann Christoph von Kindsberget váltsa. Sattler azonban Belgrádban 1678. június 15-én meghalt. (ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 148. Konv. 3. fol. 83r) Az ő kíséretének tagjaival érkezett Bécsbe Kalust Nurveli.

⁴³ III. (Habsburg) Ferdinánd német-római császár (1637–1657)

⁴⁴ Nürnberg (D)

⁴⁵ Gonzaga, Don Hannibal, Fürst (1602–1668), Bécs város kapitánya, a Haditanács elnöke 1666–1668

⁴⁶ Köprülüazade Fázil Ahmed pasa 1635-ben született Konstantinápolyban. Köprülü Mehmed pasa nagyvezír idősebb fiaként igen jó nevelésben részesült. Apja halálát követően, 1661-ben ő nyerte el a nagyvezíri rangot, amelyet egészen 1676-ban bekövetkezett haláláig birtokolt.

⁴⁷ Kréta (ma: GR) és annak fővárosa, Iraklió megnevezésére szolgált.

⁴⁸ Panayoti Nicoussius Mamonas szultáni főtölmács volt 1673. október 3-án bekövetkezett haláláig. CAMARIANO, 1970. 13–15.; RUNCIMAN, 1988. 363–364.

per ritornar alle falsità e calunnie di questo Mininzki, che veram[ent]e sono insoportabili, quando per giustizia non sarà castigato come merita, che dice sod[ett]o med[esim]o capitolo e m'impunta per inganatore dell'Ec[c]e[ll]sa Cam[er]a e con mandare infinita d'ong[ar]i d'oro all'ora prohibiti mandare fuori alcuno, e tanti altri contrabandi ch'io habbia notoriam[ent]e fatto (come dice) e mi son arricchito, e che fu avisato dice l'Ecc[el]so Cons[igli]o di Guerra, e da questo l'Ecc[el]sa Camera rispondo uno che è fedele deve portar in voce et in scritto la pura verità da galantomio e p[er]sona di coscienza, e non far false relationi, come esso sempre fa senza coscienza, che se fossero vere manco male. Perciò io hora devo levarli la maschera dalla sua facie p[er] scoprirli e per risponderli in facie aperta con veri di che e fondamentali ragioni, e gli dico ch'io ho portato profitto all'Ecc[el]sa Cam[er]a di S[ua] M[ae]stà C[esarea] più di cento mille fior[in]i come posso approvare, et et^{II} ho anco ricevuto per questo mille fior[in]i di ricompensa della ceca di Vienna, e quelli pochi ong[ar]i ch'io ho fatto mandar è stato con licenza et ordine di superiori per far venir tante mark d'argeto che ridonava gran vantaggio alla ceca, e perche l'invidia sua è stata cau[s]a che mi son rafrenato, et ho tralasciato questo importante frutto all'Ecc[el]sa Cam[er]a. Però mi resta una mia giusta pretensione, come anco ho rapresentato poco tempo tempo^{III} fa al presid[ent]e di Cam[er]a, e così li farò veder ch'io ho procurato sempre p[er] il ben publico, e non di contrabandi come esso lo fece che merita castigo p[er] esempio ad altri levando il dritto che toccava al publico cioè à dacieri, e trigesimatori⁴⁹ col mandar col Turchi da qui abasso li panni d'un mercante greco detto Manol Nicouik che importava più die cinq[ue] mille tal[ler]i per haverli quel greco donato sessanta tal[ler]i, e quando partiva per Buda ha preso alcune balle seco di panno d'un'altro mercante Rasciano⁵⁰, detto Timoteo per haverli pagato trenta tal[ler]i e vedeva la sua coscienza per l'interesse ò che giurato ser[vito]re e quando che la peste face stragge in Belg[ra]do venne un'inviato dal passa di Buda, e con esso accompagnato un mercante di Belgrado detto Giacob portando questi diverse robbe di mercantie in tante balle, questo saputo che fu dall'Ec[c]e[ll]so Consiglio di Guerra, si diede ordine al sod[ett]o Mininzki di non farla venire sopra in Vienna, mà poner la robba in qualche casa in Suehet⁵¹ per non affettare questa città dalla peste, e così fece Mininzki, havendo la posto in una camera della casa del Rihter⁵² in Suehet, e l'ha sigillato, doppo il secondo giorno per haverli promesso il sod[ett]o Giacob trenta tal[ler]i di far venir le sue due balle sopra, è andato di novo il Mininzki à Suehet in perona, e levato dalla sod[ett]a stanza sigillata le due balle del sod[ett]o Giacob, le fece caricare dentro nella sua carrozza e lui ha dovuto ritornar à piedi infangando le sue vesti sin'alle ginocchia, onde non solo ha venduto all'ora la sua coscienza et il giuram[en]to facendo contra l'ordini del consiglio di guerra, mà anco con trenta silberlin ha ma[n]dato tante centinara d'animo alla monte che di questo lui darà conto anco à Dio, perche subito che è stata aperta questa robba in Leopoldstat infetata dall[la] peste ha cominciato in infiammar la peste, che se esso questo havesse fatto in Venetia giuro che non lo lasciarebbero di ritornar vivo da

^{II} az *et kétszer szerepel*

^{III} a *tempo kétszer szerepel*

⁴⁹ trigesimatori = harmincadosok

⁵⁰ A rác kereskedőkről ld. bővebben KERÉKES, 2006.

⁵¹ Suehet = Schwechat (A)

⁵² Rihter = Richter = bíró

Suechet. Il dottor Persiano gli ha sborsato gli trenta silberlin per ordine del sod[ett]o Jacob mercante, mà in verità un'Ebreo, non farebbe tali passi in quel fango p[er] trenta tal[ler]i. Ò che vittuperio d'un giurato interp[ret]e.

Ultimamente quando che vennero li Tartari nelle turbulenti congiunture du guerra havevano seco Ebrei di Buda, e condussero da questa citta furtivam[ent]e seco una vote piena di pistole, questo non sarebbe mai scoperto, se non fosse accompagnato con loro il dottor Persiano sin'à Buda dove restò attonito quando si scopri la botta piena di pistole e dimandò: Come havete fatto? Rispo[n]sero l'Ebrei: Habbiamo fatto un presente all'interp[ret]e Mininzki, e noi dissero à due à tre le portavamo fuori che nessuno non se n'accorse, come che lo sano questo ancora altre p[er]sone, à questo contrabando si dovrebbe à lui pagare con pistole France-se p[er] merito di tal'attentione mà così è la fedeltà d'un giurato Francese interprete.

Fa otto anni che doveva andar in Buda, e m'ha pregato di provedergli quello v'era necessario, che ho dovuto tutto il giorno corer per lui, e servirli come ho fatto anco altre volte che mi pregava, stimando che non sarebbe esso ingrato, mà vedendo si obligato, m'haverebbe seco menato, mà esso che venderebbe anco l'ani-ma per l'interesse, voleva esser pagato da me con ungari per menarmi seco, se bene io mi sono oferto all'horà à mia spesa senza darli incomodo, e gli disse che io habbia da riscueter denaro d'alcuni mercanti, e veder il mio conto di robbe man-date, però lui mi rispose: Datemi cento ong[ar]i che vi menaro. E di tanti servitii che gli ho prestato, m'ha pagato con tal ingratitudine che se gli havessi dato all'horà li cento ong[ar]i m'haverebbe menato, mà per non havergli dato rimansi, doppo con un'altra occasione un corriero Ces[are]o secondo gli conti mandati m'ha portato il denaro da Buda. Un'altra volta volse andar abasso e mi pregò di imprestargli due vesti di tella stile di bambace, come subito ho fatto et anco prese da me una bareta di veluto che novan[en]te havevo fatto fare col zebelino che mi più di trenta fior[in]i tutta questa robba per fas et nefas mi l'ha trattenuto, e godeva ingiustamente.

Quando che l'Ec[c]le[si]o Consiglio di Guerra volse mandar per residente alla porta, quandam Satler lui lo lodava à maggior segno, mà tutto si vede doppo che erano finte et adulationi per interesse, perche quando ch'e stato di chiara l'haveva oferto il Minizki di comprar la s[---]vechia, e rippezzata carrozza et anco la sua pel[---] tutta distrutta dalle torme. Il sod[ett]o Satler vedendo non poter adoprarle non volse accettarli all'horà Meninski cominciò à straparar contra la sua persona dicen-do dispropotioni senza portar rispetto alli suoi parenti et alla sua padre, che quando fu gravem[ent]e amalato l'ha assisto con tanta amorevolezza, e lui l'ha paga-to ingratitudine, mà se havesse accettato la sua carrozza serebbe stato il primo ho-mo del mondo, e così s'è vista come vende l'amico per inte[re]sse.

Così anco ha praticato q[ue]sto, Mininzki col conte Caprara⁵³ straparando contra la sua persona, minaciando d'impedire la sua andata et anco impedire à me di non andare con esso, schiumando la rabbia dalla sua boca, all'horà posso dire vidi jo-

⁵³ Caprara, Alberto. Pályafutása kezdetén, 1654 és 1660 között Rómában Rinaldo d'Este kardinális titká-ra volt, majd 1672-ig a bíboros megbízásából Európában tett utazásokat, Franciaországban, a Német-római Császárság területén és a Spanyol Korona országaiban is megfordult. 1675-ben Brüsszelben lépett császári szolgálatba, 1677-től pedig I. Lipót megbízásából III. (Orániai) Vilmostal tárgyal, és komoly szerepe volt a nimwegeni béke (1678) megkötésében, ezt követően az Oszmán Birodalom-ban járt a császár megbízásából.

vem fulmine paratum, thure datto sustinuisse manu⁵⁴ (piu tosto curru datto), perche ha dovuto mandargli il sod[ett]o conte per donativo la sua carrozza, et ha levato anco da me gli suoi pegni con falsità et inganno ch'erano depositati p[er] una buona summa di denaro ch'ha preso in prestito da me, e con q[ue]sto gli ha serato la bocca, in verità dico se visse l'Aretino, poeta Tosco⁵⁵ direi che sia stato suo discepolo, p[er]che non solo dice male di tutti, mà sa far e disfar, e dar da intender.

Si ricordi q[ue]sto Mininzki delle inaudite tiranie fatte ingustam[en]te pr suoi maligni sospeti (come hogidi da tali vien dominato) ad un povero puchtruckergesell⁵⁶ amogliato, p[er]sona da bene, detto Davide che lo servi fedelm[en]te e mai niente s'è perso. Doppo l'ha condoto seco in Buda et essendo nelli bagni dove ha perso il suo anello. Iddio lo sa dove, forse dove consumava li vini forti come diceva il povereto Davide, mà questo Mininzki à solo sospeto ritornato da Buda, mentre haveva per amico il wachtmaister⁵⁷ che frequentava da lui, solo à mangiar et à bever, fece poner il Davide in zuchthaus à forza di denaro. E questo povero innocente piangava che rendeva compassione, mirando che ingustam[en]te lo afrontava e lo affletava, e doppo dalla gran afflitione e malinco desperato, divenne matto et è morto. Doppo la mogliè del sod[ett]o ricorse al Hoffmaressal⁵⁸ portandogli suoi lamenti, e cercando giustitia p[er] una cosi fatta tirania. Mininzki non volse comparire in nessun modo, e pagava so[---] a posta p[er] star in guardia accio che non venga p[er] forza condotto, cosi la povera e misera moglie del sod[ett]o Davide andava spargendo le sue lagrime sotto la porta del Mininzki. Spesse volt s'e[---]sto servit[or]i e serve tiranneggiate poste [---] ferri che mai ha potuto ser[vir]e ne scrivo, ne cochiero continuar al suo servitio mà abandonatolo, fugivano. Ha vissuto qui in Vienna sempre verdicativo in modo tale che non pensava ne coscienza, ne anima, tutto procede p[er]che non è stato mai ben castigato come merita.

Mi ricordo ch'ha composto un mald[ett]o libro divendeta detto Anatome secundi monstruosi partus Joannes Baptista Podesta, e m'haveva all'horà pregato di farli vender ad^{IV} un fiorino l'uno, e come erano vendibili, il sod[ett]o Podesta finse di comprarli, e li portò via senza paga[r]lli. Questo havendo inteso lui, precipitosam[en]te trasportato dalla rabbia come è suo naturale, m'haveva chiamato

⁵⁴ Helyesen: „Sæpe Jovem vidi, cum jam sua mittere vellet Fulmina, thure dato sustibuisse manum.” P. Ovidius Nasonis opera omnia. Vol. IV. London, Valpy, 1821. 2101. Az Ünnepek című munkájának V. könyvéből való az idézet.

⁵⁵ Aretino, Pietro (Arezzo, 1492. április 20.–Velece, 1556. október 21.) toszkán író, költő, publicista, esztéta. 1516-tól Rómában élt, 1520-ban a pápai udvarba került. Amikor X. Leó pápa meghalt, Giuglio de' Medici bíborost támogatta, mivel azonban ellenfele került hatalomra, Aretinónak is menekülnie kellett. 1523-ban tért vissza a városba, amikor Medici bíboros VII. Kelemen néven pápa lett. Szatírái és gúnyos hangvételű írásai miatt egyre nőtt ellenségeinek száma, amelynek következtében végül elhagyta Rómát. Először a firenzei zsoldosokhoz csatlakozott, majd 1527-ben Velencében telepedett le, itt élt haláláig. Aretino volt az első, modern értelemben vett publicista, akinek legnagyobb hatású írása 1527-ben született, amikor V. Károly német-római császár serege kifosztotta Rómát, címe is ez lett: Sacco di Roma. Ebben korábbi pártfogójának, VII. Kelemen pápának a szemére vetette, hogy a város kifosztása az ő franciabarát politikája miatt következett be. Az 1534-es évre szóló szatirikus naptárában ironikus körképet festett Európa korabeli viszonyairól, terjedelmesen tárgyalva a magyar problémákat is.

⁵⁶ Buchdruckergesell (ném.) = könyvnyomtató (céhes) mester

⁵⁷ Wachtmeister (ném.) = őrmester

⁵⁸ Hofmarschall = udvari marsall

^{IV} *all*-ról javítva *ad*-ra

dicendo mi prendete presto la nostra sabla, e date al Podesta, amazzatelo, et io rispondero. Iddio m'ha aggiuttato di di^v non haverlo fatto, se bene esso m'instigva sempre. Accecato dalla vendeta ha coluniato il Podesta con quel Bulgaro detto Marcalini, che ogni uno che conosceva il Bulgaro si stupiva della sua malitia. Doppo ho penetrato che mandava anco col sod[ett]o Bulgaro tapeti al dottore per sostentar l'ingiusta, e temeraria litte con spesa anco di gran som[m]la di den[ar]lo, che il Bulgaro all'ultimo gli mordeva la coscienza, e disse io me n'anderei via, mà il Mininzki non mi lascia e mi miancia di ponermi alli ferri. Iddio però justus judex portò in chiaro et è stato rimasto Mininzki con rossore convinto, mà gli passi ch'ha fatto per vendicarsi son incredibili et inauditi, haver chiamato l'Adamco,⁵⁹ coriero di V[ostra] M[ae]stà C[esarea] pregandolo di far una false testimonianza di quello ch'esso mai ne ha udito, ne saputo. E esso gli rispose che non vol machiar l'anima sua di far falsa testimonianza, e giurar falsam[ent]e, e Mininzki vedenolo non consentire si disgustò dicendogli che: Anima è la nostra? Il sod[ett]o cor[ier]lo quando che si trovò libera da questo laberinto lo racconto ad altri, lamentandosi che il Mininzki lo voleva forzare di far false testimonianze dicendogli pare forse, che io non porto anima, che se lui vuol dar l'anima sua all'inferno, io ho coscienza, così più questo sod[ett]o cor[ier]lo da quel giorno non è stato dal Mininzki mà à dir il vero considerando bene le sue falsità, gabale, e malitie paiono ridicoli monstri, e mirabili portenti della natura. Ha trattato questo intrinseca amicitia col Sahin dottor persiano⁶⁰, e giurato nell'Evangelio fratelanza, doppo per haver inteso, come il sod[ett]o persiano dottor frequentava al barone Tuglio Miglio, fu trasportato Mi-

^v a *di* tévesen kétszer szerepel

⁵⁹ Schönberger, Adam császári futár a Bécs–Konstantinápoly–Bécs útvonalon, és közben sokszor az Oszmán Birodalmon belül is kellett utaznia, elsősorban a főváros és Edirne között. Schönbergernek feleségéről, Susannáról, valamint két fiáról és további hat gyermekéről minden egyes konstantinápolyi út előtt gondoskodnia kellett. 1680-ben ő hozta haza Peter Franz Hoffmann von Ankerskron, Konstantinápolyban elhunyt rendkívüli császári követ (1678–1679) hagyatékát, amely feladattal az időközben szintén elhunyt Johann Carl Terlingo de Guzmán állandó császári rezidens (1679–1680) bízta meg a futárt. Hoffmann Johann Christoph von Kindsberg állandó követ (1672–1678) tolmácsa, Giorgio Ridolfi d'Aleppino kísérte, de – mivel ő is elhalálozott – Schönbergernek kellett a hagyatékát hazavinni. Ezért a munkáért – bár saját bevallása szerint 545 birodalmi tallért használt fel – csak 356 birodalmi tallért kapott. Szolgált Georg Christoph von Kuniznak, a visszafoglaló háborúk előtti utolsó rezidensnek (1680–1683), illetve Antonio Caprara rendkívüli követnek (1682–1683), és 1683. május 11-én ő vitte a Száva melletti táborba a hírt: I. Lipót és Sobieski János szövetséget kötöttek az oszmánok ellen. A bécsi ostromot követően Linzben járt, ezután a császári rabságba került oszmán foglyok mellett tevékenykedett. 1689 januárjában kérte, hogy a békétárgyalásokra Bécs alá érkező oszmán követség mellett alkalmazzák, de májusban már a „gewester” szó szerepel neve előtt, tehát ebben az időszakban hunyt el. Susanna Schönberger és nyolc gyermeke családfenntartó nélkül maradt, a feleség így többször kérte a Haditanács, illetve a Kamara segítségét, hogy a férjének ki nem fizetett, de járó pénzeket neki utalják ki. Rendszerint kapott is valamilyen összeget. 1692-ben a nyolc gyermekből kettő már elérte azt a kort, hogy saját maguk nyújthattak be kérvényt a kamarához. Franz Rudolph és Leopold Schönberger tanulmányaik fedezésére kért, lehetőleg éves járandóságot, amelyet azonban nem, csak 300 forintot kaptak. ÖStA FHKA HKA HFU r. Nr. 317. 1687. X. fol. 812–816. (1687. október 22.); r. Nr. 291. Fasz. 1683. I–II. fol. 95r, 98r (1683. január 1.); r. Nr. 299. Fasz. 1684. X. fol. 725r (1684. augusztus 14.); r. Nr. 336. 1690. VII–VIII. fol. 108–114. (1690. július 10.); r. Nr. 337. 1690. IX–X. fol. 175–182. (1690. szeptember 15.); ÖStA KA HKR Protokollband 378. Exp. 1689. I. 38r, V. 307r; ÖStA FHKA HKA HF Protokollband 977. Exp. 1689. VII. 21. fol. 410r-v; ÖStA FHKA HKA HF Protokollband 981. Exp. 1690. VII. 10. fol. 515v

⁶⁰ Kalust Nurveli

ninzki dall'invidia e divenne suo mortal nemico, e nell'intesso tempo che lo abbracciava, e lo lodava ha cominciato à disprezzarlo e persequitarlo, et è fatto giudice vendicativo, et acecato dalla rabbia l'ha bastonato, gridando voi sete quello ch'havete dato al Tuglio Miglio mille tal[ler]i veram[ent]e tal ridicolo giudice, ò arbitro non s'è inteso main in christianità si dice però in oriente per proverbio „Cinghiane Bei oldughi Chibi, iptida Cardassini asstirdi.”⁶¹ Questo vol dire: „Il Cingaro fatto che fù prencipe prima fece impicar il suo fratello.” Così anco lui subito fatto consillio] di guerra, e costituito giudice, prima ha cominciato bastonar il suo giurato fratello. Vorei scriver molte altre sue eror mità ma per vergogna, e ripseto tralascio.

Scrive nella sura relatione ch'io per ilecita industria diventai merciaio anzi hora mercato ricco, in questo io rispondo ch'ho procurato sempre trattar realmente, e da mercante reale ho aquistato credito tanto in questa citta di Vienne, come altrove. Iddio manda la sua meneditione à quelli che sinceram[ent]e t[r]ttano col prossimo, e così (main haab ist Gottes gaab⁶²) al contrario all'huomini falaci che con gabale per fas et nefas⁶³ cercano di far borsa, all'ultimo sig[no]re. Iddio gli castiga, e gli confunde, perche male parta male dilabuntur.⁶⁴

Ha speso Mininzki tanto denaro p[er] copiare quel suo vocabolario⁶⁵ ch'ha lavorato tanti anni usurpando gli vocaboli dalli vocabolarii di homini periti nelle lingue, prevalendosi delli loro sudori, e fatiche, et anco ha levato ingiustam[ent]e denaro dal prossimo, e l'applicava al suo vocabolario stimando con questo farsi mercante ricco, pero Dio dispone che gli suoi vocabolarii da tanti anni che giacciono in Francfurt e qui in Vienna senza che nessuno gli compri, ò gli cerchi, se farano ance cento anni nelle sod[ett]e librerie come ho inteso nessuno mai li guarderà, e p[er]che? Perche Wie Gewunen, so zerrennen.⁶⁶

Nel secondo foglio della sua relatione scrive Mininzki queste formali parole. Et è certo che gli Turchi non confidano tali secreti all'Armeni reputati da loro per gente ingame, in verità devo rider, à sentire tal'invidia che li aceio tanto il suo turbido cervello, e la maligna lingua che nin sa in che modo toccare le persone onorate. Io però gli mostraro con chiare, e veridiche prove che vengono stimati l'Armeni p[er] tutto tanto in Turchia come p[er] tutto il mondo p[er]sone reali fedeli, e sin[c]leri, e non altrimenti si trova esempio, non come Francesi stimati da Turchi ed'altre nationi p[er] gente falsa, volubile, matta, sopra questo proposito più d'un quinterno di carta haverei da portarli manifeste prove, mà p[er] non tediare à chi

⁶¹ Jelentése: „Annak érdekében, hogy herceg legyen, a cigány még a testvérét is felakasztatja.” A szó-lás-mondás azonosítása nem járt sikerrel.

⁶² Helyesen: Mein Hab ist Gottes Gab. = Minden, amit birtoklok, Isten adománya.

⁶³ Per fas et nefas (lat.) = Minden megengedett és meg nem engedett eszköz felhasználásával.

⁶⁴ Male parta male dilabuntur (lat.) = Ebül szerzett jószág ebül vész.

⁶⁵ François Mesgnien de Meninski császári főtölmács, 1680-ban adta ki élete fő művét, a *Thesauri Linguarum Orientalum Turcicae, Persicae, Arabicae* című munkáját, amelyet I. Lipótnak ajánlott. Ekkor három kötet jelent meg, a negyedik csak 1687-ben látott napvilágot. A Bécs melletti Roßauban (ma Bécs egyik elővárosa) nyomtatták; az akkori Európában egyedülálló módon: arab karakterkészlettel. A speciális arab betűket Johannes Lobminger nürnbergi betűöntő készítette. 1683-ban a nyomda, a betűkészlet, sőt, az addig kinyomtatott szótárak nagyobb része is tűzvész áldozata lett. ÖStA KA HKR Protokollband 360. Reg. 1680. március 27. fol. 108r

⁶⁶ Helyesen: Wie gewonnen, so zerronnen. = Amit nyer a réven, elveszti a vámon.

lege tralascio, solo per confunderlo subito, quia mendacem oportet esse memorem,⁶⁷ lui medesimo si maravigliava, e confessava che un gran secreto, è stato confidato all'Aremno dottor et hora riputa in fame il suo giurato fratello Armeno p[er] sola invidia che sia stato del b[arone] Tulio Miglio, mà à fargli ricordare che quando il dottor Persiano li mandò la copia della capitulatione del Tekeli confidatagli da un ministro Turco in Buda, Mininzki ha portato l'Armeno all'astri con la sua lode, e doppo quande che ritronò da Buda sod[ett]o Armeno è co[---]lato Mininzki abasso alla porta della sua casa p[er] riceverlo abbracciando lo dicendo gianim gianim⁶⁸ (id est anima mea) e lo prometteva gran ricompense, mà queste adulazioni di falsità le ha fatto havendo la mira solamente all'interesse, per poter con questo tirar denaro (come fano molit altri che s'aprofitano dalle fatiche, e sudori d'altri e fano veder, e creder all'Imperial M[ae]sta V[ost]ra che loro habbino fatto servitii) come fu detto ch'ha ottenuto ricompensa per questo il sod[ett]o Mininzki, cioè per haver deluso il sod[etto] Armeno che il pover'homo gli pareva di confidarsi ad un giurato fratello, et hora malamente disprezza l'Armeni essendo questi homini reali, e sinceri dove si trovano, che non amncano in tutti li paesi della christianita mercanti di stima, parola e coscienza. Questi giorni passati mi scrisse un'Armeno mercante di Persia quale si trova già in christianita se V[ost]ra M[ae]stà C[esarea] ò la corte si diletta delle gioie ch'ha in mano pronte più d'un milione di diamanti, di perle, rubini, smeraldi etc. E per prova mi si dia ordine ch'io in pochi giorni lo faro venire, e p[er]che questo! P[er] haver io tal credito da mercante reale per tutto. Potrei confunderlo con mille altre prove che sono trattati l'Armeni non solo in Turchia mà p[er] tutto come homini da bene, è non infami come s'boca la sua rabbia, et à maraviglia diro quello è successo al suo tempo che non puo mai negare, mentre è palese al mondo: Abro Celebi⁶⁹ così detto era Armeno, ma hebbe una maniera buona di trattare, una attività et disinvoltura che non solo il gran vesiro Chiuprloghli, mà tutti li passa lo portavano affetto, che vedendo all'ora il Panioti Greco, interp[ret]e, che il gran vesiro faceva stima del sod[ett]o Armeno che lo faceva seder in tavola sua essi di qualità e di carica Agla Turchi frequentar dal sod[ett]o Armeno andava anco il sod[ett]o Panaioti non solo spesso à visitarlo mà anco la faceva bancheti p[er] mantenersi in gratia del sod[ett]o Armeno Abro Celebi ch questo è palese à tutti.

Ma per farlo ricordare d'altri maggiori honori ch'hanno ricevuto l'Armeni alla Porta Ottom[an]a al tempo nostro tralascio quello p[er] il passato, dico che al tempo del quondam resid[en]te Chindsperg⁷⁰ due due volte fu mandato da Moscovia⁷¹ alla Porta Ot[toman]a (con ottanta, e cento persone) per internuntio un'Armeno di

⁶⁷ Mendacem oportet esse memorem. = A hazugnak legyen jó emlékezete. (Quintilianus, Marcus Fabius)

⁶⁸ Canım, canım. (tör.) = (Testi-lelki) Jó barátom, jó barátom!

⁶⁹ Az örmény Abro cselebi 1664-től Köprülüzáde Fázil Ahmed pasa nagyvezír legfőbb kereskedője (*bezirganbasi*) volt. (Bıyıklı, 2001.) Életét Jeremija cselebi Kömürdzsiján (1637. május 13.–1695. július 15.) az Oszmán Birodalom fővárosában működő, örmény költő és történetíró mutatta be „Abro cselebi élete” című, 1672-ben készült művében.

⁷⁰ Johann Christoph von Kindsberg állandó császári követ volt Konstantinápolyban. 1672-ben ő váltotta Johann Baptist Casanovát, majd egészen 1678. december 14-én, az oszmán fővárosban bekövetkezett haláláig ő töltötte be a posztot.

⁷¹ Moszkvai Nagyfejedelemség

nome Vasil (che vol dire Basilio) come p[er] relatione l'haverà anco scritto il sod[ett]o resid[ent]le à q[ue]sta imp[er]ialle corte, se bene tutto lo sano, e molto più ben trattato [era] dalla Porta che esso Mininzki con di[fe]ci strazzoni che fu mandato da Polonia, posso anco mostrare che altre di[ve]rse colte sono mandati Armeni p[er]linviati, e meglio trattati ch'esso Anton Celebi il mondo lo sa ch'era Armeno, e nativo di Constantinopoli che la sua casa, come palazzo la venduto pochi anni da la sua moglie Armena all'ambasciatore d'Olanda detto Giustino Colier,⁷² che la comprò, e questa Armena se n'andò in Gierusalemme,⁷³ à passar la sua vita come monaca nel servitio di Dio. E questo sod[ett]o Anton Celebi stete in Livorno ch'era, p[ad]rone di milioni, et haveva suoi vasselli proprii montati d'80 e 60 pezzi di canoni, tanto che il gran duca di Fiorenza⁷⁴ lo trattava come fratello con ogni stima et honore, come sempre et hogidi fece stima il gran duca dell'Armeni. Quel famoso ricone Baltasar Armeno daciero in Smirna⁷⁵, che tanto l'Englesi, Olandesi, Francesi, come Turchi facevano tanto stima di lui, solo p[er] la sua realta, e vi sono molti Armeni anco hogidi che mandano li loro fedeli servit[or]i con mercantie e gli fano guadagnar ogni anno, à tre e quatro mille tall[er]i, in questo punto potrei portarli molte miliara esempii, e nomi che formarei un vocabolario molto più curioso che non è il suo, però finisco col dirli ch'è vergogna di scriber esso tali spropositi, che se fosse un'altro, direi propriam[en]te esser un insensato matt[---]o. Però non mi maraviglio p[er]che la sua rabiosa invidia lo aceca che non sa come fare di toccar all'honore di persone onorate, e fedel servitori di V[ostra] M[aestà] C[esarea] come nel numero sono, e mi glorio d'esser tale, se bene poco me ne curo delle sue cerie, quia bene agendo, neminem timeo.

La sua ingartitudine è indicibile che non si ricorda l'haverlo io tanto tempo insegnato molte milla parole Turchesche che non sapevo, et hogni volta che le notava con lusinghe e carezze m'alettava, e giurava dicendo ecco farò stampar il vostro nome nel mio vocabolario che l'ho saputo da lei, e così sarebbe il mio nome alcune milla volt nominato, e stampato, mà se bene lui partecipa del francese, però ha da far con un Constantinopolitano reale, e sincero che non procede con tali gabale, e falsità, se bene io poco me ne curavo di tali fandonie, e fumi, tanto molte volte ho dovuto rider à sentirlo parlare in Turco, e la sua molto ridicola ponuntia che in verità mi maravigliavo, et anco mi maraviglio come lui si vanta dicendo interp[re]te delle lingua orientali, se p[er] la lingua Turca vien pagato per interp[re]te quella per discrezione s'intende quando parla. Iddio lo sa ch'è così che non solo io et altri tutti che lo sentono parlare, mà anco da Turchi in Buda l'ha inteso, e giuro come son pratico che nella Porta Ot[toman]a in corte servirebbe la sua lingua p[ress]o l'altri periti interp[re]ti per beffa, e ludibri, doppo, quali dono l'r lingue orientali ch'esso dice? Forsi la lingua Persiana, Greca, Armena, Turca ò Araba, queste sono le lingue orientali, che nessuna di queste lui puo dire che sappia, farei stupire a V[ostra]

⁷² Coljer, Justinus (1624–1682) az Egyesült Tartományok állandó követe volt Konstantinápolyban 1668-tól egészen 1682 decemberében, az oszmán fővárosban bekövetkezett haláláig. Az új követ fia, Jacobus Coljer lett.

⁷³ Jeruzsálem

⁷⁴ III. Cosimo Medici (Firenze, 1642. augusztus 14.–Firenze, 1723. október 31.), toszkán nagyherceg (1670–1723)

⁷⁵ Izmir (TR)

M[aestà] C[esare] se volessi dire come fa per leger e tradure una lettera Turca, se bene fu avisato il marchese di Baden d'altri, mà l'ho visto che p[er] leger una riga va lambicando il cervello con tanti intopi, e difficoltà come sono scritte le parole per cercarle; dopo fa radunar gli suoi intimi consil[ier]i ò p[er] dir preceptori che sono tanti vocabolarii, e con sudore va cercando p[er] trovar l'esplicatione che ex libro doctus quilibet esse potest,⁷⁶ e piacia à Dio che la sapia ben leger e tradure. Ho visto però altri interp[ret]i pratici che con una franchia prendono la lettera, la legono, dicono e scrivono il contenuto d'essa, mentre portano gli vocabolarii in testa e la prontezza nel leger e tradure, questi tali devono vantarsi nel servitio di prencipi d'esser interpreti di lingue d'attivitá, e pratica, mà Mininzki ogni volta che volse andar in Linz⁷⁷ ò altrove, sè visto portar seco tanti vocabolarii con li quali potrebbe caricar un camelo.

In quanto per gli suditi cattolici del Turco che spesso sboca la sua mallitia, gli rispondo che quelli rendono maraviglia non solo alli forastreri cattolici, ma anco alli religiosi che vengono da Roma⁷⁸, e d'altra parte della christianita, come il quondam barone di Suarzen Horn⁷⁹ qui ha detto, e l'ha inteso dalla sua propria boca, una persona honorata ben nota alla S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ost]ra e si faccia dimandare che doppo haver fatto il sod[ett]o baron di Suarzen Horen più di 20 anni in Turchia, quando che fu costituito per amb[asciato]re nell'anno 1649⁸⁰ gli furono raccomandati qui dalli ministri diversi studianti per gioveni di lingua⁸¹ che qui si vantano vassali, all'ora per la gran pratica ch'haveva il sod[ett]o barone disse che non gli rcomandino gioveni di questo paese p[er]che non gli condurà seco, più tosto sempre impedirli disse che non vadino, p[er] che non riescono, e rari sono quelli che non si fano Turchi, e quelli ch'hanno imparato qualche poco, ignoranti s'insaperliscono e gli pare d'haver in benuto tutto, e cosi disse: „Io non consiglio mai mandare di questi.” E non prese nessuno, mà ha cercato il sod[ett]o barone di Suarzen Horen in Constantinopoli cattolici del paese che sempre riescono, e sono riusciti per maraviglia, cosi trovò dui cattolici ben noti, questo fu nel tempo dell'Augustiss[im] Imp[erato]re Ferdinando Terzo,⁸² genitore della S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ost]ra di quali interp[ret]i l'uno è morto, e l'altro vive.⁸³ Però io ho conosciuto dui di questo paese al mio tempo, ch'hanno imparati il Turco per servire V[ost]ra M[aestà] C[esarea] già ottenero anco stipendio doppo si son fatti Turchi,

⁷⁶ Könyvből bárki tanulhatta válhat.

⁷⁷ Linz (A)

⁷⁸ Roma (I)

⁷⁹ Schmid zum Schwarzenhorn, Johann Rudolf, 1629 és 1643 között állandó császári követ volt Konstantinápolyban. Róla bővebben ld. MEIENBERGER, 1973.

⁸⁰ 1649-ben Johann Rudolf Schmidet internunciusként ismét az Oszmán Birodalomba küldték. MEIENBERGER, 1973. 117–121.

⁸¹ Giovani della lingua = „a nyelv fiataljai”. Olyan fiatalemberek, akiket az európai országok nyelvet tanulni küldtek Konstantinápolyba annak érdekében, hogy – a kellő képzettség megszerzése mellett – lojális tolmácsokkal rendelkezzen az adott uralkodó. Az első ilyen képzést 1551-ben Velence indította meg. PRETO, 1975. 104.

⁸² III. (Habsburg) Ferdinánd, német-római császár (1637–1657)

⁸³ Amiről a szerző itt ír, az semmiképpen sem felelhet meg a valóságnak tekintettel arra, hogy Johann Rudolf Schmid, illetve az ő idejében Bécsben tevékenykedő, a keleti nyelvek császári főtölmácsa címet viselő Michel d'Asquier nevéhez fűződik az első olyan tervezet, amely a Haditanács számára javaslatot tett a „nyelv fiataljai” bécsi előképzése megindítására. Erről bővebben ld. KERÉKES, 2008.

l'un vive qui pentito, e fugito da Turchi, l'altro è morto in un monasterio, questo piangeva qui in Vienna biaffamendo il Mininzki che le sue calunie e minacie l'hanno portato alla disperatione di perder la sua anima. Così anco fecero molti altri di diverse nationi della christianita. Perciò tutte le nationi si stentano, e provarono di trovar p[er] servitio del loro prencipe qualche cattolico del paese, e di più à loro spese da gioventù gli fano imparare, e quando gli hanno gli stimano, e gli mantengono con honore e sodisfatione. Ma il Mininzki pur che gli sia donato qualche presente stimarà ogni ignorante per filosofo, et à quello che non gli porta presente, ò conosce haver buona pratica lo disprezza, e perseguita come dissi. Mà per ritornar alli suditi (che sempre rinfaccia) del Turco dico che sono gli piu esemplari, devoti, e fedeli chattolici, dico fedeli a Dio et al prencipe christiano che servono, al contrario dico et aprovaro che vengono dalli paesi christiani suditi di prencipi christiani à posta non solo di renegar Christo nostro Sig[n]ore col farci Turchi, ma anco p[er] tradire la christianita alli Turchi, o che infami, e maled[ett]i traditori, però iddio gli punisce che crepano doppo come cani nelle miserie. Al mio tempo sono venuti à posta due gentilomini Francesi alla Porta Ottom[an]a à tradire la christianita e farsi Turchi, tralascio molti altri che al mio tempo sono venuti à questo fine d'altre nationi ancora come tutta Adrianopoli e Constantinopoli ne parla, questo è noto anco appress[so] li christiani e rapresentanti di prencipi, mà frà l'altri diede gran stupore di veder à venir un gentilomo Francese pur farsi Turcho e tradire l'amb[asciato]re di Francia detto il Dellà Haie⁸⁴ accusando alla Porta Ott[oman]a ch'habba corrispondenza con Venetiani p[er] mezo d'un metropolita di Millo,⁸⁵ doppo q[ue]sto gentilomo Francese fatto Turco fu posto nel seraglio serato che stimava d'esser fatto pascia, doppo crepò come un cane, se bene il sod[ett]o amb[asciato]re ha dovuto partire tanti afronti, e vittuperii dalla Porta Ott[oman]a e tanti altri che tralascio quali sono venuti à far tali tradimenti, di quali col nome ne direi molti, homini dominati dalla rabbia che non stimano ne anima, ne coscienza, ne Dio, come fa contiuan[te] esso Mininzki ch con falsità, e calunia va a toccar p[er]sone onorate e fedeli servit[or]i della S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ost]ra. Mi ricordò d'un caso mirabile di suditi cattolici del Turco, che non posso tralasciare al tempo dell'amb[asciato]re ò bailo⁸⁶ Veneto, detto Soranzo⁸⁷ nel principio della guerra di Candia⁸⁸ con Venetianni fu posto nella oscura torre con 22 interp[ret]i di Venetia tutti buoni cattolici del paese, e tutti da una longa catena passati dal collo come s'usa à ladri et assass[in]i e quando ch'uno di sod[ett]i interp[ret]i si moveva à uscire p[er] necessita tutti con esso incatenati dovevano caminare p[er]che tutte le catene alla longa erano incatenate [---]linchio date, et ogni sera uno doppo l'altro condoto al boia gli davano le torture, come tanti martiri questi interp[ret]i hanno dovuto soffrire, però tutti rissoluti di voler più tosto morire per il loro prencipe fedelm[en]te che scuoprire quello che gli Turchi hano sempre cercato sapere. Doppo di che hanno levato il primario interp[ret]e detto Antonio Grillo, cattolico Constantinopo-

⁸⁴ La Haye, Jean de la, seigneur de Vantelet, francia állandó követ Konstantinápolyban (1639–1661)

⁸⁵ Milosz (GR), görög sziget

⁸⁶ bailo = a konstantinápolyi állandó velencei követ hagyományos megnevezése

⁸⁷ Soranzo di Lorenzo, Giovanni, velencei állandó követ Konstantinápolyban 1643 és 1648 között.

⁸⁸ Az Oszmán Birodalom és a Velencei Köztársaság között 1645-től 1669-ig folyt a kandiai háború Kréta szigetének birtoklásáért, amely török győzelemmel zárult.

litano, e l'hanno strangolato⁸⁹ questi sono li suditi del Turco, di q[ue]sti sod[ett]o interp[re]ti soli due ò tre rimasti qui hogidi, che l'uno doppo l'altro ha dovuto morire, che dalle torture erano rimasti stropiati, se bene due vol p[er] ordine del g[ran] ves[ir]lo s'è oferto à loro cariche nella [---]te à chi si farebbe Turco, e levarlo dalle catene. Veramente ogni volta che si racconta q[ue]sta istoria in Constantiop[oli] rende stapore e meraviglia alli forastieri chrsitiani di sentire la gran constanza, e fedeltà di suditi del Turco, e chi è curioso lega l'istoria del sagredo che troverà la morte di quel fedelissim[o] supremo interprete Marc'Antonio,⁹⁰ avo del Marc'Antonio interp[re]te ser[vito]re della S[acra] C[esarea] M[ae]stà V[ost]ra⁹¹ quale ha dovuto sacrificare la sua vita fedelm[en]te nel servitio della Ser[enissi]ma Rep[ubblic]a Ven[etian]a con tutto che gli si oferiva con buone di farlo pascia, questo non solo ha disprezzato ls vanità del mondo per salvar la sua anima, mà ha dovuto bagnar la terra col suo sangue da vero martire e fedele à Dio et al suo prencipe. Lega chi è curioso l'istoria del Nani⁹² che troverà la morte del sod[ett]o Grillo e d'altri Constantinop[oli]atnli cattolici, suditi del Turco. S'è visto hogidi che pesecutioni, carceri, e minacie hanno patito gli due fratelli Tarsii⁹³ nel servitio de Venet[ian]i che tutto felem[en]te hanno dovuto soffrire, come anco il loro padre, quondam Christoforo Tarsia,⁹⁴ quale ha partito cosi gran torture che gli erano rotti l'ossi, e quel poco chi ha vissuto sempre ha dovuto povereto patire continui dolori con li quali rese l'anima à Dio. Mà verm[en]te non è natione christiana che serva più volontier al Turco, e renegar la fede di Christo, come la Francese ch'hogidi anco visono in qu[an]tità tanto à fabricar arme, polvere, et altre monitioni natural[men]te nemica all'Augustissim[a] Casa d'Austria, p[er]ciò questa corte dovrebbe conoscer questa

⁸⁹ Grillo, Giovanni Antonio. 1626-tól a galatai Szent Ferenc-templom prokurátora lett, több más templomban is szolgált. 1636-ban került Pietro Foscari di Renier, konstantinápolyi állandó velencei követ (1633–1636) szolgálatába. Egészen 1649-ben bekövetkezett haláláig a velenceiek portai főtölmácsaként tevékenykedett. 1649-ben a nagyvezír parancsára, a kandiai ostrom sikertelensége miatt végezték ki. A Grillók hosszú évtizedeken keresztül tolmácsként szolgáltak a mindenkori velencei követeknek. ROTHMAN, 2006. 222., 223., 238., 267., 336.

⁹⁰ Borisi, Marc'Antonio Marc'Antonio Mamucca della Torre császári tolmács nagyapja volt, maga is tolmácsként szolgált Konstantinápolyban. Borisi 1585-ben érkezett az oszmán fővárosba, a velencei bailo 1605-ben húsz évre szerződött, így egészen 1621-ben bekövetkezett haláláig ezt a pozíciót töltötte be. Az oszmánok végezték ki, mivel velencei szolgálatban állt. ROTHMAN, 2006. 224., 256.

⁹¹ Mamucca della Torre, Marc'Antonio

⁹² Nani, Ermolao/Almoro (1559–1633), 1614 és 1624 között velencei állandó követ volt Konstantinápolyban. ARCHIVIO, 1861. 81–82.

⁹³ Tarsia, Tommaso 1641-ben született, az 1660-as években a konstantinápolyi angol, francia és velencei követségeken szolgált tolmácsstanoncként. Néhány évet a család ősi birtokain, az Isztrián töltött, majd 1671-től a velencei követség tolmácsaként működött egészen 1706-ban bekövetkezett haláláig. Öccse, Giacomo Tarsia apja házában tanulta meg a keleti nyelveket, később ő is tolmács lett a velencei követségben. ROTHMAN, 2006. 240., 247., 338.

⁹⁴ Tarsia, Cristoforo Capo d'Istriáról származott. Az 1478-ban birodalmi grófi rangot elért család feje, Cristoforo édesapja, Agostino Tarsia volt, aki Angela Bruttit vette feleségül. Az édesanya testvére, Cristoforo Brutti konstantinápolyi tolmács volt. Cristoforo Tarsiát 1618-ban tolmácsstanoncnak küldték az oszmán fővárosba, ahol fényes karriert futott be, bár legfőbb célját, a velencei portai főtölmács címet elnyerését nem sikerült megvalósítania. Ugyanakkor nagyon sikeres dinasztiaépítő politikát folytatott, öccseit és fiait is Konstantinápolyba hozatta. Egy nemzedék alatt a Brutti és a Tarsia családok a legelőkelőbb perai latin keresztény családokba házasodtak be, sőt, lengyel, illetve a Habsburgok országhoz kötődő nemességet is szereztek. ROTHMAN, 2006. 240.

natione. Mininzki med[esim]lo mi diceva se bene anco in questa citta si sa che l'interp[ret]e quonda[m] Dasquier⁹⁵ sempre sostentava le parti di Francesi, e Minizki le parti di Turchi minanciando anco li Vienensi con li Turchi come è vero, ecco il servitio della S[acra] C[esarea] M[ae]stà V[ost]r[al]a come patisce con la natione Francese. Mà quelli ch'esso dice di suditi del Turco fuor delli Greci tutti l'altri vengono stimati per himini fedeli reali, e sinceri, come anco da tutti gli prencipi christiani ch'hanno confederatione con la Porta Ott[oman]a vengono pregati per loro interp[ret]i e p[er]che quest? P[er]che spesso s'è visto come ho detto consacrare la loro vita fedelmente nel loro servitio. Mà come ho detto che tanti suditi di prencipi christiani venir dalla christianità à renegar la fede, e treadire la christianità, ch dano gran scandalo alli nostri christiani, quali se havessero l'autorità la pidarebbero à tal'infami traditori che godevano libertà nella lor patria senza ingiurie, e p[er]secutioni, mà noi, suditi Armeni dobbiamo partire spesso travaglii, tiranie e posso dire martirii con flagello di bastonate come anco iddi lo sa che io ho partito p[er] non renegar la fede, ho soffrito tutto p[er] l'amor di Dio, tralascio il tributo, e tante altre avanie, e calunie, à solo fine per mantener la nostra fede, che non dovrebbe arissirsi Mininzki di confermare queste pure verita che scrivo, e che gli suditi del Turco sono in comparatione sua tanti santi i stimo che questo procede p[er]che quelli christiani vivono otiosi in continuo riposo senza travaglii (come il Meninzki che tutto l'anno aspeta d'interpretare sue righe porta un misero Ciauso⁹⁶ di Buda, e spender quattro parole doppo resto quasi tutto l'anno à grattarsi la pancia, e far di processi spendeno il salario che l'avanza à far gabale) cosi vengono dominati dal diavolo quale gli conduce in Const[antinopol]i come dissi p[er] dar scandalo alli christiani sud[iti] del Turco. Mà non è da maravigliarsi p[er]che quod natura dat nemo tolere potest⁹⁷. S'è visto pochi anni fa, che da Francia capitò in Constantino[poli] un interp[ret]e nativo Francese, e straparlando spesso come fa Mininzki contra il prencipe, un giorno assentatosi, sopra una fenestra in alto fuor della stanza dell'ambasciatore di Francia (che questo tutti sano), si dice che un paggio p[er] ordine dell'amb[asciatore] gli diede un'urtone che lo getto da alto abasso dove crepo cosi ha dovuto con questo prevenire l'amb[asciatore] ad altri vittuperii. Non posso scordarmi di non dire sopra la mia coscienza che il Mustafa passa, quale era costituito di condurre da Buda monitione nell'aassedio di Vienna, e convogliare il

⁹⁵ D'Asquier, Michel 1598-ban született Marseille-ben, és anyanyelvén kívül tudott törökül, olaszul és latinul is. 1617-től szolgált Bécsben, és 1625-től volt a keleti nyelvek császári főtölmácsa a Haditánácsnál. Valószínű, hogy szülővárosában, Marseille-ben az ottani kereskedőktől tanult meg törökül. Az 1663/1664. évi oszmán háború idején azzal vádolták, hogy nem tölti be azt a funkciót, amellyel megbízták, felmentették tisztségéből, helyére pedig a szintén francia származású François Mesgnien de Meninski került. HILLER, 1998. 208.; MEIENBERGER, 1973. 80–81.; KERÉKES, 2004a 1199–1200.

⁹⁶ Csaus = Az Oszmán Birodalomban a díváni csausok ceremóniáknál a szultán hivatalos kíséretéhez tartoztak, ha a szultán elhagyta a szerájt, a vezírek szerájbeli látogatásaikor, valamint a külföldi követek fogadásakor. Ezzel egyidejűleg szultáni vagy nagyvezíri követként, illetve futárként is alkalmazták őket. A díváni csausok vezetője a csausbasi volt, aki a nagyvezír közvetlen beosztottjaként tevékenykedett, helyettesíthette a nagyvezírt az igazságszolgáltatás adminisztratív funkcióiban. A csausbasi a kengyelagák közé tartozott. A díváni csausok vagy pénzbeni fizetést bírtak, vagy ziámettel, illetve arpalikkal fizették ki őket.

⁹⁷ Helyesen: Quod natura dedit, tollere nem potest. = Mit természet adott, el nem tüntetheti senki. *Gesta Romanorum*, Cap. 57. De rege serpentem solvente.

conte Caprara, p[er]sona ben nota al Meninzki, p[er] esser stato prima Chehaia⁹⁸ del vesiro di Buda et è stato anco mandato dal sod[ett]o vesiro di Buda qui in Vienne, questo discoreva meco raccontandomi cose che m'arossivo di sentirle, come se all'Imp[erato]re gli mancassero sogetti di mandare dicendo che il passa si maravigliava come mandano quel rufo interp[ret]e non sano che gli puzza la bocca ch'apesta, che il passa ha dovuto spesso perder un facioleto, e serar il naso facendo di cenni che portino il cahoue, accio che possa presto separarsi dalla sua presenza (che non solo non haveva gusto di veder quel pel rosso ch'è contrariss[im]o alli Turchi, mentre il loro Profeta⁹⁹ disse nell'Alcorano¹⁰⁰, la hairun fil Asferi, che vol dire, mai derriva cosa buona dalli rossi, si come gli Romani anco dissero nolumus Ruffum in consiliis nostris¹⁰¹) e subito separato dalla sua presenza faceva profumare la sua stanza con odiferi profumi. Di più mi disse ch'esso non ha modo, ne maniera docile, ne gratia di trattar con ministri che questo è il primo talento ch'id-dio da all'huomo che non solo accapitava un'amico mà ancp ad un prencipe, mà questo più tosto rende neusea che gratia, e quando parla pare che gli vien la rabbia perdendo quel poco colore che ha, e nel suo dire usa nin Turco quel bre ch'è una voce parti[c]ata tra villani, et app[ress]o il passa è un vittuperio. All'hora in verità riposi come? Io ho inteso al contrario come vien ben ricevuto, et anco dalli ministri stimato, esso mi ripose che se venisse anco un gato, o un cane dalla parre d'un cesare mandato, siamo obligato tutti d'accarezzarlo, e repplicò dicendo p[er] amor di Dio non conoscete il Mininzki che la moglie l'ha lasciato et è fugita, mà q[ue]lla donna la stimo disse prudente etc. Doppo come inviato di V[ostra] M[aestà] C[esarea] non dovrebbe in quella città dice trattar con Ebrei et con altri mercanti che tutto il tempo suo lo consum[av]a in Buda di giorno, e di notte di trattare con essi, che il passa diceva questo è venuto p[er] far denaro e trattar di mercante.

Raccomanda et aggiutta volentieri q[ue]sto Mininzki l'ignoranti interp[ret]i per interesse, e protegge anco quelli che non hanno l'habilita di servire, mà basta che gli portino q[ua]lche presente, e così la di lui politia cerca d'haver qui sotto la sua directione, e comando semplici et ignoranti pur che gli portino delle presenti, haverei da dire molto, sopra questo proposito, mà perche veritas odium parit¹⁰² tralascio tanto quella sua malitioso politica è di farsi sempre necessario et inter cecos monoculus Rex¹⁰³ però tal politica non è fedele al prencipe p[er]che à quelli ch'altra nationi considerando la loro ignoranza et in habilità non farebbe stipendii, esso tal protegge, egli aggiutta, e quando che vede qualche pratico come dissi procura di discreditarlo p[er] invidia ò che buona coscienza, o che politica, e fedeltà di V[ostra] M[aestà] C[esarea] si dimandi il conte Caprara ch'è stato internuntio, o il Cunizz¹⁰⁴ ch'era resid[ent]e et à

⁹⁸ kihaya = intendáns, ügyvivő

⁹⁹ Mohamed próféta

¹⁰⁰ a Korán, az iszlám szent könyve

¹⁰¹ Jelentése: Nem akarunk vörösöket (vörös hajúakat) a tanácsainkban. Sem a római *proverbium*, sem a koránbeli idézet nyomát nem sikerült felfedni.

¹⁰² Az igazság gyűlöletet szül. (Publius Terentius Afer)

¹⁰³ Helyesen: In terra caecorum monoculus rex. = A vakok földjén király a félszemű.

¹⁰⁴ Kuniz, Georg Christoph von (1652. január 14.–Bécs, 1690. július 21.) Johann Christoph von Kuniz és Sara Neupeckin házasságából született fiatalabb fiúként. 1664. május 2-án I. Lipót császár Linzben a két Kuniz fivért bárói rangra emelte. Georg Christoph von Kuniz 1673-tól a Keleti Kereskedelmi Társaság (Orientalische Handelskompanie) faktoraként jutott el az Oszmán Birodalomba, majd 1680-tól

tutti quelli ch'hanno conosciuto il Cleronome¹⁰⁵ che porta il nome d'interp[re]te ces[are]o e gode un gran salario si puo dire b[---]tato in mare, che quando io son stato in Constantinopoli, e lo vidi restai tutto attonito vedendolo ogni giorno imbriago, mai il tabaco s'absentava dalla sua boca, di mandai se questo ha usato far alter volte, e mi risposero che sempre cosi ha continuato senza mai prestare un minimo servitio à V[ostra] M[aestà] C[esarea] ne d'interpretare, ne tradure, mà che tradure se esso non sa, e perche questo? Perche chiama il Mininzki „Baba¹⁰⁶” che vol dire padre, e colli corieri gli manda ogni anno il suo tributo di presente come fano altri ignoranti, dico à stupore di tutte le nationi che mi disse il Georgio Draperis,¹⁰⁷ primario e famoso interp[re]te cattolico d'Engl[esi] che l'amb[asciato]re d'Ingl[ese] non darebbe mai cento tal[ler]i l'anno al sod[ett]o Cleronome etiam che non s'imbrigasce, p[er]che non ha nessuna habilita d'interp[re]te e cosi questo è un inganno al suo p[re]n[c]ipe che si butta più di ottocento tal[ler]i all'anno in mare, che con questo den[ar]o si potrebbe trovare qualche buon cattolico di quel paese p[er] servitio della S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ostr]a dico cattolico p[er]che la fedeltà di quel primario interp[re]te d'ingl[ese] fece levar dal servitio fa cinq[ue] anni due greci scismatici interp[re]ti con tutto che quella natione è calunia. Questo ha fatto p[er]che nessun'altra natione più hogidi vol servirsene di Greci, mà tutti cercano cattolici, quia greca fides nulla fides, e cosi fano tutte l'altre nationi che cercano sempre di trovar qualche cattolico dico del paese, e non come un'interp[re]te detto Luca Barca¹⁰⁸ forastiero ben noto al conte Caprara, Cunizz resid[ent]e et ad'altri che fu scaciato prima dalli Ragusei p[er] le sue infami ationi, e doppo dalli Genovesi, et ultimam[ent]e scoperto dalli Oland[esi] che lo volsero provare nel loro servitio, mà dico hanno scoperto molte sue bugie, falsità et altre ationi infami, e fu caciato con vituperio dal loro servitio un'anno fa, che più nessuno lo vol haver nel suo servitio, hogidi passa la sua vità con gabale basta à dire Luca Barca in Const[a]n[tino]p[oli] ch'è abborito da tutti. Repliko à dire di cattolici del paese che riescono, e sono riusciti per maraviglia (come anco disse il sod[ett]o baron di Suarzenhorn ch'ebbe pratica nella Porta

tól császári állandó követ volt Konstantinápolyban. Az internunciussal, Alberto Caprarával együtt mindent elkövetett, hogy 1682-ben meghosszabbítsák a békét a két hatalom között, de nem jártak sikerrel. Az 1683. évi hadjáratot a szultáni táborban élte át. Később haditanácsos lett, illetve részt vállalt a visszafoglaló háborúk idején az Oszmán Birodalomban kialakított „titkos levelezők” hálózatának működtetésében. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2007a

¹⁰⁵ Cleronome, Giorgio, császári tolmács volt Konstantinápolyban az 1650-es évektől egészen Bécs ostromáig (1683). Ezt követően a török sereggel, Kuniz követ mellett maradv a török táborban tartózkodott a hadjárat alatt, majd 1684-től – ismét az oszmán fővárosban – a holland rezidens házában lakva „titkos levelezőként” szolgált 1696 végén bekövetkezett haláláig. Róla bővebben ld. KERÉKES, 2004a 1209–1211.; KERÉKES, 2004b

¹⁰⁶ Baba (tör.) = apa

¹⁰⁷ A tolmács a genovai eredetű, nagyhírű konstantinápolyi Draperis családból származott, akik 1585-ben az oszmán fővárosban lévő Santa Maria Draperis-templomot a ferencesek kezelésébe adták. Az eredeti templom a Tophane negyedben volt, de az 1659. évi pusztító tűzvészt követően Beyoğlu-ban építették fel újra.

¹⁰⁸ Raguzai tolmács, kereskedő, a francia követségen titkár volt, szolgált az angol állandó megbízottaknak is, ugyanakkor a velencei *bailo* és a holland rezidens is gyakran fizetett szolgálataiért. Az oszmán politikai vezetők (pl. Szári Szülejmán pasa nagyvezír) körében is kapcsolatokkal rendelkezett. Luigi Fernando Marsigli gróf levele a császárhoz. Konstantinápoly, 1692. április. ÖStA HHStA Statensabteilungen Türkei I. Kt. 162. Konv. 1. 42r–43v

Ott[oman]a più di 20 anni), e non Greci di poca ò nessuna habiltà, però habili alla malitia come è solito di Greci l'uno riceve (detto Cleronome) 800 tal[ler]i e p[er]che? Dimandi V[ostra] M[aestà] C[esarea] il perche? E Porfirita¹⁰⁹ mille tal[ler]i l'anno per sparger zizanie, e tradimenti come creatura del Mininzki, che l'ha introdoto nel servitio di V[ostra] M[aestà] C[esarea] con tutto che 15 mesi fece qui in Vienna mantenuto dal Mininzki in casa sua gratis p[er]che trovò in'homo de suo genio, maligno, se bene dico stentato 15 mesi d'introdurlo al servitio della S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ostra] et il consiglio di guerra non volse accettarlo, come il Simon di Renigher¹¹⁰ quonda[m] resid[ent]le si trovò qui ch'è stato tant'anni resid[ent]le alla Porta Ott[oman]a et ha conosciuto e provato qulai sono gli Greci, sempre ha impedito, e consigliato che non sia adnesso e preso nel servitio, mà come spesso accade che più prevagliano le raccomandationi, e gli p[re]senti (quia munera placant)¹¹¹ che li meriti, fu ricevuto: se bene gli Greci interp[ret]li d'Ingliterra non hanno fatto quelli mancamenti di fedeltà come fece Porfirita che sarebbero un'altro modo trattati. Janachi¹¹² nel tempo di del Chindsp[er]g quondam resid[ent]le fu dismesso dal servitio¹¹³ quando che il secretario Hofman¹¹⁴ era intern[unt]io alla Porta Ott[oman]a il perche lo dirà la cancell[lar]ia di guerre di V[ostra] M[aestà] C[esarea] certo è che per fedelm[ent]le servire non si levano li persone dal servitio. Dico mentre il sod[ett]o Chindsp[er]g l'ha trovato traditore ch'è naturale di Greci, e doppo ch'è morto il sod[ett]o Chindsp[er]g, questo Mininzki con presenti, e donativi che ricevete trova subito pretesto dicendo il Greco vol purgarsi e con questo l'ha introdoto di nuovo, mà certo è come ch'ho inteso se visse il Chindsp[er]g non sarebbe mai più interdoto nel servitio di V[ostra] C[esarea] M[aestà], più tosto l'haverebbe fatto bastonare

¹⁰⁹ Janaki Porphyrita portai császári tolmács, később „titkos levelező”. Életéről bővebben ld. KERÉKES, 2004a 1211.

¹¹⁰ Reniger von Reningen, Simon, 1649 és 1665 között császári állandó követ Konstantinápolyban, akinek jelentős szerepe volt a vasvári békekötésben. Az 1663-ban a Habsburgok magyarországi területei ellen indított oszmán hadjárat idején a nagyvezír belgrádi táborában volt fogságban.

¹¹¹ Valószínűleg utalás: Munera, crede mihi, placant hominesque deosque. (Ovidius Publius Naso: Ars Amatoria 3. 655)

¹¹² Janaki Porphyrita

¹¹³ „Dem Joannaki in deme er von allen Christen und Türkhen genzlich verlassen, in keine desperation zu bringen, habe ihme seine delicta vor dißmall nit vorgehalten, sondern weil er per capricium undt nicht auß eyfer seines reichischen glaubens wid[er] Eur[er] Khay[serlichen] May[estät] willen, befelch undt intention in rebus Terrae Sanctae betreffendt gehandelt, ab officio in grosser gehaimb biß auff dero weitere verordnung suspendiert und in hoffnung gelassen, wan die possess des heiligen grabs denen catholischen geistliche zu Jerusalem restituirt, er auch zu vorigen gnaden aufgenommen worden möchte.” Kindsberg a császárnak. Edirne, 1677. március 16. ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 147. Konv. 3. fol. 24v–25r. Az 1692-ben Luigi Fernando Marsigli gróffal Konstantinápolyban járt Ignatius Quarient von Rall (Kuniz, korábbi állandó rezidens unokaöccse) egyenesen azt írta Porphyritáról, hogy amaz nyíltan bevallotta neki: a francia királynak is szolgáltat információkat, mert „Franciaország képes volt a hű szolgálatért ellenszolgáltatást nyújtani, Őcsászári Felsége azonban nem”. Quarient von Rall jelentése Konstantinápolyból. 1692. május. ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 162. Konv. 1. fol. 97r

¹¹⁴ Hoffmann von Ankerskron, Peter Franz, 1678-ban Konstantinápolyba küldték internunciusként, majd – mivel az állandó követ, Kindsberg decemberben meghalt – kénytelen volt ott maradni. A váltás, azaz Johann Carl Terlingo de Guzmán nem érkezett meg időben, 1679. szeptember 10-én ugyanis Hoffmann is az oszmán fővárosban lelte halálát. ÖStA HHStA Staatenabteilungen Türkei I. Kt. 150. Konv. 1. fol. 28r

come ho inteso p[er] haverlo trovato traditore d'q[ue]llo che g'ha confidato p[er] inportante affare che toccava al servitio di V[ost]ra M[aestà] C[esarea] basta lo esplichi chi meglio sa tutto, questo vol dire crimen lesae m[aie]stis¹¹⁵, e così dico che se havesse all'hora Mininzki portato risguardo al servitio di V[ost]ra M[aestà] C[esarea] e non all'interesse, e di q[ue]llo che il sod[ett]o Chindsperg scrisse al consilio di guerra, non sarebbe mai più rimesso, ma come era morto il sod[ett]o Chindsperg, e qui [si] lascia possare, hebbero campo le sue Greche inventioni, e gabale (giusto come fa qui il Mininzki). Iddio guardi se questo havesse fatto nel servitio d'altri precinpi non sarebbe mai in vita, vengo à dire che non vi sia essemplio d'Armeni ò d'altri cattolici del paese che questo habbia fatto più tosto sacrificarebbe la sua vita p[er] il p[ad]rone. Mà bastava al Porfirita Greco all'hora haver mandato presenti con li quali serato la[---]ca del Mini[n]zki, questa è la sua fedeltà. Doppo ho visto questo Greco, Porfirita in Constantinop[oli], non faceva altro che quello fa Mininzki in Vienna: viver otioso, inventar bugie, e gabale, e di portar q[ua]lche galantara ad alcuno christiano che tralascio per farsi ben volere, p[er]che non è habile di servire alla porta, e p[er] invidia non puol veder ch'altro faccia buoni servitii, pronto à sparger delle falsità p[er] discreditare q[ua]lche fedeliss[im]o ser[vit]ore di V[ost]ra M[aestà] C[esarea], giusto partecipa di q[ue]lla maligna politica di questo Mininzki. Tutto questo procede p[er]che non vengono esaminate le cose, e non vi si castiga, e dove non ù è castigo, là ù è sfaciatagine e così trova libertà la maligna lingua. Mininzki non puo negare, come mi pregava dicendo gianim, gianim, che vol dire anima mia di procurargli una corrispondenza da Belgrado, e così io scrissi ad un mercante mio amico quale fedelm[en]te m'avisava quello poteva penetrare, et erano le mie diligenze. All'hora Mininzki mi prometteva di dirlo à V[ost]ra M[aestà] C[esarea] et intercedermi delle gl[ori]e, così venivo deluso, ben che m'accorgevo ch'esso stimava haver da far con un goffo, et io sapevo tanto lui come certi altri che vogliono approfittarsi con i sudori d'altri, e col prender parole di piazza vano componer e fano creder à V[ost]ra M[aestà] C[esarea] corrispondenze col far, e disfar e dar da intender. Voglio dire solamente che quella volta io venivo molto stimato dal Minizki.

Scrive Mininzki nella sua relatione ch'un mio servit[or]e detto Chiro¹¹⁶ venuto di fresco all'hora anche egli da Turchia con mercantie quali condusse non per la strada or dinaria p[er] facilitar diceli miei soliti contrabandi, e per isfugire la contumacia senza toccar Ghiavarino.¹¹⁷ Gli rispondo in questo che se esso approvarà ch'io quella volta, ò altre volte feci di contrabandi che mi sia troncata la festa, e quando che nò, à lui tagliata la lingua caluniosa, odiosa, e mordace, p[er]che non sa di quello parla, e di quello scrive, che devo anco rider che dice senza toccar Ghiavarni. Donq[ue] ha dovuto volare, mentre è impossibile pr altra via, et io approvarò alla sua falsità, ch'è passato da Ghiavarino.

Molte volta questo Mininzki ha minacciato questa corte dicendo di voler andar via, et abandonar il servizio, mà veram[en]te era molto ridicola questa gabala, e

¹¹⁵ Helyesen: crimen laesae maiestatis = felségsértés

¹¹⁶ Károly, Johannes Gippoly, a macedóniai Setiából származó kereskedő, aki az 1716–1718. évi Habsburg–oszmán háború folyamán felajánlotta, hogy hazájában felkelést szervez. Hosszú üzleti kapcsolat fűzte Diodatóhoz, amely azonban konfliktushoz vezetett. Kölcsönös vádaskodásuk következtében 1691-től Diodato kénytelen volt majd egy évtizedet Velencében eltölteni. TEPLY, Diodato, 237.

¹¹⁷ Győr (H)

malitia à chi la intendeva, perche d'una parte diceva d'andar via, e dall'altro canto sotto mano mandava il canonico Rossi di procurar per far trattenir, e per impedire la sua partenza, e questo lui ha fatto alcune volte, che se questo haverebbe detti in Venetia forse col bastone l'haverebbero caciato via. Mà giuro che nell'altre corti dove sono provisti di interp[ret]li buoni e periti di lingue servirebbe questo per beffe, e lubidrio colla sua ridicolosa lingua Turca, e chi mai l'haverebbe dato tanti salario? E perche? Per la sua attivita? E belle maniera ch'ha? Ch'ogni uno sfuge la sua malitiosa conversatione, ò perche non fa altro che litte, trame, e gabale da huomo inquieto per tutta la sua vita. Veram[ent]e esso sa bene che nessun prencipe gli darebbe mai il salario che riceve da V[ostra] M[aestà] C[esarea] et il fugire non gli ruscirebbe sempre cosi felice e fortunato come gli è successo di fugire da Polonia, e venir a ricovrarsi in questa clementiss[im]a corte, che il fugire da Polonia fù causa un Armeno, come m'ha raccontato esso medemo, che in quella corte di Pol[on]ia faceva delle litigatione che all'ultimo è stato convinto da quell'Armeno, e perse Mininzki la litte, doppo è scampato. Io assicuro, V[ostra] M[aestà] C[esarea] che hogidi non sara cosi andace, e temerario di minaciare questa corte, e far delle bravate vome soleva far tanti anni con la malitiosa sua politica dicendo di voler andar via hogidi vede che si trovano molto migliori interp[ret]li di lui e cosi ha perso quell'ardire a quelle spampanate per rendersi necessario. Hora studia come discreditata, à qualche galantomio, ò che malitioso huomo.

Adesso d'ogni giustitia, e ragione meritarebbe di farlo [absentare] V[ostra] M[aestà] C[esarea] da questa corte p[er] haver esso cercato con tanta temerità, e sfaciatagine tante volte di abandonar il servitio della C[esarea] M[aestà] V[ostra] e per castigo anche di tante enormita comesse, et anco p[er] dar quiete alli fideliss[im]i e servit[o]ri ch'ha V[ostra] M[aestà] C[esarea] per non fargli trasportare all'estremità, non potendo nessuno partire tante ingiuria, e calunie coll'esser toccato all'honore et alla fama dalle sua falsità.

Sacra C[esarea] M[aestà], mio Clem[entissim]o Sig[no]re prostrato alli sacri piedi della S[acra] M[aestà] V[ostra] humilmente supplico, se in questa mia relatione, trova qualche dubbio ò forse penserà che questo sia detto ò scritto per passione di far esaminar[mi] quel punto che dubitta, da chi persona si sia, accio che io tutto quello scrivo possi approvare, con veridiche prove per scuoprire una volta quel naturalm[ent]e maligno huomo che in verità S[acra] M[aestà] V[ostra] merita esso castigo.

Devo dire alla S[acra] C[esarea] M[aestà] V[ostra] ch'ho portato un'altra simile relatione all'Ecc[el]so Consiglio di Guerra dove imploro giustiti, e che da quello venghi costituito un commissario à chi si sia, dove io posso dire quell'enormità comesse dal Mininzki che per rispetto non ho scritto in questo relatione po[r]tata à V[ostra] M[aestà] C[esarea] et anco d'altri racconti che per abbreviare ho tralasciato di scriver al consiglio di guerra, che d'una parte possi io raccontare, e dall'altra approvare. Ben vero che mi si dirà come tanto tempo io questo non l'ho palesato, à dir il vero io temevo che non patisca la mia innocenza della sue maligne gabale, e come molti hanno patito innocentemente. Mà come hora mi vedo già toccato all'honore che m'ha infamato ingiustam[ent]e p[er] tutta la città, imploro giustitia perche questo maligno homo come si vede nell'aggiunto foglio in lettera B fu accusato molte volte, e convinta la sua malitia, mà per non esser stato mai necastigato, sin1hogi, non fu emen [?] data quella odiosa, e maligna sua lingua. Hora che

m'ha discreditato innocentem[ent]e p[er] tutta la citta, supplico genuflesso giustitia dalla S[acra] C[esarea] M[ae]sta V[os]tra che come io prometo, e m'esibisco d'approvar tutto, cosi esso anco dovra esser constretto p[er] giustitia d'approvare di tutto quello va caluniando. E quando quello ch'esso dice sara vero S[acra] C[esarea] M[ae]sta senza nessuna pietà mi sia troncato il capo, mà quando che si scoprirano esser sue falsità et infamie che sparge, à lui sià tagliata la mordace, e velenosa lingua per puoter liberare molti homini honesti e fedeli ser[vitor]ri di V[os]tra M[ae]stà C[esarea] che non siano più morsigati ò toccati da quella lingua che butta veleno.

Giustitia mio Clementiss[im]o Sig[no]re e con profondiss[im]a riverenza m'inchino.

Della S[acra] C[esarea] Real M[ae]sta Vos[t]ra

Humiliss[im]o prostratiss[im]o e fide[lissi]mo ser[vitor]e
Johannes Diodato

Rövidítések és irodalomjegyzék

- ARCHIVIO
1861
BIYIKLI
2001
BOGDAN
2005
BUCHBERGER
2004
CAMARIANO
1970
GABER
1986
KEREKES
2004a
2004b
2006
2007a
2007b
2008
- Archivio storico italiano*. Nuova serie XIII. Firenze, 1861.
- BIYIKLI, Mustafa: *Die Chronologie der Armenischen Ereignisse (1018–1998)*. Kütahya, 2001. <http://www.ferhathoca.com> (A letöltés ideje: 2008. július 19.)
- BOGDAN, Henry: *La Lorraine de ducs, sept siècles d'histoire*. Paris, Perrin, 2005.
- BUCHBERGER, Reinhardt: *Lebl Höschl von Wien und Ofen: Kaufmann, Hoffjude und Spion des Kaisers. Hoffjuden und Landjuden*. In: *Jüdisches Leben in der Frühen Neuzeit*. Hrsg. HÖDL, Sabine–RAUSCHER, Peter–STAUDINGER, Barbara. Berlin, Philo, 2004. 217–250.
- CAMARIANO, Nestor: *Alexandre Maurocordato, le Grand dragoman, son activité diplomatique, 1673–1709*. Thessaloniki, Inst. for Balkan Studies, 1970.
- GABER, Stéphane: *Et Charles V arrêta la marche des Turcs: un lorrain sauveur de l'occident chrétien*. Nancy, Serpenois–Press. Univ. de Nancy, 1986.
- KERÉKES Dóra: *Császári tolmácsok a magyarországi visszafoglaló háborúk idején*. In: *Századok* (2004) 5. sz. 327–368.
- KERÉKES Dóra: *Egy császári tolmács megfigyelései. Giorgio Cleronome magyarországi utazása 1664-ben*. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 2 (2004) 71–79.
- KERÉKES Dóra: *Kémek vagy keresztény menekültek?* In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények* 4 (2006) 115–129.
- KERÉKES Dóra: *Kémek Konstantinápolyban. A Habsburg információszerezés szervezete és működése a magyarországi visszafoglaló háborúk idején (1683–1699)*. In: *Századok* 141 (2007) 5. sz. 1217–1258.
- KERÉKES Dóra: *Örmények a Haditanács szolgálatában*. In: *Örmény diaszpóra a Kárpát-medencében II*. Szerk. ŐZE Sándor–KOVÁCS Bálint. Piliscsaba, PPKE BTK, 2007. 58–77.
- KERÉKES Dóra: *Az első „Keleti Nyelvek Kollégiuma” Bécsben – A császári tolmácsok képzése a 17. század végén*. (megjelenés alatt)

- MANTRAN
1962
MANTRAN, Robert: *Istanbul dans la seconde moitié du XVIIe siècle*. Paris, Librairie Adrien Maisonneuve, 1962. 50–53.
- MEIENBERGER
1973
MEIENBERGER, Peter: *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*. Bern–Frankfurt am Main, Herbert Lang–Peter Lang, 1973.
- ÖHLINGER
1998
ÖHLINGER, Walter: *Wien zwischen zwei Türkenkriegen*. Wien, Pichler, 1998. (*Geschichte Wiens*, 3.)
- POULL
1991
POULL, Georges: *La maison ducale de Lorraine*. Nancy, Press. Univ. de Nancy, 1991.
- PRETO
1975
PRETO, Paolo: *Venezia e i Turchi*. Firenze, 1975. (*Pubblicazioni della Facoltà di Magistero dell'Università di Padova*, 20.)
- ROTHMAN
2006
ROTHMAN, Ella-Natalie: *Between Venice And Istanbul: Trans-Imperial Subjects And Cultural Mediation In The Early Modern Mediterranean*. Univ. of Michigan, Phil. Diss., 2006. (kézirat)
- RUNCIMAN
1988
RUNCIMAN, Steven: *The Great Church in Captivity. A Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence*. Cambridge, 1988.
- SACHSLEHNER
1998
SACHSLEHNER, Johannes: *Wien. Stadtgeschichte kompakt*. Wien, Pichler, 1998.
- TEPLY
Diodato
TEPLY, Karl: *Johannes Diodato, der Begründer des Wiener Kaffeehauses*. In: *Handes Amsorya* 88 (1974) 87–106., 233–248., 534–544.; 89 (1975) 107–124., 227–252., 357–370., 469–502.; 91 (1977) 253–278.
- 1972
TEPLY, Karl: *Ein Konfident aus dem Wiener Ghetto*. In: *Wiener Geschichtsblätter* 27 (1972) 400–401.
- 1980
TEPLY, Karl: *Die Einführung des Kaffees in Wien. Georg Franz Koltschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca*. Wien, Verein für Geschichte der Stadt Wien, Kommissionsverlag Jugend und Volk Wien–München, 1980. (*Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte*, 6. hrsg. Felix Czeike)

VOCELKA–TRANINGER
2003

Wien. Geschichte einer Stadt. Hrsg. CSENDES, Peter–OPPL, Ferdinand. Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 2003. Band II. *Die frühneuzeitliche Residenz (16. bis 18. Jahrhundert).* Hrsg. VOCELKA, Karl–TRANINGER, Anita.

WURZBACH
1864

WURZBACH, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, enthaltend die Lebensskizzen der denkwürdigen Personen, welche seit 1750 in den österreichischen Kronländern geboren wurden oder darin gelebt und gewirkt haben.* Band XII. Wien, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1864.

ZLATAR
1992

ZLATAR, Zdenko: *Between the Double Eagle and the Crescent. The Republic of Dubrovnik and the Origins of the Eastern Question.* New York, Columbia UP, 1992.

Bujtás László Zsigmond

**Pápai Páriz Ferenc ismeretlen levele
Abraham Van Poothoz (1687)**

Adalék az erdélyi polihisztor holland kapcsolataihoz

Az „erdélyi Hippokratész” külföldi kapcsolatairól már Bod Péter megírta, hogy része volt a nagyenyedi kollégium (Odera menti) frankfurti, leideni és franekeri stipendiumainak megszerzésében.¹ Az Odera menti frankfurti ösztöndíjjal kapcsolatos levelezését az enyedi professzor lemásolta,² így hagyományozva annak részleteit az utókorra. Bár a két hollandiai ösztöndíj közül a leideni megszerzésének történései ismertek, mégsem került elő eddig olyan levél, amelyet Pápai Páriz írt volna.³ A franekeri stipendiummal kapcsolatban eddig szintén nem bukkant fel olyan dokumentum, amely Pápai Párizhoz volna köthető. Bod megemlíti ugyan angliai összekötéseit is,⁴ de nem szól az erdélyi tudós azóta ismertté vált svájci kapcsolatairól.⁵

Bod Péter azt is tudta, hogy Pápai Páriz sokakkal levelezett és missziliseinek gyűjteményét kiadásra is előkészítette.⁶ Benkő Ferenc 1796-ban még látta leveleinek kéziratos köteteit Nagyenyeden,⁷ Dézsi Lajos, az erdélyi tudós életrajzírója viszont 1899-ben már azt írta, hogy a kötetek a szabadságharc során (1849-ben) elpusztultak.⁸ A következő, monumentális Pápai Páriz-monográfia szerzője, Nagy Géza is csak annak megállapítására szorítkozhatott, hogy a tudós levelezése megsemmisült.⁹

Bár Nagy teljességre törekedve mutatta be az enyedi professzor életművét, és néhány, Svájcba írt levelét közzé is tette (ezek Bod másolatában maradtak fenn), vélhetően a korabeli körülmények miatt csak utalni tudott a Johann Heinrich Heidegger (1633–1698) zürichi teológiai professzor és Pápai Páriz közötti kapcsolat kutatásának fontosságára.¹⁰ Az erdélyi tudósnek zürichi kollégájához írt levelei közül Zsilinszky Mihály egyet közölt,¹¹ a többi Thury Etele másolta le.¹² Utóbbiak máig kiadatlanok, pedig új adalékokkal szolgálnak nemcsak az erdélyi tanár svájci, hanem holland kapcsolataihoz is.

Ami Pápai Páriz holland értelmiségiekhez fűződő személyes kontaktusát illeti, ezekre az eddig közzétett források kevés adattal szolgálnak, mintegy megerősítve

¹ BOD, 1766. 211.

² Kiadva: NAGY, 1977. 438–441, 452–463, 473–481.

³ MIKLÓS, 1928. 301.

⁴ BOD, 1766. 211. Ld. még DÉZSI, 1899/2. 303; JANKOVICS, 1972.

⁵ ZSILINSZKY, 1866. 876–878. Ld. még NAGY, 1977.

⁶ BOD, 1766. 213.

⁷ BENKŐ, 1800. 38–39.

⁸ DÉZSI, 1899/1. 255.; DÉZSI, 1899/2. 303.

⁹ NAGY, 1977. 634.

¹⁰ NAGY, 1977. 657.

¹¹ Zsilinszky, 1866. 876–878.

¹² A másolatok lelőhelye: DTREN, O. 662.

azt az általános, de téves feltételezést, hogy – mivel az erdélyi orvos-tanár sohasem járt Hollandiában¹³ –, nem is igen voltak, lehettek holland nexusai.

Két kevésbé ismert adat viszont arra utal, hogy voltak ilyenek: egyik hollandiai levelezőpartnere és közvetítője Herman Alexander Röell (1653–1718) franekeri teológiai professzor volt.¹⁴ Vizaknai Bereck György, az enyedi professzor tanítványa 1694. szeptember 25-én Franekerben azt jegyezte be naplójába, hogy tanára, Pápai Páriz neki írt levelét Röell útján juttatta el hozzá.¹⁵ Egy Nagyenyeden, 1696. szeptember 1-jén kelt levelében Pápai Páriz azt panaszolja a címzettnek, Teleki Pálnak (1677–1731) – aki abban az időben nyugat-európai peregrinációja során éppen Franekerben tartózkodott –, hogy a Röellnek írt levelére nem érkezett válasz, aminek talán egy onnan hazatérő enyedi diák, Bajcsi Sámuel¹⁶ hanyagsága lehet az oka.¹⁷

Ezek és a Bod által ránk hagyományozott adatok azt a benyomást kelthetik, hogy az enyedi professzornak csak az 1690-es éveket követően voltak holland kapcsolatai. E feltételezést erősítheti az a tény is, hogy a leideni stipendium megszerzésére tett erőfeszítések 1715-ben, illetve 1716-ban zajlottak.

Ezzel szemben a Heidegger-levéltárban található levelek tanúsága szerint Pápai Páriz már 1675-ben, németországi és svájci egyetemjárásáról hazatérőben ismeretséget kötött hollandokkal. Bécsben megállva Gerard Hamel Bruyninx (1616–1691) bécsi holland követ¹⁸ és a követség lelkészével, Rudolph Hoffmannal került ismeretségbe.¹⁹

Az 1680-ban enyedi professzorrá lett orvosdoktor 1684-ben egy másik, Heideggernek írt levelében postájuk közvetítőjeként Theodor Craanen (1621–1688) leideni professzor nevét adja meg.²⁰ Ez az adat új és jelentős adalék Pápai Páriz külföldi kapcsolataihoz. Craanentől ugyanis, akit 1670-ben még a filozófia oktatására hívtak Leidenbe, 1674-ben éppen azért vonták meg ennek jogát (és kapta feladatul az orvostudományi stúdiumok megismertetését), mert a filozófia tanításában Descartesnak túlságosan is elkötelezett híve volt.²¹ Ha ehhez hozzávesszük még, hogy a német származású Craanent korábban (1672 és 1680 között) Gottfried Wilhelm Leibniz (1646–1716) is megkereste leveleivel,²² és tanítványai közül néhánynak, például Steven Blankaartnak (1650–1702) művei megvoltak Pápai Páriz könyvtárában,²³ akkor egy olyan kapcsolatrendszer áll előttünk, amelynek a jövőben mindenképpen érdemes figyelmet szentelni.²⁴

¹³ Volt olyan elképzelés, hogy Pápai Páriz hazatérte után is járt még külföldön, mivel tanártársával, Kolosvári Istvánnal együtt Apafi Mihály fejedelem 1687 áprilisában magához hívatta, hogy követként külföldre küldje őket. Az elképzelés alapját és annak cáfolatát ld. NAGY, 1977. 175, 659.

¹⁴ Magyar kapcsolataira ld. ZOVÁNYI, 1901; POSTMA–SLUIS, 1990.

¹⁵ SZABÓ–SZILÁGYI, 1860. 90.

¹⁶ Bajcsi 1692-ben iratkozott be a franekeri egyetemre. Vö. BOZZAY–LADÁNYI, 2007. 82.

¹⁷ NAGY, 1977. 437.; FONT, 1989. 121.

¹⁸ SCHUTTE, 1976. 134–135. – A holland követ 1675-ben és 1676-ban nagy szerepet játszott a gályarab prédikátorok kiszabadításának előkészítésében, 1681-ben részt vett a soproni országgyűlésen, az 1690-es évek elejétől pedig Bethlen Miklós erdélyi kancellárral ápolt baráti kapcsolatot.

¹⁹ Pápai Páriz levele Heideggernek. Győr, 1675. augusztus 6. ZBZ, MS D181.

²⁰ Pápai Páriz levele Heideggernek. Nagyenyed, 1684. március 20. ZBZ, MS D181.

²¹ LUYENDIJK–ELSHOUT, 1975. 298.

²² NOACK–SPETT, 1997. 98.

²³ NAGY, 1977. 614.

²⁴ Ugyancsak Craanent ajánlja levelezésük közvetítőjeként Teleki Mihály kancellárnak a diplomáciai küldetésben levő Kolosvári István egy 1684 szeptembere körül Berlinben kelt levelében. Vö. KONCZ, 1887. 231.

Ha az előbbi tényekről nem tudnánk is, a kapcsolat jellege önmagában is figyelemre méltó, hiszen a korban nem volt mindennapos dolog, hogy két tudós levelezését egy harmadik országbeli tudós közvetítse. Ez arra utal, hogy az enyedi professzor és Craanen között – a közvetítésből adódó késedelmet elfogadó – jelenleg ismeretlen, valószínűleg eszmei rokonságon nyugvó viszony volt. Kapcsolatuk létrejöttét, illetve annak tartósságát mindenesetre megkönnyíthette, hogy mindketten karteziánus eszméket vallottak,²⁵ valamint orvostudományokkal és filozófiával is foglalkoztak. Kapcsolatuk eredete ma még ismeretlen, nem kizárt azonban, hogy valamelyik Leidenben tanuló enyedi diák volt a közvetítő.²⁶

Craanen 1685-ben Frigyes Vilmos (1657–1713) brandenburgi választófejedelem meghívása alapján udvari orvosa és az Odera menti Frankfurt egyetemének professzora lett.²⁷ Hogy a két tudós közötti kapcsolat ezután is fennmaradt-e, nem tudni, mert Craanen levelezése nem maradt ránk. Ha továbbra is volt közöttük kapcsolat, az Craanen 1688 elején bekövetkezett halálával²⁸ nyilvánvalóan megszakadt. Így érthető, hogy Pápai Páriz egy, a következő év végéről származó misszilisében levelezése közvetítőjeként egy magyarországi ismerőst, a korábbi gályarab prédikátort, Séllyei M. István (1627–1692) pápai református lelkészt jelöli meg.²⁹

A Heideggernek írt levelek közül az utolsóból az derül ki, hogy volt az enyedi professzornak egy holland barátja is, aki Heideggernek a tridenti zsinatról szóló művét³⁰ küldte meg neki Hollandiából.³¹

Mivel a Pápai Párizhoz írt levelek elpusztultak, külföldi kapcsolataira vonatkozó újabb adalékokra főként külföldi könyv- és levéltárakban fennmaradt, általa írt levelek felbukkanása esetén számíthatunk. E közleményben az erdélyi tudós egy olyan, ismeretlen levelét teszem közzé, amely csak holland fordításban hagyományozódott ránk, és – az érintkezés tényének regisztrálásán jóval túlmutatva – fontos adalékkal szolgál a Bethlen Farkas-féle Erdély-történet (a továbbiakban: *História*) keletkezéstörténetéhez.

1918-ban egy anonim szerző rövid közleményében arról számolt be, hogy Johann Abkoude 1788-ban kiadott bibliográfiájában³² megtalálható Abraham Van Poot *Reformatie van Hungarijen en Zevenbergen* című munkája, amely 1701-ben vagy 1711-ben jelent meg Amszterdamban.³³

Abraham Van Poot (1638–1703) amszterdami orvost és literátort eddig ismert magyar vonatkozású művének³⁴ megírására az ösztönözte, hogy 1678-ban találko-

²⁵ THIJSSSEN-SCHOUTE, 1954. 271.; NAGY, 1977. 51–52.

²⁶ Jelenleg egy olyan adat van, amely magyarországi diák és Craanen találkozására utal. 1685. március 26-án doktorált Leidenben David Spielenberger lőcsei illetőségű diák, aki disszertációját Craanen jelenlétében védte meg (vö. *Catalogus candidatorum qui gradum adepti sunt* 1575–1850, ASF 348 (1654–1712), f. 129v, Universiteitsbibliotheek Leiden). Mivel a promotor kijelölése esetleges volt, e tény nem jelenti feltétlenül azt, hogy a lőcsei diák valóban tanítványa is volt a holland professzornak. (Ersnt-Jan Munnik, Universiteitsbibliotheek Leiden szíves közlése.)

²⁷ NOACK-SPETT, 1997. 96.

²⁸ NOACK-SPETT, 1997. 96.

²⁹ Pápai Páriz levele Heideggernek. Nagyenyed, 1689. december 18. ZBZ, MS D181.

³⁰ HEIDEGGER, 1690.

³¹ Pápai Páriz levele Heideggernek. Nagyenyed, 1692. december 8. ZBZ, MS D181.

³² ABKOUDE, 1788.

³³ Ismeretlen, 1918. 84.

³⁴ VÖ. POOT, 1684.

zott a megszabadított gályarab prédikátorok Hollandiában tartózkodó csoportjával. A kötetben számos, a gályarabsággal kapcsolatos dokumentumot dolgozott fel.³⁵ Az utóbbi években derült fény arra, hogy Van Poot ismerősei közé tartozott Tótfalusi Kis Miklós és Apáti Miklós is.³⁶

A múlt század eleji közlemény szerzője felvetette annak lehetőségét, hogy a munka, amelyből annak idején sem hollandiai, sem magyarországi könyvtárakban nem talált példányt, esetleg nem az erdélyi tudós *Rudus redivivum* című munkájának fordítása-e.³⁷ E feltételezést kész tényként kezelve az irodalomtörténeti bibliográfia közli, hogy Adam (!) Van Poot lefordította az erdélyi tudós művét.³⁸ Nagy Géza nem sokkal később megjelent Pápai Páriz-monográfiájában pedig – szintén bizonyítékok nélkül – megismétli a bibliográfiában feltüntetetteket.³⁹ Nemrég sikerült azonban rábukkannom Van Poot hivatkozott munkájára,⁴⁰ és alkalmam nyílt a mintegy száz éve megpendített lehetőséget a példány ismeretében megvizsgálni.

A művet alaposan megtekintve igazat adhatunk a névtelenséget választó szerzőnek – néhány kisebb eltéréstől eltekintve valóban Pápai Páriz Ferenc művének teljes, szó szerinti holland fordításáról van szó.⁴¹ A könyvet az eredetihez hasonlóan függelék zárja hat levéllel, a kötet végén azonban egy, az eredetiben nem szereplő *hetedik*, 1687. augusztus 20-án kelt levél áll, amelynek címzettje Van Poot, a levél végén viszont a keltezés helye ki van pontozva, és a feladó neve nincs feltüntetve.

A levélíró Van Poot egyik, 1686. december 12-én írt levelére hivatkozik, amelyet egy bizonyos „B. A.” juttatott el hozzá. A monogram mögött Bajcsi András rejtőzik, aki Hollandiában tanult 1662-ben és 1663-ban,⁴² 1684-től pedig az enyedi református egyház egyik prédikátora és Pápai Páriz munkatársa volt.⁴³ Bajcsi és Van Poot kapcsolatáról eddig nem rendelkezünk információval.

Van Poot ezután azt kéri a címzettől, hogy küldjön számára bizonyos – a levél kontextusából adódóan – a magyar egyháztörténetre, történelemre vonatkozó iratokat. Olyan személyhez fordult tehát, akiről tudta, hogy rendelkezik velük vagy foglalkozik ilyenekkel. Mint ismeretes, 1684-ban jelent meg a *Rudus redivivum*,⁴⁴ amelyben Pápai Páriz a magyarországi és erdélyi reformáció történetét tárgyalja, és erre vonatkozó forrásokat tesz közzé. Van Poot vagy Bajcsitól, vagy – ami valószínűbb – az 1680 és 1689 között Amszterdamban élő és alkotó Tótfalusi Kis Miklóstól, az orvos-tanár jó barátjától értesülhetett az erdélyi tudós ilyen irányú tevékenységéről,⁴⁵ sőt, az sem kizárt, hogy Van Poot a *Rudus redivivum*ot már adatkérő levele megírása előtt látta.

Az iratok küldését az enyedi professzor udvariasan azzal utasítja el, hogy a kértet nem teljesítheti teljes mértékben, mivel folynak még az Erdély-történet folyta-

³⁵ Vö. BUJTÁS, 2003.

³⁶ Vö. BUJTÁS, 2005. 149–155.; BUJTÁS, 2006. 100–102., 106–109.

³⁷ Ismeretlen, 1918. 84.

³⁸ STOLL–VARGA–V. KOVÁCS, 1972. 442–443.

³⁹ NAGY, 1977. 606, 623.

⁴⁰ Lelőhelye: FSZK, jelzete: 09/6367.

⁴¹ A mű könyvészeti szempontú ismertetését ld. BUJTÁS, 2008.

⁴² BOZZAY–LADÁNYI, 2007. 71., 188., 245.

⁴³ MUSNAI, 1936. 92.; NAGY, 1977. 745.

⁴⁴ PÁPAI PÁRIZ, 1684.

⁴⁵ Kettejük barátságára ld. PETRŐCZI, 2002.

tásának munkálatai, amelyet két jó barátja állított össze, és – meglepően modern szellemben – sejteti, hogy nem lenne illendő a kiadás előtt az iratokat kiszolgáltatnia. Elutasító válaszát azzal próbálja enyhíteni, hogy megígéri: az egy év múlva elkészülő kötetből küld majd neki egy példányt. Ezek az adatok arra utalnak, hogy a feladó pontos információkkal rendelkezett a nyomdai munkálatok állásáról, sőt olyannyira bennfentes volt, hogy megígérhette: a – nyilván nem olcsó – fólió alakú kötetből egy példányt eljuttat a címzetthez.

A szóban forgó Erdély-történet Bethlen Farkas (1639–1679) *Históriája*, amely a mohácsi csatától 1609-ig tárgyalja a fejedelemség történetét.⁴⁶ A munka Bethlen János (1613–1678) művéhez csatlakozik, amely Amszterdamban jelent meg 1664-ben.⁴⁷ A nyomtatást 1684-ben kezdték Farkas öccse, a szintén erős történeti érdeklődésű Bethlen Elek (1643–1696) keresdi várában, aki ott e célból külön nyomdát állíttatott fel, amelyet az egykori gyulafehérvári és váradi nyomda Kolozsvárra került felszereléséből különítettek el.⁴⁸

Az eddig közzétett források, köztük a Pápai Páriz Ferenc halálára megjelent gyászversek⁴⁹ és az ezeket megelőző életrajz (amely a *Rudus redivivum* 1723-as zürichi kiadásában⁵⁰ is szerepelt), a Dézsi-féle biográfia és a Nagy által írt monográfia sem tud arról, hogy az erdélyi tudós szerepet vállalt volna a *História* kiadási munkálataiban. A források hiánya lehet esetleges is – Pápai Páriznak az 1680-as évekből mindössze három levele ismert⁵¹ – és jellemző, hogy nem maradtak fenn Bethlen Miklóshoz írt misszilisei sem ebből az időszakból,⁵² pedig, mint tudjuk, csak az ő hathatós támogatásának köszönhetően lett enyedi professzor. Vannak viszont olyan, már közzétett adatok, amelyek utalhatnak arra, hogy Pápai Páriz valóban érintve volt a *História* kiadásában.

A Van Pootnak írt levél feladója csak annyit mond, hogy a művet két jó barátja állította össze. Mostanáig eltérő vélemények láttak napvilágot arról, hogy ki készítette valóban Bethlen Farkas *Históriáját*. Bár Bod megemlíti, hogy az ő korában olyan hírek is szárnyra keltek, amelyek szerint a művet két menekült lengyel nemes, „Vengerski és Grondski Sámuel” szerkesztette össze a Bethlen Farkas által rendelkezésükre bocsátott anyagból, úgy vélte, hogy a munka valóban a szerzőként feltüntetett személy műve.⁵³ Ugyancsak a „lengyel kapcsolatot” erősíti a *Históriához* az 1770-es években nyomtatott előszó,⁵⁴ amelyben szintén megemlíti a két lengyelt mint sajtó alá rendezőt – nevük itt Samuel de Grendy Grendzey és N. Vengerski alakban szerepel – és azt, hogy létezett Bethlen Farkas művének egy olyan kézírata, amelynek címlapján de Grendy Grendzey neve állt közreműködőként feltüntetve.⁵⁵ A modern szakirodalom részben azon az állásponton van – Lukinich Imre családmonográfiáját⁵⁶ követve –,

⁴⁶ BETHLEN, 1664. Magyar fordítása: BETHLEN, 1993.

⁴⁷ BETHLEN, 1690. Magyar fordítása: BETHLEN, 2000.

⁴⁸ LUKINICH, 1907. 287.; V. ECSÉDY, 2006. 18.

⁴⁹ JUSTISSIMA, 1717.

⁵⁰ PÁPAI PÁRIZ, 1723.

⁵¹ Kiadva: NAGY, 1977. 412–417.

⁵² VÖ. JANKOVICS, 1987.

⁵³ BOD, 1766. 42.

⁵⁴ Példánya az OSZK-ban. Vö. V. ECSÉDY, 2006. 18.

⁵⁵ A *Históriához* 1770-es években nyomtatott előszó, ***[2v]

⁵⁶ LUKINICH, 1927. 361.

hogy a mű szerzője Bethlen Farkas, akit öccse is segített a munka elkészítésében,⁵⁷ vagy az a véleménye, hogy Bethlen Elek csak a mű nyomtatásának fáradságos munkálatait vállalta magára.⁵⁸

Mivel jelenleg nincs tudomásunk arról, hogy az enyedi rektor a két lengyelt ismerte volna, Bethlen Farkast és öccsét, Eleket azonban igen, nem elképzelhetetlen, hogy az adatok – kölcsönösen egymást erősítve – a két Bethlenre és Pápai Párizra utalnak.

Bethlen Farkast az enyedi orvos-tanár valószínűleg gyógyítás céljából kereste fel, vélhetően még 1679 végén, mindenesetre biztos, hogy az 1680-as évet Bethlen-szentmiklóson Bethlen Farkas házában kezdi, majd halálára gyászverset ír,⁵⁹ Elek temetésére pedig terjedelmes dicsőítő verset szerez,⁶⁰ amelyben külön megemlékezik a *Históriáról*, mint Bethlen egyik nagy tetteréről.⁶¹

Van még egy elgondolkodtató adat a *Históriához* később nyomtatott előszóban, amelyet a szakirodalom eddig nem vett figyelembe: itt Pápai Páriz egy olyan latin nyelvű versét idézik, amelyben szintén a *Históriát*, pontosabban Bethlen Eleket dicsőíti.⁶²

A *Rudus redivivum* kézirata 1683-ban készült el,⁶³ és a könyv 1684-ben jelent meg. Bethlen Elek köztudottan művelt ember volt, akinek könyvtára az 1683-ban felvett jegyzék szerint tartalmazta Pápai Páriz *Pax Animae*⁶⁴ című művét is.⁶⁵ Mivel utóbbi a filozófia és a görög nyelv mellett a történettudomány professzoraként is tevékenykedett, elképzelhető, hogy amikor elkezdődtek a nyomdai munkálatok, Bethlen Elek kézenfekvőnek találta, hogy azokba az enyedi professzort is bevonja. Ha így volt, akkor érdemes felvetni annak a lehetőségét, hogy az a levél, amelyet a történetíró öccse 1684. február 7-én egy ismeretlen címzettnek írt,⁶⁶ és abban a nyomdai ívek korrektúrázásában kéri az illető véleményét, maga Pápai Páriz volt.

Annak a feltételezésnek, hogy a Van Pootnak írt levél szerzője az erdélyi tanár, a levél további három gondolata sem mond ellent. Az Apafiakhoz, Telekiekhez és Bethlenekhez bejáratos orvosdoktor és tudós⁶⁷ logikusan fejt ki Thököly-ellenes álláspontot, amikor holland levelezőpartnere ismeretlen, a levélíró válaszából ki-vehetően elítélő tartalmú soraira óvatosan, de hasonló szellemben nyilatkozik a kuruc vezérről.

A levélíró ezután egy kollégája irományairól szól, amelyek sok kellemetlenséget okoztak neki. Az említett személy nem más, mint Dési Márton (1639–1691), Pápai Páriz tanártársa, az enyedi kollégium teológiaprofesszora, akinek coccejánus

⁵⁷ VARGA, 1988. 650; ÚMIL, 1994. 221.

⁵⁸ JANKOVICS, 2000. 176.

⁵⁹ NAGY, 1977. 54, 66, 171, 612.

⁶⁰ Pápai Páriz volt Tótfalusi Kis Miklós mellett a másik szerzője a Bethlen Elek halálára megjelent *Igazság koronája* című alkalmi kiadványnak (PÁPAI PÁRIZ–TÓTFALUSI, 1697.). Kiadva: DÉZSI, 1895., 338–351.; NAGY, 1977. 346–348. (nem teljes kiadás); VARGA, 1988. 477–491.

⁶¹ DÉZSI, 1895. 341–342.; VARGA, 1988. 481. – A Nagy Géza-féle szemelvényes kiadásból a *Históriára* vonatkozó rész kimaradt.

⁶² Az 1770-es években a *Históriához* nyomtatott előszó, ****[1v].

⁶³ NAGY, 1977. 173.

⁶⁴ PÁPAI PÁRIZ, 1680.

⁶⁵ MONOK–NÉMETH, 1994. 19.

⁶⁶ LUKINICH, 1913. 148–149.

⁶⁷ NAGY, 1977. 171–172., 175.

felfogása és egy 1685-ben írt értekezése miatt sok vitája támadt az erdélyi egyházi körökkel.⁶⁸ A levél szerzőjének azért támadhattak kényelmetlenségei, mert 1681 és 1715 között ő volt a kollégium rektora,⁶⁹ és ebben a tisztségében nyilván részben rajta kérték számon tanártársa tevékenységét.

Végül megemlíti még, hogy – mivel túlságosan is sokan ismerik – nem árt óvatosan fogalmaznia. E szavak szintén illenek az enyedi professzorra, aki – mint láttuk – magas körökkel tartott kapcsolatot, és nagy tekintéllyel rendelkezett.

Az eddigiekben arra tettem kísérletet, hogy közvetett adatok segítségével valószínűsítsem: a Van Pootnak írt levél feladója Pápai Páriz.

Érdemes azonban azt is megvizsgálni, hogy Van Poot és Pápai Páriz között létezik-e olyan közös vonás, mint amelyet az enyedi professzor másik holland levelező-közvetítő partnerénél, Craanennél tapasztaltunk.

Végzettségét tekintve Van Poot is orvosdoktor volt, de 1672 után nagyobb részt teológiai, kisebb részben történeti műveket fordított hollandra,⁷⁰ tehát literátorként működött, majd körülbelül 1687 és 1693 között a *Hortus Malabaricus*⁷¹ 7–12. kötetét fordította latinra és rendezte sajtó alá.⁷² Ő is karteziánus volt, így érthető, hogy lefordította a hasonló felfogású Johannes Henricus Suicerus (1644–1705) egyik művét.⁷³ Suicerus apja, a szintén Descartes-követő Johannes Casparus (1620–1684)⁷⁴ történetesen Pápai Páriz tanára volt korábban Zürichben, akivel levelezést is folytatott.⁷⁵

Van Poot korábbi magyar vonatkozású munkájának összeállításakor felhasználta Heideggernek a pápaság történetéről szóló könyve bizonyos részeit,⁷⁶ és később, 1689-ben lefordította hollandra a zürichi tudós egy másik, *Enchiridion biblicum* című művét.⁷⁷ Azét a Heideggerét, akinek Pápai Páriz szintén tanítványa volt Zürichben, és mint láttuk, hazatérte után is levelezett vele. A Heidegger mint közös pont alapján joggal feltételezhető, hogy a bevezető elején említett holland barát, aki a svájci szerző művét küldi meg erdélyi kollégájának, szintén Van Poot volt.

További figyelmet érdemel, hogy – mint korábban volt róla szó – a *Rudus divinum* és annak holland fordítása között van néhány eltérés. Ezek közül kettő olyan, amely kifejezetten a szerzőség kérdését érinti. Az enyedi professzor a latin eredetiben arról ír, hogy Désen született 1649-ben.⁷⁸ E szövegrészt a holland fordító kihagyta,⁷⁹ hasonlóan ahhoz a bekezdéshez, amelyben az eredeti író közli, hogy a mű függelékében közzétett leveleket saját kezűleg másolta Heidelbergben.⁸⁰ Logikus lépés ez egy olyan fordítótól, aki saját neve alatt jelenti meg más

⁶⁸ ZOVÁNYI, 1898. 83–90.

⁶⁹ NAGY, 1977. 710.

⁷⁰ FREDERIKS–BRANDEN, 1890. 620.

⁷¹ REEDE, 1678–1693.

⁷² VÖ. BUJTÁS, 2006. 101.

⁷³ THIJSEN-SCHOUTE, 1954. 431.

⁷⁴ PFISTER, 1974. 495.

⁷⁵ ZSILINSZKY, 1866. 676–678.

⁷⁶ HEIDEGGER, 1684.

⁷⁷ Az eredeti művet ld. HEIDEGGER, 1688., a fordítást ld. HEIDEGGER, 1689.

⁷⁸ PÁPAI PÁRIZ, 1684. [D12v].

⁷⁹ KHRKHS, 106–107.

⁸⁰ KHRKHS, 117.

művét, és ennek fényében még logikusabb, hogy a hozzá írt levél feladójának nevét elhagyja, a keltezésben pedig a feladó személyének azonosítását elősegítő helynevet kipontozza. Ezt különösebb feltűnés nélkül meg is tehette, mert a levél írója a korabeli zavaros körülményekre hivatkozik, és jobbnak látja bizonyos dolgokról nem beszélni – ami az egykorú olvasó számára még érthetővé és indokolttá is tehetné a fordító eljárását.

Hogy az erdélyi tudós és holland ismerőse között folytatódott-e a levelezés – erre a levél szerint Pápai Párizban megvolt a hajlandóság –, adatok hiányában nem tudni. Annyi bizonyos, hogy valamilyen érintkezésnek kellett még lennie közöttük – hogy 1692-ben még volt, fentebb láttuk –, mivel a *Rudus redivivum* holland fordításának előszavában Van Poot a kiadás okai között ugyanarra az évrre hivatkozik, mint maga az erdélyi professzor is: Johannes de Laet (1591–1649) történeti művében⁸¹ azt írja, hogy a magyarországi és erdélyi reformációval azért nem foglalkozik, mert nem talált rá adatokat.⁸² E kitétel a *Rudus redivivum* latin nyelvű kiadásában nincs meg, csak a magyar fordítás előszavában,⁸³ ezért joggal feltételezhető, hogy erről az évről a fordító magától Pápai Páriztól értesült.

Arra utaló nyom is van, hogy ez a kapcsolat valószínűleg megszakadt – vagy azért, mert a torzóban maradt *História* példánya valóban eljutott Van Poothoz, vagy éppen azért, mert nem kapott belőle példányt. Mindenesetre tény, hogy a nyugat-európai peregrinációja során 1693-ban és 1694-ben Amszterdamot is felkereső Bethlen Mihály (1673–1706) – akinek felkészítésében az enyedi professzorok is rész vettek – Van Pootot nem keresi fel,⁸⁴ és levelet sem vált vele.⁸⁵

Bizonyosra vehető az írásbeli összeköttetés megszűnése annak fényében, hogy a holland levelezőpartner saját neve alatt jelentette meg a magyar professzor művét, amit az előbbi – érthető okok miatt – nyilván nem sietett az utóbbi tudomására hozni – feltéve, hogy a mű saját neve alatt való megjelentetése nem az eredeti szerző tudtával, vagy annak kifejezett kívánságára történt.

Az itt közölt levél arról tanúskodik, hogy az erdélyi tudós egyháztörténeti munkásságáról Hollandiában is tudtak, és onnan jóval korábban – tíz évvel hamarabb – kértek tőle történeti tárgyú iratokat, mint a hasonló kérés Németországból megérkezett volna.⁸⁶ A levél fontos adalékkal szolgál arra, hogy Bethlen Farkas *Históriájának* a korabeli elképzelések szerint már 1688 táján el kellett volna hagynia a nyomdát,⁸⁷ és – a levélnek ez a legizgalmasabb hozadéka – a munkálatokról Pápai Páriz is tudott, sőt abban – a bemutatott adategyüttes fényében – minden bizonnyal érintve is volt.

⁸¹ LAET, 1643.

⁸² Laet eredeti szövegét ld. NAGY, 1977. 642.; Poot hivatkozását ld. KHRKHS, Előszó, *4[r-v].

⁸³ PÁPAI PÁRIZ, 1685. 130.

⁸⁴ VÖ. JANKOVICS, 1981.

⁸⁵ VÖ. JANKOVICS, 1971.

⁸⁶ Daniel Ernst Jablonski (1660–1742), a brandenburgi választófejedelem udvari papja, 1696-ban fordult hasonló kéréssel Pápai Párizhoz, amit ő az Odera menti Frankfurtba tartó enyedi diákok révén teljesített is. Az enyedi professzor szemfülesen ezt az alkalmat használta fel arra, hogy felvesse az enyedi diákoknak szánt ottani állandó ösztöndíj kérdését. VÖ. NAGY, 1977. 433–436., 457., 463.

⁸⁷ A mű nyomtatása ezzel szemben még 1690-ben is tartott, ekkor azonban a munkálatok Thököly Erdélybe való betörése miatt végleg megszakadtak. A mű nyomtatásában csak a 832. lapig jutottak, és címlap sem készült hozzá, csak utólag, az 1770-es években, a már korábban említett előszóval együtt. A kéziratot és a példányok nagy részét állítólag Thököly vitte magával. VÖ. JANKOVICS, 2000. 176.; V. ECESEDY, 2006. 18.

A levél a címzett tekintetében is újdonsággal szolgál: a holland orvos-literátor-nak ezek szerint további tervei voltak magyar vonatkozású iratok fordítására, esetleg azokból összeállított mű(vek) elkészítésére, amelyek azonban – jelenlegi ismereteink szerint – nem valósultak meg, de Magyarország és Erdély iránti érdeklődésének újabb jeleként lefordította a *Rudus redivivumot*.

A magyar polihisztor levele kronológiailag jól illeszkedik a Theodor Craanennel az 1680-as évek elején létrejött kapcsolathoz, amelyet az adatok szerint az 1690-es években a Herman Alexander Röellel kialakított összeköttetés követett, és értékes adatokkal szolgál az enyedi tudós, tanár, történész-egyház-történész, költő, nyomda- és címertörténész, nyelvtan- és szótáríró 1680-as évekbeli tevékenységére, amelyekből fájdalmasan kevés levele maradt fenn.

Forrás

Pápai Páriz Ferenc Abraham Van Pootnak

[Nagyenyed,] 1687. augusztus 20.

(*KHRKHS*, 152–156)

Zevende brief, aan den seer waarden man de heer Abraham Van Poot, doctor der medicijnen;

In de bloeiende en seer vermarde stad Amsteldam, wensche ik alle heyl en zeegen.

Seer waarde man,

De uwe op den twaalfden december des voorledenen jaars, aan my geschreven, heeft de heer A. B. aan my ter hand gesteld, en bedanke u seer, dat gy my met de-selve vereerd hebt.

Wat uwe yever aangaat, waardoor gy, omtrent ons volk, en insonderheid de Hungarise Kerk, gedreeven word, is yets, waarvoor u dit soo seer aangevochten en verdrukke volk, een dankbaare erkentnisse voor God en de wereld, schuldig is: *want wy alle zijn als schapen die ter slachtinge geleidet worden, en echter haare mond niet opdoen*. Dierhalven, so gy lieden, aan welke de onmeetelijke goedheid Gods, onder alle seer groote goeden, tot hier toe de vryheid van spreken en schryven, heeft bewaard, (maar ik spreek niet alleenelyk van geleerde mannen, maar van die heeren die aan het roer van U lieder aller voortreffelijkste gemeenebest zitten.¹ So gy lieden segge ik, gelijk de wyse koning vermaand heeft: uwe mond opdoet voor stomme, en in haarlieder saak, die nu ter uitroeiing en ondergang worden overgegeven, so doet gy lieden warelyk de plicht van een Christen, GODE en aan alle de goeden seer aangenaam.

Maar gy zult my mogelijk in het oor luisteren, dat ook wy aan U lieden, onse hulpe moeten bieden, insonderheid in sulke dingen ter hand te stellen, die gy van my begeert, opdat gy lieden also van de staat onser dingen getrouwelyk en van deegen onderricht zijnde, die vry en kloekmoediglyk, soudet konnen open leggen, en dat, ik bekenne het, begeert gy wel ten rechten, maar kan van my, ten minsten in

¹ Az eredetiben kimaradt egy zárójel.

dese staat, niet in deesen deele gedaan worden, want het vervolg van de Sevenbergse geschiedenis, van mijne twee waarde vrienden, versameld, is nu onder de persse, en sal haast aan het licht gebracht worden, waarvan ik dan aan u Waarde een exemplaar sal toezenden maar het zal wel een jaar aanloopen, eer het UE. ter hand zal kunnen gesteld worden, maar het zy zo het zy, gy zult'er een van my hebben, en dit werk, gelijk het seer groot is, so is het ook met groote naarstigheid, uit geheime en oorspronkelijke stukken, op het allernauwkeurigste beschreven.

Die dingen, dewelke gy my van den *Tóköly* (!) schrijft, zijn alle waar: want hy van een ondersaat en weeskind, in de schoot van onsen Doorluchtigsten Prins opgevoed, is desselfs vijand geworden. Maar het is met dese stoffe so geleege, dat sy, om veele personele saaken, het openbare licht, indonderheid in dese verwarde tijden, niet verdragen kan. Maar de toekomende tijd, zal mogelijk de hedendaagse verhinderingen weghneemen. Maar my aangaande, die insonderheid, nu ter tyd, om de schriften van mijn vriend, veel moet dulden en uitstaan, en in veel plaatsen meerder bekend ben, als ik wel wenschte, ik moet seer voorsichtig te werk gaan.

Vorders, waarde man, laat dit, so het GOD en UL. behaagd, de eerste grondslag van onse vriendschap zijn, om in het toekomende met meer vlytigheid te onderhouden.

God beware en beschutte uw vaderland, gelijk tot hier toe, also ook in het toekomende, en magtiglijk en goedertierentlijk, en geeve UE. lang en gezond te leeven, ten goede van de gantsche Christenheid, en ook ons Hungarisch volk.

Geschreven uit mijn eigen woninge in Sevenbergen, den twintighsten van Augustus in het jaar zestienhondert zeven en tachtig.

Fordítás

Hetedik levél, az igen kiváló férfiúnak, Abraham Van Poot orvosdoktornak, a virágzó és igen híres Amszterdam városában kívánok áldást és békességet.

Igen Kiváló Férfiú,

Múlt év december tizenkettedikén hozzám írt levelét⁸⁸ B. A.⁸⁹ úr eljuttatta hozzám. Nagyon köszönöm, hogy megtisztelt vele.

Az ön szorgalma, amellyel népünk, különösen pedig a magyar egyház iránt viseltetik,⁹⁰ olyasmi, amiért önnek Isten és a világ előtt ez az oly sokszor megtámadott és elnyomott nép hálás elismeréssel tartozik,⁹¹ *mivel mi mindannyian olyanok vagyunk, mint a bárányok, amelyeket a mészárszékre visznek, és nem nyitják*

⁸⁸ Van Poot e levele nem maradt fenn.

⁸⁹ Bajcsi András. Külföldi tanulmányai után 1669-ben küüllővári, 1678-ban bethlenszentmiklósi, 1684-től nagyenyedi református lelkész, 1686 és 1705 között a nagyenyedi református egyházmegye esperese. Pápai első feleségének temetésén, 1685. április 21-én ő tartotta a gyászprédikációt. Vö. NAGY, 1977. 175.; FONT, 1989. 367.

⁹⁰ Utalás Van Poot magyar vonatkozású munkájára (POOT, 1684.).

⁹¹ 1689-ben Tótfalusi Kis Miklós és Apáti Miklós verssel köszöntik Van Pootot, többek között az előbbi jegyzetben említett könyve miatt érzett tiszteletük jeléül, sőt Apáti egyenesen a magyar történelemről írók legkiválóbbikának (*rerum Hungaricarum scriptor probatissimus*) nevezi. Vö. BUJTÁS, 2005. 152–154.; BUJTÁS, 2006. 107–109.

*ki a szájukat.*⁹² Ezért arra kérem önöket, akiknek Isten mérhetetlen jósága sok jó között eddig megőrizte a beszéd és az írás szabadságát (nemcsak a tanult férfiakról, hanem azokról az urakról is beszélek, akik az önök minden másnál kiválóbb köztársaságát vezetik),⁹³ hogy – a bölcs királlyal⁹⁴ szólva – emeljék fel szavukat azok mellett, akik nem tudnak magukért kiállni, és akiket a kiirtás és a pusztulás fenyeget,⁹⁵ mert ha önök így járnak el, akkor valójában azt teszik, ami egy keresztény kötelessége, és Istennek és mindenki másnak igen tetsző dolog.⁹⁶

Erre valószínűleg meg fogja jegyezni, hogy nekünk is segítenünk kell önnek, különösen azon iratok rendelkezésre bocsátásában, amelyeket tőlem kér, hogy dolgaink állapotáról ily módon bizalmasan értesülvén, azokat szabadon és bátran nyilvánosságra hozhassa, és amelyeket, elismerem, joggal kér tőlem. Ezt azonban, legalábbis a jelenlegi körülmények között teljes mértékben nem teljesíthetem, mivel az Erdély-történet folytatása,⁹⁷ amelyet két kiváló barátom⁹⁸ gyűjtött össze, jelenleg sajtó alatt van, és hamarosan napvilágot lát.⁹⁹ Ebből küldök majd egy példányt Kiválóságodnak, de biztosan eltelik egy év addig, amíg eljuthat Nagyságodhoz.¹⁰⁰ Akárhogyan áll is a dolog, fog tőlem kapni egy példányt a műből, amelyet ugyanolyan buzgalommal titkos és eredeti iratokból, a legrészletesebb módon írtak meg, mint amilyen nagy maga a mű.

Mindaz, amit *Thökölyről*¹⁰¹ ír,¹⁰² igaz, mivel legfenségesebb fejedelmünk¹⁰³ vette magához és nevelte fel őt, az alattvalót és árvát, aki ellenségévé lett.¹⁰⁴ Ez az ügy

⁹² Kurziválás az eredetiben. „*Kínoztatott, pedig alázatos volt, és száját nem nyitotta meg, mint bárány, mely mészárszékre vitetik, és mint juh, mely megnémul a nyírók előtt; és száját nem nyitotta meg.*” (Ézsaiás Könyve 53,7) – Károli Gáspár fordítása.

⁹³ A hét egyesült tartományból álló Holland Köztársaság, amelyet annak parlamentje, a Staten Generaal irányított.

⁹⁴ A bibliai Lamuel, Massza királya.

⁹⁵ „*Nyisd meg a te szádát amellett, aki néma, és azoknak dolgában, akik adattak veszedelemre.*” (Példabeszédek Könyve 31,8) – Károli Gáspár fordítása. – Pápai Páriz arra a folyamatra utal keserű szavakkal, amely 1686-ban azzal kezdődött, hogy Friedrich Scherfenberg tábornok Erdélybe érkezett, ezt követte, hogy 1687-ben Antonio Caraffát kinevezték az erdélyi császári hadak főparancsnokává, aki nagy adókat vetett ki a fejedelemségre, és az I. Apafi Mihályra kényszerített balázsfalvi szerződéssel (1687. október 27.) Erdély Habsburg megszállására tett pontot. Vö. NAGY, 1977. 175., 658.

⁹⁶ Pápai Páriz itt magánemberként és a keresztényi szolidaritásra appellálva minden bizonnyal ugyanazt a gondolatot fogalmazza meg, amelynek jegyében Apafi ugyanez év áprilisában őt és Kolosvárit követségbe akarta küldeni „külső királyokhoz, fejedelmekhez, fejedelemségekbe”. Vö. NAGY, 1977. 175., 659.

⁹⁷ Bethlen Farkas *Históriája*, amely Bethlen János *Erdély történetéhez* (Bethlen, 1664.) kapcsolódik.

⁹⁸ Valószínűleg Bethlen Farkas kancellár-történetíró és öccse, Elek.

⁹⁹ Mint korábban volt róla szó, a munkálatok a tervekkel ellentétben még 1690-ben is folytak, majd végleg megszakadtak.

¹⁰⁰ Hogy erre valóban sor került-e, ma már nem lehet utánajárni, mivel Van Poot könyvtárának jegyzéke nem maradt fenn.

¹⁰¹ Thököly Imre (1657–1705), 1682–1685 között Felső-Magyarország, 1690-ben Erdély fejedelme. – Neve az eredetiben kurziválva.

¹⁰² Mivel Van Poot levele nem maradt fenn, csak Pápai Páriz reakciójából következtethetünk Van Poot Thökölyre vonatkozó, vélhetően negatív véleményére. A kuruc vezérről bőven lehettek információi, mivel mind a hollandiai francia nyelvű, mind a holland nyelvű sajtóban rendszeresen jelentek meg róla tudósítások. Vö. KÖPECZI, 1976. 33–68., 71–101. és a *Hollandische Mercurius* 1680-es évekből származó köteteit.

¹⁰³ I. Apafi Mihály (1632–1690) 1661-től Erdély fejedelme.

¹⁰⁴ Thököly anyját 2 évesen, apját 13 évesen vesztette el. Mivel apja, István részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, fiának menekülnie kellett Felső-Magyarországról. Erdélyben talált menedékre, ahol a családnak szintén voltak birtokai. Apafi Mihály, illetve Teleki Mihály kővári kapitány vették

azonban sok személyes ok miatt, különösen a mostani zavaros időkben,¹⁰⁵ nem bírja el a nyilvánosságot. A jövődő valószínűleg elhárítja majd ezeket az akadályokat. Ami engem illet, különösen mostanában sokat kell túrnöm és kiállnom egy barátom irományai miatt,¹⁰⁶ és mivel sokkal több helyen jobban ismernek, mint azt magam kívánnám, nagyon óvatosan kell eljárnom.

Egyébként, kiváló férfiú, ha Isten és Te is úgy kívánod, legyen e levél barátságunk első építőköve, hogy azt a jövőben még több szorgalommal ápoljuk.¹⁰⁷

Isten őrizze meg és védje hazáját, mint eddig, a jövőben is, mégpedig hatalmasan és könnyőreletesen, és adjon Nagyságodnak hosszú és egészséges életet az egész kereszténység és a mi magyar népünk javára is.

Írtam saját házamban¹⁰⁸ ... Erdélyben ezerhatszáznyolcvanhét augusztus huszadikán.¹⁰⁹

pártfogásukba. Thököly és Apafi kapcsolatára árnyékot vetett, hogy az utóbbi 1673-ban némi kárpótlás ellenében megfosztotta az előbbi a család erdélyi birtokaihoz tartozó huszti uradalomtól. Thököly 1677-ben Apafi hozzájárulásával Erdélyben csapatokat toborozhatott és csatlakozhatott a bujdosókhoz. 1679-ben a fejedelem kinevezte Thökölyt a bujdosók vezérévé azzal a feltétellel, hogy erdélyi birtokai elvesztésének terhe alatt írásban kötelezi magát a fejedelem iránti hűségre. Amikor 1680 elején a bujdosók Thökölyt választották vezérüknek, ez Apafitól való függetlenedésnek kezdetét, kötelezvényének felmondását jelentette. Tovább romlott a viszonyuk, amikor Ibrahim pasa 1682-ben Thökölyt Felső-Magyarország királyává nevezte ki, és végképp elmergesedett, amikor 1685-ben Apafi Thököly hűtlenségére hivatkozva elkoboztatta annak erdélyi birtokait. Vö. ANGYAL, 1888–1889. – A hazai és külföldi kortársak Thökölyvel kapcsolatos véleményére és ellentmondásos alakjának legfrissebb értékelésére ld. VARGA, 2008.

¹⁰⁵ Pápai Páriz az 1687-es esztendő a *Pax corporis* (Pápai PÁRIZ, 1690.) ajánlólevelében „siralmas esztendőnek” nevezi. Vö. NAGY, 1977. 199.

¹⁰⁶ Dési Márton, Pápai Páriz enyedi tanártársa. Hollandiai tanulmányai után 1670-től lelkész Kézdivásárhelyen, 1671-től a teológia professzora az enyedi kollégiumban. Pápai Páriz többek között Dési azon vitairatára céloz, amelyet Pósházi János gyulafehérvári professzor anticoccejánus értekezésére (1684) írt válaszul 1685 elején. Vö. ZOVÁNYI, 1898. 80., 86–90. – A vitairat címlapján P. Szathmáry Károly szerint 1687 áll. Vö. P. SZATHMÁRY, 1868. 97.

¹⁰⁷ Levelezésük további darabjai nem ismertek.

¹⁰⁸ Pápai Páriz 1680-ban vett házat Nagyenyeden. Vö. NAGY, 1977. 172.

¹⁰⁹ Pápai Páriz nem sokkal a levél megírása előtt, 1687. július 24-én fejezte be a *Pax corporis* ajánlólevelét. Vö. NAGY, 1977. 199.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

FSZK	Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest Gyűjtemény
DtREN	Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárá- nak Kézirattára, Pápa
KHRKHS	<i>Korte historie van de reformatie der kerken van Hon- garyen en Sevenbergen. Uit verscheidene schriften, brieven, en eigene berichten t'zaam gesteld. Door A. Van Poot, Med. Doctor. t'Amsterdam, by Gerardus BORS- TIUS, boekverkooper aan den Dam, op de hoek van de Nieuwendyk, Anno 1701.</i>
OSZK	Országos Széchényi Könyvtár, Régi Nyomtatványok Tára
ZBZ	Zentralbibliothek Zürich, Handschriftensammlung

2. Szakirodalom

ABKOUDE	
1788	ABKOUDE, Johannes van: <i>Naamregister van de bekend- ste en meest in gebruik zijnde Nederduitsche boeken, welke sedert het jaar 1600 tot het jaar 1761 zyn uit- gekomen.</i> Rotterdam, 1788.
ANGYAL	
1888–1889	ANGYAL Dávid: <i>Késmárki Thököly Imre.</i> I–II. Budapest, 1888–1889. (<i>Magyar történeti életrajzok, 12., 15.</i>)
BENKŐ	
1800	BENKŐ Ferenc: <i>Parnassusi időtöltés, 1796.</i> Kolozsvár, 1800.
BETHLEN	
1664	BETHLEN János: <i>Rerum Transylvaniae libri quatuor, con- tinentes res gestas principum ejusdem, ab anno 1629 usque ad an. 1663.</i> Amstelaedami, MDCLXIV. (RMK III. 2238)
1993	BETHLEN János: <i>Erdély története 1629–1673.</i> Fordította P. VÁSÁRHELYI JUDIT, a tanulmányt és a jegyzeteket írta JANKOVICS József. Budapest, 1993.
BETHLEN	
1690	BETHLEN Farkas: <i>Historiarum pannonico-dacicarum libri X a clade Mohazensi 1526. usque ad finem seculi.</i> Keresd, 1690. (RMK II. 2036)
2000	BETHLEN Farkas: <i>Erdély története I. A mohácsi csatától a váradai békekötésig (1526–1538).</i> I–II. könyv. Fordítot- ta BODOR ANDRÁS, a jegyzeteket és mutatókat összeállí- totta PÁLFFY Géza, szerkesztette és az utószót írta JAN- KOVICS József. Budapest–Kolozsvár, 2000.
BOD	
1766	BOD Péter: <i>Magyar Athenas.</i> [Nagyszeben,] 1766.

BOZZAY–LADÁNYI

2007

BOZZAY Réka–LADÁNYI Sándor: *Magyarországi diákok holland egyetemeken 1595–1918*. Budapest, 2007. (*Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban, 15.*)

BUJTÁS

2003

BUJTÁS László Zsigmond: *A pozsonyi véstörvényszékről és a gályarabságról szóló, magyar szerzőktől származó szövegek sorsa 17–18. századi holland kiadványokban*. In: *Könyv és Könyvtár* 25 (2003) 115–157.

2005

BUJTÁS László Zsigmond: *Tótfalusi Kis Miklós és Holland Kelet-India – Adalék a tipográfus műveltségéhez egy kolozsvári kiadványa és ismeretlen verse tükrében*. In: *Könyv és Könyvtár* 27 (2005) 125–158.

2006

BUJTÁS László Zsigmond: *Apáti Miklós ismeretlen verse a Hortus Malabaricusban (1689)*. In: *Lymbus. Magyar-ságtudományi Forrásközlemények* 4 (2006) 99–114.

2008

Bujtás László Zsigmond: *Pápai Páriz Ferenc Rudus redivivumának holland fordítása*. (Sajtó alatt)

DÉZSI

1895

DÉZSI Lajos: *Halotti emlékvess Bethlen Elek fölött és Tótfalusi Kis Miklós ismeretlen műve 1697-ből*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 5 (1895) 334–358.

1898

DÉZSI Lajos: *Pápai Páriz verses oratioja*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 8 (1898) 377.

1899/1

DÉZSI Lajos: *Magyar író és könyvnyomtató a XVII. században. 2. Pápai Páriz Ferenc*. Budapest, 1899. 209–302. (*Magyar történeti életrajzok, 33.*)

1899/2

DÉZSI Lajos: *Adatok Pápai Páriz Ferenc életéhez*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 9 (1899) 303–324., 453–466.

FONT

1989

Teleki Pál külföldi tanulmányútja. *Levelek, számadások, iratok 1695–1700*. Összeállította és az utószót írta FONT Zsuzsa. Szeged, 1989. (*Fontes rerum scholasticarum, III.*)

FREDERIKS–BRANDEN

1890

FREDERIKS, J. G.–BRANDEN, Jos. van den: *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandse letterkunde*. Amsterdam, 1890.²

HEIDEGGER

1684

HEIDEGGER, Johann Heinrich: *Historia papatus, novissimo Historiae Lutheranismi et Calvinismi kata biaion reposita*. Amsterdam, 1684.

1688

HEIDEGGER, Johann Heinrich: *Enchiridion biblicum ieromnemonikon*. Amsterdam, 1681.²

1689

HEIDEGGER, Johann Heinrich: *Bybels handboek ofte beknopte ontleding van alle de schriften des Ouden en Nieuwen Testaments*. Amsterdam, 1689.

- 1690 HEIDEGGER, Johann Heinrich: *Tumulus Tridentini concilii, juxta ejusdem anatomen, seu sceleton, antehac exhibitum, noviter erectus*. Tiguri, 1690.
- ISMERETLEN
1918 Egy ismeretlen magyar egyháztörténelmi munka? In: *Dunántúli Protestáns Lap* 29 (1918) 84.
- JANKOVICS
1971 JANKOVICS József: *Bethlen Miklóstra vonatkozó adatok Bethlen Mihály útinaplójában*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 75 (1971) 341–349.
- 1972 JANKOVICS József: *A Pápai Páriz-család angol kapcsolatainak történetéhez*. I. *Ifjú Pápai Páriz Ferenc londoni levelei*. In: *Acta Historiae litterarum Hungaricarum* 12 (1972) 139–145.
- 1981 *Bethlen Mihály útinaplója [1691–1695]*. Sajtó alá rendezte és az utószót írta JANKOVICS József. Budapest, 1981.
- 1987 *Bethlen Miklós levelei I–II*. Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a tárgyi jegyzeteket írta JANKOVICS József. Budapest, 1987. (*Régi magyar prózai emlékek*, 6/1–2.)
- 2000 JANKOVICS József: *Bethlen Farkas és műve*. In: BETHLEN Farkas: *Erdély története I. A mohácsi csatától a váradi békekötésig (1526–1538)*. I–II. könyv. Fordította BODOR ANDRÁS, a jegyzeteket és mutatókat összeállította PÁLFFY Géza, szerkesztette és utószót írta JANKOVICS József. Budapest–Kolozsvár, 2000. 175–178.
- JUSTISSIMA
1717 *Justissima adorea, piis manibus viri quondam literatissimi, ac exinde toto orbe erudito celeberrimi D-ni, D-ni Francisci Pariz Papai*. Claudiopoli, 1717.
- KONCZ
1887 KONCZ József: *Kolozsvári István levelei Teleki Mihályhoz 1–4. (1684–1685)*. In: *Protestáns Közlöny* 17 (1887) 152–153., 214–215., 222–223., 231.
- LAET
1643 LAET, Johannes de: *Compendium historiae universalis civilis et ecclesiasticae*. Lugduni Batavorum, 1643.
- LUKINICH
1907 LUKINICH Imre: *Adatok a keresdi nyomda történetéhez*. In: *Magyar Könyvszemle* 15 (1907) 287.
- 1913 LUKINICH Imre: *Bethlen Farkas történeti műve keresdi kiadásához*. In: *Magyar Könyvszemle* 21 (1913) 148–151.
- 1927 LUKINICH Imre: *A bethleni gróf Bethlen család története*. Budapest, [1927].
- LUYENDIJK-ELSHOUT
1975 LUYENDIJK-ELSHOUT, Antonie: *Oeconimia animalis, pores and practicles. The rise and fall of the mechanical*

- philosophical school of Theodoor Craanen (1621–1690). In: Leiden university in the seventeenth century. An exchange of learning. Leiden, 1975. 294–307.*
- MIKLÓS
1928
MIKLÓS Ödön: *Magyar diákok a leideni Staten College-ben. In: Theológiai Szemle* 4 (1928) 290–319.
- MONOK–NÉMETH
1994
Erdélyi könyvesházak III. 1563–1757. Sajtó alá rendezte MONOK István, NÉMETH Noémi, VARGA András. Szeged, 1994. (*Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 16/3.*)
- MUSNAI
1936
MUSNAI László: *Aiud-Nagyenyed és református egyháza. Aiud-Nagyenyed, 1936.*
- NAGY
1977
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Békességet magamnak, másoknak. Bevezető tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közlése* NAGY Géza. Bukarest, 1977.
- NOACK–SPETT
1997
NOACK, Lothar–SPETT, Jürgen: *Bio-Bibliographien. Brandenburgische Gelehrte der Frühen Neuzeit. Berlin–Cölln 1640–1688. Berlin, 1997. (Veröffentlichungen zur brandenburgischen Kulturgeschichte der Frühen Neuzeit)*
- P. SZATHMÁRY
1868
P. SZATHMÁRY Károly: *A gyulafehérvár-nagyenyedi Bethlen-Főtanoda története. Nagyenyed, 1868.*
- PÁPAI PÁRIZ
1680
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Pax animae, az az, a' lelek bekessegeről, es az elme gyönyörüségeről való tracta. Kolozsvár, 1680. (RMK I. 1246)*
- 1684
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Rudus redivivum seu breves rerum ecclesiasticarum Hungaricarum juxta & Transylvanicarum inde a prima reformatione, commentarii. Cibinii, 1684. (RMK II. 1554)*
- 1685
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Romlott fal felépítése (1685). Közli THURY Etele. In: Magyar Protestáns Egyháztörténeti Adattár* 5 (1906) 129–181.
- 1690
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Pax corporis az az emberi testnek belső nyavalyáinak okairól, fészkeiről, s' azoknak orvoslásának módgyáról való tracta. Kolozsvár, 1690. (RMK I. 1387)*
- 1723
PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Rudus redivivum. Cibinii, 1684. In: Miscellanea Tigurina* 2 (1723) 113–185.
- PÁPAI PÁRIZ–TÓTFALUSI
1697
[PÁPAI PÁRIZ FERENC–TÓTFALUSI KIS MIKLÓS]: *Kegyességgel, betsülettel, közönséges munkával érdemlett igasság ko-*

- ronaja, melyet [...] a mindent tudo [...] isteni tanats [...] méltóságos Bethlen Elek urnak fejébe tött 1696 eszt. Sz. András havának 3. napján.* Kolozsvár, [1697]. (SZTRIPSKY, 1912. 2155/361; RMK I. 1504/a))
- PETRŐCZI
2002
PETRŐCZI Éva: *Tótfalusi Kis Miklós és Pápi Páriz Ferenc barátsága.* In: *Ráday Gyűjtemény évkönyve* 10 (2002) 21–29.
- PFISTER
1974
PFISTER, Rudolf: *Kirchengeschichte der Schweiz.* II. Zürich, 1974.
- POOT
1684
POOT, Abraham Van: *Naauwkeurig verhaal van de vervolginge aangerecht tegens de Euangelise leeraren in Hungariën.* Amsterdam, 1684.
- POSTMA–SLUIS
1990
POSTMA Ferenc–SLUIS, Jacob van: *Hermann Alexander Röell und seine ungarischen Studenten.* Szeged, 1990. (*Peregrinatio Hungarorum*, 5)
- REEDE
1678–1693
REEDE TOT DRAKENSTEIN, Hendrik Adriaan: *Hortus Indicus Malabaricus, continens Regni Malabarici apud Indos celeberrimi omnis generis plantas rariores Latinis, Malabaricis, Arabicis, et Bramanum characteribus nominibusque expressas, una cum floribus, fructibus et seminibus, naturali magnitudine a peritissimis pictoribus delienatas, et ad vivum exhibitas.* Amstelædami, MDCLXXIX–MDCCIII [!].
- RMK I
Régi Magyar Könyvtár. I. Az 1531–1711. megjelent magyar nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Írta SZABÓ Károly. Budapest, 1879.
- RMK II
Régi Magyar Könyvtár. II. Az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti kézikönyve. Írta SZABÓ Károly Budapest, 1885.
- RMK III
Régi Magyar Könyvtár. III. Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Első és második rész. Írták SZABÓ Károly és HELLEBRANT Árpád. Budapest, 1896–1898.
- SCHUTTE
1976
SCHUTTE, Otto: *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers, residerende in het buitenland 1584–1810.* s-Gravenhage, 1976.
- STOLL–VARGA–V. KOVÁCS
1972
STOLL Béla–VARGA Imre–V. KOVÁCS SÁNDOR: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig.* Budapest, 1972. (*A magyar irodalomtörténet bibliográfiája, I.*)

SUICERUS

1676

SUICERUS [Sweitserus], Johannes Henricus: *Orbis et Ecclesiae fata: Dat is: ordentelijke voorstellinge der alderbe-
faamste wereld- en kerk-veranderingen, so die sich van
Christi tijden af, tot dese tegenwoordige dagen, toege-
dragen hebben.* Amsterdam, 1676.

SZABÓ–SZILÁGYI

1860

Vizaknai Briccius György naplója (1693–1715). In: *Inczédi Pál, Kézsmárki névtelen, Szakál Ferencz és Vizaknai Briccius György naplóföljegyzései 1660–1715.* Jegyzetekkel és oklevél-tárral ellátva kiadják SZABÓ Károly és SZILÁGYI Sándor. Pest, 1860. 77–116. (*Történeti emlékek a magyar nép községi és magánéletéből II.*)

SZTRIPSZKY

1912

SZTRIPSZKY Hiador: *Adalékok Szabó Károly Régi Magyar Könyvtár c. munkájának I–II. kötetéhez. Pótlások és igazítások. 1472–1711.* Budapest, 1912.

THIJSSSEN-SCHOUTE

1954

THIJSSSEN-SCHOUTE, C. Louise: *Nederlands cartesianisme.* Amsterdam, 1954. (*Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, Afdeling Letterkunde, nieuwe reeks, deel LX.*)

ÚMIL

1994

Új Magyar Irodalmi Lexikon. Főszerkesztő PÉTER László. I. Budapest, 1994.

V. ECSÉDY

2006

V. ECSÉDY Judit: *Könyvek és könyvnyomtatók I. Apafi Mihály korában (1661–1690).* In: *Könyves műveltség Erdélyben.* Összeállította BÁNYAI Réka. Marosvásárhely, 2006. 9–21.

VARGA

1988

Szentpáli N. Ferenc, Felvinczi György, Pápai Páriz Ferenc és Tótfalusi Kis Miklós versei. Sajtó alá rendezte VARGA Imre. Budapest, 1988. (*Régi Magyar Költők Tára XVII. század, 13.*)

VARGA

2008

VARGA J. János: *Thököly Imre 1657–1705.* In: *A magyar történelem vitatott személyiségei.* Budapest, 2008. 90–118., 393–398.

ZOVÁNYI

1898

ZOVÁNYI Jenő: *Décsi Márton.* In: *Protestáns Szemle* 10 (1898) 79–90.

1901

ZOVÁNYI Jenő: *Holland tudósok levelei magyar tudósokhoz.* In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 11 (1901) 217–223.

ZSILINSZKY

1866

ZSILINSZKY Mihály: *Zürichi jegyzetek a magyar prot. egyház gyász-tizedének eseményeire.* In: *Sárospataki Füzetek* 10 (1866) 549–559., 672–678.

Festetics László neveltetéséről

A XVIII. századi főúri magánnevelésről több tanulmány és kezdeti szintézis látott már napvilágot,¹ a munka azonban korántsem tekinthető lezártnak. Az egyes családok levéltári fondjainak szisztematikus átvizsgálása sok új forrással ajándékozhatja meg a nevelés- és művelődéstörténetet. Leginkább azért, mert a trianoni határok között megmaradt és 1945 után államosított magánlevéltárak anyaga – esetünkben a Festetics család keszthelyi levéltáráé – néha rendezetlenül, az egyes iratok pedig egymástól elszakítva kerültek közgyűjteményeinkbe.

Festetics László (1785–1846) neveltetéséről meglepően kevés adatot és még kevesebb forrást találunk a szakirodalomban. A leginkább teljesnek mondható összefoglalás a család hercegi ágának történetírójától származik,² aki az egyes magántanítók működésének bemutatásakor egyrészt Takáts Sándor monográfiájára,³ másrészt Lakatos Vince tanulmányára⁴ támaszkodott. Ugyanakkor Szabó – bár megtehetné volna – nem tekintette át a Festetics család keszthelyi levéltárának vonatkozó darabjait, amelyeket Takáts Sándornak valószínűleg alkalma sem volt látni – legalábbis erre utalnak több helyen pontatlan adatai, feltételezései, illetve az a tény, hogy nem hivatkozik egyetlen iratra sem a Festetics-levéltár anyagából. (Munkája azonban korántsem értéktelen, mivel több olyan forrást is ismeret, amelyek azóta a trianoni határokon kívülre kerültek, lappangnak vagy elvesztek.) Lakatos Vince tanulmánya értékes forrást közöl, ám az 1799-ben keletkezett irat Kultsár Istvánhoz, Festetics László második nevelőjéhez szól – a későbbi szintézisek pedig kizárólagosan ezt veszik alapul. Szembetűnő tehát a korai, 1790–1799-es évekre vonatkozó források hiánya, annak ellenére, hogy Festetics György – birtokreformjának részeként – az ügyintézést is megújította, így jött létre a VI. iratcsoport *Paedagogia* néven, amelybe a fia, László neveltetésével kapcsolatos iratokat gyűjtötte.⁵ Ez vegyes tartalmú leveleket, költség-elszámolásokat, feljegyzéseket, utasításokat, szerződéseket tartalmazott, és legalább három nevelési tervezetet.

Sajnos, az államosítással egy időben a dokumentumok egy része elveszett, a közgyűjteményekbe bekerült iratokat pedig utólag más sorrendben helyezték el. Így lehetséges, hogy a három tervezet közül kettő az Országos Széchényi Könyvtárban, egy pedig a Magyar Országos Levéltárban található. Keletkezési sorrendjük szerint számozva az 1. és 3. számú forrást az OSZK Kézirattárában őrzik, a kö-

¹ Csak a legfontosabbakat említve: KOSÁRY, 1980.; CSANAK, 1983.; FEHÉR, 1996.; FEHÉR, 1997.; FEHÉR, 1999.; HORNÁK, 2006.; VIRÁG, 2007.

² SZABÓ, 1928.

³ TAKÁTS, 1890.

⁴ LAKATOS, 1910.

⁵ Magyar Országos Levéltár (MOL), Festetics család levéltára, P279

tetes, német nyelvű, vegyes kéziratok között.⁶ Az első irat (1. sz.) tartalmilag két részre bontható: egy nevelési tervezetre, és egy levélre, amelyek szerzője mind a tartalom, mind az íráskép alapján egyértelműen Takáts József. A második forrás (3. sz.) szintén Takáts kézírása – aki mellesleg titkári teendőket is ellátott –, a 2. sz. dokumentum kapcsán tárgyaltak értelmében szerzője nem lehet más, mint Festetics György.

A 2. sz. dokumentum a Magyar Országos Levéltárban található.⁷ A kézírás Festetics Györgyé, a széljegyzetek és javítások azt mutatják, hogy a 3. sz. irat fogalmazványa. Bemutatására és ismertetésére ugyan már sor került,⁸ mindenképpen hasznos azonban, ha a fogalmazvány végleges változatával együtt jelenik meg nyomtatásban.

Az iratok keletkezésére vonatkozóan pontos adatot csak az 1. sz. dokumentumhoz köthetünk: amint azt Festetics fogalmazványából tudjuk, Takáts ezt Bécsben írta 1790. október 7-én. A 2. sz. dokumentum feltehetően nem készült el az 1791. június 24-i szerződéskötésre, mert abban még azt hangsúlyozzák, hogy a gróf egy „plánomot” fog készíteni, amelyhez Takátsnak alkalmazkodnia kell.⁹ A fogalmazvány keletkezésére egyetlen támpontul a MOL gyakorlata szolgál: a beérkezett iratállományt időrendbe sorolták annak újrendezésekor, ekkor került a dokumentum az 1793-as év elejére. Mivel Festetics László nevelése 1793-ig Keszthelyen folyt, valószínű, hogy a gróf nem érezte szükségesnek nevelési terve végleges megfogalmazását egészen családja Bécsbe költözéséig.

Takáts a nevelés tárgyának elsőként a test, majd a szív (vagyis az erkölcs), végül az értelem formálását tartja. A nevelés rendjét is eszerint határozza meg, mint a természet által megszabott rendet. Véleménye szerint a természetet nem szabad siettetni: „hadd érjen meg a’ gyermekség előbb a’ gyermekben”, különben a koraérett gyermek beteges lesz, alkalmatlan a mindennapi életben való helytállásra, „igy az Emberi Társaságnak inkább terhére szolgál, hogy sem tartozó hasznára”.

Kiemelten kezeli a testi nevelés kérdését. Az egészséges életmód részeként a különféle sportok (úszás, korcsolyázás, futás, távolugrás) és játékok (labdajátékok, dobások, hajítások, teke, biliárd) mellett a megfelelő táplálkozás szintén fontos szerephez jut. A testi erő növelése céljából elsajátíttatna tanítványával néhány foglalkozást is: az asztalosságot, a könyvkötést, a kosárfonást és a kertészkedést.

Az erkölcsi, vallási nevelés és az egyes tudományterületek oktatása – amelyeket a természet vizsgálatából vezet le – csupán másodlagosnak tűnnek Takáts tervezetében. A vallás alapjait tekintve megelégszik a katekizmus megtanításával, nagyobb hangsúlyt az erkölcsi nevelésre helyez. Célja a szív „jóra való formálása”, az általa leginkább fontosnak tartott erények (engedelmesség, alázatosság, felebaráti szeretet, igazságosság stb.) elsajátíttatása.

Látható, hogy Takáts alaposan felkészült nevelői feladatára. Az említett tankönyvek listájából kiderül, hogy számára a német filantropisták művei jelentik az elsőd-

⁶ *Értekezés a nevelésről. Festetics György számára készült feljegyzés.* In: *Miscellanea*. Fol. Germ. 1476. ff. 107–114. és *László Fiam’ Neveléséről.* In: *Miscellanea*. Fol. Germ. 1476. ff. 212–214.

⁷ *Festetics György nevelési ut. fia részére.* MOL P279 2. cs. 1793:1

⁸ Stohl, 2008.

⁹ MOL P246. 5. cs. 9.

leges forrást, egyben Rousseau elveinek közvetítőit is. Meg is nevezi azokat a „Nevezetes új Nevelők”-et, akiknek munkáit használni kívánja: Joachim Heinrich Campe (1746–1818), Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769), Christian Gotthilf Salzmann (1744–1811) és Rudolph Zacharias Becker (1752–1822). Tájékozottságát mutatja, hogy jól ismeri a legfrissebb magyar kiadványokat is: Versegly Ferenc, Székér Joakim Alajos, Fejér György és Horváth Ádám fordításait. Munkája azonban inkább csak rövid távra szóló tervnek tűnik, mint komplex egésznek; a tananyag kifejtésében Festetics sokkal aprólékosabb (különösen az első szövegváltozat a jogtudományok terén).

A gróf fia nevelését három pillérre helyezte. Elsőként az erkölcsi nevelés kerül sorra, célja, hogy gyermeke a „jó erköltset, és természetes igazságot mindenkor önnön magáért szeresse ’s kövesse”. A katolikus vallás alapjai, és a metafizika mellett, az erkölcsfilozófiát tartja tanulásra érdemesnek.

Másodsorban, Takáts-hoz hasonlóan, előtérbe helyezve a társadalmi hasznosságot, már tételelesen felsorolja azokat a területeket, amelyeket egy művelt, hazája számára hasznos munkát végző főúrnak ismernie kell. Fontos szerepet kapnak a társadalomban való érvényesüléshez szükséges (jogi, pénzügyi, államigazgatási) ismeretek; és mivel a család jelentős birtokokkal rendelkezett, a birtokigazgatáshoz, gazdálkodáshoz szükséges ismeretek (agrár-, matematikai és mérnöki tudományok) úgyszintén hangsúlyosak. Ezek után tárgyalja a fentiek elsajátításához szükséges segédtudományokat. Ide tartoznak a magyar mellett a különféle idegen nyelvek (német, latin, francia, olasz, tót, esetleg az angol), a logika, a retorika, a történelem és a földrajz. Egyes ismereteket pedig azért ajánl Festetics, mert a társadalmi életben fia hasznára válhatnak. Ezek az esztétika, egyes történelmi segédtudományok (heraldika, diplomatika), a titkosírások és a fiziognómia ismerete. Nem javasolja a „mindenféle régi ’s újabb Nap-keleti nyelvek” tanulását, viszont szeretné, ha a fiatal gróf egyes hadtudományok (ballisztika, hajózás, katonai építészet) alapjait elsajátítaná.

Festetics tervezete, harmadik tematikus egységként a testi nevelést tárgyalja – sokkal rövidebben, és Takáts-proponícióját csupán apró kiegészítéssel megtoldva: az ifjú grófnak meg kell ismerkednie a lőfegyverek és a kard használatával is. Mindemellett, rendhagyó módon, elfogadja Takáts azon javaslatát, hogy fia megismerje a kertművelést és az asztalosságot.

Mindebből jól látható, hogy Festetics György nem a katonai pályát szánja fiának, hanem a család felemelkedésében komoly szerepet játszó hivatali-udvari életet. A XVIII. századi társadalmi és hivatali elit tudásanyag-szükségéről és -igényéről alkotott képbe jól beleillik mindhárom tervezet, amelyre a német filantropizmus és John Locke hatottak leginkább – a sok hasonlóság pedig arra utal, hogy Festetics György utóbbi tervezetén alapult a későbbi, Kultsárnak szóló plánum is.

* * *

1.

[Értekezés a nevelésről.

Festetics György számára készült feljegyzés]

A' Nevelésnek Szüksége

Akár melly tehetetlen erejű-is születése' idején az Ember: még is már akkor benne foglaltatik mind a' testi, mint a' lelki tehetségeknek magvai; mellyek osztán idő-jár-tával magának a' Természetnek munkálkodása által is, noha lassanként 's mintegy fokonként, tsak ugyan ki-hajtanak. Bizonyítják ezt a' Tudós Utazók, kik tapasztalásból tudják, hogy még a' leg vadabb Népekben is fel lehet találni az észnek külömbféle jeleit, bátor tsekélyek legyenek is azok. De ha ezen Emberrel-termett vékony tehetségek, a' pusztá természet által ki fejtőztetve, elegendők volnának is az Embernek, mint Embernek: mindazonáltal úgy mint tagja az Emberi, 's különösen valamelyik Polgári Társaságnak, nem lehetne el azoknak bővebb ki mívelése nélkül; mivel ezen állapotban, valamint senki Másoknak segítsége nélkül, ugy senki magának nem élhet. Sok félek az élet' neméhez képest a' szükségek, kötelességek: tehát sokaknak kell lenni mind azoknak meg-győzésére, mind ezeknek beteljesítésére az eszközöknek is. A' Természetnek ezen fogyatkozását az Oktatás, a' Gyermeknek helyes Nevelése hozza helyre.

A' Nevelésnek Tárnya

Nevelni tehát annyit téssen, mint a' gyermeknek testét, értelmét, szívét, és a' természetnek különös ajándékát úgy mívelni, vagy is formálni, hogy az magának és másoknak boldogságára élhessen, és teremtetésének nyomos tzeljät e'képpen el érhesse. Gyermeket nevelni annyit téssen, mint Őtet arra vezérelni, hogy az Istent, Önnön Magát, a' Világat, az Embereket ismérje; a' böltseséget, jámbor erköltsét; maga kötelességeit jókor meg tanulja, eszében tarthassa, kövesse.

Rendje.

Minémű eszközökkel kellessen élni, mitsodás rendet tartani a' Nevelésben, hogy ezen fontos tzelhoz el lehessen élni, a' Nevezetes új Nevelők után azt tartom, hogy a' Gyermek' mind testi, mind lelki tehetségeinek ki mívelésében a' Természet utján kell járni. Valamint tudni-illik a' Természet igen halkal, és könnyű szerrekkal formálja az embert: ugy a' Nevelő is azon törvényt tartsa. Soha ne kívánjon a' gyermekből érett embert tsinálni; hanem hadd érjen meg a' gyermekség előbb a' gyermekben.

A' kora Nevelés káros a' Testnek

Valóban minden erőltetett tökéletesítés, melly a' Természet tsapásán kívül, mint egy annak ellenére esik, valóságos meg-vesztegetése az Embernek. Ki tetszik ez azon szomorú károkból, mellyeket az igen kora rendes Tanítás közönségesen mind a' testre, mind a' lélekre, mind a' polgári életre nézve, magával szokott hozni.

Meg bontja ^{1ször} a' testi épséget. Vessen tsak valaki egy korán tudós gyermeket egybe más gyermekekkel, kiket későbbben vagy mértékletesebben fogtak a' tanuláshoz; és mindjárt szembe fog tűnni ezen állításnak valósága. Ugyan is amaz, kart-su vékony, színe halavány, szemei fáradtak, inai gyengék, szíve félékeny: ezek ellenben testesek, pirosak, elevenek, izmosak, bátrak. De ez épen nem tsoda; mert mindenek a' mellyek a' rendes tanuláshoz meg kívántatnak, ellenkeznek a' gyermekek' természetével. A' sok ülés, a' szobába zárt egészségtelen levegő ég, a' kinszerített tsendesség, a' gyermek' erejét felyűl müló Tudományok, az el kerülhetetlen feddésből származó keserűség 's. a' t. Szükségképen epesztik szivöket, rontják egészségeket; mert a' vér a' sok kételen ülés által az ereken meg rekedez, az éltető nedvek meg sűrűsednek, 's el vesztik hathatosságokat.

A' Léleknek

Mivel pedig a' Lélek a' testnek minéműségéhez szabja magát, könnyen által lehet látni az ilyen erőszakos Nevelésből fakadó lelki veszélyeket. Az ilyen Ember természet szerint kedvetlen; mert a' Vérnek lassú folyása szomorúságra, a' meg rekedések komorságra, a' tsipős nedvek haragra, irigységre, gyűlölségre gerjesztik. 'S mivel a' bátorság, vagy félékenységek inkább az inaknak eleveenségekből, a' tagoknak gyakorlott erejéből, vagy lankadságokból veszi eredetét 's ösztönét; ki tsodálja, hogy az ilyen időnek előtte emberré lett gyermekek, aggódók, rettegők, bártortalanok. De a' mi leg károsabb az: hogy az efféle idétlen nevelés a' testi kívánságot idő előtt fel ébreszti a' gyermekben, és hívságosá is teszi. Az érzékenységek a' képzelődésnek kora fel-élesztése, és a' mulatságos könyvek által szükségképen fel hevűlnék 's erőre kapnak. De ha ezen veszedelmet el hárítaná is a' Nevelőnek szemes gondoskodása; még is a' kora tanításnak el-kerülhetetlen következése lenne a' Természet' ösztönének is kora fel-ébredése. A' melly veteményt mesterséges kinszerítéssel hajtának, minden részére nézve hamar, ha gyengén is meg érik, ugy az ember is, ha az elméjét gyorsan űzik, testében is érzi ki ütő erejét. Vigyázzon tsak, a' ki ezt nem tudja (nagy tapasztalatú Nevelők után szóllok) a' mostani tudós gyermekekre, és észre veheti, hogy ezek már nyoltz, kilentz, tiz, leg főbb tizenkét esztendő korokban olyan gerjedelmeket éreznek, mellyek a' tudatlan paraszt tizenynyoltz esztendő gyermekében sem tüntetik magokat. A' mi a' hívságot illeti: ennek ugyan nem annyira a' kora oktatás az oka, mint a' Tanítók, kik iparkodásokat fitogtatják, a' Szülők, kik gyermekeikben akarnak tsodáltatni, az Ismérőlők, kik hizelkedő magasztalásokat osztogatnak a' gyermekeknek, hogy az Szülőknek kegyelmekben maradjanak.

A' Polgári Társaságnak

^{3szor} A' Gyermekeknek kora és sok tanulások árt az egész Polgári életre nézve; minthogy az ilyenek közönségesen alkalmatlanok a' házi 's polgári foglalatosságokra. Ugyan is az olyan Gyermekek, kit a' könyvekhez 's mélyebb tudományokhoz fognak, se ideje, se ereje, se kedve azon dolgokban foglalatoskodni, mellyek az emberi életben majd naponként elő-fordulnak. Valami tsak testi erőben

¹ A másodszor kifejezés nem szerepel a szövegben.

kerül, ennek már súlyos terh. Tudja ugyan ő mi az Ananász, tengeri tsiga, 's pók; de nehezen tudná a' buzát a' rozstól, a' fűz fát a' tölgy fától meg különböztetni. Tudja az Amerikai Szigeteknek 's kikötő réveknek neveiket a' földképen meg mutatni; de ha néhány száz lépésre el tévedne az Atyja' házából, nehezen tudna egyedül haza találni. Tudja, miből származik az eső, hó, szél, fergeteg; de nehezen engedné meg el puhult kényes teste, hogy esőben, szélben, sütő melegben, vagy hives éjszakán egynéhány szempillantásig járjon a' köz jóért, vagy jó Barátja' kedvéért.

Egy szóval: a' kora tanítás és mesterséges pallérozás által a' szegény gyermek alkalmatlanná tétetik majd a' Természettől, majd a' Társaságos élettől parantsolt kötelességeknek bé tellyesíttetésére. Egy lágy, kényes, panaszkodó állattá változik; és így az Emberi Társaságnak inkább terhére szolgál, hogy sem tartozó hasznára.

Először is a' Test
neveltessék

Most már önnön magától támad ezen kérdés: Mi módon viheti tehát véghez a' Nevelő, hogy ezen elől hordott károk el távoztassanak; és még is el érje a' Nevelésnek tárgyát? Az reá a' felelet, a' mint már említém: hogy hív követője legyen a' Természetnek: az az ugyan azon rendet tartson a' testi 's lelki tehetségeknek tökéletesítésében, a' melyet a' természet tart azoknak első ki fejtésében. A' Természet' Rendje ez: először erősíti a' gyermek' testét, azután annak külső érzékenységeit, és a' mit ezek által észre vesz, azon vagy kedvet vagy kedvetlenséget éreztet, a' mint a' külső tárgyak tudni illik vagy kellemetesen vagy kelletlenül illetik az érzékenységeket. Midőn ezen munkában már bizonyos tökéletességre jutott a' természet, azután fog lassanként 's kisded fokoként a' nemesebb lelki tehetségeknek, az értelemnek, itéletnek, emlékezetnek ki fejtéséhez. A' Természetnek ezen rendes munkáját nem csak a' vad Nemzetekben, hanem még az együgyű paraszt gyermekben is könnyen észre lehet venni. Így tehát a' Nevelőnek mindenek előtt az a' kötelessége, hogy a' Nevendéknek testét, annak erejét, 's külső érzékenységit, ezek által szerzett tetszetes vagy kelletlen érzését tökéletesítse, gyarapítsa. És ha már ezekben annyira ment, hogy nem tarthat ezen részben a' Nevendék' meg fogyatkozásától, azután kezdhet, de okos mértékletességgel a' lelki tehetségek mesterséges miveltetéséhez, az erköltsi és tudománybéli oktatásokkal. Ezen rendnek meg tarthatóságát, és jóságát meg bizonyítják több új Nevelő Házok, melyekben a' Gyermek ezen uton tsoda előmenetelt tesznek mind a' testi, mind az észnek élesítésében. Én is tehát ama' gondos vigyázással szerzett észre-vételeket vetvén el kezdett Tiszttemnek fenék kövéül, főbb kötelességemnek tartom a' kis Gróf' testi erejének 's egészségének fen-tartását, vagy inkább gyarapítását; jól tudván: hogy a' nélkül se az életnek ártatlan öröme, se a' polgári kötelességeknek véghez vitelére, se a' lelki tehetségeknek gyakorlására, egy szóval, az egész földi boldogságra nem alkalmas az ember.

Az együgyű eledellel,

A' Természet együgyű eledellel táplálja az emberi testet. Tehát csak az együgyű, nem igen töltő, hideg inkább mint meleg ételek lehetnek a' gyermeknek hasznos eleségi. A' tükros és fűszerszámos nyalánkságok, vagy kül földi ritkaságok, csak a' költséges torkosságot nevelik, a' gyomrot meg rontják, a' vért hevítik. A' bő mér-

tékben adott főlt vagy sült hús étek sem használhat a' gyenge testnek; sőt, sok bölts Nevelők' állítása szerint, de igen hihetősen, a' testi indulatokat időnek előtte fel ébreszti.

A' testi mozgással a' szabad levegő alatt,

Az eleven mozgás, a' tiszta levegő ég erősítik kiváltképen a' testet. A' természetnek ezen ösztöne még a' Dajka ölében ülő kisdedből is ki üt, midőn pitziny kezeit a' nyíló ajtó felé nyújtogatja, 's ha ki szabadulhat tömlőt szobájából, vigyorog, szökik örömeiben. Ezen ösztönnek bölts vége az, hogy a' test az időnek változási által néki keménykedjen. Valóban nem más a' sok fő, fog-fájásoknak, hurutnak, náthának az oka, mint a' kényesztetés, a' szobába való rekesztés. Örömmel mondhatom, hogy a' mindennapi üzessel annyira néki keménykedett a' kis Grófnak teste, hogy olyan időben is nevetve, futkározva játszik a' szabad mezőn, midőn mások alig mernek ki lépni meleg szobájokból, a' nélkül, hogy leg kevesebb változást érezzen ép egészségében. Még azt ohajtanám, hogy a' bőr süveg fejről, a' selyem keszkenő a' nyakáról maradna el, talám azt is hozzá lehetne adni, az úgy nevezetett fásli a' derekáról; minthogy ama' leg kényesebb tagok a' költsönözött meleg által szüntelen ápolgattatván, nem szokhatnak a' levegő' viszontagságihoz; ez pedig a' melynek leg hasznosabb ki tágulását meg gátolja, és a' vérnek szabad folyását valamennyire meg nehezítvén, könnyen szorultságokat okozhat.

A' testi gyakorlásokkal,

Tagadhatatlan, hogy a' testre nézve leg többet dolgozik a' Természet; de még sem ad annak különös készségeket: de ad azonban az embernek tehetséget, hogy a' gondolkodás által olyan mesterségeket találjon fel, mellyek által a' természettől hátra hagyott darabosságát ki egyengethesse. Ezen mesterségek egybe véve Gymnastianak neveztetnek. Ezzel szükségképen kell élni a' Nevelőnek, hogy Tanítványának a' testre nézve is meg adja a' szükséges tökéletesítést. Tsak hogy ebben is jó rendet kell tartani, 's az időre, erőre vigyázni.

A' Testi Gyakorlásokat három részre lehet osztani. 1^{ször} a' Játékokra. 2^{ször} A' mesterséggel szerzett gyakorlásokra, 3^{ször} Ollyan kézi munkákra, mellyek a' test' javára szolgálnak.

A' Gymnastica Játékok közé lehet mind azokat számlálni, mellyek a' szabad levegő alatt testi mozgással szoktak játszottatni. Különösen ezek meg érdemlik az említést: a' labdázásnak több neme; a' bizonyos tzelra intéztetett hajgálás; a' tekézés; a' biliárdozás. Ezek majd a' karnak, majd a' deréknak, majd a' szemnek igen hasznos gyakorlást adnak.

Nintsen olly része az embernek, mellyet mesterséggel nem lehetne jelesebben ki művelni; de számat tartván a' kényesebb emberi ízre, tsak ezeket hozom elő. 1^{ször} Az uszás. Olly nagy betsben volt ez a' Romaiaknál, hogy egy karba helyezették az olvasással; ugyan is ha egy haszna vehetetlen roszúl nevelt embert akartak jelelteni, ez volt köz mondások: se olvasni, se uszni nem tud. Valóban nem minden ok nélkül, mert olly szembe tűnök hasznai, hogy vétek annak uszni nem tudni, ki nek módja van meg tanulásában. Azon kívül, hogy történhető veszedelmekben mint Magunk' mint Mások' életét meg menthetnének a' haláltól; egyébaránt is a' sü-

tő nyárban olly hasznos gyönyörűséggel taplálja, 's erősíti az Embert, hogy ez elég volna ajánlására. Arra, értetődik, vigyázni kellene a' Nevelőnek, hogy a' járás, vagy egyébaránt izzadásba hozott testel nem menjen bé a' gyermek a' hideg vízbe.

^{2^{dik}} A' tsúszkálás. Ez által a' test hozzá szokna a' hideghez 's úgy neki keménykedne. A' tsontok a' köz-mértéknek meg tartására igyekeztvén, derekas erőre kapnának. Tsak hogy itt is különösen szükség volna a' szemességre. – Hasznot hajtának még e' következendők. A' pálya-futás; az ugrás; a' fa mászás; a' keskeny szálfákon való járás. s. a' t. A' tántzról, lovaglásról nem szükség szóllanom.

A' sok kézi mesterségek közül keveset lehet találni, mellyeket a' testnek gyakorlására lehetne javasolni. Az ülő munka által el nem lehet az intézett hasznot érni. A' durva vagy motskos munkák nem illenek a' tisztességes kezekbe. Minden mesterségek közül leg alkalmatosabbnak látzik az asztalos munka. Ez magában tiszta mesterség, mellette jár vagy áll az ember, majd minden tagoknak vagy foglalatosságok; és végre vagy a' dolgoknak látzatja. Az Esztergáltság nem lehet olly helyes; mivel tsak egy láb dolgozik, a' másik szüntelen nyugszik, a' test egy félre hajlik; a' karok és újak az erőltetett dülleszkedés miatt mint egy meg merevednek. A' könyv vagy kosár kötés is méltó volna a' meg tanulásra; mert ámbátor vesztég ülést vagy inkább állást kíván is, mindazonáltal alkalmas erőt kell reá fordítani, kivált elsőben, midőn a' papirost öszve kell verni, vagy széleit el metszeni. De mindenek felett meg érdemli a' Kertészi mesterség a' tanulást. Fákat ültetni, a' fergektől meg tisztogatni, a' gyümölsőt le szedegetni, ásni, ültetni, öntözni 's. a' t. mind ezek annál hasznosabbak, hogy az leg tisztább levegő alatt tellyes örömmel történnek meg.

A' Lelki tehetségek' ki-mivésében[!]
a' Természet' útjára kell vigyázni.

Minekutánna a' Természetnek bölts vezérlését követvén, először a' testnek ép meg tartásáról, 's erejének lehető ki míveléséről elegendőképen gondoskodott a' Nevelő: leg főbb 's leg Nemesebb foglalatossága a' Nevendék' lelki tehetségeinek ki munkálása. De hogy ezen tágos mezőn el ne tévedjen, szükséges, hogy itt is, a' természet' rendére figyelmezzon. Nem tud a' Természet semmit a' mesterséges oltáshoz; a' mit ő ki fejt 's világra hoz, azt azon erőből, 's tehetségekből fejt ki, 's hozza a' világra, mellyek mindenik Teremtmenynek tulajdoni. Nem osztogat ő senkinek tudós képeket, vagy ideákat, hanem magával szerzett az ifjú lélekkel. Tudni illik a' küldő érzékenységek által a' gyermek eszt sok látható észre vételekkel meg gazdagítja, és ezekből nem a' könyvekből gyűjtögeti öszve a' szükséges ideákat; ezeket tulajdon belső ösztönéből egybe hasonlítja, el-választja, azoknak okait szemfűlesen keresi; így az esze nyílik, értelme tágosodik, ítélete gyakoroltatik, emlékezete erősödik.

Az első oktatás a' Természet' vizgálásában álljon

A' Természetnek ezen ut-mutatásához képest, úgy vélem, abban kell állani mostanság egész tanításomnak, hogy a' kis Grófot az ideáknak gyűjtésében segítsen, a' Természet' minden szembe tűnő alkotmányinak, és a' Mesterség' munkainak szemes meg vizgálásával. Ezen Tanulás' módja sokkal gyönyörűsegebb, hogy sem az

erőltetéstől, és a' kora tanítástól származni szokott sok féle károktól lehetne tartani: pedig vajmi bővségesek a' hasznok, mellyek belőle bizonyosan következnek!

Annak több hasznai.

^{1szor} Ez által az ész a' Természet' Ritkaságainak gyönyörködtető ismételére, és az eddig el takart hasznainak ki-tapogatására vezéreltetik.

^{2szor} Élesül az elmének különböztető ereje; mert ha a' két látható dolgok, p. o. a' veréb és tserebogár egy más mellé helyeztetnek, és a' Nevendéknek fel kell találni, miben hasonlók, miben különböznek egy mástól, látni való, hogy nagy gyakorlása van a' különbözésben, abstractióban.

^{3szor} A' Nyelv' tanulást meg könnyebíti; mert sokkal könnyebb 's kellemetesebb a' szavakat, 's tulajdon ki ejtések meg fogni, midőn isméresek a' dolgok, mellyeket azok jelentenek, vagy a' mellyekről ezek mondatnak. Egy szóval: ezen oktatás módja utat nyit minden egyebb Tudományoknak. Kivált a' Geographianak, 's historianak meg szeretésére; mivel barátságos beszélgetés közben egy dologról a' másikra természetes folyamattal vonattatván a' gondolatok, sok kérdések támadnak, mellyeknek rövid meg felelések bővebb magyarázatnak hallására gerjesztik a' tudó kívánságot.

^{4szer} A' mi leg nagyobb tekintetre méltó: ez a' mód leg könnyebben 's leg bizonyosabban el vezeti az embert az Istennek ismételére. Mi ötlük hamarább az ember' szemébe, mi illeti inkább szívét, Maga e az Isten, vagy annak munkája? A' Világnak teremtése e vagy annak kormányozása? Kétség kívül emezek. Az emberi testnek, madaraknak, férgeknek, füveknek tsoda alkotását szemlélheti, érezheti a' gyermek, és egyszer 's mind által láthatja, hogy semmi nints benne ok, haszon nélkül; hogy egyik a' másiknak segítségéért vagyon teremtvé. A' tartós rendből, melly e' világnak minden részében uralkodik, észre veheti, hogy mindenek bizonyos törvény szerint esnek meg; és hogy ha néha néha valami rosznak láztatik is, előbb utóbb haszon árad belőle. Ha az ilyen gondolatokban gyakoroltatik a' Nevendék, a' mint én minden alkalmatossággal igyekszem, mi könnyebb, mint a' Munkáról a' Mestert, a' Törvényből annak Hozóját, a' Rendből a' Rendtartót meg isméri, és őtet az egész természetben szüntelen látni, imadni? Kalauzunk volt ezen Tanítás' módjában maga Üdvözítőnk, kinek az eső, napfény, a' Virágok, a' madarak, a' fejnek haj-szájai, 's egyéb szemlélhető tárgyak szolgáltak az Istennek, 's az Ő Jóságának Halgatóival való meg ismételésére. Valóban helyesebben vélekedik az Istenről az ekképen oktattatott gyermek, mint a' ki ezen kérdésre: Mi az Isten? A' ketekizmusból így tanul felelni: „Az Isten Önnön Magától való leg tökéletesebb Valóság”; a' ki, minekelőtte az Istennek jóságáról, böltsességéről valamit hallott volna, Azt a tíz parantsolatokból kezdi isméri, azon parantsolatokból, mellyek egy goromba vásott Nemzetnek adattattak, 's a' mellyek jobbára olyan dolgokat tiltanak, mellyeket a' gyermek se nem isméri (bár tsak onnét ne jutna először is eszébe!), se el nem követhet.

A' Szív' formálása.

A' Nevendék' Szívének jóra való formálása, soha nem lehet igen kora foglalatossága a' Nevelőnek. Tsak hogy itt is az oktatás módjában áll leg több. Mélységes

okokkal támogatni az erköltsnek szépségét, hasztalan unalmas iparkodás volna. Gyermekkel van a' dolog, a' ki látásból tanul leg könnyebben. Tehát a' mennyire lehet, az erköltsi tanuságokat is láthatóvá kell előtte tenni. Erre való nézve a' leg alkalmatossabb eszköz volna az olyan Történeteknek el beszélgetése, melyekben az engedelmességnek, alázatosságnak, háladatosságnak, felebaráti szeretetnek, igazságnak, adakozóságnak, gazdálkodásnak, tisztaságnak, 's több ilyen szükséges erköltsnek üdvözséges haszna értelmesen és gyönyörködve foglaltatik. Kár, hogy az efféle Történeteknek gyűjtemények nagyobb számmal nintsenek. A' mi Campenak 's Saltzmannak erköltses munkáiokban¹⁰ egyenesen az Ifjuság' számára egybe vagyon szedegetve, már jó részént reményilem, nem gyümöltstelennül, el beszéllgettem a' kis Grófnak. Gellertnek¹¹ 's Esopusnak meséi is (mert hiszem itt nem az esetnek valósága, hanem a' belőle szívárkadó tanúság hajt hasznót) válagatva jó szolgálatot fognak tenni. De ide illenek mindenek előtt a' Szent Írásban fel jegyzett jeles példák, kivált az olyanok, melyek a' gyermeki korhoz tartozandók, mint p. o. a' Józsefé, Izsáké. Hát a' Megváltónak élete az Ő tiszta világába öltöztetve. És Federsen' munkája¹² szerint a' kisdedekhez alkalmaztatva mire nem bírhatja a' Nevendék' szívét? Imádni fogja a' Teremtőt Szent Igazságáért 's könyörülő szeretetéért, tsodálni fogja az Üdvözítőnek engedelmességét, békességes türését, nagy lelkét minden szenvedésiben, Tanítványinak hivségét minden veszedelmek' szélvész között az Ő követésében. Idején meg tanulja azon könyvet betsűlni, mellyben illy felséges tselekedetek, üdvözséges tanuságok vagynak írva. Az ilyen Írásbéli Példákkal egybe lehet kaptsolni a' régi, vagy közelebb, vagy még mostanság is élő Nevezetes embereknek jeles dolgaikat. De, értetődik, okos vigyázással; hogy az észnek, gyakran kevély, maga hasznát kereső, ditsőséget hajhászó pogány észnek erköltsai a' Vallás által ki világosított elmének, 's az Istenben bízó Szívnek erköltsével egy betsbe, egy karba ne helyheztesse. Mert ámbár a' Gyermeknek azon törekedni kell, hogy szép maga viselésével tessék az Okosoknak: mindazonáltal veszedelmes dolog volna, a' betsületet, hírt, ditséretet ösztönül tenni a' jeles tselekedetekre; mert ki lehet kezes érette, hogy az erkölts mindenkor fogja követni a' külső tekintet, tisztelet, betsület? Ha nem, a' mint gyakran nem, minémű keserves aggodalom fogja gyötreni a' fenn héjazó szívet! Nem elegendő ösztön e' a' jóságos, szépséges tselekedetekre az erköltsnek belső érdeme és a' jutalmazó Ég? Tehát a' betsület szeretés annyiból jó, hogy alávalóságra ne botsátkozzék a' nemes tzélra teremtetett ember, nem hogy e' legyen indító oka tetzetes tselekedetinek. A' jótéteménynek mindenkor kezet kell fogni az alázatossággal.

Mikor kezdődjön a' rendes Tanítás?

Most már az a' kérdés: meddig kellessék ezen könnyű tanulás mellett, vagy is, az erköltsös és tudós ideáknak bizonyos rend nélkül való gyűjtésében meg maradni? Én azt gondolnám, hogy leg alább a' kis Grófnak nyoltzadik esztendejéig egyedül ebben kellene foglalatoskodni. Igen jó mester a' mindennapi Társalkodás könyv nélkül is. Igen bő könyv a' Természet; elég mulatságos dolgot adna, ha tsak azon te-

¹⁰ CAMPE, 1789.; SALZMANN, 1782.

¹¹ GELLERT, 1776.

¹² Valószínűleg Johann Georg Heinrich Feder valamely munkájáról van szó.

remtményekkel és mesterségekkel akarnánk is valamennyire meg ismérkedni, melyek határunkban találtnak. Azonban nem telne el heába az idő otthonkodásunk alatt is; mert egy két fertály oráig naponként, de csak mulatság képen, gyakorolnánk magunkat a' Magyar és Német olvasásban, és helyes írásban. Amannak hasznát vennénk a' felyebb említett tárgyakat illető könyvek' gyönyörködtető forgatásában, midőn p. o. a' képen látott állatokat, vagy füveket közelebről akarnánk ismerni; emennek^{II} a' naponként hallott látott nevezetesebb dolgoknak rövid, de értelmes és tiszta fel jegyzésében. Ugyan ezen idő volna arra is alkalmas, hogy a' kis Gróf valamelly kézi mesterségre^{III} bizonyos ki szabott időben mester által oktattatnék.

A' gyűjtött tudásoknak Rendbe szedése

Minekutánna az ifjú Gróf a' Természet' vizsgálásából, 's a' mindennapi társalkodásból sok hasznos dolgoknak ismételére jutott, azoknak helyes rendbe szedéséről kellek gondoskodni, és így halkal a' valóságos tudományokra utat készíteni. Ezen rendbeszedés talán így eshetne meg: ha tudni illik a' Tudományoknak Neveik különös papirosra irattatnának fel; és azután ama' tudások (notiones); melyek eddig csak egye-lesleg szedegettetek, és szorgalmasan fel jegyeztettek, egy mástól el választatnának, és azon Tudomány' nemébe, a' hová voltaképen tartoznak, el osztatnának. Tsodálkozva láthatná ebből a' Nevendék, hogy feles dolgokat tanult, 's tud a' nélkül, hogy nehezére esett volna. Ez kétség kívül kedvet adna a' bővebb tudományokra.

A' Historia

Minthogy pedig a' Gyermek a' Történetekben találják fel leg nagyobb gyönyörűségeket, a' természet' rendje hozza magával, hogy a' rendes tanítás is ezekben kezdődjék; annál inkább, hogy ez gyűjt mindenek előtt világot az észnek, ez ad erőt az emlékezetnek. De mivel a' Gyermek azzal keveset szoktak gondolni, a' mi előtttek régen vagy tőle távul történt; a' Historiában való tanítást nem a' régi, hanem az új, 's mostani dolgokról kell el kezdeni, a' melyek a' gyermeki kort közelebből érdeklík. Kár, hogy még a' Magyarok nem írnak ujságokat a' Gyermek' számára. A' Dessau Jugend Zeitungnak¹³ ditséretit több könyvekben olvastam. Illy tizimű könyvnek: Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal,¹⁴ első darabja meg vagy on kisdéd könyv-tárunkban, melly annál haszna vehetőbb, hogy egy istenfélő, tudós férjfiú, Saltzmann a' Szerzője. Ugyan ennek tollából kell ki időnként Der Both aus Thüringen¹⁵ nevű hasznos foglalatú hasznos Írás is. Az efféle elegyes Történetek minden ok vetetlenül ízt adnának a' szélesebb tudományra, kivált Hazánk' Történetinek tudására. Ezeket elég bőven, szépen, értelmesen könyveibe foglalta Pálma Károly,¹⁶ melyek magyar nyelven is nem sokára világosságra jönnek. Meg lehet, hogy még alkalmatossabb lészen az Ifjúság' számára Szekér Joakim által készült

^{II} törölt: a' nap

^{III} javítva: *mesterségbenről*

¹³ BECKER, 1782–1785.

¹⁴ SALZMANN, 1787.

¹⁵ SALZMANN, 1788–1812.

¹⁶ PALMA, 1770.

Nemzetünk' Historiája,¹⁷ melynek első része már a' sajtó alatt mondatik lenni. Nemzetünk viszontagságainak ismérte természet szerint fel élesztessék más Nemzetek' ügyének tudását is a' böltseséget kedvelő Ifjában. E' kívánságnak idővel meg felelhetne Milót Úr' Universalis Historiája,¹⁸ mely Magyarra fordítva most nyomtatódik, és első része már kezünkönél vagyon. A' Történetek' tanulásában egy általában a' volna fő dolgunk, hogy meg értsük, mi volt az igaz oka valamelly Nemzet vagy Ország' támadásának, és el alkonyodásának; virágzásának vagy vad-ságának, gazdagságának vagy szegénységének.

Geographia

A' Történetekkel szükségképen egybe vagyon kaptsolva a' Földnek le írása is, a' Geographia. Ebben is természetesen arra kell vigyázni, a' mire a' Historiában, az az: azon Tartománynál kell kezdeni annak tanulását, mellyben neveltetik, 's élni fog a' Tanítvány. Igen helyes lesz minékünk e' végre azon könyv, mellyről nem régiben jött közre tudósítás, és illy nevet visel: „Közönséges Lexicon Magyar Országról, mellyben minden Magyar Országi Városok, nevezetesebb Faluk, helységek, azoknak hol létek, mineműségek, 's a' Hazánkat illető Historia-Fölkdirás-és mindenféle termésbéli dolgok, diszes Földképpel világosítva betű szerint fel találtnak. Vályi András által”.¹⁹ Ha egyszer ismérnénk Honnyunkat, először is a' szomszéd Országokra, 's innéd folyvást tovább kellene menni. Az Iskolák' számára készült, öt részekből álló, Német Geographia szép rendet, 's dolgokat foglal magában; meg emlékezik tudni illik az Ország' le írásához kezdvén, a' benne lakó Nemzetnek sorsáról, népességének vagy pusztaságának, termékenységének vagy meddőségének okairól. Geographiát Mappa nélkül tanulni, annyi volna, mint vaknak vezető nélkül meszsze utat tenni; azért, tudni való, jó Földképek' segítségével kellett elnünk.

Arithmetica

A' Nevendék' első tudományi közé tartozandó a' szám-vetés is. Ennek szükséges voltát a' mindennapi játéokban is fel találja: ugyan azért, a' mennyire lehet, csak játszva kell arra meg tanítani, az előtte lévő több számú apróságoknak mulatságos össze adásával, vagy el osztásával. A' többi mélyebb szám-vetéseknek meg tanulására elég könnyű módot mutat Müller ezen hasznos gyűjteményében: Handbuch zu gemeinnützigem Bildung und Unterweisung der Jugend.²⁰ A' szám-vetés része a' Mathematicának; tehát amannak helyes meg fogása valóban könnyebíteni fogja utóbb ennek is meg tanulását.

Religio

Valamint az Ifjúnak értelme egyebekben nyílni: úgy kell a' Religio' dolgában is Nevekedni. Elejntén jó példa lészen e' tárgyra A' Kisdetek' vallásbéli oktatása nevű

¹⁷ SZEKÉR, 1791.

¹⁸ MILLOT, 1790–1791.

¹⁹ VÁLYI, 1796–1799.

²⁰ MILLER, 1773. (nem ismert, melyik kiadást használta)

könyv,²¹ továbbra Fleury' Catechisme Historique-ja,²² melyek annál hasznosab-
bak, hogy a' gyenge észhez alkalmaztatott kérdésekben 's feleletekben vagynak
foglalva a' keresztény 's erköltsi tudománynak, és a' Szent Történeteknek majd
minden részei. Itt valóban, ha valahol kell a' száraz izetlen tanítás modját kerülni;
mert mi a' vége a' Vallásbéli Oktatásnak? Nem de az: hogy a' Religiót, mint Isteni
bölcseségnek munkáját tiszteljük, szeressük, kövessük? hogy azt Isten' kegyes jó-
téteményének, és egy olyan utnak ismérjük, a' melly vihet egyedül valóságos bol-
dogságra? Már hogy lehetne ezen üdvözséges Tudományt másképp, mint értelmes
és kellemetes móddal tsepegtetni a' gyenge szívekbe? Az az: soha nem kellene az
elmét haszontalan, értetlen szavakkal, mondásokkal terhelni, mert így az emléke-
zetnek unalmas foglalatosságává válna az, a' mi mégis a' szívnek nyugodalmára, a'
tselekedeteknek istenes el intézésére rendeltetett.

Psychologia

De meg nem foghatom, miképpen lehessen az efféle, már valóságos okokon épült
tanítást értelmesen és kellemetesen folytatni a' nélkül, hogy majd minden lépésnél
egy olyan hézagra ne akadjon a' Tanító, a' mellynek bé-töltésére a' lélekről szóló
Tudomány, a' Psychologia, ne volna szükséges. p. o. hogyan bírhasa az ifjú elmét
igaz és méltó gondolatokra az Istennek tsupa lelkűségéről, véghetetlen értelméről,
szent akaratjáról, 's több tulajdonságiról: minek előtte az Emberi Lélek' mivoltát, 's
tulajdonságait némű néműképen meg nem magyarázta Tanítványának? Hogyan él-
het ezen, az erköltsi oktatásban el kerülhetetlen ígéssel: ész, elme, értelem, hajlan-
dóság, indulat, gerjedelem, belső ösztön 's. a. t. a' nélkül, hogy azoknak tulajdon
értelmeket előbb meg foghatóvá nem tette a' gyermekkel? Valamint tehát a' Termé-
szet' erejének ismertetét (Physicát) szükségkepen meg előzi a' Természet' alkotmá-
nyinak ismérése (Historiam Naturalem): ugy a' Vallásbéli és erköltsi oktatás is meg
kivánja az előre botsátott Lélek-tudományának eleit. Ezen tárgyra lehetetlen alka-
lmatossabbat találni Campenak eme' könyvének: *Kleine Seelenlehre für Kinder*.²³
Későbbben igen jó hasznót fog tenni az újonan készült és érdem pénzre is méltónak
ítéltetett Magyar Psychologia.²⁴ Ez által meg forgjuk törni az jeget a' Metaphysicara
is, mellyre leg könnyebben meg taníthat Villaume, de némelly Itéletinek meg job-
bításával.²⁵

Logica

A' régi Nevelés azért vádoltatik leg inkább, 's talám nem ok nélkül, hogy a' meg rö-
gött vélekedéseknek vak követésére, sőt imádására kényszerítette az Ifjúságot. Ezen
bánásnak sok kárait hathatós ki-fejezésekkel számlálgatják elől az újabb Oktatók.
De nem kell meszsze menni, Hazánk is tapasztalhatja ezen kelleetlen maradványok-
nak akadékoságát. Szükség tehát, hogy az Ifjú tanuljon maga is józanan gondol-

²¹ SEILER, 1790.

²² FLEURY, 1683. (nem ismert, melyik kiadást használta)

²³ CAMPE, 1788.

²⁴ HORVÁTH, 1792.

²⁵ Valószínűleg a következő műről van szó: VILLAUME, 1786.

kodni. Erre a' Logica vezet, de nem azon száraz iskolabéli Logica, melyben a' világos példák' nélkül ki mondattak a' regulák, keveset gondolván azzal, ha által látja e az Ifjuság azoknak valóságokat, és fordíthatja e hasznára annak idejében. Ezen az által lehetne segíteni, ha több dolgok, esetek hordatnának elő, hogy az ifjú azokat egybe hasonlítsa, tulajdonságait elől számlálja, meg egyezéseknek vagy külömb-ségeknél okait adja, és ebből önnön maga hozzon olyan szabásokat vagy regulákat, melyekre egész életében figyelmeztetni fog. Illy rendtartásnak valamint minden egyéb tudományokban, úgy a' Nyelvek meg tanulásában is nagyon helye.

Deák nyelv

Bizonyára, hogy csak a' Deák nyelvről, mint kötelességemben járó tárgyról szólnak, minek kell másnak, mint ama rend ellen való vétkeknek tulajdonítani, hogy eddig az Ifjuság ennek tanulásában tékozolta el leg szebb idejét, melyet ezerszer hasznosabb dolgoknak megszerzésére fordíthatott volna? Mert nem igaz e, hogy a' Gyermekek előtt, midőn születik nem ismételenebb a' Deák nyelv, mint a' Magyar, és még is meg tanulja ezt minden grammaticalis regula nélkül? Felbomlik valóban a' természetes rend, midőn a' declinationak, conjugationak, vocabulariumnak unalmas, sőt gyötrelmes tanulásával kezdődik a' Deák nyelvnek tanulása, a' mint eddig szokás volt, és a' mi által szükségképpen minden kedvnek el kell esni. Nem volna e nagyobb okosság, a' szem előtt forgó házi szereknek, a' természet' adományinak neveit, azoknak látásakor fel jegyezvén, a' mindennapi beszélgetésben elől-forduló ki fejtéseket minden erőszak nélkül a' gyakor hallás által fel kapván, valamely könnyen érthető, 's gyönyörködtető könyv olvasásához fogni; az olvasás közben a' nyelvnek reguláit a' Tanítvánnyal együtt fel keresni, és azoknak megtartására mind a' beszédben, mind az írásban utóbb vigyázni? Illyképpen reménylem, hogy három esztendő alatt többre lehet menni mind a' beszédben, mind a' Deák Írók' magyarázatjában, mint a' régi mód szerint hét, nyolcz esztendő' el folyása alatt; és így, ha a' Deák nyelven kellene véghez menni a' Tudományok' további tanulásának, a' kis Gróf tizen egy, vagy tizenkét esztendő's korában alkalmasint belé kezdhetne. Mondom, ha deák nyelven kellene a' tanulásnak véghez menni; mert már alig vagyunk [hátra] a' betesebb Tudományokból, melyekben jó Magyar Könyveink ne volnának; és a' minek heával vagyunk még most, bizodalmasan reménylhetni, hogy az is egy két esztendő' alatt ki fog pótoltatni. Ha a' Mathesist Dugonits,²⁶ a' Physicát Molnár szerentsésen ki ejthette Magyarúl,²⁷ miért ne lehetne a' többi Tudományokat, melyekben nem fordulnak olly mesterséges nevezetek elő?

Ez volna tehát Méltóságos Uram! a' Nevelésnek képe, melyet Nagyságodnak parantsolatjára, inkább az olvasásból 's tsekély itéletemből, mint sem tapasztalásból szerzett gondolatim szerint festettem. Kétség kívül találtathatnak benne olyan vonások, melyek az ezen dolgokban már jártossabb kezek által meg jobbítást engednek: annyira szolgálhat mindazonáltal, hogy gondolkodásom' módját ki vehesse belőle Nagyságod.

²⁶ DUGONICS, 1784.

²⁷ MOLNÁR, 1777.

Hogy a' Tudományokat esztendő számra el nem osztottam, voltak okaim. Egy az: meg vagyok arról belső képen győződve, hogy semmire erőszakkal nem kelle-
tik a' Nevendéket kinszeríteni, hanem várni kell, míg vagy önként, tapasztalván
valamelly Tudománynak szépségét vagy hasznát, nem kívánja 's keresi az abban
való oktatást; vagy a' szükség már nem engedi annak továbbra hallasztását. Tehát
az idő, a' kedv, az előmenetel, 's több efféle környűl állások határozhatják egyedűl
meg, mikor kellessék valamelly Tudományba kezdeni, meddig folytatni, mikor vé-
gezni, és egyről más tárgyra által lépni. Sok diadalmak szedettek már a' papiroson
gondolom formán el intézett tsatákban; de bezzeg meg mutatta a' mezei viadal,
hogy másé lehet a' győzödelem. Másik okam az volt: hogy bizonytalan előttem, ha
Nagyságod a' kis Grófot álhatatosan Udvarában akarja e' oktatatni, vagy a' közön-
séges Iskolákra is valahára el küldeni; mert bátor sok részben tanátsosabb a' Magá-
nos Neveltetés, kivált ha azon veszélyek szem előtt forognak, melyekbe a' maga
szárnyára botsátkozott heves Ifjú a' pajkos társolkodás által keveredhetne: de a'
Házi Nevelés sem egészen ment a' Szomorú Károktól. Én leg alább úgy véleke-
dem, hogy minden kifogás nélkül igaz az, hogy leg hasznossabb a' Közöséges
Nevelést a' házival egybe kaptsolni. Az Embernek, ki valaha a' Világban élni, és ab-
ban sokat tenni venni fog, már apród esztendeiben, a' sok féle születésű 's erköltsű
Tanuló Társakkal való néműnémű öszve szoktatás által, a' jövődöbéli Polgári
életre el kell készűlni. Tsak úgy tanulhatja meg az Ország Ifju Nagyja az igaz érde-
met a' fényes állapotnak, vakító tekintetnek, kinszerítő hatalomnak félre-tételével,
minden emberben az ő pusztá valóságában ismerni, 's betsűlni.

Méltóságos Uram! Ha a' már fél esztendeig folytatott szolgálatomról kétség
kivűl bé-adott bizonyosság, ha a' Nevelésnek ezen hírtelen készűlt képe, hihetővé
teszi Nagyságod előtt azt, hogy nagyra mutató kedves Magzatját Isten' segítségével
el vezethetem azon nagy tzielra, melyet a' Nevelés' meg-határozása foglal magá-
ban: reménylem nem fogja meg vetni Nagyságod alázatos kérésemet, melyet sze-
mélyem iránt minden himezés nélkül be nyujtok Nagyságodnak.

Tudva vagyon Nagyságod előtt, hogy mint Győri Megyének Tagja Püspököm'
engedelmevel fogtam a' kis Gróf' neveléséhez; semmit nem kételkedvén, hogy Ő
Nagysága egész végig meg hágy el kezdett tisztemben. De a' Méltóságos Grófnának
kegyes levelére különben hangzott a' válasz. Ugy hogy már nem sokáig folytathat-
nám hivatalomat, ha tsak vagy a' Veszprémi Megyébe által nem kéredzem, vagy a'
Papi köntöstől tellyesen bútsút nem veszek. Az elsőre igen is kész volnék bizván
hogy utóbb várhatnám Nagyságod' kegyességétől szerentsés alkalmaztatásomat:
de Nagyságodnak közben-járása nélkül egyedűl az én kérésenre nehezen fogadna
bé a' Veszprémi Püspök, minthogy jó ideig kevés hasznót hajtana személyem Me-
gyéjének, és, a' mint hallom, náluk szokatlan példa a' Praefectusság. A' másodikra
annál örömebb reá állnék: mennél kevesebb akadályt találnék ekképpen köte-
lességemnek minél hivebb meg felelésében. De, mi titok benne: olly fősvény kézzel
mérte reám a' Szerentse földi javait, hogy okosan nem szánhatom el magamat ezen
változásra, ha tsak a' Méltóságos Grófnak kegyes ígérete által le nem tsendesedik
aggodalmam azon Jövendőről, melyben, már éltémnek jobb részét fel áldozván,
alig tehetnék szert valami jutalmas hivatalra; a' henye életet pedig Isten 's Hazám el-
len való véteknek tartanám. Többnyire a' mi tisztémnek kötelességeit illeti, foga-
dom Nagyságod előtt is, hogy annak, mint lelkemben 's betsűletemben járó dolog-
nak, minden részeit igazán szorgalmasan bé fogom tölni.

2.

[Festetics György nevelési utasítása fia részére]

A' Bétsben költ 7^a 8^{br}. 1790^{dik} Esztendőben Fiamnak neveléséről való Gondolatoknak bővebben való végben vitelére nézve föl vészem fenékül Takáts Uramnak azon Csinálmányát, mellyel a' Nevelésnek Tárgyát, rendét, és mivoltát össze szerzette, 's azt immár mostanában magam tapasztalásimhoz képest az Esztendökre szabván egy egész Nevelésnek Folyamottját következő módon ki dolgozván:

1° *Fiam Nevelésének Tárgya:*

Minekutánna a' Fiam Magyar Országnak Polgári Társaságának egy köz tagja, és Jóság birtokosa; tehát ezen környűl állás azt hozza magával, hogy szive, értelme, és teste a' természetnek több ajándékival úgy ki miveltessék, hogy maga Kötelességének mint *ember*; azonkívül pediglen a' Polgári Társaságnak mint *Polgár-társ*, és *Jóság-birtokos* eleget tenni *tudjon* és *akarjon*, és így magának és másoknak boldogságára fog élni, és teremtetésének nyomos célját ekképpen el fogja érni.

Ezen eredettől a' Nevelésnek el osztását fel vévén immár mutatták magoktól azon tulajdonságok magokat, a' mellyeknek meg nyerése után kellek törekedni: tudni illik

Mint *Ember* kötelességeit mellyel Teremtőjéhez, Felebaratihoz, Magához köteleztetik fogja tanulni és gyakorolni. Ebből tehát az igaz Hit, Vallás, a' melly az örökös természetnek törvényeiből származik; nem különben, azon Cultus Latriae vagy csak külső tisztelet, melly a' bé hozott rendtartás miatt azon professiohoz határozatlik, a' mellyet a' Szüleinek vallásához hasonló, tudniillik a' Romai Catholica Vallás mindazért hogy minden botránkoztatás le távoztassék, mind pediglen mivelhogy az úgy nevezetni szokott Revelatio az természeti sarkalatos Hitnek segítségével és meg gyökeresítésére szolgál. Emellett az is következik, hogy Teremtőjének kézben fogásához föl emelvén szivet avval mindennémő tulajdonságit meg fontolja, Felebaratihoz pediglen kötelességet és meg határozasit elméjével keresvén abból az igasság tudományoknak applicatióját meg fogja tanulni. Végtere: Ha magához vonzó kötelességeit föl veszi, abból meg a' Lelkének mi létét és több oda való kérdéseket, nem különben az többi kötelességeihez közelítő tudományokat fogja tanulásánál céljaul venni. Ezekből tehát következik, hogy bizonyos radicabilis[?] cathecismus szükséges a' melly eőtet lassan lassan a' nagy igasságokra elől készíti, hogy midőn a' több Lelki Facultasi meg erősödnek, és hárttyája a' szeméről le fogna esni, a' meg tett jó fundamentom mellett, a' jó erköltsöt magaért kövesse. Szükséges, hogy a' Jus Naturae vagyis Religionem Naturalem mint minden cselekedetének leg utolsó okát meg tanulja, szükséges, hogy a' Metaphysica által mindezekre előre készittessen, szükséges, hogy a' Philosophiam Practicam Moralem a' melly az előbbeniekből eredetét vészi, jól meg tanulja. Végtere hogy e' mellett hogy az emberekkel való bánást, úgy mint Prudentiae Regulas, és Politicam ad Privatas activius[?] concentratam, meg értse.

Meg vizsgálván immár azon Tudományokat, a' mellyek nékie úgy mint tsak Embernek szükségesek, által mégünk azon Tudományokra, a' mellyek nékie úgy mint *Polgár Társnak* és *Jóság birtokosnak* szükségesek. – Minekutánna a' közönséges Társaságban azok a' Moraltásnak kötelességei, többekre ki terjednek, tehát szükséges a' Jus Publicum universale, Gentium Jus Patrium, és mivel a' Papi Rend

a' Civilis Organizatioban egy különös Corpust efformál, a' Jus Canonicum: Azonkívül a' Statistica, Politia minden ahoz ragasztott Publicumot illető Commercialis, finantzialis, és egyéb Cameralis Tudományokat.

Ezek meg lévén csak úgy vettük föl az Embert, mint moralis embert, és a' Közönséges Társaságot mint moralis Társaságot, immár pedig mint e Világban lévő egy alkotmánynak relatiojában föl vévén kötelességet azon Czikkelyhez rekesztjük, a' mely abból származik *hogy Josszágnak birtokosa*, mert a' Politica e Civilis relatiót az előbbeniekből meg tanulván, szükséges, hogy az Physica [Constitutum] elégtételére nézve a' Historiam Naturalem a' mennyire leg inkább azon [célhoz] szolgál, Agriculturával, Agronomiával, 's földnek mindenféle Productumának mívelésére nézve; a' Technologiával, a' melly a' földi Productumoknak el készítetéséről szól; Physicam in genere, et experimentalem, minden oda tartozandó Agozatival és Mathesist, annak külömbféle reszeivel a' melly a' most említett Tudományokból úgy inkább a' Geometria applicata, Statica, Hydraulica, Architectura civilis, Mechanica, valamelly csekelység a' Chimiabol, szükségesekek. Azonkívül az Astronomiából annyi a' mennyi a' Systhematis Planetarii explica[ti]ojához szükséges. Ezekhez még egy kis Dietetica, az az a' maga Emberi temperamentumának, és egegessége meg tartásának közönséges observatioihoz alkalmaztatik.

Az előbb elől számlált tudományoknak öszve gyűjtéséből Tárgya a' tudni^{IV} szükséges tudományok le rajzoltattak, és azoknak Preparatiojara mindjárt az első tanításnak esztendejétől fogva úgy fognak elől vetetödni a' tanítások, hogy Conscientiam moralem relata ad hominem moralem, és^V Cognitivus Physica, relata ad hominem et eus Physicam föl osztasson, de ez mellett még a' harmadik föl osztás is hozzá adatik, hogy tudniillik azok a' tudományok, a' mellyek az elől föl tett célznak praeparatiojára szükségesekek, és vehiculummal szolgálnak, a' mellyek nélkül úgy szólván azoknak kutfejehez hozzá nem lehet jutni, hozzá kaptasoltasának. Ezen Cognitiokat lehet nevezni Cognitione Subsidiarias vel Instrumentales. Ezek tehát abból állanak, magát az ember enuncialni tudhassa: arravaló nézve a' Magyar, Német, Deak, Frantzia, Olasz és ne talán Angliai Nyelvnek meg tanulása, az olvasás és Írás, a' nyelvbéli tudásnak jó stylussal akár szoval, akár conceptussal való kimagyarázattya. Azért az Orthographia, Calligraphia, jó Grammatica, 's egy szóval a' Philologia, mellyhez valamellyes a' Poesisbol, de leg inkább az jo Logica, és Rhetorica értetődik. Ehez az Arithmetica is értetődik minden részeiben, akár numerusokkal, akár betűkkel légyen folytatva; nem külömben a' Geographia és Historia a' melly az emberi Cselekedeteknek és Indulatoknak Tüköre, és Pragmaticae föl vévén minden Polgári Tudományoknak a' Szülő Anyja. Volnának ugyan még más Tudományok a' mellyek föl ékesittik a' közönséges társaságban az emberi elmét, ugymint az Esthetica, Heraldica, Diplomatica, Numeralia, Antiquaria, Steganographia, Physiognomia, Spagirica, és más egyebek, de ezek reszszerint terhelvén az esztét, reszszerint hiusággal töltvén Indulattyát az embernek, azért csak annyi abból taníttassék, hogy ahoz azoknak bővebb való tanulása után ne törekedgyék. A' mindenféle regi és ujjabb orientalis nyelveknek tanulása haszontalannak látszik. Az Architectura militaris, Ballistica, és Pyrobolaria, nem külömben a' Nautica hasznossabbnak látszatnak, de ha csak különös geniust idővel az

^{IV} törölt: tanulni

^V törölt: Actionis Physicas

ifjuban nem tapasztalnék, az is el mellékeztethetik, és így annyival több idő marad az elől használt tudományoknak nyomos meg tanulására.^{VI} Azon testgyakorlasok pediglen, a' mellyek az egészségnek és testnek meg erősítésére is szolgálnak, Gymnastianak nevezete alatt a' Dieteticához ragasztom,^{VII} úgymint a' Tantz annak mindenféle nemeivel; A' testnek mozdulasat illető játékok, a" mellyekben^{VIII} magunknak modosságot szerzünk, nemkülömben a' Lovaglást, fegyver gyakorlást, és Kardoskodást, könnyű ugrást, fördést, uszást értek. Ezeken fellyül pediglen Takáts Urnak helyes reflexioja szerent is a' Kerti Mivelesnek gyakorlását, mivel ez az emberi természetet az első Céljához közelítő, a' mezzei gazdasághoz leg hasonlóbb, és régi nagy embereknek Simplicitassához régi időben leg alkalmazhatóbb, kívánom a' többihez kaptsolni, csakhogy ebben is mindenkor a' hasznos dolgok, a gyönyörködtetőknek eleibe tétessenek, és asztalosságot.

Ezen egész Complexumból láztatik az egész tanulás folytatásának az eö ki terjedése. Én ezen az bemenetelben a' leg fontosabb tudományokat elől tettem, mivel azoknak tanulása tárgya a' nevelésnek. A kellemetesebb tudományokat pediglen mivel csak a' közönséges tárgyra szolgálók, utóbb helyhez tettem, hogy tudniillik előbb azon kérdést öszve foglaljam, hogy mit kellessék tanulni? Az már meg lévén, következő cikkelyben ezen fönt említett tudományoknak esztendőnként való föl osztását rendben fogom hozni.

3.

László Fiam' Neveléséről

A' ki tett tzelnek meg vizsgálása mutatja-meg leg bizonyosabban az arra hiven el-segítő eszközöket. Én is Fiam' neveltetésének rendjét akarván meg-szabni, mindek előtt az Ő jövőendő állapotját veszem tekintetbe. Magyar Ország' Polgári Társaságának egy köz tagja lesz Ő, 's a' mellett Jóság-birtokos is: ehez képest nevelésének úgy kell intézve lenni, hogy maga Kötelességének mint *Ember*, a' Polgári Társaságnak mint *Polgár Társ*, és *Jóság-birtokos* eleget tenni tudjon és akarjon. Így kétség kívül magának 's másoknak boldogságára fog élni, és eképen el-éri teremtetésének nyomos tzeljét.

A' fel vett tekintetből három részre osztván az egész nevelésnek állapotját, önként ki mutatják már magukat azon tulajdonságok, vagy tehetségek, mellyeknek meg szerzése utánn kelletik törekedni, tudni illik:

Mint *Ember* meg tanulja és gyakorolja azon kötelességeket, mellyekkel Istenéhez, Felebarátihoz, magához köteleztetik. Alkalmas Vezér ugyan mind ezekre a' józan ész, a' jónak 's rosznak lelkünk' ismételtebe öntött érzése; de minthogy ez sokszor homályos, nem is elegendő az emberi szivnek mindenkori megnyugosztatására: szükséges, hogy a' ki-nyilatkoztatott Isteni Vallásnak tzikkelyeit is tanulja; annyival inkább, hogy ez a' természeti sarkolatos hitnek segítségére, és meg

^{VI} széljegyzet: N. B.: Mythologia – modicum; Lingua Graeca ussalí[?]; Lingua Slavica, acceptabus[?]; Jus feudale; Jus Publicum Germaniae; Institutiones Iustiniani Pandaectae – ex his quatuor Collegiis Pandectis penitus exmissi aliquid solummodo delibare o portet[?]

^{VII} széljegyzet: Declamatiot és Actiot

^{VIII} törölt: a' dolgok

gyökeresítésére szolgál. Mivel pedig a' külső Isteni tiszteletnek idővel több nemei támadtak az emberek között: értetődik, hogy minden botránkoztatás' el-távasztatásáért is, Szülőinek Vallásához, a' Római Katholika Hithez fogja magát tartani. Arra való nézve egy ezen vallást oktató okos könyvel, vagyis kathekizmussal kellelt néki élni, hogy a' nagy 's mély igazságokra lassanként el-készíttessék; okos könyvel, mondám, hogy minden helytelen vagy haszontalan tanítások el-melőlőztessenek: ne hogy utóbb le esvén szeméről a' hártya, és által látván azoknak gyengeségeket, a' jót is meg utálja miattok. A' jó erköltsét, és természetes igazságot mindenkor önnön magáért szeresse 's kövesse. Szükséges tehát, hogy a' Metaphysicában mind az Istennek tökéletességeit, mind a' lélekből 's testből álló embernek mivoltát megértvén, meg tanulja a' Természet' Törvényét, mint minden tselekedetének utolsó okát, és a' mi ezekből veszi eredetét, a' Moralis Philosophiát, és az emberekkel való bánást akárminémű esetekben.

Meg határozván már minémű tudományok szükségesek egy általjában az embernek mint tsak embernek: lássuk tovább mi féle tudományok kívántatnak meg egy valamely Polgári *Társaságban élő emberben*. Egy Köz Társaság' Tagjának kötelességei tudni való, többekre ki terjednek, mind önnön magára, mind feljebb 's alább való Polgár-társaira nézve. Szükséges tehát neki tudni: mit nyer, mit vesz, mivel tartozik, mire köteleztetik egy ember, a' ki valamely, és különösen egy bizonyos Társaság' hasznának él. Mind ezekre meg tanít az úgy nevezetni szokott Jus Publicum Universale Gentium, 's Jus Patrium. Mivel pedig még eddig a' Papi Rendnek is rész engedtetik némely világi ügyeknek el-intézésében: hasznos fog lenni a' Jus Canonicum meg tanulása is, azon kívül, 's pedig különösen, a' Statistica, Politia minden hozzája tartozandó, a' köz jót illető Commercialis, finantialis, és egyéb Cameralis Tudományokkal egyetemben. Nem lesz talám épen haszontalan ezekbe is, úgy mint Jus feudale, Jus Publicum Germaniae, Institutiones Justitiam, ha tsak oldalaslag is belé tekinteni.

Eddig tsak úgy vettük fel az embert, mint egy akárminémű Társaságban élő alkotmányt, a' nélkül, hogy tekintetbe jött volna az ő állapotjának bizonyos neme; azért a' tudományok is tsak általjában voltak ki vetve. Már Fiamról szólván, minthogy az a' Köz-társaságban *Jószág-birtokos* fog lenni: tudni való, hogy az azzal való bánást tellyes valóságában kell néki érteni. A' végre szükséges lesz néki a' Természet' adományinak ismérte, a' Historia Naturalis azért kiváltképen, mivel ez igen meg könnyebíti a' mezei gazdaság' gyümölsös üzését; tudni kell néki a' föld' művelésének mesterségét, az Agriculturát, 's Agronomiat, és az ezek által szerzett termésnek jó el-készítését a' Technológiát. Szükséges tovább a' Physica minden ágazatival a' Természet' erejének 's rendének ki tapogatására; a' Mathesis több részeivel, mellyek közül leg hasznavehetőbb a' Geometria adplicata, Statica, Hydraulica, Architectura Civilis, Mechanica, valami kevés a' Chimiából is; végre az Astronomiából annyi, a' mennyi az Égi testek' 's földünk' forgásának meg értésére elegendő. Igen hasznos lészen ezekhez valamelyest a' Diaeteticából is adni, az egészségnek természetes szerekkel való ép fen-tartására.

Ezen elől-számlált Tudományokból egybevéve áll az egész tudománybeli nevelésnek tárgya. Azokat már a' tanításnak első esztendejétől fogva úgy kell fel osztani, hogy benne a' Nevendék mind az erköltsi, mind a' világi állapotra nézve fokonként előmenjen. De ehez hozzá kell kaptsolni a' harmadik fel-osztást is, melly azon segédtudományokat foglalja magában, mellyek nélkül a' mélyebb tudomá-

nyoknak kútfejéhez bajjal lehetne el-jutni. Ezek abból állanak, hogy az Ember értelmesen ki tudja magát ejteni. Ez mennél több nyelvben történhetik, annál szembe tűnőbb a' tökéletesség. Leg hasznavehetőbb Fiamra nézve a' Magyar, Német, Deák, Frantzia, Olasz, Tót, 's talán az Anglus nyelv is. Azokat tehát úgy meg kell néki tanulni, hogy őket mind olvasva értse, mind szóval 's tollal helyesen ki-tudja magát általok magyarázni. Erre szükséges a' jó és szép írás, a' nyelvnek grammaticalis tudása, egy szóval a' Philologia. Tovább tudni kell a' Mythologiából is annyit, hogy meg érthesse a' gyakran szem elejbe kerülő képeknek, 's a' régi nevezetes Poetáknak értelmeiket, de leg inkább a' jó Logicára, és Rhetoricára kell fordítani az időt, 's igyekezetet. Ehez az Arithmetica is értetődik akár számokkal, akár betűkkel legyen a' Vetés folytatva; úgy nem különben a' Geographia is, és a' Historia, melly az emberi tselekedeteknek és indulatoknak tüköre; 's ha a' mult eseteknek okai, következási jól gondolóra vetetnek minden Polgári Tudományoknak Szülő Annya.

Volnának ugyan még Tudományok, a' mellyek a' közönséges Társaságban fel ékesítenék az emberi elmét; úgy mint az Esthetica, Heraldica, Diplomatica, Numaria, Antiquaria, Steganographia, Physiognomia, Spagirica, és más egyebek, de mivel ezek rész szerint terhelik az embernek eszét, rész szerint hivsággal töltik indulatját: azért tsak annyi tanítassék belőlük, hogy azoknak bővebb tanulására ne vágyód-jék. A' mindenféle régi 's újabb Nap-Keleti nyelvek' tanulása is haszontalannak lázlik. Az Architectura militaris, Ballistica, Pyrobolaria nem különben a' Nautica már hasznosabb volna; de ha tsak idővel különös hajlandóságot a' katona életre nem tapasztalnék az ifjuban, ezeket is el lehetne mellőzni, és így annyival több idő marad az elől-számlált tudományoknak nyomos meg tanulására.

Végre azon testi gyakorlásokat, mellyek az egészségnek 's a' testnek meg erősítésére szolgálnak, Gymnastianak nevezete alatt, a' Diaeticához ragasztom. Ide tartozandó mindenek előtt: a' Declamatio és Actio; a' tántz mindenféle nemeivel; a' testi mozgással egybe kaptolt játékok mellyek az embernek módos készséget szereznek; nem különben a' lovaglás, fegyveri gyakorlás 's kardoskodás, könnyű ugrás, földés, uszás. Ezekhez kaptoltatik a' kerti mivelésnek gyakorlása is, mivel ez az ember' természetes tzéljához leg inkább közelít, a' mezei gazdasághoz leg hasonlőbb, és sok régi nagy embereknek ártatlan együgyűségéhez leg alkalmatosabb; tsak hogy ebben is, a' mint értetődik, mindenkor a' hasznos dolgok elejbe tétessenek a' gyönyörködtetőknak. Meg érdemli utoljára az asztalosság is több okokból, hogy meg tanulására valamelyes idő szánattassék.

Ki tetszik már ezekből nyilvánóságosan, a' tanulás' folyamatjának tellyes ki-terjedése. A' leg fontosabb tudományok mindjárt előre tétettek, mivel azoknak tanulása tárgya a' nevelésnek; a' kellemetesebbek pedig hátrább estek, mivel azok tsak segítő szerek a' közönséges tárgyra: hogy így tudni illik először is azon kérdés fejtessen meg: Mit kell a' Fiamnak jövendőre tanulni?

Ez már meg lévén a' következő tikkelyekben a' felyebb elő-hordott tudományoknak esztendőnként való fel osztását fogom rendbe szedni.

Rövidítések és irodalomjegyzék

- BECKER
1782–1785
Dessauische Zeitung für die Jugend und ihre Freunde. Szerk. Rudolph Zacharias BECKER, Dessau, 1782–1785.
- CAMPE
1788
CAMPE, Joachim Heinrich: *Kleine Seelenlehre für Kinder.* Wien, 1788.
- 1789
CAMPE, Joachim Heinrich: *Erköltsti könyvetske. Íródott a pallérozottabb rendbéli gyermekeknek hasznokra.* Fordítódott németből FÖLDI Ferenc által. Komárom és Pozsony, Wéber, 1789.
- CSANAK
1983
CSANAK Dóra, F.: *Két korszak határán. Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó.* Budapest, Akadémiai, 1983.
- DUGONICS
1784a
DUGONICS András: *A tudákosságnak első könyve, mellyben foglaltatik a bető-vetés (Algebra).* Pesten, Landerer Mihály, 1784.
- 1784b
DUGONICS András: *A tudákosságnak második könyve, mellyben foglaltatik a föld-mérés (Geometria).* Pesten, Landerer Mihály, 1784.
- FEHÉR
1996
FEHÉR Katalin: *A felvilágosodás pedagógiai eszméi és a főúri magánnevelés.* In: *Iskolakultúra* 6 (1996) 2. sz. 85–93.
- 1997
FEHÉR Katalin: *Ráday Pál ismeretlen kéziratot utasítása fia nevelőjének 1723-ból.* In: *Magyar Könyvszemle* 113 (1997) 2. sz. 220–225.
- 1999
FEHÉR Katalin: *A felvilágosodás pedagógiai eszméi Magyarországon.* Budapest, Eötvös, 1999.
- FLEURY
1683
FLEURY, Claude: *Catécisme historique, contenant en abrégé l'histoire sainte et la doctrine chrétienne.* Paris, Clouzier, 1683
- GELLERT
1776
GELLERT, Christian Fürchtegott: *Fabeln und Erzählungen.* Leipzig, [s. n.], 1746–1748. *Gellert R. F. professor-nak erköltsös meséi és elő-beszéllései.* Ford. KÖNYI János. Pécs, Engel, 1776.
- HORNYÁK
2006
HORNYÁK Mária: *„Ó nőly, épülj remek csemete!”.* *Teleki Imre gróf neveltetése a 18. század végén.* In: *Neveléstörténet* 3 (2006) 3–4. sz. 5–19.

- HORVÁTH
1792
HORVÁTH Ádám, Pálóczi: *Psychologia, az az a lélekről való tudomány*. Kézirat, 1789. (Nyomtatásban: Pest, Trattner, 1792.)
- KOSÁRY
1980
KOSÁRY Domokos: *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1980.
- LAKATOS
1910
LAKATOS Vince: *Festetics György gróf plánuma fia neveltetéséről*. In: *Magyar Középiskola* 3 (1910) 225–230.
- MILLER
1773
MILLER, Johann P.: *Handbuch zu gemeinnütziger Bildung und Unterweisung der Jugend in öffentlichen Schulen*, Ulm, Stettin, 1773.
- MILLOT
1790–1791
MILLOT, Claude François: *A világnak közönséges története*. 1–2. köt. Ford. VERSEGHY Ferenc. Pest és Buda, Weingand, 1790–1791.
- MOLNÁR
1777
MOLNÁR János: *A természetiekről, A fizikának eleji Newton tanítványainak nyomdoka szerént*. 1–2. köt. Pozsonyban és Kassán, Landerer Mihály, 1777.
- PALMA
1770
PALMA, Karl Franz: *Notitia rerum Hungaricarum ab origine ad nostram usque aetatem*. Nagyszombat, Jezsuita Akadémiai, 1770.
- SALZMANN
1782
SALZMANN, Christian Gotthilf: *Moralisches elementarbuch*. Leipzig, Crusius, 1782.
- 1787
SALZMANN, Christian Gotthilf: *Nachrichten für Kinder aus Schnepfenthal*. Leipzig, Crusius, 1787.
- 1788–1812
SALZMANN, Christian Gotthilf: *Der Bote aus Thüringen*. 1788–1812.
- SEILER
1790
SEILER, Georg Friedrich: *A' Kisdedek' vallásbéli oktatása*. Ford. FEJÉR György. Pozsony, Landerer Mihály, 1790.
- STOHL
2008
STOHL Róbert: *Festetics György Plánuma fia neveltetéséről*. In: *Kutatók az Eötvös József Főiskolán 2007*. Szerk. STEINERNÉ MOLNÁR Judit. Baja, Eötvös József Főiskola, 2008 (megjelenés előtt)
- SZABÓ
1928
SZABÓ Dezső: *A herceg Festetics-család története*. Budapest, Franklin Társulat, 1928.

SZEKÉR

1791

SZEKÉR Joakim Alajos: *Magyarok eredete, a régi és mostani magyaroknak nevezetesebb tselekedeteivel együtt*. Pozsony és Komárom, 1791.

TAKÁTS

1890

TAKÁTS Sándor: *Péteri Takáts József*. Budapest, Hunyadi Mátyás Intézet, 1890.

VÁLYI

1796–1799

VÁLYI András: *Magyar Országának leírása. Mellyben minden hazánkbéli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; uradalmak, fábrikák, huták, hámorok, savanyú, és orvosló vizek, fürdöházak, nevezetesebb hegyek, barlangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők, azoknak hollételek, Földes Urok, fekvések, történettyek, külömbféle termésbéli tulajdonságaik, a' betűiknek rendgyek szerént feltaláltatnak*. 1–3. köt. Buda, 1796–1799.

VILLAUME

1786

VILLAUME, Pierre: *Abhandlung über die Kräfte der Seele, ihre Geistigkeit und Unsterblichkeit*, Wolfenbüttel, 1786.

VIRÁG

2007

VIRÁG Irén: *Die Erziehung des Hochadels in Ungarn zwischen 1790 und 1848*. In: *Germanistische Studien* VI. Szerk. HARSÁNYI Mihály–René KEGELMANN. Eger, Eszterházy Károly Főiskola, 2007. 213–227.

**Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának
összeírasi és árverési jegyzőkönyve**

(Kolozsvár, 1852. november 23.)

Tusnádi Kovács Miklós erdélyi megyéspüspök Csíkszékből született, 1769. január 26-án. Jakabfi József tusnádi plébános – Miklós Pál keresztnéveken – még aznap megkeresztelte. Előneve nem nemesi predikátum, születési helyét jelöli. Szülei – Kovács István és Raffain Klára – „székely huszár földészek” voltak. Az alsófokú iskolában születési helyén, a középfokúban Csíksomlyóban¹ tanult.² A kolozsvári jogi stúdiumok után a várad egyházmegye székhelyén, Nagyváradon³ végezte el a teológiát. 1794-ben szentelték pappá, négy év múlva Pecsézölősen⁴ plébános, majd egykori tanintézete, a várad szeminárium tanára lett. 1814 szeptemberétől az 1827. esztendőig elhalmozták címekkel és feladatokkal: kanonokká, a szeminárium rektorává, gáborjáni préposttá, majd Bihar vármegye táblabírájává nevezték ki. Politikai tapasztalatokat is szerzett, amikor 1822-ben a káptalan országgyűlési követeként részt vett a pozsonyi diétán. Egyházi pályája egyre jobban felfelé ívelt: 1824-ben Debrecen plébánosa, majd három év múlva, 1827. május 24-én erdélyi megyéspüspökké nevezték ki. 1828. január 28-i megerősítését követően, április 16-án iktatták be fontos hivatalába. 1838. május 20-án ünnepélyes szentmise keretében ő celebrálta a kolozsvári Szent Mihály templom ma is álló tornyának alapkövetelét, amelynek megvalósítása Kedves István apát-plébános (1782–1864) érdeme.⁵

1848-ban, a magyar felelős kormány kinevezése után, augusztus 27-től kezdődően a hónap utolsó napjaira szervező gyűlést hívott össze, hogy az Erdélyi Római Katolikus Státust ismét a régi ügykörével léptethessék életbe. A státusgyűlésen kidolgozták a Státus szabályzatát és egy 24 tagú, állandó bizottságot állítottak fel. A megszületett tervezetet augusztus 31-én felterjesztették a nádornak és a miniszteriumnak. Az időközben bekövetkezett történelmi változások nem adtak lehetőséget a válaszok megfogalmazására és az egyházhoz való visszajuttatására.⁶

Tusnádi Kovács Miklóst az „adakozó” jelzővel illették, mivel nagy összegekkel támogatta a tudományos és az egyházi intézményeket, így a kolozsvári székhelyű Erdélyi Múzeum-Egyesületet, illetve az 1848–1849-es szabadságharcban megrongálódott templomokat. 1847-ig adományai 157 250 forintot tettek ki.⁷ Az EME-nek 12 500 forintot, a Magyar Tudományos Akadémiának 100 aranyat adott, a templo-

¹ Csíksomlyó (ma: Șumuleu Ciuc, közigazgatásilag Csíkszereda része, Miercurea Ciuc, RO)

² Koncz István tusnádi plébános részletesen beszámolt Tusnádi Kovács Miklós életéről a Pakó János kolozsmonostori plébánosnak írt levelében. (Csíktusnád, 1900. március 17.) Fájdalmas Szűzanya plébánia irattára, Kolozsvár. Itt köszönöm meg Nt. Kádár István c. esperes-plébános úrnak, hogy engedélyezte a tudományos kutatást.

³ Nagyvárad (ma: Oradea, RO)

⁴ Pecsézölős, később Váradszölős (ma: Seleș, RO)

⁵ Sas, 2006. 206–207.

⁶ Sas, 2002. 69.

⁷ SZINNYEI, 1899. 1345.

mok és egyéb intézmények újjáépítésére 150 000 forintot juttatott, ezen túlmenően, Kézdivásárhelyen⁸ 2-3 székely ifjút neveltetett 10 000 forintos alapítványából.⁹ Lelkészpapjai felkészültségének elősegítése érdekében tudományos könyvek beszerzésére is jelentős összeget hagyományozott. Az 1814-ben emelt tusnádi¹⁰ római katolikus templomnak nagyméretű oltárt, szószéket építtetett (összesen 4600 váltó forintért), és szentségtartót, valamint „valódi aranyas fehér Casulát, egy ezüstös kéket, 1 feketét s egy jó vegyes színűt” adományozott. Végrendeletében a templomnak 2000, a misealapba 400, a kápláni alapba 1000 pengőforintot hagyott.¹¹ A hála arra kötelezte a tusnádi híveket, hogy a nagylelkű donátor képével díszítsék a főoltárt. Ezzel magyarázható, hogy a falu védőszentjén, Assisi Szent Ferencen kívül a kegyes püspököt ábrázoló festmény is oltalmazza őket. Az 1850 körül önálló településsé alakult Tusnádfürdőn¹² a helyi születésű erdélyi főpap 6000 váltóforintos anyagi hozzájárulása tette lehetővé a szegény sorsú betegek elhelyezésére szolgáló, úgynevezett Püspökház felépítését. A nagy kőépületet végrendeletében a tusnádi iskolának adományozta.¹³ Gyulafehérvári püspöki titkára, Gál József feljegyzése¹⁴ szerint 1835-től haláláig, 1852-ig a „Szegényebb sorsú Egyházmegyék, Papok, Kántorok, Oskolák felsegállítására, Templomok és Oskolák építésére s más egyéb Szent Czélokra s jo tévő közintézetekre, maga Püspöki Uradalma jövedelméből” összesen 381 351 „rhénes” forintot adott.

A fentiekén túlmenően Tusnádi Kovács Miklósnak fontos szerepe volt a kolozsvári zsidóság életében és megerősödésében. Az egykori – ahogyan neve is megőrizte – Zsidótemplom utcában¹⁵ épült fel Kolozsvár¹⁶ első ortodox zsinagógája. Az 1850. július 9-én történt ünnepélyes alapkövetétel után a következő év végén, december 2-án avatták fel a Fekete György tervezte klasszicista stílusú imaházat, amelyen a püspök mint az erdélyi zsidók fővédnöke vett részt. Ez azért volt lehetséges, mert a gyulafehérvári püspök a XVIII. században és a XIX. század első felében különleges joghatóságot gyakorolt a gyulafehérvári zsidó hitközség felett, amely abban az időszakban – jogi értelemben – magában foglalta a fejedelemség összes izraelita lakosát. A püspökség joghatóságába tartozott a Kárpátokon túli missziós tevékenység és az erdélyi örmény-katolikus plébániák feletti rendelkezés joga is.¹⁷

1848 őszén a már beteg püspök elhagyta Kolozsvárt és az ősi székhelyre, Gyulafehérvárra¹⁸ utazott. A katonai helyzet változása és a bekövetkezett ostromállapot

⁸ Kézdivásárhely (ma: Târgu Secuiesc, RO)

⁹ Adományai jegyzékét ld. Figyelő X. 1881. 345.

¹⁰ Tusnád (ma Tuşnad, RO)

¹¹ Koncz István idézett levele Pakó Jánosnak. (Csíktusnád, 1900. március 17.) Fájdalmas Szűzanya plébánia irattára, Kolozsvár

¹² Tusnádfürdő (ma: Băile Tuşnad, RO)

¹³ CSEREY-JÓZSEF 1997. 7.

¹⁴ Fájdalmas Szűzanya plébánia irattára, Kolozsvár. Az összeg nagyságának érzékeltetésére néhány korabeli jövedelem, illetve ár: Bolyai János nyugdíja 400, egy sebészprofesszor évi fizetése 400, egy iskolamesteré 120 rf, 1 véka búza 18-24 krajcár, 1 véka kukorica 15 krajcár, 1 pár csizma 3 rf., egy „mindennapi mente” 15 rf. volt. Egy-egy nagyobb templom új tetőzete 10.000 rf-ba került. 1 konvencionális ezüst (más néven rajnai vagy rhénes forint) = 2,5 váltóforint. 1 rhénes forint = 60 krajcár

¹⁵ Később Pap, ma Str. Paris (Párizs) utca

¹⁶ Kolozsvár (ma: Cluj-Napoca, RO)

¹⁷ GLÜCK, 1998. 53.

¹⁸ Gyulafehérvár (ma: Alba Iulia, RO)

miatt egyre jobban elszigetelődött a külvilágtól. Október végén már az utakat is a román felkelők ellenőrizték. Abban az időben – részben a hadműveletek, részben egészségi állapota miatt – le kellett mondania arról, hogy kedves városába, Kolozsvárra utazhasson.¹⁹

Megrendült egészségügyi állapota miatt 1851. augusztus 12-én a bécsi udvar segítségképpen, hebroni címmel koadjutorként Haynald Lajost (1816–1891) nevezte ki az erdélyi egyházmegye utódlási jogú segédpüspökének. Tusnádi Kovács Miklós hosszas betegeskedés után 1852. október 15-én hunyt el. Halálakor az alábbi gyászjelentést tették közzé:

„Nagyméltoságu és Főtisztelendő tusnádi Kovács Miklós erdélyi róm. kath. Püspök, Ő cs. kir. apostoli Felségének valóságos belső titkos Tanácsosa, sz. István apostoli király lovag rendének középkeresztes vitéze, az erdélyi kath. iskolák és növeldék Főigazgatója, földi életének 84-ik, püspökségének 25-ik évében, miután lelkét a' haldoklók szentségeinek példás felvételével az örök utra elkészítette, folyó hó 15-kén, reggeli 6¾ órakor Istenben elnyugodott. A' nagy halottnak lelkeért holnap reggeli 10 órakor a piaczi templomban engesztelő áldozatok fognak a' Mindenhatónak bemutatni; földi részei pedig a' károly-fejérvári székesegyházi sírboltba – végrendelete szerint – örök nyugalomra átvitetni.
Adjon Isten örök megnyugovást az elfelejthetlen Főpásztor és Atyának, 's az elenyészhetetlen világosság fényeskedjék neki!

Kolozsvárt Mindszenthava 15-én 1852.”

Az elhunyt főpapról még életében megjelent egy szerző feltüntetése nélküli tisztelegő kiadvány: *Erdélyi püspök Nméltgú Tusnádi Kovács Miklós úr, jeles neve napjára üdvözlöte alázatos tisztelőjének*. Kolosváron, 1735. A kir. lyceum bet. Szinnyei József írta össze könyveinek jegyzékét: *Ad clerum populumque occasione sollemnis suae inaugurationis Albo Carolinae anno 1828, die 16. Aprilis. Claudiopoli. Literae pastorales in negotio mixtorum matrimoniorum ad clerum suae dioecesis dimissae 1841*. (Fasciculi Ecclesiastici 1842. II. 233. l.)²⁰

Tusnádi Kovács Miklós püspök halála után Gyárfás Miklós (1784–1853) esperes-kanonokot, gyulafehérvári plébánost és hatolykai Pakó János (1814–1887), tb. főesperest, az erdélyi püspöki szentszék ülnökét, püspöki dísznököt, kolozsmonostori plébánost bízták meg – végrendeleti végrehajtóként – a hagyaték ingóságainak összeírásával és annak elárverezése megszervezésével. A néhai püspök ingóságainak kolozsvári jelenlétét és árverését az magyarázza, hogy a főpap szinte állandóan Erdély egykori fővárosában tartózkodott. Egyházi tisztsége miatt hagyományosan vezető feladatkör illette meg a Főkormánysház (Gubernium) keretében, amelynek mindenkoron igyekezett eleget tenni. A Főkormánysház tanácsosaként az „egyházi, alapítványi és iskolai bizottmány”, a „könyvvizsgáló biztosság” elnöke, az Országos Karolina Kórház „kórházi bizottmány” tanácsosa és az erdélyi római katolikus iskolák főigazgatója címeteket viselte. Hivatalos levelezését Kolozs-

¹⁹ GLÜCK, 1998. 54., 55.

²⁰ SZINNYEI, 1899. 1345.

várról keltezte, a nagy horderejű kérdéseket ott tárgyalta meg, és a fontos döntéseket igénylő ügyek iratcsomóit szintén a kincses városba kérette.

Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök hagyatékának összeírási és árverési jegyzőkönyve nagyon sok érdekességgel szolgál. Mára már ismeretlennek tűnő tárgyakat, elfeledett kifejezéseket hoz vissza a múlt, a felejtés homályából. A licitálók, a vásárlók névsorát olvasva meglepőnek tűnhet, hogy a kereskedőkön, esetleges továbbértékesítőkön kívül milyen sok, ma is név szerint ismert, emlegetett kolozsvári polgár – így hídvégi gróf Mikó Imre, Kedves István, Ladányi Gedeon, Szombathelyi Gusztáv, Schütz József, Hirschfeld József, Benigni Sámuel – igyekezett szert tenni egy-egy nehezen beszerezhető tárgyra, régi, becses holmira, vagy éppen jófajta boritalra. A nagy érdeklődést és az árverési kedvet fokozhatta, hogy az egyik erdélyi püspök ingóságaira tehetek szert. A közreadott jegyzőkönyv tudományos értékét emeli, hogy a becsült árak és az az összeg, amennyiért végül is elkelték az adott tárgyak, egyaránt szerepelnek benne, ami igen hasznos adalék a korral foglalkozó gazdaságtörténeteszek számára is.

**Néhai Csík Tusnádi Kovács Miklos úr ő excellentiajának
Kolosvár várossában hátra hagyott
minden nemű fellelhető javairol készült
öszeírási és árverési jegyző könyv²¹**

Javak Nemei	Becsűár ezüstbe	
	Rf	xr
1. Két hus főző nagy réz kandér ²²	18	40 ²³
2. 13 réz kasztrol ²⁴ fedelestől	49	
3. 2 uti kasztrol ²⁴ megczínezve	2	20
4. 2 Hosszu réz tepsi	11	20
5. 1 Kerek réz tepsi	2	
6. 4 lapos réz kásztrol ²⁴	10	40
7. 2 lapos réz pléh	7	10
8. 1 réz szűrő megczínezve	2	30
9. 2 réz meritő kalán ²⁵		
10. 2 hab hányo kalán	3	50
11. Egy tálalo kalán		
12. Negy réz cifra forma	2	20
13. 1 habverő sárgarézt üt	2	
14. 2 habverő drot		12
15. 1 nagy sárgarézt mozsár ütője eltörve	26	40
16. 1 réz tál 1 hosszú forma 1 kalán kandérmoso	2	50
17. 1 vas serpenyő		24
18. 1 pecsenye alá való		30

²¹ A Fájdalmas Szűzanya plébánia irattára, Kolozsvár

²² Kandér (kondér) = nagyobb fazékfajta, üst

²³ Az 1–24. tételre vonatkozó megjegyzés: „[M[é]]t[ő]s[á]l[g]o[s] Successor [jogutód] Püspök Haynald Lajos urnak fundus Instructusba [gazdasági felszerelésbe] átadattak, a réz edények fontja per 20 xr ezüstbe.”

²⁴ Kasztrol (fr.) = lábas

²⁵ Kalán (kalány) = kanál

		Javak Nemei		Becsüár ezüstbe			
		Rf	xr	Rf	xr		
19.	3 pléh ráf ²⁶				1		
20.	4 pléh krém forma	1			20		
21.	Egy ostya sütő	3					
22.	1 Réz compona ²⁷ mértékkel	1					
23.	Pánko ²⁸ vágó formák	24					
24.	Kis pléh reszelő	40					

Sor-szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
25.	Két fagylaltos pixis ²⁹	5					
26.	4 fagylaltos on formák	4					
27.	1 Csontvágó bárd		24	M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak ³⁰ fundus Instructusba ³¹			
28.	3 görbe réz 6 pléh	1	30				
29.	2 spritz ³² és egy ágymelegítő	1	30				
30.	1 Dobszita		48				
31.	Egy nagy vasfazék		48	Tauffer Josef	33	51	fizetett
32.	Három vas lábos		40	Tauffer Josef		41	fizetett
33.	1 ros[s]z palacsinta sütő		10	Bakos Josef ³⁴		11	fizetett
34.	Egy szakaszto pléh és víz melegito	2	20	Benigni Josef		32	fizetett
35.	Egy ros[s]z réz üst			Tauffer Josef	2	50	fizetett
36.	Két vas rostély]		40	Lebli [Károly]	1	15	fizetett
37.	Egy ágymelegítő			M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak fundus Instructusba			
38.	Egy kávé örlő		20	T. Pako János		21	fizetett
39.	Hat eczetes üveg eczettel	2		Déák István ³⁵	2	10	fizetett
40.	Két konyhaasztal		48	Filker Ferencz		48	fizetett
41.	1 viztarto és egy csontvago pad		24	Kozák Ede ³⁶		30	fizetett
42.	4 Fogas		12	ott hagyatott			
43.	1 nagy vaskalán		10	Lebli [Károly]		28	fizetett
44.	1 Almarium ³⁷		48	A' Kuptanak ³⁸ adatott			
45.	1 mozsár tarto tőke		10	ot[t] hagyatott			
46.	2 Szita		20	Bakos Josi		21	fizetett
47.	2 eczetes átalag ³⁹ 1 üres 1 teli	2		Kozák Ede	2	10	fizetett

²⁶ Ráf = abroncs

²⁷ Kompona = karosmérleg

²⁸ Pánkó = forgácsfánk, csöröge

²⁹ Pixis = henger alakú doboz. Az egyházban általában az ostya tárolására szolgált.

³⁰ Haynald Lajos (1816–1891) erdélyi püspök

³¹ Fundus Instructusba (lat.) gazdasági felszerelésbe

³² Spritz (ném.) = fecskendő

³³ Tauffer József esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, kávéháztulajdonos. Boltja a főtéri plébánia mellett volt.

³⁴ Bakos József, a királyi főtanoda vegy- és természettani műtermének szolgája

³⁵ Déák István, a Szent Mihály plébánia szakácsnőjének a férje

³⁶ Kozák Ede (Eduard) fűszerkereskedő

³⁷ Almarium = fiókos-polcos szekrény, a szekrény népies neve. Egyes vidékeken ezt a bútorfajtát pohárszéknek nevezték.

³⁸ Kupta = szakács, szakácsné

³⁹ Átalag = kb. 70 literes tokaji boroshordó. Nevezték félhordónak is. A régi rendszer szerint 1¼ akós-nak mondták.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
48.	1 Ros[s]z kávé pergelő ⁴⁰		10	T. Pako, Janos		11	fizetett
49.	1 nagy réz üst		4	Puskas	4	10	fizetett
50.	1 mosogatólábos cseber ⁴¹		10	Tauffer Josef		15	fizetett
51.	2 ugorkás ⁴² atalag	1		Tauffer Josef	1	11	fizetett
52.	2 vízhordo nagy cseber		20	Filker Ferencz		22	fizetett
53.	2 moslékos cseber		10	ot[t] hagyatott			
54.	1 Fatál		6	Puskás		7	fizetett
55.	1 Kávéfőző üveg Kosárral		6	T. Pako János		7	fizetett
56.	3 habverő réz üst rosszak		4	Puskás	4		fizetett
57.	1 nagy réz kandér fedeles tál						
	15 font ⁴³	6		Puskás	6		fizetett
	Atvitel			Atvitel	29	91	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	29	91	
58.	2 nagyobb 4 kisebb kásztrol[] rosszak 12 font	4	48	Puskás	4	48	fizetett
59.	5 tepsi rosszak	4	24	Puskás	4	24	fizetett
60.	5 Réz Kásztrol[] fedő	3	12	Puskás	3	12	fizetett
61.	4 kis réz vandli ⁴⁴			Puskás			
62.	1 ros[s]z réztál	1	36	Puskás	1	36	fizetett
63.	1 hosszú simaforma – réz			Puskás			
64.	3 Meritő Kalán		30	Puskás		30	fizetett
65.	1 Din[n]yeforma réz – ros[s]z			Puskás			
66.	7 Pléh fedő		12	Filker Ferencz		12	fizetett
67.	1 Lapító ⁴⁵ tarka terítővel		20	Puskás		20	fizetett
68.	1 eltört réz tálalo kalán		5	Puskás		5	fizetett
69.	1 poharmoso réz ros[s]z kandér		20	Puskás		20	fizetett
70.	1 Fekete lagy fa köntöstarto	3		Kovács Ferencz	3	10	fizetett
71.	1 Gyöngyszinre festett ágyfa	1	12	Dr. Nagel [Emil] ⁴⁶	1	45	fizetett
72.	1 ros[s]z kanape 4 párnával	2		T. Pako János	2	2	fizetett
73.	1 Hosszu fehér asztal lágyfa		30	Bartáné		31	fizetett
74.	1 Egy fekete iro asztal lágyfa	1		marad a cancellarianak			
75.	1 Allo fekete iro asztal lágyfa	1		marad a cancellarianak			
76.	1 Fiokos iro asztal lágyfából	2		Kis Samu	3	41	fizetett
77.	1 Regi köntöstarto lágyfából	1	40	Papp Miklos	3	30	fizetett
78.	2 Deszka stelazsi ⁴⁷		40	Puskás		21	Puskás
79.	Egy veres ágy lágyfából	2	24	Ládai [Tódor] ⁴⁸	2	52	fizetett

⁴⁰ Pergelő = konyhai melegítőedény, pörkölő, pirító

⁴¹ Cseber (csöbör) = fából készült dézsaszertű edény

⁴² Ugorkás = uborkás

⁴³ Font = régi súlymérték. 1 font = 32 lat = 56 dkg.

⁴⁴ Vandli = konyhai, halfőzésre szolgáló eszköz

⁴⁵ Lapító = nyújtódeszka

⁴⁶ Dr. Nagel Emil (1817–1892) orvosdoktor, a kolozsvári Orvos-sebész Tanintézet sebészeti és szemgyógyászati tanszékének tanára

⁴⁷ Stelazsi = (könyves)polc, állvány

⁴⁸ Ládai Tódor liszt- és terménykereskedő

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
80.	Egy veres ágy lágyfából			Lázár Sándor	1	32	fizetett
81.	2 Kihajlo Diofa ágy	8		M[é]ll[tósá]g[o]ls Püspök urnak			
82.	1 Kihajlo diofa ágy	2		Puskás	4		fizetett
83.	1 Egy egyenes végű diofa ágy	4		T. Pako János	4	20	fizetett
84.	2 Fekete asztal lágyfa	1	40	Albert Sándor	1	52	fizetett
85.	1 Kis negyszegletű cseresnyefa asztal	5		Lőrincz Josi	2		fizetett
86.	Egy veres karton kanapé						
87.	viseltes 6 székkal	20		Ládai [Tódor]	20	10	fizetett
88.	1 Diofa rájáju közepes tükör	7		Páll Josef ⁴⁹	9	25	fizetett
89.	1 Nagy fehér fiokos almarium	3		Zinger Jákob	2	1	fizetett
	Atvitel			Atvitel	108	6	

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	108	6	
90.	1 Nagy fehér köntöstarto almarium	2	20	Warga Dani ⁵⁰	2	21	fizetett
91.	1 Ros[s]z fehér lágyfa asztal		30	Pozner		40	fizetett
92.	1 Nagy stelasi lágyfa		40	Filker Ferencz		41	fizetett
93.	32 fa gyertya tarto illuminatiohoz ⁵¹	1	36	Bakos Josef	1	5	fizetett
94.	1 Nagy asztal 3 táblával és 10 lábbal	2		Lőrincz Josef	2	10	fizetett
95.	1 Cseresnyefa kis asztal	1		Böhmtyes [Fridrich]	3	30	fizetett
96.	1 Fekete lágyfa kaszten ⁵² stelás	3		Gáll János ⁵³	3	30	fizetett
97.	1 Keményfa kanape stráfós ⁵⁴						
98.	materiaju 2 párna, 6 székkal	10		Gáll János	16	1	fizetett
99.	Egy diofa köntös tarto	5		Böhmtyes [Fridrich]	15		fizetett
100.	Egy diofa kis asztal két lábbal		2	M[é]ll[tósá]g[o]ls Püspök urnak			
101.	Egy zöld lagyfa kaszten 3 fioku		4	Albert Sándor	3	15	fizetett
102.	Egy aufsatzba ⁵⁵ valo csinált virág		15	Pálfi Miklos		50	fizetett
103.	Két aranyos luszter ⁵⁶	4		Benel	8	10	fizetett

⁴⁹ Páll József sebészprofesszor

⁵⁰ Varga Dániel bőrkereskedő

⁵¹ Illumináció (lat.) = kivilágosítás

⁵² Kaszten = fiókos szekrény, komód

⁵³ Gáll János szövetkereskedő

⁵⁴ Stráfós = csíkos

⁵⁵ Aufsatz (ném.) = asztaldísz

⁵⁶ Luszter (fr.) = csillár

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
104.	Egy könyvtarto stelás 2 zöld firhang ⁵⁷	1	20	Florian [Antal] ⁵⁸	4	1	fizetett
105.	Egy fekete mosdótál kannával	1	20	Kozak [Ede]	1	21	fizetett
106.	Egy fekete mosdótál kannával	1	20	Rettinger	1	26	fizetett
107.	27 darab vaspálcza	1	40	Lebli Károly	3	20	fizetett
108.	Egy diofa kanapé veres						
109.	földű és zöld virágu 2 karos 6 egyes székkal	30		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
110.	Egy tiszafa kaszten 3 fiokkal	7		Fröhlich [Frigyes] ⁵⁹	9	30	fizetett
111.	Egy Toilett tükör	1	40	Ládai [Tódor]	4		fizetett
112.	Egy hosszuko diofa asztal	6		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
113.	Egy cseresnyefa negyszögű asztal	1		Böhmtyes [Fridrich]	3	30	fizetett
114.	Egy ágy melletti fali szőnyeg	1		Szombathelyi [Gusztáv] ⁶⁰	7		fizetett
115.	Egy agy eleibe valo szőnyeg		40	Fülei István	1	45	fizetett
116.	Diofa köntös tarto zöld selyemmel	8		Rettinger	18		fizetett
117.	Negy landschaft ⁶¹ kép	1	36	Kovács Antal	1	40	fizetett
118.	Egy diofa kanapé fejr						
119.	materiaval 1 Karos és 6 egyes székkal	20		Böhmtyes Fridrich	28	30	fizetett
120.	Egy kis cseresnyefa asztal	2	30	Donáth Sándor ⁶²	3	10	fizetett
121.	Egy kártyázo asztal zöld posztóval	3	40	Ládai [Tódor]	6		fizetett
	Atvitel			Atvitel	258	32	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	258	32	
121½	Egy nagy kerek kihuzo						
122.	diofa asztal 9 táblával	10		Kedves István ⁶³	15		fizetett
123.	Egy takaro keszkenyő ⁶⁴		50	Hajos János ⁶⁵	2		fizetett
124.	Egy negyfiokos diofa kaszten	8		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
125.	Egy regimodi aranyos rámáju tükör	10		Dr. Szabo Jozsef ⁶⁶	24	10	fizetett

⁵⁷ Firhang (Vorhang, ném.) = függöny

⁵⁸ Florian Antal szövetkereskedő

⁵⁹ Fröhlich Frigyes esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, rozsolis-, likőr-, puncsesz-szencia-gyártó, viaszmártó

⁶⁰ Szombathelyi Gusztáv orvosdoktor

⁶¹ Landschaft (ném.) = táj

⁶² Dónáth Sándor, a királyi tábla közügyigazgatója

⁶³ Kedves István apát-plébános (1782–1864). Ld. Sas, 2005. Kedves István a vételt megörökítette naplójában, amely szerint 37 Rf. 30 xr-t fizetett érte. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

⁶⁴ Keszkenyő (keszkenő) = ez esetben asztalkendő

⁶⁵ Hajós János, = főkörmányszék melletti ügyvéd

⁶⁶ Dr. Szabó József, a királyi főtanoda orvos-sebészeti karának szemész- és szülőmestere, a bonctan és az elméleti szüléset tanára.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
126.	Két aufsatz virág üvegha-						
127.	rangokkal	2		Hajos János	2	15	fizetett
128.	Egy üveg tángyér üveg haran[gl]-						
129.	gal és csinált gyümölcse		30	Páll Josef		37	fizetett
130.	Két [kő]ső kereszt		20	Bodor Elek ⁶⁷		31	fizetett
131.	Két sárga szövetti ablakpárna		48	Florián [Antal]	1	10	fizetett
132.	Egy urvacsorát ábrázoló kép	1	20	Winkler Fer[enc] ⁶⁸ az ispotálynak ⁶⁹	1	30	fizetett
133.	Két landschaft	1		Potesznj	1	30	fizetett
134.	Ferd[inánd] Magy[ar] kir[ály] ⁷⁰ képe loháton	1		Gáll János	2	1	fizetett
135.	Fer[dinánd] Jos[ef] Császár ⁷¹ képe kicsibe	1		Dr. Szabo Josef	1	20	fizetett
135½.	Estei Ferdinánd ⁷² képe aranyos rámába	1	20	Pataki [József] ⁷³	3	1	fizetett
136.	Ferdinánd – változokep	1		Winkler Ferencz	1	50	fizetett
137.	3 Apácz munkáju kiskép	1	12	Fröhlich [Frigyes]	5	1	fizetett
138.	Egy var[ra]ltos landschaftkép		50	Szombathelyi [Gusztáv]	2	30	fizetett
139.	Egy aranyos luszter	1	40	Szombathelyi [Gusztáv]	1	45	fizetett
140.	Egy kanapé előtti ros[s]z szőnyeg		20	Fröhlich [Frigyes]	2	24	fizetett
141.	Egy fekete aranyozott faju						
142.	kanapé 2 karos és 6						
143.	egyes székekkel	64		M[é]l[tóság]o[s] Püspök urnak			
144.	Egy samerli ⁷⁴	64		M[é]l[tóság]o[s] Püspök urnak			
145.	Egy fekete aranyos kerek asztal		7	M[é]l[tóság]o[s] Püspök urnak			
146.	Kis fekete magos pökő láda		2	M[é]l[tóság]o[s] Püspök urnak			
147.	Két ablakpárna		30	Pozner		51	fizetett
148.	Egy 3 fiokos diofa kaszten	8		M[é]l[tóság]o[s] Püspök urnak			
149.	Egy cseresnyefa négyszeg asztal	2		Agoston [István] ⁷⁵	2	30	fizetett
	Atvitel			Atvitel	329	48	

⁶⁷ Miután Puchner tábornok 1848. november 23-án elfoglalta Kolozsvárt, a nyilvános fegyvergyakorlatokon való részvétele miatt Cseh Ferenc piarista házfőnökkel, gróf Kemény Sámuellel, Filtsch Jánossal, Nagy Péterrel, Mósa Józseffel együtt túszként vitték el Nagyszébenbe. Ld. GÁL, 1998. 193.

⁶⁸ Winkler Ferenc szépmű-árus

⁶⁹ Szent Erzsébet ispotály: a II. Endre magyar király (1205–1235) szentté avatott leányáról elnevezett kolozsvári szegényházat a XIII. század végén alapították. A Kőmál keleti oldaláról először a nagyipiacra (főter) költöztették. Végleges helyét 1768-ban foglalta el, amikor Bajtay Antal erdélyi püspök rendeletére a Külső-Magyar utca hátsó fertályába, a Szentpéteri templom közelébe helyezték át. Ma a templom melletti épületben van az elaggott szegények háza. Ld. ASZTALOS, 2004. 451.

⁷⁰ V. Ferdinánd magyar király (1835–1848)

⁷¹ I. Miksa (1832–1867) mexikói császár, Ferdinánd Miksa József főherceg

⁷² Estei Ferdinánd Károly József (1781–1850) főherceg, Erdély kommisszáriusa

⁷³ Pataki József tanácsos, levéltárigazgató

⁷⁴ Samerli (sámedli) = zsámoly

⁷⁵ Ágoston István tanácsos, kaszárnya főfelügyelő, szállásigazgató, a kolozsmonostori levéltár rekvizitora

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettké?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	329	48	
150.	Egy gyöngyszínű lágyfa asztal		24	Florian [Antal]	1	10	fizetett
151.	Egy Crucifixus ⁷⁶ fekete fábol	1		Pávai [János] ⁷⁷	3	1	fizetett
152.	Két üvegharang alatt két						
153.	Crucifixus 1 csont, 1 falevélből	2		Gáll János	4	59	fizetett
154.	Egy csinált narancs – virággal		2	Ládai [Tódor]		6	fizetett
155.	Egy kitöltött ⁷⁸ madár		3	Weszprémi [Elek] ⁷⁹		4	fizetett
156.	Egy olvasó stélás	1	40	Lörincz Josef	1	10	fizetett
157.	Egy olvasó stélás	1	40	Taufer Ferenc ⁸⁰	2		fizetett
158.	Egy Termometr[um] ⁸¹ var[rt]atos rámába	1	20	Taufer Ferencz	2	13	fizetett
159.	Jésus képe bronzból	1	30	T. Pako János	1	31	fizetett
160.	Egy kis Crucifixus vasból		20	B[ár]ó Splényi [Mihály] ⁸²		20	fizetett
161.	Egy kis álló termometrum		40	Lázár Sándor	3		fizetett
162.	Két nagy tükör aranyos rámával		60	M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
163.	Egy kisebb tükör aranyos rámával		20	M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
164.	Két szentkép fekete rámába	1	40	Winkler [Ferenc] az Ispotálnak	4	30	fizetett
165.	Nagy kép sz[ent] család aranyos rámába	6		Nagy Károly	20		fizetett
166.	Egy kalendarium kép	1		Pávai [János]	3	1	fizetett
167.	Két kis varrot[t] kép aranyos rámába	1		Szentpéter [Imre] ⁸³	2	5	fizetett
168.	Pius pápa ⁸⁴ képe	1		Szombathelyi [Gusztáv]	1	42	fizetett
169.	Egy üveg luszter	8		Az ecclesiának hagyatott			
170.	Nagy Pallata ⁸⁵ takaro poszto	8		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
171.	Egy kanapé előtti szőnyeg	1		Kozák Ede	2	24	fizetett
172.	Kis pálcza		30	Ládai [Tódor]	1	27	fizetett
173.	Két szép varattas párna gyönglgyel	4		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
174.	Két kis asztali párna		12	Ládai [Tódor]		40	fizetett
175.	Negyfioku cseresnyefa kaszten	7		Ládai [Tódor]	10	15	fizetett

⁷⁶ Crucifixus = feszület

⁷⁷ Pávai János, a kolozsmonostori királyi alapítványi uradalom igazgatóságának írnoka és iktatója

⁷⁸ Kitöltött = kitömött

⁷⁹ Veszprémi Elek szolgabíró, céhbiztos, a piacbiztoság elnöke, kolozsmonostori országos levéltári oklevélkereső

⁸⁰ Taufer Ferenc osztóbíró, városgazda, fűszer- és porcelánkereskedő, a Szivargyár tulajdonosa, a kolozsvári Életbiztosító Intézet főbiztosa

⁸¹ Termometrum = hőmérő, a meteorológiai észlelés alapműszereinek – barometrum, hygrometrum és atmidometrum – negyedik tagja

⁸² Báró Splényi Mihály, a Főkormányzék tiszteletbeli fogalmazója

⁸³ Szentpéteri Imre esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, a Könyv- és könyvmóintézetek és a kolozsvári kaszinó igazgatója

⁸⁴ IX. Pius pápa (1792–1878), korábban Giovanni Maria, Mastai-Ferretti grófja

⁸⁵ Pallata (padlat) = padló

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
176.	Egyfiokos és rostélyos állo asztal	2	20	Bányai [Samu] ⁸⁶	2	22	fizetett
177.	Egy négyszegű cseresnyefa kisasztal	1		Papp Josef	4	1	fizetett
178.	Egy zöld szövetű kanapé hozzá-						
179.	valo 6 székkal	16		Lörincz Josef	40	30	fizetett
	Atvitel			Atvitel	442	19	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	442	19	
180.	Egy gyalogárnyékszék – diofa	2		Winkler Ferencz	5	30	fizetett
181.	Egy mosdo kredenc ⁸⁷ – diofa	2		Folyovics [József] ⁸⁸	6	1	fizetett
182.	2 Két ofen schirm ⁸⁹	1	40	Veszprémi [Elek]	2		fizetett
183.	Egy kis rostélyos sámerli		20	Ment a zöld kanapéval			
184.	Két füles kézi kosár		20	Kedves István ⁹⁰		30	fizetett
185.	Egy diofa rájáju tükör	7		Nemegyeinő	9	15	fizetett
186.	Egy beretválkozó tükör		20	Filker Ferencz		21	fizetett
187.	Egy spárga tarto urna		20	Makodi [József] ⁹¹		40	fizetett
188.	Egy Crucifixus fekete rájába	2		Fröhlich [Frigyes]	12		fizetett
189.	Egy kis sz[ent] háromság kép		30	B[áró] Splényi [Mihály]	1	15	fizetett
189½.	Egy mária kép diofa rájába		50	Fröhlich [Frigyes]	2	3	fizetett
190.	Memento mori ⁹² kép		10	Sárosi [Mihály] ⁹³		31	fizetett
191.	Egy nagy barometrum ⁹⁴	3		Filker Ferencz	3	10	fizetett
192.	Egy kis termometrum		50	Agoston [István]	1	2	fizetett
193.	Egy könyvtarto stelás lágy fából		20	Folyovics [József]	2		fizetett
194.	Egy Kristus levételét ábrázoló kép	1		Winkler [Ferenc] az Ispotálynak	2	20	fizetett
195.	Egy kis gipskép		10	Agoston [István]		12	fizetett
196.	Egy hosszunyelű kis kefe		14	Szombathelyi [Gusztáv]		32	fizetett
197.	Egy antique asztali ora	10		Dr. Szabo Josef	16		fizetett
198.	Egy uti kis réz ora	8		Weszprimi Elek	12	1	fizetett
199.	Egy ablakpárna		24	Bakos Josef		42	fizetett
200.	Egy nagy virágos kanapé párna		30	Vasadiné	1	51	fizetett
201.	Egy szarvasbőr kispárna		30	Filker Ferencz		31	fizetett
202.	Egy kanapé párna 3 madárral		30	Lázár Sándor	2		fizetett
203.	Egy kanapé párna koszorúval		20	Flórián [Antal]		25	fizetett

⁸⁶ Bányai Samu fűszerkereskedő

⁸⁷ Kredenc = ebédlőszekrény

⁸⁸ Folyovics József, az Országos Számvevőhivatal számjegyzője

⁸⁹ Ofen schirm (ném.) = kályhaellenző

⁹⁰ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

⁹¹ Makodi József építőmester

⁹² Memento mori! (lat.) = Emlékezz a halálra!

⁹³ Sárosi Mihály, a szíjgyártó céh atyamestere

⁹⁴ Barometrum = barométer, légsúlymérő, a levegő nyomásának mutatója

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
204.	Egy kanapé párna Jesust ábrázoló	20		Winkler [Ferenc] az Ispotálynak	1	15	fizetett
205.	Egy más kanapé párna kehely kereszt[te]l		20				
206.	Egy más kanapé párna hárász ⁹⁵	10		Kis Samu	1	8	fizetett
207.	Egy kis zöld selyem fal párna	10		Páll Josef		12	fizetett
208.	Egy 3 fioku gyöngyszínű kaszten		2	Lörincz Josef	5		fizetett
	Atvitel			Atvitel	532	46	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	532	46	
209.	Egy kis gyöngyszínű asztal	24		Florian [Antal]	1	10	fizetett
210.	Egy kis öntöttvas kemencze	10		Fejér Márton ⁹⁶	15	12	fizetett
211.	Egy térdeplő párna	30		Páll Sándor		50	fizetett
212.	Egy más térdeplő párna	30		Ládai [Tódor]		40	fizetett
213.	Egy asztalnémű prés	1		Tauffer Ferencz	2	20	fizetett
214.	Egy szennyes Luszer	1	40	Nagy Anti	1	45	fizetett
215.	Egy szép virágos szőnyeg	7		Donát Sándor	10	10	fizetett
216.	Egy gyöngyszínű edény- tarto almárium]	2		Folyovics [József]	8	15	fizetett
217.	Egy veres lágyfa kredencz	6		Böhmtyes Fridrich	8	40	fizetett
218.	egy hosszú kredenc ajtókkal	6		Bakos Josi	6	5	fizetett
219.	Egy gyöngyszínű négyszegű asztal	1		László János	1	10	fizetett
220.	Egy más gyöngyszínű négy- szegű asztal	1		Seszer Mihály	2	20	fizetett
221.	Egy nagy faliora tokostol	20		Átvette a R[ómai] Catholica ecclesia	24	36	fizetett
222.	24 bőrös hajtott szék	40		Lörincz Josef	53	10	fizetett
223.	15 Zöld bőrös szék nem hajtott	10		Szingel Jákob	23	30	fizetett
224.	12 Ros[s]z strafos tarka szék	5		Makodi [József]	8		fizetett
225.	3 Rongyos zöld ablak függöny		30	Himmelstein [Mór] ⁹⁷	1	39	fizetett
226.	2 Kis ágy borított fedéllel	1		Kedves István ⁹⁸	2		fizetett
227.	Egy nagy porcellán tarto almárium]	10		Filker Ferencz	10	7	fizetett
228.	Egy köntös takarító fogas	6		Folyovics [József]		20	fizetett
229.	Sir pökő láda	40		Himmelstein [Mór]		16	fizetett
230.	Két zöld vízhold kanna	10		Bakos Josi		10	fizetett
231.	Két ros[s]z cseléd fehér ágyfa	12		A két cselédnek hagyatott			
232.	Egy hosszú ros[s]z asztal	10		Barabás [Károly] ⁹⁹		21	fizetett

⁹⁵ Hárász = gyapjúszövet

⁹⁶ Fejér Márton (1812–1865) ügyvéd, a kolozsvári Unitárius Főtanoda felügyelő gondnoka

⁹⁷ Himmelstein Mór kereskedő, építési vállalkozó. Ditrői Mór (1851–1945) színésznek, a budapesti Vígszínház első igazgatójának édesapja

⁹⁸ Kedves István ezt a vételt nem öröközte meg naplójában. Vö. Sas 2006. 233., 236.

⁹⁹ Barabás Károly fűszerkereskedő

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
233.	Egy hitvány kisded asztal		5	Begyán Gábor		30	fizetett
234.	Egy más kis asztal		5	Puskásnak hagyatott			
235.	2 Dagasztó tekenő ¹⁰⁰		30	Waszi [Tóbiás] ¹⁰¹		32	fizetett
236.	3 áso, 3 Kapa 1 vasgeregbe	1	15	Puskás	3		fizetett
	Atvitel			Atvitel	725	54	

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	725	54	
237.	1 Kézi fűrész		10	Puskásnak hagyatott			
238.	1 Nagy fehér almarium	1	30	Pozner	3	1	fizetett
239.	1 Mangorló ¹⁰² almarium	3		Mederi	7	40	fizetett
240.	10 Illuminatiohoz való stelás		20	Szentpéteri [Imre]	1	30	fizetett
241.	1 Ros[s]z szuszék ¹⁰³		20	Barabás [Károly]		43	fizetett
242.	Egy vasas véka ¹⁰⁴		2	Pávai [János]	1	31	fizetett
243.	Egy más véka	2		Tauffer Ferencz	1	30	fizetett
244.	Egy más véka	2		Puskás	1	20	fizetett
245.	1 Kis forma		4	öszve omlott			
246.	1 Ételmelegítő almarium		40	Pozner	3	5	fizetett
247.	Illuminatiohoz való mécsesek		40	Pávai [János]	4	10	fizetett
248.	Egy ros[s]z lisztes láda		40	Pakolásra fordított			
249.	Egy nagy fehér almarium	2		Abrahám [Antal] ¹⁰⁵	1	31	fizetett
250.	Két liszt tarto szuszék	1		László és Regyán [Gábor] ¹⁰⁶	1	6	fizetett
251.	Egy hosszú pad		15	Regyán Gábor		24	fizetett
252.	Egy szilvaizes cseber		10	Bakos Josi		11	fizetett
253.	Egy kis agyemelegítő		30	Nagy Antal		50	fizetett
254.	Egy régi pléh fagyaltos pixis		10	Himmelstein [Mór]		4	fizetett
255.	Gyertyás ferslag ¹⁰⁷ nyolcz		16	Peszler Mihály	1	6	fizetett
256.	Egy három ajtaju fehér almarium	2		Makodi [József]	2	10	fizetett
257.	Egy keskeny fiokos almarium	1		Filker Ferencz	1	10	fizetett
258.	Egy régi köntöstarto ajtó nélkül		40	Abrahám [Antal]	1		fizetett
259.	Egy ros[s]z fehér asztal		20	Barabás [Károly]		17	fizetett
260.	Három asztal tábla		30	Peszler [Mihály]	1	55	fizetett
261.	Egy fehér stelazsi		15	Zinger Jákob		21	fizetett
262.	Egy kürtös kalács forma plehből		6	Páll Josi		11	fizetett
263.	Egy ros[s]z faorgona asztallal		50	Az ecclesianak hagyatott			
	Atvitel			Atvitel	762	40	

¹⁰⁰ Tekenő = teknő

¹⁰¹ Waszi Tóbiás adószedő

¹⁰² Mángorló = vászonsimító

¹⁰³ Szuszék = fejszével hasított deszkából, ácsmunka módjára szerkesztett láda

¹⁰⁴ Véka = régi űrmérték, 25-30 liter

¹⁰⁵ Abrahám Antal szövetkereskedő

¹⁰⁶ A Magyar utca 86. számú házat 1880-ban Antos Jánosné br. Radák Kata eladta Regyán Gábornak és nejének, Boros Annának, akik az utca első román háztulajdonosai közé tartozhattak. Ld. GAAL, 1995. 133.

¹⁰⁷ Ferslag = liszt vagy gabona tárolására használt, gyalulatlan deszkából készült rekeszes láda

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettké?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal		Athozatal		762	40	
264.	Egy ros[s]z pincze tok ¹⁰⁸		20	Zinger [Jákob]		52	fizetett
265.	Egy pecsenyesütő pléh		15	Abrahám [Antal]		17	fizetett
266.	Egy csomo orvosságos üveg		15	Stern Hermán		43	fizetett
267.	Egy fali üveges lámpás		20	Pozner		30	fizetett
268.	Egy fali üveges lámpás		20	Barabás [Károly]		30	fizetett
269.	Egy más üveges lámpás		40	Schütz Josef ¹⁰⁹		50	fizetett
270.	Egy grádicsra ¹¹⁰ valo lámpás		40	Kirschner [Frigyes] ¹¹¹		1	fizetett
271.	Egy vasmacska 6 d[a[r]ab] és egy regi						
272.	Kemencze,						
273.	Aproláncz darabok	3	10	Pozner	11	36	fizetett
274.	Tiz darab fedél pléh	3	10	Schütz Josef	11		fizetett
275.	Szalonna tarto fogasok	1		A háznál maradt			
276.	Egy schlag ¹¹² mértékivel	1		Zinger Jákob	2	20	fizetett
277.	Egy négy fioku láda	1		Albert Sándor	1	40	fizetett
278.	Egy ros[s]z hosszú asztal		20	Lörincz Josi		27	fizetett
279.	Egy hordo eresztő kötél	3		Berei Elek	13	4	fizetett
280.	Egy üres eczetes cseberke		10	Pávai [János]		31	fizetett
281.	Egy ros[s]z fehér asztal		10	Pintye [Péter] ¹¹³		12	fizetett
282.	Egy mosogató szék		5	Offner [József] ¹¹⁴		30	fizetett
283.	Négy réz gyertyatartó	1	36	Bors Lázár	2	1	fizetett
284.	Kés koppantó ¹¹⁵ táczával		20	Himmelstein [Mór]		51	fizetett
285.	Egy pléh szemét merő kalán		6	Kozák [Ede]		17	fizetett
286.	Négy porcellán serbli ¹¹⁶		40	Többen		40	fizetett
287.	Egy fekete mosdótál						
	kannával		40	Gyárfás M[iklós] úr ¹¹⁷		50	fizetett
288.	Két fehér mosdótál		20	Wojtitz	1	1	fizetett
289.	Egy kettős lajtorja ¹¹⁸		20	Pavai [János]		42	fizetett
290.	Egy bor eresztő korsoja		40	Herschkovics [Jakab] ¹¹⁹		42	fizetett
291.	Egy fahordo sarogja ¹²⁰		10	Darabontnak ¹²¹ maradt			
	Atvitel			Atvitel	815	46	

¹⁰⁸ Pincetok = utazáshoz használt láda, amelynek rekeszeiben italos palackokat és poharakat helyeztek el

¹⁰⁹ Schütz József osztóbíró

¹¹⁰ Grádics = lépcső, lépcsős feljáró

¹¹¹ Kirschner Frigyes szállítmányozó

¹¹² Schlag (ném.) = mérleg

¹¹³ Pintye Péter, a királyi Kincstartó Tanács levélkiadó hivatalának írnoka

¹¹⁴ Offner József kefékötő

¹¹⁵ Koppantó = hamvavevő. Ollóforma, a végén tokkal és záróval ellátott eszköz, amellyel a faggyú- vagy viaszgyertya hamvát elcsípték, hogy a láng jobban világíthasson.

¹¹⁶ Serbli = éjjeliedény

¹¹⁷ Gyárfás Miklós (1784–1853) esperes, kanonok. 1808-ban szentelték pappá. Brassóban káplán, később Nyújtódon és Kézdiszentléleken plébános. 1835-től a gyulafehérvári székesegyház teológus kanonoka, az egyházmegyei alapítványok gondnoka.

¹¹⁸ Lajtorja = létra

¹¹⁹ Herschkovics Jakab, az ortodox zsidó hitközség egyházfija

¹²⁰ Saroglya = két párhuzamos rúd, középen létraszerűen elhelyezett fogakkal, vesszőfonásos vagy deszkázott rakfelülettel. A rudak végénél fogva ketten felemelik, és kézben tartva viszik.

¹²¹ Darabont = fegyveres szolga, gyalogos (katona)

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	815	46	
292.	Egy dagasztó székláb	6		Filker Ferencz		6	fizetett
293.	Egy tökvágo szék	2		Háznál maradt			
294.	Két vízfordo rud	2		Megyen a' cseberrel			
295.	Egy kazal fa mintegy 12-öl	120		Szentpéteri Imre	148	10	fizetett
296.	Egy más kazal fa mintegy 12-öl	120		Szentpéteri Imre	111		fizetett
297.	Egy kis kazal fa mintegy 3-öl	30		Csiki Josef ¹²²	36	13	fizetett
298.	Egy más kisebb kazal fa	30		Ház gondviselő Puskásnak hagyatott			
299.	Egy Diszno ol	1	20	Puskás	1	30	fizetett
300.	Két fejsze		48	Egyik Puskásnak hagyatott másik az utra vitetett			
301.	Egy maschinás fűrész	1		Csiki Josef	5		fizetett
302.	Négy kövér sertés	88		Puskás	96		fizetett
303.	Két sötét pej paripa lo	250		M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
304.	Két világos pej paripa ló	350		M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
305.	Egy szép új batár ¹²³ két kocsis bakkal	500		M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
306.	Egy régi üveges batár	50		Benigni Samu ¹²⁴	77	1	fizetett
307.	Egy utazó batár – hozzá valokkal	120		Zeyk Károly ¹²⁵	160		fizetett
308.	Egy félfedelű sárga kocsi	40		T. Trittemer [László] ¹²⁶	31	50	fizetett
309.	Egy félfedelű zöld kocsi	35		Rösler [Samu] ¹²⁷	35	20	fizetett
310.	Egy nagy fedeles társzeker	30		M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
311.	Egy ganéhordo szekér	15		Biro Mozi	17	3	fizetett
312.	Egy medvebőr-takaró	2		Dr. Barra Imre ¹²⁸	4	1	fizetett
313.	Egy bőr párnaszák		30	Gutman		40	fizetett
314.	Egy régi bőr láda párnaszák		30	Senki sem szolván hozzá a' kocsisnak adatott			
315.	Két d[al]r[ab] tarka grádicposzto	1		Filker Ferencz	1	20	fizetett
316.	Két d[al]r[ab] szürke rongyos padtak[aró] poszto	4		Csiki Josef	17	1	fizetett
317.	Egy kocsi takaro vászon (ponyva)		24	A batárhoz – M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
318.	Egy kocsis bőrnýereg	6		Streicher Mihály ¹²⁹	2	40	fizetett
319.	Egy más bőrnýereg	6		Zeyk Károly	2	40	fizetett
320.	Egy pár ezüst parádé[s] hám	35		M[é]l[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
	Atvitel			Atvitel	1562	41	

¹²² Csiki József szövetkereskedő

¹²³ Batár (fr.) = zárt üveghintó

¹²⁴ Benigni Sámuel hentesmester, a mészáros céh jegyzője, később a kolozsvári Kereskedelmi és Ipar-kamara iparos osztályának alelnöke, a kolozsvári iparosegylet örökös elnöke, becenevén „Bénig Számi”. A Szamoson átívelő nagy vashídnak a Ferenc József út felőli oldalán magasodik az általa építtetett, és a nevét viselő Bénig-palota. Ld. Sas, 2003. 37.

¹²⁵ Zeykfalvi Zeyk Károly, a kolozsvári református kollégium aligondnoka, az Erdélyi Gazdasági Egylet választmányi tagja

¹²⁶ Trittemer László, a kolozsvári királyi lyceum költészeti tanára

¹²⁷ Rösler Samu, a német nyelv tanára

¹²⁸ Barra Imre (1799–1854) Kolozsvár főorvosa, esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja. Az 1831-es kolerajárvány idején a Barra-csepppekkel vált híressé.

¹²⁹ Streicher Mihály gyógyszerész. A felosztatott jezsuiták egykori kolozsvári nagypiaci (főtéri) patikáját 1774-ben Mauksch Tóbiás vette meg, majd hat év után vejének, Streicher Mihálynak adta át, aki korábban a marosvásárhelyi Arany Szarvas patika (Főter, Toldalagi-ház) gondnoka volt. Ld. Péter, 2002. 18., 69., 433.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	1562	41	
321.	Négyeshez valo hám	45		M[é]ll[tósá]g[o]s Püspök urnak			
321.	A' hatosbol valo két első hám	45		Weszprémi [Elek]	3	20	fizetett
322.	Egy par rezes ham	10		T. Trittremer [László]	16	30	fizetett
323.	Egy pár régi rudas hám fekete kulcs	10		Himmelstein [Mór]	8	1	fizetett
324.	Egy pár régi hám hozzá valoval	8		Dr. Barra Imre	9	30	fizetett
325.	Egy pár hitvány rezes hám	4		T. Trittremer [László]	5	20	fizetett
326.	Egy pár uj veres lotakaro	6		Dr. Barra Imre	6	30	fizetett
327.	3 jó és egy ros[s]z lotakaro pokrocz	3		M[é]ll[tósá]g[o]s Püspök urnak			
328.	Egy pár ocska lotakaro	1		Rozner	1	6	fizetett
329.	Két ros[s]z vászon lotakaro	10		Rozner		25	fizetett
330.	Egy kocsi emelő rud	20		Szombathelyi [Gusztáv]	1	31	fizetett
331.	Hat kocsihoz valo kulcs			A kocsikhoz adatott			
332.	Két kocsis korbács	10		Ment a' lovakkal			
333.	Hat jó és hat ros[s]z trinzli ¹³⁰	5		Gutman	3	1	fizetett
334.	Két kocsimoso ros[s]z kefe	3		Elment a' puttonnal			
335.	Hat lekötő gurtenből ¹³¹	30		Ment a' lovakkal			
336.	Egy francia kocsi moso	10		elment a' puttonnal			
337.	Egy lovakaro kefével	10		Ment a' lovakkal			
338.	Hat ros[s]z kocsilámpás	10		Dr. Barra Imre	2	11	fizetett
339.	Két vasvilla	40		Ment a' kocsikkal			
340.	Egy ágyfa	40		B[áró] Splényi [Mihály]		41	fizetett
341.	Egy más ágyfa	20		Pozner		55	fizetett
342.	Egy itato puttan ¹³² vas- abranc[cs]sal			Fülei István	1	28	fizetett
343.	Két kártyus ¹³³	12		elment a' puttonnal			
344.	Egy ros[s]z lajtorja	10		az udvarba hagyatott			
345.	Két kis cseber	12		Puskás		12	fizetett
346.	Egy feredő fa kád	1		Herschkovics [Jakab]	2	4	fizetett
347.	3 Zsiros dezsa	2		Berei	2	23	fizetett
	Atvitel			Atvitel	1627	49	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	1627	49	
348.	Két nagy borhordo üveg	40		Nagy Antal		40	fizetett
349.	12 d[al]r[ab] félkupás metczet ¹³⁴ karafin ¹³⁵	3	12	Winkler Ferencz	5	15	fizetett
350.	4 d[al]r[ab] félkupás ¹³⁶ metczet karafin	3	12	Gyergyai [Ferenc]né ¹³⁷	1	30	fizetett

¹³⁰ Trinzli = kocsirúd

¹³¹ Gurten (ném.) = heveder, tartószíj

¹³² Puttan = puttony

¹³³ Kártyus = füles fakanna

¹³⁴ Metczet = metszett

¹³⁵ Karafin = üvegpalack

¹³⁶ Kupás = régi mértékegység, 1,5 literes.

¹³⁷ Gyergyai Ferenc tanácsosnak, a kolozsvári Kaszinó jegyzőjének a felesége

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
351.	12 d[a]r[ab] felkupas karafin	6		Szentpéteri [Imre] és Markovics [István] ¹³⁸	5	10	fizetett
352.	10 d[a]r[ab] félkupas karafin	6		Filker Ferencz	3	10	fizetett
353.	Egy aufsatz két üveggel	1		Gyergyainó		45	fizetett
354.	Negyvennyolcz champagneres ¹³⁹ pohár	8		Schütz Josef	2	1	fizetett
355.	Egy eczetes és mustáros kupas czilinder ¹⁴⁰		10	Lörincz Josefnak adatott			
356.	12 d[a]r[ab] hajlot[t] száju metczett pohár	4	30	Gáll és Márkovics [István]	2	51	fizetett
357.	6 d[a]r[ab] hajlot[t] száju metczett pohár	4	30	Winkler Ferencz	2	6	fizetett
358.	12 d[a]r[ab] veresboros pohár	3		Hutterné ¹⁴¹	1	12	fizetett
359.	12 d[a]r[ab] veresboros pohár	3		Schitz és Lörincz	1	12	fizetett
360.	6 d[a]r[ab] veresboros pohár	3		Veszprémi [Elek]		36	fizetett
361.	22 mártásos metczett talpas pohár	5	52	Dr. Szabo és Schütz	3	51	fizetett
362.	16 d[a]r[ab] mártásos talpas metczett pohar	2	40	Gyergyainé	1	40	fizetett
363.	12 d[a]r[ab] asszuszőllős metczett pohár	4	30	Bányai [Samu]	2	10	fizetett
364.	12 d[a]r[ab] asszuszőllős metczett pohár	4	30	Szombathelyi [Gusztáv]	2	13	fizetett
365.	8 d[a]r[ab] asszuszőllős pohár	1	24	Déák István	1	20	fizetett
366.	6 d[a]r[ab] asszuszőllős pohár	1	24	Nagy Ferenczné		54	fizetett
367.	17 asszuszőllő mártásos pohár	1	42	Hajos János	1	44	fizetett
368.	20 asszuszőllő metczet sima	1		Bányai [Samu]	1	52	fizetett
369.	20 Rosolisos ¹⁴² metczett pohár	1	20	Tauffer Josef	1	3	fizetett
370.	Több d[a]r[ab] kisebb és nagyobb poharak		20	Hajos János	1	9	fizetett
371.	6 d[a]r[ab] sima regimodi asszuszőllős pohár		12	Himmelstein [Mór]		12	fizetett
372.	17 d[a]r[ab] regimodi veresboros pohár		34	Czink Pál ¹⁴³		34	fizetett
373.	8 d[a]r[ab] metczett boros pohár gömbölyű		48	M[iklós] Gyárfás ur		51	fizetett
374.	6 sima metczett boros pohár Atvitel		24	Bakos Josi Atvitel	1674	12	fizetett

¹³⁸ Markovics István kerekcs

¹³⁹ Champagneres = pezsgős

¹⁴⁰ Cilinder = palack, flaska

¹⁴¹ Hutter Sámuel esküdtpolgárnak, a száz férfiak tanácsa választott tagjának, az óvári tized jegyzőjének a felesége

¹⁴² Rozsolisos = likőrös

¹⁴³ Czink Pál esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, a zsemlés céh mestere, a belmonostori tized kapitánya

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	1674	12	
375.	Egy virágos metczet pohár huszassal		40	M[iklós] Gyárfás ur		41	fizetett
376.	4 Nagy metczett vizes pohár		40	Istvánfi Pál ¹⁴⁴		42	fizetett
377.	5 Fertajos ¹⁴⁵ metczett kar afin ¹⁴⁶		30	Bakos Josi		35	fizetett
378.	4 felkupas vizes karafin		30	Bakos Josi		32	fizetett
379.	1 Nagy veres tácza ¹⁴⁷	2		Winkler Ferencz	2	40	fizetett
380.	Egy más kissebb tácza		30	Szentpeteri [Imre]		38	fizetett
381.	2 Kis vizes pohár bordo tácza		30	Weszprémi [Elek]		40	fizetett
382.	Egy nagy vas tácza		10	Him[m]elstein [Mór]		17	fizetett
383.	2 Gyertyatarto alá valo tácza		4	Pávai [János]		13	fizetett
384.	Két horgas asztal kefe		40	Kárvászi [József] ¹⁴⁸		26	fizetett
385.	3 üveg harang tálokkal	3	12	Tauffer Josef	1	27	fizetett
386.	2 d[al]r[ab] üveg harang tálokkal	3	12	Winkler [Ferenc]	1	2	fizetett
387.	4 d[al]r[ab] szájmoso pohár tálostol	2	20	Páll Josef		43	fizetett
388.	3 d[al]r[ab] szájmoso pohár tálostol	2	20	Tauffer Károly	1	2	fizetett
389.	3 Üveg sőtarto		30	Bakos Josi		31	fizetett
390.	33 Champagneres pohár		30	Chavanne	1	20	fizetett
391.	Egy aranyos szélű porcellán						
392.	Servic ¹⁴⁹ minden hozzá- valokkal		100	Dr. Szabo Josef		98	fizetett
393.	Egy kék virágos porcellán			–			
394.	Service hozzávalokkal	20	45	Filker Ferencz	20	21	fizetett
395.	Egy más kék virágos por- cellán service	17	1	Winkler Ferencz ¹⁵⁰	33	10	fizetett
397.	Két aranyos porcellán Ibrik ¹⁵¹		30	Winklerné	1	15	fizetett
398.	Két kék virágu porcelán Ibrik		10	Pávai [János]		25	fizetett
399.	Két zöld virágu porcellán Ibrik		40	Dr. Szabo Josef	1	1	fizetett
400.	Egy aranyos zöld virágu Ibrik		10	Fülei István		25	fizetett
401.	Egy zöld virágu nadméztarto		6	Sárosi [Mihály]		16	fizetett
	Atvitel			Atvitel	1842	28	

¹⁴⁴ Istvánfi Pál kormányshéki titoknok

¹⁴⁵ Fertály (Viertel, ném.) = negyed liter bor

¹⁴⁶ Karafin = üvegkancsó

¹⁴⁷ Tácsa = tálca

¹⁴⁸ Karvázy József esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, fűszerkereskedő

¹⁴⁹ Servic = étkezéslet

¹⁵⁰ Winkler Ferenc szépmű-árus felesége

¹⁵¹ Ibrik = égetett agyagból készült öblös, füles, gyakran fedővel ellátott csúcsos szájú, korsószerű ki-
sebb ivóedény

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	1842	28	
402.	Egy fehér kávé Ibrik	15		Tauffer Ferencz		26	fizetett
403.	Egy veres stráfos Ibrik	20		Winkler [Ferenc]		25	fizetett
404.	Két veres zöld virágu Stráff[os] Ibrik		12	Bakos Josi		24	fizetett
405.	Két veres zöld virágu stráff[os] Ibrik		10	Winkler Ferencz		20	fizetett
406.	Egy tejes Ibrik zöldvirágu		10	Wolf [Gábor] ¹⁵²		25	fizetett
407.	12 pár aranyos feketevirágu finsia ¹⁵³	2	24	Dr. Szabo Josif	3	10	fizetett
408.	12 pár aranyos zöldvirágu finsia	2		Dr. Szabo Josif	2	51	fizetett
409.	Egy fehér théás kanna	1		Dr. Szabo Josif	1	10	fizetett
410.	8 pár aranyos szélű finsia	1	20	Hutternő	5	54	fizetett
411.	10 ordinare ¹⁵⁴ finsia	1		Bányai [Samu] és Himmelstein [Mór]	1	41	fizetett
412.	Hat pár ordinare finsia		24	Nagy Ferencznő	1	11	fizetett
413.	Négy aranyos finsia tál		20	Wolf [Gábor]		35	fizetett
414.	Egy virágos tángyér		4	Himmelstein [Mór]		28	fizetett
415.	12 pár kék üveg szájmoso pohár	4		Abrahám [Antal]	1	22	fizetett
416.	8 pár szájmoso üveg	4		Többen	2	3	fizetett
417.	4 pár szájmoso üveg	4		Pozner és Tauffer		46	fizetett
418.	Hat virágos Confectes ¹⁵⁵ tangyér	1	12	Gyergyainő	2	20	fizetett
419.	Harom kis Confectes tángyér		30	Páll Josi		50	fizetett
420.	Egy üveg korso		6	Bakosné		31	fizetett
421.	egy csikos szövettű mátrác ¹⁵⁶	6		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
422.	Egy veres csikos mátrác	1		Lönhárd Ferdinánd	1	25	fizetett
423.	Egy sárga veres csikos mátrác	6		M[é]ll[tósá]lg[ols] Püspök urnak			
424.	Egy veres csikos mátrác	5		Filker Ferencz	5	10	fizetett
424½.	Egy más veres csikos mátrác	1		Gyergyainő	2	14	fizetett
425.	Három párna fehér hajjal	4		Gyergyainő	3	18	fizetett
426.	3 kicsi és egy közepes párna	2		Pozner	2	16	fizetett
427.	2 nagyobb és egy kicsi párna	2	40	Nagy Ferencznő	2	15	fizetett
428.	2 párna fehér hajjokkal	2		Filker Ferencz	2	12	fizetett
	Atvitel			Atvitel	1888	10	

¹⁵² Wolf Gábor gyógyszerész. Boltja a nagypiacon volt, a lábasház alatt.

¹⁵³ Finsia (findza, tör.) = csésze. A régi török findza gömbölyded alakú, porcelánból készített, gyakran finoman kiképzett fémtartóval is ellátott kávécsésze volt.

¹⁵⁴ Ordinare = közönséges, egyszerű

¹⁵⁵ Confectes (fr.) = csemegés, édességnek való

¹⁵⁶ Mátrác = matrac

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	1888	10	
429.	Két nagyobb és kisebb páma	2	40	Rettinger	3		fizetett
430.	3 Párna haj nélkül	3	20	Pozner	2		fizetett
431.	Egy dereka[l]j	10		Rettinger	6	13	fizetett
432.	Egy más dereka[l]j	10		Nemes [József] ¹⁵⁷	7	10	fizetett
433.	Egy zöld selyem paplan	5		Filker Ferencz	5	21	fizetett
434.	Egy zöld selyem közepű kartonpaplan	3		Him[m]elstein	3	3	fizetett
435.	Egy rozsaszin selyempaplan	3		Lönhard Ferencz ¹⁵⁸	3	15	fizetett
436.	Egy meg[gl]yszin bársony paplan	3		Filker Ferencz	4	1	fizetett
437.	Egy rozsaszin ros[s]z paplan	1		Lőrincz Josinak adatott			
438.	Egy selyem ros[s]z pokroc	1		Nagy Ferencnő	1		fizetett
439.	[Az árverési tétel törölve]						
440.	Egy zöld selyem ágytakaro	1	40	Czink Pál	5		fizetett
441.	1 veres 1 zöld és 1 kék karton ágytakaro	2		Többen	2	58	fizetett
442.	Öt jó szalma surgyé ¹⁵⁹	2		Filker és Lőrincz	2	18	fizetett
443.	Egy kávé keszkenő képekkel		40	2 d[a]r[ab] Gyergyainő Benigni [Samu]	1	36	fizetett
					1	21	fizetett
444.	Egy nagy veres kávé keszkenő	1		Filker Ferencz	2	30	fizetett
445.	Egy aranyos nyereg szerszám	50		Székely Josef ¹⁶⁰	91	1	fizetett
446.	Öt paquet ¹⁶¹ huszár gunya gombok		20	Florián [Antal]	1	52	fizetett
447.	2 huszár mente ¹⁶² dolmány ¹⁶³ és 2 nadrág	40		Pozner	32	40	fizetett
448.	2 huszár mente dolmány kék szövet	40		Pozner	34	1	fizetett
449.	Két mente nadrággal szöt[t] sinoros	2		Czink és Kofler	6	51	fizetett
450.	Két tarsoly szijuval és kard[d]al	4		Pozner	7	1	fizetett
451.	Két csákó	1	20	Pozner	5	1	fizetett
452.	Három öv	1	20	Pozner	2	1	fizetett

¹⁵⁷ Nemes József esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja

¹⁵⁸ Lönhart Ferenc (1819–1897) erdélyi püspök. Tusnádi Kovács Miklós erdélyi püspök titkára és szent-széki ülnök. Később Haynald Lajos megyéspüspök jobbkeze lett. 1854-ben irodaigazgató, 1858-ban kanonok, 1862-ben pápai prelátus, 1864-ben kolozsvári plébános, főesperes, egyházi tanfelügyelő, 1865. december 8-tól salomoni címzetes püspök. 1874-ben a gyulaferhérvári káptalan nagyprépostja, 1878. scardói címzetes, 1881. június 5-től grátianopoli felszentelt püspök. 1882. március 24-e, Fogarassy Mihály erdélyi püspök halála után káptalani helynök, majd március 30-tól erdélyi megyéspüspök.

¹⁵⁹ Surgyé = szalmazsák

¹⁶⁰ Székely József, a belszen tized kapitánya

¹⁶¹ Paquet (fr.) = csomag

¹⁶² Mente = posztóujjas, amelyet férfiak és nők felváltva viseltek. Kék, fekete, ritkábban zöld vagy veres posztóból készült, rendszerint bélelt téli, néha béleletlenül, nyári használatra. Bélelése és szegése fekete vagy fehér bárányprémből, a módosabb parasztságnál rókaprémből készült.

¹⁶³ Dolmány = férfi posztó felsőruha. Abba, kék, majd fekete posztóból felszer bélelt nyári és kétszer bélelt téli változatban is készítették.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
453.	2 D[a]r[ab] abszin ¹⁶⁴ kaput ¹⁶⁵ ezüst poszománt[tal] ¹⁶⁶	4		Schütz Josef Kocsisnak adatott	5	20	fizetett
454.	Egy ros[s]z kocsis bunda						
455.	Egy poszomántos kocsis kaput	2		Veis Beniam	2	41	fizetett
456.	Egy kék frak[k] lójbi ¹⁶⁷ és nadrág	4		Pozner Atvitel	3	13	fizetett
	Atvitel				2130	38	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	2130	38	
457.	Egy fekete prémes bekes ¹⁶⁸	4		Grof Miko Imre ¹⁶⁹	6	15	fizetett
458.	Egy ros[s]z prémes bekes		30	Weisz Beniam	2	5	fizetett
459.	Egy astrahán ¹⁷⁰ bunda	2		Filker Ferencz	4		fizetett
460.	Egy farkasbőr bunda	2		Hajos János	8		fizetett
461.	Egy hamuszin slafrok kaput	1		Bakos Josef	1	30	fizetett
462.	Egy rongyos portubákos ¹⁷¹ slafrok ¹⁷²		20	Pálfi Miklos	1	15	fizetett
463.	Egy poszto és két nyári nadrág		30	Páll Josef	2	11	fizetett
464.	Két fekete selyem lájbli	1		P. Pako János	1	32	fizetett
465.	Egy nyári slafrag ¹⁷³		20	Hajos János	1	10	fizetett
466.	Egy ros[s]z kalpag ¹⁷⁴		2	Wertheim [Sámuel] ¹⁷⁵		14	fizetett
467.	Egy kis poszto párnazsák		20	Lőrincz Josi		30	fizetett
468.	Egy más ros[s]z párnazsák		20	Wojtitz		12	fizetett
469.	Egy aranymérő Compona tokba		40	Kozák [Ede]		41	fizetett
470.	Egy nyári kötött paplany	5		Pávai [János]	3		fizetett
471.	Hét rojtos fehér ablak függöny		2	Hajos János	3		fizetett
472.	Hat parchét ¹⁷⁶ háló rékli	6		Tauffer Károly	6	2	fizetett

¹⁶⁴ Abszin (abaszín) = hagyományosan világos, fehér

¹⁶⁵ Kaput = hosszú felsőkabát kocsisok és szolgák részére

¹⁶⁶ Paszománt vagy paszomány: arany-, ezüst- vagy selyemszálakból készített szalagforma lapos mű, zsinór vagy más alakok, amelyeket díszítésként öltönyökre szoktak felvarrni. A paszománt-díszítéskről különösen híres a magyar főúri díszruha, a mente és nadrág, mely néha igen mesterséges cífrázatú paszománttal volt felékesítve.

¹⁶⁷ Lójbi (lajbi) = férfiak viselte fémgombos posztókabát, illetve felsőruhaként viselt mellény

¹⁶⁸ Bekes (bekecs) = prémmel díszített rövid báránybőr bunda

¹⁶⁹ Hídvégi Mikó Imre gróf (1805–1876), főkormánybiztos tanácsos, erdélyi kincstárnok, az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapítója

¹⁷⁰ Astrahán (asztrahán, asztrakán) = egy dél-orosz juhajtó perzsaszzerűen göndör szőrméje

¹⁷¹ Portubákos = burnótszínű, dohány színű

¹⁷² Slafrok (ném.) = hálókabát, köntös

¹⁷³ Slafrag (ném.) = hálóruházat

¹⁷⁴ Kalpag = tollal vagy bokrétaival díszített karimátlan fejfedő

¹⁷⁵ Wertheim Sámuel szatócs

¹⁷⁶ Parchét (fr.) = barchet, len- vagy pamutfonalból sávolykötéssel szőtt, olcsó textília

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
473.	Egy flanel unterzich ¹⁷⁷ és 2 rékli ¹⁷⁸		3	Veis Moricz ¹⁷⁹	2	30	fizetett
474.	Két nagyobb levendulás párna		50	Weis [Beniam]	1	21	fizetett
475.	Egy nagyobb és egy kisebb párna		20	Wojtitz	1		fizetett
476.	Egy zöld egy kék egy fehér levend[ulás] párna	1	15	Többen	1	33	fizetett
477.	Egy más párna	1	15	Saláta Josef		21	fizetett
478.	Egy asztalra valo zöld poszto	8		Florián [Antal]	8	12	fizetett
479.	Hat háló sapka		40	Florián [Antal]		42	fizetett
480.	Egy fehér pergált ¹⁸⁰ ágy- takaro	1	30	Folyovics [József]	2		fizetett
481.	Egy 30 személyre valo kamuka abrasz ¹⁸¹	25		Wojtitz	21	1	fizetett
482.	Egy más 30 személyre valo kamuka abrasz	22		Wojtitz	20	7	fizetett
	Atvitel			Atvitel	2231	2	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	2231	2	
483.	Egy kamuka abrasz	16		Wikol Gergely ¹⁸²	16	1	fizetett
484.	Egy 24 személyre valo kamuka abrasz	27		Lörincz Josi	27	1	fizetett
485.	Egy 24 személyre valo kamuka abrasz	20		Kedves István ¹⁸³	15	1	fizetett
486.	Egy 24 személyre valo kamuka abrasz	8		Wojtitz	8	25	fizetett
487.	Kis 18 személyre valo kamuka abrasz	20		Weszprém ¹⁸⁴	18		fizetett
488.	Két 12 személyre valo kamuka abrasz	16		Ladányi [Gedeon] ¹⁸⁵	14	5	fizetett
489.	Két 12 személyre valo kamuka abrasz	12		Wojtitz	10	30	fizetett
490.	Egy 12 személyre valo kamuka abrasz	16		Wojtitz	8		fizetett
491.	Egy más 12 személyre valo kamuka abrasz	16		Biasini [Sándor] ¹⁸⁶	6	1	fizetett

¹⁷⁷ Unterzich (ném.) = alsónemű

¹⁷⁸ Rékli = rövid kabát, ujjas

¹⁷⁹ Weiss Mór, a neológ izraelita hitközség elnöke

¹⁸⁰ Pergált (perkál) = finom pamutszövet

¹⁸¹ Kamuka = selyem-, len- vagy pamutfonalból mintásan szőtt, olcsó textília. A damaszt magyar elnevezése a XIV. század óta

¹⁸² Wikol Gergely fűszer- és anyagkereskedő, a kolozsvári kiváltságos kereskedő társaság pénztárnoka

¹⁸³ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

¹⁸⁴ Veszprémi Elek szolgabírónak, céhbiztosnak, a piacbiztosság elnökének, a kolozsmonostori országos levéltári oklevélkeresőjének a felesége

¹⁸⁵ Ladányi Gedeon (1824–1886) történész, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja. 1872–1885 között a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem egyetemes történelem-tanára

¹⁸⁶ Biasini Sándor fűszer- és festékkereskedő

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
492.	Egy 12 személyre való kamuka abrasz	8		Biasini [Sándor]	6	1	fizetett
493.	Egy 12 személyre való közönséges abrasz	6	30	Wikol [Gergely]	5		fizetett
494.	Egy baratzkmgos abrasz			Biasini [Sándor]	8	1	fizetett
495.	Egy más baratzkmgos abrasz			Biasini [Sándor]	8	1	fizetett
496.	Egy más baratzkmgos abrasz	20	34	Himmelstein [Mór]	1	32	fizetett
497.	Két vékony ros[s]z abrasz	8		Florián [Antal]	2	2	fizetett
498.	Három vastag abrasz	9		Többen	4	4	fizetett
499.	12 kamuka asztalkeszkenő	6		Kedves István ¹⁸⁷	5	7	fizetett
500.	12 kamuka asztalkeszkenő	4	48	Székely Josef	5	2	fizetett
501.	12 kamuka asztalkeszkenő	4	48	Veszprémi [Elek]	4	20	fizetett
502.	12 kamuka asztalkeszkenő	6		Tritfeld	6	6	fizetett
503.	12 kamuka asztalkeszkenő	6		Ladányi [Gedeon]	6	6	fizetett
504.	12 kamuka asztalkeszkenő	3	20	Abrahám[Antal]	4	2	fizetett
505.	12 kamuka asztalkeszkenő	2		Him[m]elstein	3	1	fizetett
506.	12 kamuka asztalkeszkenő	3	2	Taufer János ¹⁸⁸	3	12	fizetett
507.	12 kamuka asztalkeszkenő	4	48	Kedves István ¹⁸⁹	6	1	fizetett
508.	12 kamuka asztalkeszkenő	4	50	Ladányi [Gedeon]	5		fizetett
509.	5 ros[s]z asztalkeszkenő		50	Bakos Josi	1	5	fizetett
510.	17 Confectes kamuka asztalkendő	6	48	Pávai [János]	6	11	fizetett
	Atvitel			Atvitel	2443	56	

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	2443	56	
511.	11 Confectes asztalkendő	3	40	Filker Ferencz	4		fizetett
512.	14 Vastag asztalkendő	3	20	Menyhárd Gergely	3	41	fizetett
513.	32 tángyér törő			Bakos Josi		32	fizetett
514.	12 Jaszlis ¹⁹⁰ ing rosszak	4		Him[m]elstein [Mór]	3		fizetett
515.	12 Jaszlis nappali ing	12		Bányai [Samu]	13	31	fizetett
516.	8 Kerek uj[j]u galléros ing	6		Fekete Lajos ¹⁹¹	8	1	fizetett
517.	8 Jaszlis éjjeli ing igen rosszak			A szegényeknek adatott			
518.	12 lábra való	6		Bányai[Samu]	10	3	fizetett
519.	16 jó gyolcs lepedő	9		Kovács Ferenczné	20	36	fizetett
520.	3 Gyapott lepedő	2	30	Gombárd Mihály	5		fizetett
521.	14 Fehér gyolcs párna haj	7		Bányai [Samu]	8	30	fizetett
522.	8 Gyolcs törölköző kendő	1	20	Ladányi [Gedeon]	1	30	fizetett
523.	6 Ujj kamuka törölköző kendő	2	20	Fekete Lajos	2	21	fizetett
524.	4 Csikos törölköző kendő	1	20	Him[m]elstein [Mór]	1	46	fizetett

¹⁸⁷ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

¹⁸⁸ Taufer János esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, fűszer-, elegy- és gyolcskereskedő, bérkocsi-tulajdonos, a kolozsvári kiváltságos kereskedő társaság iskolafelügyelője

¹⁸⁹ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

¹⁹⁰ Jaszlis = zsidós

¹⁹¹ Fekete Lajos, Tordán (ma: Turda, RO) volt kamarai orvos.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
525.	Kis ordinare kendő		20	T. Pako [János]		21	fizetett
526.	8 len zsebkendő	2	20	Maro Ferencz	2	51	fizetett
527.	7 Fehér gyapott zsebkendő		50	Erőli Sándor	1	40	fizetett
528.	2 Tarka zsebkendő		20	Bányai [Samu]		26	fizetett
529.	6 Pár vékony fuszékli ¹⁹²	2		Folyovics [József]	1	41	fizetett
530.	6 Pár vastag czérna fuszékli	1	36	Filker Ferencz	1	40	fizetett
531.	10 pár czérna fuszékli	2		Weszprémi [Elek]	2	10	fizetett
532.	7 Pár gyapott fuszékli	1	10	Veszprémi [Elek]	1	12	fizetett
533.	8 Pár ocska fuszékli		32	Gutman		40	fizetett
534.	3 Rendbeli széles csipke 18 sing ¹⁹³	9		Klároly[fehérvári ¹⁹⁴ templom	6	2	fizetett
		vedre					
535.	I. szám 49 veder Rósamáli- bor	per 4		Hutter [Sámuel] ¹⁹⁵ per 3 f 50 xr	187	50	fizetett
536.	II. szám 51 veder Rósamáli- bor	per 5		Czink [Pál] per 5 f 50	297	30	fizetett
537.	III. szám 46 veder Rósamáli- bor	per 4		Biasini [Sándor] per 3 f 49	175	34	fizetett
	Atvitel			Atvitel	3206	4	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	3206	4	
537.	IV. szám 50 ved[er] Rosa- máli ¹⁹⁶	per 5		Szombathelyi [Gusztáv] per 4 f 5 xr	204	10	fizetett
538.	V. szám 47 ved[er] Rosa- máli	per 5		Biasini [Sándor] per 5 f	235		fizetett
539.	VI. szám 47 ved[er] Rosa- máli	per 5		Czink [Pál] per 5 f 6 xr	239	42	fizetett
540.	VII. szám 48 ved[er] Rosa- máli	per 5	20	Dr. Szabo Josef urnak aszignaltatott remuneralivul ¹⁹⁷			
541.	VIII. szám 57 ved[er] Rosa- máli	per 5		Berei per 5 f 20 xr	304		fizetett
542.	IX. szám 48 ved[er] Rosa- máli	per 4		Biasini [Sándor] per 3 f 3 xr	146	24	fizetett
543.	X. szám 46 ved[er] Rosamáli	per 4	20	Biasini [Sándor] per 4 f 1 [xr]	184	46	fizetett
544.	XI. szám 50 ved[er] Rosa- máli	per 4		Biasini [Sándor] per 4 f 1 [xr]	200	50	fizetett
545.	XII. szám 51 ved[er] Rosa- máli	per 4		Biasini [Sándor] per 3 f 1 [xr]	153	51	fizetett
546.	XIII. szám 53 ved[er] Rosa- máli	per 4	30	Berei per 4 f 31 [xr]	239	23	fizetett

¹⁹² Fuszékli = a bokán felül érő, zoknitartóval a lábhoz erősített rövid harisnya

¹⁹³ Sing = a felnőtt átlagember könyökétől a kinyújtott kézfej középső ujjáig mért távolság, átlagosan 0,64 m. Magyarul rőf.

¹⁹⁴ Későbbi elnevezése gyulafehérvári (ma: Alba Iulia, RO)

¹⁹⁵ Hutter Sámuel esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, az óvári tized jegyzője

¹⁹⁶ Sorszámtévesztés, az összeíró másodszor jelölte az 537. sorszámot.

¹⁹⁷ Aszignaltatott remuneralivul = adatott jutalmul

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
547.	XIV. szám 50 ved[er] Rosa- máli	per 5		Czink per 4 f 13 [xr]	210	54	fizetett
548.	XV. szám 47 ved[er] Rosa- máli	per 5		Biasini [Sándor] per 5 f	235		fizetett
549.	XVI. szám 51 ved[er] Rosa- máli	per 5		Szombathelyi [Gusztáv] per 4 f 34 [xr]	206	33	fizetett
550.	XVII. szám 51 ved[er] Rosa- máli	per 5		Schütz [József] per 4 f 25 [xr]	225	15	fizetett
551.	XVIII. szám 45 ved[er] Rosa- máli	per 5		Kedves [István] ¹⁹⁸ per 4f 10 [xr]	187	30	fizetett
552.	XIX. szám 46 ved[er] Rosa- máli	per 5	20	Biasini [Sándor] per 4 f 5 [xr]	187	50	fizetett
553.	XX. szám 45 ved[er] Rosa- máli	per 4		Berei per 3 f 51 xr	173	15	fizetett
554.	XXI. szám 47 ved[er] Rosa- máli	per 5	20	Lőrincz [József] per 4f 40 [xr]	219	20	fizetett
555.	XXII. szám 51 ved[er] Rosa- máli	per 5		Schütz [József] per 4 f 21 [xr]	221	51	fizetett
556.	XXIII. szám 48 ved[er] [1]827 bakator	per 4		Biasini [Sándor] per 4 f 18 [xr]	206	24	fizetett
557.	XXIV. szám 12 ved[er] másolás ¹⁹⁹	per 3		Taufer Jos[ef] per 3 f 31 xr	42	12	fizetett
558.	XXV. szám 11 ved[er] közönséges asztali [bor]	per 2		Szombathelyi [Gusztáv] per 1 f 46 [xr]	59	26	fizetett
559.	XXVI. szám 40 ved[er] Rosa- máli	per 5		Antalfi per 3 f 26 [xr]	137	20	fizetett
560.	XXVII. szám 47 ved[er] Rosa- máli	per 5		Pálfi Miklos per 3 f 35 [xr]	168	25	fizetett
561.	XXVIII. szám 51 ved[er] Rosamáli	per 5	20	Taufer Fer[enc] per 4 f 51 [xr]	247	21	fizetett
562.	XXIX. szám 51 ved[er] Rosa- máli	per 5	30	Fröhlich [Frigyes] per 5 f Atvitel	255 8057	46	fizetett
	Atvitel						
Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal vedre	8057	46	
563.	XXX. szám 47 veder Rosa- máli	per 4		Pandula [Károly] ²⁰⁰ per 3 f 25 [xr]	160	35	fizetett
564.	XXXI. szám 48 veder Rosa- máli	per 4		Czink [Pál] per 3 f 28 [xr]	166	24	fizetett

¹⁹⁸ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

¹⁹⁹ Másolás = aszútörkölyre felöntött borból vagy mustból készült bor

²⁰⁰ Pandula Károly üveges. Boltja a piaci, vagyis a Szent Mihály-templom mellett volt.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
565.	XXXII. szám 45 veder Rosa- máli	per 5		Pálfi Miklos per 5 f	225		
566.	XXXIII. szám 48 veder asszuszőllő	per 6		Tauffer Jos[ef] per 5 f 30 [xr]	264		fizetett
567.	XXXIV. szám 48 veder asszuszőllő	per 8		Kedves [István] ²⁰¹ és Schütz [József] per 8 f 3 [xr]	386	24	fizetett
568.	XXXV. szám 9 veder Veres- bor	per 3		Szombathelyi [Gusztáv] per 2 f 32 [xr]	22	48	fizetett
569.	XXXVI. szám 13 veder Veresbor	per 3		Schütz [József] per 2 f 30 [xr]	32	30	fizetett
570.	XXXVII. szám 5 veder Rác ürmös ²⁰²	per 2		Tauffer Jos[ef] per 5 f 50 [xr]	25	50	fizetett
571.	XXXVIII. szám 5 veder Veresbor	per 2		Dr. Barra [Imre] per 2 f 5 [xr]	10	5	fizetett
572.	XXXIX. szám 4 veder Veres- bor	per 2		Schütz [József] per 2 f	8		fizetett
573.	XL. szám 11 veder Rosamáli	per 4		Elkölt a háznál.			
574.	XLI. szám 11 veder Rosamáli	per 5		Chavanne per 4 f	v44		fizetett
575.	XLII. szám 13 veder Rosa- máli	per 4		Ment hordo tőle léknek			
576.	XLIII. szám 12 veder Rosa- máli	per 4		Seborvos Pfenningdsdorf Antalnak ²⁰³ aszignáltatott			
577.	XLIV. szám 11 veder asszu- szőllő	per 8		Abrahám [Antal] per 7 f 5 xr	78	28	fizetett
578.	XLV. szám 11 veder asszu- szőllő	per 8		Schütz [József] per 2 f	55		fizetett
579.	egy négy vasabroncsos hordo	5		Lőrincz Josi	3	10	fizetett
580.	Egy faabroncsos pálinkás kis hordo	24		Schütznek adósságba			
581.	Egy kis faabroncsos átalag	48		Lőrincz [Josi]		40	fizetett
582.	Egy kis négy vasabroncsos átalag	2		Tauffer Josef	3	1	fizetett
583.	Egy öt vasabroncsos jó hordo	5		Lát János	3	23	fizetett
584.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		Krausznő	6		fizetett
585.	Egy hat vasabroncsos jó hordo	5		Dr. Szabo Josef	3	21	fizetett
586.	Egy négy vasabroncsos ros[s]z hordo	3		Regyán Gábor	1	41	fizetett

²⁰¹ Kedves István a vételt megörökitette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

²⁰² A rác ürmös készítésekor egy hordót háromnegyed részben ép, érett szőlőfürtökkel teleraknak, közé fehér ürmöt, kalmuszgyökeret, citrom- és narancshéjat tesznek. Utána óborral teletöltik, és 4-5 hétig érni hagyják. Ahányszor vesznek belőle, mindaddig feltöltik óborral, amíg az adalékanyagok ízüket veszítik.

²⁰³ Pfenningdsdorf Antal esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, a királyi főtanoda orvos-sebészeti karának szemész- és szülőmestere, a bonctan és az elméleti szülészet tanára, a Karolina Országos Kórház sebésze

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
587.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		Tauffer Jos[ef]	4	10	fizetett
588.	Egy más négy vasabroncsos jó hordo	5		Szentpéteri [Imre]	3		fizetett
	Atvitel			Atvitel	9565	16	

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	9565	16	
589.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		Tauffer Josef	3	31	fizetett
590.	Egy más négy vasabroncsos jó hordo	5		Bányai [Samu]	3	20	fizetett
591.	Egy más félros[s]z hordo	4		Szentpéteri [Imre]	3	20	fizetett
592.	Egy faabroncsos ros[s]z hordo	1		Bányai [Samu]	1	10	fizetett
593.	Egy öt vasabroncsos ros[s]z hordo	4		Lázár Sándor	4	30	fizetett
594.	Egy négy vasabroncsos közepes hordó	4		Hirschfeld [Sándor] ²⁰⁴	3	43	fizetett
595.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		Pál Josef	3	20	fizetett
596.	Egy más vasabroncsos jó hordo	5		Abrahám [Antal]	3	34	fizetett
597.	Egy más vasabroncsos jó hordo	5		Szombathelyi [Gusztáv]	4	30	fizetett
598.	Egy más vasabroncsos jó hordo	5		Albert Sándor	3	21	fizetett
599.	Egy kisebb faabroncsos jó hordo	1		Tauffer Josef	1	41	fizetett
600.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		László János	3	22	fizetett
601.	Egy négy vasabroncsos ros[s]z hordo	3		Tauffer Josef	4	2	fizetett
602.	Egy négy vasabroncsos jó hordo	5		Bányai [Samu]	3		fizetett
603.	Két eczetes átalag		40	Regyán Gábor		46	fizetett
604.	Egy öt vasabroncsos káposztáshordo	2		Filker Ferencz	2	12	fizetett
605.	Egy 5 vasabroncsos káposztáshordo	1	20	Bakos Josi	2	5	fizetett
606.	Egy négy vasabroncsos káposztáshordo	1					
607.	Egy más vasabroncsos káposztáshordo	1		Puskás	3	16	fizetett
608.	Két ros[s]z faabroncsos vizes hordo	1		Puskás	1	14	fizetett
609.	Egy csapalya ²⁰⁵ kád		24				

²⁰⁴ Hirschfeld Sándor fűszerkereskedő, bérkocsitulajdonos, a kolozsvári kereskedő és kereskedő ifjak társulatának alelnöke

²⁰⁵ Csapalya (csapalja) = dézsaszerű faedény, amelyet a hordó csapja alá tesznek

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
610.	Egy vasabroncsos kád		48				
611.	Egy faabroncsos ros[s]z veder	10		Nagy Antal	1	10	fizetett
612.	Egy üveg lopo	10		Pinczebe maradt			
613.	Egy pleh kupa ²⁰⁶ 1/2 kupás egy fertájos és 2 tölcser		48	Nagy Antal	1	20	fizetett
614.	3 Ugorkás átalag	30		Barabás [Károly]	1	30	fizetett
615.	Egy kis torma	10		nem tartozott ide			
	Atvitel			Atvitel	9625	13	
Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	9625	13	
616.	Allásfák pinczébe és színbe	1		az udvarba maradt			
617.	Egy veres var[rl]attas asztaltakaro	2		Pávai [János]	5		fizetett
618.	4 Selyem zsebkendő	2		Weszprémi [Elek]	4	5	fizetett
619.	7 Új háló sapka	1	10	Hincz [György] ²⁰⁷	1	35	fizetett
620.	6 Pár gyapott ujj fuszékli	1		Hincz [György]	1	20	fizetett
621.	7 Pár gyapott ujj fuszékli	1	10	Fikler Ferencz	1	40	fizetett
622.	4 pár ocska fuszekli		8	Florián [Antal]		16	fizetett
623.	Egy kiseded durva abrasz	12		Diczi Sári ²⁰⁸		31	fizetett
624.	Egy gyapott kötött hozent- trager ²⁰⁹		10	Kovács Ferencz		23	fizetett
625.	Egy ocska veres schal ²¹⁰		30	Wojtitz		32	fizetett
626.	Két kis asztali párna	1		Gáll János	1	1	fizetett
627.	Egy kis barsony asztali párna		30	Medvés [Mihály] ²¹¹		36	fizetett
628.	Két kis ora párna		20	Wojtitz		50	fizetett
629.	Egy nagy lilla szín selyem keszkenő		40	Bányai [Samu]	2	30	fizetett
630.	4 kis zöld selyem függöny		40	Kovács Ferencz	1	6	fizetett
631.	Egy fekete bőr pugilláris ²¹²		10	Maro Ferencz		50	fizetett
632.	Két egyforma pugillaris		20	Weszprémi [Elek]		30	fizetett
633.	Egy var[rl]attas pugillaris		10	Wojtitz		30	fizetett
634.	Egy koczkás kék pugillaris		6	T. Pako János		7	fizetett
635.	1 Sárga aranyos pugillaris		12	Weszprémi [Elek]		42	fizetett
636.	1 Kerek kis erszény		20	Winkler [Ferenc]		40	fizetett
637.	1 hosszuko kötött erszény		20	Winkler [Ferenc]	1	20	fizetett
638.	1 Gyöngyszín bilett ²¹³ tarto		6	T. Pako János		7	fizetett
639.	1 Ezüstös fogvájó tarto		20	Pozner	1	10	fizetett
640.	1 Veres csengettyű huzo- bojtl[al]		20	Szombathelyi [Gusztáv]		41	fizetett
641.	1 Kis levendulás párna		20	Szombathelyi [Gusztáv]		23	fizetett
642.	1 szép tubákos pixis		30	T. Pako [János]	1	30	fizetett
	Atvitel			Atvitel	9655	33	

²⁰⁶ Kupa = hengeres testű ivóedény fogóval, fedéllel és billentő füllel

²⁰⁷ Hincz György, a kolozsvári lutheránus tanoda igazgatója és egyháza első papja

²⁰⁸ Diczi Sári szatócs

²⁰⁹ Hozentrager (ném.) = nadrágtartó

²¹⁰ Schal (ném.) = sál

²¹¹ Medvés Mihály, a kolozsvári királyi főtanoda bölcsészeti karának helyettes mezei gazdaságtan tanára

²¹² Pugilláris (bugyilláris) = erszény

²¹³ Bilett (biléta) = jegy, cédula

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	9655	33	
643.	1 Negyszegű nagyító üveg		20	Böjthe		47	fizetett
644.	1 Tokba öt beretva és azt fenő szíjju	2		Weszprémi [Elek]	2	5	fizetett
645.	Egy nyári porköpenyeg	1		Puskás	2	1	fizetett
646.	Egy jó szederjes ²¹⁴ köpenyeg	8		Sárosi [Mihály]	10	26	fizetett
647.	Egy ros[s]z szederjes köpenyeg	2		Bakos Josi	2	10	fizetett
648.	Egy uj veres sejem ²¹⁵ czimáda ²¹⁶	10		Winkler Ferencz	16		fizetett
649.	Egy veres sejem reverenda	6		Pávai [János]	6	5	fizetett
650.	Egy uj poszto czimáda végig selyemmel	14		Winkler [Ferenc]	16	4	fizetett
651.	Egy fekete selyem czimáda	8		Agoston [István]	8	10	fizetett
652.	Egy viola szín poszto czimáda	8		Grünvald [Mór] ²¹⁷	9	2	fizetett
653.	Egy ocska poszto czimáda	3		Lőrincz Josef	5		fizetett
654.	Egy nyári szőr nadrág	1	30	Veis Beni	1	51	fizetett
655.	Két czimáda szárny		30	Páll Josi		51	fizetett
656.	Egy veres Czingulus ²¹⁸	1		M[iklós] Gyárfás ur	1	10	fizetett
657.	Egy varl[r]attas tácza üveg alatt		40	Dr. Szabo Josef	2	30	fizetett
658.	Egy nagy sárga pléh tácza	1		Bors [Lázár]	1	42	fizetett
659.	Egy zsenilias ²¹⁹ levéltarto		20	Nagy Ferencz	2		fizetett
660.	Két végecske vászon			Florián [Antal]	8	42	fizetett
661.	13 vastag asztalkendő és egy abrasz	4	10	Puskás	8		fizetett
662.	Egy nagy bőr pugillaris egy olloval		10	Salamon Benedek		21	fizetett
663.	Egy varl[r]atos papiros nyomtato		10	Hasszenmüller	1	51	fizetett
664.	Egy nagy pleh pixis		12	Bányai [Samu]		43	fizetett
665.	Egy kézi pléh lámpás		20	Ládai [Tódor]	1	35	fizetett
666.	3 pár szarvasbőr csizma	1		Többen	3	21	fizetett
667.	Egy pár vixos ²²⁰ csizma		20	Aranyos	2	1	fizetett
668.	Egy pár vixos csizma bélelve	1		Kofler	3	20	fizetett
669.	Egy pár poszto csizma		30	Himmelstein [Mór]	1	20	fizetett
	Atvitel			Atvitel	9774	33	

²¹⁴ Szederjes = szeder színű. Használták erdélyi szederjes alakban is.

²¹⁵ Sejem = selyem

²¹⁶ Cimáda = a papi reverenda egyik formája, amely nem szorosan simul a testhez, hanem bő ráncok-
ban hull alá cingulum nélkül, és körgallérral, esetleg a felső karokon dupla ujjakkal van ellátva.

²¹⁷ Grünwald Mór szatócs

²¹⁸ Cingulus (cingulum, lat.) = katolikus papok reverendájához tartozó öv, vagy az albat a testhez szo-
rító, bojtokban végződő zsinór

²¹⁹ Zsenilias = selymes

²²⁰ Vixos = növényi cserzésű marha felsőbőr

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	9774	33	
670.	Egy pár sárpapucs	30		Him[m]elstein [Mór]	1	21	fizetett
671.	Két pár sárgabor pántofli ²²¹	20		Kofler	1	5	fizetett
672.	3 pár var[rl]atos pántofli	30		Többen	2	47	fizetett
673.	Egy pár ocska pántofli	10		Veszprémi [Elek]		11	fizetett
674.	Egy fekete aranyos fáju lichtschirm ²²²	40		Winkler Fer[enc]	1	20	fizetett
675.	Egy sárga fáju lichtschirm	40		Sárosi [Mihály]	1	23	fizetett
676.	Egy szalmából készült kis kereszt		2	Himmelstein [Mór]		31	fizetett
677.	Egy paropli ²²³ tokostol	1		Kovács [Antal]	5	16	fizetett
678.	Egy aranyos nád pácza	25		Kedves István ²²⁴	25		fizetett
679.	Egy kartándliba ²²⁵ 6 paquet virág			A' Templomnak adatott			
680.	Egy gyöngyszín köntös tarto	4		Albert Sándor	7	5	fizetett
681.	Egy selymes köntös tarto	8		Rettinger	18		fizetett
682.	Egy fiokos iroasztal	2	20	Fröhlich [Frigyes]	4	15	fizetett
683.	Három kiskép üveg alatt		15	Pávai [János]		31	fizetett
684.	Egy aranyos papiros aufzatz		20	Barabás [Károly]	1	30	fizetett
685.	6 d[al]r[ab] ráma nélküli kép	1		Gáll János	2	30	fizetett
686.	48 Confectes tángyér	8		Többen	24		fizetett
687.	Nagy tokba otkolonos ²²⁶ üvegek		40	Pataki Josef	3	23	fizetett
688.	Egy veres ocska palást	3		Székely Josef	5	26	fizetett
689.	Egy marvány kötetejü nachtkaszli ²²⁷	4		Fröhlich [Frigyes]	4	16	fizetett
690.	Egy termometrum fatokba	2		Dr. Szabo Josef	2	20	fizetett
691.	12 Kés-villa – 12 kiskalán aranyoz[ott]			–			
	lotja						
692.	u[gyan]a[z] 13 prób[ás] ezüst nyom 91¼ lotot ²²⁸	per 1	20	Wojtitz 1 f 37¾ xr	148	43	fizetett
693.	12 kés-villa 12 kiskalán						
694.	2 fagylaltos kalán 13 prób[ás] ezüst aranyozva nyom 103 1/16 lotot	1	20	Tauffer per 1 f 51½	192	13	fizetett
695.	Egy kis fekete ládába 12 evő kalán 13 prób[ás] ezüst nyom 44¾ lotot	1	12	Lönhard per 1 f 16¼	56	52	fizetett
	Atvitel			Atvitel	10284	31	

²²¹ Pántofli (ném.) = papucs

²²² Lichtschirm (ném.) = lámpaernyő

²²³ Paropli (paraplé, fr.) = esernyő

²²⁴ Kedves István a vételt megörökítette naplójában. Vö. Sas, 2006. 233., 236.

²²⁵ Kartándli = kartondoboz

²²⁶ Otkolonos = kölnis, illatszeres

²²⁷ Nachtkaszli (ném.) = éjjeliszekrény

²²⁸ Lot (lat) = tömeg-mértékegység. 1 bécsi lat = 17,5 gramm (másképpen 4 nehezék)

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	10284	31	
	lotja						
696.	12 Francia villa 13 próbás] ezüst nyom 39 lotot	per 1	12	Lönhárd per 1 f 15¾	49	14¾	fizetett
697.	12 Kávés kalán 13 próbás] ezüst nyom 15 lotot	per 1	12	Lönhárd per 1 f 17¼	19	18¾	fizetett
698.	Egy té ²²⁹ merő kalán 13 próbás] ezüst nyom 3 lotot	per 1	12	Lönhárd per 1 f 18	3	54	fizetett
699.	Két sőtarto egy borstarto 13 próbás ezüst nyom 16¾ lotot	per 1	12	Lönhárd per 1 f 14½	20	47¾	fizetett
700.	12 kés-villa 13 próbás ezüst nyom 75 lotot	per 1	6	Lönhárd per 1 f 15	93	45	fizetett
701.	24 évő kalán 13 próbás ezüst nyom 87 lótot	per 1	12	Jelen Pál ²³⁰ a 1 f 18	113	6	fizetett
702.	18 V betűs kalán (:evő:) 13 próbás ezüst] 67 lot	per 1	12	Biasini [Sándor] 1 f 15	83	45	fizetett
703.	18 V betűs kávés kalán 13 próbás ezüst] 23 lótot	per 1	12	Kozák [Ede] 1 f 19½	38	18	fizetett
704.	18 pallo 13 próbás [ezüst] nyom 27 lotot	per 1	12	Dr. Szabo Josef 1 f 1x	34	12	fizetett
705.	24 Francia villa 13 próbás ezüst] 82 lot	per 1	12	Biasini [Sándor] a 1 f 15 [xr]	102	30	fizetett
706.	6 évőkalán 13 próbás ezüst] nyom 18¼ lotot	per 1	12	Himmelstein [Mór] 1 f 17½	23	34	fizetett
708.	Egy leveses kalán stráffal 10¾ lot ²³¹	per 1	12	Tauffer a 1 f 18 xr	13	58½	fizetett
709.	Egy leveses sima kalán 11 7/8 lot	per 1	12	Kozák [Ede] a 1 f 26 [xr]	17	3	fizetett
710.	Egy becsináltos ²³² kalán 10⅞ lótot	per 1	12	Kozák [Ede] a 1 f 27½ [xr]	15	52	fizetett
711.	Két becsináltos kalán 13⅞ lótot	per 1	12	Kozák [Ede] a 1 f 18½ [xr]	17	10	fizetett
712.	17 Kés villa nélkül 50 lótot	per 1	6	Tauffer Jos[ef] 1 f 13½ [xr]	61	15	fizetett
712½.	12 Kés 12 villa 51 lótot	per 1	6	Biasini [Sándor] 1 f 17¼ [xr]	65	10	fizetett
713.	12 Kés 10 villa 57¾ lótot	per 1	6	Dr. Szabo [Josef] 1 f 22½ [xr]	79	24	fizetett
714.	12 Kés 12 villa gömbölyű 60¾ lótot	per 1	6	Wojtitz 1 f 6¼[xr]	67	4	fizetett
715.	Regi 6 kés 6 villa 27 lótot	per 1	6	T. Pako [János] 1 f 13	32	42	fizetett
716.	Elejaro13 egybe[c]sináltos 1 leveses kalán 66½ lótot	per 1	12	Tauffer [Josef] 1 f 21½ [xr]	90	20	fizetett
	Atvitel			Atvitel	11327	17	

²²⁹ Té = tej

²³⁰ Jelen Pál esküdtpolgár, a száz férfiak tanácsának választott tagja, a mészáros céh második céhmes-
tere

²³¹ Sorszámtevesztés, az összeíró kihagyta a 707. sorszámot.

²³² Becsináltos = befőttes, kompótos

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal lotja			Athozatal	11327	17	
717.	Elejaro 10 kávé és egy velővájó kalán 16 $\frac{7}{8}$ lót	per 1	12	Filker Ferencz 1 f 20	22	30	fizetett
718.	Elejaro 12 pallo 13 probás [ezüst] 12 $\frac{7}{8}$ lót	per 1	12	Kozák [Ede] 1 f 19 $\frac{1}{2}$ [xr]	17	4	fizetett
719.	1 Sima nádmézes pixis 13 probás [ezüst] 16 lót	per 1	12	Him[m]elstein [Mór] 1 f 14 $\frac{1}{4}$ [xr]	19	48	fizetett
720.	Egy virágos nadmezes pixis 25 lót	per 1	12	Wojtitz 1 f 12 [xr]	25	12	fizetett
721.	Két nadmész porzó ²³³ 13 probás [ezüst] nyom 16 $\frac{1}{2}$ lótot	per 1	12	Him[m]elstein [Mór] 1 f 13 15/16 [xr]	20	22	fizetett
722.	Hat kerek sotarto 13 probás [ezüst] nyom 18 $\frac{1}{2}$ lótot	per 1	12	Szentpéteri [Imre] 1 f 15 [xr]	23	6	fizetett
723.	Negy lábós sotarto 13 probás [ezüst] nyom 11 $\frac{3}{4}$ lótot	per 1	12	Grünvald [Mór] a 1 f 17 [xr]	15	5	fizetett
724.	Egy herbaté ²³⁴ [ezüst] szűrő nyom 1 $\frac{1}{2}$ lótot becsültetett	per 1		Tauffer [Josef]	2	26	fizetett
725.	Egy ezüst lábós fedelestől virágostól – 45 lót	per 1	12	Him[m]elstein [Mór] 1 f 15 $\frac{3}{4}$ [xr]	56	48	fizetett
726.	Egy [ezüst] sima mosdotál kannával 106 lót	per 1	12	Fröhlich [Frigyes] 1 f 20 $\frac{1}{2}$ [xr]	142	13	fizetett
727.	Egy [ezüst] reczés szelű mosdotál kannával 61 lót	per 1		Tauffer [Josef] 1 f 25 $\frac{1}{2}$ [xr]	86	55	fizetett
728.	Egy [ezüst] eczetes faolajos aufsatz 49 lot	per 1	12	Him[m]elstein [Mór] 1 f 12 $\frac{1}{4}$ [xr]	59		fizetett
729.	Két [ezüst] Ibrik sárga fanyéllel nyom 82 $\frac{3}{4}$ lotot	per 1	12	Hutter [Sámuel] 1 f 30 xr	123	22	fizetett
730.	Két Ibrik fekete nyéllel 13 probás [ezüst] nyom 81 lótot	per 1	12	Him[m]elstein [Mór] 1 f 20 $\frac{1}{2}$ [xr]	108	40	fizetett
731.	Két nagy kétágu virágos [ezüst] gyertyatarto nyom 150 $\frac{1}{2}$ lotot	per 1	12	Wojtitz 1 f 16 $\frac{1}{2}$ [xr]	191	53	fizetett
732.	Két kisebb kétágu virágos [ezüst] gyertyatarto 83 lót	per 1	12	Wojtitz 1 f 19 $\frac{1}{2}$ [xr]	109	58	fizetett
	Atvitel			Atvitel	12351	39	

²³³ Porzó = különféle anyagból készített por, amellyel a nedves írást behintik, hogy ne mázolódjék; leggyakrabban használt porzó a fehér és sárga finom homok, amelyet homokkövekről kaparnak le, azután megszítálják. Néha a homokot meg is festik kék vagy zöld színre. A tarka porzó tarka üvegporból áll. Van arany- és ezüstsínű porzó, ez különféle csillámfajokból készül, amelyet fémrészcsc-kékkel vegyítenek.

²³⁴ Herbaté = herbatea, korabeli elnevezése „herbatej”

Sor- szám	Javak Nemei	Becsűár ezüstbe		Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe		fizettek?
		Rf	xr		Rf	xr	
	Athozatal			Athozatal	12351	39	
	lotja						
733.	Egy pár [ezüst] gyertyatarto	per 1	12	Tauffer [Josef] 1 f 18½ [xr]	47	6	fizetett
734.	36 lot						
	Öt egyforma [ezüst]	per 1	12	Gáll Lajos 1f 15½[xr]	125	26	fizetett
	gyertyatarto 96½ lót						
735.	Két kis kézi [ezüst] gyertya-	per 1	12	Weszprémi [Elek] 1 f 18 [xr]	33	28½	fizetett
	tarto nyom 25¾ lótot						
736.	Egy széles talpas [ezüst]	per	1 12	Páll Josef 1f 13¼ [xr]	18	37	fizetett
	gyertya tarto nyom 15¼ lótot						
737.	Egy nagy ezüst aufzatz 194 lót	per 1	12	Him[m]elstein [[Mór]			
				1 f 13½[xr]	237	39	fizetett
738.	Egy kis [ezüst] aufzatz 68 lót	per 1	12	Wojtitz 1 f 12½ [xr]	82	10	fizetett
739.	Két [ezüst] aufzatz melybe						
	veg tángyérokok járnak						
	32½ lót	per 1	12	Tauffer [Josef] 1 f 26 [xr]	46	35	fizetett
740.	Egy ezüst lichtschirm tácza	per 1	12	Tauffer [Josef] 1 f 19½ [xr]	76	51	fizetett
	ruddal koppantoval 58 lót						
741.	Egy reczés kis [ezüst] files	per 1	12	Wertheim [Sámuel] 1 f 14 [xr]	23	7½	fizetett
	kosár 18¾ lót						
742.	Két eczetes faolajos platiro-	per 2		Gáll [János] és Jelen Pál	15	28	fizetett
	zott ²³⁵ aufzatz			Tauffer [Josef]	6	22	fizetett
743.	Egy nagy platirozott aufzatz	per 2		Wojtitz 1f 11½ [xr]	15	30	fizetett
744.	Dirib darab ezüst 13 lot	per 2		Wojtitz 1f 12 [xr]	12		fizetett
745.	Öt ezüst csatt – 10 lót	per 1		Wojtitz 1f 15 [xr]	7	30	fizetett
746.	Ezüst poszománt 6 lót	per	40				
747.	Két [ezüst] ámpolna ²³⁶						
	táczával 45 7/8 lót	per 1	12	A K[irály]l[fehér]vári ²³⁷ Templomé.			
748.	Egy kehely-tángyér ²³⁸ és						
	pacifical ²³⁹ ezüst nyom			A B[ánffy]Hunyadi Templomé.			
	50 lótot						
749.	12 kés-villa 12 kalan						
	12 pallo ²⁴⁰ egy becsináltos						
	6 pakfon[gl] ²⁴¹ kávék kalán	per 6		Medvés [Mihály]	6	10	fizetett
750.	Egy zsebbeli arany ora	40		M[iklós] Gyárfás ur	45		fizetett
751.	Egy gyűrű 31 brillians és 1						
	metczet[t] onixal ²⁴²	70		Nem kelt el.			
752.	Egy aranykereszt és láncz						
	44 arany	per 3	30	Jelen Pál per 4 f	176		fizetett
753.	Egy gyűrű 12 Ranta ²⁴³ és egy						
	ametiszet ²⁴⁴	30		M[iklós] Gyárfás ur	30	20	fizetett
	Atvitel			Atvitel	13352	59	

²³⁵ Platirozott = fémlamezzel bevont

²³⁶ Ámpolna = misekanna. Féméből vagy üvegből készült fedeles kannácska a bor és a víz számára

²³⁷ Később gyulafehérvári

²³⁸ Tángyér = tányér

²³⁹ Pacifical = csóktábla, a mise során körbeadott képes tábla, vagy erre a célra szolgáló feszület

²⁴⁰ Palló = evőeszköz támasztó

²⁴¹ Pakfong = alpakka. Újezüst, nikkel, réz és cink ötvözet.

²⁴² Ónix = olyan achát, amelyben a különböző színű rétegek és szalagok egyenes síkokban váltakoznak

²⁴³ Ranta = ékkőfajta

²⁴⁴ Ametiszet (ametiszt) = a kvarc ásványnak az ibolyaszínű változata. Féldrágakő változatát a briliáns-hoz hasonlóan sokszög-lapocskásnak köszörülik, hogy ragyogása elevenebb legyen.

Sor- szám	Javak Nemei	Becsüár ezüstbe Rf xr	Vevők Nevei	Árverési ár ezüstbe Rf xr	fizettek?
	Athozatal		Athozatal	13352 59	
754.	Egy nagy kereszt és gyűrű hozzá aquamarina ²⁴⁵ kövek- kel és brillian tokkal és egy kis arany karikával	573	Wojtitz	600	fizetett
755.	Egy aranykereszt sodort lánczal nyom 25 aranyot	per 3 30	M[iklós] Gyárfás ur per 3 f 53 xr	97 5	fizetett
	Nyolcz öl széna Bácsba ²⁴⁶ melynek fele 400, négyszáz V[áltó]R[hénes] florin]tokkal kivan fizetve			160	

Hogy a fennebb elő sorolt javak általunk az irt árokban becsültetvén meg arol ezennel tulajdon nevünk aláírása és pecsétünk erőssége alatt bizonyitunk.

Kolosvárt November 23^{án} 1852.

Eschbacher János
aranyműves
Mannó Antal
üveg és porcellán kereskedő
Tauffer Josef
kárpitós és kereskedő

Lévý Joseff
Szijgyarto mester

Klausch Janos
Földesý István
V[álasztott] Eskütt Pólgár
Szöcs Joseff
V[álasztott]Eskütt[t] polgár

Melly fennebbi öszveírás s azt követett árverés hogy mindenekben az irtak szerint általunk vitetett legyen végben arol ezennel tulajdon nevünk aláírása és pecsétünk erőssége alatt hitünk szerint bizonyitunk. –

Kolosvárt November 23^{án} 1852.

Filker Elek
Cs[ászári]: K[irályi]: Vid: Számvevő Tiszt

és

Veszprémi Elek
szolgabiro

Mind ketten meghivott biztosok

²⁴⁵ Aquamarina (akvamarin) = a berill átlátszó, világoskék színű fajtája

²⁴⁶ Kisbács (ma: Baciú, RO)

Rövidítések és irodalomjegyzék

- 1842 Erdélyi házi-segéd 1842-dik évre. Negyedik év. K. Tilsch és fia. Kolozsvártt, 1842.
- 1848a Kolozsvári naptár az 1848^{ik}. Szökő évre. IV-dik év. Kiadja If. Tilsch János. Kolozsvártt, 1848.
- 1848b Új és ó naptár Kriszt. Urunk szület. Után 1848 366 napból álló szökő évre. Erdély nagyfejedelemség 's hozzá kapcsolt részek használatára. Kolozsvártt, 1848.
- ASZTALOS
2004 ASZTALOS Lajos: *Kolozsvár helynév- és településtörténeti adattár*. Kolozsvár, 2004.
- CSEREY-JÓZSEF
1997 CSEREY Zoltán-JÓZSEF Álmos: *Tusnádfürdő. Szent Anna-tó. Băile Tușnad. Lacul Sfânta Ana*. Sepsiszentgyörgy–Sfântu Gheorghe, 1997.
- GAAL
1995 GAAL György: *Magyarok utcája. A kolozsvári egykori Bel- és Külmagyar utcák telkei, házai, lakói*. Kolozsvár, 1995. (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 221)
- GÁL
1998 GÁL István: *Piaristák a szabadságharcban*. In: *Vigilia* 63. (1998) 3. sz. 187–196.
- GLÜCK
1998 GLÜCK Jenő: *A gyulafehérvári érseki levéltár 1848–49-es dokumentumai*. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 10. (1998) 1–2. sz. 51–57.
- PÉTER
2002 PÉTER H. Mária: *Az erdélyi gyógyszerészet magyar vonatkozásai*. Kolozsvár, 2002.
- SAS
2002 SAS Péter: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus*. In: *Egyháztörténeti Szemle* 3. (2002) 2. sz. 66–73.
- 2003 SAS Péter: *Kolozsvár 1867–1919*. Budapest, 2003. (*Mesélő képeslapok*)
- 2005 SAS Péter: *Kedves István, a toronyépítő (1782–1864)*. In: *Szabadság* 17. (2005) 41. sz. (február 19.) 11.
- 2006 SAS Péter: *Kedves István kolozsvári apát-plébános (1782–1864) végrendelete és naplója*. In: *Lymbus. Magyarországtudományi Forrásközlemények* 4 (2006) 205–236.
- SZINNYEI
1899 SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*. VI. kötet. Budapest, 1899.

Seres Attila

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület két világháború közötti válsága magyar diplomáciai iratok tükrében*

Bevezető

Az erdélyi magyar tudományos élet összefogására, intézményes szervezésére, fejlesztésére és a magyar kutatók által elért eredmények népszerűsítésére hivatott Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) jövőre ünnepli alapításának 150. évfordulóját. A nagy múltú visszatekintő, társadalmi kezdeményezés eredményeként létrejött szervezet két világháború közötti időszakban vívott küzdelmét tudományos függetlenségének és önállóságának fenntartásáért, illetve nemzeti integritásának megőrzéséért az erdélyi magyar közélet szereplői egyfajta sorsszimbólumként fogták fel. Kántor Lajos, az egyesület titkára, a második bécsi döntés után a román uralom alatti évekre visszatekintve elég érzékletesen ragadta meg az EME jellegét és ebben az időszakban folytatott különleges misszióját: „Egyesületünkben sem írásban, sem szóban nem hangzott el és nem történt semmi olyan, ami az egész kisebbségi magyarság és így az összmagyarság érdekeivel ellenkezett volna. Kisebbségi életünk más területén lehetnek múltó ellentétek, felekezeti, vagy társadalmi felfogásbeli különbségek, egyesületünk életébe nemcsak nem férhettek be ilyen jelenségek, hanem a más területen esetleg felbukkanó és közéletünkbe beszivárgó ellentét nálunk kiegyenlítést nyert. Egymás mellett éltek a különböző pártállásúak és a négy magyar felekezet exponens képviselői, az idősebb és ifjabb nemzedék. Mindenki megtalálta munkaterületét, ha dolgozni akart a magyar kultúráért, az összmagyarságért. Aki valamikor meg akarja írni az erdélyi magyarság utóbbi huszonnégy évének történetét, nem mellőzheti az EME huszonnégy évi küzdelmét. Megfordítva helyesebb eredményhez juthat, mert az EME történetében kivetítődik kisebbségi életünk minden problémája”.¹ Az EME tehát alapvetően egy társadalmi-politikai kötődés, vagy éppen felekezeti különbség felett álló szervezatként definiálta magát, amely a magyar tudományosság és művelődés intézményes kereteit kihasználva, a tudományok és művészetek integráló erejére támaszkodva igyekezett megszólítani az 1918 után kisebbségi sorba szorult erdélyi magyarság különféle csoportjait és tényezőit. Az egyesület ezzel tudatosan a teljes magyar közösség fölé kívánt védőernyőt vonni, annak összetartását próbálta elősegíteni. Tudományos ismeretterjesztő tevékenysége, konferenciái és vándorgyűlései révén valóban az erdélyi magyarság széles rétegeit érte el.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület történetének kezdetei

A történeti irodalomban ismert, hogy egy önálló erdélyi magyar tudományos gyűjtemény létrehozásának gondolata egészen a XVIII. század második feléig nyúlik

* A tanulmány az OTKA PD 72265 sz. kutatási projektje támogatásával készült.

¹ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1940. évi működéséről. EM, 12. (új) évf. (1941) 1–4. sz. 74.

viszsa. Ennek megalapítását leginkább az erdélyi arisztokrata családok gazdag magánkollekcióinak (levelestárak, oklevéltárak, könyvtárak, éremtárak, ásványtárak stb.), esetleg nem megfelelően kezelt, és Erdély-szerte szétszórva levő kéziratтарыnak központi elhelyezése, szakszerű megőrzése és tudományos feldolgozása tette szükségessé. A magyarság nemzeti különállását is szimbolizáló erdélyi múzeumi gyűjtemény létrehozása a reformkorban politikai kérdéssé vált, ezt a törekvést azonban sem az 1848–1849. évi szabadságharcig, sem annak leverése után hosszú évekig nem koronázta siker.²

A gyűjtemény végül alapvetően a tudományos és művészeti életet korábban is pártfogásába vevő erdélyi arisztokrata, Mikó Imre gróf erőfeszítéseinek köszönhetően jött létre, aki nemcsak társadalmi befolyását vetette latba annak érdekében, hogy a leendő múzeum alapjait egy egyesület megalakításával fektessék le, hanem a szükséges helyiségek céljára egyik nagy értékű villáját és a hozzá tartozó több mint tízholdas díszkertet is felajánlotta. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alakuló közgyűlése 1859. november 23-án került sor, amelyen részletesen meghatározták az egyesület célkitűzéseit, szervezetét, működési körét és anyagi alapjait. Az alapítók az EME hármas céljaként nemcsak egy múzeum létrehozását, fenntartását és a múzeumi anyag tudományos feldolgozását határozták meg, hanem azt is, hogy mindezt magyar nyelven teszik. A múzeum anyaga az alapításkor már közel 15 500 könyvből, majd 1100 oklevélből, több mint 4500 különféle éremből (arany, ezüst, bronz), több mint 10 000 régészeti tárgyból, természeti ritkaságból, ásványból, kőzetből, preparált állatból és növényekből állt.³

A hatalmas anyag szakszerű megőrzése és feldolgozása a különféle gyűjtemények rendszerezését tette szükségessé, ennek érdekében önálló *tárakat* alakítottak ki. Az egyesület 1905. évi, módosított alapszabálya szerint, amelynek megváltoztatására 1918-ig nem került sor, akkorra már öt tár létezett. Ezek a nyomtatványokat, hírlapokat, kéziratokat és okleveleket gondozó *Könyvtár*; a történeti, néprajzi és művészettörténeti tárgyak, művészeti alkotások őrzésére hivatott *Érem- és Régiség-tár*; a főként preparált állatokat magába foglaló *Állattár*; a különféle szárított növények gyűjteménye, a *Növénytár*; és az ásványtani, földtani és őslénytani gyűjteményeket gondozó *Ásványtár* voltak. A tárgyak leltározásával és rendezésével együtt megindult az egyesület tudmányszervező munkája is.⁴ Már az alapítást követő évben olyan ülések megtartását határozták el, amelyeken az előadásokat tudományáganként csoportosították, eleinte csak a bölcsész- és a természettudományok szétbontásával. Ez vetette meg az EME keretén belül létrejövő *szakosztályi* működés alapjait. Igaz, a szakosztályi struktúra végső szervezete és felépítése csak az 1870-es és az 1880-as években alakult ki az elsőként létrejött történettudományi szakosztály kibővítésével, illetve az orvos- és természettudományi szakosztály szétválásával. 1906-ra alakult ki a végleges struktúra négy szakosztállyal (böl-

² A reformkorban az erdélyi magyar és székely rendeket egy ilyen gyűjtemény felállítására sarkallta az is, hogy a Habsburg-kormányzat által támogatott erdélyi szászok a nagyszebeni Bruckenthal Múzeum megalapításával már 1803 óta rendelkeztek saját nemzeti gyűjteménnyel, és azt intézményi háttérként felhasználva széles körű kulturális és tudományos tevékenységet fejtek ki. Az előzményekre részletesen ld. EGYED, 2006. 233–242.

³ Az alapítás körülményeire részletesen ld. SZABÓ T., 1942. 24–28.

⁴ ALAPSZABÁLY, 1905. 4.

csészet-, nyelv- és történettudományi; természettudományi; orvostudományi; valamint jog- és társadalomtudományi).⁵ A bölcsészettudományi szakosztály folyóirataként adták ki 1874-től az *Erdélyi Múzeumot*, amely, noha első folyama csak 1917-ig jelent meg, az egyesület legrangosabb szaklapjává vált.⁶ Az 1905. évi alapszabály arról is rendelkezett, hogy vándorgyűléseket kell szervezni, amelyek közül az elsőt 1906. június 4–5-én tartották, Marosvásárhelyen.⁷

Az egyesület életében jelentős változást hozott a magyar államhoz fűződő jogviszonyának rögzítése. Mint említettük, a szervezet nemcsak a muzeális gyűjtemények gondozására alakult, hanem a tudomány népszerűsítésére is, és szakosztályaiiban országos szinten is egyre elismertebb tudományművelő tevékenységet fejtett ki. Ez a tudományos potenciál, illetve az egyesület kezelésében lévő impozáns és folyamatosan gyarapodó tudományos gyűjtemény nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar kormány egy regionális egyetem megalapításának helyszínéül Kolozsvár és Pozsony versenyében inkább az előbbit részesítette előnyben. Az EME is rákényszerült arra, hogy együttműködjön az állammal, hiszen az 1867. évi kiegyezés után politikai jelentősége érezhetően csökkent, ennek következtében törzsvagyona és az éves hozzájárulást biztosító pártoló tagok száma is jelentős mértékben megcsappant.⁸ A szervezet ezért 1872-ben megállapodást kötött a magyar kormány képviseletében a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériummal, amelynek értelmében gyűjteményeinek kezelési jogát – tulajdonjoga és felügyeleti joga fenntartása mellett – átadta a kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemnek, azok használatáért a magyar állam évi 5000 forint bérösszeget volt köteles fizetni. Ezzel biztosítottá vált az egyesület működésének anyagi fedezete úgy, hogy közben önállóságát és belső önkormányzatát megtarthatta, az állam pedig hozzájutott az egyetem alapításához és működtetéséhez nélkülözhetetlen tudományos segédanyaghoz. Később a Mikó-villa telke és 10 holdas kertje (a botanikus kert) is az egyetem kezelésébe került. Az állammal kötött szerződést 1894. június 1-jén megújították, egy évvel később jóváhagyták.⁹

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület a román uralom éveitől kezdve

Az első világháborúig – az időszakos anyagi nehézségeket nem számítva – nyugodt és zavartalan társadalmi légkörben építkező, ráadásul 1872-től rendszeres állami szubvencióban részesülő EME helyzetében a román megszállás után gyökeres fordulat állt be, ekkortól mindinkább kiszolgáltatottá válik a román állami adminisztrációnak. 1919. május 12-én a román hatóságok karhatalmi erővel vették át a kolozsvári egyetemet, ezzel birtokába kerültek az egyesület nagy értékű gyűjteményei is. Az oktatás céljára bérbe adott és a megfelelő egyetemi intézményekkel közös igazgatás alatt álló terek mindegyikének éléről eltávolították a magyar igazgatókat, helyükre román származású megbízottakat ültettek. Az egyesület vezetése egyelőre mégis biztosítottak vélhette a gyűjtemények kezelésének folytonos-

⁵ Erre részletesen ld. GYÖRGY, 1937.

⁶ Erre részletesen ld. GYÖRGY, 1939. 15–34.

⁷ Erre részletesen ld. GYÖRGY, 1937. 26–27.

⁸ Erre részletesen ld. SZABÓ T., 1942. 30–42.

⁹ KÁNTOR, 1930b 14–15.

ságát, mivel a román egyetem tanárai is elismerték a táruk tudományos jelentőségét, illetve – állami alkalmazottként – nagyrészt ott maradtak a gyűjtemények gondozásában addig is szerepet játszó magyar szakemberek.¹⁰ (Például továbbra is az ásványtárban dolgozott Szádeczky-Kardoss Gyula egyetemi tanár, a tár régi igazgatója.)¹¹ Igaz, a román uralom huszonnégy éve alatt számuk fokozatosan csökkent, és a második bécsi döntés előestéjén két tárban már egyáltalán nem voltak magyar származású tisztviselők.¹²

Az EME vezetése arra az álláspontra helyezkedett, hogy az 1894. évi bérleti szerződést a magyar állammal kötötte, és a gyűjteményeket csak a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemnek engedte át használatra, ezért a szerződés az egyetem Szegedre költözésével érvényét veszítette. A román állam, noha a gyűjtemények átvételekor ugyanerre a szerződésre hivatkozott, teljesen semmibe vette az egyesület tulajdon-, illetve rendelkezési jogát az egyes táruk felett, a használatukért járó éves bérösszeg kifizetését megtagadta. Ezt a szervezet vezetése akként értékelte, hogy ezzel maga a román állam tette semmissé az 1894. évi szerződést, tehát nem is jogosult a táruk használatára. Az EME és a román kormány közötti jogviszony tisztázása mindazonáltal az egyesület szempontjából vált mindinkább sürgetővé, ugyanis a háború évei alatt, kormányzati ösztönzésre egész tőkeállományát magyar állampapírokba és hadikölcsönökbe fektette, így a dualista állam összeomlásával teljes alaptőkéjét elveszítette.¹³

A román kormányzat nemigen mutatott hajlandóságot a vitás jogi kérdések megoldására és a kompromisszumra, sőt, maga is inkább az EME további működésének ellehetetlenítésére törekedett: késleltette, illetve meggátolta a megválasztott egyesületi vezetők kinevezését. Például az EME 1921. december 21-i közgyűlésén elnökké választott Ugron István, illetve alelnökké választott Papp József és Teleki Árvéd előterjesztését uralkodói megerősítésre, a kultusztárca vezetője több mint három évig tartó halogatás után, minden indok nélkül megtagadta, ezért az 1925. február 21-i közgyűlésen a vezetőség lemondott. Ekkor került az egyesület élére Wass Béla. Az egyesület 1929. december 15-i rendkívüli közgyűlésén báró Jósika János és Róth Hugó személyében olyan alapító tagokat választottak alelnököknek, akik meghatározó szerepet játszottak az egyesület kormánnyal tárgyaló különbizottságában. A kolozsvári törvényszék 1930. január 27-én jóváhagyta az alelnökök megválasztását, és az erre vonatkozó határozat meg is jelent a hivatalos közlönyben, a *Monitorul Oficial*-ban, a kulturális miniszter a megválasztott alelnököket ezúttal sem terjesztette fel királyi jóváhagyásra.¹⁴

A miniszteri vétóra a jogalapot az EME 1905. évi utolsó módosított alapszabálya adta, amelynek 20. paragrafusa kimondta, hogy az egyesület elnökét és két alelnökét legfelsőbb megerősítésre a vallás- és közoktatási miniszter útján a király elé kell terjeszteni.¹⁵ Az EME vezetői azzal érveltek, hogy a miniszter részéről a hivat-

¹⁰ SZABÓ T., 1942. 43.

¹¹ BUDAY, 1924. 151–152.

¹² SZABÓ T., 1942. 43–44.

¹³ SZABÓ T., 1942. 44–45.

¹⁴ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1930. évi működéséről. EM, 2. (új) évf. (1931) 1–2. sz. 82.

¹⁵ ALAPSZABÁLY, 1905. 10. Az 1859. évi első alapszabályának akkori 21. §-a foglalta magába ezt a kitétel.
Ld. ALAPSZABÁLY, 1859. 7.

kozás erre a paragrafusra teljesen anakronisztikus, hiszen az csak a Habsburg-abszolútizmus termékének tekinthető. Az egyesület első, 1859. évi alapszabályába csupán a politikai körülmények miatt került be ez a kitétel, az 1867. évi kiegyezés után pedig tekintettel voltak az uralkodóra, ezért nem vették ki a későbbi, 1869-ben, 1897-ben és 1905-ben módosított alapszabályból. Igaz, az EME alapításától 1918-ig egyszer sem fordult elő, hogy az uralkodói előterjesztést az illetékes szakminiszter megtagadta volna. Ferenc József halála után, 1918-ban, de még a történelmi Magyarország szétesése előtt, az EME választmánya az egyesület autonómiájának kiteljesítése érdekében javaslatot fogadott el e szakasz törlésére. Akkor azonban már nem lehetett alapszabály-módosító közgyűlést összehívni, ezért ez az 1867 óta már csak hagyományra alapozott formáság az alapszabályban maradt.¹⁶

Az egyesület vezetése Jósika és Róth esetében nem hátrált meg, és a kormánnyal megkezdett tárgyalások folytatásának előfeltételül szabta, hogy a törvényileg jóváhagyott alelnököket a kulturális miniszter terjessze fel királyi megerősítésre.¹⁷ Ezt végül ugyancsak hosszú halogatás után, egy 1933. február 14-én kelt királyi határozat mondta ki.¹⁸

Az egyesület domináns magyar jellege mindenki számára vitathatatlan volt, mégis már az alapításától kezdve kis számban részt vettek benne román tudósok vagy közéleti személyek is, akiknek a száma Erdély Romániához csatolását követően folyamatosan növekedett. A román tagok felvétele egyrészt elkerülhetetlen volt, hiszen az EME alapszabálya is kimondta, hogy a táruk igazgatói egyúttal az egyesület belső kormányzati szervének, a választmánynak hivatalból rendes tagjai,¹⁹ másrészt alkalmanként ilyen gesztussal kívánták elejét venni az egyesület elleni támadásoknak.²⁰ 1925. december 10-én azonban Alexandru Borza egyetemi tanár, a *Növénytar* igazgatója, addig példátlan módon egyszerre 85 új román tag felvételi kérelmét adta be a vezetésnek, aminek teljesülésével a tagság etnikai összetételét jelentős mértékben átalakíthatták volna. Az ilyen és hasonló tömeges beléptetésekre vagy az egyesület egyik alelnökének és titkárának román nemzetiségű személyre cserélésére irányuló követeléseket a román kormány a későbbiek folyamán nem egy alkalommal terjesztett be.²¹ Ennek elhárítására azonban kiváló hivatkozási alapot adott az EME alapszabályának tizedik paragrafusa, amely kimondta, hogy új tagok felvételéről kizárólag a választmánynak áll jogában dönteni.²² Noha a tömeges beléptetéseket sikerült megakadályozni, a két világháború közötti időszakban számos, a magyar tudományosság és kultúra elleni harc vezéralakjának tekintett román kutató vált taggá. Ilyen volt például Victor Suciú, az *Ásványtar* igazgatója, aki hosszú ideig nem volt hajlandó beengedni az egyesület elnökeit a tárba, noha ez az 1872. évi szerződés szerint kötelessége lett volna, vagy Onosifor Ghibu, a kolozsvári egyetem dékánja, aki az Erdélyi Római Katolikus Státussal szembeni támadások során öregbítette hírnevét. Az egyesület tagjai között

¹⁶ *Miért nem lett Ugron István az EME elnöke? Az osztrák abszolútizmus eszközeivel dolgoztak a liberálisok.* Ellenzék, 1925. február 2. 3.

¹⁷ Ld. a 11. és 13. sz. iratot.

¹⁸ Wass Béla elnök megnyitó beszéde az EME 1933. február 26-i közgyűlésén. EM, 4. (új) évf. (1933) 1–3. sz. 86.

¹⁹ ALAPSZABÁLY, 1905. 19.

²⁰ Ld. a 11. sz. iratot.

²¹ KÁNTOR, 1930a 7–8.

találjuk az olyan prominens személyeket is, mint Nicolae Drăganu kormánybiztos, Silviu Dragomir, későbbi kisebbségügyi államtitkár, Coriolan Tătăru, későbbi Szamos tartományi királyi helytartó, illetőleg Alexandru Borza és Zenovie Paclișanu kolozsvári román tudósok,²³ akik egyúttal a kultuszminisztérium tisztviselői is voltak, és e minőségükben az egyesülettel folytatott tárgyalásokon az állam érdekeit képviselték az egyesületével szemben.

Mindemellett az egyesület tudományos munkáját is gyakran akadályozták vagy teljesen megbénították a különféle hatósági korlátozások és tiltások. A tudományos felolvasások, népszerűsítő előadások, konferenciák vagy a vándorgyűlések megtartását minden esetben hatósági engedélyhez kötötték, és számtalanszor kerültek tiltólistára nemcsak a román tudományos álláspontnak ellentmondó történettudományi vagy irodalomtudományi szakelőadások, hanem alkalmanként teljesen „ártatlan”, a román–magyar nemzeti vagy területi vitával semmilyen összefüggésbe nem hozható, tisztán tudományos indíttatású természettudományi előadások is.

Csak néhány példát említve a társadalomtudományok köréből, 1935-ben betiltották Bitay Árpád Gyulafehérvár művelődéstörténetéről, Boga Alajos Báthori Istvánról, vagy éppen Herepei Jánosnak a XVIII. századi magyar verses emlékekről szóló előadását.²⁴ A királyi diktatúra időszakában, 1939-ben, Juhász Istvánnak az erdélyi rendiség társadalmi és nemzetiségi vonatkozásait ismertető előadása olyanmire borzolta a román hatóságok kedélyeit,²⁵ hogy a téli előadássorozat kellős közepén, február 8-tól kényszerhallgatásra ítélték az egyesület szakosztályait. Ezúttal az egyesület javára vált, hogy román tagjai is voltak, ugyanis a már említett Tătăru, aki a királyi diktatúra közigazgatási rendszerében magas pozíciót foglalt el, kijárta a katonai hatóságoknál, hogy két és fél hónap múlva enyhítsenek a retorzión és feloldják az egyesület előadásaira kirótt teljes tilalmat.²⁶ Hatósági engedély hiányában az egyesület az utolsó napokban kénytelen volt lemondani az orvoskongresszussal egybekötött 1936. augusztus 23–25-re tervezett temesvári vándorgyűlést, még úgy is, hogy a konferencia és a vándorgyűlés előkészületei az EME részéről jelentős költségeket emésztettek fel.²⁷ Ugyanebben az évben az EME bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályának folyóirata, az Erdélyi Múzeum csak *Múzeum* címmel jelenhetett meg. Nem lehet tehát véletlen, hogy a különféle egyesületi összefüggéseken (közgyűlések, szakosztályi előadások stb.) és az egyesületi

²² ALAPSZABÁLY, 1905. 7.

²³ KÁNTOR, 1930b 20. Az egyesület tagságát alapvetően aszerint különböztették meg, hogy az egyesületen belül az illető milyen tisztséget viselt, vagy milyen anyagi áldozatokat hozott az egyesület működése érdekében. Így megkülönböztettek *alapító* és *rendes* tagokat. A román tagok néhány kivételtől eltekintve a kevesebb jogkörrel bíró rendes tagok közé tartoztak.

²⁴ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1935. évi működéséről. M, 7. (új) évf. (1936) 1–3. sz. 79.

²⁵ Juhász István előadásának szövege később mégis megjelenhetett egy erdélyi periodikában. A szerző szerint az Erdélyi Fejedelemség önállóságának kialakulása a középkorban nem az etnikai sajátosságaival vagy esetleg belső társadalmi fejlődés következményével magyarázható, hanem geopolitikai okokkal. Az önálló Erdélyi Fejedelemség alapintézménye a magyar és székely nemesek, illetve a százsz székek rendi szövetsége, amely védelmi reakcióként jött létre a török és a Habsburg hódító politika ellenében. Erdély románsága ebben a korban nem volt államalkotó tényező, mert a középkorban államalkotó tényezőnek csak a föld és jogok birtokosai, vagyis a társadalmi rendek számítottak. Ld. JUHÁSZ, 1939. 148–157.

²⁶ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1939. évi működéséről. EM, 11. (új) évf. (1940) 1–4. sz. 85.

²⁷ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1936. évi működéséről. EM, 8. (új) évf. (1937) 1–4. sz. 91.

kiadványokban az EME helyzetének jellemzésekor állandósult az olyan fogalmak használata, mint a „hajsza” vagy az „ostromállapot”.²⁸

Az utókor akár úgy is vélekedhet az egyesület 1919–1940 közötti nehéz időszakáról, hogy bizonyos értelemben ez volt az egyesület igazi fénykora, és nem az anyagiakban bővelkedő 1895–1918 közötti „aranykor”. Ekkor szilárdult meg ugyanis az EME szervező és irányító funkciója a magyar tudományművelésben, összekötő szerepe az erdélyi és az egyetemes magyar tudomány intézményei, illetve a külföldi kutatás között. Felvállalta a színvonalas tudománynépszerűsítést, amin keresztül elmélyült a kapcsolata az erdélyi magyarság különböző rétegeivel. Igazán pedig csak a kisebbségi lét mutatta meg, hogy mennyire szüksége van az erdélyi magyarságnak a szellemi és anyagi tekintetben önálló EME-re.²⁹ Az egyesület működését már a XIX. század második felétől állandó belső viták kísérték a tekintetben, hogy a múzeumi-gyűjteményi jellegét erősítse vagy inkább az erdélyi magyar tudomány és művelődés tudós társaságává, egyfajta akadémiává alakuljon át. Mindezt nem lehetett függetleníteni az államhoz fűződő viszonytól, vagy éppen az egyesület gazdasági lehetőségeitől, anyagi kondícióitól. Kántor Lajos titkár megállapította, hogy az EME rendkívül bizonytalan sorsa miatt nem biztatták arra az erdélyi közönséget, hogy a birtokában lévő irathagyatékát vagy kollekcióját adja át az egyesület részére, ebben az időszakban a tudományos népszerűsítésre kellett helyezniük az egyesület működésének hangsúlyát. Az EME teljesítménye – figyelembe véve a rendkívül kedvezőtlen körülményeket – ilyen tekintetben rendkívül imponáló: a román uralom évei alatt száznál is több kiadványt és kétezernél is több tudományos közleményt jelentetett meg, több mint ezer népszerűsítő és szakelőadást rendezett.³⁰

Az iratok néhány jellegzetességéről

A mellékletben közölt diplomáciai iratok az EME helyzetét szemléltetik, illetve az egyesület és a román kormányzat közötti jogviszony rendezésére irányuló tárgyalásokba engednek betekintést 1929-től 1935-ig. Az EME jogi státuszának megállapítása az egyesület két világháború közötti történetének talán legneuralgikusabb kérdését jelentette. A kormány megbízottaival a tárgyalások 1926-ban indultak meg, amit a szervezet több memorandumban sürgetett, kérte az egyesület érdemi tudományos kibontakozását megbénító rendezetlen jogi viszonyok megszüntetését. A román kormány eleinte olyan követeléseket támasztott az egyesülettel szemben, amelyek az EME nemzeti integritásának megtörését, illetve tudományos tevékenységének elértéktelenedését vonták volna maguk után, így például a gyűjteményekről való teljes tulajdonjogi lemondást, és azok átadását az egyetemnek. 1928-ban az államvezetés elismerte bérfizetési kötelezettségét, ugyanakkor követelte a román államnyelv használatát az egyesületi életben, egy román származású alelnök és titkár megválasztását, és az egyesület gyűjtemények feletti ellenőrzési jogának megnyirbálását.³¹ (A kormány pillanatnyi álláspontját rendszerint a gyako-

²⁸ Ld. pl. KÁNTOR, 1930. 20.

²⁹ SEBESTYÉN, 1999. 26–27.

³⁰ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1940. évi működéséről. EM, 12. (új) évf. (1941) 1–4. sz. 73–74.

³¹ KÁNTOR, 1930a 6–8.

ri kormányváltások, a Nemzeti Parasztpárt és a Nemzeti Liberális Párt párharca is befolyásolták.) Az EME ezzel szemben önállóságának és magyar jellegének megőrzése mellett az egyes táruk megosztására tett kompromisszumos javaslatot. Az 1932. november 7-én elért megállapodás már részben ezt a kompromisszumot tükrözte,³² és ezt az úgynevezett negyedik szerződéstervezetet az egyesület vezetői is elfogadhatónak, az addigi legjobb eredménynek tekintették, amely az EME zavar-talan működését és létét is biztosíthatja.³³ A szerződés szövegének parafálására azonban sosem került sor, az EME helyzetében egészen a második bécsi döntésig semmilyen előrelépés nem történt annak ellenére, hogy az 1938. augusztus 4-i ki-sebbségi statútum kimondta helyzetének méltányos rendezését.³⁴

A dokumentumok alapján sajnos nem kapunk választ arra a kérdésre, hogy va-jon az EME tudományos potenciáljának megkaparintása, illetve megtartása körül folyó nemzeti-kulturális párharcban, és annak egyes állomásaiban szerepet ját-szottak-e olyan motivációk vagy taktikai megfontolások, amelyek a román bel-, il-letve pártpolitikai küzdelmekkel is összefüggésbe hozhatók. Nyilván az EME levél-tárában lévő, erre az időszakra vonatkozó dokumentáció áttanulmányozása majd megnyugtató választ adhat erre a kérdésre. Feltűnő ugyanis, hogy az egyesület ve-zetői pozícióit, tehát elnöki és alelnöki tiszttét nem ritkán olyan személyek foglalták el, akik egyúttal az erdélyi magyarság legbefolyásosabb politikai szervezetének, az Országos Magyar Pártnak (OMP) a vezető testületeiben, valamint az erdélyi ma-gyar politikai közéletben is fontos szerephez jutottak. Ez a legszembevetőbben Ugron István esetében mutatkozik meg, aki nemcsak az EME, hanem azzal szinte azonos időben az OMP elnöke is volt. Wass Béla, Jósika János és Róth Hugó külön-böző időszakokban az OMP intézőbizottságának tagja volt, Jósika a párt parlamen-ti képviselőjeként, illetve az elnöki tanács tagjaként is részt vett a politikai képvise-letben és döntéshozatalban.³⁵ Ez azért is elgondolkodtató, mert mint említettük, az EME politikán kívülálló szervezetként definiálta önmagát, sőt, alapszabálya nyíltan is deklarálta, hogy politikai és vallási kérdésekkel nem foglalkozik.³⁶ Az EME veze-tői maguk sem zárták ki például, hogy amikor Ugron megválasztásának előterjesz-tését a királyi megerősítésre a román kormány megtagadta, akkor annak háttéré-ben politikai szerepvállalása állt, emiatt akarták kibillenteni az egyesület vezetésé-ből. Igaz, még ha erről lett volna is szó, nem lehetett magyarázatot találni Papp és Teleki személyének visszautasítására. Nem beszélve arról, hogy Ugront még az-előtt választották az EME elnökévé, mielőtt politikai pályafutása megkezdődött volna Erdélyben, és az erdélyi magyar sajtó interpretációja szerint jelölésében első-sorban családi kötelékei játszottak szerepet, illetve éppen az, hogy a monarchia idején nem vállalt exponált politikai tisztséget.³⁷ Az itt közölt iratokból az is kiderül,

³² Ld. a 10. sz. iratot.

³³ Jósika János alelnök beszéde az EME 1939. február 19-i közgyűlésén. EM, 10. (új) évf. (1939) 1–4. sz. 104.

³⁴ Kántor Lajos titkár beszámolója az EME 1938. évi működéséről. EM, 10. (új) évf. (1939) 1–4. sz. 119. Itt jegyezzük meg, hogy a második bécsi döntést követően egy rövid ideig tartó fellendülés követke-zett be az egyesület életében, de a „második magyar impérium” után, 1950-ben a román államhata-lom önkényesen megszüntette a nagy múltú egyesületet. SEBESTYÉN, 1999. 26–27.

³⁵ Az erre vonatkozó adatokat ld. GYÖRGY, 2003.

³⁶ ALAPSZABÁLY, 1905. 7.

³⁷ *Miért nem lett Ugron István az EME elnöke? Az osztrák abszolutizmus eszközeivel dolgoztak a libe-rálisok.* Ellenzék, 1925. február 2. 3.

hogy Wass Béla megválasztása után az EME tényleges vezetését továbbra is Ugron látta el,³⁸ tekintélye és befolyása megmaradt a kulcsfontosságú ügyek vitelében, amit egyértelműen bizonyít, hogy az EME román kormánnyal tárgyaló különbizottságának a kezdetektől ő volt a vezetője.³⁹ A királyi előterjesztés megtagadása ezután a szintén politikailag exponált Jósika és Róth esetében ismétlődött meg.

Kétségtelen, hogy általában véve egy társadalmi vagy tudományos szervezet esetében a politikai hatalommal szembeni hatékonyabb érdekképviselést biztosíthatja, ha e területen járatos, illetve összeköttetésekkel rendelkező személyek is részt vesznek irányításában, vagy legalább ott állnak a háttérben. Az EME-nek pedig különösen szüksége lehetett erre egy olyan időszakban, amikor a teljes állami-kormányzati támogatást élvező román nemzeti tudományos elit részéről szüntelen nyomás nehezedett rá.⁴⁰

A dokumentumokból nem derül ki az sem, hogy a magyarországi Gozsdu Alapítvány ügye milyen szerepet játszott az EME vezetése és a román kormány közötti tárgyalásokon. A Manuil Gojdu (magyarul Gozsdu Manó, 1802–1870) román származású író, politikus és mecénás által a végrendeletében 1869-ben létrehozott magánalapítvány elsősorban román származású, ortodox hitű fiatalok tanulmányait támogatta, 1918 után azonban vagyona Magyarországon maradt. Az 1920-as években a magyar és román kormány között tárgyalások indultak a szervezet helyzetének rendezéséről. A magyar fél álláspontja az volt, hogy az alapítvány ügyét rekompenzációs alapon kell rendezni a Romániában 1919 után elkobzott magyar egyesületek és alapítványok vagyonjog-helyzetének tisztázásával együtt, amit a román fél nem fogadott el. A magyar kormány ezért 1926-ban zárta az alapítvány budapesti számláját. A tárgyalások ezzel megakadtak, és megállapodást csak jóval később, 1937. október 27-én sikerül elérni.⁴¹ Az iratok alapján mindenesetre bizonyossá válik, hogy a magyar kormány a Gozsdu-ügy rendezésének megcsillogtatásával 1929-ben alkupozícióba tudta hozni az EME vezetését.⁴²

Az iratok tanulmányozása talán még egy tanulsággal szolgálhat. A jelenlegi történeti kutatások alapján köztudott, hogy a romániai magyar külképviseleti hálózat (1921-től bukaresti követség, 1922-től a követség kolozsvári útlevél-kirendeltsége) kiépülése után az erdélyi magyar politikai szereplők a kisebbségi jogvédelemben kihasználták a diplomáciai csatornákat is. A Népszövetséghez beadványaikat és panaszait a magyar missziók segítségével juttatták el, azokat részben Budapesten fordították, az OMP és a különféle kisebbségi intézmények javára nyújtott pénzsegélyeket ilyen úton vehették át stb. Másrészt a magyar külügyi apparátus is az erdélyi magyar közélet szereplőitől juthatott rendszeres, gyors és közvetlen, igaz, néha egymásnak ellentmondó információk birtokába a romániai magyarság helyzetéről.⁴³

³⁸ Ld. a 13. sz. iratot.

³⁹ KÁNTOR, 1930a 7.

⁴⁰ Az erdélyi magyar politikai elit társadalmi összetételére, generációváltásaira bővebben ld.: BÁRDI, 1997.

⁴¹ Erre bővebben ld. VINCZE

⁴² Ld. a 7. sz. iratot.

⁴³ Ld. a 12–15. sz. iratot.

Források⁴⁴

1.

Magyary Antal⁴⁵ bukaresti követ jelentése

Walko Lajos⁴⁶ külügyminiszternek

Bukarest, 1929. április 29.

(Gépelt eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
539/1929. res. adm. sz.)

109/1929. pol. szám

Bukarest, 1929. április 29-én

Szigorúan bizalmas!

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzete
és a magyar állam tulajdonát képező letétek
az Egyesület múzeumában

A napokban Kolozsváron járt a követség egyik tagja, s alkalma volt hosszas beszélgetést folytatni az Erdélyi Múzeum-Egyesület egyik régi tevékeny tagjával, aki az Egyesület jelenlegi helyzetéről az alábbi információkat adta:

Az 1859-ben alakult Egyesület az erdélyi arisztokrata családok bőkezűsége folytán, mindjárt működése első évtizedeiben hatalmas és értékes gyűjteményekre tett szert. E gyűjteményeknek szakszerű elhelyezése és kezelése már akkor annyira közsímet volt, hogy midőn a második magyar egyetem felállításának problémája a kiegyezés utáni évtizedekben felvetődött, Kolozsvár azzal szerezte meg magának Pozsony versenyével szemben ezt a nagy jelentőségű kultúrintézményt, hogy az egyetemet itt mindazok a gyűjtemények, amelyeknek felállításához Pozsonyban csak akkor kellett volna hozzáfogni, készen rendelkezésre állottak.

Természetesen az Erdélyi Múzeum-Egyesület sem zárkozhatott el bizonyos áldozatok elől, s gyűjteményeinek egy részét készséggel bízta az egyetem adminisztrációjára. Így például a későbbi egyetemi könyvtár magvát az Erdélyi Múzeum-Egyesület értékes könyv- és oklevélgyűjteménye képezte. A gyűjteményeknek az a része, amelyre az egyetemi oktatással kapcsolatban kisebb szükség van, mint külön Múzeum, „Erdélyi Etnográfiai Múzeum” néven különállását külsőleg is megőrizte.

A románok, Erdély megszállása után, nemcsak az egyetem kezelésében lévő gyűjteményeknek az állami tulajdonba való átvételét vették fel programjukba, hanem szemet vetettek az Erdélyi Etnográfiai Múzeumban felhalmozott és valóban felbecsülhetetlen értéket képviselő gyűjteményekre is. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület tántoríthatatlan magyar szellemének köszönhető, hogy ezt a programot

⁴⁴ Az iratok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattam. A diplomáciai jelentésekben szereplő magyar és román tulajdonnevek és köznevek különböző írásmódját egységesítettem és a mai helyesírási szabályok szerint kijavítottam. Néhány szó régies írásmódját megtartottam. Az iratokban használt rövidítéseket az ügyvitel során is rögzült alakokat kivéve (például pol., adm., res.) feloldottam. A közsímet művészek (például Munkácsy Mihály, Madarász Viktor, Lotz Károly stb.) nevéhez nem írtam jegyzetet.

⁴⁵ Magyary Antal (1881–?) diplomata. 1929. február 9.–1934. október 24. között bukaresti követ.

⁴⁶ Walko Lajos (1880–1954) politikus. 1925. március 5.–1930. december 9. és 1931. augusztus 24.–1932. október 1. között külügyminiszter.

tíz év alatt sem egyik, sem másik pontjában nem sikerült még megvalósítani. De az erre irányuló tárgyalások meg-megújítása, az Erdélyi Múzeum-Egyesület tisztviselőinek állami tisztviselői státusba való átvétele, az Etnográfiai Múzeum élére állított s nagy asszisztenciával dolgozó új román igazgató személye – akinek egyébként minden kvalifikációja az, hogy Lahovary⁴⁷ volt római követnek a veje, – mind arra vallanak, hogy ennek az ideának a megvalósításáról korántsem mondtak le. Minthogy az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel való békés megegyezés semmi kilátással nem kecsegtet, az Egyesületnek puccsszerű kézbekerítését a románok már réggen előkészítették azzal az intézkedéssel, hogy az Egyesület tagsági díját, minden kérelmezés és sürgetés dacára, a mai napig sem engedték évi 4 lejről (körülbelül 13 fillér) felemelni. Ha az erdélyi románokat a kultúrintézmények támogatása nem is hajtja előre az Egyesületbe való belépésre, minden esetre megvan a lehetősége annak, hogy az egynéhány ezer lej árán, szinte egyik napról a másikra, román kézbe kerüljön.

A kérdés az utóbbi hónapokban ismét annyira előtérben van, hogy a kapott információk szerint a gyűjtemények ama részének állami tulajdonba való átvételére, mely az egyetemi intézetek letétjében van, talán még ez év folyamán sor kerülhet. A program második pontjának megvalósítása, az első után, szintén nem sokáig fog húzódní.

A gyűjtemények megtekintése során, informátorunk külön is felhívta a követség fent említett tagjának figyelmét a képtárban elhelyezett egyes nagy értékű festményekre – köztük Munkácsy „Ecce Homo” című kompozíciójának végleges vázlata, Madarász Viktor „Bethlen Gábor tudósai között” című hatalmas festménye, Márk Lajosnak a „Haldokló költő víziója” című képe, egy-egy kisebb Munkácsy és Lotz kép stb. stb. – melyek mint a magyar állam letétjei kerültek a Múzeum képtárába,⁴⁸ s elég világos formában tett célzást arra, hogy ezeket a letéteket a magyar államnak még a románok által tervezett tranzakció végrehajtása előtt vissza kellene venni. Az illető, nem ismervén különösképpen a képtárat, nem tudott felvilágosítást adni arra nézve, hogy minő természetű letétekről van szó. Bátor vagyok tehát Nagyméltóságod figyelmét azokra felhívni, s annak megfontolását javasolni, hogy – amennyiben a letéteknek eredete Budapesten tisztázható, és kilátás van arra, hogy a román állam azok kiszolgáltatását nem akadályozhatja meg – nem volna-e célszerű a letétek visszaszolgáltatása iránt a lépéseket mielőbb megtenni.

Magyary
rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter

⁴⁷ Életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

⁴⁸ Az EME Képtárának történetére és az ott őrzött művészeti alkotásokra ld. még: KELEMEN, 1912. 218–227.; MURÁDIN, 2007. 93–97.

2.

Klebensberg Kunó⁴⁹ vallás- és közoktatásügyi miniszter átirata
Walko Lajos külügyminiszternek

Budapest, 1929. december 11.

(Gépelv eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
1882/1929. res. adm. sz.)

Nagyméltóságú Miniszter Úr!

Folyó évi május hó 6-án 539. adm. res. 4. sz. alatt kelt nagybecsű átiratára van szerencsém közölni Nagyméltóságoddal, hogy az Országos Szépművészeti Múzeum letétjeként Erdélyben maradt képzőművészeti alkotások visszaszerzése, ha a kérdésnek tisztán anyagi vonatkozását tekintjük, feltétlenül kívánatos lenne. Megfontolást érdemel azonban az a szempont is, hogy ezek a nagyjából magyar mesterektől származó műalkotások azzal, hogy azokat az erdélyi múzeumlátogató közönség a román impérium alatt lévő városokban megtekintheti, mint a magyar kultúra élő dokumentumai nemzeti ügyünknek hasznos szolgálatot tesznek. Mindenesetre sokkal kívánatosabb, hogy az érdeklődő erdélyi közönség ezekben a magyar műalkotásokban gyönyörködjen, mint hogy ezek hazahozatala esetén oláh vagy más idegen műtárgyak kerüljenek a magyar képzőművészeti alkotások helyére. Ez a szempont azonban természetesen csak abban az esetben érvényesülhet, ha a kérdéses múzeumi letéteket meghagyták kiállítási helyükön, és azokat a közönség látogathatja. Mielőtt tehát e kérdésben érdemleges állásfoglalás történne, tisztázni kellene, hogy az Erdélyben maradt magyar képzőművészeti tárgyak ki vannak-e állítva és azokat a közönség rendszeresen látogathatja-e?

Tisztelettel kérem tehát Nagyméltóságodat, hogy ez irányban az illetékes román tényezők érdeklődésének lehető kikerülésével tájékoztatást szerezni, és a jelenleg fennálló állapotokról engem tájékoztatni méltóztassék.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletem nyilvánítását.

Budapest, 1929. december 11.

A miniszter rendeletéből:

Dr. Magyary Zoltán s. k. miniszteri tanácsos

⁴⁹ Klebensberg Kunó (1875–1932) politikus. 1922. június 16.–1931. augusztus 24. között vallás- és közoktatásügyi miniszter.

3.
Magyary Antal bukaresti követ jelentése
Walko Lajos külügyminiszternek

Bukarest, 1930. február 17.

(Gépelv eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
2046/1930. res. adm. sz.)

28/1930. pol. szám

Bukarest, 1930. február hó 17-én

Szigorúan bizalmas

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzete
és a magyar állam tulajdonát képező letétek

Múlt évi április hó 29-én kelt 109/pol. számú jelentésemben bátor voltam Nagyméltóságodat az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzetéről és az Országos Magyar Szépművészeti Múzeum letétjeként ott őrzött képzőművészeti alkotások várható sorsa felől tájékoztatni.⁵⁰

Az 1882/4. adm. res. /1929. számú bizalmas rendelettel utóbb utasítást kaptam arra, hogy a kérdéses műtárgyak elhelyezése és hozzáférhetőségére nézve további információt szerezzek.

A követségnek előző jelentésemben említett egyik tagja az elmúlt napokban ismét Kolozsváron járt, s korábbi informátorának felvilágosításai alapján a következőket jelenti:

A Múzeum-Egyesület helyzete a közben eltelt egy esztendő alatt fokozatosan rosszabbodott. A Múzeum a végtelenségig húzódó tatarozásai, takarítási és átrendezési munkák ürügye alatt úgyszólván egész éven keresztül zárva volt, s oda nemhogy a nagyközönségnek, de még a Múzeum-Egyesület vezető emberei külföldi vendégeinek sem sikerült bejutnia. Az Egyesület régi tisztviselői az új vezetőség részéről állandó molesztálásnak vannak kitéve, hangyaszorgalommal összehordott saját gyűjteményeiktől el vannak zárva, és múzeumi dolgozósobáikban képtelenek komoly munkát folytatni. Lehetetlen helyzetük annyira elkésérítette őket, hogy egyikük memorandumot dolgozott ki, s azt a közelmúltban eljuttatta Pataky Tibor⁵¹ miniszteri tanácsos úr kezéhez. Ebből a memorandumból Nagyméltóságodnak módjában van a konkrét panaszokkal megismerkedni.

Magyary
magyar királyi követ

⁵⁰ Ld. az 1. sz. iratot.

⁵¹ Pataky Tibor (1889–?) állami tisztviselő. 1921–1944 között a Miniszterelnökség Kisebbségi és Nemzetiségi osztályának vezetője, 1928-tól címzetes államtitkárként.

4.

Magyary Antal bukaresti követ jelentése

Walko Lajos külügyminiszternek

Bukarest, 1930. június 24.

(Gépelte eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
2610/1930. adm. res. sz.)

107/1930. pol. szám

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái

Bukarest, 1930. június 24.

6 darab melléklet

Folyó évi február hó 17-én kelt 28/pol. számú jelentésem kapcsán van szerencsém az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémáit ismertető füzetet csatoltan tisztelettel felterjeszteni.⁵²

Az egyesület kiadásában megjelent tanulmányt az elnökség megbízásából dr. Kántor Lajos⁵³ egyesületi titkár állította össze és ebben a világháború után súlyos helyzetbe került kulturális intézmény megalapítását, annak működését, a magyar kormányhoz való jogviszonyát ismerteti, és a román kormánnyal szemben felmerült vitában a kérdés egész anyagát dokumentumokkal alátámasztva terjeszti a nyilvánosság elé.

Magyary
magyar királyi követ

5.

Magyary Antal bukaresti követ számjel-távirata

Károlyi Gyula⁵⁴ külügyminiszternek

Bukarest, 1931. március 5.

(Gépelte másolat. MOL, K 64, 46. cs., 1931/27. t.,
220/1931. res. pol. sz.)

Bukarest, 1931. március 5.

Budapest, 1931. március 6.

Titkos!

39. szám

Miniszter úrnak

Khuen-Héderváry gróf⁵⁵ követ úrnak

Apor báró⁵⁶ követtanácsos úrnak

Jósika János⁵⁷ arra kért, hogy eszközöljek ki részére miniszterelnök úrnál vagy elháríthatatlan akadályoztatás esetén Darányinál⁵⁸ folyó hó 10-én, de legkésőbb 11-én

⁵² Ld. a 3. sz. iratot. A jelentéshez mellékelve a Kántor Lajos által összeállított ismertető. Ld. KÁNTOR, 1930.

⁵³ Kántor Lajos (1890–1966) irodalomtörténész, pedagógus. 1927. július 1-től 1947-ig az EME titkára.

⁵⁴ Gróf Károlyi Gyula (1871–1947) politikus. 1930. december 9.–1931. augusztus 24. között külügyminiszter, majd 1931. augusztus 24-től 1932. október 1-jéig miniszterelnök.

⁵⁵ Gróf Khuen-Héderváry Sándor (1881–1947) diplomata. 1925. október 21.–1934. január 12. között a külügyminiszter állandó helyettese.

⁵⁶ Báró Apor Gábor (1889–1969) diplomata. 1927. október 22.–1934. szeptember 27. között a Külügyminisztérium Politikai osztályának vezetője.

⁵⁷ Jósika János (1888–1958) erdélyi politikus. 1924–1928 között az Országos Magyar Párt intézőbizottságának tagja. 1929. február 3-tól 1940. február 25-ig az EME alelnöke, majd 1940. február 25-től elnöke.

⁵⁸ Darányi Kálmán (1886–1939) politikus. 1928 márciusa és 1935 januárja között a Miniszterelnökség államtitkára. 1936. október 10.–1938. május 14. között miniszterelnök.

sürgős kihallgatást. Mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület alelnöke óhajt magatartására nézve miniszterelnök úrtól utasítást kérni, mivel egyesületet felosztatás, és összes gyűjtéseinek, valamint vagyonának elvesztése fenyegeti, amennyiben román kormány feltételeire folyó hó 17-ig nem ad kielégítő választ. Kérek sürgős választ kihallgatást illetőleg.

Magyary

6.

**Károlyi Gyula külügyminiszter számjel-távirata
Magyary Antal bukaresti követnek**

Budapest, 1931. március 6.

*(Gépelv másolat. MOL, K 64, 46. cs., 1931/27. t.,
220/1931. res. pol. sz.)*

Számjel-távirat

Exung Bukarest

Válasz Méltóságod 39. számú számjel-táviratára:⁵⁹ kérem Jósikát értesíteni, hogy kihallgatásra szerda 11-e alkalmas.

Chiffre: 1931. március 6. 20 ó. Edl-Dörgei

Károlyi

Kiadta: 1931. III. 6. 20 ó 15 Dörgei

7.

**Károlyi Gyula külügyminiszter számjel-távirata
Magyary Antal bukaresti követnek**

Budapest, 1931. március 16.

*(Gépelv másolat. MOL, K 64, 46. cs., 1931/27. t.,
247/1931. res. pol. sz.)*

Számjel-távirat

Exung Bukarest

Szám: 38.

Amennyiben és amikor Erdélyi Múzeum-Egylet ügyében jelenleg Bukarestben tárgyaló Jósika báró helyeselné, szíveskedjék román kormányértésére hozni, hogy amennyiben utóbbi engedékenységet tanúsítana Múzeum-Egylet ügyében, magyar miniszterelnök viszont kész volna engedményekre Gozsdu alapítvány rendezésénél.

Károlyi

Chiffre: 1931. III. 16. 21 ó Zsindely

Kiadta: 1931. III. 16. 21. ó Zsindely

⁵⁹ Ld. az 5. sz. iratot.

8.

**Dávid Mihály⁶⁰ jelentése Magyary Antal rendkívüli követ
és meghatalmazott miniszternek Bukarestbe**

Kolozsvár, 1932. szeptember 27.

(Gépelte másolat. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.
2046/1932. adm. res. sz.)

101/1932. res. szám

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület
válságos helyzete

Szigorúan bizalmas!

Az 1930. évi június hó 5-én kelt 110/1930. res. számú jelentésemmel bátor voltam az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémáit ismertető füzetet felterjeszteni, melyben Kántor Lajos református leánygimnáziumi tanár, – az egyesület titkára – a Múzeum-Egyesületnek a magyar kormányhoz való jogviszonyát ismerteti, és a román kormánnyal szemben felmerült vitában a kérdés egész anyagát dokumentumokkal alátámasztva tárja a nyilvánosság elé.

Kántor Lajos tanulmányának megjelenése óta sem az Egyesület belső életében, sem pedig a román kormánnyal szemben fennálló viszonyában lényegesebb változás nem történt. Az 1929. évi március hó 17-én megindult utolsó tárgyaláson, – melyen a román kormányt Paclişanu Zenobia⁶¹ kultuszminiszteri vezérigazgató képviselte, – az Erdélyi Múzeum-Egyesület hajlandónak mutatkozott arra, hogy a természettudományi tárgyakat, a könyvtár és a hírlapirodalom törzsanyagát, a régiséggyűjteményből a népvándorlási anyag első részét, a magyar honfoglalás idejéig, valamint a képtár általános művészeti részét, és a néprajzi gyűjteményt átadja, és a saját kezelésében megtartja a régi magyar könyvtárat, a régi magyar hírlapgyűjteményt, az ősnymutatványokat, a halotti beszédeket, gyászjelentéseket, az éremgyűjteményből a közép- és újkori anyagot, és a régiséggyűjtemény anyagát a magyar honfoglalás idejétől napjainkig.

A Múzeum-Egyesület lényegesebb feltételei közé sorolta még azt a szerződésileg biztosított kívánságát is, hogy a román kormány a Mikó-féle telek (rég botanikus kert) ellenértéke címén a magyar múzeum részére építendő épületre megfelelő összeget utaljon ki.

Bár a román kormány képviselőjében tárgyaló Paclişanu Zenobia a közölt feltételek melletti biztos megegyezést kilátásba helyezte, az Egyesület eddig még semmiféle hivatalos választ nem kapott.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kérdése tehát 13 év óta egy lépéssel sem haladt előre és az Egyesület által kiadott tanulmányban felsorakoztatott dokumentumokról a román kormány nem vett tudomást, s így ma az a helyzet, hogy az alelnöki tisztségekre megválasztott báró Jósika János és dr. Róth Hugó⁶² megválasztását a kormány

⁶⁰ Dávid Mihály, diplomata. 1928–1935 között a bukaresti követség kolozsvári útlevel-kirendeltségének vezetője.

⁶¹ Paclişanu, Zenovie (1886–1957) román történész, teológus. 1920–1922 között a kolozsvári állami levéltár igazgatója. 1922–1948 között a román vallás- és közoktatásügyi minisztérium vezérigazgatója.

⁶² Róth Hugó, erdélyi politikus. Az 1920-as években az Országos Magyar Párt Intézőbizottságának és elnöki tanácsának tagja. 1929. december 15-től az EME alelnöke.

nem hagyta jóvá, s hogy előállhat az a helyzet, hogy az Ugron István⁶³ lemondása után megválasztott, 80 éves, betegeskedő gróf Wass Béla⁶⁴ jelenlegi elnök bekövetkező halála esetén a kormány az egyesület élére egy kormánybiztost nevezhet ki, aki – az alapszabályok kijátszásával – az 1925. év óta állandóan követelt román tagok tömeges felvételét keresztül fogja vinni és ezzel a régen tervezett majorizálási szándékot megvalósítva, a legrégibb magyar társadalmi és kulturális egyesületet nagy értékét képviselő vagyonával együtt, a románság kezére fogja játszani.

Mivel az illetékes körök véleménye szerint a kérdésnek békés úton és az Egyesület által ajánlatba hozott feltételek alapján leendő megoldását illetően ez idő szerint semmi kilátás sincs, s mivel az Erdélyi Múzeum-Egyesület a szerződésileg is biztosított jogainak érvényesítése végett – pénz hiányában – a Népszövetséghez nem fordulhat, ennél fogva olyan megoldást kellene keresni, amely az Erdélyi Múzeum-Egyesület viszonyát a román kormánnyal szemben a jelenlegi elnök elhalálózása előtt rendezze, mert ellenkező esetben a magyar kulturális érdeket képviselő erdélyi magyar intézmény a vezetőség minden erőfeszítése dacára a románság kezére jut.

Dávid Mihály

követségi irodaigazgató a kirendeltség vezetője

9.

Dávid Mihály kolozsvári irodaigazgató jelentése

Magyary Antal ideiglenes bukaresti ügyvivőnek

Kolozsvár, 1932. november 12.

(Gépelt másolat. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
631/1932. res. pol. sz.)

118/1932. res. szám

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzete

Titkos

A rendelet száma: követség 294/1932. pol.

A rendelet kelte: 1932. november 2.

Fenti rendeletre van szerencsém tisztelettel jelenteni, hogy a magyar királyi Külügyminisztérium vonatkozó rendeletének tartalmát folyó hó 4-én közöltem Ugron István nyugalmazott rendkívüli követtel, az Erdélyi Múzeum-Egyesület volt elnökével, aki az a tempo érkezett utasítást nagy örömmel vette tudomásul, annál is inkább, mert az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmánya által kiküldött négyes bizottság rendkívüli értekezlete éppen 24 órával későbbre – november 5-re – volt kitűzve.

Az ülésen elnöklő Ugron István a birtokában levő utasításra támaszkodva már az értekezlet megnyitásakor tudomására hozta dr. Borza Alexandru⁶⁵ egyetemi ta-

⁶³ Ugron István (1862–1948) erdélyi politikus. 1911–1913 között az Osztrák–Magyar Monarchia belgrádi követe, majd 1916-ban Varsóban teljesített szolgálatot. 1922. december 28-tól 1926. október 10-ig az Országos Magyar Párt elnöke. 1921. december 29.–1925. február 21. között az EME elnöke. 1933-tól az Országos Magyar Párt elnöki tanácsának tagja.

⁶⁴ Gróf Wass Béla (1853–1936) erdélyi politikus. 1925. február 21-től halála napjáig, 1936. szeptember 1-ig az EME elnöke.

⁶⁵ Borza, Alexandru (1887–1971) román biológus professzor. 1919-től az EME Növénytárának igazgatója. 1929–1931 között a román vallás- és közoktatásügyi minisztérium államtitkára, 1935–1938 között a kolozsvári egyetem dékánja.

nárnak, a román kormány megbízottjának, hogy amennyiben az Erdélyi Múzeum-Egyesület ügye a jelen értekezleten nem nyerne végleges és békés megoldást, úgy az egyesület elnöksége kénytelen volna jogainak érvényesítését más fórumok előtt szorgalmazni.

A román kormány megbízottja látható meglepetéssel vette tudomásul Ugron kijelentését és válaszában hangsúlyozottan kiemelte, hogy maga is nagyon örülne, ha a régen húzódó kérdést békés egyetértéssel lehetne megoldani és a maga részéről a teljes jóindulatát helyezte kilátásba.

Az értekezleten, melyen a kormány részéről Borza Alexandru egyetemi tanár, a választmány megbízásából pedig Ugron István, báró Jósika János, dr. Roth Hugó, dr. Tusa Gábor⁶⁶ és dr. Kelemen Lajos⁶⁷ vettek részt, alábbi megállapodást kötötték:

A román kormány elismeri az egyesület magyar jellegét, és ez a jelleg az elnevezésben olyan módon jut kifejezésre, hogy az egyesület címe: „Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesületre”¹ módosíttatik.

A román kormány elismeri és jóváhagyja a jelen viszonyoknak megfelelően módosított és letárgyalt alapszabályokat, mely kidomborítja az Egyesület magyar jellegét, – kimondja, hogy az Egyesület közgyűlése által megválasztott elnökség királyi megerősítést jövőre nem igényel és véglegesen elejti a román kormánynak – a majorizálás céljait szolgáló azon kívánságát, hogy jövőre az Egyesület tagjai közé román tagok felvételét szorgalmazhassa. Az új alapszabályok szerint az Egyesület hivatalos nyelve a magyar és a román nyelv használata csupán a román hatóságokkal szemben kötelező.

Ezzel szemben bele kellett egyezni abba, hogy a múzeumok tárai megosztódnak, és az összes természetrajzi gyűjtemények, tehát az állat-, növény- és ásványtár teljes anyaga az egyetem tulajdonába menjen át.

Ugyancsak a román egyetem tulajdonába megy át a régiségtár teljes anyaga, a honfoglalásig, valamint a levéltár 900 év előtti román és ósláv vonatkozású gyűjteménye is.

Az Egyesület kizárólagos tulajdonában marad a régiségtár, levéltár, képtár és könyvtár teljes anyaga, kivéve a 900. év előtti román és ósláv vonatkozású anyagot. Az Egyesület tulajdonában marad a könyvtár is, kivéve a szakkézikönyveket.

Ezzel kapcsolatban kikötötték, hogy a teljes könyvtár 30 évig a jelenlegi helyén marad.

A Múzeum-Egyesület a magyar kormánnyal kötött szerződés alapján, a Mikó Imre-féle telek (régi botanikus kert) ellenértéke fejében egy új épületet kap cirka 15.000.000 lej értékben, vagy ugyanilyen összegű pénzbeli kielégítést kap, egy megfelelő épület felépítésére.

⁶⁶ Tusa Gábor (1890–1942) ügyvéd, jogász. 1930. február 2-ától haláláig az EME ügyésze (jogi tanácsadója és ügyvédje), egyúttal 1931. január 30-tól az EME Jog- és társadalomtudományi szakosztályának egyik alelnöke. Az Országos Magyar Párt, majd 1939-től a Magyar Népközség egyik jogi szakértője. Ő volt az, aki végső jogi szempontból megszövegezte a román állammal folytatott tárgyalások eredményeként megszülető szerződéstervezeteket.

⁶⁷ Kelemen Lajos (1877–1963) történész, levéltáros. 1908–1926 között az EME titkára, egyúttal 1918-tól 1938. évi nyugdíjazásáig az EME levéltárosa.

¹ aláhúzás az eredetiben

A román kormány végül kötelezi magát, hogy az átadott természettudományi tárgyak ellenértéke címén évi 300.000 lejt utal ki az Egyesületnél alkalmazott két múzeumőr és egy múzeumi szolga fizetése címén.

A fenti megállapodást részleteiben szabályozó szerződés megszövegezése most van folyamatban, ennek elkészültével a szerződés egy példányát pótlólag felterjesztem.

Dávid Mihály
követtségi irodaigazgató a kirendeltség vezetője

10.

Magyary Antal bukaresti követ jelentése Kánya Kálmán külügyminiszternek

Bukarest, 1933. február 21.

(Gépelt eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
136/1933. res. pol. sz.)

45/1933. pol. szám

Bukarest, 1933. február 21-én

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzete

1 melléklet

Szigorúan bizalmas!

Hivatkozással múlt évi november hó 16-án kelt 206/1932. számú itteni pol. jelentésre,⁶⁸ van szerencsém tisztelettel felterjeszteni.

Magyary
magyar királyi követ

Melléklet

(Gépelt másolat)

Szerződéstervezet

IV. változtatott szöveg

Megállapodás⁶⁹

Kötötték egyfelől az erdélyi Múzeum-Egyesület, másfelől pedig a Román Állam, képviselve a vallás- és Közoktatásügyi miniszter által, amint itt következik:

- 1) A szerződő felek az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a Magyar Állam között 1894. évi június hó 1-én megkötött szerződést oly módon likvidálják, hogy a Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában megmarad mind az a vagyon, amit a jelen megállapodás értelmében át nem ad a Román Államnak a Kolozsváron létező tudományegyetem céljaira.

⁶⁸ A bukaresti követ ebben a jelentésében továbbította a külügyminiszternek a bukaresti útlevel-kirendeltség vezetőjének 1932. november 12-i jelentését. Ld. a 9. sz. iratot.

⁶⁹ A melléklethez külön lapon csatolva a következő gépelt szöveg: „Az »Erdélyi Múzeum-Egyesület« szerződéstervezete a román állammal. (Dr. Borza Sándor miniszteri megbízottnak átadva 1933. január 31-én. Az 1932. november 7-i megállapodás után a IV. tervezet, mely szóbeli megállapodás után készült, de nincs parafálva.) Szóbeli ígéret van, hogy az alelnökök egy héten belül megkapják a királyi megerősítést.”

Az erdélyi Múzeum-Egyesület a Román Államnak tulajdonjogilag átadja, a fentebb megjelölt célból az összes természettudományi tárákat és pedig:

- a) az állattárat,
- b) növénytárat,
- c) ásványtárat

Továbbá átadja az érem- és régiségtárból a prehisztorikus, egyiptomi és római anyagot, a népvándorlási anyagot a magyar honfoglalás idejéig, azaz Krisztus után 900-ig bezárólag és ettől az időponttól kezdve az érem- és régiségtár egész anyagából a tisztán román vonatkozású részt. Az Egyesület ugyancsak tulajdonjogilag átadja a Román Államnak a könyvtár egész anyagából a szláv és román nyelvű román vonatkozású anyagot, valamint a Román Államnak átadott muzeális értékekre vonatkozó anyagból azt, ami az egyetemi intézeteknek 1932. november 7-ig kölcsönzésben voltak.

- 2) Minden egyéb anyag a Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában marad. Így tehát a Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdona marad a könyvtár és ennek leltárában szereplő minden más anyag. A könyvtárat azonban a mai naptól számított 30 évig az Egyetemi Könyvtár díj- és költségmentesen kezeli. Ezen idő eltelte előtt is a Múzeum-Egyesület, mihamarabb megfelelő helyiségek állanak rendelkezésére, el fogja szállítani a könyvtárból a Régi Magyar Könyvtárat, a régi magyar hírlapgyűjteményt 1850-ig, az 1848–49-es Apór-gyűjteménnyel együtt, továbbá az unikumokat, ősnymtatványokat, a díszművek közül a magyar első kiadásokat, erdélyi fejedelmek és más nevezetes magyar vezető emberek relikvia jellegű műveit, képeket, címereket, valamint a magyar könyvkötészet-történet emlékeit, a halotti beszédeket, gyászjelentéseket és színlapokat, végül a levéltárat és kéziratát a hozzájuk tartozó kézikönyvtárral és kezelő katalógussal, a levéltár feldolgozásához szükséges anyagkészlettel.

Az Egyesület biztosítja a kolozsvári Egyetemi Könyvtárnak az elővásárlási jogot a Régi Magyar Könyvtárból azon másodpéldányokra, melyek a könyvtárban vannak, azon esetre, ha az Egyesület ezen másodpéldányokból egyeseket eladóvá vagy elcserélés tárgyává tesz.

Végül az erdélyi Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában marad minden tárból az olyan adomány, vagy letét egész anyaga, mely az adományozáskor, vagy letétbe helyezéskor az Erdélyi Múzeum-Egyesület magyar belső szervezetéhez és az Egyesület magyar jellegéhez volt kötve.

- 3) Az 1) pont rendelkezéseihez képest az erdélyi Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában marad az érem- és régiségtárból való anyag a magyar honfoglalástól, azaz Krisztus utáni 900-ik évtől napjainkig, az ezen korra vonatkozó klisékkel, rajzokkal, fényképekkel és lemezekkel együtt, továbbá a képtár és néprajzi gyűjtemény, a kézikönyvtárból a Múzeum-Egyesület tulajdonát képező anyag, és amennyiben volna a Magyar Államnak valamelyes letétje, erre vonatkozólag a felosztás a jelen megállapodás 1) pontja szerint történik.

A könyvtárban, az érem- és régiségtárban levő, az Egyesület és a letéteményező családok tulajdonát képező bútor és felszerelés az 1) pont rendelkezései szerint az Egyesület tulajdonában maradván, azokat ő a gyűjteményei átköltöztetésekor elszállíthatja.

Félreértések elkerülése végett megjegyzik a szerződő felek azt, hogy a könyvtár, érem- és régiségtár helyiségeiben elraktározott egyesületi kiadványok és az összes másodpéldányú könyvek az Egyesületnek kizárólagos tulajdonát képezik, s azokat bármikor elszállíthatja.

Mindazok a tárgyak és anyagok, melyek az Erdélyi Múzeum-Egyesület által ezen szerződés értelmében tulajdonjogilag a Román Államnak átadottak, továbbá mindazok, melyek az Erdélyi Múzeum tulajdonában megmaradtak, de őrizet és kezelés végett akár rövidebb, akár hosszabb időre az Államnak átadottak, külön-külön tételekként pontos körülírással leltárba foglalandók, hogy ezáltal későbbi, bárminemű vitának eleje vételessék.

- 4) A Román Állam elismeri az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, amely „Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesületté” alakul át, a kizárólagos tulajdonjogát mindarra a vagyona vonatkozólag, amely ezen megállapodás 1) pontja értelmében a Román államnak tulajdonjogilag át nem adatott.
- 5) A Magyar Állammal 1894. június hó 1-én megkötött szerződés 9. pontja alapján a Román Állam arra kötelezi magát, hogy legkésőbb 1936. évi december hó 31-ig Kolozsvár város központjában egy ingatlant vásárol cca tizenötől húsz millió lej értékben, átalakítván azt oly módon, hogy benne az Egyesületnek gyűjteményei és könyvtára a tudományos és általános közművelődési céloknak megfelelően elhelyezhetők legyenek, illetve ugyancsak ezen időpontig megfizeti a fennírt összeget egy olyan ingatlan vásárlása céljából, bevévén ezen összeget az állami költségvetésbe. Arra is kötelezi magát a Román Állam, hogy törvénnyel mentesíti az illeték alól a házvásárt.

Ez az összeg valorizálva van a lejnek stabilizált kurzusán, vagyis egy lej egyenlő 10 milligramm 9/10 finomságú arannyal, 10%-os eltérés a lej értékében nem vétetik figyelembe. Mindaddig, amíg a fentebb írt módon az Erdélyi Múzeum-Egyesület tulajdonában maradt gyűjtemények a jelenlegi helyükön maradnak a Román Állam kezelése alatt. Ha a Múzeum-Egyesületnek a megfelelő helyiségek már rendelkezésére állanak, az átköltöztetést három év alatt fogja végrehajtani.

Amíg ezeket a gyűjteményeket az állam kezeli, az Egyesület tulajdonát képező anyag az erdélyi Múzeum-Egyesülettel egyetértésben a jelenlegi helyiségből más helyiségbe átvihető.

- 6) Az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek jogában áll mindaddig, amíg javait az állam adminisztrálja, a könyvtárnál és az érem- és régiségtárnál egy-egy őrt alkalmazni, illetőleg ebből a célból ezen gyűjtemények jelenlegi szellemi helyzetéből egy-egy őrt felkérni. Az öröknek kötelességében áll az Egyesület válaszmányának a gyűjtemények kezeléséről jelentést tenni. Fejvelmi tekintetben az egyetemi intézet igazgatója alá vannak rendelve.
- 7) A jelen szerződés megkötésének időpontjától kezdve a természettudományi táraknak (állattár, növénytár és ásványtár) átruházásáért, vala-

mint az érem- és régiségtári anyagért és a könyvtár egy részéért a Román Állam kötelezi magát a Múzeum-Egyesületnek oly évi összeget fizetni, amely nem lehet kevesebb, mint amennyi szükséges a nélkülözhetetlen személyzet fizetésére: éspedig egy múzeumőrnek, egyapidíjasnak és egy szolgának a fizetésére. Ez az összeg fizetendő mindaddig, amíg az Erdélyi Múzeum-Egyesület fennáll.

- 8) A Román Állam kijelenti, hogy a jelen megállapodás alapján tulajdonába jutó tárákat Kolozsvárról sem egészben, sem részben állandó jelleggel elvitetni nem fogja.

Az állam biztosítja ezen gyűjteményeknek bizonyos napokon és órákban a nyitva tartását a közönség részére.

Az állam kijelenti, hogy a Múzeum-kertben felállított Mikó- emléket állandó jó karban fenntartja és gondoskodik arról, hogy a látogató közönség az emlékszoborhoz bármikor hozzáférhessen.

Az állam biztosítja azt, hogy a Múzeum-Egyesületnek igazolvánnyal ellátott tagjai az Egyetemi Könyvtárat díjtalanul látogathatják, éppen így a különböző gyűjteményeket is a fennálló szabályok keretein belül. A gyűjtemények tudományos feldolgozhatása végett a Múzeum-Egyesület választmányának hivatalos kérésére ezen munkálatokra megfelelő helyiség bocsátatik rendelkezésre, figyelembe véve az illető intézet általános szabályzatát is.

- 9) Az Egyesület tulajdonát képező, ideiglenesen az állam kezelésébe adott gyűjteményekben és berendezési tárgyakban beálló mindennemű hiányokért és károkért – a vis maiorból előállottakon kívül – a Román Állam teljes kártérítéssel tartozik az erdélyi Múzeum-Egyesületnek.

- 10) A Román Állam kifejezetten elismeri az Egyesületnek azt a jogát, hogy az állam ideiglenes kezelése alatt maradó gyűjteményeinek (könyvtár, érem- és régiségtár) ellenőrzésére évenként egyszer megbízottakat küldhet. A kezelés elleni esetleges kifogásait, vagy más természetű panaszait az Egyesület elnöksége közvetlenül a vallás- és közoktatásügyi miniszternek jelenti, aki a panaszt legkésőbb hat hónapon belül orvosoltatja. Mindaddig, amíg az Egyesület tulajdonában maradó gyűjteményeket ideiglenesen az állam kezeli, a gyűjteményekre felügyelő állami igazgatók tartoznak az Egyesület választmánya által kiutalt összegekről minden évben az Egyesületnek írásbeli elszámolást adni.

- 11) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület minden alapítványa és ingatlan vagyona továbbra is az Egyesület kizárólagos tulajdonát képezi.

- 12) A Román Állam tulajdonába jutó gyűjteményeknél látható helyen kitett táblákon ki lesz tüntetve az, hogy az illető gyűjtemény az Erdélyi Múzeum-Egyesület gyűjtése és őrállott az államra.

- 13) A Román Állam elismeri az Erdélyi Múzeum-Egyesület kizárólagos magyar jellegét, s az alapszabályoknak ily értelmű módosításához és elnevezésének „Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesületre” leendő módosításához az illetékes minisztériumok útján eleve hozzájárul.

- 14) A szerződés megkötésével járó összes költségek és illetékek, nem különben a leltározással járó minden költség kizárólag a Román Államot terhel, az illetékmentességet törvénnyel garantálván.

- 15) A Román Állam az Egyetemi Könyvtárban maradó, az Egyesület tulajdonát képező könyveket és gyűjteményeket díjtalanul kezeli. Az eredeti leltárak és egyesületi szerzeménykönyvek az Egyesület tulajdonában maradnak, de az államnak jogában áll ezekről másolatot készíttetni, kivéve a családi levéltárak leltárait, amelyekről kizárólag az illető családok rendelkeznek.
- 16) Ha a gyűjtemények és az anyag felosztása és kiválasztása tekintetében a szerződő felek között valamelyes tudományt érintő szakszerű vitás kérdés merülne fel, ez a vita az Erdélyben érvényben levő perrendtartásban szabályozott választott bírósági eljárásnak van alávetve. A választott bíróság 3 tagból áll, akik közül az egyiket a Román Állam nevezi meg, a vallás- és közoktatásügyi miniszter útján, a másikat pedig az Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesület. Az elnöklésre is hivatott harmadik tagját a választott bíróságnak a két bírói tag fogja kijelölni, s amennyiben az elnök személyében nem tudnának megegyezni, a párizsi tudományos akadémia elnökét kéri fel arra, hogy delegáljon egy idegen szakértő elnököt. Egyéb vitás kérdésekre vonatkozólag a rendes bírói hatóságok hatásköre érintetlenül marad.

11.

Ismeretlen eredetű feljegyzés az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzetéről

Hely nélkül, dátum nélkül [1933. február 21. után]

*(Gépelv másolat. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
szám nélkül)*

Kiegészítés az 1930-ban megjelent „Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémáihoz”.
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület mai helyzete.

1932 novemberében sorozatos tárgyalások voltak a kormány kiküldöttjével. A tárgyalások alapelveit a román minisztérium előzetesen jóváhagyta, a megállapodást Dr. Borza kiküldött a minisztériumnak elfogadásra ajánlotta. (A megegyezés főbb elvei voltak: az Erdélyi Múzeum-Egyesület átadja tulajdonjogilag a román államnak, de Kolozsvárról sohasem elvihetőleg az Állattárat, Növénytárat, Ásványtárat egészen, az Érem- és régiségtárból a magyar honfoglalásig terjedő anyagot, a Könyvtárból a szláv és román nyelvű anyagot. Saját kezelésébe veszi az Erdélyi Múzeum-Egyesület az Érem- és régiségtárból a magyar honfoglalásig terjedő anyagot, a Könyvtárból a levéltárat és a kimondottan magyar jellegű gyűjteményeket. A Könyvtár törzsanyagát 30 évre az Egyetemi Könyvtár kezelésében hagyja. Ezekkel szemben a román állam önálló épület építésére húszmillió lejt fizet az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, évenként körülbelül 250.000 lejt fizet az önálló magyar múzeum személyzeti költségeire és hozzájárul, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület átalakuljon „Erdélyi Magyar Múzeum-Egyesületté”.) E megállapodást a minisztérium véleményezés végett leküldte a kolozsvári egyetemi szenátushoz, az egyetemi szenátus 1933. februári ülésén hozott határozatával úgy kívánja a szerződést megszerkeszteni, hogy nemzeti szempontból ne tartalmazzon kétes intézkedéseket és megszűnjék az eddigi tűrhetetlen helyzet. A szerződés részletes átdol-

gozásában az egyetemi szenátus oly feltételeket vesz fel, melyek elfogadásával az Erdélyi Múzeum-Egyesület úgyszólván elveszítené minden értékét még a kimondottan magyar vonatkozású gyűjteményekből is. Az egyetemi szenátus azzal érvel felterjesztésében, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület valószínűleg sohasem lesz abban a helyzetben, hogy esetleges önálló múzeumát tényleg akadálytalanul hozzáférhetővé tegye a román közönségnek, viszont ezek az értékek már nem gyűjthetők össze, s így a román tudományosság nem fogja tudni használni ezen gyűjteményeket, például a Régi Magyar Könyvtárat. Közben kormányváltás történt, a tárgyalás megszakadt, s az Erdélyi Múzeum-Egyesület tárgyalóbizottsága nevében szóbelileg értesítettük Dr. Borza, egyébként nemzeti parasztpárti volt kormány megbízottat, hogy az Egyetemi Szenátus véleményezése alapján a tárgyalás nem folytatható.

A fenti tárgyalások megkezdésének elvi feltétele lévén, hogy a kormány az Erdélyi Múzeum-Egyesület két megválasztott, törvényszékileg jóváhagyott, de királyi megerősítésre a minisztérium által éveken keresztül fel nem terjesztett alelnökét, báró Jósika Jánost és Dr. Róth Hugót királyi megerősítésre felterjeszti, ami hosszas halogatás után végre 1933 februárjában megtörtént. Ez az Erdélyi Múzeum-Egyesület életében mindenesetre öröndetes esemény, mert a 81 éves elnök az ügyeket már nem tudván vezetni, az egyesületet az a veszély fenyegette, hogy a jogi személyekről szóló törvény alapján a törvényszék nevez ki elnököt a választásig, de viszont a megválasztott elnököt és alelnököket ismét nem erősítették volna meg, miként ez 1924-ben Ugron István elnökké választásakor és a két alelnök megválasztásakor éveken keresztül megtörtént.

- 2) Az egyesület jelenlegi helyzete szerint az állam érvényben levőnek tartja a magyar állammal 1895-ben kötött szerződést, anélkül azonban, hogy a bérleti szerződés feltételeit 16 év óta a maga részéről teljesítette volna.
 - a) Nem fizette a bérszerződésben kikötött bérösszeg értékét, s az öt gyűjteményt, melynek értéke pénzzel fel nem becsülhető, a kolozsvári egyetem minden ellenérték nélkül használja, sőt a szerződésben kikötött évi ellenőrzésre sem engedi be mindegyik gyűjtemény a közgyűlésileg kiküldött ellenőröket. (Az Ásványtár igazgatósága ezt már 5 ízben tette meg és felelet nélkül maradt az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek ezen ügyben beadott panasza minden esetben.)
 - b) A szerződés szerint az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek joga van minden gyűjteményéhez 1-1 őrt saját költségén kinevezni, azonban az Állattárhoz 1925-ben kinevezett őr helyzete annyira tűrhetetlen volt, hogy 3 évi működés után kénytelen volt lemondani. A gyűjtemények kezelésébe az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek úgyszólván semmi beleszólása nincsen.
 - c) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület tudományos működése is állandóan a legnagyobb nehézségekkel történik. Különösen akadályozza ezt az ostrom-állapot és cenzúra, mely az országhatalom változása óta 1929-ig, s most 1934 januárja óta tart. Minden előírás betartása ellenére a hatóságok rosszindulata állandóan akadályokat állít az egyesület igazgatását illető gyűlések és az előadások megtartása elé. Ez ügyben az Erdélyi Múzeum-Egyesület panasszal fordult már a belügyminisztériumhoz és a román tudományos akadémiához. Az ígérettel szemben a végrehajtó hatóságok nem szűnnek meg az akadálygördítéssel.

- d) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület mellé kormánybiztos nevezetett ki még 1925-ben, ám bár az idevonatkozó törvény szerint ez csak akkor volna megtehető, ha az egyesület segélyben részesülne az állam részéről. Jegyzőkönyveink, irattáraink ellenőrzés alatt állanak, az egész költségvetés előzőleg s a számadások utólag a minisztériumba és a törvényszékhez beterjesztendők.
- e) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület romanizálására több kísérlet történt, követelve 87 kolozsvári tanárnak, tanársegédnek stb. felvételét az egyesületbe. Midőn ezt az Erdélyi Múzeum-Egyesület megtagadta, mert alapszabálya szerint a tagfelvételben a választmány dönt, az egyetemi tanár gyűjteményigazgatók az ülésről, melyre egyébként csak a felfüggesztés elkerülésére hívtak és hívatnak meg, kivonultak, s azóta üléseinken nem vesznek részt.
- f) Anyagiak hiányában az erdélyi Múzeum-Egyesület csak szűk korlátok között és nagyon akadályozva tudja alapszabályaiban előírt feladatait megvalósítani, de hosszas küzdelem után, a minisztérium által többször megfellebbezett jogi személyisége végre 1927-ben a törvényszék által elismertetvén, igazsága és jogai tudatában küzdelmét nem adhatja fel.

12.

Kristóffy József⁷⁰ feljegyzése az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzetéről

Budapest, 1935. január 16.

(Gépelte másolat. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
szám nélkül)

Pro domo

Titkos

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jelenlegi helyzete kérdésében Hory⁷¹ követ Úr Excellenciájának tisztelettel jelentem következőket.

Mint az idecsatolt ügyiratokból kitűnik, a Múzeum vezetősége és a román kormány megbízottja között 1932 novemberében egy megállapodás jött létre, amely mint szerződéstervezet megerősítés végett a román kormány elé lett terjesztve. A megállapodás, bár némi áldozatokkal, biztosította a Múzeum-Egyesület fennállását és további működését. A megállapodás szövegét a bent csatolt 136/res. pol. 1933. számú ügyirat melléklete ismerteti.⁷²

Papp József⁷³ nyugalmazott főispántól rövid úton beszerzett információ szerint a szerződést a román kormány jóváhagyta, az ügyvezető alelnökök szabályszerű működésüket azóta kifejtették, és általában az egyesület életében az utóbbi időben zavaró körülmények nem merültek fel.

⁷⁰ Kristóffy József (1890–1969) diplomata. 1929. március 30-tól miniszteri osztálytanácsosként 1937. március 31-ig a Külügyminisztérium Számjel osztályának, majd Politikai osztályának munkatársa.

⁷¹ Hory András (1883–1971) diplomata. 1921-ben a bukaresti magyar követség megszervezője, ahol 1921–1923 között első beosztott tisztviselő lett. 1934. március 17-től 1935. április 4-ig a külügyminiszter állandó helyettese.

⁷² Ld. a 10. sz. irat mellékletét.

⁷³ Papp (egyes forrásokban Pap) József, erdélyi közéleti személyiség. 1921. december 29-től 1925. február 21-ig az EME alelnöke.

Nincs azonban ez idáig végrehajtva a szerződés 5-ik pontja, amelynek értelmében a román állam arra kötelezte magát, hogy a gyűjtemények felosztása után az egyesület tulajdonába megmaradó gyűjtemények és a könyvtár elhelyezése céljából, 15–20 millió lej költséggel Kolozsvárt egy ingatlant vásárol. E kötelezettség megvalósíthatása céljából törvényhozási felhatalmazás volna szükséges, amelyet a román kormány ez ideig nem kért ki. E kérdés tekintetében Pap József legutóbb megbeszélést folytatott Jósika János báróval, az egyesület egyik ügyvezető alelnökével, és véleményük oda irányult, hogy a jelenlegi gazdasági körülmények között nem tenne jó impressziót, ha az egyesület a román kormánynál egy törvényjavaslatnak a parlament elé vitelét sürgetné, különben is a szerződés értelmében az ingatlan megvásárlására a román kormánynak 1936. december 31-ig határideje van.

Budapest, 1935. január hó 16-án

Kristóffy

13.

Ugron István levele Hory Andrásnak, a külügyminiszter állandó helyettesének

Kolozsvár, 1935. február 12.

*(Kézírásos eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. pol. al. sz.,
141/1935. res. sz.)*

Kedves Barátom! (Hory)^{II}

Őszinte köszönettel vettem múlt hó 29-iki soraidat s nagyon köszönöm, hogy oly szíves voltál az Erdélyi Múzeum-Egyesület ügyében közbejárni.

Meg kell azonban vallanom, hogy a csatolt feljegyzésen nagyon megütődtem,⁷⁴ mivel az csak nagy, előttem egészen érthetetlen félreértés alapján jöhetett létre.

Miután az egészen ellentétben áll az általam közölt, az ügyvezető alelnök, a titkár és a saját személyes ügyismeretem alapján összeállított adatokkal, kötelességemnek tartom az ugyanezen alapokon megállapított valódi tényállást a mellékelve csatolt feljegyzésen tudomásodra hozni, nagyon kérve, hogy ezt az érdekelt tényezőkkel is közöld, mivel semmiképp^{III} sem hagyhatom magamon, hogy én meggon-
dolatlanul téves információkat juttattam volna fel. Ezt Jósika Jánossal is közlöm.

A helyzet a következő: midőn az összeomlás után az Erdélyi Múzeum-Egyesület újra felvette működését, én lettem az időközben elhunyt Esterházy Kálmán helyébe elnöknek megállapítva. Több évi működésem után a kormány megtagadta elismerésemet (illetőleg választásom helybe hagyását az uralkodó által, mi az itteni szokások szerint nem ismeretes, de a mi alapszabályunk által elő van írva, s ezen az alapon kifogásoltak több évi működés után) mivel szerintük én mint az Országos Magyar Párt akkori elnöke igen exponált politikus voltam. Én persze azonnal lemondottam, helyettem Wass Béla lett megválasztva, ki erre legalkalmasabbnak látszott. Mivel a politikában abszolút nem vett részt, s ezen az alapon nem volt kifogásolható. Wass Béla már aggkorára való tekintettel (83 éves), s mivel majd

^{II} kézírással betoldva a szövegbe

⁷⁴ Minden bizonnyal Kristóffy József feljegyzéséről van szó. Ld. a 12. sz. iratot.

^{III} aláhúzás az eredetiben

soha sincs Kolozsvárt, hosszas kérésemre csak azon feltétellel vállalta az elnökséget, ha helyette az Egyesület ügyeinek vezetését én vállalom (persze csak befelé, a kulisszák mögött), s ő csak névvleg^{IV} lesz az elnök. Tényleg ez így is volt és van. Az ügyvezető alelnök és a titkár az Egyesület összes fontosabb ügyeit előre velem megbeszéli, én minden gyűlésen, értekezleten, bizottságokban részt veszek, és így természetesen a kormánnyal való tárgyalásokon is, és ennél fogva állíthatom, hogy az Egylet ügyeit senki jobban nem ismeri, mint én.

Kifele^V Jósika Jankó mint első alelnök képviseli az Egyletet. Közgyűléseken, vándorgyűléseken, emlékünnepeken stb. befele^{VI} Dr. Róth Hugó ügyvezető alelnök és Dr. Kántor Lajos titkár (és én a kulisszák mögött, nem hivatalos formában).

Ezek szerint nagy súlyt kell, hogy arra fektessek, hogy az általam előadott sérelmek és panaszok – az ügyek alapos ismerete alapján – a valóságnak megfelelőnek ismertessenek el.

Épp azért pontról pontra állítottam össze észrevételeimet a közölt feljegyzések adataira.

Nagyon fontos volna, ha a Vallás- és Közoktatási Minisztériumból kivétnéd magad számára az 1894. június 1-i 22235. szám alatt az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel kötött szerződés miniszteri helybe hagyását, miután ez képezi követelésünk jogalapját, a magyar állam által elvállalt kötelezettségek átmentek a román államra, mint jogutódra, s ezek reá is kötelezők, ezen az alapon kérhetünk kártérítést táraink használatáért, illetőleg önkényes elvételéért. Ezt a tárgyalásoknál szem előtt kell tartani. Mi nem segítyt, nem ajándékot kérünk, de azt, ami a fenn említett szerződés alapján megillet.

Utolsó levelemben, mikor felküldtem a titkár által összeállított memorandumot, s annak kiegészítését, melyek a mai állapotnak teljesen^{VII} megfelelnek, kérdést intéztem hozzád Láday⁷⁵ és az ő mai magyarországi jogviszonyát illetőleg. Nagyon megköszöném, ha erre a kérdésre választ kaphatnék, mivel ez a kérdés igen érdekel.

A Gozsdu-alap⁷⁶ kérdésének tárgyalásánál újabban is a legnagyobb elővigyázatot ajánlom, de ezt az alkalmat az Erdélyi Múzeum-Egyesület javára fel kell használni, privát értesülésem folytán Bukarestben az időpont e tekintetben kedvező.

Szíves közbenjárásodért utólag is meleg köszönetet mondok, s hathatós támogatásodat az Erdélyi Múzeum-Egyesület érdekében továbbra is kérve, nagyon őszinte üdvözléssel igaz barátod:

Ugron István

^{IV} aláhúzás az eredetiben

^V aláhúzás az eredetiben

^{VI} aláhúzás az eredetiben

^{VII} aláhúzás az eredetiben

⁷⁵ Minden bizonnyal Láday István (1873–1936) jogászáról és jogi szakíróról van szó. A Tanácsköztársaság alatt igazságügyi népbiztos-helyettes, majd 1919. április 5-től június 24-ig igazságügyi népbiztos. A Tanácsköztársaság bukása után Romániába költözött, ahol előbb Kolozsváron, majd Bukarestben a Törvényelőkészítő Tanácsban dolgozott.

⁷⁶ A Gozsdu Alapítványra részletesen ld. a bevezetőt.

Melléklet

(Gépelte másolat)

A velem közölt észrevételek csak nagy félreértés folytán jöhettek létre és azért szükségesnek vélem a valóságos tényállások alapján az egyes pontozatokat helyreigazítani.

- 1) Az Erdélyi Múzeum-Egyesület és az e célra kiküldött kormánybiztos (Borza egyetemi tanár) közt semmi végleges egyezség nem jött létre, s még kevésbé lehet parafálásról szó.

A tényállás a következő: az Erdélyi Múzeum-Egyesület választmánya felkért egy bizottságot – melynek én is tagja voltam – hogy vegye fel a tárgyalásokat a kormány kiküldöttjével, ami meg is történt. A tárgyalások 1932-ben kezdődtek meg, s többszöri megbeszélés és módosítás után 1933. január hóban összeállítottunk egy tervezetet, melynek fordítását itt mellékelem, melyben összefoglaltuk követeléseink minimumát, és azt Borzának át is adtuk, hogy juttassa el a kormányhoz a magyar állammal 1894-ben kötött szerződésnek másolatával együtt, hogy ezen az alapon végre rendeztessék 15 év után az Erdélyi Múzeum-Egyesület jogi helyzete és mi kapjunk némi kárpótlást a milliókat érő táraink használatáért, melyek nélkül az itteni egyetem működése nehezen elképzelhető.

Borza a tervezetet Bukarestbe el is juttatta, s onnan az vissza lett küldve az itteni egyetem szenátusához véleményezés végett.

A szenátus a román tárigazgatókkal együtt a tervezetet elfogadhatatlannak tartotta, s egy ellentervet nyújtott be, melyben a mi követeléseink legnagyobb része vissza lett utasítva, s a magok részéről számunkra teljesíthetetlen követelményekkel állottak elő. A mi felterjesztésünkre a kormánytól soha hivatalos válasz nem jött, csak Borza említette, hogy jó volna, ha még nagyobb engedékenységet mutatnánk.

Így tehát létrejött egyezségről és parafálásról beszélni nem lehet. Ami történt, az csak megbeszélések, puhatolózások, s követeléseink minimumának megállapítása volt, mellyel szemben a kormány hivatalosan soha sem nyilatkozott, sőt privátim nyert információk szerint azt nem is hajlandó elfogadni. Ez annál feltűnőbb, mert 1932. november havában, az első tervezetre vonatkozólag Borza a titkárt sürgönyileg értesítette volt, hogy a miniszter a tervezetünkben lefektetett irányelveket elvileg elfogadta. Azután, bár a negyedik tervezetben még több engedményt tettünk, azt sem tudtuk elérni, hogy ezen az alapon a tárgyalásokat újra felvegyük.

- 2) Tény, hogy Borza a tárgyalások alkalmával megígérte, hogy közbe fog járni az alelnökök elismerése tárgyában. (Ez igen fontos volt, mivel mindkét alelnök, báró Mannsberg Sándor⁷⁷ és Torma Miklós⁷⁸ elhalálozván, s gróf Wass Béla csak névleg lévén az elnök, az Egyesület hivatalos vezető

⁷⁷ Báró Mannsberg Sándor, erdélyi közéleti személyiség. 1898–1914 között az Erdélyi Kárpát Egyesület társelnöke. 1925. február 21-től az EME alelnöke. További életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

⁷⁸ Torma Miklós, erdélyi közéleti személyiség, 1925. február 21-től az EME alelnöke. További életrajzi adatait nem sikerült kideríteni.

nélkül maradt volna). Ígéretét be is tartotta, báró Jósika János és Dr. Róth Hugó alelnökök megválasztása helybe lett hagyva, úgyhogy az Egyesület életének jogfolytonossága biztosítva lett.

- 3) Az egyezség többi pontjainak végrehajtásáról nem lehetett szó, mivel egyezség még létre sem jött. Az alelnökök elismerését a bizottság a tárgyalások *sine qua non*jának kötötte ki.

Különben a benyújtott tervezet életbe léptetéséhez – kivéve a pénzbeli kártalanítást – egy külön törvényre nem lett volna szükség, az éppúgy a román kormánnyal kötött szerződéssel életbe léphetett volna, mint 1894-ben a magyar kormánnyal. A pénzbeli kártalanításhoz, esetleg egy új épület átengedéséhez vagy építéséhez egy új törvény meghozása szükséges lett volna, de minden egyéb kérdés rendeletileg rendezhető volt.

- 4) A szerződési javaslatunk értelmében a Tárak azonnali elkülönítéséről sem volt szó. Mi hajlandóknak mutatkoztunk az összes természettudományi tárákat (állat-, növény- és ásványtárat) tulajdonjogilag átadni, sőt az érem- és régiségtárnak egyes részeit is, úgyszintén a könyvtárból az összes román és szláv nyelvű anyagot.

Így tehát az Erdélyi Múzeum-Egyesület kizárólagos tulajdonában és kezelésében maradna a könyv- és levéltári anyag, de a könyvár még 30 évig az Egyetemi Könyvtár kezelésében állna. A Régi Magyar Könyvtárt, hírlap- és szomorújelentés-gyűjteményt, unikumokat, ősnymtatványokat, képeket, címereket, a levéltárat és kéziratát stb. az Erdélyi Múzeum-Egyesület bármikor saját kezelésbe veheti, és elszállíttathatja, mihelyt megfelelő helyiségek fognak rendelkezésére állani, de akkor is csak 3 év alatt köteles az átszállítást eszközölni.

- 5) Sajnálattal kell megállapítanom, hogy nem osztom azon véleményt, hogy jelenleg nem zavarják az Egyesület tudományos működését. Igaz, a vándorgyűléseinket eddig megtarthattuk, s újabb időben nem forszírozták új román tagok felvételét. Meg kell azonban jegyeznem, hogy éppen minden súrlódás kikerülése végett 5 év óta nem vettünk fel új tagokat (magyarokat sem). Az idén végre, januárban a választmány elhatározta 60 új tag felvételét, miután a pótlás nagyon szükségesnek mutatkozott. E 60 tag közt nem volt egyetlen román sem, de hogy kifogás nélkül fogják ezt a választást hagyni, azt még nem tudjuk.

Ellenben a rendes tudományos és népszerű előadások megtartása nagyon sok nehézségbe ütközik. Minden egyes alkalomra külön engedélyt kell kérni, mely gyakran meg is lesz tagadva, gyakran pedig oly későn érkezik meg, hogy az előadás megtartása lehetetlen. A felolvasások és előadások szövegét kérésre előre be kell mutatni, sőt az is megtörtént már, hogy a benyújtott kézirat elveszett.

A románosítási törekvés tovább folyik. Szeretnék az Egyesület magyar jellegét elhomályosítani. A közgyűléseken a román tagok, ha tökéletesen tudnak is magyarul, románul szólalnak fel. A jegyzőkönyveket, ki-mutatásokat stb. románul kell betérjeszteni.

Az Egyesület hivatalos pecsétje az utóbbi években román és magyar körirattal folyt (Uniunea Muzeul Ardelean – Erdélyi Múzeum-Egyesület). Most jött egy rendelet, mely szerint a magyar szöveget mellőzni kell.

A tulajdonunkat képező tárat román igazgatók kezelik, és nekünk semmi beleszólásunk nincs. Sőt megtörténik, hogy az ellenőrzésre kiküldött megbízottainkat a tárukba be sem bocsátják.

Általában tudományos működésünket inkább megakadályozzák és nehezítik, úgyhogy jelenlegi nyugalmi állapotról csak nagyon optimisztikus felfogással lehet beszélni.

- 6) A nagyérdemű Kelemen levéltárnok nyugdíjazása még mindig fenyeget, ha ez most pár hónapra kitoltnak is látszik. Ők is azt tartják, hogy a Kelemen [sic!] rendkívüli szakismerete, munkaképessége nehezen pótolható, de azért mégis számolnunk kell vele, hogy ez előbb-utóbb bekövetkezik. Ha pedig helyébe egy román ember kerül egy megbízható magyar ellenőrző szerv nélkül, úgy ez kiszámíthatatlan kárt okozna nemcsak az Egyesületnek, de az egész magyarságnak, hiszen Erdély egész történelmi múltja le van az ottani anyagban fektetve.

Egy utód beállítása érdekében, sajnos, még semmi komolyabb intézkedés nem történt. A fő oka, hogy még nem kaptunk erre a fontos állásra megfelelő egyént, s mivel míg pénzügyeink nem rendeződnek, nem tudnók díjazni. Én lettem felkérve, hogy egy alkalmas utódot keressek. Jelenleg csak Szabó Attila⁷⁹ zilahi református tanár látszik megfelelőnek, azonban az ő áthelyezése ide nagyon sok nehézségbe ütközik. Különben is nem tudnánk neki egyelőre megfelelő fizetést biztosítani. Pedig szükség lenne, hogy legalább 1–2 évig Kelemen mellett dolgozzon, s az ő vezetése alatt betanuljon.

Az Egyesület régebben, az 1894-i szerződés értelmében kapott Budapestről, a Tárai használatáért évi 10.000 aranykoronát (ma az 400.000 lej). Ezen kívül pedig évi 30–50.000 korona évi segélyt (cca 1.000.000–1.500.000 lej). Ezzel működésének költségeit nagymértékben fedezve látta. Ma persze ezen segélyektől elesett, a román egyetem már 17 év óta használja milliókat megérő Tárait, de egy banit sem fizet, sőt a konzerváláshoz is mi járulunk hozzá, bár igen szerény mértékben (az 1934. évben 36.225 lejjel).

Jelenleg az Egyesület 2 bérházának nagyon szerény házbéreire s az igen nehezen befolyó, nagyon alacsony tagdíjakra van utalva.

Nem veszem a régi nagyszabású költségvetéseket, de amíg 1931/1932. évben budjetunk cca 400.000 lejt (cca 13.000 pengőt) tett ki, az idei már csak cca 260.000 lejt (cca 8500 pengő). Ebből nehezen lehet tudományos működés költségeit fedezni s levéltárnokot vagy akár csak szolgaszemélyzetet fizetni.

Így az igen magas nívón álló folyóiratnak költségeit nagyon le kellett redukálni, arra az idén már csak 90.000 lejt (cca 3000 pengő) irányozhatunk elő. A munkatársak tiszteletdíjait nyomtatott oldalanként körülbelül 1 pengő 50 fillérre kellett leszállítani. Kutatásokra, beszerzésekre stb. már semmi sem jut.

⁷⁹ Szabó T. Attila (1906–1987) nyelvész, irodalomtörténész. 1933–1936 között a zilahi református Wesleyi-kollégium tanára. 1936-tól az EME levéltárosa, egyúttal 1940–1948 között az EME Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi szakosztályának titkára.

Kelemen kijelentette ugyan nekem, hogy nyugdíjazása esetén is hajlandó az ellenőrzést vállalni, de mellette mindenesetre szükség van egy fizetett segéderőre, kit ő betanítana. A Kelemen nagyon szerény nyugdíját is valamivel pótolni kellene. Kelemen Erdély múltjának oly elsőrendű ismerője, hogy a magyarság érdekében tovább működését biztosítani kell.

- 7) Hogy minő lépéseket tehet ez ügyben a Magyar Kormány az Egylet érdekében, azt mi itt nem tudjuk megítélni, annak eldöntése csak Budapesten történhetik. Azonban az biztos, hogy a Gozsdu-alap rendezése egy oly kedvező alkalom, melyet nem szabad elszalasztani. Fel kell vetni az Erdélyi Múzeum-Egyesület ügyeinek végleges rendezését, biztosítékot kell szerezni, hogy 1) az Egyesület magyar jellege tiszteletben tartassék, 2) tudományos működésében ne akadályoztassék, és 3) anyagi helyzete biztosíttassék, és az elvett Táraháza használatáért, esetleg azok átadásáért kárpótoltassék. Azt hiszem, az időpont erre most alkalmas, mert úgy értesültem, hogy épp a Gozsdu-alappal kapcsolatosan mintha most kedvezőbb lenne a hangulat.

A szerződés-tervezet s az alapszabályokat mellékelem. A nagyon fontos 1894. június 1-i szerződés, mely 22235/1895. szám alatt az Erdélyi Múzeum-Egyesület és a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter között kötött, megállapítja a magyar kormány által vállalt kötelezettségeket. Ezek természetesen átszállottak a román kormányra, mint jogutódra. Ezen szerződés másolata a magyar Vallás- és Közoktatási Minisztériumban megtalálható.

Kolozsvár, 1935. február 12.

Ugron István

14.

Danilovics Pál⁸⁰ feljegyzése az Erdélyi Múzeum-Egyesület helyzetéről

Budapest, 1935. február 16.

*(Gépelte eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t.,
250/1935. res. al. sz., szám nélkül)*

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület ügyére vonatkozó 136/1933. pol. res. számú iratoknak,⁸¹ valamint Kristóffy osztálytanácsos úr folyó év január hó 16-án kelt „pro domo” jelentésének,⁸² és a szóban forgó egyesület mai helyzetével foglalkozó aláírás és kelet nélküli, Szent-István⁸³ tanácsos úrhoz továbbított, s általa hozzám juttatott feljegyzésnek⁸⁴ áttanulmányozása után tisztelettel megjegyzem a következőket:

Mindenek előtt megállapítható, hogy a „pro domo” jelentés és a feljegyzés tartalma között lényeges eltérések vannak.

⁸⁰ Danilovics Pál (1884–?) jogász, diplomata. 1921–1933 között a Külügyminisztérium Nemzetközi Közjogi osztályának vezetője. 1933. június 18-tól miniszteri osztályfőnökként a miniszter közvetlen rendelkezése alatt állt.

⁸¹ Ld. a 10. sz. iratot.

⁸² Ld. a 12. sz. iratot.

⁸³ Szent-István Béla (1860–1941) diplomata, jogász. 1928. június 28-tól 1936. június 30-ig a Külügyminisztérium Nemzetközi Közjogi osztályának munkatársa, majd 1939. január 9-ig vezetője.

⁸⁴ Ld. a 11. sz. iratot.

A „pro domo” jelentés szerint a 136/1933. pol. res. számú ügyirat mellékleteként annak idején felterjesztett megállapodást a román kormány jóváhagyta, az ügyvezető alelnökök alapszabályszerű működésüket kifejezhetik, s általában az egyesület életében az utóbbi időben zavaró körülmények nem merültek fel. Csupán a megállapodás 5. pontja nincs végrehajtva, vagyis az a pont, amelynek értelmében a román állam arra kötelezte magát, hogy a gyűjtemények felosztása után az egyesület tulajdonában megmaradó gyűjtemények és a könyvtár elhelyezése céljából 15–20 millió lej költséggel Kolozsvárt ingatlant vásárol.

Ezzel szemben a fentebb említett feljegyzés az egyesület mai helyzetéről sötét képet fest. E feljegyzés szerint a megállapodás, amelyről az előbb szó volt, nem jött létre, sőt a tárgyalások megszakadtak, mert a kormány részéről véleményadásra felkért kolozsvári egyetemi szenátus oly követelményeket állított fel, illetőleg oly véleményt nyilvánított, hogy annak alapján az egyesület a tárgyalást nem folytathatta. Az alelnökök királyi megerősítése megtörtént, ami az egyesület életében öröndetes eseményt jelentett. Az egyesület jelenlegi helyzete szerint a román kormány érvényben levőnek tartja a magyar állammal 1895-ben kötött szerződést anélkül azonban, hogy a bérleti szerződés feltételeit 16 év óta a maga részéről teljesítette volna. Az egyesület ily körülmények között, s a román hatóságok által működése elé gördített folytonos akadályok miatt csak nagy nehezen, s szűk korlátok közé szorítva tudja feladatait megvalósítani, de hogy a feljegyzés szavait szó szerint idézzük, „igazsága és jogai tudatában a küzdelmet nem adhatja fel”.

A most előadottak szerint két egymással csaknem homlokegyenest ellenkező tényállással állván szemben, nagyon nehéz megállapítani, hogy a két tényállás közül melyik legyen az, amelyet a további magatartás tekintetében irányadónak fogadjunk el.

A „pro domo” jelentésben foglaltak az egyesület ügyvezető alelnökével történt megbeszélésen alapulnak, s így feltétlenül hitelt érdemelnek, viszont a feljegyzés, habár az kelet nélküli is, szintén a legújabb időből valónak látszik, s a felírása, amely a Kántor-féle összeállításra utal, valamint egész tartalma arra vall, hogy az egyesület problémáiban teljesen járatos egyén szövegezte azt meg, minél fogva hiteléhez tulajdonképpen szintén nem férhetne kétség.

A magam részéről a két különböző forrásból származó ellentétes értesülés összeegyeztetésére azt a vélelmet képzelem felállíthatónak, hogy a feljegyzés a múlt évből származhatik, míg a Kristóffy-féle „pro domo” feljegyzés a folyó év eleji állapotot tünteti fel, vagyis az eltérést az magyarázná meg, hogy a feljegyzésben foglaltak az időközben beállott öröndetes fordulat után tárgytalanokká váltak.

Ha így fogjuk fel a helyzetet, s a „pro domo” jelentésben vázolt tényállást vesszük irányadónak, akkor azt hiszem, az egyedüli megoldásra váró kérdés ez idő szerint az egyesület tulajdonában megmaradó gyűjtemények és könyvtárak elhelyezésére szolgáló ingatlanok, vagyis a megállapodás 5. pontja végrehajtásának ügye. Erre vonatkozólag az Egyesület ügyvezető alelnöke – Papp József nyugalmazott főispánnal egyetértőleg – annak a véleménynek adott kifejezést, hogy a jelenlegi gazdasági körülmények között nem tenne jó hatást, ha az egyesület a román kormánynál a kérdés rendezéséhez szükséges törvényjavaslatnak a parlament elé vitelét sürgetné annál is kevésbé, mert a megállapodás értelmében az ingatlan vásárlására a román kormánynak 1936 végéig határideje van. Ezt a vélelmet, amelyet a fent nevezettek elsősorban politikai szempontból nyilvánítottak,

a magam részéről jogi szempontból is elfogadhatónak vélem, mert a megállapodás 5. pontja kifejezetten 1936. december 31-ét tünteti fel végső határidőnek arra nézve, hogy a román állam a egyesület gyűjteményének és könyvtárának megfelelő elhelyezésére 15-20 millió lej értékben ingatlant bocsát rendelkezésre, vagy pedig ugyancsak addig az időpontig megfelelő ingatlan szerzésére a jelzett összeget megfizeti, 1936 végéig tehát a megállapodás most ismertetett pontja szerint az egyesületnek várnia kell, s ha eddig az időpontig nem teljesítene a román állam, nyílhatik igénye arra, hogy a megállapodás e pontjának betartása végett lépéseket tegyen.

Végül tisztelettel megjegyzem, hogy a jelen észrevételeim elején említett ellentétekre figyelemmel talán mégsem ártana megfelelő helyen és módon verifikálni a fentiek szerint valónak tekintett tényállást.

Budapest, 1935. február 16.

Danilovics

15.

Kánya Kálmán⁸⁵ külügyminiszter utasítása Bárdossy László⁸⁶ bukaresti követnek

Budapest, 1935. február 22.

*(Kézírásos tervezet. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. al. sz.,
122/1935. res. sz.)*

Szigorúan bizalmas

Amint Méltóságod elődjének az Erdélyi Múzeum-Egyesület tárgyában kelt 206/1932 és 45/1933 számú jelentéseiből kitűnik, a szóban forgó egyesület vezetősége és a román kormány megbízottja között még 1932 novemberében egy megállapodás jött létre, amely, bár némi áldozat árán, az egyesület további működését biztosította.

A magyar királyi miniszterelnökségtől származó információim szerint a megállapodást a román kormány időközben jóvá is hagyta, s azóta az egyesület alapszabályszerű működésében zavaró körülmények nem merültek fel. Ugyanezen forrásból származó értesülesem oda szólnak, hogy a jelen időpontig a megállapodásnak csupán az 5-ik pontja nem nyert végrehajtást, tudniillik az a pont, amelyben a román kormány kötelezte magát arra, hogy a gyűjtemények felosztása után az egyesület tulajdonában megmaradó gyűjtemények és könyvek elhelyezése céljából 15-20 millió lej költséggel Kolozsvárott egy ingatlant vásárol. E kötelezettség megvalósíthatása céljából szükséges törvényhozási felhatalmazást a román kormány mind ez ideig nem kérte, viszont báró Jósika Jánosnak, az egyesület egyik ügyvezető alelnökének közlése szerint az egyesület a jelenlegi gazdasági viszonyok között nem tartja célszerűnek a kérdés rendezését a román kormánynál sürgetni, és pedig annál kevésbé, mert az ingatlan megvásárlására a román kormánynak 1936. december 31-ig úgylis határideje van.

⁸⁵ Kánya Kálmán (1869–1945) diplomata. 1933. február 4.–1938. november 28. között külügyminiszter.

⁸⁶ Bárdossy László (1890–1946) politikus, diplomata. 1934. október 24.–1941. február 4. között bukaresti követ. 1941. február 4-től 1942. március 7-ig külügyminiszter, egyúttal 1941. április 3-tól miniszterelnök is.

Ezen értesüléssel szemben, az Ugron Istvántól származó, és Méltóságod bizalmas tájékoztatása céljából másolatban idecsatolt feljegyzés az egyesület helyzetéről teljesen elütő, sokkal sötétebb képet fest. E feljegyzés szerint ugyanis az egyesület és a román kormány közötti tárgyalások eredmény nélkül megszakadtak, s így megegyezés létre sem jött, minthogy a kormány által véleményadásra felkért kolozsvári egyetemi szenátus oly véleményt adott, hogy annak alapján az egyesület a tárgyalások folytatásától kénytelen volt eltekinteni. Az egyesület ily körülmények között csupán a legnagyobb nehézségek árán, szűk korlátok közé szorítva tud működést kifejteni.

Tekintettel a két információ között fennforgó lényeges ellentétre, szükségesnek tartom, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület jelenlegi helyzetét illetőleg a való tényállás felderítést nyerjen, miért is felkérem Méltóságodat, hogy a kérdést alkalomlag Ugron Istvánnal és báró Jósika Jánossal részleteiben megbeszélni és megállapításairól engem tájékoztatni szíveskedjék. A tényállás pontos felderítése egyidejűleg a kolozsvári útlevel-kirendeltségünk útján is történhetik, amely aziránt Méltóságod által megfelelő módon instruálandó volna.

Balla, II/22.

16.

Dávid Mihály kolozsvári irodaigazgató jelentése

Bárdossy László bukaresti követnek

Kolozsvár, 1935. március 28.

(Gépelt másolat. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. pol. al. sz., 250/1935. res. pol. sz.)

50/1935. biz. szám
Szigorúan bizalmas!

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület mai helyzete.
Hivatkozási szám: 15. res. 1933. február 6.

Tisztelettel jelentem, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület ügyében, a kapott szóbeli utasítás értelmében eljárám és illetékes helyen az alábbi információt kaptam:

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület vezetősége és a román kormány képviselője között létrejött IV-ik szerződéstervezet,⁸⁷ melyet 1933. évi február hó 6-án, 15/1933. res. szám alatt felterjesztettem, csak tervezet maradt, semmi végleges egyezség azóta létre nem jött és az írásbeli megegyezés parafálása sem történt meg.

A Borza kormánybiztos által felterjesztett tervezetet a minisztérium véleményezés céljából leküldte az egyetemi szenátusnak, mely az Erdélyi Múzeum-Egyesülettel szemben olyan követeléseket támasztott, melyeket tárgyalási alapul venni nem lehetett.

Eközben kormányváltás történt és az Erdélyi Múzeum-Egyesület vezetősége a nemzeti párthoz tartozó Borza egyetemi tanárt felkérte, hogy a tárgyalások továbbfolytatására szerezze meg személyére a liberális kormány felhatalmazását. Borza ezt szóbelileg meg is ígérte, de hivatalos választ azóta sem adott.

A parafálás fogalma körüli tévedés valószínűleg onnan származik, hogy 1932 novemberében, mikor az ügyben az első tárgyalás megtartott, az Erdélyi Múzeum-

⁸⁷ Ld. a 10. sz. iratot.

Egyesület által kiküldött bizottság arra kérte Borzát, hogy az elvileg megtörtént szóbeli megegyezést hozza a kormány tudomására, nehogy a bizottság a sok írásbeli munkát hiába csinálja meg. Erre Borza egy táviratot küldött az Erdélyi Múzeum-Egyesületnek, melyben közölte, hogy a minisztérium a megegyezésre vonatkozó szóbeli megállapodást elvileg jóváhagyta.

A szerződéstervezet parafálását a III. szövegnél egy ízben levélileg maga Borza is szóba hozta, de amikor az egyetemi tanácsban a személye ellen kialakult ellenséges hangulatot észrevette, a IV-ik szövegezésnél már a parafálást megemlíteni sem merte, és a tervezetet e nélkül terjesztette fel, s így az 1932. évi november hó 7-én felvett tárgyalásokon írásba foglalt IV-ik tervezet semmiféle formában jóváhagyva nem lett, mindössze annyi történt, hogy az egyezmény első pontja értelmében az alelnökök megválasztása a király által megerősített.

Dávid Mihály s. k.
követségi irodaigazgató a kirendeltség vezetője

17.
Bárdossy László bukaresti követ jelentése
Kánya Kálmán külügyminiszternek

Bukarest, 1935. április 8.

(Gépelt eredeti. MOL, K 64, 64. cs., 1935/27. t., 250/1935. res. pol. al. sz.,
250/1935. res. pol. sz.)

1137/1935. biz. szám

Tárgy: Az Erdélyi Múzeum-Egyesület mai helyzete

Bukarest, 1935. április 8-án

Rendelet száma: 122/res. pol.⁸⁸

kelte: 1935. március

Melléklet: 1 darab (3 másolattal)

Nagyméltóságos rendeletének megfelelően szóbelileg utasítottam a március hó folyamán futárként Bukarestben járt Dávid Mihály irodaigazgatót, hogy az Erdélyi Múzeum-Egyesület mai helyzetére vonatkozó tényállást derítse fel.

Tisztelettel felterjesztem a kolozsvári útlevel-kirendeltség vezetőjének folyó évi március hó 28-án kelt 50/biz. számú jelentését,⁸⁹ amely igazolja, hogy az Ugron Istvántól származó bizalmas tájékoztatás tartalma a tényállásnak sajnos megfelel.

Időközben nekem is alkalmam volt arra, hogy a kérdéstről beszéljek Jósika János báróval, akinek az Egyesület helyzetére vonatkozó tájékoztatása a jelentésben foglaltakkal megegyezik.

Jósika báró közlése szerint az adott helyzetben némileg vigasztaló, hogy a hatóságok tényleg nem zavarják az Egyesület működését, vándorgyűléseiket megtarthatják, folyóiratukat kiadhatják, legalább forma szerint az Egyesület vezetősége a gyűjtemények kezelését is ellenőrzi, a román tagok felvételét nem erőszakolják. Ebben a helyzetben nem tartaná opportunusnak a kérdés megbolygatását. A jelenlegi türelmi helyzetet – szerinte – mindaddig nem kellene megzavarni, amíg nem nyílik kilátás arra, hogy az annak idején elvben létesített megegyezés végre-

⁸⁸ Ld. a 15. sz. iratot.

⁸⁹ Ld. a 16. sz. iratot.

hajtását a siker reményében követelhetik. Egy ideig a könyvtár kérdése volt az, ami indokoltta tette volna a végleges rendezés sürgetését, tekintettel arra, hogy a jelenlegi könyvtáros: Kelemen Lajos nyugdíjazása aktuálissá vált. De most a nyugdíjazás kérdése egy évre kitolódott, s megtették a lépéseket arra, hogy helyébe megfelelő utódot állítsanak, akit Kelemen fog betanítani. Kelemen Lajos különben nyugdíjazása után is vállalja az ellenőrzést.

Bárdossy
magyar királyi követ

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

- MOL Magyar Országos Levéltár
K 64, 46. cs., 1931/27. t.
K 64, 64. cs., 1935/27. t.

2. Szakirodalom

- ALAPSZABÁLY
1859 *Az Erdélyi Múzeum-Egylet szabályai.* Kolozsvár, Evangélikus Református Főtanoda Nyomdája, 1859.
- 1905 *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület alapszabályai.* Kolozsvár, Ajtai Albert Könyvnyomdája, 1905.
- BÁRDI
1997 BÁRDI Nándor: *A romániai magyarság kisebbségpolitikai stratégiái a két világháború között.* In: *Regio* 8 (1997) 2. sz. 32–66.
- BUDAY
1924 BUDAY Árpád: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület utolsó öt éve (1919–1923).* In: *Erdélyi Irodalmi Szemle* 56 (1924) 2. sz. 151–156.
- EGYED
2006 EGYED Ákos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakulásának előzményei.* In: *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve, 2005. Társadalom- és Humántudományok.* Főszerk. MURÁNYI János. Csíkszereda, Csíki Székely Múzeum, 2006.
- GYÖRGY
2003 *Iratok az Országos Magyar Párt történetéhez 1. A vezető testületek jegyzőkönyvei.* Válogatta, szerkesztette és a jegyzeteket írta: GYÖRGY Béla. Csíkszereda–Kolozsvár, Pro-Print Könyvkiadó–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2003.
- GYÖRGY
1937 GYÖRGY Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület három-negyedszázados tudományos működése 1859–1934.* Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1937.
- 1939 GYÖRGY Lajos: *Az „Erdélyi Múzeum” története 1874–1937.* Kolozsvár, Minerva, 1939. (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 105)
- JUHÁSZ
1939 JUHÁSZ István: *Az Erdélyi Fejedelemség társadalmi tényezői.* In: *Hitel* (Kolozsvár) 5 (1939) 2. sz. 148–157.
- KÁNTOR
1930a KÁNTOR Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története 1924-től napjainkig.* In: *Erdélyi Múzeum* 1 (1930) 1–3. sz. 1–17.

- 1930b KÁNTOR Lajos: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái*. Lugos, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1930. (*Erdélyi Tudományos Füzetek*, 23)
- KELEMEN
1912 KELEMEN Lajos: *Művészeti adatok az Erdélyi Múzeum-Egyesület irománytárában*. In: *Művészet* 11 (1912) 6. sz. 218–227.
- MURÁDIN
2007 MURÁDIN Jenő: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület képtári gyűjteményének történetéhez*. In: *Erdélyi Múzeum* 69 (2007) 1–2. sz. 93–97.
- SEBESTYÉN
1999 SEBESTYÉN Kálmán: *Száznegyven éves az Erdélyi Múzeum-Egyesület*. In: *Honismeret* 17 (1999) 6. sz. 24–28.
- SZABÓ T.
1942 SZABÓ T. Attila: *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület története és feladatai*. Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 1942.
- VINCZE
VINCZE Gábor: *A Gozsdu Alapítvány és a magyar ellenkövetelések*. H.n., é.n.

3. Folyóiratok

EM	Erdélyi Múzeum
M	Múzeum

4. Napilapok

Ellenzék

Hubertus-vadászlovaglás a harmincas években egy vidéki kisvárosban

A kézirat szerzőjét, valki Zytás István magyar királyi páncélos őrnagyot – aki Nézsán született 1906. november 24-én – a Ludovika Akadémián, 1929. augusztus 20-án avatták kerékpáros hadnaggyá. Ezt követően a jászberényi magyar királyi 5. honvéd kerékpáros zászlóalj állományába került, ahol előbb szakasz-, majd századparancsnokként, végül zászlóalj-segédtsztként szolgált. A fiatal katonatiszt a kisvárosi társaság elitjéhez tartozott, társaival együtt aktívan részt vett a település társadalmi életében. Később, 1941. július 1.–1941. szeptember 30. között a 9. harc-kocsi (kerékpáros) zászlóalj segédtsztként az időközben átszervezett és átszámozott alakulatával frontszolgálatot teljesített. 1941. október 1-jétől átkerült a páncélos csapatnemhez, ettől kezdve a háború végéig az időközben 31. önálló harc-kocsi-zászlóaljjá, majd 1/II. harc-kocsi-zászlóaljjá átszervezett eredeti alakulatánál, később a Magyar Királyi Honvédség magasabb parancsnokságainál teljesített szolgálatot.

Zytás István 1945. május 3-tól 1945. november 15-ig amerikai hadifogságban volt, majd a háború után Budapesten élt. Visszaemlékezéseiben a magánéletéhez és a katonai szolgálatához kötődő eseményeket foglalja össze. Az alábbi dokumentumrészlet az úgynevezett Hubertus-lovaglást mutatja be, amely az előkelő társadalmi körökben már a késő középkori vadászatokon meghonosodott. Két alapvető formáját ismerjük. A német rendszerűnél a hajtók a vadakat szűk területre szorították össze, a vadászok pedig ponyva vagy kerítés mögül végeztek velük. A társaság vadászatban részt nem vevő férfi- és hölgytagjai is a helyszínen tartózkodtak, és az esemény rendszerint nagy embertömeget vonzott. A másik, a francia rendszerű, a XIII. századtól fokozatosan terjedt el, eredetileg csak akkor alkalmazták, amikor szarvasra vadásztak. Módozata szerint – amely az alábbi leírás, valamint egyéb források¹ tanúsága alapján még a XX. század első harmadában is honos volt – a kopófalka kihajtotta a sűrűből a vadat, amelyet kürtjelre kezdtek üzni árkon-bokron át. Magyarországon az első vadászati célokra használt kopófalkát 1823-ban létesítették, majd rá egy évre az első vadásztársaságot is megalapították. A legnagyobb vadászatokat a XIX. század utolsó évtizedeiben tartották a főváros, illetve Gödöllő környékén.²

¹ KOLTAY, 1983. 151–160.

² ZOLTÁN, 2006. 114–119.

Forrás

Hubertus

1930. november 11.

A XVIII–XIX. században főleg Oroszországban van elterjedve a falkavadászat, mely onnan Franciaországba is átkerült. A vadászat lényege az, hogy kopókkal, agarakkal addig űzik a vadat – leginkább farkast vagy rókát, ritkábban nyulat –, míg az kimerülve megáll, vagy a kutyák megállásra késztetik. Ez a vadászati mód hozzánk Franciaországból jött és ezért nevezik francia vagy parforce³ vadászatnak. A vadászatot a falkamester rendezi, ami abból áll, hogy a vezérkutyák által felvert vad nyomára rávezetik a falkát, mely a vadat árkon-bokron át űzi, a falkát a vadászok lóháton követik mindaddig, amíg a vad meg nem áll. A lefogott vadat a legelső vadász, aki odaér, kegyelemdöféssel megöli. Ez a halali, amikor a vadászkürtöket megfújják és erre a jelre a vadászok egybegyűlnek. A vadászat ezzel befejeződik, vagy új hajtás kezdődik.

Azt felesleges is mondanom, hogy hazánkban a szabadságharc és a folyók szabályozása után ilyen vadászatot tartani nem lehet, egyrészt mert a mezőgazdasági művelés kiterjedésével károkozás nélkül nem lehet egy vad nyomán össze-vissza száguldozni, másrészt egy régen szokásban volt 100-150 kutyából álló falka eltartása pecérekkel egy igen drága mulatság. A kiegyezés után már csak arra van lehetőség, hogy néhány gazdag ember vagy vadásztársaság tartson 10-20 kutyából álló falkát és néhány rókát, ez utóbbiakat a trágyájuk miatt. A falkavadászatot felváltja a falka után való lovaglás, ahol a kijelölt útvonalon különféle akadályokat állítanak fel. Az útvonalat és az akadály nagyságát és minőségét, a lovaglást vezető falkamester jelöli ki, melyen 1-2 órával az indulás előtt egy lovas végigvontat egy rókatrágyával teli zsákot. A nyomra állított falka a kijelölt útvonalon rohan végig a lovasoktól követve. Ennek megfelelően a sport neve is változott: vadászlovaglásra.

A vadászlovaglás ideje az őszi, melyet ünnepélyes formában lehetőleg Szt. Hubertus napján, november 11-én tartanak meg. Hubertus⁴ 600 körül élt, Lüttich püspöke volt és már a X. században a vadászok patrónusának tisztelték.

Jászberényben van egy nagy állami méntelep a nagykátai út mellett, az út és a vasút találkozásánál. Parancsnoka vitéz Csiszár Dezső⁵ méneskari alezredes. Két beosztottja van: Adolf Iván méneskari százados⁶ és dr. Süle Gábor állatorvos főhadnagy.⁷ 100-150 db mént kezelnek a megfelelő számú legénységgel együtt. Csiszár alezredes minden évben tart ünnepélyes vadászlovaglást, és hogy a létszám minél nagyobb legyen, már tavasszal szorgalmazza, hogy járjunk ki a telepre lovagolni, szokjuk meg a méneken való lovaglást. Nem sok bennünk a lelkesedés, mert a lo-

³ par force (fr.) = erőből

⁴ Lüttichi Szt. Hubert (Toulouse, 656 k.–727. vagy 728. május 30.) Liège első, Maastricht harmincegyedik püspöke, az Ardennek apostola. A vadászok védőszentje, ünnepét november 3-án tartják. A viszszaemlékezés írója összetévesztette a Márton-nappal.

⁵ Csiszár Dezső, vitéz, nemes (1887. augusztus 18–?) méneskari alezredes. 1905. augusztus 20-án avatták zászlóssá. Az első világháborúban frontszolgálatot teljesített, számos magas kitüntetéssel érdemelt ki. 1941. november 1-jével nyugállományba helyezték. SEMATIZMUS, 1944. 66.

⁶ Adolf Iván (később Párty Adolf) (1898. április 6–?) méneskari alezredes. 1915. augusztus 20-án avatták zászlóssá, az első világháború alatt a 7. honvéd huszárezredben szolgált. SEMATIZMUS, 1941. 669.

⁷ Süle Gábor dr., állatorvos főhadnagy, utolsó rendfokozata őrnagy. SEMATIZMUS, 1944. 982.

vaglás korán délután kezdődik széles hátú méneken, melyek nehezen irányíthatók, szeszélyesek és igen rázósak. Végül abban állapodunk meg, hogy júniustól hetente egyszer kimegyünk, ha teherautó áll rendelkezésünkre. Én még azt is kérem, hogy nekem egy vékony testalkatú lovat válasszanak, mert kurta lábbal csak bizonytalanul lehet ülni egy széles hátú lovon, és azt nem vállalom, hogy valahonnan a meszszeségből gyalog kutyaoljak haza, ha netán levetne a ló. Adolf százados, aki igen fess, jóképű, nőtlen fiatalember, éjszakai kalandozásunk vidám partnere, jó barátunk, választ nekem egy fiatal, hosszúlábú, vékony testű angol félvér mént, mely olyan kedves, bájos, aranyos kis állat, hogy egészen beleszerettem. Máig is örömmel gondolok rá és nyilván már sohasem fogom elfelejteni vidám kis pofácskáját, ahogy jön hozzám, mihelyst meglát és keresi zsebemben a kockacukrot.

Általában kedden délután lovagoltunk. A cserőhalmi⁸ gyakorlótér a bemelegítés helye, majd innen Császár alezredes vezetésével bebarangoljuk hol a Neszúri szőlőket,⁹ hol az Öregerdő¹⁰ környékét. Kedvenc helye a Kerekudvar¹¹ Jászberény környéki Zagyvapart csalitosa, ahol úgy nyüzsögnek a fácánok, mint tanyasi trágyadomb körül a legyek. Néha velünk tartanak Olgyayék¹² is. Karcsinak két saját lova van, mert a felesége is lovagol. A parancsnoki lakásban laknak a laktanyában a Dny-i szárny emeletén. Karcsi kényelmes ember és lovagolni inkább a reggeli vagy délelőtti órákban szeret. Duci¹³ viszont azt vallja, hogy a kondícióját csak úgy tudja fenntartani, ha az ebéd hatását lovaglással ellensúlyozza. Ezért nagyon gyakran zörög Karcsi legénye a bungalow ajtaján legbékésebb szundikálásunk közben. „Főhadnagy úr, kéreti az alezredes úr, tessék menni a nagyságos asszonnyal lovagolni.” Akármilyen rosszul esik is, Karcsi kérését jobb parancsnak venni, nehogy veszélyeztessem jóindulatú barátságát. A lovaglásban tehát van elég gyakorlatom, nem lehet panasza okom.

Jászberényben nagybirtok nincs, sem olyan vadásztársaság, mely falkát tartana. Így november 11-én csak lovagolunk, megemlékezvén néhai Szt. Hubertus püspökről.

Hűvöskés, de szép napos időben a lovasok a méntelep udvarán gyülekeznek, míg a nagyszámú meghívott közönség a cserőhalmi gyakorlótéren, ahol a sátrak vannak felállítva asztalokkal, székekkel, étellel és itallal. Jelen vannak a helybelieken kívül a környékbeli urak is, úgyhogy a sátrak környékét egész nagy kocsi és gépkocsipark övezi. Anyuka¹⁴ Maricával még a reggeli órákban jött át taxival Tiszaroffról¹⁵ (vagy két évig taxi is volt Roffon) a bungalowban reggeliznek és szedik magukat rendbe, majd Pásztóhyné¹⁶ és Feketéné¹⁷ társaságában mennek a tethely-

⁸ Cserőhalom: jászberényi határrész, a jászberényi 5. „Kiss Ernő altábornagy” honvéd kerékpáros zászlóalj kedvelt gyakorlótére.

⁹ Neszúri szőlők: jászberényi határrész, a településtől mintegy 8 kilométerre a nagykáti út mentén.

¹⁰ Öregerdő: jászberényi határrész.

¹¹ Kerekudvar: jászberényi határrész.

¹² Olgyay Károly altábornagy (Alsókomána, 1887. december 17.–Cleveland [USA], 1956. május 20.) 1930. szeptember 1-jétől 1933. november 1-jéig alezredesként az 5. kerékpáros zászlóalj parancsnoka volt. SZAKÁLY, 2003. 259.

¹³ Olgyay Károly feleségének beceneve.

¹⁴ Zytás Pálné Kazinczy Nagy Mária, Zytás István édesanyja.

¹⁵ Tiszaroff, község Jász-Nagykun-Szolnok megyében.

¹⁶ Fridvalszky Erzsébet (?–?), Pásztóhy Artúr százados (1898. április 6.–?) felesége.

¹⁷ Nemes nagyiványi Fekete György (1903. június 7.–?) főhadnagy, később repülő őrnagy felesége, személyéről pontosabb adatokkal nem rendelkezünk.

re. 11 h-kor indul el a lovasok csoportja Csiszár alezredes vezetésével, vagy 50 lovas, ebből kb. 20 fő a tisztek és polgári urak, 10 fő az altisztek és 20 fő a méneskari legénység száma. Első kötelességként a Cserőhalomra lovagolnak, ahol a közönség előtt felsorakozva üdvözljük a megjelent vendégeket. Homoki Aladár¹⁸ cigányzenekara nem kímélve a vonót, húzza a Rákóczi-indulót, majd a kürtös jelére a közönség tapsától kísérvé megkezdődik a lovaglás.

Elöl Csiszár alezredes, a többiek csoportban utána. A Nesztűri szőlők labirintusán át az Öregerdőtől Ény-ra fordulunk, majd a Koller szőlőnél¹⁹ a kátaí út túloldalán visszakanyarodunk Berény felé, majd az útkaparó házánál ismét a gyakorlótérre érkezünk. A megjelölt útra kb. 15 akadályt állítanak a méneskari katonák, hogy a lovaglás változatosabb legyen. A vendégek ezalatt Homoki Aladár édesbús dalai mellett ebédnek is beillő tízórait kapnak, majd megkezdődik a verseny. A táv kb. 800 méter keresztben a gyakorlótéren a sátrak arcvonala előtt. A tiszti csoportból 10 lovas, az altisztek és a méneskatonák teljesen külön versenyeznek, minden csoport külön-külön indul.

A tisztek csoportjában a versenyt a szolnoki 2/II. gyalogzászlóalj egy kincstári lova nyeri meg, a második az én aranyos Dolmány nevű lovam lett. Ezzel elnyertem Balázsovcics Oszkár²⁰ – pusztamonostori földbirtokos – ezüst cigarettatárcáját. A szenvedő fél mindössze 5 kockacukrot kap, melyet nyilván többre értékel, mint ha övé lenne az ezüst cigarettatárca. Hát, ilyen az élet.

¹⁸ Homoki Aladár: jászberényi cigányprímás, személyéről pontosabb információval nem rendelkezünk.

¹⁹ Koller-szőlő: a jászberényi határ része.

²⁰ Balázsovcics Oszkár személyéről további információval nem rendelkezünk.

Rövidítések és irodalomjegyzék

KOLTAY
1983

KOLTAY Jenő: *Egy honvédtiszt emlékiratai. Korkép a XX. századból.* Calgary, a szerző kiadása, 1983.

ZOLTÁN
2006

ZOLTÁN János: *Vadászat az Osztrák–Magyar Monarchiában.* Budapest, Nimród Alapítvány, 2006.

SEMATIZMUS
1941

Sematizmus a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tisztjeinek és hasonállásúinak 1941. évi rangsorolása. Budapest, 1941.

SEMATIZMUS
1944

Sematizmus a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tisztjeinek és hasonállásúinak 1944. évi rangsorolása. Budapest, 1944.

SZAKÁLY
2003

SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945.* Lexikon és Adattár. Budapest, Ister, 2003.

Náday István „útravalója”

Magyarország második világháborús szereplésének egyik érdekes mozzanata az úgynevezett „Náday misszió” története.¹ 1944. szeptember 22-én a csákvári repülőtérrel indult a nyugati szövetségesek által már elfoglalt olasz területekre Náday István nyugállományú vezérezredes,² hogy Horthy Miklós kormányzó³ megbízásából tárgyalásokat folytasson az amerikai, illetve brit katonai illetékesekkel. Az utat megelőzően, szeptember 10-én Horthy Miklós jelenlétében egy tanácskozás zajlott a Budai Várban, amelyen a kormány néhány képviselője, magyar királyi titkos tanácsosok vettek részt, és azt vitatták meg, hogyan lehetne kiválni a háborúból.⁴ A jelenlévők úgy vélték, Magyarországnak a vesztesre álló háborúból mindenképp ki kell lépnie, és ennek érdekében indokolt lenne tárgyalásokat kezdeményezni. Többségük előtt nem volt ismeretlen az a „megállapodás”,⁵ amelyet a Kállay Miklós⁶ vezette kormány megbízásából Veress László⁷ 1943. szeptember 8-án fogadott el Törökországban.

A nyugati szövetségesekkel való kapcsolatfelvételére vitéz Náday István nyugállományú vezérezredest jelölte ki az államfő, Horthy Miklós. Náday nemcsak nyelvismerete – német, angol, francia, olasz – miatt tűnt alkalmasnak a feladatra, hanem azért is, mert a magyar királyi honvédség „nyugatbarát” tábornokai közé tartozott és az ország német megszállását követően részben német követelésre ke-

¹ Az úgynevezett „Náday misszió” utazásának történetét, az Olaszországba elrepült személyek felsorolását ld. MAJOROS, 1980. 18–21.

² Náday István, vitéz (Nagyszentmihály, 1888. június 20.–Balassagyarmat, 1954. január 30.), hivatásos katonatiszt, vezérezredes. 1942. augusztus 1. és 1944. április 1. között a magyar királyi 1. honvéd hadsereg parancsnoka. Német követelésre beosztásából felmentették és 1944. június 19-én nyugállományba helyezték. Olaszországi útja miatt 1945. január 18-án „hűtlenség” miatt a Szálasi-kormány megfosztotta rendfokozatától.

³ Horthy Miklós, vitéz nagybányai (Kenderes, 1868. június 18.–Estoril, 1957. február 9.), hivatásos haditengerésztiszt, altengernagy. 1920. március 1. és 1944. október 16. között Magyarország államfője (kormányzó).

⁴ Az 1944. szeptember 10-i úgynevezett „titkos tanácsosok” ülésére vonatkozóan ld. LAKATOS, 1992. 137–139.; Horthy Miklós emlékiratában – HORTHY, 1990. 296–297. – ezen tanácskozást 1944. szeptember 8-ra teszi. A résztvevők megnevezésében is van némi eltérés a két emlékező írásában.

⁵ A Magyarország és a nyugati nagyhatalmak közötti tárgyalásokra vonatkozóan ld. JUHÁSZ, 1978. 222–243. A „szövetséges államok” és Magyarország között létrejött megállapodás szövegét közli: ZSIGMOND, 1966. 386–387.

⁶ Kállay Miklós, dr. nagykállói (Nyíregyháza, 1887. január 23.–New York, 1967. január 14.), földbirtokos, politikus. 1942. március 9. és 1944. március 22. között Magyarország miniszterelnöke. Egyéb miniszteri tiszteire ld. BÖLÖNY-HUBAI, 2004. 358.

⁷ Veress (eredetileg Malmos) László, (primor dálnoki) (Sepsiszentgyörgy, 1908. november 22.–London, 1980. szeptember 23.), diplomata. 1939-től a miniszterelnökség, illetve a külügyminisztérium sajtóreferense. 1945 és 1947 között a magyar Külügyminisztérium munkatársa. 1947 után Londonban élt és mint szabadfoglalkozású újságíró és fordító működött.

rült nyugállományba. Nem ismert pontosan, hogy milyen eligazítással indult el Náday István az útra. Erre sem Horthy Miklós,⁸ sem Lakatos Géza emlékirata⁹ nem ad érdemi támpontot.

Segíthet viszont eligazodni ebben a kérdésben az a levél, amely 1954. szeptember 2-án íródott. Szerzője vitéz Vasváry József altábornagy,¹⁰ a magyar katonai emigráció egyik ismert személyisége, címzettje pedig vitéz Hennyey Gusztáv, szolgálaton kívüli vezérezredes,¹¹ a Lakatos Géza vezette kormány egykori külügyminisztere, a magyar emigráció prominens személyisége.

A Vasváry által írt levélben olvasható az a szöveg, amely a Náday István számára adott kormányzói „utasítás” lett volna. A levél a müncheni Magyar Intézet (*Ungarisches Institut*) Hennyey-gyűjteményében található. A közreadás lehetőségéért az intézet igazgatójának, K. Lengyel Zsoltnak jár a köszönet.

A levelet a mai helyesírási kívánalmaknak megfelelően adjuk közre, ékezetekkel kiegészítve, mivel Vasváry német klaviatúrás írógépet használt, amelyen nem voltak magyar ékezetes betűk.

Forrás

Vitéz Vasváry József altábornagy levele vitéz Hennyey Gusztáv szolgálaton kívüli vezérezredeshez

Bregenz, 1954. szeptember 2.

(*Ungarisches Institut, München, Hennyey-gyűjtemény*)

Náday István m[agyar] kir[ályi] vezérezredes úr 1945. október elején Rómából jövet, az angol megszálló hatóságok által Weissenstein¹² táborba utaltatott, hol parancsnokságom alatt 17.600 magyar katona és családtag tartózkodott. (Villachtól 5 km-re Ny-ra.)

Náday vez[érezre]d[el]s október 15-én egy haza induló szállítmánnyal hazautazott. Előzőleg neki és a kíséretében volt Majoros rep[ül]ő őrnagynak¹³ felajánlott segítséget, hogy nyugodtan Ausztriában maradhatnak, csak Majoros ő[r]n[al]gy fogadta el. Náday vez[érezre]d[el]s okvetlen haza akart menni.

Elindulása előtt megőrzésre egy a kormányzó úr őfőméltósága által ceruzával megírt lapot adott át azzal, hogy ez volt az ‘Utasítása’, amit magával vitt Rómába.

⁸ HORTHY, 1990. 298–299.

⁹ LAKATOS, 1992. 144–145.

¹⁰ Vasváry (1923. június 17-ig Eisensehr) József, vitéz (Eszék, 1898. január 31.–Lauterach, 1984. április 24.), hivatásos katonatiszt, altábornagy. 1944. november 1. és 1945. januárja között a magyar királyi III. honvéd hadtest, majd 1945. március 1-je és 1945. májusa között a magyar királyi V. honvéd hadtest parancsnoka. 1945 után a magyar katonai emigráció egyik meghatározó személyisége.

¹¹ Hennyey (1923. június 17-ig Erb) Gusztáv, vitéz (Koložsvár, 1888. szeptember 25.–München, 1977. június 14.), hivatásos katonatiszt, szolgálaton kívüli vezérezredes. 1943. november 1-jétől 1944. augusztus 29-ig a Honvédelmi Minisztérium munkaügyi főcsoportfőnöke, a honvédelmi munkaszervezet vezetője. 1944. augusztus 29. és október 16. között külügyminiszter. 1944. október 16-át követően német, illetve nyilas fogságban volt. Az 1945 utáni magyar – nem csak a katonai – emigráció egyik meghatározó vezetője.

¹² Weissenstein (Ausztria)

¹³ Majoros János (? , 1907–San Bernardino, 1998.), tartalékos repülő őrnagy, a MALÉRT főmérnöke.

Akkori előadása szerint szept[ember] 8-án egy koronatanács¹⁴ volt Budapesten és azt követőleg repült Majoros rep[ülől] ő[r]naglyal Rómába.

Ott Stalinhoz¹⁵ utalták az angolok azzal az indoklással, hogy M[agyar]o[rszág] területe Stalin hatáskörébe tartozik.¹⁶

Lengyel Béla alt[á]b[orna]lgy¹⁷ a kormányzó úr saját kezű írását határozottan felismerte és igazolta. A szöveg így szól:

‘A csapataink mind a határon állnak és benn nincs erőnk a német megszállást letörni. Tudnunk kell, hogy a fegyverszünet kérése megakadályozza-e az oroszok és oláhok beözönlését, mert ha nem, jobb harcolni, legalább kikerüljük megrohanásunkat és agyonbombázásunkat a németek által. Kíváncsi volna, hogy az Entente¹⁸ rábírja a szovjetet, hogy határainkat ne lépje át, akkor összes erőinket hazahozhatnánk és energikusan léphetnénk fel. Vagy sürgősen szállítsanak néhány hadosztályt partra Fiumében¹⁹ és jöjjenek túl a Dunára.²⁰ Most naponta amerikaiak, szovjetek, angolok és oláhok bombáznak. Ne bántsanak. Már minden gyárat, amely hadiüzem, minden repülőteret és olajraktárt, hidat stb. úgyis tönkretettek és a konkurens ipar megsemmisítésének csak a németek húzzák hasznát.

Nem mi kaptuk Erdély felét a németektől,²¹ hanem az oláhok. Hitler többször hangsúlyozta, hogy csak a románok többszöri ismételt kérésére vállalta a bécsi döntést, melyet azok előre elfogadtak. A király proklamációja nem felel meg a valóságnak.²²

¹⁴ A koronatanácsi ülésre – amely nem más, mint az államfő elnökletével megtartott minisztertanácsi ülés – 1944. szeptember 7-én került sor. 1944. szeptember 8-án rendkívüli minisztertanácsi ülés volt, amelynek a jegyzőkönyvét közli: ZSIGMOND, 1966. 438–448.

¹⁵ Sztálin (Dzsugasvili), Joszif Visszarionovics (Gori, 1879. december 21.–Kuncevo [ma Moszkva része], 1953. március 5.), kommunista politikus, a Szovjetunió tényleges vezetője. 1922. április 3. és 1953. március 5. között a Szovjetunió Kommunista (Bolshevik) Pártjának főtitkára, 1941. május 7-től haláláig a Népbiztosok Tanácsa (később Minisztertanács) elnöke. A második világháború éveit honvédelmi népbiztos, a fegyveres erők főparancsnoka stb.

¹⁶ A Szövetséges és Társult Hatalmak első számú vezetői – Sztálin, Roosevelt, Churchill – 1943. november 28. és december 1. közötti teheráni találkozásán gyakorlatilag már megtörtént a világháború utánra vonatkozóan a világ „területi”, illetve „érdekszférákra” történő felosztása. Magyarország a Szovjetunió érdekszférájába került.

¹⁷ Lengyel Béla, vitéz ebesfalvi (Szarvas, 1897. április 19.–Graz, 1988. december 20.), hivatásos katonatiszt, altábornagy. 1944. szeptember 22. és 1944. december 1. között a magyar királyi VIII. honvéd hadtest parancsnoka, melyet követően a HM személyi tartaléka 1945. március 18-ig, amikor nyugállományba került. 1948-ban Ausztriába távozott és a magyar emigráció egyik elismert vezetője lett. Mivel 1930. május 1. és 1933. augusztus 1. között Magyarország kormányzója katonai irodájában teljesített szolgálata következtében ismerte az államfő kézírását, ezért volt ő az „azonosító” személy.

¹⁸ Horthy Miklós – nem csak itt – következetesen „Entente”-nak nevezte a második világháború időszakának nyugati nagyhatalmait.

¹⁹ ma: Rijeka (HR)

²⁰ A szövegezés az államfő tökéletes tájékoztatanságát, egyben „álmaid” (finn–szovjet fegyverszüneti egyezmény, 1944. szeptember 19.) igazolja.

²¹ Utalás az ún. „második bécsi döntésre” – 1940. augusztus 30., Bécs –, amely Magyarország és Románia új határait jelölte ki.

²² I. Mihály (Sinaia, 1921. október 25.–) román király (1927–1930, illetve 1940–1947). Horthy bizonyára a román uralkodó azon kiáltványára utalt, amely 1944. augusztus 23-án hangzott el és a Román Királyságnak a szövetségesek felé irányuló fegyverszüneti kérelmét tartalmazta, illetve a Németországgal való szakítást jelentette be, jelezve ugyanakkor a német erők Romániából történő békés kivonásának lehetőségét. A kiáltvány a „második bécsi döntésre” úgy utalt, mint egy Romániára kényszerített szerződésre.

A lap hátlapján csak két jegyzet szerepel:

„Cabal / Borne”^I

„Whighb”^{II}

Kegyelmes Uram! Eddig ezt megőriztem és csak Lengyel Bélának és gróf Nemes Jánosnak²³ mutattam meg, hogy a kézírás valóságát igazolják.

Közi-Horvátnak²⁴ ittléte alkalmával közöltem, hogy ez nálam van. Fontos bizonyíték az, hogy a Korm[ányzó] Úr védeni akarta az országot, de a nyilas forradalom megakadályozta őt abban, hogy az ország összerejét latba vesse. Még a laikus előtt is világos, hogy egy 25 év alatt berázódott rendszerrel a hadsereg mögött eredményesebben lehet védeni, mint egy forradalmi állapotban lévő országgal a hadsereg háta mögött.

Nem tartanám célszerűnek ezzel most a nyilvánosság elé jönni. Egy bekövetkezendő új béketárgyalásnál ez még jó szolgálatokat tehet az országnak. Holmi Hungária²⁵ nem ok arra ilyent felhasználni.

Az eredeti továbbra is nálam marad.

Örültem, hogy múltkor legalább telefonon beszélhettem Kegyelmes Urammal.

Kérem kézcsókjaimat jelenteni.

Maradtam alázatos üdvözleteim jelentése mellett

hálás alárendeltje:

Bregenz, 1954, szeptember hó 2. v[itéz] Vasváry^{III}

^I kezdőbetűje lehet más is

^{II} utolsó két betű lehet más is

²³ Nemes János, gróf (Bécs, 1910. március 16.–Kematen, 1965. október 29.), Horthy Miklós birtokszomszédja volt Kenderesen, személyesen is jól ismerték egymást. Horthy kézírását is ezen kapcsolat alapján ismerhette.

²⁴ Közli: Horváth József (Agyagos, 1903. szeptember 25.–Oberhaching, 1988. május 26.) áldozópap, országgyűlési képviselő (1939–1944), köztíró. 1944 márciusában tiltakozott az ország német megszállása ellen. 1948-ban emigrált, Ausztriában, Franciaországban, az Amerikai Egyesült Államokban majd Németországban működött. Rendszeresen publikált egyházi és politikai témájú írásokat.

²⁵ A *Hungária* című újság a „hontalan magyarok”, majd a „nemzeti emigráció” lapja 1948 márciusától 1956 februárjáig jelent meg. Mivel a lap 1953 áprilisában kettévált, és a „kiszakadtak” *Új Hungária* névvel jelentették meg lapjukat, Vasváry minden bizonnyal a „rég” lapra utalt és úgy vélhette, hogy nem lenne szerencsés abban közreadni az „útmutatót”, amikor annak egy majdani „béketárgyaláson” komoly jelentősége lehet. Ez is a realitásoktól való elrugaszkodást jelentette.

^{III} Kézírással

Rövidítések és irodalomjegyzék

BÖLÖNY–HUBAI
2004

BÖLÖNY József–HUBAI László: *Magyarország kormányai 1848–2004*. Budapest, Akadémiai, 2004.

HORTHY
1990

HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Budapest, Európa–História, 1990.

JUHÁSZ
1978

Magyar–brit titkos tárgyalások 1943-ban. Összeáll., sajtó alá rend. és bev. tan. JUHÁSZ Gyula. Budapest, Kosuth, 1978.

LAKATOS
1992

LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, Európa–História, 1992.

MAJOROS
1980

MAJOROS János: *Titkos küldetés, 1944. szeptember 22*. In: *Magyar Szárnyak* (Ottawa, Kanada) 1980.

ZSIGMOND
1966

Magyarország és a második világháború. Titkos diplomáciai okmányok a háború előzményeihez és történetéhez. Szerk. ZSIGMOND László. 3. kiad. Budapest, Kosuth, 1966.

Kovács Zoltán András

**Láday Istvánnak,
a Szálasi-kormány belügyminisztériumi államtitkárának
fogságban írott feljegyzései**

A feljegyzés és a szerző

A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom 1944. október 15–16-i, németek általi hatalomra juttatása a magyar történelem tragikus fejezetének drámai záróakordját jelentette. A rendszerváltás utáni történettudomány bár feltárta a nyilas kormányzás számos epizódját, mégis – ha az érdeklődő teljesebb képet kíván kapni – elsősorban az 1990 előtti munkákhoz tud nyúlni, amelyek nemcsak elfogultságuk, hanem az utóbbi időszakban előkerülő és/vagy megismerhető források miatt is kiegészítésre, pontosításra szorulnak.

A XX. századi magyar történelmet érintő 1990 utáni „forrásbővülés” – a nagyszámú memoár, a különböző helyekről előkerülő iratok, magángyűjtemények stb. – meghatározó szegmensét jelentette, hogy kutathatóvá váltak az 1945 utáni állambiztonsági, igazságszolgáltatási iratok. A népbíróságok tevékenységében közreműködő szervek Magyarország közelmúltjáról, történelméről – döntően második világháborús szerepvállalásáról – gyűjtöttek információkat. Az eljárások során – akár tanúként, akár vádlottként – olyan személyek nyilatkoztak eskü alatt, akiknek megszólaltatására a történettudománynak nem volt lehetősége, ebből adódóan a korszakkal foglalkozó kutatók számára ezen iratok tanulmányozása elkerülhetetlen.

Az intervallum rendőrségi eljárásainak részét képezte, hogy a jelentősebbnek ítélt fogvatartottakkal még a kihallgatások megkezdése előtt írtak egy „életrajzi” beszámolót, amelyhez a cellában papírt és ceruzát biztosítottak számukra. A kihallgatások során aztán konkrétan is meghatározták, hogy a következő alkalomra miről írjon az őrizetes, mely részeket egészítse ki az eddig lejegyzetelt alapján. Így módon a háború utáni eljárások során számtalan visszaemlékezés, szakmai feljegyzés készült el, amelyek nagymértékben elősegítik a korszak eseményeinek feltárását, még akkor is, ha ezen dokumentumokat természetesen erős forráskritikával kell kezelnünk.¹

Láday István csendőr ezredest, a galántai zászlóalj egykori parancsnokát, majd a Szálasi-kormány belügyminisztériumának államtitkárát 1945. június 19-én fogta el Ausztriában a háborús bűnösök után kutató amerikai katonai hírszerző szerv

¹ A feljegyzéseket általában több példányban legépezték és dossziékba fűzték, illetve azok közül számosat, ha mondanivalója indokolta csaknem a teljes állambiztonsági állomány számára tanulmányozhatóvá tették az ún. „A” jelzetű iratok között. Ma már tudjuk, hogy a háború után számos, a Horthy-érában tanult rendvédelmi szakember segítette szakmailag (is) az 1945 utáni állambiztonsági szervek kiépítését. Akadtak olyanok, akik ezt kényszerhelyzetben, fogságban, különböző feljegyzések írásával tették (mint pl. Ujszászy István és Kádár Gyula a 2. vkf. osztály korábbi vezetői), mások személyesen, tanácsadói szerepkörben működtek közre az új államvédelmi állomány és a szervezet felkészítésében. Vö. HARASZTI, 2007.

(CIC). Salzburg melletti internálását, kihallgatását követően kiadták a magyar hatóságoknak, majd valószínűleg 1945 novemberében, a többi magyar háborús bűnösrel együtt hazaszállították. A magyar politikai rendőrség még a kihallgatásokat megelőzően, illetve azzal párhuzamosan különböző tárgykörökben beszámolókat készítésére kötelezte, amelyek összessége adja azt az irategyűtestet, amelyet Ládai-feljegyzések néven említhetünk.

Személye – mint azt az általa írt feljegyzés szerkezete is elárulja – több szempontból is érdekes lehetett a kihallgatók számára. Egyrészt vezető beosztásban szolgáló csendőrtisztként jelentős szakmai tapasztalatokra tett szert, másrészt – ebből adódóan – fontos információkkal rendelkezett az ún. kommunistaellenes nyomozások terén, amely a háború utáni, főleg a kommunista párthoz kapcsolódó állambiztonsági szervek egyik „slágertémája” volt.² Mindezek mellett természetesen nem volt mellékes az sem, hogy – a nyilas kormány belügyi államtitkáráként – fontos információkkal rendelkezett Szálasi szűk környezetéről, illetve a hatalomátvétel utáni eseményekről.

Ládai kihallgatásaira, a feljegyzés keletkezésére a közvéleményt akkoriban nagymértékben foglalkoztató, Szálasi Ferenc és társai népbírói perét³ (1946. február 5.–március 1.) közvetlenül megelőző időszakban került sor. A volt csendőrtiszt, belügyminisztériumi államtitkárral szemben folytatott rendőrségi vizsgálat⁴ – a fennmaradt iratok tükrében – meglehetősen felszínesnek tűnhet, mindössze két kihallgatásáról és néhány más, a bizonyítási eljárás során⁵ is beidéztet tanú meghallgatásáról készültek jegyzőkönyvek. A vizsgálatot folytató rendőröknek Ládai elmondta pályafutását, ismereteit a nagyobb nyomozásokkal kapcsolatban, szerepét az 1944. október 15–16-át követő időszakban, tulajdonképpen mindazt, amit a kihallgatást megelőzően a cellájában papírra vetett.

A csendőrtiszttel szembeni eljárások – az eddigi adatok alapján – nem hozhatók összefüggésbe a Szálasi-perrel, amelynek egyébként egyik fő, másodrendű vádlottja épp Ládai korábbi felettese, Vajna Gábor egykori m. kir. belügyminiszter volt. Annak ellenére, hogy Ládai a per során felmerült számos eseménynek tanúja volt – sőt Vajna több vallomásaiban is hivatkozik személyére –, fel sem merült, hogy az eljárás során tanúként meghallgassák. Valószínűleg nem volt rá szükség, hiszen akkoriban (még) sokkal fontosabb, magasabb tisztségeket betöltő személyiségek is a népbírói perrendelkezésre álltak.

Noha a M. Kir. Csendőrség, illetve a nyilas belügyminisztérium tárgyaiban a népbírói per több eljárást is folytatott, Ládait a hatóságok ezen ügyekben sem hallgatták ki. Meglepő, hogy – legalábbis a jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján – még a Nemzeti Számonkérés szervezete⁶ vezetői ellen folytatott, Radó Endre⁷

² Ld. ehhez többek között: HOLLÓS, 1971., valamint BERÁNNÉ–HOLLÓS, 1977.

³ Közétette: KARSAI–KARSAI, 1988.

⁴ A rendőrségi vizsgálat anyagaihoz ld. ÁBTL V–130.792.

⁵ A bírósági per jegyzőkönyveihez ld. BFL XXV. 1. a. 4995/1946.

⁶ A szervezet történetéhez, felépítéséhez és tevékenységéhez ld. KOVÁCS, 2002.

⁷ Radó Endre (Kassa, 1913. november 5.–Budapest, 1946. június 19.) csendőr százados. 1942. június 18-tól szolgált a M. Kir. Csendőrségnél, ahol a szilágysomlyói csendőrszárnny (IX. kolozsvári csendőrkerület) ideiglenes parancsnoka volt, majd 1943. május 1-jétől átvette a kézdivásárhelyi (X. marosvásárhelyi csendőrkerület) osztály vezetését. 1944 októberétől a Nemzeti Számonkérés szervezetének katonai alosztályát irányította. E minőségében számos nyomozást vezetett az ellenállás katonatisztjei

és társai perben⁸ sem vett részt tanúként, holott a testületet BM államtitkárként ő felügyelte, vezetője – Orendy Norbert csendőr ezredes⁹ – pedig közeli barátjának számított. Mindezek ellenére a hatóságok valószínűleg hasznosították Ládai fogságban írott feljegyzését és feltételezhető, hogy a volt államtitkár által papírra vetett információk nagymértékben játszottak közre a későbbi nyomozásokban, illetve bírósági eljárásokban.

A feljegyzések összeállítása, majd a kihallgatásokat követően Ládai ügyét a budapesti Politikai és Rendészeti Osztály (PRO) viszonylag hamar továbbította a népügyészséghez, amely mindössze egyetlen alkalommal, 1946. január 14-én vezettette elő a volt a csendőrtisztet. A gyanúsított az ügyben eljáró népügyész(ek) számára is fenntartotta korábbi, rendőrségen tett vallomását, és azt csak néhány mozzanatban pontosította. A vádirat ezt követően gyorsan, 1946. február elejére összeállhatott. Az indoklás a feljegyzésekben leírtakat követte, megszövegezője (dr. Káli népügyész) nem fordított túl nagy figyelmet a fogságban írott feljegyzés, illetve a gyanúsított vallomásainak érdemi átdolgozására, így a szövegben – sokszor szó szerint – Ládai gondolatmenete, az általa feljegyzett mondatok köszönnek vissza.

Az ideiglenes kormány Igazságügyi Minisztériuma által kiadott hivatalos lap 1946. február 2-án tudósított arról, hogy összeállt Ládai István belügyi államtitkár, a „legfőbb véreb” vádirata.¹⁰ A cikk a Szálasi-kormány két másik államtitkárával, dr. Haála Róbert és Mosonyi Géza ügyeivel együtt számol be a volt csendőrtiszt tevékenységéről, amelyben személyét a kor erős nyilas- és németellenes hangulatához igazodva, szélsőséges jelzőkkel illetik, állításai sok esetben nem felelnek meg a valóságnak, sőt még a hivatalos szervek megállapításainak sem.

Amikor a cikk készült, a hatóságok és az igazságügyi szervek – beleértve Szálasi kormányzásának időszakát is – csak keveset tudtak a Horthy-korszak m. kir. kormányainak tevékenységéről. 1946. február elején még alig kezdődtek el a háborús és népellenes bűntetteket vizsgáló eljárások, amelyek fokozatosan az események számos részletét tárták fel. A nyilas belügyminisztérium, rendvédelmi és

ellen, többek között ő irányította a Fürjes–Nagy csoport, a Tartsay–Nagy csoport, valamint a Bajcsy-Zsilinszky Endre ellen folytatott vizsgálatokat, amely során számtalanszor kínoztatta, bántalmazta a kihallgatottakat, sőt néhány tanúvallomás szerint a Dunántúlon több törvénytelen kivégzést hajtott végre. A háború után tetteiért a budapesti népbíróság 1946. május 9-én kötél általi halálra ítélte, az ítéletet végrehajtották.

⁸ ÁBTL V-96.915/1.

⁹ Orendy Norbert (Beszterce, 1898. november 17.–Budapest, 1946. június 18.) csendőr ezredes. Az első világháború után belépett a Nemzeti Hadseregbe. 1921-ben jelentkezett a csendőrtiszti tanfolyamra, majd különböző beosztásokban a székesfehérvári csendőrkerületnél szolgált, mialatt hivatalos minőségében megismerkedett Vajna Gáborral és a nyilas mozgalommal. 1936 elején Budapestre került, és 1938 őszéig a 2. vkf. osztályon szolgált. Részt vett a felvidéki bevonulásban, 1939 októberében áthelyezték az ungvári szárnyhoz. 1940-ben részt vett Erdély megszállásában, 1941-ben pedig a közlekedési szárny parancsnokhelyettese lett. Még ugyanebben az évben a csendőrtiszti tanfolyamra vezényelték tanári minőségben. 1943-ban a csendőrség szabályzatszerkesztő csoportját vezeti, majd 1944 januárjában Borszékra került, ahol különböző sítanfolyamok parancsnokságát látta el. 1944 májusától a táboricsendőr-nyomozóosztág parancsnoka. 1944 augusztusától frontszolgálatot lát el a magyar 2. hadsereg törzsszádának parancsnokaként. A nyilas hatalomátvétel után, 1944 októbere és 1945 májusa között a Nemzeti Számonkérés szervezete parancsnoka. Engertshamban amerikai fogságba esett, később a heilbronni fogolytáborba szállították, ahonnan 1946. január 2-án kiadták a magyar hatóságoknak. A budapesti népbíróság halálra ítélte.

¹⁰ NK II. évf. / 5. sz. 1-3.

pártszervek tárgyában is csak felszínes ismeretekkel rendelkeztek, amelyet a későbbi – többek között a Radó Endre és társai elleni – nyomozások pontosítottak. Mindez leképeződött az eljárásokról tudósító napi sajtóban is.

A *Népbíróági Közlöny* egy későbbi száma a nyilas BM tagjai közül – revideálva a korábbi kijelentést – már nem is annyira Ládayt, inkább a Nemzeti Számonkérés szervezet parancsnokát, Orendy Norbertet titulálta a nyilas terror „legfőbb vérebének” és – köszönhetően a szervezet vezetői ellen 1946. nyár elején folytatott eljárásnak – már sokkal részletesebb, de természetesen továbbra is elfogult képet adott az NSZK és vezetői tevékenységéről.

Láday István volt belügyi államtitkár népbíróági perére két „felvonásban”, 1946. február 20-án, majd március 9-én és 11-én került sor, Budapesten. Az ügy nem kapott túl nagy nyilvánosságot, tekintettel arra, hogy a közvélemény – és ennek megfelelően a hivatalos szervek is – elsősorban a főbűnösök ügyét tárgyaló Szálasi-perrel voltak elfoglalva, amelyben március elsején hirdettek ítéletet, majd azokat – a megerősítését követően – 12-én végrehajtották.¹¹

Bár a Láday perében eljáró népbíró és kirendelt védője egyaránt szorgalmazta, hogy az eljárás során Láday felettesét, Vajna belügyminisztert is megszólaltassák, arra végül nem kerülhetett sor, mivel a tanú, halálos ítélete miatt, már nem volt elővezethető a siralomházból. Így csak a vizsgálati szakaszban tett vallomását olvastatta fel a bíróság, amellyel egyébként a vádlott Láday „teljes egyetértésben” volt. A volt csendőr ezredes és államtitkár ügyében az első tárgyalási napon (1946. február 20.) dr. Dietz Károlyt, Baky Lászlót, Ferenczi Lászlót és Beöthy Kálmánt, míg a második tárgyalási napon (1946. március 9.) Orendy Norbertet, Littomericzky Oszkárt, Finta Józsefet, Binder Gusztávot, valamint dr. Radó Endrét hallgatta meg tanúként a bíróság.¹²

Annak, hogy inkább a második tárgyalási szakaszban került sor azon tanúk meghallgatására, akik több rálátással bírtak a vádlott tevékenységére, valószínűleg az az oka, hogy korábban még nem voltak a rendőri szervek őrizetében, illetve nem kizárt az sem, hogy letartóztatásukra, angolszász hatóságoktól való kikérésükre épp Láday vallomásai/feljegyzése alapján került sor. Ezen utóbbi némi magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért telt el közel egy hónap a két tárgyalási nap között, hiszen a vádnak „össze kellett szednie” a tanúkat.

A tárgyalás a népbíróági rendeletnek, majd törvénynek megfelelően két fő témakörre fókuszált: egyrészt a Nemzeti Számonkérés szervezete tevékenységére és a vádlott abban játszott meghatározó szerepére, másrészt Láday nyilasokkal való kapcsolatára, az 1944. október 15–16-i eseményekben betöltött szerepére. Csaknem valamennyi tanút röviden ezekben a kérdésekben nyilatkoztatták. A per jegyzőkönyvei – a többivel összevetve – meglehetősen rövidek, összesen kilenc (első tárgyalási nap) és tizenegy (második tárgyalási nap) oldalnyi gépelt lapból állnak.

Meglepő, hogy a volt csendőrtiszt vizsgálati fogságban összeállított feljegyzéseire még csak utalás sem történt a tárgyalás során, ugyanakkor a per jegyzőköny-

¹¹ A Szálasi-per és a népbíróági korszak történetéhez ld. ZINNER-RÓNA, 1986.

¹² Érdekes – a később kivégzett – Ferenczi magatartása, aki a rendőrségen és a bíróságon tett vallomásai során olyannyira megpróbálta „besározni” korábbi felettesét, hogy az még a *Népbíróági Közlöny* szerkesztőit is meglepte, amely a volt belügyi államtitkár tevékenységéről *Még Ferenczy [sic!] is sokallja...* címmel egy külön írást szentelt a már említett cikkben.

veit és a beszámolót összevetve számos párhuzam fedezhető fel. (Ezekre a szöveg közlésekor a lábjegyzetekben utalunk.) A kettő közötti kapcsolatot valószínűleg a vádirat jelenti, amely – mint említettem – jelentős mértékben merített a fogságban írott anyagból. Anélkül, hogy az eljárás jogszerűségét firtatnánk, talán nem túlzás állítani, hogy Láday tulajdonképpen saját maga írta meg a halálos ítéletét.

Láday István volt államtitkár ügyében a népbíróság 1946. március 11-én hozott ítéletet. Csaknem valamennyi vádpontban bűnösnek találták. A vádlott kegyelemért folyamadt, amelyet a bíróság rövid tanácskozás után jóváhagyott, így az ügyet továbbították a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) felé. A NOT később azonban helybenhagyta az ítéletet és Láday Istvánt csaknem egy évvel pere után, 1947. január 18-án kivégezték.¹³

Nem tudni, miért telt el ennyi idő az ítélet és annak végrehajtása között. Lehetséges, hogy a bürokrácia útvesztői, a felhalmozott ügyek adnak erre magyarázatot, de számolni lehet azzal is, hogy a hivatalos szerveknek – a folyamatban lévő perek kapcsán – még szüksége lehetett Láday tudására. Egyelőre azonban nincs nyoma annak, hogy más ügyekben tanúként kihallgatták volna, holott az elítélése után kezdődő ún. NSZK-per (Radó Endre és társai) kapcsán értékes információkkal szolgálhatott volna az ügyben eljáró hatóságok számára. Bizonyos, hogy felhasználták feljegyzését, ám azon feltevésünket, hogy nemcsak felhasználták, hanem az a „számonkérők” kapcsán folytatott rendőrségi vizsgálatok kiindulópontja is volt, a rendelkezésre álló iratanyag alapján nem lehet igazolni.

A feljegyzés forrásértéke

A második világháború történéseit érintő népbírósági jegyzőkönyvek közül az utóbbi évtizedekben számosat közreadtak, ám a történettudomány eddig kevesebb figyelmet fordított azokra a feljegyzésekre, amelyeket a gyanúsítottak a celláikban vetettek papírra, és műfajukat tekintve leginkább az emlékiratokra hasonlítanak. Természetesen egyiket sem lehet megfelelő forráskritika nélkül hasznosítani, a történész azonban sokszor – a tárgyban rendelkezésre álló források szűkössége miatt – kénytelen a készítő emlékezetére hagyatkozni.

Az iratállomány hiánya különösen jellemző a Szálasi-kormány időszakára, amelynek kutatása ma is nehéz feladat. Ugyan a nyilasok nem hajtottak végre nagyarányú, tudatos iratmegsemmisítéseket (sőt Szálasi célja épp az volt, hogy a mozgalom történetét megörökítse a *Hungarista Napló* által), de Magyarország addigra már hadszíntérre vált és a háborús pusztítás elérte a köz- és államigazgatás szerveit is. A Láday által képviselt tárca iratállománya például a főváros ostromának végén, a minisztérium várbeli épületében csaknem teljesen megsemmisült, amikor annak jelentős része leégett. A belügyi iratállománynak csak egy részét tudták a bekerítést megelőzően a tárca kijelölt működési területére – Szombathelyre, illetve Sárvára – elszállítani.

A dokumentumok egy további része pusztult el 1945. március 26-án, amikor Szombathelyet amerikai bombatámadás érte. Ennek során a Városháza épülete

¹³ Egy korábbi, a csendőrtisztekkel szembeni háború utáni eljárásokról szóló tanulmányomban elkezdtem a figyelmemet Láday ügye, amelyet ezúton kívánok korrigálni. A népbírósági korszak (1945–1951) alatt kivégzett csendőrök száma – noha az eljárás elsősorban belügyi államtitkári és nem csendőri pályafutása kapcsán zajlott – vele együtt nyolc főre emelkedik. Vö. Kovács, 2001. 103–140.

– amely helyet adott a BM számos szervezeti egységének – csaknem teljesen elpusztult. Az ott őrzött anyagok jelentős részét azonban addigra már el tudták szállítani a magyarok elhelyezésére kijelölt birodalmi területekre. A M. Kir. Belügyminisztérium fennmaradt iratai ma a Magyar Országos Levéltárban találhatók (K-148.), a Szálasi-kormány belügyi tárcájának, zömmel már a Dunántúlon keletkezett iratait külön gyűjtőbe rendezték (K-775).

Már csak az iratállomány hiányából adódóan is jelentős forrásértéket képviselnek a tárca volt államtitkárának feljegyzései. A M. Kir. Belügyminisztérium a végrehajtó hatalom legnagyobb szerve volt, nemcsak rendvédelmi, közigazgatási, hanem szociális és egészségügyi kérdések is az irányítása alá tartoztak. A németek – ellentétben más területekkel (külügy, honvédelem, gazdaság) – belügyi kérdésekben viszonylag széles körű autonómiát biztosítottak a nyilasok számára, akik így ezeken a területeken érvényt tudtak szerezni a zavaros hungarista ideológia által vezérelt centralizációnak, hozzáláthattak a közigazgatási rendszer egyes szegmenseinek átszervezését célzó, valamint a társadalmat érintő elképzelések kidolgozásához, illetve részbeni megvalósításához.

A rendvédelmi és állambiztonsági területeket felügyelő államtitkárként – a közigazgatásiért Palásthy Ervin, míg az egészségügyért dr. Szecsey László államtitkár felelt – Ládaynak elsősorban az volt a feladata, hogy végrehajtsa a Szálasi-kormányban a rendőrség katonai testületté alakítására, a csendőrség további katonai szervezésére, valamint az állambiztonsági szervek központosítására vonatkozó elképzeléseit. A háborús erőfeszítések fokozása, illetve a nyilas hatalom megszilárdítása szempontjából ezek az intézkedések – így Láday személye is – jelentősek. Feljegyzése értékes, egyedi részletinformációkkal szolgál a folyamatokról, ráadásul bizalmi emberként, Vajna miniszter barátjaként jó rálátása volt a nyilas párt belső viszonyaira is.

A Láday által papírra vetett feljegyzések rávilágítanak arra, hogyan kerülhetett egy csendőrtiszt közel a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalomhoz, hogyan készülődött – megbízható csendőrtisztek kiszemelésével, a megbízhatatlanok előzetes megbélyegzésével – a párt a hatalom átvételére. Mindezen túl Láday a magyar történelem egy másik, szomorú epizódjának is tanúja volt. 1943. augusztus 1-jével átvette a galántai csendőr karhatalmi zászlóalj parancsnokságát. Az alakulat csaknem egy évvel később részese lett a csendőrpuccs névvel elhíresült eseménynek, amelyről a mai napig folynak a szakmai viták. A keletkezés körülményeire figyelemmel nem állítható, hogy a Láday által leírtak „perdöntő” dokumentumot képeznek a történetek feltárásában, ám az nem vitatható, hogy számos, eddig nem ismert adalékkal szolgálnak az 1944. július eleji budapesti zsidóüldözések történetéhez.

Tekintettel arra, hogy a háború utáni állambiztonsági szerv, a Péter Gábor vezette budapesti Politikai Rendészeti Osztály a foglyaitól komplex beszámolók papírra vetését kérte, Láday feljegyzése a fentiekben túl hosszasan tárgyalja a csendőrség nyomozati szervénél eltöltött időszak eseményeit, ottani tapasztalatait. Ezek meghatározó része azonban, különösen a kommunistaellenes, ún. nyílt nyomozások története az 1990 előtti történeti munkák által már jól ismertek lehetnek a kutató és az érdeklődő számára egyaránt. A fentiekből adódóan a terjedelmes, mintegy 70, kézzel írt oldalból álló feljegyzésnek csak azon részeit teszem közzé, amelyek Láday 1943–1945 közötti, a szakmai közönség számára kevésbé ismert, ugyanakkor érdeklődésre számot tartó tevékenységéről szólnak.

Forrás

Láday István volt csendőr ezredes, belügyi államtitkár fogságban írott feljegyzése

Budapest, 1945. november

(Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára V-130.792.30–111.)

Önéletrajz

A nagyváradi honvéd hadapródiskolát 1914. október 15-én végeztem és mint zászlós a volt m[agyar] kir[ályi] 23. honvéd gyalogezredhez kerültem. 1914. december 6-án egy menetszázaddal az orosz harctérre kerültem ezredemhez, ahol december 23-ig voltam. December 23-án megsebesültem és hazakerültem.

Felgyógyulásom után előbb géppuskás, majd robbantó tanfolyamot végeztem. 1915. május 1-jével hadnaggyá léptem elő. Júniusban újból az orosz harctérre kerültem ezredemhez, ahol géppuskás osztag-, illetőleg később géppuskás századparancsnok lettem. E minőségben teljesítettem szolgálatot a harctéren 1917. december 12-ig, amikor is mint hosszú harctéri szolgálattal rendelkezőt haza rendelték az V. kerület géppuskás tanfolyamára, Dévára¹⁴ oktató tisztnak. 1917. május 1-jén főhadnaggyá léptem elő.

1918 májusában önként jelentkezés folytán újból ezredemhez az olasz harctérre kerültem és ott a régi géppuskás századomat vettem át, majd pedig a hadosztály géppuskás tanfolyam[ának] parancsnoka lettem. Itt ért az összeomlás,¹⁵ a tanfolyamot feloszlatták és én újból átvéve a századomat, ezredem egyik szállítmányával kerültem haza. Nagyszebenben¹⁶ a legénységet leszereltük, én többedmagammal a dévai géppuskás tanfolyamhoz vonultam be. Innen Erdély kiűritése miatt először Szentesre, majd Hajmáskérre, a tanezredhez kerültem. A tanezredtől mint nevelőtiszt a Hajmáskéren megalakult katonai főreáliskolához kerültem. A kommunizmus ideje alatt¹⁷ ott teljesítettem szolgálatot és folytatólag a Nemzeti Hadseregben¹⁸ is 1923-ig. [Az] 1923–24. években végeztem el az ezredtörzstiszti¹⁹ tanfolyamot és teljesítettem gyakorlati próbaszolgálatot.

1924-ben a salgótarjáni ezredtörzsiskola²⁰ parancsnokát helyettesíttem, aki tanfolyamon volt. Körülbelül szeptemberben kineveztek a tabi járás csendőr pa-

¹⁴ ma: Deva, RO

¹⁵ Láday az Osztrák–Magyar Monarchia 1918. október–novemberi felbomlására és az arcvonalak – amelyet az olasz fronton személyesen átélt – összeomlására utalt. Később, feljegyzésében ugyanezt a kifejezést használja a második világháború végére, a Német Birodalom és a Magyar Királyság katonai vereségére.

¹⁶ ma: Sibiu, RO

¹⁷ Láday az 1919. március 21-től augusztus 2-ig tartó Magyarországi Tanácsköztársaság (június 23-tól Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság) időszakára utal. A magyar Vörös Hadseregben számos olyan tiszt szolgált, akik később jelentős pályafutást futottak be a Nemzeti Hadseregben, illetve a Magyar Királyi Honvédségben, vagy – mint Láday – a csendőrségnél.

¹⁸ A szegeci kormány hadügyminisztere, Horthy Miklós altengernagy 1919. június 9-i felhívásával felállított fegyveres erő. A Magyar Nemzeti Hadsereg az ún. ellenforradalmi rendszer, majd a független Magyar Királyság hadserege volt 1919–1921 között.

¹⁹ helyesen: a csendőrtiszti

²⁰ helyesen: csendőr iskola

rancsnokává. Innen 1926-ban Budapestre a csendőr szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottsághoz kerültem tagul. 1926. november 1-jével századossá léptem elő.

1928. augusztus 20-ával Keszthelyre kerültem csendőr szárnyparancsnoknak 1933 tavaszáig, ekkor vezényeltek a székesfehérvári csendőrnyomozó alosztályhoz. 1933 nyarán (körülbelül augusztusban) ennek az alosztálynak a parancsnoka lettem 1939. január 20-ig. E közben 1938. októberétől 1939. január 19-ig vezényelve voltam a II. honvéd hadtest parancsnoksághoz a visszatért Csallóközbe²¹ mint a hadtesthez beosztott csendőr nyomozócsoporthoz parancsnoka. 1936. május elsejével őrnagy lettem.

1939. január 20-ával a budapesti csendőrtiszti tanfolyamok parancsnokságához kerültem mint tanár és segéd tiszt. Tanítottam a tisztképző és a törzstiszti tanfolyamokon. 1939. május elsején alezredessé léptem elő.

1941. október elsején, saját kérelmemre, Szolnokra helyeztek csendőr osztályparancsnoknak.²² 1942 júniusában a nagyváradi csendőriskola parancsnoka lettem és 1942. szeptember elsejével ezredessé neveztek ki.

1943. május elsejével megbízást kaptam a galántai csendőrzászlóalj megszervezésére. A jutasi honvéd tiszthelyettes-képző iskolához voltam vezényelve a tiszti és tiszthelyettesi keretemmél, majd augusztus 9-én Galántára²³ bevonulva megkezdtem a zászlóalj felállítását mint annak parancsnoka.

1944. március 19-e²⁴ Galántán ért, ahol semmi szerepünk sem volt, a rendes kiképzési munkát folytattuk.

1944. június 26-án azon a címen, hogy a zászlóalj a kormányzótól zászlót kap, a Belügyminisztérium felrendelt Budapestre. Vasúti szállítmányként érkeztem meg a zászlóaljjal Budapest Józsefvárosi pályaudvarra, ahol amerikai bombatámadás ért.²⁵ Részenben a tönkrement díszruházat és egyéb okokból is (a gyakori légiveszély miatt is) a díszelgés elmaradt. A zászlóaljat a Nagybudapest külső területén folyó zsidó-összegyűjtésnél a szorosán vett közigazgatási Budapest és Nagybudapest határán záró-

²¹ ma: Žitný ostrov, tájegység, SK

²² Ládai családi okból kifolyólag, fia halála miatt kérte áthelyezését a debreceni VI. csendőrkerület szolnoki osztályára.

²³ ma: Galanta, RO

²⁴ 1944. március 19-én, vasárnap hajnalban német csapatok szállták meg Magyarországot. Hitler – az olasz fegyverszünet után – 1943 szeptemberében adott utasítást a hadműveleti tervek kidolgozására, amelynek fedőneve Margarethe lett. (Miután 1944 januárjában Románia esetleges megszállásának kidolgozására is utasítást adott, a fedőnevet Margarethe I-re változtatták.) Az ország német megszállására a Kállay-kormány angolszász hatalmakkal való titkos békekeresései miatt, Magyarország német szövetségi rendszerben való megtartása érdekében került sor. Hitler több ízben a magyar miniszterelnök leváltását akarta kieszaközölni a kormányzónál, sikertelenül. Többek között emiatt a megszállás előtti napon Horthy a Salzburg melletti klessheimi kastélyba hívta, és a sokszori tárgyalások során tudatta vele, hogy utasítást adott az ország megszállására.

²⁵ Az angolszász szövetségesek légierije a német megszállás után, az elfoglalt olaszországi repülőterekről felszállva kezdte *célzottan* is bombázni Magyarországot, amelyet 1944. április 3-án ért az első támadás. Június 27-én az amerikai 15. Légi Hadsereg körülbelül 300 négymotoros nehézbombázója eredetileg sziléziai ipari létesítményeket bombázott volna. Mivel azonban a célpontokat vastag felhőréteg takarta, a kötelékeket Budapest fölé irányították, kijelölt célpontjaik a teherpályaudvarok és a Ferihegyi repülőtér voltak. Súlyos bombatalálatok érték a Keleti és a Józsefvárosi pályaudvarokat, a Ferenc József laktanyát, az Ügetőpályát és több gyárat. A német–magyar légvédelem 24 amerikai repülőgépet lőtt le. Másnap, a mentés során 84 halottat és 223 sebesültet számoltak össze. Bővebben ld. PATAKY–ROZSOS–SÁRHHIDAY, 1990. 72–75.

vonalat képező feladattal bízták meg. E megbízatást, illetőleg parancsot a BM-cső. Osztályhoz [helyesen: a belügyminisztérium XX. csendőrségi osztályához], illetőleg az összegyűjtés vezetésével megbízott Paksy-Kiss Tibor csendőr ezredestől²⁶ kapta a zászlóalj-parancsnokság. E szolgálatot körülbelül július közepéig teljesítette a zászlóalj. Július közepén a budapesti csendőr karhatalmak állomáshelyükre bevonultattak. Így a zászlóaljjammal Galántára vonultam be.

1944. augusztus 6-án a csendőrzászlóaljjal a BM rendeletére Palánkára²⁷ kellett útba indulnom vasúti szállítással. Két szerelvénnel érkeztem Palánkára és környékére, ahol a szegedi honvéd kerületi parancsnokság alárendeltségébe kerülve, a Duna mentén határvédelmi szolgálatot teljesítettünk kb. 14 napon át, jelentősebb esemény nélkül.

Körülbelül augusztus 23–24-én a zászlóaljat ismét Budapestre rendelte fel a Belügyminisztérium, egyidejűleg engem a zászlóalj parancsnoksága alól felmentettek és a szabályzszerkesztő és tanulmányi bizottsághoz vezényeltek Budapestre.²⁸

Augusztus végén, illetőleg szeptember elején az Erdélyben harcoló 2. honvéd hadsereg parancsnoksághoz kerültem mint „tábori rendészeti parancsnok”, s e minőségemben a hadsereg főszállásmesterének törzsébe voltam beosztva. E minőségemben rendelkezéseket elsősorban a főszállásmestertől, Littomericzky Oszkár vksz.²⁹ [sic!] ezredestől,³⁰ a hadsereg parancsnokától, Veress Lajos vezérezre-

²⁶ Paksy-Kiss Tibor (Monostorpályi, 1892. január 14.–Budapest, 1967. szeptember 10.) csendőr ezredes. 1912-től szolgált a Magyar Királyi Csendőrségnél. 1931–1936 között a debreceni VI. csendőrkerület nyomozó alosztályának, majd 1936–1940 között a mátészalkai osztály, később a nagyvárad csendőriskola parancsnoka. 1942. július 31-átvette a kolozsvári IX. csendőrkerület parancsnokságát. A népbíróság 15 évi szabadságvesztésre ítélte. Ld. bővebben: SZAKÁLY, 2003. 268.

²⁷ ma: Bačka Palanka, SRB

²⁸ Miután 1944. augusztus 23-án Románia kivált a német szövetségi rendszerből, Magyarországon Sztójay Döme miniszterelnököt a kormányzó felmentette és helyébe Lakatos Géza vezérezredest nevezte ki azzal a feladattal, hogy titokban kezdje meg az előzetes fegyverszüneti tárgyalásokat a magyar határokhöz közeledő szovjetekkel. Az előkészületek részeként a kormány igyekezett megszabadulni a német és nyilas szimpatizáns tisztviselőktől, csendőr, rendőr, illetve honvédtisztoktól. Valószínűleg Ládai felmentése is ezzel hozható összefüggésbe, tekintve, hogy a galántai zászlóalj jelentős karhatalmi tényezőt képviselt. A kormány azonban a számára megbízható személyek kulcspozícióba juttatására – illetve általában a kiugrás megszervezésére – nem fordított kellő figyelmet, számos németbarát és/vagy nyilas szimpatizáns tiszt, illetve tisztviselő maradt a beosztásában, így Ládai sorsa egyedinek tekinthető.

²⁹ helyesen: 1938-ig vkszt., vezérkari szolgálatot teljesítő, 1939-től vk., vezérkari. A trianoni békeszerződés – többek között – tiltotta Magyarország számára, hogy vezérkari testületet létesítsen, amelyet a rejtés időszakában azzal játszottak ki, hogy a Honvéd Vezérkart a Honvédelmi Minisztérium VI. csoportjaként állították fel. A vezérkari tisztek megjelölése *vezérkari szolgálatot teljesítő* (vkszt.) – és nem vksz. (ilyen rövidítés nem létezett), ahogy Ládai többször használta a szövegben – volt. A korlátozások azonban a bledi konferencia (1938. augusztus 20–29.), illetve a magyar fegyverkezési egyenjogúság elismerése után érvényüket veszítették, így Ládai az adott szövegkörnyezetben és a jelzett időszakban (1944 szeptembere) tévesen használta a rövidítést. Valószínűleg az ún. rejtés időszakában (1920–1938) egyszerűen csak „megszokta” a vkszt. rövidítés használatát. A továbbiakban – ennek figyelembevételével – a vkszt., illetve vkszt. rövidítéseket feloldjuk, illetve korrigáljuk.

³⁰ Littomericzky Oszkár (Érsekújvár, 1900. április 28.–Lund, 1993. február 19.) vezérkari ezredes. 1922. augusztus 20-tól szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. 1940. március 1.–december 1. között a 3. határvadász dandár vezérkari főnöke, majd az V. hadtest parancsnokságára került, ahol 1943. február 1-jével megbízott vezérkari főnökké nevezték ki. 1943. október 1-jétől a nyilas hatalomátvételig a

tól,³¹ és a hadosztály vezérkari főnökétől, Kozár Elemér vezérkari ezredestől³² kaptam. Ezek a szolgálati tennivalók tisztán katonai jellegűek voltak és a tábori rendészetet érintették.

1944. október 16-án parancsot kaptam a belügyminisztériumba való bevonulásra. Ezt a rendelkezést a BM [helyesen: büm., belügyminiszter] adta. 17-én a délutáni órákban érkeztem Budapestre és jelentkeztem személyesen Vajna Gábor, akkori belügyminiszternél. Belügyminiszter jelezte, hogy javaslatára belügyi államtitkárnak neveznek ki. Kinevezésem 25-én történt meg.

Rendelkezéseket a következőktől kaptam:

1) Szálasi Ferenc³³ Nemzetvezetőtől (NV):

a) Körülbelül október 26-án a BM[-ben] tartott szemléje és a magasabb tisztviselőkkel folytatott megbeszélésén, a BM úr jelenlétében:

a/1) a m. kir. rendőrség és csendőrség átszervezésére. Irányelvek: Rendőrség katonásíttassék a csendőrséghez hasonlóan. A csendőrség nagy erővel szerveztessék át fokozatosan.³⁴

a/2) a BM-ben addig működött államvédelmi csoport helyett egy Központi nyomozó szerv szerveztessék. Elnevezése: Nemzeti Számonkérő Szervezet³⁵, N. SZ. K.

Ennek megszervezésének határideje: 1944. december 15.

HM 3/b. osztály vezetője. 1944. október 16. után létszámfelettiként az I. hadtest személyi állományába sorolták. A háború után lefokozták és kicsapták a honvédségből, majd életfogytiglani szabadságvesztésre ítélték. 1956-ban szabadult, Svédországba emigrált. Erről bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 207.

³¹ Veress Lajos (Sepsiszentgyörgy, 1889. október 6.–London, 1976. március 29.) vezérezredes. 1942. november 15-ével a IX. hadtest parancsnoka, amelyet 1944. szeptember 28-ával 2. hadsereg-parancsnoksággá szerveztek át. 1944. október 16-án – a Horthy akadályoztatása esetén „homo regius”-szá kinevezett – Veress a németek letartóztaták. Sopronköhidán a hadbíróság 15 évi fegyházra ítélte, de 1945 márciusában megszökött. A háború után, a dr. Donáth György és társai (az ún. köztársaság-ellenes összeesküvés) perében első fokon halálra, másodfokon 15 évi fegyházra ítélte a népbíróság. Az 1956-os forradalom idején szabadult és Angliába emigrált. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 366.

³² Kozár Elemér (Ipp, 1901. február 22.–Ceuta, 1946. augusztus 13.) vezérkari ezredes. 1942–1943-ban – rövid megszakítással – a keleti arcvonalra vezényelt magyar 2. hadsereg Ia (hadművelési) osztályát vezette. Hazatérése után átmenetileg a HM 1/a osztály vezetője volt, majd 1943. május 1-jével átvette az 5. vkf. osztály vezetését. A nyilas hatalomátvétel után a 2. hadsereg vezérkari főnöke lett. 1944. november 15-én a német Déli Hadseregcsoport parancsnokságára osztották be. 1945. február 1-jével a 3. légvédelmi tüzérhadosztály megbízott parancsnoka lett. A nyilas hatalomátvétel után is vállalt katonai szolgálatáért 1945. június 19-én lefokozták és kicsapták a honvédségtől. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 190.

³³ Szálasi Ferenc (Kassa, 1897. június ?– Budapest, 1946. március 12.). 1938–1940 között szélsőjobboldali szervezkedésért börtönben volt. A Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalom megalapítója és vezetője, 1944. október 16-tól 1945. március 28-ig egy személyben állam- és kormányfő (Nemzetvezető). A német megszállást totális katonai és gazdasági mozgósítással támogatta. Háborús bűnősként a Népbíróság 1946. március 1-jén kötél általi halálra ítélte, kivégezték.

³⁴ A Magyar Királyi Rendőrség részleges átszervezéséről a Sztójay-kormány, 1944. június 21-i minisztertanácsi ülésén már (elvi) határozat született. A minisztertanács ezen elvi határozatát a június 25-én közzétett, 2.300/1944. M. E. sz. rendelet részletezte, amelynek értelmében a rendvédelmi szerv átszervezését július 1-jével meg kellett volna kezdeni. A Sztójay Döme vezette magyar királyi kormány a rendőrség átszervezése érdekében a csendőrség felügyelőjét – Faragho Gábor altábornagyot – 1944. július 1-jével egyúttal a rendőrség felügyelőjévé is kinevezte. Ez a beosztás a korábbi rendvédelmi gyakorlatban nem létezett. A szervezés és a testület átalakítása azonban ekkor még nem, illetőleg csak kezdetleges szinten indult meg.

³⁵ helyesen: Számonkérés szervezete

A rendőrség átszervezésével mint annak felügyelője, Hódosy Pál csendőr ezredes,³⁶ az N.S.Z.K. megszervezésével mint annak parancsnoka, Orendy Norbert csendőr ezredes bízott meg, illetőleg őket nevezte ki a volt NV.

- b) Körülbelül december 18-án, amikor Szálasi Ferenc NV az első munkába tartozó [?] pénzintézetek vezetőit fogadta és azoknak Budapestről való távozását rendelte el, nekem a távollévő belügyminiszter helyett azt a rendelkezést adta, hogy az előbb említett rendelkezésének teljesítését ellenőrizzem. Ezt a rendelkezést eközben az események miatt teljesíteni nem tudtam.
 - c) Körülbelül 1945. január elején Langsfeld polgári irodai főnök telefonon közvetítette Szálasi Ferenc NV rendelkezését, hogy hetenként részletes helyzetjelentés terjesztessék fel a BM részéről az ország közbiztonsági állapotáról. Ezt a helyzetjelentést hetenként a beérkezett jelentések alapján a közbiztonsági osztály állította össze, én írtam alá. Kapta: a NV és tudomásulvételre a csendőrség és a rendőrség felügyelője.
- 2) Vajna Gábor volt belügyminisztertől esetenként kaptam szóbeli rendelkezéseket. Ő neki és az általa szám szignált ügydarabokat átnéztem.

A hatásköröm alá tartozó ügyekben a rendelkezések az alsóbb szervekhez a közbiztonsági osztály és főként adminisztrációs ügyekben a csendőrségi és [rendőrségi] osztály³⁷ útján történt.

[...]

Beszámoló az 1943-as évről

1943. év húsvétja előtt kaptam meg a parancsot, hogy át leszek helyezve az eredetileg Székesfehérvár állomáshellyel felállítandó csendőrzászlóalj parancsnokául. Ezért rendeletre húsvét után családommal együtt Székesfehérvárra költöztem át, mert május 4-ével Jutasra³⁸ voltam vezényelve a kiképző kerettel, kb. 12 tiszttel és 47 tiszthelyettesessel az ottani honvéd tiszthelyettesképző iskolához átképzésre.

A jelzett időre be is vonultunk Jutasra és ott két hónapon át korszerű honvédségi átképzésben volt részünk. Ez az átképzés tisztán honvédségi jellegű volt. Július hónapban mindannyian szabadságot kaptunk és augusztus 9-én vonultunk be vala-

³⁶ Hódosy Pál (Lajoskomárom, 1895. július 27.–Oakland, 1976. november 13.) csendőr vezérőrnagy. Az első világháborúban honvédtisztként szolgált. 1921-ben került a Magyar Királyi Csendőrséghez. 1943. január 1-jétől a csendőrség szabályzatszerkesztő és tanulmányi bizottságának ideiglenes elnöke volt. 1944. június 1-jével nyugállományba helyezték. A nyilas hatalomátvétel után reaktiválták és kinevezték a Magyar Királyi Rendőrség országos felügyelőjévé. Amerikai hadifogságba került, ahonnan nem tért haza. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 138.

³⁷ A nyilas hatalomátvétel után a M. Kir. Belügyminisztériumot átszervezték, amely során drasztikusan csökkentették a szervezeti egységek számát. A folyamat részét képezte, hogy a korábban különálló rendőrségi (VI.) és csendőrségi szolgálati (XX.) osztályokat összevonták. Az így, rendőrségi és csendőrségi szolgálati osztály néven létrejött szerv a minisztérium 1945 januárjától életbe lépő szervezeti ábrájában a VI. számot kapta. MOL K-775. 1. csomó / 4. tétel, 5–9.

³⁸ ma: Veszprém-Jutas

mennyien Galántára. A laktanya és felszerelés rendbe hozása után augusztus 26-án vonult be a honvédség minden hadtestétől kb. 500 főnyi alsó éves honvéd legénység külön kiválogatás után. Ezekkel megkezdtek a kiképzést, hogy egységes irányú legyen, mert októberben az újoncok bevonulása volt várható.³⁹

A zászlóalj nem teljesített csendőri szolgálatot, tisztán csak katonai kiképzés folyt a Jutasra nyert átképzés és irányelvek szerint.

Kiemelhetőbb esemény volt 1943. október 3-ika, amikor is a zászlóalj saját kezé munkájával épített és a laktanya előtti téren felállított hősi emlékmű leleplezési ünnepélye volt. Ezen megjelent Faragho altábornagy,⁴⁰ több magas rangú csendőrségi vezető.

Október 4-én vonultak be az újoncok és megkezdődött az újonckiképzés, amelyik esemény nélkül folyt tovább ez évben. A kiképzés katonai jellegű volt, de ellenben a jobboldali nevelésnél a magyar hősi szellem domborodott ki. Nem politizáltunk.

Beszámoló az 1944-es évről

1944. március 19-én Galántán a lakásomon betegen feküdtem, amikor is úgy ½ 3 óra tájban hajnalban segédtisztom, Szili István őrnagy,⁴¹ a galántai német pályaudvar parancsnokának a levelét hozta, melyben a német parancsnok közölte, hogy a németek megszállják Magyarországot és kért, hogy minden ellenállástól tartózkodjam, mert a megszállás a kormányzó tudtával történik, különben is felesleges minden ellenszegülés, mert Budapestre már beérkezett 300 német páncélos és az ország nagyobbik részében már bent vannak a német csapatok.

³⁹ A karhatalmi sorcsendőr-zászlóalj felállítását 1942-ben Galántán kezdték meg, azt követően, hogy a honvédelmi miniszter kiadta a karhatalmi szolgálatról szóló (115.645/eln. 20–1942. számú) utasítását. A miniszter ebben a honvédség fokozott harctevékenysége miatt számolt a háterszág közbiztonságát súlyosabban veszélyeztető cselekményekkel (zavargások, lázongások, tüntetések), amelyek kezelésére a csendőrségnek fel kellett készülnie. A zászlóaljnak csak a tiszt állománya állt hivatásosokból, legénységét sorozták. Csak katonai szolgálatukat töltötték a csendőrségnél, és hagyományos rendvédelmi feladatokat (pl. járőrszolgálatot) nem kellett ellátniuk. A zászlóalj érintett volt az ún. csendőrpuccban is, amely során első ízben rendelték Budapestre. Az alakulatot – a karhatalmi feladatokhoz mérten – példásan felszerelték. 1944 decemberére hat századából három puskás, egy-egy kerékpáros, nehézfegyver- (aknavetővel, géppuskákkal és páncéltörő ágyúkkal) és könnyű harcokcsis század volt, kiegészítve egy híradó- és egy árkász-szakasszal. A páncélos század 12 Ansaldo kisharcokcsival, illetve egy szakasz Csaba típusú páncélgépkocsival volt felszerelve, amelyek ugyan a háború eme szakaszában már elavultnak számítottak, karhatalmi feladatokra kiválóan megfeleltek. A zászlóalj első parancsnoka Czigány József csendőr alezredes volt, majd őt Ládai csendőr alezredes követte. Később, Szálasi kormányzása idején, mindketten vezető szerepet vállaltak.

⁴⁰ Faragho Gábor (Kecskemét, 1890. február 16.–Kecskemét, 1953. december 22.) vezérezredes. 1940. július 1. és 1941. június 22. között, a Szovjetunió megtámadásáig moszkvai katonai attasé volt. 1942. november 15-től a Magyar Királyi Csendőrség, majd 1944. július 1-jétől egyben a rendőrség felügyelője. Vezetésével indult el 1944. szeptember 28-án Moszkvába a magyar fegyverszüneti delegáció. A sikertelen kiugrási kísérlet után a Moszkvai Magyar Bizottság tagja lett, majd visszatérve Magyarországra, 1944. december 22-től az Ideiglenes Nemzeti Kormány közellátásügyi tárcáját vezette. 1945. július 21-én megvált tisztségétől, később Kecskemét melletti tanyáján – egyben kijelölt kényszerlak helyén – visszavonultan élt. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 93–94.

⁴¹ Szili István (1903. május 20.–?) csendőr őrnagy. 1922. július 1-jétől szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942-ben a M. Kir. Nagyváradi Csendőriskola századparancsnokaként, majd 1943-ban a parancsnokságon – Ládai mellett – segédtitkárként szolgált. Később – ugyancsak segédtitkárként – a galántai karhatalmi zászlóaljhoz került, amelynek Ládai leváltása után, 1944 augusztusától parancsnoka volt.

Én azonnal felkeltem és segédtsiztemmel együtt a laktanyába mentem, ahol azonnal csendes riadót rendeltem el, a laktanyát és környékét megszálltam.

A laktanyából telefonon felhívtam a budapesti lakásán Faragho altábornagyot és jelentettem neki értesüléseimet, egyúttal tájékoztattam a tett intézkedéseimről és kértem a magatartásomra parancsot. Azt válaszolta, hogy ő is tud valamit az eseményekről, azonban parancsot adni a magatartásra nézve nem tud, még neki is bővebben kell tájékozódnia, hívjam fel egy óra múlva újból. Még megjegyezte, hogy ha a németek odaérnek kerüljem a felesleges vérontást.

Ezután a tisztikart az irodámba rendeltem és tájékoztattam a helyzetről azzal, hogy akinek ellenkező véleménye van, az jelentse. Mindannyian egyetértettünk abban, hogy egy esetleges nagyobb német csapat érkezése esetén kilátástalan a kis erővel az elszigetelt ellenállás, és a felsőbb rendelkezés hiányában és tájékoztatlan-ságunkban ez nem is látszik ésszerűnek. A legnagyobb fegyelmezettségre intettem alárendeltjeimet és elrendeltem, hogy a továbbiakig mindenki a laktanyában beosztásában tartózkodjék. Mivel olyan hírek terjedtek el, hogy a szlovákok a zavaros helyzetet ki akarván használni, a határon át be akarnak ütni a 3 ½ km-re lévő szlovák határ mentén, tiszt vezette kerékpáros járőröket vezényeltem. A szándékom az volt, hogy minden szlovák próbálkozást már eleve elhárítok. Ilyen nem történt.

Közben sifírozott⁴² szöveggel rádión jelentést tettem a belügyminisztériumnak is az eseményekről, a magatartásra nézve innen is parancsot kértem.

Ezután segédtsiztemmel felkerestem a német pályaudvar parancsnokot és részletesebben tájékoztattam. Ő jelezte, hogy nem akarnak lefegyverezni, csupán biztonsági okokból szállnak meg. Ezúttal is kért a nyugodt magatartásra, amit én kilátásba helyeztem, ha nem lépnek fel ellenünk agresszíven. Ő ígérte, hogy felsőbb helyen kieszközli, hogy hozzánk lehetőleg ne is jöjjenek német csapatok. Ez sikerült is, mert lényegében a Csallóközben ekkor német csapatok nem is jártak.⁴³

Faragho altábornagyot újból felhívtam és akkor helyeselve eddigi intézkedéseimet, parancsot adott, hogy a németekkel szemben ellenállást ne fejtünk ki.

Délután folyamán a Belügyminisztériumból jött rendelkezés, amelynek lényege az volt, hogy a német csapatokkal szemben fellépni nem szabad, barátságos útbagazítással kell őket ellátni, és amennyiben le akarnának fegyverezni, az erőszaknak engedni kell. Erre, mint már jeleztem, sor nem is került.

1944 júniusában felrendeltek a Belügyminisztériumba, ahol segédtsiztemmel megjelenve Balázs-Piri ezredes⁴⁴ csendőrségi osztályvezető elnökségével egy értekezlet folyt le. Jelen voltak még a helyettese, Beöthy Kálmán ezredes,⁴⁵ Kiss alezre-

⁴² rejtjelezett

⁴³ Elképzelhetetlen, hogy a pályaudvar-parancsnok intézte el, hogy a Csallóközbe ne vonuljanak be német csapatok. Ennek egyszerűen az volt az oka, hogy Magyarország megszállása során a Budapest megszállását célzó műveletek nem érintették a térséget. A német tiszt, feltehetően a tervek ismeretében, egyszerűen „blöffölt”.

⁴⁴ Balázs-Piri Gyula (Szabadka, 1892. április 11.–Balatonlelle, 1972. augusztus 22.) csendőr ezredes. 1921. május 1-jétől szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. augusztus 1-jétől a szombathelyi III. csendőrkerület parancsnoka volt, majd 1943-ban átvette a Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának vezetését. A nyilas hatalomátvétel után letartóztatták.

⁴⁵ Beöthy Kálmán (Nagyvárad, 1893. október 11.–?) csendőr ezredes. 1944-ben a Magyar Királyi Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának vezető helyettese. 1944. október 16. után kinevezték a VI. (csendőrségi szolgálati és rendőrségi) osztály vezetőjévé.

des,⁴⁶ Paksy-Kiss Tibor és Tölgyessy ezredes⁴⁷ – kerületi parancsnokok, Péterffy alezredes,⁴⁸ Czigány alezredes⁴⁹ és még több magas rangú csendőrtiszt, akikre már nem emlékszem. Ez alkalommal tájékoztattak, hogy a közeli napokban Budapestre lesz a zászlóalj felrendelve, mert a kormányzótól zászlót kapunk és ebből az alkalomból nagy csendőri és rendőri összpontosítás lesz, mert a kormányzó egyúttal megsemmisíti a csendőrség és a rendőrség csapatalakulatait.

Több, talán öt csendőrzászlóalj, a rendőrezred⁵⁰ fog kivonulni. Az egész erő parancsnoka vitéz Temesváry vezérőrnagy⁵¹ lesz. Írásos parancsot is kézbesítettek, amelyben el volt rendelve, hogy milyen felszerelést és ruházatot kell felhozni. Jelezték, hogy a szemle után majd más feladat is hárul ránk, de határozottan ezt nem mondták meg. Sőt titkolóztak, de emlékezetem szerint mégis kiszivárgott akkor-e vagy később annyi, hogy a zsidók Budapest és környéki összegyűjtésével kapcsolatban lesz feladatunk.⁵²

Rádió-parancsra június 25-én vasúti szállítással Budapestre rendelték és az irányításnál későbbi beérkezési idő miatt a József pályaudvaron igen erős bombatámadás ért, ahol 3 emberem elesett, 18 pedig megsebesült, az anyagok nagy része

⁴⁶ Kiss Jenő (Csenger, 1891. szeptember 16. – Miami, 1972. május 29.) csendőr ezredes. 1921-től szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. október 15-től 1944 novemberéig a miskolci VII. csendőrkerület parancsnoka volt. Ld. bővebben: SZAKÁLY 2003. 178–179.

⁴⁷ Tölgyesy Győző (Egbe, 1890. szeptember 19. – Ottawa, 1954. február 4.) csendőr vezérőrnagy. 1940. november 23-tól a nyilas hatalomátvételig a kassai VIII. csendőrkerület parancsnoka volt. A budapesti zsidóság tervezett deportálása során az elővárosok kiürítési műveleteinek irányításáért felelt volna.

⁴⁸ Péterffy Jenő (Bánffyahunyad, 1899. május 1. – Budapest, 1945. december 26.) csendőr alezredes. 1942-ben a M. Kir. Csendőrség felügyelőjének személyi segédtszjtje, 1943-ban a felügyelőség előadótszjtje volt. A nyilas hatalomátvétel, 1944. október 16. után kinevezték a kolozsvári IX. csendőrkerület parancsnokává, amelynek csaknem egésze akkor már szovjet megszállás alatt volt.

⁴⁹ Czigány József (Zalaegerszeg, 1894. április 3. – Vác, 1977. március 16.) csendőr ezredes. 1919-től szolgált a csendőrségnél, 1941-ben a III. csendőrkerület (3.) nyomozó alosztályának parancsnoka. 1941–1942-ben ideiglenes jelleggel a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának parancsnok-helyettese, 1943. február 1-jétől vezetője volt. 1944–1945-ben a szombathelyi III. csendőrkerület parancsnoka. A háború után 10 év börtönbüntetésre ítélték. 1956 áprilisában szabadult, 1959 júniusáig szigorú rendőrhatalmási felügyelet alatt tartották (internálták).

⁵⁰ A galántai zászlóalj csapatzászlóaljának 1944. július 8-ára tervezett felszentelésére az alakulaton kívül az ungvári és nagyvárad tanzászlóaljakat, valamint több kisebb tanszázadot – összesen kb. 3000 csendőrt – rendelték a fővárosba, amelyet a rendőrség karhatalmi ezrede (alárendeltségében két karhatalmi és két tanzászlóalj, valamint egy páncélos osztály) egészített ki.

⁵¹ Temesváry Endre (Marosvásárhely, 1891. január 19. – Strasbourg, 1964. július 20.) csendőr vezérőrnagy. 1921-től szolgált a M. Kir. Csendőrségnél. 1942. november 1-jével a testület felügyelője mellé osztották be. 1944 szeptemberétől a csendőr és rendőr karhatalom parancsnoka volt. Miután a nyilas puccs éjszakáján deklarálta, hogy a karhatalmi csendőrség hű a kormányzóhoz (ám a fegyverszünet sikere érdekében nem tett semmit), a németek rövid időre letartóztatják. A nyilasok – korábbi érdemeire tekintettel – 1944. október 18-án a M. Kir. Csendőrség felügyelőjévé nevezték ki. A háború után tíz év fegyházra ítélték.

⁵² Az ún. csendőrpuccs megítéléséről a mai napig megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint nem bizonyított, hogy a zászlóavatás és a budapesti zsidóság tervezett összegyűjtése között összefüggés lenne. Mások szerint a felrendelés oka éppen az volt, hogy a karhatalom megakadályozzon egy szélsőjobb oldali hatalomátvételt. A Láday által leírtak a szélesebb körben elfogadott nézetet – amely szerint a csendőröket az ünnepséggel leplezve rendelték a fővárosba a vidéki deportálások után megmaradt magyar zsidóság összegyűjtésére – erősítik, miközben a feljegyzés ezen részletei számos, eddig nem ismert mozzanatra világítanak rá. Vö. BRAHAM, 1997. 838–840., illetve SIPOS–RAVASZ, 1997. 69–70.

pedig odaveszett. Ez igen elkedvetlenített, úgyhogy kértem a légi veszélyre tekintettel az ünnepély elhalasztását, ami végül is így történt.⁵³

A zászlóalj a zsidó összegyűjtésnél alkalmazták olyan feladattal, hogy a tulajdonképpeni közigazgatási Budapest és Nagybudapest határán a javadalmi őrházaknál tábori őrkkel le kellett zárni, hogy a zsidóknak az ide-oda való távozását megakadályozzuk. Ezt a szolgálatot naponta 2-2 század látta el olyan formában, hogy a feltartóztatott zsidókat gyűjteni kellett és hovatartozásuk eldöntése, illetőleg igazoltatás végett egy külön csendőri csoporthoz kellett előállítani.⁵⁴

Ezt a szolgálatot kb. július közepéig láttuk el.⁵⁵ A magam részéről ezt a szolgálatot nem tartottam a zászlóalj feladatának, mert a legénység erre nem volt kiképezve, és félttem, hogy egyrészt szabálytalanságok származnak, másrészt a legénységem ez ismeretlen feladat és kényes természetű feladatnak a szellemében meglazul. Ezért, mind a vezetéssel megbízott Paksy-Kiss és Tölgyesi ezredeseket, mind a belügyminisztériumi osztályvezetőt, Balázs-Piri ezredest többször is kértem, hogy a zászlóaljamat mentessék fel a nem neki való feladattól és rendeljenek vissza Galántára. Ugyancsak kértem Faragho altábornagyot is, akivel egy ízben a BM lépcsőházban találkozva kértem erre. Ígéretet kaptam, de arra hivatkozással, hogy kevés csendőri erő áll rendelkezésre, a kérelmem teljesítését elodázták. Ezek a kéréseim valóban őszinte jellegűek voltak, mert nem tartottam nekünk való feladatnak.

Július közepe táján meggyanúsítás érte a csendőrséget, hogy Baký⁵⁶ vezetésével puccsot akar a nyilasok mellett Budapesten csinálni és ebben nekem is vezető szerepet tulajdonítottak. Ez nem felel meg egyáltalán a tényeknek és én politikai csalafintaságnak tartom az egész híresztelést. Aki ismeri Baký és politikai társainak, és a nyilasoknak az akkori viszonyát az ilyenre nem is gondolhatott.⁵⁷

⁵³ Egyes nézetek szerint Horthy kormányzó – tartva a puccstól – saját elhatározásából, légiveszélyre való hivatkozással, illetve téves légiriadó elrendelésével mondta le a Hősök terére tervezett rendezvényt. Ezt azonban nemcsak a Láday által leírtak, hanem más források is árnyalják, tekintve, hogy a zászlószentelés előtt valóban súlyos bombatámadás érte a fővárost.

⁵⁴ Az egyik ilyen ellenőrzés során, június 30-án tartóztatták fel, majd deportálták Auschwitzba az akkor 14 éves Kertész Imre író. A 2002-ben irodalmi Nobel-díjjal kitüntetett *Sorstalanság* című regényében az esemény visszaköszön. Nagy a valószínűsége, hogy az író feltartóztató csendőrök a galántai zászlóalj tagjai voltak.

⁵⁵ Horthy kormányzó – miután szándékát a június 26-i koronatanácson már körvonalazta – végül július 7-én hozta nyilvánosságra, hogy elrendelte a zsidóság Németországba szállításának leállítását. Az előző napokban már parancsot adott arra, hogy a hozzá hű, 1. páncélos hadosztály csapatai vonuljanak a fővárosba és működjenek közre az összevont csendőri erők kiszorításában.

⁵⁶ Baký László (Budapest, 1893. szeptember 13.–Budapest, 1946. március 29.) 1938-ig a magyar királyi csendőrségben szolgált, majd önként nyugállományba vonult, hogy politikai tevékenységet folytathasson. 1939-től országgyűlési képviselő. A Sztójay-kormány belügyminisztere, Jaross Andor állandó helyettese, a tárca államtitkára. Tisztségéből kifolyólag egyik megszervezője a magyarországi zsidóság deportálásának, egyúttal a végrehajtó testületek – a rendőr- és csendőr karhatalom – irányítója volt. A nyilas hatalomátvételt követően a Nemzetvezető Munkatörzsén belül a Nemzetbiztonsági Iroda vezetője lett. 1946. január 7-én a budapesti népbirodság háborús bűnösneként halálra ítélte, később kivégezték.

⁵⁷ Baký László 1940. szeptemberéig a gróf Pálffy Fidél vezette Egyesült Magyar Nemzetiszocialista Párt tagja volt. Tagságát megújította, amikor ez egyesült a Szálasi Ferenc vezette Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalommal, csakhamar azonban összekülönbözött a nyilasokkal és 1941. szeptember 18-án Pálffyval és Ruskay Jenővel karöltve újra megalakította a Magyar Nemzetiszocialista Pártot. Baký németbarát volt, a hungarizmust komolytalan ideológiának, Szálasi politikai kalandornak tartotta. Nem bizonyított, de valószínű, hogy a német Biztonsági Szolgálat (Sicherheitsdienst, SD) magyarországi ügy-

Faragho altábornagynak a hír, illetőleg gyanúsítás kirobbanása előtt is egy alkalommal jelentettem, hogy Vajnától, akit párszor a lakásán felkerestem és akivel egy ízben a Várban [...] véletlenül találkoztam, hallottam, hogy ilyen gyanúsítás érte a nyilas pártot is, ami ellen épp tiltakozni ment a miniszterelnökségre.

Később Faragho altábornagy többször beszélt a tárgyban velem, és ő is lehetetlennek tartva e szerepünket, kilátásba helyezte, hogy ezért a meggyanúsításért mind a csendőrségnek, mind nekem elégtételt szerez. A vizsgálatot egyébként lefolytatták, úgy tartom, semleges eredménnyel, illetőleg a vádak nem nyertek beigazolást.

A zászlóaljjal Galántára visszakerültem, majd emlékezetem szerint augusztus 8-án partizán beütések miatt a zászlóaljjal vasúti szállítással berendeltek Palánka és környékére a Duna mentén körülbelül 45 km-es határsávban határvédelemre. Itt a szegedi honvéd kerületi parancsnokságnak voltam alárendelve. Két hétig teljesítettünk itt határvédelmi szolgálatot, minden különösebb esemény nélkül.

Augusztus vége felé újból engem áthelyeztek, illetőleg vezényeltek a Szabályszerkesztő és Tanulmányi Bizottsághoz, ahol semmi tennivalóm sem akadt.

[...]

Október 15-ike a Meszes átjárókból való visszavonulás közben ért. A főszállás-mesteri törzs Szilágy[somlyóráról]⁵⁸ áttelepülőben volt Ófehértóra. Miközben autóbaleset ért és ezért lemaradva csak az esti órákban értem Orendy ezredes társaságában Ófehértóra. Ott a segédtiszt, nevére már nem emlékszem, várt azzal, hogy azonnal jelentkezzünk Littomericzky ezredesnél, aki éppen tiszti gyűlést tartott. Ott értesültem a kormányzói fegyverletételi szózatról. Nagy megdöbbenést váltott ki mindnyájunkban, mert a magyar csapatok mindenütt erős német csapatokkal voltak megspékelve. A tiszti gyűlésen megkérdezés után minden tiszt oda nyilatkozott, hogy a harcot tovább kell folytatni, és nem is akarták hinni, hogy valóban kormányzói rendelkezés a fegyverletétel. Később a rádióban közölt vezérkari főnöki rendelet, hogy a harcot folytatni kell, ezt a feltevést megerősítette. Majd később hallottuk Szálasi hadparancsát ismételtén beolvasni, ami azt a hitet, hogy csak zavarkeltés volt az előbbi kormányzói szózat, megerősítette.

Mielőtt Budapestről a harctérre indultam volna, több ízben találkoztam Vajna Gáborral, aki tájékoztatott arról, hogy Szálasinak a kormányzóval való többszöri tárgyalásai és a német követnek a kibontakozásra irányuló tárgyalásai oda fognak vezetni, hogy a nyilaskeresztes párt is részt fog venni a kormányzatban. Erre az esetre pedig számít az én és Orendy támogatására olyan értelemben, hogy valamilyen beosztásba kerülünk ömelle. Vajna sohasem jelezte, hogy Belügyminiszter lesz, és hogy engem államtitkárnak szán maga mellé. Csupán arra utalt, hogy ha ő szerepet kap, akkor kér, hogy mellette dolgozzunk, mert őszinte jóbarátnak tart és szüksége van baráti megbízhatóságunkra és szaktudásunkra.

nőke volt, mivel rendszeresen jelentéseket küldött a magyar belpolitikai viszonyokról, sőt, egyes vélemények szerint, Baky listákat juttatott el a németekhez a megbízhatatlan magyar tisztviselőkéről, amelyek segítségével a megszállás után a letartóztatásokat fogyanatosíthatták. A nyilas hatalomátvétel után Szálasi egy jelképes, valóságos funkcióval, hatalommal nem rendelkező testület, a Nemzetbiztonsági Iroda vezetését bízta rá, és hogy maga mellett tudja, Baky volt az egyetlen, akit a nemzetvezető magával vitt 1945. évi februári országjárása során.

⁵⁸ ma: Șimleu Silvaniei, RO

Kimenetelünk napján nála ebédeltünk és ez alkalommal is jelezte ezt azzal, hogy ha a rádióban vagy egyébként tudomást szerzünk arról, hogy a nyilas párt is részt vesz a kormányzásban, jöjünk Budapestre, illetőleg intézkedni fog, hogy Budapestre jöjünk. Ez alkalommal tárgyaltunk még arról is, hogy a csendőr tisztikarban kik volnának azok a személyek, akik nyilas szempontból megbízhatóak. Emlékezetem szerint Tölgyesy vezérőrnagy, Hódosy ezredes, Abay alezredes,⁵⁹ Perlaky százados. És még egy pár olyan úrnak a nevére volt szó, akikre már nem emlékezem. Beosztás tekintetében szó nem került, csupán Hódosy és Tölgyesy ezredesekről, előbbi a rendőrség parancsnokául, utóbbi a csendőrség parancsnokául jelentkezett.

Ófehértón október 15-én este, amikor Szálasi miniszterelnöki kinevezéséről értesültünk, jelentettem Littomericzky vezérkari ezredesnek, hogy Budapestre kell Orendyvel együtt felutaznunk a Vajnával folytatott megbeszélésre utalva. Ő hozzájárulását adta, egyúttal jelezte, hogy éppen kapóra jön a szándékunk, mert amúgy is felrendelni akart Budapestre a helyzetről való tájékozódás, valamint a tiszai átjárók szemrevételezése végett, ugyanis abban az időben a szovjet hadsereg élpáncélosai már messze az oldalunkban és a hátunkban voltak. [Ezért] tudni kellett, hogy a tiszai átjárók közül melyek használhatók. Ófehértóról 16-án a délelőtti órákban indultunk Orendyvel és négy csendőrrel a rendelkezésünkre bocsátott Botond tehergépkocsin. Tudomásom szerint eközben már kijött a vezérkari főnökség, illetőleg a HM rendelkezése rádión és géptávíron, mellyel minket Budapestre rendelték.

Budapestre október 16-án a kora délutáni órákban érkeztünk meg és Orendy lakására mentünk. Ott már várt Vajna telefon-rendelkezése, hogy megérkezésünk után azonnal jelentkezünk nála a Belügyminisztériumban. Itt tudtuk meg, hogy Vajna belügyminiszter lett és röviden értesültünk az események lényegéről.

Vajnánál való jelentkezésünkkel jelezte, hogy engem államtitkárává fognak ki-nevezni, Orendyt egyelőre mellém osztja be, majd később intézkedik az ő szerepére nézve. El akartam magamtól háritani ezt a magas beosztást azzal, hogy ehhez nem értek és legszívesebben a zászlóaljamat venném át ismét, mire Vajna közölte, hogy szakmámban a közbiztonsági vonalon fogok dolgozni, így nyugodtan vállalhatom a megbízást, különben is hangsúlyt helyez rá, hogy mint megbízható jóbarátja mellette legyek. Még tréfásan meg is jegyezte, hogy valahol billent, ha én mindenáron a zászlóaljhoz akarok kerülni.

Emlékezetem szerint a kinevezésem 20–21-én jelent meg.⁶⁰ Közben én Székesfehérvárra utaztam a családom meglátogatására, majd onnan visszatérve átvettem hivatalomat.

Vajna Gábortól kapott utasítás szerint feladatköröm a következő volt:

A BM Közbiztonsági és Állambiztonsági Főcsoportja⁶¹ tartozott felügyeleti hatásköröm alá. Így a csendőrség, a rendőrség, a Közbiztonsági osztály, illetőleg az

⁵⁹ Abay Kálmán (Pécs, 1899. január 4. – München, 1975. február 21.) csendőr alezredes. 1942–1944 között a Honvédelmi Minisztérium 20. (csendőrségi) osztályára beosztott előadótisztként teljesített szolgálatot.

⁶⁰ Láday kinevezése 1944. október 19-i hatállyal, 21-én jelent meg a hivatalos közlönyben. BKHL 1944. évi 240. (október 21-i) szám. 1., valamint BK 1944. évi 45. (október 29-i) szám., 1619.

⁶¹ A M. Kir. Belügyminisztérium fennmaradt, 1945. januári felépítését tükröző ábrájában főcsoport szintű szervezeti egység(ek) nem szerepelt(ek). (Ez inkább a háború utáni minisztériumi szervezésre volt jellemző.) A tárcsa 1945. január 25-i szervezeti ábrája Ládayt *politikai* államtitkárnak tünteti fel, noha az államtitkári beosztások kategorizálására a Horthy-kori közigazgatási gyakorlatban nem volt

államvédelmi csoport, az idegenrendészet, a KEOKH⁶²-val és az útlevélosztály. Megbeszéltük folytatólagosan több ízben, hogy a csendőrség és a rendőrség átszervezést igényel, az államvédelmi központot mint ilyent fel kell oszlatni és ennek folyományaként a közbiztonsági osztályt és egy központi nyomozószervet megszervezni mellette, mely később az N.SZ.K. nevet nyerte.

Emlékezetem szerint október 26-án Szálasi Ferenc a Belügyminisztériumot megsejmelte. Ez alkalommal az egybegyűlt tisztviselőkhöz beszédet intézett, majd Vajna belügyminiszter jelenlétében fogadta a belügyminisztérium magasabb (osztályvezetőtől felfelé) tisztviselőit. Ezúttal minden vezetőnek be kellett számolnia a munkaköréről és Szálasi Ferenc szóval mindenkinek a munkakörére nézve irányító rendelkezést adott.

Megjegyzem, hogy a hatalom átvételekor Szálasi Ferenc kiadott írásban egy, az állami igazgatás minden vonalára kiható munkatervezetet,⁶³ amelyben a belügyminisztériumra vonatkozóan többek között szerepelt a közbiztonsági szervek átszervezése, az államvédelmi osztály átszervezése és a Nemzeti Számonkérő [sic!] Szervezet felállítása is. Szálasi Ferenc az én munkakörömet állítólag a csendőrség [helyesen: rendőrség] átszervezése tekintetében azt az előadásomat, hogy nagyörökkel szerveztessék át, jóváhagyta, hogy úgy kell átszervezni katonásítása mellett, hogy olyan viszony álljon fenn a fogalmazási szak és az őrszemélyzet között, mint kb. vármegyei közigazgatási szervek és a csendőrség között van.

Ez által szó került az Államvédelmi Központról is, mivel az honvédségi vélemény szerint sem vált be, úgy szerveztessék át, hogy a közbiztonsági rész belügyi vonalon maradjon, a def.⁶⁴ vonatkozású részét vissza kell adni a honvédségnek. Emellett egy központi nyomozó szerv szerveztessék s ezúttal először az ő meghatározásában hallottam a N.SZ.K. elnevezést. Ennek feladata lesz a nagyobb hatású államellenes bűncselekmények nyomozása katonai vonalon is, a közéleti tisztaság ellenőrzése és az állami funkcionáriusok által elkövetett bűncselekmények nyomozása.

Ez alapon adtam ki Vajnával való többszöri megbeszélés alapján a csendőrség és rendőrség, a közbiztonsági osztály és az N.SZ.K. megszervezésére vonatkozó részlet intézkedésemet. Ezek az intézkedések természetesen nem egyszeri, hanem

példa. Felügyelete alá VI. (csendőrségi szolgálati és rendőrségi) és a VII. (közbiztonsági és igazgatási rendészeti) osztályok tartoztak.

⁶² Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóság (KEOKH) a külföldiek Magyarországon tartózkodása – lakhatása és kiutasítása – ügyében a belügyminiszter jogkörét gyakorolta. Az intézményt egy BM rendelettel, 1925. június 1-jével állították fel, Külföldiek Ellenőrző Hivatal (KEH) néven. A KEH még nem volt országos hatáskörű intézmény, az országos, központi szervezet felállítását az 1930. évi XXVIII. tck. rendelte el. A KEOKH 1931. február 1-jével kezdte meg működését. 1944 novemberében megszüntették, addig a Belügyminisztérium VII. (közbiztonsági és igazgatásrendészeti) osztályának d.) alosztályaként működött. Utolsó vezetője dr. Sándor Jenő minisztériumi osztálytanácsos volt.

⁶³ Ládai valószínűleg a Szálasi-kormány első, 1944. október 17-i minisztertanácsán elfogadott (első) Országépítési Tervre utal, amely valamennyi tárca számára meghatározta, hogy 1945. január 1-jéig a „hungarista kibontakozás” érdekében mely feladatokat kell végrehajtania. A terv irreális célokat tűzött ki, a kapcsolódó intézkedéseknek csak a töredékét tudták megkezdeni. 1945-ben – valószínűleg a realitásokra figyelemmel – a kormány nem adott ki újabb Országépítési Tervet. *Összetartás*, 1944. évi (11. évf.) 239. (október 19-i) szám, 3–4.

⁶⁴ defenzív = elhárítási

folytatólagosan többszöri megbeszélések, a Honvédelmi Minisztériummal való tárgyalások eredményeként kerültek olyan stádiumba, hogy a tervezett elgondolások írásban kidolgoztassanak. Így az N.SZ.K. megszervezésére ez alkalommal Orendy ezredes kapott megbízást, a rendőrség átszervezésére már előbb Hódosy Pál ezredes kapott megbízást. E két rendelkezés minisztertanácsi határozat után láttott írásban is napvilágot.

Vajnával való tárgyalásaim alapján s az ő utasításainak megfelelően a Közbiztonsági osztály átszervezésére és a személyek kiválasztására is csak ezután történt meg. Eddig az osztályt, helyesebben az Államvédelmi Központot Kudar Lajos ezredes⁶⁵ vezette, övele való tárgyalásaim során felvetődött Hajnácskőy László ezredes⁶⁶ neve, akire nézve Kudar azt javasolta, hogy szakképzettsége és vagy gyakorlati tudása következtében ő legyen az átszervezendő új Közbiztonsági osztály vezetője, és ő, Kudar mint helyettes vezető maradjon. Vajna döntése alapján így is történt, és így október végén vagy november elején rendeltetett föl Hajnácskőy Pécsről, ahol kerületi parancsnok volt, osztályvezetőül a BM-be.

A csendőrség átszervezése nem történt meg és írásos előkészületei sem fejeződtek be az összeomlásig, ugyanúgy a rendőrségé sem. A közbiztonsági osztály és az N.SZ.K. felállított részben, emlékezetem szerint november és december folyamán. Megjegyzem, hogy ebben az időben a hadműveletek mindinkább Budapest felé közeledtek, úgy, hogy [sic!] a hadvezetés mind több és több kívánsággal lépett fel a csendőrségnek általa való alkalmaztatása tekintetében. December elejére például a helyzet e tekintetben úgy állott, hogy az addig 15.000 főnyi csendőrségből már csak kb. 5000 fő állott a BM rendelkezése alatt. Sőt a rendőr ezredből is harcra vetettek egy zászlóaljat Budapest védő sávjában. Emiatt igen sok (...) és huzavona volt a BM és a HM között, sőt a németekkel szemben is, mert ezek is, ahol csak érték, rátették kezüket csendőr alakulatokra.

November közepén és végén a fővezérség megalakította a Tábort Biztonsági szervezetet,⁶⁷ melynek parancsnoka a Csendőrség és Rendőrség főfelügyelője, Finta altábornagy lett, és ez időben lett vagy még előbb az egész akkori ország had-

⁶⁵ Kudar Lajos (Vinga, 1895. november 19.–Budapest, 1945. február 11.) csendőr alezredes. Az első világháborúban szolgált az orosz és a román frontokon. Az összeomlás után egy ideig még a honvédségnél maradt, majd átkerült a csendőrséghez. 1942. július 12-től az Államvédelmi Központ (ÁVK) vezetőjének helyettese. Annak letartóztatása után – bár formailag Kuthy László volt a kijelölt parancsnok – gyakorlatilag ő irányította az ÁVK-t. Később bekapcsolódott a háborúból való kiválaszt sűrű csoportok munkájába, kapcsolatban állt a Kiugrási Irodával és egyes ellenálló csoportokkal egyaránt. A nyilas hatalomátvétel után az ÁVK felszámolásáig a helyén maradt, hogy támogassa az ellenállást. Több száz letartóztatást akadályozott meg az iratok visszatartásával. 1944. december 5-én a nyilasok letartóztatták, majd átadták a német hatóságoknak. 1945. január 11-től a BM épületében tartották fogva. Közvetlenül a kitörési kísérlet előtt kivégezték.

⁶⁶ Hajnácskőy László (Budapest, 1895. június 9.–Budapest, 1947. február 24.) csendőr ezredes. 1921-ben végezte el a csendőrtiszti tanfolyamot, majd a szentendrei szárny parancsnoka lett. Nyomozó alosztályparancsnokként szolgált (1930–1935), majd a 2. vkf. osztály „Def.” alosztályához, később, 1942-ben az Államvédelmi Központhoz vezényelték. Rövid csendőrkerület parancsnokhelyettesi megbízatások után 1942. december 15-én a pécsi IV. csendőrkerület parancsnoka lett. 1944. október 27-én átvette a BM VII. (közbiztonsági- és igazgatásrendészeti) osztályának vezetését. 1946. február 15-én letartóztatták. A budapesti népbíróság 1946. november 22-én kötél általi halálra ítélte, majd kivégezték. Róla bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 121.

⁶⁷ A Tábort Biztonság szervezetéhez és történetéhez ld. SZAKÁLY, 2000. 94–102.

művelési terület,⁶⁸ amely felett bíraskodás és a végrehajtó közbiztonsági szolgálat tekintetében a Vezérkar Főnöke rendelkezett, így az alá rendelt Hadművelési Területek Polgári Közigazgatásának Vezetője, Endre László⁶⁹ személyében. Ő neki joga volt az állami és községi (megyei) közigazgatással szemben, valamint az összes közbiztonsági szervekkel közvetlenül intézkedni, tisztviselőket elmozdítani, kinevezni, áthelyezni, felfüggeszteni, vizsgálatot elrendelni és általában az egész belső biztonság tekintetében intézkedni. Erre vonatkozó minisztertanácsi rendelet és M.E. rendelet ebben az időben jelent meg.⁷⁰

A belügyminiszternek csak általános felügyeleti jogköre maradt meg, ami azt jelentette, hogy csupán általános természetű és nyilvántartási jellegű munkaköre maradt. Ez sok nehézséget okozott, mert a BM nem tudott Endre intézkedéseiről vagy csak késve, utólag és előfordultak olyan esetek, hogy például tisztviselőket felváltott, áthelyezett Endre és erről csak későn értesült utólag a BM. Elrendelt le- tartóztatásokat, razziákat és egyéb gyakorlati végrehajtó jellegű közigazgatási és rendészeti intézkedéseket, amelyeket a BM csak egyszerűen tudomásul vett utólag és késve. A késedelmet fokozták az akkor már rosszul működő hírszolgálat és az összeköttetési nehézségek.

November végén v. december elején indította meg az N.SZ.K. katonai nyomozó alosztálya, azt hiszem, Radó százados vezetésével saját kezdeményezésből a Kiss-féle partizán szervezkedés⁷¹ ügyében a nyomozást. Erről Orendy és Radó referációjából szereztem tudomást, hogy több egyént Kiss nyugállományú altábornagyot, Tartsay vezérkari századost, egy fűzfői (...) ⁷² és másokat őrizetbe vettek, súlyos gyanú okok miatt folyik a nyomozás. A Vezérkari Főnökség és a hadvezetés tartott egy nagyobb szabású partizán felkeléstől, ezért razziának elrendelését sürgette a Belügyminisztériumnál. E razziát el is rendeltem, melynek során emlékezem szerint Budapesten 100-200 ember, a később vidéken is megtartott hasonló, preventio jellegű razzia eredményére már nem emlékszem. Ezek Komáromba in-

⁶⁸ A német szárazföldi haderő főparancsnoksága 1944. szeptember 25-én, majd a Honvéd Vezérkar október 30-án nyilvánította Magyarországot egészét hadművelési területté.

⁶⁹ Endre László (Abony, 1895. január 1.–Budapest, 1946. március 29.). 1919-től a gödöllői járás szolgabírája, 1923-tól főszolgabírája, közben több fajvédő egyesületben vezető pozíciót töltött be. Alapítója a szélsőjobboldali Fajvédő Szocialista Pártnak, amely később beolvad a Szálasi Ferencsel 1937. augusztus 1-jén közösen létrehozott Magyar Nemzetiszocialista Pártba. Amikor 1938-ban Pest vármegye alispánjává választották, visszavonult a nyílt politikai tevékenységtől. A német megszállást követően, 1944. március 23-tól a Belügyminisztérium államtitkára. E minőségében egyik szervezője a magyarországi zsidók deportálásának. 1944. október 29-én Endre a hadművelési területek magyar királyi polgári kormánybiztosa lett. Az első kiadott háborús bűnösök között érkezik vissza Magyarországra, 1945. október 3-án, majd 1946. január 7-én a budapesti népbíróság – Bakó Lászlóval és Jaross Andorral együtt – halálra ítélte, kivégezték.

⁷⁰ A Szálasi-kormány a különleges közigazgatási szabályok hatályát 1944. október 25-én, a 3.770/1944. M. E. sz. rendelettel terjesztette ki az egész országra. Ld. BKHL 1944. október 29-i (247.) szám. 1.

⁷¹ Kiss János altábornagy vezette „szervezkedésről” bővebben ld. DOMOKOS, 1974., KÖVÁGÓ, 1994., Kiss, 1974., valamint KÁLLAI–PINTÉR–SIPOS, 1984.

⁷² Kiegészítés: mérnököt. Makay Miklós (Lugos, 1900. augusztus 30.–Los Altos, 1978. február 6.) vegyész-mérnök, a Nitrokémia Ipartelepek igazgatója. 1944-ben aktívan bekapcsolódik a németekkel és a nyilasokkal szembehelyezkedő, ellenálló csoportok tevékenységébe. Miután a Nemzeti Számonkérés szervezete csendőrei letartóztatták, Sopronkőhidára került. A fegyrintézet 1945. március 29-i kiürítése során sikerült megszöknie. A háború után az Ideiglenes Nemzetgyűlés képviselője lett. 1946 márciusában emigrált. Brazíliában telepedett le, majd 1974-ben átköltözött az Amerikai Egyesült Államokba.

ternáltattak, majd a belügyminiszter rendeletére egy külön bizottság a helyszínen kivizsgálta ügyüket és részben elbocsátották őket, részben – erre biztosan nem emlékszem – később a németek munkára átvették őket.

Ebben az időben Budapesten talán két ízben, majd később Sárváron, Szombathelyen és Sopronban kéthetenként úgynevezett közbiztonsági értekezlet tartott a belügyminiszter rendeletére. Ezeken az értekezleteken megjelentek a fontosabb belügyi osztályok vezetői, magasabb tisztviselői, a csendőrség és a rendőrség magasabb parancsnokai, a zsidó ügyek intézésével megbízott Toldi Árpád,⁷³ Fenyvesy László alezredes,⁷⁴ és Solymossy rendőr főtanácsos, a Kiürítési ügyeket intéző BM XXI. osztály [helyesen: X. (ki- és visszatelepítési) osztály] vezetője, Markóczy János altábornagy,⁷⁵ sőt más miniszterek és minisztériumi főtisztviselők és a főispánok. Ezeken az értekezleteken számoltak be a tett fontosabb intézkedésekről. Itt szóba jöttek a rendészettel, a közlekedéssel, a közigazgatással, a háború menetével, a közegészségüggyel, a közben időlegesen visszatért területek megsegítésével, a kiürítéssel, a honvédelmi szolgáltatásokkal, a földek megművelésével kapcsolatos ügyek. Ezek során nehézségek, szabálytalanságok, visszaélések, ezek orvoslására tett intézkedések és általában a belügyi igazgatás hatáskörébe, de ezen kívül is az igazgatást érintő egyéb ügyek.

December közepe táján járt Vajna belügyminiszter Németországban, mert a személyi kiürítés vezetésével ezt megelőzően a minisztertanács őt bízta meg.⁷⁶ Németországból való visszatérése után, a belügyminiszter legfontosabb munka tennivalója a kiürítés előkészítése és végrehajtása lett. A közbiztonsági értekezleteken is legtöbbször erről volt szó.

1944. november végén, de inkább december elején a Nemzetvezető addig a Kovarcz-féle minisztériumhoz [pontosan: tárca nélküli miniszter a nemzet totális mozgósításával és harcba állításával megbízva] tartozó Fegyveres Nemzetszolgálata-

⁷³ Toldi Árpád (? , 1898. január 2.–?) nyugállományú csendőr ezredes. Fejér vármegye főispánja volt. 1944-ig a M. Kir. Belügyminisztérium XX. (csendőrségi szolgálati) osztályának előadótisztjeként teljesített szolgálatot, majd – mivel állami szolgálatba lépett – hivatásos jogviszonyát megszüntették. A nyilas hatalomátvétel után az elkobzott zsidó vagyon kezeléséért felelt. 1944. november 3-tól a BM alárendeltségében működő Zsidó Javakat Kezelő Kormánybiztosságot irányította, amelyet 1945 elején, XI. (zsidóügyi) osztály néven betagoltak a minisztériumba.

⁷⁴ Fenyvesy László nevű személy a honvédség és a csendőrség 1944 tavaszáig vezetett rangsorolásában (sematizmus) nem szerepel.

⁷⁵ Markóczy János (Nagyszeben, 1890. március 17.–Zürich, 1956. március 26.) altábornagy. Az első világháború után a Honvédség különböző csapatainál teljesít parancsnoki beosztásokat. 1944. október 1-jétől gyalogsági felügyelő, majd a nyilas hatalomátvétel után kinevezték a VII. hadtest parancsnokává. November 15-től ismét gyalogsági felügyelő volt. 1945. január 8-án a belügyminiszter rendelkezésére bocsátották és kinevezték a BM X. (ki- és visszatelepítési) osztályának vezetőjévé. A háború után amerikai hadifogságba került. Nem tért haza, Svájcban az Oerlikon gyár katonai tanácsadója volt. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 218.

⁷⁶ Vajna Gábor belügyminiszter 1944. december 10–12. között tárgyalt Németországban, de akkor még csak a minisztérium és a rendvédelmi szervek kitelepítése tárgyában, saját tárcáját érintően folytatott egyeztetéseket. A belügyminisztérium 1945. január 8-án, a kiürítési kormánybiztosság megszüntetése és Farkas Ferenc vezérőrnagy, kormánybiztos felmentése után vált a Németországba való kitelepülés legfelsőbb szintű irányító szervévé. A végrehajtásra létrehozott szervezeti egység elnevezése – ki- és visszatelepítési osztály – hűen tükrözi, hogy a nyilasok a birodalmi területekre való visszahúzódot csak átmeneti állapotnak tekintették, és miután a német csapatok „felszabadítják” az országot, a közigazgatási szervek vissza tudnak térni.

tot a belügyminiszter hatásköre alá utalta. Így került ez a szerv az én felügyeleti jogköröm alá. Mivel a tájékozódásom után azt láttam, hogy ez a szerv így, ahogy van, annak a feladatnak, amire az NV rendelte, hogy afféle segédrendőrség legyen, nem felel meg, mert belső összetétele, a vezetők szakképzettségének hiánya, a laza fegyelem miatt őket alaposan össze kell szedni, megszervezni, kiképezni, ezért javasoltam Vajna belügyminiszternek, hogy csendőrtisztek és tiszthelyettesek osztassanak be a kiképzés vezetésére. Ezért Vajna hozzájárulásával egy értekezletet hívtam össze, ahol megbeszéltük ezt a kérdést. Jelen voltak rajtam kívül Temesváry vezérőrnagy, mint a csendőrség felügyelője, a BM csendőrségi osztályvezetője, Beóthy ezredes, a HM csendőrségi osztályvezetője, Szilasy ezredes,⁷⁷ Návay Imre az F.N.SZ. parancsnoka⁷⁸ és helyettese, Homonnay Márton.⁷⁹ Ezen az értekezleten eldöntötték, hogy 8 csendőrtiszt, 80 csendőr tiszthelyettes osztassék be a kiképzés vezetésére és a F.N.SZ. szolgálati tennivalókat megfelelő kiképzésükig és átszervezésükig közbiztonsági szolgálatot ne teljesítsen.

Az F.N.SZ. december 24–25-én Budapestről való kijövelekor nagy részben felmorzsolódott az oroszokkal való harcban. Egy részüket, kb. 1000 fiataalt már jóval előbb, még december elején Szentendre szigetén a honvédség, honvédségi vezetés mellett harcba vetette. Az F.N.SZ.-nek Budapestről való kijövelekor nézeteltérései támadtak az oda beosztott Perlaky csendőr ezredessel, majd a többi csendőrtiszttel is, ezeknek panaszából, valamint más oldalról jött panaszokból azt láttam, hogy több szabálytalanság terheli őket, sőt fosztogatási vádak voltak ellenük, ezért javasoltam Vajna belügyminiszternek, ő pedig Szálasi Ferencnek, hogy vizsgálat indíttassék ellenük. Szálasi Ferenc el is rendelte a vizsgálatot és működésüket felfüggesztette. A vizsgálattal Orendy ezredest bízták meg, aki azt lefolytatta és a jelentéseket közvetlenül a NV-nek tette meg, mert a NV a döntést magának tartotta fenn. Döntés a kiürítésig nem történt.

Még december közepén Vajnának Németországból való visszatérése után azonnal rendeletet kaptam tőle, hogy a németországi kiürítéssel kapcsolatosan a kitelepüléshez kiutalt négy Gau-ba⁸⁰ szervezzék csendőr és rendőr kerületeket, hogy ezek intézzék kint Németországban a magyarok ügyeit, nem pedig közvetlenül a német közbiztonsági szervek. Többszöri megbeszélés történt Vajna vezetésével ebben az ügyben és ennek eredményeként megszerveztetett a négy csendőrkerület és

⁷⁷ Szilasy László (Szekszárd, 1894. szeptember 24.–?) csendőr alezredes. 1944–1945-ben a Honvédelmi Minisztérium 20. (csendőrségi) osztályát vezette.

⁷⁸ Návay Imre (?–?) földbirtokos, 1944-ben a magyar 2. hadsereg területén hadműveleti kormánybiztos volt. A nyilas hatalomátvétel után megbízták a Fegyveres Nemzetszolgálat vezetésével. Az FNSZ túllapításait még a nyilas vezetés is megelégedte, ezért a testületet 1945 januárjában feloszlatták.

⁷⁹ Homonnay Márton (Budapest, 1906. február 2.–Buenos Aires, 1969. október 15.) vízilabdázó, az 1932-ben Los Angelesben, majd 1936-ban Berlinben olimpiai aranyérmet nyert csapat tagja. 1944. október 16-tól a testület felszámolásáig a Fegyveres Nemzetszolgálat helyettes vezetője (vezérkari főnöke) volt. A háború után Németországban maradt, majd Argentínába emigrált.

⁸⁰ Gau = a Harmadik Birodalom legfelsőbb szintű közigazgatási egysége. A belügyminiszter 1945. január 2-án tette közzé a magyarok számára kijelölt felvevő területeket, amelyek a felső Duna-szakasz (Linz), Alsó-Szilézia (Breslau), Szászország (Drezda) és Bayreuth (Bayreuth) voltak. Az elképzelések szerint a kijelölt területeken a magyar lakosságot zártan, saját iskolákkal, közigazgatással és egészségügyi intézményekkel együtt kellett volna elhelyezni. Vajna ennek megfelelően adott utasítást a Magyar Királyi Rendőrség – és vélhetően (bár erről nem maradt fenn irat) – a csendőrség számára is a németországi rendőr, illetve csendőrkerületek felállítására.

egy 5. Berlin székhellyel a magyarok nyilvántartásának vezetése végett, ezek januárban ki is települtek Németországba. Az egésznek parancsnoka Berlin székhellyel Tölgyessy vezérőrnagy lett.

Külön rész [1.]⁸¹

Az N.SZ.K. a már leírt okok miatt és módozatok mellett került megszervezésre. Az általános irányelveket Szálasi Ferenc, illetőleg Vajna adták meg, s többszöri megbeszélésen, amelyeken Orendy és én is jelen voltam, alakultak ki azok az irányok, melyek szerint megszerveződött. Az volt a cél, hogy a Belügyminisztériumban az Államvédelmi Központ alatt működött nyomozószerv helyett, mivel az nem vált be, egy a BM alá tartozó központi nyomozó szerv létesíttessék, melynek feladata kb. az lesz, mint volt a belügyi nyomozóknak. Így feladata lett az állam elleni bűncselekmények, nevezetesen szabotázsok és más állam elleni bűncselekmények, a közhivatalnokok által elkövetett bűncselekmények és a katonák által elkövetett ilyen természetű bűncselekmények központi, az egész országra kiterjedő nyomozása, de csak a nagy jelentőségű ilyen esetek nyomozása.

Az N.SZ.K. csendőr és rendőr személyzetből alakult. Négy nyomozó alosztálya, egy felderítő csoportja, hírcsoportja és karhatalmi százada alakult a hónapok folyamán. Azt hiszem, a tervezettek szerint teljesen egyáltalán nem alakult meg. Működött a négy nyomozó alosztálya, a karhatalmi százada, a felderítő csoportja csak részben, ami később meg is szűnt és részben a hírcsoportja is működött.

A nyomozó alosztályok szakmáinként alakultak. Így volt katona, szabotázs és ipari, valamint általános államvédelmi nyomozó alosztálya. Mindegyik alosztály élén egy-egy cső. százados állott, egy-két tiszt beosztottal és több nyomozó.

A felderítő csoportja a nyilaskeresztes pártból kiszemelt felderítőkből alakult meg részben. Ennek az lett volna a feladata, hogy olyan besúgó-féle szervezet legyen. Mivel azonban a felderítők minduntalan túllépve feladatkörüket, maguk is nyomozni próbáltak s így visszaélések és szabálytalanságok fordultak elő, mint például jogtalan őrizetbe vételek, szabálytalan nyomozások. Orendy előzetes jelentéstétel után ezt a csoportot teljesen fel is oszlatta úgy február elején.

A hírcsoport rádiós és lehallgató szakmákból és szervekből állott. Feladata volt az idegen államok és a belső rádió-adások figyelemmel kísérése és a telefonok lehallgatása egyes esetekben.

A karhatalmi század egyenruházott csendőrökből állott, és rendeltetése az volt, hogy nagyobb nyomozások esetében a szükséges karhatalmat szolgáltatssa, pld. nagyobb lefogásoknál, razziáknál, foglyok őrzésénél stb.

Az N.SZ.K.-t részleteiben Orendy ezredes szervezte meg és ő is volt a parancsnoka. A parancsnokság törzse helyettesből, megfelelő irodaszemélyzetből állott. Be volt osztva még az anyagi ügyek intézésére egy gazdasági hivatal is.

Orendy az N.SZ.K. megszervezésére október végén kapott megbízást és ez Vajna, Orendy és köztem több ízben folytatott megbeszélés alapján történt.

⁸¹ A következőkben Ládai különálló beszámolókat készített a Nemzeti Számonkérés Szervezetéről, a Fegyveres Nemzetszolgálatról, a Kiss-féle nyomozásról, valamint Feketehalmy-Czeydner feketelistájáról. Az egyes beszámolók témáját a kihallgatók az első lap bal felső sarkára írták rá, amelyeket Ládai sorra kipipált, ahogy az állambiztonságiak által felvetett témákra reflektált.

Az N.SZ.K. közvetlenül a BM alá tartozott és az én felügyeleti jogköröm alá utaltatott. Szolgálatát a Csendőrségi Szervezeti és Szolgálati Utasítás (SZUT) határozványai szerint kellett, hogy ellássa. Személyzete állományilag a BM közbiztonsági osztályához tartozott és fegyelmileg a Csendőrség Felügyelőjén keresztül, a Csendőrség és a Rendőrség Főfelügyelőjének, illetőleg legfelsőbb fokban a Honvédelmi Miniszternek volt alárendelve, úgy mint a többi csendőr alakulat. Tagjai tehát honvéd bíraskodás és fegyelmi szabályok alatt állottak.

Az N.SZ.K. létesítésére minisztertanácsi határozat alapján M. E.-i rendelet intézkedett.

Orendy a szervezést október végén kezdte meg. Úgy emlékszem, hogy első alakulatai november elején állottak fel.

Első nagyobb szabású nyomozásuk Budapesten december elején a Kiss altábornagy és társai által szervezett partizánmozgalom felderítése volt.⁸² Ezt, hogy milyen alapon indították el, határozottan nem emlékszem, mert az esetükről már csak akkor nyertem Radó és Orendy referádáiból értesülést, amikor a nyomozás már tényeket, azaz lefogásokat produkált. A referádákból emlékezetem szerint az tűnt ki, hogy Kiss altábornagy és társai szervezkedésének nyomára a Budapest keleti részén harcban álló tüzérek között bukkantak a nyomozók, de, hogy milyen úton, vagy kinek a feljelentésére, azt nem tudom.⁸³ Lényege emlékezetem szerint az volt e cselekményeknek, hogy a katonai ellenállást egyes tüzerütegeknek hátulról való megtámadásával és kézbevitelével, valamint a dunai hidaknak elfoglalásával akarták kikapcsolni, s ezzel az oroszoknak Budapestre az utat megnyitni.

A lefogások, közelebbről Tartsay volt vezérkari százados lefogása alakulatával, amint azt nekem jelentették egy, a szervezésben részt vevő hadnagy és egy nyomozó is megsebesült az akkor ott kialakult lövöldözés során. Ezt Radó százados jelentette, aki a nyomozást irányította.

Azt hiszem, Nagy Zsombor százados,⁸⁴ aki az N.SZ.K. karhatalmi századának volt parancsnoka és később a Budapestről való kitöréskor elesett, e nyomozások későbbi stádiumában egy este megjelent nálam a Belügyminisztériumban és kar-

⁸² Kiss János altábornagyot és a köré csoportosuló tiszteket nem decemberben, hanem Tartsay Vilmos bérelt lakásán (Budapest, VI. ker. Andrássy út 29.), 1944. november 22-én tartóztatták le a Nemzeti Számonkérés szervezete nyomozói. Láday vélhetően az ítélethirdetésre (december 7.), illetőleg Kiss János, Tartsay Vilmos és Nagy Jenő halálos ítéleteinek végrehajtására gondolt (december 8.).

⁸³ Láday itt – hogy leplezze a forrást – valószínűleg nem mond igazat, beosztásából és Orendyvel, az NSZK vezetőjével való szoros kapcsolatából adódóan ismernie kellett a besúgó Mikulich Tibor százados személyét. Az NSZK nyomozóinak nemcsak a találkozó helyszínét, de a bejutáshoz szükséges jelszót (mozijegy) is megsűgta. Ezután a csendőrnemzeteknek nem kellett komolyabb erőfeszítést tenniük az érintettek letartóztatására. Láday hiába próbálta leplezni személyét, a háború utáni állambiztonsági szervek hamar Mikulich nyomára akadtak. A háborús és népellenes ügyek 1956 utáni felülvizsgálata, illetve az újabb nyomozások során kikérték a Román Népköztársaságtól, majd a Budapesti Katonai Bíróság a Karabélyos Imre és társai ügy II. rendű vádlottjaként, 1959. július 22-én halálra ítélte, később kivégezték.

⁸⁴ Nagy Lajos Zsombor (? , 1917. szeptember 9.–Budapest, 1945. február 11.) csendőr főhadnagy. 1942. június 18-tól szolgált a Magyar Királyi Csendőrségnél. 1943-ban a csendőrség közlekedési és híradó osztályparancsnokság (Budapest) műszaki alosztályának parancsnok-helyettese volt. A nyilas hatalomátvétel után az NSZK állományába került, ahol a karhatalmi század parancsnokává nevezték ki. Budapest bekerítése után a városban maradt, az ottani NSZK-különítmény karhatalmi egységét vezette. A kitörési kísérlet során elesett.

hatalmat kért, mert amint jelentette, Budán, valahol a Rózsadomb környékén egy nagyobb szabású alagútfélében partizán rejtékhelyre bukkantak. Kellő karhatalom a rendelkezésükre nem áll, a sürgősségre tekintettel ezért fordul hozzám és közvetlenül kérte egy szakasz karhatalomnak a kirendelését. Én az éppen kéznél volt, s a Nádor laktanyában elhelyezett galántai zászlóalj kerékpáros századától egy szakaszt rendeltem ki és Nagy százados alá utaltam a megtartandó razziahoz. Úgy emlékszem, hogy a szakasz parancsnoka Ághy Zoltán hadnagy⁸⁵ volt.

A később kapott jelentés szerint a razzia lényegében eredménytelen volt, s a sötétségben vaklárma keletkezett, amikor is a közelben volt nyilas párthelységből kijött fegyveres nyilas a felvonuló karhatalomra lőtt, mire azok a tüzet viszonozták és úgy tudom, a nyilast súlyosan megsebesítették. Úgy tudom, Budapesten a N.SZ.K. egyéb nagyobb szabású nyomozást nem is teljesített.

Budapestnek a szovjet csapatok által december 24-én hirtelen és meglepetés-szerűen történt körülzárása alkalmával az N.SZ.K.-ból is több csoport maradt a városban. Így nyomozók és karhatalmi részek is, Nagy Zsombor és Csergő Endre százados⁸⁶ parancsnoksága alatt, úgy tudom, csak az önként vállalkozók. Ezek később a budapesti védelmi harcokban vettek részt. Maradványai felmorzsolódtak.

Az N.SZ.K.-nak Budapestről kijött részei a Dunántúlon, éspedig a parancsnokság és a G[azdasági] h[ivatal] Sárváron, egy alosztály Győrben, egy másik Sopronban és egy alosztály, a Radóé Szombathely és Sárvár között egy puszta, aminek a nevére már nem emlékszem, helyeztetett el.

Dunántúli működésük alatt emlékezetem szerint nagyobb szabású nyomozásuk nem volt. Radó százados alosztálya nyomozást folytatott, ha jól tudom, egy Horváth nevű honvéd alezredes ellen, aki a HM-be volt beosztva és állítólag az oroszokhoz akart átszökni. E nyomozásról úgy szereztem tudomást, hogy a HM Radó és Matornyai [?] századosokat kihallgatásra magához rendelte, mert az ő tudta nélkül emelték ki egyik éjjel a HM-ből az említett alezredest és a nyomozás során gorombán bántak az alezreddessel. Ezért honvéd ügyészi vizsgálatot is elrendelt a nevezettek ellen a HM. Erről a két százados későbbi [beszámolójából] értesültem.

A NV rendeletére Orendynek kivizsgálást és nyomozást kellett folytatnia az F.N.SZ. ellen különböző visszaélések és szabálytalanságok miatt. Ezt más helyen írom le.

Ugyancsak Szálasi rendeletére, amit nekem Vajna közvetített és én az iratok azonnali átolvasása mellett, anélkül, hogy azok elolvasására időm lett volna, elrendeltem Radónak, név szerint már nem emlékszem, egyes pápai nyilasok elleni nyomozást. Ennek lényegét, sem eredményét nem tudom, mert Radó jelentését nem rajtam keresztül tette.

⁸⁵ Ághy Zoltán (? , 1921. augusztus 6.–?) csendőr hadnagy. 1943. augusztus 20-tól teljesített szolgálatot a Magyar Királyi Csendőrségnél.

⁸⁶ Csergő Endre (? , 1914. december 4.–?) csendőr százados. 1941. június 23-tól teljesített próbaszolgálatot, majd kinevezték a budapesti I. csendőrkerület gödöllői szárnyának helyettes parancsnokává. A hungarista hatalomátvétel után az NSZK-hoz került, amelynek c) (ipari- és gazdasági) alosztályát vezette. A főváros bekerítésekor Budapesten maradt. 1945. január 5-én átvette az NSZK Budapesten bekerített különítményének vezetését. A kitörés előtt része volt a Várban fogva tartott személyek törvénytelen kivégzésében. A Bácskában 1942 januárjában elkövetett háborús bűncselekményei miatt Jugoszlávia kikérte Magyarországtól, majd ottani perét követően Nyugat-Németországba került. 1960 novemberében, távollétében a magyar katonai igazságszolgáltatási szervek halálra ítélték.

Körülbelül március elején Szálasi Ferenc rendeletére, amit Vajna közvetített közvetlenül Orendynek, el kellett fogni Görgey Vince író.⁸⁷ Később Orendy röviden közölte velem, hogy Ruszkayval,⁸⁸ aki Németországban volt ez időben, állott kapcsolatban és erősen a németek mellett a Szálasi-kormány és a honvédség ellen dolgozott, ezért kellett letartóztatnia. Az ügy későbbi fejleményeiről a közben jött események miatt nem értesültem.

Egy alkalommal, azt hiszem, január hónapban jelentette Orendy, hogy a szombathelyi főispán⁸⁹ és az ottani N.SZ.K. felderítők között nagyobb ellentét alakult ki és egymást kölcsönösen lefogják. Ezt az ügyet intézte még, s ekkor látta, hogy a nyilas felderítő szerv beállítása nem vált be, ezért határozta el feloszlátásukat, amiről jelentést téve én hozzájárultam.

Egyébként még Orendy nyomozást vezetett a zalaegerszegi főispán⁹⁰ ellen Vajna miniszter rendeletére megindított vizsgálatnál is, amelyet Palásthy államtitkár⁹¹ vezetett. Ebbe én nem folytam bele.

Jelen voltam, amikor Kapuváron Vajna miniszter, egyik főispán, azt hiszem az egyik felvidéki volt, nevére nem emlékszem, lopás gyanúja miatt Radó századosnak elrendelte a nyomozást és azonnali őrizetbe vételét. Az ügy fejleményeiről nem tudok, mert nem folytam bele az ügybe.

Tudom Orendytől, de a hetenként tett helyzetjelentéseiből, amiket olvastam, hogy munkájuk legnagyobb részét ebben az időben nyilas párti emberek visszaéléseinek nyomozásával töltötték ki. Ezek az akkori események közepette nem voltak olyan jelentőségtelűek, ezért nem emlékszem.

⁸⁷ Görgey Vince (Budapest, 1914. augusztus 25.–Budapest, 1948. augusztus 23.). A keleti fronton önkéntesként szolgált, megsebesült. 1942. augusztus 1-jén hadirokkantként nyugállományba helyezték. Ezután publikációs tevékenységbe kezdett, amelyben a németek fölényéről szónokolt, a háborús részvétel fokozására agitált. 1944-ben jelentkezett az SS-hez, haditudósító tiszt lett. 1944. december 9-én az SS 25. „Hunyadi” fegyveres-gránátos hadosztályához került, ahol a világnézet nevelésért felelős (VI.) vezérkari tiszt lett. Hamarosan összekülönbözött parancsnokával, emiatt 1945 januárjában elbocsátották a Waffen-SS kötelékéből, de megszökött. Márciusban végül a nyilasok fogták el. Egy ideig Sopronkőhidán raboskodott, majd Mauthausenbe akarták szállítani, de ismét megszökött. Bujkálás közben az amerikaiak fogták el. Kiadását követően 1946. június 5-én golyó általi halálra ítélték és kivégezték.

⁸⁸ Ruszkay Jenő (Budapest, 1887. január 1.–Budapest, 1946. június 22.) címzetes vezérezredes. Politikai tevékenysége miatt távozni kénytelen a honvédség kötelékéből, felmentették, majd 1940. május 1-jével nyugállományba helyezték, november 14-én lemondott rendfokozatáról. 1940 júliusában átvette a Magyar Nemzetiszocialista Párt vezetését, majd szeptemberben egyesítve a jobboldali pártokat közreműködött a Nyilaskeresztes Párt létrehozásában. Egyes adatok szerint az SS Biztonsági Szolgálatának informátora volt. A német megszállást követően a Honvéd Vezérkar főnökének jelölték. 1944 őszén Szálasi Veesenmayernak átadott előzetes kormánylistája szerint Ruszkay lett volna a Németországba delegált magyar nagykövet. Beregfy honvédelmi miniszter 1944 októberében felajánlotta neki, hogy vállalja el a szervezendő Legfelsőbb Katonai Külön Törvényszék vezetését, de ezt visszautasította. 1944. november 6-án nyugállományú altábornagyként reaktiválták. 1945. február 20-tól az SS magyar alakulatainak főfelügyelője lett. 1945. április 10-én átvette az SS, magyar SS-hadosztályokat tömörítő XVII. fegyveres hadtestének parancsnokságát. Május 5-én amerikai hadifogságba került. 1945. október végén kiadták a magyar hatóságoknak, majd 1946. március 27-én a budapesti népbíró-ság halálra ítélte. Az ítéletet végrehajtották.

⁸⁹ Kocsárd Emánuel

⁹⁰ Csomay Miklós

⁹¹ Palásthy Ferenc, dr. (?–?) tisztviselő, belügyminisztériumi osztálytanácsos. A német megszállás után kinevezték a XXI. (lakásügyi) osztály vezetőjévé. A hungarista hatalomátvétel után, 1944. november 20-i hatállyal a Belügyminisztérium államtitkára. 1945 januárjától a tárca közigazgatási államtitkára.

Budapestről 1944. december 23-án hajnalban karácsonyi szabadságra távoztam Sárvára. Budapestet közben az oroszok körülzárták. Ettől kezdve hivatalom Szombathelyen a városházán volt. Az időtől kezdve főként a csendőrség és rendőrség átszervezési ügyeivel, a F.N.SZ. említett ügyeivel, a kiürítéshez megszervezendő csendőrség és rendőrség ügyeivel foglalkoztam főként.

Egy ízben rendeletet kaptam Langsfeld polgári irodai vezetőtől, azt hiszem január végén, hogy a megmaradt ország közbiztonsági viszonyairól hetenként helyzetjelentést terjesszek elő a NV-höz.

Ezt a helyzetjelentést a bekövetelt adatok és a külső szervek által tett kérdésekhez kötött forma szerint szerkesztett jelentésekből a közbiztonsági osztály állította össze és én írtam alá. Továbbítva lett az NV-nek és a Tábori Biztonság parancsnokának, Finta altábornagynak.

Március 26-án az orosz áttörés következtében rendeletet kaptunk előbb Kőszegre, majd onnan Németországba való kitelepülésre. A Belügyminisztérium kitelepítésének vezetésére Takács miniszteri tanácsos,⁹² az elnöki osztály vezetője kapott Vajnától utasítást. Ez úgy szólt, hogy fokozatosan Németországba a bayreuth-i Gau-ba kell kitelepülni. Megjegyzem, hogy ez már nem szervezeten, hanem az akkori hadi helyzetnek megfelelően menekülésszerűen történt. Németországban előbb a Semmeringen⁹³ kiutalt elhelyezésben Maria Schützön⁹⁴ tartózkodtam egy pár napig, majd Semmeringről Vajnától kapott utasítás alapján továbbmentünk a bayreuth-i Gau-ba, de nem értünk tovább, mint Pfankirchen⁹⁵ környékéig, ahol szétszakadtunk és én a testőr csendőr századhoz csatlakozva Altesheim [?] községben maradtam. Itt ért május elsején az amerikai megszállás.

Április 21-én Vajna belügyminiszter magához rendelt és a 18-án megtartott miniszteri tanács határozatait közölte. Ezek szerint a kormány a változott viszonyra tekintettel lemondott, én is adjam be lemondásomat, ami írásban megtörtént. Közölte, hogy május elsejével új kormány alakul, melyben ő a belügyi tárca mellett még az igazságügyi és totális mozgósítási minisztériumot kapta meg. Én megmaradok a belügyminisztériumban államtitkárnak.

A csendőrség és a rendőrség áttelepítése még folyamatban volt a bayreuthi Gauba, de kiterjedt területeken elszórtan. Erre nézve kaptam utasítást, hogy egy területre csoportosítsam őket. Ezt igyekeztem is végrehajtani, de a sok akadály miatt kevés eredménnyel.

Végül közölte az NV rendelkezését, hogy az oroszok elől ki kell térni angol-szász területek felé és ott ellenállni nem szabad. Közölte azt is, hogy a körülbelül 56 politikai letartóztatott egy későbbi rendelettel szabadon lesz bocsátva. Ez április vége felé meg is történt. Elrendelte továbbá, hogy egy szűkebb belügyminiszteri törzs Orendy, Hajnácskóy, Beóthy, Ferenczy, Temesváry és Hódosy egész kis törzsekkel, menjünk Gmunden⁹⁶ területére, hogy ott az ő közelében legyünk.

⁹² Takács Albert (?-?) tisztviselő, belügyminisztériumi osztálytanácsos. A hungarista hatalomátvétel előtt a tárca személyzeti ügyeit érintően információkkal látta el a nyilasokat. 1944. október 16. után a BM Elnöki osztályának helyettes vezetője lett. Bodonyi osztályvezetővel közösen hajtották végre a BM megbízhatatlannak tartott tisztviselőinek eltávolítását. Miután Bodonyi novemberből – hivatalosan is – a tárcához delegált pártmegbízott lett, Takács átvette az Elnöki osztály irányítását.

⁹³ Semmering, hegy, A

⁹⁴ Mariaschutz, A

⁹⁵ Pfankirchen, D

⁹⁶ Gmunden, A

Április 24-én ezt a rendelkezést az említett érintett személyeknek, akiket magamhoz kérettem, kiadtam, majd azt hiszem két nap múlva, az események hatása alatt, látva, hogy e rendelkezést végrehajtani már nem tudjuk, jegyzőkönyv felvétele mellett az érintett személyekkel egyetértőleg helyben maradtunk Pfanckirchen környékén, ezt Kutassy [László] rendőr kapitány útján jelentettem Vajnának, aki ehhez hozzájárult. Ugyanekkor rendelte el írásban Barcsaynak,⁹⁷ aki a politikai foglyokat őriztette, azok szabadlábra helyezését.

Ezután már többet mint államtitkár nem működtem és a május 1-jén odaérkezett amerikai élcsapatok parancsnokánál jelentkeztem.

Lakásomon tartózkodtam, mert bombatámadásnál megsérültem. Június 19-én fogott el lakásomon az amerikai CIC. Előbb a Pfanckirchen-i fogházban, majd a Nattenberg-i,⁹⁸ később a salzburgi amerikai internáló táborban voltam fogoly, hazaszállításomig.

Külön rész [2.]

1933 tavaszán ismerkedtem meg Vajnával szolgálati érintkezésünk során. Ismeretségünk szoros barátsággá fejlődött. Később, úgy 1936–37-ben a Szálasi-féle előbb NAP mozgalom⁹⁹ megindult és én is, mint abban az időben sokan a tisztikarból, felfigyeltünk erre.

Ebben az időben Európa-szerte, de különösen a háborút veszített közép-európai országokban erős nacionalista mozgalmak alakultak és ennek a hatását (...). Magyarország, mint a trianoni békével nagyon sújtott kis állam külpolitikailag kezdett felszabadulni és határozottan a német–olasz irány felé orientálódni. Sokan úgy látták s magam is, hogy az addig lefolyt politikai küzdelmek egy ilyen orientálódás mellett Magyarországnak is meghozhatják a trianoni sírból való feltámadását. Egész nevelésem, melyet még a katonaiskolából hoztam, de később az életben a katonai és csendőri pályámon is tapasztaltam, hogy csak csupán ez irányon, nacionalista fel fogás mellett lehet egy nemzetnek fejlődnie.

A tisztikarban is abban az időben ilyen felfogás uralkodott s mivel nézetem ilyen irányban kialakult, úgy éreztem, hogy a helyem ezen az oldalon lehet. A hadsereg (honvédség) és a csendőrségen belül is a tisztek között is gyakoriabbakká váltak a világnézeti politizálások, melyek nem foglalkoztak ugyan a napi belső po-

⁹⁷ Barcsay Árpád (Segesvár, 1882. augusztus 26.–Verviers, 1955. június 15.), csendőrtiszt, nyugállományú alezredes. Csendőrtiszt pályáját feladva 1937-ben csatlakozott Szálasi mozgalmához. 1940-ben a Nyilaskeresztes Párt – Hungarista Mozgalmon belül a Fekete Front (hivatalos nevén: Országos Pártvédelmi Osztály) elnevezésű nyomozócsoport vezetője lett. 1944. október 15–16-án – egy előre összeállított lista alapján – számos személy (köztük Jávorka Pál, akinek villáját főhadiszállásul le is foglalta) letartóztatásában személyesen közreműködött. Budapest bekerítése előtt a párt nyomozócsoportja Sopronkőhidára helyezte át székhelyét, ahol közreműködött a Nemzeti Számonkérő Szék munkájában. 1945. március 3-tól a fegyház parancsnoka, illetve pár nap múlva magyar részről Barcsay volt a parancsnoka annak a kíséretnek, amely a foglyokat gyalogmenetben Mauthausen felé indította.

⁹⁸ Helyesen: Rattenberg, A

⁹⁹ Szálasi Ferenc, miután 1935-ben nyugalmazását kérve kilépett a honvédség kötelékéből, március 4-én Nemzet Akaratának Pártja (NAP) névvel megalapította első, a hungarizmus talaján álló politikai szervezetét. A mozgalom és a párt történetéhez, elnevezéseihez ld. LACKÓ, 1966.

litikával, de határozottan olyan irányúak voltak, hogy a magyarságnak is az új eszmék felé kell tájékozódni és átállani. Magyarország helyzete tisztázatlan és eldöntetlen volt, mert bár teljesen nacionalista jellegű volt, mégsem oldott meg olyan problémákat, mint például a nemzetiségi kérdés, a socialis berendezkedés, amelyek az ország erőteljesebb felvirágoztatásához vezettek volna.

Sokféle ún. jobboldali próbálkozás volt, azonban ezek nem voltak olyan átfogó jellegűek, hogy mélyebb gyökeret vertek volna és így a nemzet vezetésére alkalmasak lettek volna. A Szálasi által lefektetett elveket láttam olyanoknak, amelyek socialis és az egész nemzeti problémáinkat képes megoldani. A tisztikarban is kezdtek Szálasi-hívók lenni. Így azt hiszem 1926-ban én is nem rendszeresen vettem az ún. Szálasi-bélyegeket. Ebben az időben Bakó László, akkor mint csendőrnagy szokta átadni nekem és tudtom szerint másoknak is. Ez nem párttagságot jelentő szerep volt, hanem az eszmével való szimpatizálás. Bakó kinek adott még, nem tudom, mert ezt a legnagyobb titokban csinálta. Tájékoztatásaikból tudtam akkor, hogy a tisztikarunkból elég sokan vettek ilyen bélyegeket. 1927-ben Bakó a csendőrséget otthagyta és politikai pályára került. Ezzel az összeköttetésem vele megszakadt, csak nagyon ritkán találkoztam, akkor is teljesen magánúton vele.

Egy alkalommal, azt hiszem 1937-ben, de biztosan elítéltetése előtt Fűzfőn, ahol szolgálatilag fordultam volt meg Vajna lakásán, megismerkedtem Szálasisal. Úgy emlékszem, hogy rajtunk kívül az akkori veszprémi ügyészségi elnök, Dr. Kiss volt jelen, akivel Szálasi a várható perének esélyeiről beszélgetett. Szálasi nem fejtette ki ott előttünk politikai nézeteit és nem is politizáltunk. Ebéd tartamára voltunk együtt, azután elváltunk. Ekkoriban jöttem arra rá, hogy Vajna is érdeklődik Szálasi mozgalma iránt, eddig erről nem beszélgettünk. Csak ezután beszélgettünk elméleti alapon ezekről a problémákról.

1938-ban Orendy, aki akkoriban Budapesten a Def. osztályban teljesített szolgálatot, elmondotta beszélgetésünk során, hogy a budapesti tisztek közül sokan vesznek Szálasi-bélyegeket és szimpatizálnak Szálasi mozgalomával. Kínálta, hogy vegyek én is. Azt hiszem havi 3 Pengő árban vettem ez időtől kezdve rendszeresen a bélyegeket és ez kisebb megszakításokkal 1940-ig tartott. Mindig Orendy adta azokat át és neki fizettem. Tudom, hogy másoknak is adott el, de hogy kinek, már nem emlékszem, mert erről nem igen beszélgettünk. 1939-ben én is Budapestre kerültem, s így alkalmam volt Vajnával, aki akkor lett nyilas képviselő és Orendyvel többször találkozni és a Szálasi mozgalomáról beszélni. Tudtuk egymásról, hogy ilyen nézetűek vagyunk.

1940-ben a központi nyomozó parancsnoksághoz¹⁰⁰ kerültem, s ez alkalommal Vajna, aki már megelőzően is érintkezett a központi nyomozókhoz beosztott tisztek egyik-másikával engem is felkeresett és kért kom[munisták] elleni adatokat. Mivel én részletekről tájékozódva nem voltam, kértem, hogy azoktól az uraktól kérje, akiket már amúgy is ismer, így Kudar őrnagytól, [vagy] Bakonyi századostól. Volt eset, hogy én is tájékoztattam olyan esetekről, amiről tudomással bírtam.

Vajnával ez időben többször találkoztam, amikor beszélgettünk a mozgalomról és esélyeiről. Többször Orendy is társaságunkban volt.

Ebben az időben történt, hogy Kovarczot, akit le akartak tartóztatni, Orendy a lakásán rejtgette. Erről a körülményről Orendytől csak egy-két nap múlva érte-

¹⁰⁰ Helyesen: M. Kir. Csendőrség Központi Nyomozó-parancsnokság (Budapest)

sültem. Nem volt ebben semmi szerepem, tehát nem is kellett a lakását figyelnem, mert bár szemben laktunk, de egészen más oldalra nyílt az ő kapuja, mint az én ablakaim. Onnan eredhet az a benyomás, hogy figyeltem a lakását, mert egy ízben, amikor reggel a laktanyába bemenőben voltam, láttam, hogy az Orendy lakásának kapuja előtt két rendőr kerékpárról szállt és a házba bevonult. Ebből én rosszat sejtettem s Orendynek, aki ez alkalommal kissé késve jött be a laktanyába, elmondottam megdöbbenésemet. Orendy biztosított, hogy nem történt baj, különben is Kovarcz hamarosan elkerül. Hogy miképpen történt a kiszöktetése Németországba, részleteiben ma sem tudom, mert Orendy ezt nem mondotta el a titoktartás miatt, csupán annyit, hogy Szlovákián keresztül. Ezekről a dolgokról a hatalom átvétele után egy baráti társaságban én beszéltem olyan értelemben, hogy mennyit kockáztatott akkor Orendy, és mikor láttam a rendőröket a házba bemenni, mennyire megrökönyödtem.

1940 végén, vagy 1941 elején Orendy Budapestről Ungvárra került, én pedig 1941 őszén Szolnokra, így elszakadtunk egymástól és ettől az időtől kezdve ilyen politikai természetű érintkezésünk is megszűnt Vajnával is. Bélyegek árusítását azt hiszem még 1940-ben megszüntették a tiszteknek, mert szigorú intézkedések voltak a tisztikar felé és a nyilas párt nem akarta őket kompromittálni.

1941 ősze és 1944 júniusa között Vajnával és Orendyvel is csak egészen kevés alkalommal, évente talán egyszer-kétszer találkoztam. Így 1941 telén egy ízben útutazóban volt Szolnokra nálam Orendy és egy ízben, magánügyben meglátogatott Vajna. Vajna ez alkalommal a pártban történt disszidálásokat mondotta el, de más politikai kérdésekről nem tárgyaltunk.

1942 telén december hónapban Budapesten voltam a gyógyfürdő kórházban, ebben az időben találkoztam Vajnával egyszer-kétszer, de nem volt jelentősége találkozásunknak.

1944. június–júliusban körülbelül három hétig Budapesten tartózkodtam. Ebben az időben több ízben találkoztam Vajnával, akit rendszerint a lakásán meglátogattam. Ebben az időben az események, a német megszállás és az ebből keletkezett politikai tárgyalások hatása alatt állottak. Vajna elmondotta az eseményeket, különösképpen, hogy a kormányzó több ízben fogadta Szálasit.¹⁰¹ Jelezte Vajna, hogy a megítélése és a párt megítélése szerint a kibontakozás esetén a nyilas párt is részt vesz a kormányzatban. A németek egyébként nyilas ellenesek és ez az oka a huzavonának.

Ez alkalommal tárgyaltunk arról, hogy a párt a hatalomban részt vesz, milyen személyi átállítások lennének szükségesek a csendőrségnél és a rendőrségnél. Az volt a nézetünk, hogy az öregebb csendőrtiszteket le kellene váltani, hogy helyet engedjenek a fiatalabbaknak. Konkrét személyi kiválasztásról csak augusztus végén, illetőleg a harctérre való kimenetelünk előtt Orendy jelenlétében volt szó, amikor is Hódosynak a rendőrség élére való állítása, Tölgyesynek a csendőrség élére való állítása volt eltervezve. Az Orendy és az én várható beosztásomról csak annyi szó esett, hogy Vajna mellett kapunk szerepet, de milyen minőségben, erről szó nem esett. Ez alkalommal közölte azt is Vajna, hogy ha az átállásról hallunk, jöjünk Budapestre és őt keressük fel, egyébként ő is gondolkodni fog felrendelésünkről.

¹⁰¹ Horthy Miklós kormányzó először 1944. május 3-án volt hajlandó személyes meghallgatásra fogadni Szálasit. Legközelebb csak a hatalomátvétel napján találkoztak. Bővebben ld. KARSAI, 1978. 189–197.

1944. október 16-ika utáni eseményeket részletesen leírtam.

Arra a kérdésre, hogy a galántai csendőr zászlóaljnak elrendeltem volna a nyílas köszöntést, azt kell válaszolnom, hogy ez így nem történt meg, mert erre jogom nem volt. Amikor október 17-én Orendy lakására érkeztünk a harcterről, ott értesülve hazaérkezésünkről, ebédelés közben felkeresett Malonyai László százados és Pálffy főhadnagy a galántai zászlóaljtól és elmesélték az október 15–16-iki eseményeket. Az elbeszélésből látható volt, hogy különös szerepe a zászlóaljnak nem volt, mert sem mellette, sem ellene tulajdonképpen nem tett semmit. Malonyai kérte, mivel úgy tudja, én csendőr felügyelő leszek, mert azt beszélik, hassak oda, hogy a galántai zászlóalj hordhassa a nyílas karszalagot. Erre mondtam, hogy majd a dolgok után nézek és azt is el fogom rendelni, hogy a zászlóalj nyílas köszöntéssel tisztelegjen. Innen kerülhetett az a hír, hogy ezt el is rendeltem, holott ehhez jogom nem lett volna, tehát nem is tehettem meg. Egyébként a nyílas köszöntés később a honvédségnél és a közbiztonsági szerveknél szabályoztatott Honvédelmi Minisztériumi rendelettel.

[...]

Az F.N.SZ. eredetileg úgy tudom 1944. október 15-én alakult a pártszolgálatból és a Kovarcz vezetése alatt álló totális mozgósítási és harcba állítási minisztériumnak volt alárendelve. November végén vagy december elején került Szálasi Ferenc rendeletére a BM, s így az én felügyeleti jogköröm alá. [...] Az alatt az idő alatt, amíg az én felügyeleti jogköröm alatt állott, én ilyen esetekről jelentést nem kaptam, kivéve a Sárváron való tartózkodásom idejét, amikor is az oda beosztott csendőr tisztek, úgy Ághy ezredes, Perlaky Elemér százados és (...) százados jelentésiből, inkább magán panaszaiból jöttem arra rá, hogy mulasztás gyanúja terheli Návayt és Homonnayt a Budapestről való kijövetel körülményeiért, ugyanis nem arra jöttek, merre parancsot kaptak és ezért az oroszokkal harcba keveredve nagy részük felmorzsolódott.

Mulasztás terheli és szabálytalan vezetés őket, mert meg nem engedett fenyegetéseket alkalmaztak alárendeltjeikkel szemben, a csendőrökkel torzsalkodtak és hatalmaskodtak, egy, a közelben volt honvédségi ruházati és felszerelési cikket tartalmazó vasúti szerelvényt megdézsmáltak. Mindezek alapján javasoltam ellenük a vizsgálat megindítását és a parancsnokság alól való felmentésüket. Arra az esetre, ha az NV úgy dönt, hogy nem oszlatja fel az F.N.SZ.-t, új parancsnokot Bartosiewicz László ezredes¹⁰² személyében a HM-[m]el egyetértésben ki is szemel-tünk, hogy ő majd a kívánalmaknak megfelelően átszervezze és kiképezze őket. Egyébként is az F.N.SZ. végrehajtó szolgálatot nem teljesített, hanem kiképzéssel foglalkozott és az egész szervezet tulajdonképpen még szervezés alatt állott. Egy része január folyamán Németországba települt ki.

Emlékezetem szerint október végén vagy november elején Kudar ezredes, mint akkor az ÁvK ideiglenes vezetője, aki a Vkf-hez is járt referálni, egy listát hozott a HM-ből, amelyen több polgári egyén neve mellett honvédségi egyének is szere-

¹⁰² Bartosiewicz László (Korlátkő, 1897. augusztus 1.–?) ezredes. 1915. március 15-től szolgált a Magyar Királyi Honvédségnél. 1944-ben a 25. gyaloghadosztály 26. gyalogezeredének parancsnokaként részt vett az észak-erdélyi, majd az alföldi harcokban.

peltek. Emlékezetem szerint Szombathelyi Ferenc vezérezredes,¹⁰³ Ruszkiczay Rüdiger altábornagy¹⁰⁴ és még mások letartóztatása volt a HM részéről elrendelve. Kudar jelentette, hogy ezt a listát Feketealmy-Czeidnerrel¹⁰⁵ állították össze, illetőleg az általa már előbb összeállított polgári listát ott bemutatás után kiegészítették. A listát én is átnéztem s ez alkalommal megállapítottuk, hogy több olyan név szerepel, akik már előzőleg le lettek tartóztatva. Ezek mind magasabb állami funkcionáriusok, miniszterek, politikusok nevei voltak. Én ilyen letartóztatásokat nem rendelhettem el, mert ez a hatáskörömet meghaladta volna. Úgy tudom, a lista Vajna útján, de lehet, hogy más oldalról is minisztertanács elé került, amely hivatalos volt döntenie ezekben az ügyekben. Összesen körülbelül 60 politikai letartóztatott volt, ezekre nézve Vajna tud bővebb felvilágosítást adni, mert én nem foglalkoztam ezzel.

Vörös János altábornagy és Ujszászy vezérőrnagy¹⁰⁶ kézre kerítésére, mert a HM azt kívánta, tettem intézkedést és jelen voltam, amikor a NV rendeletére Lakatos volt miniszterelnök¹⁰⁷ a Belügyminisztériumban megjelent, akit Tihanyban való tartózkodásra utasított a kormány. Egyéb letartóztatási ügybe nem folytam be.

¹⁰³ Szombathelyi Ferenc (Győr, 1887. május 17.–Pétervárad, 1946. november 5.) vezérezredes. 1941. szeptember 6.–1944. április 19. között a Honvéd Vezérkar főnöke. A német megszállás után felmentették beosztásából, és hadbíróági eljárást kezdeményeztek ellene. A nyilas hatalomátvétel után ismét letartóztatták. Később Sopronkőhidára, majd Németországba hurcolták, ahol amerikai hadifogságba került. Hazatérése után, 1945. november 23-tól előzetes letartóztatásban volt. A budapesti Népbíróóság 1946. március 30-án főbüntetesként tíz évi fegyházra ítélte, amelyet később életfogytig tartó börtönbüntetésre súlyosbítottak. Mindmáig tisztázatlan körülmények között kiadták Jugoszláviának, ahol ismét perbe fogták, elítélték, majd kivégezték. 1993-ban – perújrafelvételt követően – a népbíróági ítéletet hatályon kívül helyezték. Visszaemlékezéseihez ld. GOSZTONYI, 1990.

¹⁰⁴ Ruszkiczay-Rüdiger Imre (Vaskoh, 1889. november 20.–Budapest, 1957. január 11.) vezérezredes. 1943–1944 között a HM anyagi főcsoport főnöke. A nyilas hatalomátvétel után a németek letartóztatták, 1945. január 28-tól nyilas, majd 1945. áprilistól orosz hadifogságban volt. 1948-ban a Népbíróóság 8 évre ítélte, ezt utóbb 3 évre mérsékeltek (1948–1951), amelyet a márianosztrai börtönben töltött. 1951. augusztus 15. és 1953. novembere között Kistarcsára internálták. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 295.

¹⁰⁵ Feketealmy-Czeidner Ferenc (Piski, 1890. november 22.–Zsablya, 1946. november 4.) vezérezredes. 1941. augusztus 1-jétől a szegedi V. hadtest parancsnoka. Csapatai részt vettek az újvidéki tisztogatási akciókban. 1942. augusztus 10-én beosztásából felmentették, majd nyugállományba helyezték. 1943. márciusától a Mátyásföldi Repülőgépgyár igazgatója volt. Közben az Újvidéken történtek miatt ellene hadbíróági eljárást kezdeményeztek, de Németországba távozott. 1944. február 10-én rendfokozatából elbocsátották, távollétében nem jogerősen halálra ítélték. Németországban rövid védőőrizet után, 1944. március 1-jén a Waffen-SS felvette állományába. A német megszállás után, 1944. április 28-án rehabilitálták mint nyugalmazott altábornagyot. A nyilas hatalomátvétel után, 1944. október 22-től a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnökének helyettese lett. 1944. december 22-től már nem töltött be hivalt, betegeskedett, gégerákkal operálták. Amerikai fogságba került, kiadatása után, 1946. május 22-én a budapesti népbíróóság halálra ítélte, egyúttal lefokozták és elbocsátották a Honvédség kötelékéből. 1946. április 10-én Jugoszlávia kikérte Magyarországtól. Az ottani hatóságok ismét halálra ítélték, majd kivégezték.

¹⁰⁶ Ujszászy István (Nagykőrös, 1894. augusztus 30.–?) vezérőrnagy. 1939. május 1.–1942. augusztus 1. között a 2. vkf. (hírszerző és kémelhárító) osztály vezetője. 1942. július 1-jei hatállyal kinevezték az ÁvK vezetőjévé. A német megszállás után letartóztatták, majd magyar védőőrizetbe került. A nyilas hatalomátvétel után bujkálni kényszerült. 1945. februárjában szovjet fogságba került. 1948-ban, egy rövid időre Magyarországra szállítják, ahol az államvédelmi szerv számára összeállítja feljegyzéseit. Ezután nyoma vész. Bővebben ld. SZAKÁLY, 2003. 354–355., KOVÁCS, 2007., valamint feljegyzéseihez HARASZTI, 2007.

¹⁰⁷ Lakatos Géza (Budapest, 1890. április 30.–Adelaide, 1967. május 21.) vezérezredes. 1944. április 1.–május 26. között a Kárpátok előterében harcoló 1. hadsereg parancsnoka volt. 1944. augusztus 29-én Horthy kormányzó kinevezte miniszterelnökké. Feladata lett volna a háborúból való kiválás

Kudar és két társának is a letartóztatását a németek az én tudtom és ellenkezésem ellenére hajtották végre. Erre vonatkozó előadásomat már megtettem.

Tudok Kállay Miklósnak¹⁰⁸ a török követségről való kijövele és letartóztatásáról, ami emlékezetem szerint novemberben történt, és a Külügyminisztérium intézte. Előzményeket nem tudtam. A belügyminiszteri irodámban, ahol egyben laktam is, ágyban fekvő beteg voltam, amikor megjelent nálam Bagosy [?] rendkívüli követ és közölte, hogy most hozták el a török követségről Kállay Miklós volt ME-t. Itt vannak kinn az előszobában Hain Péterrel. Elmondotta, hogy Kállay önként jött ki a követségről. Én mit sem tudva a dologról, intézkedni nem tudtam. Ezután Bagosyék elvitték, csak később tudtam azután meg, hogy Sopronkőhidára kísérték s ott mindaddig fogva volt, mígnem a németek ki nem vitték Németországba.

előkészítése. A nyilas hatalomátvétel után, 1944. október 21-én letartóztatták. Szabadulása után, 1945. április 1-jén a szovjet hatóságok internálták. 1946. január 29-én szabadult. Megvonták nyugdíját, 1951-ben kitelepítették, és csak 1957-től lakhatott újra a fővárosban. 1965-ben két évre szóló vízummal Ausztráliába utazhatott családtagjai meglátogatására. Ott érte a halálos szívroham. Emlékirata: LAKATOS, 1992.

¹⁰⁸ Kállay Miklós (Nagyhalász, 1887. január 23.–New York, 1967. január 14.) földbirtokos, politikus. 1942. március 9-től 1944. március 19. (22)-ig Magyarország miniszterelnöke, közben 1942. május–1943. július között külügyminiszter is. 1944. március 19-én a német megszállás napján a török követ-ségre menekült. 1944. november 17-én önként elhagyta a követséget, a nyilasok Sopronkőhidán bebörtönözték, majd a németek Mauthausenbe, utóbb Dachaubá vitték. A háború után előbb Olaszországban, majd 1954-től az Egyesült Államokban telepedett le. Róla bővebben ld. KÁLLAY, 1991.

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Kiadatlan források

- ÁBTL V-130.792 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára / Ládai István vizsgálati anyagai
- BFL XXV. 1. a. 4995/1946. Budapest Fővárosi Levéltár / Ládai István népbírói anyagai
- ÁBTL V-96.915/1. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára / Radó Endre és társai
- MOL K-775. Magyar Országos Levéltár / A nyilas belügyminisztérium anyagai

2. Kiadott források és szakirodalom

- BERÁNNÉ-HOLLÓS
1977 BERÁNNÉ Nemes Éva–HOLLÓS Ervin: *Megfigyelés alatt. Dokumentumok a horthysta titkosrendőrség működéséből 1920–1944.* Budapest, 1977.
- BRAHAM
1997 BRAHAM, Randolph L.: *A népiirtás politikája. A holocaust Magyarországon.* Budapest, 1997.
- DOMOKOS
1978 DOMOKOS József: *Két per egy kötetben.* Budapest, 1978.
- GOSZTONYI
1990 Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése 1945., sajtó alá rend., bev., jegyzetek: GOSZTONYI Péter. Budapest, 1990.
- HARASZTI
2007 Vallomások a holtak házából – Ujszászy István vezérőrnagy fogságban írott feljegyzései. Szerk. HARASZTI György. Budapest, 2007.
- HOLLÓS
1971 HOLLÓS Ervin: *Rendőrség, csendőrség VKF/2.* Budapest, 1971.
- KÁLLAY
1991 KÁLLAY Miklós: *Magyarország miniszterelnöke voltam 1942–1944.* Budapest, 1991.
- KÁLLAY–PINTÉR–SIPOS
1984 *A Magyar Front.* Öszeáll. KÁLLAY Gyula–PINTÉR István–SIPOS Attila. Budapest, 1984.
- KARSAI
1978 Szálasi naplója – A nyilasmozgalom a II. világháború idején. Szerk. KARSAI Elek. Budapest, 1978.
- KISS
1974 Kiss Sándor: *Emlékeim Kiss János altábornagyról.* Budapest, 1974.
- KÖVÁGÓ
1994 KÖVÁGÓ József: *Emlékezés a náci-ellenes magyar katonai ellenállásra.* Budapest, 1994.

- KOVÁCS
2001 KOVÁCS Zoltán András: *Csendőrsors Magyarországon 1945 után*. In: *Katonai perek 1945–1958*. Szerk. OKVÁTH Imre. Budapest, 2001. 103–139.
- 2002 KOVÁCS Zoltán András: *A Nemzeti Számonkérés Szervezete – A magyar állambiztonság egy ismeretlen fejezete*. In: *Századok* 136 (2002) 5. sz. 1131–1160.
- 2007 KOVÁCS Zoltán András: *A Janus-arcú tábornok. Adalékok Ujszászy István pályafutásához*. In: HARASZTI, 2005. 92–167.
- LACKÓ
1966 LACKÓ Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935–1944*. Budapest, 1966.
- LAKATOS
1992 LAKATOS Géza: *Ahogy én láttam*. Budapest, 1992.
- PATAKY–ROZSOS–SÁRHIDAY
1990 PATAKY Iván–ROZSOS László–SÁRHIDAY Gyula: *Légiháború Magyarországon felett 1–2*. Budapest, 1990.
- SIPOS–RAVASZ
1997 *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A–ZS*. Főszerk. SIPOS Péter, szerk. RAVASZ István. Budapest, 1997.
- SZAKÁLY
2001 SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938–1945*. Budapest, 2001.
- 2003 SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938–1945*. Budapest, 2003.
- ZINNER–RÓNA
1986 ZINNER Tibor–RÓNA Péter: *Szálasiék bilincsből II*. Budapest, 1986.

3. Hivatalos kiadványok

- BK Belügyi Közlöny
BKHL Budapesti Közlöny – Hivatalos Lap
NK Népbírósi Közlöny

Simon Zsuzsanna

Elsodort élet – Szabó Dezső húgának emlékei

A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Archívumában található egy kéziratos feljegyzés, amelynek szerzője Szabó Irén, Szabó Dezső legkisebb húga. Az Eötvös Könyvtár bélyegzőjével ellátott, az *Emlékeim Szabó Dezső író bátyámról* címet viselő kézirat „körutazásának” rejtélyeit egyelőre nem ismerjük minden részletében. A visszaemlékezés a szerző szerint eredetileg az Írószövetségnek készült, a dokumentum borítékjának címezése szerint azonban Szabó Irén az Irodalomtörténeti Dokumentációs Központnak, azaz az MTA Irodalomtudományi Intézete közvetlen elődjének küldte el írását.

A kézirat útjának feltárását nehezítette, hogy a szereplő intézmények közül az Eötvös Collegium még 1950-ben¹, az Irodalomtörténeti Dokumentációs Központ pedig 1956-ban megszűnt, és ma már a résztvevők közül is kevesen élnek. Az Eötvös József Könyvtár az 1950-ben átalakult Kollégium² könyvtárából jött létre, amelyet még abban az évben a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárához csatoltak, 1956-tól pedig az Irodalomtörténeti Intézet Eötvös Könyvtárává vált. E tényeket egészítik ki egy hajdani Eötvös Collegista, Harsányi István³ professzor életrajzi feljegyzései Szabó Irénről. A történetet Szabó Dezső személye kapcsolja össze, aki húszéves korától (1899-től 1904-ig) szintén a Collegiumban tanult mint magyar-francia szakos diák. Az író húgával 1944-ben a Színházi Magazin hasábjain közölt hosszabb interjút⁴ Jakab Antal újságíró segítségével, aki őt beteg és elkeseredett emberként mutatja be.

Az itt közölt visszaemlékezés csaknem tizenegy évvel az interjú után készült. Egyes tényei már régóta ismertek a Szabó Dezső pályájával foglalkozó kutatók előtt, de mint eredeti forrás figyelemre és tanulmányozásra érdemes, hiszen nemcsak a testvér szubjektív szemléletmódja követhető benne, hanem *Az elsodort falu* kortársaként élő szemtanúé is.

A nagyobb korhűség kedvéért, ahol lehetett, igyekeztem a visszaemlékező eredeti helyesírását megőrizni.

¹ Itt természetesen az eredeti, Báró Eötvös Loránd által 1895-ben megalapított intézményről van szó, amelynek nevét *Collegium*ként írták.

² Ekkor néhány évig a Tanfolyamellátó Vállalat kezelésében levő Diákszállóként működött. 1958-tól az ELTE Eötvös József [szak]Kollégiuma, 1991-ben a rehabilitáció után ismét „Eötvös Collegium”.

³ Harsányi István kilencvennégy éves korában, 2002-ben hunyt el. Korábban a Sárospataki Református Főiskola magyar–latin szakos tanáraként dolgozott, aki egyetemi évei alatt tagja volt az Eötvös Collegiumnak. Az író testvéréről összegyűjtött adatait 1985. szeptember 18-i keltezéssel jegyezte le.

⁴ JAKAB Antal: *Szabó Dezső húga*. Színházi Magazin, 1944, 11. sz., 7–9.

EMLÉKEZÉSEIM Szabó Dezső író bátyámról

Mottó:

„Elvállik úgyis, mi lesz velünk:
Magunkban leszünk vagy kilincselünk?
Lesz-e magyarság új célra, nagy okra?
Eb ura fakó,
Faljatok aggok,
Bízzátok ezt az ifjú magyarokra.”
Ady: Morognak a vének

(Gépen írni nem tudok, anyagim [sic!] nincsenek a legépelésére!)
Írtam az Írószövetség utasítására és küldöm oda.
Szabó Irén

Kedves Elvtársak!

A Magyar Írószövetség jelezte, hogy bátyám, Szabó Dezső író művei közül némelyik a közeljövőben napvilágot látnak. Természetesen akkor az Ifjúság is kell, hogy tanuljon róla, új megvilágításban.

1955. febr[uár] 19-én kelt 30/1535/955 számú levelében az Írószövetség utasít, hogy Dezsőről való emlékeimet egyenesen Önökhöz küldjem, tán fel tudják használni? Jelzem: E néhány sort nem pénzért írom! Jelzem: egy önkéntes ifjúsági szépirodalmi Előadó vagyok Én, aki 28 éve járom a világot különféle irodalmi témával. 20 évig felnőtteknek tartottam a magam dolgaival[sic!] Magyarországon, Éjszaka-Erdélyben, Csallóközben. Írónak, költőnek indultam, elég sok lelki rázkódáson, nyomorúságon, lakásmizérián mentem át, s meghalt bennem (Tán örökre?)[sic]. Jó előadó talentum vagyok, jó szavaló, aki 1913-ban színészvizsgát, felvételit tettem az Országos Színészegyesület előtt,⁵ nagyon szépen énekeltem, szavaltam, de családom és az intrikák elgáncsoltak. De tán Én sem voltam elég erős akaratú? Szavalni ma is tudok, és ezért kapok az Ifjúságtól virágokat, kérnek autogrammot. Jelenleg középiskolákban tartom inkább, a Hatóságok hozzájárulásával, az általam kissé személyesen ismert Adyt és József e[ltársa]t⁶ ismertetem.

Családom – Irodalmi

Már az anyatejjel hoztuk az Irodalom, Művészet iránti olthatatlan szeretetet. Regényt ne várjanak tőlem! Regényíró nem vagyok! Hosszú Életrajzot sem, mert 27 éves koromban egy goromba levelemért elszakadt,⁷ mert tiltakoztam, hogy Énrólam regényt írjon, mikor jelezte, hogy a Családról regényt ír (*Elsodort Falu*). [sic] Mikor meg 1920-ban megjelent az *Elsodort Falu*, [sic] fájdalom az egész családtól is elszakadt, egyes nővéreim tolakodtak hozzá, de Én nem zavartam sem levélben, sem személyesen. Így pesti életét nem tudom.

⁵ Országos Színészegyesület (1871–1938). A színigazgatók és színészek közös érdekvédelmi szervezete, amely a magyar színészet anyagi, szociális és erkölcsi védelmére 1871. április 6-án eredetileg *Magyar Színészközelget* névvel alakult meg. Hivatalos közlönye a *Színpad* (1869–1890) volt, majd a *Színészek Lapja*. 1939-től szerepét a Színművészeti és Filmművészeti Kamara vette át.

⁶ József Attila

⁷ Szabó Dezső

Mint egyetlen élő testvére küldöm e pár sort. 11 testvére között, csak Én vagyok s unokahúg, unokaöcs.

Eltársi tisztelettel

Szabó Irén nyug. pedagógus, szépirodalmi előadó

24-ke felé leszek Látványban,⁸ akkor feleljenek! Mellékelt bélyeggel csak annyit írjanak, [meg]kapták-e, nem-e vészett el. Címem. Látvány – Somogy megye, Balatonlellén át (Poste restante).

Szabó Dezső író született 1879 nyarán Kolozsvárt a Kőkert utcában a Holdampféle házban. Apám Szabó József kolozsvári születésű, előbb megyei majd törvényszéki tisztviselő volt, utóbb levéltárnok. 40 évig szolgálta az Államot. Forradalmi gondolkozású volt, aki 15 éves korában önként ment a harcba, mint honvéd 48-ban. ~~Nem is~~ Ez a korszak csodás volt! Percek alatt a gyermekből Ifjú lett, s az Ifjúból felnőtt ember. Nagy Kossuthiata volt, akinek⁹ hatalmas arcképe állandóan kifelé nézett az udvarra, mintha hívogatta volna magához az embereket. Kitűnő hivatalnok volt, aki meggyőződését semmi pénzért nem adta és előmenetelért.

Az olaszok szabadságáért Garibaldi[sic!]¹⁰ mellett harcolt. Gyönyörűen hegedült.

Apja Szabó ~~József~~ Ferencz ács mester volt, Anyja Fazakas Erzsébet kenyérsütőné. Apám vagyont nem hozott, egy házuk volt, azt is elbohémkodták, hegyen-völgyön lakodalom. Anyám nemes Mille Mária olyan bocskoros nemes családból származott, mint Ady, akik a forradalom alatt elszegényedtek. Az ő apja Mille János szintén harcolt 48-ban mint honvéd. Nevéről ítélve nincs kizárva, hogy román származású volt, akit később felszívott a szilágysági reformátusság. Anyám Türeből¹¹ született Kolozs megyében¹². Édesanyja Zilahról¹³ származott, Zilahy Kiss Anna, s ebből a családból származott későbbben Zilahy Ágnes egykori író, Zilahy Kiss Béla színpadi rendező, s állítólag Zilahy Lajos¹⁴ is rokonunk Dezső szerint, Én nem ismerem Őt.

Apám rokonaiban színészek is voltak, egyike, Ajtayné Szabó Pepi Kolozsvár egykori jeles primadonnája¹⁵ volt.

⁸ Látvány – Somogy megyei község, nem messze a Balatontól, amelyet az oklevelek 1325-ben említettek először királyi birtokként – a középkor idején virágzó település volt. A XIV. században a fontosabb szőlőtermő helyek közé tartozott. A török hódoltság idejére a népesség nagy része kihalt, és csak a XIX. században kezdett ismét növekedni a lakosság száma és fejlődni a község.

⁹ Kossuth Lajos képe

¹⁰ Giuseppe Garibaldi (Nizza, 1807–Caprera, 1882) – olasz szabadsághős, az egységes Itáliáért harcoló hadsereg egyik vezére. Harcolt az 1848-as forradalmakban is, ezért kapta a *két világ hőse* nevet. Csapatában magyarok is küzdöttek, a legismertebbek Tüköry Lajos és Türr István.

¹¹ Türe (ma: Turea, RO), Kolozs megye. Már az Árpád-korban említik az oklevelek. Mint sok más környéki falu, Türe is a kolozsmonostori apátság birtokát képezte, lakói jobbágyok voltak. A középkori urbáriumok vagyonyjegyzékei jószágokban bővelkedő jobbágycsaládokról tanúskodnak.

¹² Kolozs megye ma: Cluj, RO

¹³ Zilah, ma: Zalău, RO

¹⁴ Az író Zilahy Lajosról van szó (Nagyszalonta, 1891. márc. 27.–Újvidék, 1974. dec. 1.)

¹⁵ Szabó Pepi Josefa (? , 1844 – Cinkota, 1924.) színésznő, énekesnő, operett- és népszínműénekes. Első férje Keresztesi Papp Miklós (Dés, 1837–Kolozsvár, 1880) a Magyar Polgár alapítója, a Korunk, a kolozsvári Színházi Közlöny, majd a Hölgyfutár szerkesztője. Második férje Ajtai K. Albert nyomdaigazgató.

Dezső 11 évvel volt idősebb, mint Én. A 14 gyermek közül (három halva született) 10-diknek érkezett.

Édesanyám elbeszélése szerint szép szőke nagy kékszemű kisfiú volt, rendkívül anyás. 1 éves korában már folyékonyan beszélt és járt. 3 éves korában már epedve hallgatta nővéreim meséit. A kalauznak is feltűnt okossága, mikor Anyámmal együtt utaztak, megfogta kezét, végigvezette az I. osztályú kupékon és azt mondta Dezsőnek: „Dezsőke tanuljon, mert maga olyan okos, ha maga tanul, magából még Miniszter is lehet és ilyen kupében bársonyülésen fog utazni”. Szegény Dezső a miniszteri székre sohasem pályázott.

6 éves lehettem, ő olyan 17 éves kamasz fiú. De sohasem felejttem el azt a temetési jelenetet. Eltört a bili. Beletette egy skatulyába és pajtásaival virágkoszorúkat tettek a skatulya tetejére és szomorú jelentéseket küldtek az udvaron lakóknak és a szomszédoknak. Az erdélyiek annak rendje és módja szerint megjelentek a temetésen, Dezső elkérte Anyám kötényt palást gyanánt és egy olyan isteni prédikációt vágott ki az edény mellett, hogy a jelenlevők elfeledkeztek arról, hogy egy hitvány jószág nyugszik a skatulyában és hangos zokogásban törtek ki. Ez is a nagy tehetségét bizonyítja, hogy tudott hatni a jelenlevőkre, hogy elfeledkeztek a valóságról. Aztán a kis kertben végső álomra helyezték a szerencsétlen eltört edényt, ahol Dezső fejfát állított emlékének: „Itt nyugszik Bili néni, élt 3 évet, áldás poraira, nyugodjon békével”. Már előbb történt, édes Anyám mesélte, hogy Dezső 6 éves lehetett, mikor Habsburg Jóska jött Kolozsvárra. Dezső maga mellé vett három hasonló korú Pajtást, lementek a Fő térre, ott meghúzódtak egy kapu alatt, s mikor a Nép él-tette Ferencz Józsefet, a kis lurkók torkuk szakadtából kiáltották = (Éljen ~~Ferencz József~~, Le a Habsburgokkal!”. Az ügyeletes Rendőr nemhogy megdorgálta volna őket, hanem fölkapta mind a négyet és homlokukon csókolta őket.

Az elemiben, mikor felment, már mindent tudott, amit egy első osztályosnak tudni kellett. Mert 4 évvel idősebb intelligens, de örök beteg Erzszi nővérem megtanította, aki óvónőnek készült felsőbb leányiskola után. De ágyba került. Első eminens volt úgy az elemiben, mint a gimnáziumban. Különösen a nyelvekkel dobálózott. Francia, latin. Egy gyengéje volt, a rajz, amiből mindig 3-asa volt, mert nem akarták gyönyörű bizonyítványát elrontani. Engemet megtanított szépen szavalni, hogy már óvodás koromban művészi gesztusok kíséretében szavaltam Dezső Arany 'Bolygó zsidóját'.

Ifjúságomra egy kis árnyák is borult. Apám születésem után nagyon ideges ember lett, mert Anyám megtagadta a nemi életet a 14 gyerek után.

Minden este féltékenységi jelenetek játszódtak le, Dezső úgy látszik úgy raktározta el az elméjében, hogy Apám iszákosságában csinálta a jeleneteket. Így ír apámról a „Bölcsőtől *Budapestig*” c. életrajzában. Ez nem igaz, mert akkor nem lett volna olyan kitűnő hivatalnok. Hivatal után bement a cukrászdába 1-2 pohár rozsólisért (likőr), ebben volt az iszákossága. Két életű ember volt, otthon zsarnok, másokhoz s a Hivatalban mindenki szeretett „Szabó bácsi”-ja volt. A Törvényszéki Igazgató nem is hitte, hogy olyan volt otthon, ha anyám panaszkodott.

Apám modoráért Anyám megkérte Kovács Dezsőt, a [kolozsvári] ref. Collegium¹⁶ akkori Igazgatóját, vegyen védő szárnya alá és adjon helyet az Internátusban. El is fo-

¹⁶ Az első magyar tannyelvű protestáns iskola, 1545-ben nyílt meg a kolozsvári „óvári klostromban”, rektora a wittenbergi egyetemen végzett Vizaknai Gergely volt. Ebben az intézetben felváltva tanítottak evangélikusok, reformátusok, majd unitáriusok. 1557-ben az országgyűlés kérésére Izabella

gadták, ott evett és lakott, és csak Vasárnaponként járt haza szülei látogatására. Így ritkán találkoztunk, futólag. Kollégiumi életéről nem sokat tudok, hisz gyerek voltam. Az tény, hogy remek tanuló volt, de hogy odabent akár ő, akár a többi valami szociálista, kommszomoli[sic] tevékenységet fejtettek volna ki, akkor még erről szó nem lehetett.

Azonban a kolozsvári ref. Collegiumhoz a sírig forró szerelem fűzte, mert Apa helyett Apát talált a Tanárokbán. Ezért könyveinek összes kiadó[i] jogát a kolozsvári ref. Collegiumra hagyta, hogy annak jövedelméből szegény erdélyi paraszt gyerekeket tanítsanak felekezeti különbséget nélkül. Én és Erzsí nővérem le is mondtunk a reánk eső jogról. Az unokák azonban nem, s egy értékes unokaöcsém ezért máig is haragszik reám, hogy lemondtam.

A Kolozsvári Ref. Collegiumból bevették az Eötvös Collegiumba,¹⁷ ahová akkor az ország legkitűnőbb 30 tanulóját vették fel, szám szerint 30-at ösztöndíjjal. Tán Dezső is ellehetett volna az eszével, hisz nagy protekció kellett ide, ha Tisza István¹⁸ egy iskolalátogatáskor meg nem kedveli talpraesett feleletéért. Éppen algebra óra volt, s a feudális nagy úrnak imponált a Dezső esze. Az Eötvös Collegiumban szintén vezetett a tanulásban. Előbb félreismerte magát, s ügyvédnek indult, de otthagytta a jogot s magyar–francia szakos tanárnak készült. Haza nem igen jött Kolozsvárra. Otthonunkra egy nagy árnyék borult, egy súlyosan alkoholista bátyám és egy örök beteg leány, akit a „Megered az eső” című és félben maradt regényében örökölt meg későbbben.

Vakációra a hegyeket, a vidékeket járta, s a nyelvjárást tanulmányozta. Rajongott a Természetért! Legtöbb nyarat Jenő ref. pap bátyámnál töltött Barátoson, Ilyefalván,¹⁹ aki szintén költő volt. Szegény Jenő mindig szeretettel fogadta, nem tudom, későbbben miért érdemelte meg az „Elsodort *falu*”[sic] Farády Jenő eltorzított alakját.

Mivel Én útján nem kísértem, Eötvös Collegista korában háromszor sem láttam, ez idő alatt alakjából sem sokat tudok. Azt tudom, hogy megkérte Bartoniek,²⁰ a Collegium Igazgatójának lányát, Juliskát, aki későbbben polglári isk[olai] t[anár]nő lett. Az apja nem adta Dezsőhöz, az idősebb lányát szánta neki, de Dezsőnek az nem kellett. Komolyan aztán ~~azután~~ már nem gondolt a házasságra sohasem.

B[uda]pestről szintén ösztöndíjjal a párisi Sorbonne egyetemre küldték. A magyar és francia minden rokon nyelvét megtanulta. Finn, ugor stb., megtanult olaszul is. 11 élő nyelven írt, fordított, beszélt. ~~Dezső~~ Akkor már özvegy Anyám azt kérdezte: „Dezső, hány nyelven tudsz beszélni?” Azt felelte. „Mama! A nyomorúságot 11 nyelven tudom kifejezni!”. Párist²¹ és a francia nemzetet nagyon szerette. „Vogul szóképzés” c. művével le akart doktorálni. De utolsó percben visszalépett: „Szabó Dezső úgyis Szabó Dezső”. Mikor Anyám önhittségére figyelmeztette, azt mondta: „Mama! A forint tudja, hogy nem négy krajcár!”

királyné engedélyezte, hogy a kolozsvári dominikánusok üresen maradt zárdájában iskola működjön. Ez az első helye a reformátusok iskolájának.

¹⁷ Ld. a 2. sz. jegyzetet

¹⁸ Tisza István (Geszt, 1861–Budapest, 1918) konzervatív politikus, miniszterelnök, az MTA tagja.

¹⁹ Ilyefalva = Illyefalva (ma: Ilieni, RO)

²⁰ Bartoniek Géza (Szárzafalu, 1854–Budapest, 1930) – fizikus, pedagógus. Az Eötvös Collegium igazgatója 1895–1927 között.

²¹ Párizs (F)

Párisból hazajövet Báró Butler gyermekei mellé került Nógrád m.[egyé]be, aki-
nek a felesége Madács²² [sic] leány volt. Csupa történelmi levegő!

Pár hónap után az Állam kinevezte a székelyudvarhelyi reálhoz tanárnak. Nö-
vendékei rajongásig szerették. Ő rosszul érezte magát a kisvárosi pletykák és kicsi-
nyességek fojtó légkörében.

Itt született az első műve. Kis lélektani mű, egy fiatal tanár tusakodását rajzolja
meg, aki szeret egy nőt, de nem, nem veheti el, mert fél, hogy az utódok alkoholiz-
ták lesznek, mivel a családjában voltak ilyenek. Fél az átörökléstől. S megrajzolja
háttérben a kisváros kicsinyes alakjait. A műben a tanár ő akar lenni.

Ezután írta: „Mesék a kacagó emberről”, „Egyenes úton”, „Tanulmányok” c. mű-
vét. Utóbbiban nagy államférfiakat, költőket és írókat bírál. Ez időben volt a „Nyu-
gat” munkatársa. Adyt ő hozta felszínre a Nyugatban. Ady 2 nyáron felkereste Ko-
lozsvárt, de nem volt otthon. De amíg Dezső rajongott Adyért, Ady nem szerette
Dezsőt. Nálunk ki is nyilatkoztatta. T.i. Ady is féltékeny volt a más tehetségére.

Székelyudvarhelyről Nagyváradra helyezték, ahol egy tanártársával párbajo-
zott. De nem annyira ezért helyezték el büntetésből Székesfehérvárra. Állítólag ő
ki is akarta provokálni a büntetését, hogy Székelyudvarhelyről meneküljön. Ezért
mikor Kenesey Kolozsvári ref.[ormátus] püspök fehér ruhás lányok kíséretében
jött Egyházat látogatni, a vendéglőben a cigánnyal a „Te benned bízunk” 90-ik ref.
zsoltárt húzatta és csárdást járt reá.

Székesfehérvárra helyezték, ott is párbajozott egy tanárral, innen Sümegre tet-
ték, ott is összeveszett egy tanárral. 15 év alatt nem is emlékszem, hogy hány he-
lyen volt.

Az első világháború alatt Ungvárról került Budapestre, ahol a Károlyi-kor-
mány²³ a Vas utcai Főreál iskolába helyezte tanárnak.

Tanársága alatt is csak háromszor jött haza! Akkor is feszt vizitre jött csak. 10
éves korom óta 6-szor ha láttam. Így engem nem ismert meg lelkiileg, s helyet adott
rosszindulatú Ilona nővérem rágalmainak (az *Elsodort falu* [sic] Kuncznéja, külön-
ben Henczéné).

A 19-es kommün az Írói Direktórium tagjává nevezte ki. Ez idő alatt írta az „*El-
sodort falut*” [sic], ami 20-ban korára nagy hatással volt. Az alvó Nemzetet, az alvó
falut akarta felrázni tespedéséből. Jenő bátyámat torzítva állítja be, Kunczné meg-
felel. Farkas Miklós Ady, János ő. János alakjában gyönyörűen rajzolja az igaz sze-
relmet. Jóval későbbben ugyan tagadta, hogy élő alakokat ábrázolt volna, de min-
denki ráismert mindenkire, pláne az erdélyiek és székelyek.

Csak azt nem tudja senki, hogy Juditban torzítva engemet rajzolt. Szerettem a
vőlegényemet, akadályt gördített a háború egybekelésünknek, ezt neki 1927-ben
megírtam, s akkor örökre elszakadt tőlem. Fantáziájával kiszínezett, Ilona nővé-
rem toldott hozzá, Mert Én akartam színésznő lenni, Én voltam Pesten, nekem volt
hosszú szép szőke hullámos hajam. Vőlegényem spanyolban meghalt. S Jenő a Ju-
ditért is megorrolt reá örökre, mert 16 éves lányát Juditnak hívták. De ártatlanul 16
éves korában férjhez ment egy román katonatiszthez. Úgy születtem Én Juditnak,
hogy 1917-ben írta, hogy regényt ír a családról. Bírósággal fenyegettem, ha rólam
ír. Így nem Irén névvel, Judit néven írt meg.

²² Madách Imre [rokona]

²³ Károlyi Gyula (Nyírbakta, 1871–Budapest, 1947) – politikus, miniszterelnök, az MTA tagja

A mű nyelve gyönyörű magyarsággal van megírva, ahol nem malackodott.

Stílusa szép, újszerű, *Az Elsodort falu* nemcsak politikai mű, de társadalmi regény is. De mit ismertessem, hiszen Önök ismerik. Az „Elsodort *falut*” [sic] követte a legszebb műve, a „Segítség”, egy örökös jajkiáltása a magyar Nemzetnek! Mert ma is vannak Kossuth-díjasok, de vannak, akikről nem is tudnak, és lehetnének egetverő lángeszek, de nincs meg egy asztaluk, egy kis szobájuk, ahol írjanak. Két művész szerepel a regényben: Baczó Mózes költő és Boór Bálint szobrász. Baczó Mózes verseivel hijában megy Habina Püspökhöz, fut szerkesztőségről szerkesztőségre, el sem is olvassák. A fiú éhen hal.

Gyönyörű jelenet, amikor Baczó Mózes költő hazamegy a Holdvilág utcai kis házba édesanyja leülteti az ágyára, mint kiskorában és elimádkoztatja vele a Mi-atyánkot. Boór Bálintot az úri társaság kiközösíti, mert a magyar parasztot ábrázolja szobraiban. Végül megunja a komédiát és a tengerbe ugrik, s kiáltja a pusztuló Magyar Nemzet felé: Segítség! Szép alakja ennek a regénynek Katica. Aki hűséges szerelemmel kíséri Boór Bálintot. E 3 kötetes regényben sok a sümegei vonatkozás. A sümegiek szeretnék ha megjelenne. Ne mondjátok, hogy fasiszta volt. Ő csak a zsidó tőkét üldözte, mint a nagy papi birtokot és az arisztokráciát is.

Nem a német népet gyűlölte, hanem a magyarkodó svábokat, akik duzzadtak a hazafiságtól. Mindig a mellüket verték, de a magyar néppel nem törődtek. Az ilyenek titkon Németország karjaiba akarták juttatni Magyarországot. Ezt a tényt jelképezi a „Feltámadás Makucskán” című zseniális szatírája is. Az sem igaz, hogy a parasztot a Munkásságtól el akarta választani. „Élet és Irodalom” c. folyóiratában, amit Földi [Földi] Mihállyal és Féja Gézával²⁴ szerkesztett, azt írja: „A szociálista munkásság intelligenciája sokkal nagyobb mint a rohadt középosztályé.” Tény, hogy a magyar Jövőt a parasztságban látta, de azt hiszem az erdélyire gondolt, amely más mentalitású, nem olyan anyagias. De minden kisembert pártolt, ~~aki~~ ezt bizonyítja „Jaj”, „Ölj”, „Panasz”, „Tenger és Temető”, „Karácsony Kolozsvárt” és a legszebb füzet: „A kötél legendája”.

Műveit nincs miért tovább soroljam, ezt megbírálni az Önök kötelessége. Sem időm; mert kenyér után kell járjak, sem helyem. Adjatok egy kis cellát, ahol csak Én legyek, életemet ne szagosítsa be a hétköznapiok durva levegője, s megírom a világ legszebb életrajzát, az enyémet! Mint megírtam, 1927-ben a látrányi papi lakban Sásdi Sándor kiadatta volna a Pécsi Naplóval 300 forintért, de pénzem nem volt, meghalt a mű. A tavaly nyáron összekapva megírtam, de egy nagy lelki rázkódás, igazságtalanság ért, s gyenge dolog. Bevitettem az Írószövetségbe, de ha Önökhöz beküldték, tegyék tűzbe!

Ismerik a Szabó Dezső füzetét?²⁵

Tehát mikor megírta az „Elsodort Falut” [sic], családjától elszakadt – Pesti életéről nem tudok. Ez Szabó Dezső az író. Elszakadását azzal érvelte, hogy amennyiben lemondott jogos tanári állásáról, jogos 15 éves nyugdíjáról, hogy önzetlenül harcoljon a Nemzet érdekeiért, nehogy protekcióját kérjük. Nem is zavartuk. Takaró volt ez, bizony önző volt szegény. Halála körülményeit biztosan nem tudom. 1940-től 1946-ig Kolozsvárt éltem. Ő meg 1945. évi jan. hó 13-án du. ½ 5-kor halt meg. Erről tán taka-

²⁴ Féja Géza (Szentjánospuszta, 1900–Budapest, 1978) – író, publicista, volt Eötvös collegista

²⁵ A Szabó Dezső könyvtárából először az Eötvös Collegiumba került füzetsorozat (250 db), amelyet minisztériumi utasításra az ötvenes évek elején az Országos Széchényi Könyvtárnak kellett átadni.

rítónője tudna, aki sírjára is visz virágot. (Kerepesi 24. parcella, 16-ik elhagyott sír). De nem tudom, hol lakik a takarítónő.

Sokat tudna róla Mitsányiné Granya nevű orosz nő, vámtanácsos felesége, lakását nem tudom. Kolozsvárra 40-be jöttek, 46-ba Budapestre, onnan is jöttek le. Az egyetemet végzett nő, a cári Oroszországból került ki. Egyetlen leány, kit Dezső megtűrt, levelezett vele, az meg járt hozzá. Emléke is van tán Dezsőtől?

Unokaöcsém, akivel jóban nem vagyok, az életrajzot valamivel tán ki tudná egészíteni. Dr. Hencze Béla kiváló tanár címet nyert magyar szakos, Veszprém megye gimnáziumi szakfelügyelője. Pápa gimnázium, ő meg éppen a későbbi életéről tud talán? Dezső nagy kegyesen engedte néha, hogy a könyvtárát ez okos fiú rendezze.

Beszéljek a Szabó Dezsőről, az önző, kegyetlen emberről? Feleljetek! Tán nem! Hátha kedvetek menne, hogy munkája megjelenjen. Mert amit tanít, a Tanító maga is csodálja!

Elvtársi üdvözléssel
Szabó Irén
Szépirodalmi iskolai Előadó
Nyug[almazott]. Pedagógus

Visszaemlékezés

Kaptuk a rémhírt Én és Erzs.
László Dezső Esperes hozta hozzánk.
Szűkösen voltunk, dideregtünk,
Éppen elfogyott a fánk.

„Nyilasok ölték meg a Mestert
Német törnek esett áldozatul!
Mi csak Erzsivel egymásra néztünk,
De számára nem volt könnyünk.

Motyogtunk valamit: Hazafy volt.
Sok szép virágot termelt, sok betűt.
De szívünkben régen kilakoltattuk.
S a Testvér élt lelkünkben, mint halott.

Mindent meg lehet bocsájtani,
De bemocskolt becsületet soha!
S ha van túlvilág, gondolj Dezső
A szegedi Rendőrkapitányra.

Celldömölk, 1955. évi 3. Hó 3-án. Szabó Irén

Tüskés Anna

Jean Rousselot levelei Illyés Gyulához (Válogatás)

Jean Rousselot (1913–2004) életműve több ponton érintkezik a XX. századi magyar irodalommal.¹ Ez az *œuvre* rendkívül sokrétű: Rousselot az *École de Rochefort* költői iskola tagja, regényíró, irodalomtörténész, kritikus, rádióműsorok szerkesztője, festő, számos könyv szerzője. A hatvanas és hetvenes években Rousselot volt az egyik legismertebb kortárs francia költő és író Magyarországon, aki sokat tett a magyar irodalom franciaországi tolmácsolásáért.

Kapcsolata a magyar irodalommal Bach János révén kezdődött az 1940-es évek közepén,² a francia költő neki ajánlotta *Le voleur de gloire* című versét az 1946-ban megjelent *La Mansarde* című verseskötetében.³ Illyés Gyulával 1956 tavaszán Párizsban ismerkedett meg, és ettől kezdve egyre szorosabbá vált viszonya a magyar kultúrával.⁴ Illyés haláláig tartó kapcsolatuk rendkívül gyümölcsöző volt a magyar irodalom franciaországi terjesztése szempontjából, amelynek egyik fontos dokumentuma kettejük levelezése. Mivel Rousselot nem gyűjtötte módszeresen az általa elküldött leveleket, az Illyés-hagyatékban fennmaradt mintegy száz levele, képeslapja és távirata tanúskodik barátságukról. Az írások jelenleg az Illyés-hagyatékban találhatók. A Rousselot-hagyatékban a költő lánya, Anne-Marie Rousselot közlése szerint Illyés-levelek nem maradtak fenn.⁵

Illyésen kívül Rousselot kapcsolatban állt az akkori magyar irodalmi élet számos személyiségével (Jankovich Ferenc, Dobossy László, Tóth István, Gara László és Lipták Gábor), ahogy ezt a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárában őrzött levelek bizonyítják.⁶

Versfordítói tevékenységét József Attila verseinek franciára adaptációjával kezdte, majd részt vett a Gara László szerkesztette *L'Anthologie de la Poésie hongroise* munkálataiban.⁷ Az *ember tragédiája* fordítását hosszabb magyarországi tartózkodás előzte meg.⁸ Ezenkívül franciára ültette át Vörösmarty Mihály *A vén cigány* című versét és Móricz Zsigmond *Légy jó mindhalálig* című regényét, valamint Janus Pannonius válogatott költeményeit.⁹

¹ Köszönöm Illyés Máriának, Stauder Máriának és Benda Mihálynak, hogy támogatták kutatásaimat.

² Préface de l'adaptateur. In: MADÁCH, 1966. 24.

³ Rousselot, Jean, « Le voleur de gloire ». In: ROUSSELOT, 1946.; MARISSEL, 1960. 129–130.

⁴ Illyés Gyula kapcsolatáról a francia irodalommal ld. PENKE, 1976. 154–187; PENKE, 1978. 301–322.

⁵ Anne-Marie Rousselot 2008. január 20-án kelt levelében így ír: „Pour ce qui concerne la correspondance de mon père, je suis au regret de vous informer que j'ai retrouvé très peu de lettres et en tous cas, aucune de poètes, écrivains et traducteurs hongrois. Sans doute Jean Rousselot avait-il fait lui-même un grand nettoyage.”

⁶ Ltsz. 4337/110; 4545/47; 5307/27; 3668/150; 4719/70.

⁷ ROUSSELOT, 1958.; GARA, 1962.

⁸ ROUSSELOT, 1964b; MADÁCH, 1966.; KULIN, 2007. 155.

⁹ VÖRÖSMARTY, 1962.; MÓRICZ, 1969.; JANUS, 1973.

Első alkalommal 1956 októberének első felében jött Magyarországra,¹⁰ és budapesti tartózkodása során verset írt és ajánlott Kozmutza Flórának és Illyés Gyulának.¹¹ Az 1956-os forradalom Franciaországba eljutott hírei két költemény megírására ihlették.¹²

József Attiláról kismonográfiát írt; az ennek második felében közölt versek adaptációjában Gara Lászlóval és Gyergyai Alberttel működött együtt.¹³ A több évig előkészített,¹⁴ és 1962-ben megjelent *Anthologie de la Poésie hongroise du XIXe siècle à nos jours* című válogatásban Rousselot negyvennyolc francia költőtársával fordította francia nyelvre a kiválasztott műveket.¹⁵

Az *ember tragédiájának* francia adaptációja egyik legjelentősebb munkája a magyar irodalom franciaországi megismertetése szempontjából. Verses fordítását három prózai fordításkíséret előzte meg.¹⁶ A műhöz írt előszavában a fordítás keletkezésértörténetéről Rousselot megjegyzi, hogy kutatásokat végzett a Magyar Színházi Intézetben, és megnézte a darabot Komlós Tibor rendezésében 1964 októberében Budapesten, Illyés Gyula kíséretében. Előszavában szól kapcsolatáról Gara Lászlóval, aki a nyersfordítást készítette számára.¹⁷ Levelei arról is vallanak, hogy a munkát Brüsszelben, majd Budapesten folytatta, ahol Sőtér István és Illyés Gyula segítették.

A *Légy jó mindhalálig* 1969-ben megjelent francia nyelvű kiadása ugyancsak Rousselot és Gara szoros együttműködésének gyümölcse.¹⁸ Előszó hiányában csak Rousselot egyik Illyéshez írt levele tudósít a munkáról.¹⁹ Móricz regényén kívül Rousselot lefordította Déry Tibor *Kedves Bópeer...!* című munkáját.²⁰ A levelekben részletesen nyomon követhetjük Illyés Petőfi Sándorról írt könyvéből a Rousselot által készített francia fordítást, amely 1962-ben jelent meg.²¹

Illyés Rousselot-hoz írt levelei ismeretének hiányában is képet alkothatunk kettejük kapcsolatáról az 1956 és 1983 között időszakra vonatkozóan. Az első levelekben szakmai kérdések dominálnak, majd a kapcsolat rövid idő alatt a két család szoros barátságává mélyült. A két költő lányai – Illyés Mária és Anne-Marie Rousselot –, illetve feleségei – Kozmutza Flóra és Yvonne Rousselot – között is barátság alakult ki. Míg az ötvenes és hatvanas években Rousselot havonta írt levelet Illyésnek, a hetvenes években megritkult a levelezés.

A levelek tanúsága szerint Rousselot hosszú időn át lelkesedett a magyar kultúráért és sokat tett annak franciaországi tolmácsolásáért, amelyben Illyés Gyula és Gara László támogatta elsősorban. A levelek bemutatják a műhelymunkát, amely

¹⁰ ROUSSELOT, 1956b

¹¹ Rousselot, Jean, « Qui suis-je ici... ». ROUSSELOT, 1957. 3.

¹² Rousselot, Jean, « Ça va recommencer... » és « Le jeu et la chandelle ». ROUSSELOT, 1961a; ROUSSELOT, 1976a 152–158.

¹³ ROUSSELOT, 1958. József Attila verseinek francia fordításairól ld. VARGHA, 2003.; KULIN, 2007.

¹⁴ Ld. 12. levél.

¹⁵ GARA, 1962.

¹⁶ MADÁCH, 1896.; MADÁCH, 1931.; MADÁCH, 1960.

¹⁷ MADÁCH, 1966. 24.

¹⁸ MÓRICZ, 1969.

¹⁹ Ld. a 35. levél.

²⁰ DÉRY, 1975.

²¹ ILLYÉS, 1962.

során az adaptációk készültek. Gara 1966-ban bekövetkezett halála után Rousselot fordítói tevékenysége visszaszorult, de továbbra is folytatta a magyar irodalmat előadásokban és rádióműsorokban bemutató tevékenységét. *A Kegyenc* című Ilyés-dráma párizsi megjelentetésének és színházi bemutatójának szerzői jogi problémái kapcsán az egyik levél tanúsága szerint Aczél Györgyhöz fordult.²²

A barátság első éveiben a két költő ritkán találkozott egymással a vízumszerzés nehézségei miatt. Rousselot levelei az 1961-es háromhetes magyarországi tartózkodást követően arról vallanak, hogy útja során részleges betekintést nyert a magyar irodalmi és kulturális életbe: járt például Pécsen, ahol Csorba Győző megmutatta neki a várost és megismerte a *Jelenkor* című folyóirat tevékenységét.

A mintegy száz levél közül negyvenhárom választottam ki közlésre, amelyek megkülönböztetett figyelmet érdemelnek az irodalomtörténeti kutatás szempontjából.

Forrás

1.

[St-Germain-en-Laye, 1956. március 1.]

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Elnézést kér a késedelmes válaszáért. Beszámol arról, hogy találkozásuk óta megjelent az Europe című folyóiratban József Attila és Illyés néhány verse Guillevic és a saját adaptációjában. Örül, hogy megjelent Illyés verseskötete a Seghers kiadónál, amely lehetővé teszi számára költészete mélyebb megismerését. Elmondja, hogyan ismerkedett eddig a magyar irodalommal, Bach János, Armand Robin és Gara László segítségével. Beszámol aktuális munkáiról, Shakespeare és Heine-fordításairól. Mellékeli legutóbb megjelent művét, a Le luxe des pauvres című önéletrajzi munkáját.

Cher Gyula Illyés,

Pardonnez-moi de ne pas vous avoir écrit plus tôt. Votre lettre m'avait profondément touché. Je voulais y répondre, mais les jours ont passé, rongés inexorablement par les besognes plus ou moins serviles qu'un écrivain français doit faire pour nourrir les siens... Depuis, EUROPE a publié quelques traductions de vos poèmes et ceux d'Attila Jozsef, adaptées par Guillevic²³ et par moi.²⁴ J'en ai été infiniment heureux. Et ces jours-ci m'arrivent vos *Poèmes*²⁵ de chez Seghers,²⁶ qui me permettent de faire plus amplement connaissance avec votre personnalité et avec votre poésie. Vous êtes un *homme* et un grand poète!

Vous ne remerciez jamais trop Ladislas Gara.²⁷ Cet homme modeste, exquis, brûlant d'amour pour la poésie, est en train de faire découvrir la Hongrie poétique

²² Ld. 33. levél.

²³ Guillevic, Eugène (1907–1997), költő.

²⁴ *Europe*, 34 (Janv.-Fév. 1956) n. 121–122, 173–177.

²⁵ ILLYÉS, 1956a

²⁶ Seghers, Pierre (1906–1987), költő és kiadó. A « Poètes d'aujourd'hui » és az « Autour du monde » sorozat kiadója.

²⁷ Ebből a bekezdésből idéz Illyés Garának 1956. március 26-án kelt levelében. KULIN, 2007. 61.

– et de la faire aimer! à des masses de gens qui n'en avaient pas la moindre idée. En ce qui me concerne, j'en étais à Ady, assez difficile à pénétrer pour des Français, tant son langage est particulier. Un ami hongrois, en 45, revenant d'un camp de concentration, m'en avait traduit, à livre ouvert, de nombreux fragments et j'avais été emballé.²⁸ Plus tard, les traductions de Robin, par contre, m'avaient déçu.²⁹ Je m'aperçois aujourd'hui, grâce à Gara, que le pathos qui me gênait, c'était Robin qui en était responsable. J'ai adapté une dizaine de pièces. Et, dans l'intervalle, je traduisais des sonnets de Shakespeare. Et depuis lors, je me mets dans la peau – ou j'essaie! – d'Henrich Heine. C'est Gara qui a tout déclenché...

Je voudrais travailler maintenant de plus près et plus amplement votre œuvre. Gara y pourvoiera, j'en suis sûr. Ah, le bourreau!

Aujourd'hui, je mets à la porte pour vous, mon dernier livre. Un récit autobiographique: *Le luxe des pauvres*.³⁰

Encore mille pensées d'admiration, de respect et d'amitié.

Jean Rousselot

2.

Étang-la-ville, 1956. október 19.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Megköszöni Illyésék vendéglátását Budapesten, és örül, hogy nemsokára viszontláthatja Illyés Gyuláné Kozmutza Flórát és Illyés Máriát Étang-la-ville-ben. Jelzi, hogy visszatérte óta még nem találkozott Gara Lászlóval, de hétfőn együtt ebédelnek. Elnézést kér levele rövidségéért.

Cher grand ami,

C'est le retour, avec le tohu-bohu des images dans la tête, et déjà l'affrontement des falaises du „boulot”. Ce mot hâtif pour vous dire quelle joie ce fut pour moi de vous revoir, de vous entendre vivre, d'être assis dans votre foyer heureux. Vous avez été fraternel et je vous dois des heures inoubliables. Soyez-en, du fond du cœur, remercié. Je viens de téléphoner à mon ami. Il me dit que le visa *va être accordé*. Le retard s'explique par un freinage général, depuis quelque temps, dont il ne connaît pas les raisons. Donc nous allons avoir prochainement la joie d'accueillir Madame ILLYES, redoutable femme aux tests... Qu'elle n'oublie pas de téléphoner au 99 à l'Étang la ville. Elle est attendue avec impatience et chaleur! Et bien sûr, votre fille également!

Je n'ai pas encore revu Gara. Mais lui ai téléphoné. Nous dînerons ensemble lundi et nous aurons pas mal de choses à nous dire!

Excusez la brièveté et la mauvaise écriture; comme on chante dans *Mignon*:

²⁸ Bach János. Rousselot ezt a történetet elmeséli a *La Tragédie de l'homme* előszavában is: MADÁCH, 1966. 24.

²⁹ ADY, 1946.

³⁰ ROUSSELOT, 1956a Illyés könyvtárában IGYK 3116 jelzeten szerepel, dedikáció: „Pour Gyula Illyés grand poète, et homme véritable cet épisode (lointain) et ma proche et admirative sympathie Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 160.

« ...je suis encor tout étourdi
j'en suis à mon premier voyage... »³¹

Ce ne fut pas le « premier », mais l'un des plus beaux que de ma vie je fis.
à très bientôt!
votre affectueux

Jean Rousselot

3.

Étang-la-ville, 1957. január
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol arról, hogy közölték Illyés több versét, például az Egy mondat a zsarnokságról és az Óda egy miniszterhez címűt, szolidaritásuk kifejezéséért. Közli, hogy nemsokára meg fog jelenni az Hommage des poètes français aux poètes hongrois Superville, Jouve, Cocteau, Roy, Frénaud, Emmanuel, Cayrol, Masson, saját maga és mások fordításában, Seghers kiadásában.

Cher ami,
encore une tentative directe pour avoir de vos nouvelles. Inutile de vous dire que ma pensée ne vous a guère quitté. Inutile aussi, je pense, de vous dire que mon cœur est branché sur le vôtre et sur celui des poètes et des écrivains que nous aimons. Une version de votre grand poème de 1950 a été donnée ici.³² J'en publie une autre, ainsi que plusieurs poèmes de vous.³³ L'Ode a un ministre³⁴ par exemple. Ceci, et quelques efforts de solidarité pour des amis, c'est bien peu de choses. Et l'Hommage aux Poètes Hongrois,³⁵ qui va paraître ces jours-ci chez Seghers, avec Superville,³⁶ Jouve,³⁷ Cocteau,³⁸ Roy,³⁹ Frénaud,⁴⁰ Emmanuel,⁴¹ Cayrol,⁴² Masson,⁴³ moi même, etc. ... sera encore peu de choses. Nous faisons ce que nous pouvons. Mais à plein cœur. A vous, aux vôtres, affectueusement

Jean Rousselot

³¹ *Mignon*, II. felvonás, 2. jelenet. Háromfelvonásos opera Goethe *Wilhelm Meister tanulóévei* című regénye után, Ambroise Thomas (1811–1896) zenéjével.³² ILLYÉS, 1957a

³³ ILLYÉS, 1957b

³⁴ Feltehetően az *Óda egy hivatalba lépő afgán miniszterhez*. ILLYÉS, 1977. I. 190–191. A *Lettres Nouvelles* című folyóirat közli a verset Rousselot adaptációjában. ILLYÉS, 1956b 771–772. KULIN, 2007. 83.

³⁵ GARA, 1957.

³⁶ Superville, Jules (1884–1960), költő, regényíró, novellista és dramaturg.

³⁷ Jouve, Pierre-Jean (1887–1976), francia költő és regényíró.

³⁸ Cocteau, Jean (1889–1963), költő, regényíró, esszéista, dramaturg, grafikus és filmrendező.

³⁹ Roy, Claude (1915–1997), költő, esszéista és regényíró.

⁴⁰ Frénaud, André (1907–1993), költő.

⁴¹ Emmanuel, Pierre (1916–1984), költő, író és újságíró.

⁴² Cayrol, Jean (1911–2005), költő és regényíró.

⁴³ Masson, Loys (1915–1969), költő, regényíró, esszéista és drámaíró.

4.

Étang-la-ville, 1958. július 14.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Megköszöni Illyés levelét, amelyből megtudta, hogy Tihanyban van. Érdeklődik aktuális munkái iránt. Ismét hívja Illyéséket magukhoz. Tudósít arról, hogy gyakran hallgatja Bartók és Kodály műveit hanglemezen Sebők György tolmácsolásában.

Cher ami

Votre lettre est venue juste à point me rassurer. Je suis heureux de vous savoir à Tihany, où il doit faire bon actuellement. Quels sont vos travaux? J'espérais, nous espérions ici, que nous aurions des nouvelles de votre fille. Mais elle ne nous a adressé aucun signe pendant toute cette année scolaire. Anne-Marie en a été bien déçue. Elle se réjouissait tant d'avoir une nouvelle amie! Enfin, je vous répète que ma maison est la vôtre et celle de votre famille. Il y a toujours une chambre, ici, pour votre fille.

Je passe et repasse sur le tourne-disque un enregistrement de Bartok et Kodaly, par Sebők.⁴⁴ C'est une façon d'être avec la Hongrie et les Hongrois.

A vous, de tout cœur, avec mon admiration et ma fidélité.

Jean Rousselot

5.

Étang-la-ville, 1958. október 15.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Közli, hogy szeptember 28-a óta Illyés Petőfi-könyvének adaptálásával foglalkozik, Gara László nyersfordítása nyomán. Elmondja, hogy halad a munkával és örül, hogy így módon együttműködhet Illyéssel.

Cher Gyula Illyés,

Je n'ai jamais été si proche de vous que depuis le 28 septembre, date à laquelle je me suis plongé à corps (et cœur) perdu dans l'adaptation de votre PETOFI d'après la traduction brute du cher Gara.⁴⁵ Ça avance! Je suis content de faire ce travail, de collaborer avec vous! Et que de choses j'apprends en votre compagnie! Ce petit mot pour vous dire, vous remercier, vous assurer encore de mon amitié fidèle.

Bien profondément votre

Jean Rousselot

⁴⁴ Sebők György (1922–1999), zongoraművész.

⁴⁵ KULIN, 2007. 85–88., 90–92.

6.

1958. december 21.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol Illyés Mária párizsi tartózkodásának részleteiről. Közli, hogy nemsokára befejezi Illyés Petőfijének adaptációját. Elmondja, hogy Gara László azon véleménye, amely szerint a könyvet ki lehetne adni a Vies Passionnées sorozatban, tévesnek bizonyult. Illyés bizalmát és türelmét kéri a kérdésben. Közli, hogy a napokban hosszú interjút adott a belga nemzeti rádiónak József Attiláról, amelyben beszélt Illyés Gyuláról és Szabó Lőrincről is.

Mon cher ami,

Je suis bien en retard pour vous écrire. Toujours pour les mêmes raisons: le travail et encore le travail... Nous avons la grande joie de voir Ika, qui devient une jeune fille charmante et qui semble s'accomoder de son nouveau « casernement ». Il a été convenu que j'irais la chercher mardi, afin qu'elle passe quelques jours, y compris Noël, avec nous; je la conduirai ensuite chez ses cousins, car Anne-Marie et moi nous en allons à Londres passer une semaine chez ma fille aînée.

Le travail d'adaptation de votre Petőfi est presque terminé. Ayez confiance : ce livre fera son chemin ici comme il doit le faire. L'erreur initiale du cher Gara fut de croire que cet ouvrage pouvait convenir à la collection des « Vies Passionnées ». ⁴⁶ Il vous a suffi, à vous, de lire quelques volumes de la dite collection pour vous rendre compte que la formule n'est pas la même. Mais notre ami n'avait pas pris ce soin. Il est si bouillant, si ardent, si pressé de servir son pays, ses amis et la poésie ! Il ne faut, surtout, pas lui en vouloir ! Même pas lui en parler ! Ce qu'il fallait faire, eh bien, nous le faisons, je le fais : mettre en forme une traduction, l'alléger de certains paragraphes qui risqueraient de ne pas intéresser le public français autant qu'ils ont pu intéresser le public hongrois. Bref : mettre au point cette biographie, pour un éditeur sérieux digne de la publier. Encore une fois, confiance et patience !

J'ai été, ces jours-ci, longuement interviewé par la Radio nationale belge sur Attila Jozsef et la poésie hongroise. Inutile de vous dire que j'ai parlé de vous, sans oublier ce cher Lőrinc Szabo à qui je ne peux songer sans tristesse.

Toutes mes pensées affectueuses en cette fin d'année. Puisse-t-il y avoir un peu de joie sur le mont Gellert, et beaucoup d'espérance. Je me sens très proche de vous et de tous nos amis. Fraternellement à vous.

Jean Rousselot

⁴⁶ A *Vies Passionnées* sorozat a Seghers kiadónál jelenik meg. Rousselot több regénye jelent meg ebben a sorozatban, pl. ROUSSELOT, 1962.

7.

1959. január 5.

(Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat,
s. k. aláírással.)

Megköszöni Illyés meghívását Anne-Marie Rousselot részére, de kifejezi aggodalmát, hogy a vízumot nem fogják megadni. Beszámol Illyés Mária párizsi tartózkodásának karácsonyi részleteiről. Elmondja, hogy londoni tartózkodása idején nagyjából befejezte Illyés Petőfijének fordítását.

Cher ami,

Merci de toutes les bonnes choses que vous me dites et merci, également, du fond du cœur, pour cette invitation faite à notre Anne-Marie. Comme je l'avais dit à Madame Illyes, je crains bien que le visa soit refusé, étant donné ma position personnelle. Mais je vais m'informer.

Ika a passé en grande partie ses vacances de Noël chez nous. Comme Anne-Marie et moi devions partir pour Londres le 26, ma femme l'a conduite chez ses cousins, puis est allée la reprendre quelques jours plus tard. Elles nous attendaient, le 3, à notre retour, et nous avons fini ensemble ces jours de repos et de fête, sous nos modestes guirlandes aux couleurs hongroises. Ika était bien triste, hier soir, quand nous sommes allés la conduire au lycée. Dites-lui bien de s'enhardir un peu, de ne pas hésiter à nous demander ce dont elle a besoin. Elle est ici comme notre propre fille.

J'ai à peu près fini, à Londres, l'adaptation du Petőfi. Il faut la reprendre encore une fois, polir, poncer, etc. Je m'y emploie de tout cœur. A vous deux, encore tous nos vœux et nos affectueuses pensées.

Jean Rousselot

8.

Étang-la-ville, 1959. április 1.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol a húsvéti szünet eseményeiről. Közli, hogy gépeli Illyés Petőfijének adaptációját, amelynek egy-egy példányát a Seghers és a Gallimard kiadónak fogja átadni. Kéri Illyést, közvetítse kérését Képes Gézának, hogy küldjön egy példányt az antológiájából Michel Manollnak, illetve adja át üzenetét Weöres Sándornak egy másik antológia ügyében, amelyből Csernus Ákostól kapott egy példányt. Elmondja, hogy jelenleg Dzsingisz kán című művén dolgozik. Mellékel egy meghívót kiállításának megnyitójára.

Mon cher ami,

J'ai été heureux d'avoir de vos nouvelles et je vous aurais répondu plus tôt si je n'étais débordé de travail. Ika a passé ses vacances avec nous. Elle s'entend très bien avec Anne-Marie et je crois qu'elle se plaît ici. Longues séances de lecture et de musique, promenades dans les bois et, de temps en temps, incursions parisiennes (lèche-vitrine, musées et cinéma), voilà pour le programme. Ika est très bien élevée, douce et

gentille. Elle finira par s'approprier tout à fait. Si l'on fait la moyenne arithmétique avec Anne-Marie, qui ne cesse de raconter des histoires, on arrive déjà à un beau résultat d'éloquence !

Malheureusement, ces vacances ont été quelque peu assombries : le père de ma femme, qui vivait avec nous, est tombé gravement malade et nous avons dû le faire transporter d'urgence à l'hôpital. A l'heure qu'il est, Yvonne est auprès de lui. Nous ne savons pas si les médecins réussiront à le tirer d'affaire.

Demain (jeudi) je dois accompagner Ika chez ses cousins. Elle passera avec eux ses derniers jours de liberté. Mais nous voudrions bien qu'elle revienne le plus tôt possible avec nous car elle fait maintenant partie de la famille et nous l'aimons comme notre enfant. Dites-lui bien, dans vos lettres, qu'elle ne doit avoir aucun scrupule à nous « déranger » comme elle dit...

J'en arrive maintenant à votre si gentille invitation, renouvelée dans votre dernière lettre. Nous avons bien réfléchi et, finalement, nous avons préféré remettre à plus tard, à l'an prochain par exemple. Voyez-vous, notre séparation d'avec notre fille aînée est encore trop récente. Nous nous sentons perdus, frustrés, quand Anne-Marie n'est pas là. Vous devez éprouver la même chose, puisque vous ne voyez votre Ika que deux mois par an... Alors, voulez-vous ne pas nous tenir rigueur ?

Le Petőfi est près au point. Le plus long a été la dactylographie. J'ai besoin seulement de quelques jours de tranquillité pour le relire de bout en bout, corriger les fautes de frappe. Ensuite, je remettrai un exemplaire à Seghers. Nous avons d'autre part des ouvertures fort sérieuses de la part de Gallimard.⁴⁷ Vous serez tenu au courant, bien sûr...

Je voudrais maintenant vous demander quelque chose : 1) de dire à Geza Képés, s'il le peut, de faire envoyer un exemplaire de son anthologie à Michel Manoll⁴⁸ 6 avenue de la Porte de Vincennes, Paris (nouvelle adresse) 2) d'insister auprès de Weöres pour qu'il m'envoie l'autre anthologie, le gros volume où je figure également.⁴⁹ Un jeune poète hongrois, Csernus Akos, m'en a montré un exemplaire. J'ai écrit à Weöres qui m'a répondu à côté de la question. Mais peut-être est-il difficile d'envoyer ce gros ouvrage ?

Que cela, surtout, ne vous cause pas de dérangement !

Voilà, je dois vous quitter. J'entends du Ravel dans la chambre des filles. Ika dit qu'elle va vous écrire ce soir. Et moi je me remets à mon *Gengis-Khan*, ouvrage de pure compilation, bien sûr, et qu'il ne me serait pas venu à ~~sorti~~ l'idée d'entreprendre si on ne me l'avait commandé.⁵⁰ Je vous enverrai dans quelques jours un long poème de moi que Seghers vient d'éditer. Cela me tenait évidemment plus à cœur. Ci-joint un petit carton « pour information... rétroactive » et mes vives amitiés pour vous deux.

Jean Rousselot

Carte d'invitation : « Le Soleil dans la tête ODE. 80-91 10, rue de Vaugirard, Paris (6) Métro Odéon ROUSSELOT GUACHES Vernissage le 17 Février de 17 à 20 heures »

⁴⁷ Gallimard, kiadó, 1911-ben Gaston Gallimard, André Gide és Jean Schlumberger alapította.

⁴⁸ Manoll, Michel (1911–1984), költő. Feltehetően Képes Géza *Finn versek és dalok* című antológiájára utal.

⁴⁹ Feltehetően Weöres Sándor *A lélek idézése* című műfordításkötetére utal, melyben megjelentek Rousselot *A láng kéke folyói...*, *Kecses vipérák* és *A szó használat* című versei. WEÖRES, 1958. 676–677.

⁵⁰ ROUSSELOT, 1959.

9.

Erquy, 1959. július 24.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Közli, hogy a Gallimard kiadó bizottsága elfogadta közlésre Illyés Petőfi című művének adaptációját. Jelzi, hogy Bretagne-i tartózkodásuk lassan végéhez ér.

Mon cher ami,

Comme vous le savez peut-être déjà, ma version de votre *Petőfi* paraîtra chez Gallimard. Il y a eu unanimité du comité de lecture. Vous ne pouvez imaginer à quel point j'en suis heureux. Votre lettre du 9 juillet s'est croisée avec celle que je vous envoyais pour vous dire que l'on attendrait une décision.

Notre séjour ici tire à sa fin. Ma fille aînée et son mari repartent ~~après~~ demain pour Londres.

Toutes nos affectueuses pensées ont vous trois

Jean Rousselot

10.

Étang-la-ville, 1959. szeptember 9.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol arról, hogy elkészült a szerződés Illyés Petőfijének kiadásához a Gallimard kiadóval. Felveti az ötletet, amely szerint mintegy száz oldalt lehetne közölni a műből a Les œuvres libres című sorozatban, amiért honoráriumot kapnának, és Gallimard-nak sem lenne ellenvetése.

Cher ami,

Les vacances ont pris fin. Les feuilles rougissent. Je taille le saule pleureur, qui pleure tout de même un peu trop fort. Je pense affectueusement à vous, à votre femme, à Ika qui n'a toujours pas envoyé un mot... Comment allez-vous ? Etes-vous toujours à Tihany ?

Le contrat est fait, me dit-on, pour le *Petőfi*. J'espère que Gallimard en fera un beau bouquin.

Il m'est venu l'idée – que je vous sou mets – de publier une centaine de pages de cette version française dans le recueil collectif « Les œuvres Libres » – que vous connaissez bien sur.⁵¹ Cela permettrait de récupérer une centaine de milliers de francs ~~lourds~~ (légers).

Mon collaborateur pense que Gallimard ne soulèvera aucune objection. Le cher homme ! Si vous l'aviez vu, au début de ce mois, la fourchette d'une main, le verre de l'autre, dans les auberges limousines ! Un lion...

Le dit lion est reparti en oubliant ses livres... et ses chaussettes !

⁵¹ A *Les œuvres libres* havonta megjelenő irodalmi folyóirat, amely csak kiadatlan írásokat közöl.

Et moi, mon cher ami, je n'oublie rien de ce qui nous est cher, de ce qui nous unit.

Et c'est avec la plus profonde affection que je vous serre les mains

Jean Rousselot

11.

1959. december 24.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

A levélíró jókívánságait küldi az új év alkalmából. Érdeklődik Illyés Mária tanulmányai iránt. Elmondja, hogy tavaszra várható a Petőfi megjelenése. Beszámol aktuális munkáiról.

Chers amis,

Nous pensons très fort à vous en cette fin d'année et vous envoyons nos vœux les plus vifs pour 1960.

J'espère que votre santé est bonne et que tout va pour vous aussi bien qu'il est possible.

Ika a-t-elle eu un bon trimestre ? Marie avait le tableau d'honneur et les félicitations du conseil des professeurs, et crac ! une punition collective a frappé la classe... Alors, on est en larmes ! Vous voyez le tableau...

Quand Gallimard publiera-t-il le Petőfi ? Probablement au printemps. J'essaie d'avoir des précisions quant au format, mais vous savez que la maison de la rue Sébastien Bottin est une véritable usine... Laissons faire, mon cher ami. De toutes façons, nous touchons au terme.

La vie est toujours très laborieuse pour moi. Je fais les dialogues d'un film et je suis lancé dans une vie passionnée de Wagner.⁵² Le « Jean Rousselot » va paraître chez Seghers dans la collection des « Poètes d'aujourd'hui ». ⁵³ Je vous l'envverrai bien entendu.

Les yeux d'Anne-Marie sont tournés vers Budapest. Et naturellement les nôtres aussi. Nous vous disons toutes nos pensées affectueuses et notre désir d'avoir bientôt de vos nouvelles.

Jean Rousselot

12.

Étang-la-ville, 1960. február 20.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Elhárítja Illyés aggodalmát a Petőfi-könyv adaptációjának honoráriuma ügyében. Közli, hogy véleménye szerint lenne lehetőség a magyar költészet antológiá-

⁵² ROUSSELOT, 1960.

⁵³ MARISSEL, 1960.

jának megjelentetésére a Gallimard kiadónál. Beszámol, hogy megjelent Marissel róla írt könyve a Seghers kiadónál, amelyet nemsokára elküld Illyésnek.

Cher ami,

Le printemps aura lieu cette année. C'est sûr ! Déjà les bourgeons d'aulne et de saule fleurissent la maison. La chienne ne fait plus lever les faisans que par deux à la fois et les chevreuils cassent les bouleaux en se battant pour leurs belles. On ne me prendra pas toutes ces joies de mon cœur. Elles sont trop simples pour être fragiles.

Mais voilà bien de la littérature... Sans doute, l'influence des poèmes « forestiers » auxquels je travaille !

Votre dernière lettre m'a beaucoup touché. Il n'y a aucune raison pour que vous renonciez à ces droits qui doivent vous être versés. Il ne nous était jamais venu à l'esprit de nous inquiéter des tarifs de Gallimard en matière de traduction. Vous savez bien que ce fut œuvre d'amour, non d'argent. « Et si c'était à refaire », eh bien, on le recommencerait. Même pour rien.

J'attendais, pour vous écrire, de pouvoir vous annoncer que j'avais fait le nécessaire pour le visa d'Anne-Marie. Et toujours quelque chose venait m'empêcher d'aller au consulat. J'ai tellement travaillé, tous ces derniers mois, que maintenant, libéré d'un « pot-boiler » de quatre cents pages, je me trouve tout désenparé, avec cette liberté (pour quelque temps...) de revenir à mes amours...

Enfin, c'est chose faite. Je veux dire : la demande est faite... car cela ne signifie pas que satisfaction lui sera donnée ! J'ai indiqué = juillet ou août ; les cours reprennent en effet en septembre.

Je pense que l'anthologie de la poésie hongroise a des chances de se réaliser.⁵⁴ On m'en assure. Peut-être chez Gallimard. Je vous tiendrai au courant. Et de même, bien sûr, de la date de publication du Petőfi.

J'ai fait signer par Marissel un exemplaire du « Jean Rousselot » qui vient de paraître chez Seghers (« Poètes d'aujourd'hui »). Ce livre ne devrait pas tarder à vous parvenir. En cas de non-réception, veuillez me le réclamer. Je vous en enverrais un autre, en recommandé. Je tiens absolument à ce que vous ayiez ce petit volume.

J'espère que vous êtes tous trois en bonne santé, que cet hiver n'a pas été trop dur, que les études d'Ika vont bien, que votre travail marche et vous satisfait ? Donnez-nous des nouvelles !

Yvonne et Anne-Marie se joignent à moi pour vous envoyer mille affectueuses et fidèles pensées.

Jean Rousselot

⁵⁴ GARA, 1962.

13.

Étang-la-ville, 1960. május 11.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol arról, hogy nincsenek hírek a Petőfi megjelenéséről, és a két hónappal azelőtt beadott vízumkérelem ügyében sem született döntés. Megkérdezi Illyést, tudna-e intézkedni ez utóbbi kapcsán, mert nem szeretne Gereblyés Lászlótól segítséget kérni.

Mon cher ami,

« Quelles nouvelles ? » C'est ainsi que s'abordent nos amis belges. Moi je n'ai pas de nouvelles à vous donner du *Petőfi*, sinon qui aux dires de la N.R.F.⁵⁵ on va le mettre sous presse « incessamment ». Et je n'ai pas de nouvelles non plus de la demande de visa, faite il y a deux mois, ce qui me laisse à penser qu'elle n'aura pas grand succès. Peut-être pourriez-vous intervenir ? Je pourrais, ici, demander à M. Garablyés⁵⁶ de mettre son poids dans la balance, mais je n'y tiens pas.

A part cela ? Eh bien, nous avons un très joli printemps... et une énormité de travaux ennuyeux qui nous empêche d'aller le voir. Heureusement que la forêt est proche. Je saute dans la marge et j'y suis. C'est ce qu'en typographie on appelle un « repentir » =

...Forêt, ma véritable vie,
ma juste méprise en plein vol
Entre les jachères du ciel
Les babylones du sous-sol...

J'espère que vous avez du soleil, vous aussi, en vous et autour de vous. Et je vous envoie mon affectueuse pensée à tous trois.

Jean Rousselot

14.

Étang-la-ville, 1960. június 2.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol arról, hogy Anne-Marie Rousselot vízumkérelmét elutasította a magyar hatóság. Közli, hogy hozzájárulását adta saját József Attila-fordításainak kiadásához. Elmondja, hogy ígéreten kívül nem tud eredményről beszámolni Illyés Petőfi-könyvének francia kiadásáról. Tudósít saját munkáiról, és érdeklődik Illyésék hogyléte felől.

Mon cher ami,

Deux jours après avoir reçu votre lettre du 23 mai, j'en ai reçu une autre, émanant des autorités hongroises, celle-là... Le visa demandé pour Anne-Marie est refusé.

⁵⁵ 1911. május 11-én André Gide-del és Jean Schlumbergerrel Gaston Gallimard megalapította az Éditions de la Nouvelle Revue Française-t, amely 1919-ben a Librairie Gallimard lett.

⁵⁶ Gereblyés László (1904–1968), költő és műfordító. 1959 és 1962 között a párizsi Magyar Intézet igazgatója.

Je m'y attendais un peu mais j'espérais, tout de même (ne fut-ce que par « fair-play »). d'autant plus que, ces temps-ci, j'ai été sollicité par les Editeurs Français Réunis (et Corvina) de permettre la publication de mes adaptations d'Attila dans un volume en préparation – et que j'ai donné mon accord...

Enfin, tant pis ! Je ne veux rien demander à M. Gereblyés, ni à personne. Lennui, c'est qu'Anne-Marie va être privée de la grande joie que nous lui promettons, et que deux amies ne pourront se revoir avant combien de temps ?

Du côté de chez Gallimard, rien de neuf, que la promesse d'une très prochaine réalisation...

Ici, toujours du travail et encore du travail. Mercenaire pour la plupart. Mais j'achève un dernier pensum et compte pouvoir, dès juillet, me remettre à mes poèmes. Et vous ? J'espère que le bac d'Ika a été un succès. Et que de vœux encore, très cher ami, pour vous trois, pour vous tous !

Toutes nos affectueuses pensées

Jean Rousselot

15.

Étang-la-ville, 1960. július 22.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Illyés kérésére a levélíró szakirodalmat küld Montségurről és a katharokról. Beszámol normandiai és poitou-i utazásukról. Közli, hogy néhány nap múlva találkozni fog Gara Lászlóval, akitől megtudja a Gallimard kiadóval kapcsolatos ügyek állását, illetve, akivel elkezdí Madách Az ember tragédiája francia adaptációját. Elmondja, hogy a napokban fog megjelenni La Vie passionnée de Wagner című műve.

Mon cher ami,

Vous trouverez ci joint quelques pages qui peuvent vous intéresser sur Montségur. Il y a eu maints et maints livres sur ce sujet. Et non seulement sur *Montségur*, mais sur d'autres lieux où les Cathares furent vaincus, brûlés, etc...⁵⁷ Je pense notamment au *Bûcher*, de Georges Bordonove,⁵⁸ qui est un roman et dont l'auteur veut tirer une pièce. Ce livre a paru chez Juillard. Si vous ne pouvez vous le procurer, dites-le moi et je vous le ferai envoyer. J'ai visité, l'an dernier, les lieux où se situe l'action. Il s'agit de Minerve, dans l'Aude, près de Narbonne. Un désert rocheux, avec d'immenses grottes souterraines envahies, l'hiver, par un torrent. Près des voûtes, on peut suivre encore les corniches, bordées de murets, qui servaient aux Cathares de passage secret. A l'air libre, ne subsiste de Minerve qu'une tour démantelée. Le village, autour, est clos, ridé. Sec et noueux ; cela sent la mort, le refus, l'absence. Le ciel, au dessus, est comme une plaque de zinc.

Nous rentrons de deux courts voyages. L'un en Normandie ; l'autre en Poitou. Nous sommes « en famille », ma fille aînée et son mari étant venus se joindre à nous ; Anne-Marie part dans quelques jours pour Copenhague ; elle ne rentrera

⁵⁷ Illyés feltehetően *Tiszták* című darabjához kért szakirodalmat.

⁵⁸ BORDONOVE, 1957.

que début septembre, pour retourner au lycée, et il n'y a donc pas moyen, cette année, de reprendre le cher projet que nous avions fait les uns et les autres.

Je vais voir notre ami Surcouf dans quelques jours je pense.⁵⁹ Je saurai par lui où nous en sommes avec Gallimard. Et nous nous remettrons probablement à la Tragédie de l'homme.⁶⁰ C'est évidemment un long travail – et combien passionnant ! Impossible de préjuger de l'opinion de Vilar.⁶¹ Je ne prendrai contact avec lui que lorsque toute la pièce sera en état. Je vais essayer, pendant quelques semaines, de me consacrer à mes poèmes, à un livre en prose que je voudrais au moins ébaucher. Ni roman, ni essai, ni autobiographie ; mais tout cela ensemble ; cela me blanchira à mes propres yeux, car j'en ai assez d'exécuter des commandes. (Wagner sort ces jours-ci ; c'est du « pot-boiler », et je n'en parle que pour mémoire...) Je veux faire quelque chose de gratuit...

A vous, affectueusement, de tout cœur

Jean Rousselot

16.

Étang-la-ville, 1961. március 28.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol arról, hogy Gereblyés László segítségét kérte az augusztusra tervezett magyarországi látogatásukhoz szükséges vízum ügyében. Elmondja, hogy lánya, Anne-Marie Olaszországban van, maga pedig Nantes-ban járt. Közvetíti Gallimard híreit, amelyek szerint a Petőfi kiadásán dolgoznak.

Mon cher ami,

J'ai attendu, pour vous répondre, d'avoir fait la démarche que vous me suggériez. Je suis allé voir M. Gereblyés et j'ai obtenu de lui la promesse qu'il ferait tout son possible pour que des visas nous soient accordés. J'ai fait les demandes nécessaires au Consulat. Il n'y a plus maintenant, qu'à attendre...

Si les choses vont bien, c'est donc trois Rousselot qui viendront, au mois d'août, troubler votre quiétude estivale ! Une lettre d'Ika nous dit que vous êtes déjà à Tihany ! J'espère que vous y avez un temps aussi magnifique que le nôtre ! Ce printemps est d'une telle exubérance et d'une telle audace qu'il n'est pas possible que cela ne signifie pas que quelque chose de grand va s'accomplir dans le monde et dans le cœur de l'homme ! Et dire qu'on se laisse prendre à chaque coup... Anne-Marie est à Padova, pour les vacances de Pâques, dans une famille italienne, les Morandini ; le père est professeur à l'université de cette admirable ville que Stendhal adorait.⁶² Connaissez-vous Padova ? Il y a là une extraordinaire chaire : celle de Galilée...⁶³

⁵⁹ Gara László a Surcouf utca 29-ben lakott.

⁶⁰ MADÁCH, 1966.

⁶¹ Jean Vilard (1912–1971), színész és rendező, a párizsi Théâtre Nationale Populaire igazgatója 1951–1963 között.

⁶² Stendhal (1783–1842), író. Stendhal *A pármái kolostor* című regényében említi, hogy 1830-ban hosszasan időzött Padovában és dicséri a Pedrotti kávéházat.

⁶³ Galilei, Galileo (1564–1642), itáliai fizikus, matematikus. 1610-ig Padovában professzorként geometriát, mechanikát és csillagászatot tanított.

Je rentre de Nantes, ou je suis allé participer aux diverses cérémonies en l'honneur de mon ami René Guy Cadou,⁶⁴ mort il y a dix ans. Ce voyage en auto, le long de la Loire frémissante, entre les pêcheurs roses et les ajoncs d'or, les vieilles pierres romanes et les vignes toujours neuves, fut un enchantement. Et quel festin, au passage, à Saumur ! Ah, mon ami, comme je voudrais être votre cicerone, pendant des semaines et des kilomètres, dans ce pays que vous aimez et qui est mien ! Connaissez-vous le « brochet au beurre blanc » ? On se mettrait à genoux...

Je vous quitte : plus que 2 jours à travailler avant d'aller me coucher sur le « billard ».
Yvonne se joint à moi par des pensées affectueuses et impatientes à vous trois !

JRousselot

M. Gallimard répond toujours que le *Petőfi* est à la composition. Je trouve que cela demande bien du temps !

17.

Étang-la-ville, 1961. május 30.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

A levélíró véleménye szerint a Petőfi a nyári szünet után fog megjelenni. Beszámol arról, hogy áprilisi operációja után ismét dolgozik. Örül, hogy Illyés megkapta Le Roman de Victor Hugo című könyvét. Közli, hogy várható Maille à partir című verseskötetének megjelenése. Tudósít aktuális munkáiról, valamint, hogy rádióműsort tervez József Attiláról.

Cher ami,

Enfin du nouveau! Le *Petőfi* s'imprime et les choses vont aller vite. On me demande un « prière d'insérer » que je vais rédiger tout de suite. Je voulais vous dire cela sans plus attendre. J'ai écrit à M. Gereblyes, lui disant qu'il serait bon que nous voyions, vous et moi, les épreuves ensemble ; qu'il pourrait trouver l'argument pour relancer ma demande de visa, toujours en instance, je pense, à Budapest.

Si, de votre côté, vous pouviez insister...

J'ai idée que le *Petőfi* sortira après les vacances.

Je me remets de l'opération subie le 1e avril. Ce n'était qu'une réparation musculaire, mais le *choc* n'en a pas moins été violent et les produits chimiques m'ont maintenu, pendant des semaines, dans un état vaporeux qui ne me convient pas du tout. Je peux enfin recommencer à travailler.

Vous me direz si vous avez bien reçu mon *Victor Hugo*.⁶⁵ J'attends les épreuves de mon nouveau livre de poèmes : *Maille à partir*⁶⁶ et mets la dernière main à un

⁶⁴ Cadou, René Guy (1920–1951), költő

⁶⁵ Jean Rousselot szerint Victor Hugo a legjelentősebb költő és regényíró. Egész életében tanulmányozta Hugo műveit. Pl. ROUSSELOT, 1966a; ROUSSELOT, 1984. Itt Rousselot *Le Roman de Victor Hugo* című könyvéről van szó. Illyés könyvtárában IGYGY 2878 jelzeten szerepel, dedikáció: „Pour Gyula, pour Flora pour Ika Illyés avec mes pensées Affectueuses, cette histoire d'un homme devenue un grand chapitre de l'histoire de la liberté. Jean Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 162.

⁶⁶ ROUSSELOT, 1961b

recueil de nouvelles. Mes fonctions de Président du Syndicat des Ecrivains m'absorbent beaucoup et je perds encore bien du temps à la Radio où je suis maintenant membre du Comité de Lecture. A propos de radio, une de mes prochaines émissions sera un « Attila Jozsef ». J'y pense beaucoup et à la façon vivante, un peu rhapsodique, dont je veux le réaliser.

Il vous amusera peut-être de lire l'article hongrois ci-joint. Je ne peux, moi, que deviner qu'il est aimable et tenir pour parfaites les traductions...

Dans quelques jours, Anne-Marie va subir les épreuves du baccalauréat.⁶⁷ Chacun ses épreuves... Et Ika ?

Nous vous envoyons nos pensées les plus affectueuses en espérant que l'été nous réunira.

A vous, mon cher ami, très vivement

Jean Rousselot

18.

Étang-la-ville, 1961. június 24.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Közli, hogy megkapták a vízumokat a magyarországi utazáshoz. Beszámol az úti előkészületekről. Tolmácsolja Bartócz Ilona üdvözlését, akivel találkozott. Megemlíti, hogy még mindig nincs eredmény a Petőfi kiadása körül. Érdeklődik Illyés Mária érettségi eredményei felől.

Mon cher ami,

Votre lettre jointe à celle d'Ika a été suivie de très près d'un coup de téléphone de M. Gereblyés et, ce matin, le facteur m'a apporté la nouvelle officielle : les visas sont « arrivés » et j'irai lundi, nanti des passeports de la famille, au consulat. Ainsi donc, c'est fait, la grande joie tant espérée nous est donnée ! J'aime autant vous dire, mon ami, qu'il y a des sourires dans la maison ! Vous me disiez, dans une autre lettre, quelque chose sur quoi je veux revenir : vos préparatifs pour nous accueillir. Il ne faut absolument pas que vous songiez à vous encombrer de nos trois personnes ! C'est beaucoup ! Ne serait-il pas mieux de nous trouver un hôtel, une pension à proximité de votre maison ? Je crains terriblement de vous gêner dans votre travail, dans vos habitudes. Ne bouleversez en rien votre vie, vos projets !

Quant aux « modalités » du voyage, je vais m'en occuper sérieusement. Papiers pour l'auto, itinéraire le meilleur, etc... Nous voudrions passer par Vienne et Salzbourg. La question des dates ne peut encore être arrêtée. Tout dépend en effet... de la Nature, puisque c'est de la date de la naissance du petit-fils qu'il est question... En principe, il devrait venir au monde au début de juillet. Yvonne irait aussitôt à Londres aider la maman à le langer, cet ange ! Nous pourrions donc, dis son retour, fin juillet, prendre la route. Disons, en gros, que notre venue en Hongrie se situera vers le 3 août.

A ce moment, serez-vous à Budapest ou à Tihany ? (pardon : Tihany ; il y a de mauvais, comme il y a du mauvais thé)

⁶⁷ A Shape gimnáziumba járt.

Je vous fais ce mot en vitesse, tout à l'explosion de ma joie. Naturellement, je vous en dirai beaucoup plus, quand je serai fixé sur les dates. J'ajouterai un mot demain, quand nous serons prévenus du succès – ou de l'échec – d'Anne-Marie à son baccalauréat. Elle est dans les transes...

25, soir. Je viens d'avoir la visite de Mme Ilona Bartocz⁶⁸ de passage à Paris. Elle me prie de vous transmettre ses pensées les meilleurs.

On attend les épreuves du Petőfi. Dieu, que c'est long !

26 au matin = A. Marie est reçue – mention assez bien.

Et Ika ? A-t-elle ses résultats ?

A vous deux, bien affectueusement

J Rousselot

19.

Étang-la-ville, 1961. július 24.

(*Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Beszámol unokája születéséről idősebb, Londonban élő lányától. Közli, hogy augusztus 5-én indulnak autóval Magyarországra. Kétkedve közvetíti Gallimard ígétét, miszerint augusztus 5-e előtt el fog készülni a Petőfi korrektúrája. Beszámol beszélgetéséről Lengyel Balázssal és feleségével, Nemes Nagy Ágnessel, Bartócz Ilonával és Ottlik Gézával a francia prozódia reformjának szükségességéről.

Cher ami,

Je réponds avec beaucoup de retard à votre lettre du 2 juillet. Il faut m'en excuser. La seule raison est l'incertitude où nous sommes restés. Jusqu'à hier, quand à la santé de notre fille londonienne. Quand je dis « incertitude », lisez « inquiétude ». L'accouchement a été long, difficile ; nous n'avions que des nouvelles laconiques et Yvonne ne savait si elle devait prendre l'avion ou non ; la maison de Londres était vide, mon gendre étant allé vivre chez ses parents pendant que Claude était en clinique ; bref, nous étions dans l'attente, pour ne pas dire dans l'angoisse...

Enfin, tout est clair. J'ai eu ma fille au téléphone hier. Elle quitte la clinique aujourd'hui avec sa petite fille : Katherine-Anna et, comme l'on dit, la mère et l'enfant se portent bien... Yvonne a pris l'avion il y a une heure. Elle rentrera ici le 3 août et nous pourrons donc partir le 5 pour la Hongrie.

Comme je vous l'ai dit, nous voyagerons en auto. Nous comptons faire étape à Strasbourg, Munich et Vienne. En principe, nous arriverons donc le 8. J'observe que, venant d'Autriche par Sopron, que nous voulons visiter, nous sommes plus près de Tihany que de Budapest. Il ne sera donc pas nécessaire que vous déplaciez pour venir nous attendre dans la capitale. Je vais vous envoyer cette lettre par avion, de telle sorte que vous puissiez y répondre, si vous le jugez nécessaire, avant notre départ. Ne dérangez, surtout, absolument rien dans vos travaux, vos habitudes et vos projets !

Je pense qu'à Tihany je n'aurai qu'à me pencher à la portière en criant « Eljen Illyés Gyula ! » pour qu'on nous montre votre maison. Ah, la langue ! Quand je

⁶⁸ Bartócz Ilona (?–1968), műfordító, meseíró

pense à toutes les mimiques qu'il nous va falloir faire pour nous faire comprendre, j'ai envie de me retirer dix ans dans une grotte pour apprendre le Magyar. Honte sur moi ! Et dire que, la semaine dernière, j'entendais Balaj et sa femme, Ilona Bartocz et Ötlik s'exprimer dans la langue de Racine avec assez d'aisance pour que nous discussions pendant une heure de la nécessité ~~des~~ de réformer la prosodie française ! Il paraît qu'il est indispensable d'y introduire le rythme iambique ! Moi, je veux bien. Mais il me semble qu'il y a des choses plus urgentes, en poésie et ailleurs...

l'une de ces choses – une des moindres – serait d'avoir les épreuves du Petőfi avant le 5 août. On les promet, « foi d'animal », mais vous connaissez la maison Gallimard ! Enfin, espérons ! C'est la devise passe-partout depuis que nous sommes au monde. En attendant, je travaille un peu « pour moi » : un roman qui n'en est pas un, où je veux brocher un tas de vies sur la mienne, n'hésitant pas à me déposséder de mille souvenirs pour donner quelques profondeurs à des personnages qui ne me sont rien, mais que je veux rendre solidaires de moi au point de me perdre en eux.

Vos pensées si affectueuses, mon cher ami, est-il besoin de vous dire qu'elles rejoignent les nôtres ? Oui, ce sera une réunion de famille ! Et c'est en vous embrassant tous les trois, en notre nom à tous trois, que je termine cette lettre tardive.

Jean Rousselot

20.

Étang-la-ville, 1961. szeptember 4.

(*Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.*)

Beszámol Magyarországról történt hazautazásuk állomásairól. Elnézést kér a gépírásért. Panaszkodik a sok felhalmozódott posta miatt. Szívesen emlékezik vissza pécsi útjukra.

Cher ami,

Ma première lettre (nous sommes arrivés hier après-midi) ne peut être que pour vous. Aussi bien, nous ne nous sommes pas vraiment quittés encore ; les kilomètres ne sont rien ; et vous aviez bien raison de parler de « famille » ; l'intégration est faite, définitive et profonde. Tout au long de la route, nous n'avons guère fait que parler de vous trois, de vous tous, et nous savions bien que vous-même, Flora et Ika parliez de nous dans le même temps. Que de choses pénétrées, mieux comprises, situées comme il faut, dans leur juste poids de chair et de sang... Mais cela fait encore dans ma tête tout un remuement qui se mélange avec celui du paysage et des roues. Sopron ne nous a pas déçus. On y travaille ferme à restaurer les façades. Les voûtes, quant à elles, n'ont pas bougé ; nous avons lorgné, humé, admiré. Le soir nous couchions dans un village autrichien, très loin déjà. Le 1er, nous avons traversé le Tyrol, visité Innsbruck qui est d'un très grand pittoresque ; la partie moyenâgeuse s'y marie très bien à la partie baroque, laquelle prend des allures d'opéra italien ; nous avons passé la nuit, peu après, dans une étrange auberge qui doit être ancien couvent, pleine de meubles et de sculptures bizarres, avec des grappes de maïs et des poignées de blé bercées par un christ en bois digne à la fois de la statuaire catalane et

de la peinture de Grünewald.⁶⁹ Vous connaissez la route, les façades peintes en trompe-l'œil, les montagnes enneigées, les gorges boisées, les walkyries en tablier mauve. La troisième étape fut Lure, franchi Belfort, son lion et sa « trouée ». La Dauphine filait, allègre... Hier soir, elle a eu droit à un shampoing. Et nous aussi... Dès ce matin, j'ai téléphoné à Imre ; je le verrai ce soir ; nous mangerons du salami ensemble ; il doit aller à Bruxelles, puis à Knokke ; nous nous retrouverons là et il est probable que je le ramènerai en voiture. Vous aurez de nos nouvelles très bientôt.

Excusez la graphie mécanique. C'est pour aller plus vite. Je suis lancé dans le dépouillement de mon courrier. Exactement une caisse de 50 / 50 ; mais je découvre que les trois-quarts peuvent être brûlés ou laissés en souffrance. La terre a tourné sans moi pendant un mois ; elle continuera de même... Je vais aller aux éditions Seghers et m'occuper de vous faire parvenir les livres dont vous avez besoin. Il y a un Leopardi récemment paru.⁷⁰ Je vous l'envoie directement.

Quand vous aurez un moment, voulez-vous me dire le nom du médecin qui nous a si gentiment reçus ;⁷¹ de même le nom (et adresse) du poète de Pecs qui nous a pilotés.⁷² Et si je pouvais avoir un exemplaire de la revue de Pecs, cela me ferait plaisir.⁷³ Même chose pour le journal « Es »,⁷⁴ que je ne retrouve pas dans les bagages (bon cœur, mais mauvaise tête...)

Je viens de m'interrompre pour aller ratisser le jardin recouvert (déjà) de feuilles mortes. L'automne est à nos portes... Il fait encore chaud, la forêt est magnifique. Yvonne fait la lessive. Anne-Marie prépare sa valise pour demain. J'ai remis l'horloge ancestrale en marche. Bref, la maison recommence à respirer. Je ne voulais que vous envoyer ce bulletin de santé, vous embrasser, vous remercier aussi, même si vous n'aimez pas ça, mais vous ne m'empêcherez pas de vous dire que ce fut magnifique, cette chaleur du cœur, ce naturel, cette abondance du dehors et du dedans. Oui, cher, très cher Gyula, et vous, très chère Flora, et vous, gracieuse jeune fille, et vous, la marraine au grand cœur, merci, merci du fond de l'être.

Votre

Jean Rousselot

21.

Étang-la-ville, 1962. február 3.

(*Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Biztosítja Illyést, hogy a Petőfi két hónapon belül meg fog jelenni. Tájékoztatja, hogy már az antológia is nyomdában van, és áprilisban kell megjelennie.

Mon cher ami,

Rassurez-vous ! Tout est maintenant sur les rails et le livre sortira dans deux mois. L'illustration est nombreuse, excellente. J'ai été personnellement très ému par la

⁶⁹ Grünewald, Matthias (1470/80–1528), festő

⁷⁰ LEOPARDI, 1961.

⁷¹ Az orvos valószínűleg Józsa Tivadar.

⁷² Csorba Győző kísérte Jean Rousselot-t Pécssett.

⁷³ ROUSSELOT, 1961c 348.

⁷⁴ Az *Élet és Irodalom* című hetilap.

belle, droite, honnête et fière écriture de Sandor.⁷⁵ Et par ce daguerréotype, beau comme un portrait du Fayoum. Ah, mon ami, il est tellement question de vous, ici, que c'est exactement comme si vous étiez présent !

L'anthologie est, elle aussi, en train de s'imprimer. Elle doit paraître en avril, et cette simultanéité serait merveilleuse. Attendez-vous, à cette occasion, à recevoir une invitation !

Ce mot en hâte. Qu'il vous redise, ainsi qu'à Flora et à Ika, toute notre affection. Nous sommes sous la neige. Je fais construire une cheminée, cédant enfin à ma nostalgie d'enfant : le feu, le tisonnier, les chenets... Il est vrai que ce sont là des jouets de vieillard. Donc : je décline ! Eh bien tant pis...

A vous, de tout cœur

Jean Rousselot

22.

Étang-la-ville, 1962. február 7.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Elmondja, hogy a Petőfi a Gallimard Leurs figures sorozatában fog megjelenni. Közli, hogy lefordította Petőfi Az örült című versét franciára. Beszámol legutóbbi verseskötetének sajtóvisszhangjáról, és felhívja Illyés figyelmét, hogy hogyan írnak róla az Hachette kiadásában megjelent, Les littératures contemporaines à travers le monde című könyvben.

Mon cher ami

Nos lettres se croisent...

Le mieux, pour vous donner une physionomie de votre livre, est de vous envoyer la page ci jointe du bulletin NRF. Puisque c'est dans cette collection « Leurs figures » que Petőfi va voir le jour en français.

Le format est « en hauteur », plus grand que le format courant. C'est à dire = 23×14

Comme l'impression est très serrée, le nombre de pages n'excède pas 350.

Cela fait tout de même un fameux pavé.

Gyula ou Jules ?

Moi je penche pour Gyula, beaucoup moins « confondable » avec Julia que vous ne le croyez, même pour de pauvres « buta-francia »...

J'ai fait une adaptation du *Fou* de Petőfi, très sérieuse – et cela donne très bien en français.⁷⁶ Aussi bien, parlez-vous de la forte impression produite par ce poème quand Egressy le déclamait.

Vous avez très bien saisi ce qui se cache derrière l'article sur mes *Poèmes*.⁷⁷ Et encore, vous ne savez pas tout ! Enfin, me voilà « reconnu » ! Et il y a de quoi rire, je vous assure, quand on voit le dessous des cartes !

Bien affectueusement à vous

Jean Rousselot

⁷⁵ Petőfi Sándor kézírásáról ír a *Petőfi* könyvben reprodukált kézírásos lapok kapcsán.

⁷⁶ Feltehetően az *Anthologie de la poésie hongroise* számára, de a vers ott végül Adrien Miatlev fordításában jelent meg: GARA, 1962. 159–162.

⁷⁷ ROUSSELOT, 1961b

On parle flatteusement – mais bien sottement à mon avis – de vous dans *Les littératures contemporaines à travers le monde*, un gros livre qui paraît chez Hachette.⁷⁸

23.

Étang-la-ville, 1962. február 28.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Biztosítja Illyést, hogy Petőfi Az örült című verse benne lesz az antológiában. Beszámol arról, hogy megjelent Vörösmarty Mihály Le vieux Tzigane című versének fordításaiból az antológia.

Mon cher ami,

Le fou, bien sûr, sera dans le livre. Nous achevons la mise en page. Et, déjà, voilà d'autres épreuves = celles de l'anthologie du Seuil !⁷⁹ Avec *Le vieux tzigane* que vous allez recevoir en volume spécial (15 poètes et une vingtaine de versions...), cela fait beaucoup de travail et, je crois, de bon travail, pour la Hongrie et ses poètes !

on ami, je pense à vous chaque jour. Ce petit mot en vitesse, comme un battement de cœur...

J. Rousselot

Il neige

24.

Étang-la-ville, 1962. augusztus 18.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Örül, hogy lánya, Anne-Marie Illyéséknél van. Beszámol az antológia és a Petőfi kedvező sajtóvisszhangjáról, és bizonyos félreértésekről. Kifejezi reményét, hogy nemsokára viszontláthatja Illyést Párizsban.

Chers amis,

N'ayant pu prendre l'appareil téléphonique que ma chère femme tenait vigoureusement, je prends la plume qui est l'arme des faibles... Quelle joie de savoir Anne-Marie parmi vous ! Par délégation spéciale, c'est nous qui sommes à Buda, à Tihany et dans toutes les Hongries passées, présentes et à venir. « En famille », comme le dit si gentiment Gyula... J'ai chargé Anne-Marie d'un tas de messages qu'elle a du oublier en route. Cela visait l'anthologie, qui « marche le tonnerre » comme on dit. Grosse sensation. Articles importants, pas tous très objectifs, naturellement, et il fallait s'y attendre.⁸⁰ Et le Petőfi a été honoré, lui aussi, de grands papiers. Il y en aura d'autres.⁸¹

⁷⁸ GEORGE, 1962.

⁷⁹ VÖRÖSMARTY, 1962.

⁸⁰ BOSQUET, 1962.; R. S., 1962.; MORA, 1962.; DAIX, 1962.

⁸¹ DAIX, 1962.; ROUSSELOT, 1963b

Un coup de téléphone de Gallimard m'en a avisé. On me demandait des précisions... notamment sur Gyula, que l'employée du service du presse confondait avec Sandor,⁸² d'où cette question ahurissante : « mais alors, il doit être bien vieux ? » Je crois que, la gloire, c'est ça, en définitive.

« Les bergers siciliens, toujours vêtus de la *scapullera*, n'ont pas renoncé à croire que la terre est plate et immobile. Cela ne les empêche pas de croire à la rotondité et au mouvement circulaire du temps » Cette phrase vient assurément comme des cheveux sur la soupe et je me demande pourquoi je l'extrais, à votre intention, d'un livre que je suis en train d'écrire et qui me tient, trois ou quatre heures par jour, dans un état voisin de l'hypnose. Peut-être est-ce seulement ma façon de pousser les fameux cris du cœur. C'est seulement à des amis très chers qu'on peut dire tout ce qui passe par la tête.

Cela dit, comment vous remerciez assez d'avoir été jusqu'à modifier vos projets pour accueillir cette enfant ? Nous allons maintenant vous attendre avec bien de l'impatience. N'est-il pas possible pour Gyula de venir, lui aussi ? Il y a ici toute la place nécessaire. Comme nous serions heureux !

Allons, chers amis, on vous embrasse. Le beau temps est revenu de ses lointains voyages. On est sur la pelouse, à l'ombre des marronniers, dans un bourdonnement d'insectes. Et la vie semble de nouveau tout à fait possible. Nous attendons la longue lettre promise. Et une autre lettre, d'Anne-Marie. Attention, les tempêtes sur le Balaton sont aussi terribles que subites...

Mille pensées affectueuses

JRousselot

25.

[Étang-la-ville, 1962. október 3.]

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

A levélíró megemlékezik Illyés Gyuláné Kozmutza Flóra és Illyés Mária náluk töltött két hetéről. Megemlíti, hogy továbbra is folyamatosan jelennek meg írások az antológiáról és a Petőfiről, amelyeket Gara László egy füzetbe gyűjt. Mellékel egy cikket a Figaróból Anthologie de la poésie hongroise établie par Ladislav Gara címmel.

Mon cher ami,

Cette lettre arrivera chez vous après vos voyageuses. Je voudrais leur redire la joie qu'elles nous ont donnée et avoir de leurs nouvelles, car ce départ fut bien précipité et je crains que Flora ne se soit beaucoup fatiguée ?

Elles vous diront notre vie calme et verdoyante. Je crois qu'elles ont vu, en quinze jours, plus de poètes que je n'en vois dans une année...

Il continue de paraître des articles sur le Petőfi et sur l'anthologie. Notre ami Latzi⁸³ en a déjà tout un cahier qu'il collige avec amour.⁸⁴

⁸² Petőfi Sándor

⁸³ Gara László

⁸⁴ A füzet az Illyés Gyula Archívumban őrzött Gara-hagyatékban van.

Voilà. Je vous quitte après ce tout petit mot, qui n'était que pour vous embrasser. Vous allez affronter les pluies hongroises dans un imperméable que j'ai essayé, pour vous, sur un trottoir du faubourg Saint-Antoine. Depuis le temps qu'on assiste à des défilés de mannequins féminins, il était bon que les hommes s'en mêlassent. Quelle mélasse !

Sur ce, je me replonge dans mes écritures radiophoniques et vous salue de tout cœur

Jean Rousselot

L'article du Figaro: *Anthologie de la poésie hongroise établie par Ladislas Gara.*

26.

Étang-la-ville, 1963. január 23.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Beszámol hollandiai utazásáról és aktuális munkáiról. Közli, hogy aznap este találkozni fog Jean Follainnel Max Jacob barátainak egy összejövetelén, így átadhatja neki Illyés üzenetét.

Cher, bien cher ami,

Oui, des voyages, toujours des voyages... Mais, chose paradoxale, la pierre qui roule amasse de la mousse. Je mets en effet à profit les bonnes matinées de liberté dans des chambres d'hôtel confortables pour écrire des choses personnelles, alors qu'ici, je suis constamment dérangé par le téléphone et obligé de prendre part à une foule d'activités para-littéraires ou officielles... Bref, je reviens des Pays-Bas avec plusieurs longs poèmes en prose et une quarantaine de pages de roman.

Et puis, je suis bien obligé de gagner ma vie. Les conférences bouchent le trou que viennent de faire dans mes modestes finances les perceuses nord-africaines. 17 ans de collaboration à un journal d'Oran, soudain réduits à zéro. Bah ! On s'en tirera ! Je vous envoie une coupure de Juvenal, Journal de la « gauche patriote ». Je ne sais pas exactement ce que c'est. Des Jacobins radicaux, je crois.

Je pense voir Follain ce soir à une réunion des Amis de Max Jacob et lui dirai votre amical message.⁸⁵

Vivement cet été ! On a un froid polaire ici (ou presque...). Il est vrai qu'à Groningen, je me baladais par moins vingt degrés.

On vous embrasse tous trois de tout cœur. Anne-Marie m'attend. Je vais aller la conduire au lycée et posterai cette lettre au passage.

Votre, très affectueusement

Jean Rousselot

⁸⁵ Follain, Jean (1903–1971), költő, író

27.

Étang-la-ville, 1963. március 20.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Panaszkodik Szicíliáról szóló könyvének sajtóhibáira. Jelzi, hogy előreláthatóan augusztus 5-én vagy 6-án érkeznek Magyarországra. Megemlíti spanyol és portugál útjuk tervét.

Cher ami,

...et moi, je voudrais bien lire « du » Illyés! Et vous voir ! Viendrez-vous en mai ? Hommage à Illyés !⁸⁶ Tous les typographes de France et de Belgique sont sur les dents...

Il y a de fâcheuses coquilles dans mon reportage sur la Sicile.⁸⁷ « Commencer » au lieu de commercer p.13 et dès la première page, une phrase qui en faisait deux sur mon manuscrit ; et, quand je parle de la villa Palagonia, on me fait dire que c'est un monument d'« honneur » ; j'avait écrit « horreur ».

Bref, un auteur ne devrait jamais se relire, une fois imprimé...

Les poèmes en prose sont à l'impression ; vous aurez ce petit livre très bientôt.⁸⁸

Notre voyage aura lieu en août. Je ne peux encore vous dire la date exacte de notre arrivée. Vraisemblablement le 5 ou le 6. Nous voulons passer par la Yougoslavie et arriver – donc par le sud.

Pour le moment, nous songeons à descendre faire un tour en Espagne et au Portugal, début avril. 500.000 pèlerins descendaient chaque année à San Iago, autrefois, entre Paques et la Saint-Michel. Il y a donc des « précédents » sérieux, comme on dit dans l'administration ! Le premier fut, dit-on, le « précédent » Charlemagne. On sait comment ça s'est terminé pour Roland !⁸⁹

Allons, je vous embrasse, on vous embrasse, on s'embrasse ! A bientôt, de tout cœur !

JRousselot

28.

Étang-la-ville, 1963. június 5.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol brüsszeli útjáról, ahol a fordításról rendezett kerekasztal-beszélgetésen és a Palais des Beaux-Arts-ban tartott előadásán sokat beszélt Illyésről és a magyar költészetről. Elmondja, hogy megismerkedett Weöres Sándorral, illetve beszélt Sőtér

⁸⁶ GARA, 1963.

⁸⁷ ROUSSELOT, 1963a. Illyés Gyula könyvtárában IGYGY 3126 jelzeten szerepel, dedikáció: „Pour Gyula, Flora, Ika Illyés leur ami de tout cœur Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 164.

⁸⁸ Feltehetően *Distances* című verseskötetére utal, amely Illyés könyvtárában IGYGY 3113 jelzeten szerepel, dedikáció: „Les Distances que l'on prend avec soi-mêmes ne sont pas définitives, mais ce sont les plus douloureuses Pour mes amis Weores bien fidèlement Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 159.

⁸⁹ Utalás a Roland-énekre

Istvánnal és Szabolcsi Miklóssal. Augusztus 4-ére jelzi megérkezésiüket Magyarországra.

Mon cher ami

J'arrive de Bruxelles. Les oreilles ont dû vous tinter, comme on dit, car il a été beaucoup question de vous. Non seulement autour de la table ronde de la traduction, mais aussi pendant certaine conférence que j'ai faite, hier soir, au Palais des Beaux-Arts, sur la Poésie Hongroise. Et enfin, dans les couloirs... Je pense que, sur ces derniers « Illyésiana », vous aurez des échos prochains. J'ai fait avec joie la connaissance de Weöres Sandor. J'ai beaucoup parlé avec Istvan Sötter⁹⁰ et fait avec lui (et Szabolcsi)⁹¹ quelques utiles mises au point. Il est parfois très bien d'avoir raison. Il est toujours très mal d'avoir eu raison.

En ce qui concerne notre arrivée à Tihany, je crois pouvoir avancer la date du 4 août. Quant à la durée du séjour, elle dépend évidemment de bien des choses. Le visa est en principe de deux semaines ? Nous aimerions évidemment rester davantage, mais il ne saurait être question de vous faire supporter des frais. Là-dessus, se greffent nos propres considérations financières. Etant bien entendu que j'enfreins vos ordres en apportant de l'argent ! L'idéal serait que l'on nous autorise à rester jusqu'au 25 par exemple. Ainsi ne serions-nous ruinés, ni les uns ni les autres !

A vous de tout cœur

Jean Rousselot

29.

Étang-la-ville, 1963. július 20.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Közlí, hogy megkapták a magyarországi útjukhoz szükséges vízumot, és augusztus 5-én érkeznek. Beszámol Csicsery-Rónay István látogatásáról, aki hangfelvételre szeretné venni Illyés verseit franciául.

Mon cher ami,

Aujourd'hui enfin nous venons d'être avisés que nos visas pour la Hongrie nous sont accordés ! Alors, il nous sera donc possible de tenir nos promesses ! Et je vous confirme notre arrivé le 5. Et avec quelle hâte de vous embrasser ! Ce qui serait bien, c'est que nous puissions vous ramener dans la voiture pour votre couronnement à l'occasion de la sortie du livre ! Aujourd'hui, j'ai reçu la visite d'un Monsieur qui veut vous consacrer un disque, avec traductions en français. *L'Ode à Bartók* serait le gros morceau.⁹² L'enregistrement aurait lieu en septembre. Par Nemeth⁹³ vous connaissez peut-être déjà la collection ?

⁹⁰ Sötér István (1913–1988)

⁹¹ Szabolcsi Miklós (1921–2000)

⁹² Illyés Gyula: *Bartók*. In: ILLYÉS, 1977. I. 240–243. Jean Rousselot fordításában: GARA, 1963. 120–123.; GARA, 1966. 164–168.

⁹³ Nemeth László (1901–1975)

Je suis assez mal en point avec mes veines, mais je me soigne activement pour pouvoir partir. Nous vous embrassons tous trois bien fort !

Jean
Yvonne
A Marie

30.

Étang-la-ville, 1963. szeptember 8.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.)

Közli, hogy rendben hazaértek magyarországi útjukról. Mellékeli Csicsery-Rónay István gépiratos levelét, amelyben a levélíró felsorolja a lemezre rögzítendő Illyés-versek címét. Hozzáfűzi, hogy – amint Gara László hazatér Belgiumból – kiegészítik még ezt a listát.

Cher Gyula,

J'imagine que tu es de retour à Tihany. Bien tranquille après cette invasion, et que tu peux enfin respirer...

Le retour s'est effectué sans anicroches. Pas question de variole aux frontières. C'est ici que l'on nous croyait tous internés dans quelque palace budapestois...

La maison est quasiment recouverte de verdure, et moi je disparaissais sous des écroulements de courrier. Je trouve cette lettre, que je t'envoie pour information, du Hongrois de Washington qui veut faire ce disque dont je t'ai parlé. Quand Gara sera de retour de Belgique, je le verrai et nous trouverons bien quelques poèmes déjà adaptés à joindre à cette anthologie.

Bon. Maintenant, on va vous attendre.

Je crois avoir oublié de te donner l'adresse de ma fille aînée en Angleterre. On ne sait jamais. Elle pourrait vous aider en cas de difficultés langagières, financières, touristiques ou autres. Voici : Mrs Claude Dean, 4, Audley Court, Pinner (Middlesex).

Pour le séjour en France, je te rappelle que j'ai, pour toi et les tiens, le lit et la table, et de l'argent.

J'ai sur ma table l'invitation de la Société européenne de Culture. Je crois que je vais dire oui. Comme ça, on se retrouverait à Rome. Et peut-être pourrait-on faire le voyage ensemble ?

Il me reste à te dire combien nous avons été heureux de ces semaines auprès de vous. Et comme je suis personnellement confus de t'avoir fait perdre du temps avec mes poèmes.

Pardonne cette lettre à la machine ; ça va plus vite.

Et l'on s'embrasse, tous, ce qui fait une terrible mêlée.

Jean

il pleut, il pleut...

István Csicsery-Rónay Washington, le 1 août 1963
P. O. Box 1005 Washington 13 D. C.
Etats Unis

Jean Rousselot

Cher Monsieur,

Après avoir lu les traductions accessibles j'ai composé la suivante liste préliminaire et partielle :

Voiliers (Anthologie)⁹⁴

Anna⁹⁵

9, rue Budé⁹⁶

Ode à l'Europe (fragment)⁹⁷

Mort de la mort⁹⁸

Ode à Bartók⁹⁹

Dans le train de Szekszárd¹⁰⁰

Ténèbres¹⁰¹

Promenade avec mon ombre¹⁰²

Un poème inédit

J'ai oublié à vous dire, Monsieur, qu'on enregistre en général deux fois tant qu'on utilise finalement, - alors, en notre cas, au lieu de 48 minutes une heure et demie (à peu près). On doit avoir la possibilité de choisir entre des textes peut-être égaux du point de vue littéraire, mais réussis techniquement dans un degré différent.

En remerciant votre hospitalité, il y a deux semaines et les livres si intéressants, ainsi que votre collaboration dans ce projet, permettez-moi, Monsieur, de vous assurer de mon sincère respect

Étienne Csicsery-Rónay¹⁰³

(István Csicsery-Rónay)

P. S. Puis-je vous demander, Monsieur, de nous envoyer une photographie de vous pour notre périodique illustré ?

⁹⁴ Illyés Gyula: *Voiliers*. In: GARA, 1962. 323.; ILLYÉS, 1977. I. 590.

⁹⁵ Eredeti cím: *Föld alatt...* Fordította Pierre Seghers. In: GARA, 1962. 324.; GARA, 1963. 11.; ILLYÉS, 1977. I. 33.

⁹⁶ Eredeti cím: *9, Rue Budé*. Fordította Lucien Feuillade. In: GARA, 1963. 74–76.; ILLYÉS, 1977. I. 309.

⁹⁷ Eredeti cím: *Óda Európához 4*. Fordította Anne-Marie de Backer. In: GARA, 1963. 94.; ILLYÉS, 1977. I. 314–315.

⁹⁸ Eredeti cím: *A halál halála*. Fordította Guillevic. In: GARA, 1963. 102.; ILLYÉS, 1977. II. 197–198.

⁹⁹ Id. 92. lj.

¹⁰⁰ Eredeti cím: *Szekszárd felé*. Fordította Anne-Marie de Backer. In: GARA, 1963. 133–136.; ILLYÉS, 1977. II. 248–252.

¹⁰¹ Eredeti cím: *Sötét*. Fordította Pierre Emmanuel. In: GARA, 1963. 140–141.; GARA, 1966. 176–177.; ILLYÉS, 1993. III. 456–457.

¹⁰² Eredeti cím: *Séta az árnyékommal*. Fordította Jean Rousselot. In: GARA, 1962. 333–334.; GARA, 1963. 149–152.; GARA, 1966. 178–180.; ILLYÉS, 1977. II. 268–270.

¹⁰³ Csicsery-Rónay István (1917–)

31.

Étang-la-ville, 1964. március 19.

(Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Beszámol Illyés A kegyenc című drámája párizsi bemutatójának terveiről, és közli, hogy kétszer is meg fog jelenni nyomtatásban. Mellékeli egyik Illyésnek dedikált versét.

Cher Jules,

Peut-être, après tout, n'as-tu pas eu ma lettre, envoyée au lendemain de mon retour ici ? Mais j'ai eu de tes nouvelles tout de même. Comme tu le sais sans doute, j'ai beaucoup travaillé pour toi, au point de savoir le *Favori* à peu près par cœur.¹⁰⁴ J'ai deux ouvertures, l'une à la télévision (je remets le manuscrit dans deux jours et on l'attend avec impatience) l'autre au Théâtre de l'Est Parisien, grand et neuf théâtre qui vient d'être inauguré par A. Malraux¹⁰⁵ en personne (je vais voir le directeur ces jours-ci). Et tu sais, naturellement, que ta pièce va être publiée deux fois, aux Lettres Nouvelles et aux Éditions Gallimard.

Ce fut une grande joie pour moi de revivre ton œuvre, de l'aider à passer d'une langue dans une autre. Et je t'en dis merci. Ici, tant va bien ou à peu près. Anne Marie se passionne pour l'ougrien. Yvonne pour le jardinage. Je soupire après la poésie, enfoui que je suis sous des montagnes de travaux qui ne me passionnent pas tous comme *Le Favori* m'a passionné...

Donne de tes nouvelles, sans avarice, dis que tu auras un moment !

On t'embrasse, on vous embrasse

Jean

Pour Gyula Illyés

S'il n'y avait ici – je dis ici –
Que la fumée qui étouffait Marc Aurèle !
Mais il y a aussi, moins respirable encore,
Ma cendre –
Je dis ma cendre –
Et je ne peux sortir d'ici.

Ah, montrez moi comment l'on sort d'ici
Pour aller faire brûler la haine hautaine
Et l'amour chevrotant que l'on a de soi-même
Avec les linges d'hôpital et les archives,
Le soir, au bout des villages,
Dans des ravins de pureté noire
Qui boivent la fumée et la cendre.

¹⁰⁴ Illyés Gyula: *A kegyenc*. Párizsban a Théâtre du Vieux Colombier mutatta be 1965. november 16-án.

¹⁰⁵ Malraux, André (1901–1976), író

Mais montrez-moi aussi
Comment je pourrais vivre
Ailleurs qu'ici
Loin de ma cendre

32.

Étang-la-ville, 1964. május 24.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Közli, hogy a Gallimard kiadó elfogadta közlésre Illyés A kegyenc című drámáját. Kéri, hogy amíg megérkezik a magyar szerzői jogi iroda engedélye, Illyés bocsáson rendelkezésére egy személyes meghatalmazást, amellyel folytathatja a mű bemutatásának és közlésének előkészítő munkálatait.

Cher Jules

Je veux t'écrire... et les jours passent ! Pardonne-moi.

Où en sommes-nous ? Tu sais que le *Favori* est accepté par Gallimard dans la forme définitive que je lui ai donnée sur la traduction de notre ami Ladislav.¹⁰⁶ Mais combien de temps le bureau hongrois du droit d'auteur va-t-il mettre à donner son accord ?

Le même *Favori* est à la télévision française. La réponse n'est pas encore donnée, mais je sais que les lecteurs du Comité ont été *très favorables*. Si la pièce est acceptée, il faudra l'adapter au « petit écran ». C'est facile, et sans rien changer au texte. Mais, là encore, il faudra une autorisation du bureau du droit d'auteur. En attendant, tu pourrais me faire parvenir une lettre où tu me donnerais *ton autorisation personnelle*. Je précise que la traduction est de Ladislav et d'Anne Marie de Backer,¹⁰⁷ et la mise au point, ou si tu préfères, l'adaptation stylistique, de ton serviteur. Et que je ferais l'adaptation à la télévision (mise en scène, gros plans, etc...)

Là-dessus, sache que notre ami est assez mal en point. Une dépression nerveuse, des troubles du cœur. Le médecin lui interdit tout travail pendant une quinzaine, lui défend de fumer, lui recommande le grand air, etc... L'énorme travail qu'il a fait, notamment pour T. Déry, est la cause de tout cela.¹⁰⁸ Une lettre aimable de Déry, par trop tardive, l'en paie insuffisamment. Il a déjà écrit une partie du livre sur toi. Il s'y remettra des qu'il ira mieux. Je travaillerai avec lui pour la mise au point. Sois tranquille, tout ira bien.

Ah, j'oubliais : *Le Favori* est à lecture au T.N.P. et également au T.E.P. (Théâtre de l'Est parisien). Nous attendons des nouvelles.

Excuse cette lettre rapide... Mardi, je suis allé faire une conférence sur la littérature et la poésie hongroises à Chateaudun. J'ai lu du Illyés, naturellement...

J'ai terminé enfin mon roman.¹⁰⁹ Il est tapé. Je le relis maintenant, lentement. Et j'ai un gros poids de moins sur le cœur et le cerveau. Trois ans de travail ! Et depuis

¹⁰⁶ ILLYÉS, 1965.

¹⁰⁷ Backer, Anne-Marie de (1908–1987), költő, műfordító

¹⁰⁸ Déry Tibor (1894–1977). Gara lefordította Déry Tibor *G. A. úr X-ben* című regényét. KULIN, 2007. 118., 140–142.

¹⁰⁹ ROUSSELOT, 1964a. Magyar fordításban: ROUSSELOT, 1967.

3 ans, j'ai négligé tant de choses pour cela ! Je recommence tout juste à comprendre qu'on ne peut vivre dans ces vapeurs de la mémoire sans s'y évaporer. La vie est là. Et il y faut faire face. Si ce livre paraît, tu auras la surprise d'y trouver des figures que tu connais.

Yvonne rentre aujourd'hui d'Angleterre. Nous passerons le mois de juillet sur la Côte d'Azur avec la famille anglaise. Anne-Marie espère toujours être parmi vous en août. Pour moi, des voyages s'annoncent ; l'Italie en juin, le Portugal en octobre, le Maroc en janvier, tout le mois. Conférences ...

On s'embrasse !

Jean

33.

Étang-la-ville, 1964. június 6.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.)

Rousselot elküldi Illyés A kegyenc című drámájának franciaországi bemutatója és kiadása ügyében Aczél Györgyhez írt levele másodpéldányát.

A Monsieur ACZÉL György
Miniszter Első Helyettese
Muvelodésügyi Minisztérium
BUDAPEST

Monsieur le Ministre,
Cher Monsieur,

Je m'autorise de l'excellent accueil que vous m'avez réservé lors de mon dernier séjour à Budapest pour solliciter votre bienveillante intervention auprès du Bureau Hongrois du Droit d'auteur. Il s'agit de la pièce d'Illyés Gyula *Le Favori*, dont j'ai mis au point la version française.

Cette œuvre, soumise aux éditions Gallimard, a été aussitôt retenue pour paraître dans la collection « Le manteau d'Arlequin », réservée aux pièces de théâtre. Un contrat en bonne et due forme a été transmis par les éditions en question au Bureau du Droit d'auteur, mais aucune réponse n'a pu être obtenue de cet organisme.

Par ailleurs, je tiens de bonne source que la Télévision Française et un grand théâtre parisien sont intéressés par la pièce d'Illyés. Il serait vraiment fâcheux que de simples retards administratifs empêchent ces réalisations.

C'est dans cet esprit – et me fondant sur l'excellence des rapports culturels qui existent entre nos deux pays, que je me permets de vous demander votre aide.

Veuillez, Monsieur le Ministre, Cher Monsieur, croire à mes sentiments les meilleurs et tout dévoués.

Jean ROUSSELOT
Président du Syndicat des Écrivains professionnels
Membre du Comité directeur du C. N. E.

34.

La Gaude, Alpes Maritimes, 1964. július 10.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.)

Közlí, hogy a Gallimard kiadó megkapta az engedélyt a magyar szerzői jogi irodától Illyés A kegyenc című drámájának kiadására. Beszámol arról, hogy dolgozik Az ember tragédiája francia adaptációján.

Cher Jules,

J'avais promis à Ladislav¹¹⁰ de t'écrire avant de partir, mais je n'ai pu en trouver le temps. Tu dois être au courant, maintenant, de la « bonne nouvelle », qui est la réponse du bureau du droit d'auteur. J'avais su cela, par un coup de téléphone de Gallimard, pendant que vous étiez à Oslo. Ladislav a été mis au courant, par moi, dès son retour, et cela lui a regonflé le moral. Je ne sais si cette décision est due à mon intervention. Quoi qu'il en soit, bravo. Nous pourrions lire en français ce Favori en attendant de le voir favoriser les scènes...¹¹¹

J'ai su avec joie que tu es en pleine forme. Tu as du, de ton côté, revoir nos amis Liptak¹¹² depuis leur séjour à Paris ? Dis-leur bien que j'ai été heureux de les retrouver, et que je regrette de n'avoir pu, faute de temps, me consacrer à eux davantage. Hélas, les pauvres écrivains français doivent faire tant de choses pour gagner leur pauvre vie !

Nous sommes ici depuis quelques jours. Beau temps. La mer est bleue, en contre bas. Cigales, odeurs de broussailles brûlées, voiles blanches... Moi, je passe mes matinées dans la *Tragédie de l'Homme*,¹¹³ essayant de varier les coupes ; de ne pas trop trahir ce grand machin où il y a tout de même pas mal de poussière. Quel boulot ! Mais que ne ferait-on pas pour les zongrois !

Je t'embrasse et toute ta maisonnée

Jean

Ma petite fille anglaise a une devise magnifique = my knickers are full-up (mes culottes sont pleines ras-bord) quelque chose comme : Je maintiendrai ou Dieu et mon droit ou encore : Honni soit qui mal y pense

35.

1964. október 10.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.)

Közlí, hogy Az ember tragédiája után Móricz Zsigmond Légy jó mindhalálig című regényét tervezi franciára fordítani. Beszámol A kegyenc párizsi bemutatója körüli fejleményekről.

¹¹⁰ Gara László

¹¹¹ Ld. a 104. l.

¹¹² Lipták Gábor (1912–1985)

¹¹³ MADÁCH, 1966.

Cher Gyula

Je t'adresse cette lettre à Budapest où tu dois rentrer pour le Congrès du PEN. J'ai été heureux de te voir, ne fut-ce que quelques heures. Il me fallait malheureusement aller aux « affaires », comme l'on dit. J'ai pu finalement tout régler au mieux. Après la Tragédie de l'Homme, j'aurai à m'occuper d'un roman de Moricz.¹¹⁴ Europa songe, d'autre part, à traduire mon roman *Les Papiers*.¹¹⁵ Bref, de ce côté-là de l'univers, je puis espérer quelques rentrées. Elles seront les bienvenues.

En ce qui concerne *Le FAVORI*, je reçois une lettre de Csicsery-Rónay (Washington) qui me dit : « mes amis à Paris sont très intéressés par la présentation de cette pièce dans un théâtre de Paris. *Une d'eux* Madame Raksányi vous téléphonera dans cette matière en mon conseil ». J'attends le coup de téléphone en question et te tiendrai au courant.

J'ai réfléchi, par ailleurs, à ce choix de poètes dont tu m'as parlé. Je verrais assez bien la liste suivante :

Alain Bosquet¹¹⁶

Paul Chaulot¹¹⁷

André Frénaud¹¹⁸

Pierre Emmanuel¹¹⁹

Lucien Feuillade¹²⁰

Jean Rousselot

Mais il est bien évident que d'autres suggestions – et plus heureuses – peuvent t'être faites. A toi de décider !

Je vois Laszlo demain.¹²¹ Nous allons jacasser comme des pies ; les oreilles vont te faire mal.

Embrasse tes femmes bien fort pour moi, pour nous, et crois, grand Jules, à mon affection la plus chaude

Jean

36.

1966. március 24.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.)

Beszámol olaszországi előadókörútjáról. Panaszkodik, hogy egyre kevesebb ideje marad „magának” írni. Illyés kérésére mellékel leveléhez kiadatlan írásaiból. Érdeklődik, hogy el tudná-e őt Illyés szállásolni az októberi, első budapesti nemzetközi írótalálkozó idejére, amelyre meghívást kapott. Közli, hogy Az ember tragédiája elejének korrektúráját javítja.

¹¹⁴ MÓRICZ, 1969.

¹¹⁵ ROUSSELOT, 1951. Nem jelent meg magyarul.

¹¹⁶ Bosquet, Alain (1919–1998), költő, kritikus

¹¹⁷ Chaulot, Paul (1914–1969), költő és műfordító

¹¹⁸ Frénaud, André, ld. a 40. l.

¹¹⁹ Emmanuel, Pierre, ld. a 41. l.

¹²⁰ Feuillade, Lucien, alias Luc Daurat, költő és műfordító

¹²¹ Gara László

Cher Gyula,

Je viens de rentrer de cette interminable tournée italienne (35 jours, 24 conférences...) et trouve ta bonne lettre du 26 février. Pas question, malheureusement, de prendre du repos pour l'instant. Je dois faire face. Ma situation matérielle va s'améliorer un peu, du fait que je deviens, officiellement, directeur littéraire d'une maison d'éditions, mais cela va, évidemment, m'astreindre à rester à Paris ou, du moins, à ma table de travail. Et, bien sur, me remettre à écrire « pour moi » sera un luxe de plus en plus rare. Je ne parle pas des poèmes ; ça, c'est autre chose que du travail. Je reviens d'Italie avec dix poèmes en prose, assez longs, un ensemble inspiré de toiles abstraites de Piaubert ;¹²² cela, en principe, doit faire un livre de luxe, avec bois gravés en couleurs. Tu vois, la poésie, ça se fait quand même. T'ai-je envoyé *Amibe ou char d'Elie*, publié par Rougerie il y a deux mois ?¹²³ Sinon – dis-le moi – et je comblerai cet oubli. Je dois, toujours, faire tout à grande vitesse, et il est bien possible que ce petit livre ne soit pas parti vers toi. J'ai eu, sur lui, de grands papiers dans les Lettres Françaises, Le Figaro Littéraire, les Nouvelles Littéraires et ça m'a tout de même fait plaisir.¹²⁴

Ci-joint, inédits puisque tu veux bien m'en demander.

Alors, on se verra en mai ?

J'ai reçu une invitation pour les Journées de la Poésie à Budapest, en octobre. Je réponds « oui » en principe. Me ferais-tu l'honneur et l'avantage de m'héberger pendant ces quelques jours ? Yvonne viendrait et nous ramènerions Anne-Marie qui a grande envie de demander une bourse pour aller perfectionner son hongrois à Debrecen en août-septembre.

Bon. Tout cela est encore à l'état de projets.

Je corrige les épreuves du début de *Ember Tragédia* et quelque chose en a.¹²⁵ J'ai aussi corrigé, depuis mon retour, les épreuves d'*Agrippa d'Aubigné*, pour Seghers,¹²⁶ et de mon *Victor Hugo fut-il un ébloui* ? pour un autre éditeur.¹²⁷

Voilà pour le bulletin de santé.

Je n'ai pas encore vu Ika depuis mon arrivé (dimanche 20) mais je pense que nous l'aurons ici dimanche 31. Plus d'atelier Charaire,¹²⁸ mais tu dois être au courant.

Encore merci, cher Jules et je t'embrasse bien fort

Jean Rousselot

¹²² Piaubert, Jean (1900–2002), festő

¹²³ ROUSSELOT, 1965. Illyés könyvtárában IGYGY 3112 jelzeten szerepel, dedikáció: „Mon Jules et autres Illyés tous unis dans la consience du monde leur ami fraternel Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 158.

¹²⁴ ALYN, 1966.; BURUCOA, 1966.

¹²⁵ Ld. a 60. l.

¹²⁶ ROUSSELOT, 1966b

¹²⁷ ROUSSELOT, 1966a

¹²⁸ L'Atelier Charaire: Véronique és Georges Charaire magyarországi vendégeiket Gauguin régi párizsi lakásában látták vendégül.

37.

Étang-la-ville, 1970. március 7.

(*Illyés Gyula hagyatéka,
eredeti, gépirat, s. k. aláírással.*)

A levélíró felkéri Illyést, hogy írjon néhány oldalt Paul Chaulot-ról egy, a költő emlékére tervezett tanulmánykötetbe.

Cher Jules

Quelques amis – Guillevic,¹²⁹ Humeau,¹³⁰ Bouloc, l'Anselme,¹³¹ Manoll,¹³² Wellens¹³³ – et moi, avons pris l'initiative d'un ouvrage collectif :

PRESENCE DE PAUL CHAULOT¹³⁴

Dont le titre dit bien, croyons-nous, l'intention.

Cet ouvrage pourrait être ainsi conçu :

1. Portrait gravé hors texte (par Roger Toulouse)¹³⁵
2. Présentation générale
3. Etudes thématiques de quelque longueur
4. Messages et témoignages (sur l'œuvre et l'homme)
5. Illustration (par exemple, de Bertholle)¹³⁶
6. Poèmes inédits de Paul Chaulot, dont un ou deux en fac-similé
7. Chronologie et bibliographie

La partie « Etudes » devrait être, selon nous, la plus importante et quelques thèmes nous ont, d'ores et déjà, paru s'imposer :

- Le Temps
- L'Etre
- L'Homme fraternel
- Le Bestiaire, notamment les oiseaux
- Le Minéral
- Le Langage
- L'Image et la respiration interne
- Paul Chaulot et la chanson
- Paul Chaulot et la traduction.

Ce ne sont là que quelques repères et nous aimerions avoir des suggestions et propositions. Ce livre doit être en effet l'œuvre de tous les amis de Paul Chaulot, non une entreprise téléguidée par quelques-uns.

Voulez-vous, le plus rapidement possible, nous dire ce que vous pensez de ce projet et quelle collaboration vous souhaitez nous apporter ?

¹²⁹ Guillevic, Eugène, ld. az 23. lj.

¹³⁰ Humeau, Edmond (1907–1999), költő

¹³¹ L'Anselme, Jean (1919–), Jean-Marc Menotte álneve

¹³² Manoll, Michel, ld. a 48. lj.

¹³³ Wellens, Serge (1927–), költő

¹³⁴ Chaulot, Paul, ld. a 117. lj.

¹³⁵ Toulouse, Roger (1918–1994), festő, szobrász és költő

¹³⁶ Bertholle, Jean (1909–1997), festő

Nous vous en remercions vivement et vous assurons de nos sentiments les meilleurs.

Tu nous donneras bien une page ?¹³⁷ je ne t'ai pas écrit depuis la mort de Chaulot. Je ne pouvais pas. Comment y croire ? J'espère que tu vas bien et je vous embrasse tous au nom de nous 3 bien affectueusement

Jean

P.S. – Un éditeur a accepté de réaliser l'ouvrage à ses frais. Il nous appartient cependant de l'aider à le vendre. Vous pouvez donc éventuellement nous dire le nombre d'exemplaires de bulletins de souscription que vous pourriez utiliser dans les milieux que vous connaissez.

38.

1973. január 17.

(Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat,
s. k. aláírással.)

A Président de la Société des Gens de Lettres névjegykártyájának hátoldalán a levélíró jelzi, hogy áprilisban Budapestre látogat. Beszámol arról, hogy Illyéssel együtt fognak szerepelni az Europe következő számában, illetve hogy a Petőfiről szóló rádióműsorban, amelyet március 17-én fognak sugározni, megemlíti Illyést.

Mon cher Jules,

Merci de ton mot affectueux ! Nous nous verrons en avril à Budapest et je m'en réjouis ! Nous allons figurer ensemble, par ailleurs, au sommaire d'*Europe* et, d'autre part, je te cite (naturellement) dans une émission *Petőfi*, d'une heure, que notre radio passera sur France-Culture le 17 mars.

Tout le monde ici va bien ou à peu près mais j'ai bien cru claquer au printemps, ayant rapporté du Maroc un virus trop affectueux. Depuis, le Mexique m'a épouventé par sa cuisine et ébloui par son toujours vif sang maya/Toltèque...

Embrassades de nous 3 à vous tous

Jean

(nous avons eu des nouvelles d'Ika et de son mari – des Etats Unis)

39.

1976. június 25.

(Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat,
s. k. aláírással.)

Gratulál Illyés Bálint nevű unokájának születéséhez. Beszámol a Goncourt novella-díjról; Engrenage című műve a második helyre került. Elmondja, hogy Illyés Egy házaspár sírfömlirata című versének francia fordításával kísérletezik, és mivel

¹³⁷ Ez a bekezdés kézirat.

Gara László már nem segítheti a nyersfordítással, Hubay Miklós és az Eckhardt-szótár segítségével igyekszik elkészíteni, amelyet mellékel, de egyáltalán nem elégedett vele. Közli, hogy a Seghers kiadó versválogatását tervezi megjelentetni.

Cher Jules, chère Flora

Nous avons appris avec joie la naissance de Valentin. Un prénom pareil le destine à aimer et à être aimé ! Aimé, il l'est déjà bien sûr, tout autant qu'*innocent* dans ce monde qui ne l'est guère ! Yvonne et moi disons notre très affectueuse pensée à Ika et à son mari. Anne-Marie va leur écrire directement si elle ne l'a déjà fait. Merci de ce que vous m'écrivez, Flora et toi, au sujet de mon petit recueil de nouvelles. Ce sont là des textes déjà anciens, presque oubliés sous des files de manuscrits. Je me suis décidé à publier cela... parce que j'avais besoin d'argent. Les Goncourt ont sélectionné 4 livres de nouvelles pour leur bourse annuelle, mais l'*Engrenage* est arrivé en 2ème position.¹³⁸ C'est Antoine Blondin qui a eu le pactole.¹³⁹ Enfin, il me reste les droits d'auteur ! Cela dit, il me semble que Flora devrait aimer la courte histoire – *vraie* (comme les autres) – qui s'intitule *Chien rongé et cheval volant*. Même avec toutes les réserves que tu sais, il ne m'a pas déplu que Wurmser,¹⁴⁰ me consacrant toute sa chronique de l'*Humanité*, mette l'accent sur cette nouvelle et dise qu'elle « restera ».

Le thème de ces pages, le nom de Flora, l'admiration que j'ai pour elle et pour toi-vous-deux m'amènent à te parler de *Egy házaspár sírfölrata*.¹⁴¹ J'aurais voulu te faire plaisir en traduisant ce poème (et les deux autres parus avec celui-ci dans *Kortárs*) mais je n'ai plus le cher Gara (sa photo est en face de moi) pour guider mon ignorance. A Varsovie, où je participais à un Congrès des Sociétés d'auteurs il y a quelques jours (dont celui de la Fête-dieu), c'est Hubay Miklós¹⁴² qui m'a remis ces textes, qu'il avait dactylographiés exprès pour que nous travaillions dessus. Une rage de dents d'Hubay et maints avatars du Congrès en question ont empêché notre collaboration. Mais Hubay m'avait donné le sens général de cette épitaphe ; à peine rentré, j'ai bondé sur le dictionnaire Eckhardt.¹⁴³ Mais le résultat de mes efforts est dérisoire. Je passe à coté, je la fouille...

Épitaphe pour deux époux

1. *La femme qui se consacre aux enfants anormaux toute sa vie*
(mais n'y a-t-il pas une notion de « porcherie » à propos de l'établissement ?)

Viens ! Viens, viens ici !
Ta maison est là, dehors.

¹³⁸ ROUSSELOT, 1976b. Illyés könyvtárában IGYGY 3114 jelzeten szerepel, dedikáció: „À Gyula Illyés bien affectueusement J. Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 159.

¹³⁹ Blondin, Antoine (1922–1991), regényíró. A Prix Goncourt-t 1976-ban a következő könyvéért kapta: BLONDIN, 1976.

¹⁴⁰ Wurmser, André (1899–1984), újságíró, a francia Kommunista Párt tagja, a *Russie d'aujourd'hui* főszerkesztője (1937–1939) és a *L'Humanité* vezércikkírója (1954–1984).

¹⁴¹ Illyés Gyula: *Egy házaspár sírfölrata*. In: ILLYÉS, 1993. II. 69.

¹⁴² Hubay Miklós (1918–), író, műfordító és dramaturg

¹⁴³ ECKHARDT, 1958.

Viens ! Viens ! viens vite
Même si Dieu doit t'attendre
Viens ! Viens ! Viens !
Nous retrouverons la raison. ou « reviens ! » ?
Viens ! Viens ici ! sors de terre !
Ensemble nous vaincrons le néant.

2. *L'homme – l'époux – dont l'idéal fut de la protéger, toute sa vie*

Il serait bon, bien sûr, que ce soit
Lui qui détruise le couvercle, pas les vers
Ni la pourriture !
Dans le tombeau, quand retentira la trompette du Jugement
Puisse-t-il être avec elle sur les ranges

Mais ça ne va pas du tout ! Ne peux-tu pas trouver un moment pour me mettre sur les rails ? Je flaire quelque chose de très grand, de très beau, et je suis là comme un idiot. J'enrage. Et pas moyen de compter sur Anne-Marie, abstraite dans et par ses histoires professionnelles et qu'on ne voit que pour l'embrasser. Et hop ! Elle est déjà partie, heureuse, semble-t-il, et c'est le principal, le pain mouillé de joie de nos vieux jours, avec larme à l'œil quand même. Pardonne-moi ces visibles tentatives d'appréhender ta langue, qui sait tout dire en quelques mots – et qui est si riche en variations imperceptibles pour un sauvage « cartésien » de chez nous.

On imprime chez Seghers une sélection 34.74 de mes poèmes.¹⁴⁴ Un gros bouquin. Je voudrais écrire des tas de choses mais j'ai tant de travail administratif à la Société des Gens de Lettres que je ne trouve pas le temps de me pencher sur moi-même. J'ai beaucoup voyagé ces temps-ci (Portugal, Grèce et Pologne) toujours pour des questions de droits d'auteur et de conventions internationales. On a quand même un moment pour regarder les gens, les lieux... Et c'est parfois désolant, bien sûr, mais quand on aime « ce-qui-existe-avec-nous-et-par-nous », on revient heureux quand même.

Je t'embrasse je vous embrasse
Je voudrais te / vous voir

Jean

40.

Étang-la-ville, 1978. június 12.
(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Kifejezi sajnálatát, hogy keveset lehetett együtt Illyéssel annak párizsi tartózkodása idején. Beszámol arról, hogy néhány hónapon belül megjelenik Les mystères d'Eleusis című könyve. Közli, hogy július 24-én autóval érkeznek Budapestre.

¹⁴⁴ ROUSSELOT, 1976a. Illyés könyvtárában IGYGY 3125 jelzetten szerepel, dedikáció: „Pour Jules et Florence » digest » avec mon intégrale affection de toujours Jean Rousselot”. TAKÁCS, 2002. 161.

Cher Jules,

Nous avons bien regretté de vous avoir vu si peu lors de votre séjour parisien. J'espère que ta santé est meilleure ? Nous avons ici un temps épuisant : une chaleur accablante succédant à un froid hors saison. Pour le moment, on gèle le matin et on cuit l'après-midi. Les pouvoirs publics devraient bien s'occuper de ce genre de choses !

Comme je te l'ai dit, ma santé n'est pas bonne. Mais il faut faire avec ce que l'on a, dit la sagesse des Nations. Alors, je fais des poèmes, beaucoup, que je fourre dans mon tiroir, mon terroir. C'est curieux, cette abondance, soudain. Au départ, une sorte de délibération. Je n'avais plus d'inédits, ayant tout fourré dans un livre qui paraîtra dans quelques mois (intitulé « Les mystères d'Eleusis » par une espèce de dérision quelque peu nostalgique).¹⁴⁵ Il faut croire que la machine verbale, de laquelle je me suis tant méfié toute ma vie, avait emmagasiné plus de données sur moi-même que je ne le croyais... En tous cas, à défaut de l'autre, la santé poétique m'est revenue. Et l'homme est ainsi fait qu'il y a toujours en lui un atome pour s'émerveiller, même s'il n'a à dire que sa misère, ses doutes, son impuissance.

Le projet hongrois se précise. Nous (Yvonne et moi) arriverons le 24 juillet dans l'après-midi à Budapest : à Vörösmarty tér bien sûr (je ne sais pas encore à quel hôtel), ensuite, nous serons logés (par le PEN) et gagnerons, le 26, Siófok, pour une quinzaine. L'adresse : 108 Szent Lázló ut. Dans une villa appartenant à un sieur Zimmer. C'est Timar Gyorgy¹⁴⁶ qui nous a trouvé ça. ARTISJUS règlera cela avec les droits d'auteur que j'ai à toucher.

Naturellement, je téléphonerai chez toi. Mais peut-être seras-tu déjà à Tihany ? Y as-tu le téléphone ? De toutes façons, nous nous arrangerons bien pour venir te déranger ! Je te promets que nous le ferons le moins possible...

Voilà pour nos nouvelles. J'attends des vôtres... et je t'embrasse bien fort en attendant

Jean

Nous venons en auto. Je peux t'apporter des livres, des revues, ce que tu veux. La malle est grande.

41.

Étang-la-ville, 1979. február 8.

(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti, kézirat, s. k. aláírással.*)

Közli, hogy megkapta Kecses viperák című, Weöres Sándor és Tímár György fordításában magyarul megjelent versgyűjteményének példányát. Megköszöni Illyés közreműködését.

Cher Jules,

J'ai enfin reçu mes « Vipères précieuses » (J'eusse préféré « Poèmes choisis », mais après tout, ce titre est emprunté à un de mes poèmes anciens, traduit par

¹⁴⁵ ROUSSELOT, 1979.

¹⁴⁶ Tímár György (1929–2003), költő, műfordító és újságíró

Weöres,¹⁴⁷ et je n'ai rien à dire. Je suis certain que ton intervention est pour beaucoup dans cet envoi et je te remercie très affectueusement. Ce que tu me dis touchant les traductions de Timar n'est pas sans m'inquiéter quelque peu... Mais, ignorant comme je le suis de la langue hongroise, me voilà bien mal qualifié pour en juger ! J'ai toutes les raisons du monde, en revanche, de penser que tes versions de mes textes sont meilleures que ceux-ci. Ah, bah, les lecteurs hongrois sont (comme les lecteurs français) bien meilleurs poètes que nous autres. Faisons leur confiance ! Cela dit, ta bonne lettre « officielle » m'a bien plu. Et Yvonne s'est fort amusée elle aussi. C'est vraiment chouette, l'amitié d'un grand homme. Dictionnaire en main, je vais essayer d'ôter à mes vipères le venin qu'elles ont dans les mandibules. Mais, sans attendre davantage, envoyer des remerciements à tout le monde, mesurant avant tout l'hommage qui m'est fait – et, là, je ne blague pas, ça me fait vraiment plaisir !

On vous embrasse bien fort, grands et petits

Jean

42.

Étang-la-ville, 1982. július 8.

(*Illyés Gyula hagyatéka,*
eredeti, kézirat, s. k. aláírással.)

Elmondja, hogy nagy örömet jelentett számára előző este viszontlátni Illyést a televízióban. Megemlíti, hogy éppen Québecből tért haza.

Cher Jules,

Grande joie d'avoir été, hier soir, face à face avec toi grâce à la télévision. d'entendre ta voix, d'admirer ton langage mesuré, sûr et étincelant. Merci, de tout cœur, en t'embrassant très fort aussi que Flora et toute la famille au nom de nous trois qui vous aimons.

Jean Rousselot

J'arrive du Québec, les méridiens se brouillent encore dans ma tête. Pardonne-moi d'être bref.

¹⁴⁷ A *Les vipères précieuses*-t Illyés Gyula, Képes Géza, Lothár László és Weöres Sándor fordította magyarra Tímár György szerkesztésében: ROUSSELOT, 1978. 76.

43.

Étang-la-ville, 1983. április 15.
(*Illyés Gyula hagyatéka, eredeti,
távirat.*)

Részvétnyilvánítás.

Télégramme
04/15 14:02
2111 bp nko tc

ezczc fhu859 zsj163 tsj160
hubu co frxx 013
paris telephone de letanglaville 13/10 15 1326

famille illyes
jozsefhegyí út 9
budapest.2

condoleances tres affectueuses
rousselot

col 9 budapest.2
1402/83+

Rövidítések és irodalomjegyzék

- ADY
1946
ADY, Endre: *Poèmes*. Adaptés par Armand ROBIN. Paris, Seuil, 1946.
- ALYN
1966
ALYN, Marc: *Amibe ou char d'Elie par Jean Rousselot*. In: *Figaro Littéraire*, 3 mars 1966. 6.
- BLONDIN
1976
BLONDIN, Antoine: *Quat'saison*. Paris, France-Loisir, 1976.
- BORDONOVE
1957
BORDONOVE, Georges: *Le Bûcher*. Paris, Julliard, 1957.
- BOSQUET
1962
BOSQUET, Alain: *Une entreprise révolutionnaire. L'anthologie de la poésie hongroise*. In: *Le Monde*, 21 juillet 1962. 9.
- BURUCOA
1966
BURUCOA, Ch.: *Amibe ou char d'Elie par Jean Rousselot*. In: *Nouvelles Littéraires*, 17 février 1966. 5.
- DAIX
1962
DAIX, Pierre: „Avez-vous lu Petöfi? C'est un beau génie”. In: *Les Lettres Françaises*, 2 août 1962. 1, 3.
- DÉRY
1975
DÉRY, Tibor: *Cher beau-père*. Traduit par Georges KASSAI et Jean ROUSSELOT. Paris, Albin Michel, 1975.
- ECKHARDT
1958
ECKHARDT, Alexandre: *Dictionnaire hongrois-français*. Budapest, Akadémia, 1958.
- GARA
1957
Hommage des poètes français aux poètes hongrois. Avant-propos de László GARA, ill. Jean COCTEAU. Paris, éd. Seghers, 1957.
- 1962
Anthologie de la Poésie hongroise du XIIe siècle à nos jours. Établie par Ladislás GARA. Paris, éd. Seuil, 1962.
- 1963
Hommage à Gyula Illyés. Établi par Ladislás GARA. Paris, Librairie Le Pont Traversé, 1963.
- 1966
Gyula Illyés. Avant-propos par André Frenaud, présentation par Ladislás GARA. Paris, Seghers, 1966.
- GEORGE
1962
GEORGE, Bernard: *Les pays „satellites” de l'Est. Hongrie*. In: *Les littératures contemporaines à travers le monde*. Préface de Roger CAILLOIS. Paris, Hachette, 1962. 196–202.
- ILLYÉS
1956a
ILLYÉS, Gyula: *Poèmes*. Traduction de Pierre SEGHERS et Ladislás GARA, préface par Pierre SEGHERS. Paris, Seghers, 1956.

- 1956b ILLYÉS, Gyula: *Ode à un ministre*. Adaptation de Jean ROUSSELOT. In: *Les Lettres Nouvelles*, 4. (décembre 1956) 44. sz. 771–772.
- 1957a ILLYÉS, Gyula: *La Tyrannie*. Traduit par Ladislás GARA. In: *Les Temps Modernes*, 129–131. (1957) 1. sz. 838–842.
- 1957b ILLYÉS, Gyula: *Ode à Bartók*. Adaptation de Jean ROUSSELOT. In: *Les Temps Modernes*, 129–131. (1957) 1. sz. 1024–1029.
- 1962 ILLYÉS, Gyula: *Vie de Petőfi*. Adapté et préfacé par Jean ROUSSELOT. Paris, Gallimard, NRF, 1962.
- 1965 ILLYÉS, Gyula: *Le Favori*. Traduit par Ladislás GARA. Paris, Gallimard, 1965.
- 1977 ILLYÉS Gyula: *Összegyűjtött versek*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977.
- 1993 ILLYÉS Gyula *összegyűjtött versei*. Budapest, Szépirodalmi könyvkiadó, 1993.
- JANUS
1973 JANUS PANNONIUS: *Poèmes choisis*. Choix, préface et notes de Tibor Kardos, version française de Jean ROUSSELOT, Michel MANOLL, Paul CHAULOT. Budapest, Corvina, 1973.
- KULIN
2007 KULIN Borbála: *Illyés Gyula és Gara László levelezése 1939–1966*. Budapest, Balassi, 2007.
- LEOPARDI
1961 LEOPARDI, Giacomo: *Choix de textes, bibliographie, portraits, fac-similes*. Édité et introduit par Mario MAURIN. Paris, Seghers, 1961.
- MADÁCH
1896 MADÁCH, Imre: *La Tragédie de l'homme*. Traduite par Ch. BIGAULT DE CASANOVE. Paris, 1896.
- 1931 MADÁCH, Emeric: *La Tragédie de l'homme*. Traduction de G. VAUTIER, préface de Louis Joseph FÓTI. Budapest, 1931.
- 1960 MADÁCH, Imre: *La Tragédie de l'homme*. Traduite par Roger RICHARD. Budapest, Corvina, 1960, 1964.
- 1966 MADÁCH, Imre: *La Tragédie de l'homme*. Adaptation française de Jean ROUSSELOT. Budapest, Corvina, 1966.
- MARISSEL
1960 MARISSEL, André: *Jean Rousselot*. Paris, Seghers, 1960.
- MORA
1962 MORA, Edith: *Magyars*. In: *Nouvelles Littéraires*, 18 octobre 1962. 4.
- MÓRICZ
1969 MÓRICZ, Zsigmond: *Sois bon jusqu'à la mort*. (Collection Domaine Hongrois), version française de Ladislás GARA et Jean ROUSSELOT. 1ère édition: Budapest, Corvina, 1969 ; 2e édition: Ozor-la-Ferrière, Les Éditions In Fine, 1993.

- PENKE
1976
PENKE, Olga: *Gyula Illyés et la littérature française. Considérations sur le XIXe siècle*. In: *Acta Romanica*, III, Szeged, 1976. 154–187.
- 1978
PENKE, Olga: *Le rôle de la littérature française dans l'œuvre de Gyula Illyés entre 1930 et 1944*. In: *Acta Romanica*, V, Szeged, 1978. 301–321.
- ROUSSELOT
1946
ROUSSELOT, Jean: *La Mansarde*. Jeanne Saintier, 1946.
- 1951
ROUSSELOT, Jean: *Les papiers*. Le Globe, 1951 (repris en 1955 par Albin Michel).
- 1956a
ROUSSELOT, Jean: *Le Luxe des pauvres*. Paris, Albin Michel, 1956.
- 1956b
ROUSSELOT, Jean: *J'arrive de Budapest*. In: *Nouvelles Littéraires*, 1 novembre 1956. 1.
- 1957
ROUSSELOT, Jean: *Qui suis-je ici...*. In: *Le Journal des poètes*, 27. (septembre 1957) 7. sz. 3.
- 1958
ROUSSELOT, Jean: *Attila Jozsef (1906–1937). Sa vie, son œuvre*. Paris, Les Nouveaux Cahiers de Jeunesse, Médianes, 1958.
- 1959
ROUSSELOT, Jean: *Gengis Khan*. Paris, Ed. La Table Ronde, 1959.
- 1960
ROUSSELOT, Jean: *Wagner*. Paris, Seghers, 1960.
- 1961a
ROUSSELOT, Jean: *Agrégation du temps*. Paris, Seghers, 1961.
- 1961b
ROUSSELOT, Jean: *Maille à partir*. Paris, Seghers, 1961.
- 1961c
ROUSSELOT, Jean: *Visszatérés*. Fordította ILLYÉS Gyula. In: *Jelenkor*, 1961/4. 348.
- 1962
ROUSSELOT, Jean: *La vie passionnée de Berlioz*. Paris, Seghers, 1962.
- 1963a
ROUSSELOT, Jean: *La Sicile*. Rencontres, 1963.
- 1963b
ROUSSELOT, Jean: *Petőfi, poète et martyr*. In: *Les Nouvelles Littéraires*, 24 octobre 1963. 6.
- 1964a
ROUSSELOT, Jean: *Un train en cache un autre*. Paris, Editions Albin Michel, 1964.
- 1964b
ROUSSELOT, Jean: *Madáchot fordítottam*. In: *Irodalmi Szemle*, VII. (1964) 8. sz. 680–684.
- 1965
ROUSSELOT, Jean: *Amibe ou char d'Elie*. Mortemart, Rougerie, 1965.
- 1966a
ROUSSELOT, Jean: *Victor Hugo, phare ébloui*. Paris, Le Glaive, 1966.
- 1966b
ROUSSELOT, Jean: *Agrippa d'Aubigné*. Paris, Seghers, 1966.
- 1967
ROUSSELOT, Jean: *Vonat vonatot takar*. Traduit par Márta FARKAS. Budapest, Európa, 1967.
- 1976a
ROUSSELOT, Jean: *Les Moyens d'Existence*. Paris, Seghers, 1976.

- 1976b ROUSSELOT, Jean: *L'Engrenage*. Paris, France Empire, 1976.
- 1978 ROUSSELOT, Jean: *Kecses viperák*. Budapest, Európa, 1978.
- 1979 ROUSSELOT, Jean: *Les Mystères d'Éleusis: 1973–1977: poèmes*. Paris, P. Belfond, 1979.
- 1984 ROUSSELOT, Jean: *Victor Hugo avec nous*. Paris, Michel Danel, 1984.
- R. S.
1962 R. S.: *Anthologie de la poésie hongroise du XIIe siècle à nos jours*. In: *Figaro Littéraire*, 8 septembre 1962. 5.
- TAKÁCS
2002 TAKÁCS Mária: *Illyés Gyula könyvtára*. II. Szekszárd, 2002.
- VARGHA
2003 VARGHA Fruzsina Sára: *La poésie de József Attila à travers la langue française*. ELTE Francia Tanszék, szakdolgozat, Budapest, 2003.
- VÖRÖSMARTY
1962 VÖRÖSMARTY, Mihály: *Le Vieux Tzigane*. Adapté par quinze poètes français Anne-Marie de BACKER, Marcel BÉALU, Alain BOSQUET, Paul CHAULOT, Jean DUPONT, Pierre EMMA-NUEL, Luc ESTANG, Jean FOLLAIN, Jean GROSJEAN, Louis GUILLAUME, Charles LE QUINTREC, Michel MANOLL, André MARISSEL, Jean ROUSSELOT, Robert SABATIER, textes recueillis et commentés par Ladislav GARA avec la collaboration de Gyula SIPOS. Paris, Le Pont Traversé, 1962.
- WEÖRES
1958 WEÖRES Sándor: *A lélek idézése*. Budapest, Európa, 1958.

Nagy Kornél

Az erdélyi örmény egyházhoz kapcsolódó olaszországi forrásokról

A Klebelsberg Kunó-ösztöndíj Bíráló Bizottsága a 2006. esztendőre egyhónapos kutatási lehetőséget biztosított számomra Rómában és a Vatikánban. Az ösztöndíjat 2006. október 1–november 1. között vettem igénybe. Kutatási témámban az erdélyi örmény egyház történetéhez kapcsolódó tetemes mennyiségű forrásanyag feltárását tűztem ki célul, különös tekintettel az örményeknek a római katolikus egyházzal való egyesülésére.

Az erdélyi örménység története napjainkig is fehér foltnak számít a magyar egyháztörténeti kutatásokban, sőt nemzetközileg is az alig kutatott jelzővel minősítik. Ugyanakkor a XIX. században születtek monográfiák az erdélyi örménység történetéről Lukácsy Kristóf (*Historia Armenorum Transsylvaniae*. Vienna, 1859) és Szongott Kristóf (*Szamosújvár szabad királyi város monográfiája*. 1–4. Szamosújvár, 1901) tollából. Lukácsy nem tüntette fel könyvében az idézett források származását, Szongott monográfiájában pedig inkább az úgynevezett műkedvelő stílus jelent meg, és háttérbe szorult a tudományosság. 1988-ban a nemrég elhunyt nemzetközi hírű armenológus, Gregorio Petrowicz (*La chiesa armena in Polonia e nei paesi limitrofi*. Roma, 1988) írt monográfiát a lengyelországi örmény egyház történetéről, külön fejezeteket szentelve az erdélyi örménységnek is. Műve 1681-től egészen 1949-ben történt megszüntetéséig dolgozta fel a lwóvi örmény unitus érsekség történetét. A szerző munkájában jól dokumentált, a Hitterjesztés Szent Kongregációjának (*Sacra Congregatio de Propaganda Fide* = APF) történeti levéltárából származó forrásokat tüntetett fel, ám római, illetve vatikáni kutatásaim során azzal kellett szembesülnöm, hogy az idézett források pontatlanul és helytelenül voltak felvéve, másrészt sok, az erdélyi örménységgel kapcsolatos kútfőt érintetlenül hagyott.

A szentszéki levéltárakban fellelhető hatalmas (erdélyi) örmény témájú anyagra először egykori professzorom, Schütz Ödön hívta fel a figyelmet, későbbi könyvésze-ti kutatásaim során Vanyó Tihamér Aladár és Galla Ferenc tudományos munkái világítottak rá az erdélyi örménységre vonatkozó tetemes számú, kiadatlan forrásanyagra. Ez utóbbit megerősítette közelmúltban elhunyt egykori tanárom, Tóth István György is, aki éveken keresztül dolgozott a szentszéki levéltárakban, és tulajdonképpen az ő ösztönzésére kezdtem el ez irányú kutatásaimat. Komoly módszertani segítséget kaptam PhD-témavezetőmtől, Kalmár Jánostól, valamint Lewon Boghos Zekiyan atyától (a velencei Ca' Foscari Egyetem armenológus és egyháztörténész professzorától), Baán Istvántól és Molnár Antaltól. Mindenképpen meg kell említenem egy fiatal kollégát, Kovács Bálintot, aki szintén komoly kutatásokat folytatott az erdélyi örménység tárgykörében a szentszéki levéltárakban. Az ő érdeme volt az (erdélyi) erzsébetvárosi örmény katolikus főplébánia könyvtárának és levéltárának feltárása.

2004. október 1–31. között a Klebelsberg Kunó-Ösztöndíj Bíráló Bizottsága már biztosított számomra egy egyhónapos kutatási lehetőséget a Hitterjesztés Szent Kongregációjának levéltárában, ahol az erdélyi örményekről szóló gazdag, úgyne-

vezett kongresszusi iratanyagot tártam fel az 1684–1730 közötti időszakból. Jelenlegi kutatásaimmal voltaképpen a már megkezdett forrásfeltárásokat folytattam az előbb említett Hitterjesztés Szent Kongregációjának történeti levéltárában, valamint megkezdtem az erdélyi örménységről szóló anyagok feltárását a Vatikáni Titkos Levéltárban (*Archivio Segreto Vaticano* = *ASV*) is. A nevezett levéltárakba Kovács Péternek, a Római Magyar Akadémia tudományos igazgatójának ajánlásaival jutottam be. Most elsősorban az erdélyi örmények uniált püspöke, Oxendio Virziresco (1655–1715) missziós tevékenységére fektettem a fő hangsúlyt, hiszen készülő doktori disszertációm az ő személye köré építettem fel, és így a vizsgálandó forrásanyagot 1685 (azaz erdélyi missziójának kezdetére) és 1715 (azaz halála) között néztem át, de érdekes anyagokra bukkantam az 1720-as, az 1730-as, az 1740-es, illetve az 1780-as évekből is. Ennek fényében örömmel tudathatom, hogy tetemes számú *hungaricum*-nak (és egyben *armenicum*-nak is) minősülő örmény, latin, olasz és francia nyelven írott, feltáratlan állagú anyagra bukkantam a nevezett levéltárakban. Az átnézett dokumentumokat számítógépre vittem, illetve róluk pontos kivonatokat (és regesztákat) készítettem.

A Vatikáni Titkos Levéltárban (*ASV*) a Bécsi Nunciátúra (*Archivio della Nunziatura in Vienna* = *ANV*) anyagát néztem át, ahol tekintélyes, 120 főlíoni iratot találtam az erdélyi örménységről, különösen Oxendio püspök egyházszervezői és adminisztrációs tevékenységéről. A Bécsi Nunciátúra anyagát mellesleg Giuseppe Garampi bécsi (korábban varsói) nuncius gyűjtötte egybe és jutatta el a Szentszékhez a XVIII. század végén.

A Vatikáni Titkos Levéltárban átnézett forráskötetek a következők voltak:

ASV ANV Vol. 190, 191, 192, 193 (e kötetek elnevezése: *Garampi Reg. a Diversi 1778–1784*), valamint a kutatás szempontjából a legértékesebbnek bizonyuló 196-os kötet (ez utóbbi elnevezése: *Miscellanea Rerum Armenicarum Garampiis, 1630–1784*). Az itt szereplő forrásokról ugyanakkor el kell mondani, hogy nem mindig kronológiai sorrendben voltak összeállítva. Többször szembesültem azzal, hogy egymás mellett található források keletkezése között mintegy ötven esztendő volt, ezért kissé időigényesnek bizonyult a kötetek feltárása.

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levéltárában a szentszéki missziós intézmény havi üléseinek hivatalos jegyzőkönyveit (*Acta Sacrae Congregationis* = *APF Acta SC*), valamint az ezekhez kapcsolódó eredeti leveleket (*Scritture riferite Originali nei Congregazioni Generali* = *APF SOCG*) néztem át. Ezenfelül átvizsgáltam az intézmény kimenő leveleit (*Lettere e Decreti della Sacra Congregazione de Propaganda Fede* = *APF Lettere*), az intézmény különleges ügyekkel foglalkozó bizottságának jegyzőkönyveit (*Congregazioni Particolari* = *APF CP*), valamint az intézmény hetenkénti informális üléseinek, azaz kongresszusainak (*Scritture riferite nei Congressi Fondo Armeni* = *APF SC Fondo Armeni*) örmény vonatkozású forrásanyagát. Az említett dokumentumokban tekintélyes anyag volt fellelhető az erdélyi örményekről.

A Hitterjesztés Szent Kongregációjának levéltárában átnézett forráskötetek a következők voltak:

- *APF Acta SC* Vol. 59, 60, 61, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 77, 78, 82, 85
- *APF SOCG* Vol. 493, 494, 495A, 495B, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 520, 524, 525, 529, 531, 530, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 545, 558, 583, 598, 861.
- *APF Lettere* Vol. 76, 78, 79, 80, 82, 84, 88, 108

- APF CP Vol. 29.
- APF SC Fondo Armeni Vol. 9, 10 (az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 és 8-as kötetet 2004. évi Klebelsberg-ösztöndíjam idején tanulmányoztam)

Fel kell hívnom a figyelmet, hogy még mindig nagyon nagy mennyiségű, feltáratlan forrásanyag van az erdélyi (1715–1786 között), valamint az újvidéki és a belgrádi örményekről (1720–1780 között). Ezeknek az átnézését sajnos az egy hónapi kutatási idő nem tette lehetővé, és ebben szerepet játszott az is, hogy a szentszéki levéltárak nyitva tartása limitált, azaz reggel 8.30-tól délután 13.30-ig juthat be a kutató, ami komoly nehézséget okoz. A forrásfeltárásokat a közeljövőben feltétlenül szükséges folytatni, valamint az eddigi feltárt anyagokból több forráskötetet (okmánytárt), monográfiát, illetve tudományos cikket lehet elkészíteni. Ezzel együtt feltárásaimról értesítettem a genfi székhelyű Nemzetközi Armenológiai Társaságot (*Association Internationale des Études Arméniennes*) is.

Végezetül szeretném megköszönni a kutatási lehetőséget a Klebelsberg Kunó-Ösztöndíj Bíráló Bizottságának, a Római Magyar Akadémia munkatársainak, különösen Kovács Péternek, Pálmai Nórának és Papp Eszternek, valamint az MTA Történettudományi Intézetének önfeláldozó segítségét, hogy zökkenőmentesen tudtam végezni a kutató és forrásfeltáró munkát.

FÜGGELÉK

A feltárt források jegyzéke az erdélyi örmények egyházáról

Itt pontosan megadom a levéltárat, a forrástípusokat, a forrásköteteket, a dokumentumok nyelvét, szerzőjét, valamint a pontos dátumot (ha ez meg volt adva), illetve a dokumentumok tömör tartalmát.

APF

(= **Archivio storico della Sacra Congregazione per l’Evangellizzazione dei Popoli o de „Propaganda Fide”, Roma**)

Acta SC

(= **Acta Sacrae Congregationis**)

Vol. 59 Fol. 165r.–169r.: olasz, latin. Róma, 1689. április 4. A Propaganda gyűlése az erdélyi örmény püspökség megszervezéséről.

Vol. 60. Fol. 14/v.–19/v.: olasz, latin. Róma, 1690. május 9. A Propaganda gyűlése az erdélyi örmény püspökségről és Oxendio Virziresco missziós tevékenységéről.

Vol. 60 Fol. 125/v.–128/v.: olasz, latin. Róma, 1690. május 9. A Propaganda ülése Theodoros Vartanowicz örmény apostoli püspök erdélyi ambícióiról.

Vol. 61 Fol. 84r.–87r.: olasz, latin. Róma, 1691. február 28. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök felszenteléséről.

Vol. 68 Fol. 62/v.–67/v.: olasz, latin. Róma, 1698. március 3. A Propaganda ülése a beszercei Elia Mendrul örmény pap „eretnek” tevékenységéről.

Vol. 69 Fol. 107/v.–116/v.: olasz, latin. Róma, 1699. április 6. A Propaganda ülése a beszercei Elia Mendrul ellen folyó inkvizíciós vizsgálatokról, valamint Oxendio Virziresco püspök korrupciós ügyleteiről.

- Vol. 70 Fol. 103r.–105/v.* olasz, latin. Róma, 1700. április 26. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök és Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius moldvai missziójáról.
- Vol. 70 Fol. 341/v.–346r.*: olasz, latin. Róma, 1700. május 28. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának megszervezéséről.
- Vol. 71 Fol. 177/v.–179/v.*: olasz, latin. Róma, 1701. június 27. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának nehézségeiről.
- Vol. 72 Fol. 237r.–240r.*: olasz, latin. Róma, 1702. szeptember 4. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának kudarcáról.
- Vol. 73 Fol. 41/r.–v.*: olasz, latin. Róma, 1703. március 10. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök újabb moldvai missziójáról, és Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius haláláról.
- Vol. 77 Fol. 67/r.–v.*: olasz, latin. Róma, 1707. március 14. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök kuruc fogságáról.
- Vol. 77 Fol. 145/v.–146/v.*: olasz, latin. Róma, 1707. május 23. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök moldvai és erdélyi útjáról, valamint Rákóczihoz fűződő kapcsolatáról.
- Vol. 78 Fol. 660/v.–661/v.*: olasz, latin. Róma, 1708. november 26. A Propaganda ülése Oxendio püspök újabb moldvai kudarcáról és az erdélyi örmények helyzetéről.
- Vol. 82 Fol. 443/r.–v.*: olasz, latin. Róma, 1712. augusztus 22. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco püspök bécsi látogatásáról.
- Vol. 85 Fol. 169/v.–171r.*: olasz. Róma, 1715. április 8. A Propaganda ülése Oxendio Virziresco erdélyi örmény püspök haláláról.

APF SOCG

(= Scritture Originali riferite nelle Congregazioni Generali)

- Vol. 493. Fol. 30r.*: olasz. Róma, 1681. június. 16. ismeretlen szerző. Oxendio Virziresco római tanulmányairól és misszionáriusi felhatalmazásáról.
- Vol. 493. Fol. 31/v.*: olasz. Róma, 1681. június 16. ismeretlen szerző. Oxendio Virziresco római tanulmányairól.
- Vol. 493. Fol. 376r.+377/v.+378/v.*: olasz. Varsó, 1681. augusztus 9. Francesco Martelli varsói nuncius levele a Propaganda bíborosaihoz Oxendio Virzirescóról.
- Vol. 497. Fol. 335/r.–v.+ 338/r.–v.*: olasz. Varsó, 1687. május. 6. Opizio Pallavicini bíboros, varsói nuncius Oxendio Virziresco erdélyi örmény missziójának megkezdéséről.
- Vol. 504 Fol. 103r.–104/v.*: olasz. Varsó, 1689. április 6. Giacomo Cantelmi varsói nuncius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco erdélyi püspök jelöltségéről.
- Vol. 506 Fol. 61/r.–v.*: olasz. Łwów, 1689. október 20. Francesco Bonesana, a łwówi Collegio Armeno prefektusának levele a Propagandához Oxendio Virziresco erdélyi missziójáról.
- Vol. 506 Fol. 63r.–64r.*: olasz. Łwów, 1689. augusztus 2. Giacomo Cantelmi varsói nuncius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco erdélyi tevékenységéről.
- Vol. 509 Fol. 109r.+112/r.–v.*: olasz, latin. Róma, 1691. július 2. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának Federigo Veterani grófhhoz, Erdély katonai parancsnok-

- kához írott levele Oxendio Virziresco örmény püspök anyagi helyzetéről, valamint Theodoros Vartanowicz örmény apostoli püspök erdélyi jelöltségéről.
- Vol. 509 Fol. 110r.–111r.: olasz. Varsó, 1692. május 2. Sebastiano Tanara varsói nuncius jelentése a Propagandának Theodoros Vartanowicz örmény apostoli püspök erdélyi ambícióiról.
- Vol. 510 Fol. 94r.+ 101/v.: olasz. Róma, 1692. október 8. A Propaganda ülésének *Sommariója (összefoglalója)* az erdélyi örmény uniáltak püspökkérdéséről.
- Vol. 510 Fol. 95/r.–v.: olasz. Łwów, 1691. június 7. Francesco Bonesanának, a łwówi Collegio Armeno prefektusának jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök erdélyi egyházzervezői munkájáról.
- Vol. 510 Fol. 96/r.–v.: olasz. Varsó, 1691. május 2. Giacomo Cantelmi varsói nuncius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök általános erdélyi tevékenységéről.
- Vol. 510 Fol. 97r.–98r.: latin. Łwów, 1691. január 14. Az erdélyi örmények levele a Propagandának Oxendio Virziresco kinevezett erdélyi örmény püspök felszen- telésének ügyében.
- Vol. 512 Fol. 178/r.–v.: olasz. Róma, 1692 (pontos dátum nincs megadva). A Propa- ganda ülésének a *Sommariója (összefoglalója)* a besztercei Vardan pap unióel- lenes agitációjáról.
- Vol. 512 Fol. 179r.: olasz. Beszterce, 1692 (pontos dátum nincs megadva). Oxen- dio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a besztercei Vardan örmény pap eretnek tevékenységéről.
- Vol. 512 Fol. 180r.+183r.: olasz. Nagyszeben, 1692. február 17. Oxendio Virziresco püs- pök levele a Propagandának Vardan besztercei örmény pappal való konfliktusáról.
- Vol. 512 Fol. 181r.: olasz. Nagyszeben, 1692. november 2. Federigo Veterani csá- szári generális (Erdély katonai parancsnoka) levele a Szentszékhez Oxendio Virziresco püspök elmaradt fizetségének kiutalásáról.
- Vol. 512 Fol. 186/v.: latin. Róma, 1692. május 2. Edoardo Cybónak, a Propaganda tit- kárának levele a bécsi nunciatúrára Oxendio Virziresco püspök segélyezéséről.
- Vol. 520 Fol. 284/r.–v.: olasz. Róma, 1694 (pontos dátum nélkül). A Propaganda ülésének a *Sommariója (összefoglalója)* az erdélyi tatár betörésekről és az ör- mények elhurcolásáról.
- Vol. 520 Fol. 285/r.–v.: olasz. Róma, 1694 (pontos dátum és név megnevezése nél- kül). Az erdélyi örmények tatár pusztításoktól elszenvedett káiról.
- Vol. 520 Fol. 286r.–287r.: olasz. Beszterce, 1694. december 23. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a tatárok által elhurcolt csíkszépvízi örmé- nyek kiváltásáról.
- Vol. 520 Fol. 289/v.: olasz. Róma, 1695. január 29. Edoardo Cybónak, a Propagan- da tikárának a bécsi nunciatúrára írott levele az erdélyi örmények segélyezése és kárpótlása ügyében.
- Vol. 524 Fol. 363/r.–v.: olasz. Bécs, 1696. július 7. Oxendio Virziresco püspök le- vele a Szentszékhez az erdélyi örményeknek adandó kiváltságok ügyében.
- Vol. 524 Fol. 364/r.–v.: olasz. Bécs, 1696. július 6. Oxendio Virziresco püspök le- vele a Propagandának a bécsi udvarral való tárgyalásairól.
- Vol. 524 Fol. 366r.: olasz. Nagyszeben, 1696. augusztus 20. François Vaudemont herceg császári generális (Erdély interim katonai parancsnoka) levele a Propa- gandának az erdélyi örményeknek adandó kiváltságokról.

- Vol. 525 Fol. 111/r.–v.: olasz. Bécs, 1696. augusztus 25. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának gróf Apor István erdélyi kincstartóval való vitájáról. A vita középpontjában az örményeknek adandó kiváltságok végrehajtása állt.
- Vol. 525 Fol. 112r.: olasz. Bécs, 1696. szeptember 7. Giuseppe Maria Bonalini vikárius, teatinus misszionárius jelentése a Propagandának az erdélyi örmények kiváltságairól.
- Vol. 525 Fol. 112/v.: olasz. Róma, 1696. október 1. A Propaganda ülésének *Sommariója* (összefoglalója) az erdélyi örmények kiváltságairól.
- Vol. 529 Fol. 266r.–269/v.: olasz, latin. Róma, 1697 (pontos dátum nélkül). A Propaganda ülésének *Sommariója* (összefoglalója) az 1697 elején kiobbant, Elia Mendrul örmény pap és társainak botrányáról. A botrány középpontjában a besztercei örmény papok házasságállapota volt.
- Vol. 529 Fol. 271/v.: latin. Róma, 1697 (pontos dátum nélkül). Carlo Aogosto Fabroninak, a Propaganda titkárnak levele a bécsi nunciatúrara a besztercei házasságállapota ügyében.
- Vol. 529 Fol. 272r.–273r.: latin. Beszterce, 1697. június 20. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul és társai eretnek szokásairól és az ügyükben elvégzett vizsgálatokról.
- Vol. 529 Fol. 273/v.: olasz. Beszterce, 1697. június 20. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul örmény pap helytelen életviteléről (házasság).
- Vol. 529 Fol. 274r.–275/v.: olasz. Beszterce, 1697. november 29. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul engedetlenségéről és a közösségbeli felforgató tevékenységéről.
- Vol. 529 Fol. 276r.–281r.: olasz. Beszterce, 1697. november 29. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul örmény pap eretnek szokásairól.
- Vol. 529 Fol. 282r.–283/v.: latin. Jaroslawl, 1697. október 3. A besztercei örmények panasza Vardan Hunanean łwówi örmény uniált érseknek Oxendio Virziresco püspök erdélyi túlkapásairól és korrupciós ügyleteiről.
- Vol. 531 Fol. 237/v.–238r.: olasz. Varsó, 1699. április 15. Sebastiano Maria Accorsinak, a łwówi Collegio Armeno prefektusának jelentése a Propagandának Giuseppe Maria Bonalini erdélyi teatinus misszionárius fizetségéről és az erdélyi örmények körében végzett pasztorális munkásságáról.
- Vol. 532 Fol. 434r.–440/v.: olasz. Róma, 1699. április 1. A Propaganda ülésének *Sommariója* (összefoglalója) Elia Mendrul és Oxendio Virziresco püspök 1698. évi viszályáról.
- Vol. 532 Fol. 442r.–443r.: olasz. Bécs, 1699. január 24. Andrea Santa Croce bécsi nuncius levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök és Elia Mendrul pap viszályáról.
- Vol. 532 Fol. 444/r.–v.: olasz. Beszterce, 1698. november 16. Giuseppe Maria Bonalini vikárius, teatinus misszionárius jelentése a Propagandának az Elia Mendrul és társai ellen lefolytatott inkvizíciós vizsgálatokról.
- Vol. 532 Fol. 445r.–448r.: latin. Beszterce, 1698 (pontos dátum nélkül). Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul és hívei eretnek hitéről (monofizitizmus).

- Vol. 532 Fol. 449/r.–v.*: olasz, latin. Beszterce, 1698 (pontos dátum nélkül). Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az Elia Mendrul ellen lefolytatott vizsgálatok menetéről.
- Vol. 532 Fol. 450r.–451/v.*: latin. 1698 ősze (pontos dátum nélkül) Szebellébi Bertalan, Erdély római katolikus vikáriusának jelentése a Propagandának Elia Mendrul örmény pap kihallgatásáról.
- Vol. 532 Fol. 452r.–458/v.*: olasz, latin. Beszterce, 1698. december 5. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul eretnekségéről, és néhai Minas Zilfidarean örmény apostoli püspök tárgyalásairól.
- Vol. 532 Fol. 459/r.–v.*: latin. Marosvásárhely, 1698. november 12. Szebellébi Bertalannak, Erdély római katolikus apostoli vikáriusának jelentése a Propagandának az Elia Mendrul elleni vizsgálatokról.
- Vol. 532 Fol. 461r.–463/v.*: latin. Beszterce, 1698. november 7. Johannes Kleinnek, Beszterce szabad királyi város bírójának levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök korrupciós ügyeiről.
- Vol. 532 Fol. 466r.–467r.*: latin. Ebesfalva, 1698. október 25. Szebellébi Bertalannak, Erdély római katolikus vikáriusának jelentése a Propagandának az ebesfalvi örmények hitéről és uniójáról.
- Vol. 532 Fol. 467/v.–468/v.*: latin. Petele, 1698. október 24. Vizkeleti Zsigmond kolozsvári római katolikus plébános, jezsuita szerzetes jelentése a Propagandának a petelei örmények között elvégzett inkvizíciós vizsgálatokról.
- Vol. 532 Fol. 469r.–470r.*: latin. Beszterce, 1698. október 24. Vizkeleti Zsigmond kolozsvári római katolikus plébános, jezsuita szerzetes jelentése a Propagandának a besztercei örmények között elvégzett inkvizíciós vizsgálatokról.
- Vol. 532 Fol. 470/v.–471r.*: latin. Marosvásárhely, 1698. november 11. Vizkeleti Zsigmond kolozsvári római katolikus plébános, jezsuita szerzetes jelentése a Propagandának a marosvásárhelyi örmények között elvégzett inkvizíciós vizsgálatokról.
- Vol. 532 Fol. 472r.*: latin. Bécs, 1698. szeptember 12. Andrea Santa Croce bécsi nuncius levele a Propagandának az Elia Mendrul-ügyben való inkvizíciós bizottság felállításáról, valamint a bizottság tagjairól.
- Vol. 533 Fol. 483/r.–v.+ 484r.*: olasz. Bécs, 1699. június 20. Andrea Santa Croce bécsi nuncius levele a Propagandának az Oxendio Virziresco püspök elleni vizsgálatról.
- Vol. 534 Fol. 426/r.–v.+ 427/v.*: olasz. Bécs, 1699. október 3. Andrea Santa Croce bécsi nuncius a Yovhannes Naxšun erdélyi örmény hittagadó pap elleni vizsgálatokról.
- Vol. 535 Fol. 346r.*: olasz. Róma, 1700 (pontos dátum nélkül). A Propaganda ülésének *Sommariôja* (összefoglalója) Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójáról.
- Vol. 535 Fol. 347/r.–v.+350r.*: olasz. Beszterce, 1700. március 18. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának moldvai missziójának előkészületeiről.
- Vol. 535 Fol. 348r.–349r.*: olasz. Beszterce, 1700. március 8. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a moldvai misszió fontosságáról.
- Vol. 535 Fol. 352/v.*: olasz, latin. Róma, 1700. április 26. Carlo Aogosto Fabroninak a Propaganda titkárnak levele Oxendio Virziresco püspökhöz a moldvai misszióról.

- Vol. 536 Fol. 270r.+271v.: latin. 1700. Pontos hely és időpont megnevezése nélkül. François Nizet erdélyi ferences kuztosz levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök olajszenteléssel kapcsolatos felhatalmazásáról.
- Vol. 537 Fol. 412r.–414v.: olasz. Łwów, 1700. október 14. Sebastiano Maria Accorsi teatinus szerzetesnek, a łwówi Collegio Armeno prefektusának jelentése a Propagandához Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójáról.
- Vol. 537 Fol. 416r.–417r.: olasz. Varsó, 1700. augusztus. 24. Francesco Pignatelli varsói nuncius levele a Propagandának Oxendio Virziresco moldvai missziójáról.
- Vol. 537 Fol. 418r.–419v.: olasz. Łwów, 1700. október 14. Sebastiano Maria Accorsi teatinus szerzetesnek, a łwówi Collegio Armeno prefektusának jelentése a Propagandához Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójáról.
- Vol. 539 Fol. 178r.–179r.: olasz. Róma, 1701 (pontos dátum nélkül). Oxendio Virziresco püspök Moldvában végzett missziós tevékenységéről.
- Vol. 539 Fol. 180r.–v.: latin. Iasi, 1700. december 13. Duka Kristóf moldvai fejedelem levele Oxendio Virziresco püspökhöz, amelyben engedélyezi számára, hogy a fejedelemség területén a moldvai örmények között pasztorális tevékenységet folytathasson.
- Vol. 539 Fol. 181r.–v.: latin. Iasi, 1700. december 13. Nicolae Costia moldvai fejedelmi kancellár levele Oxendio Virziresco püspökhöz, amelyben a fejedelem nevében menlevelet biztosít a püspök számára.
- Vol. 539 Fol. 182r.–183v.: olasz. Varsó, 1701. március 9. Antonio Pignatelli varsói nuncius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójáról.
- Vol. 545 Fol. 243r.–v.: olasz. Róma, 1703 (pontos dátum nélkül). A Propaganda ülésének *Sommariója* (összefoglalója). Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának kudarcáról.
- Vol. 545 Fol. 244r.–245v.: olasz. Beszterce, 1703. április 24. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának helyettese, Giuseppe Maria Bonalini haláláról és a moldvai misszió kudarcáról.
- Vol. 558 Fol. 20r.–v.+23r.–v.: olasz. Oppavia, 1707. január 31. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a közel négyéves kuruc fogságból való kiszabadulásáról.
- Vol. 558 Fol. 21r.–22r.: olasz. Oppavia, 1707. január 31. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Rákócziról és munkácsi fogságáról.
- Vol. 558 Fol. 24r.: olasz. Róma, 1707. március 14. A Propaganda ülésének *Sommariója* (összefoglalója) Oxendio Virziresco püspök kuruc fogságáról.
- Vol. 583 Fol. 211r.: olasz. Bécs, 1712. augusztus 22. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a szamosújvári örményeknek adandó kiváltságok ügyében.
- Vol. 583 Fol. 212r.–v.: olasz. Bécs, 1712. augusztus 6. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a bécsi udvarba való megérkezéséről.
- Vol. 598 Fol. 264r.: olasz. Bécs, 1712. március 13. Ludovico Moschero örmény uniált szerzetes jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök halálának körülményeiről.
- Vol. 598 Fol. 265r.–266v.: francia. Bécs, 1715. március 13. Ludovico Moschero örmény uniált szerzetes jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök halálának körülményeiről.

- Vol. 598 Fol. 267r.–268r.*: latin. Bécs, 1715. március 13. Ludovico Moschero örmény uniált szerzetes jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök halálának körülményeiről.
- Vol. 598 Fol. 269r.–v.*: olasz. Róma, 1715. április 8. A Propaganda ülésének *Sommariója (összefoglalója)* Oxendio Virziresco püspök haláláról.
- Vol. 861 Fol. 92r.*: latin. Mikháza, 1712. február 15. Ismeretlen szerző. Oxendio Virziresco püspök látogatása a mikházi ferences kolostorban. (Másolat).

APF Lettere

(= Lettere e Decreti della Sacra Congregazione della Propaganda Fede)

- Vol. 76 Fol. 90v.–91r.*: olasz. Róma, 1687. március 2. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Oxendio Virziresco erdélyi örmény uniált vikáriushoz.
- Vol. 78 Fol. 36v.–37r.*: olasz. Róma, 1689. június 27. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Francesco Buonvisi bécsi nunciushoz.
- Vol. 78 Fol. 37r.–38r.*: olasz. Róma, 1689. június 27. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Giacomo Cantelmi varsói nunciushoz.
- Vol. 79 Fol. 80v.–81r.*: olasz. Róma, 1690. február 4. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Oxendio Virziresco erdélyi örmény vikáriushoz.
- Vol. 79 Fol. 134v.–135r.*: olasz. Róma, 1690. június 3. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Francesco Bonesanához, a łwówi Collegio Armeno prefektusához.
- Vol. 80 Fol. 64v.–65r.*: olasz. Róma, 1691. május 12. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Francesco Bonesanához, a łwówi Collegio Armeno prefektusához.
- Vol. 80 Fol. 65r.–v.*: olasz. Róma, 1691. május 12. Edoardo Cybónak a Propaganda titkárának levele Giacomo Cantelmi varsói nunciushoz.
- Vol. 82 Fol. 63r.–64r.*: olasz. Róma, 1693. január 3. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionáriushoz, vikáriushoz.
- Vol. 84 Fol. 6v.–7v.*: olasz. Róma, 1695. február 28. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Sebastiano Tanara bécsi nunciushoz.
- Vol. 84 Fol. 8v.–10r.*: olasz. Róma, 1695. február 2. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Kollonich Lipót bíboroshoz, kalocsai érsekhez.
- Vol. 84 Fol. 10r.–11r.*: olasz. Róma, 1695. február 28. Edoardo Cybónak, a Propaganda titkárának levele Sebastiano Tanara bécsi nunciushoz.
- Vol. 88 Fol. 30r.–31r.*: olasz. Róma, 1699. április 6. Carlo Aogosto Fabroninak, a Propaganda titkárának levele Andrea Santa Croce bécsi nunciushoz.
- Vol. 108 Fol. 42r.*: latin. Róma, 1719. február 17. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Mártonffy György erdélyi római katolikus püspökhöz.
- Vol. 108 Fol. 45r.–v.*: olasz. Róma, 1719. február 17. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Csáky István bíboroshoz, kalocsai érsekhez.
- Vol. 108 Fol. 46r.*: olasz. Róma, 1719. február 17. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Giorgio Spinola bécsi nunciushoz.
- Vol. 108 Fol. 46r.–v.*: latin. Róma, 1719. március 4. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Xac'atur Arak'elian örmény misszionáriushoz, mechtarista szerzeteshez.

- Vol. 108 Fol. 47/r.–v.*: olasz. Róma, 1719. március 4. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Giorgio Spinola bécsi nunciushoz.
- Vol. 108 Fol. 48r.*: latin. Róma, 1719. március 4. Silvio De Cavalierinek, a Propaganda titkárának levele Mártonffy György erdélyi római katolikus püspökhöz.

APF SC

(= Scritture riferite nei Congressi) Fondo Armeni

- Vol. 9 Fol. 92r.*: latin. Velence, 1728. szeptember 25. Xac'atur Arak'elan örmény apostoli misszionárius, mechitarista szerzetes levele a Propagandának Minas Paronean örmény uniált pap erdélyi vizitációjáról.
- Vol. 9 Fol. 93r.–94/v.*: olasz. Szamosújvár, 1728. augusztus 9. Minas Paronean erdélyi örmény uniált pap jelentése a Propagandának Erdélyben elvégzett vizitációjáról.
- Vol. 9 Fol. 250/r.–v.*: olasz. Stanislawów, 1730. február 15. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának az erdélyi unitus örmények helyzetéről.
- Vol. 9 Fol. 251r.–252r.*: olasz. Stanislawów, 1730. február 15. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának az Erdélyben végzett misszióiról.
- Vol. 9 Fol. 253r.*: latin. Stanislawów, 1726. október 17. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának Minas Paronean (Barun) örmény uniált pap káros erdélyi vizitációiról.
- Vol. 9 Fol. 474/r.–v.*: olasz. Varsó, 1732. november 18. Camillo Paolucci varsói nuncius jelentése a Propagandának az erdélyi örmény unitusok helyzetéről, valamint Stefano Stefanowicz püspök erdélyi tevékenységéről.
- Vol. 9 Fol. 475/r.–v.*: olasz. Stanislawów, 1732. október 26. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának az erdélyi örmény unitusok helyzetéről.
- Vol. 9 Fol. 579r.*: olasz. Stanislawów, 1733. szeptember 10. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának az erdélyi örmény unitusok helyzetéről.
- Vol. 9 Fol. 595/r.–v.*: olasz. Bécs, 1733. december 5. Domenico Passionei bécsi nuncius jelentése a Propagandának Stefano Stefanowicz püspök erdélyi reformtervezetéről.
- Vol. 9 Fol. 596/r.–v.*: latin. Gyulafehérvár, 1733. november 14. Sorger György erdélyi római katolikus püspök jelentése a Propagandának Stefano Stefanowicz püspök reformtervezetéről.
- Vol. 9 Fol. 597r.–598/v.+604/v.*: latin. Szamosújvár, 1729. október 3. Stefano Stefanowicz püspök reformtervezete az erdélyi örmény unitus egyházzól.
- Vol. 9 Fol. 601r.*: latin. Szamosújvár, 1726. október 17. Stefano Stefanowicz püspök jelentése a Propagandának az erdélyi örmény vallásos társulatok újjászervezéséről.
- Vol. 10 Fol. 29r.–30r.*: olasz. Bécs, 1735. december 21. A szamosújvári örmény küldöttség levele a Propagandának az erdélyi örmény unitus püspöki szék újjászervezéséről.
- Vol. 10 Fol. 284r.*: latin. Bécs, 1738 (pontos dátum nélkül). VI. Károly császár levele az erdélyi örményeknek a püspökség felállításáról és annak anyagi vonzatáról. (Másolat).
- Vol. 10 Fol. 299r.*: olasz. Róma, 1738. szeptember 12. Ismeretlen szerző levele a bécsi nunciaturára az erdélyi örmény püspöki szék felállításáról.

APF CP
(= Congregazioni Particolari)

- Vol. 29 Fol. 610r.*: olasz. Róma, 1690. február 24. A Propaganda különleges bizottságának ülése az Erdélyben felállítandó örmény uniált püspöki székről.
- Vol. 29 Fol. 612r.–618v.*: olasz. Róma, 1690. május 29. A Propaganda különleges bizottságának ülése az Erdélyben felállítandó örmény uniált püspöki székről.
- Vol. 29 Fol. 628r.–629v.*: olasz. Róma, 1689. november 8. A Propaganda különleges bizottságának ülése az Erdélyben felállítandó örmény uniált püspöki székről.
- Vol. 29 Fol. 630r.–631v.*: olasz. Róma, 1690 (pontos dátum nélkül). A Propaganda különleges bizottságának ülése az Erdélyben felállítandó örmény uniált püspöki székről, és Oxendio Virziresco püspökké való kinevezéséről.
- Vol. 29 Fol. 636r.–v.*: olasz. Róma, 1690 (pontos dátum nélkül). A Propaganda különleges bizottságának ülése az Erdélyben felállítandó örmény uniált püspöki székről, és Oxendio Virziresco püspökké való kinevezéséről.
- Vol. 29 Fol. 644r.*: örmény. Łwów, 1689 (pontos dátum nélkül). Az erdélyi örmények levele Giacomo Cantelmi varsói nunciusnak uniálási szándékukról.
- Vol. 29 Fol. 645r.*: latin. Łwów, 1689 (pontos dátum nélkül). Az erdélyi örmények levele Giacomo Cantelmi varsói nunciusnak uniálási szándékukról.
- Vol. 29 Fol. 647r.–v.*: örmény. Łwów, 1690 (pontos dátum nélkül). Az erdélyi örmények levele (kérelme) Giacomo Cantelmi varsói nunciusnak Oxendio Virziresco örmény vikárius püspökké való kinevezéséről.
- Vol. 29 Fol. 648r.–v.*: latin. Łwów, 1690 (pontos dátum nélkül). Az erdélyi örmények levele (kérelme) Giacomo Cantelmi varsói nunciusnak Oxendio Virziresco örmény vikárius püspökké való kinevezéséről.

ASV
(= Archivio Segreto Vaticano, Città del Vaticano)
ANV
(= Archivio della Nunziatura in Vienna)

- Vol. 190. Fol. 189v.–190r.*: latin. Szamosújvár, 1778. november 20. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus plébános jelentése a Propagandának a bukovinai örmény missziókról. (Másolat)
- Vol. 190. Fol. 236v.–237v.*: latin. Szamosújvár, 1778. december 18. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus plébános jelentése a Propagandának a bukovinai örmény missziókról. (Másolat)
- Vol. 191 Fol. 8v.–9v.*: francia. Czernowitz (Csernovic), 1779. január 2. Franz Erzenberg tábornoknak, Bukovina katonai parancsnokának jelentése a bécsi nunciatúrára Jakabffy János örmény katolikus pappal való találkozásáról. (Másolat)
- Vol. 191 Fol. 11v.–12r.*: latin. Marosvásárhely, 1779. január 29. Franz Erzenberg tábornoknak, Bukovina katonai parancsnokának jelentése a bécsi nunciatúrára Jakabffy János örmény katolikus pap bukovinai misszióiról. (Másolat)
- Vol. 191 Fol. 19r.*: latin. Marosvásárhely, 1779. január 26. Simeon Barameno örmény katolikus misszionárius jelentése a Propagandának az erdélyi és a bukovinai örményeknél tett látogatásáról. (Másolat)

- Vol. 191 Fol. 38/v.–39r.: latin. Szamosújvár, 1779. február 23. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus plébános jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházáról. (Másolat)
- Vol. 191 Fol. 358/r.–v.: olasz. Szamosújvár, 1780. augusztus 29. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus plébános jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházáról. (Másolat)
- Vol. 192 Fol. 96/v.–97r.: olasz. Bécs, 1771. július 20. Marco Antonelli bécsi nuncius jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházi szokásairól. (Másolat)
- Vol. 192 Fol. 189/v.–190r.: olasz. Bécs, 1782. január 4. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspöknek az erdélyi örmények joghatóságáról.
- Vol. 192 Fol. 210/v.–211r.: olasz. Bécs, 1782. február 2. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspöknek az erdélyi örmények joghatóságáról.
- Vol. 192 Fol. 273/r.–v.: olasz. Bécs, 1782. június 28. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 192 Fol. 299/r.–v.: olasz. Bécs, 1782. augusztus 29. Giuseppe Garampi bécsi nuncius jelentése a Propagandának a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 192 Fol. 299/v.–300r.: olasz. Bécs, 1782. augusztus 29. Giuseppe Garampi bécsi nuncius jelentése a Propagandának a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 192 Fol. 321/v.: olasz. Bécs, 1782. október 22. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 192 Fol. 343/r.–v.: olasz. Bécs, 1782. november 29. Giuseppe Garampi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 193 Fol. 137/v.–138r.: olasz. Bécs, 1784. január 22. Giuseppe Garampi bécsi nuncius jelentése a Propagandának, valamint Novák Péter szamosújvári örmény papnak a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 193 Fol. 138r.: olasz. Bécs, 1784. január 13. Giuseppe Garampi bécsi nuncius jelentése a Propagandának a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 193 Fol. 154r.: olasz. Bécs, 1784. március 2. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 193 Fol. 154/v.–155r.: olasz. Bécs, 1784. március 2. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 196 Fol. 38r.: olasz. Bécs, 1782. április 20. Giuseppe Garampi bécsi nuncius levele Batthyány Ignác püspökhöz a gyulafehérvári püspökség és a 17wówi örmény unitus érsekség közötti joghatósági vizzályról.
- Vol. 196 Fol. 39r.: latin. 1762 (pontos hely és dátum megnevezése nélkül). Ismeretlen szerző: az erdélyi örmények latinizációjáról.
- Vol. 196 Fol. 146r.–149/v.: latin. (pontos év, hely, és idő megnevezése nélkül). A *Status Armenorum in Transilvania*, az erdélyi örmények egyházának története.

- Vol. 196 Fol. 151r.*: latin. Bécs, 1696. augusztus 20. Gróf Apor István erdélyi kincstartó levele I. Lipót császárhoz Oxendio Virziresco püspökkel szembeni fenntartásairól.
- Vol. 196 Fol. 152r.*: olasz. Róma, 1696. október 6. Angelo Altierinek, a Propaganda prefektusának levele gróf Apor István erdélyi kincstartóhoz az erdélyi örmények kiváltsága ügyében.
- Vol. 196 Fol. 153/r.-v.*: olasz. Beszterce, 1699. január 6. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának Yovhannes Naxšun petelei örmény pap hittagadásáról.
- Vol. 196 Fol. 154r.-155/v.*: latin. Nagyszeben, 1697. január 20. A nagyszebeni örmények levele Andrea Santa Croce bécsi nunciushoz Oxendio Virziresco püspök korrupciós ügyeiről.
- Vol. 196 Fol. 157r.-158r.*: olasz. Nagyszeben, 1697. január 20. Oxendio Virziresco püspök levele Andrea Santa Croce bécsi nunciushoz gróf Apor István erdélyi kincstartóval való viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 161r.+163r.*: latin. Beszterce, 1697. június 22. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul örmény pap és társai tévelygéseiről. (Másolat)
- Vol. 196 Fol. 162/r.-v.*: olasz. Beszterce, 1697. június 22. Oxendio Virziresco püspök panaszlevele a Propagandának Elia Mendrul örmény pap eretnek szokásairól. (Másolat)
- Vol. 196 Fol. 164r.-165r.*: olasz. Beszterce, 1697. június 25. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az Elia Mendrul örmény pap elleni vizsgálatokról.
- Vol. 196 Fol. 166/r.-v.*: latin. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az Elia Mendrul örmény pap elleni vizsgálatok eredményeiről.
- Vol. 196 Fol. 167r.-168r.*: olasz. Beszterce, 1697. július 3. Oxendio Virziresco püspök panaszlevele a Propagandának Lazar Budachowicz örmény pap engedetlenségéről.
- Vol. 196 Fol. 170r.-171r.*: latin. Varsó, 1697. október 3. Elia Mendrul besztercei örmény uniált pap és társai panaszlevele Antonio Davia varsói nunciushoz Oxendio Virziresco püspök túlkapásairól.
- Vol. 196 Fol. 172/r.-v.*: olasz. Beszterce, 1697. november 24. Oxendio Virziresco püspök levele a Propagandának Elia Mendrul örmény pap ellen.
- Vol. 196 Fol. 173r.-174r.*: latin. 1698. július (pontos nap és szerző megnevezése nélkül). A bécsi nunciatura számára készült beszámoló az Elia Mendrul és társai ellen lefolytatott vizsgálatokról.
- Vol. 196 Fol. 175r.-176/v.*: olasz. Beszterce, 1698. január 7. Oxendio Virziresco püspök panaszlevele a Propagandának Elia Mendrul örmény pap eretnek szokásairól.
- Vol. 196 Fol. 177r.+180/v.*: olasz. Nagyszeben, 1698. március 9. Nagyszebeni örmény kereskedők panaszlevele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök zavaros pénzügyeiről.
- Vol. 196 Fol. 178/r.-v.*: örmény. Nagyszeben, 1698. március 9. A nagyszebeni örmény kereskedők panaszlevele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök zavaros pénzügyeiről.
- Vol. 196 Fol. 181/r.-v.*: olasz. Beszterce, 1698. február 20. Elia Mendrul örmény uniált pap levele a Propagandának Oxendio Virziresco zsarnokságáról és vádakodásairól.

- Vol. 196 Fol. 182/r.–v.*: örmény. Beszterce, 1698. február 20. Elia Mendrul örmény uniált pap levele a Propagandának Oxendio Virziresco zsarnokságáról és vádaskodásairól.
- Vol. 196 Fol. 185/r.–v.*: latin. Beszterce, 1698. február 24. Elia Mendrul örmény uniált pap levele a Propagandának Oxendio Virziresco zsarnokságáról és vádaskodásairól.
- Vol. 196 Fol. 186/r.–v.*: olasz. Róma, 1698. március 3. Antonio Davia varsói nuncius beszámolója a Propagandának Oxendio Virziresco püspök Elia Mendrul örmény pappal való viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 187/r.–v.*: olasz. Beszterce, 1698. július 25. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának az Elia Mendrul ellen lefolytatott vizsgálatok eredménytelenségéről.
- Vol. 196 Fol. 191/r.–v.*: olasz. Beszterce, 1698. augusztus 4. Oxendio Virziresco püspök panaszlevele a Propagandának gróf Apor István erdélyi kincstartó és Elia Mendrul örmény pap ellen.
- Vol. 196 Fol. 192/r.–v.*: olasz. Kolozsvár, 1698. augusztus 25. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius beszámolója a Propagandának Vizkeleti Zsigmond jezsuitával való titkos tárgyalásairól, valamint az Elia Mendrul ellen felállítandó inkvizíciós bizottságról.
- Vol. 196 Fol. 194/r.–v.*: olasz. Beszterce, 1698. szeptember 25. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az Elia Mendrul örmény pap elleni inkvizíciós eljárásról.
- Vol. 196 Fol. 195/r.–v.*: olasz. Beszterce, 1698. december 5. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius beszámolója a Propagandának Elia Mendrullal való tárgyalásairól.
- Vol. 196 Fol. 196/r.–v.*: olasz. 1698. december (pontos hely és nap megnevezése nélkül). Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius beszámolója a Propagandának az Elia Mendrul ellen lefolytatott inkvizíciós eljárás végeredményéről.
- Vol. 196 Fol. 197r.–198r.*: olasz. 1698. november 26. (pontos hely megnevezése nélkül). Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius beszámolója a Propagandának az eretnekséggel vádolt örmények elleni vizsgálatokról.
- Vol. 196 Fol. 199r.–200/v.*: olasz. Görgényszentimre, 1698. december 23. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az Elia Mendrul és Yovhannes Naxšun örmény papok elleni hajtóvadászatról.
- Vol. 196 Fol. 201r.–202/v.*: olasz. Łwów, 1699 (pontos hely, idő és szerző megnevezése nélkül). Elia Mendrul ügyéről készült összefoglaló.
- Vol. 196 Fol. 203/r.–v.*: olasz. Beszterce, 1699. január 20. Oxendio Virziresco püspök és Giuseppe Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának Elia Mendrul ártalmas tevékenységéről.
- Vol. 196 Fol. 204r.*: olasz. 1699 (pontos dátum és hely megnevezése nélkül). Giuseppe Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának az Elia Mendrul elleni inkvizícióról és a moldvai misszióról.
- Vol. 196 Fol. 205/r.–v.*: latin. Łwów, 1699. február 22. Ismeretlen szerző: *Memoria rerum*. Összefoglaló Oxendio Virziresco püspök és Elia Mendrul örmény pap erdélyi viszályáról.

- Vol. 196 Fol. 206/r.–v.:* olasz. 1699 (pontos hely és dátum megnevezése nélkül). Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának Elia Mendrul ügyéről.
- Vol. 196 Fol. 207/r.–v.:* olasz. Nagyszeben, 1699. május 6. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának Elia Mendrul ügyéről.
- Vol. 196 Fol. 208r.+210/v.:* latin. Görgényszentimre, 1699. március 9. Oxendio Virziresco püspök jelentése az eretnek örmény papok tevékenységéről és Apor István kincstartó szerepéről.
- Vol. 196 Fol. 209r.:* latin. Kolozsvár, 1699. március 13. Gróf Apor István erdélyi kincstartó levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök sötét pénzügyleteiről.
- Vol. 196 Fol. 211r.:* latin. Kolozsvár, 1699. március 13. Gróf Apor István erdélyi kincstartó levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök sötét pénzügyleteiről.
- Vol. 196 Fol. 212/r.–v.:* olasz. Róma, 1699. április 6. Carlo Barberininek, a Propaganda prefektusának levele Andrea Santa Croce bécsi nunciushoz Oxendio Virziresco püspök erdélyi hivataláról.
- Vol. 196 Fol. 213r.–214/v.:* olasz. Kolozsvár, 1699. június 19. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának a gróf Apor István erdélyi kincstartó és Oxendio Virziresco püspök közötti ellentétről.
- Vol. 196 Fol. 218r.+221/v.:* latin. Görgényszentimre, 1699. szeptember 19. Oxendio Virziresco püspök levele a Propagandának gróf Apor István erdélyi kincstartó ellene való áskálódásairól.
- Vol. 196 Fol. 219r.:* latin. Łwów, 1692. július 3. Oxendio Virziresco püspök levele a Propagandának Minas Zilfidarean örmény apostoli püspök 1686-os tárgyalásairól. (Másolat)
- Vol. 196 Fol. 220r.:* latin. Łwów, 1686. október 10. Minas Zilfidarean örmény apostoli püspök levele Opizio Pallavicini varsói nunciussal, valamint Vardan Hunanean örmény uniált érsekkkel való tárgyalásairól. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 221/r.–v.:* olasz. 1699 (pontos hely és dátum megnevezése nélkül). Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul örmény pap ügyéről.
- Vol. 196 Fol. 223/r.–v.:* olasz. Varsó, 1699. szeptember 30. Antonio Davia nuncius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök erdélyi tevékenységéről.
- Vol. 196 Fol. 224r.:* olasz. Beszterce, 1699. október 3. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Yovhannes Naxšun pappal való egyezkedéséről és rekatoalizálásáról.
- Vol. 196 Fol. 225r.:* olasz. Nagyszeben, 1699. október 11. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának a petelei örmények között elvégzett vizitációjáról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 226r.–227r.:* olasz. Beszterce, 1699. november 3. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházi helyzetéről.
- Vol. 196 Fol. 231r.:* latin. Łwów, 1699. november 4. Deodatus Nersesowicz püspök, érseki koadjutor jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök erdélyi hivataláról.

- Vol. 196 Fol. 232r–233r.*: olasz. Kolozsvár, 1699. november 8. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának az Oxendio Virziresco püspök ellen lefolytatott vizsgálatokról.
- Vol. 196 Fol. 235/r–v.*: olasz. Beszterce, 1699. november 23. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának Elia Mendrul Moldvába való meneküléséről.
- Vol. 196 Fol. 236r.*: olasz. Beszterce, 1699. december 12. Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának a moldvai misszió lehetőségeiről.
- Vol. 196 Fol. 237r.*: latin. Bécs, 1699. december 20. Andrea Santa Croce bécsi nuncius levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának lehetőségeiről.
- Vol. 196 Fol. 241/r–v.*: olasz. Beszterce, 1700. február 7. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának a moldvai misszió megszervezéséről.
- Vol. 196 Fol. 242r.+249/r–v.*: olasz. Beszterce, 1700. március 4. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius levele a Propagandának Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójáról.
- Vol. 196 Fol. 243r.*: olasz. Róma, 1700. május 7. Carlo Barberininek, a Propaganda prefektusának levele Andrea Santa Croce bécsi nunciushoz Oxendio Virziresco püspök erdélyi tevékenységéről, valamint moldvai missziójának lehetőségeiről.
- Vol. 196 Fol. 244r.*: latin. Łwów, 1699. január 20. Deodatus Nersesowicz püspök, érseki koadjutor jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco püspök erdélyi tevékenységéről, és korrupciógyanús ügyleteiről.
- Vol. 196 Fol. 245r.–246r.*: olasz. Beszterce, 1700. június 17. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának Oxendio Virziresco moldvai útjáról.
- Vol. 196 Fol. 251r.*: olasz. Nagyszeben, 1699. december 28. Giuseppe Bonalini teatinus misszionárius, vikárius jelentése a Propagandának az erdélyi örmény papokról és a moldvai misszióról.
- Vol. 196 Fol. 256r.*: latin. 1702 (pontos hely, dátum és szerző megnevezése nélkül). Ismeretlen szerző. Oxendio Virziresco püspök moldvai missziójának kudarcáról.
- Vol. 196 Fol. 257r.*: olasz. Róma, 1702. szeptember 4. Carlo Barberininek, a Propaganda prefektusának levele Antonio Davia bécsi nunciushoz az Oxendio Virziresco püspök elleni korrupciós, valamint egyházfegyelmi ügyek kivizsgálásáról.
- Vol. 196 Fol. 258/r–v.*: latin. Bécs, 1702 (szerző és pontos dátum megnevezése nélkül). Az Oxendio Virziresco püspök elleni vizsgálatok jegyzőkönyve.
- Vol. 196 Fol. 259/r–v.*: latin. Bécs, 1702. november 13. Giuseppe Maria Bonalini teatinus misszionárius, vikárius levele Antonio Davia bécsi nunciushoz az Oxendio Virziresco püspököt ért támadásokról.
- Vol. 196 Fol. 264r.*: latin. 1710 (pontos hely és dátum megnevezése nélkül). Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházáról.
- Vol. 196 Fol. 265r.–268/v.*: olasz. 1710 (pontos hely és dátum megnevezése nélkül). Oxendio Virziresco püspök jelentése a Propagandának az erdélyi örmények egyházáról.

- Vol. 196 Fol. 270r.*: latin, 1763. február 11. (hely és szerző megnevezése nélkül). Az erdélyi örmény egyház latinizációjáról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 271r.–v.*: latin. Nagyszeben, 1782. január 22. Batthyány Ignác erdélyi püspök levele Giuseppe Garampi nunciusnak a łwówi örmény uniált érsekkel való viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 273r.+278/v.*: olasz. Łwów, 1782. április 12. Yakub Tumanowicz örmény uniált érsek levele Giuseppe Garampinak az erdélyi örmények feletti joghatóság ügyében.
- Vol. 196 Fol. 274r.–276/v.*: latin. Róma, 1782. szeptember 28. Carlo Antonellinek, a Propaganda prefektusának levele Giuseppe Garampi bécsi nunciushoz az erdélyi örmények feletti joghatóság viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 277r.–v.*: latin. Róma, 1782. szeptember 16. Carlo Antonellinek, a Propaganda prefektusának levele Giuseppe Garampi bécsi nunciushoz az erdélyi örmények feletti joghatóság viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 279r.–v.*: olasz. Łwów, 1782. október 30. Yakub Tumanowicz örmény uniált érsek levele Giuseppe Garampinak az erdélyi örmények feletti joghatóságának ügyében.
- Vol. 196 Fol. 281r.–283/v.*: latin. Szamosújvár, 1778 (pontos dátum megnevezése nélkül). Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának a bukovinai örmények között végzendő misszióról.
- Vol. 196 Fol. 284r.–v.*: latin. Szamosújvár, 1778. október 20. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának a bukovinai örmények között végzendő misszióról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 285r.–286/v.*: latin. Szamosújvár, 1778. november 28. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának a bukovinai örmények között végzendő misszióról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 288r.*: latin. Róma, 1778. december 12. Giovanni Cartellinek, a Propaganda prefektusának levele Giovanni Visconti bécsi nunciusnak a Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus pap által a bukovinai örmények között végzett missziókról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 289r.–290r.*: latin. Szamosújvár, 1779. február 3. Jakabffy János szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának a bukovinai örmények között végzendő misszióról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 292r.–v.*: olasz. Temesvár, 1780. október 11. Csíki Marcell erzsébetvárosi örmény katolikus pap jelentése a Propagandának a bukovinai örmények között végzendő misszióról. (Másolat).
- Vol. 196 Fol. 293r.*: olasz. Szamosújvár, 1781. október 25. Novák Antal szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának Krysztóf Ducha łwówi örmény pap erdélyi vizitációjáról.
- Vol. 196 Fol. 294r.*: olasz. Szamosújvár, 1782. június 23. Novák Antal szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának az erdélyi örmények feletti joghatóság viszályáról.
- Vol. 196 Fol. 295r.*: olasz. Erzsébetváros, 1784. február 18. Pápai Márton erzsébetvárosi örmény katolikus pap jelentése a Propagandának az erdélyi örmények feletti joghatóság viszályáról.

- Vol. 196 Fol. 296/r.–v.*: olasz. Szamosújvár, 1784. február 18. Novák Antal szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának az erdélyi örmények feletti joghatóság vizzályáról.
- Vol. 196 Fol. 297/r.–v.*: olasz. Szamosújvár, 1784. augusztus 6. Novák Antal szamosújvári örmény katolikus pap jelentése a Propagandának az erdélyi örmények feletti joghatóság vizzályáról.
- Vol. 196 Fol. 298r.*: latin. 1784 (pontos hely, dátum és szerző megnevezése nélkül). Az erdélyi örmények feletti joghatóságról való vizzály Gyulafehérvár püspöksége és Łwów örmény uniált érseksége között.

Kutatások az Erdődy család bécsi levéltárában

Az Erdődyek nem sorolhatók a sokat kutatott kora újkori arisztokrata családok közé, aminek háttérében valószínűleg az áll, hogy a familiában nem akadtak olyan kiemelkedő személyiségek, mint az Esterházy, a Zrínyi, a Nádasdi vagy a Pálffy stb. családokban. Egyik tagjuk sem jutott el a világi karrier csúcsának számító nádorságig, és az országbíróságig is csak a XVIII. század elején vitték. Ennek ellenére a család a magyar politikai elit része volt, házasságaik révén jó kapcsolatokkal rendelkeztek, a fiatalok Bécsben tanultak, egy-egy családtag szinte mindig szolgált a Habsburg-udvarban vagy főleg a század második felében már mindig volt egy tekintélyes személyiségük a Habsburgok udvarának közelében, képviselve a közös családi ügyeket, egyengetve a család tagjainak útját.

A család a XVI. században kezdte el használni az Erdődy nevet a Bakócz helyett. Az egyik legnevezetesebb Bakócz-ös e századból a családi vagyon megteremtőjének tekintett Bakócz Tamás (1442–1521) esztergomi érsek. Hatalmának köszönhetően elérte II. Ulászló (1490–1516) és II. Lajos (1516–1526) királyoknál, hogy birtokait unokaöccsei (Péter, István és Farkas) örökölhessék. Bakócz Tamás testvérének, Miklósnak a leszármazottai, nevezetesen fia, (I.) Péter (?–1543) használta először az Erdődy családnevet. Az általa örökölt birtokok közül a Vas vármegyei Vörösvár, Vép és Monyorókerék, a Körös vármegyei Monoszló és a Varasd vármegyei Császárvár a hozzájuk tartozó városokkal, falvakkal maradt a család birtokában a XVII. században is. István és Farkas örökös nélkül halt meg és az ő birtokaik házasság révén a Pálffyak tulajdonába kerültek.¹ A család még Mohács előtt, 1511-ben kapott grófi rangot II. Ulászlótól. 1565-ben Erdődy (II.) Péter (?–1566) és gyermekei (Tamás, Péter, Anna és Margit) megerősítették grófi rangjukban, illetve német birodalmi grófságot is nyertek. A két fiút ez utóbbi rangjában 1580-ban ismét megerősítették.²

A szakirodalom előszeretettel osztja az Erdődy családot két ágra: a magyarországi és a horvátországi ágra. A két ág elválása a horvát életrajzi lexikon³ szerint II. Péter fiainál következett be, és I. Tamástól eredezteti a magyarországi, III. Pétertől (?–1613) pedig a horvátországi ágot, amely felosztásba azonban a család nem minden tagja fér bele. Igaz ugyan, hogy III. Péter ága erősebben kötődött Horvátországhoz: ott éltek, többnyire ottani családból választottak feleséget és egymás között is gyakran horvátul leveleztek. Viszont a magyarországi ágnak is több olyan tagja van, aki Horvátországban élt, sőt horvát bánok is lettek. Ilyen volt például

¹ E kérdéskörben nem végeztünk önálló kutatást és a rendelkezésre álló szakirodalom alapján állítjuk ezt, amely szerint Pálffy Pál vagy Péter feleségül vette Erdődy Klárát, Erdődy Péter testvérét, aki e két birtokot magával vitte a házasságba.

² *Pallas Nagy Lexikona*. VI. kötet. Bp., 1894. 324.

³ *Hrvatski biografski leksikon*. 4. E–Gm. Szerk. STIPČEVIĆ, Aleksandar–MACAN, Trpimir. Zágráb, 1998. 54–73.

Erdődy Zsigmond (?–1639) horvát bán, de ide sorolhatjuk Erdődy Imrét (?–1690) is, aki többnyire Horvátországban élt (noha felesége ragaszkodott ahhoz, hogy őt nem kényszerítheti arra, hogy ott éljen!) és fiatalon meghalt fiát, aki ott katonáskodott. Erdődy Imrét a kortársak maguk is a horvátországi urak közé sorolták.⁴ Ezenkívül a magyarországi ág tagjai is gyakran jártak vagy éltek rövidebb-hosszabb ideig Horvátországban.

Mint említettük, az Erdődyek a XVII. század során nem futottak be kiemelkedő világi karriereket: nem a legfőbb, csak a rangban utána következő méltóságokat, a tárnokmesterit és a horvát bánit kapták meg. Előbbit négyszer,⁵ utóbbit – a Zrínyiekhez hasonlóan – háromszor.⁶ Ez bizonyára összefügg már említett horvátországi kötődéseikkel.

Az Erdődyek tehát nem tartoztak a nádorokat és országbírókat adó elit családok (Pálffy, Nádasdi, Esterházy, Drugeth, Thurzó, Wesselényi) sorába, pedig rendelkeztek jó házassági kapcsolatokkal, számos előkelő főúri családhoz többszörös rokoni szálak fűzték őket. A Pálffy család még a XVI. századból eredeztethetően volt rokon az Erdődyekkel. Pálffy Pál Bakócz Klárát, Bakócz Tamás unokahúgát vette házastársul és ettől kezdve használták a Pálffyak az Erdődy előnevet. A XVII. században az Erdődyek közül Gábor (1615–1650) vett el először Pálffy lányt, méghozzá Pálffy Miklós és Fugger Mária unokáját (Pálffy István és Harrach Mária Eleonóra leányát), Máriát. Első felesége korai halála után pedig azt az Amadé Juditot vette nőül, akinek előző férje Pálffy János, első feleségének a nagybátyja volt. De itt nem ért véget a két család összefonódása: Erdődy Gábor Amadé Judittól származó fia, Kristóf (1649–1704) Pálffy Mária Zsuzsannát vette feleségül. Ennek a Pálffy Mária Zsuzsannának Pálffy Miklós, Erdődy Gábor első feleségének testvére volt az apja. E két házassággal a Pálffyak igen befolyásos ágával kerültek rokonságba, ami feltehetőleg szerepet játszott abban, hogy az Erdődy család ezen ágánál jutottak el először az országbíróságig a XVIII. század elején. A másik jelentős és gazdag család, akikkel egy időre szoros családi kapcsolatba kerültek, az evangélikus Thurzók voltak. Velük azonban csak az Erdődy I. Tamás (1558–1624) utáni első generációban kötöttek házasságokat, nevezetesen az ő két gyermeke: Kristóf (1584–1620) és Zsuzsa házasodott, méghozzá két különböző ágból származó Thurzóval. Erdődy Tamás eleinte még evangélikus szellemben nevelte gyermekeit, de fia, Kristóf és Thurzó Borbála házasságakor már katolikus volt. Lehet, hogy éppen ezért, az Erdődy család evangélikus valláson tartása érdekében adta Thurzó György leányát feleségül hozzá. Erdődy Kristóf ennek ellenére katolikusként halt meg, gyerekei pedig felnőttként katolizáltak, bár nagyanyjuk, Czobor Erzsébet evangélikus nevelőt fogadott melléjük. Megjegyzendő, hogy Erdődy Kristóf özvegye, Thurzó Borbála másodszor a szintén katolikus Draskovits Jánoshoz ment nőül. Erdődy Tamás másik gyermeke, Zsuzsanna Thurzó Kristófhhoz, Thurzó Elek és Zrínyi Borbála fiához ment feleségül. Ez a házasság a férj korai, 31 évesen bekövetkezett halála miatt rövid és gyermektelen volt, a két család közötti kapcsolatot sem erősítette. Ezenkí-

⁴ Ugyanakkor testvéreit, Györgyöt és Gábort a magyar főurak közt sorolják fel. Esterházy László és Batthyány Eleonóra lakodalmára meghívottak, akiknek elküldték már a leveleket. (Magyar Országos Levéltár [= MOL], Batthyány család levéltára, A Batthyány család körmendi központi igazgatósága [P 1322], A földesúri famíliára, illetve az uradalmi alkalmazottakra vonatkozó iratok [FöldFam] No. 919.)

⁵ Tamás, I. György, Imre és II. György.

⁶ Tamás (1583–1595, 1608–1615), Zsigmond (1627–1639), Miklós (1678–1693)

vül az arisztokrácia köréből egy-egy házassági kapcsolatot létesítettek a Batthyány, a Forgách, a Rákóczi és a Csáky családokkal.

Az Erdődyek karrierjéhez feltehetőleg részben a jelentős vagyon is hiányzott. A család házasságokkal igyekezett jelentősen gyarapítani földbirtokait, ám ezek generációról generációra szétaprózódtak. A család első, Erdődy néven kiemelkedő képviselője, Erdődy (I.) Tamás (1558–1624) horvát bán nősült úgy, hogy házasságával jelentős nagyságú birtokokat szerzett meg. Felesége, Ungnád Mária Ungnád Kristóf (másként Keresztély) egri kapitány és horvát bán (1578–1584) egyetlen gyermeke és örököse volt, többek között ekkor került a család birtokába Szomolány és Jókő vára, amely ettől kezdve a család ezen ágának egyik központi birtoka lett. Horvátországi birtokaik közül ekkor került hozzájuk a Varasd vármegyei Varasd, Samobor, Jászká, Keresztinec, Lipovec, Oklics. A másik jelentős birtokgyarapító házasságot Erdődy (II.) György (1647?–1759) kötötte, méghozzá Rákóczi Erzsébettel (1654–1712), Rákóczi László egyetlen örököseivel. A házasság történetéhez hozzátartozik, hogy a gazdag örökösöt először Erdődy Ádám, György unokatestvére vette nőül, de ő két héttel a házasságkötés után meghalt. Ezután az egész Erdődy család, beleértve Ádám szüleit is, arra törekedtek, hogy Rákóczi Erzsébet másodszor is egy Erdődyhez menjen feleségül. Rákóczi Erzsébet (1654. november 16.–1707. november 8.) jól jövedelmező birtokainak nagyobb része Északkelet-Magyarországon, főleg Sáros vármegyében feküdt. A makovikai, sárosi, zborói, mádi, rosályi,⁷ klastromi, szerencsi és zombori, kistapolcsányi (ehhez tartozott Hrussó vára is), és ónodi jószág a nagymihályi jószág⁸ *portiójával* együtt évente, becslés szerint 46 354 forintot jövedelmezett.⁹ Erdődy (II.) György sokat nyert e házassággal, még akkor is, ha felesége egy idő után arra törekedett, hogy az általa hozott birtokokból származó jövedelmek felett csak ő rendelkezessen, kizárva férjét a szabad felhasználásból. A Rákóczi-szabadságharc idején pedig – a király hűségén maradva – nagyrészt el is vesztették e jövedelmeket, amikor a kurucok elfoglalták és felprédálták birtokaikat. A Rákóczi-örökségnek volt egy igen fontos része: bécsi házuk. Ez tette lehetővé Erdődy Györgynek, hogy az 1700-as évek elején folyamatosan az udvar közelében tartózkodjon, és kapcsolatait kihasználva megszerezze az ország második legfontosabb tisztét, az országbírósgot, amelyre 1704. január 19-én nevezték ki.¹⁰

A vagyon mellett talán a megfelelő egyéniség és ambíció hiányzott a családból egészen Erdődy (II.) Györgyig ahhoz, hogy ez az előkelő família az elit csúcsára kerüljön a XVII. század során.

⁷ Rosálynak a tizenkettő részét bírta Rákóczi Erzsébet.

⁸ Kistapolcsány és Hrussó Bars vármegyében, Mád, Szerencs, Nagymihály és Zombor (Mezőzombor) Zemplén vármegyében, Makovica, Sáros, Zboró Sáros vármegyében, Ónod Borsod vármegyében található. A nagymihályi jószágot és kastélyt Rákóczi Erzsébet anyai nagyanyja végrendeletének megfelelően az egyetlen fiú örökös (Bánffy Nagymihályi Gábor) magtalan halála után a leányok és leszármazottaik örökölték, így többek között Bánffy Nagymihályi Erzsébet, majd leánya, Rákóczi Erzsébet. Egyötöd birtokrészét Rákóczi Erzsébet 1695-ben zálogba adta Keczer Sándornak, északkelet-magyarországi birtokai prefektusának.

⁹ A feljegyzés felirata: Az urbariumokbul rövideden consignált méltóságos gróf Rákóczy Ersibet kegyelmes asszonyunk ő nagysága jószágának jövedelme. Dátum nincs rajta. (Slovenský Národný Archív. Archiv rodu Erdődy. Ladula 21.) Feltehetőleg 1674 előtt készült, mivel ebben az évben a felsorolásban szereplő rosályi portiót Erdődy eladta.

¹⁰ *Magyarország történeti kronológiája II. 1526–1848.* Budapest, 1989. 531.; FALLENBÜCHL Zoltán: *Magyarország fömértóságai.* Bp., 1988. 72.

Az Erdődy azon arisztokrata családok közé tartozik – talán mert tagjai szinte mindig a Habsburg-uralkodó párján álltak –, akiknek jelentős levéltári anyaga maradt fenn. A dokumentumok azonban három nagy levéltár között oszlanak meg. A budapesti Magyar Országos Levéltárba csupán a család XVIII–XIX. századi, gazdasági jellegű iratanyaga került. A kora újkori hagyaték a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchivban, illetve a pozsonyi Slovensky Národný Archívban megosztva található. Mindkét levéltárban már többször kutattam, elsősorban Rákóczi Erzsébet és Erdődy György életére, illetve házasságra kerestem anyagot. Felfedezvén, hogy e család kora újkori története mennyire feltáratlan, két évvel ezelőtt már kifejezetten a család történetének kutatására kértem és kaptam Klebelsberg-ösztöndíjat Bécsbe. A Haus-, Hof- und Staatsarchiv Erdődy-levéltárában feltárt forrásokkal kiegészítve elkészítettem az Erdődy család XVII. századi történetével kapcsolatban eddig végzett kutatásaim eredményeinek összefoglalását, amely a Turul 2007. évi számában jelent meg.¹¹

Kutatásaimhoz megkaptam Koltai Andrásnak az e családi levéltárról korábban készített jegyzékeit, amelyeket felhasználtam saját jegyzékeim készítésekor. Így tehát az itt közölt jegyzék kettőnk munkája.

A család levéltárában a következő dobozokat néztem át: 1–14., 32., 35–36., 44., 60., 92., 104–107., 111., 114. Erről készítettem egy áttekintő jegyzéket, ami azt tartalmazza, hogy melyik dobozban, melyik ladula található és a ladulákban fasciculus szerint tagolva milyen anyag van. Ezenkívül több olyan ladula anyagáról állítottam össze tételes jegyzéket, amely érdekes volt kutatásom tárgya szempontjából. Így elkészítettem a 3. ladula (amely a testamentumokat tartalmazza) 2. fasciculusának tételes jegyzékét, mivel eddig csupán a 3. fasciculusáról volt ilyen. Ezt most kiegészítettem a 2. fasciculusával (a 4. fasciculus anyaga XVIII. századi, ahogy ezt jeleztem is az áttekintő jegyzékben). Kiegészítettem még az 5., 6. és 7. ladula már meglévő (Koltai András által elkészített) jegyzékét. Továbbá tételes jegyzéket írtam a 19. ladula (amely a birtokmegosztásokat tartalmazza) 1. és 2. fasciculusáról, a 37. ladula (amely a városi házak anyagát tartalmazza) 4. fasciculusáról (nagyszombati ház), a 44. ladula (vegyes anyag) 2. fasciculusáról, a 81. ladula (amely az inventáriumokat tartalmazza) 2. fasciculusáról és 101. ladula (missilis anyag) 4. dobozra terjedő anyagából 3. doboznyiról. A levelek csupán címzett szerint rendezettek vagyis igen nehéz bármilyen jegyzéket is készíteni róla: először darabonként leírtam a feladókat, majd a végén abécébe rendeztem.

¹¹ Az Erdődy család 17. századi genealógiája. In: Turul (2007) 4. sz. 109–125.

Az Erdődy család levéltárának misszilis levelei

(Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Familienarchiv Erdődy, Ladula 101) – részleges jegyzék

Áttekintő jegyzék

Az alább darabszinten föltárt sorozatok e jegyzékben *dőlt betűvel* olvashatók.

doboz szám	lad. szám	fasc. szám	levéltári anyag megnevezése	jegyzék
104. dob.	Lad. 101.	Fasc. 3–4.	Erdődy Tamáshoz írt levelek	
		Fasc. 6.	Ungnád család levelezése, elsősorban Ungnád Kristóf (német nyelvű)	
		Fasc. 7.	Dorothea Pucham, Erdődy Péter feleségének írt levelek	
		Fasc. 8.	<i>Erdődy Zsigmondhoz írt levelek</i>	
105. dob.		Fasc. 9.	<i>Erdődy Györgyhez (1614–1664) írt levelek</i>	van
			<i>Erdődy Györgyhez (1647–1713) írt levelek</i>	van
		Fasc. 10.	<i>Erdődy Zsigmondhoz írt levelek</i>	van
		Fasc. 12.	Alapy Borbála levelezése (1559–1570, 1593)	
		Fasc. 13.	<i>Erdődy Kristófhöz (1584–1621) írt levelek</i>	van
			<i>Erdődy Kristófhöz (1649–1704) írt levelek</i>	van
			<i>Erdődy Ádám Lászlónak Erdődy Györgyhez (1647?– 1613) írt négy levele</i>	van
		Fasc. 14.	Erdődy Antal Gábor levelezése (1723–1733)	
		Fasc. 15.	Forgách Éva levelezése (1650, 1667–1669) (5 levél)	
		Fasc. 16.	Erdődy Erzsébet (Mockon Józsefné) levelezése (7 db levél)	van
		Fasc. 19.	Bathhány Zsigmond levelezése Borkovich Mártonnak, zágrábi püspöknek írt 2 levél Rákóczi Erzsébet és apósa, Erdődy Imre pénzügyi vitájának néhány irata, illetve egy levele apósához	van
106. dob.		Fasc. 11.	Erdődy Miklóshoz írt levelek	
107. dob.			Erdődy Tamáshoz írt levelek, köztük iratok	
			Erdődy Miklóshoz írt levelek	
			Erdődy Zsigmondhoz írt levelek (1614–1632)	
			Erdődy Kristóf Antalnak írt levelek (1691–1698)	
			Rosina Isabella Gallenbergnek írt levelek (1694–1695)	
			Erdődy Antonhoz szóló kérelmek (1764–1767)	
			Erdődy Györgyhez (1647–1713) szóló levelek	van

Erdődy Zsigmondhoz írt levelek, 1611–1635

Ladula 104, Fasc. 8.

Szerző szerinti névsorban, maga az anyag rendezetlen, vagyis a levelek nincsenek
semmilyen sorrendben.

Bartilius Dániel levele. Zágráb, 1632. május 9.

Bay Zsuzsanna (Erdődy Zsigmond anyósa) levelei. (12 db)

1615. október 8.

1615. pénteken

Hévíz, 1616. hétfő

1616. vasárnap

1616. július 15.

1616. október 28.
 1616. december 6.
 1616. december 10.
 1616. december 21.
 1617. január 21.
 1618. április 21.
 D. n.
 Bettkovy György levele. Bécs, 1617. augusztus 16. (horvát nyelvű)
 Detkovics György levelei.(3 db)
 Veresvár, 1617. január 29.
 Veresvár, 1617. január 29.
 (rossz állapotban)
 Dobronoki György jezsuita levele, Zágráb, 1627. október 17.
 Erdődy Anna Mária levele. 1624. május 29. (horvát nyelvű)
 Erdődy Erzsébet (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Samobor, 1621. október 21.
 Erdődy Farkas levele. Keresztinecz, 1629. október 26. (horvát nyelven)
 Erdődy István (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Sellin, 1632. április 19. (horvát nyelven)
 Erdődy János (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Ingolstadt, 1611. október 17. (latin nyelvű)
 Erdődy Miklós (Erdődy Zsigmond unokatestvére) levelei. (horvát nyelvű) (9 db)
 1629. december 14. (horvát nyelvű)
 Radokovo, 1629. június 21.
 Radokovo, 1629. június 21.
 Radokovo, 1629. június 21.
 Radokovo, 1629. június 23.
 Radokovo, 1629. december 22.
 Radokovo, 1630. január 18.
 Radokovo, 1630. november 1.
 Radokovo, 1630. november 6.
 Erdődy Tamás (Erdődy Zsigmond apja) levelei. (3 db)
 Jászka, 1616. december 4.
 Sellin, 1618. február 21. (horvát nyelvű)
 Samobor, 1617. május 4. (horvát nyelvű)
 Farkas György levelei.
 Monyorókerék, 1632. február 1.
 Monyorókerék, 1632. február 12.
 Guallandy Matyás levele.
 Petovit, 1619. november 4. (horvát nyelvű)
 Jászka György levelei.
 1632. szeptember 5.
 Dévény, 1627. február 3.
 Dévény, 1627. június 10.
 Dévény, 1627. március 30.
 Dévény, 1627. augusztus 30.
 Dévény, 1627. augusztus 30.
 Dévény, 1627. november 15.
 Dévény, 1627. november 20.
 Dévény, 1627. augusztus 30.
 Dévény, 1628. január 8.
 Dévény, 1628. január 10.
 Dévény, 1628. április 9.
 Dévény, 1628. április 19.
 Dévény, 1629. január 20.
 Dévény, 1629. március 12.
 Dévény, 1629. december 1.
 Dévény, 1630. január 27.
 Dévény, 1630. március 1.

Dévény, 1630. március 21.
 Dévény, 1630. május 25.
 Dévény, 1630. július 2.
 Dévény, 1631. április 11. (dévényi tisztartó)
 Dévény, 1631. április 4.
 Dévény, 1631. július 21.
 Dévény, 1631. május 17.
 Dévény, 1631. március 22.
 Dévény, 1632. augusztus 11.
 Dévény, 1632. június 26.
 Dévény, 1632. május 6.
 Dévény, 1632. március 15.
 Dévény, 1634. január 24.
 Pozsony, 1628. május 12. (latin nyelvű)
 Pozsony, 1629. október 15.
 Pozsony, 1629. október 31.
 Pozsony, 1630. április 31.
 Jelachich Gábor levelei.
 1623. december 6. (horvát nyelvű)
 Krasna, 1624. május 11. (horvát nyelvű)
 Keglevich Anna Mária levele. Császárvár, 1627. július 20. (horvát nyelvű)
 Lyubinkoi Ferenc levele. Veresvár, 1616. március 7. (horvát nyelvű)
 Matkovics Márton levele. Jászka, 1631. január 30.
 Pápay György levele. D. n.
 Pestvármegyei András levele. Zágráb, 1624. április 17.
 Domitrovics Péter zágrábi püspök levele. 1616. november 3. (latin nyelvű)
 Tallian Pál levele. Veresvár, 1616. január 16.
 Trautsmendorf, Sigmund Friedrich levelei.
 Graz, 1630. (latin nyelven)
 Graz, 1630. január (latin nyelven)
 Ungnád Mária levele. Szomolány, 1612. május 29. (magyarul és aláírás: „anyád Mária”)
 Variathyth János levele. 1631. március 30. (horvátul)
 Zrínyi György levele. Csáktornya, 1625. május 25.
 Zrínyi György levele. Rakazon, 1624. május 9.
 Zwillkowicz Pál levele. Dévény, 1632. augusztus 11.

Ladula 101, Fasc. 10. (107. doboz)

Bay Zsuzsanna levele lányának, Keglevich Annamáriának. 1617. január 22.
 Bay Zsuzsanna (Erdődy Zsigmond anyósa) levelei.
 1615. augusztus 28.
 1615. szeptember 17.
 1615. szeptember 29.
 1615. szeptember 30.
 1615. vasárnap
 1616. 15.
 1616. január 26.
 Loborba, 1616. március 18.
 (Wapinam–Kapinara?), 1616. május 6.
 1616. május 28.
 1616. június 4.
 1616. október 2.
 Casalis Miklós levelei.
 Samobor, 1628. január 12. (latin nyelvű)
 Samobor, 1629. április 3 (latin nyelvű)
 Samobor, 1629. november 14 (latin nyelvű)

Samobor, 1631. január 9. (horvát nyelvű)
 Samobor, 1635. január 3. (német nyelvű)
 1628. április 19. (latin nyelvű)
 1630. január 28. (német nyelvű)
 1630. február 26. (horvát nyelvű)
 1630. november 10. (német nyelvű)
 Dobronoki György jezsuita, fiai nevelője levele. Nagyszombat, 1631. augusztus 2.
 Erdődy Erzsébet (Erdődy Zsigmond testvére) levelei
 Prága, augusztus 31.
 Prága, július 8.
 Erdődy Farkas (Erdődy Zsigmond unokatestvére) levele. Sellin, 1632. május 21. (horvát nyelvű)
 Erdődy Miklós levelei
 Klanech, 1628. június 22. (horvát nyelvű)
 Radakovo, 1628. január 3. (horvát nyelvű)
 Radakovo, 1628. május 28. (horvát nyelvű)
 Erdődy Tamás (Erdődy Zsigmond apja) levelei.
 1611. április 17. (horvát nyelvű)
 Jasztrebarszko, 1612. január 2. (latin nyelvű)
 Sellin, 1618. augusztus 12. (horvát nyelvű)
 Sellin, 1618. augusztus 12. (horvát nyelvű)
 1618. október 12. (horvát nyelvű)
 Zágráb, 1618. november 5. (horvát nyelvű)
 Zágráb, 1618. november 6. (horvát nyelvű)
 Újvár, 1622. február 4. (horvát nyelvű)
 Huoyt Thomas levele. Varasd, 1616. október 19. (horvát nyelvű)
 Jellasic Gábor levele. Krapina, 1624. április 21.
 Keglevich János (apósa) levelei
 Kupina, 1616. május 6.
 Zágráb, 1616. május 29. (latin nyelvű)
 Keglevich Péter levele. Lobor, 1627. július 25.
 Lüleich Péter levele. Zágráb, 1631. február 7. (latin nyelvű)
 Nagy András levele. 1624. május 7.
 Spolarich Péter levelei
 Krapina, 1617. augusztus 2. (latin)
 Krapina, 1617. szeptember 29.
 Krapina, 1617. november 10. (latin)
 Tallian Pál deák kötelezettségei.
 Tallian Pál levele. Monyorókerék, 1617. november 3.
 Vitalis Pellicerolj. Grác, 1631. július 25. (latin nyelvű)
 Vitellius Antonius levelei
 1628. augusztus 14. (latin nyelvű)
 1629. február 5. (horvát nyelvű)
 Way Péter levelei.
 1618. október 18. (horvát nyelvű)
 1618. október 18. (horvát nyelvű)
 Ztruporyth Pál levele. 1626. július 21. (horvát nyelvű)
 Erdődy Zsigmond Cshurchych Péter varasdi provizornak írt levele. Krapina, 1623. augusztus 18.

Ladula. 100. Fasc O. sig b-gh (107 karton)

Bay Zsuzsanna (Erdődy Zsigmond anyósa) levelei.
 Koszinan, 1615. november 19.
 Krapina, 1615. november 7.
 Krapina, 1615. november 11.
 Krapina, 1615. november 30.
 Krapina, 1615. december 6.

Krapina, 1616. február 26.
 Krapina, 1616. július 13.
 Krapina, 1616. július 13.
 Krapina, 1616. július 15.
 (nem sajátkezű). Krapina, 1616. augusztus 27.
 Krapina, 1616. szeptember 3.
 Krapina, 1616. szeptember 9.
 Krapina, 1616. szeptember 10.
 Erdődy Anna (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Bazin(?), 1617. január 15.
 Erdődy István (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Samobor, 1624. január 10. (horvát nyelvű)
 Erdődy Kristóf (Erdődy Zsigmond testvére) levele. 1613. augusztus 16.
 Erdődy Tamás (Erdődy Zsigmond apja) levelei.
 1617. február 5. (horvát nyelvű)
 1617. február 28. (horvát nyelvű)
 1618. január 14. (horvát nyelvű)
 Újvár, 1618. március 21. (horvát nyelvű)
 1618. június 16. (horvát nyelvű)
 Erdődy Zsuzsanna (Erdődy Zsigmond testvére) levele. Szepes várában, 1617. január 25.
 Gubasóczj György levele. 1617. június 8.
 Jelasich Gábor levelei
 Krapina, 1617. április 15. (horvát nyelvű)
 Krapina, 1617. április 19. (horvát nyelvű)
 Keglevich János (apósa) levelei
 1617. (horvát nyelvű)
 Horvatújfalu, 1616. augusztus 4.
 Horvatújfalu, 1616. augusztus 15.
 Krapina, 1617. március 12. (horvát nyelvű)
 Ksnyalkiczi (Gaynkreizin?) Anna Mária levelei
 1615. (német nyelvű)
 1615. december 6. (német nyelvű)
 1615. november 11. (német nyelvű)
 1616. február 7. (német nyelvű)
 1616. február 25. (német nyelvű)
 szeptember 2. (német nyelvű)
 1616. szeptember 10. (német nyelvű)
 Kustich György levele. Veresvár, 1617. január 29.
 Spolarich Péter levelei
 Bécs, 1616. augusztus 15.
 Krapina, 1612. május 22.
 Tallian Pál levelei.
 Veresvár, 1617. május 13.
 Veresvár, 1617. június 2.
 Veresvár, november 12.

**Erdődy Kristófhhoz (1584–1621)
 és Erdődy Kristófhhoz (1649–1704) írt levelek,
 Erdődy Ádám László levelei Erdődy Györgyhöz
 (1647?–1613)**

Ladula 101, Fasc. 13.

Apponyi Pál, nyitrai püspök levele. Varasd, 1622. február 1.
 Címzés nélküli, nem olvasható aláírás. Pozsony, 1688. július 2. (rokon, szolgáló öccse)
 Erdődy György (fia) levele. Jászka, április 13. (az év olvashatatlan)
 Korompay Péter, nyitrai püspök levele. Bécs, 1688. február 25.
 Erdődy Imre levele. (címzés nélkül) Pozsony, 1704. május 10.

Reény István levele. Pöstyén, 1683. november 6.
Erdődy László Ádám nyitrai püspök levelei. (címezés nélkül, vsz. Erdődy Györgynek)
 Bécs, 1707. április 9.
 Bécs, 1707. április 13.
 Bécs, 1707. április 30.
 Bécs, 1707. május 4.
Bakos János levele. (címezés nélkül). Bécs, 1707. április 13.
Erdődy György levele apjának. (címezés nélkül). Veznek, 1706. szeptember 11.
Poczucz János levele. Szomolány, 1684. június 17.
Hendy(?) János levele. 1688. szeptember 11.
Jakusith András levele. Pruskin, 1619. július 1.

Erdődy Györgyhöz (1614–1664) írt levelek, 1642–1657

Ladula 101, Fasc. 9.

Erdődy Erzsébet levelei.
Samobor, 1642. június 28.
Samobor, 1642. július 17.
Samobor, 1642. szeptember 13.
Samobor, 1643. január 8. (latin nyelvű)
Samobor, 1643. február 20. (latin nyelvű)
Szakmándy János levele. Varasd, 1657. február 18.

Erdődy Györgyhöz (1647–1713) írt levelek, (1650) 1669–1711

Ladula 101, Fasc. 9.

Auerspergh levelei.
 Czeiz, 1706. január 16. (latin nyelvű)
 Laban, 1707. december 29. (latin nyelvű)
Bakony Ádám levele. Szomolány, 1707. október 26.
Bakos János levele grófné asszonyomnak (címezés nélkül). Bécs, 1707. november 12.
Bakos János levelei. (5 db)
 Bécs, 1707. november 12.
 Bécs, 1707. november 16. (Rákóczi Erzsébet halálát sajnálja)
 Bécs, 1708. január 3.
 Bécs, 1708. január 10.
 Bécs, 1711. június 3.
Baksay Ádám levele. Szomolány, 1711. március 24.
Bereghi András levele Erdődy I. Györgynek. Pozsony, 1651. május 10.
Blaskowicz Márton levelei. (3 db)
 Bécs, 1711. május 9.
 Bécs, 1711. május 16.
 Bécs, 1711. június 2.
Brannus János levelei. (2 db)
 1706. június 29.
 Szomolány, 1706. augusztus 10.
Bucelleni, Julius Fridericus levele. Bécs, 1710. december 31. (latin nyelvű)
Csáky Zsigmond levele. Pozsony, 1710. december 25.
Erdődy Borbála levele. Szentjános, 1711. augusztus 3.
Erdődy Erzsébet levele. Samobor, 1692. október 20.
Erdődy Gábor Antal levele. Steinevecz, 1708. augusztus 23.

Erdődy László és Lajos levele. Sellin, 1710. december 23.
 Esterházy Imre levele. Zágráb, 1710. december 22.
 Esterházy Pál karácsonyi és újévi üdvözlőlevele. Kismarton, 1710. december 22.
 Esterházy Pál levelei.
 Bécs, 1707. július 29.
 Bécs, 1707. augusztus 10.
 Bécs, 1707. augusztus 31.
 Gallenberg Isabella (Batthyány Zsigmondné) levele. 1706. július 14.
 Gloser János instantiája Erdődy Györgyhez.
 Hervoy Miklós levele. Samobor, 1702. december 9.
 Hrabovszki Mihály levelei.
 Szávaújvár, 1708. január 12.
 Szávaújvár, 1708. január 12.
 Illyésházy Miklós levelei
 Bécs, 1706. május 5.
 Bécs, 1707. február 19.
 Bécs, 1707. április 5.
 Bécs, 1707. április 13.
 Bécs, 1707. április 16.
 Bécs, 1707. április 30.
 Bécs, 1707. június 7.
 D. n.
 Pozsony, 1707. november 20.
 Jagatich Mihály supplicatioja. Jászka, 1694. július 25. (latin nyelvű)
 Keglevich Ádám levele. Újudvar, 1707. szeptember 9.
 Klések János levele. 1703. február 3.
 Koháry István levele. Léka, 1710. december 2. (latin nyelvű)
 Majtényi Sándor levele. (címezés nélkül) Sellin, 1710. augusztus 16.
 Pálffy János levelei.
 Bécs, 1708. január 7.
 Pozsony, 1710. október 27.
 Pálffy Pál levele Erdődy I. Györgynek. Pozsony, 1653. július 20.
 Palutkay György levele. Pozsony, 1710. december 20.
 Pantel Dániel levele. Sellin, 1707. október 1.
 Patachjch Boldizsár levele. Klokovec, 1704. május 23. (latin nyelvű)
 Pongrácz Tamás levele. 1707. július 28.
 Prasinczky Péter levele. Zágráb, 1688. március 17. (latin nyelvű)
 Radmanich, János József. Inavichy, 1705. április 2. (latin nyelvű)
 Rákóczi Erzsébet levele férjének. Szávaújvár, 1707. július 7.
 Rátkay Zsigmond levele. Stenovec, december 18.
 Sombor István levele (címezés nélkül).
 Varasd, 1706. augusztus 15.
 Varasd, 1706. november 17.
 Szakmándy János levele 1671. július 5.
 Szegedy Ferenc levele. Bécs, 1669. június 29.
 Sztarinszky István levele. Nagyszombat, 170?. Január 2.
 Tomassich János (?) levelei
 (címezés nélkül). Újudvar, 1707. július 24. (latin nyelvű)
 Újudvar, 1708. január 2. (latin nyelvű)
 Újudvar, 1708. január 2. (latin nyelvű)
 Újudvar, 1708. január 4. (latin nyelvű)
 Zágráb, 1708. március 3. (latin nyelvű)
 Bécs, 1711. január 3. (latin nyelvű)
 1711. március 14. (latin nyelvű)
 Samobor, 1711. március 20. (latin nyelvű)
 Újudvar, 1711. április 2. (latin nyelvű)

Újudvar, 1711. április 9. (latin nyelvű)
Újudvar, 1711. május 14. (latin nyelvű)
Klokovec, 1711. április 19. (latin nyelvű)
Keresztinec, 1711. június 7. (latin nyelvű)
Vadih László levele. Moranha, 1707. június 29.
Windischgratz, Emertus levele. Bécs, 1710. december 27.
Wratislav, J. W. levele. Bécs, 1708. január 7.
Zakmandj János levele Erdődy I. Györgynek (1614–1664) Varasd, 1650. március 13. (latin nyelvű)

Erdődy I. György által írt levelek

(címzés nélkül). Sellin, 1707. december 2. (latin nyelvű)
Pongrácz Tamás keresztineci racionistának.
Sellin, 1707. december 2. (latin nyelvű)
Újudvar, 1707. augusztus 17. (latin nyelvű)

Ladula 101, Fasc. 11. (107. doboz)

1. köteg

Erdődy Györgyhöz (1647–1713) szóló kérvények

2. köteg

Bailovich Lajos levele Erdődy Györgyhöz (1614–1664), 1634. július 27.
Erdődy Györgyhöz (1647–1713) szóló kérvények
Erdődy Kristóf levele. Pozsony, 1700. március 1.
Esterházy Pál levele. Lánzsér, 1702. május 21.
F. Karlóczy Lajos nagyszombati prior levele. D. n.
Pozsonyi abbatissa. D. n.

3. köteg

Erdődy Imre levele, Bécs, 1684. június 6.
Somogy Ferenc, Bécs, 1689. február 13.
Rákóczi Erzsébet, Kistapolcsány, 1694. január 6.
(Még két levél, az aláírást nem tudtam elolvasni.)

4. köteg

Bayay István, Bécs, 1710. augusztus 13.
Beiszezs (?) Nicolaus, Wallkorn bárója levelei
Bécs, 1696. december 22.
Bécs, 1696. április 18.
Benkovics Augustinus levele. Lelesz, 1697. január 2
Bucelleni Jurius Fridericus levele. Bécs, 1697. január 18.
Chemkoczy Ferenc levelei.
Bécs, 1700. április 1.
Bécs, 1700. április 21.
Csáky István levele. Lőcse, 1696. december 26.
Domik Gáspár levele. Zágráb, 1708. január 20.
Erdődy Borbála, 1711. augusztus 25.
Erdődy Gábor Antal, Samobor, 1707. augusztus 7.
Erdődy József Lipót levele. Róma, április 29. (latin nyelvű)
Esterházy Pál levele. Kismarton, 1696. december 30. (karácsonyi üdvözlés)
Fenesy(?) György egri püspök levele. 1695. április 30.
Kollonicz Lipót levelei.
Bécs, 1696. december 26.
Bécs, 1696. szeptember 1.

Labsanszky Ferenc levele. Pozsony, 1707. szeptember 5. (méltóságos grófné megszólítás, de Erdődy Györgynek címezve)
 Millen Boldizsár levele. Bécs, 1697. január 23.
 Nagy Miklós levele. Szomolány, 1695. december 14.
 Nipelli Ottavius levele. 1697. január 3.
 Okolcsányi György levele. Zaszkal, 1695. augusztus 3.
 Palugyay Gábor levele. Pozsony, 1704. január 21.
 Rákóczi Erzsébet levele. D. n.
 Szentivány László. Kassa, 1697. január 2.
 Trautson levele. Bécs, 1697. január 2.
 Trenchiny István levele. Újhely, 1702. január 16.
 Turnay Márton levele. Monoszló, 1708. január 9.
 Verbny András. D. n.
 Verbny András levele. Varasd, 1708. január 4.
 Zichy István levele. Bécs, 1697. február 9.
 –
 Erdődy György levele Rákóczi Erzsébetnek, Bécs, 1703. július 1.
 Erdődy György levele Rákóczi Erzsébetnek, Zágráb, 1707. május 19.

Erdődy Miklóshoz írt levelek 1669–1673

Ladula 101, Fasc. 11. (107. doboz)

Breiner, Ferdinandus Ernestus levelei.
 Kapronca, 1670. augusztus 29.
 Kapronca, 1671. február 21.
 Kapronca, 1669. július 6.
 Crisy, 1673. január 10.
 D. n.
 Gallenberg János levele. 1673. szeptember 29.
 Ezenkívül néhány olvashatatlan aláírású levél és kérvény.

Ladula 3: Testamenta [Karton 2]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 1.	Wragovicz Kristófné Szép Ilona végrendelete	1600. 12. 27.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 2.	Pálffy Kata végrendelete	1612. 08. 15.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 3.	Thurzó Kristóf végrendelete	1614. 04. 01.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 4.	Thurzó György végrendelete	1614. 07. 03.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 5.	Thurzó György végrendelete (másolat)	1615. 01. 19.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 6.	Nagymihályi Ferenc (petróci) végrendelete	1620.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 7.	Transactionales inter comitem Stanislaum Turzo et Comitissam Susannam Erdődy relictam Christophori Thurzo	1614. 07. 05.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 8.	Erdődy Comites Sigismundus banus, Georgius, Gabriel, et Emericus protestant contra testamentariam dispositionem comitissae Annae Erdődy comitis Melchioris Alaghy relictæ viduæ	1634. 12. 08.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 10.	Nagymihályi Zsigmond végrendelete	1643. 08. 09.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 12.	Széchy Katalin, özv. Thury Ferencné végrendelete	1617.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 13.	Pálffy András végrendelete (másolat)	1648. 03. 12.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 14.	Thurzó Borbála, Draskovith Jánosné végrendelete	1651. 08. 21.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 15.	Pálffy Pál végrendelete	1653.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 16.	Keglevich Ferenc végrendelete	1653.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 17.	Erdődy Mária, Keglevich Istvánné végrendelete	1655.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 18.	Nagymihályi Ferenc (petróci) végrendelete	1656. 04. 20.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 19.	Protestatio et contradictio (id. Nagymihályi Ferenc özvegye, Amadé Ilona ifj. Nagymihályi Ferenc végrendelete kapcsán)	1656. 08. 31.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 20.	Amadé Ilona végrendelete	1658. 06. 09.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 21.	Attestationes (ifj. Nagymihályi Ferencné, Sennyei Anna javára anyósa pénzügyeiben)	1658.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 22.	Finalis deliberationis sacrae sedis super testamento Helenae Amade	1659.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 23.	Lippay Katalin, özv. Balogh Istvánné végrendelete	1660. 02. 05.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 24.	Csáky István végrendelete (Szepesvár)	1662. 11. 05.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 25.	Erdődy Éva Zsuzsa végrendelete	1668. 11. 05.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 26.	Erdődy Anna Mária végrendelete	1669.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 27.	A nagymihályi kastély inventáriuma	1669. 09. 15.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 1.	Testamentales Ven. Capituli Zagrabienensis de receptis in depositum sibi per Emericum Erdődy resignatis fl. rhen. 81282, una cum testamentaria ejusdem civitatis dispositione cum scatula litteralibus incrementis repleta	1670. 01. 11.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 2.	Forgách Éva (Erdődy Imre felesége) végrendeletei (német nyelvű, másolat)	1670. 05. 10.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 3.	Erdődy Erzsébet testamentumának példányai (Bécs)	1671. 01. 01.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 4.	Rákóczi Erzsébet férjére íratja birtokait	1672
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 5.	Erdődy Imre levele Erdődy Györgyhez	1675. 08. 19.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 6.	Erdődy Imre végrendelete	1680. 09. 05.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 9–13.	Erdődy Imre codicillusa	1684
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 14.	Szelepcsényi György végrendeletének másolatai	1684.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 15.	Attestator levél üdvözölt gróf Erdődy Ádám uram temetésére töltt expensák irántá nemes szepesi káptalan által kiadatott.	1686.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 16.	Gubsóczy János végrendelete.	1686.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 17.	Draskovich Borbála végrendelete.	1687. 02. 26.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 18.	Erdődy Imre végrendelete	1689. 05. 13.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 19.	Erdődy Imre végrendeletének példányai és különféle codicillusai.	1689. 05. 05.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 20.	Erdődy Imre végrendeletének példányai és különféle codicillusai	1690.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 21.	Exsecutiones testamenti comitis Emerici Erdődy	1690. 05. 02.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 22.	Csáky Krisztina levele Erdődy Györgynek	1691. 05. 20.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 23.	Draskovich János végrendelete	1692. 02. 11.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 24.	Erdődy Miklós fiának, ifjabb Erdődy Miklós tutoraival kapcsolatos okiratok (Erdődy György és Gallenberg Rozália közötti vita, köztük Erdődy Miklós végrendeletének másolata	1693. 06. 06.
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 25.	Erdődy Ferenc végrendeletének példányai, illetve e végrendelet megtámadását bejelentő irat (Batthyány Zsigmond és Erdődy Miklós özvegye)	1694. 08. 03. 1694. 09. 09.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 3.	Fasc. 3.	N° 26.	Contradictio contra testamentum comitis olim Francisci Erdődy ex parte comitissa Isabella Rosina a Gallenberg primum comitis Nicolai Erdődj bani, attumque alterium comitis Sigismundi de Battyan conthoralis, qua etiam tutrix curatrix Nicolai filii et Barbara filia suorum ex dicto Comite Nicolas inceptorum, eisdem pupilis et familia Erdődyana praejudicio sum	1694. 07. 09.
			Erdődy Zsuzsanna (Pálffyné) végrendeletének későbbi átirata	1698. 01. 31.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 1.	Conceptum et projectum testamenti Georgii Erdődy	1703.
			Keglevich Erzsébet (Erdődy Györgyné) végrendelete	1703. 05. 03.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 2.	Par testamenti D. Ladislai Mattyasovsky episcopus Nitriensis	1704.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 3.	Rákóczi Erzsébet „végrendelete”	1706. 01. 25.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 6.	Thököly Éva (Esterházy Pál özvegye) végrendeletei	1708. 08. 16.
				1713. 02. 24.
				1716. 08. 12.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 8.	Keglevich Mária Terézia (Homonnai Drugeth Zsigmond özvegye) végrendelete	1709. 09. 12.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 7.	Protestatio Georgii Erdődy contra testamentarium ac codicillarem S.R.I. Principii Pauli Esterházy	1709. 01. 12.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 9.	Extractus testamentariae dispositionis comitis Georgii Erdődy iudicis curiae regis	1710. 09. 02.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 10.	Erdődy György végrendeletei (és azok kivonatai)	1710. 09. 02.
				1713. 03. 23.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 11.	Keglevich Terézia (Homonnai Drugeth Zsigmond özvegye) végrendelete	1710.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 14.	Erdődy György javainak különféle inventáriumai (Szomolány várába vitt javak, Erdődy Ádám Lászlónak adóssága fejében átadott javak, Pocsuk Márton által Nagyszombatba, a püspök kezéhez adott javak)	1713. 03. 23.
				1713. 05. 29.
				1713. 06. 08.
Lad. 3.	Fasc. 4.	N° 14.	Esterházy Pál végrendelete és codicillusa	1699–1713.

Ladula 5: Personalia [Karton 4–5]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 2.	Plenipotencia: Elisabetha, filia Ladislai Rákóczi ob statum suum inbecillum administratorum bonorum Szentmiklósiensium plenipotentiariorum suos eligit et denominat (Lelesz, feria 3. post festum dominicam oculi)	1667. 03. 15.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 3.	Georgii Szelepcsényi archiepiscopi requisitorium pro parte C. Georgii Erdődy	1680. 03. 18.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 5.	A pozsonyi commissio Antonio Caraffának, hogy Erdődy György lefoglalt javait (adeoque et bona Kistapolcsányiensia) bocsássák vissza	1684. 03. 03.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 6.	A pozsonyi commissio Malonyai János kistapolcsányi provisorhoz, hogy Erdődy Györgyhöz és feleségétől függjenek	1684. 03. 03.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 8.	Inhibitio Comitatus Scepusiensis ratione sylvarum possessionis Matyasfalva in veris metis possessionis Ofalu et allodii Hauka	1688. 07. 31.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 9.	Mád városának tanúságlevele a Malonyai István szerencsi tiszttartónak átadott taxáról.	1692. 11. 08.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 10.	Admonitoriae pro Elisabetha Rákóczi ratione convocandorum in negotio metam possessionem Kaczimir et Frankova inter Elisabetham Rákóczi et Stephanum Csáky	1692. 12. 04.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 11.	Pinnye János és felesége, Esterházy Katalin szerződése Zsiliz birtokról	1695. 04. 24
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 12.	Erdődy György elismervénye a Nagy György által átadott kistapolcsányi borokról	1696. 02. 22.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 15.	Nagy István protonotarius Lipót császár parancsának végrehajtására törvényt napot jelöl ki Erdődy Györgynek	1688. 10. 18.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 16.	Extractus expensarum ex cassa tricesimae Posoniensi pro parte Christophori Erdődy	1704
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 17.	Articulus (horvát-szlávon országgyűlés) super remissione quatuor tormentorum, quibus familia Erdődyana Regno Croatiae tenebatur	1707. 05. 04.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 19.	Szerződés Erdődy György és Petthe Antal, valamint a Jakusich család között ratione bonorum Kistapolcsány	1709. 04. 07.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 25.	Protestatio Georgii Erdődy ne occasione regnicolaris conscriptionis, et quorumque modum, ac ratione, sive bonorum, sive subditorum quodpiam praejudicium inseratur	1727. 11. 30.
Lad. 5.	Fasc. 1.	N° 27.	Projectum fassionis Ladislai Erdődy episopi Nitriensis de et super aquisitis	s. d.
Lad. 5.	Fasc. 2.	N° 2.	Forgách Éva donatiója Verbay Mártonnak a vtachoviczovói kocsmaházról	1669. 10. 21.
Lad. 5.	Fasc. 2.	N° 10.	Szelepcsényi György és Rákóczi Erzsébet szerződése a brunovi birtokról	1678
Lad. 5.	Fasc. 2.	N° 13.	Salvus conductus per Leopoldem pro Georgio Erdődy in Croatiam proficienti	1685. 06. 16.
Lad. 5.	Fasc. 2.	N° 14.	Erdődy György megbízólevele Erdődy Gábor esztergomi kanonoknak az országgyűlésen való képviselőtére	1709. 01. 20.
Lad. 5.	Fasc. 5.	N° 15.	„Ego infrascriptus testor, quod Illustrissimus quondam defunctus Genitor meus adhuc in vivis dedisse Societati Collegio Tyrnaviensi certos aureos nodos (aranylánc), item tepetes coreaceos” (Comes Ferdinandus Pálffy)	1674. 02. 20.
Lad. 5.	Fasc. 5.	N° 24.	Franciscus Rubistellus, a mariánus ferences provincia minister provincialisa konfráteri oklevele Erdődy Gábornak (Nagyszombat, conventus S. Jacobi, nyomt.)	1631. 04. 24.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 5.	Fasc. 6.	N° 5.	Testimonialium Conventus S. Benedicti ad Gran, ad instatiam Georgii Erdődy, in merito, quod nolla revocatoria fassionis Elisabethae Rákóczi quam nimirum tempore matrimonii pro domino merito suo fecit	1710
Lad. 5.	Fasc. 6.	N° 10.	Fassio Elisabethae Rákóczi coram Capituli Strigoniensis (férjének köti birtokait: Makovica, Zboró, Klastrom, Kerekreite, Sáros, Ónód, Szerencs, Mád, Nagymiklós, Kistapolcsány, rozélyi portió, Hrussó, Kistapolcsány, bécsi ház, feria 6. ante nona dominica Trinitatis)	1672. 08. 12.
Lad. 5.	Fasc. 6.	N° 15.	A pozsonyi commissio rendelkezése Erdődy Györgyné Rákóczi Erzsébet javainak visszaszolgáltatásáról 1684. 03. 02.	
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 7.	Királyi végrehajtó parancs, hogy Rákóczi Ferenc és Báthori Zsófia adják át Erdődy Ádámné Rákóczi Erzsébetnek birtokait	1668
Lad. 5.	Fasc. 6.	N° 16.	Vizsgálat a Thököly commissariusai által Rákóczi Erzsébettől Szomolányt elrablott értékekről	1685–1686
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 14.	Szerződés Erdődy Imre és Zrínyi Ádám között bizonyos 16 hold földről, amelyet előbbi utóbbinak adott 1300 forintért	1679. 08. 13.
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 20.	Vizsgálat az elhunyt Erdődy Ádám által feleségének, Rákóczi Erzsébetnek (most Erdődy György felesége) adott összegekről	1686
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 22.	Rákóczi Erzsébet meghatalmazása férje, Erdődy György számára „hogy én távollétem miatt, Istenben elnyugodott ... Erdődy Imre ipam uram ... halála után is Méltóságos Erdődy familia ellen lévő külömb-külobb féle praetensioim iránt való Horváth Országai dolgaimhoz mostanában elégségetlen hozzá nem láthatván”, azok intézésével férjét bízta meg	1686. 04. 10.
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 24.	Draskovich Miklós gyermekei, Miklós és Borbála fölötti tutorság adományozása Batthyány Zsigmond és felesége, Gallenberg Izabella helyett Erdődy Györgynek	1695. 10. 30.
Lad. 5.	Fasc. 7.	N° 25.	Procuratoria tutorales (ugyanarról)	1703. 01. 31.
Lad. 5.	Fasc. 8.	N° 2.	Szerződés egyrészt Erdődy György és Rákóczi Erzsébet, másrészt Szelepcsényi György érsek és helyartó között 18000 forint fölvételéről a Brunov-i (Morvaország) jószág megtartására	1676. 08. 21.
Lad. 5.	Fasc. 8.	N° 12.	Inventarium rerum defunctae Comitissae Elisabethae Rákóczi (latin, Szávaújvár, magyar egyházaknak szánt egyházi felszerelések, fegyverek, ötvöstárgyak, ételek stb.)	1707. 11. 18.
Lad. 5.	Fasc. 8.	N° 16.	Szerződés Batthyány II. Ádám és Erdődy György, mint Erdődy Miklós gyerekeinek gyámja között Ludbreg és más birtokok fölött	
Lad. 5.	Fasc. 8.	N° 17.	Erdődy Antal ingóságainak inventáriuma a pozsonyi várban (pl.festmények, kegytárgyak, Erdődy Kristóf pozsonyi borai, Rákóczi Erzsébet hátrahagyott javai 1707, lat., ném.)	1704–1707

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 5.	Fasc. 8.	N° 18.	Leltár és aestimatio Erdődy György javairól, amelyeket adóssága fejében Erdődy László nyitrai püspöknek adott	–
Lad. 5.	Fasc. 10.		Rákóczi Erzsébet levele Erdődy Imrének (Szomolány), eltévesztett levelek	1674. 03. 09.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Thurzó Szaniszló levele Thurzó Györgynek (Szucsány)	1614. 10. 17.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Thurzó György levele Thurzóné ? Dorottyaéhoz (Biccse)	1616. 09. 23.
Lad. 5.	Fasc. 10.		II. Mátyás levele Melchior Khleslnak	1618. 06. 28.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Erdődy György Erdődy Gábornak, Varasd	1643. 12. 20.
Lad. 5.	Fasc. 10.		III. Ferdinánd király Erdődy Imrének (csapatok kiállítása Rákóczi György ellen)	1644. 07. 29.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Czobor Ádám Erdődy Imrének (San?)	1648. 12. 17.
Lad. 5.	Fasc. 10.		III. Ferdinánd király Erdődy Imrének (csapatok kiállítása Rákóczi György ellen)	1645. 07. 03.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Forgách Mária Klára és Erdődy Mária Angéla nagyszombati apácák levele Draskovich Borbálának, Nagyszombat	1655. 08. 20.
Lad. 5.	Fasc. 10.		I. Lipót levele Erdődy Imrének (meghívó bécsi tanácskozásra)	1664. 10. 31.
Lad. 5.	Fasc. 10.		I. Lipót levele Erdődy Imrének (meghívó bécsi tanácskozásra)	1670. 10. 07.
Lad. 5.	Fasc. 10.		I. Lipót levele Erdődy Györgynek (meghívó bécsi tanácskozásra)	1670. 10. 24.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Rottal János levele Erdődy Györgynek (Pozsonyba hívja)	1671. 01. 06.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Erdődy Imre (az após) levele Rákóczi Erzsébetnek (Trencsén, anyagi ügyek)	1683. 06. 30.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Rákóczi Erzsébet levele apósának, Erdődy Imrének (Szomolány, anyagi ügyek)	1685. 08. 04.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Lipót császár levelei Erdődy Imrének (4 db).	1687–1688.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Pongrácz Imre honti főesperes beadványa a királyhoz	1689. 02. 05.
Lad. 5.	Fasc. 10.		I. Lipót császár levelei Erdődy Miklósnak	1690
Lad. 5.	Fasc. 10.		Batthyány Ádámné Strattmann Eleonóra levele Erdődy Györgynek (Bécs, ismeretlen ügyről)	1712. 09. 17.
Lad. 5.	Fasc. 10.		Batthyány Ádámné Strattmann Eleonóra további levelei Erdődy Kristófnak, Imrének stb.	
Lad. 5.	Fasc. 12.		Instructio Christophoro Goda vicetavernico, Luca Szovoczicz et Gaspar Sginaczky familiaribus nostris per nos Thomam Erdődy in negotio infra declarando (birtokmegosztási ügyben)	1623

Ladula 6: Matrimonialia [Karton 5]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 6.	Erdődy Imre assecuratoriája felesége, Forgách Éva számára	1650. 09. 19.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 7.	Petresith Péter zágrábi püspök felementő oklevele a fönti fogadalom alól (Zágráb)	1650. 11. 05.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 8.	Erdődy Zsigmondné Keglevich Anna Mária hagyatéki leltára	1655.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 9.	Házassági szerződés Erdődy Sándor és Maria Anna Eusebia Gilleis baroness között (I. Lipót császár kiadványa, a következő tanúkkal: Georgius Szelepcsényi kanc., Stephanus Orbán [titkár], Franciscus Waldstein, Adamus Losenstein, Emericus Kollonich, Don Bartholomaeus comes de Sallert et Maradas, Leopoldus Thirhaimb, Franciscus Harrach, Ludovicus Starhemberg, Bartholomaeus. Starhemberg	1664. 09. 06.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 10.	Protestatio Georgii et Christophori Erdődy contra fassionem dotalitiam Adami Erdődy florenorum 5000 pro Elisabetha Rákóczi desponsata (in festo s. Elisabethae)	1668. 11. 19.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 11.	Pápai dispensáció a rokonság alól Rákóczi Erzsébet és Erdődy György házasságához (2 db hiteles másolattal)	1669. 10. 7–10.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 12.	Királyi dispensáció a rokonság alól Rákóczi Erzsébet és Erdődy György házasságához	1669. 10. 31.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 13.	Forgách Éva írása Szelepcsényi György érseknek, hogy mit kívánjon Rákóczi Erzsébet második házasságakor (Brünn, kérjék meg a pápai és királyi dispensácót, az Erdődyek és Rákóczi Ferenc, mint családfő beleegyezését, egyéb megjegyzések, hogy férjétől, Erdődy Imrétől mit kérjen Rákóczi Erzsébet	1669. 09. 01.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 14.	Erdődy Imre beleegyezése Rákóczi Erzsébet és Erdődy György házasságához (Újudvar)	1669. 11. 13.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 15.	Erdődy Miklós beleegyezése Rákóczi Erzsébet és Erdődy György házasságához (Keresztinc)	1669. 11. 16.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 16.	Pápai dipenzáció a rokonság alól Rákóczi Erzsébet és Erdődy György házasságához (2 db hiteles másolattal)	1669. 10. 07.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 20.	Revocatoria fassionis Elisabethae Rákóczi tempore matrimoni Georgio Erdődy marito suo facta coram Capitulo Strigoniensis (f. 3. post dominicam decimam Trinitatis)	1673. 08. 08.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 21.	Dificcultates matrimonii inter Thomam Erdődy et Joannam Trautsmansdorf	
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 24.	Házassági szerződés Erdődy György és Rákóczi Erzsébet között (házasságukkor Erdődy Gy. 50 000 ft jószágot kötött le „pro dote” felesége részére, most még Szomolány várát is hozzáteszi stb.)	1682.06.07.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 25.	Esterházy Pál újabb meghívója esküvőjére Thököly Évával, amelyet Kismartonban a táborbaszállás miatt előretettek aug. 23-ra (Bécs)	1682.07.21.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 26.	Esterházy Pál meghívója esküvőjére Thököly Évával, akinek tutora volt (Kismarton)	1682. 07. 12.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 27.	Salvus conductus Leopoldi I. pro Georgio Erdődy in occursum atque redictionem consortis suae Elisabethae Rákóczi pro tunc in Regno Poloniae constitutae proficiscendi	1684. 05. 09.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 29.	Házassági szerződés Erdődy Miklós és Rosina Isabella Gallenberg között (Georgius Gallenberg és Elisabetha Catharina Schrattenbach lánya, Mokricz)	1686. 12. 09.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 30.	Amicabilis compositio inter Emericum Erdődy et Elisabetham Rákóczi ratione praetensiorum viduallium, et aquisitionem post mortem Adami Erdődy	1687. 01. 30.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 32.	Fassiones Elisabethae Rákóczi (1672, feria 6. ante dominicam nonam Trinitatis, 1673, feria 3. post dominicam Trinitatis, 1682. jún. 7., 1695. aug. 6., 1697. feria 3. post dominicam nonam Pentecostes)	1672–1697
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 35.	Delegatum Regale Judicium amicam accommodationem inter Georgium Erdődy et Elisabetham Rákóczi, qualiter sibi debeant et elaborant (2 pld.)	1695. 08. 06.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 36.	Más iratok ugyanahhoz	1695. 08. 06.
Lad. 6.	Fasc. 1.	N° 38.	Revocatoriae Georgii Erdődy super revocare fassione quam controhalis suae Elisabeth Rákóczi occasione matrimonii interipsos celebrasset uni versa videlicet bona sua obligasset. modo vero fassionem suam revocat, eapropter Erdődy consorti suae pluribus quam ipsa obligatus esse notus reciprocum fassionum suam tempore matrimonii eidem comitissa facta et celebratam, praevia solemnii superinde protestatione in omnibus suis punctis revocat (feria 3. post dominicam nonam)	1697

Ladula 7: Birtokjogi és vegyes iratok [Karton 7]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 1.	Özveggy Alaghy Ferencné Prépostváry Sára oklevele, hogy ami arany- és ezüstmarhája Regéc várában volt, azt Alaghy Menyhért neki megadta	1612
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 3.	Thurzó Borbála levele Pázmány Péterhez és ismeretlenhez, Szomolány, 1630. júl. 2. és 1630 vasárnap	1630. 07. 02.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 5.	Tatár Ibrahim esztergomi bég levele Pálffy Istvánnak (Esztergom)	1633. 09. 07.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 15.	Szlubszky János eskülevele trombitási szolgálatáról Erdődy Kristófnál (ld. még N° 22)	1678. 12. 30.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 18.	Szelepcsényi György érsek levele Erdődy Kristófnak a koronaöri tisztje ügyében (in S. Maria)	1680. 01. 23.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 21.	Erdődy Kristóf(?) instrukciója familiárisának, Spissius Istvánnak az 1681. évi országgyűlésre (nádorválasztás ügyében)	1681. 03. 31.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 22.	Szlubszky Joannes tubicen profugus per reliquos Erdődy Christophori tubicines ad redeundam admonetar. Deliberatio tubicinum caesareorum	1681
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 23.	Inventarium vinorum et frumenti arcis Jókő	1683. 10. 21.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 24.	Erdődy Imre levele Erdődy Györgynek (Újudvar)	1685. 04. 01.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 25.	Erdődy Imre levele Erdődy Györgynek (Újudvar)	1688. 07. 26.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 26.	Czobor Ádám Erdődy Györgynek	1690. 07. 08.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 29.	Relatio super restauratione magistratus Tynaviensis	1694
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 30.	Bártfa városa Esterházy Pál nádor pártfogását kéri	1695

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 33.	Pethe Ferenc antal assecratioia Rákóczi Erzsébetnek	1699. 05. 23.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 38.	Erdődy Ádám és György elismervénye az általa elvitt tárgyakról (festmények egyes családtagokról, Lippay érsekről, Kollonich érsekről, szentekről, 13 könyv, horologiumok, „laminas Comitis Adami sub quibus Philosophiam defenderat”, ld. még Fasc. 3. N° 23.)	1709. 10. 19.
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 47.	Amadé Ilona alapítványa a nagyszombati kollégiumban két rokon gyerek számára (ld. még Fasc. 4. N° 9.)	1751–1757
Lad. 7.	Fasc. 1.	N° 48.	Lista deren würcklichen geheimen Räthen	1753
Lad. 7.	Fasc. 3.	N° 15.	Transactio Erdődy Kristóf és Lippay Miklós között	1679
Lad. 7.	Fasc. 3.	N° 23.	Inventarium rerum mobilium ... quondam Comitis Christophori Antonii Erdődy (órák, gyűrűk, rózsafüzér, egyházi festmények, családtagok képei, ld. még Fasc. 1, N° 38)	1704
Lad. 7.	Fasc. 4.	N° 8.	Esterházy Miklós levele Draskovich Jánosnak utóbbi peres ügye miatt (Kismarton)	1632. 11. 04.
Lad. 7.	Fasc. 4.	N° 9.	Hochholtzer Christianus olmützi jezsuita rektor oklevele Nagymihályi Ferencné Amadé Ilona alapítványáról az olmützi jezsuita kollégium két diákjának ellátására (ld. még Fasc. 1, N° 47)	1634
Lad. 7.	Fasc. 4.	N° 13.	Turóczy Borbála végrendelete (Ludbreg, horvátul)	1649
Lad. 7.	Fasc. 4.	N° 35.	VI. Károly császár megbízza Erdődy Gábor püspököt, hogy képviselje őt Barkóczi Ferenc disputációján; Erdődy beszéde: „Allocutio ad Franciscum Bakóczy universa philosophia defendente post disputationem” (Tyrnaviae)	1729. 08. 24.
Lad. 7.	Fasc. 4.	N° 47.	Testimoniales super contradictione Georgii Erdődy respectu majoratus Batthyanyani in generali Regnorum Croatiae congregatione	1746

Ladula 19: Divisionalia [Karton 13]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 2.	Divisio inter Antonium et Stephanum Lossonczy.	1545
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 3.	Fassio Comitis Petri Erdődy super divisione bonorum suorum, nec non arcis Monyorókerék consortis suae, ut in flor. Hung. 16000 inscripto	1545
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 4.	Divisio specifica bonorum familia Losonczy	1576. 07. 03.
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 5.	Divisionales ad instantiam Barbarae Alapi, Petri Erdődy consortis, filiae Joannis Alapi de Nagy-kemlék, cum Casparo et Nicolao Alapi fratribus suis carnalibus in castro Nagykemlék, oppido Brezovicza etc	1580
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 6.	Protestatioin causa Barbarae Alapi, Petri Erdődy bani viduae, filiae Joani Alapi contra Gasparem et Nicolaum Alapi	1582. 07. 29.
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 7.	Divisionales bonorum Somló	1591
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 8.	Transactio inter ichaelem Czobor et Elisabetham Czobor	1592

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 9.	Divisionales inter Thomam et Petrum Erdődy factae super bona Jaszka cum Lipovecz, etc.	1601
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 10.	Resolutio Comitum Petri Erdődy ad responsam C. Thomae Erdődy ratione instituendo adjustmentis bonorum Croaticorum	1607
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 11.	Szerződés Thurzó Szaniszló Kristóf és Thurzó Miklós özvegye (Saurau Anna Mária) között Bajmócról (Thurzó György előtt)	1610
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 13.	Libera divisio in anno 1614 pro Michaeli Czobor et Elisabetha Czobor Georgi Thurzo palatini consorte emanatarum, quem die 22 aprilis anni 1752 Stephanus Asilkovsky cum Comite Georgii Erdődy Posonii communicavit	1614–1752
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 16.	Monyorokeréki transactionnak a másolata	1615. 12. 14.
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 17.	Divisio inter proles piaie memoriae C. Thomae Erdődy bani Croatia	1615
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 18.	Szomolány felosztásáról való nádori határozat	1615
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 19.	Csejte felosztásakor Drugeth György (hommonai) mint Nádasdi Katalin férje számára kiosztott rész	1617
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 20.	Amadé István (várkonyi) Pozsony vármegye viceispánja és kísérei bejárják Czobor Erzsébetnek apjától, Czobor Mihálytól maradt örökségét	1617. 05. 24.
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 21.	Erdődyanorum bonorum universalis limitatio et divisio	1617
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 23.	Divisio inter comitissam olim Susannam a Stubenberg et filios eiusdem Petrum, Wolfgangum, Nicolaum, Thomam, Simonem et Valentinum	1618
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 24.	Pálffy Miklós özvegye és a fiai, István, János, Pál és Miklós szerződése a birtokok felosztásáról	1619
Lad. 19.	Fasc. 1.	N° 25.	Erdődy Zsigmond osztályos része. Regéc	1634. 04. 17.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 5.	Plenipotentialis C. Thoma Erdődy pro certis novae acquisitionis portionis filiarum suarum in bonis Szomolány et Jókő	1623. 05. 03.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 6.	Erdődy Tamás instrukciója Goda Kristóf számára	1623. 05. 04.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 7.	Samobor Erdődy Annára eső részének urbáriuma	1624. 08. 06.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 8.	Gusit Mátyás utasítása (Szomolány)	1624. 07. 15.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 9–11.	Szomolány és Jókő megosztása Erdődy Zsuzsa, Anna és Erzsébet. Erdődy Tamás leányai között. (több példány)	1624. 07. 28.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 12.	Erdődy Zsuzsa és Erdődy Anna feljegyzései Szomolány és Jókő megosztásával kapcsolatban (Erdődy Kristófné nem engedte elvégezni a felosztást)	1625. 04. 19.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 13.	Divisio protonotarialis in bonis Szomolány (lásd N° 9–12, az ügy folytatása, 2 pld.)	1625. 11. 29.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 14.	Esterházy Miklós országbíró elutasítja özvegy Erdődy Kristófné tiltakozását	1625
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 15.	Az Erdődy lányok és Erdődy Kristófné ügyében hozott határozatok	1625
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 16.	Paria deliberationis iudicialiae, in quae Comitissa Barbara Thurzo dependentibus arcium Szomolány, Jókő et bonorum ceterorum, Comitissis Erdődy rationem reddere omnibus iudicis remediis amputatis debeat	1625

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 17.	Relatoria protonotarialis Szomolány ügyében (Erdődy Tamás leányai és Thurzó Borbála közötti viszály)	1626
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 18.	Határozat Császárvár uradalomról és a hozzá tartozókról (Erdődy Zsigmond, István, Erzsébet és Kristóf örökösei között)	1626
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 19.	Testimoniales relatoria protonotariales super divisione inter Comites Georgium, Gabrielem et Emericum Erdődy, filios Comitis condam Christophori Erdődy de Monyorókerék, vigore cuius C. Barbara Thurzo praedictis comitibus filiis suis bona eorum paterno Chitica mobilia et mobilia Szomolyán et Jokó manibus ipsos resignat im-	1630
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 20.	Cambialis compositio inter Elisabetham Erdődy baronis Josephi a Muskan, et Annam Erdődy Melchioris Alaghy viduas, vigore quarum Elisabetha Erdődy portiones suas in Szomolyán et Jókó, qua ex Susanna et tractum portionibus obvenerunt, dicta Anna cepit, Anna autem Erdődy portiones suas in Zamobor (in Zagrabiensi) et Raczina (in Crisciensi Comitatus) Elisabetha Erdődy tradidit	1634. 05. 14.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 21.	Erdődy Zsuzsa javainak felosztása Erdődy Zsigmond, István, Anna és Erzsébet (Mockoné), illetve Erdődy Kristóf örökösei között	1634. 05. 13.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 22.	Fassio capitularis respectu bonorum Croaticorum divisorum	1769. 06. 11.
		N° 23.	Szomolány felosztása Erdődy Zsigmond és István között (töredék)	1635. 12. 04.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 24.	Erdődy Anna (Alaghy Menyhértné) javainak felosztása István, Zsigmond, Gábor, György és Erzsébet (Moskonné) között	1636. 02. 27.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 25.	Transactio cum comitibus Georgio et Gabriele Erdődy respectu portionum Thurzóniane Szklagiane duarum facta	1636. 03. 04.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 26.	Erdődy István javainak felosztása (Erdődy Zsigmond, Erdődy Erzsébet és Erdődy Kristóf gyerekei között)	1638. 07. 06.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 27.	Erdődy Clomiltes Georgius, Emericus, et Gabriel filii Christophori soror Baronis a Moskon consors, parte et altera bonorum a fatis comitis Sigismundi, nec non Stephani et Joannis, Susannae item omnium Erdődy remansorum, et in memoratos concidentibus devolutonum divisionem coram capitulo Zagrabiensi celebrant	1639. 04. 08.
			Transumptum capituli Zagrabiensi continens transactionem inter comites Georgium, Emericum et Gabrielem Erdődy parte ab una ab altera vero comitissam Elisabetha Moskon natam Erdődy respectu iurium successionalium per fata comitissae Sigismundi condam Erdődy emanentim et semet concernentium anno 1639 initam ubi dominium Jokeo et Szomolán pro masculis – Zamobor, Raczina et Jelekövecz pro vidua cedunt et deputantur	1639. 04. 08.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 28.	Erdődy Comites Georgius, Gabriel et Emericus rerum mobilium paterno-aviteorum, serumque foemineum non contementium post obitum C. Sigismundi patruī sui remansarum divisionem peragunt	1639
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 30.	Erdődy Tamás javainak újrafelosztása	1639
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 31.	Comites Georgius, Gabriel et Emericus Erdődy peracta jam post fata C. Sigismundi patruī sui bonorum inter se divisione nonnulla adhuc ex mutus consensu concludum, quod sorori sua Elisabetha consorti Francisci Keglevics in locum portionis suae ex bonis Zamobor et Raszinia cedenda curiam Klinchazella cum pertinentii castri Okics aut hujus in locum aliam Obrecz dictam exassignare voluit	1640
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 32.	Consensuales Comitum Gabrielis et Emerici Erdődy super cambio ratione bonorum Selni, Vip, Csatár et Paka inter comites Georgium et Nicolaum Erdődy inito	1640. 02. 12.
.			Litterum consensuales super cambio inter comites Georgium et Nicolaum Erdődy ratione bonorum Selin, Vép, et Veresvár	1640. 02. 12.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 33.	Fassio comitis Georgii Emerici et Gabrieli Erdődy super certis bonis et portionibus cessione et concombatione Comitissis Keglevichiane et Moskoniana sororibus ipsos facta.	1640. 01. 23.
.			Még két irat ez ügyben: főleg a két Erzsébet (Mockoné és Keglevich Ferencné) közötti osztálytételről	1640
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 34.	A vitenci kastély felosztása	1642. 03. 18.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 35.	Divisio inter Dominos Thököly, Osztrosith ab una, et Franciscum et Anmam Wesselényi Domini condam Stephani Csaky viduam partibus	1643. 07. 11.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 36.	Contradictio de divisione per C. Emericum Erdődy	1648
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 37.	Divisionales protonotariales inter Comitissam Erdődyanam et Lippaianam intuitu bonorum Szomolyán et Jókő	1659
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 38.	Erdődy Zsuzsa Éva (Lippayné) részére Erdődy Gábor örökségéből adott portiokról	1660
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 39.	Erdődy Imre fiának, Ádámnak adja Jászkát és tartozékait	1664. 10. 26.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 40.	Forgách Éva levele Erdődy Györgyhöz (Erdődy Gábor fiához)	1670. 02. 23.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 41.	Extractus divisionalium Magistri Pauli Orban inter successores Domini Gabielis Erdődy interventur, in quibus contractus etiam Vöröskőiensis dictus insertus haberet.	1678
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 42.	Czobor Ádám levele Erdődy Györgynek (Bécs)	1679. 05. 21.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 43.	Czobor Ádám levele Erdődy Györgynek	1679. 02. 02.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 43.	Orbán Pál ítélőmester előtt liquidált adósságok, melyeket három felé osztotta őkegyelme aequati sorte gróf Erdődy György, Kristóf és Borbála között	1679. 08. 18.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 44.	Contradictio némely punctumok ellen, az kiket nem kellett volna inserálni vöröskői terminuson, mivelhogy nem consentiáltak azoknak	1679

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 45.	Pálffy Miklós vizsgálata Erdődy György és Kristóf tiltakozása ügyében, amit Amadé Juditnak jutott birtokok ügyében tettek	1679
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 46–49.	Határozatok Csáky Krisztina (hajdan Erdődy Sándorné, később Draskovich Miklósné) Erdődy Imre hagyatékának ügyében	1688
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 51.	Rectificatio divisionis bonorum Császárvára et Veznik inter Comites Georgium, Christophorum et Alexandrum Erdődy	1690. 10. 02.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 52.	Georgius, Christophorus et Alexander Erdődy dominium Császárvár coram officium banalis Regni Croatiae magistro protonotario dividunt	1690. 06. 27.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 53.	Jászka felosztása Erdődy Kristóf, György és Sándor között	1692. 09. 06.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 54–56.	Lippay Miklós 2000 forintért átadja Erdődy Kristófnak Szomolány, Jókő, Éleskő és Árva javaiból réses részét	1696. 07. 02.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 57.	Szomolány és Jókő Erdődy Imrére eső részének felosztásáról szóló határozat	1696. 03. 27.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 58.	Tolvay Gábor levele Dobsa Istvánnak, Pozsony vármegye viceispánjának	1697. 01. 26.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 59.	Mandatum divisionale Suae Maiestatis in negotio portionum Comitum Emerici olim Erdődy bonorum Szomolány et Jókő	1698. 07. 07.
Lad. 19.	Fasc. 2.	N° 61.	Czobor Ádám (Erdődy Borbála férje) és Erdődy fiúk (Kristóf és György) között vita Erdődy Imre örökségének ügyében	1699. 07. 13.
1699. 09. 07.			Nagy István levele Erdődy Györgynek (és további három levél a fenti ügyben)	1699. 05. 20.

Ladula 37: Városi házakról való iratok [Karton 35]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 1	A nagyszombati ház néhány iratának másolata egy füzetben	1618–1650
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 2	Lipcsey András, más néven Kuczora nagyszombati polgár végrendelete	1618. 06. 18.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 3	Pajor János levele a nagyszombati házról	1631. 04. 26.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 4	A nagyszombati ház megosztása Pajor János és Ribszer István között	1634. 07. 26.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 6	Pálffy János és Kéry János Nagyszombatban lévő szomszédos házaik közös falának ügyében hozott határozat	1643. 09. 10.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 7	Erdődy Gábor megveszi Czobor Orsolyától a Posztó utcában lévő házat, amely Habardy Mihályé volt	1644. 06. 07.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 8	Czobor Orsolya elismervénye 1500 ft-ról, amit Erdődy Gábortól kapott	1644. 06. 07.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 9	Czobor Orsolya elismervénye 1000 ft-ról, amit Erdődy Gábortól kapott (maradt 1500 ft)	1644. 10. 15.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 10	Czobor Orsolya elismervénye 500 ft-ról, amit Erdődy Gábortól kapott (maradt 1000 ft)	1645. 01. 16.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 12	Kéry János elismervénye Erdődy Gábor számára 200 ft-ról	1645. 11. 09.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 14	Kéry János elismervénye Erdődy Gábor számára 58 ft tartozás megfizetéséről	1645. 12. 25.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 15	Pálffy Joannes super soluto in praescriptis annibus obveniente censu er notarium civitatio Tynnaviensis quietatur	1646. 02. 03.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 16	Cessionales Ferdinandi Pálffy super partibus domus Tynnaviensis matri sua factis	1646. 11. 09.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 17	Fassio de et super venditione et emptione horti Egregii Balthasari Partinger	1647. 06. 12.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 18	Amadé Judit, Erdődy Gábor özvegye 3000 ft-ért elzálogosítja nagyszombati házát Szőrényi Borbálának (Apponyi Balázs özvegyének)	1650. 08. 01.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 19	A nagyszombati Erdődy házat felbecsülik Erdődy Borbála kívánságára, valóban 3000 ft-ot ér	1679. 08. 05.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 21	Erdődy Borbála eladja 1000 forintért a nagyszombati ház ráeső részét bátyjának, Erdődy Györgynek	1680. 04. 24.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 24	A nagyszombati ház inventáriuma	1695. 10. 19.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 26	Szerződés Zednika Péter mesterrel a nagyszombati ház javításáról	1701. 08. 28.
Lad. 37.	Fasc. 4.	No 26	A nagyszombati ház inventáriuma	1702. 05. 06.

Ladula 44: Vegyes iratok [Karton 41]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 1.	Pálffy Miklós és Lippay János közti szerződés	1660
	Fasc. 2.	N° 2.	Tanúvallomások Pálffy Franciska (Révai Miklósné) és Amadé Judit (özvegy Erdődy Gáborné, előtte Pálffy Jánosné) Pálffy János javait illető anyagi vitájának tárgyában	1663
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 4.	Tanúvallomások Pálffy Franciska (özvegy Révai Miklósné) és Amadé Judit (özvegy Erdődy Gáborné, előtte Pálffy Jánosné) Pálffy János javait illető anyagi vitájának tárgyában	1665. 12.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 5.	Erdődy György szomolányi részét 50 000 ft jegyajándékként Rákóczi Erzsébetre testálja	1669. 12. 18.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 6.	Keglevich Erzsébet (Erdődy György özvegye) elismervénye Draganic által átadott összegről	1669. 10. 04.
		N° 7.	Szerződések átirata, melyek egyrészt Erdődy Imre, másrészt Erdődy György és Rákóczi Erzsébet között kötettek (Erdődy Imre halála után)	1670–1687– 1691. 06. 19.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 8.	Megállapodás egyrészt Erdődy Imre, másrészt Erdődy György és Rákóczi Erzsébet között, férje, Erdődy Ádám halála után öt illető móríngről	1670. 12.
		N° 9.	Újabb tanúvallomások Pálffy Franciska (özvegy Révai Miklósné) és Amadé Judit (özvegy Erdődy Gáborné, előtte Pálffy Jánosné) Pálffy János javait illető anyagi vitájának tárgyában	1674. 05. 24.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 10	Pálffy Franciska (özvegy Révay Miklósné) és Amadé Judit (most özvegy Erdődy Gáborné, volt Pálffy Jánosné) közti megegyezés vitás anyagi ügyeikben	1674. 06. 02.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 11	Keglevich Rozália Katalin klarissza apáca egy quientantiaja	1674. 09.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 12	Interrogatoria Comitissae Judithae Amade erga Ferdinandum Pálffy de sua matris Julianna Mansfeld	1674
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 13	Pálffy Franciska elismervénye Amadé Judit számára 3000 forintról	1675
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 14	Keglevich Rozália Katalin klarissza apáca egy quientantiája (latin)	1675
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 15	Keglevich Rozália Katalin klarissza apáca egy quientantiája (latin)	1676
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 16	Fassio Magnifici Nicolai Lippay coram protonotario ratione bonorum suorum a patre suo praetensorum maternorum deductorum ex familiis Pálffy et Erdődy	1679
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 18	Contractus sponsalisticus inter Comitem Thomam Erdődy et Johannam Mariam filiam Comitis Joannis a Trautmansdorf	1680. 03. 12.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 19	Lippay Miklós Szomolány várában található portékájának inventálása	1680. 03. 28.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 20	Lippay Miklós örökölt javainak összeírásai	1680. 04. 08–17.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 21	Concordia inter Franciscum Erdődy de Monyorókerék ab una parte, vera ab altera Comitissam Christinam Erdődy Sigismundi Ráttkay conthoralem, sororem vero praefati Comitis Francisci Erdődy occasione dotis quartalis	
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 22	Drugeth (hommonai) Zsigmond és Krisztina osztása Homonnai János halála után annak vagyonáról Bercsenyi Miklós és Forgách Pál egyezsége a csejteikastély tárgyában (Drugeth örökség)	1684 1694. 12. 08.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 24.	Franciscus Erdődy arcem et bona Bellecz in Comitatu Varasdinensi facetur affini suo Sigismudo Ráttkay et consorti Christina Erdődy in fl. 10300 Megegyezés egyrészt Rákóczi Erzsébet, másrészt Erdődy György, Kristóf és Sándor között a Rákóczi Erzsébetnek járó mőringpénz ügyében	1689 1690. 10. 02.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 26.	Rákóczi Erzsébet quiaetentiája férjének az Erdődyektől neki járó 20.000 ft-ból ráeső 5000 ft-ról	1690. 10. 07.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 28.	Erdődy Sándor és testvérei Margit (Draskovich Pálné), Julianna és Erzsébet közti osztozkodás	1693. 04. 20.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 31.	Tolvay Gábor levele Erdődy Györgynek (többek között Erdődy Sándor és testvérei egyezségéről)	1693. 04. 27.
Lad. 44.	Fasc. 2.	N° 36	Keglevich Rozália Katalin klarissza apáca quientantiaja (latin)	1675. 01. 21

Ladula 47: Acta devotiorum et piorum institutionum [Karton 44–46]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 1.	Erdődy Zsigmond ferences confrater lesz	1616. 07. 14.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 2.	Erdődy Kristóf a Szt. Katalin kolostor alapításáról	1618

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 3.	Inventarium certae ecclesiae ad S. Petrum et templares rationes in Kinspergh	1620. 05. 26.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 4.	Erődy Susanna omnium beneficiorum spiritualium Societatis Jesu particeps redditur	
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 12.	Ladislaus Rákóczi domum nobiliarem in Jászó Collegio Societatis. Jesu Cassoviensi donat	1660. 03. 01.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 13.	Emerici Erdődy facultas carnes per tempus quadra- gesimae absque scandalorum comedendi datur	1661. 03. 06.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 14.	Franciscus Szegedy praepositus Strigoniensis re- cognoscit se pecuniam notanter 1500 per C. Elisa- betham Erdődy in erectionem stationum passionis D. Jesu Christi pone viam Tyrnavia ad Moderdorf ponendarum deputatas percessit	
		N° 26.	Rákóczi Erzsébet vita durante 100 tallért hagy a szentkatalini ferenceseknek, hogy hetente misét mondjanak érte	1679. 03. 05.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 27.	Emericus Erdődy pro fundatione unius cellae in conventu carmelitarum discalceatorum in confiniis habito fl. 50. solvit	1679
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 29.	Emericus Erdődy 20.000 sacrorum statim post suam celebrari cupiens, hunc in finem religiosus Patris Carmelitis deponis 5000, et recipit reversalis	1686. 01. 26.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 38.	Georgii Erdődy et Elisabethae Rákóczi participatio- nem Societatis Jesu confirmatur	1697. 08. 15.
Lad. 47.	Fasc. 2.	N° 41.	Bercsényi Miklós alapítványa (300 fl. pro perpetuis studiosae juventutis)	1697
Lad. 47.	Fasc. 3.	N° 5.	Georgius Erdődy 500 illos florenos ex legato prae- defunctae contrahalis Elisabethae Rákóczi residentiae S. Georgiensi Scholarum Piarum deputatos, eidem residentiae cedit	1709. 04. 03.
Lad. 47.	Fasc. 3.	N° 10.	Paulus Esterházy Montem Calvariae cum mysteriis Dominicae Passionis in fundo pagi Kishefleinensis propriis sumtibus erigendo, eidemque residentiam cum capella S. Apolloniae adjudendo Prov. Marianae Ordinis Fratrum Minorum donat, ut ibidem 8 sacerdotes et 2 laici residentant	1711
Lad. 47.	Fasc. 3.	N° 18.	Fassio Georgii Erdődy respectu legati florenorum 500 pro S. Catharianensi Conventu per Elisabetham Rákóczi	1714
Lad. 47.	Fasc. 4.	N° 16.	Gabriel Antonius Erdődy participationem orationum, et aliorum bonorum operum Ordinis Scholarum Piarum obtinet	1733. 06. 20.
Lad. 47.	Fasc. 5.	N° 14.	Rector Nitriensis Piaristarum gratias agit, quod le- gatum civis Galgócensis Kleinert nomine in florenis 3500 pro fabrica ecclesiae Nitriensis legatur, eidem excolendum ordinaverit se, quod pro incolumnitate Suae Excellentiae sacra 100, pro refrigerio Kleiner- tinae sacra 400, et insuper annuatim 12 velit ce- lebrari facere	1744. 11.22.
Lad. 47.	Fasc. 5.	N° 24.	Adolphus a S. Benedicto [Nemcsényi] provincialis Scholarum Piarum cuidam comiti beatificationem Josephi Calsanctii notificat, breve Bendeicti papae XIV adjudendo frustra duo	1749. 01. 18.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 47.	Fasc. 7.	N° 27.	Clemens XIII papa Josephum Calasantium, fundatorem Scholarum Piarum canonisat (bulla se super emanata)	1767
Lad. 47.	Fasc. 10.	N° 1.	*Historica decriptio Montis S. Catharinae ortum, progressum, et fata claustrum inibi anno 1618 fundati exhibitus (vide Lad. 47. Fasc. 2. et reliquis asservata aedificium claustrale anno 1797 Nov. Erdődy Josepho resignatum, fuerit et actis Domini Jókő, egyébként is sok irat van a Szt. Katalin kolostorról)	
Lad. 47.	Fasc. 10.	N° 2.	Specificatio fundationum pro Conventu P. Franciscanorum S. Catharinae	

Ladula 63: Szávaújvár

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 12.	Szávaújvári tisztviselők fizetése (Malikovicz Mátyás rationista, Malikovicz István provisor stb.)	1712. 01. 01.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 4.	Szávaújvári conventionalis tisztviselők fizetése (id. Malikovicz Péter tiszttartó, Bucsko István számtartó) és mások kenyér- és más élelmiszer-járandósága	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 5.	Hraborszky Mihály, szávaújvári tiszttartó járandósága (Rákóczi Erzsébet aláírásával)	1706. 03. 20.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 6.	Hrabovszky Mihály számtartó, Matlekovicz István tiszttartó, Badaticz Mátyás porkoláb és egyéb szávaújvári szolgák fizetése	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 3.	Szávaújvári conventionalis tisztviselők fizetése (id. Malikovicz Péter tiszttartó, Bucsko István számtartó) és mások kenyér- és más élelmiszer-járandósága	1694. 01. 02.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 2.	Szávaújvári conventionalis: tisztviselők fizetése (Szabó Márton tiszttartó, Bucsko István számtartó) és mások kenyér- és más élelmiszer-járandósága	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 3.	Szávaújvári conventionalis: tisztviselők fizetése (id. Malikovicz Péter tiszttartó, Bucsko István számtartó) és mások kenyér- és más élelmiszer-járandósága	1692. 11. 08.
-				
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 21.	N° 12. N° 1.	Pár cselédnek való járandó fűzetésnek, úgy rendelt élésnek, szávaújvári tiszteinknek kenyér, bor és másféle szükséges eledel rendeltetik általunk a következőképpen (tisztok, Vrbni András számtartó, Ivanicz János tiszttartó, Hervai János praefectus, igazolások élelmiszerszállításokról)	1689. 11. 14.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 20.	N° 11. N° 30.	Szomolyánra küldött pénz és egyéb dolgok	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 20.	N° 11. N° 29.	Szomolyánra küldött pénz és egyéb dolgok	1683. 01. 13.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 20.	N° 11. N° 27.	Szomolyánra küldött pénz és egyéb dolgok	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 20.	N° 11. N° 25.	Szomolyánra küldött pénz és egyéb dolgok	1681. 10. 17.

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 20.	N° 11.	Mindenféle további elszámolások Szomolyánra küldött dolgokról és egyebekről (Hervai János elszámolásai)	
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 1.	Jasztrebarszka, Lipocz és Újvár inventárium	1668
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 3.	Szávaújvár bevételei és kiadásai	1668. 06. 12– 1669. 07. 31.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 2.	Szávaújvár gabonabevétele	1669
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 4.	Az állatállomány és gabonakészlet összeírása Szávaújvárban	1673
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 5.	Szávaújvári inventárium (állatállomány, extractus)	1676
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 6.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1677
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 7.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1678
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 8.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1679
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 9.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1680
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 10.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1681
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 12.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1682
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 13.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1683
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 14.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1683
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 15.	Szávaújvári inventárium (bővebb, Ivancsics János provisor által)	1690
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 16.	Szávaújvári inventárium (bővebb, Ivancsics János provisor által)	1691.
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 17.	Szávaújvári inventárium (az egyik legbővebb, berendezés is, magyar)	1692
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 19.	Szávaújvári inventárium (berendezés is, Matlikovics Péter tiszttartó számára, latin)	1694
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 20.	Szávaújvár allódiainak termény és állatállomány összeírása (Ugvár, Lublanica, Tissina)	1696
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 20.	Szávaújvár allódiainak termény és állatállomány összeírása (Ugvár, Lublanica, Tissina)	1697
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 22.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1699
Lad. 63.	Fasc. 4. Fasc. 23.	N° 10. N° 23.	Szávaújvári inventárium (élelmiszer, extractus)	1701

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium (élelmiszer, extractus)	1703
	Fasc. 23.	N° 24.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szeghény Buczkó István, Badalich Mátyás és Malekovich Péter idejébeli öt hámbárokban lévő köllős, azoknak jelenlétekben, Habianyecz Márton szávaújházi tisztartónk kezéhez megmérettetett eszerént (Rákóczi Erzsébet aláírása)	1704. 03. 12.
	Fasc. 23.	N° 25.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium (élelmiszer)	1709. 01. 04.
	Fasc. 23.	N° 26.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium (élelmiszer)	1710. 01. 07.
	Fasc. 23.	N° 29.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium (élelmiszer)	1711. 01. 01.
	Fasc. 23.	N° 31.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium (élelmiszer, extractus)	1712
	Fasc. 23.	N° 32.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 10.	Szávaújházi inventárium	1712. 03. 31.
	Fasc. 23.	N° 33.		
			Szávaújházi inventárium	1747
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 9.	Literae fassionalis comitis Emerici Erdődy emanata, in qua Joanni Hervay inscribitur curia Luka et suis appinentiis	1665. 11. 20.
	Fasc. 12.	N° 67.		
Lad. 63.	Fasc. 4.	N° 3.	Emericus Erdődy cum in remuneratione fidelium Egr. Casparis Magdalenicz servitoris cum pro numeratis suis fl. 1000, eidem certam sessionem curialem in possessione Dubravcsak existentem, insuper colonos eorumque sesione colonicales in Villy, Vidl, Dubravcsak, Martinczka, Vasz, Szelezna degentes, omnibus omnino ad arcem Novigrad pertinentibus, concedit	1660. 04. 18.
	Fasc. 12.	N° 24.		
Lad. 63.	Fasc. 5.	N° 59.	Georgius Erdődy a colono suo Georgio Gyuranich possessionis Jezero ad Novam Arcem Szavensem pertinentis incola levat fl. 125 ad usque quorum persolutionem annui interusurii, eundem et fundum ejus colonicalem in praedicta Jezero habitum ab omnibus praestationibus immunitat et libertat	1694. 09. 15.
	Fasc. 12.	N° 58.		
Lad. 63.	Fasc. 5.	N° 50.	Contractus inter Comitem Emericum Erdődy et Elisabetham Rakóczi ratione praetensioium suarum ac pro usu dominii Szávaújház usque ad mortem mariti sui	1687. 01. 30.
	Fasc. 10.	N° 12.		
Lad. 63.	Fasc. 5.	N° 42.	Rákóczi Erzsébet néhai Erdődy Ádám uramhoz őnagyságához ment férhez, azon alkalmatossággal mennyi summáig valo költségben és expensáliban került őnagyságának (Hátul: „Horvátországi dologban magam részemről szedett bizonyságok szepesi kaptalomban”)	1685. 05.
	Fasc. 10.	N° 9.		
Lad. 63.	Fasc. 5.	N° 6.	Contractus inter Comitem Emericus Erdődy ab una parte, ab altera Georium Erdődy et comitissam Elizabetham Rakóczi super arcibus Jaszka et Lipócz.	1670. 12. 04.
	Fasc. 10.	N° 4.		

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 63.	Fasc. 5. Fasc. 10.	N° 1. N° 6.	Rákóczi Erzsébet határozata Erdődy Erzsébet ines- rajával (?) kapcsolatban (hátral horvátországi ügyek)	1670. 03. 21.
Lad. 63.	Fasc. 6. Fasc. 12.	N° 10. N° 78.	Georgius Erdődy a colonis suis Antonio et Francisco Gyurgynich in possessione Martinszkavec degentibus levando florenos 297. eiusdem, ac certum eorundem spatium terram Polloy vocatum ab omnibus daturis eximit	1703. 10. 15.

Ladula 10, Fasc. 6: Signatura et acta Elisabethae Rákóczi [Karton 111]

Lad. szám	Fasc. szám	Irat száma	levéltári irat elnevezése	dátum
Lad. 104.	Fasc. 6.		Rákóczi Erzsébet követelése apósával szemben, Erdődy Ádámmal kapcsolatos költségei miatt	
Lad. 104.	Fasc. 6.		Pete Ferencz Antal öcsém uram assecuratiója	1699. 05. 31.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Erdődy Sándor levele Rákóczi Erzsébetnek	1691. 02. 08.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Mednyánszky Pál levele Rákóczi Erzsébetnek	1691. 02. 08.
Lad. 104.	Fasc. 6.	N° 51.	Kisevich Horvát György levele Rákóczi Erzsébetnek	1690. 12. 23.
Lad. 104.	Fasc. 6.	N° 53	Magam kezivel írt jegyzés amidőn Horvátországban voltam, minémű üzengetések, és kívánságok voltak a közben gróf Erdődy Imre urammal	1685
Lad. 104.	Fasc. 6.	N° 56.	Gróf Erdődy Sándor uramnak az 10.000 forintról írott levelemnek mása (Zborórol)	1691. 03. 12
Lad. 104.	Fasc. 6.		Rákóczi Erzsébet feljegyzése Erdődy Imrével való ügye kapcsán	
Lad. 104.	Fasc. 6.		A szepesi káptalan által peregáltatott inquisitionnak extractusa	d. n.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Gróf Rákóczi Erzsébet asszonyom őnagysága Horvátországban lévő jussa iránt való leveleknek extractusa	1691. 02. 17.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Lapsánszki javallása szerént való notatio	d. n.
Lad. 104.	Fasc. 6.	N° 1.	Szávaújvári jószág inventáriuma (Rákóczi Erzsébet részére)	1699
Lad. 104.	Fasc. 6.		Vrbni András levele Rákóczi Erzsébethez	1691. 03. 06.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Hervoy János levele Rákóczi Erzsébethez	1692. 03. 17.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Vrbni Márton levele Rákóczi Erzsébethez	1691. 12. 30.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Hervoy János levele Rákóczi Erzsébethez	1691. 03. 07.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Rákóczi Erzsébet levele Domik uramnak	1691. 08. 07.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Vrbni András levele Rákóczi Erzsébetnek (Jászka)	1691. 04. 08.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Mednyánszky Pál levele Rákóczi Erzsébetnek (Pozsony)	1691. 12. 23.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Hervoy János levele Rákóczi Erzsébethez (Varasd)	1692. 01. 22.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Levél Rákóczi Erzsébetnek (asszonyom ángyomnak, Pozsony)	1691. 12. 19.
Lad. 104.	Fasc. 6.		Szávaújvári pénzbeli jövedelem	1689. 11. 14– 1690. 12. 10.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 1.	Wragovicz Kristófné Szép Ilona végrendelete	1600. 12. 27.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 2.	Pálffy Kata végrendelete	1612. 08. 15.
Lad. 3.	Fasc. 2.	N° 3.	Thurzó Kristóf végrendelete	1614. 04. 01.

A XVIII. századi kéziratok magyar szakácskönyvek tartalomjegyzéke

I. rész*

Hazánkban egyre több ember érdeklődik a gasztronómia, a gasztronómatörténet iránt. Sokan kíváncsiak arra, hogy mit és mivel ettünk,¹ hogyan készítettük el ételeinket, esetleg mely népektől vettük át a különböző fogásokat. Kutatásaikat azonban mindeztől nagyban nehezítette, hogy a korábbi századokban megjelent szakácskönyvek elsősorban kéziratok formájában álltak rendelkezésre. Míg a XVI–XVII. századi művek jobbára megjelentek nyomtatott formában, a XVIII. századi szakácskönyvek közzlése még várat magára.² Ezen szeretnénk változtatni úgy, hogy az összes, napjainkban is hozzáférhető – a században megjelent – kéziratok szakácskönyv tartalomjegyzékét közreadjuk,³ ezáltal könnyítve a céltudatos keresést.

Az ismertetett szakácskönyvek az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárájában és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum könyvtárában találhatók.⁴ A tartalomjegyzékek átírásánál figyelembe vettük korunk helyesírási szabályait, de elsődlegesen a források nyelvezetének egységesítésére törekedtünk.⁵

* Terjedelmi okokból tanulmányunkat csak két részben tudjuk közölni.

¹ Az asztali kultúrával kapcsolatban az utóbbi években szerencsére számos átfogó jellegű (pl. BENDA, 2004.; KISS, 2002.), esetleg egy család szokásait bemutató (pl. FÜREDER, 2007. 127–143.) publikáció látott napvilágot, igaz, ezek többsége a XVII. századra fókuszált. (A Balassa család XVII. századi étkezőasztalain használt tárgyak listáját ismertető tanulmányban a család neve tévesen, Balassi néven lett közölve. FÜREDER, 2007. 127–143.)

² A XVI–XVII. századi szakácskönyveket az érdeklődők nyomtatott formában is megtekinthetik, ellenben a XVIII. századból eddig inkább csak néhány mű elemzése és/vagy a receptek válogatott közzlése valósult meg (pl. teljesség igénye nélkül: BORSÓDY, 1995. VI–VII.; FÜREDER, 2008. 209–218.; GUNDEL, 1943. 325–362.; SCHRAM, 1964. 578–598.; SCHRAM, 1979.; SZÁNTÓ, 1986. 100–117.), Balassa Ágnes kéziratok szakácskönyvét kivéve. FÜREDER, 2006a

³ Az ételleírások mellett gyakran tartalmaznak a szakácskönyvek orvosi- vagy festékrecepeket, esetleg háztartási tanácsokat. Az ilyen jellegű forrásokat csak abban az esetben közöljük, ha a szerzők ezeket „szervesen” beépítették a gasztronómiai receptek közé, tehát nem szenteltek számukra külön fejezetet.

⁴ Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Oct. Hung. 636.; OSZK Oct. Hung. 845.; OSZK Oct. Hung. 1660.; OSZK Quart. Hung. 1373.; OSZK Quart. Hung. 3024.; Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (MKVM) 1978. 9.; MKVM 1987. 23.

⁵ A korabeli szerzők gyakran receptenként más módon írták le az ételek jellegét meghatározó nyersanyagokat, ezért a napjainkban is alkalmazott megnevezést használtuk, például a csokoládé, csokoláda helyett csokoládé, dragant helyett tragant vagy mandula helyett mandula (az idegen nyelven leírt nyersanyagokat eredeti verziójukban közöljük, például: stokfis = tőkehal). A késztermékek elnevezéseit egységesítettük, de meghagytuk a században alkalmazott formát, például: lekvár helyett liktárium, likőr helyett rozsólis, kocsonya helyett szult.

Források

1.

Szakácskönyv és hasznos feljegyzések

XVIII. század eleje
(OSZK Oct. Hung. 845.)

Kovács Sándor Iván szerint a szakácskönyv „Tótfalusi Kis Miklós kolozsvári szakácskönyvének másolata!”,⁶ amely állítással csak részben tudunk egyetérteni, mivel a másoló az eredeti könyvből számos leírást kihagyott,⁷ néhány újat leírt,⁸ illetve az átmásolt ételek egy részét rövidítve közli.

Adatok:

Szerző: ismeretlen, a recepteket követően a következő betűket találjuk: O. A. M. D. G. B. V. M. K.

Cím: Szakácskönyv és hasznos feljegyzések

Keletkezés helye: ismeretlen

Keletkezés ideje: ismeretlen, de valószínűleg a XVIII. század elején

A szakácskönyv eredete: Szakács mesterségnek könyvecskéje (Tótfalusi Kis Miklós)

A könyv jellege: általános szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: 6 fejezet

A szakácskönyvben található receptek száma: 276+2, összesen 278

⁶ Kovács Sándor Iván tanulmányában az előbb idézett mondat mellett a kézitról a következőket írja: „az Oct. Hung. 845. sz. kézirat receptjei nem XVIII. századiak, hanem még a XVII. századból származnak, mert ez a kötet – [...] – Tótfalusi Kis Miklós nyomtatott szakácskönyvének szó szerinti másolata.” KOVÁCS S. I., 1981. 16. v. j. 427, 429.

⁷ A Király Erzsébet gondozásában megjelent Tótfalusi-szakácskönyvet összevetve a kézitrallal, az alábbi számú recepteket nem találhatjuk a másolatban: 14, 22, 23, 24, 32, 42, 46, 138, 141, 145, 147, 148, 149, 158, 167, 172, 191, 194, 196, a 197-es később megtalálható, 198, 199, 200, 201, 202, 216, 218, 222, 223, 225, 227, 232, 236, 244, 246, a 247 és 248-as recept egyben van, 252, 253, 254, 256, 257, 259, 260, 262, 263, 273, a 274-től a 277-ig, de itt az eredetiben sem szerepel ételleírás, 279, 283 (?), 284, 290, 301, 302, 304, 306, de itt az eredetiben sem szerepel ételleírás, 308, 313, 328, 329, 330. OSZK Oct. Hung. 845.; KIRÁLY, 1981. 279–420.

⁸ A könyv elején kettő, a végén négy új ételleírás található: „... tyúkot csinálni, Egh levét így csinálj, 273. Friss szőlőt miként kell tartani, 274. Friss szilvát tartani, 275. Uborkát csinálni mesterségesen, 276. Mikképpen kell gyümölcsöket szárazon liktáriumnak becsinálni”. OSZK Oct. Hung. 845.

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

Csoportok	Receptek száma (Tótfalusi)	Receptek száma (kézirat) ⁹
Hús evő napokra való Étkek	74	67+2 ¹⁰
Második Része Szültek	32	32
Harmadik Része Vaias Étkek	99	82
Negyedik Része Bőiti Eledelek	59	39
Ezekhez adatnak más féle Étkek	29	19+1
Toldalék ¹¹	41	32+4

Szakácskönyv és hasznos feljegyzések

XVIII. század eleje

(Országos Széchényi Könyvtár, Oct. Hung. 845)

[...] tyúkot csinálni

Egh¹² levet így csinálj¹³

Húsevő napokra való étkek

1. Káposzta kolozsvári módon
2. Töltött káposzta
3. Káposztát közönséges módon
4. Tejfölös káposzta
5. Új káposztát szalonnával
6. Tehénhús árpakásával
7. Tehénhús rizskásával
8. Tehénhús lév
9. Kukrejt¹⁴
10. Tehénhús tiszta borssal
11. Polyékával¹⁵
12. Tehénhús kaszás lével¹⁶
13. Vadalmával
14. Tormás tejföllel
15. Laska
16. Törött lével

17. Savanyú lév
18. Német lév
19. Röstölt lév
20. Lengyel lév
21. Máj rántva
22. Tüdő rántva
23. Fokhagyma lével
24. Spékkel
25. Egressel
26. Tyúk tiszta borssal
27. Fekete lév
28. Klödörrel¹⁷
29. Pástétom lével
30. Báránfő¹⁸
31. Báránfő saláta¹⁹
32. Szömörccsök²⁰ lév
33. Piuada²¹
34. Kenyérkása
35. Éles lév
36. Tüdőkása
37. Magyar lév

⁹ A receptek számánál elsőként a fejezeteken belül, számmal ellátottak állnak, majd azokat soroltuk fel, amelyeket a szerző sorszám nélkül említett. A fogásokon belül lévő egyéb recepteket nem tüntettük fel, mert ezek felmérése hiteles módon nem végezhető el.

¹⁰ A két recept nem tartozik a fejezethez.

¹¹ OSZK Oct. Hung. 845.

¹² Valószínűleg Ég léről van szó.

¹³ Mindkét recept nagyon nehezen olvasható és az eredetük ismeretlen.

¹⁴ Kukrejt = fűszeres mártás. KIRÁLY, 1981. 460.

¹⁵ Polyéka = sült húsból készült étel. KIRÁLY, 1981. 283, 465.

¹⁶ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „12. Kaszás lév”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 283.

¹⁷ Klödör = gombóc, derelye. KIRÁLY, 1981. 460.

¹⁸ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „35. Berbécs-fő”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 295.

¹⁹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „36. Berbécsfő-saláta”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 295–296.

²⁰ Szömörccsök = gombóc. KIRÁLY, 1981. 468.

²¹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „38. Pikáda”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 297.

38. Kocka l v
39. Ludask sa+Hideg étek k z ns gesen²²
39. S r ga l v²³
40. Töltött tyúk
41. Tárkonnyal
42. Kaporral
43. Baló[z]s l v
44. Zsufa²⁴
45. Tyúk káposzta lében
46. B r nyf  rántva
47. Vendég l v
48. Galuska
49. Majoránna l v
50. T d   tek
51. Kocsonya
52. Kutkusa
53. Keresdi l v
54. L bb l való saláta
55. Nyelv t főzni
56. Ecettel, hagymával
57. B r nyh st német l v l²⁵
58. Savanyú pecsenye
59. B r nyf  hidegen
60. Luther l v
61. Tejes borsó
62. Lapos tüdő, máj
63. Tej l l
64. Orj val
65. Szürke l v
66. Gombát főzni

Második része sülték

67. Mustos pecsenye
68. Sült l v
69. Karbon ta
70. Kappan l v
71. Madár l v
72. Sült
73. Vadh s s tve
74. L d s tve
75. Citrom l v
76. Töltött tyúk
77. Gyümölcs l v

78. Szegf ves l v
79. Borsporral
80. Deszpot l v
81. Gy mb eres l v
82. Mikó l v
83. Leány sarjával
84. Meggy s sa²⁶ sült al 
85. Cifra l v
86. Váradi l v
87. Töltött malac
88. Füstölt pecsenye
89. Fokhagym s pecsenye
90. Di  s sa
91. Bárányhús pir tva
92. Zs ly s pecsenye
93. T ltel k
94. Vetrece²⁷
95. S lt pástétom
96. F rjh s s tve
97. Mazsola l v s lt l v l²⁸
98. H st besózni

Harmad k r sze vajas  t kek

99. Mandula tortáta
100. Tej l kenyér
101. Tálban f tt
102. T lt tt ty kmony
103. Vajas kl d r
104.  j káposzta tejben
105. Zsemlek sa
106. Alma  tek
107. Makar 
108. Olasz mak r f l
109. Egész alma
110. Töltött cip 
111. Spanyol l v
112. Rántott tse²⁹
113. B baf nk
114. Palata
115.  r s l v
114. Zolnai l v
117. Vörös b les
118. K rte b les

²² A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „46. Hideg étek”-ként szerepel. A másoló a leírást csupán megemlíti, de az ételt nem számozta meg és az elkészítési módot sem közli. K R LY, 1981. 300.

²³ A másoló itt eltévesztette a számozást.

²⁴ Zsufa = fűszeres, savanyú, h g mártás. K R LY, 1981. 470.

²⁵ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „65. B r nyh st német módon”-ként szerepel. K R LY, 1981. 308.

²⁶ Sása = s r f  mártás. K R LY, 1981. 466.

²⁷ Vetrece = sült szalonnas let. K R LY, 1981. 470.

²⁸ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „105. Malozsa-l v sült alá”-ként szerepel. K R LY, 1981. 324.

²⁹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „120. Cseh rántott”-ként szerepel. K R LY, 1981. 330.

119. Egres béles
 120. Kenyér tortája
 121. Bábakenyér
 122. Rák tejföllel
 123. Hal tejföllel
 124. Rántott rizskása
 125. Olasz kolbász
 126. Boros szerdék
 127. Tyúkmony zsufa
 128. Tejes klödör
 129. Hajtott tejes éték
 130. Sűrű tejes éték
 131. Labogo tejes éték³⁰
 132. Túrós éték
 133. Tálban főtt tejes éték
 134. Borza kása
 135. Olasz káposzta³¹
 136. Almakása
 137. Tök tejjel
 138. Boros kenyér
 139. Tyúkmony lév
 140. Német rántott
 141. Serleves
 142. Boros leves
 143. Rák töltve
 144. Ostya béles
 145. Alma béles
 146. Almafánk
 147. Pila
 148. Tojófánk
 149. Tejes borsó
 150. Árpakása tejjel³²
 151. Palacsinta
 152. Körtefánk
 153. Piroska
 154. Süvegánk
 155. Dió béles
 156. Ráksajt
 157. Rántott rák
 158. Rák tejföllel
 159. Német tejes éték
 160. Tejföllel túró³³
 161. Mandula sása

162. Daru sása
 163. Főkötés fánk
 164. Tölcséres fánk
 165. Barackfánk
 166. Birsalmapástétom
 167. Körtepástétom
 168. Tyúkmony sajt
 169. Szilvás cipó
 170. Almakása
 171. Tálban főtt zsemlekása
 172. Mandula klödör
 173. Túrós béles
 174. Domua³⁴
 175. Pép
 176. Palástos rizskása
 177. Zupon
 178. Bodzafánk
 179. Zsályafánk
 180. Zabkását miképp kell csinálni³⁵

Negyedik része böjti eledelek

181. Káposztát ikrával
 182. Alma lév
 183. Mandulaperec
 184. Koldus lév
 185. Ég lév
 186. Zsákvászonnal
 187. Guta lév
 188. Szíjalt rák
 189. Lengyel cibré
 190. Körte főve
 191. Torzsa saláta
 192. Miskulancia³⁶ saláta
 193. Mandula lév
 194. Bor lév³⁷
 195. Nyers káposztasaláta
 196. Párolt rák
 197. Borsót főzni
 198. Uborkát télre főzni³⁸
 199. Fenyőgombát főzni³⁹
 200. Kínzott kását diótejjel főzni⁴⁰
 201. Hal rizskásával

³⁰ A Tótfalusi szakácskönyvben a recept „140. Lábbogó tejes éték”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 340.

³¹ Olasz káposzta = kelkáposzta. KIRÁLY, 1981. 463.

³² A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „165. Árpakása”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 348.

³³ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „177. Tejfeles túró”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 353.

³⁴ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „192. Domika”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 359.

³⁵ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „197. Zabkása”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 361.

³⁶ Miskulancia = keverék, vegyes. KIRÁLY, 1981. 463.

³⁷ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „221. Bot-lév”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 371.

³⁸ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „229. Ugorkát télre főzni”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 374.

³⁹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „230. Fenyőgombát főzni”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 375.

⁴⁰ A „Kínzott kása” receptnél csak a diótej elkészítése van leírva.

202. Olaj spék
203. Bagolyborsó⁴¹
204. Lémonyával⁴²
205. Törött lével hal
206. Csukát csuka lével
207. Olajos domíflka
208. Kozák lével
209. Zöld lével
210. Borsos szilva
211. Hal fekete lével
212. Halat borssal és borsporral⁴³
213. Vízát víza lével
214. Szömöröcsök gomba⁴⁴ főve
215. Borított lév
216. Káposztás béles
217. Lőnye
218. Sörös kenyér
219. Új káposzta

Ezekhez adatnak másféle étkek

220. Rák tehénhús lében
221. Tyúkfű cipőba való
222. Tyúkfű borkőbe való
223. Báránybél édes tejjel
224. Sódar⁴⁵ gyümölcs lével
225. Másképpen⁴⁶
226. Malac hidegen
227. Tyúksaláta
228. Kolbász lévre
229. Rántott körte

230. Rizskását tejbe
231. Rántott kenyér⁴⁷
232. Tyúkmony saláta
233. Meggy sása⁴⁸
234. Rózsakása
235. Mandulapogácsa
236. Szegfűves sása
237. Barack tortáta
238. Dinnye⁴⁹
239. Mozsárfánk

Toldalék

240. Melyben leiratnak egynéhány nevezetes liktáriumok készítésének egy derék udvarból költ módjai⁵⁰
241. Liktáriumnak csinálásához megkívántatott mézkészítés
242. Görögdinnye liktárium
243. Apró vörös szőlő, [málna], eper liktáriumok
244. Fényes birsalma liktárium
245. Másféle öntött birsalma liktárium
246. Birsalma liktárium melynek a [leve] fényes és megaluszik
247. Másféle fényes birsalma liktárium
248. Más birsalma liktárium, borral, fűszerszámmal
249. Nyers meggy liktárium
250. Más egész meggy liktárium
251. Más meggy liktárium
252. Fényes meggy liktárium

⁴¹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „235. Cicer, azaz bagolyborsó”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 377.

⁴² A lémonya, lemonya, limonia jelentését a kutatók nem értelmezik egységesen. Szántó András szómagyarozatában a lemonyát citromnak tekinti. (SZÁNTÓ, 1986. 69.) Gundel Károly ugyanerről a szóról mást gondol: „Sokszor találkozunk a citrommal és a lemonyával is, mely utóbbinak az előbbitől való különbözősége kétségtelen (egymás mellett használják őket több receptben), de nem tudjuk, vajon narancsot vagy citronádot értettek-e alatta. A szótárak »mala lemoniá«-nak fordítják, a tzitrom pedig »malum medicum citreum«” (GUNDEL, 1943. 300.). Király Erzsébet szómagyarozatában K. Mátyus István: Ó és új diaetetica III. kötetére hivatkozva a szóról a következőket közli, megerősítve Gundel elképzelését: „(mala limonia, Citrus aurantifolium): A citrom és a limonia egy speciesű gyümölcsök; hanem hogy a limonia a citromnál apróbb, hosszukóbb, vékonyabb hajú; fehérebb sárga színű; levesebb, savanyóbb és fojtóbb ízű... Egyébként mind konyhai, mind orvosi hasznokra nézve tökéletesen meg-egyeznek.” KIRÁLY, 1981. 461.

⁴³ A leíró összevonta a „247. Tiszta borssal” és a „248. Borsporral” című recepteket és csak a készítés lényeges elemeit ismerteti. 380–381. KIRÁLY, 1981. 380–381.

⁴⁴ Szömöröcsök gomba = kucsmagomba. KIRÁLY, 1981. 468.

⁴⁵ Sódar = a disznó mellső combja, sonkája, illetve lapockája. KIRÁLY, 1981. 466.

⁴⁶ A recept a „270. Sódor szegfűves lével” rövidített változata. 390. KIRÁLY, 1981. 390.

⁴⁷ A másoló a Tótfalusi-szakácskönyvben található „282. Rántott kenyér” címet adta az ételnek, de a „283. Másképpen” című étel leírását közli. KIRÁLY, 1981. 393.

⁴⁸ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „286. Más meggy-sása”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 394.

⁴⁹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „292. Dinnye-torta”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 396–397.

⁵⁰ Ez csak cím, de ennek ellenére beszámozta.

253. Rózsa liktárium	266. A fehér birs coctumot így csináld
254. Másképpen ⁵¹	267. A birsalmasajtot így csináld
255. Muskotályos körtével liktárium	268. Más sárga birsalmasajt
256. Barack liktárium	269. Zsemlegaluska
257. Tengeri barack ⁵² liktárium	270. A martcza fánkot így csináld
258. Tört som liktárium	271. Apró fánkocskákat így csinálj
259. Vörös csipke liktárium	272. Mandulatej
260. Zöld dió liktárium	273. Friss szőlőt miként kell tartani ⁵⁴
261. Birsalmatésztát így kell csinálni	274. Friss szilvát tartani
262. Birsalma julepet ⁵³ így főzd	275. Uborkát csinálni mesterségesen
263. A szederjes viola julepet így csináld	276. Miképpen kell gyümölcsöket szárazon liktáriumnak becsinálni
264. Eleven gyömbért így csinálj	
265. A mandula olajat így csináld	

2.

A Szakács-Mesterségnek rövid le-írása

1711

(OSZK Oct. Hung. 636.)

A könyvről sajnos nem sokat tudunk, a szerzőre csupán néhány betű, a keltezésre pedig egy, a szövegben található bejegyzés utalhat. A könyv érdekessége, hogy két helyen tartalmaz gasztronómiai recepteket – közte orvosi, háztartási tanácsokat találunk –, és az utóbbi alapja minden valószínűség szerint a XVII. századi csáktornyai Zrínyi-udvar kéziratos szakácskönyve.

Adatok:

Szerző: ismeretlen, a „Mutato Táblácskája é könnyvecskének” végén a következő betűket találjuk: O. A. M. D. G.

Cím: A Szakács-Mesterségnek rövid le-írása

Keletkezés helye: ismeretlen

Keletkezés ideje: 1711 az „Orvos Könyv” című fejezetben található a következő bejegyzés „Anno 1711. Bartzke M Hodoni”⁵⁵

A szakácskönyv eredete: ismeretlen, de a „Medicina Culinare” fejezet írója valószínűleg ismerte a Zrínyi-udvar szakácskönyvét

A könyv jellege: általános szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: két szakácskönyvet különíthetünk el a kéziratban belül. A második könyvhöz hozzávetőlegesen 25 alfejezet tartozik,⁵⁶ de az előbbieket mellett orvosi és háztartási tanácsokat is olvashatunk a műben.

A szakácskönyvben található receptek száma: 52 és 266, összesen körülbelül 318 recept.⁵⁷

⁵¹ A Tótfalusi-szakácskönyvben a recept „312. Másképpen így főzd”-ként szerepel. KIRÁLY, 1981. 408.

⁵² Tengeri barack = sárgabarack. KIRÁLY, 1981. 468.

⁵³ Julep = szirup, szörp. KIRÁLY, 1981. 459.

⁵⁴ Az utolsó négy leírás eredete ismeretlen.

⁵⁵ Valószínűleg a 1711-ből – amely elírás lehet – következtek a 1711-es datálásra.

⁵⁶ Nem lehet egyértelműen megkülönböztetni a fejezeteket.

⁵⁷ A számos utalás, egybeírás (egy címhez több recept) stb. miatt nem lehet egyértelműen meghatározni a fogások számát.

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

Csoportok	Receptek száma
A Szakács-Mesterségnek rövid le-írása	0+52
Orvos Könyv	
Némely Fűveknek Hasznairól	
Mutato Táblácskája é Könnyvecskének	
Medicina Culinare	
Tehén hús	9
Kappan, Tyukfi, Tyuk	8
Galamb	3
Bárány hús	9
Lúd	7
Borju hus	9+1
Disznó hús	5+2
Szarvas avagy Oz hús	8
Madarak	4
Malacz	3
Nyúl	2
Különb féle étkek	0+11
Sült étkek	0+13
Ismét borju húsról	0+7
Káposzta	0+25
Saláta	0+8
Halak	19+37
Bőjt napra való más étkek	0+24
Tikmonybol csinált étkek	9
Tészta étkek	15
Mustár csinálása	3
Betegeknek való étkek	9
Appendix	6
Fuscula	5
Finis Coronat Opus ⁵⁸	5

A Szakács-Mesterségnek rövid le-írása.

A XVIII. század elején (1711) összeírt

(*OSzK, Oct. Hung. 636.*)

Paréjos húst, mint kell főzni
Tehénbél, vagy egyebet, spékkel főzni
Disznólábat hideggé tenni
Borjühúst sárga lével
Tyúkfíat, s tehénhúst egressel
Nyúlhúst fekete lével

Tyúkot, ludat, vagy malacot fekete lével
Vadkanhúst fekete lével
Tyúkot, ludat, malacot is édes lével
Sült tyúknak, lúdnak vagy sódarnak gyömbéres
levet
Sült tyúknak szilvalevet

⁵⁸ OSZK Oct. Hung. 636.

Tyúkot, ludat, tehénhúst rizskásával
 Sült tyúknak, lúdnak meggyes levet
 Galambot, tyúkot, vagy malacot töltve
 Tyúkfíat, vagy galambot tejföllel
 Madár levet
 Lúdnak sása levet
 Emésztő zsufát
 Pátil levet tyúknak (?)
 Leány sarját
 Tehénhúst, szalonnát, sós káposztával
 Kaszás lével akár micsoda húst
 Bárány, s egyéb húst zsufával
 Zöld sását akár micsoda húsnak
 Zsufát akármi hússal
 Kappant megfácánozni
 Kappant rizskásával
 Tyúkhúsnak törött levet
 Mi módon kell malacot tölteni
 Malacot fekete lével
 Éles lével malacot, és tyúkot
 Sült tyúknak, lúdnak gyömbéres levet
 Tyúkot merőn tiszta borssal főzni
 Tehénhúst kásával főzni
 Kukréttel pecsenyét főzni
 A tehénhúst torma levéllel együtt
 Aki sült pastélyt akar csinálni
 Báránylábát rántani
 Töltött zsályát csinálni
 Borsó levet, ha akarsz főzni
 Aki metélt étket akar csinálni
 Vágott tejes étket, ha akarsz főzni
 Szömöröcsököt főzni
 Aki körtetortát akar sütni
 Almatortát sütni
 Halat éles lével
 Apró körtét
 Viza levet
 Csukát Luther lével
 Sóban halat főzni
 Siskával tehénhúst főzni (?)
 Lencselevet főzni⁵⁹

Orvos könyv
Némely füveknek hasznairól
Mutató táblácskája e könyvecskének

Medicina Culinares

Tehénhús

1. Petrezselyemmel, fokhagymával, eleven bors-sal, gyömbérrel⁶⁰
2. Kukréttel
3. (cím nélkül)
4. Árpakásával
5. Tormával, spenóttal, répával, sóskával⁶¹
6. Vadalmával
7. Egressel
8. Káposztával
9. Vetreccén tehénhús

Kappan, tyúkfí, tyúk

1. Rizskásával
2. Tiszta borssal
3. Törött lével
4. Laskával
5. Éles lével
6. Másképpen éles lével
7. Kaszás lével
8. Német módon

Galamb

1. Tejföllel
2. Tiszta borssal
3. Mazsola lével

Bárányhús

1. Kaporral, ecettel, hagymával, nyárban igen jó⁶²
2. Zsufával
3. Kaszás lével

⁵⁹ Az ételleírások itt befejeződtek, majd ezt követően „Orvos könyv”, „Némely füveknek hasznairól” és „Mutató Táblácskája e könyvecskének” következik.

⁶⁰ Nincs leírás.

⁶¹ Nincs leírás.

⁶² Nincs leírás.

4. Német módon
5. Pirított bárányhús
6. Vetrecén módra
7. (cím nélkül)
8. Spékkel
9. Tárkonnyal

Lúd

1. Törött lével⁶³
2. Tiszta borssal
3. Fekete lével
4. Spékkel
5. Sarjával
6. Másképpen sarjával
7. Kásával

Borjúhús

1. Tiszta borssal
2. (cím nélkül)
3. (cím nélkül)
4. Éles lével
5. Zsufával
6. Spékkel
7. Szömörcsök forma borjúhúsból, kappanból, pecsenyéből
8. Más módon tehénhús szömörcsöknek így főzhetik
9. Tárkonnyal
- Tüdőkása

Disznóhús

1. Sódar kaszás lével
2. Orja káposztával, répával, borsóval, lencsével, éles lével, fekete lével, tormával
3. Disznó nyulja⁶⁴ éles lével
4. Disznóláb hidegen
5. Más módon hideg étket
- Fekete lével
- Vaddisznóhús fekete lével, édes lével, borban zsályával, majoránnával

Szarvas, avagy őzhús

1. Fekete lével
2. Más módon
3. Gyömbéres lével
4. Tiszta borssal is jó, ecettel, hagymával⁶⁵

5. Mazsola lével
6. Sütve
7. Más módon
8. Szarvashúst vagy erdeit besózni

Madarak

1. Fogolymadár vagy másféle szegfüves lével
2. Galamb, gerlice tiszta borssal
3. Sült madár alá lév
4. Fogolymadár gyümölcsös lével, tiszta borssal⁶⁶

Malac

1. Éles lével
2. Fekete lével
3. Ecetes hagymával

Nyúl

1. Az elejét fekete lével
2. A nyulját vetrecén módra

Különbféle étkek

Borjúmáj rántva
 Tehénbél tiszta borssal
 Spékkel
 Tejföllel
 Nyelv
 Gyömbéres lével
 Mazsola lével
 Tiszta borssal
 Német módon
 Borjúvelő
 Másképpen

Sült étkek

Tehénhús pecsenye
 Fokhagymás pecsenyét így csinálj
 Borjúpecsenye
 Borjúszege, vagy lapockája töltve
 Sült kappan vagy tyúk borsporral
 Sütni másképpen
 Dió sását csinálni
 Másképpen
 Kappan deszpót lével
 A fogolymadarat spékeld meg
 Malac töltve

⁶³ A szerző a már ismertetett készítési módokat nem írja le újból, ha egy új nyersanyaghoz érkezik, hanem utal az előzőre.

⁶⁴ Nyulja, nyujja = a disznó hasi szalonnájához hozzánőtt hosszú izomdarab. DRAVECZKY, 2001. 61.

⁶⁵ Nincs leírás.

⁶⁶ Nincs leírás.

Lúd sütvé
Zöld sását csinálni

Ismét borjúhúsról

Borjúmáját, tüdőt
Borjúhús spenóttal
Borjúfő
Másképpen
Hideg pecsenyéből vágott étek
Másképpen
Másképpen

Káposzta

Olasz káposzta
Böjtnapokon írósvajjal, olajjal, borssal⁶⁷
Fodor kék káposzta⁶⁸ mézzel, borssal, orzával⁶⁹
Sós káposzta
Nyers káposzta
Tejfőllel avagy édes tejjel
Ikrával
Alapatréta spanyol étek
Paraj
Tejjel
Spenót
Tök
Borsó
Egészen vajjal vagy tehénhús levével⁷⁰
Hüvelykés borsót
Bagolyborsó
Árpakása
Fehérrepa (sárgarépa is úgy főzz)
Lencse
Articsóka
Körte
Almakása
Almát rántani
Sült alá lévő
Borjú-, bárányhús tárkonnyal

Saláta

Olasz saláta miskulancia
Nyers saláta – sóval, ecettel, faolajjal, nádmézzel,
avagy szalonnával, ecettel magyar módon
Fejes saláta

Cikória
Spárgát
Nyers uborka
Nyers olasz káposzta saláta
Máskéféle káposztából

Halak

1. Csuka sóban
2. Spékkel
3. Borsporral
4. Törött lével
5. Lengyel lével
6. Német módon sült csuka
7. Éles lével
8. Tiszta borssal
9. Hidegen
10. Ég lével
11. Stokfis⁷¹ módon
12. Hander módon
Száras csuka
Sült csuka alá lévő

Pisztráng:⁷² sóban, ecetben, éles lével, tiszta bors-
sal, írósvajjal⁷³

1. *Ponty* tiszta borssal
2. Másképpen
3. Fekete lével
4. Más módon
5. Más módon
6. Parasztul
7. Tiszta borssal
Sütni valót tölteni
Ikra
Sült ponty alá lévő
Kárászleves kenyérrel
Tiszta borssal
Savanyú lével
Koldus lével
Viza éles lével
Tiszta borssal
Sült viza alá levet
Süllő ég lével, éles lével, sóban
Harcsa sóban tormával, éles levet, szürke lével,
tiszta borssal⁷⁴
Luther lével

⁶⁷ Nincs leírás.

⁶⁸ Fodor kék káposzta = leveles kel. KIRÁLY, 1981. 457.

⁶⁹ Nincs leírás.

⁷⁰ Nincs leírás.

⁷¹ Stokfis = tökehal. KIRÁLY, 1981. 467.

⁷² A dőlt betűs szavak az eredeti szövegben kiemelték.

⁷³ Nincs leírás.

⁷⁴ Nincs leírás.

Harcsafark

Mennyhalt tiszta borssal, éles lével, sóban, ecetben⁷⁵

Lepényhal sültve jó, vagy tiszta borssal⁷⁶

Kövi hal

Csík

Zsákvászonnal

Kecsege éles lével, tiszta borssal

Márna tiszta borssal, éles lével sóban⁷⁷

*Habarnicza*⁷⁸

*Platajsz*⁷⁹

Tiszta borssal

Stokfis

Tejföllel

Másképpen

Másképpen

Rák

Töltött rántott rák

Másképpen

Másképpen

*Csigá*⁸⁰

Böjtnapra való más étkek

Rizskása

Mandula lév

Bors zsufa

Másképpen

Másképpen kemény tikmonnyal

Boros kenyér

Tikmonyos lév

Tikmonyos fehér lév

Tikmonyos lábolt tejes éték

Tejes lév

Tejes metélt éték

Másképpen tejes lév

Tejes rizskása

Köleskása

Rántottat tálban főzni

Sör lév

Sörös szerdék

Boros szerdék

Sör lév másképpen

Bor lév

Bor lév lengyel módon

Lencse lév

Mazsola lév

Olajos lév

Tikmonyból csinált étkek

(cím nélkül)

Olasz rántott

Rántott hígan

Rántott keményen

Torta tikmonyból

Olasz rántott másképpen

Töltött tikmony

Tikmony egészen rántva

Rántott tikmony lével

Tésztá étkek

Szörmörcsök

Másképpen

Másképpen

Másképpen

Metélt éték

Másképpen

Fánk

Almatorta

Szilvás ostya

Mandula torta

Tojófánk

Marczapán

Pástétomban vadhús

Pástétomban halat

Almafánk

Mustár csinálása

Első mód

Második mód

Harmadik mód

Betegeknek való étkek

Panatella

Kappanból, borjúhúsból törkölyt

Árpakása általverve

Árpából pépet

Szilva

Körte

Mandula

Tikmonyos lév

Tikfiat sóban

⁷⁵ Nincs leírás.

⁷⁶ Nincs leírás.

⁷⁷ Nincs leírás.

⁷⁸ Habarnica = szárított polip. KIRÁLY, 1981. 458.

⁷⁹ Plataisz = lepényhal. KIRÁLY, 1981. 465.

⁸⁰ Két csigarecept található.

Appendix

Tüdő
Másképpen
Másképpen
Máj
Másképpen
Lúd alá lévő

Fuscula

Dara lévő

Tikmonyos koder lévő (?)

Spenót lévő

Petrezselymes lévő

Tejfölös lévő

Finis Coronat Opus

Csigát

Más módon

Más módon

Bőjtös napokon

Más módon

3.

Apor Zsuzsanna „liktáriumos” könyve

1727

(MKVM 1987. 23.)

Adatok:

Szerző: P. Haller Jánosné született Apor Zsuzsanna (a kézírás alapján valószínűleg más is írt a könyvbe).

Cím: J. M. J. N. Liktariumoknak, Confectumoknak, és sütedeknek, úgy nemű nemű étkeknék készítéséről, és külömb külömb féle virágok csinálásának módgyáról való jedczések.⁸¹

Keletkezés helye: ismeretlen

Keletkezés ideje: 1727

A szakácskönyv eredete: ismeretlen

A könyv jellege: befűző könyv

A szakácskönyv felosztása: nincsenek fejezetek

A szakácskönyvben található receptek száma: 73+17, összesen 90 recept

Megjegyzés: kizárólag csak a különböző tartósított készítményekkel foglalkozik. A múzeum tulajdonában lévő példány egy fotómásolat, amelyet egy magángyűjtő engedélyével fényképezett le a könyvtár.

⁸¹ A könyv címének és ajánlásának folytatása: „Mellyekét sok höllyekről tanolván, s könyvekből is edgyben szedett P. Haller Janosné Apor Susánna MDCCXXVII. Esztendőben iratván következendőknek is tanulásra s hasznára.”

**J. M. J. N. Liktariumoknak, Confectumoknak, és sütedeknek,
 ugy nemű nemű étkeknék készítéséről, és külömb külömb féle virágok
 csinálásának módgyáról valo jedczések. Mellyekét sok höllyekről
 tanolván, s könyvekből is edgyben szedett
 P. Haller Janosné Apor Susánna MDCCXXVII. Esztendőben iratván
 következendőknek is tanulásra s hasznára.**

(Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum 1987. 23.)

1. Apró ánizskenyeret	34. Konfektet fehérén s fodron csinálni s borítani
2. Birsalmapogácsát fehérén csinálni	35. Citrompogácsát csinálni fehérén almával vagy birsalmával
3. Articsókát becsinálni	36. Citrompogácsát
4. Apró szőlőt, meggyet, sóska gyümölcsöt ⁸² és több ehhez hasonló becsinálni	37. Citromlével pogácsát szárasztani
5. Birsalma fényes liktárium vörös	38. Citromhéjat vastagot hasábosan becsinálni
6. Birsalma fehér fényes liktárium	39. Citromhéjat becsinálni reszelve
7. Birsalmát hasábosan becsinálni vörösen	40. Citromhéjat becsinálni
8. Birsalmából fehér spanyol liktárium	41. Citrom káposzta
9. Birsalmából szép világos fényes liktárium	42. Cseresznyét félre csinálni
10. Birsalmát készíteni	43. Cseresznyét sokáig eltartani
11. Birsalma liktáriumot készíteni	44. Cseresznyét becsinálni
12. Birsalmasajt készíteni	45. Diót zölden becsinálni
13. Barackpogácsát csinálni	46. Dió liktárium
14. Birsalmapogácsát	47. Diót fehérén becsinálni
15. Bérlet mézes pogácsát (?)	48. Dinnyét becsinálni
16. Kandírozni mindenféle gyümölcsöt, virágot fűszerszámmal	49. Tragantból ⁸³ apró mézes pogácsákat csinálni
17. Kandírozni mindenféle gyümölcsöt, citrom-, narancshéjat, mandulát stb.	50. Tragant masszából mindenféle állatot csinálni
18. Amely kandírozni való nádmézét így kell készíteni	51. Narancsot akár belestől, akár bele nélkül, az héját, akár egészen, az héját leestergálván, akár pedig hasábonként becsinálni
19. Csipke gyümölcs konfekt	52. Narancshéjat kandírozni
20. Csokoládé pereg	53. Kandírozni való nádmézét pedig így kell készíteni
21. Csipke gyümölcs elegyes pogácsát csinálni	54. Szerecsendió-virágot, fahéjat kandírozni
22. Kandírozni virágot az maga színében	55. Pasztát csinálni
23. Kandírozni való spanyol cukor	56. Pergelt mandulát készíteni
24. Kandírozni virágot	57. Öntött nádméz
25. Citromot vagy narancsot	58. Piskolt tortát készíteni (?)
26. Csipke gyümölcsöt	59. Nádméz virágokat készíteni
27. Cukrot készíteni mellyel mindenfélét beborítani	60. Szult-ot készíteni
28. Cukrot kandírozni	61. A diót zölden becsinálni
29. Citromhéjat hosszan hasogatottat becsinálni	62. Szult-ot készíteni
30. Csókot csinálni	63. Keserű mandula sütet
31. Koriandert beborítani	64. Az szőlőnek levét becsinálni
32. Csipke gyümölcsöt egészbe becsinálni	65. Az egrest egészen becsinálni
33. Apró szőlőt becsinálni	66. A zöld szilvát becsinálni
	67. Az kajszi barackot becsinálni

⁸² A sóska gyümölcs = borbolya, berberis. Hazánkban elterjedt a B. vulgaris L., azaz sóska borbolya. A növényről a következőket tudjuk: „Vesszős ágain egyszerű és hármas töviseket visel. Levelei egyszerűek, pillásan fűrészesek. Fürtje csüngő. Piros, hosszukás bogyója ehető.” RÉVAY, 1911. 131, 540.

⁸³ A tragant, dragant fehéres-barnás színű, szilárd anyag. Görögországban és Kis-Ázsiában honos Astragalus-fajok önként vagy bevéágásokból kiszivárgó, három-négy nap alatt megkeményedő méz-gája. Vízben erősen duzzadó basszorint, kevés keményítőt és oldódó tragakantint tartalmaz. (CSIZMA-

68. A muskotály körtét becsinálni	81. (cím nélkül)
69. Mag nélküli való meggyet becsinálni	(szám és cím nélkül)
70. Tortáta tölteni való szilva liktárium	83. (cím nélkül)
71. Birsalmasajt	84. (cím nélkül)
72. Birsalma	85. (cím nélkül)
73. Dinnyehéj	86. (cím nélkül)
(szám nélkül) Birsalma	87. (cím nélkül)
75. (cím nélkül)	79. (?) (cím nélkül)
76. (cím nélkül)	(szám és cím nélkül)
78. (cím nélkül)	80. (?) (cím nélkül)
79. (cím nélkül)	Komisz tortáta
80. (cím nélkül)	

4.

Szakács Könyv

1743

(OSZK Oct. Hung. 1660.)

Az 1743-ban papírra vetett szakácskönyv létezésére Schram Ferenc, Kovács Sándor Iván és Szántó András is utal, utóbbi egy rövid elemzésen kívül már több receptet is közzé tesz belőle.⁸⁴

Adatok:

Szerző: talán M és Ts.

Cím: Szakács Könyv

Keletkezés helye: ismeretlen

Keletkezés ideje: 1743. július 31.

A szakácskönyv eredete: ismeretlen

A könyv jellege: általános szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: két nagyobb fejezetet különíthetünk el a szakácskönyvön belül

A szakácskönyvben található receptek száma: 127 recept

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

DIA, 1993. 437.; RÁPÓTI-ROMVÁRY, 1983. 329.) A tragant használata XVI–XVII. századi szakácskönyveinkben már előfordul, de a fellelhető forrásanyag hiányosságai miatt eredően a megjelenését nem tudhatjuk pontosan meghatározni. A XVI. század végi szakácskönyvben található „Nádmézből csinált marczipánt.” receptben ez áll: „Az dragontot áztasd meg harmad napig rósa vízben.” (RADVÁNSZKY, 1893. 245.) A XVII. században a Tótfalusi-szakácskönyv mellett például Bornemisza Annánál a következőket olvashatjuk: „42. Végy borragum-füvet, petrezselymet, pumpernelt, balsamumot, izsópot, dragont s tárkonyt”. (Lakó Elemér – véleményünk szerint hibásan – a dragont tárkonynak értelmezi. LAKÓ, 1983. 221, 265.)

⁸⁴ SCHRAM, 1961. 267.; SCHRAM, 1979.; KOVÁCS S. I., 1981. 16. vj. 427.; SZÁNTÓ, 1986. 105–117. A receptek számánál eltérést találunk a korábban Schram, majd Szántó által közölt adattól.

Szakács Könyv M. Ts.
1743. július 31.
(OSZK, Oct. Hung. 1660.)

Csoportok	Receptek száma
A könyv első részében „vegyes” recepteket ismerhetünk meg, de a fejezetnek nincs címe	0+40
Mindenféle czukrozni és bétsinálni valo portékákrol ⁸⁵	0+87

Mandulakásának formája
Mandulás tészta
Meggykása
Mandulakása
Almakása
Kenyérkása
Hob kása
Frikasszé⁸⁶
Citromkása
Pisztácia kása
Almakása
Hideg étel dióból sültől való
Mandula tortáta
Mandula pogácsa
Igen jó lé sült tyúkra
Igen jó lé halhoz
Igen jó lé sültre
Igen jó lé sült kappanhoz vagy fogolyamadárhoz
Mandulás lé őzcímerhez⁸⁷
Igen jó lé nyelvre
Rozmaring lé
Szegefű lé
Király levet készíteni
Igen jó lé csukához, harcsához, mennyhalhoz
Kalekuriai leves
Fekete levet készíteni posárhoz⁸⁸
Lenyel lé halhoz⁸⁹
Csukának készítenő jó lé
Ráklevest csinálni
Igen jó leves borjútüdőből
(cím nélkül)⁹⁰
Citromlevet készíteni fogolyamadárhoz
Citromlé a sültől

Fehéren készített citromlé
Igen jó borsóleves
Nyúlhúshoz való lé
Gyomrokra és májához való lé
Fehér lé tyúkra, vagy kappanra
Zöld lé tyúkra
Savanyocska lé meggyből

Mindenféle cukrozni és becsinálni való portékákrol

Hogy kell a nádméz tisztítani és világosítani
Színméz megvilágosítani, tisztítani, és abba mindenféle gyümölcsöket csinálni
Mustba gyümölcsöt becsinálni
Mi formában kell mindenfélét fűszerszámot, gyümölcsöt és virágokat megcukrozni
Miként lehet a konfektumot fehéríteni és szépen beborítani
Nádméz szkofiomot csinálni vagy pinátát (?)
Mindenféle füveket, virágokat nádmézzel megborítani
Feldagadó nádméz eszközt készíteni
Általánosan jégforma cukrot csinálni
Szerecsendiós és fahéjas czeltlik⁹¹
Fűszerszámos jó czeltlik
Pásztorul czeltlik
Lébczeltliket zöld narancsból csinálni
Fehér lémonya czeltliket csinálni almával, vagy birsalmával elegyítve, az almától szép fehér lesz, de a birsalmától jobb ízű lesz
Jó czeltliket csinálni
Nirenbergiai⁹² szép czeltlikék

⁸⁵ OSZK Oct. Hung. 1660.

⁸⁶ Frikasszé = becsinált. CSIZMADIA, 1993. 153.; DRAVECZKY, 2001.30.

⁸⁷ Címer = az állat mellső vagy hátsó combrésze. DRAVECZKY, 2001. 19.

⁸⁸ Posár = ponty. DRAVECZKY, 2001. 71.

⁸⁹ Talán lengyel.

⁹⁰ A recept egybe van írva az előzővel, de a végén kiderül, hogy „Ez a bepácolt berbécscímer lé.”

⁹¹ „czeltlik – a német „zelt” szóból származik, amelynek jelentése (a sátor, sátorponyva mellett) a csokoládétábla szelete, gerezdje is; tehát a csokoládészeletre emlékeztető tésztaszelet, sütemény értenőd rajta;” SZÁNTÓ, 1986. 116.

⁹² Nirenbergiai = norinbergai, azaz nürnbergi. GUNDEL, 1943. 337.

Angliai fehér czeltlik
 Jeges lébczeltlik
 Fahéjas czeltliket csinálni
 Formába nyomott lébczeltlik citromlevével
 Gyomorerősítő perececskék
 Violaszínű perececskék
 Jó perececskék vagy apró kalácsocskák
 Memori czeltlik
 Gedult czeltlik
 Császárné citromos czeltlik
 Hogy kell a vörös birsalmalevet csinálni
 Hogy kell a birsalmaszeleteket vörösen csinálni
 Hogy kell a fehér darabos spanyol liktáriumot csinálni
 Miként kell a vörös birsalma liktáriumot csinálni
 Igen jó birsalma liktárium
 Száraz hasogatott birsalmát becsinálni
 Világos birsalma eszközt csinálni
 Hasogatott citromot becsinálni
 Hogy kell az apróra vágalt citromot becsinálni
 Leveles citromot becsinálni
 Megreszelt citromot becsinálni
 Hogy kell az apróra vágalt citromot csinálni
 Friss narancs, citrom és rozmarin virágokat frissen becsinálni
 A rózsagyümölcsöt egészen becsinálni
 Zöld egrest, és zöld szilvát becsinálni
 Meggyet, tengeri szőlő⁹³ és csipke gyümölcsöt és más hasonlókat nádmézbe becsinálni
 A szilvát, konfektumra borítani
 Szerecsendiót becsinálni
 Örménygyökeret⁹⁴ becsinálni
 Gyömbért becsinálni
 Zöld diót becsinálni
 Narancs- és citromhéjat becsinálni
 Málna gyümölcsből marsellét csinálni
 Virágos rózsza liktáriumot csinálni
 Cukorból való galanteri fánkot csinálni
 Másformára csinálni
 Cseh csókokat csinálni

Felpattogzó csokolád[ék]
 Springelet csinálni (?)
 Hogy kell paraszt fánkot csinálni
 Közöséges piskótumot
 Ho piskótumot nádmézből
 Pisztáciából való piskóta
 Muskotályos kenyér
 Pirított mandula
 Hogy kell a zöld pereceket vagy lébczeltleket levélmódra csinálni vagy ha akarsz mandulából, pisztáciából tésztát
 Pereceket csinálni
 Szilvából való csók
 Meggyből sülttőz valót csinálni
 Formába nyomott szilvából való eszköz
 Közöséges martzapánt
 Pisztáciából való martzapánt
 Mogyoróból való martzapánt
 Török papíros
 Lemonádi
 Epervíz, vagy ama jeges hóforma
 Ez a jeges eszköz pisztáciából czirperből (?)
 Meggylevet borral elegyítheted
 Meggyvizet csinálni
 Hogy kell készíteni a tengeri szőlőből való levet, és a sóska gyümölcséből, mely hogy esztendeig is megálljon, és mindent véle festhessen
 Meggylevet és vörös szőlő vagy más hasonlókat csinálni, melyekhez vizet elegyíthetsz
 Nádmézes vaj
 Rákos vajat készíteni
 Miként kell a felpattogzó lébczeltliket csinálni
 Szerecsendiót becsinálni
 Hideg étek
 A fényes birsalma liktáriumot így készítik
 Mézzel a birsalmasajtot így csinálják⁹⁵
 Horvát lepényt így kell csinálni
 Rozsolist így kell kivenni
 A szőlő zigre¹ a télire így kell sózni

⁹³ Tengeri szőlő = ribizli. LAKÓ, 1983. 278.; KIRÁLY, 1981. 468.

⁹⁴ Az örménygyökér vagy örvénygyökér a fészkesvirágzatúak családjába tartozó évelő növény. A gyökere karószzerű, 3-4 ujjnyi vastag, 20-25 cm hosszú, belül fehéres, kívül barnássárga, frissen enyhébb, szárítva erősebb szagú, fanyar, kesernyős ízű. RÁPÓTI-ROMVÁRY, 1983. 231.

⁹⁵ A recept hiányos.

¹ A szó olvashatatlan.

5.
Nevezetes német szakácskönyvből magyarra fordított
étkeknek nemei

1753
(OSZK Quart. Hung. 3024.)

Az 1753-ból származó kézirásos szakácskönyv létezésére Schram Ferenc és Kovács Sándor Iván csak utal.⁹⁶ A művet végül – az 1743. évi szakácskönyvhöz hasonlóan – Szántó András ismerteti bővebben.⁹⁷

Adatok:

Szerző: ismeretlen

Cím: Nevezetes Nemet Szakacs Könyvből Magyarra Fordított Etkeknek Nemei. 1753

Keltezés helye: ismeretlen

Keltezés ideje: 1753

A szakácskönyv eredete: ismeretlen

A könyv jellege: böjtös szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: 2+1 fejezetet találunk a könyvben

A szakácskönyvben található receptek száma: 47 recept

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

Csoportok	Receptek száma
A könyv első részében különböző leveseket ismerhetünk meg, de a fejezetnek nincs címe	12
Tésztás Étkekről	21
Halaknak Készítése ⁹⁸	14

⁹⁶ „Még egy kéziratot ismerünk: [...] ez azonban restaurálás alatt lévén, nem fordult meg kezünkön.” SCHRAM, 1961. 268.; KOVÁCS S. I., 1981. 16. vj. 427. (Évekkel később Schram megvizsgálta a könyvet, de nem elemezte úgy, mint Szántó. SCHRAM, 1979.)

⁹⁷ SZÁNTÓ, 1986. 100–104.

⁹⁸ OSZK Quart. Hung. 3024.

Nevezetes német szakácskönyvből magyarra fordított étkeknek nevei.

1753.

(OSzK, *Quart. Hung.* 3024.)

1. Mandulaleves	25. Tojásból való éték
2. Másféle mandulaleves	26. Zsemlyéből éték
3. Borleves	27. Bavariai galuska
4. Sörleves	28. Zsemlyekása galuska
5. Turbolyaleves	29. Piskóta galuska
6. Zöldborsóleves	30. Olasz galuska
7. Rákaleves	31. Méh
8. Borsóleves	32. Töltött tojást
9. Által tört leves csukából, vagy potykából	33. Töltött tojás rákkal
10. Feketekenyér leves	
11. Igen jó leves	
12. Rákaleves	

Tészta- és ételkészítés

13. Viza-, vagy csukafánk
14. Más rákból való éték
15. Más tészta- és étel
16. Csukából éték
17. Más vándli éték
18. Tejföl vándli
19. Piskóta vándli
20. Velő vándli
21. Rizskása vándli
22. Borsó vándli
23. Vaj vándli
24. Pisztácia vándli

Halaknak készítése

1. Hogy kell a pisztrángot főzni
2. Csukát sóban főzni
3. Posárt főzni
4. Csukát szardella lével
5. Csukát másformában
6. Csukát szardellás tormával
7. Harcsát sültve
8. Posárt maga vériben
9. Posárt fekete lével
10. Posárt rántva, levet rá csinálva
11. Vöröshagyma lében posárt
12. Stokfist rántva
13. Stokfist tejfölben dinsztelni
14. Stokfist rostélyon sütni

6.

Ételek Nemeiről

1753–1758⁹⁹

Ezt a művet elsőként a kézirat korábbi tulajdonosa, Gundel Károly ismerteti, a kötetnek azonban napjainkra nyoma veszett.¹⁰⁰ Így csupán annyit tudhatunk a műről, amennyit a szakember leírt.

Adatok:

Szerző: ismeretlen, de valószínűleg több ember írt a könyvbe recepteket

Cím: Ételek Nemeiről¹⁰¹

⁹⁹ GUNDEL, 1943. 325–339.

¹⁰⁰ A könyv holléte jelenleg ismeretlen, ezt az állítást Horvát Dezső, napjaink legnagyobb szakácskönyvgyűjtője is alátámasztotta 2007. szeptember 27-én, a Budapesti Gazdasági Főiskolán – a Gundel Károly előadóterem avatása alkalmából – rendezett szakmai konferencián tartott előadásában.

¹⁰¹ A könyv címének folytatása: „vagy Hellyessen lehető Készítésekrol, és más egyéb a féle Szükséges Házi dolgokról írott Könyv”. GUNDEL, 1943. 325.

Keltezés helye: Sárospatak

Keltezés ideje: 1753–1758, az utolsó bejegyzés 1819

A szakácskönyv eredete: ismeretlen, de a Gundel által közölt receptek¹⁰² egy része biztosan az M. Ts. által írt „Szakáts Könyv”-ből származik (1743. július 31.)

A könyv jellege: általános szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: a fejezetek meghatározása bizonytalan

A szakácskönyvben található receptek száma: 244–17, összesen 227 recept¹⁰³

A szakácskönyv felosztása Gundel Károly szerint:

Csoportok	Receptek száma
Levesek	13
Levek	22
Vajak	2
Húsféle, vadhús, baromfiak	16
Hal, rák, tojás	10
Főzelékfélék	6
Tésztafélék, sütemények	132
a. Tésztafélék	26
b. Kásák (Kochok)	9
c. Fánkok	8
d. Tejes étek	3
e. Tortáták	8
f. Confect	4
g. Gyümölcsök	34
h. Liktáriumok	9
i. Gyümölcsös levek, fagylaltok	10
j. Mézeskalácsok, czeltlik (lébczeltlik)	17
k. Perczek	4
Sajtok	4
Különfélék	11
Italok	9
Vegyesek (orvosságok és háziszerek)	17
Mutató tábla ¹⁰⁴	181 receptcím

¹⁰² GUNDEL, 1943. 327–339.

¹⁰³ A receptek pontos számát meghatározni nem lehet, mert Gundel Károly közlése időnként ellentmondásos (például: 10 szeszes italt említ, de csak 9-nek adja meg a címét). GUNDEL, 1943. 326., 338.

¹⁰⁴ GUNDEL, 1943. 325–339.

7.
Balassa Ágnes szakácskönyve
 1769
(OSZK Quart. Hung. 1373.)

Balassa Ágnes kéziratos szakácskönyve 1769-ből származik, a kötetet Száblik István szerzetes Vácott fordította német nyelvből magyarra.¹⁰⁵ A mű eredetileg 149+2¹⁰⁶ receptet tartalmaz, de a későbbiekben belekerült még 9 ételleírás és a könyv végén számos orvosi recept is található.¹⁰⁷ A gyűjtemény tulajdonosa (született Stüszel Ágnes) házasság révén került a Balassa családba, miután feleségül ment báró Balassa (IX.) Lászlóhoz.¹⁰⁸

Adatok:

- Szerző:* ismeretlen, Száblik István fordította németből.
- Cím:* Külömb-féle nádmézzel és más ahhoz alkalmaztatott elegyítésekkel ízesített sütemények
- Keltezés helye:* Vác
- Keltezés ideje:* 1769
- A szakácskönyv eredete:* ismeretlen
- A szakácskönyv felosztása:* két fejezet foglalkozik étel és három orvosi receptekkel
- A szakácskönyvben található receptek száma:* 151+9, összesen 160 recept

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

Csoportok	Receptek száma
Külömb féle nád=mézzel és más ahoz alkalmaztatott egyelitesek=vel ízesített sütemények	149+2
Magam próbáiból le írt bé csináltak	0+9
Orvosságok	
Az ujságból ki írt orvosságok 1828	
Háziorvosságok ¹⁰⁹	

¹⁰⁵ Az eredeti könyv és a fordító kiléte ismeretlen számunkra. FÜREDER, 2006a 11.

¹⁰⁶ Találhatunk olyan receptet, amely nincs megszámozva, de van olyan is, hogy egy számhoz két leírás tartozik.

¹⁰⁷ FÜREDER, 2006a 11.

¹⁰⁸ FÜREDER, 2003. 726.

¹⁰⁹ OSZK Quart. Hung. 1373.

**Külömb-Féle Nád Mézel és Más Ahoz Alkalmaztatott Elegyítésekkel
ízesített sütemények,
melyeket Ms. N. Báró Balassa Ágnes Asszony-nak
Német nyelvről magyarra fordított Ájtatos Oskolabéli Szerzetes
Száblik István Vácson.**

1769.

(OSzK, Quart. Hung. 1373.)

***Külömbféle nádmézzel és más ahhoz alkalmaz-
tatott elegyítésekkel ízesített sütemények***

1. Piskóta	39. Szarvas torta
2. Nagyobb formában csinált piskóta	40. Körtéből fánk
3. Nagy piskótakenyér	41. Élesztősfánk
4. Piskótakenyér mandulával	42. Sült karórépa
5. Apró cvibak	43. Vagdalt mandulából sütemény
6. Fűszerszámos letzeltl	44. Írósvajas sütemény
7. Paraszt letzeltl	45. Zsemleéből sütemény
8. Szarvas	46. Rizskása, gríz-, avagy köleskása
9. Perec	47. Lekváros éték
10. Citromlevével letzeltl	48. Almának főzése
11. Szerecsendiós kalács	49. Alma mandulával
12. Mandulás kalácsnak mestersége	50. Ráknak mesterséges főzése
13. Jég	51. Másféle rákból való éték
14. Citromos jég	52. Pástétomban rák
15. Koszorú	53. Rákból másféle éték
16. Letzeltl	54. Csirke rák töltelékkel
17. Lnyyl (?)	55. Kappan savanyú káposztával
18. Mézes letzeltl	56. Török haluska
19. Spanyol piskóta	57. Répának főzése
20. Apró golyóbisokra formált kalács	58. Rák lé vagy csukával, vagy más hallal
21. Trangantból csinált tészta	59. Potyka francia lével
22. Felhabart ánizsból csinált kalács	60. Sült snepf ¹¹⁰ levestel
23. Parasztfánk	61. Potyka pástétomban vagy csuka
24. Mindenféle kalácsokról és piskótákról írósva-
jas tészta	62. Szardelli leves
25. (cím nélkül)	63. Vese
26. Rosszul kevert tészta	64. Pisztráng hal citromlevével
27. Tejfölös tészta	65. Letzeltl
28. Mandulából csinált tészta	66. Formán által nyomott perec
29. Fahéjjal fűszerszámozott sütemény	67. Vörös nádméz
30. Nyúlfővel, juhővel vagy mással csinált pásté-
tom	68. Fehér letzeltl citromlevével
31. Csukával vagy vizával készített pác	69. Tragantos jég
32. Pástétom potykával	70. Vizes jég
33. Mandulás tüdő és pacal	71. Citromos jég
34. Mesterséges fánk	72. Tojásfehérjével jég
35. Stritzl formára csinált fánk	73. A legoria tészta
36. Tejes sütemény	74. Makaróni reszelt citrommal
37. Nádmézzel csinált fánk	75. Citrom letzeltl
38. Másféle fánk	76. Pomarantsból czeltl
	77. Marschellen vaj scharlból ¹¹¹
	78. Fehér nádméz
	79. Narancs virágjából szultz
	80. Másféle szultz
	81. Almának főzése

¹¹⁰ Snepf = szalonka. FÜREDER, 2006b 35.

¹¹¹ A vaj schárl jelentése – egyenlőre – ismeretlen számunkra, azonban a szövegből kiderül, hogy a leve vörös színű: „ha pedig attól veres nem lesz, vaj schárl levét tölts a vizahólyagra,” FÜREDER, 2006a 74.

82. Tej
83. Másféle tej
84. Disznófő
85. Császár letzeltl
86. Fehér császár letzeltl
87. Cvibak letzeltl
88. Töltött mandula letzeltl
89. Csokoládé letzeltl
90. Liszt lángból¹¹² sütemény
91. Birsalma
92. Habart mandula
93. Kerek mandula kalács
94. Zsemle mandulával
95. Birsalma
96. Rákból éték
97. Kisgyermeknek való pép
98. Piszta
99. Citromlével étel
100. Felhabart birsalma-, barack-, kökény-, egeres-, vagy ribizli-lekvár
101. Becsinált zöld egeres
102. Zöld szilvának becsinálása
103. Zöld szőlőnek becsinálása
104. Zöld ribizlinek becsinálása
105. Zöld diónak becsinálása
106. Zöld mandulának becsinálása
107. Száraz mandulának becsinálása
108. Zöld hecse-pecse¹¹³ becsinálása
109. Sárgabaracknak becsinálása
110. Szőrös baracknak becsinálása
111. Körtének becsinálása
112. Vaj schárl becsinálása
113. A csipkebokor gyümölcsének becsinálása
114. Kenyérből kalács
115. Fahéjas kalács
116. Másféle kalács
117. Szultznak mestersége
(szám nélkül) Mások eképpen csinálják
118. Fahéjas letzeltl
119. Magas mandulatorta
120. Nagy mandulatorta
121. Puha mandulatorta
122. Fahéjas kalács
123. Pléhformában csinált mandulás torta
124. Mézes letzeltl

125. Birsalmás kenyér
126. Reszelt mandulás torta
127. Birsalmás czeltl
128. Narancs-, avagy citromhéj fahéjjal és nádméz-zel
129. Becsinált narancs-, avagy citromhéj
130. Törött mandulás torta
131. Élesztős mandulakalács
132. Más fűszerszámos torta
133. Szegfűből ecet
134. Fehér szultzos birsalmának becsinálása
135. Birsalma lekvár
136. Birsalma szultz
137. Gróf Schmidegn rozsólisa
138. Olasz káposzta lével
139. Másféle vagdalt lé
140. Sült potyka olajjal, avagy vajjal
141. Friss sárgabarackból való étel
142. Ribizli sütemény
143. Egresből sütemény
144. Olasz répából¹¹⁴ étel
145. Borsóból sütemény
146. Pesti rozsólis
147. Másféle rozsólis
148. Uborkának becsinálása
149. Borban áztatott mandulának becsinálása

(szám nélkül) Fehér ecetet csinálni

Magam próbáiból leírt becsináltak

(szám nélkül) Pálinkában csinált meggy
(szám nélkül) Málnából nyári italra valót csinálni
(szám nélkül) Narancs- és citromhéjat
(szám nélkül) Zöld szőlőt becsinálni
(szám nélkül) Száraz som
(szám nélkül) Édesen maradó ürmösbor
(szám nélkül) Sódart és húst besózni
(szám nélkül) Csipkét becsinálni
(szám nélkül) Zöld szilva sajtot¹¹⁵

Orvosságok

Az újságból kiírt orvosságok 1828.

Háziorvosságok

¹¹² Liszt láng = a legjobb minőségű liszt. DRAVECZKY, 2001. 51.

¹¹³ Hecse-pecse = csipkebogyó. DRAVECZKY, 2001. 34.

¹¹⁴ Olasz répa = paszternák, peszternák, pasztinák. MÁTHÉ-ROMVÁRY, 1978. 117.

¹¹⁵ Az ételleírások itt befejeződtek, majd ezt követően „Orvosságok”, „Az újságból kiírt orvosságok 1828.” és „Háziorvosságok” következik.

8. Nánási István szakácskönyve

1771
(MKVM 1978. 9.)

Nánási István szakácskönyve – Apor Zsuzsanna munkájához hasonlóan – a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum könyvtárában található (napjainkban csak ez a két magyar nyelvű kéziratos szakácskönyv van a múzeum tulajdonában a századból). A mű érdekessége, hogy a magyar szakácskönyvek közül elsőként a recepteket nem a korábban megszokott módon – nyersanyagok (halak, őzek stb.), konyhatechnológia (sültek), vallási előírások (böjti eledelek) szerint, vagy csak ad hoc módon – közli, hanem ábécésorrendben.

Adatok:

Szerző: Nánási István

Cím: Szakácskönyv¹¹⁶

Keltezés helye: Bolya

Keltezés ideje: 1771

A szakácskönyv eredete: ismeretlen, de a receptek egy része biztosan az M. Ts. által írt „Szakáts Könyv”-ből származik (1743. július 31.)

A könyv jellege: általános szakácskönyv

A szakácskönyv felosztása: a könyv két nagyobb egységből áll, de a végén egyéb beírásokkal is találkozunk

A szakácskönyvben található receptek száma: 597+4, összesen 601 recept.¹¹⁷

A szakácskönyv felosztása a szerző(k) szerint:

Csoportok	Receptek száma
A könyv első részében általános recepteket ismerhetünk meg, de a fejezetnek nincs címe	594 ¹¹⁸ (valójában 597)
Festékek nevei következnek ¹¹⁹	
Egyéb, vegyes beírások ¹²⁰	0+4

¹¹⁶ A könyv címének és ajánlásának folytatása: „Szakátskönyv avagy minden féle meleg és hideg leves és sült étkeknek tálban főtteknek és tésztaneműeknek pastétomoknak draga ízű vizeknek és italoknak külömb külömbféle rosolisoknak, és festékeknek készítéseinek modja és mestersége. Nyomatott Bolyában Ezer Hét Száz Hetven Égygyedik Esztendőben. Szent András Havának Első Napján.” (A címben szereplő „Nyomatott Bolyában” ellenére a könyv kéziratos, de elképzelhető, hogy eredetileg egy nyomtatott szakácskönyv lejegyzéséről van szó.)

¹¹⁷ A konkrét ételleírások száma ennél kevesebb.

¹¹⁸ A számolási tévedések miatt nem 594, hanem 597 recept tartozik a fejezetbe, de ezek közül számos nem étel, hanem inkább „háztartási” leírás.

¹¹⁹ „Miképen kell a selymet festeni az alább megírt színekre; annak leírása, mely-is költ a bécsi fábricasból.” MKVM 1978. 9.

¹²⁰ MKVM 1978. 9.

Nánási István – Szakácskönyv.
Szakácskönyv avagy minden féle meleg és hideg leves és sült étkeknek
tálban főtteknek és tésztaneműeknek pastétomoknak
draga ízű vizeknek és italoknak külömb külömbféle rosolisoknak,
és festékeknek készítéseknél módja és mestersége

Nyomtatott Bolyában
Ezer Hét Száz Hetven Égygyedik Esztendőben.
Szent András Havának Első Napján.
(MKVM, 1978. 9.)

Alkermes készítésének módja 2. Apfel slofrik 3. Articsóka ültetésének módja 4. Apró szőlőt becsinálni 5. Aszú szőlő borát készíteni 6. Aszú szőlő borát másképpen csinálni 7. Aszú szőlő borát ismét másképpen csinálni 8. Aszú meggyel édes bort csinálni 9. Aszú szilvából való étel 10. Aszú szilvából más étel 11. Asztalra való gyertya mártásról B 12. Bányacímert becsinálni 13. Belpesce nyelve bepácolva 14. Berbecscímert tölteni 15. Birsalmavizes liktárium 16. Birsalma liktárium másképpen 17. Birsalmát száraz és hasogatottat becsinálni 18. Birsalma világos eszközt csinálni 19. Birsalmapogácsát fehérén csinálni 20. Birsalma fényes liktárium vörösen 21. Birsalmából és almából cvibak formájú liktárium 22. Birsalma sárga sajtot csinálni 23. Birsalma tésztából való pogácsa 24. Borított konfektet így kell csinálni C 25. Czeltliket jókat csinálniⁱⁱ 26. Czeltlik fehérék Angliaiak 25. Borjúhúsból készített madárkák 26. Borjúbélből készített kolbász 27. Borsóléhez való tésztakészítés 28. Borjú vagdalt hússal készített kármonádli 29. Borjúhúsból készített sztop szátán (?) 30. Borjúfőbe csinálva v. abból készített tortáta 31. Borjúbélből készített kása vagy tortáta 32. Borjúhúsból készített tortáta 33. Borjúhúsból készített kolbász 34. Borjúhúst hideget becsinálni 35. Borjúfőhöz egy jó lév	36. Borjú- vagy bárányhúst csinálni 37. Borjú- vagy báránygyomor töltve 38. Borjúhúst becsinálni 39. Borjúhúsból kolbász 40. Borjútüdőből leves 41. Borjú-, csirke-, v. bárányhús francia frikasszé 42. Borjúláb hideg étel tejjel 43. Borjúhús étel sültve 44. Blammatzet, vagy borjúláb fagyva 45. Borecetet fűszerszámmal így kell készíteni 46. Borecetet másképpen csinálni 47. Bort, vöröset fekete szőlőből csinálni 48. Bort kökényből csinálni 49. Bort aszú szőlőből csinálni 50. Birsalmapogácsát csinálni fehérén 51. Birsalma fehér fényes liktárium 52. Birsalmából fehér spanyol liktárium 53. Birsalmából szép világos fényes liktárium 54. Birsalma kolbász 55. Birsalmába valami száraz formába csinálni 56. Birsalmából hecse-pecsétet csinálni 57. Birsalmából sajtot csinálni 58. Birsalmából sodort csinálni nagyot vagy kicsinyt 59. Birsalmából nyulat miként kell csinálni 60. Birsalma fagyalt 61. Birsalma tálban főve 62. Birsalma tálban főve másképpen 63. Birsalma levét vörösen csinálni 64. Birsalma szeleteket vörösen csinálni 65. Birsalma kása C 66. Czeltliket csinálni, igen jókat 67. Czeltlik szerecsendióból és fahéjból 68. Czeltliket fűszerszámmal 69. Czeltlik hosszas szeg módra mandulával készítették 70. Czeltlik vagy pásztorul czeltlik 70. Lébczeltliket zöld narancsból csinálniⁱⁱⁱ

ⁱⁱ A szerző kétszer használta a 25. és a 26. számot, valamint a B betűhöz írt két C betűs receptet.

ⁱⁱⁱ A szerző elszámolta a recepteket.

71. Fehér lémonya czeltliket csinálni almával vagy birsalmával elegyítve az almától szép fehér lesz, de a birsalmától jobb ízű lesz
72. Felpattogzó lébczeltliket csinálni
73. Memori czeltlik
74. Gedult czeltlik
75. Császárné citromos czeltlik
76. Nirenbergi[il]ai szép czeltlik
77. Angliai fehér czeltlik
78. Jeges lébczeltlik
79. Fahéjas czeltlik
80. Formába nyomott lébczeltlik, citromlével
81. Citromos jeget csinálni
82. Citromból való pogácskácskák vagy pet-zel
83. Citromból való fagyalt
84. Citromlevet készíteni fogolymadárhoz
85. Citromlé sült-höz
86. Citromlé fehéren készítve
87. Citrom- és narancshéjat becsinálni
88. Citromot, hasogatottat becsinálni
89. Aprón vagdalt citromot becsinálni
90. Leveles citromot becsinálni
91. Megreszelt citromot becsinálni
92. Hogy kell az apróra vagdalt citromot becsinálni
93. Friss citrom-, narancs-, rozmaringvirágokat frissen becsinálni
94. Citronáde héjat becsinálni
95. Cipőcskák csinálásának módja
96. Konfektet fehéríteni és szépen beborítani
97. Konfektet fehérretekéből csinálni
98. Cukor marsch
99. Cukrozni és becsinálni való portékákról, hogy kell a nádmézet tisztítani és világosítani
100. Cukrozni mindenféle fűszerszámot, gyümölcsöt és virágokat
101. Cukorból való galanteri fánkot csinálni
102. Cukrot által látható jégformára csinálni
103. Cseresznyét, újat mag nélkül becsinálni
104. Cukor csik bak (?)
105. Cvibakot így kell csinálni
106. Csók vagy miskuláncia csók
107. Csók citromból
108. Csokoládé csinálás módja
109. Csokoládé felpattogzó
110. Csokoládé tortáta
111. Csevicét így kell csinálni
112. Csipkevizet így kell csinálni
113. Csipkegyümölcsből való csiger
114. Csirkét főzni így igen jó
115. Csirke szalonnával töltve
116. Csirkéből fogolymadár készítése
117. Csirkék bemarkinátázva,¹²¹ melyek fél esztendeig is eltartanak
118. Csirkéből vagy kappanból által tört leves
119. Csirkével készített leves
120. Csirkét jáger lével becsinálni
121. Csirkét vagy vadhúst fekete lére készíteni
122. Csirkét maga tulajdon vérében készíteni
123. Csirkéből készített bigadi
124. Csirke vagy galambfi stájeresen
125. Csirkével gesztenye
126. Cseh csókokat csinálni
127. Csinálni, amellyel mindenféle formát ki-nyomnak
128. Csukát vagy schil halat becsinálni
129. Csuka leves
130. Csuka leves ismét másféle
131. Csukából való hideg éték
132. Csuka faolajos lére
133. Csukával töltött fodor káposzta
134. Csukából való pagalis
135. Csuka driet
136. Csuka mustárral
137. Olasz csuka
138. Csuka kolbász
139. Csukából kolbász
140. Csukát becsinálni
141. Csukának készítendő jó lé
142. Csukás káposzta
- D** 143. Diót zölden becsinálni
144. Dióból sült-höz hideg éték
145. Disznófő sajtot csinálni
146. Disznófő sajt másképpen
- E** 147. Édes bor készítése
148. Édes bort másféleképpen csinálni
149. Egrest becsinálni
150. Egresből való hideg éték
151. Egresből készített habos pép
152. Egrest egészen így csinálni
153. Eperből való lé
154. Eperből készített habos tortáta avagy kása
155. Epervíz vagy ama jeges hóforma
156. Ez a jeges eszköz pisztáciából csirperből
157. Étek igen jó
158. Más jó éték
159. Más jó éték
160. Más jó éték
161. Étek szult
162. Étek snepfből
163. Elegyített savanyú éték
164. Elegyes húsnemű éték

¹²¹ Marinát = pác. DRAVECZKY, 2001. 54.

165. Lisztből készített böjti éték
166. Ecetágyat így csinálj
F 167. Fahéj
168. Fahéj czeltlit csinálni
169. Fagyalt fahéjban
170. Fagyalt fahéjban más módon
171. Fagyalt másképpen
172. Fagyalt fűszerszámos éték
173. Fagyalt alma
174. Fagyalt meggy
175. Fagyalt somból
176. Fagyalt tej
177. Fánk igen jó
178. Fánk más módon
179. Fánk más módon
180. Fánk más módon
181. Fánk más módon
182. Fánk más módon
183. Fánk más módon
184. Fánk más módon
185. Fánk más módon
186. Fánk apró más módon
187. Fánk velővel
188. Fánk ostyasütőben süttött
189. Fánk élesztővel
190. Fánk nádmézzel
191. Schab fánk
192. Fánk ánizsos
193. Fánk mandulából
194. Fánk tengeri barackból
195. Fánk arany laskából
196. Farsangi fánk
197. Rostélyos fánk
198. Fánkocskák, melyeket németül stik kraf-
nak hívnak
199. Fánk írósvajból
200. Fánk vajban sültve
201. Fánk paraszt
202. Fodor káposztából készített leves
203. Fodor káposzta tengeri apró hallal
204. Fodor káposzta rántva
205. Francia czidók
206. Francia sültet készíteni
207. Frikasszé
G 208. Galuska parajjal készítve
209. Galuska májból
210. Galuskák zsemleléből böjtnapra
211. Galuska zsemlekásából
212. Gombát beszózni
213. Szömöröcsök gomba
214. Szömöröcsök gombának szárát így kell
csinálni
215. Szegfűgomba
216. Gomba böjti napokra töltött
217. Szt. György gomba töltve
218. Gyümölcsöt, savanyút becsinálni
219. Gyümölcsből készített piskóta
220. Gyümölcsöt mustba becsinálni
221. Galambsült marhahúnyban
222. Habarnytza
223. Hajtott mandulás ostya
224. Ezen ostya másképpen
225. Halat bepácolni
226. Halat becsinálni
227. Halat bemarkinátázni
228. Halat háromféle módon sütni egyet egé-
szen
229. Halbélből való leves
230. Harcsakolbász
231. Harcsa sültve töltött béllal
232. Heringtej leves
233. Hering leves niderlandi
234. Hering füstösen
235. Hideg éték
236. Hideg éték az-az malacból szultz
237. Hideg éték pisztáciából készítve
238. Hideg éték rizkásából készítve
239. Hideg éték vagy blamatze tejjel készítve
240. Írós téstát csinálni
241. Jáponikás mandulát csinálni
242. Julep, vagy szirup vörös szőlőből
243. Julepet birsalmából így kell csinálni, kit
vízzel lehet innya
K 244. Káposztából egy jó éték
245. Káposzta töltve
246. Káposzta töltve
247. Gyalult káposzták készítése módja
248. Kása lisztből készítve
249. Kása meggyből készítve
250. Kása mandulából készítve
251. Kása almából készítve
252. Kása kenyérral készítve
253. Kása habbal készítve
254. Kása citrommal készítve
255. Kappan fácán módon becsinálva
256. Kappan galuska
257. Kappan kolbászt csinálni
258. Kappant angliai lére
259. Kasckutiai leves
260. Karalábé töltve
261. Keményítő tortáta
262. Kipfel meghasogatva
263. Klödör szalonnával készítve
264. Klödör vízával
265. Király levét készíteni
266. Körtét asztalra száraztani
267. Körtét hidegen
268. Körtét nádmézzel csinálni
269. Kraf fánkot csinálni
270. Kolbász tojással
271. Kolbász stokfissal
272. Kolbász tiroli

273. Kolbász belgiumi
274. Kolbász kappannal
- L** 275. Lactata nevű italt csinálni
276. Laska tejfölösen
277. Laska tortáta
278. Lév fenyőmagból tehénhús mellé
279. Lév majoránnából tehénhús mellé
280. Lév sóskából tehénhús mellé
281. Lév sült tyúkra
282. Lév halra
283. Lév sültre
284. Lév sült kappanhoz vagy fogolymadár-
hoz
285. Levet feketén készíteni posárhoz
286. Lengyel lév halhoz
287. Lév nyúlhúshoz
288. Lév gyomrokra és májakra való
289. Lév fehéren tyúkra vagy kappanra
290. Lév zölden tyúkra
291. Lév nyelvre
292. Lév csukához, harcsához, mennyhalhoz
293. Leves
294. Leves
295. Leves
296. Leves háromféle egy tálban
297. Leves májból
298. Leves velővel készítve
299. Leves rákkal
300. Császár leves
301. Kakli leves
302. Pergelt leves szaffé zuppon
303. Zeller leves
304. Tüdő leves
305. Fehérrepa leves
306. Zöldborsó leves
307. Karalábé vagy kék káposzta leves
308. Pisztácia vagy mandula leves
309. Lúdaprólékból való leves
310. Koldus leves
311. Májból való leves
312. Süveggomba leves
313. Böjti leves
314. Böjti leves
315. Kapri leves
316. Mischel leves
317. Csiga leves
318. Lengyel leves
319. Rák leves
320. Szardelli leves
321. Borsóleves
322. Tüdőleves
323. Tehénhúsleves
324. Vörös szőlő leves
325. Leves bárányból
326. Lemonádi
327. Lengyel tejes étek
328. Ludat készíteni
329. Lév fagyalt eperből
330. Liktárium fényes darabos birsalmából
331. Liktárium keserű gombából
332. Liktárium citromból és narancsból
- M** 333. Madártej
334. Májból rántott sajt
335. Malac töltve
336. Malacbőrit tölteni
337. Malacból hideg étek
338. Málna gyümölcs
339. Egész málna liktárium nádmézben
340. Márk pástétom
341. Marembánt csinálni
342. Marhanyelv töltve
343. Marhanyelvet salétromozni
344. Marmatás tehénhús
345. Martzafánk közönséges
346. Pisztáciából való martzafánk
347. Mogyoróból való martzafánk
348. Mel patz
349. Mézes pogácsák
350. Mézes pogácsák fűszerszámosan
351. Meggyvizet csinálni
352. Meggyvizet csinálni
353. Meggyből csinált esszencia
354. Meggyet becsinálni
355. Meggyből készített savanyú lév
356. Meggy sülttől való
357. Meggy sülttől való
358. Meggy szultz
359. Meggy szirup
360. Meggy levet borral elegyíteni
361. Meggy- vagy vörös szőlőlevet vagy más
hasonlókat csinálni melyekhez vizet ele-
gyíthetsz
362. Meggyvizet csinálni
363. Miskulancia kenyér
364. Muskotálykörte nádmézben
365. Muszkátzanellit csinálni
366. Mandula tortáta
367. Mandula tortáta
368. Mandula tortáta
369. Mandula tortáta
370. Mandula tortáta
371. Mandula tortáta
372. Keserű mandula
373. Bekevert mandula tortáta
374. Törött mandula tortáta
375. Kreszti mandula
376. Mandulás piskótakenyér
377. Mandulapogácsa
378. Keserű mandulapogácsák
379. Egész mandulából való pogácsák
380. Metélt mandula pogácsa
381. Fehér mandula perec

382. Mandulás tészta
 383. Mandula kásának formája
 384. Mandulás tálban főtt
 385. Mandula ostya
 386. Mandulás lévő özcímerhez
N 387. Nádmézfánk
 388. Nádmézben készített kaffé
 389. Nádméz megfényesítve melyet németül hívnak kántir
 390. Nádmézbe való képek öntése
 391. A festékeknek készítése
 392. Nádméz tortáta
 393. Nádmézes vaj
 394. Nádmézes pogácsa
 395. Nádmézben egész meggy liktárium
 396. Narancshéj befőzése
 397. Narancs tortáta
 398. Nyakas felfolyóból vagy disznó dinnyéből való étek
 399. Nyakas felfolyóból való étek
 400. Nyers uborkával bárányhús
 401. Nyers meggyet főzni
 402. Német májas
 403. Német véres
 404. Nemzetes fuszujka
 405. Nemzetes bárányhús tárkonnyal
O 406. Olajmagból olajat csinálni
 407. Olasz leves
 408. Olasz hagyma tehénhús mellé
 409. Olasz kappan
 410. Olasz kolbász szalonnával
 411. Olasz káposztából való jó étek
 412. Oltott alma lévő
 413. Ostya
 414. Apró ostyácskák
 415. Ökörnyelvet frisset becsinálni
 416. Ökörlábat készíteni
 417. Öntött alma
P 418. Pánáli
 419. Paormi Krafürer
 420. Parádli tehénhúsból
 421. Paraszt kraopcsolt (?) csinálni
 422. Pástétom tészta
 423. Pástétomnak való íróstészta
 424. Castrom pástétom
 425. Pástétomban készített vadhús
 426. Pástétom lére halat vagy húst készíteni
 427. Paulinus kolbász
 428. Pereceket csinálni
 429. Perecek vagy apró kalácsok
 430. Gyomorerősítő perecek
 431. Pergelt mézes pogácsa
 432. Piskóta közönséges
 433. Formába öntött piskóták csinálásának módja
 434. Kareszt padi piskóta
 435. Piskóta laska
 436. Piskóta tálban főtt
 437. Piskóta kenyér
 438. Piskóta tortáta
 439. Piskóta tortáta
 440. Piskotzom cipók és tortáta
 441. Pisztaíából való vándli
 442. Pisztaíca kása
 443. Platéjszt készíteni
 444. Pogácsa élesztővel, avagy normanz vándli
 445. Pogácsák fűszerszámosan
 446. Posárt vagy másféle halat fekete lére csinálni
 447. Posárt főzni
 448. Posár töltve
 449. Posár diólében
 450. Posár olasz módra rántva
 451. Pulyka hidegen
 452. Puliszka, vagy kevert krug hoffp
 453. Puliszka tojással sütve
 454. Puliszka írósvajjal
 455. Prigli kraph
R 456. Ráklevés
 457. Rákból való tölgy
 458. Rákzsemle
 459. Rántott rák
 460. Ráklaska
 461. Rák tortáta
 462. Rákkása
 463. Rákból csinált vajas smárn avagy lőnye
 464. Rákos fánkocskák
 465. Rákból való strúdli
 466. Rákos vaj
 467. Ráspia
 468. Rózsagyümölcsöt egészen becsinálni
 469. Rozmaring lé
 470. Rozsólis készítésének módja
 471. Kávé rozsólis
 472. Rozsólis fodomentából
 473. Rozsólis gyantából
 474. Rozsólis ánizsból és vaníliából
 475. Rozsólis narancsból
 476. Turinum rozsólis
 477. Citronáda rozsólis
 478. Fahéj rozsólis
 479. Barackmag rozsólis
 480. Ánizs rozsólis
 481. Rátási rozsólis
S 482. Sajt articsókából becsinálva
 483. Sajt tojással
 484. Sallamot csinálni
 485. Zsemle ánizzsal
 486. Sódar készítése
 487. Sódaros fótót csinálni
 488. Sódar füstösen

489. Sódarral készített palacsinta
 490. Spanyol zsemle
 491. Spanyol piskóta
 492. Spárga borsó
 493. Spárgával készített tölggy
 494. Springelet csinálni
 495. Szalonna pacal
 496. Szarvascskákat csinálni
 497. Szarvashát gerezd
 498. Szegefű
 499. Szegefű lévő
 500. Szerecsendiót becsinálni
 501. Szerecsendió-virág
 502. Szilvát megérten becsinálni
 503. Ért szilvából egynéhányféle liktárium
 504. Szilvából készített liktárium, melyet lehet
 tésztához vagy egyébhez alkalmaztatni
 505. Szilva hidegen
 506. Szilvából való csók
 507. Szilvából formába nyomott eszköz
 508. Szilvát konfektre borítani
 509. Színmézet megvilágosítani és abba min-
 denféle gyümölcsöket csinálni
 510. Szőlőgerezdet zölden és egészen becsi-
 nálni
 511. Szőlőt, amely éretlen, jól és szépen be-
 csinálni
 512. Szőlőnek levét becsinálni
 513. Szkófiomot nádmézzel csinálni vagy gyi-
 rántát
 514. Spenót tejföllel
 515. Stájer zuppon
 516. Szultz
 517. Sültet lére készíteni
 518. Sült pacal becsinálva
 519. Sült veséből való jó éték
 520. Sült írósvaj
 521. Sültöz besózott fokhagyma
T 522. Tálban főtt
 523. Tálban főtt
 524. Tálban főtt
 525. Tálban főtt
 526. Tálban főtt írósvaj tojásból
 527. Tehénhúst vadhús formára készíteni
 528. Tehénhúsból füstölt kolbász
 529. Tehénhúst bemarkinátázní
 530. Tehén vagy disznóhúst bepácolni
 531. Tehén (Nincs recept)
 532. Tehénhús mandulával
 533. Tehéntúró
 534. Tej hidegen
 535. Tejes éték
 536. Tej hideg éték
 537. Tej hideg éték
 538. Tejes éték
 539. Tejes és tojásos éték
 540. Tejet fagyosan csinálni
 541. Tengeri barack liktárium nádmézzel
 542. Tengeri vörös szőlőből való szirup
 543. Tengeri szőlőből és sóskagyümölcsből
 levét készíteni, hogy esztendeig is eláll-
 jon, és mindent véle festhetsz
 544. Tokfis (Stokfis)
 545. Töltött pacal
 546. Töltött stokfis
 547. Töltött sült posár
 548. Törökbors sült mellé
 549. Török papíros
 550. Tortáta
 551. Tortáta
 552. Tortáta kemény tojással
 553. Tortáta kemény tojásból
 554. Korpa tortáta
 555. Kármélita tortáta
 556. Feketekenyér tortáta
 557. Feketekenyér tortáta
 558. Olvasztott vaj tortáta
 559. Tornyozott tortáta
 560. Írósvajas tortáta
 561. Cipó tortáta
 562. Tragant tortáta
 563. Élesztős tortáta
Ü 564. Üveg tortáta
 565. Uborkát télre sózni
 566. Uborkát vízben sózni
 567. Uborkát besózni
 568. Uborkát télre elsózni
Z 569. Zöld egrest főzni becsinálni
 570. Zöld egrest és szilvát becsinálni
 571. Zöld fuszujkát télre szárasztani
 572. Zöldborsót főzni
V 573. Vadcsereznye spiritusznak és víznek ké-
 szítése
 574. Vadhúst bepácolni
 575. Vadhúst nyárra bepácolni
 576. Vándli zsemlekásából
 577. Velő vándli
 578. Velős tejes bél
 579. Vesével készített zsemle
 580. Violaszínű perececskék
 581. Virágos rózsa liktárium
 582. Vizagyomor
 583. Jó hozzávaló leves
 584. Kézmosópor
 585. Fogtisztító por
 586. Gyermekekágybeli asszonynak füstölője
 587. A mosáshoz való szappan vagy golyóbis
 készítése
 588. A megkékült zöld matériának színét
 visszahozni
 589. A rózsaszín matériából a sárgás pecsétet
 kivenni

590. A zsírpecsétet akármely selyem matériából kivenni

591. A borpecsétet posztóból akármely színből kivált vörösből kivenni

592. A keréksárt kivenni akármely köntösből

593. A jóféle gyöngynek kitisztítása

594. Köves portékákra porkészítés

Festékek nemei következnek

A földi alma művelésének és haszonra való fordításának mestersége

Először

Másodszor

Harmadszor

Negyedszer

Ötödször

Mindenféle speciesből való rozsólisok csinálásának módja külön-külön

Írta Nánási István N. Enyedi Déák. 1771 Esztben Szent András Havának 1-ső napján.

INDEX

Lakverozást így kell csinálni

Pinstamnak

Terpentina

Ehhez a por aranyat így kell csinálni

Hantz Vurst étkei

A zöld dió liktárium csinálásának leírása

Vízi betegségben lévő ember orvossága

Ordinári víz ital

Mosdani való víz szeplőtől

Konfekt csinálása

A körtét, almát, epret, retket így kell a tésztáját csinálni, nemkülönben a gyalult forgácsnak tésztáját

A formára kimetszett konfektnek formája hasonlóképpen van csinálva

Rövidítések és irodalomjegyzék

1. Források

Országos Széchényi Könyvtár = OSZK

- Oct. Hung. 636. A Szakács-Mesterségnek rövid le-írása. XVIII. század elején (1711) összeírt
- Oct. Hung. 845. Szakácskönyv és hasznos feljegyzések. (XVIII. század eleje)
- Oct. Hung. 1660. Szakács Könyv. 1743. july. 31.
- Quart. Hung. 1373. Külömb-Féle Nád Mézel és Más Ahoz Alkalmaztatott Elegyítésekkel ízesített sütemények, melyeket Ms. N. Báró Balassa Ágnes Asszony-nak Német nyelvről magyarra fordított Ájtatos Oskolabéli Szerzetes Száblik István Vácson. 1769.
- Quart. Hung. 3024. Nevezetes német szakácskönyvből magyarra fordított étkeknek nevei. (1753)

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum = MKVM

1987. 23. J. M. J. N. Liktariumoknak, Confectumoknak, és süte-deeknek, úgy nemű nemű étkeknek készítéséről, és külömb külömb féle virágok csinálásának módgyáról valo jedczések. Mellyeket sok höllyekről tanolván, s könyvekből is edgyben szedett P. Haller Janosné Apor Susánna MDCCXXVII. Esztendőben iratván követke-zendőeknek is tanulásra s hasznára.
1978. 9. Nánási István – Szakácskönyv. Szakácskönyv avagy minden féle meleg és hideg leves és sült étkeknek tálban főt-teknek és tésztaneműeknek pastétomoknak draga ízű vizeknek és italoknak külömb külömbféle rosolisoknak, és festékeknek készítéseinek modja és mestersége. Nyomtatott Bolyában Ezer Hét Száz Hetven Égygyedik Esztendőben. Szent András Havának Első Napján.

2. Szakirodalom

BENDA

2004

BENDA Borbála: *Étkezési szokások a 17. századi főúri udvarokban Magyarországon*. PhD-értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest, 2004.

BORSÓDY

1995

BORSÓDY Mihály: *Az édességkészítés története*. Buda-pest, Magyar Élelmészeti Tudományos Egyesület, 1995.

CSIZMADIA

1993

Gasztronómiai lexikon. Szerk. CSIZMADIA László. Buda-pest, Mezőgazda, 1993.

- DRAVECZKY
2001
DRAVECZKY Balázs: *Bagolytüdő és articsóka*. Budapest, Pallas Stúdió, 2001.
- FÜREDER
2003
FÜREDER Balázs: „Gróf Schmidegh rosolissa”. Egy régi ital bemutatása. In: *Palócföld* 49. (2003) 6. szám. 726–729.
- 2006a
FÜREDER Balázs: *Balassa Ágnes szakácskönyve a XVIII. század végéről*. Salgótarján, Palócföld folyóirat, 2006.
- 2006b
FÜREDER Balázs: *Rézi néni szegedi szakácskönyve (tizenhatodik kiadás)*. In: *Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok* 9. Szeged, 2006. 31–40.
- 2007
FÜREDER Balázs: *A Balassa család étkezőasztalain használt eszközök a XVII. században*. In: *Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények*. Budapest, 2007. 127–143.
- 2008
FÜREDER Balázs: *Rozsólis, a kora újkori likőr*. In: *Budapesti Gazdasági Főiskola Tudományos Évkönyv 2007*. Budapest, 2008. 209–218.
- GUNDEL
1943
GUNDEL Károly: *A konyha fejlődése és a magyar szakácskönyvirodalom a XVIII. század végéig*. In: *A magyar vendéglátóipar története. A honfoglalástól napjainkig*. Szerk. BALLAI Károly. Budapest, 1943. 287–371. (Reprint: Budapest, Állami Könyvterjesztő Vállalat, 1988.)
- KIRÁLY
1981
Szakács mesterségnek könyvecskéje. A csáktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratos szakácskönyve és a Tótfalusi Kis Miklós által kiadott kolozsvári szakácskönyv. Szerk. KIRÁLY Erzsébet. Budapest, Magvető, 1981.
- KISS
2002
KISS Erika: *Udvari ötvösség a XVII. században a királyi Magyarországon és az Erdélyi Fejedelemségben*. PhD-értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem. Budapest, 2002.
- KOVÁCS S. I.
1981
KOVÁCS Sándor Iván: „A gyomros matéria.” In: *Szakácsmesterségnek könyvecskéje. A csáktornyai Zrínyi-udvar XVII. századi kéziratos szakácskönyve és a Tótfalusi Kis Miklós által kiadott kolozsvári szakácskönyv*. Szerk. KIRÁLY Erzsébet. Budapest, Magvető, 1981. 5–142.
- LAKÓ
1983
LAKÓ Elemér (közéteszi): *Bornemissza Anna szakácskönyve 1680-ból*. Bukarest, Kriterion, 1983.
- MÁTHÉ–ROMVÁRY
1978
MÁTHÉ Ákos–ROMVÁRY Vilmos: *Fűszer- és gyógynövények a kiskertekben és a házunk táján*. Budapest, Mezőgazdasági, 1978.

- RADVÁNSZKY
1893
RADVÁNSZKY Béla: *Régi magyar szakácskönyvek*. Budapest, Atheneum, 1893.
- RÁPÓTI–ROMVÁRY
1983
RÁPÓTI Jenő–ROMVÁRY Vilmos: *Gyógyító növények*. Budapest, Medicina, 1983.
- RÉVAI
1911
Révai nagy lexikona. III. kötet. Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, 1911.
- SCHRAM
1961
SCHRAM Ferenc: *Összefüggések az úri és népi konyha között*. In: *Ethnographia* 72 (1961) 266–277.
- 1964
SCHRAM Ferenc: *Simai Kristóf kéziratos szakácskönyve*. In: *Ethnographia* 75 (1964) 578–598.
- 1979
SCHRAM Ferenc: *Némely étkek készítése módja*. Budapest, Egyetemi Nyomda, 1979.
- SZÁNTÓ
1986
SZÁNTÓ András: *Eleink ételei*. Budapest, Mezőgazdasági, 1986.

Személy- és helységnévmutató

- Abay Kálmán** 337
Abkoude, Johann 195
Abony (H) 340
Ábrahám Antal 247, 248, 253, 257, 260, 261
Abro Celebi → **Abro cselebi**
Abro cselebi 177
Achatio Barczay → **Barcsai Ákos**
Aczél György 367, 395
Ádámos → **Adămuș**
Adămuș (Ádámos, RO) 96
Adelaide (AUS) 352
Adolf Iván 310, 311
Ady Endre 358, 359, 362, 368
Ághy Zoltán 345
Ágoston István 243, 245, 263
Agyagos → **Agyagosszergény**
Agyagosszergény (H) 318
Ahmed pasa, Köprülüzáde Fázil, nagyvezír 76, 85, 171, 177
Ahmed, Szejdi, boszniai szerdár, kanizsai beglerbég 86
Ahmed, Szejdi, budai pasa 72
Aiud (Nagyenyed, RO) 194, 195, 204
Ajtai K. Albert 359
Ajtayné Szabó Pepi 359
Alba Iulia (Gyulafehérvár, RO) 64, 66, 79, 100, 101, 104–106, 108, 109, 113, 119, 130, 138, 153, 236, 258, 276
Albert Sándor 241, 248, 261, 264
Aleppó → **Haleb**
Alexander Marton 57
Algyógy → **Geoagiu**
Ali, Csengizáde, temesvári beglerbég, főszerdár 70, 71, 72, 73, 84, 84, 89
Alpes Maritimes (F) 396
Alsó-Szilézia 342
Alsókomána → **Comana de Jos**
Alsó-Lendva → **Lendava**
Alsósajó → **Nižná Slaná**
Altesheim (?) 347
Alvinczi Pál 94, 98, 120–156
Alyn, Marci 398
Amadé Judit 430
Amberg (?) 64
Amerikai Egyesült Államok 318, 340, 353
Amsteldam → **Amsterdam**
Amsterdam (NL) 156, 167, 195, 196, 197, 200, 201, 202
Anabat (IRQ) 167
András, II. (Árpád) magyar király (1205–1235) 243
Andrási → **Pacsa**
Andrássy család, Szentkirályi 51, 52
Andrássy I. Mátyás, Szentkirályi 61
Andrássy II. Mátyás, Szentkirályi 60, 61
Andrássy Péter, Szentkirályi, 51–54, 60
Andreka Diak → **Zágrai Andréka Deák**
Anglia 164, 171, 330
Angyal Dávid 204
Annafalva → **Hankova**
Antalfi 259
Anton cselebi 178
Antos Jánosné, br. Radák Kata 247
Apafi Mihály, I., erdélyi fejedelem (1661–1690) 84, 85, 194, 203, 204
Apáti Miklós 196, 202
Apor Gábor, báró 284
Apor Zsuzsanna 473, 474
Arany János 360
Aranyos 263
Aranyosegerbegy → **Viișoara**
Aretino, Pietro 174
Arezzo (I) 174
Argentína 342
Árkosi János 141
Árkosi Máté 141
Árva vármegye 54
Asquier, Michel, d' 179, 182
Assisi Szent Ferenc 236
Astouazatur, Ovanes → **Diodato, Johannes**
Asztalos Lajos 243
Aude (F) 378
Auschwitz → **Oświęcimi**
Ausztria 316, 317, 318, 321

B. Nagy Margit 94

B. Szabó János 64, 65, 70, 78

Baán István 411

Babinya György 57

Bach János 365, 367, 368

Baciu (Kisbács, RO) 268

Backer, Anne-Marie de 392, 394

Baczó Mózes 363

Bácska, történelmi tájegység (a mai SRB, HU és HR területén) 345

Bádeni Hermann 167

Bagosy 253

Băile Tușnad (Tusnádfürdő, RO) 236

Bajcsi András 196, 202

Bajcsi Sámuel 194

Bajcsy-Zsilinszky Endre 323

Bajtay Antal 243

Bak Borbála 47

Bakócz Farkas 429

Bakócz István 429

Bakócz Klára 430

Bakócz Miklós 429

Bakócz Tamás, esztergomi érsek (1497–1521) 429, 430

Bakonyi 349

Bakos Josef, Bakos József 239, 241, 245–247, 251–253, 255, 257, 261, 263

Baktalórántháza (Nyírbakta, H) 362

Baky László 324, 335, 336, 340, 349

Balaj (?) 383

Balas János 55

Balassa Ágnes 461, 481, 482

Balassa László, IX. 481

Balassagyarmat (H) 315

Balaton (H) 359, 387

Balatonfűzfő (H) 349

Balatonlelle (H) 333

Balázs Mihály 85

Balázsovits Oszkár 312

Balázs-Piri Gyula 333, 335

Ballarino, velencei követ 65

Balogh András (Andreas) 52–54, 59, 60

Balogh Máté 70, 71, 73, 84, 89

Bálpataki János 132, 133

Bályoki Szénás Péter 119, 121

Banatska Palanka (Palánk, SRB) 329, 336

Bánffy Dénes 64, 65, 93

Bánffy György erdélyi gubernátor (1661–1708) 160

Bánffy Nagymihályi Erzsébet 431

Bánffy Nagymihályi Gábor 431

Bánffyhungad → Huedin

Bányai Samu 245, 251, 253, 257, 258, 261, 262, 263

Baptist Casanova, Johann 177

Barabás Károly 246, 247, 248, 262, 264

Barátos → Brateș

Barca Luca 184

Barcsai Ákos 66, 69, 70, 71, 72, 79, 84, 85, 86, 88, 89, 93

Barcsai Gáspár 93

Barcsay Árpád 348

Bárdi Nándor 279

Bárdossy László, magyar miniszterelnök (1941–1942) 303, 304, 305, 306

Barna András 53

Barra Imre, dr. 249, 250

Bartáné 240

Bartócz Ilona 381, 382, 383

Bartók Béla 370, 390

Bartонiek Géza 361

Bartонiek Ilona (Juliska) 361

Bartosiewicz László 351

Báthori István, erdélyi fejedelem (1571–1586), Lengyelország királya (1576–1586) 53, 80

Báthory Gábor, erdélyi fejedelem (1608–1611)

Báthory Kristóf, erdélyi vajda (1576–1581) 80

Báthory Zsigmond, erdélyi fejedelem (1588–1602) 74

Báthory Zsófia 130, 154

Bato Andras 55

Bato Peter 55

Batthyány Eleonóra 340

Batthyány Ferenc, II. 46

Bayreuth (D) 342

Bebek Ferenc 57

Bebek Jakab 57

Becker, Rudolph Zacharias 213

Beclean (Betlen, RO) 95

Becz Zsófia (Sophia) 51–54, 59, 60

Bécs → Wien

Begyán Gábor 247

Bekes Gáspár 53

Béldi Pál 85

Belfort (F) 384

Belgium 389, 391

Belgrád, Belgrado → Beograd

Bellus Miklos 56

Belus Gyurjk 56

- Belus Simon 57
 Bencző Peter 58
Benda Borbála 461
 Benda Mihály 365
 Benel 241
 Benigni József 239
 Benigni Sámuel 238, 249, 254
Benkő Ferenc 193
 Benyo Lenhart 55
 Beograd (SRB) 65, 167, 169, 171, 172, 186
 Beör Mihál 55
 Beőthy Kálmán 324, 333, 342, 347
Beránné Nemes Éva 322
 Berecz György 56
 Berecz Janko 56
 Beregfy Károly 346
 Berei Elek 248, 250, 258, 259
 Berény → Jászberény
 Beretkey Mihály 53
 Berettyó 86
Berger, Albert 94
 Berlin (D) 194, 342, 343
 Bero Mathe 58
 Bertholle, Jean 399
 Besenyő → Vișoara
Bessenyei József 43
 Beszterce → Bistrița
 Bethlen Elek 197, 198, 203
 Bethlen Farkas 195, 197, 198, 200
Bethlen Farkas 197, 203
 Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629), választott magyar király (1620–1621) 43, 44, 45, 46
Bethlen János 64, 70, 71, 72, 73, 79, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 93, 197, 203
 Bethlen Mihály 200
 Bethlen Miklós, erdélyi kancellár (1691–1704) 194, 197
 Bethlen Miklós, író 84
 Bethlen → Beclean
 Bethlenszentmiklós → Sânmiclăus
 Betlér (Betliar, SK) 51, 54
 Beyle, Marie-Henri 379
 Biasini Sándor 256, 257, 258, 259, 265
 Bihm, Geörgio → Böhm György
 Binder Gusztáv 324
 Biridla Gergel 55
 Biridla Jakab 55
 Biridla Peter 55
 Biro Mozi 249
 Bischofsheim (D) 64
 Bistrița (RO) 93, 94, 95, 97, 102, 108, 111–114, 118, 120, 123, 126, 127, 128, 130, 131, 133, 145, 146, 160, 323
 Bitay Árpád 276
Bitskey István 74
 Blankaart, Steven 194
 Blondin, Antoine 401
 Bocskai István erdélyi fejedelem (1604–1606) 44, 67, 68, 74
Bod Péter 193, 194, 197
 Bodnar György 55
 Bodnar Jakab 55
 Bodon Farkas 53
 Bodor Elek 243
 Boga Alajos 276
Bogdan, Henry 170
 Bohemia → Csehország
 Bojér István 94, 121, 155, 156, 157
 Bologna (I) 44
 Bolya → Buia
 Boór Bálint 363
 Borbély Péter 85
Bordonove, Georges 378
 Borisi, Marc'Antonio 181
 Bornemissza Anna 476
 Bornemissza kisasszony 138
 Boros Anna 247
 Borosjenő → Ineu
 Bors Lázár 248, 263
 Borsec (Borszék, RO) 323
Borsódy Mihály 461
 Borszék → Borsec
 Borza, Alexandru, dr. 275, 276, 287, 288, 289, 293, 294, 298, 304, 305
Bosquet, Alain 386, 397
 Botlo Mihál 55
 Bottin, Sébastien 375
Bozzay Réka 194, 196
 Böhm György 146, 147, 152, 153, 154
 Böhmtyes Fridrich 241, 246
 Bőjtse 263
Bölöny József 315
 Bőr György 54
 Bőr Miklós 55
Braham, Randolph L. 334
Branden, Jos. van den 199
 Brașov (Brassó, RO) 141, 248
 Brassó → Brașov
 Brateș (Barátos, RO) 361
 Bratislava (Pozsony, SK) 64, 66, 164, 171, 273, 280

Brazília 340
 Bregenz (A) 316, 318
 Breslau → Wrocław
 Breszt → Brześć
 Broko Albert 57
 Broko Gregus 57
 Bruchacz István 57
 Brussza (TR) 86
 Brutti Angela 181
 Bruxelles (Brüsszel, B) 173, 366, 384, 390
 Bruxelles → Brüsszel
 Bruyninx, Gerard Hamel 194
 Brześć (PL) 126
Bubics Zsigmond 63
Buchenberger, Reinhardt 168
 București (Bukarest, RO) 280, 283, 284, 285, 286, 289, 297, 298, 305
 Buda → Budapest
 Budapest (H) 88, 165, 168, 169, 172, 173, 174, 177, 178, 182, 183, 279, 281, 282, 284, 285, 295, 296, 300, 301, 303, 305, 309, 317, 322, 323, 324, 327–337, 339, 340, 341, 342, 344–352, 359–364, 366, 368, 375, 380, 381, 382, 386, 395, 397, 398, 400, 402, 403, 405, 431
 Buday Árpád 274
 Buenos Aires (RA) 342
 Buia (Bólya, RO) 484, 485
Bujtás László Zsigmond 196, 199, 202
 Bukarest → București
 Bukurezkul Stephan 128
 Burucoa, Ch. 398
 Butler, báró 362
 Bym, Georgio → Böhm György
 Cadou, René Guy 380
 Calman Lőrincz 56
Campe, Joachim Heinrich 213, 223
 Câmpia Transilvaniei, tájegység (RO) 93, 108
 Candia → Kréta
 Caprara, Alberto 165, 173, 183, 184
 Caprara, Antonio 175
 Caprera (I) 359
 Caraffa, Antonio 203
 Casanova, Johann Baptist 170
 Casparus, Johannes 199
 Catuska Demien 56
 Catuska Peter 56
 Cayrol, Jean 369
 Ceh Ferenc 243
 Celldömök (H) 364

Cerova (Korlátkő, SK) 351
 Cesarka Ves (Császárvár, HR) 429
 Ceuta (E) 330
 Charaire, Georges 398
 Charaire, Véronique 398
 Chaulot, Paul 397, 399, 400
 Chavanne 252
 Chesznik Gal 57
 Chesznik György 57
 Chindspersg → Kindsberg, Johann Christoph von
 Chmielnicki, Bogdan kozák hetman (1648–1657) 77
 Churchill, Sir Winston Leonard Spencer, brit miniszterelnök (1940–1945, 1951–1955) 317
 Čierna Lehota (Feketelehota, Lehota, Szabados, SK) 58
 Čierna Lehota → Feketelehota
 Cinkota → Budapest
 Claudiopoli → Kolozsvár
 Cleronome, Giorgio 184
 Cleronome, Pantaleone 169
 Cleveland (USA) 311
 Cluj Napoca (Kolozsvár, RO) 80, 84, 111, 141, 197, 235, 236, 237, 238, 243, 249, 268, 273, 280, 283, 286, 289, 292, 293, 296, 297, 301, 302, 303, 304, 316, 359–364
 Cluj-Mănăstur (Kolozsmonostor, RO) 79
 Cocteau, Jean 369
 Coljer, Jacobus 178
 Comana de Jos (RO) 311
 Coroianmartin (RO) 135, 141, 147, 148, 149
 Cosimo, III. (Medici) toszkán nagyherceg 178
 Coza (RO) 93
 Craanen, Theodor 194, 195, 199, 201
 Crăiești (Mezőkirályfalva, RO) 130
 Craiova (RO) 88
 Cristan Andras 55
 Cristan György 55
 Criuac Marton 57
 Cuaznik Antal 56
 Cuaznik Janos 56
 Czangar Demien 56
 Czangar Jakab 57
 Czanghar Mathe 56
 Czapó György 55
 Czászár András 52–54, 59, 60

Czaszar György 60
 Czele Lőrinc alias Vamos 55
 Czellav Kuzma 55
 Czigány József 332
 Czilga Maczko 56
 Czink Pál 251, 254, 258, 259
 Czobor Erzsébet 430
Czuczor Gergely 55
 Czuvarter Janos 57
Csallóköz → Žitný ostrov
Csanak Dóra 211
 Császárvár → Cesarka Ves
 Csehország 171
 Csenger (H) 334
Cserey Zoltán 236
 Csergő Endre 345
 Csernus Ákos 372, 373
 Csetnek → Štítňik
 Csicsery-Rónay István 390, 391, 397
 Csiger (H) 67
 Csiki József 249
 Csíksomlyó → Șumuleu Ciuc
 Csíkszentkirály → Sâncrâieni
 Csíkszentmárton → Sânmartin
 Csíkszereda → Miercurea Ciuc
 Csíkszereda → Miercurea Ciuc
 Csíktusnád (?) 236
 Csiszár Dezső, vitéz 310, 311, 312
Csizmadia László 474, 475, 476
 Csomay Miklós 346
 Csorba Győző 367, 384
 Csulai György 79
Dachau (D) 253
Daix, Pierre 386
 Dane, Rudolph 164, 165
 Danilovics Pál 301, 303
 Darányi Kálmán miniszterelnök (1936–1938) 284
 Dári-tó (?) 134
 Daurat, Luce → Feuillade, Lucien
 Dávid Mihály 286, 287, 289, 304, 305
 Deák István 239, 251
 Debrecen (H) 235, 398
 Debreczeni Tamás 138
 Dej (Dés, RO) 104, 114, 115, 116, 124, 199, 359
 Demeter Lőrincz 57
Déry Tibor 366, 394
 Dés → Dej
 Désakna → Ocna Dejului
 Descartes, René 194, 199

Dési Márton 198, 204
Détshy Mihály 94, 103
 Deva (Déva, RO) 70, 145, 146, 327
 Déva → Deva
Dézsi Lajos 85, 193, 197, 198
 Diczi Sári 262
 Dietz Károly, dr. 324
 Diodato, Elias 164
 Diodato, Jakob 164, 172, 173
 Diodato, Johannes 164, 165, 166, 168, 170, 186, 188
 Dionisii Bánffy → Bánfi Dénes
 Ditrói Mór 246
 Dnyeszter (RUS) 77
 Dobolyi István 71
 Dobossy László 365
 Dobrá Voda (Jókő, SK) 431
 Doczj Pal 54
 Dohna (D) 64, 67
 Doko Tamas 55
Dominkovits Péter 43, 64, 74
Domokos József 340
 Donáth György, dr. 330
 Donáth Sándor 242, 246
 Drăganu, Nicolae 276
 Dragomir, Silviu 276
 Draperis, Giorgio 184
 Draskovits János 430
Draveczky Balázs 470, 476, 483, 486
 Drezda (D) 342
 Drinápoly → Edirne
 Drost Fedor 58
 Dubrovnik (Raguza, HR) 163
Dugonics András 224
 Duna 317, 336
 Dunaföldvár (H) 85
 Dunai Mathe 57
 Dunántúl, tájegység (H) 74, 323, 326, 345,
Dzsingisz kán 373
Eberau (A) 429
Eckhardt, Alexandre 401
 Ecsed → Nagyecsed
 Edirne (TR) 72, 85, 86, 175, 180, 185
 Egbell → Gbely
 Egervár (H) 46
 Egressy 385
Egyed Ákos 272
 Eisensehr (?) 316
 Eisenstadt (Kismarton, A) 45, 63
 Elek Istvan 54

Elek Lukacz 55
 Elek Marton 55
 Emmanuel, Pierre 369, 392, 397
 Endre László 340
 Eötvös József, báró 357
 Eötvös Lóránd, báró 357
 Ér (folyó, RO) 86
 Erdély 53, 93, 160, 195, 196, 197, 201, 203, 204, 237, 243, 272, 275, 276, 280, 282, 293, 300, 301, 317, 323, 327, 329, 358
 Erdélyi Fejedelemség 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 72, 74–83, 86, 87, 276
 Erdődy Ádám 431
 Erdődy Anna 429
 Erdődy Gábor 430
 Erdődy György 430
 Erdődy György, II. 430, 431, 432
 Erdődy Imre 430
 Erdődy Klára 429
 Erdődy Kristóf 430
 Erdődy Margit 429
 Erdődy Miklós 430
 Erdődy Péter 429
 Erdődy Péter, II. 429
 Erdődy Péter, III. 429
 Erdődy Tamás, I. 429, 430, 431
 Erdődy Zsigmond 430
 Erdődy Zsuzsanna 430
 Erőli Sándor 258
 Erquy (F) 374
 Érsekújvár → Nové Zámky
 Eschbacher János 268
 Espagne → Spanyolország
 Este, Rinaldo d' 173
 Esteri Ferdinánd Károly József 143
 Esterházy Kálmán 296
 Esterházy László 63, 430
 Esterházy Miklós 63
 Esterházy Pál nádor (1681–1713) 63, 70, 74, 84
 Estoril (P) 315
 Eszék → Osijek
 Esztergom (H) 363
 Ettfel Georgi 126
 Fabian Peter 56
 Făgăraș (Fogarás, RO) 99, 100, 111, 112, 119, 120, 141
Fallenbüchl Zoltán 43, 431
 Fântânița (Mezőköbölktút, RO) 107, 108, 148

Faradik Mathe 56
 Farády Jenő 361
 Faragho Gábor 330, 332, 333, 335, 336
 Farkas Demien 60
 Farkas Ferenc 341
 Farkas Miklós 362
 Fayoum (ET) 385
 Fazakas Erzsébet 359
 Fazekas Peter 57
Fehér Katalin 211
 Feir Jakab 55
 Féja Géza 363
 Fejér György 213
 Fejér Márton 246
 Fekete György 236
 Fekete György, nemes, nagyványi 311
 Fekete Lajos 257
 Feketehalmy-Czeidner Ferenc 345, 352
 Feketelehota → Čierna Lehota
 Fekete-tenger 77
 Felső-Magyarország 65, 203, 204
 Felsősjó → Vyšná Slaná
 Fenyvesy László 341
 Ferdinánd, II. (Habsburg), magyar király (1618–1637), német-római császár (1619–1637), cseh király (1617–1619, 1620–1637) 43, 44, 46
 Ferdinánd, III. (Habsburg), magyar király (1637–1657), német-római császár (1637–1657) 75, 171, 179
 Ferdinánd, IV. (Habsburg), magyar király (1646–1654) 164
 Ferdinánd, V. (Habsburg), magyar király (1835–1848), osztrák császár (1835–1848) 243
 Ferenc József, I. (Habsburg), magyar király (1848–1916), osztrák császár (1848–1916) 273, 275, 328, 360
 Ferencz Mihál 54
 Ferencz Mihok 57
 Ferenczi László 324, 347
 Ferrara (I) 170
 Festetics György 211, 212, 213, 214, 226
 Festetics László 211, 212, 228
 Feuillade, Lucien 392, 397
 Filker Elek 268
 Filker Ferenc 239, 240, 241, 245–247, 249, 251–255, 257, 258, 261, 262, 266
 Filtsch János 243
 Finta József 324, 339, 347,
 Firenze (I) 178

Fiume → Rijeka
Fleury, Claude 223
 Flórián Antal 242–246, 254, 256, 257, 262, 263
 Fogaras → Făgăraș
Fogarasi János 55
 Fogarassy Mihály 254
 Follain, Jean 388
 Folyovics József 245, 246, 256, 258
Font Zsuzsa 194, 202
 Forgách Ferenc (Franciscus) 51–53
 Forgács Zsigmondné 156
 Forgon Péter (Petrus), Mihályfalvi (Mihályfalusi), 52, 53, 59, 60
 Foscari di Renier, Pietro 181
 Földes István 268
 Földi Mihály 363
 Franciaország 164, 169, 171, 173, 182, 310, 318, 366, 389, 391
 Franeke (NL) 194
 Frankfurt (D) 164, 176
 Frankfurt am Main (D) 64, 65, 171
 Frankfurt an der Oder (D) 195, 200
Frederiks, J. G. 199
 Frénaud, André 369, 397
 Fridvalszky Erzsébet 311
 Frigyes Vilmos, I. (Hohenzollern) brandenburgi választófejedelem (1640–1688) 195
 Frölich Frigyes 242, 243, 245, 259, 264
 Fugger Mária 430
 Fundáló Mátyás Mester 94, 102, 103
 Fülei István 242, 250, 252
Füeder Balázs 461, 481, 482
Gaal György 247
Gaber, Stéphan 170
Gábor Csilla 85
 Gadjacs → Hadziacz
 Gaillmard, Gaston 373, 377
 Gajdos Antal 56
Gál István 243
 Gál József 236
 Galanta (Galánta, SK) 328, 329, 332, 335, 336
 Galilei, Galileo 379
 Galko Imrik 57
 Gáll István 251
 Gáll János 241, 244, 262, 264, 267
 Gáll Lajos 267
 Galla Ferenc 411
 Gallo Balint 57

Gara László 365, 366, 367–371, 376, 378, 379, 385, 387–392, 394, 397, 401
 Garampi, Giuseppe 412
 Garibaldi, Giuseppe olasz szabadságharcos 359
 Gaudi András 126
 Gauguin, Eugène Henri Paul 398
 Gazda Gyurik 56
 Gazda Mihál 56
 Gbely (Egbell, SK) 334
 Gebe György 54
Gebei Sándor 77
 Gechi Márton 52, 53
 Gecz Balint 55
 Gecz Gaspar 55
 Gecz Istvan 55
 Gecz Janos 55
 Geczi (Geczj) Márton (Martinus) 52, 53, 60, 61
 Gellert, Christian Fürchtegott 213
 Gemer (Sajógömör, SK) 59
 Geoagiu (Algyógy, RO) 106
George, Bernard 386
 Gerardo Sagredo 371
 Geréb Mátyás 103
 Gereblyés László 377, 378, 379, 380, 381
Gergely Samu 93
 Geszt (H) 361
 Gevni Janos 57
 Gherla (Szamosújvár, RO) 95, 104, 144, 149, 411
 Ghibu, Onosifor 275
 Ghica, Gheorghe moldvai vajda 76, 77, 86
 Gide, André 373, 377
 Gilău (Gyalu, RO) 95, 124, 146, 151
 Giráj, Mehmed IV. krími-tatár kán (1654–1666) 86
 Glazur Janko 56
Glück Jenő 236, 237
 Gmunden (A) 347
 Gočovo → Gócs
 Gócs (Göch, ma Gočovo, SK) 57
 Goethe, Johann Wolfgang von 369
 Gojdu, Manuil 279, 285, 297, 301
 Gombárd Mihály 257
 Gonzaga, Hannibal, Fürst 65, 66, 171
 Gori (GE) 317
Gosztonyi Péter 352
 Gothart Andreas 60
 Gothart István (Stephanus) 53

Gozsdu Manó → Gojdu, Manuil
 Göch → Gócs
 Göcs Pál 77
 Gödöllő (H) 309
 Gömörrákos → Rákoš
 Görgény → Gurghiu
 Görgényszentimre → Gurghiu
 Görgey György 52, 53
 Görgey Vince 346
 Görögország 402, 474
 Grama Tódor 128
 Graz (A) 63, 317
 Grego György 57
 Greiffenklau von Vollrats, Alexander 164
 Grillo, Giovanni Antonio 181
 Grondski Sámuel 197
 Groningen (NL) 388
 Großpetersdorf (A) 315
 Grünwald, Matthias 384
 Grünwald Mór 263, 266
 Guary Miklós 46
 Guillevic, Eugène 367, 392, 399
Gundel Károly 461, 466, 476, 479, 480
 Gurghiu (Görgény, Görgényszentimre, RO) 95, 109, 116, 117, 123, 124, 146
 Gutman 249, 250, 258
Gyalu → Gilău
 Gyárfás Miklós 237, 248
 Gyergyai Albert 366
 Gyergyai Ferenc 250
 Gyergyai Ferencné 250
 Gyergyainő 251, 253, 254
 Győr (H) 168, 186, 194, 345, 352
György Béla 273, 278
 Gyula (H) 85
 Gyulafehérvár → Alba Iulia
Gyulai Éva 84
 Gyulai Ferenc 71, 72, 84
Haála Róbert, dr. 323
 Habina, püspök 363
 Habsburg Birodalom 67, 163, 165
 Haczko Janos 54
 Hadrianopolis → Edirne
 Hadziacz (Gadjacs, UA) 77
 Hain Péter 253
 Hajmáskér (H) 327
 Hajnásckőy László 339, 347
 Hajós János 242, 243, 251, 255
 Halasz Mattyas 57
 Halaz Andras 57
 Haleb (SYR) 169

Haller Gábor 70, 71, 72, 85, 87, 93
 Haller István 96
 Hamros Istvan 56
 Hamros Janos 55
 Hankova (Annafalva, Hankoua, ma Hanková, SK) 58
 Hankovzki Andras 57
 Hannesz Bartok 55
 Hannesz Demien 56
 Hannesz Jakab 57
 Hannetz Simon 56
 Hannez Andras 56
Haraszti György 321, 352
 Harrach Mária Eleonóra 430
 Harsányi István 357
 Hárszpaták, Háspatak, Házpatak (Krasznahorkaváralja határában) 54
 Hasszenmüller 263
 Hatuanzki Jakab 54
 Hatuanzki Tamas 56
Hausner Gábor 63
 Havasalföld (ma RO része) 77, 88, 165, 171
 Havrillo Istvan 55
 Haynald Lajos 237, 239, 241–244, 249, 250, 254
 Hedegűs Thamas veje, Istvan 55
 Hegedűs Balas 55
 Hegedűs Györgyöt 56
 Hegedűs Simon 57
 Hegedűs Thamas 55
 Hegedűs Thamas veje Fedőr 55
 Hegyalja, tájegység (HU) 55
 Heidegger, Johann Heinrich 193, 194, 195, 199
 Heine, Heinrich 367, 368
 Heltai Gáspár 80
 Henckó (Henkovce, SK) 56
 Hencze Béla, dr. 364
 Henczman Jakab 55
 Henkovce → Henckó
 Hennyey Gusztáv, vitéz 316
 Herepei János 276
 Herko Antal 57
 Herko Gal 57
 Herko Marton 57
 Herman Jakab 55
 Herschkovics Jakab 248, 250
 Hertelendy Ambrus 46
 Hídvégi Mikó Imre, gróf 255
 Himmelstein Mór 246–248, 250, 251–254, 257, 263, 264, 265, 266, 267

- Hincz György 262
Hippokratész 193
Hirschfeld József 238
Hirschfeld Sándor 261
Hirser Bálint (Valentinus) 52, 59
Hitler, Adolf 317, 328
Hlauach Lenhart 57
Hlauacz Istuan 57
Hlauacz Lenart 57
Hlauacz Peter 57
Hlup Balint 56
Hlup Mathe 56
Hódosy Pál 331, 337, 339, 347, 350
Hoffmann von Ankerskron, Peter Franz 169, 175, 185
Hoffmann, Rudolph 194
Hollandia 164, 171, 194, 195, 196, 200, 203, 388
Hollós Ervin 322
Holokj Pal 58
Holovar György 58
Homoki Aladár 312
Homonnai Drugeth György 67
Homonnay Márton 342, 351
Horn Ildikó 78, 86
Hornyák Mária 211
Horthy Miklós 315
Horthy Miklós, vitéz nagybányai, Magyarország kormányzója (1920. márc. 1–1944. okt. 16.) 315, 316, 317, 318, 321, 323, 327, 328, 330, 335, 337, 350, 352
Horuat György 57
Horuat Istuan 57
Horuat Mathe 56
Horváth Ádám 213
Horváth Ádám, Pálóczi 223
Horváth Dezső 479
Horváth József 318
Horvátország 429, 430
Hory András 295, 296
Hostie (Keresztúr, SK) 431
Hubai László 315
Hubaj János (Joannes) 53
Hubay Miklós 401
Hudi Thamas 56
Huedin (Bánffyahunyad, RO) 334
Hugo, Victor 380
Humeau, Edmund 399
Hunyor György 156
Huszár Cristoph 57
Huszár Mátyás 130
Hutter Sámuel 251, 258, 266
Hutter Sámuelné 251, 253
Ibrahim pasa 204
Ibrahim pasa, Arnavut Uzun, budai pasa 169
Iernut (Radnót, RO) 71, 95
Ika → Illyés Mária
Ila Bálint 51, 53–58, 62
Ilieni (Illyefalva, RO) 361
Illes, Olah 56
Ilva → Nagylva
Ilva Mare (Nagylva, RO) 127, 128
Illyefalva → Ilieni
Illyés Bálint 400
Illyés Gyula 365–372, 374, 376–405
Illyés Gyuláné → Kozmutza Flóra
Illyés Mária 365, 366, 371–376, 378, 380–383, 385, 389
Ineu (Borosjenő, RO) 65, 67, 69, 70, 75, 78, 79, 83
Innsbruck (A) 383
Ip (RO) 330
Ipolt Erhard 57
Ipp → Ip
Iraklion (GR) 171
Irán 167
İstanbul (TR) 65, 164, 165, 168, 169, 170, 171, 175, 177–183, 184, 185
Istvánfi Pál 252
Isztria (félsziget, HR és SLO területén) 181
Itália 171, 359
Iuan György 57
Iványi Emma 63
Izabella, (Jagelló) királyné, erdélyi kormányzó (1556–1559) 360
Izmir (TR) 178
Jablonski, Daniel Ernst 200
Jacob, Max 388
Jád → Livezile
Jakab Antal 357
Jakab György 57
Jakabfi József 235
Jákó Zsigmond 84
Jankovich Ferenc 365
Jankovics József 51, 193, 197, 198, 200
János, III. (Sobieski), lengyel király (1674–1696) 175
Jánosd (H) 67
Janosik Mathe 56

Janus Pannonius 365
 Jaross Andor 335, 340
 Jászberény (H) 310, 312
 Jászka (?) 431
 Jauer György 57
 Jávor Pál 348
 Jelen Pál 265, 267
 Jeremija cselebi Kömürdzsiján 177
 Jeruzsálem (IL) 178
 Jókő → Dobrá Voda
 Jokus Balint 56
 Jólész → Jovice
 Jósika János, báró 274, 275, 278, 284–286, 288, 294, 296, 297, 299, 303–305
 Jouve, Pierre-Jean 369
 Jovice (Jólész, SK) 55
József Álmos 236
 Józsa Tivadar 384
 József Attila 358, 365, 366, 367, 371, 377, 378, 380, 381
 Juan Gyurko 55
 Jugoszlávia 345, 352
Juhász Gyula 315
Juhász István 276
 Jutas → Veszprém
K. Lengyel Zsolt 316
 K. Mátyus István 466
 Kádár Gyula 321
 Kádár István, Nt. 235, 242
 Káldy Ambrus 46
 Káli, dr. népegyszász 323
Kállay Gyula 340
Kállay Miklós 253
 Kállay Miklós, nagykállói, dr. miniszterelnök (1942. márc. 10–1944. márc. 22.) 253
 Kálló → Nagykálló
 Kalmár János 411
 Kancir Gergel 55
 Kanizsa → Nagykanizsa
Kántor Lajos 273–279, 284
 Kántor Lajos, dr. 271, 276, 277, 284, 286, 297, 302
 Kánya Kálmán 289, 303, 305
 Kapusta Balint 56
 Kapuvár (H) 346
 Kapuzta Janko 56
 Károly Gáspár 203
 Károly Lipót, V. (Lotharingiai) 170
 Károly, V. (Habsburg) német-római császár (1519–1556) 174

Károlyfehérvár → Gyulafehérvár
 Károlyi Gyula, gróf miniszterelnök (1931–1932) 284, 285, 362
Karsai Elek 322, 350
 Karvázy József 252
 Kassa (Košice, SK) 54
 Kassa → Košice
 Katuska Gal 56
 Kávási Ferenc 147
 Keczer Sándor 431
 Kecskemét (H) 332
 Kedves István 235, 238, 245, 256, 257, 259, 260, 264
Kelemen Lajos 281, 288, 300, 301, 306
 Kelemen, VII. pápa (1523–1534) 174
 Kematen (?) 318
 Kéménd (H) 46
 Kemény János 70, 84–86
 Kemény János, erdélyi fejedelem 93
 Kemény Sámuel, gróf 243
 Keménynagyszőlös → Seleuş
 Kenderes (H) 315, 318
 Kenesey, püspök 363
 Képes Géza 372, 404
Kerekes Dóra 165, 166, 169, 170, 172, 179, 182–185
 Kerelószentpál → Sînpaul
 Kerestinec (HR) 431
 Kertész Imre 335
 Keső András 55
 Keső György 55
 Keszthely (H) 212, 328
 Kézdiszentlélek → Sânzieni
 Kézdivásárhely → Târgu Secuiesc
 Khuen-Héderváry Sándor, gróf 284
 Kindsberg, Johann Christoph von 169, 171, 175, 177, 185, 186
 Kinisi Ambrus 55
 Kinysi Gergel 54
 Kiral István 55
 Kiral Pal 55
Király Erzsébet 462–467, 471, 472, 477
 Király Imre 55
 Királyfalva → Mezőkirályfalva
 Kis Samu 240, 245
 Kis-Ázsia 474
 Kisbács → Baciú
 Kisfaludy Balázs 43, 45
 Kiskomárom (ma Zalakomár, H) 53
 Kismarton → Eisenstadt
 Kiss Barta 56

Kiss Erika 461
 Kiss Ernő, altábornagy 311
 Kiss János, altábornagy 340, 343, 344
 Kiss Jenő 334
 Kiss Mihál 55
Kiss Sándor 340
 Kissolyos → Şoimuşu Mic
 Kissolyos → Şoimuşu Mic
 Kistapolcsány → Topoľčianky
 Kistarcsa (H) 252
 Kisveszverés → Malá Poloma
Klaniczay Tibor 66, 68
 Klausch Janos 268
 Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatás-
 ügyi miniszter (1922–1931) 282, 411,
 413, 432
 Klement Gregus 57
 Klenik Marton 58
 Kliment Palko 57
 Klimó Balint 57
 Klimó Gyurjk 56
 Klimó Janos 57
 Klinko Balint 55
 Klobusiczki András 156
 Knezik alias Frantz Istvan 56
 Knezik György alias Frantz Andras 56
 Knokke (B) 384
 Kobulan Timko 55
 Kocholik Antal 56
 Kocholik Stephan 56
 Koczo Balas 55
 Koczo Thamas 55
 Kocsárd Emánuel 346
 Kodály Zoltán 370
 Kofler 263, 264
 Kohar Peter 57
 Kolchar Mathe 56
 Kolcsar Mattyas 54
 Kollatovics György 93
 Kollonich Lipót 163
 Kolosvári István 194, 203
Kolosvári Sándor 60
 Kolozsmonostor → Cluj-Mănăştur
 Kolozsnagyida → Viile Tecii
 Kolozsvár → Cluj Napoca
 Koltai András 432
Koltay Jenő 309
 Komenský, Jan Amos 156
 Komlós Tibor 366
 Koncz István 236, 264
Koncz József 71, 194

Konstantinápoly → İstanbul
 Korlátkő → Cerova
 Kóródszentmárton → Coroisânmartin
Kosáry Domokos 211
 Košice (Kassa, SK) 43, 69, 76, 83, 322,
 330
 Kosko György 57
 Kosko Janos 57
 Kosko Lazlo 57
 Kosko Mathe 57
 Kossuth Lajos politikus, államférfi, Ma-
 gyarország kormányzója (1849) 359
 Kouach András (Andreas) 52–55, 59, 60
 Kouach Benkő 56
 Kouach Lőrincz 58
 Kouach Menyhart 56
 Kouach Menyhart 57
 Kouach Pal 55
 Kouachi Balint 57
 Kouaczi Thamas 58
 Kovach Andras 60
 Kovach Imre 60
 Kovach Urban alias Elek 54
 Kovács Antal 242
 Kovács Bálint 411
 Kovács Dezső 360
 Kovács Ferenc 240, 262
 Kovács Ferencné 257
 Kovács Péter 412, 413
Kovács Sándor Iván 462, 475, 476, 478
Kovács Zoltán 322, 325, 352
 Kovács Zsolt 94, 109
 Kozák Ede (Eduard) 239, 242, 244, 248,
 255, 265, 266
 Kozár Elemér 330
 Kozmatelke → Cozma
 Kozmutza Flóra 366, 368, 372, 380, 383,
 384, 385, 387, 401, 402, 404
 Köbölkút → Mezőköbölkút
 Kőműves János 121, 124
 Kőműves Simon 121, 124
 Körmend (H) 46
 Körösszegi Borbély András 85
 Kőszeg (H) 347
Kőszeghy Péter 51
Kővágó József 340
 Kővár (?) 95
 Kövér Gábor 64–68, 73, 74, 77, 83
Köves József 163
 Krásna Hôrka (Krasznahorka, SK) 51–54,
 61

Krásnohorská Dlhá Lúka (Hoszureth, Krasznahorka-Hosszúrét, SK) 55
 Krásnohorské Podhradie (Krasznahorkaváralja, SK) 54
 Krasznahorka → Krásna Hôrka
 Krasznahorka-Hosszúrét → Krásnohorská Dlhá Lúka
 Krasznahorkaváralja → Krásnohorské Podhradie
 Krauoni Istvan 57
Kraus, Georg 64, 76, 86, 93
Kreiser, Klaus 46
 Kréta (GR) sziget 171, 180
 Krischner Frigyes 248
 Kristóffy József 295, 296, 301, 302
 Kúdar Lajos 339, 349, 351
Kulin Borbála 365, 366, 367, 369, 370, 394
 Kultsár István 211, 213
 Kun Janos 55
 Kun Mathe 54
 Kuniz, Georg Christoph von 175, 183, 184
 Kupecz Lőrincz 56
 Kupecz Mihál 56
 Kupetz György 56
 Kusnyer Mathe 57
 Kutassy László 348
 Kuthy László 339
 Kutyai György 55
 Kutyai Miklos 55
 Kuzma Antal 57
 Küküllő → Tárna
 Kús Pal 55
 Kyro, Johannes Gipropli 186
 L'Anselme, Jean 399
 L'Étang-la-ville (F) 368, 370, 372, 374, 375, 377–391, 393–395, 399, 402–405
 Lackó Miklós 348
 Lácza János 94, 96, 98, 100–103, 107–110, 111, 114–119
 Laczko Andras 55
 Laczko Marton 55
 Laczko Mihál 55
 Ládai Tódor 240, 241, 242, 244, 246, 263
 Ladányi Gedeon 238, 256, 257
Ladányi Sándor 194, 196
 Láday István 297, 321–329, 332, 334, 337, 338, 343, 344
 Laet, Johannes de 200
Laet, Johannes de 200

Lahovary 281
 Lajos, II. (Jagelló), magyar és cseh király (1516–1526) 429
 Lajoskomárom (H) 331
Lakatos Géza 315, 316
 Lakatos Géza, vitéz lófő csíkszentsimoni, Magyarország miniszterelnöke (1944) 329, 352
 Lakatos Janos 56
Lakatos Vince 211
Lakó Elemér 475, 476, 477
 Lampert István 46
 Lamuel, a bibliai Massza királya 203
 Lang Thamas 58
 Langsfeld 347
 László Gábor 247
 László János 246, 261
 Lát János 260
 Látrány (H) 359
 Lauterach (A) 316
 Lázár Sándor 241, 245, 261
 Lázár Vaszília 127, 128
 Le Haye, Jean de la, seigneur de Vantelet 180
 Lebl → Löbl, Hesch
 Lebli Károly 239, 242
 Lehota → Feketelehota
 Leibniz, Gottfried Wilhelm 194
 Leiden (NL) 194, 195
 Lekenczei Kondor István 102
 Lendava (Lendva, SLO) 73
 Lengyel Mihál 55
 Lengyel Balázs 382
 Lengyel Béla, vitéz ebesfalvi, altábornagy 317, 318
 Lengyelország 74, 77, 126, 156, 165, 169, 171, 178, 187, 402
 Leó, X. pápa (1513–1521) 174
Leopardi, Giacomo 384
 Lestak György 56
 Lestak Mathe 56
 Levoča (Lőcse, SK) 51
 Lévý Joseff 268
 Libanon 169
 Liège (B) 310
 Lindicz Andras 58
 Linz (A) 167, 175, 179, 183, 342
 Lipót, I. (Habsburg) magyar és cseh király (1657–1705), német-római császár (1657–1705) 53, 64, 65, 66, 68, 74, 163, 169, 170, 173, 175, 176, 183

Lipova (Lippa, RO) 75
 Lipovec (SK) 431
 Lippa → Lipova
 Lippay György esztergomi érsek (1642–1666) 66
 Lipták Gábor 365
 Lipták Gábor 396
 Liptak Jakab 58
 Lisko Balas 58
 Lisko Urban 58
 Littomericzky Oszkár 324, 329, 336
 Livezile (Jád, RO) 103
 Livorno (I) 178
 Lobkowitz, Wenzel Eusebius 64, 66
 Lobminger, Johannes 176
 Locke, John 213
 Loire, folyó (F) 380
 London (GB) 174, 315, 330, 372, 381, 382
 Lorántffy Zsuzsanna 67, 72, 82, 93, 94, 101, 108, 112, 114, 134, 135, 141, 142, 144–146, 149–152, 154
 Los Altos (USA) 340
 Los Angeles (USA) 342
 Lothár László 404
 Lotz Károly 280, 281
 Löbl, Hesch 168, 169
 Lőcse → Levoča
 Lönhard Ferencz → Lönhart Ferenc
 Lönhart Ferenc 254, 264, 265
 Lőrincz Balas 55
 Lőrincz József 241, 244, 246, 248, 251, 254–256, 259, 260, 263
Ludoviká Zuzana 44
 Lugoj (Lugos, RO) 340
 Lugos → Lugoj
 Lukacz Boldisar 55
 Lukácsy Kristóf 411
Lukínich Imre 197, 198
 Lund (S) 329
 Lunga (Nyújtód, RO) 248
 Lure (F) 384
 Lutza Balas 54
 Lüttich (B) 310
 Maastricht (NL) 310
 Maczko Antal 57
 Maczko Benedek 57
 Mád (H) 431
 Madách Imre 362
Madách Imre 365, 366, 368, 378, 379, 386, 396
 Madach Janos 56

Madarász Viktor 280
 Magyaray Antal 280, 281, 283–287, 289
 Magyaray Zoltán, dr. 282
 Magyarország 44, 63, 65, 67, 68, 69, 74, 81, 82, 155, 156, 167, 201, 222, 226, 228, 275, 279, 289, 290, 291, 309, 315, 317, 321, 325, 327, 328, 329, 332, 333, 338, 340, 345, 348, 352, 358, 363, 365, 366, 367, 370, 382, 383, 389, 390, 431
 Majoros János 316, 317
 Makay Miklós 340
Makkai László 94, 96, 98, 102, 121
 Makodi József 245, 246, 247
 Makovica (vár) → Zborov
 Malá Poloma (Kisveszverés, SK) 56
 Malonyai László 351
 Malraux, André 393
 Mamucca della Torre, Marc'Antonio 170, 181
 Manic (Mányik, RO) 128
 Mannó Antal 268
 Mannsberg Sándor, báró 298
 Manoll, Michel 372, 399
Mantran, Robert 163
 Mányik → Manic
 Marcus Aurelius, római császár (161–180) 393
 Margit Terézia, (Habsburg), német-római császárné (1666–1673) 163
 Mariaschutz (A) 347
Marissel, André 375, 376
 Márk Lajos 281
 Markóczy János 341
 Markovics István 251
Márkus Dezső 60, 62
 Markuška (Márkuska, SK) 58
 Markuska → Markuška
 Maro Ferencz 258, 262
 Marokkó 395, 400
 Marossolymos → Şoimuş
 Marosvásárhely → Târgu Mureş
 Marseille (F) 182
 Marsigli Luigi Fernando, gróf 184, 185
 Martin István 56
 Martonháza → Ochtina
 Masson, Loys 369
 Mastai-Ferretti, Giovanni Maria, gróf → Piusz, IX.
 Matei (RO) 137
Máthé Ákos 483

Mátyás, II. (Habsburg) magyar király (1608–1619), német-római császár (1612–1619) 44
 Mauksch Tóbiás 249
 Mauthausen (A) 346, 348, 353
 Medgyes → Mediaş
 Mediaş (Medgyes, RO) 64, 144, 146
 Medici, Giuglio, de' 174
Mednyánszky Dénes 64, 66, 67
 Mednyánszky Jónás 64, 67, 69
 Medvés Mihály 262
 Mehmed pasa, Köprülü, nagyvezír (1656–1661) 71, 76, 171
 Mehmed, IV., oszmán szultán (1648–1687) 163
Meienberger, Peter 179, 182
 Meninski → Mesgnien de Meninski, François
 Menotte, Jean-Marc 399
 Mentus, Janos 57
 Menyhárd Gergely 257
Merényi Lajos 63
 Mesgnien de Meninski, François 165–170, 172–178, 180, 182–187
 Meszaros Benedek 55
 Meszaros Marton 57
 Meszesi (Meszessi) Ferenc (Franciscus) 52, 53, 59
 Metrovnik Marton 57
 Mezőkirályfalva → Crăieşti
 Mezőköbölktűt → Fântâniţa
 Mezőörményes → Urmeniş
 Mezőség → Câmpia Transilvaniei
 Mezőszilvás → Silvaşu de Câmpie
 Mezőzombor (H) 431
 Miami (USA) 334
 Miatlev, Adrien 385
 Michalovce (Nagymihály, SK) 431
 Miercurea Ciuc (Csíkszereda, RO) 235
 Mihalko Gregus 57
 Mihalko Istvan 57
 Mihalko Matyas 57
 Mihály, I., román király (1927. júl. 20–1930. jún. 8.; 1940. szept. 6–1947. dec. 30.) 317
 Mikes Mihály kancellár 64, 65, 78
 Miklós Gyárfás 251, 252, 263, 267, 268
 Miklos Janos 54
Miklós Ödön 193
Mikó Árpád 44
 Mikó Imre, gróf 238, 272, 286, 288, 292

Miksa, I. (Habsburg), mexikói császár (1864–1867) 243
 Mikulich Tibor 344
 Mille János 359
 Mille Mária 359
Miller, Johann P. 222
 Millo → Milosz
Millot, Calude François 222
 Milosz (GR), görög sziget 180
 Mircea cel Bătrân craiovai bán (1397–1418) 88
 Miskolczi Miklós 51, 60, 61
 Mitcsányiné Granya 364
 Modena (I) 167
 Mogyorósd → Őrimgyőrósd
 Mohács (H) 69, 429
 Moko Ferenc 54
 Mokó György 54
 Moko Janos 54
 Moko Marton 54–55
 Moldova 128
 Moldovai Köztársaság 76, 77
 Moldva 165
 Molnar Adam 55
 Molnár Antal 411
 Molnar Balint 55
 Molnar Benedek 55
Molnár János 224
Monok István 198
 Monostorpályi (H) 329
 Monoszló (H) 429
 Montecuccoli, Raimondo, gróf (1609–1680) 167
 Montségur (F) 378
 Monyk → Mányik
 Monyorókerék → Eberau
Mora, Edith 386
Mordovin Maxim 93
 Moricz Miklós (Nicolaus) 53
 Móricz Zsigmond 365, 366, 396, 397
 Morvaország (CZ) 74
 Mósa József 243
 Mosonyi Géza 323
 Moszkva (RUS) 332
 Moszkvai Nagyfejedelemség 177
 Mukacseve/Mukacheve (Munkács, UA) 151
 Munkács → Mukacseve/Mukacheve
 Munkácsy Mihály 280, 281
Murádin Jenő 281
 Muráň (Murány vára, SK) 51

Murány vára → Muráň
Musnai László 196
 Musztafa pasa (1634/35–1683), Kara, nagy-
 vezír 70
 München (D) 316, 337, 382
 Nádasdy Ferenc 64, 66, 67, 68, 69, 70, 73,
 74, 78, 80
 Nádasdy Pál 43, 46, 73
 Nádasdy Tamás 43
 Náday István, vitéz 315, 316
 Nagel Emil, dr. 240
 Nagi Peter 54
 Nagy Antal 246, 247, 250, 262
 Nagy Ferenc 263
 Nagy Ferencné 251, 253, 254
 Nagy Gáspár, Aranyosmeggyesi 51–54, 59,
 60
Nagy Géza 193–200, 202–204
 Nagy György 55
 Nagy Jenő 344
 Nagy Károly 244
 Nagy Lajos Zsombor 344, 345
Nagy László 43
Nagy Levente 66
 Nagy Lőrincz 55
 Nagy Pál 138
 Nagy Péter 243
 Nagy Thamas 55
 Nagyecsed (H) 82
 Nagyenyed → Aiud
 Nagyhalász (H) 253
 Nagyilva → Ilva Mare
 Nagyálló (H) 65, 68
 Nagykanizsa (H) 44, 46
 Nagykőrös (H) 352
 Nagymihály → Michalovce
 Nagyszalonta → Salonta
 Nagyszeben → Sibiu
 Nagyszentmihály → Großpetersdorf
 Nagyszentmihály → Michalovce
 Nagyürögd → Nojorid
 Nagyvárad → Oradea
 Nagyveszverés → Vel'ká Poloma
 Nánási István 484, 485, 491
 Nani, Ermolao/Almoro 181
 Nani, Gian Battista bécsi követ 78
 Nantes (F) 379
 Narbonne (F) 378
 Nattenberg → Rattenberg
 Návay Imre 342, 351
 Nemecká (SK) 73

Nemes János, gróf 318
 Nemes József 254
 Nemes Nagy Ágnes 382
 Nemet Andras 57
 Nemet Janos 58
 Németh László 390
Németh Noémi 198
 Németország 200, 317, 318, 327, 335,
 341, 342, 343, 345, 346, 347, 351, 352,
 353, 363
 Német-római Császárság 81, 171, 173
 Nempti → Nemecká
 Neszter → Dnyeszter
 Neupeckin, Sara 183
 New York (USA) 253, 315
 Nézsá (H) 309
 Nice (F) 359
 Nichlis, Nicolai 168
 Nivnice (CZ) 156
 Nižná Slaná (Alsósajó, SK) 57
 Nizza → Nice
Noack, Lothar 194, 195
 Noel, Erasmus 165
 Nojorid (RO) 71
 Norimberga → Nürnberg
 Nové Zámky (Érsekújvár, SK) 65, 329
 Novi Sad (Újvidék, SRB) 252, 359
 Nurveli, Kalust 165, 166, 168, 171, 175
 Nürnberg (D) 171
Nyári Krisztina 63
 Nyírbakta → Baktalórántháza
 Nyíregyháza (H) 315
 Nyugat-Németország (NSZK) → Német-
 ország
 Nyújtód → Lunga
 Nyulászíné Straub Éva 73
Oakland (USA) 331
 Oberhaching (D) 318
 Ochtina (Martonháza, SK) 58
 Ocna Dejului (Désakna, RO) 116
 Odera (folyó, D és PL) 193, 195
 Odorheiu Secuiesc (Székelyudvarhely,
 RO) 362
 Ófehértó (H) 336, 337
 Offner József 248
 Okić (Oklics, HR) 431
 Oklics → Okić
 Olach Gergel 57
 Olach Iuan 58
 Olah Iuanco 57
 Olah Jakab 57

Olah Mathe 57
 Oláh Mátyás (Matthias) 52, 53, 59
 Oláhpatak → Vlachovo
 Olah Vaszko 56
 Oláhsolymos → Şoimuş
 Olaszország 315, 353, 379
 Olbricht György 57
 Olesz [?] Mathe 57
 Olgyay Károly, altábornagy 311
 Ónod (H) 431
 Oradea (Várad, Nagyvárad RO) 70, 71,
 72, 76, 84, 85, 86, 87, 89, 99, 100, 235,
 333, 362
 Orendy Norbert 323, 324, 331, 336, 337,
 339, 340, 342–344, 346, 349–351
 Oroszország 77, 310, 364
 Osijek (Eszék, HR) 316
 Oslo (N) 396
 Osuart Miklos 54
 Oświęcimi (PL) 335
 Oszmán Birodalom 76, 163, 164, 166, 167,
 170, 173, 175–177, 179, 180, 183, 184
 Oszmán, II., oszmán szultán (1618–1622)
 46
 Osztrák–Magyar Monarchia 287, 327
 Otmar Matyas 57
 Ottawa (CDN) 334
 Ottlik Géza 382, 383
Óvári Kelemen 60, 62
Óváry Lipót 64–66
 Ovidius, Publius, Naso 185
 Ődenburg (A) 330, 340, 346, 348, 352,
 353
Öhlinger, Walter 163
 Órimogyorósd (H) 46
P. Pakó János 255
P. Szathmáry Károly 204
 Pača (Pacsa, SK) 55
 Paclişanu Zenobia → Paclişanu, Zenovie
 Paclişanu, Zenovie 276, 286
 Pacsa → Pača
 Padova (I) 44, 379
 Paholik Mihai 58
 Paksy-Kiss Tibor 329, 335
 Pal Benedek 55
 Pál Deák 133
 Palagonia (I) 389
 Palánk → Banatska Palanka
 Palásthy Ervin 326
 Palásthy Ferenc, dr. 346
 Pálffy Anna 61

Pálffy Fidél, gróf 335, 351
Pálffy Géza 43, 44, 46, 68
 Pálffy István 430
 Pálffy Mária 430
 Pálffy Mária Zsuzsanna 430
 Pálffy Miklós 430
 Pálffy Pál 429, 430
 Pálffy Péter 429, 432
 Pálfi Miklós 241, 255, 259, 260
 Palik Andras 56
 Palik Christoph 56
 Palik Janos 58
 Palik Mathe 56
 Palik Mihai 56
 Palkut Janos 58
 Páll Josi → Páll József
 Páll József 241, 243, 246, 247, 252, 255,
 261, 263, 267
 Páll Sándor 246
 Pálmai Nóra 413
 Panayoti, Nicoussius Mamonas 171
 Pandula Károly 259
 Pap Fabian 57
 Pápa (H) 63, 364
 Pápai Páriz Ferenc 55, 193–201, 203, 204
 Papp Eszter 413
 Papp József 245, 274, 278, 295, 296, 302
 Papp Miklós 240, 259
 Papp Miklós, Keresztesi 359
 Paris (F) 236, 361, 362, 365, 373, 386, 393,
 396, 398, 405
 Párizs → Paris
 Párvy Adolf → Adolf Iván
 Paskó Kristóf 85
 Paszmosi András 155
 Pásztóhy Artúr 311
 Pasztor Peter 55
 Pataki József 243, 264
Pataky István 328
 Pataky Tibor 283
Pauler Gyula 80
 Paulik Peter 56
 Pávai János 244, 247, 248, 252, 257, 262,
 263, 264
 Pázmány Péter (Petrus) 51, 52, 60, 61
 Pécs (H) 337, 339, 367, 384
 Pécsi Simon 93
 Pelengacz Gyurjk 56
Penke, Olga 365
 Pér (H) 151
 Perdibek alias Faradik Jakab 56

Perdibek Andras 57
 Perdibek Janko 56
 Perdibek Mihál 57
 Perdibek Simon 56
 Perlaky Elemér 337, 342, 351
 Perzsia 167, 177
 Pest → Budapest
 Pesti Gábor 80
 Peszler Mihály 247
 Péter Gábor 326
Péter H. Mária 249
 Péterfy Jenő 334
 Pétervárad → Petrovaradin
 Pethar István 57
 Petőfi Sándor 365, 366, 370–375, 377, 379–387, 400
 Petrichevich Horváth Kozma 79
 Petro Simon 57
 Petrovaradin (Pétervárad, SRB) 352
 Petrowicz, Gregorio 411
Petrőczy Éva 196
 Pfarrkirchen (A) 347, 348
 Pfenningsdorf Antal 260
Pfister, Rudolf 199
 Piaubert, Jean 398
 Piller János 56
Pintér István 340
 Pintye Péter 248
 Piski → Simeria
 Piusz, IX. pápa (1846–1878) 244
 Pivnik Janko 57
 Pocsaj (H) 142
 Podestà, Johann Baptist 165, 169, 170, 174, 175
 Podmaniczki János 57
 Polak Jakab 57
 Polczki György 57
 Poliak János 57
 Polyak Pal 58
 Polyak Thamas 55
 Poot, Abraham Van 193, 195–203
 Poot, Adam Van 196
 Porphyrita, Janaki 185
 Portugália 389, 395, 402
 Posmuş (RO) 109, 110, 126, 155
Postma Ferenc 194
Poull, Georges 170
 Pozner 241, 243, 247, 248, 253–255, 262
 Pozsony → Bratislava
 Pölöske (H)
 Prága → Praha

Praha (Prága, CZ) 164
Preto, Paolo 179
 Puchner Antal 243
 Puskás 240, 241, 247, 249, 250, 261, 263
 Quarient von Rall, Ignatius 185
R. Várkonyi Ágnes 64–66, 69
 Racine, Jean 383
 Rácz János 70, 71, 84, 89
 Radnót → Iernut
 Radó Endre 322, 324, 325, 340, 344–346
 Radu Mihnea, III. havasalföldi vajda (1658–1659) 72, 76, 86
Radvánszky Béla
 Ragusa → Dubrovnik
 Rákóczi Erzsébet 431
 Rákóczi Ferenc, I. választott erdélyi fejedelem (1652–1676) 69
 Rákóczi György, I. erdélyi fejedelem (1630–1648) 73, 74, 79, 93–95, 97, 99–101, 103–106, 108, 109, 111–113, 115–120, 124, 126, 127, 137, 138, 144, 150, 153
 Rákóczi György, II. erdélyi fejedelem (1648–1660) 63–70, 71, 72, 73, 74, 76, 77, 78, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 93, 130, 131, 136, 148, 154
 Rákóczi László 431
 Rákóczi Zsigmond, erdélyi fejedelem 148, 149
 Rákóczy György 46
 Rákoš (Gömörrákos, SK) 51, 52, 54
Rapóti Jenő 475, 477
 Rattenberg (A) 348
Ravasz István 334
 Ravel, Maurice 373
Reed Tot Drakenstein, Hendrik Adriann 199
 Reghin (Szászrégen, RO) 94
 Regyán Gábor 247, 260, 261
 Rejdová (Sajóréde, SK) 58
 Reniger von Reningen, Simon 164, 185
 Restér → Roštár
 Retteghi Albert 52, 59
 Rettinger 242, 254, 264
 Rhédei Ferenc 64, 67, 69, 84
 Richtarik Mihál 58
 Ricznik Mihál 57
 Ridolfi d'Aleppino, Giorgio 169, 175
 Rijeka (Fiume, HR) 317
 Ritz Jakab 56
 Ritz Peter 55
 Rizo Gergel 56

Rizo Janos 56
 Robin, Armand 367, 368
 Rolouzki Peter 57
 Roma (I) 53, 174, 179, 316, 317, 391, 411
 Róma → Roma
 Románia 275, 279, 289, 290, 291, 292, 293,
 297, 317, 328, 329, 344
 Romanov, Alekszej Mihajlovics cár (1645–
 1676) 77
 Romodanovszky, Grigorij tábornok 77
Romváry Vilmos 475, 477, 483
Róna Péter 324
 Roosevelt, Franklin Delano, az USA 32. el-
 nöke (1933. márc. 4–1945. ápr. 12.) 317
 Rosály → Rozsály
 Roštár (Restér, SK) 58
 Róth Hugó, dr. 274, 275, 278, 279, 286,
 288, 294, 297, 299
Rothman, Ella-Natalie 81
 Rousseau, Jean-Jacques 213
 Rousselot, Anna-Marie 365, 366, 370–373,
 375–379, 381, 382, 384, 386–389, 391,
 393–395, 398, 401, 402
 Rousselot, Jean 365, 366, 368, 369, 370,
 372–398, 400–402, 403–405
 Rousselot, Katherine-Anna 382
 Rousselot, Yvonne 366, 372, 373, 376,
 380–382, 384, 391, 393, 401, 403, 404
 Roy, Claude 369
 Rožňava (Rozsnyó, SK) 51, 53
 Rozner 250
 Rozsály (H) 431
Rozsnyai Dávid 93
 Rozsnyó → Rožňava
Rozsos László 328
 Röell, Herman Alexander 194, 201
 Rösler Samu 249
 Rudolf, I. (Habsburg), magyar király (1576–
 1608), II., német-római császár (1576–
 1612), cseh király (1576–1611) 53
 Ruskay Jenő 335, 346
 Ruskiczay Rüdiger 352
 Ruzniak Zkramik 58
 Ruznik Iuan 57
Sachslehner, Johannes 163
 Săcueni (Székelyhíd, RO) 72, 85
 Saint-Germain-en-Laye (F) 367
 Sajógömör → Gemer
 Sajóréde → Rejdová
 Salamon Benedek 263
 Saláta Josef 256

Salonta (Szalonta, RO) 359
 Salzburg (A) 321, 328, 381
 Salzmann, Christian Gotthilf 213
 Samobor (HR) 431
 Samuel de Grendy Grendzey 197
 Samuel Oppenheimer 163
 San Bernardino (USA) 316
 Sâncrăieni (Csíkszentkirály, RO) 53
 Sandor Gaspar 58
 Sándor Jenő, dr. 338
 Sângeorzu Nou (Szászszentgyörgy, RO)
 123, 124
 Sânmartin (Csíkszentmárton, RO) 53
 Sânmiclăuș (Betlenszentmiklós, RO) 198
 Sânzieni (Kézdiszentlélek, RO) 248
 Sárdi Budai Péter 155
Sárhida Gyula 328
 Sárkány → Šercaia
 Sárosi Mihály 245, 252, 263, 264
 Sárospatak (H) 85, 94, 142, 480
 Sárvár (H) 325, 341, 347
Sas Péter 235, 245, 246, 249, 256, 257, 259,
 260, 264
 Sásdi Sándor 363
 Sattler, Johann Maximilian 171, 173
 Satu Mare (Szatmárnémeti, RO) 95
 Saumur (F) 380
 Scherfenberg, Friedrich 203
 Schmid zum Schwarzenhorn, Johann
 Rudolf 164, 179
Schoute, Otto 194, 199
 Schönberger, Adam 175
 Schönberger, Franz Rudolph 175
 Schönberger, Leopold 175
 Schönberger, Susanna 175
Schram Ferenc 461, 475, 478
 Schulemberger, Jean 373, 377
 Schultz Márton 139, 143, 145, 153
 Schütz József 238, 248, 251, 255, 259, 260
 Schütz Ödön 411
 Schwarzenberg, Johann Adolf 65
Sebestyén Kálmán 277
 Sebinkarahiszári, Gabriel 165
 Seboldstein, Sebold von 169
 Sebők György 370
 Sebők Peter 58
 Segesvár → Sighișoara
 Seghers, Pierre 367, 368, 371–373, 376,
 392, 398, 402
 Seibersdorf (A) 64, 66, 67
Seiler, Georg Friedrich 223

Selbb, Johann Gabriel von 164
 Seleuş (Keménynagyszőlős, RO) 235
 Séllyei M. István 195
 Semmering, hegy (A) 347
 Sempte → Šintava
 Senko Urban 56
 Sepsiszentgyörgy → Sfântu Gheorghe
 Şerban, Constantin havasalföldi vajda
 (1654–1658) 76, 77, 86
 Şercaia (Sárkány, RO) 150
 Serke → Širkovce
 Sesik Andras 58
 Seszter Mihály 246
 Sfântu Gheorghe (RO) 315, 330
 Shakespeare, William 367, 368
 Sibiu (Nagyszeben, RO) 86, 243, 327, 341
 Sic (Szék, RO) 97
 Siena (I) 44
 Sighişoara (Segesvár, RO) 97, 98, 160, 348
 Silvaşu de Câmpie (RO) 159
 Simeria (Piski, RO) 252
 Simko Klimont 56
 Şimleu Silvaniei (Szilágysomlyó, RO) 336
 Simon György 57
 Sinaia (RO) 317
 Sînpaul (Kerelőszentpál, RO) 53
 Šintava (SK) 45
 Sinzendorf, Ludwig Georg von, 164
Sipos Attila 340
 Sipos Miklos 55
Sipos Péter 334
 Širkovce (SK) 138
 Sleder Andras 57
 Sleder Marton 57
Shuis, Jacob van 194
 Smirna → Izmir
 Smolenice (Szomolány, SK) 431
 Şoimuş (Marossolymos, RO) 141
 Şoimuşu Mic (Kissolymos, RO) 141, 149
 Soltesz Andras 57
 Soltesz Janos 54
 Soltesz Lenart 56
 Soltesz Mihal 55
 Soltesz Mihal fia Janko 55
 Soltez Alex 58
 Sopron (H) 45, 341, 345, 382, 383
 Soranzo di Lorenzo, Giovanni 180
 Sötér István 366, 389, 390
 Spanyolország 164, 171, 173, 389
 Spelényi Mihály, báró 244, 245, 250
Spett, Jürgen 194, 195

Spielenberger, David 195
 Spisak Adam 57
 Spiszar Bartok 57
 Spiszar Stephko 57
 Stanko juhásztor 55
 Stauder Mária 365
 Steller Antal 57
 Stendhal → Beyle, Marie-Henri
 Stépán Ferenc 70, 84, 89
 Stephanik Balas 57
 Stephko Benedek 58
 Stern Hermán 248
 Stetz Peter 56
Stipčević, Aleksandar-Macan 429
 Štítník (Csetnek, SK) 58
Stohl Róbert 212
Stoll Béla 196
 Strasbourg (F) 334, 382
 Streciher Mihály 249
 Strigner Daniel 58
 Stüsszel Ágnes 481
 Subotica (Szabadka, SRB) 333
 Suciú, Victor 275
 Suicerus, Johannes Henricus 199
 Sulyok István 96, 97
 Şumuleu Ciuc (Csíksomlyó, RO) 235
 Superville, Jules 369
 Süle Gábor, dr. 310
 Sümeg (H) 362
 Svájc 193, 341
 Svédország 330
 Syemiczki Sándor 138
Szabadka → Subotica
 Szabados → Feketelehota
 Száblík István 481, 482
Szabó András Péter 85
Szabó Dezső 211, 357–364
 Szabó Erzsébet 360, 361
 Szabó Ferenc 359
 Szabó Ilona 362
 Szabó Irén 357, 359, 364
 Szabó Jenő 361
 Szabó József, dr. 242, 245, 251–253, 258,
 260, 263–265, 359
Szabó Károly 194
 Szabó Lőrinc 371
 Szabó Márton 155, 156, 157
 Szabó Pepi Josefa 359
Szabó T. Attila 272–274, 300
 Szabolcsi Miklós 390
 Szádeczky-Kardoss Gyula 274

Száka (?) 71
Szakály Ferenc 68
Szakály Sándor 311, 329–332, 334, 339, 341, 352
 Szalai György 59
 Szalánczi Krisztina 85
Szalárdi János 64, 70–72, 84, 86, 93
 Szálasi Ferenc, nemzetvezető (1944. okt. 16–1945. máj. 5.) 315, 321–326, 330–332, 335–338, 340, 342, 343, 345, 346, 348–351
 Szalka (RO) 84
 Szamos, folyó 249
 Szamosújvár → Gherla
 Szann Thamas 55
Szántó András 461, 466, 475, 476, 478
 Szappanos András 103, 128, 129
 Szárazfalu (?) 361
 Szarvas (H) 317
 Szászország 342
 Szászrégen → Reghin
 Szászszenygyörgy → Sângeorzu Nou
 Szatmár → Satu Mare
 Száva (folyó) 175
 Széchenyi György 74
 Széchy György, rimaszécsi 46
 Szecsey László, dr. 326
 Szécsisziget (H) 46
 Szeged (H) 274
 Szék → Sic
 Székely József 254, 257, 264
 Székelyhid → Săcueni
 Székelyudvarhely → Odorheiu Secuiesc
 Szekér Joakim Alajos 213, 222
 Székesfehérvár (H) 44, 331, 337, 362
 Szeketka [?] Janos 58
 Szekrinymies Jakab fia Jakab 55
 Szekszárd (H) 342, 392
 Szendrő (H) 68, 78
 Szentendre, sziget (H) 342
 Szentés (H) 327
 Szent-István Béla 301
 Szentmáté → Matei
 Szentpál → Kerelőszentpál
 Szentpéteri Imre 244, 247, 249, 251, 252, 261, 266
 Szerencs (H) 431
 Szicília (I) 389
Szigethy Gábor 74
Szilágyi Sándor 64, 65, 66, 67, 69, 78, 81, 86, 194

Szilágysomlyó → Șimleu Silvaniei
 Szilasy László 342
 Szilézia (PL) 74
 Szili István 332
 Szingel Jákob 246
Szinnyei József 235, 237
 Szlovákia 350
 Szolnok (H) 328, 350
 Szombathely (H) 325, 341, 345, 347
 Szombathelyi Ferenc, vezérezredes 352
 Szombathelyi Gusztáv 238, 242–245, 250, 251, 258–262
 Szomolány → Smolenice
 Szongott Kristóf 411
 Szovjetunió 317, 332
 Szöcs Joseff 268
 Szöcs Simon 112
 Szt. Hubert, Lüttichi 309, 310
 Sztálin (Dzsugasvili), Joszif Visszarionovics, a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke (1941. máj. 6–1953. márc. 5.) 317
 Sztójay Döme, miniszterelnök (1944) 329, 330, 335
 Szuchan Pal 56
 Szuchan Thamas 56
 Szunyog 67
 Szülejmán pasa, Szári, nagyvezír 184
T. Pakó János 236, 237, 239–241, 244, 258, 262, 265
 T. Trittemer László 249, 250
 Tacs → Tonciu
 Takács Albert 347
Takács Mária 368, 380, 389, 398, 401, 402
 Takáts József 212, 213, 228
Takáts Sándor 211
 Talamor György 120
 Taller Palko 58
 Târgu Mureș (Marosvásárhely, RO) 94, 95, 104, 119, 273, 334
 Târgu Secuiesc (Kézdivásárhely, RO) 204, 236
 Târnava (RO) folyó 149
 Tarsia, Agostino 181
 Tarsia, Cristoforo 181
 Tarsia, Giacomo 181
 Tarsia, Tommaso 181
 Tartsay Vilmos 344
 Tata (H) 168
 Tătăru, Coriolan 276
 Tauffer Ferenc 244, 246, 247, 253

Tauffer János 257
 Tauffer József 239, 240, 252, 253, 259–261, 264–268
 Tauffer Károly 252, 255
 Tebes Varga 57
 Tebesz Janos 57
 Teleczki Mathe 56
 Teleki Árvéd 274, 278
 Teleki Mihály 71, 93, 194, 203
 Teleki Pál 194
 Temesvár → Timișoara
 Temesváry Endre 334, 342, 347
Teply, Karl 163–165, 168, 186
 Terlingo de Guzmán, Johann Carl 175, 185
Thijssen-Schoute, C. Louise 195, 199
 Thomas, Ambroise 369
 Thot Lőrincz 55
 Thököly Imre felső-magyarországi fejedelem (1682–1685), erdélyi fejedelem (1690) 198, 200, 202–204
 Thököly István 203
 Thury Etele 193
 Thurzó Borbála 430
 Thurzó Elek 430
 Thurzó György 430
 Thurzó György 52, 54
 Thurzó Kristóf 430
 Thurzó Szaniszló 43–47
 Tihany (H) 352, 370, 374, 379, 381, 382, 386, 390, 391, 403
 Tímár György 403, 404
 Timișoara (Temesvár, RO) 70, 73, 86
 Tinesz Blasko 57
 Tinesz Jakab 57
 Tirol, történelmi tájegység (I és A) 383
 Tisza István, gróf, dr., miniszterelnök (1903–1905), (1913–1917) 361
 Tiszaroff (H) 311
 Toldi Árpád 341
 Tompos Ferencz 56
 Tompos György 56
 Tompos Mihál 56
 Tonciu (RO) 138
 Topoľčianky (Kistopolcsány, SK) 431
 Torda → Turda
 Torma Miklós 298
 Tornallyai György (Georgius) 52, 53
 Tótfalusi Kis Miklós 196, 198, 202, 462–467, 475
 Tóth István 365
 Tóth István György 411

Tóth Péter 43, 45
 Toulouse (F) 310
 Toulouse, Roger 399
 Tölgyesy Győző 334, 335, 337, 343, 350
 Török Vaszkó 55
 Törökország 315
 Tritfeld 257
 Trnava (Nagyszombat, SK) 53, 63
 Turda (Torda, RO) 257
 Turea (Türe, RO) 359
 Tusa Gábor, dr. 288
 Tușnad (Tusnád, RO) 236
 Tusnád → Tușnad
 Tusnádfürdő → Băile Tușnad
 Tusnádi Kovács Miklós Pál 235, 237, 238, 254
Tusor Péter 51
 Tüköry Lajos 359
 Türe → Turea
 Türr István 359
 Uchler Barta 56
 Uchler Gal 57
 Uchler Janos 57
 Uchler Stephan 56
 Ugron István 274, 275, 278, 279, 287, 288, 294, 297, 304, 305
 Uhrak Benedek 56
 Uhrak György 56
 Uhrak Simon 56
 Uhrak Thamas 56
 Ujszászy István 321, 352
 Újvidék → Novi Sad
 Ukrajna 77
 Ulászló, II. (Jagelló) magyar és cseh király (1490–1516) 429
 Ungnád Kristóf (Keresztély) 431
 Ungnád Mária 431
 Ungvár → Uzshorod
 Urmeniș (RO) 93–110, 112–157, 159, 160
 Utcási Simon 102, 103, 113–125, 127
 Uzshorod (UA) 350, 362
 Ürögöd → Nagyürögöd
V. Ecsedy Judit 197, 200
V. Kovács Sándor 196
 Vác (H) 334, 481, 482
 Vajna Gábor 322–324, 326, 330, 331, 336–339, 341–343, 346–350, 352
Vályi András 222
 Vandrak Matyas 57
 Vanyó Tihamér 411
 Várad → Oradea

Varasd → Varaždin
 Varaždin (Varasd, HR) 431
Varga András 196, 198
 Varga Barta 56
 Varga Cristoph 57
 Varga Dániel 241
Varga Imre 198
Varga J. János 204
 Varga Lőrincz 57
Vargha Fruzsina Sára 366
 Varsó → Warszawa
 Vasadiné 245
 Vașcău (Vaskoh, RO) 252
 Vaskoh → Vașcău
 Vasváry József, vitéz 316, 318
 Vaszko Gal 56
 Vaszko Gyurjk alias Frantz Knezik 56
 Vatikán 411
 Veessenmayer, Edmund, magas rangú SS-tisztviselő 346
 Végh András 95, 96, 100, 101, 102, 107–111, 128, 131–138
 Veis Beniam 255, 256, 263
 Veis Moricz → Weiss Mór
 Vel'ká Poloma (Nagyveszverés, SK) 56
 Velence 167, 169, 170, 174, 178, 179, 180, 186
 Velencei Köztársaság 65, 66, 67, 69, 78
 Vengerski Sámuel 197
 Vép (H) 429
 Veress Lajos 329
 Veress László, primor dálnoki 315
 Vermeș (Vermes, RO) 137
 Verseggy Ferenc 213
 Vervies (?) 348
 Veszprém (H) 46, 331, 332
 Veszprémi Elek 244, 245, 250, 252, 256–258, 262–264, 267, 268
 Veszveresi Vaszko 55
 Vetéssi László 84
 Vetéssi Mihály 84
 Vice → Vița
 Vido Greg(us) 57, 58
 Vienna → Wien
 Viile Tecii (Kolozsnagyida, RO) 97, 98, 101
 Vișoara (Aranyosegerbegy, RO) 126
 Vilard, Jean 379
 Vilchko Cristoph 56
 Villach (A) 316
 Villan Baas 55
 Villan Miklos 55

Villan Pal 55
Villaume, Pierre 223
 Vilmos, III. (Orániai) angol király (1689–1702) 173
Vincze Gábor 279
 Vinga (RO) 339
Virág Irén 211
 Vița (RO) 138
 Vitalius Peter 55
 Vizaknai Bereck György 194
 Vizaknai Gergely 360
 Vlachovo (Oláhpatak, SK) 57
 Vogel Sándor 76
 Vörös János, altábornagy 352
Vörösmarty Mihály 365, 386, 403
 Vörösvár (H) 429
 Vranko Antal 56
 Vranko Barta 56
 Vranko Demien 56
 Vranko Janos 56
 Vranko Klimont 56
 Vranko Ondre 56
 Vurst, Hantz 491
 Vyšná Slaná (Felsőhajó, SK) 58
 Wagner, Richard 375, 378, 379
 Walko Lajos 280, 282–284
 Wamos 54
 Warszawa (PL) 287, 401
 Washington D. C. (USA) 391, 397
 Wass Béla, gróf 274, 275, 278, 279, 287, 296, 298
 Waszi Tóbiás 247
 Weis von Königsacker und Neuhaus, Andreas 169, 170
 Weiss Mór 256
 Wellens, Serge 399
 Wels (A) 170
 Weöres Sándor 372, 373, 389, 390, 403, 404
 Wertheim Sámuel 255, 267
 Wesselényi Ferenc, gróf, nádor 64, 66, 76, 79, 203
 Wesselényi Miklós, ifj., báró 300
 Weßenstein (A) 316
 Weszprémi Elekné 256
 Wien (A) 43, 64, 65, 66, 76, 163–172, 174–176, 179, 180, 182, 183, 185, 186, 194, 212, 226, 317, 318, 381, 411, 429, 432
 Wikol Gergely 256, 257
 Winkler Ferenc 243–246, 250–253, 262–264

Wojtitz 248, 255, 256, 262, 264–267
 Wolf Gábor 253
 Wrocław (PL) 342
 Wurmser, André 401
Wurzbach, Constant von 169
 Wyhowski, Iwan kozák hetman (1657–1659) 77
Zabados Molnar Benedek 55
 Zabados Sebestyen 55
 Zabados Thamas 55
 Žabalj (Zsablya, SRB) 252
 Zabo Fedor 56
 Zabo Miklos 56
 Zabo Thobias 57
 Zabolai Mikes Mihály → Mikes Mihály
 Zagăr (Zágor, RO) 141, 149
 Zăgor → Zagăr
 Zagra (Zágra, RO) 128
 Zágráb → Zagreb
 Zăgrai Andréka Deák 128
 Zagreb (Zágráb, HR) 429
 Zalaegerszeg (H) 334
 Zalău (Zilah, RO) 359
 Zann Benedek 55
 Zann Janos 55
 Zatrouti Miklos 56
 Zboró → Zborov
 Zborov (Zboró, SK) 431
 Zekiyan, Lewon Boghos 411
 Zemplényi István 94–96, 98
 Zeyk Károly 249
 Zilah → Zalău
 Zilahy Ágnes 359
 Zilahy Kiss Anna 359
 Zilahy Kiss Béla 359
 Zilahy Lajos 359
 Zinger Jákob 241, 247, 248

Zinner Tibor 324
 Žitný ostrov, tájegység (Csallóköz, SK) 65, 328, 333, 358
Zlatař, Zdenko 163
 Zlouak Benedek 56
 Zlouak Cristoph 56
 Zlouak Demien 56
 Zlouak György 56
 Zlouak Thamas 57
 Zmetana 54
 Zmetena Gyurjk 56
 Zmetena Jakab 57
 Zmetena Janos 56
 Zmetena Mihál 56
 Zmetena Pauol 56
 Zoiak Janko 56
Zoltán János 309
Zoványi Jenő 194, 199, 204
 Zpisak Andras 57
 Zpisak Gergel 57
 Zpisak György 58
 Zpisak Mihál 57
 Zrínyi Borbála 430
 Zrínyi Miklós, gróf horvát bán 63, 68, 70, 80, 81
 Ztanko Istuan 56
 Ztanko Mathe 56
 Ztraka Gergel 56
 Zuaczko Andras 58
 Zuban Jakab 56
 Zuchan Lukacz 56
 Zürich (CH) 199, 341
 Zytás István 309, 311
 Zytás Pálné Kazinczy Nagy Mária 311
 Zsablya → Žabalj
Zsigmond László 315, 317
Zsilinszky Mihály 193, 199

A *Lymbus*.
Magyarságtudományi Forrásközlemények
című évkönyv szerkesztőségének kérései

Kérjük, hogy a szövegeket formázás nélkül adják le a Szerkesztőségnek!

1. Az átírás szabályai (bármilyen nyelvű szövegre vonatkozó)

A szövegeket elsősorban eredeti nyelven tesszük közzé, különösen fontos források, illetve ritka nyelvek esetében magyar nyelvű fordításban is.

Készítsen automatikus számozású lábjegyzeteket. (Ne végjegyzetek legyenek, ne egyedi beszúrással készüljenek!)

A kéziratos forrás valamennyi paleográfiai és hangjelölési sajátosságát a magyar nyelvű írásbeliség jellege miatt nyomtatásban visszaadni nem lehet. Az átírás mindig értelmezést is jelent, ezért jelen kötet szerkesztői a forrásokat minél jobban az adott nyelv **ma** érvényben lévő helyesírási szabályaihoz kívánják közelíteni.

A rövidítések feloldásáról

- a. A közismert, gyakran előforduló rövidítéseket elegendő az első alkalommal feloldani, azt követően a rövidítés megtartható.
- b. A rövidítések feloldása []-ben történik. A zárójelen belül a mai helyesírási norma alkalmazandó.
- c. A dátumot az eredeti, szövegű formájában kell megtartani. A rövidítés(ek)e)t az f. pontnak megfelelően feloldani.
- d. Ha az eredeti szövegből a közreadó kihagy részeket, azokat kerek zárójelbe tett három ponttal (...) jelölje.
- e. Ha a szövegben folytonossági hiány van, vagy olvashatatlan részek, akkor az szögletes zárójelbe tett három középső vonallal jelöljük [---]. Ebben az esetben szövegkritikai lábjegyzetben adjuk meg a hiány okát és méretét.
- f. Bizonytalanul olvasott vagy feloldott szó esetében a bizonytalanságot szögletes zárójelbe tett kérdőjellel jelezzük. [?]
- g. Számok átírása: a mennyiséget kifejező számokat, a pénzösszegeket, dátumokat mindig arab számokkal írjuk, még akkor is, ha az eredetiben azok római számmal szerepelnek.
- h. Aláhúzások, kiemelések: Az eredeti forrásban aláhúzott szövegrészeket dőlttel, a más módon kiemelteket ritkítással jelöljük.
- i. Az eredeti szövegben esetlegesen sifírozott részeket < >-ben oldjuk fel.
- j. A szövegben szereplő idézeteket, mástól (nem a szöveg szerzőjétől) származó mondatokat idézőjelbe tesszük. Az idézőjel tételének gyakorlata az adott nyelv mai helyesírásának megfelelően történik.
- k. A mai nyelv által már nem használt (ezért nehezen értelmezhető) szavakat lábjegyzet formájában meg kell magyarázni.
- l. Az elválasztásban az adott nyelv mai helyesírása szerint kell eljárni.
- m. A *lásd* kifejezést *ld.*-ként rövidítjük.
- n. A szerkesztő, főszerkesztő rövidítése: *Szerk.*, *Főszerk.*

- o. A *például* rövidítése: *pl.*
- p. Amennyiben lábjegyzetre hivatkozunk, annak rövidítése: *lj.*
- q. A szövegben szereplő tulajdonneveket betűhíven írjuk át.
- r. A levéltári források levéltári és raktári jelzetét is megadjuk.

a. Magyar nyelvű forrásszövegek esetén:

1. A forrásközlés modern módszere megkívánja, hogy a szövegek átírásánál a korhű helyett a modern átírás módszerét válasszuk, azaz a mai beszédnek és helyesírásnak megfelelőt.
2. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. („ ”)

b. Latin nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

1. A latin nyelvű szövegek esetében is szem előtt kell tartani, hogy a kiadásra kerülő források egyszerűen, könnyen és jól olvashatók legyenek. Felesleges jelekkel nem akadályozhatjuk a szöveg felhasználhatóságát, áttekinthetőségét.
2. Itt sem törekedhetünk a mellékjeles, ma már – a laikus olvasók és a művelt nagyközönség számára egyaránt – értelmezhetetlen szövegforma megtartására.
 - a. Az **u** és **v**, valamint az **i** és **j** betűket hangértéküknek megfelelően írjuk át.
 - b. A **ŷ** helyett annak hangértékének megfelelően **i** vagy **ii** használandó.
 - c. Az **æ** megtartandó.
 - d. Nagy kezdőbetűt csak a következő esetekben használunk:
 - i. Mondat elején
 - ii. Tulajdonneveknél
 - iii. Dátumban használatos ünnepek és hónapok nevénél
 - iv. Intézmények nevénél
 - v. Az uralkodói többes szám névmásainál
 - vi. Az uralkodói állandó jelzős szerkezetek esetében (*Sacratissima Majestas*)
 - vii. A megszólításoknál (*Illustrissima Dominatio Vest-ra*)
3. A szavak egybe és különírásánál a szövegűség tartandó meg.
4. A latin szövegekben lévő idegen nyelvű szavakat (magyar vagy más idegen nyelv) betűhíven kell közölni.
5. A központosítást és az írásjeleket az értelemnek megfelelően kell kitenni. A túl hosszú mondatokat pontos vesszővel, kettősponttal, gondolatjelekkel stb. tagolni kell, hogy ezáltal a tartalom jobban követhetővé, érthetővé váljon.
6. A szöveg tagolása: Ha az eredeti szöveg bekezdései értelmileg jól követhetők, megtartandók. Abban az esetben, ha a bekezdések túl hosszúk, tagolatlanok, vagy a tárgyi összefüggés másképpen kívánja, lehet azokat módosítani, értelem szerinti bekezdésekké alakítani.
7. A nyilvánvaló tollhibákat, íráshibákat megjegyzés nélkül ki lehet javítani. A nagyobb, értelemzavaró és nyelvtani hibákat, szórendi tévedéseket kijavítva közöljük, de ebben az esetben szövegkritikai lábjegyzetben közzé tesszük az eredetit.

8. Szokatlan formában írt nevekre vagy kifejezésekre szögletes zárójelbe tett felkiáltójellel hívjuk fel a figyelmet, így jelöljük, hogy nem sajtóhibáról vagy olvasati hibáról van szó. [!]
9. A forrásokban eredetileg több szóból alkotott, illetve rövidítésszerűen összevont szóformáknál, melyek ma már önálló szavakká váltak, eredeti alakjukban hagyjuk meg, nem oldjuk fel őket. (*judlium, incattus*)
10. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. („ ”)

c. Német nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

1. A német nyelvű források esetén erőteljesen különbséget kell tenni a XVI–XVII. századi, valamint a későbbi források között. Ennek oka, hogy az első korszakban még nem írták következetesen nagy kezdőbetűvel a főneveket.

a. Kora újkori német nyelvű források közlése:

- i. A hosszú magánhangzókat meghagyjuk.
- ii. Az **ä, ö, ü** betűket megtartjuk. Ha ezeket a forrás írója **ae, oe, ue** alakban használta, átírjuk mai helyesírás szerint.
- iii. Csak a tulajdonneveket, megszólításokat, az uralkodói többes számot és az intézmények nevét, valamint a mondat kezdőbetűjét írjuk nagybetűvel.
- iv. Az **i, j, u, v** és **w** betűket hangértéküknek megfelelően adjuk vissza, kivétel az olyan hangzókapcsolatok, amikor az egyediség a kézre jellemző. (*treu* helyett következetesen *threw*)
- v. A tulajdonneveket és az idegen szavakat a szövegűrségnek megfelelően adjuk vissza.
- vi. A **ÿ** helyett hangértékének megfelelően **y**-t vagy **ii**-t írunk.
- vii. A mássalhangzóknál a kettőzést – kivétel szó elején – megtartjuk. (*ffern* → *fern*, de *Hoff*)
- viii. Hosszú és kerek **s** között nem teszünk különbséget.
- ix. A **ß**-et megtartjuk.
- x. Az egybe és különírást a forrásoknak megfelelően tesszük közzé.
- xi. A számok esetében a tőszámnevek után tett pontot a közlésben nem adjuk vissza.
- xii. A központosításnál a mai helyesírási szabályokat kell figyelembe venni, és ennek megfelelően (az értelmezést segítő módon) központosítani.
- xiii. A rövidítéseket és ligatúrákat feloldjuk.

2. A későbbi (XVIII. századtól) iratok esetében az előbbiek érvényesek egy kivétellel. Ebben a korszakban már érdemes minden főnevet (a mai helyesírásnak megfelelően) nagy kezdőbetűvel írni.
3. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. („ ”)

d. Olasz nyelvű forrásszövegek közlése esetén:

1. A modern átírás módszerét választottuk, azaz a mai beszédnek és helyesírásnak megfelelőt.

2. A mai helyesírási gyakorlattól eltérően egybe vagy különírt szóalakokat a mai gyakorlatnak megfelelően kell írni. (*alquale* → *al quale*, *per che* → *perchè*)
3. **j** helyett **i**, **ij** helyett **ii** áll.
4. Minden rövidítést és ligatúrát fel kell oldani. A gyakran használt rövidítéseket természetesen csak az első alkalommal. A gyakran használt – emiatt csak egyszer feloldott – rövidítéseknél a rövidített formát mindig egy sorba kell írni. (*S.ua M.tà*, nem pedig *S.^{ua} M.^{tà}*)
5. A hangsúlyjeleket a mai helyesírásnak megfelelően tesszük ki vagy távolítjuk el. Hangsúlyjelet teszünk:
 - a. Minden véghangsúlyos szónál (*felicità*)
 - b. Minden diftongusra végződő, egy szótagból álló szónál (*più*, *già*)
 - c. Olyan egy szótagból álló szavaknál, amelyeknél a hangsúlyjel elhagyása értelmi változást idéz elő. (*piu* és *più*, *ne* és *nè*)
6. Az aposztrófok szerepéről: az aposztrófokat a mai nyelvnek megfelelően kell kitenni, hiányzó aposztrófokat pótolni, feleslegeseket törölni kell.
7. A kis és nagybetűs írást a mai olasz helyesírásnak megfelelően kell alkalmazni.
8. A központosítást a mai olasz helyesírásnak megfelelően, értelemszerűen kell alkalmazni, ezzel is segítve az olvasót a szöveg értelmezésében.
9. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. (“ ”)

e. Francia nyelvű forrásközlések esetén:

1. A szöveget a mai helyesírás szerint, de a korabeli specifikus jegyek megtartásával kell visszaadni.
2. Az **i**, **j**, **u** és **v** hangokat mai hangértéküknek megfelelően kell visszaadni.
3. A szövegekben gyakran következtelenül használt **s** és **c** betűket a mai gyakorlatnak megfelelően kell alkalmazni. (hogyan a **ce** és a **se**, a **ces** és a **ses**, valamint a **c'est** és a **s'est** megkülönböztethetővé váljon)
4. A **ç** betűket a mai helyesírás szerint adjuk vissza. Abban az esetben azonban, ha a korabeli szövegben egy **e** betoldásával megkerülték a **ç** alkalmazását, akkor a szövegbeli alakot tartjuk meg. (*recu* helyett *reçu*, de *receu*)
5. A szavak egybe és különírásakor a forrás szabályait kell követni, kivétel, ha ez az értelmezést gátolja.
6. Minden ligatúrát és rövidítést fel kell oldani. (Erre vonatkozólag ld. fent az általános szabályokat)
7. Az ékezeteket és hangsúlyjeleket a mai gyakorlatnak megfelelően alkalmazzuk. Hiány esetén kiteszük, felesleges kitétele esetén töröljük. Abban az esetben azonban, ha a szerző „megkerülte” az ékezet kitételét, nem szabad kitenni. (*état* helyett *estat*, *dérèglement* helyett *desreiglement*)
8. Az aposztrófot a mai szabályoknak megfelelően tesszük ki az **a**, az **e** és az **i** hangok előtt. (*lavis* helyett *l'avis*, *sest* helyett *s'est*)
9. A kis- és nagybetűs írás a mai helyesírást követi. A mai helyesírás a következő esetekben alkalmazza a nagybetűs írást:

- a. Személy- és tulajdonnevek
- b. Népnevek, földrajzi-topográfiai elnevezések
- c. Isten, Szűz Mária és a szentek jelzővel történő megjelölése esetén a jelzőt is nagybetűvel kell írni. (*le Très-Haut*)
- d. Az ünnepek nevei
- e. Bizonyos államisághoz és vallásossághoz kapcsolódó fogalmak esetén (*le Conseil de la Couronne, l'Église*)
- 10. A mai helyesírás szabályai szerint a rangokat még megszólítás esetén sem kell nagy kezdőbetűvel írni. A francia szabályzatok azonban megengedik, hogy erről a szöveg kiadója döntsön. Írhatja nagybetűvel is. (*M. le Duc d'Angoulesme, le Roi*)
- 11. A központosításnál a mai francia helyesírást és a szöveg értelmét kell figyelembe venni.
- 12. Az idézeteket, mástól (nem a szerzőtől származó) közléseket idézőjelbe kell tenni. (« ») A francia nyelvben az idézőjel kezdete után, illetve vége előtt szóköz áll.

2. A regeszták elkészítésének módja

A regesztákat a következők figyelembe vételével kell megírni:

- a. A regesztákat gondolati egységeként pontokba szedjük.
- b. Minden pont elé arab számmal írt sorszám kerül.
- c. Minden pont egy-egy mondat legyen.
- d. A mondat végére pont, azt követően gondolatjel kerül.
- e. A regesztapontokba a szövegben szereplő minden fontosabb tulajdonnevet, dátumot, eseményt fel kell venni.
- f. A regeszta rövid, tömör és jól érthető legyen. Betöltse azon funkcióját, hogy a szövegben való könnyebb tájékozódást segíti elő.
- g. A regesztapontok a szövegbe is belekerülnek. Az adott bekezdésre vonatkoztatva []-ben. → [1.] Ezzel segítjük az olvasót a keresésben.
- h. A regesztákat dőlt betűvel szedjük.

3. A személy- és helységnévmutató

- a. A személy- és helységnévmutató elkészítésénél is a könnyen kezelhetőség a legfőbb szempont.
- b. Minden a kötetben szereplő személy- és helységnevet fel kell venni.
- c. A szerző a kézirat leadásakor (a regesztákhoz úgyis elkészíti) adja át a főbb helység- és személynevek jegyzékét is.
- d. A személy- és helységnevek a magyar ABC-nek megfelelően kerülnek besorolásra. (*Pico della Mirandola* a *Mirandolához*)
- e. A személyneveket a családnév szerinti sorrendben soroljuk be. (*Mirandola, Pico della*)
- f. A helységneveknél a szövegben előforduló alak kerül besorolásra, de fel kell tüntetni mellette a történeti neveket, a ma használt nevet és annak az országnak a felségjelzését, ahol a helység ma található. (*Košice [SK]*)
- g. Ugyanakkor meg kell adni a magyar és a ma használt névnél is, utalójelzéssel az alakra, ahol bővebb magyarázat található. (*Kassa → Cassovia, Košice → Cassovia*)

- h. Abban az esetben, ha nagyobb földrajzi egységről (tájegység, folyó stb.) van szó, akkor röviden megadandó. (*Bretagna [Bretagne, tájegység Franciaországban]*)
- i. Abban az esetben, ha a helység ma már nem létezik, nem abban a formában létezik: rövid magyarázat adható. (*Cassandra [Cassandria, régi macedóniai város a Pallene-félszigeten. Eleinte Potidacának nevezték. 1421-ben a velenceiek bevették. A Capo Canistro mellett feküdt.]*)

4. Jegyzetelés

A támogatott módszer az ún. szerző-évszám jegyzetelés. Eszerint a jegyzetekben csak az említett két adat jelenik meg, a teljes címleírást pedig a bibliográfia tartalmazza. Az oldalszám után nem szükséges „o.” vagy „p.” betűt tenni. A kiadót – amennyiben lehetséges – meg kell adni, de nem feltétlenül szükséges.

Pl.

A jegyzetben: RÁNKI, 1981. 55.

Az irodalomjegyzékben:

RÁNKI

1981 RÁNKI György: *Gazdaság és külpolitika*. Budapest, Magvető, 1981.

1988 RÁNKI György: *A Harmadik Birodalom árnyékában*. Budapest, Magvető, 1988.

Ez alól egyetlen kivételt a levéltári források jelentenek, melyekre a következőképpen hivatkozunk a jegyzetekben:

A forrás címe, [levél esetén: X levele Y-nak (Keltezés helye, időpontja.)]

Levéltári jelzet.

A támogatott bibliográfiai leírás:

a. hivatkozás egy szerző munkájára

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év SZERZŐ [kapitálchen, nem verzál]: *A könyv címe* [kurzivalva]. Kötet száma. Kiadás száma. Kiadás helye, kiadó, kiadási év. (Sorozatszám sorozati szám)

pl.

KÖRÖSÉNYI

1993 KÖRÖSÉNYI András: *Pártok és pártrendszerek*. Budapest, Századvég, 1993.

KOSÁRY

1994 KOSÁRY Domokos: *A Görgey-kérdés története*. 2. köt. Budapest, Osiris–Századvég, 1994.

megjegyzés: A szerzőknek mindig csak a vezetéknevét kell kapitálchennel kiemelni.

b. hivatkozás egy szerkesztő által összeállított munkára:

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év *A könyv címe* [kurzíválva]. Szerk. NÉV. Kiadás helye, kiadó, kiadási év.

pl.

RICHTER

1990 *Ellenzéki kerekasztal – portrévázlatok*. Szerk. RICHTER Anna. H. n., Ötlet, 1990.

MEZEY

1996 *Magyar alkotmánytörténet*. Szerk. MEZEY Barna. 2. kiad. Budapest, Osiris, 1996.

megjegyzés: Amennyiben egy adat nincs feltüntetve a könyvben, a szerzők használják a h. n. (helymegjelölés nélkül), é. n. (év nélkül), k. n. (kiadó nélkül) stb. rövidítéseket a hiány jelzésére. A „szerk.” rövidítést mindig a kötet nyelvén kell megadni. (ed., Hrsg. stb.)

c. hivatkozás egy tanulmánykötetben megjelent írásra:

RÖVIDÍTÉS

Kiadási év A TANULMÁNY SZERZŐJE: *A tanulmány címe*. In: *A tanulmánykötet címe* [kurzíválva]. Szerk. A SZERKESZTŐ NEVE. Kiadás helye, kiadó, kiadás éve. (Sorozatszám, sorozati szám.) Oldalszám.

pl.

OWEN

1993 OWEN, Bernard: *A szavazási mód hatásai és a kelet-európai választások*. In: *A többpártrendszerek kialakulása Kelet-Közép-Európában 1989–1992*. Szerk. BIHARI Mihály. [Budapest], Kossuth, 1993. 43–45.

LOMAX

1998 LOMAX, Bill: *A tranzitológia válsága. A kelet-európai változások és a tranzitológia elmélete*. In: *Rendszerváltás és társadalomkritika. Tanulmányok a kelet-európai átalakulás történetéből*. Szerk. KRAUSZ Tamás. Budapest, Napvilág, 1998. 307–308.

megjegyzés: Amennyiben egy, a könyvben fel nem tüntetett adatot ki lehet deríteni máshonnan, akkor [szögletes zárójellel] célszerű azt jelezni.

d. hivatkozás folyóiratban megjelenő tanulmányra:

RÖVIDÍTÉS

Megjelenési év SZERZŐ: *A tanulmány címe*. In: *A folyóirat címe*, évfolyam. (Megjelenési év) Megjelenési szám. Oldalszám.

pl.

SZILÁGYI

1978 SZILÁGYI Domokos: *Az önismeret iskolája*. In: *Korunk*, 37. (1978) 2. sz. 116–117.

ACZÉL

1998

ACZÉL Endre: A három (párt)vezér. In: *Mozgó Világ*, 24. (1998) 4. sz. 45–48.

megjegyzés: Amennyiben a lap folyamatosan számozza oldalait egy évfolyamon belül, a megjelenési számot nem szükséges feltüntetni.

e. hivatkozás napilapban megjelenő cikke:

RÖVIDÍTÉS

Megjelenési év

SZERZŐ: *A cikk címe*. In: *A napilap címe*, évfolyam. (Megjelenési dátum) Megjelenési szám. Oldalszám.

pl.

KUN

1998

KUN Miklós: *Sztálin árnyékában. „Pártutasításra nősültem...”* In: *Magyar Nemzet*, 61. (1998. november 28.) 279. sz. 16.

CSAPODY

1999

CSAPODY Tamás: *Alezredes a fegyelmi bírák előtt*. In: *Magyar Hírlap*, 32. (1999. január 28.) 23. sz. 7.

megjegyzés: A bibliográfiákat célszerű forrásokra (kiadatlan és kiadott), valamint feldolgozásokra osztani, minden esetben fel kell tüntetni a felhasznált levéltári állagokat is.

A Lymbus korábbi számainak tartalomjegyzékei

2003

Közlemények

- 9 Szentmártoni Szabó Géza**
Muthnoky Mihály végrendelete (1552)
- 15 Szentmártoni Szabó Géza**
Gyarmati Balassa Ferenc epitáfiuma (1554)
- 19 Fazekas István**
Négy levél Bocskai István bécsi és prágai tartózkodásához (1572, 1576)
- 25 Flóra Ágnes**
Kolozsvári ötvösregesztrum (1549–1790)
- 75 Sunkó Attila**
A Gyulafehérvári Káptalan és a Kolozsmonostori Konvent Levéltárának működésére vonatkozó iratok
- 111 Tusor Péter**
Pázmány Péter esztergomi érsek levelei Rambaldo Collaltohoz (1621–1626)
- 117 Koltai András**
Egy főúri lakodalom előkészületei (Esterházy László és Batthyány Eleonóra menyegzője Rohoncon 1650-ben)
- 137 Szabó András Péter**
II. Rákóczi Györgynek poenitentiára való intetése – 1658 vége
- 151 Kerekes Dóra**
Johann Christoph von Kindsberg konstantinápolyi császári követ hagyatéki leltára 1678-ból
- 181 Herner János–Radics András**
Szennay Kastélynak Könyve
- 211 Német S. Katalin**
Magyar diákok német éneke?

- 217 **Bujtás László Zsigmond**
Johannes van de Velde holland lelkész halála Magyarországon (1711)
- 245 **Szelestei N. László**
Báró Szentiványi József verse az 1757. évi nagykárolyi farsangról (*Adalék Janus Pannonius XVIII. századi ismeretéhez*)
- 273 **Gaál Bernadett**
Leopold Alois Hoffmann életrajza 1792-ből
- 285 **H. Kakucska Mária**
Révai Miklós ismeretlen levelei Orczy Lőrínchez
- 289 **Hubert Ildikó**
Simon József alkalmi éneke (1764)
- 307 **Csörsz Rumen István**
Erdélyi hazugságversek a XVIII–XIX. század fordulójáról
- 317 **Somogyi Gréta**
Barabás Miklós levelei a nagyenyedi kollégiumban
- 321 **Seres Attila**
„A magyar nyelv annyi lélek üdvösségére eredménnyel tanítható” Források a moldvai magyarság anyanyelvű egyházi oktatási lehetőségeinek tanulmányozásához a XIX. század végén
- 351 **Szende László**
Adalék Tompa Ferenc közéleti tevékenységéhez

Közlemények

- 5 Korpás Zoltán**
A spanyol Államtanács a mohácsi csatavesztésről
- 19 Kruppa Tamás**
Az oszmánellenes szent háború eszméje és Erdély Girolamo Frachetta alkalmi műveinek tükrében
- 51 Molnár Antal**
Három hódoltsági levél a Római Inkvizíció levéltárából
- 61 Jankovics József**
Pázmány Péter végrendelete 1637-ből
- 71 Kerekes Dóra**
Egy császári tolmács megfigyelései. Giorgio Cleronome magyarországi utazása 1664-ben
- 79 Herner János–Orlowszky Géza**
Macskási Boldizsár levele Teleki Mihályhoz, a felesége hűtlenségéről
- 85 Buchberger, Reinhard**
Conrad Fink von Finkenstein oszmán kém és futárának halálos ítélete
- 93 Bujtás László Zsigmond**
Bethlen Miklós és a sárospataki–gyulafehérvári kollégium leideni stipendiuma (1703–1709)
- 123 Czibula Katalin**
Szilágyi András protestáns prédikátor naplója
- 187 Knapp Éva**
„De jaj keservimben Pennámat szalasztom” Magyarberényei báró Radák (II.) Ádámné, Kemény Druzsiana kesergő versei (1796–1808)
- 205 Krisch András**
Jakob Wittman nagymartoni jegyző krónikája

Kutatási beszámolók

- 225 Zakar Péter**
A császári királyi tábori püspökség bécsi ügyirata
- 235 Cseh Géza**
A Jászkunság történeti forrásai a Német Lovagrend Központi Levéltárában

249 Seres Attila

A két világháború közötti szovjet–magyar kapcsolatokra vonatkozó iratok az oroszországi levéltárakban

269 Baráth Magdolna

Beszámoló a Klebelsberg Kuno ösztöndíj támogatásával végzett kutatómunkáról

281 Garadnai Zoltán

Titkok és kincsek a francia Külügyminisztérium levéltárában

Közlemények

- 5 Bobory Dóra**
Felician Herberstein gyászbeszéde (1540–1590) stájer főúr rövid életrajza és magyar kapcsolatai David Reuss gyászbeszéde alapján
- 27 Kruppa Tamás**
Pasquale Bruti tolmács kalandos prágai követsége 1596-ban
- 49 Gömöri György**
A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok album-bejegyzései
- 55 Molnár Antal**
Raguzai bencés misszionáriusok jelentése a hódolt Dél-Magyarországról (1606)
- 63 Dominkovits Péter**
Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rendjeihez (1620)
- 73 Szelestei N. László**
Lindvay Márton Poenitentia tartó zsoltári
- 79 Bujtás László Zsigmond**
A megszabadítással kapcsolatos holland vonatkozású levelek a gályarab prédikátorok levéltárában (1676)
- 95 Nagy Levente**
„Bethlen Miklós nótái” Apor István naplója Bethlen Miklós 1704. évi peréről
- 129 Antal Beatrix**
Giambattista Guerrieri S.I., a *Collegium Germanicum et Hungaricum* rektorának levelei gróf Eszterházy Károly püspökhöz
- 141 Hubert Ildikó**
A hétéves háborúról szóló krónikásének újabb változatai
- 155 Sas Péter**
A kolozsvári egykori minorita, majd görög katolikus templom sírfeliratai
- 169 Czibula Katalin**
Metastasio *Temistocle* című drámája Kazinczy Ferenc állítólagos fordításában
- 207 Seres Attila**
Orosz levéltári források a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1939)

Kutatási beszámolók

253 Kenyeres István

A bécsi Udvari Kamarai Levéltár (*Hofkammerarchiv*) *Gedenkbücher Österreich* magyar vonatkozású iratainak regesztái [61–64. köt. (1547–1550)]

295 Zakar Péter

A tábori püspökség felállításának előzményei a XVII–XVIII. században

355 Tóth Ferenc

Huszárok, diplomaták és kalandorok nyomában a francia levéltárakban és könyvtárakban. A XVIII. századi franciaországi emigráció könyvészeti és levéltári hagyatéka (1720–1815)

365 Majtényi György

„Magyar barátaink szívünk kapuján kopogtatnak” Magyar menekültek Ausztriában

375 Személy- és helységnévmutató

395 Szerkesztőségi kérések

405 Tartalomjegyzék

411 Szerzőink

Közlemények

- 5 Füreder Balázs**
Magyar torta tizenkét személyre
- 9 Pesti Brigitta**
Jesuita practica és *A Pápista Római Vallás*. Medgyesi Pál egy kötetéhez hozzáfűzött, kéziratos antijezsuitikák
- 31 Viskolcz Noémi**
„az Szegény Urnak és az Nagyságos familiának örök emlekezetire” Esterházy Miklós nádor *castrum doloris*ának történetéhez
- 41 Szabó András Péter**
Egy újabb adalék az *Innocentia Transylvaniæ* megjelenését követő vitához
- 47 Németh S. Katalin**
Székely László verses önéletírása
- 99 Bujtás László Zsigmond**
Apáti Miklós egy ismeretlen verse a *Hortus Malabricus*ban (1689)
- 115 Kerekes Dóra**
Kémek vagy keresztény menekültek?
- 129 Nagy Zsuzsanna–Fodor Zsuzsanna**
Magyar főurak levelei a zágrábi püspökökhöz (1611–1703)
- 141 Lázár Balázs**
Báró krajovai és topolyai Kray Pál táborszernagy végrendeletei
- 149 Debreceni-Droppán Béla**
A Magyar Nemzeti Múzeum első magyar nyelvű szolgálati utasítása és házi-rendje (1845–1846)
- 171 Hermann Róbert**
Puky Miklós kormánybiztos iratai (1849. február 14.–június 22.)
- 205 Sas Péter**
Kedves István kolozsvári apát-plébános (1782–1864) végrendelete és naplója
- 237 Seres Attila**
Példás összefogás vagy veszélyes precedens? Magyar diplomáciai jelentések a bukovinai Józseffalva leégéséről és újjáépítéséről (1939)

279 *Ujváry Gábor*

Carl Heinrich Becker feljegyzése 1926. május–júniusi magyarországi látogatásáról

307 *Szentmártoni Szabó Géza*

Balassa Menyhárt, Balassa II. András és Balassa Zsuzsanna lappangó portréi

Kutatási beszámoló

317 *Bessenyei József*

A Vatikáni Könyvtár Ottoboni gyűjteményének Ottob. Lat. 2746 jelzetű kódexe

329 Személy- és helységnévmutató

345 Szerkesztőségi kérések

355 Tartalomjegyzék

357 Szerzőink

Közlemények

- 7 **Ekler Péter**
„Neue Zeitung auß Ungern...” Verses tudósítás idősebb Hans Rogel augsburgi műhelyéből Zrínyi György kacorlaki győzelméről (1587)
- 19 **Venásch Eszter**
Homonnai Drugeth Bálint hadinaplójának kiadatlan része
- 47 **Szabó Péter**
II. Rákóczi György két ismeretlen levele
- 55 **Szabó András Péter**
Adalékok az erdélyi szász peregrináció XVII. századi történetéhez. Martin Hermann levelei
- 85 **Kerekes Dóra**
Az oszmánellenes európai összefogás kialakítása 1683-ban
- 95 **Bujtás László Zsigmond**
Florentius Costerus gályarab-vonatkozású prédikációja (1685)
- 109 **Nagy Levente**
Az elhallgatás naplója, vagy valami más. Gulácsi Albert diáriuma bécsi útjáról 1691, 1696
- 127 **Füreder Balázs**
A Balassa család étkezőasztalain használt eszközök a XVII. században
- 145 **Benda Borbála**
Egy főúri rendtartás
- 149 **Sas Péter**
A kolozsvári piarista (egykori jezsuita) templom sírfeliratai
- 179 **Tóth Gergely**
Bél Mátyás pozsonyi tanítványai. A pozsonyi evangélikus líceum anyakönyvének vonatkozó részei. Bél és utódai megjegyzéseivel
- 209 **Tusor Péter**
A bécsi Frintaneum tagjai Magyarországról, 1816–1918
- 225 **Seres Attila**
A budapesti szovjet követség jelentései, 1934–1935

293 Illés László

Tömegpszichózis és irodalompolitika. Lukács György felszólalása a Szovjet Írószövetség Német szekciója pártszervezetének 1936. szeptember 5-én tartott zárt ülésén

313 Sőregi Zoltán

Egy katona visszaemlékezése világháborús frontszolgálatára

Kutatási beszámolók

361 Németh István

A magyarországi abszolutista várospolitikai első lépései (XVI–XVII. század). Az alsó-magyarországi bányavárosok központi igazgatásának kialakulása

409 Szentmártoni Szabó Géza

Kutatási beszámoló

411 Személy- és helységnévmutató

437 Szerkesztői kérések

447 A Lymbus korábbi számainak tartalomjegyzékei

455 Szerzőink

*A Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények
megvásárolható
a Balassi Bálint Magyar Kulturális Intézetben,
a Magyar Országos Levéltárban,
az Országos Széchényi Könyvtárban
és a Nemzetközi Magyarságtudományi Társaságnál*

Szerzőink

BENDA BORBÁLA

történész, MTA Irodalomtudományi Intézete Könyvtára

BUJTÁS LÁSZLÓ ZSIGMOND

történész

DOMINKOVITS PÉTER

főlevéltáros, Győr–Moson–Sopron Megye Soproni Levéltára

FÜREDER BALÁZS

tanársegéd, Kodolányi János Főiskola

HORN ILDIKÓ

történész, tanszékvezető, ELTE BtK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék

JANKOVICS JÓZSEF

irodalomtörténész, igazgatóhelyettes, MTA Irodalomtudományi Intézete

KEREKES DÓRA

történész, ELTE BtK Középkori és Kora Újkori Egyetemes Történeti Tanszék

KOLTAI ANDRÁS

levéltáros, Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára

KOVÁCS ZOLTÁN ANDRÁS

történész

MORDOVIN MAXIM

régész–történész, tanársegéd, ELTE BtK Régészettudományi Intézet

NAGY KORNÉL

történész, MTA Történettudományi Intézete

SAS PÉTER

művelődéstörténész, MTA Irodalomtudományi Intézete

SERES ATTILA

történész, MTA Történettudományi Intézete

SIMON ZSUZSANNA

Irodalomtörténész, MTA Irodalomtudományi Intézete

SŐREGI ZOLTÁN

hadtörténeti kutató

STOHL RÓBERT

irodalomtörténész, Országos Széchényi Könyvtár

SZABÓ ANDRÁS PÉTER

PhD-hallgató, ELTE BtK, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszék

TÜSKÉS ANNA

művészettörténész, MTA Irodalomtudományi Intézet Illyés Archívuma